

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΕΛΕΝΗ ΤΖΩΡΤΖΗ

«*Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1750- 1821):
ΑΠΟ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΟ ΕΝΤΥΠΟ.
(ΚΩΔΙΚΕΣ- ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΑ
ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΘΕΡΑΠΝΩΝ
ΣΠΑΡΤΗΣ)*»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Γ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2012

Ημερομηνία ορισμού Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής : αρ. συν.339/12-07-2006

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής :

Επιβλέπων :

κ. Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Μέλη:

κ.Σπυρίδων Πανταζής, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Κοσσυβάκη Φωτεινή, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ημερομηνία ορισμού θέματος: 13-07-2006

«Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1750-1821): ΑΠΟ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΟ ΕΝΤΥΠΟ. (ΚΩΔΙΚΕΣ- ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΘΕΡΑΠΙΩΝ ΣΠΑΡΤΗΣ)»

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΤΑΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ :αρ. συν. 446/18-07-2011

κ. Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Φωτεινή Κοσσυβάκη , Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ.Σπυρίδων Πανταζής, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Μιχαήλ Καναβάκης , Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Γεώργιος Κεντρωτής, Καθηγητής Μεταφραστικού Τμ.Ιονίου Πανεπιστημίου

κ. Ελένη Μαραγκουδάκη , Επίκουρη Καθηγήτρια, Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Ιφιγένεια Τριάντου- Καψωμένου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Έγκριση Διδακτορικής Διατριβής με βαθμό «Άριστα» στις 03/ 04/2012

ΕΛΕΝΗ ΤΖΩΡΤΖΗ

«Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1750- 1821):
ΑΠΟ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΟ ΕΝΤΥΠΟ.
(ΚΩΔΙΚΕΣ- ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΑ
ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΘΕΡΑΠΝΩΝ
ΣΠΑΡΤΗΣ)»

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΟΣΣΥΒΑΚΗ ΦΩΤΕΙΝΗ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΚΑΝΑΒΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ ΕΛΕΝΗ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΤΡΙΑΝΤΟΥ – ΚΑΨΩΜΕΝΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Εγκρίθηκε στη συνεδρία αριθμ. -----/----- του Τμήματος
Νηπιαγωγών.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Νηπιαγωγών, της
Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει
αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

(Ν. 5343/32 άρθρο 202 § 2)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εδώ και μερικά χρόνια έχει εκδοθεί το σύγγραμμα της Αγγ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου που αφορά στην καταγραφή των «μαθηματαρίων», χειρογράφων διδακτικών εγχειριδίων της περιόδου της τουρκοκρατίας¹. Παρότι εδώ και μερικές δεκαετίες η παιδεία κατά την εποχή αυτή έχει φωτιστεί από πολλούς μελετητές, τα συγκεκριμένα εγχειρίδια δεν έχουν μελετηθεί. Όλες οι μελέτες με αντικείμενο την παιδεία των χρόνων της τουρκοκρατίας, παραγνωρίζουν την ύπαρξη αυτών των εγχειριδίων και τη συσχέτισή τους με την ταυτόχρονη κυκλοφορία εντύπων διδακτικών εγχειριδίων.

Τα εγχειρίδια αυτά περιέχουν πολύτιμα ιστορικά στοιχεία για το περιεχόμενό τους, τη συνάντηση της χριστιανικής θρησκείας με τον ελληνικό πολιτισμό, για το ρόλο των προσώπων από τη διακίνηση αυτών των χειρογράφων καθώς και για το ρόλο των μεταφραστών των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και των πατερικών κειμένων².

Πριν από τέσσερα περίπου χρόνια, η επικοινωνία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με την Ιερά Μητρόπολη Σπάρτης, είχε ως αποτέλεσμα την ψηφιοποίηση των χειρογράφων του Ιστορικού Αρχείου της Ι.Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Ο καθηγητής, κ. Απόστολος Παπαϊωάννου, εισηγήθηκε στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη κ. Ευστάθιο την πρόθεσή του να συμβάλει στη διάσωση των χειρογράφων κωδίκων της Ι.Μ.

Ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Απόστολο Παπαϊωάννου για την προτροπή του να μελετήσω τα μαθηματάρια καθώς και για την επιστημονική καθοδήγηση που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής. Επίσης, ευχαριστίες οφείλω στα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, τον κ. Σπύρο Πανταζή, καθηγητή του ΠΤΝ για τις υποδείξεις του, καθώς και την κ. Φ. Κοσσυβάκη, καθηγήτρια του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

---

¹ Ο Σεβασμιώτατος κ. Ευστάθιος, στην ομιλία του κατά την τελετή αναγόρευσής του σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, αναφέρθηκε στα μαθηματάρια της Ι.Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα και αυτή η αναφορά του αποτέλεσε την αρχή της έρευνας.

² Για τη συνάντηση των πατερικών κειμένων με την αρχαία ελληνική γραμματεία στα μαθηματάρια, βλ. Απ. Γ. Παπαϊωάννου, *Τρεις Ιεράρχες* (ομιλία που εκφωνήθηκε στο Πνευματικό Κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας και Χερρονήσου), Νεάπολη Κρήτης 2006, (εκδ. Εργαστήριο Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού, Σχολή Επιστημών Αγωγής - Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), σ. 30.

Τέλος, θερμά ευχαριστώ τον ηγούμενο της μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα, πατέρα Εφραίμ και τους φιλόστορες μοναχούς της αδελφότητας.

Για την εκπόνηση της διατριβής εργάστηκα στο Ιστορικό Αρχείο της Ι. Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Θεραπνών Σπάρτης, στα ΓΑΚ Σπάρτης Λακωνίας, στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας Αρκαδίας, στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης, στη Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Αθηνών και στο Αρχείο και τη Βιβλιοθήκη του Εργαστηρίου Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Επίσης μελέτησα σημαντικό μέρος των εντύπων της ψηφιακής βιβλιοθήκης Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων η οποία με «φιλοξένησε» για τέσσερα ολόκληρα χρόνια και η οποία μου παρείχε σημαντικό μέρος από τη βιβλιογραφία την οποία μελέτησα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.

Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και γλώσσας στις εκπαιδευτικές πραγματικότητες κατά την τουρκοκρατία.

ΚΕΦ. Α' : Η «ΑΝΑΒΙΩΣΗ» (Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ).

I. Η προσφυγή στην αρχαιότητα.

Οι λόγιοι – Μεταφραστική φιλολογία. 23

II. Η αρχαία ελληνική γλώσσα και γραμματεία στις κλασικές σπουδές στη Ρώμη. Ο Νικόλαος Σοφιανός. 26

ΚΕΦ. Β' : ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

I. Τα «Ελληνικά» στην εκπαιδευτική πραγματικότητα του ελληνικού χώρου (μέσα 18^{ου} αι.) 33

II. Τα εγχειρίδια γραμματικής της αρχαίας ελληνικής. 39

III. Τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. 41

IV. Η διδασκαλία των «Ελληνικών». 42

ΚΕΦ. Γ' : ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΣ (1750-1820).

I. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και η Ελληνική γλώσσα. 49

II. Οι απόψεις των λογίων για τη μετάφραση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. 54

III. Οι μεταφράσεις. 58

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.

Ο κώδικας υπ' αρ. 64, του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μονής των Αγ.
Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης.

ΚΕΦ. Α' : Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΥΠ' ΑΡ.64.

I. Περιγραφή του χφ.	67
II. Η Σχολή Δημητσάνας.- Σχολή «Ελληνικών» μαθημάτων.	68
III. Τα πρόσωπα και η διασύνδεση της Σχολής με πνευματικά κέντρα.	70
IV. Το «δίκτυο» των προεπαναστατικών σχολικών μονάδων Αρκαδίας - Λακωνίας.	73

ΚΕΦ. Β' : ΔΥΟ ΜΟΡΦΕΣ ΓΛΩΣΣΑΣ - ΟΙ ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΙΣ.

I. Συγγράμματα στην κατεύθυνση της «Νέας Ελληνικής».	81
II. Συγγράμματα στην Αρχαία Ελληνική.	88
III. Έντυπες εκδόσεις «δίγλωσσες» Αρχαίας και «Νέας Ελληνικής».	89
IV. Οι παραφράσεις των κειμένων του Ισοκράτη.	91

ΚΕΦ. Γ' : ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗΣ : ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

I. Μορφολογία. Γραμματική.	97
II. Λεξιλόγιο.	109

ΚΕΦ. Δ' : Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗΣ.

I. Περιφραστική απόδοση.	117
II. Αλλαγή των όρων της πρότασης.	119
III. Συμπλήρωση των όρων της πρότασης.	128
IV. Απλοποίηση της σύνταξης.	131

ΚΕΦ. Ε' : ΟΙ ΠΗΓΕΣ.

I. Πραγματολογική διερεύνηση της παράφρασης.	137
II. Τα λεξικά.	151

ΚΕΦ. ΣΤ' : ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΦ.

1. Βησσαρίωνος Μακρή, Σταχυολογία Τεχνολογική.	169
2. Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική.	171
3. Νεοφύτου ιεροδιακόνου Πελοποννησίου, Υπόμνημα εις το Τέταρτον της του Θεοδώρου Γαζή Γραμματικής.	172
4. Ανανίου Αντιπαρίου, Σπλάχνον Γραμματικής ή περί Μορίων.	173
5. Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ελληνική.	175
6. Δανιήλ Κεραμέως, Ερμηνεία εις το Τέταρτον.	177
7. Αθανασίου του Παρίου, Γραμματική.	178

ΚΕΦ. Ζ' : ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΦ. Η ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΟΚΡΑΤΗ ΤΟΥ 1565 ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ.

I. Επιστολογραφία.	184
II. Ρητορική.	187

ΚΕΦ. Η' : ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ (ΕΝΤΥΠΙΑ- ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ) ΣΕ ΕΝΑ «ΑΤΥΠΟ» ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

I. Γενικός σκοπός.	208
II. Στόχοι.	209
III. Μεθοδολογία.	211
IV. Αξιολόγηση.	214

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.

Από το χειρόγραφο στο έντυπο.

ΚΕΦ. Α' : ΑΠΟ ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

I. Η διδασκαλία των Λόγων του Ισοκράτη.	222
II. Τα μαθηματάρια που παραδίδουν το έργο του Ισοκράτη.	224
III. Τα μαθηματάρια της Σχολής Δημητσάνας και το έργο του Ισοκράτη.	226
IV. Τα μαθηματάρια του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης αρ. 52 και αρ. 29	231
1. Το χφ υπ' αρ. 52.	
2. Συγκριτική μελέτη των χφφ υπ' αρ. 64 – 52.	
3. Το χφ αρ. 29.	
4. Συγκριτική μελέτη των χφφ υπ' αρ. 64 – 29.	

ΚΕΦ. Β΄ : ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ (15 ^{ος} - 18 ^{ος}).	
I. Οι έντυπες εκδόσεις του έργου του Ισοκράτη (15 ^{ος} - 18 ^{ος} αι.).	271
II. Οι εκδόσεις των διδακτικών εγχειριδίων γραμματικής και ρητορικής.	276

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Σχόλια.

I. «Προς Δημόνικον», φφ 73r – 93v.	283
II. «Προς Νικοκλέα», φφ 94r – 114r.	361
III. «Ευαγόρας», φφ 114v – 144v.	425

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	529
--------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. Η παράφραση του κειμένου «Προς Δημόνικον».	542
Πίνακας λέξεων.	576
II. Η παράφραση του κειμένου «Προς Νικοκλέα».	588
Πίνακας λέξεων	619
III. Η παράφραση του κειμένου «Ευαγόρας».	632
Πίνακας λέξεων	672

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	688
--------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- I. Το θέμα
- II. Μεθοδολογικά
- III. Οι περιορισμοί του θέματος
- IV. Η συμβολή
- V. Η διάρθρωση της διατριβής

I. Το θέμα

Τα μαθηματάρια είναι χειρόγραφα - «συλλογές» κειμένων με σκοπό τη σχολική χρήση. Η συγκεκριμένη μελέτη επιχειρεί τη συστηματική επεξεργασία του χφ αρ. 64, του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Εντάσσεται στην περίοδο της τουρκοκρατίας (1789) και περιέχει πέντε συνολικά κείμενα. Ένα της βυζαντινής, ένα της μεταβυζαντινής γραμματείας και τρία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Από τα πέντε κείμενα επιλέχθηκαν τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Η έκτασή τους ήταν ικανοποιητική για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων και δεσμευτική ως προς την προσθήκη των άλλων δύο, της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου.

Βασικό ερευνητικό πεδίο αυτής της μελέτης είναι ο προσδιορισμός της θεματικής της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και γενικά της Ελληνικής Γλώσσας κατά την τουρκοκρατία με βάση το εν λόγω χφ. Τα επιμέρους θέματα, που αναλύουν το κεντρικό θέμα και ταυτόχρονα λειτουργούν ως άξονες προσανατολισμού, είναι :

A. Ιστορικό πλαίσιο.

B. Το χφ. : Αρχαίο κείμενο και παράφραση. Διδακτικά εγχειρίδια έντυπα.

Ο κάθε άξονας αποτελεί ένα σύνολο πεδίων που αναλύονται ως εξής :
Ιστορικό πλαίσιο : Η αρχαία ελληνική γραμματεία και γλώσσα στις εκπαιδευτικές πραγματικότητες κατά την τουρκοκρατία. Η καταγραφή των απόψεων για τα θέματα γλώσσας και παιδείας, κατά την αιχμή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Οι απόψεις για την αναγκαιότητα ή μη της μετάφρασης της αρχαίας ελληνικής. Το χωροχρονικό πλαίσιο της ιστορίας της Σχολής Δημητσάνας και της ιστορίας της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης.

Το χφ: α. Αρχαίο κείμενο και παράφραση του υπ' αρ. 64 χφ: Μορφολογία, λεξιλόγιο, μεταφραστική τεχνική, σημασιολογικός προσδιορισμός.

β. Διδακτικά εγχειρίδια – έντυπα : Τα έντυπα με κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και τα διδακτικά εγχειρίδια γραμματικής και ρητορικής.

γ. Σύνθεση των παραπάνω θεματικών με το ιστορικό πλαίσιο.

δ. Η συγκριτική επεξεργασία των χφφ του Ιστορικού Αρχείου αφορά : α) στο λεξιλόγιο β) στη συντακτική δομή και γ) στη μεταφραστική τεχνική - απόδοση περιεχομένου.

II. Μεθοδολογικά

Η μελέτη αποσκοπεί να διερευνήσει τη διδασκαλία της ελληνικής γραμματείας και γλώσσας κατά την τουρκοκρατία με βάση το χφ – μαθηματάριο και τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια.

Επιλέχθηκε το χφ. αρ. 64 του Ι.Α. της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Θεραπνών Σπάρτης ως βασική πρωτογενής πηγή της έρευνας. Πρωτογενείς πηγές της μελέτης αποτέλεσαν επίσης και τα χειρόγραφα υπ' αρ. 52 και 29 που ανήκουν στο παραπάνω Ι.Α και τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια 18^{ου} αι. γραμματικής και ρητορικής.

Τα ερευνητικά ερωτήματα ήταν : α) Οι παράμετροι που ορίζουν τη διδακτική της ελληνικής γραμματείας στη βασική παιδεία του Γένους κατά την ύστερη τουρκοκρατία. β) Η διδακτική της ελληνικής γλώσσας όπως προκύπτει από το χφ του Ι. Α. της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Θεραπνών Σπάρτης και τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια και γ) Ο λόγος της παράφρασης και η σημασιολογική προέλευση των εννοιών.

Η μεθοδολογική κατεύθυνση που ακολουθήθηκε για το ιστορικό πλαίσιο, εντάσσεται στην ερμηνευτική - ιστορική μέθοδο και περιλαμβάνει τη διερεύνηση, την ανάλυση, τη συστηματική περιγραφή και την ερμηνεία των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών με στόχο να δοθεί ένα ερμηνευτικό πλαίσιο αναφοράς για το χφ. Αναδεικνύεται η συγκριτική θεώρηση των απόψεων των λογίων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού για την ελληνική γλώσσα, τη μεταφραστική αναγκαιότητα της αρχαίας ελληνικής και τη διδακτική της αξιοποίηση³.

Το περιεχόμενο του χφ αποτελεί το δεύτερο επίπεδο και το κύριο μέρος της έρευνας. Στο πλαίσιο της ερμηνευτικής μεθόδου, διαμορφώθηκαν οι θεματικές που περιγράφονται παραπάνω με γνώμονα την ανταπόκρισή τους στο ιστορικό πλαίσιο: «Αρχαίο κείμενο και παράφραση», «διδακτικά εγχειρίδια – έντυπα».

Η πρώτη αφορά στην επεξεργασία του λόγου της παράφρασης που παραδίδεται από το χειρόγραφο. Η ανάλυση του κειμένου και η συστηματική εξέταση του περιεχομένου υπαγορεύθηκε από το είδος του λόγου (παράφραση) και τη σκοπιμότητα (διδακτική αξιοποίηση). Στη συγκεκριμένη περίπτωση η ενδογλωσσική μεταφορά από την αρχαία στη νέα ελληνική επέβαλε την αναλυτική και συγκριτική περιγραφή των γλωσσικών φαινομένων. Τα χαρακτηριστικά της μορφολογίας και σύνταξης αποτέλεσαν τον μετρήσιμο δείκτη του είδους της γλώσσας που αναδεικνύεται στην παράφραση. Επιπλέον περιλαμβάνεται η υποκατηγορία διερεύνησης των «πηγών» της παράφρασης.

---

³ Ιστορία και οι μέθοδοί της, Οι μαρτυρίες και η κριτική τους αξιοποίηση, τ. Δ', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, σσ. 73- 248.

Η δεύτερη θεματική αφορά στη διασύνδεση του χφ με τα συναφή έντυπα διδακτικά εγχειρίδια : Τα διδακτικά εγχειρίδια γραμματικής και τα διδακτικά εγχειρίδια ρητορικής. Τα έντυπα επιλέχθηκαν με βάση το αντικείμενο (γραμματική- ρητορική) που ορίζεται από το είδος των κειμένων (παραραινετικός λόγος) καθώς και από τις παραπομπές τους στα κείμενα αυτά του Ισοκράτη.

Σε ξεχωριστό κεφάλαιο επιχειρείται η σύνθεση των παραπάνω θεματικών με το ιστορικό πλαίσιο. Γενικεύονται όλα τα δεδομένα που προκύπτουν από τις υποκατηγορίες των θεματικών αξόνων στη βάση ενός «άτυπου αναλυτικού προγράμματος».

Η συγκριτική επεξεργασία των χφφ του Ιστορικού Αρχείου αφορά στην παράφραση των κειμένων και επικεντρώθηκε σε τρεις κατηγορίες δεδομένων: α) το λεξιλόγιο β) τη συντακτική δομή και γ) τη μεταφραστική τεχνική-απόδοση περιεχομένου.

Το τέταρτο μέρος της διατριβής αποτελεί το «αποδεικτικό υλικό» και τη βάση ανάπτυξης του δεύτερου μέρους. Η μεταγραφή του χφ και η παράθεση σχολίων δημιουργούν ένα αυτόνομο περιεχόμενο.

III. Οι περιορισμοί του θέματος

Η μελέτη του συγκεκριμένου χφ εντάσσεται στο χωροχρονικό πλαίσιο της ιστορίας της Σχολής Δημητσάνας και της ιστορίας της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Η αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο των δύο τόπων επιβάλλεται από το αντικείμενο της έρευνας. Όμως η διεξοδική μελέτη αποτελεί αντικείμενο αυτοτελών ερευνών.

Το αρχαίο κείμενο και η κριτική μελέτη των συγκεκριμένων κειμένων – Λόγων με τις αντίστοιχες εκδόσεις-έντυπα της εποχής δεν αποτελεί αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας. Παρ' όλα αυτά κρίθηκε αναγκαίο να παρατεθούν για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά στον τύπο της εκλογής των τριών κειμένων «Προς Δημόνικον», «Προς Νικοκλέα» και «Προς Ευαγόρα» που παραθέτει το χφ.

Η εξηγητική παράδοση του Ισοκρατικού έργου δεν αποτελεί αντικείμενο αυτής της έρευνας. Η συγκριτική μελέτη των χφφ του Ιστορικού Αρχείου αποτελεί ένα μικρό δείγμα και αποσκοπεί στη διεξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στη μεθοδολογική επιλογή της εξήγησης επομένως και της διδασκαλίας.

IV. Η συμβολή

Στόχος της διατριβής αυτής είναι η διερευνητική μελέτη των φαινομένων που προκύπτουν από το εν λόγω χφ. Η συμβολή της διατριβής

βρίσκεται στη σύνθεση των παραπάνω ενοτήτων : (Ιστορικό πλαίσιο - Το χφ. : Αρχαίο κείμενο και παράφραση. Διδακτικά εγχειρίδια, έντυπα).

Σημείο αναφοράς της διατριβής αποτελεί η «ψυχαγωγία» που επικρίθηκε στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της τουρκοκρατίας και κατηγορήθηκε για την προσκόλληση στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής. Η «ψυχαγωγία» αναλύεται μέσω της παράφρασης που παραδίδεται από το χφ. Τα γλωσσικά φαινόμενα μετατρέπονται σε δείκτες γραμματικών σχέσεων και κατηγοριών με κριτήριο τη «σχολική» χρήση. Ο μεταφραστικός λόγος αποκαλύπτει τον προφανή σκοπό της εκμάθησης της Ελληνικής.

Τα μαθηματάρια αποτελούν τεκμήρια της διδακτικής και της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας στην εξέλιξή της. Ο επαναπροσδιορισμός του ζητήματος της διδακτικής της γλώσσας κατά την τουρκοκρατία, επιβάλλεται λόγω των χειρόγραφων μαρτύρων που μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί.

Τα εγχειρίδια αποτελούν πεδία επισήμανσης διδακτικών προσεγγίσεων. Η δομή και το περιεχόμενο των εγχειριδίων μάς βοηθά να μελετήσουμε τον τρόπο που οριοθετείται το γνωστικό αντικείμενο του μαθήματος των «Ελληνικών» την εποχή που ερευνούμε. Η ιστορία και οι τρόποι διάδοσης ενός εγχειριδίου που αντιγράφεται, συναντάται με τα διδακτικά εγχειρίδια που αναπαράγονται και κυκλοφορούν ευρύτερα ακολουθώντας τους δρόμους της τυπογραφίας.

V. Η διάρθρωση της διατριβής.

Το **πρώτο** μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια : Το πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζει, τα χαρακτηριστικά της λόγιας βυζαντινής παράδοσης που προσδιορίζουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την τουρκοκρατία και επιχειρείται η περιγραφή του μαθήματος στις Σχολές στον ελληνικό χώρο. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει το πλαίσιο της διδασκαλίας των Ελληνικών, τη διδασκαλία της γραμματικής και την επιλογή των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Επιχειρεί την παρουσίαση των φάσεων της διδασκαλίας του μαθήματος της εγκυκλίου παιδείας.

Το τρίτο κεφάλαιο, έχει ως πεδίο αναφοράς τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, το κίνημα που στα τέλη του 18^{ου} αι., θέτει τον προβληματισμό για τα καθοριστικής σημασίας ζητήματα, όσον αφορά στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από μετάφραση και την επιλογή της μορφής της γλώσσας μεταφοράς. Οι αντιτιθέμενες απόψεις στο θέμα της γλώσσας στα τέλη του 18^{ου} αι., εκφράζουν τις κύριες τάσεις και αποτελούν τον προπομπό του γλωσσικού ζητήματος στα τέλη του 19^{ου} αι.

Το **δεύτερο** μέρος εξειδικεύει το θέμα στην πράξη. Το μάθημα των Ελληνικών και η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας καθώς και η σημασία της μετάφρασης- παράφρασης μελετάται υπό το πρίσμα του υποκειμένου της έρευνας που είναι το χφ αρ. 64 της I. Μ. των Αγ.

Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Το δεύτερο μέρος προκύπτει από τα σχόλια που ακολουθούν στο τέταρτο μέρος της μελέτης. Διαρθρώνεται σε οχτώ κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο προτάσσεται ο προσδιορισμός των γεωγραφικών ορίων αναφοράς που ορίζονται από τη Σχολή Δημητσάνας (ένδειξη και ημερομηνία) και τον φυσικό κάτοχο του χφ, την Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αντιμετωπίζεται η παράφραση, ως η κρίσιμη κατηγορία της μελέτης του υποκειμένου, από διαφορετική σκοπιά : η συνύπαρξη δυο μορφών της ελληνικής γλώσσας, η αντιπαραβολή της αρχαίας ελληνικής με τη νεότερη μορφή γλώσσας, ως ένα ιδιαίτερο στοιχείο της φυσιολογίας των χφφ - μαθηματαρίων. Οι παραφράσεις του έργου του Ισοκράτη, που παραδίδουν τα μαθηματάρια αποτελούν την εξηγητική παράδοση του έργου του στην παιδεία κατά την τουρκοκρατία, που ξεπερνά τα όρια αυτής της μελέτης και αποτελεί περισσότερο αιχμή για μια μελλοντική έρευνα.

Έπεται το τρίτο κεφάλαιο, όπου επιχειρείται η μελέτη της μορφολογίας και του λεξιλογίου της παράφρασης, η επισήμανση των γλωσσικών φαινομένων και η περιγραφή τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, η συστηματική προσέγγιση της μεταφραστικής τεχνικής της παράφρασης αποκαλύπτει τον τρόπο, με τον οποίο εξασφαλίζεται η μετάβαση από την αρχαία ελληνική σε γραπτή μορφή της νεότερης ελληνικής και παρουσιάζεται μέσα από ρυθμιστικούς κανόνες.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά στην προσπάθεια εντοπισμού των πηγών της παράφρασης και χωρίζεται σε δυο μέρη : στην πραγματολογική διερεύνηση αφενός και την παράθεση των λημμάτων των λεξικών αφετέρου.

Τα επόμενα τρία κεφάλαια, αφορούν στην προσπάθεια εφαρμογής και αξιοποίησης των συσχετίσεων του χφ με τα διδακτικά εγχειρίδια - έντυπα στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης μιας διδακτικής πρότασης της Ελληνικής. Στο έκτο κεφάλαιο, επιχειρείται η ερμηνεία της διασύνδεσης των εγχειριδίων Γραμματικής, με βάση τις παραπομπές αυτών των εγχειριδίων, στο έργο του Ισοκράτη. Στο έβδομο, επιχειρείται το ίδιο για τα εγχειρίδια ρητορικής καθώς και της έκδοσης των Απάντων του Ισοκράτη του 1565, με βάση και πάλι τις παραπομπές, ενώ στο όγδοο κεφάλαιο, η διαμόρφωση ενός «άτυπου» προγράμματος σπουδών της Ελληνικής με βάση τις διαπιστώσεις των παραπάνω ενοτήτων.

Το **τρίτο** μέρος επιγράφεται, από το χειρόγραφο στο έντυπο. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια επισκόπησης, της χειρόγραφης παράδοσης του Ισοκρατικού έργου στο σύνολο των μαθηματαρίων γενικότερα, αλλά και στο επίπεδο των μαθηματαρίων της Σχολής Δημητσάνας, όπου εντάσσεται το εν λόγω χειρόγραφο. Η συγκριτική μελέτη των χφφ αρ. 29., αρ. 54 του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης με το

χφ 64, επιδιώκει την επισήμανση ομοιοτήτων και διαφορών στην προσπάθεια ένταξής τους στην εξηγητική παράδοση του Ισοκρατικού έργου, που όμως υπερβαίνει τα όρια αυτής της μελέτης. Στο δεύτερο κεφάλαιο, η επισκόπηση των εκδόσεων των Απάντων του Ισοκράτη καθώς και των μεμονωμένων εκδόσεων των τριών Λόγων, αποτέλεσε την εύλογη προϋπόθεση της πιθανής ανεύρεσης του προτύπου του αρχαίου ελληνικού κειμένου που παραδίδει το χειρόγραφο.

Το **τέταρτο** μέρος, περιέχει τα κείμενα των τριών Λόγων του Ισοκράτη *Προς Δημόνικον, Προς Νικοκλέα και Ευαγόρα*, όπως παραδίδονται στο χφ αρ. 64, του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Στο υποσέλιδο σε μορφή σχολίων αποδεσμεύεται το κείμενο και ανοίγεται ο κλειστός του ορίζοντας στην προσπάθεια δημιουργίας του πλέγματος των διασυνδέσεων του μεταφραστικού αποθέματος με τα πράγματα και τις ποικίλες υποδηλώσεις που ο μεταφραστικός λόγος δημιουργεί. Η αποκλειστική προσήλωση στις παραπομπές των διδακτικών εγχειριδίων – παλαιού τύπων κατοχυρώνουν τη διδακτική πρόταση - αξιοποίηση.

Τέλος, στα παραρτήματα παρατίθενται οι παραφράσεις των τριών Λόγων και οι αντίστοιχοι πίνακες λέξεων. Κάτω από την «ψυχαγωγία», την επανάληψη των συνωνύμων λέξεων και φράσεων, αποκαλύπτεται η «μετάφραση», που υπερασπίζεται και διατηρεί το νόημα του κειμένου της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η «ΑΝΑΒΙΩΣΗ» (Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ)

- I. Η προσφυγή στην αρχαιότητα. Οι λόγιοι – Μεταφραστική φιλολογία.
- II. Η αρχαία ελληνική γλώσσα και γραμματεία στις κλασικές σπουδές στη Ρώμη. Ο Νικόλαος Σοφιανός.

Εισαγωγή

Στόχος του κεφαλαίου η αναφορά των «τάσεων» που προκύπτουν από τις συνθήκες που περιγράφουν τον Ουμανισμό, δημιουργούν ένα είδος τομής και συνδέονται άμεσα με τον προβληματισμό για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και γλώσσας (σκοπός, περιεχόμενο, μέθοδος).

Η επισήμανση των «προτάσεων» που προκύπτουν από τις γλωσσοεκπαιδευτικές πραγματικότητες στη Δύση το 16^ο αι. και συνδέονται με την αρχαία ελληνική γλώσσα και γραμματεία.

I. Η ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ. ΟΙ ΛΟΓΙΟΙ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Το καθοριστικό στοιχείο της Αναγέννησης ήταν ο ρόλος της Αρχαιότητας και η συνολική επίδραση που προξένησε στο άτομο, την κοινωνία, την οικονομία, τη λογοτεχνία και την τέχνη⁴. Ονομάστηκε Ουμανισμός, η στροφή προς τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας. Η ταύτιση της ανθρωπιστικής παιδείας με τη μελέτη της κλασικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας προέρχεται από τη λέξη *humanitas* με την οποία οι Ρωμαίοι απέδωσαν στη γλώσσα τους την ελληνική λέξη παιδεία (καλλιέργεια της ανθρώπινης αρετής)⁵. Ο Georg Voigt, θα χρησιμοποιήσει τον όρο *Humanismus* στον τίτλο του βιβλίου του για να δηλώσει την εποχή της αναβίωσης των κλασικών σπουδών⁶.

---

⁴ Δ. Α. Ζακυθηνός, *Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά*, Αθήνα 1978, σ. 131 : Ο Burchhardt στην προσπάθειά του να ορίσει το φαινόμενο της Αναγέννησης αναφέρει: «... η Αναγέννηση εκδηλούται δια της εκθαμβωτικής παλιγγενεσίας των αρχαίων Γραμμάτων...» / Πρβλ. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τομ. Δ, σ. 438, στο λήμμα «Αναγέννηση». / Ο. π., Δ. Α. Ζακυθηνός, κεφάλαιο με θέμα «Αναγέννηση και Αναγεννήσεις» σσ. 140-228 : Η προβληματική για την Αναγέννηση περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ερωτημάτων για τα οποία δεν υπάρχει μια και μοναδική απάντηση. Πρώτον ο προσδιορισμός των χρονικών ορίων, δεύτερον η ύπαρξη ανακαινιστικών εποχών εντός αυτής της εποχής που ονομάζεται Μεσαίωνας, η οποία μας επιτρέπει να μιλάμε στον πληθυντικό. Η έρευνα συγκλίνει στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για μια κρίσιμη εποχή με αναγωγές σε κλασικές πηγές, η οποία συνδέθηκε με πολλά ρεύματα κοινωνικά, φιλοσοφικά, λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά, εθνικά, θρησκευτικά.

⁵ Γ. Μ. Σηφάκης, *Κλασική φιλολογία και ανθρωπιστική παιδεία : Αλήθειες και παρεξηγήσεις, Εισηγήσεις ΚΕΜΕ - Η αρχαία ελληνική γραμματεία από μετάφραση - Η νεοελληνική γλώσσα και γραμματεία*, εκδ. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1976, σσ. 25-39.

⁶ Rudolf Pfeiffer, *Ιστορία της κλασικής φιλολογίας - Σειρά Βοηθητικών έργων αρ. 4*, σσ. 19: Το βιβλίο εκδόθηκε το 1859 και έχει τίτλο : «Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder das erste Jahrhundert des Humanismus».

Κατά τους χρόνους πριν την Άλωση (μέσα του 14ου αι.), παρατηρείται η εμφάνιση Ελλήνων Λογίων στην αναγεννώμενη Ιταλία⁷. Οι πόλεις στις οποίες θα σταδιοδρομήσουν είναι η Ρώμη, η Φλωρεντία το Μιλάνο και η Βενετία. Εργάστηκαν ως κωδικογράφοι, δάσκαλοι και εκδότες. Η συμβολή τους στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας ήταν καθοριστική⁸.

Το 1395 ο Εμμανουήλ Χρυσολωράς «συμβολίζει τη σύζευξη της ελληνικής παιδείας μετά της βυζαντινής παραδόσεως». Η μέθοδος διδασκαλίας των κλασικών κειμένων που εφαρμόζοταν στο «Καθολικόν Μουσείον» της Κωνσταντινουπόλεως εφαρμόζεται στη Φλωρεντία⁹. Το όνομα ενός άλλου λογίου που δίδαξε στην Φλωρεντία είναι του Δημήτριου Χαλκοκονδύλη και συνδέεται με την edition princeps των Λόγων του Ισοκράτη. Με τη Φλωρεντία των Μεδίκων είναι συνδεδεμένο το όνομα του Ιανού Λάσκαρη, ο οποίος θα αναλάβει αποστολή για τη διάσωση χειρογράφων στην Κωνσταντινούπολη.

Η Βενετία θα αποτελέσει, από τη μια το σύνδεσμο της βυζαντινής παράδοσης με το Νέο Ελληνισμό και από την άλλη το σύνδεσμο του δυτικού κόσμου με τον ελληνικό πολιτισμό. Οι παράγοντες που συνέβαλαν στην καλλιέργεια των ελληνικών σπουδών στη Βενετία ήταν: α) Ο Ουμανισμός (Πάδοβα-Φλωρεντία) και η πολιτισμική διασύνδεση με το Βυζάντιο. β) Οι ανατολικές κτήσεις της Βενετίας (η περίπτωση της Κρήτης) και η άλωση. γ) Οι απόδημοι Έλληνες. δ) Η τυπογραφία και τέλος η γενικότερη οικονομική ευρωστία. Στη Βενετία θα λειτουργήσει το τυπογραφείο του Άλδου

---

⁷ Έλληνες λόγιοι που προήγαγαν τις ελληνικές σπουδές και στους οποίους οφείλεται η διάδοση της ελληνικής παιδείας στην δυτική Ευρώπη, το θέμα της συμβολής τους και το είδος της συμβολής αυτής άπτεται με τα προηγούμενα και σχετίζεται άμεσα. / Φορείς του ελληνικού πολιτισμού υπήρξαν οι μελετητές της σχολαστικής φιλοσοφίας ήδη από τον 12^ο αι.

⁸ Δ. Α. Ζακυθινός, *Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά*, Αθήνα 1978, σ. 223 : Η Σύνοδος της Φερράρας- Φλωρεντίας αποτέλεσε ορόσημο για τη συνάντηση Ελλήνων και Ιταλών λογίων καθώς και για την πολιτική ιστορία και την ιστορία των ιδεών. Στόχος της συνάντησης, η ανεύρεση λύσης για την Ένωση των δύο Εκκλησιών που θα αποτελούσε αναχαιτιστικός παράγοντας της επέλασης των Τούρκων. «Δια μεν τους Έλληνας απετέλεσεν αφετηρίαν και σύμβολα αγώνος· δια δε τους Λατίνους όργανον κατά της Σχολαστικής Φιλοσοφίας και εναύσματα ανακαινίσεως». Όμως η διατριβή του Γεμιστού- Πλήθωνα «Περί ων Αριστοτέλης προς Πλάτωνα διαφέρεται», η οποία παρουσιάστηκε στη Σύνοδο, προκάλεσε μεγάλη φιλοσοφική αντιπαράθεση μεταξύ Αριστοτελικών και Πλατωνιστών. / Για τον Πλήθωνα Γεμιστό βλ. Steven Runciman, *The last Byzantine Renaissance*, Cambridge at the university press, Great Britain 1970, σσ. 49- 84.

⁹ Μ. Μανούσακας και Κ. Στάικος, *Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση*, σ. 44 -45: Ιδρύθηκε από τον Μ. Παλαιολόγο το 1391 «όπου δίδασκαν κορυφαίοι βυζαντινοί λόγιοι», (Χρυσολωράς, Σχολάριος, Μ. Αποστόλης). Σε αυτό φοίτησαν και Ιταλοί ουμανιστές.

Μανούτιου. Ο Μάρκος Μουσούρος κατέχει εξέχουσα θέση στην φιλολογική κριτική των αρχαίων κειμένων.¹⁰

Ο Βησσαρίων,¹¹ πλατωνιστής φιλόσοφος, ο οποίος από την Τραπεζούντα όπου καταγόταν, θα βρεθεί στην Κωνσταντινούπολη και κατόπιν στο Μυστρά όπου δίδασκε ο Πλήθων Γεμιστός. Από το 1439, βρίσκεται στη Ρώμη ως καρδινάλιος, αφού ομολόγησε τον καθολικισμό, και από το 1463 Λατίνος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Η συλλογή των φιλοσοφικών και φιλολογικών του έργων είναι αξιόλογη και αφορούν στη διαμάχη Τραπεζούντιου-Γεμιστού, στη μεταφυσική του Αριστοτέλη, στη μεταφυσική του Θεόφραστου, περιλαμβάνουν σημειώσεις εις τον Θουκυδίδη και στον Ηρόδοτο. Εξακολουθεί να συνδέεται με τον ελληνικό χώρο και μετά την αποδημία του.¹² Χαρακτηριστική είναι η επιστολή προς τον Θωμά Παλαιολόγο, δεσπότη Πελοποννήσου, αλλά και οι προσπάθειες συγκρότησης σταυροφορίας κατά των Τούρκων. Η συμβολή του στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας υπήρξε καθοριστική. Η συλλογή των χειρογράφων του βρίσκεται στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη Βενετίας¹³.

Οι απόδημοι Έλληνες, μετά την Άλωση, βρίσκονται και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Στη Γαλλία η Ελληνική διδάχθηκε από τον Ιανό Λάσκαρη και από τον Ιταλό ελληνιστή Ιερώνυμο Aleandro¹⁴. Στην Αγγλία και τη Γερμανία η ανάπτυξη των κλασικών σπουδών οφείλεται σε Ελληνιστές που είχαν σπουδάσει σε πανεπιστήμια της Ιταλίας αλλά δεν έχει την ένταση και τη διάρκεια που θα έχει στην Ιταλία. Στην ιστορία της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων στην δυτική Ευρώπη, η δραστηριότητα του Έρασμου είχε κεφαλαιώδη σημασία.

Η όσμωση από την επαφή των Απόδημων Λογίων, που κομίζουν χειρόγραφα¹⁵ αλλά και τη γνώση της ελληνικής γλώσσας, με τον Ουμανισμό, και η επίδραση που άσκησαν με το έργο τους, τη διδασκαλία αλλά κυρίως με

---

¹⁰ Κ. Γιαννακόπουλος, Έλληνες Λόγιοι εις την Βενετίαν - Μελέται επί της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την δυτικήν Ευρώπην, μτφρ. Χ. Γ. Πατρινέλη, Νέα Βιβλιοθήκη Φέξη, εκδ. οίκος Γ. Φέξη, Αθήνα 1965, σ. 248.

¹¹ Αχιλλέας Α. Κύρου, Βησσαρίων ο Έλλην, τομ. Α', Β' εκδ. Αετός Α.Ε., Αθήνα 1947. Η διπλωματική και πολιτική του δράση, η φιλοσοφική του συγκρότηση και συνεισφορά καθώς και η ελληνική του καταγωγή τον καθιστούν έναν από τους σημαντικότερους λογίους της Διασποράς που συνέβαλαν στην προαγωγή των ελληνικών σπουδών στην δυτική Ευρώπη.

¹² Βλ. στην Μ. Ε. Ε. στον τ. Ζ', σσ.- 187-191: Η αλληλογραφία του με τους κατοικούντες τον ελλαδικό χώρο οι: Γεώργιος Γεμιστός, Γεννάδιος Σχολάριος, Μιχαήλ Αποστόλης, Παλαιολόγοι, Θεόδωρος Γαζής κ.τ.λ.

¹³ Για όλο το έργο του βλ. L. Mohler, Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist and Staatsmann (3 vols), Paderborn 1923-42.

¹⁴ Ο. π., Κ. Γιαννακόπουλος, Έλληνες Λόγιοι εις την Βενετίαν, σ. 15.

¹⁵ Βέβαια δεν κομίζουν μόνο οι Έλληνες χειρόγραφα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων αλλά και πολλοί περιηγητές που θα βρεθούν στην Ανατολή.

τη συμβολή τους στη έντυπη έκδοση των πρωτοτύπων κειμένων, είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη σε έκταση εξάπλωση των ελληνικών γραμμάτων¹⁶.

Η επιστροφή στον ελληνικό χώρο αυτών των απόδημων Ελλήνων θα είναι ένας καθοριστικός παράγοντας που θα διαμορφώσει την ανανεωτική κίνηση και την ανάπτυξη της πνευματικής ζωής κατά τον 17^ο και 18^ο αι.

Εκτός από τους Έλληνες λογίους καθοριστική συμβολή στη μεταφραστική φιλολογία, στη διάσωση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας είχαν οι Ουμανιστές λόγιοι κυρίως Ιταλοί.

Η φιλολογική εργασία του Πετράρχη, εισηγητή του Ουμανισμού, και ελληνιστή, αναζωογόνησε το ενδιαφέρον για την κλασική αρχαιότητα¹⁷. Ο Πετράρχης μετέφρασε Ησίοδο, Ηρόδοτο, Σοφοκλή και Ευριπίδη.

Ο Leonardo Bruni¹⁸, μαθητής του Χρυσολωρά, μετέφρασε το σύγγραμμα του Βασιλείου του Μεγάλου «Προς τους νέους, όπως αν εξ Ελληνικών ωφελούντο λόγων» ως απάντηση στη δυσπιστία της Θεολογίας και των ελληνιστικών ενδιαφερόντων των Αναγεννητών. Προήγαγε τη Πλατωνική μεταφραστική γραμματεία, αφού μετέφρασε Φαίδωνα, Γοργία, την Απολογία, Φαίδρο, Κρίτωνα και μέρος από το Συμπόσιο.

II. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΙΣ ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ. Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΟΦΙΑΝΟΣ.

Κινητήριοι μοχλός της πολιτιστικής ανανέωσης αποτέλεσε η τυπογραφία. Η επιλογή από τους τυπογράφους του τύπου της έκδοσης αρχαίο ελληνικό κείμενο - παράλληλη μετάφραση στα λατινικά - σχόλια βοήθησαν στη δημιουργία ενός διδακτικού μοντέλου εκμάθησης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Η διδασκαλία γινόταν μέσω της λατινικής μετάφρασης σε αντιπαράθεση με το αρχαίο ελληνικό κείμενο¹⁹.

---

¹⁶ Βλ., Απ. Γ. Παπαϊωάννου, Χαιρώνεια 1454 – 1902, Εικόνα και Πραγματικότητα, Πλουτάρχεια Β' Επιστημονική Ημερίδα Χαιρώνεια Ιούνιος 2002, σσ. 18- 21.

¹⁷ Ο. π., Rudolf Pfeiffer, Ιστορία της κλασσικής φιλολογίας, σ . 19: «Στη φρασεολογία του ίδιου του Πετράρχη το «humanitas» σήμαινε φιλανθρωπία, αλλά ο Salutati και ο Bruni το χρησιμοποίησαν για να δηλώσουν τις φιλολογικές του σπουδές». / Η αναγνώριση των μεγίστων επιτευγμάτων του Πετράρχη συνδέεται με την καθοριστική συμβολή του στην αναζήτηση αρχαίων χειρογράφων αλλά και στην παράδοση του κειμένου του Ομήρου στον Βοκκάκιο. Η μετάφραση στα λατινικά καθιστά την ελληνική έμμετρη ποίηση στον αντίποδα της λατινικής έμμετρης ποίησης του Βεργιλίου.

¹⁸ Ο. π., Rudolf Pfeiffer, σ . 29 : Ο οποίος ανήκει στη δεύτερη και τρίτη γενιά των Ιταλών Ουμανιστών Στη δεύτερη και τρίτη γενιά ανήκουν επίσης οι: Salutati, Niccoli και Poggio.

¹⁹ Ο. π., Κ. Γιαννακόπουλος, Έλληνες Λόγιοι εις την Βενετίαν, σσ. 97-98 : Ένας πρώιμος προβληματισμός για την αναποτελεσματικότητα της υπάρχουσας μεθόδου διδασκαλίας εκφράζεται από τον λόγιο Μιχαήλ Αποστόλη, ο οποίος γνωρίζει τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις σχολές των ουμανιστών : « ἐκ τοῦ μὴ διδάσκειν ἑλληνιστὶ τοὺς ἔσπεριους τοὺς Ἕλληνας». Δηλαδή θεωρεί λανθασμένη τη μέθοδο εκμάθησης της ελληνικής μέσω της λατινικής μετάφρασης και εισηγείται τη διδασκαλία της ελληνικής εις την ελληνική και

Οι εκδόσεις διδακτικών εγχειριδίων γραμματικής και λεξικών διευκόλυναν τη μελέτη των κλασικών κειμένων. Τα διδακτικά εγχειρίδια γραμματικής των Θ. Γαζή, Κ. Λάσκαρη και τα «Ερωτήματα» του Εμμ. Χρυσολωρά στο τέλος του 15^{ου} και στις αρχές του 16^{ου} αι. εκδόθηκαν για να καλύψουν διδακτικές ανάγκες της Δύσης²⁰.

Μια από τις κυρίαρχες θέσεις του φιλολογικού Ουμανισμού ήταν η στροφή προς την καλλιέργεια των εθνικών γλωσσών και οι μεταφράσεις των αρχαίων κειμένων στις εθνικές γλώσσες. Μέσα σε αυτό το κλίμα κινήθηκε το «γλωσσοεκπαιδευτικό πρόγραμμα» του Νικολάου Σοφιανού²¹. Υποστήριξε πως η «γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσας» και οι μεταφράσεις στην κοινή ελληνική αποτελούσαν την απάντηση για την πνευματική αφύπνιση των Ελλήνων²².

Το 1514, μετά την εκλογή του Πάπα Λέοντα Ι', ο Ιανός Λάσκαρης καταφθάνει στη Ρώμη προκειμένου να συνεργαστεί μαζί του για την ίδρυση του Ελληνικού Γυμνασίου²³. Οι πρώτοι δώδεκα μαθητές του, προέρχονταν από την Κέρκυρα, την Κρήτη, τη Μεγάλη Μάνη και τη Ζάκυνθο²⁴. Η τελετή της επίσκεψής τους στον Πάπα, περιγράφεται σε ένα χρονικό σημείωμα που περιλαμβάνεται στον υπ' αριθμ. 99 κώδικα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης²⁵. Οι μαθητές απευθύνουν χαιρετισμούς στην αρχαία ελληνική.

Η συμβολή του Ελληνικού Γυμνασίου στην ανθρωπιστική παιδεία υπήρξε σημαντική όχι μόνο γιατί δίδαξαν σε αυτό οι επιφανέστεροι Λόγιοι της εποχής (Ιανός Λάσκαρης, Ζαχαρίας Καλλιέργης, Μάρκος Μουσούρος) αλλά και για τις εκδόσεις ελληνικών κειμένων από το τυπογραφείο του. Οι εκδόσεις του Ελληνικού Γυμνασίου της Ρώμης (1517-1519), οι οποίες περιλαμβάνουν και τους λόγους του Ισοκράτη²⁶.

συνακολούθως την «γραμματικὴν μὲν δὴ πρῶτα, τοῦ λόγου τὸν ὀφθαλμὸν ἔπειτα δὲ ποιητικὴν... ρητορικὴν δὲ γέ τὴν πυρὸς μένος πνέουσα».

²⁰ Αικ. Κουμαριανού και Λ. Δρούλια, Το Ελληνικό Βιβλίο, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, σσ. 51-52 : Το 1499 εκδόθηκαν το Μέγα Ετυμολογικόν και το Λεξικό του Σουίδα. Το 1514 το λεξικό του Ησύχιου και το 1523 το «Μέγα και πάνυ ωφέλιμον λεξικόν ὅπερ Γαρίνος Φαβωρίνος...».

²¹ Δ. Γ. Πανδής, «Ο Νικόλαος Σοφιανός / και η πρώτη γλωσσοεκπαιδευτική αναγέννηση του Νέου Ελληνισμού», περ. Επιθεώρηση Τέχνης, τ. ΙΘ', έτ. 1964., τευχ. 110 (σσ. 133- 149), και τεύχη 111,112 (σσ. 323- 349).

²² Εκτός από τη «Γραμματική» μετέφρασε το «Περί παιδων αγωγής» του Πλούταρχου.

²³ Ι. Ε. Καλιτσουνάκης, Ματθαίος Δεβαρής και το εν Ρώμη Ελληνικόν Γυμνάσιον, περ. Αθηνά τομ. 26^{ος}, Αθήνα 1914, σ. 83.

²⁴ Μ. Ι. Μανούσακας, Η παρουσίαση από τον Ιανό Λάσκαρη των πρώτων μαθητών του Ελληνικού Γυμνασίου της Ρώμης στον Πάπα Λέοντα Ι' (15 Φεβρουαρίου 1514), περ. Ερανιστής 1 (1963). Ένας από τους δώδεκα ήταν και ο Νικόλαος Λουκάνης, ο μεταφραστής της Ιλιάδας σε δημοτικούς στίχους.

²⁵ Στο ίδιο, σ. 161.

²⁶ Παναγιώτη Χ. Ζιώγας, Προβλήματα παιδείας του Ελληνισμού κατά τον πρώτο αιώνα της τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 95.

Η ίδρυση του Ελληνικού Κολλεγίου (1576) αποτέλεσε έναν ακόμη σταθμό στη μελέτη της πνευματικής κίνησης του 16^{ου} αι. για την παιδεία του υπόδουλου Ελληνισμού σε σχέση με τη στάση της Καθολικής Εκκλησίας, έναν αιώνα μετά τη Σύνοδο της Φλωρεντίας και τις προσπάθειες για ένωση των δύο εκκλησιών. Ένας γενικός χαρακτηρισμός θα συμπεριελάμβανε την γενική κατεύθυνση σπουδών που ήταν θεολογική αλλά με υπόβαθρο τις ανθρωπιστικές σπουδές. Διδασκαλία κλασικών Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων όπως οι: Ισοκράτης, Δημοσθένης, Σοφοκλής, Θουκυδίδης, Ξενοφώντας, Κικέρωνας, Σαλλούστιος, Βιργίλιο και Οράτιο. Γραμματική της αρχαίας ελληνικής διδάσκονταν από τα γραμματικά έργα του Μ. Λάσκαρη και του Μ. Χρυσολωρά²⁷.

Ο κώδικας 1733 στη Βιβλιοθήκη του Βατικανού, για το μάθημα της θεματογραφίας και δευτερευόντως για τα θέματα στη νέα ελληνική. Είναι γνωστό ότι το μάθημα αυτό αφορούσε στην πρακτική εξάσκηση μετάφρασης από την αρχαία ελληνική στη νέα ελληνική αλλά και αντίστροφα. Ανεξάρτητα από τη σκοπιμότητα της ίδρυσης των δύο αυτών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με τη δική τους φυσιογνωμία και ιδιορρυθμία, το γεγονός, ότι χρησιμοποιούν στο πρόγραμμά τους τη δημοτική γλώσσα, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί.

Συμπεράσματα

Ο Ουμανισμός ορίζει το ιστορικό πλαίσιο της ανανέωσης του ενδιαφέροντος προς τη μελέτη των κειμένων της αρχαίας κλασικής γραμματείας. Απαραίτητη προϋπόθεση η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Το ιστορικό πλαίσιο της στροφής προς την μελέτη των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας συνάπτεται με τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της διδακτικής μεθόδου ήταν οι μεταφράσεις από την αρχαία ελληνική στη λατινική και η έκδοση των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας με λατινική μετάφραση και σχόλια, οι εκδόσεις διδακτικών εγχειριδίων γραμματικής και λεξικών. Τίθεται για πρώτη φορά ο προβληματισμός για την κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας.

Το ιστορικό πλαίσιο της καλλιέργειας των εθνικών γλωσσών, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τις πρώτες μεταφράσεις των κειμένων στις εθνικές γλώσσες. Το γλωσσοεκπαιδευτικό σύστημα του Νικολάου Σοφιανού η σύνδεση Γραμματική της Κοινής – Μετάφραση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας καθώς και η παραβολή της μετάφρασης με το αρχαίο κείμενο

---

²⁷ Ζ. Τσιμπανλής, Μακεδόνες σπουδαστές Ελληνικού Κολλεγίου Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία, εκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 59.

αποτελούν τον προπομπό των απόψεων των λογίων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Η χρησιμοποίηση της δημοτικής γλώσσας από δυο εκπαιδευτικά ιδρύματα στη Ρώμη του 16^{ου} αι., ανεξάρτητα από τις σκοπιμότητες της καθολικής εκκλησίας, αποτελεί στην πράξη την εφαρμογή της πρότασης για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής με τη βοήθεια της νέας ελληνικής.

Η επαφή των Απόδημων Λογίων, με τον Ουμανισμό, και η επίδραση που άσκησαν με το έργο τους, τη διδασκαλία αλλά κυρίως με τη συμβολή τους στη έντυπη έκδοση των πρωτοτύπων κειμένων, της γραμματικής και των λεξικών, είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη σε έκταση εξάπλωση των ελληνικών γραμμάτων στη Δύση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ
ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

I. Τα «Ελληνικά» στην εκπαιδευτική πραγματικότητα του ελληνικού χώρου
(μέσα 18^{ου} αι.)

II. Τα εγχειρίδια Γραμματικής της αρχαίας ελληνικής.

III. Τα Κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

IV. Η διδασκαλία των «Ελληνικών».

1. Τεχνολογία / Γραμματική
2. «Εξήγησις» / «Ψυχαγωγία».
3. Συντακτικό / Θεματογραφία.

Εισαγωγή

Τα μαθηματάρια παραδίδουν κείμενα της αρχαίας ελληνικής και εκκλησιαστικής γραμματείας. Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι η ανεύρεση της θέσης των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στα «προγράμματα» των σπουδών κατά την τουρκοκρατία.

Ο έλεγχος της δυνατότητας ένταξής τους σε βαθμίδα ή κύκλους σπουδών, η περιγραφή των χαρακτηριστικών τους, τα μαθήματα – η διδασκαλία, η θέση και η λειτουργία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

I. ΤΑ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ» ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΜΕΣΑ 18^{ου} ΑΙ.)

Στη λόγια βυζαντινή παράδοση η διδασκαλία της ρητορικής, των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και της γραμματικής ήταν το περιεχόμενο της παιδείας που προσέφεραν οι λόγιοι²⁸. Επομένως, η άσκηση στη χρήση της γλώσσας στον έλεγχο της λογικής σύνταξης (γραμματική), στη συλλογιστική συνέπεια και στη συγκρότηση επιχειρήματος (ρητορική – κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων), αποτελούσαν τους απώτερους στόχους και τη δυναμική συνάρτηση της καλλιέργειας, της παιδείας. Οι Λόγιοι του Ισοκράτη, του Λυσία, του Δημοσθένη ανήκουν στη διδακτική ύλη του μεσαίου κύκλου σπουδών με στόχο την εκμάθηση της Γραμματικής. Στον ανώτερο κύκλο, η Ρητορική αποτελούσε μάθημα παραγωγής του γραπτού και προφορικού λόγου και δεν συνδεόταν με τη διδασκαλία των έργων των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων²⁹.

Την παράδοση αυτή συνεχίζουν οι λόγιοι διδάσκαλοι, τους δύο πρώτους αιώνες (μέσα του 15^{ου} έως τις αρχές του 17^{ου} αι.), κατά τους οποίους, η απουσία πνευματικής ζωής ήταν απογοητευτική και άκρως δυσεύρετη. Η παιδεία

---

²⁸ Κ. Χατζόπουλος, *Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας (1453- 1821)*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σ.37. Περιλαμβάνόταν επίσης η αριστοτελική φιλοσοφία και η θεολογία.

²⁹ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, τ. Β', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 59, Αθήνα 1971, σσ. 3-8.

στηριζόταν περισσότερο στην εκπαιδευτική δράση ελάχιστων ατόμων με υψηλό όμως επίπεδο μόρφωσης.

Στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές χώρες την παράδοση συνεχίζουν οι: Ματθαίος Καμαριώτης ο οποίος διδάσκει γραμματική και ρητορική στην Πατριαρχική Σχολή έως το 1490. Ο Δημήτριος Καστρονήος (1474) διδάσκει αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και φιλοσοφία. Ο Μανουήλ Κορίνθιος; έως το 1530 διδάσκει ρητορική, ποιητική, φιλοσοφία. Ο Μανουήλ Γαλησιώτης έως το 1550, αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Ο Παχώμιος Ρουσάνος γραμματική της αρχαίας και ρητορική. Ο Ιωάννης Ζυγομαλάς στα μέσα του 16^{ου} αι. και ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς έως τις αρχές του 17^{ου} αι³⁰.

Στις βενετοκρατούμενες ελληνικές περιοχές οι πιο αξιόλογοι λόγιοι συνεχίζουν την βυζαντινή παράδοση. Ο Μιχαήλ Αποστόλης στην Κρήτη καθιέρωσε την αρχαία ελληνική ως γλώσσα διδασκαλίας. Ο γιος του Αρσένιος Αποστόλης θα αναπτύξει σημαντικό εκπαιδευτικό έργο στην Μονεμβασία ως αρχιεπίσκοπος, αλλά ενώ έχει ασπαστεί τον καθολικισμό. Μαθητές του τελευταίου υπήρξαν οι Μάρκος Μουσούρος και Ιωάννης Ζυγομαλάς³¹.

Πρόκειται για κύκλο μαθημάτων μεσαιού επιπέδου. Περιλαμβάνει ως επιμέρους μαθήματα τη Γραμματική, Σύνταξη, την Τεχνολογία (ασκήσεις γραμματικής και συντακτικού) και τη Θεματογραφία. Σε πολλές Σχολές ο κύκλος ολοκληρώνεται με την Ρητορική και τη Λογική.

Οι κανόνες της γραμματικής είχαν διδαχθεί στην προηγούμενη βαθμίδα των «πρωτοπειρών» μετά την ανάγνωση και τη γραφή. Τα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων καθώς και των Πατέρων της Εκκλησίας χρησιμοποιούνται ως διδακτική ύλη γιατί προσφέρονταν στην εφαρμογή της Γραμματικής και του Συντακτικού. Στον ανώτερο κύκλο διδάσκονται η Φιλοσοφία και η Θεολογία. Από τα τέλη του 18^{ου} αι. εντάσσονται και οι «επιστήμες».

Από το ιδρυτικό σιγίλλιο της Πατριαρχικής Σχολής τα μέσα του 17^{ου} αι., η επονομαζόμενη ως Σχολή Μανολάκη, διαπιστώνεται ότι, ο κύκλος των μαθημάτων που αφορά στην κυκλοπαιδεία περιλαμβάνει τα μαθήματα με την εξής σειρά: γραμματική, ρητορική και λογική. Προηγείται ο κύκλος των κοινών γραμμάτων και έπεται ο ανώτερος κύκλος της φιλοσοφίας και θεολογίας³². Στα τέλη του ίδιου αιώνα ο Πατριάρχης Καλλίνικος Β', αναδιοργάνωσε τη λειτουργία της Σχολής με σιγίλλιο που εξέδωσε το 1691. Σε αυτό περιλαμβάνονται δυο τάξεις στη βαθμίδα της Κυκλοπαιδείας. Στην πρώτη ορίζεται η διδασκαλία ενός « τῶν λογογραφικῶν μαθημάτων» και στη δεύτερη «εν ποιητικόν ευληπτότερον». Η ημέρα του Σαββάτου δε θεωρείται

---

³⁰ Στο ίδιο, σσ. 29-40.

³¹ Ο.π., Κ. Χατζόπουλος, σ.43.

³² Μ. Ι. Μανούσακας, Η εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχική σχολή, περ. Αθηνά, τομ. 54, (1950),σ. 19.

αργία και η διδασκαλία λαμβάνει χώρα όλη τη διάρκεια της ημέρας πρωί και απόγευμα έως «το δειλινόν προς την ενάτην ώραν»³³.

Στο πρώτο μισό του 18^{ου} αι., όπου και η ακμή της (Αντώνιος Βυζάντιος, Δωρόθεος Λέσβιος και Ευγένιος Βούλγαρης), ο ανώτερος κύκλος εμπλουτίζεται και επεκτείνεται με την εισαγωγή νέων μαθημάτων.

Η Πατμιάδα Σχολή το 1729 σε σιγίλλιο του Πατριάρχη Παΐσιου Β', ονομάζεται ως φροντιστήριο των ελληνικών μαθημάτων. Το 1769, με σιγίλλιο που εξαπέλυσε ο Πατριάρχης Θεοδόσιος Β', αποκτά ως διδάσκαλο των γραμματικών τον Δανιήλ Κεραμέα, ο οποίος αναλαμβάνει και την επιστασία του «Φροντιστηρίου ελληνικών μαθημάτων» (1769- 1801). Εκτός από τον διδάσκαλο των γραμματικών διορίζεται και ο διδάσκαλος των φιλοσοφικών³⁴. Δηλαδή εδώ γίνεται διάκριση ανάμεσα σε δυο βαθμίδες.

Στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης (1733), το έγγραφο του συστατικού ιδρύσεως, αναφέρει ότι ο σκοπός της ιδρύσεως είναι «η διάδοση των Ευαγγελικών αρετών και πάντων των Ελληνικών μαθημάτων»³⁵. Ο Ιερόθεος Δενδρινός, ο πρώτος σχολάρχης της Ευαγγελικής σχολής, υπήρξε μαθητής στην Πατμιάδα όπου μυήθηκε στην «αρχαίαν Ελληνίδα και την Θεολογία»³⁶. Κατά την περίοδο αυτή (1733-1779), το πρόγραμμα σπουδών περιλάμβανε στον κατώτερο κύκλο τα λεγόμενα «γραμματικά» και στον ανώτερο ρητορική, ποιητική, φιλοσοφία και «ιερά» μαθήματα³⁷. Το 1811, όταν τη σχολαρχία ανέλαβε ο Θ. Καΐρης, ο ανώτερος κύκλος περιλαμβάνει επιπλέον φυσική, μαθηματικά, ενώ στον κατώτερο «γλωσσικά» μαθήματα, δηλαδή γραμματική συντακτικό της αρχαίας ελληνικής και κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.³⁸

Στην Αθωνιάδα (1749), η κατώτερη βαθμίδα χωριζόταν σε δύο κύκλους. Γραμματική και τεχνολογία για τους αρχάριους, ενώ οι προχωρημένοι διδάσκονταν θεματογραφία και σύνταξη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές της ανώτερης βαθμίδας, κατά την περίοδο σχολαρχίας του Ευγ. Βούλγαρη, διδάσκονταν και λατινικά.³⁹

Το Ελληνικό Κολλέγιο του Αγίου Αθανασίου στη Ρώμη λειτούργησε ιδιαίτερα κατά το 17^ο αι και είχε επτά βαθμίδες και μόλις στη δεύτερη βαθμίδα

---

³³ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Α', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 37, Αθήνα 1966, σ. 280.

³⁴ Νικόλαος Α. Φορόπουλος, Δανιήλ Κεραμέυς - Ο Διδάσκαλος και Σχολάρχης της Πατμιάδος Σχολής, περ. Δωδεκανησιακά Χρονικά τομ. Ζ', Αθήνα 1979, σσ. 299 και 301.

³⁵ Χ. Σ. Σολομωνίδης, Η παιδεία στη Σμύρνη, εκδ. Τυπογραφία Μαυρίδη, Αθήνα 1961, σ.22.

³⁶ Κ. Ν. Σάθας, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', εν Βενετία 1872, (ανατύπωση εκδ. Γρηγοριάδης, Αθήνα 1972), σ.133.

³⁷ Ο. π., Κων/νος Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία της οθωμανικής κυριαρχίας, σ. 152.

³⁸ Στο ίδιο, σ.156.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 86.

τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γλώσσας. Ως επίκεντρο του προγράμματος σπουδών τη «λατινική» μόρφωση των μαθητών.⁴⁰

Στο Φλαγγινιανό Φροντιστήριο της Βενετίας μαζί με τη γραμματική της αρχαίας ελληνικής διδασκόταν και η λατινική. Επίσης ελληνική φιλολογία και ιταλική φιλολογία. Ο Ιωάννης Πατούσας, που δίδαξε στη συγκεκριμένη Σχολή κατά τα έτη 1703-1712, εισήγαγε την ερμηνευτική μέθοδο για την διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών εγκαταλείποντας την ψυχαγωγική μέθοδο.

Στην Ηγεμονική Ακαδημία Βουκουρεστίου,⁴¹ στις αρχές του 18^{ου} αι. το πρόγραμμα του Χρυσάνθου Νοταρά, διαμορφωνόταν σε τρεις κύκλους σπουδών : Στο μεσαίο κύκλο διδάσκονταν κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και κείμενα των Πατέρων της Εκκλησίας. Είχε προηγηθεί στον κατώτερο κύκλο για τους αρχάριους, η γραμματική της αρχαίας ελληνικής και η εξάσκηση στους κανόνες με τη βοήθεια του εγχειριδίου της Γραμματικής του Κ. Λάσκαρη. Για τους προχωρημένους του κατώτερου κύκλου, η Γραμματική του Εμμ. Χρυσολωρά και κείμενα όπως οι «Παλαιότητες του Αγαπητού». Το Διάταγμα του Αλ. Υψηλάντη (1774-1782) για την αναμόρφωση των εκπαιδευτικών στη Βλαχία, περιλάμβανε πέντε συνολικά κύκλους σπουδών. Στον πρώτο κύκλο «γραμματικά» και στον δεύτερο αρχαία ελληνικά και λατινικά. Στο χρυσόβουλο του ιδίου (1776), για τη λειτουργία της σχολής Βουκουρεστίου, οριζόταν ο διαχωρισμός σε τρεις τάξεις από τρία χρόνια φοίτησης στην κάθε μία και δυο τάξεις ανωτέρου επιπέδου με συνολικό χρόνο φοίτησης τρία χρόνια και στις δύο τάξεις. Στη Β' τάξη του πρώτου κύκλου διδάσκονταν άριστοι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς. Η διδασκαλία κειμένων συνεχιζόταν στην Γ' τάξη από ρήτορες και ποιητές με γραμματική της ελληνικής και της λατινικής. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας διδάσκονταν στοιχεία ιταλικής και γαλλικής γλώσσας.⁴²

Η Ηγεμονική Ακαδημία του Ιασίου, είχε για ένα χρονικό διάστημα την τύχη της σχολαρχίας του Ιώσηπου Μοισιόδακα (1765-1777), ο οποίος καθιέρωσε ως γλώσσα διδασκαλίας τη νέα ελληνική. Κατά τη δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αι., στην ίδια σχολή στον μέσο κύκλο σπουδών διδάσκονται κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και το μάθημα ονομάζεται «Ελληνική Λογοτεχνία».

Κατά το Μάρτιο, του 1768, κάτοικοι της Δημητσάνας συντάσσουν έγγραφο με το οποίο προτίθενται να απαλλάξουν πέντε πρόσωπα από κάθε

---

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 173.

⁴¹ Στο ίδιο, σ. 196: Πρώτος σχολάρχης υπήρξε ο Σεβαστός Κυμινήτης που οργάνωσε την Ακαδημία σύμφωνα με την Πατριαρχική Σχολή.

⁴² Μ. Ι. Γεδεών, Σχολεία και Βιβλία κατά τον ΙΗ' αιώνα, περ. Εκκλησιαστική Αλήθεια, έτος όγδοον (1887- 1888), Κωνσταντινούπολη 1887-1888, σ. 473.

είδους οικονομικής επιβάρυνσης έναντι του κατακτητή.⁴³ Είναι πρόσωπα που έχουν άμεση και ευθεία σχέση με τη λειτουργία της Σχολής.

Από αυτό το έγγραφο προκύπτει ότι οι διδάσκαλοι είναι τρεις και τα καθήκοντά τους καθορίζονται ως εξής: οι δύο ιδρυτές διδάσκουν τα Ελληνικά Μαθήματα και ένας τρίτος δάσκαλος προσλαμβάνεται με μισθοδοσία για τη διδασκαλία των κοινών μαθημάτων.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, προβλέπονται δυο στάδια σπουδών. Οι τρεις δάσκαλοι αντιστοιχούν σε δυο κύκλους μαθημάτων. Οι δυο αναλαμβάνουν τον ανώτερο κύκλο και διδάσκουν τα ελληνικά μαθήματα ενώ στον αμέσως κατώτερο κύκλο σπουδών, διδάσκονται τα κοινά γράμματα, τον οποίο αναλαμβάνει ο τρίτος δάσκαλος.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι δυο ιδρυτές και δάσκαλοι είχαν φοιτήσει στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το πρόγραμμα που εφαρμόζουν, είναι εμπνευσμένο ως ένα βαθμό από το πρόγραμμα της σχολής στην οποία υπήρξαν σπουδαστές.

Στο συνοδικό πατριαρχικό σιγίλλιο, από τον πατριάρχη Θεοδόσιο Β' το έτος 1769⁴⁴, που καθιστά τη σχολή πατριαρχική και σταυροπηγιακή, γίνεται αναφορά στη φοίτηση 40 μαθητών. Επίσης γίνεται αναφορά στη διδασκαλία των *εγκυκλίων μαθημάτων* χωρίς να προσδιορίζεται το περιεχόμενο.

Το έτος 1783, ανανεώνεται το προηγούμενο πατριαρχικό σιγίλλιο με απόλυση νέου, υπό τον πατριάρχη Γαβριήλ Β'. Σε αυτό περιγράφεται, στην αρχή του εγγράφου, εκτενώς ο γενικότερος σκοπός της παιδείας.⁴⁵ Δίνονται οι επιμέρους παράμετροι του ορισμού της έννοιας και από αυτό μπορεί κανείς να συνάγει ότι αντανακλά την πεποίθηση για τον απώτερο σκοπό της μάθησης. Εμπεριέχονται σε αυτήν η διδασκαλία και η μάθηση της φύσεως των υλικών πραγμάτων, η με τη βοήθεια των σχημάτων της ύλης «αφαιρετική φιλοσοφική μαθηματική» σκέψη, το μέσο για τη γνώση της αλήθειας, του αγαθού και του κακού, η ηθική τελείωση και η χαλιναγώγηση των παθών. Το μέσο για την διευθέτηση διοικητικών υποθέσεων και διακυβέρνησης μιας πόλεως, ή οποιασδήποτε αρχής ακόμα και τα της οικίας του καθενός. Μυεί στα θεία και ιερά μυστήρια της εκκλησίας καθώς και στον ευσεβή λόγο.

---

⁴³ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν, Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πάτρα 25-31 Μαΐου, τόμ. Α', περ. Πελοποννησιακά, παράρτημα αρ. 8, Αθήνα 1981-1982, έγγραφο αρ. 1, σ. 1*

⁴⁴ Στο ίδιο, έγγραφο αρ. 2., σ.4*.

⁴⁵ Ο. π., Τ. Γριτσόπουλος, Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν, έγγραφο αρ. 3., σ.8*: «αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν ἐνύ(λων) τὰς φύσεις ἡμᾶς ἐκδιδασκομένη, δι' αὐτῆς τὰ σχήματα ἀπὸ τῆς ὕλης τῶ νοὶ ἀφαιρούμενοι φιλοσοφοῦσι τὰ περὶ τούτων μαθηματικῶς ἄν(θρω)ποι ταύτη ἀναφέρεται ἡ τῶν ἄυλων μάθησις, ἀπὸ ταύτης ἐπὶ πάντων τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἡμῖν / Πρβλ., στο ίδιο, σ. 103 : Στο χειρ. αρ. 19, του έτους 1809, με μια αλφαβητική ακροστιχίδα, δίνεται στους μαθητές η αξία της μάθησης γενικά, σε παιγνιώδη μορφή.

Οι όροι παιδεία, γυμνασία, μάθησις και κοινή ωφελεία απαντούν συχνά σε όλα τα είδη των εγγράφων που αφορούν στη σχολή [σιγίλλια, αφιερωτήρια, διαθήκες, επιστολές].

Η Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης αποτελεί το πρότυπο της Σχολής Δημητσάνας. Οι δύο ιδρυτές της ήταν φοιτητές της Ευαγγελικής Σχολής. Η διασύνδεση των δύο Σχολών καταφαίνεται και από το γεγονός της υπάρξεως χειρογράφων κωδίκων τα οποία βρίσκονται στην βιβλιοθήκη της Ευαγγελικής σχολής με ένδειξη αντιγραφής από την Πελοπόννησο ή από την Δημητσάνα.

Στη Σμύρνη το 1723 ιδρύεται Σχολή,⁴⁶ η οποία το 1808 θα ονομαστεί Ευαγγελική και το έγγραφο του συστατικού αναφέρει ότι ο σκοπός της ιδρύσεως είναι «η διάδοση των Ευαγγελικών αρετών και πάντων των Ελληνικών μαθημάτων»⁴⁷. Οι πρώτοι διευθυντές της Σχολής ήταν ο Ιερόθεος Δενδρινός (1733-1780) και ο Χρυσάνθος Καραβίας (1780- 1808)⁴⁸. Μας απασχολεί το διάστημα από 1780 και ένθεν. Κατά την περίοδο αυτή το πρόγραμμα σπουδών περιλάμβανε στον κατώτερο κύκλο τα λεγόμενα «γραμματικά» και στον ανώτερο ρητορική, ποιητική, φιλοσοφία και «ιερά» μαθήματα. Στον ανώτερο κύκλο δίδασκε ο σχολάρχης, δηλαδή την συγκεκριμένη περίοδο ο Χρυσάνθος Καραβίας. Ως υποδιδάσκαλοι αναφέρονται οι Αγάπιος, ο Αντώνιος Ιθακήσιος το 1804⁴⁹ και ο Γαβριήλ από τα Βουρλά.

Στην ιστορία της συγκεκριμένης Σχολής, υπάρχει μια σύντομη διάρκεια, κατά την οποία επιχειρήθηκε η εισαγωγή των νέων ιδεών, κατά την σχολαρχία του Θεόφιλου Καΐρη το έτος 1811. Στον ανώτερο κύκλο μαθημάτων εμπλουτίζεται το περιεχόμενο της φιλοσοφίας, της ρητορικής, της ποιητικής της θεολογίας και εισάγονται η φυσική και τα μαθηματικά. Στον κατώτερο κύκλο εμπλουτίζεται το περιεχόμενο των γλωσσικών μαθημάτων. Το σύντομο χρονικό διάστημα της παραμονής του Θ. Καΐρη και η αντιπαλότητα για τη δημιουργία του Φιλολογικού Γυμνασίου, δεν επέτρεψαν τη συνέχιση του νεωτεριστικού πνεύματος.

Συμπερασματικά, το πρόγραμμα μαθημάτων καθοριζόταν από το Πατριαρχείο, στις περιπτώσεις που ο Πατριάρχης εξέδιδε σιγίλλιο για την

---

⁴⁶ Ματθαίος Κ. Παρανίκας, ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩ ΕΘΝΕΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (1453 Μ. Χ.) ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΕΝΕΣΤΩΣΗΣ (ΙΘ') ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ, εκδ. εκ του τυπογραφείου Α. Κορομηλά, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία Αθήνα 1867, σ. 115. / Πρβλ., ό. π., Κωνσταντίνος Κ. Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, σ. 149. Δεν είναι το πρώτο σχολείο που λειτουργεί στη Σμύρνη. Ήδη από το 1708 στην προσπάθεια της ορθόδοξης εκκλησίας για αντιμετώπιση της καθολικής προπαγάνδας, ιδρύεται σχολείο που ονομάζεται «Σχολείο του Χριστού». Σε αυτό δίδαξε ο Αδαμάντιος Ρύσιος, ο παππούς του Αδαμάντιου Κοραή.

⁴⁷ Χ. Σ. Σολομωνίδης, Η παιδεία στη Σμύρνη, εκδ. Τυπογραφία Μαυρίδη, Αθήνα 1961, σ.22.

⁴⁸ Αυρήλιος Ευστρατιάδης, Ευαγγελική Σχολή - πέντε δοκίμια, εκδ. «Δωδώνη», Αθήνα 1972, σ. 15. Αναφέρεται ότι ο Καραβίας υπήρξε μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη.

⁴⁹ Βλ. ό. π., Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, σ. 153.

ίδρυση της εκάστοτε σχολής. Επομένως για οι σχολές που ήταν υπό την προστασία του Οικουμενικού Πατριαρχείου λειτουργούσαν με ένα ενιαίο γενικό πλαίσιο προγράμματος μαθημάτων, περιεχομένου και μεθόδου διδασκαλίας. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν και οι επιμέρους ιδιαιτερότητες.

Οι σχολές με πρότυπο τη λόγια βυζαντινή παράδοση, στηρίζουν το πρόγραμμά τους στο γενικό σκοπό της εκμάθησης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Επομένως όλη η διδακτική προσπάθεια ήταν επικεντρωμένη στα μαθήματα της Γραμματικής του Συντακτικού και της Θεματογραφίας. Τα κείμενα των αρχαίων αποτελούσαν το μέσο της επίτευξης του γενικού σκοπού.

Συμπερασματικά, η βαθμίδα των Ελληνικών ή της Κυκλοπαιδείας περιλάμβανε δυο κύκλους σπουδών. Ο κατώτερος κύκλος στόχευε στην εκμάθηση της Γραμματικής και του Συντακτικού με εγχειρίδια τη Γραμματική του Θ. Γαζή και του Κ. Λάσκαρη. Στον ανώτερο κύκλο των προχωρημένων, διδάσκονται Αρχαία Ελληνικά, Ρητορική και Λογική⁵⁰. Τα αρχαία ελληνικά διδάσκονταν με τη βοήθεια των κειμένων των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, την Τεχνολογία και τη Θεματογραφία. Τα μαθήματα δεν διαρθρώνονται με τη σημερινή μορφή των αναλυτικών προγραμμάτων. Κάθε μάθημα πρέπει να ολοκληρωθεί για να μεταβεί ο μαθητής στο επόμενο.

Ο γενικός σκοπός της βαθμίδας απέβλεπε στην εφαρμογή των κανόνων της γραμματικής καθώς και στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας⁵¹.

II. ΤΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

Κατά την βυζαντινή περίοδο η ενέργεια του «μανθάνειν» ταυτίζεται με την ενέργεια του «γραμματίζεσθαι» και του «αναγινώσκειν». Ο μαθητής ονομάζεται «παις ερχόμενος εις το σχολείο» ή γραμματιζόμενος και ο διδάσκαλος ονομαζόταν «γραμματιστής»⁵².

Η γραμματική περιλαμβάνει την «περί λέξιν και σύνταξιν και τεχνολογίαν» καθώς και περί την προσωδίαν και μετρικήν. Η σχεδोगραφία ή τα σχέδη αποτελούσε μέρος του μαθήματος της γραμματικής⁵³. Αφενός

---

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 332: Το μάθημα της Ρητορικής διδασκόταν από τον τόμο των λογογράφων της Εγκυκλοπαιδείας. Ενώ η Λογική από το εγχειρίδιο του Θ. Κορυδαλλέα και του Ε. Βούλγαρη.

⁵¹ Ο. π., Κων/νος Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία της οθωμανικής κυριαρχίας σσ.330-331.

⁵² Φ. Κουκουλές, Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1948, τομ. Α' 1, σ. 44-45.

⁵³ Τρ. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τομ. Ι, σ. XXXVII: « τα λεγόμενα Σχέδη συνιστάμενα εις την σήμερον λεγομένην λεξιλογικήν ανάλυσιν, τα άλλως επιμερισμοί λεγόμενα και διδασκόμενα εις τους πρωτοπείρους μαθητάς»

περιλάμβανε τεχνολογία, ετυμολογία και ορθογραφία και αφετέρου εξάσκηση στη σύνταξη των λέξεων⁵⁴.

Τα εγχειρίδια του Βυζαντινού σχολείου, ήταν οι «Κανόνες» του Θεοδοσίου του Αλεξανδρινού και η «Τέχνη γραμματική» του Διονυσίου του Θρακός (Αλεξανδρινός λόγιος, 2^{ος} αι. π.χ.), ο οποίος εκφράζει την άποψη ότι η «*γραμματική εστιν εμπειρία των παρά ταις ποιηταίς τε και συγγραφεύσιν ως επί το πολύ λεγομένων*».⁵⁵ Οι Κανόνες του θεοδοσίου με σχόλια που συνέγραψαν οι Ιωάννης Χάραξ και ο Γεώργιος Χοιροβοσκός διδάσκονταν σε όλη την βυζαντινή περίοδο. Από τη σύνδεση της γραμματικής με την ανάγνωση της ποίησης και της πεζογραφίας και η διασύνδεση με την ορθή ομιλία και ορθή γραφή διαφαίνεται ο στόχος της διδασκαλίας⁵⁶.

Τα «Ερωτήματα» του Μανουήλ Μοσχόπουλου παραδίδουν τη γραμματική με τη μορφή διαλόγου. Τον 15^ο αι. ο Μανουήλ Χρυσολωράς (1471 και 1496)⁵⁷ και ο Δημήτριος Χαλκοκονδύλης θα χρησιμοποιήσουν την ίδια μέθοδο. Τα «Ερωτήματα» του Χρυσολωρά είναι το πρώτο τυπωμένο ελληνικό βιβλίο επομένως και η πρώτη τυπωμένη ελληνική γραμματική. Το 1476 ο Κωνσταντίνος Λάσκαρης εκδίδει την «*Επιτομή των οκτώ του λόγου μερών*» στο Μιλάνο. Τέλος η «Γραμματική» του Θεόδωρου Γαζή από τις εκδόσεις του Άλδου ολοκληρώνουν μια σειρά γραμματικών έργων, συγγραφέων που ανήκουν στις τελευταίες γενιές των Βυζαντινών.

Σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας η γραμματική της αρχαίας ελληνικής κατέχει κεντρική θέση στη διδασκαλία, είτε πρόκειται για τα «κοινά» σχολεία είτε πρόκειται για τον μέσο κύκλο των «ελληνικών» σχολείων.

Τον ΙΖ' αι. (1685) εκδόθηκαν οι γραμματικές του Βησσαρίωνος Μακρή⁵⁸ και του Γ. Σουγδουρή. Το 1745 η γραμματική του Αλ. Μαυροκορδάτου, του Αντώνιου Κατηφόρου το 1769 και του Θεόδωρου Καβαλλιώτου το 1760⁵⁹.

Στη χρησιμοποίηση των εγχειριδίων ακολουθούνται δυο κατευθύνσεις. Η μια προέρχεται από την Πατριάδα όπου ως εγχειρίδιο τη Γραμματική του Θ. Γαζή και η άλλη από τα Ιωάννινα που χρησιμοποιούσαν την Γραμματική του

---

⁵⁴ Ο. π., Φ. Κουκουλές, σ. 109- 110.

⁵⁵ H. Hunger, Βυζαντινή Λογοτεχνία, τομ. Β', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1997, σ. 377.

⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 378: «τέχνη θεωρητική και λογική διδάσκουσα το ευ λέγειν τε και ευ γράφειν»

⁵⁷ Στο ίδιο, σ.386: Η έκδοση του 1471 ήταν συντετμημένη με το κύριο βάρος στην λατινική. Επομένως η έκδοση του 1496 θεωρείται η πρωτότυπη.

⁵⁸ Ε. Σαβράμης, Ο Βησσαρίων Μακρής, περ. Ηπειρωτικά Χρονικά, Έτος 5^{ον} (1930), σσ. 30-49: Ο πλήρης τίτλος της Γραμματικής αυτής είναι: Σταχυολογία τεχνολογική κατ' ερωταπόκρισιν της γραμματικής τέχνης, εκδοθείσα παρά του Βησσαρίωνος Ιερομονάχου Μακρή · νυν το πρώτο τυπωθείσα, και παση επιμελεία Μιχαήλ του Μήτρου ιερέως εξ Ιωαννίνων, ου τη προτροπή προσετέθη και το περί «ομοίων και διαφόρων λέξεων του Αμμωνίου».

⁵⁹ Μανουήλ Γεδεών, Η Πνευματική Κίνησης του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα, επιμ. Άλκης Αγγέλου-Φίλιππος Ηλιού, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1976, σ. 16.

Λάσκαρη.⁶⁰ Για την ένθερμη υποστήριξη των δασκάλων της Πάτμου και για την αφοσίωσή τους στο σύγγραμμα του Θ. Γαζή ονομάστηκαν Γαζίται,⁶¹ ενώ οι των Ιωαννίνων Λασκαρίται. Κατ' επέκταση η επιλογή του ενός συγγράμματος ή του άλλου από τους δασκάλους των υπόλοιπων σχολών προέδιδε και την τοποθέτησή τους στα γλωσσικά ζητήματα.⁶²

Για το τέταρτο βιβλίο του Θ. Γαζή, γράφτηκαν πλήθος υπομνημάτων κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αι. τα οποία και διδάσκονταν. Τα υπομνήματα αυτά έγραψαν οι : Γεράσιμος Βυζάντιος, Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ο Αθανάσιος Πάριος και ο Δανιήλ Κεραμέας.⁶³

Η καθολική κυριαρχία της διδασκαλίας της γραμματικής σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας αποδεικνύει την βασική επιδίωξη της παιδείας για την κατάκτηση του γλωσσικού οργάνου.

III. ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Τα μαθηματάρια (χειρόγραφα διδακτικά εγχειρίδια) αποτελούν τον αδιάψευστο μάρτυρα της διδασκαλίας των κειμένων τόσο της αρχαίας όσο και της εκκλησιαστικής γραμματείας κατά την τουρκοκρατία. Αποτελούν τη διδακτική ύλη με βάση την οποία ολοκληρωνόταν ο κύκλος σπουδών των «Ελληνικών».⁶⁴

Η επιλογή και η αντιγραφή των κειμένων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και της αρχαιόγλωσσης εκκλησιαστικής γραμματείας μετά το 1710 στα μαθηματάρια, συσχετίζεται με την Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα. Το είδος της επιλογής αποτελεί αφενός έναν σημαντικό δείκτη της κατεύθυνσης του γενικού σκοπού της εκπαίδευσης τον 18^ο αι. και αφετέρου

---

⁶⁰ Α. Ισηγόνης, Ιστορία της παιδείας, Αθήνα 1964, σ. 206- 207.

⁶¹ Κ. Κούμας, «Οι Έλληνες - Διαφωτισμός Επανάσταση» στο : Ιστορία των Ανθρωπίνων πράξεων, τομ. 12^{ος} , Βιέννη 1832, σ. 556, (επανεκτύπωση βιβλ. Νότη Καραβία, Αθήνα 1981).

⁶² Ο. π., Κ. Κούμας, Οι Έλληνες /Διαφωτισμός Επανάσταση, σ. 569 : Η σχολή Τυρνάβου με δάσκαλο τον Πέζαρο, χρησιμοποιούσε τη Γραμματική του Γαζή. / Πρβλ. Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Η Φλαγγίνειος Σχολή της Βενετίας, διδ. διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη 1975 σ. 186 : Στη Φλαγγίνειο Σχολή διδάσκονταν παράλληλα με τη λατινική γραμματική και τη Γραμματική του Λάσκαρη όπως φανερώνει ο Ιωάννης Πατούσας σε έγγραφό του το 1757.

⁶³ Ο. π., Μανουήλ Γεδεών, Η Πνευματική Κίνηση του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα, σ. 18. / Πρβλ. Νικόλαος Α. Φορόπουλος, Δανιήλ Κεραμέας - Ο Διδάσκαλος και σχολάρχης της Πατμιιάδος Σχολής, σσ. 297-363: Ερμηνεία εις το τέταρτον της του Θεοδώρου Γαζή Γραμματικής στα χφφ: Αγ. Όρους μ. Ξενοφώντος 89, μ. Παντελεήμονος 822, μ. Βατοπεδίου 170, Πατριαρχείον Ιεροσολύμων 201. - Πρβλ. Νίκος Βέης, Κατάλογος χειρογράφων της εν Θεραπναίς Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα, (ανατύπωση εκ της Επετηρίδος του Παρνασσού Η' έτους σσ. 93- 146, κωδ. υπ' αριθμ. 59 (18^{ος} αι.) : «Κανόνες των πτώσεων».

⁶⁴ Βλ. Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, εκδ. Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 1984.

σκιαγραφείται το περιεχόμενο των επιμέρους διδακτικών αντικειμένων (π.χ. γραμματική, ρητορική).⁶⁵

Στην Πατριαρχική Σχολή η αρχαία ελληνική γραμματεία διδάσκεται στο μέσο κύκλο, από τον δάσκαλο των γραμματικών και της «κυκλοπαιδείας». Στο σιγίλλιο του 1691, γίνεται εκτενής αναφορά στην εξάσκηση και εφαρμογή των κανόνων της γραμματικής. Η Πατριαρχική Σχολή συνεχίζει την βυζαντινή παράδοση. Κατά την τρίτη περίοδο λειτουργίας της από τα μέσα του 17^{ου} αι, οι Λόγοι του Ισοκράτη είναι μάθημα του μεσαίου κύκλου που επονομάζεται Κυκλοπαιδεία μαζί με άλλα έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων⁶⁶. Στόχος της διδασκαλίας αποτελεί η εκμάθηση της Γραμματικής. Στην ίδια βαθμίδα ανήκει το μάθημα της Ρητορικής και της Λογικής. Η Ρητορική διδάσκεται με σκοπό την παραγωγή κειμένου. Στον ανώτερο κύκλο διδάσκονται Θεολογία και Φιλοσοφία. Σε αυτήν την περίοδο σχολάρχησε και ο Σεβαστός Κυμινήτης (1672-1682). Τον ακολούθησε ο Αντώνιος Βυζάντιος (1682-1690). Κατά τον ΙΗ' αι., οι Λόγοι του Ισοκράτη διδάσκονται μετά τη Γραμματική του Λάσκαρη και τις Εκλογές Γνωμών του Χρυσολωρά.⁶⁷

Στη Φλαγγίνειο Σχολή, η διάρθρωση της ύλης ακολουθούσε την επιλογή των κειμένων και την κατάταξή τους στην Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια. Οι δυο πρώτοι τόμοι προορίζονταν για την πρώτες τάξεις και οι δυο επόμενοι για τα ανώτερα τμήματα της Σχολής.⁶⁸

Ο Κ. Κούμας περιέγραψε το «αναλυτικό» πρόγραμμα της Σχολής του Τυρνάβου, όπως είχε διαμορφωθεί από τον Ιωάννη Πέζαρο. Στην ενότητα των Ελληνικών μαθημάτων περιλαμβάνονται οι γνώμες του Χρυσολωρά, οι μύθοι του Αισώπου, ο Λουκιανός, η Εγκυκλοπαίδεια του Ιωάννη Πατούσα, οι Λόγοι του Δημοσθένη, Ηρωδιανός, Συνέσιος και Όμηρος⁶⁹.

Το 1811 δημοσιεύεται στο Λόγιο Ερμή πρόγραμμα μαθημάτων του Λυκείου με τον τίτλο «Διάταξις του εν Βουκουρεστίοις Λυκείου»: Τα μαθήματα διαιρούνται εις τρεις τάξεις, εις Επιστήμας, Φιλολογίαν, και Γλώσσας. Για τον δάσκαλο της ελληνικής γλώσσας ορίζεται: πρώτον η διδασκαλία αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων (Ξενοφώντα, Ισοκράτη, Λυσία, Λουκιανό) και η εξήγησις των κειμένων. Δεύτερον στο μάθημα της Γραμματικής η διδασκαλία

---

⁶⁵ Βλ. Α. Κ. Αβδάλη, «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» Ι. Πατούσα, εκδ. Βιβλ. Δ. Καραβία, Αθήνα 1984.

⁶⁶ Ο. π., Τ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', σ. 33.

⁶⁷ Ο. π., Τ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Α', σσ. 472-474.

⁶⁸ Ο. π., Αθανάσιου Ε. Καραθανάση, σ. 187.

⁶⁹ Μ. Ι. Γεδεών, Σχολεία και Βιβλία κατά τον ΙΗ' αιώνα, περ. Εκκλησιαστική Αλήθεια, έτος όγδοον (1887- 1888), Κωνσταντινούπολη 1887-1888, σ. 335.

των Οκτώ μερών του Λόγου. Την ημέρα του Σαββάτου ορίζεται το μάθημα της Θεματογραφίας.⁷⁰

IV. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ «ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ».

1. Γραμματική - «Τεχνολογία».

Ο όρος «τεχνολογία», ο οποίος χρησιμοποιείται σε κάθε πράξη που αφορά στην εκπαιδευτική πράξη του δευτέρου κύκλου μαθημάτων των ελληνικών σχολείων της εποχής, συνιστά τη διδακτική φάση, κατά την οποία, οι μαθητές, με τη βοήθεια των γνώσεων που έχουν αποκτήσει στο μάθημα της γραμματικής, καλούνται να αναγνωρίσουν κάθε λέξη του κειμένου που μελετούν. Η αναγνώριση περιλαμβάνει την κατάταξη στο είδος και στα μέρη αυτού.

Στο σιγίλλιο του 1691 για την αναδιοργάνωση της Πατριαρχικής Σχολής σημειώνεται ότι οι μαθητές διδάσκονται τα Γραμματική «μετά τεχνολογίας αδιαλείπτου».⁷¹ Πρόκειται για εφαρμογή των κανόνων που έχουν διδαχθεί στον προηγούμενο κύκλο με βασικά εγχειρίδια τη Γραμματική του Θ. Γαζή και του Λάσκαρη.

Στο εγχειρίδιο της γραμματικής του Δανιήλ Κεραμέως παρείχε στο τέλος παράδειγμα εφαρμογής γραμματικής επεξεργασίας – «τεχνολογίας» στο κείμενο του Ισοκράτη «Προς Δημόνικον».

2. Εξήγησις - «Ψυχαγωγία».

Στην Διάταξη του Λυκείου στο Βουκουρέστι, περιγράφεται ως «παλαιά συνήθεια» κατά την οποία «ἐξηγῶνται ἐν ταύτῳ δύο πάντη διάφοροι Συγγραφεῖς, ὁ εἷς μάθημα λεγόμενον, καὶ ὁ ἄλλος ἀνάγνωσις», προτείνει «Ἐνα καλόν Συγγραφέα πρέπει νὰ μελετᾷ, καὶ νὰ μασσᾷ ὁ μαθητής, εἶτα καὶ ἄλλους βαθμηδόν» και επισημαίνει τον σκοπό της διδασκαλίας «[...] Εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει [...] νὰ διδαχθῆ τὸν τρόπον τοῦ νὰ σπουδάζῃ καθ' ἑαυτὸν». Για την γλώσσα προτείνει «Ἡ ἐξήγησις τοῦ Συγγραφέως πρέπει νὰ γίνεται εἰς μίαν γλῶσσαν καταληπτὴν εἰς τὸν μαθητὴν» και επισημαίνει ότι «ὄσαι λέξεις Ἑλληνικαὶ εἶναι καὶ τὴν σήμερον ἐν χρήσει, νὰ μὴ ἐξηγῶνται δι' ἄλλης λέξεως δῆθεν συνωνύμου, διὰ νὰ καταλαμβάνῃ ὁ μαθητής τὴν συγγένειαν τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης μὲ τὴν ἀρχαίαν». Να γίνεται διάκριση της σημασίας της λέξεως από την έννοια την οποία εκλαμβάνει στο κείμενο «βοηθούμενος ἀπὸ τὸ Λεξικόν τοῦ Κυρίου Ἀνθίμου Γαζῆ».⁷²

⁷⁰ Ερμής ο Λόγιος, τ. Α', Εν Βιέννη της Αουστρίας 1811, (ανατύπωση Εταιρείας Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα 1989), σ. 65- 80.

⁷¹ Τ. Γριτσόπουλος, Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τομ. Α', σ. 280.

⁷² Ο. π., Ερμής ο Λόγιος τ. Α' (1811), σ. 68-69.

Στα Ιωάννινα, ο Ευγ. Βούλγαρης, επί της σχολαρχίας του στην «Μαρουτσαία» Σχολή, κατήργησε την «πολλαπλή ψυχαγωγία», και υιοθέτησε την ερμηνευτική μέθοδο στην διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών. Βέβαια συντηρητικός όντας ο Βούλγαρης επέμενε στην επιλογή της αρχαίας ελληνικής για τη διδασκαλία σε αντίθεση με το νεωτεριστικό πνεύμα και τη νεότερη φιλοσοφία που εισήγαγε στην ανώτερη βαθμίδα στη βάση του συστήματος των Locke, Leibnitz και Wolf.⁷³

Στη Σχολή «Γκιόνμα» στα τέλη του 17^{ου} αι., ο Βησσαρίων Μακρής, για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας καταργεί την πολλαπλή ψυχαγωγία και εισάγει τη μονολεκτική εξήγηση. Στις αρχές του 18^{ου} αι., ο Μεθόδιος Ανθρακίτης επανέφερε την μονολεκτική ψυχαγωγία ως μέθοδο διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής, στη σχολή αυτή που μετονομάστηκε σε «Μπαλαναία» (1723). Ο νέος σχολάρχης Μπαλάνος Βασιλόπουλος, υπήρξε συντηρητικός, προσκολλημένος στη λόγια παράδοση και επανέφερε την πολλαπλή ψυχαγωγία.

3. Θεματογραφία

Αποτελεί την συνέχεια της γνωστής σχολικής μεθόδου των υστεροβυζαντινών χρόνων, της Σχεδογραφίας. Στη Βιβλιοθήκη του Βατικανού, σώζονται τρεις ελληνικοί κώδικες του 16^{ου} αι., που αφορούν στην εκπαιδευτική πράξη του Ελληνικού Κολλεγίου της Ρώμης και διαφωτίζουν το μάθημα της Θεματογραφίας. Στον κώδικα υπ' αριθμ. 1733, είναι καταγεγραμμένα κείμενα στο «Κοινόν» τα οποία συνοδεύονται από το αντίστοιχο κείμενο στο «Ελληνικόν». Ο δάσκαλος υπαγόρευε το πρώτο και οι μαθητές καλούνταν να το μεταφράσουν στο δεύτερο, δηλαδή στην αρχαία ελληνική.⁷⁴

Στη Σχολή Δημητσάνας, τα χφφ. 8, 88 (φ. 7-8) και 105 (φ. 294^v),⁷⁵ παραδίδουν κείμενα – υποδείγματα θεματογραφίας για την εξάσκηση των μαθητών που το περιεχόμενό τους διαφέρει. Ο πρώτος κώδικας περιέχει γυμνάσματα σε αυτοτελείς μικροπερίοδες φράσεις, που έχουν συγκεντρωθεί συστηματικά και με παιδαγωγική μέθοδο. Οι δυο άλλοι κώδικες περιέχουν εκτενέστερα δοκίμια σε συνεχή λόγο. Το περιεχόμενό τους είναι ηθικό (ευλάβεια προς την εκκλησίαν και τη χριστιανική πίστη), νοητικό (η ανάγκη για την φροντίδα της ψυχικής υγείας) αλλά και παιδαγωγικό (η αξία της παιδείας).

---

⁷³ Ο. π., Κων/νος Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία της οθωμανικής κυριαρχίας (1453- 1821), σσ. 94-95.

⁷⁴ Μαρία Μαντουβάλου, Κείμενα και μελέτες Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Γραμματείας, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1990, σσ. 241- 264.

⁷⁵ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Η Σχολή Δημητσάνης, Αθήνα 1962, σσ. 105- 107.

Στη Διάταξη του Λυκείου στο Βουκουρέστι, ορίζεται ως: «*αί ἐκ τῆς νεωτέρας εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν μεταφράσεις, ἤγουν τὰ λεγόμενα Θέματα*».⁷⁶

Το σιγίλλιο του 1691 για τη λειτουργία της Πατριαρχικής Σχολῆς, εντάσσει τη Θεματογραφία στο τέλος της γραμματικής διδασκαλίας για την εφαρμογή των κανόνων. Συγκεκριμένα ορίζει την αναγκαιότητα καθημερινῆς εξάσκησης με κείμενα «*ἐφ' ἐκάστου εἴδους τῶν ρημάτων*».⁷⁷

Ο Κ. Κούμας παρουσιάζοντας την προσωπικότητα του Ι. Πέζαρου, περιγράφει το πρόγραμμα της Σχολῆς Τυρνάβου: «*θέματα υπαγόρευε αυτοσχεδίως δις τῆς εβδομάδος, πρώτον κατὰ τὰ εἶδη τῶν ρημάτων, καὶ ἔπειτα καθ' ὅλα τὰ εἶδη, χωρὶς νὰ τον ἐμποδίζη ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῶν ἄλλων μαθημάτων ἢ διόρθωσις τῶν θεμάτων*».⁷⁸

Συμπεράσματα

Διατρέχοντας ὅλο το τόξο τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας, ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία κατέχει ἐξέχουσα θέση στὴ διδασκαλία τοῦ μέσου κύκλου σπουδῶν με στόχο τὴν ἐκμάθηση τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ. Ἡ βυζαντινὴ παράδοση οριοθετεῖ καὶ επικαθορίζει τὴν εκπαιδευτικὴ πραγματικότητα ἕως τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰ.

Τὰ κείμενα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας διδάσκονται στὸν κύκλο σπουδῶν που ονομάζεται «Ἑλληνικά» καὶ ἀποτελοῦν τὸ μέσο ἐπίτευξης τοῦ στόχου τῆς ἐκμάθησης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας. Ὁ κύκλος αὐτός περιλαμβάνει τὰ στάδια τῆς γραμματικῆς- «τεχνολογίας», τῆς «ψυχαγωγίας» - ἐξήγησης τοῦ κειμένου καὶ τέλος τῆς Θεματογραφίας - μετάφρασης ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ στὰ ἀρχαία ἐλληνικά.

---

⁷⁶ Ὁ.π., Ερμῆς ὁ Λόγιος τ. Α' (1811), σ. 70.

⁷⁷ Ὁ. π. Τ. ΑΘ. Γριτσόπουλος, Ἡ Πατριαρχικὴ Μεγάλῃ του Γένους Σχολή, τομ. Α', σ. 280.

⁷⁸ Απ. Βακαλόπουλος, Πηγές τῆς Ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τομ. Β', Θεσσαλονίκη 1977, σ.341.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΣ (1750-1820).

I. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και η Ελληνική γλώσσα.

II. Οι απόψεις των λογίων για τη μετάφραση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

III. Οι μεταφράσεις.

Εισαγωγή

Το υπό μελέτη χφ αρ. 64 ανήκει χρονολογικά στην εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και προσδιορίζεται από τα χρονικά όρια των ετών (1750-1820). Ένα από τα ζητήματα που προέκυψαν κατά την περίοδο αυτή, ήταν το ζήτημα της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Η διερεύνηση των κυρίαρχων απόψεων για την ελληνική γλώσσα, συγκεκριμένα για την αρχαία ελληνική, για το μεταφραστικό λόγο και τη μεταφραστική αναγκαιότητα, επιβάλλεται, προκειμένου στη συνέχεια να εξεταστεί ο βαθμός επηρεασμού ή επίδρασης αυτών των απόψεων - τάσεων στη μεταφραστική πρακτική των μαθηματαρίων.

Ι. Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.

Οι γενικότερες συνθήκες βοήθησαν την εισαγωγή των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, συγκεκριμένα της δυτικής φιλοσοφίας, και τον επηρεασμό των πνευματικών διεργασιών του ελλαδικού κόσμου. Οι διαφοροποιήσεις και αντιπαραθέσεις στον ιδεολογικό χώρο οδηγεί σε αμφισβητήσεις στο πρώτο επίπεδο, σε άλλες περιπτώσεις συγκεκριασμό ή πλήρη αποδοχή των απόψεων της νεότερης ευρωπαϊκής σκέψης.⁷⁹

Ανάμεσα στις νέες ιδέες που ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός εισήγαγε, βρίσκεται και η στροφή προς την καλλιέργεια των εθνικών γλωσσών και τα εθνικά ιδιώματα και η εγκατάλειψη των λατινικών.⁸⁰ Στο χώρο της ελληνικής διανόησης το θέμα θα λάβει τεράστιες διαστάσεις. Το θέμα της γλώσσας αποτελεί το βασικό άξονα του προβληματισμού για την παιδεία.

Το πρόβλημα περιγράφεται ως εξής : Η αρχαία ελληνική γλώσσα ή η κοινή νεοελληνική αποτελεί την κατάλληλη μορφή γλωσσικού οργάνου για το χώρο της εκπαίδευσης.

Στην εισαγωγή της «Λογικής» (1769), ο Ευγένιος Βούλγαρης εκφράζει αρνητική θέση για τη γραπτή νεοελληνική και τη χρησιμοποίησή της από τους λογίους σε επιστημονικά συγγράμματα⁸¹. Οι λόγιοι δηλαδή που ήταν

---

⁷⁹ Νίκος Κ. Ψημμένος, Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας Α', εκδ. Δωτίον, Ιωάννινα 2004, σ. 114 : Η συγκριτική μελέτη της Έπαριθμησης του Προκοπίου, της Προεισοδιώδους αφήγησης του Βούλγαρη και του Επίμετρου του Κούμα εκφράζουν ακριβώς τις τρεις φάσεις της νεοελληνικής φιλοσοφικής σκέψης (αναγνώριση- συγκεκριασμό- αποδοχή).

⁸⁰ Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1989, σ.6.

⁸¹ Ευγ. Βούλγαρης, Η Λογική, εν Λειψία της Σαξονίας 1766, σ. 49: «ἐκσυρικτέον τὰ χυδαϊστί φιλοσοφεῖν ἐπαγγελομένα βιβλιδάρια». - Πρόκειται για αναθεώρηση της στάσης του, αφού σε προγενέστερες πραγματείες καθώς και σε επιστολές, η γλωσσική μορφή που χρησιμοποιεί βρίσκεται πλησιέστερα προς την νεοελληνική. Ένα δείγμα της γλώσσας αυτής αποτελούν η «Απολογητική Έπιστολή πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον» (1752), ο «Λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν» (1760), οι πραγματείες «Περὶ τῶν ἐν Πολωνίᾳ διχονοιῶν» (1768), «Περὶ Παραδείσου

υπέρμαχοι της παράδοσης θεωρούσαν ότι η αρχαία ελληνική ήταν η γλώσσα που είχε γραμματική και συντακτικό και θα μπορούσε να εκφράσει τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς προβληματισμούς της φιλοσοφίας και των επιστημών. Ανάλογη άποψη εκφράζει ο Ν. Δούκας στη Γραμματική «Τερψιθέα»: «Ἐπειτα ἐὰν συγκαταβῶμεν κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ χύδην λαοῦ, ἀνάγκη ἔσται μήτε τῶν ἰδεῶν τῶν ὀλίγων ἐκείνων νὰ ἐξέλθωμεν περαιτέρω».⁸²

Ὡς ἀπάντηση στο ἐπιχείρημα αὐτό ο Καταρτζής αναφέρει: «ἔχουμε χρεία νὰ πάρουμε θύραθεν λέξεις καὶ ὄρους» και ἐξηγεί «σχηματίζωντὰς τὰ ἢ κλίνωντὰς τὰ στὴ ρωμαίικια συζυγία ἢ κλίσι, ὃ ἔστι μεταβάλλωντας κατ'ἀναλογίαν τῆς ἑλληνικαῖς καταλήξεις στῆς ρωμαίικιας».⁸³

Ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδακας στο προοίμιο τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας θέτει ὡς ἀρχὴ τὴν παρατήρηση: «Τὴν σήμερον ἡ Ἑλλὰς τρέφει και περιποιεῖται δύο ἐλαττώματα, τὰ πλέον ἀνοίκεια εἰς τὴν δόξαν τῆς. Αὐτὴ κυριεύεται κατὰ κράτος ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν και ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τῆς ἀρχαιότητος»⁸⁴.

Οἱ συγγραφικὲς δραστηριότητες τοῦ Δ. Καταρτζή ἀποδεικνύουν τὴν διασύνδεση τοῦ προβληματισμοῦ γιὰ τὸ θέμα παιδείας με τὴ γλωσσικὴ θεωρία και τὴν πρόκριση τῆς νεοελληνικῆς ὡς «φυσικῆς» γλώσσας. Ὁ Κ. Θ. Δημαράς ἀπαριθμεί τὴ συγγραφικὴ αὐτὴ προσπάθεια που ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ 1783 ἕως τὸ 1791⁸⁵.

Στο «Σχέδιο ὅτ' ἡ ῥωμαίικια γλῶσσα», τὸ ὁποῖο θεωρεῖται τὸ μανιφέστο τοῦ ἀναφέρει⁸⁶: «ἡ γλῶσσα ἐφευρέθηκε γιὰ νὰ κοινολογοῦμε τῆς ἰδέαις μας ἀναμεταξὺ μας, και γιὰ νὰ καταλαβαίνουμε μ' εὐκολία ἕνας τὸν ἄλλον' αὐτὸ λοιπὸν δὲ γένηται σωστὰ και ὀρθά, ἃ δὲ λαλοῦμε ἢ ἃ δὲν ἀκοῦμε τὴ γλῶσσα πού ἔχουμ' ἔξι, κι ὁπού ἴσνηθίσαμε νὰ λαλοῦμε ἀπτὰ μικράτα μας»⁸⁷.

καὶ Κολάσεως». – Πρὸβλ. Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα, ἐν Αθήναις 1870, σ. 139 κ.ε.

⁸² Νεοφύτου Δούκα, Ἡ κατ'ἐπιτομὴν Γραμματικὴ Τερψιθέα, ἐκ τῆς τυπογραφίας Σχραέμβλ, ἐν Βιέννῃ τῆς Αουστρίας 1812, σ. 7.

⁸³ Δ. Καταρτζής, Γραμματικὴ τῆς φυσικῆς γλώσσας, ἐκδ. και σχόλια Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1957, σ. 14.

⁸⁴ Π. Κιτρομηλίδης, Ἰ. Μοισιόδαξ, ἐκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, σ. 327. – Πρὸβλ. Π. Κιτρομηλίδης, Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς, ἐκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996, σ. 228. Ὁ συγγραφέας ἀναλύοντας τὴν τοποθέτηση τοῦ Μοισιόδακα διευκρινίζει ὅτι ἡ «ὑπόληψις» ἀφορᾷ στὴν ἀπουσία κριτικοῦ στοχασμοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Με τὸν ὄρο «ἀμέλεια» ὁ Μοισιόδακας τονίζει τὴν ἔλλειψη συγγραμμάτων ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας ἀπὸ τὶς σχολικὲς βιβλιοθήκες.

⁸⁵ Δημήτριος Καταρτζής, Δοκίμια, ἐπιμ. Κ. Θ. Δημαράς, ἐκδ. Ερμής, Αθήνα 1974, σσ. μα' - μθ'. Ὅπως ἐπισημαίνεται στὸν πρόλογο τὸ σύνολο τοῦ συγγραφικοῦ τοῦ ἔργου παρέμεινε ἀνέκδοτο.

⁸⁶ Στὸ ἴδιο, σ. μα': Χαρακτηρίζεται μανιφέστο ἀπὸ τὸν Κ.Θ. Δημαρά. Ὁ νεολογισμὸς «σχέδιο» ἀντιστοιχεῖ στὴ γαλλικὴ λ. *essai* γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ε. Βούλγαρης εισηγήσατο και πρότεινε γιὰ τὴν ἑλληνικὴ, τὴ λ. δοκίμιο.

⁸⁷ Δ. Καταρτζής, Τα Εὐρισκόμενα, ἐπιμ. Κ. Θ. Δημαράς, ἐκδ. Ερμής, Αθήνα 1970, σσ. 12-13.

Στο «Σχέδιο τῆς ἀγωγῆς»: «Κατόπι τὰ παιδιὰ γράφουν αὐτὴν τὴν μιξοβάρβαρη που λέγεται ἐξήγησι, τὴν ψυχαγωγοῦν ἀπάνω στο κείμενο».⁸⁸ Σε ἄλλο σημείο : «τὸ δίνουν τὸ μάθημα τὸ παιδί, κι ἀρχίζουν πρώτη φορά νὰ ἴπχειρίζονται νὰ τὸ δίνουν ἰδέαις, καὶ νὰ τὸ κάμουν νὰ καταλάβῃ νόημα, ὅμως δὲν τοῦ τὸ ἔξηγοῦν τὸ ἑλληνικό στὴ γλῶσσα ποὺ ξέρει κ' ἔμαθ' ἀπτὴ μάνα του, ἀλλὰ μεταβάλλοντας τὰ ρωμαϊκά [...] καὶ σχηματίζοντας μιὰ τρίτη γλῶσσα ποὺ τὴ λένε μιξοβάρβαρη...»⁸⁹. Ο προβληματισμός για τα εκπαιδευτικά ζητήματα συμπληρώνεται ἀπὸ το δοκίμιο «Λόγος προτρεπτικός στὸ νὰ κάμουμε δασκάλους στὰ ῥωμαϊκά, σὲ κάθε ἐπιστήμ' ἢ ἐλευθέρια τέχν' ἢ ἀναγκαία ξενικὴ γλῶσσα»⁹⁰.

Ὡς ἐπίμετρο στο ἔργο του «Λόγος προτρεπτικός στὸ γνῶθι σαυτὸν καὶ στὴν κοινὴ παιδαγωγία τοῦ ἔθνους, ἢ σοφός, ἡμιμαθῆς, ἀμαθῆς» παραθέτει κατάλογο βιβλίων που παρουσιάζει ἐξαιρετικό ενδιαφέρον εὐθύς ἐξ' ἀρχῆς ἀπὸ τον τίτλο : «Νέο διάγραμμα ἢ διανομὴ τῶν ἑλληνικῶν μας διδασκαλικῶν βιβλίων ποὺ ἔχουμε στῆς ἐπιστήμας καὶ τέχναις». Σε αὐτὸν περιλαμβάνει ἐντυπα καὶ χειρόγραφα. Ἀπὸ τα ἐντυπα που παρουσιάζει δὲν εἶχαν ὅλα ἐκδοθεῖ.⁹¹ Συμπληρώνει τον κατάλογο με το δοκίμιο «Θεωρία στὴ διανομὴ τῶν ἑλληνικῶν διδασκαλικῶν μας βιβλίων καὶ στὴ συγγραφή ρωμαϊκῶν» ὅπου ἐπισημαίνει τις ἐλλείψεις καὶ ἐκθέτει τις ἀπόψεις του, προτείνοντας τὴ συγγραφή συγκεκριμένων ἔργων ὅπως αὐτὸ τῆς ἐγκυκλοπαίδειας τοῦ Diderot.

Ἡ «Γραμματικὴ τῆς Ρωμαϊκίας», ἐντάσσεται στο τέλος μιᾶς σειρᾶς ἔργων που ολοκληρώνουν το πρόγραμμά του, ὅ, τι ἀνάγεται στα σχετικὰ με τὴν παιδεία του Γένους ζητήματα. Τὴν ἀποψὴ του για τὴ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας σε σχέση με τὴ νεοελληνικὴ παρουσιάζει στον πρόλογο καὶ θεωρεῖ τὴ διδασκαλία τῆς ομιλουμένης γλώσσας προϋπόθεση για τὴν γνώση τῆς ἀρχαίας⁹².

Στὴν ἀλληλογραφία που ἀνταλλάσσει με τον Λάμπρο Φωτιάδη διαφαίνεται ἡ συνειδητὴ ἐπιλογή του νὰ συγγράφει στὴν ἀπλὴ ἑλληνικὴ καὶ ἀναπτύσσει τις ἀπόψεις του για το φαινόμενο τῆς γλώσσας (πρωτότυπη - παράγωγη γλῶσσα- φυσικὴ ἐξέλιξη- διάλεκτοι- δανεισμός).⁹³ «Βελτιοῦται πάλε μιὰ γλῶσσα, ἀκολουθῶντας ἓνα ἔθνος νὰ καλλιεργῇ τὴ γλῶσσα ποῦ λαλεῖ ἤδη, ὅθεν ἂν εἶναι πρωτότυπ' αὐτὴ, πέρν' ἀπὸν λόγου τῆς καὶ κάμνει τὰ

⁸⁸ Στο ἴδιο, σ. 31.

⁸⁹ Ο. π., Δ. Καταρτζῆς, Τα Ευρισκόμενα, σ. 31.

⁹⁰ Στο ἴδιο, σσ. 204 - 214.

⁹¹ Ο. π., Δημήτριος Καταρτζῆς, Δοκίμια, σ. μζ'.

⁹² Στο ἴδιο, σ. μθ'.

⁹³ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα, σ. 154 κ. ε. Ἡ ἀλληλογραφία ἀνάμεσα στον Δ. Καταρτζῆ καὶ τον Λ. Φωτιάδη. – Γενικὰ οἱ θέσεις των λογίων καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων πραγματοποιεῖται μέσα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία που ἀνταλλάσσουν ἢ στα προλεγόμενα των βιβλίων που ἐκδίδουν.

ὀνόματα...εἶδὲ καὶ εἶναι παράγωγη, πολλοὺς ἢ ὄλους τέτοιους ὄρους θὰ τοὺς πέρη ἀπτήν πρωτότυπη ἢ ἀπ' ἄλλαις ξέναις...»⁹⁴.

Ο Λ. Φωτιάδης αποφαινεται : «οὐδεμίαν γὰρ ἴσμεν φυσικὴν διάλεκτον, πᾶσαν δὲ ἐπίκτητον μιμήσει δηλονότι, καὶ ἐθισμῶ καὶ μελέτη προσγινομένην»⁹⁵.

Ο Δανιὴλ Φιλιππίδης προτείνει καὶ εισηγείται τὴν καθιέρωση μιᾶς διεθνικῆς γλώσσας⁹⁶. Οἱ θεωρητικοὶ προβληματισμοὶ γιὰ τὸ θέμα τῆς γλώσσας διαγράφονται στὸ ἔργο που συνέταξε μετὰ τὸν Γρηγόριο Κωνσταντᾶ, «Γεωγραφία Νεωτερικὴ»⁹⁷. Ἡ ἀπλή γλώσσα χρησιμοποιεῖται ὡς μέσο γιὰ τὴν μετάδοση γνώσεων (γιὰ παιδευτικοὺς σκοποὺς) καὶ προβάλλουν τὴν ἀποψή τους αὐτὴ στὸ θεωρητικὸ σχῆμα που τοὺς προσφέρει ὁ Ευρωπαϊκὸς Διαφωτισμὸς. «ἐπειδὴ ἓνα ἔθνος ἐν ὄσω ἀμελεῖ καὶ καταφρονεῖ τὴ φυσικὴν του γλῶσσα, ἀμελεῖ καὶ καταφρονεῖ τὸν ἀνθρωπισμὸν του»⁹⁸. Γιὰ τὴ γλώσσα τῆς φιλοσοφίας: «ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἄλλοι παλαιοὶ φιλόσοφοι εἰς τὴν χύδην καὶ δημῶδη γλῶσσαν ὠμιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν [...] ἀπειδὴ αὐτὴ ἀγαπᾶ νὰ ὀμιλῇ μετὰ ζωντανούς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι μ' ἀποθαμένων κόκκαλα»⁹⁹.

Τὸ 1804 ἐκδόθηκε στὴ Βενετία ἡ μετάφραση που ἔκανε ὁ Κωνσταντᾶς τοῦ συγγράμματος : «Στοιχεῖα τῆς Λογικῆς Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς» τοῦ Φραγγίσκου Σοαίου. Στὴν εἰσαγωγὴ ἀναφέρει : «Τὸ μόνον μέσον, ὅπου ἐφώτισεν, ἐσόφισε, καὶ ἐπρόκοψεν ὀλικῶς τὰ πεφωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, εἶναι αἱ Ἀκαδημαῖαι τῶν καλλιερρημένων γλωσσῶν τοῦ κάθε ἔθνους»¹⁰⁰.

Ο Αθ. Χριστόπουλος, μοναδικὸς ποιητὴς τοῦ 18^{ου} αἰ. γιὰ τὴ συλλογὴ ποιημάτων «Λυρικά», δίνοντας προγραμματικὸ χαρακτήρα ἀναφέρει στὸν Αθ. Ψαλῖδα: «τὰ ἔκαμα γιὰ νὰ δεῖξω τὴν ἀρμονίαν τῆς γλώσσας μας»¹⁰¹. Θὰ ἐκφράσει τὴ θεωρία γιὰ τὴν καταγωγὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στὸ σύγγραμμα «Γραμματικὴ τῆς Αἰολοδωρικῆς, ἤτοι τῆς ὀμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας».

Βασικὸ ἐπιχείρημα τῶν ἀρχαϊστῶν ἦταν ἡ προβολὴ τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς μὴ διαφοροποίησης τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τὴ νῆα ἐλληνικὴ. Ο Π. Κοδρικὰς ἰσχυρίστηκε : «Ὅτι δὲ αὐτὴ ἢ καθ' ἡμᾶς Κοινὴ Γλῶσσα εἶναι οὐσιωδῶς ὀμογενῆς,

⁹⁴ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Παράρτημα, σ. 157.

⁹⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 167.

⁹⁶ Κ. Θ. Δημαρὰς, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τομ. ΙΑ', σ. 342.

⁹⁷ Δανιὴλ Φιλιππίδης- Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Γεωγραφία Νεωτερικὴ Περί τῆς Ἑλλάδος, ἐπιμ. Αἰκ. Κουμαριανού, ἐκδ. Ερμῆς, Αθήνα 1970. Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου ὅπως ἀναφέρεται στὴν εἰσαγωγὴ ἐγένετο τὸ 1791 στὴ Βιέννη.

⁹⁸ Στὸ ἴδιο, σ. 26.

⁹⁹ Ο. π., Δανιὴλ Φιλιππίδης - Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Γεωγραφία Νεωτερικὴ Περί τῆς Ἑλλάδος, σ. 30.

¹⁰⁰ Φραγγίσκου Σοαίου, Στοιχεῖα τῆς Λογικῆς Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς, μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον παρὰ Γρηγορίου Ἰεροδιακόνου Κωνσταντᾶ τοῦ Μηλιώτου, παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίσιν 1804, σ. 22.

¹⁰¹ Αθ. Χριστόπουλος, Λυρικά, ἐπιμ. Ελενη Τσαντσάνογλου, ἐκδ. Ερμῆς, Αθήνα 1970, σ. 28.

ὁμόφωνος, καὶ ὁμότροπος μὲ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν».¹⁰² Ο Στ. Κομμητάς υποστήριξε : «διεφυλάξαμεν μέχρι τῆς σήμερον τὸ θεσπέσιον τουτὶ χρήμα, οὔτε παυσάμενοι οὔτε παυσόμενοι, σὺν θεῷ, καὶ διδασκόμενοι καὶ γράφοντες τὴν ἀττικὴν διάλεκτον ὡς ἰδίαν φωνήν»¹⁰³.

Ἡ δυνατότητα αναβίωσης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θεωροῦσαν ὅτι ἦταν ἐφικτὴ μέσα ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία. Τὴν ἀποψη ἐκφράζει ὁ Ν. Δούκας : «Ἴδὸν γίνεται τοῦτο κοινῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας γενέσθω δὲ οὕτω κατὰ τὸ δυνατόν καὶ εἰς τὰ σχολεῖα· οὗτοι δὲ οἱ πρῶτοι νέοι οἱ ἐν τοῖς σχολείοις λαλοῦντες...θέλουσι προφέρει τρανότερα καὶ καθαρώτερα τὴν συνηθισμένην ἐντεῦθεν θέλουσι μεταδώσει τι ἐκ τῆς ἕξεως αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλους, οἱ δὲ παῖδες αὐτῶν αὐθις εὐρόντες τοῦτο, θέλουσιν ἐπιδαψιλεύσει καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ καλὸν ἐκ τῆς ἰδίας διατριβῆς καὶ μαθήσεως καὶ οὕτω εἰς τὴν τρίτην γενεάν θέλει πλησιάσει ἢ θυγάτηρ εἰς τὴν μητέρα, καὶ μὲ τὸν καιρὸν, ἐπιπόνου τυχοῦσα ἐπιμελείας, ἐνωθήσεται τῇ μητρὶ»¹⁰⁴.

Ὁ Κοραῆς ἀντικρούοντας τὴν ἀποψη αὐτῆ τῶν ἀρχαϊστῶν ἀναρωτιόταν «τι γράφει» ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ γράφει στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ : «Ἄρα γε τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος; ὄχι βέβαια. Τὴν γλῶσσαν, ἣτις ἐλάλειτο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πολυβίου, ἢ τοῦ Διοδώρου; ὄχι βέβαια. Ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν ὁ Πλούταρχος, ὁ Γαληνός, καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτῶν; ὄχι βέβαια. Τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ τῶν ἀκμασάντων μ'αὐτὸν, ἢ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Λιβανίου; Οὐδεμίαν ἐξαιρέτως ἀπ' αὐτάς, ἀλλ' ὅλας αὐτῶν, γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος δημιουργεῖ ἀπὸ τὰ λεξικά του ἐρανισμένα ἀπὸ δεκαπέντε τοῦλάχιστον ἑκατονταετηρίδων λέξεις καὶ φράσεις, τὸ ὁποῖον νὰ εἶπη ἀπὸ δεκαπέντε γλώσσας»¹⁰⁵.

Συμπερασματικά, στὸν ἐλληνικὸ πνευματικὸ χῶρο διαγράφονται δυο διαμετρικὰ ἀντίθετες προσεγγίσεις. Στὴν πρώτη ἀνήκει ἡ θεώρηση πὼς ἡ «ἀποκατάσταση»- «αναβίωση» τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θα βοηθούσε τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς παιδείας τοῦ Γένους. Τὰ ἐπιχειρήματά που προβάλλονται γιὰ τὴ στήριξη τῆς κυρίαρχης θέσης ἦταν ἡ ἀναλλοίωτη συνέχεια τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς καθομιλουμένης νὰ ἐκφράσει υψηλά διανοήματα.

Στὴ δεύτερη ἀνήκουν οἱ ἀπόψεις τῶν λογίων, που ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς κύριες ριζοσπαστικὲς κατευθυντήριες ἀπόψεις τῶν οπαδῶν τοῦ Ευρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ υποστήριζαν τὴ συγγραφὴ στὴ Νέα Ἑλληνικὴ ὡς διάμεσο γιὰ

¹⁰² Ὁ. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα, σ. 219.

¹⁰³ Γεώργιος Θ. Ζώρας, Στέφανου Κομμητᾶ - Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ, Αθήνα 1975, σ. 10.

¹⁰⁴ Ἀπαντα Μ. Τριανταφυλλίδης, Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, Θεσσαλονίκη 1993, σ.89- 90.

¹⁰⁵ Ὁ. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα, σ. 242-243. Σημασία ἔχει ἡ υποσημείωση, ὅπου πληροφορεῖ, ὅτι ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ὀρίσε τὴν ἀναθεώρηση τοῦ λεξικοῦ τῆς κάθε εικοσιπενταετίας. – Το παραπάνω χωρίο διευκρινίζει πλήρως τι ἐννοοῦσε μὲ τὴν ἀποψὴ του γιὰ τὴ «μέση οδὸ».

την αποκατάσταση της πραγματικής σχέσης με τους προγόνους.¹⁰⁶ Πίστευαν όμως ότι η καθομιλουμένη είναι παράγωγη της αρχαίας επομένως και διαφορετική. Το σημείο που οι απόψεις συγκλίνουν είναι η αποδοχή της αρχαιότητας.

II. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ.

Οι λόγιοι την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, όταν μεταφράζουν έργα της κλασικής γραμματείας, δηλαδή της αρχαίας ελληνικής ή της λατινικής, επιλέγουν τη γλωσσική μορφή της μετάφρασης ανάλογα με τον θεωρητικό προσανατολισμό τους είτε προς τη φυσική εξέλιξη και τον ορθό λόγο είτε προς την προσήλωση στην παράδοση και την αρχαιότητα.

Ο Ιω. Μοισιόδαξ στην εισαγωγή της μεταφραστικής του προσπάθειας από τα ιταλικά του συγγράμματος της Ηθικής Φιλοσοφίας που εκδόθηκε το 1761, αναφέρει για τον προβληματισμό του πάνω στο δίλημμα : «Έκαμε χρεία ὅτι νὰ προσυλλογισθῶ καὶ μὲ ποιῶν ὕφος, ἤγουν μὲ τὸ ἑλληνικὸν ἢ μὲ τὸ κοινόν, νὰ μεταφράσω τὸ πόνημα. Τὸ πρῶτον μοῦ ἦτον εὐκόλον καὶ σύνηθες, ἀλλ' οὕτως ἐσυνέβαινε νὰ ζημιωθοῦν οἱ ἀπλούστεροι, πρᾶγμα ὅπου μῆτε τὸ ἐσυγχῶρει ὁ ζῆλος μου. Τὸ δεῦτερον ἐκ τοῦ ἐναντίου μοῦ ἐφαίνετο, ναί, ἀρμοδιώτερον, καὶ ὁμως διὰ τὴν φυσικὴν του πτωχείαν μοῦ ἐφαίνετο κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ παντελῶς δυσκολοπιχείρητον. Μ' ὅλον τοῦτο ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ προτιμήσω τὸ κοινὸν ὄφελος, καὶ νὰ μὴ λυπηθῶ τοὺς ἰδρωῶτας μου. Ἐπεχείρησα λοιπὸν τὴν μετάφρασιν μὲ τὸ ἀπλοῦν ὕφος»¹⁰⁷.

Οι απόψεις των λογίων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού που υποστηρίζουν την αναγκαιότητα των μεταφράσεων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας βασίζονται σε δυο κεντρικά επιχειρήματα. Πρώτον θεωρούν τη διαφοροποίηση της αρχαίας από την νεοελληνική σημαντική και δεύτερον προβάλλουν το παράδειγμα των ευρωπαϊκών λαών. Και οι δυο απόψεις κινούνται στην κατεύθυνση της αναγκαιότητας της εποχής, της αφύπνισης του Γένους.

Υποστήριζαν ότι η γραφή στη νεοελληνική ήταν απολύτως αναγκαία, εφόσον οι διαφορές ήταν τόσο σημαντικές που επέβαλε την εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας συγγραφής στην αρχαία ελληνική : «Ὅστις γράφει Ἑλληνιστὶ, μετ' ὀλίγους χρόνους θέλει λησμονηθῆν καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματά του. 'Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νὰ τὸν ἐνθυμῶνται; ...'καὶ τίς εἶναι τόσον μωρὸς , ἢ εἰς τίνα περισσεύει τόσος καιρὸς, ὥστε ν'ἀφήσῃ τοὺς Ὀμήρους, τοὺς Πλάτωνα, τοὺς

¹⁰⁶ Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1989, σ.12.

¹⁰⁷ Π. Κιτρομηλίδης, Ιώσηπος Μοισιόδαξ, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, σ. 332.

Ξενοφώντας, τούς Δημοσθένας, καὶ τοσοῦτους ἄλλους θαυμαστοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς Ἑλληνας, διὰ τὰ ἀναγινώσκη τὸν νέον τοῦτον Ἑλληνιστὴν;».¹⁰⁸

Ἡ πίστη στη θεωρία για τη διαφοροποίηση της αρχαίας από τη νεοελληνική είχε ως συνέπεια την προβολή της αναγκαιότητας της μετάφρασης και τη σύνδεσή της με τη σχολική πράξη και την παιδευτική διαδικασία. Ὅσοι θεωρούσαν τη μετάφραση απαραίτητη για τη σχολική πράξη υποστήριζαν ὅτι η μετάφραση των αρχαίων κειμένων θα συνέβαλε στη μάθηση και στην πνευματική καλλιέργεια των νέων.

Ὁ Δ. Καταρτζής στο δοκίμιο «*Συμβουλή στοὺς νέους πῶς νὰ ὠφελιοῦνται καὶ νὰ μὴ βλάπτουνται ἀπτὰ βιβλία...*» αναφέρει : «*Καὶ πρῶτα νὰ μεταφράσετε καὶ νὰ βάλετε νὰ μεταφράζουν οἱ νέοι τὰ ἑλληνικά μας βιβλία μὲ ῥωμαϊκά καλλιεργημένα, πὸν νὰ μποροῦν ὅλοι νὰ τὰ μελετοῦν εὐκόλα, καὶ νὰ πέρνουν σὲ λίγον καιρὸ καὶ μὲ λίγον κόπο πολλαῖς ιδέαις πὸν περιέχουν, καὶ νὰ γένονται σοφοὶ*».¹⁰⁹

Ὁ Ἰω. Μοισιόδαξ στην «*Πραγματεία περὶ παιδῶν ἀγωγῆς*» (1779) για την παράφραση δίνει δυο τρόπους, την κατά λέξιν και την κατά ἔννοιαν. Για τη σχολική διδακτική θεωρεῖ ὅτι η Θεματογραφία ως προς το βαθμό δυσκολίας θα πρέπει να ἔπεται της παράφρασης.¹¹⁰

Ὁ Κοραῆς στα Προλεγόμενα επισημαίνει για την ωφέλεια που προκύπτει ἀπὸ κάθε μεταφραστική εργασία : «*διότι ὅστις σπουδάζει νὰ μεταφέρει τὰ καλῶς ἑλληνιστὶ ἐκφρασθέντα εἰς φράσιν καλὴν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ τὴν κρίσιν του γυμνάζει καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλώσσαν φέρει εἰς τελειότητα*».¹¹¹

Ἡ πίστη στη φυσική εξέλιξη συνεπαγόταν την αποδοχή της νεοελληνικής ως γλώσσας παράγωγης ἀπὸ την αρχαία ελληνική. Για τον Καταρτζή «*εἰν' ἐναντίο στὸν ὀρθὸ λόγο, καθὼς καὶ τὸ νὰ φρονῆ πῶς ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ ῥωμαϊκία εἶναι μιὰ γλῶσσα καὶ ὄχι δύο, ὅ,τι λογιῆς εἶναι δύο ἢ λατινικὴ μὲ τὴ φραντζέζικη ἢ ἢ λατινικὴ μὲ τὴ βλάχικη*».¹¹²

Ὁ Κοραῆς θέτει ως βασική αρχή για τις μεταφράσεις την ανανέωσή τους σύμφωνα με την εξελικτικότητα της γλώσσας : «*Ὁ χρόνος μεταβάλλει, καθὼς τὰ νοήματα, τὰ ἦθη καὶ ἔθη καὶ ἀπλῶς τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων, παρόμοια καὶ τὰς γλώσσας, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐκφράζουν· καὶ ὅ,τι ἔθελγε τὴν*

---

¹⁰⁸ Ἀδ. Κοραῆς, Προλεγόμενα στους Αρχαίους Ἑλληνες Συγγραφεῖς, τ. Α', (ανατύπωση εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984), σ. 43.

¹⁰⁹ Ὁ. π., Δ. Καταρτζής, Τα Ευρισκόμενα, σ. 66.

¹¹⁰ Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, Πραγματεία Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία, παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίσι 1779, σ.150. Παραθέτει παραδείγματα.

¹¹¹ Ὁ. π., Ἀδ. Κοραῆς, Προλεγόμενα στους Αρχαίους Ἑλληνες Συγγραφεῖς και η αυτοβιογραφία του, τ. Α', σ. 176.

¹¹² Ὁ. π., Δ. Καταρτζής, Τα Ευρισκόμενα, σ. 318.

ἀκοήν τῶν πρὸ ἑκατὸν ἢ διακοσίων ἐτῶν ζησάντων, εἶν' ἀδύνατον ν' ἀρέσῃ ἐπίσης καὶ τοὺς σήμερον ζῶντες». ¹¹³

Με το επιχείρημα που αφορά στο παράδειγμα των ευρωπαίων που μετέφρασαν σε ομιλούμενη γλώσσα αρχαία ελληνικά κείμενα, προβάλλεται το κοινωνικό χρέος. Ο Καταρτζής αναφέρει : «νὰ κάμουμε λεξικά ῥωμαϊκα σὲ κάθ' ἐπιστήμη καὶ τέχνη, νὰ συγγράψουμ' ἢ νὰ μεταφράσουμε τῆς ἐπιστῆμαις καὶ τέχναις καὶ τὰ ἑλληνικά μας βιβλία σ'αὐτήνα, καὶ νὰ γένουμε κ'ἐμεῖς ἓνα πεπολιτισμένο ἔθνος». ¹¹⁴

Τα βιβλία γραμματικής και η διδασκαλία με τη βοήθεια της τεχνολογίας και της ψυχαγωγίας προκάλεσαν αντιδράσεις. Ο Μοισιόδακας στην «Παιδαγωγία» θεωρούσε ότι δεν μπορούσε να εφαρμοστεί η ουσιαστική ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου ¹¹⁵. Για τη νοηματική απόδοση του κειμένου θεωρούσε την παράφραση ότι ευνοεί την κατανόηση του κειμένου και τη δυνατότητα δημιουργικής και κριτικής επίδοσης. Την ίδια χρονιά εκδόθηκε η Παραλλαγή του Προς Νικοκλέα λόγου του Ισοκράτη.

Για την ερμηνευτική μέθοδο διδασκαλίας ο Μοισιόδακας προκρίνει τη λειτουργία σημειώσεων με πραγματολογικά στοιχεία που αφορούν χρονολογίες και γεωγραφικές επισημάνσεις που συνοδεύουν το κείμενο και διευκολύνουν την κατανόηση του ¹¹⁶. Επίσης, αναφέρει ότι οι υφολογικές παρατηρήσεις που αφορούν στον τρόπο γραφής του συγγραφέα που διδάσκεται, επιτρέπουν τη διάκριση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ενός κειμένου και την πληρέστερη γνώση της Ελληνικής ¹¹⁷.

Στη σχολική αγωγή για τη διδασκαλία των κλασικών κειμένων, ο Μοισιόδακας προτείνει ως βοηθήματα : «Κατὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ βοηθῆται ἀπὸ τὸν Κραττύλλον τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ τὰς σημειώσεις Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἀπὸ τὰς τέχνας Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως, ἀπὸ τὰς ἐπικρίσεις Φωτίου τοῦ Πατριάρχου, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἶτα ἀπὸ τὸ περί ὕψους λόγου Διονυσίου τοῦ Λογγίνου» ¹¹⁸.

Αποτέλεσμα της αποδοχής της αναγκαιότητας της μετάφρασης ήταν και η επισήμανση της ανάγκης συγγραφής λεξικών στις δυο μορφές της

¹¹³ Αδ. Κοραΐς, Ατακτα, τ. Γ', εκ της τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου, εν Παρισίοις 1830, σ. ζ'.

¹¹⁴ Ο. π., Δ. Καταρτζής, Τα Ευρισκόμενα, σ. 7.

¹¹⁵ Ο. π., Π. Μ. Κιτρομηλίδης, Ιώσηπος Μοισιόδαξ, σ. 202: « ζητεῖται κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἠθικὴ ποιότης τῶν ἐγκριτωτέρων τόπων ἢ χωρίων, ἢ ἡ χαρακτηριστικὴ ιδιότης ἐκάστου συγγραφέως». Για τα βιβλία γραμματικής άσκησε αυστηρὴ κριτικὴ.

¹¹⁶ Ο. π., Ι. Μοισιόδαξ, Παιδαγωγία σ. 132-133: «...νὰ παραδίδη αὐτὸν ἀεὶ μὲ τὰς περικοπὰς τῆς ἱστορίας ἢ τῆς γεωγραφίας, αἵτινες ἀνάγονται εἰς τοὺς τόπους, εἰς τοὺς καιροὺς, κατὰ τοὺς ὁποίους, ἢ περὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὁ ῥήτωρ δημηγορῶν».

¹¹⁷ Στο ἴδιο, σ. 136-137: « Ζητεῖται κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἠθικὴ ποιότης τῶν ἐγκριτωτέρων τόπων, ἢ χωρίων, ἢ ἡ χαρακτηριστικὴ ιδιότης ἐκάστου συγγραφέως»...«οὕτω παιδεύονται οἱ νεώτεροι εἴτε τὰς παλαιὰς εἴτε τὰς νέας διαλέκτους».

¹¹⁸ Στο ἴδιο, σ. 137.

γλώσσας (αρχαία- νεοελληνική)¹¹⁹. Ο Κοραΐς αποφαίνεται για την αναγκαιότητα του παραλληλισμού των δυο μορφών της γλώσσας: «Ἄν καὶ ἀφ' ὅσας ἕως τὴν σήμερον ἔγραψα σημειώσεις εἰς τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς εὐκόλα δύναται νὰ συμπεράνη ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης, πόσον εἶναι ἀναγκαία ἢ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῆς παλαιᾶς κατάληψιν», «Εἶπα ὅτι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ συνοδεύεται πάντοτε με τὴν ἔρευναν τῆς κοινῆς. Καθὼς λοιπὸν εἰς τὴν ἰδίως λεγομένην Θεματογραφίαν, ἢ μετάφρασις ἐκ τῆς κοινῆς γλώσσης ἐγίνετο διὰ γυμνασίαν τῆς Ἑλληνικῆς οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἢ ψυχαγωγίαν, ἢ μετάφρασις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ γίνεται θέμα καὶ γύμνασμα τῆς κοινῆς».¹²⁰ Ο ἴδιος κατέκρινε τὴν μέθοδο τῆς «ψυχαγωγίας» καὶ τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν.¹²¹

Ἡ προσήλωση στὴν μετάφραση δὲν ἦταν ἀναγκαία ὑπόθεση γιὰ ὅλους τοὺς λογίους. Ὁ Ν. Δούκας ταυτίζει τὴν μετάφραση με τὴν ἀνάλυση τῶν λέξεων τοῦ πρωτοτύπου : «ὅπερ δὲ φρονῶ ἐν συντόμῳ περὶ ταῆς ταῶν Ἑλληνικῶν ἐξηγήσεως, ἐκεῖνο ἐστὶ Ἡ μὲν γραμματικὴ ἔστω σύντομος ἢ δὲ ἐξηγησις, εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως ἐξ ἀναλύσεως, μετατιθεμένης μόνης τῆς συνθήκης φυσικώτερον εἰς τὸ ὕφος τῆς νῦν συνηθείας καθότι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ νῦν, ἢ τῆς ἀρχαίας μεταρρύθμισις τις καὶ ἀνάλυσις».¹²² Δὲν δεχόταν τὴν διάκριση τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τῆς νεοελληνικῆς παρὰ μόνον στὴν σύνταξη : «διαφέρει πῶς ἐν τῇ τῆς συντάξεως ἀναλύσει».¹²³

Ἐπομένως ἡ μετάφραση δε θα μπορούσε νὰ ἀποτελέσει σχολικὴ δραστηριότητα. Ὁ στόχος θεωροῦσαν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἐκμάθηση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ ὁ ἀπώτερος σκοπὸς ἡ συγγραφή στὴν ἀρχαία. Το μέσο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ στόχου ἀποτελοῦσε ἡ γραμματικὴ διδασκαλία.

Ἡ ἀποψη τοῦ Ν. Δούκα γιὰ τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν ἀποτελεῖ τὴν βάση γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ σκοποῦ τῆς εκπαιδευτικῆς διαδικασίας. Στὸν πρόλογο τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἀναφέρει ὅτι : « ...Γραμματικὰ καλὰ πρῶτον, ἐν οἷς ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία, ἐν οἷς ἡ θεία τέχνη τοῦ ὀρθῶς νοεῖν καὶ γράφειν...».¹²⁴ Δηλαδή ἡ γνώση τῆς γραμματικῆς ταυτιζόταν με τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία.

Ὁ Στ. Κομμητᾶς στὴν ἐκδόση τῆς Γραμματικῆς περιλαμβάνει προγραμματικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ἐλληνικῆς

¹¹⁹ Μελέτιος, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐπιμ. Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη, Βιέννη 1784, τυπ. Βαουμειστέρου, τομ. 3, σ. ι'-ιδ': «με ἐκδόσεις βιβλίων ἀναγκαιῶν, καὶ ὠφελίμων, με ἐκδόσεις λεξικῶν ὅπου ὑστεροῦνται διὰ νὰ σπουδάξωσιν οὐχὶ μόνον τὴν ἐλληνικὴν διάλεκτον...»

¹²⁰ Ἀδ. Κοραΐ, Προλεγόμενα στους ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς, τ. Α', ἐκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1984, σ. 330 καὶ 141-142 ἀντίστοιχα.

¹²¹ Στὸ ἴδιο, σ. 140-141.

¹²² Ὁ. π., Νεοφύτου Δούκα, Ἡ κατ' ἐπιτομὴν Γραμματικὴ Τερψιθέα, σ. 45.

¹²³ Νεοφύτου Δούκα, Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ Διάλογοι τρεῖς, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἰωανν. Βαρθ. Τζβεκίου πρῶην Βενδότου, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1814, σ. 315.

¹²⁴ Νεοφύτου Δούκα, Ἡρωδιανὸς τῆς μετὰ Μάρκον Βασιλείας ἱστοριῶν, Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τυπογραφίᾳ Ἰωάννου Σνίρερ, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, 1813, σ. η'.

γλώσσας («Διαταγαὶ τῶν Διδακτικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Μαθημάτων») σε όλες τις σχολικές βαθμίδες. Προτείνει για τη διδασκαλία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας την κατά λέξη εξήγηση και την ταύτιση με το «σημαινόμενον» της λέξεως του κειμένου. Διαφαίνεται ο στόχος που δεν είναι άλλος από την εκμάθηση μεγάλου αριθμού λέξεων της αττικής διαλέκτου. Η περιφραση χρησιμοποιείται σε δεύτερο επίπεδο όταν η κατά λέξη εξήγηση είναι αδύνατη.¹²⁵ Η μέθοδος διαφοροποιείται στις μεγαλύτερες τάξεις όπου προτείνεται η παράφραση.¹²⁶

Ο Νεόφυτος Δούκας στο σύγγραμμά του «Τετρακτὺς» παρέχει προς τους μεταφραστές, οδηγίες : «Νὰ προσέχωμεν ἐν τῷ μεταφράζειν νὰ μὴ προεισάγωμεν ξένα τινὰ ἰδιώματα» και «Τὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰσαχθείσας φράσεις οὐ μόνον νὰ φυλάττωμεν αὐτὰς, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νὰ προσαρμόζωμεν εὐφυῶς εἰς αὐτήν».¹²⁷

III. ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ.

Η μεταφραστική πράξη αφορά σε τριών ειδών μεταφράσεις : α. από τα αρχαία ελληνικά β. από τα λατινικά γ. από τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Σε κάθε περίπτωση η επιλογή της γλωσσικής μορφής στην οποία επιχειρείται η μετάφραση αφορά στη συνολική τοποθέτηση του λογίου στο γλωσσικό ζήτημα.

Ο Σοφιανός μετέφρασε πρώτος το έργο του Πλουτάρχου το «Περὶ παιδῶν αγωγῆς» (1544) και η μετάφρασή του αυτή αποτέλεσε το προβάδισμα των ενδογλωσσικών μεταφράσεων από την αρχαία στη νεοελληνική¹²⁸.

Ο Καταρτζής στην εισαγωγή της μετάφρασης του έργου «La science du gouvernement» του Real de Curban αναφέρεται στη μετάφραση του Θ. Γαζή από τα λατινικά του έργου « Περὶ γήρων» του Κικέρωνα¹²⁹.

Ο Δωρόθεος Λέσβιος, λόγιος του ΙΖ'αι. και σχολάρχης στην Πατριαρχική Ακαδημία μετέφρασε στη «δημοτική» το Προοίμιο του Θουκυδίδη (1758) και «μεγάλο μέρος απ' τα πρώτα βιβλία του Ηροδότου»¹³⁰.

---

¹²⁵ Στεφάνου Κομμητᾶ, Παιδαγωγικά Μαθήματα, Παρά τῷ ευγενεὶ Ματθαίῳ Τράπτηνερ τῷ εκ Πετρόζας, Εν Πέστη, 1828, σσ. 299-300. – Επισημαίνεται ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἔκδοση και τὰ γραφόμενα ἀφοροῦν σε μίᾳ ἐποχῇ που ἔχει ἐγκαταλειφθεὶ ἡ «ψυχαγωγία», ὡς μέθοδος διδασκαλίας.

¹²⁶ Στο ἴδιο, σ. 309.

¹²⁷ Νεοφύτου Δούκα, Τετρακτὺς, ἤτοι Ρητορικὴ, Λογικὴ, Μεταφυσικὴ και Ἠθικὴ, εκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέα Κορομελᾶ, εν Αιγίνῃ 1834, σ. κγ'.

¹²⁸ Πρόκειται για τὴν πρώτη συστηματικὴ μετάφραση ἐφόσον συνοδευόταν ἀπὸ τὴ γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς. Χρονικὰ προηγούνται ἡ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀπὸ τὸν Ν. Λουκάνη (1526), ἡ μετάφραση τῆς Βατραχομομαχίας ἀπὸ τὸν Δ. Ζήνο τὸ 1539 και ἡ μετάφραση τῶν Μύθων τοῦ Αἰσώπου ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Νούκιο (1543).

¹²⁹ Κ. Θ. Δημαράς, «Ἡ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Δ. Καταρτζή», περ. Αθηνά, τχ. 50, σ. 205.

Ο Ιω. Μοισιόδαξ μετέφρασε από την ιταλική την Ηθική Φιλοσοφία του Muratori (1761)¹³¹. Ο Γρ. Κωνσταντάς μετέφρασε από τα ιταλικά τα «Στοιχεία τῆς Λογικῆς Μεταφυσικῆς και Ηθικῆς» του Fr. Soave (1804)¹³². Το 1806 μετέφρασε από τα γαλλικά, τα Στοιχεία τῆς Γενικῆς ἱστορίας του Millot¹³³.

Ο Φιλιππίδης μετέφρασε από τα γαλλικά στην «ὠμιλημένη ἑλληνικὴν διάλεκτον» ὅπως σημειώνει ο ἴδιος, τη Λογική του Contillac (1801)¹³⁴. Τη στάση του αὐτὴ δεν την κράτησε σε ὅλη την ἔκταση του συγγράμματος. Ἐτσι ἀπὸ την ἀπλή ἑλληνικὴ περνάει στην ἀρχαῖζουσα την ὁποία μεταχειρίζεται για να γράψει την Ἱστορία και Γεωγραφία της Ρουμανίας (1816)¹³⁵. Το 1803 μετέφρασε ἀπὸ τα γαλλικά στην «καθωμιλημένην Ἑλληνικὴν διάλεκτον» και ἐξέδωσε την Ἐπιτομή της Ἀστρονομίας του Joseph Jerome le Francais de Lalande¹³⁶. Το 1817 μετέφρασε ἀπὸ τα λατινικά τα Φιλιππικά του Τρόγου, υπερασπιζόμενος τη θεωρία του Χριστόπουλου για την καταγωγή της ἑλληνικῆς γλώσσας.¹³⁷ Τον ἐπόμενο χρόνο το 1818 μετέφρασε πάλι ἀπὸ τα λατινικά την Ἐπιτομή τῶν Ρωμαϊκῶν τοῦ Φλόρου. Στα Ἐπιλεγόμενα υποστηρίζει ως βασικὴ γλῶσσα της ἐκπαίδευσης τη δημοτικὴ.¹³⁸

Ο Αθ. Χριστόπουλος μετέφρασε δυο βιβλία του Ηροδότου (1823) και το Α της Ιλιάδας (1844)¹³⁹. Υποστηρικτῆς της Νέας Ἑλληνικῆς συνέταξε

---

¹³⁰ Γ. Βαλέτας, *Ανθολογία της Δημοτικῆς Πεζογραφίας*, τ. 1, ἐκδ. Πέτρος Ράνος, Αθήνα 1947, σ. 583 και σσ. 408- 409. Το Προοίμιο βρέθηκε σε μαθηματάριο της Ακαδημίας Κυδωνιών. Για τον Ηρόδοτο ἐκτός ἀπὸ την πληροφορία του Βαλέτα δεν ὑπάρχει σχετικὴ ἀναφορὰ σε ἄλλο σύγγραμμα.

¹³¹ Ο. π., Π. Κιτρομηλίδης, *Ιώσηπος Μοισιόδαξ*, σσ. 323-344.

¹³² Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα*, σ. 185.

¹³³ Στο ἴδιο, σ. 190.

¹³⁴ Στο ἴδιο, σ. 191.

¹³⁵ Στο ἴδιο, σ. 194.

¹³⁶ *Ιερωνύμου Λαλάνδ, Ἐπιτομή Ἀστρονομίας, Μεταφρασθεῖσα εἰς την καθωμιλημένην Ἑλληνικὴν διάλεκτον παρὰ Δ. Δ. του Φιλιππίδου τοῦ ἀπὸ Μηλιῶν τοῦ Πηλίου Ὅρους, Εν Βιέννη της Αουστρίας 1803.*

¹³⁷ *Πομπηίου Τρόγου, Ἐπιτομή των Φιλιππικῶν του νυν πρώτον ἐκ του λατινικοῦ εἰς την αἰολοδωρικὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταγλωτισθεῖσα παρὰ του ἀποπειρογράφου της Ρουμανίας, ἐν Λειψία 1817, σσ. 1-32. / Βλ. ἐπίσης ὁ.π., Κ. Ν. Σάθας, *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Παράρτημα*, σ. 194.*

¹³⁸ *Florus Lucius Annaeus, Φλόρου Ἐπιτομή των Ρωμαϊκῶν, ἐκ του ρωμαϊκοῦ εἰς την αἰολοδωρικὴν διάλεκτον μεταφρασθεῖσα παρὰ του ἀποπειρογράφου της Ρουμανίας, ἐν Λειψία 1818, σ. 19 :* «Ἡ ἀττικὴ γλῶσσα, τὰ λεγόμενα ἑλληνικά, θὰ εἶναι εἰς ἓνα νέον προετοιμασμένον μὲ τὰ κοινῶς ἀναγκαῖα μαθήματα εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἢ ὁποῖα καὶ αὐτὴ εἶναι μιὰ διάλεκτος ἑλληνικὴ, θὰ εἶναι, λέγω, ἓνα παίγνιον εἰς ἓνα ὁποῦ εἶναι πλέον λογιώτατος εἰς τὴν αἰολοδωρικὴν».

¹³⁹ Αθ. Χριστόπουλος, *Λυρικά, ἐπιμ. Ἐλ Τσαντσάνογλου, ἐκδ. Ερμής, Αθήνα 1970, σσ. 4-5 και 19, 30.*

γραμματική που εκδόθηκε το 1805 όπου ανέπτυξε την πρωτότυπη θεωρία του για την καταγωγή της Ελληνικής.¹⁴⁰

Ο Ι. Βηλαράς σε σύγγραμμά με τίτλο «Ἡ Ρομέηκη γλῶσσα» που εκδόθηκε στην Κέρκυρα το 1814, περιλαμβάνει τη μετάφραση του Σωκρατικού διαλόγου «Κρίτων» του Πλάτωνα και δεύτερον τη μετάφραση αποσπάσματος από το δεύτερο βιβλίο του Θουκυδίδη (Επιτάφιος του Περικλή)¹⁴¹. Επίσης μετέφρασε και την Βατραχομουμαχία.¹⁴²

Ο Μοισιόδακας με την Παραλλαγή του προς Νικοκλέα λόγου του Ἰσοκράτους (1779)¹⁴³ μεταφράζει από τα αρχαία ελληνικά στη νεοελληνική εφαρμόζοντας όσα είχε υποδείξει για την παράφραση στην Πραγματεία περί παιδων ἀγωγῆς.¹⁴⁴

Η μετάφραση του δοκιμίου του Βολταίρου «Περί τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας - Δοκίμιον Ἱστορικόν καὶ Κριτικόν», από τον Ευγένιο Βούλαρη το 1768¹⁴⁵ όπου κάνει χρήση μιας γλωσσικής μορφής πλησιέστερης στη ζωντανή, στον αντίποδα της μετάφρασης της Αινειάδας του Βεργιλίου το 1791 όπου χρησιμοποιεί την πιο ακραία μορφή της αρχαϊκής.¹⁴⁶

Ο Ν. Δούκας πιστός στις απόψεις του για την ελληνική γλώσσα έτσι όπως τις εκφράζει στη «Γραμματική Τερψιθέα»(1812), μετέφρασε αρχαία ελληνική γραμματολογία και στις μεταφράσεις του αποδειχνεται η σύμπλευση με τις θέσεις του Ε. Βούλαρη. Η έκταση του μεταφραστικού του έργου αποτελεί καλό παράδειγμα για να αποδειχθεί το άνισο αποτέλεσμα της προσπάθειάς του¹⁴⁷. Στο πρώτο βιβλίο (Προοίμιο) του Πελοποννησιακού

---

¹⁴⁰ Ο. π., Αθ. Χριστόπουλος, Λυρικά, σ. 9. Η γραμματική αυτή φέρει τον τίτλο : «Γραμματική τῆς Αἰολοδωρικῆς, ἤτοι τῆς ὀμιλουμένης τῶν Ἑλλήνων γλῶσσας». / Βλ. Στο ίδιο, σ. 15 : Μετέφρασε επίσης σκεπτική φιλοσοφία (Σέξτο Εμπειρικό).

¹⁴¹ Ιωάννης Βηλαράς, Ἡ Ρομέηκη γλῶσσα, Στην τυπογραφία τον Κορφόν 1814, σ. κα' και σ. μγ'.

¹⁴² Ιωάννης Βηλαράς, Ἀπαντα, εκ του τυπογραφείου ο Παρνασσός, εν Ζακύνθω 1871, σ. 63. / Προβλ. ό. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικής Φιλολογίας Παράρτημα, σσ. 121- 125 : Η παράφραση της Βατραχομουμαχίας είχε πραγματοποιηθεί το 16ο αι. από τον Δ. Ζήνο (1539). Το 18ο αι. έχουμε δυο παραφράσεις στη νεοελληνική : Του Αντωνίου Στρατηγού (διευθυντή του ελληνικού σχολείου στην πόλη Ρατανίω της Ιταλίας) και του Γεωργίου Οστοβήκ πρωτονοτάριου στην Κωσταντινούπολη.

¹⁴³ Ο. π., Π. Κιτρομηλίδης, Ιώσηπος Μοισιόδαξ, σσ. 345-355.

¹⁴⁴ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικής Φιλολογίας Παράρτημα, σ. 148 : «ἐξήγησις προσφυῆς, εὐεπήβολος κυρίως εἶναι, καὶ πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι, μία κυριολεξία, ἥτις ἀναγκαίως πάντοτε εἶναι μία λέξις. Μία λέξις πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται τὸ λοιπὸν, ἢ τὸ πολὺ ὡσάκις ἡ κυριολεξία ἐπιλείπει, μία περίφρασις, μία ἐπεξηγησις σύντομος».

¹⁴⁵ Ιώσηπος Μοισιόδακας, Ἀπολογία, επιμ. πρόλογος Ἄλκης Αγγέλου, σ. κθ'. Για τις μεταφράσεις από τις ευρωπαϊκές γλώσσες στα ελληνικά ο Βούλαρης θεωρείται αντιπροσωπευτικός λόγιος.

¹⁴⁶ Ἀπαντα Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική Γραμματική τ. Γ', Ἱστορική Εἰσαγωγή, σ. 322.

¹⁴⁷ Μετέφρασε Ὅμηρο, Σοφοκλή, Ευριπίδη, Αἰσχύλο, Θεόκριτο και Πίνδαρο. Στα 1812-1813 εξέδωσε σε δέκα τόμους τους Λόγους των Αττικῶν Ρητόρων στους οποίους δεν περιλαμβάνει τον Ἰσοκράτη.

Πολέμου του Θουκυδίδη, στην εισαγωγή, υπογράφει ως μεταφραστής και αναφέρει για την πρόθεσή του: «ἀποσμιλεῦσαι κ' ἐκλεάναι, ὡς ἡδυνάμην κάλλιστα, τὰ ἄλλως ἀδιεξίτητά τε καὶ δυσεξέλικτα»¹⁴⁸.

Συμπεράσματα

Ο προβληματισμός για το σκοπό της εκπαίδευσης και της παιδείας γενικότερα αντιμετωπίστηκε αυτήν την περίοδο σε συνάφεια με το θέμα της κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας. Η «γραμματική» και η «ψυχαγωγία» βρέθηκε στο επίκεντρο του προβληματισμού και της κριτικής.

Οι απόψεις των λογίων κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και η πρακτική τους συγκλίνουν στην αποδοχή της αρχαιότητας και την αναγνώριση του υπαρκτού ζητήματος της παιδείας του Γένους. Διαφέρουν όμως σημαντικά στην επισήμανση της πραγματικής αιτίας του προβλήματος. Από αυτό το σημείο ξεκινά η διαφοροποίηση στο θέμα της παιδείας. Πολλοί λόγιοι θεωρούσαν φυσικό, πως η εκμάθηση της Αρχαίας Ελληνικής ήταν συνυφασμένη με τη γραμματική, το συντακτικό και την «ψυχαγωγία». Παράλληλα, όμως, μια ολοένα πιο ισχυρή άποψη, δημιουργήθηκε ανάμεσα στους λογίους, που πίστευαν στην κεντρική θέση των ευρωπαίων διαφωτιστών για τη φυσική εξέλιξη και επέμεναν ότι η νεοελληνική ήταν παράγωγη της αρχαίας, το «φυσικό» μέσο της πνευματικής ανέλιξης και επομένως και της παιδείας.

Ο προβληματισμός και οι απόψεις για την επιλογή της μορφής του μεταφραστικού λόγου ευθυγραμμίζονται σε γενικές γραμμές με τη γενικότερη τοποθέτηση απέναντι στο Διαφωτισμό καθώς και απέναντι στη νεοελληνική γλώσσα και στην πίστη στις δυνατότητές της. Οι λόγιοι, που πιστεύουν στη διαφορετικότητα των δυο μορφών της γλώσσας, μεταφράζουν σε μια μορφή γλώσσας που πλησιάζει προς τη «φυσική, ζωντανή γλώσσα». Αντίθετα, οι λόγιοι που πίστευαν, ότι η νέα ελληνική δεν διαθέτει την εκφραστική δυνατότητα και το κωδικοποιημένο σύστημα (γραμματική – συντακτικό) της αρχαίας, μετέφραζαν αλλά ο μεταφραστικός λόγος παρέμενε προσκολλημένος στην Αρχαία Ελληνική.

---

¹⁴⁸ Θουκυδίδου Ολόρου, Περί τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου Βιβλία Οκτώ, μεταφρασθέντα σχολιασθέντα τε καὶ εκδοθέντα τύποις παρὰ Νεοφύτου Δούκα εἰς Τόμους Δέκα, ἐν Βιέννῃ 1805, σ. II.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΥΠ' ΑΡ. 64, ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ Ι. Μ. ΤΩΝ
ΑΓΙΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΣΠΑΡΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄
Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΥΠ΄ ΑΡ.64.

I. Περιγραφή του χφ.

II. Η Σχολή Δημητσάνας. Σχολή «Ελληνικών» μαθημάτων.

III. Τα πρόσωπα και η διασύνδεση της Σχολής με πνευματικά κέντρα.

IV. Το «δίκτυο» των προεπαναστατικών σχολικών μονάδων Αρκαδίας - Λακωνίας.

I. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΦ.

α) Παρουσίαση των περιεχομένων του κώδικα : ¹⁴⁹

Κώδικας υπ' αρ. 64

Χαρτ.   0,126 × 0,183   φφ. 150   ετ. 1789 - 1790

φ. 1^r -70^v : [Αντωνίου του Βυζαντίου Χρηστοθήθεια]¹⁵⁰.

φ. 73^r- 93^v : Ίσοκράτους πρὸς δημόνικον παραίνεσις.

φ. 94^r – 112^v : Τοῦ αὐτοῦ πρὸς νικοκλέα περὶ βασιλείας.

φ. 114^r – 144^v : Τοῦ αὐτοῦ εἰς εὐαγόραν -ἐγκώμιον.

φ. 145^r - 150^v : Ἐκθεσις κεφαλαίων παραινετικῶν σχεδιασθεῖσα παρὰ ἀγαπητοῦ διακόνου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας.

β) Τα κείμενα :

Το κείμενο (α) παραδίδεται με διάστιχο ψυχαγωγική ερμηνεία. Πρόκειται για έργο μεταφρασμένο από τα λατινικά στα ελληνικά που έτυχε τεράστιας αποδοχής και πολλών εκδόσεων. Συγγραφέας της Χρηστοθήθειας είναι ο Έρασμος και ο μεταφραστής στην αρχαία ελληνική ο Αντώνιος Βυζάντιος ή Γεώργιος Σπαντώνης¹⁵¹. Υπήρξε μαθητής και διδάσκαλος στην Πατριαρχική Σχολή, λίγα χρόνια πριν το 1711.¹⁵²

---

¹⁴⁹ Ο κώδικας περιγράφηκε επαρκώς από τον Ν. Βέη στον Κατάλογο των χειρογράφων κωδίκων της εν Θεράπναις Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 8 (1904). / Πρβλ. Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σ. 635, αρ. 515.

¹⁵⁰ Στο χφ δεν έχει τίτλο.

¹⁵¹ Π. Γ. Ζερλέντης, Προσθήκαι εις τα περί Αντωνίου του Βυζαντίου, περ. Δ.Ι.Ε.Ε τομ. Ζ', (1910-1918), σσ. 470-479. Για την ταύτιση των δύο προσώπων βλ. όπως παραπάνω σ.472. / Πρβλ. και Ματθαίος Κ. Παρανίκας, Σχεδιάσμα περί της εν τω ελληνικῷ ἔθνει καταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 Μ. Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστώσης (ΙΘ') εκατονταετηρίδος, εκδ. εκ του τυπογραφείου Α. Κορομηλά, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία Αθήνα 1867, σ. 27.

¹⁵² Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 59, Αθήνα 1971, σσ. 46-47 : Αυτός είναι ο χρόνος που δυο ενθυμητικά σημειώματα παραδίδουν ως χρόνο του θανάτου του.

Στον Ιστορικό Κατάλογο στη Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, ο Καισάριος Δαπόντες αναφέρει ότι, ο ίδιος συνέγραψε την εξήγηση της Χρηστοθήειας του Αντώνιου Βυζάντιου.¹⁵³

Η πρώτη έκδοση της Χρηστοθήειας ήταν το 1780, ενσωματωμένη στην Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα.¹⁵⁴ Ακολούθησε μια δεύτερη μεμονωμένη έκδοση τον ίδιο χρόνο από τον ίδιο εκδοτικό οίκο, καθώς και μια τρίτη το 1788.¹⁵⁵ Επίσης την βρίσκουμε ενσωματωμένη στην έκδοση Αισώπου του Φρυγός Βίος και Μύθοι καθώς και σε άλλα βιβλία. Έμμετρες μεταφράσεις από τον Καισάριο Δαπόντε (Βενετία 1770) και από τον Σεραφείμ τον Πεισιδίειο (Βενετία 1782). Καραμανλίδικες εκδόσεις.¹⁵⁶

Τα (β), (γ) και (δ) κείμενα μελετώνται από την παρούσα μελέτη. Αποτελούν κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας με χειρόγραφη παράδοση κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Παραδίδονται με διάστιχο ψυχαγωγική ερμηνεία.

Το κείμενο (ε), ανήκει στη βυζαντινή γραμματεία, στο παραινετικό είδος. Στον Ιστορικό Κατάλογο ο Καισάριος Δαπόντε στη Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη αναφέρει ότι ο Σεβαστός Κυμινήτης ή Τραπεζούντιος συνέγραψε την παράφραση των Κεφαλαίων προς τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό¹⁵⁷.

II. Η ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑΣ - ΣΧΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Η Σχολή αυτή λειτούργησε άτυπα από το 1764 και επίσημα από το 1769 με την απόλυση του Πατριαρχικού σιγιλίου. Θα διακοπεί η λειτουργία της κατά την περίοδο των Ορλωφικών (1770- 1779) και θα επαναλειτουργήσει κανονικά από το 1780 έως και μετά της επανάστασεως χρόνους. Το 1783 θα ανανεωθεί το προνόμιο με απόλυση νέου σιγιλλίου.

Οι ιδρυτές της Σχολής ήταν οι Γεώργιος Γούνας (Γεράσιμος) και Αγάπιος Λεονάρδος. Κατάγονται από τη Δημητσάνα αλλά θα συναντηθούν στη Σμύρνη. Ο πρώτος ήταν μαθητής στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, μαθητής του Ιερόθεου. Ο δεύτερος έμαθε τα πρώτα του γράμματα στην Τρίπολη, από τον μοναχό Παρθένιο¹⁵⁸. Κατά την περίοδο των Ορλωφικών, ο Γεράσιμος θα μεταβεί στη Σμύρνη και από εκεί στη Χίο, ενώ ο Αγάπιος θα

---

¹⁵³ Κ. Ν. Σάθας, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', (ανατύπωση εκδ. Γρηγοριάδης, Αθήνα 1972), σ. 190.

¹⁵⁴ Émile Legrand, Bibliographie Hellenique des XVIII siecles t. II, Paris 1928, σ. 326 (αφ. 996).

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 332 (αφ. 1005) και σ. 486 (αφ. 1218).

¹⁵⁶ Φ. Ηλιού, Ελληνική Βιβλιογραφία του 19^{ου} αι. τόμ. Α' 1801-1818, εκδ. Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1997, σ. 52.

¹⁵⁷ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, τ. Γ', σ. 191.

¹⁵⁸ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνης, Αθήνα 1962, σ. 81- 100.

μεταβεί στην Πάργα όπου δίδαξε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα¹⁵⁹. Έκτοτε ο δεύτερος θα επιστρέφει στη Δημητσάνα για πολύ μικρά χρονικά διαστήματα αφού κατέστη υπό του Πατριάρχη οικουμενικός ιεροκέρυκας.

Κατά τη δεύτερη περίοδο λειτουργίας της Σχολής από τους βασικούς διδασκάλους ήταν και ο Αντώνιος Παπαδόπουλος ή Αγάπιος ο Νεώτερος ή Αγάπιος Παπαντωνόπουλος ή Παπαδόπουλος (1781- 1812)¹⁶⁰, και παράλληλα με αυτόν ο Ησαΐας Λεονάρδος, αδελφός του Αγάπιου Λεονάρδου. Άλλα ονόματα αναφέρονται οι Παρθένιος και Δανιήλ Γεωργόπουλος.

Κατά το Μάρτιο, του 1768, κάτοικοι της Δημητσάνας συντάσσουν έγγραφο με το οποίο προτίθενται να απαλλάξουν πέντε πρόσωπα από κάθε είδους οικονομικής επιβάρυνσης έναντι του κατακτητή¹⁶¹. Είναι πρόσωπα που έχουν άμεση και ευθεία σχέση με τη λειτουργία της Σχολής.

Από αυτό το έγγραφο προκύπτει ότι οι διδάσκαλοι είναι τρεις και τα καθήκοντά τους καθορίζονται ως εξής: οι δύο ιδρυτές διδάσκουν τα Ελληνικά Μαθήματα και ένας τρίτος δάσκαλος προσλαμβάνεται με μισθοδοσία για τη διδασκαλία των κοινών μαθημάτων.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, προβλέπονται δυο στάδια σπουδών. Οι τρεις δάσκαλοι αντιστοιχούν σε δυο κύκλους μαθημάτων. Οι δυο αναλαμβάνουν τον ανώτερο κύκλο και διδάσκουν τα ελληνικά μαθήματα ενώ στον αμέσως κατώτερο κύκλο σπουδών, διδάσκονται τα κοινά γράμματα, τον οποίο αναλαμβάνει ο τρίτος δάσκαλος.

Αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι οι δυο ιδρυτές και δάσκαλοι είχαν φοιτήσει στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το πρόγραμμα που εφαρμόζουν, είναι εμπνευσμένο ως ένα βαθμό από το πρόγραμμα της σχολής στην οποία υπήρξαν σπουδαστές.

Στο συνοδικό πατριαρχικό σιγίλλιο από τον πατριάρχη Θεοδόσιο Β' το έτος 1769¹⁶² που καθιστά τη σχολή πατριαρχική και σταυροπηγιακή, γίνεται αναφορά στη φοίτηση 40 μαθητών. Επίσης γίνεται αναφορά στη διδασκαλία των *εγκυκλίων μαθημάτων* χωρίς να προσδιορίζεται το περιεχόμενο.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Παναγιώτης Αραβαντινός, Βιογραφική συλλογή λογίων της τουρκοκρατίας, εκδ. Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1960, σσ. 4, 18, 49, 50, 70, 77, 113, 116, 176, 195, 213.

¹⁶⁰ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν, Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πάτρα 25-31 Μαΐου, τόμ. Α', περ. Πελοποννησιακά, Παράρτημα αρ. 8, Αθήνα 1981-1982, σ. 265.

¹⁶¹ Ο. π., Τ. Γριτσόπουλος, Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν, έγγραφο αρ. 1, σ. 1*

¹⁶² Στο ίδιο, Τ. Γριτσόπουλος, έγγραφο αρ. 2., σ.4*.

¹⁶³ Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, Μαθηματάγια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, εκδ. Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 1994, σσ. 213' 219. Οι όροι ελληνικά μαθήματα και εγκύκλιος παιδεία, συναντάται στα ιδρυτικά έγγραφα των σχολείων της εποχής χωρίς να αναλύεται το περιεχόμενο. Συνάγεται ότι πρόκειται για την βαθμίδα σπουδών που αποβλέπει στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ως μέσο και περιεχόμενο χρησιμοποιείται η Αρχαία Ελληνική, η Βυζαντινή, η Μεταβυζαντινή και η Χριστιανική Γραμματεία. / Πρβλ., στο ίδιο, σ. 193. Ο κύκλος μαθημάτων περιλαμβάνει ακόμα

Το έτος 1783, ανανεώνεται το προηγούμενο πατριαρχικό σιγίλλιο με απόλυση νέου, υπό τον πατριάρχη Γαβριήλ Β'. Σε αυτό περιγράφεται στην αρχή του εγγράφου, εκτενώς ο γενικότερος σκοπός της παιδείας¹⁶⁴. Δίνονται οι επιμέρους παράμετροι του ορισμού της έννοιας και από αυτό μπορεί κανείς να συνάγει ότι αντανακλά την πεποίθηση για τον απώτερο σκοπό της μάθησης. Εμπεριέχονται σε αυτήν η διδασκαλία και η μάθηση της φύσεως των υλικών πραγμάτων, η με τη βοήθεια των σχημάτων της ύλης αφαιρετική φιλοσοφική μαθηματική σκέψη, το μέσο για τη γνώση της αλήθειας, του αγαθού και του κακού, η ηθική τελείωση και η χαλιναγώγηση των παθών. Το μέσο για την διευθέτηση διοικητικών υποθέσεων και διακυβέρνησης μιας πόλεως, ή οποιασδήποτε αρχής ακόμα και τα της οικίας του καθενός. Μυεί στα θεία και ιερά μυστήρια της εκκλησίας καθώς και στον ευσεβή λόγο.

Στο χειρ. υπ' αρ. 19, του έτους 1809, με μια αλφαβητική ακροστιχίδα, δίνεται στους μαθητές η αξία της μάθησης γενικά, σε παιγνιώδη μορφή¹⁶⁵. Οι όροι παιδεία, γυμνασία, μάθησις και κοινή ωφελεία απαντούν συχνά σε όλα τα είδη των εγγράφων που αφορούν στη Σχολή [σιγίλλια, αφιερωτήρια, διαθήκες, επιστολές].

III. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΜΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ.

Οι ιδρυτές δημιουργούν τη διασύνδεση με την Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης που αποτελεί το πρότυπο της Σχολής Δημητσάνας. Οι δύο ιδρυτές της ήταν φοιτητές της Ευαγγελικής Σχολής. Η διασύνδεση των δύο Σχολών καταφαίνεται και από το γεγονός της υπάρξεως χειρογράφων κωδίκων τα οποία βρίσκονται στην βιβλιοθήκη της Ευαγγελικής σχολής με ένδειξη αντιγραφείας από την Πελοπόννησο ή από την Δημητσάνα.

Στη Σμύρνη το 1723 ιδρύεται Σχολή¹⁶⁶, η οποία το 1808 θα ονομαστεί Ευαγγελική και το έγγραφο του συστατικού αναφέρει ότι ο σκοπός της

Συντακτικό, Γραμματική και Θεματογραφία καθώς και τα θεωρητικά μαθήματα της Επιστολογραφίας της Ρητορικής και της Ποίσεως. Κατά τον ΙΖ' αι. το πρόγραμμα της Πατριαρχικής Σχολής περιλαμβάνει στον ίδιο κύκλο μαθημάτων Ρητορική και Λογική.

¹⁶⁴ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Αλωσιν, έγγραφο αρ. 3., σ.8*: «αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῶν ἐνύ(λων) τάς φύσεις ἡμᾶς ἐκδιδασκομένη, δι' αὐτῆς τὰ σχήματα ἀπό τῆς ὕλης τῶ νοι ἀφαιρούμενοι φιλοσοφοῦσι τὰ περί τούτων μαθηματικῶς ἄν(θρω)ποι ταύτη ἀναφέρεται ἢ τῶν ἄυλων μάθησις, ἀπό ταύτης ἐπί πάντων την γνώσιν τῆς ἀληθείας ἡμῖν

¹⁶⁵ Ο. π., Τ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνης, σ. 103.

¹⁶⁶ Ματθαῖος Κ. Παρανίκας, Σχεδιάσμα περί της εν τω ελληνικῶ ἔθνει καταστάσεως των γραμμάτων ἀπό ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 Μ. Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστῶσης (ΙΘ') εκατονταετηρίδος, εκδ. εκ του τυπογραφείου Α. Κορομηλά, Βιβλιοπωλεῖον Νότη Καραβία Αθήνα 1867, σ. 115. / Πρβλ. Κωνσταντῖνος Κ. Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικῆς κυριαρχίας (1453-1821), εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 149 : Δεν είναι το πρώτο σχολεῖο που λειτουργεῖ στη Σμύρνη. Ἢδη ἀπό το 1708 στην προσπάθεια της ορθόδοξης εκκλησίας για αντιμετώπιση της καθολικῆς προπαγάνδας, ιδρύεται σχολεῖο που ονομάζεται

ιδρύσεως είναι «η διάδοση των Ευαγγελικών αρετών και πάντων των Ελληνικών μαθημάτων»¹⁶⁷. Οι πρώτοι διευθυντές της Σχολής ήταν ο Ιερόθεος Δενδρινός (1733-1780) και ο Χρυσάνθος Καραβίας (1780- 1808)¹⁶⁸. Μας απασχολεί το διάστημα από 1780 και ένθεν. Κατά την περίοδο αυτή το πρόγραμμα σπουδών περιλάμβανε στον κατώτερο κύκλο τα λεγόμενα «γραμματικά» και στον ανώτερο ρητορική, ποιητική, φιλοσοφία και «ιερά» μαθήματα. Στον ανώτερο κύκλο δίδασκε ο σχολάρχης, δηλαδή την συγκεκριμένη περίοδο ο Χρυσάνθος Καραβίας. Ως υποδιδάσκαλοι αναφέρονται οι Αγάπιος, ο Αντώνιος Ιθακήσιος το 1804 και ο Γαβριήλ από τα Βουρλά.¹⁶⁹

Στην ιστορία της συγκεκριμένης Σχολής υπάρχει μια σύντομη διάρκεια κατά την οποία επιχειρήθηκε η εισαγωγή των νέων ιδεών κατά την σχολαρχία του Θεόφιλου Καϊρη το έτος 1811. Στον ανώτερο κύκλο μαθημάτων εμπλουτίζεται το περιεχόμενο της φιλοσοφίας, της ρητορικής, της ποιητικής της θεολογίας και εισάγονται η φυσική και τα μαθηματικά. Στον κατώτερο κύκλο εμπλουτίζεται το περιεχόμενο των γλωσσικών μαθημάτων. Το σύντομο χρονικό διάστημα της παραμονής του Θ.Καϊρη και η αντιπαλότητα για τη δημιουργία του Φιλολογικού Γυμνασίου, δεν επέτρεψαν τη συνέχιση του νεωτεριστικού πνεύματος.

Η ύπαρξη δεσμού των κατοίκων της Δημητσάνας και γενικότερα της Αρκαδίας με τη Μ. Ασία φανερώνεται και από την επιλογή της Σμύρνης ως τόπο προορισμού κατά τη φυγή που προκάλεσε η κατάπνιξη της επανάστασης των Ορλωφικών.

Στην Πάργα, λειτουργούσε Σχολή από τα μέσα του ΙΗ'αι., όπου δίδασκε ο Φιλόθεος ιερομόναχος ο Πάργιος. Σε αυτήν τη σχολή θα βρεθεί κατά την περίοδο των Ορλωφικών και θα διδάξει ο Αγάπιος¹⁷⁰.

Ο Αγάπιος Λεονάρδος, τη δεύτερη περίοδο λειτουργίας της Σχολής, αξιοποιεί τις περιόδους του στα Ιεροσόλυμα, στην Κωνσταντινούπολη, είτε για τη διευθέτηση θεμάτων που αφορούν στη λειτουργία της Σχολής είτε για την αποστολή βιβλίων.

Εκτός από τη γεωγραφική γειτνίαση των δύο περιοχών της Πελοποννήσου, τα πρόσωπα, είτε από τη θέση που κατέχουν είτε εξαιτίας της καταγωγής τους, συνέβαλαν στη δημιουργία αλληλοσυνδέσεων των δύο

«Σχολείο του Χριστού». Σε αυτό δίδαξε ο Αδαμάντιος Ρύσιος, ο παππούς του Αδαμάντιου Κοραή.

¹⁶⁷ Βλ. Χ. Σ. Σολομωνίδης, *Η παιδεία στη Σμύρνη*, εκδ. Τυπογραφεία Μαυρίδη, Αθήνα 1961, σ.22.

¹⁶⁸ Αυρήλιος Ευστρατιάδης, *Ευαγγελική Σχολή -πέντε δοκίμια*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα (χωρίς ημερομηνία), σ. 15 : Αναφέρεται ότι ο Καραβίας υπήρξε μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη.

¹⁶⁹ Βλ., ό. π., Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, *Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας (1453-1821)*, σ. 153.

¹⁷⁰ Ο. π., Ματθαίος Κ. Παρανίκας, *Σχεδιάσμα*, σ. 76.

περιοχών. Σε αυτό βοήθησε και η διοικητική συνένωση της Αρχιεπισκοπής Δημητσάνας με τη Μητρόπολη Λακεδαιμονίας στα τέλη του 17^{ου} και στις αρχές του 18^{ου} αι¹⁷¹.

Ο Λακεδαιμονίας Ανανίας Λαμπάρδης, στα μέσα του 18^{ου} αι., υπήρξε επίσκοπος Καρυνόπολεως (Μέσα Μάνη), κατόπιν επίσκοπος Δημητσάνας και τέλος μητροπολίτης Λακεδαίμονος¹⁷². Με την τελευταία του ιδιότητα μάλιστα εμφανίζεται το 1756 να επικυρώνει τη δωρεά περιβολιού στο μοναστήρι των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης¹⁷³.

Εκτός από την οικογένεια Λαμπαρδοπούλου, άλλη ισχυρή οικογένεια της Δημητσάνας ήταν η οικογένεια Καρακάλλου. Ο Ανθιμος Καρακάλλος, επίσκοπος Μεθώνης, και η αλληλογραφία του, από την Τεργέστη, όπου είχε καταφύγει, αναδεικνύει το πλέγμα των διασυνδέσεων¹⁷⁴. Τα πρόσωπα της επικοινωνίας καθιστούν ένα ευρύτερο πεδίο επικοινωνίας : ο πατριάρχης Σωφρόνιος Β', ο Γρηγόριος Ε', ο Αγάπιος Παπαδόπουλος και ο Αγάπιος Λεονάρδος από τη σχολή Δημητσάνας, ο Θεοδώρητος Α' επίσκοπος Βρεσθένης¹⁷⁵. Οι διδάσκαλοι της σχολής Δημητσάνας επικοινωνούν με σκοπό την εκτύπωση και αποστολή βιβλίων ή την οικονομική ενίσχυση της σχολής¹⁷⁶.

Στη Σχολή της Βυτίνας, γειτονική κοινότητα της Δημητσάνας, φοίτησε και δίδαξε ο Μαρτινιανός Β', λόγιος μοναχός, ο οποίος θα επιλέξει λίγα χρόνια πριν την Επανάσταση, την Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα για να συνεχίσει το πνευματικό του έργο¹⁷⁷.

Η ύπαρξη των χφφ υπ' αρ. 64 και 59 της Σχολής Δημητσάνας στο Ιστορικό Αρχείο της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης εντάσσεται στο παραπάνω πλαίσιο που τα πρόσωπα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην τοπική ιστορία καθώς και από το γεγονός ότι μαθητές των σχολών κόμιζαν, ως δάσκαλοι, χειρόγραφα στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Επίσης ως στοιχείο συνεξετάζεται η αναφορά στο σχολείο του χωριού Βαμβακού της Σπάρτης, όπου προεπαναστατικά δίδαξε ανώνυμος δάσκαλος καταγόμενος

---

¹⁷¹ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Μητρόπολις και Μητροπολίται Λακεδαιμονίας, περ. Θεολογία, τ. Κ'(1949), σ. 557.

¹⁷² Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Ο Στασινός της Άκοβας και η οικογένεια Λαμπαρδοπούλου, περ. Ελληνικά, τ. 13^{ος} (1954), σ. 133.

¹⁷³ Παν. Φ. Χριστόπουλος, Ο Λακεδαιμονίας Ανανίας Λαμπάρδης (ca. 1710- 1760), περ. Πελοποννησικά αρ. 8, Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών τ. 3^{ος}, Αθήνα (1981- 1982), σ. 443.

¹⁷⁴ Όλγα Κατσαρδή – Hering, Η ελληνική παρούσα της Τεργέστης (1750 – 1830), τ. Ι, Αθήνα 1986, σ. 72. Η φυγή των Πελοποννησίων προς το εξωτερικό έγινε αναγκαία συνθήκη εξαιτίας της κατάστασης που δημιουργήθηκε από την εξέγερση του 1770.

¹⁷⁵ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Ανθιμος Καρακάλλος Επίσκοπος Μεθώνης, ο εκ Δημητσάνης, περ. Θεολογία, τ. ΚΔ', Αθήνα 1953, σσ. 234 – 249 και σσ.390- 412.

¹⁷⁶ Πρβλ. ό. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνης, Αθήνα 1962, σ. 61.

¹⁷⁷ Άρθρο της Ι. Μ. υπό έκδοση στα «Λακωνικά».

από τη Δημητσάνα¹⁷⁸. Στο Μυστρά δίδασκε μέχρι το 1824 Βενιαμίν μοναχός Πελοποννήσιος¹⁷⁹.

IV. ΤΟ «ΔΙΚΤΥΟ» ΤΩΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ - ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

Οι εκφραστές της παιδείας, η Εκκλησία και οι απόδημοι Έλληνες λόγιοι, ακολουθούν τον πρώτο αιώνα διαφορετικές κατευθύνσεις που συνδέονται άμεσα τόσο με την παιδεία όσο και με την ελευθερία του Γένους¹⁸⁰.

Ο Κ. Κούμας στο έργο του «Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων» επισημαίνει το φαινόμενο της υψηλής στάθμης μόρφωσης και παιδείας που παρουσίαζαν μεμονωμένα άτομα την εποχή της τουρκοκρατίας. Επισημαίνει επίσης την μη ύπαρξη συνεπαγωγής με τη γενικότερη κατάσταση της παιδείας που παρουσίαζε το υπόδουλο γένος¹⁸¹.

Οι μελέτες που αφορούν στο ζήτημα της παιδείας τους δύο πρώτους αι. τοποθετούνται με κριτήριο τη δράση των λογίων που άσκησαν το διδακτικό έργο¹⁸². Τα σχολεία είναι υποτυπώδη ως προς την λειτουργία και ελάχιστα. Στις βενετοκρατούμενες περιοχές οι εκπρόσωποι της Καθολικής Εκκλησίας αναζητούν δυνατότητες προσέγγισης και προσηλυτισμού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία εγγυητής της εθνικής και πολιτισμικής συνέχειας, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής της δράσης¹⁸³.

Η παιδεία εξετάζεται πάνω στους άξονες, σχολεία – λόγιοι. Η απόφαση της εκκλησιαστικής συνόδου το 1593, καταδεικνύει την ανυπαρξία του πρώτου παράγοντα και την επισήμανση της ανάγκης ιδρύσεώς τους.

Η παιδεία κατά τους δύο πρώτους αιώνες μετά την άλωση, δηλαδή ως την έλευση του Θεόφιλου Κορυδαλλέα το 1613, στηρίχθηκε αποκλειστικά στην διδακτική δραστηριότητα ορισμένων λογίων ή εκκλησιαστικών ρητόρων και στη μαθητεία κοντά σε κάποιον μοναχό ή κληρικό¹⁸⁴.

---

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 176, υποσ. αρ. 3.

¹⁷⁹ Ο. π., Ματθαίος Κ. Παρανίκας, Σχεδιάγραμμα, σ. 107. / Βλ. και Πανδώρα ΙΖ' σ. 380.

¹⁸⁰ Βλ. Π. Χ. Ζιώγας, Προβλήματα παιδείας του Ελληνισμού κατά τον πρώτο αιώνα της τουρκοκρατίας, διδ. διατριβή της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, τυπ. Θανάση Αλτίντζη, Θεσσαλονίκη 1982.

¹⁸¹ Βλ. Ν. Γ. Ζαχαρόπουλος, Η παιδεία στην τουρκοκρατία, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 139.

¹⁸² Ο. π., Π. Χ. Ζιώγας, σ. 18: «Για τους δύο πρώτους αιώνες μετά την Άλωση τον τόνο στον τομέα της παιδείας, κατά τον Δημαρά πάντα, τον δίνει η Εκκλησία. Από το 1699 οι Φαναριώτες παίρνουν τον λόγο. Θα κυριαρχήσουν για έναν περίπου αιώνα. Αλλά από το 1774 θα έρθει η ώρα της ανόδου των εμπόρων».

¹⁸³ Βλ. Κ. Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία της οθωμανικής κυριαρχίας (1453-1821), εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 54-55.

¹⁸⁴ Χ. Γ. Πατρινέλης, Ο ελληνισμός κατά την πρώιμη τουρκοκρατία (1453-1669), (πανεπιστημιακές παραδόσεις), εκδ. «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1980, σ. 169-172. Μεγάλοι

Σχολεία με την έννοια του ιδρύματος δεν υπήρχαν εξαιτίας των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν. Εξαιρέση αποτελούσαν οι βενετοκρατούμενες ακόμα περιοχές όπως της Κέρκυρας, της Ναυπάκτου, της Μονεμβασίας και του Ναυπλίου¹⁸⁵.

Η διοικητική διάρθρωση της Εκκλησίας στην Πελοπόννησο και οι σύνδεσμοι της πελοποννησιακής Εκκλησίας με τη Μεγάλη Εκκλησία αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα στήριξης της πνευματικής και κοινωνικής ζωής, όπως και σε ολόκληρο τον υπόδουλο Ελληνισμό. Μοναστηριακές εστίες παιδείας αποτέλεσαν ήδη από τον Γ' αι., η Μονή Φιλοσόφου στη Δημητσάνα και η Μονή Οσίου Νίκωνος Γ' αι. στη Σπάρτη. Ο πατριάρχης Σαμουήλ ο Χαντζερής (1763-1768), με σιγίλλια κατοχύρωσε την ίδρυση και λειτουργία αρκετών σχολείων στην Πελοπόννησο όπως αυτά της Μονεμβασίας και του Μυστρά.

Η ιδιαιτερότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Πελοπόννησο, συναρτάται με τη συμμετοχή στη διακυβέρνηση οικονομικά ισχυρών οικογενειών. Δικαίωμα εκλογής στα παραπάνω αξιώματα είχαν μόνο τα μέλη ορισμένων οικογενειών που αποτελούσαν και την τοπική αριστοκρατία. Ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης ενίσχυσε την προνομιούχο αυτή ολιγαρχία και αντίστροφα. Σε συνδυασμό με την γεωγραφική έκταση, κατέστησαν την Πελοπόννησο μία από τις καλύτερα αυτοδιοικούμενες επαρχίες της τουρκικής αυτοκρατορίας. Στους αιρετούς αυτούς άρχοντες των Ελλήνων, οι Τούρκοι είχαν παραχωρήσει εκτάσεις γης¹⁸⁶.

Η κοινοτική αυτοδιοίκηση στην Πελοπόννησο παρουσίαζε συνοχή, με αποτέλεσμα την αύξηση της ισχύος των κοινοτικών αρχόντων. Οικογένειες όπως των Καφεντζή και Κρεββατά στο Μυστρά, Συντύχου και αργότερα στο τέλος του αιώνα των Δεληγιάννη στην Καρύταινα, αποτέλεσαν για τον τόπο τους με το κύρος και τη δύναμή τους παράγοντα ισορροπίας, τον διαμεσολαβητή του λαού με την τουρκική διοίκηση (είσπραξη φόρων), του ρυθμιστικού παράγοντα για τις εσωτερικές υποθέσεις της κοινότητας.¹⁸⁷

Πρωτοστατούν στην ίδρυση σχολείων όπως και οι έμποροι Πελοποννήσιοι του εξωτερικού που στέλνουν δωρεές για τη συντήρησή τους. Το σχολείο Μονεμβασίας ο έμπορος Ν. Χρυσογιάννης από τη Σμύρνη, το σχολείο του Μυστρά η οικογένεια Λεώπουλου, της Δημητσάνας ο έμπορος από τη Σμύρνη Γ. Γούνας διέθεσε όλη την περιουσία του.¹⁸⁸

ρήτορες ήταν ο Μανουήλ Κορίνθιος και ο Αντώνιος Καραμαλίκης οι οποίοι προέρχονταν από το Πατριαρχείο.

¹⁸⁵ Ο.π., Κ. Χατζόπουλος, σσ. 162-164.

¹⁸⁶ Μ. Β. Σακελλαρίου, Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821), Verlag der "Byzantinische Neugriechischen Jahrbucher", Athen 1939, ανατύπωση Αθήνα 1978, σ. 97.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 140.

¹⁸⁸ Ο. π., Μ. Β. Σακελλαρίου, σ. 147.

Το θέμα του χρονικού και του τοπικού προσδιορισμού λειτουργίας των σχολείων συναρτάται άμεσα με τις πράξεις σιγιλλίων σύστασης από τον Πατριάρχη. Έτσι κατοχυρώνεται σχολείο στο Ναύπλιο με σιγίλλιο το 1765. Στην Τρίπολη ιδρύεται σχολείο γύρω στο 1760 με την προτροπή του Πατριάρχη. Στο Άργος μετά το 1790, αν και η πρώτη μνεία υπάρχει ήδη από τον ΙΣΤ' αι. Στην Πάτρα λειτούργησε το παλαιότερο σχολείο στην Πελοπόννησο ήδη από το 1694. Στην Καλαμάτα το 1788.¹⁸⁹

Σύμφωνα με την τουρκική διοίκηση (στρατιωτική και πολιτική) κατά την ύστερη τουρκοκρατία η διοικητική περιφέρεια (πασαλίκι) της Πελοποννήσου αποτελείτο από 24 επαρχίες (βιλαέτια ή σαντζάκια ή καζάδες), μεταξύ αυτών της Αρκαδίας, Καρύταινας, Τριπολιτσάς, Λεονταρίου, Μονεμβασίας, Μυστρά και Βαρδούνιας.

Τα σχολεία τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή που ορίζεται από τη Σχολή Δημητσάνας και την Ι. Μονή των Αγίων Τεσσαράκοντα και από τις επαρχίες Καρύταινας, Τριπόλεως, Μυστρά, είναι¹⁹⁰ : της Ανδρίτσαινας, της Βυτίνας, της Στεμνίτσας, των Λαγκαδίων, του Ζυγοβιστίου, της Χρυσοβίτσας, της Βαμβακούς, του Μυστρά, της Τρύπης, του Γεωργιτσίου, του Γερακίου και της Μονεμβασίας.

Για το σχολείο της Ανδρίτσαινας γνωρίζουμε ότι συνεστήθη στα τέλη του 18^{ου} αι. (1783), μετά την καταστροφή των Ορλωφικών. Επίσης μετεπαναστατικά ευεργετήθηκε από μετανάστες Αρκάδες εγκατεστημένους στην Τεργέστη¹⁹¹ (Αντώνιος Αντωνόπουλος).

Για την Βυτίνα γνωρίζουμε την ύπαρξη «γραμματοδιδασκαλείου» το 1735. Το 1780, μετέρχονται από τη Σμύρνη οι Δανιήλ και Παρθένιος Γαβραίοι με σκοπό να ιδρύσουν Σχολή¹⁹². Κατάφεραν να καταρτίσουν Βιβλιοθήκη με δωρεές από τους Αρκάδες του εξωτερικού (Λιβόρνο, Σμύρνης και Κωνσταντινουπόλεως), την οποία κατοχύρωσαν με πατριαρχικό σιγίλλιο (1804)¹⁹³.

Από τη Βυτίνα καταγόταν ο λόγιος ιερομόναχος Μαρτινιανός Β', ο οποίος αφού φοίτησε και δίδαξε ο ίδιος στη Σχολή της Βυτίνας, από το 1817 μαρτυρείται μέσω αναφορών σε χειρόγραφα της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα¹⁹⁴.

---

¹⁸⁹ Για τα σχολεία κατά τον 18^ο αι. στην Πελοπόννησο βλ. Τρ. Ε. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας (ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι Καποδιστρίου), τομ. Α', τύποις Α. Π. Χαλκιάκου, Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1936, σσ. 292- 373.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 292.

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ. 251.

¹⁹² Ο. π., Ματθαίος Κ. Παρανάς, Σχεδιάσμα, σ. 106 : Ο συγγραφέας τους συγκαταλέγει στους μαθητές της Σχολής Δημητσάνας.

¹⁹³ Ο.π., Τρ. Ε. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ. Α', σσ. 353- 354.

¹⁹⁴ Άρθρο υπό έκδοση της Ι. Μ. στα «Λακωνικά».

Η Στεμνίτσα είχε σχολή ήδη από το 1690. Ανήκε στην σταυροπηγιακή Μονή του Αγ. Δημητρίου γι' αυτό προστατευόταν εκ του Πατριαρχείου. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι είχε βιβλιοθήκη (4000 τόμοι και χειρόγραφα)¹⁹⁵.

Η Σχολή των Λαγκαδίων ιδρύθηκε στο τέλος του 18^{ου} αι¹⁹⁶. Του Ζυγοβιστίου ιδρύθηκε το 1791. Μαθητές αναφέρονται οι Δανιήλ Γεωργόπουλος και Δοσίθεος Μιχαλακόπουλος¹⁹⁷.

Της Χρυσοβίτσας είναι ίσως η αρχαιότερη σχολή στην περιοχή. Υπάρχουν μαρτυρίες ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αι. Δίδαξε σε αυτήν ο Μάξιμος Πελοποννήσιος¹⁹⁸.

Το σχολείο της Βαμβακούς, ιδρύθηκε κατά τον 18^ο αι. Διδάσκαλοι αναφέρονται, οι Αναγνώστης και Αθανάσιος Περγαμηνός.

Στον Μυστρά, ο Γεώργιος Πλήθων, δημιούργησε σχολή με τις διδασκαλίες του για τον Πλάτωνα, και κατέστησε το Μυστρά κέντρο πνευματικό όλης της Πελοποννήσου ήδη από τους πρώτους χρόνους μετά της αλώσεως. Το 1767 ιδρύεται σχολή με δωρεά του Εμμανουήλ Λεώπουλου¹⁹⁹. Στο Μυστρά δίδασκε μέχρι το 1824 Βενιαμίν μοναχός Πελοποννήσιος ο οποίος υπήρξε μαθητής της Σχολής Δημητσάνας²⁰⁰. Μετά την επανάσταση δίδασκε ο Αναγνώστης ο οποίος είναι ο κάτοχος του υπ' αρ. 52 κώδικα της Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα.

Στο Γεωργίτσι ιδρύθηκε στα τέλη του 18^{ου} αι. σχολή όπου δίδαξαν οι Ιερεμίας και Αναγνώστης. Ο πρώτος αναφέρεται στους υπ' αρ. 24 και 62 κώδικες και ο δεύτερος στον υπ' αρ. 53 κώδικα της Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα²⁰¹.

Για την Τρύπη γνωρίζουμε την ύπαρξη σιγιλλίου το έτος 1764, εκ του Πατριάρχη Σαμουήλ Χατζερή όπου ορίζονται τα της λειτουργίας σχολείου στην Μονή Ιωάννη του Προδρόμου του Βαπτιστή²⁰².

---

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σσ. 354- 355. / Πρβλ. Νίκος Βέης, Η ελληνική σχολή Στεμνίτσης και τα συνοδικά σιγιλλία και άλλα γράμματα περί αυτής, Byzantinisch- Neugriechische Jahrbucher (1937-1938), Αθήνα 1938.

¹⁹⁶ Ο.π., Τρ. Ε. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ. Α', σ. 357.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 367.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 358.

¹⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 239.

²⁰⁰ Ματθαίος Κ. Παρανίκας, Σχεδιάσμα περί της εν τω ελληνικό έθνει καταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 Μ. Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστώσης (ΙΘ') εκατονταετηρίδος, εκδ. εκ του τυπογραφείου Α. Κορομηλά, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία Αθήνα 1867, σ. 107. / Βλ. και «Πανδώρα» ΙΖ', σ. 380.

²⁰¹ Για τους δύο κώδικες βλ. Ν. Βέης, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της εν Θεράπναις Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 8 (1904). / Πρβλ. Αγγελική Γ. Σκαρβέλη-Νικολοπούλου, Τα μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων της Τουρκοκρατίας, εκδ. Σύλλογος προς διαδοσιν ωφελιμων βιβλίων, Αθήνα 1993.

²⁰² Ο.π., Τρ. Ε. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ. Α', σ. 361.

Για την ύπαρξη σχολής στο Γεράκι γνωρίζουμε ότι ιδρύθηκε πριν από την επανάσταση²⁰³.

Η Μονεμβασία αποτελούσε ξεχωριστή επαρχία που καταλάμβανε την έκταση της σημερινής επαρχίας Επιδαύρου Λιμηράς. Αναφερόμαστε εδώ γιατί κατά τη διάρκεια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και κατά τη διάρκεια της βενετικής κατάκτησης ήκμασε και επομένως η ύπαρξη σχολής ήταν βέβαιη. Το 1763 με σιγίλλιο του Πατριάρχη συστήνεται σχολή που η λειτουργία της είχε διακοπεί κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.²⁰⁴

Συμπεράσματα:

Εκτός από τη γεωγραφική γειτνίαση των δύο περιοχών της Πελοποννήσου, τα πρόσωπα, είτε από τη θέση που κατέχουν είτε εξαιτίας της καταγωγής τους, συνέβαλαν στη δημιουργία αλληλοσυνδέσεων των δύο περιοχών.

Οι ιδρυτές της σχολής δημιουργούν τη διασύνδεση με την Ευαγγελική Σχολή, οι λόγιοι που κατάγονται από τη Δημητσάνα με πνευματικά κέντρα του ελληνικού χώρου και οι μαθητές με διάφορες πόλεις της Πελοποννήσου που δίδαξαν και συνέστησαν σχολές σε αυτές.

---

²⁰³ Στο ίδιο, σσ. 368- 369.

²⁰⁴ Ό.π., Τρ. Ε. Ευαγγελίδης, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ. Α', σσ. 236- 239.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΔΥΟ ΜΟΡΦΕΣ ΓΛΩΣΣΑΣ - ΟΙ ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΙΣ.

- I. Συγγράμματα στην κατεύθυνση της «Νέας Ελληνικής».
- II. Συγγράμματα στην κατεύθυνση της Αρχαίας Ελληνικής.
- III. Έντυπες εκδόσεις «δίγλωσσες» Αρχαίας και «Νέας Ελληνικής».
- IV. Οι παραφράσεις των κειμένων του Ισοκράτη.

Εισαγωγή

Στόχος του κεφαλαίου αποτελεί η συστηματοποίηση της παράφρασης από μια διαφορετική οπτική γωνία. Η ένταξή της στο σύνολο των εντύπων της μεταβυζαντινής γραμματείας όπου εμφανίζεται το φαινόμενο της συνύπαρξης των δυο μορφών γλώσσας της αρχαίας, της αρχαϊζουσας και της «δημοτικίζουσας νεοελληνικής»²⁰⁵.

Στο πρώτο μέρος εξετάζονται κείμενα γραμμένα στη νεοελληνική, έργα γραμματικά – γλωσσικά- παιδαγωγικά. Επίσης περιλαμβάνονται οι ενδογλωσσικές μεταφράσεις και οι μεταφράσεις από άλλες γλώσσες.

Στο δεύτερο μέρος παρατίθενται οι εκδόσεις της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και τα συγγράμματα που συντάχθηκαν με σκοπό την κωδικοποίηση και μελέτη της αρχαίας ελληνικής.

Στην τρίτη ενότητα γίνεται αναφορά στα συγγράμματα που η συνύπαρξη της αρχαίας ελληνικής με την νεότερη ελληνική γλώσσα συνιστά το γεγονός της «αντιπαραβολής» έτσι όπως τίθεται από τον Δ. Ζακυθινό²⁰⁶.

Ι. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ «ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ».

Η πρώτη Γραμματική της Νέας Ελληνικής ανήκει στο Ν. Σοφιανό²⁰⁷, στον οποίο η πίστη στη δύναμη της παιδείας και στη δύναμη της λαϊκής γλώσσας συγχρονίζονται και συντονίζονται.

Σ' αυτόν ανήκει η επισήμανση ότι η πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων περνά μέσα από την παιδεία : « Λοιπόν, ἄν γένη τοῦτο, καὶ ὅλοι οἱ περισσότεροι πιάσουσι τοῦτον τὸν δρόμον, εὐκολα καὶ ἀπὸ τὴν δουλοσύνην καὶ ἀπὸ ἄλλα πολλά πάθη, ὅπου εἶναι χειρότερα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλοσύνην ἤθελαν λυτρωθῆ ...». Σε άλλο σημείο αναφέρει : «ἄν ἤθελαν

---

²⁰⁵ Ε. Κριαράς, Η διγλωσσία στα υστεροβυζαντινά γράμματα και η διαμόρφωση των αρχών της νεοελληνικής λογοτεχνίας, «Βυζαντινά» τ. 8^{ος} (1976), σσ.213- 243 : Σημειώνεται από το συγγραφέα ότι η μετάφραση «ψυχαγωγία» που συνόδευε τα κείμενα των αρχαίων «μολονότι σε γλώσσα που θύμιζε την ομιλουμένη» δεν έδινε την ώθηση στη χρήση της.

²⁰⁶ Δ. Α. Ζακυθινός, Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά, σ. 396 : « Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἱ τραγικαὶ τύχαι τοῦ δουλωθέντος Βυζαντίου, ἡ Τουρκικὴ ἀπειλή, ἡ ἰδέα τῆς Σταυροφορίας, ἡ Ἑλληνικὴ Διασπορὰ προσεῖλκυσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν συμπάθειαν. Ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤρχισε νὰ μελετᾶται ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ἀρχαίαν».

²⁰⁷ Ν. Σοφιανός, Γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσας», εισ. Θ. Χ. Παπαδόπουλου, (επανεκτύπωση εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977), σ. 174 και 295. Η Γραμματική αυτή εκδόθηκε για πρώτη φορά από τον Ε. Legrand το 1870 και η έκδοση στηρίχθηκε σε έναν κώδικα, τον υπ' αριθμ. 2592 της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας. Αυτό αναφέρει ο ίδιος στον Πρόλογο της δεύτερης έκδοσης του 1874. Οι παραπομπές στη συγκεκριμένη έκδοση αφορούν η πρώτη στο πρωτότυπο και η δεύτερη στη μετάφραση που παρατίθεται στο παράρτημα από τον Θ. Χ. Παπαδόπουλο.

διαβάσει καὶ νὰ γρῦκῆσουν τὰ βιβλία ὅπου ἀφῆκαν ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, εὐκόλα ἤθελεν διορθωθῆ ἢ ἀπαιδευσία ὅπου πλεονάζη εἰς τοὺς πολλοὺς»²⁰⁸.

Ἡ «Γραμματική» του Σοφιανοῦ ακολουθεῖ τὴν υποδιαίρεση τῶν οκτῶ τοῦ λόγου μερῶν. Στὸ καθένα ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ λόγου, προτάσσεται ὁ ορισμὸς ὁ ὁποῖος στοιχειοθετεῖται ἀπὸ παραδείγματα. Ακολουθεῖ σύντομη περιγραφή σχετικὴ με τὸ περιεχόμενον τῶν στοιχείων που δηλώνονται στὸν ορισμὸ. Αξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ χρόνος τοῦ μέλλοντα τῶν ρημάτων δίνεται με τὴν περίφραση θέλω + γ'ενικό οριστικής (θέλω γράψω)²⁰⁹. Ἡ πραγματεία χαρακτηρίζεται ἀπὸ σύντομια λιτότητα καὶ ἀπλότητα σε σύγκριση με τὶς ἀντίστοιχες τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς.

Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ἐπισημαίνει γιὰ τὸ στόχο τοῦ ἐγχειρήματος: «Λέγω νὰ γράφει ὀρθὰ καὶ νὰ συντάσσει τὰ λόγια τοῦ μετέχοντος γραμματικὴν κατὰ τὴν κοινήν συνήθειαν τὴ τοῦ λείπεται λοιπὸν ἀπεκεῖ, εἰμὴ μόνον ἢ ρητορικὴ τέχνη καὶ ἢ λογικὴ πραγματεία καὶ ὕστερ' ἀπ' ὅλα αὐτὴ ἢ φιλοσοφία»²¹⁰. Γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σε συνάρτηση με τὴ νέα ἐλληνικὴ : «Dum igitur hanc nostram, quam uocant uulgarem, linguam cum illa antiquorum quorum confero Platonis, Demosthenis, Xenophontis et aliorum toto orbe iam olim mango suo merito illustrium, reperi multis in rebus hanc nostrum uetere illa minime inferiorem esse»²¹¹.

Υποστηρίζει καὶ προτάσσει τὴν ἀνάγκη τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων στὴν κοινὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ ἀποψὴ τοῦ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι : «πολλὰ ἔθνη ἐμεταγλώτισσαν τὰ ἐλληνικά μαθήματα εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐδικὴν τοὺς καὶ ἔχουν ὅλαις ταῖς ἐπιστήμας μ' αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν καὶ προκόφτουν». Γιὰ τὴν αἰτιολόγηση τοῦ ἐγχειρήματος ἀναφέρει ὅτι : «οἱ ἐπιστήμας μαθαίνονται... με πᾶσαν ἄλλην γλῶσσαν ὅπου νᾶν ἀνάμεσα ἔς τοὺς ἀνθρώπους... πῶσω μᾶλλον ἢ ἐδικὴν μας ὁμιλία, ἢ κοινὴ λέγω ὁπόχει τέτοιαν εὐταξίαν καὶ ἀρμονίαν καὶ καλλωπισμὸν»²¹².

Ἡ θέση τοῦ αὐτῆ ἐντάσσεται στὸ φιλολογικὸ ουμανισμὸ καὶ στὴ γενικότερη τάση ἀνάπτυξης τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς μεταφραστικῆς δραστηριότητος ἀπὸ τὴ λατινικὴ στὶς ἐυρωπαϊκὲς γλώσσες. Στὴ συνεισφορά

---

²⁰⁸ Ο. π., Ν. Σοφιανός, Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης», σσ. 259-262. Τα δύο ἀποσπάσματα βρίσκονται στὴν Προσφώνηση τοῦ Παιδαγωγοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Μυλοποτάμου καὶ Χερρονήσου.

²⁰⁹ Στὸ ἴδιο, σ. 215. Ἡ περιφραστικὴ ἀπόδοση τοῦ μέλλοντα στὴν ἐλληνικὴ καὶ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο παρατίθενται στὸ σχετικὸ κεφάλαιο αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

²¹⁰ Στὸ ἴδιο, σ. 252. Τὴν ἀποψὴ τοῦ αὐτῆ ἐκφράζει στὸν Ἐπίλογο τῆς Γραμματικῆς.

²¹¹ Στὸ ἴδιο, σ. 201 καὶ 311. Τὸ συγκεκριμὲνο ἀπόσπασμα βρίσκεται στὴν προσφώνηση τοῦ Σοφιανοῦ πρὸς τὸν Πρίγκιπα Λοθαρίγγιο, Καρδινάλιο.

²¹² Στὸ ἴδιο, σ. 253. Τὴν ἀποψὴ τοῦ αὐτῆ ἐκφράζει στὸν Ἐπίλογο τῆς Γραμματικῆς.

του εξέχει η μετάφραση από την αρχαία ελληνική στη νέα ελληνική του «Περί Παίδων Αγωγής» του Πλουτάρχου²¹³.

Από τη σύγκριση του πρωτότυπου με τη μετάφραση, μπορούμε να συνάγουμε κάποια συμπεράσματα για τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μεταφραστικής τεχνικής που ακολουθεί ο Σοφιανός. Ένα από τα κύρια στοιχεία της τεχνικής που ακολουθεί, είναι η επιδίωξη του συντάκτη να ερμηνεύσει το κείμενο. Παραλείπει λέξεις του πρωτοτύπου ή τις μεταβάλλει μορφολογικά σύμφωνα με τους κανόνες της γραμματικής του. Εντάσσει λέξεις με τις οποίες υπάρχει νοηματική παραλληλία με το μεταφραζόμενο αρχαίο κείμενο.

Άλλη μέθοδος που χρησιμοποιεί ο Σοφιανός είναι η περιφραστική απόδοση λέξεων του πρωτοτύπου. Για την απόδοση του μέλλοντα χρησιμοποιεί την περίφραση : Οι περιφραστικές αποδόσεις των απαρεμφάτων και των μετοχών και της δυνητικής ευκτικής [καταμάθοις δ' ἄν (page 5)= γνωρίσειν ἢ θελες] δε θεωρούνται δόκιμες.

Αξιολογικά η μεταφραστική διαδικασία πετυχαίνει να μεταδώσει το περιεχόμενο και να ερμηνεύσει το ύφος του αρχαίου κειμένου. Συντακτικά διατηρεί τη μορφολογία του αρχαίου κειμένου τόσο στην παρατακτική σύνδεση όσο και στο μακροπερίοδο υποταγμένο λόγο²¹⁴.

Ο Έ. Legrand στον Πρόλογο της δεύτερης έκδοσης της Γραμματικής του Σοφιανού παρουσιάζει έναν εμπειριστατωμένο κατάλογο εκδόσεων Γραμματικής της Νέας Ελληνικής από τον 17^ο έως τον 18^ο.αι., που η αξία του έγκειται στο γεγονός ότι παραθέτει ουσιώδεις πληροφορίες και αξιολογικές κρίσεις πολύτιμες, όπως άλλωστε έκανε και με τη Βιβλιογραφία του. Ο κατάλογος καταρτίστηκε με κριτήριο την πρόθεση του συγγραφέα να συμβάλει στη μελέτη της Νέας Ελληνικής²¹⁵. Η γραμματική της νεοελληνικής

---

²¹³ Η μετάφραση εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1544 με τον τίτλο «Παιδαγωγός». Για τη σημασία της μετάφρασης αυτής βλ. τον Πρόλογο του E. Legrand στον «Παιδαγωγό». Πρόκειται για την πρώτη μετάφραση αρχαίου ελληνικού κειμένου που αντιστρέφει τη βυζαντινή παράδοση. Η τάση των λογίων του Βυζαντίου ήταν οι διασκευές σε λόγια - αρχαϊζουσα γλώσσα (π.χ. Συμεών Μεταφράστης). Εξάιρεση τα λογοτεχνικά κείμενα «Στεφανίτης και Ιχνηλάτης» καθώς και « Διγενής Ακρίτας» που από τη λόγια μεταφέρθηκαν σε δημώδη.

²¹⁴ Γ. Μπαμπινιώτης, Η γλωσσολογική σκοπιά της μεταφράσεως, στο Πρωτότυπο και Μετάφραση - Πρακτικά Συνεδρίου - Αθήνα 1978, Σπουδαστήριο Κλασσικής Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1980, σσ. 41- 69. Ο συγγραφέας θεωρεί στάδιο απαραίτητο για τη μετάφραση, την ερμηνεία που προηγείται. Δεύτερον, η διατήρηση της συντακτικής μορφολογίας σημαίνει ότι ο μεταφραστής προτάσσει ή υποτάσσει ό,τι και ο δημιουργός. Αυτό το στοιχείο θεωρείται αξιολογικό κριτήριο για την ποιότητα της μετάφρασης.

²¹⁵ Ο. π., Ν. Σοφιανός, «Γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσης», σσ. 173- 199 και 295- 310 : I. Girolamo Germano 1622, II. Simon Portius 1638, III. Ρωμανού Νικηφόρου χφ. 17^{ος} αι. IV. Ιω. Τριμπεκόβιος 1705, V. Μισέλ Λάνγκ 1708, VI. Π.Φ. Θωμάς 1709, VII. Ρ. Π. Φ. Πέτρο Μερκάντο 1732, VIII. Κάλεμπεργκ 1747, IX. Αντικονάριος 1770, X. Μπενουά Κρέντο 1782, XI. Μπερναντίνο Πιάτζολα 1789 (2^η έκδοση) XII. Δημητρίου Βενιέρη 1799.

του Ρωμανού Νικηφόρου καταγράφεται ως η πληρέστερη και μεθοδικότερη όλων²¹⁶.

Το Λεξικό του Γάλλου Alexis de Sommevoire εκδίδεται το 1709 και στην εισαγωγή περιέχει κανόνες γραμματικής της νεοελληνικής.

Το «Βιβλίον πρόχειρον» του Εμμ. Γλυζουνίου στη δημώδη γλώσσα με χρηστικοδιδασκτική σκοπιμότητα εκδόθηκε στη Βενετία και γνώρισε αλληπάλληλες εκδόσεις έως τον 18^ο αι²¹⁷.

Το σύγγραμμα «Τέχνη Ρητορικῆς» του Φρ. Σκούφο από την Κρήτη, εκδίδεται το 1681 για πρώτη φορά για τους μαθητές του «Ἑλληνικοῦ Σχολείου» στη Βενετία και είναι γραμμένο σε νεοελληνική²¹⁸. Ο Ηλίας Μηνιάτης συντάσσει λόγους στη νεοελληνική προς εκκλησιαστική χρήση. Στη νεοελληνική, εκδίδεται η «Ρητορική» του Βικέντιου Δαμωδού το 18^ο αι. ως συνέχεια της αντίστοιχης του Φρ. Σκούφο.

Στο χώρο της εκκλησιαστικής γραμματείας, σύγχρονη με την πρόταση του Ν. Σοφιανού και ανάλογη γλωσσική πρωτοβουλία για τη νέα ελληνική αποτελεί η μετάφραση από τα ιταλικά αποσπασμάτων της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης του Ιωαννίκιου Καρτάνου και η έκδοση το 1536.²¹⁹ Η δεύτερη προσπάθεια μετάφρασης της Καινής Διαθήκης²²⁰ προέρχεται από την ιεραρχία της Εκκλησίας και συγκεκριμένα από τον Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη (1572-1638). Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι η μετάφραση συνοδεύεται από το αρχαίο κείμενο με τη νέα ελληνική να αντιπαραβάλλεται με την αρχαία. Το γεγονός αυτό δηλώνεται στον τίτλο με το χαρακτηρισμό «δίγλωττος»²²¹. Κατά

²¹⁶ Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικής Φιλολογίας / Παράρτημα, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Αθήναι 1969, σ. 62.

²¹⁷ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique 15- 16es, τ. 4, έτος 1569, σ. 167.

²¹⁸ Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικής Φιλολογίας / Παράρτημα, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Αθήναι 1969, σ. 64.

²¹⁹ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique XV et XVI s. t. I, σ. 226. Ο τίτλος του βιβλίου είναι: «Τὸ παρὸν βιβλίον ἔναι ἡ παλαιὰ τε καὶ νέα διαθήκη, ἤτοι τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον αὐτῆς. ἔστι δὲ πάνυ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον πρὸς πᾶσα χριστιανόν». - Ακολουθούν δυο εκδόσεις 1549, 1567. - Βλ. Ε. Κακουλίδη - Πάνου, «Ο πρώτος μεταφραστής της Αγίας Γραφής στη Δημοτική γλώσσα Ιωαννίκιος Καρτάνος 1536», στο Η μετάφραση της Αγίας Γραφής στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως Ορθόδοξων Βιβλικῶν Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 221- 228. / Ιωαννίκιος Καρτάνος, Παλαιὰ τε καὶ Νέα Διαθήκη, επιμ. Ελ. Κακουλίδη Πάνου, ανατύπωση Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας 2000.

²²⁰ Βλ. Ε. Κακουλίδη Πάνου, Για τη Μετάφραση της Καινής Διαθήκης, Ιστορία - Κριτική - Απόψεις - Βιβλιογραφία, Θεσσαλονίκη 1980.

²²¹ E. Legrand, Bibliographie Hellenique XVII s. I, σ. 363 : «Ἡ Καινὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Δίγλωττος». - Ο E. Legrand παραθέτει τον πρόλογο της έκδοσης που περιλαμβάνει το εισαγωγικό σημείωμα του μεταφραστή Μάξιμου Καλλιουπολίτη καθώς και του Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρη. - Πρβλ. Μάξιμος Καλλιουπολίτης, Πρόλογος στή μετάφραση τῆς ἀγίας Γραφῆς (1634), στο Γ. Βαλέτας, Ανθολογία της Δημοτικής Πεζογραφίας, τ. 1^{ος}, εκδ. Πέτρος Ράνος, Αθήνα 1947, σσ. 166-170. (Δεν περιλαμβάνει ολόκληρο τον πρόλογο και η χρονολογία 1634 δε συμπίπτει με τη χρονολογία που αναγράφεται στη Β. Η.). - Πρβλ. Γ. Δ. Μεταλληνός, Το ζήτημα τῆς μεταφράσεως της Αγίας Γραφής εις την νεοελληνικήν κατά τον ΙΘ' αι., Αθήνα 1977, σ. 45. Υποστηρικτές του θρησκευτικού δημοτικισμού (μεταφράσεις συγγραμμάτων των Πατέρων της εκκλησίας) υπήρξαν οι Μάξιμος Μαργούνιος και Μελέτιος

τον 18^ο αι. εκδίδεται δυο φορές η μετάφραση του Καλλιουπολίτη. Στην πρώτη έκδοση το 1703 χωρίς το πρωτότυπο ενώ η δεύτερη του 1710 και πάλι με αντιπαράβολή του πρωτοτύπου με τη μετάφραση²²².

Οι θεολογικές εκφάνσεις του ζητήματος της μετάφρασης της Αγίας Γραφής και η ερμηνεία των θέσεων και των απόψεων είναι ένα μέγιστο θέμα που δημιούργησε τεράστιες αντιπαλότητες και απασχόλησε στους μεταγενέστερους χρόνους την επίσημη Ορθόδοξη Εκκλησία²²³.

Το «Άνθος Χαρίτων» τυπώθηκε στο τέλος του 15^{ου} αι. Είναι μετάφραση από τα ιταλικά στην απλή ελληνική και συγκαταλέγεται στην κατηγορία των ανθολογιών. Η συγκεκριμένη έκδοση ανήκει στο πλαίσιο της δημώδους μεταφραστικής πεζογραφίας²²⁴. Στην ίδια κατηγορία συμπεριλαμβάνεται και η «Παλαιά τε και Νέα Διαθήκη, ήτοι τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον αὐτῆς» του Ιωαννίκιου Καρτάνου²²⁵. Στον κατάλογο των μεταφράσεων από τα ιταλικά στη δημώδη, στην ενότητα των χρηστικών -τεχνικών εντύπων, ανήκει και ο «Πορτολάνος»²²⁶.

Σε έναν άλλο κύκλο ανήκουν οι παραφράσεις των έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στη νεοελληνική. Πριν από την έκδοση του «Παιδαγωγού» (1544) είχαν προηγηθεί : Η έκδοση της Ιλιάδας από τον Λουκάνη (1526), η Βατραχομουμαχία την οποία μετάφραση έκανε ο Δημήτριος Ζήνος (1539)²²⁷ και οι Μύθοι του Αισώπου σε μετάφραση από τον Ανδρόνικο Νούκιο (1543)²²⁸. Το 18^ο αι. τα ελληνικά τυπογραφεία των Γλυκίδων, Σάρου και Θεοδοσίου στη Βενετία επανεκδίδουν λαϊκά έντυπα. Εκδίδονται δυο παραφράσεις της Βατραχομουμαχίας²²⁹. Ο Ιωάννης Πατούσας το 18^ο αι. (1752)

Πηγές οι οποίοι « χρησιμοποιούν καὶ εἰς τὸν γραπτὸν καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον τὴν ἀπλοελληνικὴν».

²²² Ο. π., Ε. Κακουλίδη - Πάνου, Για τη Μετάφραση της Καινῆς Διαθήκης, σσ. 13-15.

²²³ Η μετάφραση του Καλλιουπολίτη καταδικάστηκε από τη Σύνοδο των Ιεροσολύμων το 1672. Αρνητική στάση στην πρωτοβουλία του Λούκαρη πήραν ο θεολόγος Μελέτιος Συρίγος και ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Γεράσιμος Σπαρταλιώτης και Μητροφάνης Κριτόπουλος. / Προβλ. ό. π., Γ. Δ. Μεταλληνός, σσ. 48- 54 και Ι. Αναστασίου, Οι αντιλήψεις του Κυρίλλου Λούκαρη, στο «Η μετάφραση της Αγίας Γραφής στην Ορθόδοξη Εκκλησία», σσ. 229-234.

²²⁴ Ε. Κακουλίδη - Πάνου, Συμβολές, Νεοελληνικά Μελετήματα, τυπ. Ι. Φ. Γκούρα, Ιωάννινα 1982, σσ.1-3.

²²⁵ Στο ίδιο, σσ. 47-52.

²²⁶ Émile Legrand, Bibliographie Hellenique 15- 16es, τ. 2, έτος 1573, σ. 16.

²²⁷ Μ. Μανούσακας και Κ. Στάικος, Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση, Αθήνα 1988, σ. 72 : Η έκδοση του 1486 σε νεοελληνική μετάφραση στο πρώτο ελληνικό τυπογραφείο της Βενετίας που ανήκε στους Κρήτες, Λαόνικο και Αλέξανδρο, περιέχει «την παράφραση με κόκκινη μελάνη, εναλλάξ με κάθε αράδα του κειμένου».

²²⁸ Ο. π., Το Ελληνικό Βιβλίο, σ. 136 : «Από τὸ τυπογραφεῖο Da Sabio ἤδη μέσα στὸν 16^ο αἰῶνα ...εἶχε διαμορφωθεῖ «ὁ βασικὸς κορμὸς τῆς λαϊκῆς βιβλιοθήκης». Στὸν ἐπόμενον αἰῶνα τὸ τυπογραφεῖο Giuliani ἐμπλουτίζει καὶ ἀνανεώνει τοὺς τίτλους του'. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ λαϊκὰ ἀναγνώσματα ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ Giuliani».

²²⁹ Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικῆς Φιλολογίας / Παράρτημα, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Αθήνα 1969,σ. 121.

εκδίδει Μύθους του Αισώπου «μεταγλωττισμένους». Στην κατηγορία των ενδογλωσσικών μεταφράσεων ανήκουν και δυο θεολογικά- αγιολογικά έργα του Μάξιμου Μαργούνιου, «Κλίμαξ του Παραδείσου» και «Συναξάρια»²³⁰.

Στο τυπογραφείο του Βουκουρεστίου το 1704, εκδίδεται μετάφραση του Πλουτάρχου του Κωνσταντίνου Βραγκοβάνου, με τίτλο : «Τῶν Πλουτάρχου Χαιρωνέως, Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν παραλλήλων μετάφρασις ἀκριβεστάτη εἰς ἀπλὴν διάλεκτον»²³¹.

Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αι., την κοινή ελληνική υποστηρίζουν με τα συγγράμματά τους, ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ, ο Νικηφόρος Θεοτόκης, ο Δημήτριος Καταρτζής- Φωτιάδης, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Αθανάσιος Χριστόπουλος και ο Ιωάννης Βηλαράς.

Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ σχολάρχης στην Σχολή Ιασίου, παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη πρόταση για τη διδακτική μέθοδο διδασκαλίας των κειμένων της αρχαίας ελληνικής. Επικρίνει την «ψυχαγωγία» και την παράθεση μεγάλου αριθμού λέξεων για την «εξήγηση». Το σύγγραμμά του «Πραγματεία περὶ παιδῶν ἀγωγῆς» το 1779 εφαρμόζει τις απόψεις του με την «Παραλλαγή τοῦ πρὸς Νικοκλέα λόγου τοῦ Ἰσοκράτους»²³². Το 1781 εξέδωσε την «Θεωρίαν τῆς Γεωγραφίας» σε απλή ελληνική.

Γεωγραφία εκδίδουν στη δημοτική και οι δυο Δημητρίεις, Γρ. Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης (1791) με τίτλο «Νεωτερικὴν Γεωγραφίαν»²³³. Ο Κωνσταντάς σε μεταφράσεις από τα γαλλικά ή τα αγγλικά στα ελληνικά χρησιμοποιεί την κοινή.²³⁴ Ο Φιλιππίδης μετέφρασε τη Λογική του Contillias και όπως διευκρινίζει στον πρόλογο χρησιμοποίησε γι' αυτόν τον σκοπό την «ὠμιλημένην ἑλληνικὴν διάλεκτον»²³⁵. Ο Νικηφόρος Θεοτόκης στην έκδοση των Κυριακοδρομιῶν το 1796 χρησιμοποιεί την δημοτική.

Ἐντυπο ιστορικό εγχειρίδιο της περιόδου της τουρκοκρατίας έχει τίτλο : «Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον ἓν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας» σε δημῶδη γλῶσσα, εκδόθηκε το 1631, συνεχίζοντας την βυζαντινὴ παράδοση των χρονογραφιών²³⁶. Ο συγγραφέας είναι ανώνυμος²³⁷. Το ἔργο «Ἱστορία

---

²³⁰ Βλ. Émile Legrand, *Bibliographie Hellenique* 17es, τ. 2, ἔτος 1648, αρ. 393, σ. 47 : «Βίοι Ἀγίων εκ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώττης, ἤτοι εκ τῶν Συναξαρίων μεταφρασθέντες Παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν». – Βλ. Émile Legrand, *Bibliographie Hellenique* 15-16es, τ. 4, ἔτος 1590, αρ. 824, σ. 299.

²³¹ Κ. Ν. Σάθα, *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας / Παράρτημα*, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Ἀθῆναι 1969, σ. 109.

²³² Κ. Ν. Σάθα, *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας / Παράρτημα*, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Ἀθῆναι 1969, σ. 150.

²³³ Στο ἴδιο, σ. 185 : Ο Σάθας εκφράζει τὴν ἀποψη γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς Γεωγραφίας : « ἡ γλῶσσα τὴν ὁποῖαν οὗτοι προσεπάθουν νὰ ἐπιβάλλωσιν ὡς κοινὴν, δὲν ἦτο ἢ ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων λαλουμένη, ἀλλ' ἰδίωμα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ».

²³⁴ Στο ἴδιο, σ. 186- 190 . Μετέφρασε καὶ εξέδωσε τὸ 1804 σε πέντε τόμους τὰ Στοιχεῖα τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Soave καὶ τὸ 1806 τὰ Στοιχεῖα τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ Μιλλιότ.

²³⁵ Στο ἴδιο σ. 191.

²³⁶ Τα χρονικά ἢ οἱ χρονογραφίες ἄλλοτε σε ἑμμετρὴ μορφή ἀφηγημάτα ἔχουν ὡς πηγὴ ἑμπνευσης ἱστορικὰ γεγονότα καὶ γράφονται σε δημῶδη γλῶσσα. Αναφέρονται σε ἱστορικά

παλαιαὶ καὶ πάνυ ὠφέλιμοι τῆς περιφήμου πόλεως Ἀθήνης», που εκδόθηκε το 1675 ἀφορὰ στὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀθήνας καὶ εἶναι γραμμένη «εἰς ἀπλὴν φράσιν».²³⁸ Τὸ 1742 ἐκδόθηκε ἡ μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικὰ τοῦ ἔργου «Τύχαι Τηλεμάχου υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεύως» «εἰς τὴν ἀπλουστέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν».²³⁹ Σε δεκαεξὶ τόμους ἐκδόθηκε τὸ 1750 ἡ ἀρχαία ἱστορία τοῦ Charles Rollin ἀφοῦ μεταφράστηκε ἀπὸ τὰ γαλλικὰ «εἰς τὴν ἀπλὴν Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον» ἀπὸ τὸν Ἀλ. Καγκελλάριο.²⁴⁰ Ἡ «Βίβλος Χρονικὴ περιέχουσα τὴν «ἱστορίαν τῆς Βυζαντίδος» στὸν τίτλο πληροφορεῖ ὅτι μεταφράστηκε ἀπὸ τὸ «Ἑλληνικὸν εἰς τὸ Κοινὸν Ἰδίωμα» ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Στάμο²⁴¹.

Οἱ παραπάνω ἐνέργειες ἐντάσσονται στὸ φαινόμενο τῆς ἐκλαϊκεύσεως τῆς γνώσεως που διαμορφώθηκε μετὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τυπογραφίας. Μια μορφή ἐπιπλέον τοῦ φαινομένου εἶναι οἱ ἐκδόσεις καὶ ἐπανεκδόσεις ἐντύπων ποικίλου περιεχομένου σε λαϊκὴ γλῶσσα. Οἱ υποστηρικτὲς αὐτῆς τῆς κινήσεως ἔχουν ὡς στόχο τὴν ευρύτερη διάδοσή των ἐντύπων αὐτῶν στους φυσικοὺς ἀποδέκτες καὶ ομιλητὲς τῆς νεοελληνικῆς καὶ ὄχι στους μελετητὲς οὐμανιστὲς²⁴². Με κριτήριό τὴ μορφή τῆς γλώσσας συμπεριλαμβάνονται σε αὐτὸ τὸ εἶδος, συγγράμματα, που τὸ περιεχόμενό τους διαφοροποιεῖται σε μεγάλη κλίμακα²⁴³.

γεγονότα τῆς Κύπρου, τῆς Ρόδου, τῆς Κρήτης, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Ἰονίων νήσων καθὼς καὶ τῶν Παραδουναβίων Ἐπαρχιῶν καὶ καλύπτουν χρονικὰ ὅλη τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. - Πρὸβλ. Δ. Α. Ζακυθηνού, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, σσ. 36-40 : «Ἱστορίαν καλουμένην κλαθμὸς Πελοποννήσου» καὶ «Ἱστορίαν περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβιάς τοῦ Μωρέως» ἐμπνεύστηκαν οἱ Πέτρος Κατσαΐτης καὶ Μάνθος Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων ἀντιστοίχως ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἀνάκτησης τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1715. - Για τὸ χρονικὸ τοῦ Μωρέως (14^{ος} αἰ.), πρὸβλ. Hans – Georg Beck, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Δημόδους Λογοτεχνίας*, ἐκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1999, σσ. 249- 252. Ἀποτελεῖ «ντοκουμέντο τῆς ἐξέλιξης τῆς δημοτικῆς γλώσσας» γιὰ τοὺς σύγχρονους μελετητὲς.

²³⁷ Δ. Α. Ζακυθηνός, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, σ. 28 : Ἀποδίδεται στὸν μητροπολίτη Μονεμβασίας Δωρόθεον ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ὑπαρκτὸ πρόσωπο.

²³⁸ Στὸ ἴδιο, σ. 47.

²³⁹ Δ. Α. Ζακυθηνός, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, σ. 47 : Συγγραφέας ἦταν ὁ François de Salignac Fénelon καὶ μεταφραστὴς ὁ Ἀθανάσιος Σκιαδάς.

²⁴⁰ Στὸ ἴδιο, σ. 47.

²⁴¹ É. Legrand, *Bibliographie Hellenique*, ἔτος 1767, ἀρ. 656, σ. 59.

²⁴² Αἰκ. Κουμαριανού, Λουκία Δρούλια, Evro Layton, *Τὸ Ἑλληνικὸ Βιβλίον 1476- 1830*, Ἀθήνα 1986, σσ. 95-110. Ἡ ἀύξηση τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ τοῦ εἶδους συνδέεται μετὰ τὴν οικονομικὴ κρίση καὶ τὶς διεξόδους που ἀναζητοῦν οἱ τυπογράφοι τοῦ 16^{ου} αἰ.

²⁴³ Στὸ ἴδιο, σ. 110. - Πρὸβλ., Κ. Ν. Σάθα, *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας / Παράρτημα*, ἐκδ. Ἰ. Χιωτέλλη, Ἀθήναι 1969, σ. 59 : Οἱ ἐκδόσεις ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Ἀγάπιο τὸν Λάνδο στὴν Βενετία που ἀποτελοῦν μὴ σειρὰ συγγραμμάτων λαϊκῶν ἐντύπων σε νεοελληνικὴ γλῶσσα στὴν κατηγορία τῶν «ψυχωφελῶν».

II. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ.

Η μελέτη των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από το πρωτότυπο είχε ως αποτέλεσμα τη συστηματοποίηση της αρχαίας ελληνικής με συγγραφή εγχειριδίων γραμματικής²⁴⁴. Το κριτήριο για τα εγχειρίδια που καταγράφονται εδώ είναι ότι προέρχονται ή έχουν ως βάση την κωδικοποίηση του γλωσσικού συστήματος της αρχαίας ή χρησιμοποιούν την λόγια γλώσσα των Βυζαντινών.

Εγχειρίδια γραμματικής το 15^ο αι. εκδόθηκαν για τους Ιταλούς ουμανιστές με σκοπό την εκμάθηση της αρχαίας : Μ. Χρυσολωρά, Κ. Λάσκαρη, Δ. Χαλκοκονδύλη και Μοσχόπουλου καθώς και του Θεόδωρου Γαζή²⁴⁵. Συνεχιστές της βυζαντινής παράδοσης ο Εμμ. Χρυσολωράς και Κ. Λάσκαρης συγγράφουν γραμματική με μορφή ερωταποκρίσεων²⁴⁶. Η γραμματική του Θ. Γαζή και του Κ. Λάσκαρη θα αποτελέσουν τα βασικά εγχειρίδια γραμματικής κατά την τουρκοκρατία και ιδίως κατά τον 18^ο αι.

Τα λεξικά που εκδίδονται το 15^ο – 16^ο αι. αποτελούν μέρος της βυζαντινής γραμματείας. Το «*Ετυμολογικόν Μέγα*» που τυπώθηκε στη Βενετία στο τυπογραφείο των Νικολάου Βλαστού και Ζαχαρία Καλλιέργη το 1499, χρησιμοποιεί «ως κύρια πηγή» το Μέγα Ετυμολογικόν της βυζαντινής γραμματείας αν και δεν αποτελεί πιστό αντίγραφο γιατί περιλαμβάνει «πληροφορίες σε μεγάλη έκταση και από πολλά άλλα»²⁴⁷.

Στο τυπογραφείο του Άλδου Μανούτιου και με επιμέλεια του Δημητρίου Δούκα τυπώθηκε για πρώτη φορά το 1514 το Λεξικόν του Ησύχιου που ανήκει σε Αλεξανδρινό γραμματικό του 5^{ου} αι²⁴⁸.

Το Λεξικόν Σούδα ή Σουΐδα που τυπώθηκε στο Μιλάνο για πρώτη φορά με φροντίδα και επιμέλεια του Δημητρίου Χαλκοκονδύλη ανήκει και αυτό στη βυζαντινή παράδοση²⁴⁹.

---

²⁴⁴ R. H. Robins, *Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας*, μτφρ. Α. Μουδοπούλου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1989, σσ. 149-152.

²⁴⁵ Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, *Οι εκδόσεις των ελληνικών βιβλίων από τον Άλδο Μανούτιο και τα πρώτα τυπογραφεία της Βενετίας*, εκδ. Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού, Αθήνα 1993, σ. 42.

²⁴⁶ Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, *Gli incunaboli pubblicati a Firenze (ci. 1475- 1500)*, Αθήνα 1998, σ. 10- 13. Ο τίτλος της γραμματικής του Χρυσολωρά «*Ερωτήματα*», είναι δηλωτικός της μορφής συγγραφής. Οι αλληπάλληλες εκδόσεις του εγχειριδίου φανερώζουν τη μεγάλη κυκλοφορία και το ενδιαφέρον για την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής από τους Ιταλούς ουμανιστές.

²⁴⁷ Ο. π., Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, *Οι εκδόσεις των ελληνικών βιβλίων από τον Άλδο Μανούτιο και τα πρώτα τυπογραφεία της Βενετίας*, σ. 128.

²⁴⁸ Στο ίδιο σ. 112.

²⁴⁹ Ο.π., Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, *Gli incunaboli pubblicati a Firenze (ci. 1475- 1500)*, σ. 23.

Το σημαντικότερο φιλολογικό επιτεύγμα της Αναγέννησης ήταν οι εκδόσεις της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Στη Φλωρεντία τυπώνεται ο Όμηρος το 1488 με επιμέλεια του Δημήτριου Χαλκοκονδύλη. Ο ίδιος εξέδωσε στο Μιλάνο τους Λόγους του Ισοκράτη το 1493²⁵⁰. Η δεύτερη έκδοση ανήκει στο τυπογραφείο του Άλδου με επιμέλεια του Μ. Μουσούρου.

Το 18^ο αι. εκδίδονται εγχειρίδια γραμματικής ως υπομνήματα επεξηγηματικά στο τέταρτο βιβλίο της Γραμματικής του Γαζή του 15^{ου} αι. Σε αυτήν την ενότητα ανήκουν του Αλ. Μαυροκορδάτου, του Γ. Σουγδουρή, των ιερομονάχων Δανιήλ Κεραμέως, Αντωνίου Κατηφόρου και Ανανίου Αντιπάρου. Η γραμματική του Βησσαρίωνα Μακρή ακολουθεί τη βυζαντινή παράδοση με μορφή ερωτημάτων.

III. ΕΝΤΥΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΙΓΛΩΣΣΕΣ» ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ.

Ο Ζακυθινός υποστηρίζει ότι από τη στιγμή που η δημόδης βυζαντινή αρχίζει να γράφεται, αρχίζει και η «αντιπαραβολή» αυτής της νεότερης μορφής της γλώσσας με την αρχαία ελληνική. Ένα πρώιμο παράδειγμα αυτής της συνύπαρξης ανευρίσκεται και στο κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό έργο της δημόδους βυζαντινής λογοτεχνίας τα «Πτωχοπροδρομικά»²⁵¹.

Για τη χρονική περίοδο μετά τον 15^ο αι., εκδίδονται και μια σειρά λεξικών ή γλωσσαρίων όπου χαρακτηριστικό τους είναι η εμφάνιση της νεοελληνικής σε αντιπαραβολή με την αρχαία ελληνική αλλά και με την λατινική ή ιταλική. Εκτός από τα λεξικά εμφανίζονται εγχειρίδια «διδασκτικά πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς λογίας καὶ λαλουμένης, ἐπίσης δὲ καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς ἰδιωτικῆς γλώσσης τῶν Λατίνων (δηλαδὴ τῆς Ἰταλικῆς)»²⁵².

Οι ελληνιστές συντάσσουν γλωσσάρια όπου απαντούν δυο μορφές της ελληνικής γλώσσας : από τη μεσαιωνική βυζαντινή στη νεοελληνική. Ο Ολλανδός Joannis Meursii το 1610 εκδίδει το Glossarium Graecobarbarum. Η προσπάθεια θεωρείται η πρώτη μιας σειράς γλωσσαρίων που στόχο έχουν τη γλωσσική προσέγγιση έργων βυζαντινών συγγραφέων²⁵³.

²⁵⁰ Στο ίδιο σ. 23.

²⁵¹ Hans – Georg Beck, Ιστορία της Βυζαντινής Δημόδους Λογοτεχνίας, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1999, σ. 36 : « Κατά περίεργο τρόπο, ο συγγραφέας των Πτωχοπροδρομικών χρησιμοποιεί στα ίδια ποιήματα τόσο τη λόγια όσο και τη δημόδη γλώσσα, και στις δυο περιπτώσεις εσκεμμένα και ασφαλώς όχι από απροσεξία. Η αφιέρωση στον αυτοκράτορα είναι γραμμένη σε λόγια γλώσσα».

²⁵² Δ. Α. Ζακυθινός, Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά, σ. 334 : Η έκδοση με τίτλο « Introduttore nuovo intitolato Corona preciosa» και αντίστοιχα στα ελληνικά « Εισαγωγή νέα, επιγραφομένη Στέφανος χρήσιμος, ἤγουν στέφανος τίμιος. ὥστε μαθεῖν, ἀναγινώσκειν, γράφειν, νοεῖν καὶ λαλεῖν τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν...», εκδόθηκε το 1527.

²⁵³ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικής Φιλολογίας / Παράρτημα, σ. 50.

Η αντιπαραβολή της αρχαίας ελληνικής με τη λατινική περνά στην αντιπαραβολή των αντίστοιχων νεοτέρων, της νεοελληνικής με την ιταλική. Βέβαια η αναγκαιότητα αυτή προκύπτει από την ιεραποστολική δράση της Καθολικής Εκκλησίας στην Ανατολή. Έτσι το 1622 εκδίδεται στη Ρώμη από τον Girolamo Germano (Ιερώνυμο Γερμανό) το *Vocabolario Italiano et Greco*²⁵⁴.

Ο Simon Portius το 1635, *Λεξικόν Λατινικόν Ῥωμαϊκόν καὶ Ἑλληνικόν*. Ῥωμαϊκή εννοεί την νεοελληνική και Ἑλληνικά εννοεί τα αρχαία ελληνικά. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται μικρότερο λεξικό όπου η σειρά των γλωσσών που μεταφράζονται είναι Ῥωμαϊκή – Ἑλληνική – Λατινική.²⁵⁵

Στη Βενετία ο «Σύλλογος πρὸς ῥύθμισην τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσως» εξέδωσε μια σειρά Λεξικῶν για την «διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας» (1643-1644) με παράθεση εξήγησης ή παράφρασης σε κείμενα όπως οι Ψαλμοί και η Οκτώηχος αλλά και στους Μύθους του Αισώπου²⁵⁶.

Το 1659 εκδόθηκε το Τετράγλωσσον Λεξικόν του Γερασίμου Βλάχου. Η ερμηνεία των λέξεων ακολουθεί τη σειρά: νεοελληνική- αρχαία ελληνική, λατινική, ιταλική²⁵⁷.

Το *Glossarium ad Scriptores mediae et Infimae Graecitatis* του Du Cange (1688) περιλαμβάνει λέξεις της βυζαντινής και μεταβυζαντινής λογοτεχνίας. Ο Ζακυθινός το συγκαταλέγει στον κατάλογο των έργων που παρέχουν την ερμηνεία των λέξεων σε αντιπαραβολή με την αρχαία.

Κατά τον 18^ο αι. συγγράφονται μελέτες για τη νεοελληνική σε σχέση με την αρχαία από δυτικούς φιλόλογους μελετητές. Η σκοπιμότητα τους εντάσσεται σε προπαγανδιστικά θρησκευτικά αίτια με αποτέλεσμα να στερούνται επιστημονικής αλήθειας²⁵⁸.

Ο Γάλλος Βενέδικτος Κρέδω ιερέας και διδάσκαλος στη Σαντορίνη, επιχειρεί τη συγγραφή εγχειριδίου με παράλληλους κανόνες γραμματικής της αρχαίας και της νεοελληνικής.²⁵⁹

Το Τετράγλωσσο Λεξικόν του Γεωργίου Κωνσταντίνου (1757) «περιέχον δηλαδή τὰς τέσσαρας ταύτας διαλέκτους, ἑλληνικὴν, πεζὴν ἢτοι ἀπλὴν Ῥωμαϊκὴν, λατινικὴν, καὶ ἰταλικὴν».²⁶⁰

---

²⁵⁴ Ο. π., Αικ. Κουμαριανού, Λουκία Δρούλια, Εντο Layton, Το Ελληνικό Βιβλίο 1476- 1830, σ. 50. Περιέχει την πρώτη τυπωμένη γραμματική της νέας ελληνικής. Αναφέρεται ότι αυτή η γραμματική ανήκει στην ομάδα των εγχειριδίων γραμματικής σε δημώδη που συντάχθηκαν για τους ιεραποστόλους καθολικούς.

²⁵⁵ Ο. π., Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικής Φιλολογίας Παράρτημα, σ. 52, υποσ.(2). Στη σ. 54 αναφέρεται ότι ο Simon Portius έγραψε και Γραμματικὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Γλώσσης, η οποία εκδόθηκε στο Παρίσι το 1638.

²⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 60.

²⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 61. – Πρβλ. ό. π., Δ. Α. Ζακυθινός, Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά, σ. 565.

²⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 99.

²⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 128.

²⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 125.

Στα τέλη του 18^{ου} αι. έως τα χρόνια της απελευθέρωσης, το θέμα της αντιπαραβολής τίθεται ως αντιπαράθεση μεταξύ δημοτικισμού και αρχαϊσμού. Έτσι το πρόβλημα ήταν η «καθυπερτέρηση της αρχαίας ελληνικής ή ο τρόπος που θα ξαναζωντάνευε η αρχαία γλώσσα»²⁶¹.

IV. ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΗ.

Ο Ιω. Μοισιόδαξ με την «Παραλλαγή του προς Νικοκλέα λόγου του Ισοκράτους» το 1779, παρουσίασε την πρότασή του για τη μετάφραση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στην απλή ελληνική.²⁶²

Στα μαθηματάρια η μορφή της «ψυχαγωγίας» διαχωρίζεται από την «εξήγηση» ή αλλιώς «εξηγήσεις». Η «ψυχαγωγία» διατηρεί το αρχαίο κείμενο αλλά παράλληλα παραδίδει την ερμηνεία με παράθεση συνωνύμων λέξεων. Στην «εξήγηση» το αρχαίο κείμενο παραλείπεται.

Το μαθηματάριο υπ' αριθμ. 290 του Καταλόγου της Ιεροσολυμιτικής Βιβλιοθήκης περιέχει Λόγους του Ισοκράτη με εξήγηση του Βησσαρίωνα Μακρή²⁶³. Το υπ' αριθμ. 228, μαθηματάριο του ΙΗ' το οποίο προέρχεται από το σχολείο της Βυτίνας μεταξύ των άλλων τα ακόλουθα κείμενα με ψυχαγωγική ερμηνεία: Προς Δημόνικον παραίνεσις, Προς Νικοκλέα και το Περι Παίδων Αγωγής του Πλουτάρχου. Στο τέλος αναφέρεται στον Παρθένιο ιεροδιάκονο, διδάσκαλο στην εν λόγω σχολή²⁶⁴.

Το χειρόγραφο υπ' αριθμ. Β-48, του Καταλόγου της εν Σμύρνης βιβλιοθήκης περιέχει τους Λόγους του Ισοκράτη, Προς Δημόνικον «μετά σημειώσεων»(8), Ισοκράτους προς Νικοκλέα «μετά σχολικών σημειώσεων»(14) και το εγκώμιο στον Ευαγόρα(15).²⁶⁵

Ο Σεβαστός Κυμινήτης ή Τραπεζούντιος συνέγραψε την παράφραση των δύο πρώτων Λόγων του Ισοκράτη²⁶⁶. Αυτή την παράφραση παραδίδει ο

²⁶¹ Ο. π., Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική Γραμματική / Ιστορική Εισαγωγή, σ. 89.

²⁶² Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικής Φιλολογίας / Παράρτημα, εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Αθήναι 1969, σ. 150.

²⁶³ Πρβλ. Α. Παπαδόπουλος- Κεραμεύς, Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη ήτοι κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του αγιωτάτου αποστολικού τε και καθολικού ορθοδόξου πατριαρχικού θρόνου των Ιεροσολύμων και πάσης της Παλαιστίνης αποκειμένων ελληνικών κωδίκων, τυπ. Culture et Civilisation 1891, imp. anastatique Bruxelles 1963, τ. IV, σ. 264, αριθμ. 290 η.

²⁶⁴ Στο ίδιο, τ. I, σ. 303, αρ. 228.

²⁶⁵ Πρβλ. Α. Παπαδόπουλος- Κεραμεύς, Κατάλογος της εν Σμύρνη Βιβλιοθήκης της Ευαγγελικής Σχολής μετά παραρτήματος περιέχοντος και τινά ανέκδοτα, Τυπογραφείον ο «Τύπος», Σμύρνη 1877, σσ. 43- 44.

²⁶⁶ Eudoxiu hurmuzaki, Documente privitoare la storia Românilor – Texte Grecești, publ. and introd. de A. Papadopoulos – Kerameus, vol. XIII, Bucuresti 1909, σ. ιθ'. / Πρβλ. Κ. Ν. Σάθας, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', εν Βενετία 1872, φωτοτυπική ανατύπωση εκδ. Γρηγοριάδης, Αθήνα 1972, σ.191, 488. / Για την βιογραφία και το έργο του πρβλ. Τ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τομ. I., σ. 250- 260.

Βησσαρίωνας Μακρής, όντας υποδιδάσκαλος στην Πατριαρχική Σχολή.²⁶⁷ Ο Σεβαστός Κυμινήτης υπήρξε σχολάρχης στην Πατριαρχική σχολή αλλά και στην Αυθεντική Ακαδημία στο Βουκουρέστι.²⁶⁸

Ο Συμεών Καβάσιλας δίδαξε στην Πατριαρχική Σχολή στα τέλη του 16^{ου} αι. δηλαδή μεταξύ των ετών 1577-1588. Απέδωσε στη νεοελληνική κοινή τους Λόγους του Ισοκράτη²⁶⁹.

Σε χφ της Βιβλιοθήκης της Βουλής αναφέρεται ότι και ο Αθανάσιος ο Πάριος συνέγραψε εξήγηση στον Προς Δημόνικον²⁷⁰.

Ο Δανιήλ Κεραμέας ο Πάτριος, συνέγραψε εξηγήσεις σε κείμενα αρχαίων συγγραφέων και πατέρων της εκκλησίας, μεταξύ αυτών τους Λόγους Προς Δημόνικον και προς Νικοκλέα του Ισοκράτη²⁷¹.

Γενικά στα μαθηματάρια για τα τρία κείμενα του Ισοκράτη, όταν γίνεται αναφορά σε εξήγηση τότε συναντάται το όνομα του Δανιήλ Κεραμέως, ενώ όταν γίνεται λόγος για παράφραση συναντάται ο Σεβαστός Κυμινήτης.

Συμπεράσματα

Η ένταξη της παράφρασης στο σύνολο των εντύπων της μεταβυζαντινής γραμματείας, όπου εμφανίζεται το φαινόμενο της συνύπαρξης των δυο μορφών γλώσσας της αρχαίας, της αρχαϊζουσας και της «δημοτικίζουσας νεοελληνικής», έχει ως προορισμό την κατανόηση του «διδακτικού φαινομένου» της παράφρασης.

Το ζήτημα της συνύπαρξης των δυο μορφών της γλώσσας και του έντυπου υλικού που τις διασώζουν, δημιουργεί το ευρύτερο περιβάλλον για την αξιολόγηση της παράφρασης. Η παράφραση επικυρώνεται από την έκταση αυτής της παράλληλης συνύπαρξης.

Το περιβάλλον αυτού του διδακτικού φαινομένου, έτσι όπως σκιαγραφείται από τα παραπάνω, αποδεικνύει τη συνύπαρξη διαφορετικών

---

²⁶⁷ Αθ. Κ. Αβδάλη, Η «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα - Συμβολή στην ιστορία της Παιδείας του Νέου Ελληνισμού, Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1984, σ. 187.

²⁶⁸ Πρβλ., ό. π., Κ. Ν. Σάθα, τ. Γ', σ. 16.

²⁶⁹ Τ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, Αθήνα 1973, τ. β', σ. 18.

²⁷⁰ Κασίνης Κωνσταντίνος, Τα Ρητορικά Αθανασίου του Παρίου, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Πάρος 1998, σ. 258. Πρόκειται για το χφ υπ' αρ. 57, φ. 124, της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

²⁷¹ Α. Πολίτης, Κατάλογος χειρογράφων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εκδ. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Κεντρική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη 1991, χφ. Σπουδαστηρίου κλασικής φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής υπ' αριθμ. 55 3, 14. - Πρβλ. Νικόλαος Λ. Φορόπουλος, Δανιήλ Κεραμέως - Ο Διδάσκαλος και σχολάρχης της Πατριάδος Σχολής, περ. Δωδεκανησιακά Χρονικά, τομ. Ζ' (1978), σσ. 297-363: Εθνική Βιβλιοθήκη Παρισίων κωδ. αρ. 1144, Παράφρασις του Προς Δημόνικον λόγου. Στο ίδιο Μ. Δοχειαρίου κωδ. αρ. 263, εξηγήσεις «Προς Δημόνικον», «Προς Νικοκλέα» και «Ευαγόρας», Μ. Βατοπεδίου, κωδ. αρ. 215, Ισοκράτους «Προς Δημόνικον», «Προς Νικοκλέα» και «Ευαγόρας» μετά σχολίων.

αντιτιθέμενων ρευμάτων στην τοποθέτηση για την επιλογή της γλωσσικής μορφής (αρχαίας - νέας). Υπερασπίζεται έμπρακτα τη μορφή μιας ουσιαστικής ισοτιμίας των δύο μορφών της ελληνικής γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗΣ : ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

I. Μορφολογία. Γραμματική.

II. Λεξιλόγιο.

Εισαγωγή

Στόχος του κεφαλαίου, η περιγραφή της γλώσσας της παράφρασης. Η ανάλυση αυτή επισημαίνει γλωσσικά, γραμματικά και λεξιλογικά φαινόμενα.

I. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν και ορίζουν τον τύπο και χαρακτήρα της μορφολογίας της γλώσσας είναι καταρχήν ο ιστορικός τύπος όταν πρόκειται για γλώσσες σαν την Ελληνική που έχουν αιώνες εξέλιξης. Ο κάθε τύπος αφορά μια ιστορική εποχή και περιλαμβάνει ένα σύνολο χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και φαινομένων. Η ιστορική ανασκόπηση της ελληνικής, χωρίζεται σε τρεις περιόδους, χρονικούς κύκλους : την αρχαία (έως το 330μ.χ), την μεσαιωνική (330μ.χ. – 1453) και τη νέα ελληνική (από το 1453)²⁷². Ο χωρισμός αυτός επισημαίνει και δηλώνει την ύπαρξη σημαντικών αλλαγών στο γλωσσικό μόρφωμα, δηλαδή στη φωνητική, στο τυπικό, την σύνταξη, το λεξιλόγιο.

Δεύτερος παράγοντας αποτελεί ο σκοπός ύπαρξης του γραπτού αντικειμένου που εξετάζεται, το είδος του και ειδικότερα ποιες λειτουργίες επιτελεί. Γνωρίζουμε για παράδειγμα ότι ένα λογοτεχνικό κείμενο ανταποκρίνεται σε διαφορετικό επίπεδο ύφους από ένα έγγραφο του διοικητικού μηχανισμού.

Μέσα από την προσέγγιση αυτή διαμορφώνεται για το χφ ένα δίκτυο επιρροών κάτω από τις ισχυρές επιδράσεις για τη διαμόρφωση μιας γλώσσας η οποία υπόκειται σε ρυθμιστικούς κανόνες (διδασκτικό αντικείμενο) αλλά και την αναπόφευκτη ενσωμάτωση λεξιλογίου από διαφορετικά επίπεδα ύφους.

Για την κατανόηση των διαφορών, στη μορφολογία και το λεξιλόγιο, που παραδίδουν τα χφφ, ένας ισχυρός παράγοντας αποτελεί ο αντιγραφέας. Συνήθως τα στοιχεία (ιδιωματισμοί) που προκύπτουν αποκαλύπτουν τη γεωγραφική περιοχή προέλευσης του αντιγραφέα αλλά και τον ορίζοντα διάδοσης του έργου.

1. Ο τύπος θέλει + υποτακτική²⁷³

Κύριος εκφραστής του μέλλοντα της αρχαίας ελληνικής αποτελεί στην παράφραση κατά κανόνα η περίφραση θέλει + υποτακτική ενεστώτα ή

²⁷² Μ. Τριανταφυλλίδη, Άπαντα, Νεοελληνική Γραμματική, Ιστορική Εισαγωγή (1938), τ. Γ', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 3- 169.

²⁷³ Νεοφύτου Δούκα, Η κατ'επιτομήν Γραμματική Τερψιθέα, εκ της τυπογραφίας Σχραέμβλ, εν Βιέννη της Αουστρίας 1812, σ. 28, σ. 33 : Ο Ν. Δούκας, στην εισαγωγή της Γραμματικής, αναφέρεται σε «χυδαϊκάς» αλλαγές της γλώσσας και στο σχηματισμό του μέλλοντα με τον τύπο «θέλω». Η πορεία των αλλαγών : θέλω έλθειν, θέλω έλθη, θέλω έλθει.

αορίστου. Το βοηθητικό θέλει παραμένει απρόσωπο ενώ ο τύπος της υποτακτικής συμφωνεί με το μεταφραζόμενο ρήμα στον αριθμό και στο πρόσωπο. Π.χ. *εὐρήσομεν* = θέλει *εὐρωμεν*, *βουλεύσεται* = θέλει *βουλευθῆ*, *ἀναθήσουσιν* = θέλει *ἀφιερώνωσι*. Εξαίρεση αποτελεί το *δηλώσομεν* = θέλωμε *διηγηθῆ, δηλώση*. Επίσης εξαίρεση είναι η περιφραστική αντικατάσταση της υποτακτικής με δευτερεύουσα πρόταση στο φ. 78*v* *συνηδήσεις* = θέλει *εἶναι ἡ ἐπιπλήτουσα κεντοῦσα συνήδησις*.

Η ορθογραφία του τύπου της υποτακτικής διατηρεί την μορφή της αρχαίας, όμως και εδώ υπάρχουν μερικές παραχωρήσεις προς τη νέα ελληνική, όπως στο φ. 99*v* *ἀσκήσεις* = θέλει *ἀσκήσεις*, *παιδεύσεις*, *γυμνάσεις* και στο φ. 100*r* *δημαγωγῆσεις* = θέλει *οἰκονομίσεις*, *κυβερνήσεις*, *διοικήσεις* και *ἔξουσιν* = θέλει *ἀπολαμβάνουσι*, *ἔχουσι*, *ἀξιῶνουνται*. Σε αυτήν την περίπτωση θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι η αντικατάσταση του τύπου θέλει με το *θα* οδηγεί στον μέλλοντα της Νέας Ελληνικής.

Η επιλογή του χρόνου της υποτακτικής για την απόδοση του μέλλοντα πρέπει να αναζητηθεί στην μεταφραστική του περιεχομένου του αρχαίου κειμένου. Ο Χατζιδάκης επισημαίνει ότι ο μέλλοντας που σχηματίζεται με την υποτακτική του ενεστώτα δηλώνει τον μέλλοντα διαρκείας (θέλει λέγει(ν)), ενώ με την υποτακτική αορίστου δηλώνεται ο συντελεσμένος μέλλοντας (θέλει εἶπεῖ(ν))²⁷⁴.

Η πρώτη γραμματική της «δημῶδους» που γράφτηκε από τον Νικόλαο Σοφιανό κατά το πρώτο μισό του 16^{ου} αι. δίνει το θέλω + απαρέμφατο ως μέλλοντα.

Ο Σίμων Πόρτιος στην Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας που εκδίδει στα μέσα του 17^{ου} αι., στο κεφάλαιο με τίτλο «Βαρύτονα ρήματα», επιλέγει το ρήμα «γράφω» ως παράδειγμα και στον μέλλοντα της οριστικής σημειώνει : «θέλω γράψει, θέλεις γράψει, θέλει γράψει» κτλ²⁷⁵. Στο κλιτικό υπόδειγμα του μέλλοντα της παθητικής φωνής παραθέτει : «θέλω γραφθῆ, θέλεις γραφθῆ, θέλει γραφθῆ κ.τλ²⁷⁶. *Όπως σημειώνει ο Γιάννης Ψυχάρης στην εισαγωγή για τον σχηματισμό του μέλλοντα εκτός από τον τύπο με το βοηθητικό «θέλει» συναντάμε το πρόθημα *θὲς θὲ* και πολύ αργότερα *θέμεν*, *θέτε*, *θὲν*^{277*}.

Ο Pernot παραδίδει ένα σχήμα εφτά σημείων – σταδίων για την εξέλιξη του σχηματισμού του μέλλοντα. Το πρώτο είναι του τύπου *θέλω γράψει*,

²⁷⁴ Γ. Χατζιδάκης, Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τομ. Α', εκδ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1989, σ. 266.

²⁷⁵ Simon Portius, W. Meyer, Γιάννης Ψυχάρης, Grammatica Linguae Graecae Vulgaris, Vieweg Libraire- Éditeur, Paris 1889, σσ. 33-34.

²⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 36.

²⁷⁷ Στο ίδιο, σ. L. / Για τον περιφραστικό μέλλοντα πρβλ. A. N. Jannaris, An Historical Greek Grammar chiefly of the Attic Dialect, Georg Olms Verlagsbuchhandlung Hildesheim, Germany 1968, σ.558. / Πρβλ. επίσης, Girolano Germano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire, publiés d' après l' édition de 1622 par Hubert Pernot, Paris 1907, σ. 101.

θέλεις γράψει και το δεύτερο είναι του τύπου θέλει γράψω, θέλει γράψης. Αυτός ο δεύτερος τύπος είναι ταυτόσημος με αυτόν του χειρογράφου. Στο σχήμα αυτό φαίνεται ότι ο απρόσωπος σχηματισμός θέλει + υποτακτική αποτελεί μετεξέλιξη του θέλω + απαρέμφατο²⁷⁸.

Ο Ντεϊβιντ Χόλτον αναφέρει ότι ο τύπος θέλει + υποτακτική, «είναι κοινός στα επτανησιακά κείμενα μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 20^{ου} αι» και παραβάλλει τα σημεία παρουσίας του στον Κατζούρμπο του Χορτάτση, όπου επισημαίνει την πιθανή «επτανησιακή παρέμβαση»²⁷⁹. Ο Pernot παραθέτει απόσπασμα από ποίημα του Σολωμού²⁸⁰.

Η προέλευση αυτού του σχηματισμού αυτού εντοπίζεται αρχικά στην χρήση του του ρ. θέλω +απαρέμφατο. Η απόδοση του μέλλοντα με την περίφραση θέλω + απαρέμφατο και η απόδοση υποθετικού λόγου με την περίφραση ήθελον + απαρέμφατο, συναντώνται στην Ελληνική Γραμματεία από τον 11^ο αι. Η εμφάνισή τους και στην Κρητική Λογοτεχνία φανερώνει τη συνεχή χρήση τους έως τον 17^ο αι., αλλά και τον δημώδη χαρακτήρα τους²⁸¹.

«Η φαινομενική συμφωνία βοηθητικού και απαρεμφάτου στο τρίτο ενικό, π. χ. «θέλει όμοσει», οδήγησε (γύρω στον 15^ο αι. και εξής) στην τοπική και / ή λαϊκή χρήση ενός πλήρους κλιτικού παραδείγματος «υποτακτικής» στη θέση του απαρεμφατικού στοιχείου»²⁸².

Το απρόσωπο θὲ νὰ + υποτακτική για την δήλωση του μέλλοντα θεωρείται συντετμημένη μορφή του απρόσωπου τρίτου ενικού θέλει. Η συντετμημένη αυτή μορφή κάνει την εμφάνισή της στην κρητική λογοτεχνία του 16^{ου} και 17^{ου} αι²⁸³.

---

²⁷⁸ Hubert Pernot, *Études de Linguistique Néo- Hellénique II, Morphologie des parlers de Chio*, Société d' édition «LES BELLES LETTRES», Paris 1946, σ.280 : a. θέλω γράψει, θέλεις γράψει, etc. b. θέλει (ou formes equivalentes) γράψω, θέλει γράψης, etc. c. θέλω γράψω, θέλεις γράψης, etc. d. θέλω νὰ γράψω, θέλεις νὰ γράψης, etc. e. θὲ νὰ γράψω, (θὰ νὰ, plus generalement θὰ) γράψω, γράψης, etc. f. θελὰ γράψω, θελὰ γράψης, etc. g. θὰν et subj., mais dans certaines conditions seulement.

²⁷⁹ Ντεϊβιντ Χόλτον, *Ο σχηματισμός του μέλλοντα σε Νεοελληνικά Λογοτεχνικά Κείμενα ως τον 17^ο αι. στο Μελέτες για τον Ερωτόκριτο και άλλα Νεοελληνικά Κείμενα*, μτφρ. Μ. Αθανασοπούλου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000, σσ. 139- 158.

²⁸⁰ Ο. π., Hubert Pernot, *Études de Linguistique Néo- Hellénique II*, σ. 280. Από το ποίημα «Φαρμακωμένη»: Τὰ τραγούδια μου τ'άλεγεσ' όλα· τοῦτο μόνον δὲ θέλει τὸ πησ, τοῦτο μόνον δὲ θέλει τὰκούσης.

²⁸¹ Ο. π., Γ. Χατζιδάκης, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, σσ. 585- 598. Παρατίθενται παραδείγματα από έργα των Σπανέα, Γλυκά και Προδρόμου. Επίσης αναφέρεται ότι, η υποτακτική απλή ή με την πρόθεση ίνα –νὰ χρησιμοποιήθηκε για την απόδοση του μέλλοντα από τους βυζαντινούς συγγραφείς.

²⁸² Τζέφρυ Χόροκς, *Ελληνικά, Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*, μτφρ. Μελίτα Σταύρου, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2006, σ. 441.

²⁸³ Στο ίδιο, σ. 442, Για τον σχηματισμό θέλει και υποτακτική καταλήγει στο εξής συμπέρασμα : «Φαίνεται ότι πρόκειται για κατά τόπο συμφυρμό της προσωπικής δομής θέλω γράψω με τον

Σε κώδικα του 16^{ου} αι. που πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε στο Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης για το μάθημα της Θεματογραφίας, υπάρχει στο Κοινόν κείμενο, ο συνδυασμός θέλει γεμίσει για την μετάφραση του ρήματος πληρώσει²⁸⁴. Ο κώδικας αυτός αποτελούσε ένα είδος βιβλίου του δασκάλου με ασκήσεις και έτοιμα θέματα που προορίζονταν για τους μαθητές. Επίσης στο φ. 171v, η φράση θέλει καθαρίσει για την αντίστοιχη στο Ελληνικόν, καθαιρήσει.²⁸⁵

2. Ο τύπος ήθελε + υποτακτική

Ο Σίμων Πόρτιος σημειώνει στην ευκτική (imper.) το κλιτικό υπόδειγμα : ήθελα γράψει, ήθελες γράψει, ήθελε γράψει, κ.τ.λ. Στην υποτακτική σημειώνει το κλιτικό υπόδειγμα «να γράφω, να γράφης, να γράφη» και τον τύπο «άν ήθελα γράψει», «όταν θέλω γράψει»²⁸⁶. Στην παθητική φωνή για την ευκτική του ενεστώτα παραθέτει το κλιτικό υπόδειγμα : «ήθελα γραφθῆ», «ήθελες γραφθῆ», «ήθελε γραφθῆ», κ.τ.λ.²⁸⁷

Στο χφ με αυτήν την περίφραση ερμηνεύεται η δυνητική ευκτική, η υποτακτική και τύποι της μετοχής της αρχαίας ελληνικής²⁸⁸. Το βοηθητικό ρήμα παραμένει άκλιτο, ενώ η έγκλιση συμφωνεί με το μεταφραζόμενο στον αριθμό και το πρόσωπο : *άν δοκοίης = ήθελε φανῆς (77v)*, *άν έξαλείψειεν = ήθελε έξαλείψη, φθείση, άφανίση, άποσβέση (73v)*, *άν περιμένης = ήθελε προσμένης, άκαρτερείς(82v)*, *ήγησαιμην άν = ήθελε νομίσω, λογιάσω, ύποτοπάσω (94r)*.

Μετοχές ενεργητικής ή παθητικής φωνής ενεστώτα ή άοριστου αναλύονται με το ήθελε + υποτακτική. Π. χ. *προελόμενοι = ήθελε προέλωμεν, προεκλέξωμεν(127r)*, *άφέντες = ήθελε άφίσωμεν, παραιτίσωμεν, έάσωμεν, παραβλέψωμεν(139v)*, *άθροίσας = ήθελε συναθροίση, συλλέξη, συναγείρη, συμμαζώξη(141r)*.

Συναντάται επίσης η προσθήκη του «να» μπροστά από το «ήθελε» για την ανάλυση των μετοχών. Π. χ. *συνακολουθήσαντες = ώσαν να ήθελε άκολουθήσωσι(125r, ποιησάμενος= να ήθελε ποιήση, άποστη, δοκιμάση,*

απρόσωπο τύπο θέ να γράψω, που βασίζεται στην εμφανώς πλεοναστική δήλωση του προσώπου στο βοηθητικό ρήμα».

²⁸⁴ Μ. Μαντουβάλου, Κείμενα και Μελέτες Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Γραμματείας, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1990, σσ. 241-274. Ο κώδικας έχει αρ. 1733 (Vat. Gr) και η συγκεκριμένη φράση βρίσκεται στο φ. 170r.

²⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 258.

²⁸⁶ Ό. π., Simon Portius, W. Meyer, Γιάννης Ψυχάρης, σ.34.

²⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 36.

²⁸⁸ Ό. π., Ντεϊβιντ Χόλτον, σ. 141, υποσ. 2 : «Θα ήταν φυσικά επιθυμητό να συγκρίναμε και άλλες ρηματικές περιφράσεις, ιδιαίτερα τη χρήση του παρατατικού χρόνου του «θέλω» για τη δήλωση υπόθεσης ή δυνατότητας, όμως αυτό θα απαιτούσε μια πολύ πιο εκτενή μελέτη».

κάμη(127v). Αυτό το στοιχείο δείχνει μια προσπάθεια να σηματοδοτηθούν οι μετοχικοί τύποι ως προσδιορισμοί με επιρρηματική λειτουργία.

Εξαίρεση αποτελεί στο φ. 141r το απαρέμφατο *ἀξιῶσθαι* που αναλύεται με το *ἤθελε ἀξιῶθῃ*. Επίσης στο φ. 81v η υποτακτική *ὁμόσης* ισοδυναμεί στην παράφραση με την έκφραση *ὄρα μὴν ἤθελε ὁμόσης* και στο φ. 89r *μὴ θαυμάσης* = *ὄρα μὴν ἤθελε ἀπορήσης, παραξενευθῆς, ξενίσης*.

3. Ο αόριστος / Ο παρατατικός

Το 3^ο πληθυντικό πρόσωπο σε –σαν στον αόριστο τόσο της ενεργητικής όσο και της παθητικής φωνής χρησιμοποιείται γενικευμένα. Π. χ. *ἐποίησαν*(115v), *ἐγεννήθησαν* (121r), *ἐφάνέρωσαν* (115v), *ἐχρημάτισαν* (121r), *ἐστάθησαν* (116v).

Στον παθητικό αόριστο στο 3^ο ενικό πρόσωπο είναι χαρακτηριστική η απώλεια του τελικού –ν. Π. χ. *ἐπιστεύθη*(121r), *εὐεργετήθη*(121r), *εὐποιήθη*(121r), *ἐτιμήθη*(121r), *ἐκατοικήθη*(121r), *ἐπορεύθη*(121r), *ἐδέχθη* (121v), *ἐσώθη*, *ἐλυτρώθη*, *ἐφυλάχθη*(124r).

Ο παρατατικός ακολουθεί το θεματικό κλιτικό παράδειγμα της κλασικής περιόδου : *ἐκέκτητο* (137r), *ἐνόμιζον*, *ἐσυμβούλευον* (136r), *ἐδούλωνεν*(131v), *ἐτιμῶρει* (131r), *ἐθρήνουν* (138v), *εὐεργετεῖτο* (137v), *ἐσκέπτοντο*(135v), *ἐξουσίαζε*(132r), *περιετριγύριζε*(133v), *ἔστεργε* (132v), *ἔβλεπε*(130r).

Εξαίρεση αποτελεί το *ἐβάλλθηκα*(143r), *ἐσπούδασα*(143r). Οι καταλήξεις –ηκα και –σα για τον μεσοπαθητικό και ενεργητικό αόριστο.

4. Πρώτης και τρίτης κλίσης ονόματα

Τα πρωτόκλιτα θηλυκά διατηρούν το τελικό –ν στην αιτιατική ενικού και την κατάληξη –ας για την αιτιατική πληθυντικού. *Τὴν ἐλευθερίαν* (90 r), *τὴν ἀγάπην*(90v) ,*τὰς διδασκαλίας*(77r), *τὰς τέχνας*(94r). Η ονομ. πληθ. σε –αι. Η γενική *διὰ θαλάσσης* που συναντάται στο φ. ....δε θεωρείται υπόδειγμα της διατήρησης του κλιτικού υποδείγματος της αρχαίας ελληνικής. Η φράση αυτή αποτελεί λόγια έκφραση που έχει παραμείνει στη νεοελληνική. Εξαίρεση αποτελεί το *πολλαῖς φοραῖς* (143v).

Η γενική των θηλ. σε -της ονομ., παρουσιάζεται ομαλοποιημένη μόνο κατ' εξαίρεση. Π.χ. *τῆς φανλότητος* 74v, *ἀλλά τῆς οἰκειότητος* 73v, *ἀγιότητος* (134r), *σιγουρότητα*, *ἀκινδυνότητα* (125v), *τὴν νοστιμάδα*, *γλυκύτητα*, *ἡδύτητα* (118r), *τὴν ὠραιότητα* (114v).

Τα τριτόκλιτα θηλυκά σε –ις γεν –ιδος, ακολουθούν το γενικό κλιτικό υπόδειγμα της αρχαίας ελληνικής. Π.χ. *τῆς πατρίδος* (124r), *τὰς ἐλπίδας* (89r), *τὰς ὑποθέσεις*(89v), *ἡ εἵδησις*(114v), *ἡ πόλις* (121r), *τῆς πόλεως*(126r), *τὴν μέμψιν* (89v), *τὴν ἐπίσκεψιν* (96r), *τὴν προαίρεσιν* (98v), *τὴν παραθυρίδα* (125v).

Η μορφολογία του συνόλου της ομάδας των πρωτόκλιτων αρσενικών δεν παρουσιάζει διαφορές από αυτήν της κλασικής. Η γεν. των σε $\bar{\alpha}\varsigma$, εμφανίζει τον τύπο σε -ου. Π. χ. τοῦ πρωταγόρου ( ). Η ονομ. πληθ. σε $\bar{\alpha}\iota$ π.χ. οἱ πραγματευταί (80r), οἱ ὑπασπισταί(126r). Η αιτ. πληθ. σε $\bar{\alpha}\varsigma$, τοὺς εἰσηγητάς (130r), τοὺς φυγάδας, τοὺς δραπετάς (124r), τοὺς πολίτας(100v). Εξαίρεση αποτελεί το τούς πένητες(143v).

Οι καταλήξεις των ουδετέρων που εκπροσωπούν τη δεύτερη και τρίτη κλίση δεν διαφέρουν από το αρχαίο κλιτικό παράδειγμα. Π.χ., τὸ ὄργανον (89r), τὸ δῶρον(94v), τὸ φυτόν (93v), τὸ θάρρος (94v), τοῦ τέλους (96v), τὰ παραδείγματα (93r), τὰ επιτηδεύματα (91v), τοῦ συγγράμματος(93v). Επίσης τὰ πλούτη(92v), τῶν πλούτων(95r), τῶν ἄθλων(98r), τὰ σιτία(91r). Ακόμη το φαινόμενο της συγκοπής δεν επηρεάζει τους τύπους όπως τὸ παιδίον(122r), τὸ κελάριον, (τὸ τουλάπιον) (90v). Αντίστοιχα η πτώση του αρχικού άτονου φωνήεντος δεν επηρεάζει τα ουσιαστικά όπως : τὸ ὄσπίτιον (101r), τὰ ὄσπίτια (89v),, αλλά και τὰ ὄσπήτια(102r)²⁸⁹, τῶν ὄφριδίων(131v).

Αξίζει να σημειωθεί η απουσία συνίζησης αλλά και του τελικού -ν στην ονομ. στο ουδέτερο τὸ κορμί (76r), τοῦ κορμίου (107v), τὰ κορμία (75r), τὰ σκυλία(99v), τὴν φωτίαν(82v), τὰ χωρία(103r), ἡ ζημία(103v), τὴν σκλαβίαν(140v), αλλά τὰ παιδιά(143r).

Βρίσκουμε, επίσης, τα ουσ. σε -σμός : ἀστεϊσμούς, χλευασμούς, χαριεντισμούς(85r), χορτασμός, ἀσπασμούς(80v), στοχασμός, συλλογισμός, ἀφανισμός(89r), χαιρετισμοῦ, καλοχαιρετισμοῦ (80r), στολισμοί, ὠραϊσμοί(117v)²⁹⁰.

Τα επίθετα διατηρούν το κλιτικό παράδειγμα της αρχαίας ελληνικής. : λυσιτελῆς(98), χρειώδης, χρειώδες(89v), ἐργῶδες(77r), ἀναιδές, αὐθαδές, προπετές(78r), ἀληθές (79r), ἀδαεῖς, ἀμαθεῖς(93v).

Τα επίθετα σε -ῖνος -ῖμος, -ικός όπως : ἀνθρώπινα, γήῖνα(89r), εὐφρόσινος(89r), χρήσιμος, ὠφέλιμος, ὀνήσιμος(98v), εὐδοκίμους(99r), ποιητική(118v), παντοτεινόν(93r), γηθόσυνος, βιωτικά, εὐθυμος(89r), προσηγός και προσεινός(80r), ἀληθινήν(90v), τὸ φωνητικόν, λαλητικόν(89r).

Διατήρηση των δικατάληκτων επιθέτων : τὴν ὠφέλιμον(80r)

²⁸⁹ Προβλ. ό. π., Γ. Χατζιδάκις, Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, σ. 639 : «Οἱ μεσαιωνικοὶ συγγραφεῖς γράφουσι λ.χ. ὄσπήτιον διὰ τοῦ η, ὁμοίως σήμερον οὐκ ὀλίγοι κώδιξ, πρίγκηψ διὰ τοῦ η, ἀντὶ κώδιξ, πρίγκηψ· ἀλλὰ τίς σωφρονῶν θὰ θελήσῃ νὰ ἀκολουθήσῃ τῷ παραδείγματι αὐτῶν τούτων, ἀφοῦ εἶναι πασίγνωστον, ὅτι *hospitium* καὶ *codex codicis*, *princes principis* ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ δὴ ὅτι τὸ η ἐν τούτοις οὐδένα δύναται νὰ ἔχῃ ἀληθῆ λόγον;». - Μ. Ζ. Κοπιδάκης, «Ελληνιστική Κοινή» στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 1999, σ. 90. Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴ κατάκτηση ἡ Κοινὴ συναντάται με τὴ Λατινικὴ καὶ στο λεξιλογικὸ ἐπίπεδο ὁ επηρεασμὸς εἶναι εμφανῆς. Ἡ λ. ὄσπίτιον ἀνήκει στὴν ομάδα τῶν λεξιλογικῶν δανείων τῆς Κοινῆς ἀπὸ τὴν Λατινικὴ.

²⁹⁰ C. D. Buck, W. Petersen, A reverse index of Greek nouns and adjectives : arranged by terminations with brief historical introductions, The University of Chicago Press, Chicago Illinois 1945, σ. 203 : ὠραϊσμός LXX +

Οι βαθμοί των επιθέτων σχηματίζονται : α) μονολεκτικά αντί του πιο + απλό επίθετο : μεγαλώτατον(89r), καλλιωτέρα(89v)²⁹¹, ωφελιωτέρα(89v), τὰ ἡδύτατα, τὰ νοστιμώτατα(91r), χαλεπωτάτας, βαρυτάτας(93r), γνωστικώτεροι, νουνεχέστεροι(98r) και χειρόνες, κρείττωνας (99r).

Περιφραστικά ο συγκριτικός : κατά πολλά μεγαλύτερον, ανώτερον, περισσότερον (139v), τόσον πολλά ωφελιωτέρον, πλέον υπέρμαχον²⁹², ὀνησιμώτερον(140v). Ο περιφραστικός σχηματισμός του υπερθετικού συναντάται στο 141v : «τοὺς πλέον ὀνομαστούς, περιοννύμους, περιποίστους, περιβοήτους», «τὸ μεγαλύτερον, ἀνώτερον»(142r)²⁹³. Οι ανώμαλοι σχηματισμοί του συγκριτικού και υπερθετικού, π.χ. ταχύτερος αντί θάσσων, ταχύτατος αντί τάχιστος²⁹⁴.

Στη θέση του επιθέτου πᾶς, πᾶσα, πᾶν, το ὅλος, ὅλη, ὅλον : ὅλος ὁ καιρός(76v), ὅλας τὰς πράξεις(76v).

5. Υποτακτική.

Χρησιμοποιείται το νὰ ἢ διὰ νὰ + υποτακτική ως την κανονική πραγμάτωση ποικίλων τροπικών λειτουργιών²⁹⁵. Με τον τύπο αυτό αναλύεται το τελικό απαρέμφατο : νὰ συμβουλευσωμεν (συμβουλευειν φ. 74v) νὰ πορευθῆς (πορεύεσθαι φ. 80r), διὰ νὰ καταστήσωσι, ποιήσωσι (καταστήσαι φ. 80v).

Η χρήση του ὅταν + υποτ. για την απόδοση χρονικής μετοχής της αρχ. ελληνικής : ὅταν ἀπέχωσι (φ.73r), ὅταν ἰσχύης, ἡμπορῆς (δυνάμενος 78r), ὅταν ἀκούση, ἀκροασθῆ (ἀκούσαντα φ.79v), ἀφ'οὗ γένης, ὑπάρξης (γενόμενος 82r), ὅταν εἶθε πιστευθῶσι (πιστευθέντες φ.84v).

---

²⁹¹ Πρβλ. ὁ. π., Γ. Χατζιδάκης, Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, σ. 579. Υποστηρίζεται ότι ο τύπος καλλιότερος δεν είναι προγενέστερος του καλλίτερος γιατί δεν δύναται να υπάρχει φθογγολογική συνέχεια. Κρίνεται πιθανή η παράλληλη συνύπαρξή τους.

²⁹² Πρβλ. A. N. Jannaris, An Historical Greek Grammar chiefly of the Attic Dialect, Georg Olms Verlagsbuchhandlung Hildesheim, Gemany1968. Ο συγκριτικός βαθμός των επιθέτων σχηματίζεται από τα επιρρήματα μάλλον, πλέον, πλειά + καταλ. -τερος.

²⁹³ Για τους περιφραστικούς τύπους των βαθμών του επιθέτου πρβλ. ὁ.π., A. N. Jannaris, An Historical Greek Grammar chiefly of the Attic Dialect, σ.149.

²⁹⁴ Ὁ. π., Μ. Ζ. Κοπιδάκης, «Ελληνιστική Κοινή», σ. 85 : «Σήμερα, πάντως, με τον ὄρο Κοινή εννοούμε τα διάφορα επίπεδα γλώσσας με τις συνακόλουθες υφολογικές αποκλίσεις που ο ελληνικός κόσμος χρησιμοποιούσε στον προφορικό και εν μέρει στον γραπτό λόγο από την ελληνιστική ως την πρώιμη βυζαντινή εποχή».

²⁹⁵ Γ. Χατζιδάκης, «Περί τῆς γενέσεως και χρήσεως των μορίων νὰ, διὰ νὰ- γιανὰ », περ. Αθηνά, αρ. 8(1895), σσ. 63- 68. «Η νεωτέρα ἡμῶν γλώσσα ἔχει δύο μόρια νὰ και γιανὰ, ὧν τὸ μὲν πρῶτον χρησιμεύει εἰς ἀνάλυσιν τοῦ ἀπαρεμφάτου, θέλω νὰ φάγω, δὲν ἡμπορῶ νὰ μιλήσω κττ., τὸ δὲ δεύτερον εἰς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ, θέλω νὰ δουλέψω γιὰ νὰ κερδήσω χρήματα ». - Το διὰ νὰ θεωρεῖται προγενέστερο του γιανὰ.

Ο Σίμων Πόρτιος στον σχηματισμό της υποτακτικής παραθέτει μερικούς προθηματικούς σχηματισμούς. Ανάμεσα σε αυτούς είναι και ο σχηματισμός «ἀγγαλά καὶ», που συναντάται στο φ. 88v.²⁹⁶

Εκτός από τα παραπάνω που αποτελούν γενικό κανόνα, η υποτακτική χρησιμοποιείται σε δευτερεύουσα πρόταση όταν πρόκειται για την απόδοση υποθετικής ή αιτιολογικής μετοχής, ειδικού απαρεμφάτου ακόμα και της οριστικής : *εἰς ἐκείνους ὅπου πλησιάζωσι, προσέρχονται, παραγίνονται* (προς τούς πλησιάζοντας, φ.84v), *ἀνίσως δὲν τύχης (τυχών, φ.82v), ὡσάν νὰ νομίζης, νὰ λογιάζης (ἠγησάμενοι, φ.76v), μὲ τὸ νὰ ἐμμένης, νὰ τηρῆς (ἐμμένων, φ.77v), ὅτι ἐμμένης (ἐμμένειν, φ.78r), διότι γνωρίζωμεν, καταλαμβάνωμεν (δοκιμάζομεν, φ.82v).*

Ὡς προς την ορθογραφία η υποτακτική παρουσιάζει ανομοιογένεια. *Νὰ διαφυλάττη (φ.96v), νὰ διοικῆ (φ.96v), νὰ μανθάνης(φ.108r), ἀλλὰ και νὰ διαφεύγει (φ.96v), νὰ στοχάζεται (96v), νὰ μεταχειρίζεσαι (φ.107v), νὰ μετέρχεσαι (φ.107v).* Αυτή η συνύπαρξη συμβαίνει και στην απόδοση του ίδιου φαινομένου της αρχ. ελληνικής : *ἐπειδὴ χρῶμαι, μεταχειρίζωμαι, μετέρχομαι (χρώμενος, φ.91v), ὅτι βούλονται, ὀρέγωνται (βουλομένους, φ.115r).* Για τον ίδιο τύπο άλλοτε χρησιμοποιείται υποτ. και άλλοτε οριστική όπως στα παρακάτω παραδείγματα: *ἐκεῖνοι ὅπου σφάλλουσι, πλημμελοῦσι, παρανομοῦσι (τούς ἐξαμαρτάνοντας, φ.91v), ὅτι ποιεῖς, κάμνεις, πράττεις(ποιεῖν, φ.79r), ὅταν δίδεται, δωρεῖται, χαρίζεται (διδόμενον, φ.79v).*

6. Δοτική. Αιτιατική.

Η δοτική πτώση κατέχει αδύνατη θέση. Οι λειτουργίες της έχουν μεταφερθεί στην αιτιατική (τα ἔμμεσα αντικείμενα με την πρόθεση *εἰς*) καθώς και σε ποικίλες προθετικές δομές με επιρρηματική χρήση. : *εἰς πολλά πράγματα (ἐν πολλοῖς, φ.73r), εἰς τὸ πλῆθος (τῷ πλήθει, φ.75r), εἰς τὰς διανοίας (ταῖς διανοίαις, φ.75r), ἀπὸ ἐκείνους τούς ἥρωας (ἐκείνοις, φ.75v), μὲ τὰ ἔργα (τοῖς ἔργοις, φ.75v), μὲ καλόν τρόπον (σὺν τῷ καλῷ, φ.78v), μὲ τὰς συχνὰς μελέτας, ἀναγνώσεις, θεωρίας (ταῖς μελέταις, φ.79r), κατὰ τὸν τρόπον, τὴν γνώμην, τὴν διάθεσιν,(τῷ μὲν τρόπῳ, φ.80r).*

Η αιτιατική κατέχει την θέση της κυρίαρχης προθετικής πτώσης και το φάσμα των προθέσεων με την πιο κοινή χρήση περιορίζεται στις : *διὰ ὅλα τὰ πράγματα(φ.89r), ἀπὸ τὴν σιγὴν(φ.89v), παρὰ τὸν ὄλεθρον(φ.89v), ἀπὸ ἄλλον δάσκαλον(φ.90v), κατὰ πρῶτον(φ.91v), διὰ τὴν σωτηρίαν τους(φ.103r), παρὰ τὴν εὐτυχία (φ.105v), κατὰ τὰ ἦθη(φ.132v).*

7. Προθέσεις.

Η προθέσεις *εἰς, ἀπὸ, διὰ* προσδιορίζονται σε πολλά σημεία από επιρρηματικά στοιχεία για να είναι η σημασία πιο ακριβής : *ἐπάνω εἰς τὸν*

²⁹⁶ Ο. π., Simon Portius, W. Meyer, Γιάννης Ψυχάρης, σ. 34.

τάφον(φ.114v), ἔμπροσθεν εἰς ἀνθρώπους(φ.116r), κοντά εἰς αὐτά (φ.118r), πέριξ εἰς τὸν βασιλέα (φ.126r), ἐναντίον εἰς περισσοῦς(φ.126r), ὑπεράνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους(φ.132r), ὑπὸ κάτω εἰς τὸν ἑαυτὸν σου(φ.131v), ἀντὶς διὰ τὴν δουλείαν (φ.140v), ἐναντίον εἰς τὸν Εὐαγόρα (φ.137r), πέριξ εἰς νῆσον(φ.140v), κοντά εἰς ἐκείνους τοὺς τύπους(φ.143r).

Πολλές ἀπὸ τις προθέσεις χρησιμοποιοῦνται σε πάγιες εκφράσεις που ἐπέζησαν ἀκόμα και στην προφορική νεοελληνική : ἐν πρώτοις, κατ' ἀρχάς(φ.135r, φ.87r), παρ'ὀλίγον(φ.137v), κατὰ (τὸν) νοῦν(φ.143r), διὰ θαλάσσης, διὰ ξηρᾶς (φ.136r), γενικῶς, ἐν περιλήψει (φ.96v), κατ' ἰδίαν (φ.105v), διὰ παντός (φ.106v), καθ'ὀδόν (φ.80r), διὰ μέσου(φ.74r), ἐν συντομίαν, ἐν συντόμῳ (φ.77v), μετὰ βίας(φ.84v).²⁹⁷

8. Ἀρνηση «δεν».

Γενικότερη προτίμηση για την ἀρνηση δὲν ἀντὶ οὐδὲν ἐκτός ἀν εἶναι ἐμφατικό (καθόλου). : ὅμως δὲν ἐνασχολοῦνται (φ.74r), μήτε ὁ χρόνος δὲν δύναται (φ.75v).

9. Σύνδεσμος «ὅταν»

Χρήση του συνδέσμου ὅταν + οριστική ἢ υποτακτική σε χρονικές προτάσεις : ὅταν δὲν χρειάζεται αὐτό (φ.82r), ὅταν δύνασαι (φ.78r), ὅταν εὐρίσκονται παρῶν (φ.73r), ὅταν ἀτυχῶσι (φ.83r), ὅταν εὐτυχῶσι καὶ ζυλοτυποῦσι(φ.83r), ὅταν χάνουσι ὑστεροῦνται(φ.85v), ὅταν προβιβασθῆς, προβληθῆς (φ.87v), ὅταν λογίζεσαι, σκέπτεσαι (φ.108r), ὅταν παραινή, συμβουλεύει, ὀμιλῆ (φ.111r), ὅταν ἤρξάμην(φ.113v).

10. Επιρρηματικός προσδιορισμός «ὅπου».

Αναφορική χρήση του ὅπου : ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους(73r), ἐκεῖνοι ὅπου ὀρέγονται(73v), ὅπου θεωρῆται εἰς τὸ σῶμα(78r). Ἡ χρήση του τοπικού ἐπιρρηματος ὅπου στη θέση της αναφορικής ἀντωνυμίας ὅστις, ἥτις, ὅ,τι θεωρεῖται ἀπὸ τον Χατζιδάκη «βαρβαρισμός» και δύσκολο να ἐντοπισθεῖ η ἀρχὴ της «νέας χρήσης». Συμπεραίνει ὅτι οἱ πλάγιες ἐρωτηματικές προτάσεις που εἰσάγονται με το τοπικό ἐπίρρημα «που» εἶναι η αἰτία της χρησιμοποίησής του ως ἀναφορικής ἀντωνυμίας. Στη συνέχεια ο συμφορμός του «που» με ἀντωνυμική ἢ ἐρωτηματική χρήση, του «ὅπου» και της ἀναφ. ἀντωνυμίας ὁποῖος, ὁποῖα, ὁποῖο, εἶχε ως ἀποτέλεσμα να χρησιμοποιεῖται το ὅπου με ἀναφορική σημασία²⁹⁸.

²⁹⁷ Πρὸβλ. Γ. Μαρκαντωνάτος, Λεξικό Αρχαίων, Βυζαντινῶν και Λόγιων φράσεων της Νέας Ἑλληνικής, ἐκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992. – Δὲν περιλαμβάνονται οἱ φράσεις : κατ' ἀρχάς, κατὰ νοῦν, γενικῶς, ἐν περιλήψει, ἐν συντομίαν, διὰ παντός, διὰ μέσου, μετὰ βίας. – Τονίζεται στην εἰσαγωγή ὅτι ἐνὸς ἀποτελοῦν κατάλοιπα χρησιμοποιοῦνται τόσο στον προφορικό ὅσο και στο γραπτό λόγο και προσδίδουν σε αὐτὸν πυκνότητα και ἀκρίβεια.

²⁹⁸ Γ. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικά Ἐρευναι, τ.2^{ος}, σσ. 193- 195.

Ο επιρρηματικός τύπος *ἀκόμην* (74r)²⁹⁹, *ἀμή*(*ἀλλά*,90v)³⁰⁰, *πάραυτα* *παραπόδας*(*εὐθύς*,91v), *πάραυτα* εἰς τὴν ἀρχὴν(92r)

11. *Αναφορική αντωνυμία ὁ ὁποῖος, ἡ ὁποῖα, τὸ ὁποῖο.*

ἐκεῖνα τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα(φ.78r), ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον(φ.86r), τὴν ὁποῖαν(φ.91r), αἱ ὁποῖαι(φ.100r), οἱ ὁποῖοι(φ.100v, φ.111r), τὰ ὁποῖα(φ.113v), τὰς ὁποῖας(φ.114r).

12. *Μετοχή.*

Ἡ περιφραστική απόδοση εἶναι + μετοχή :*εἶναι κεχωρισμένη* (φ.73r), *εἶναι ἐνδεχόμενον*(φ.92r), *εἶναι πεπαιδευμένος* (φ.113r), *εἶναι συγκεχωρημένον, ἐπιτετραμμένον*(φ.117v), *ἦτον ἀπηλαγμένη* (φ.123r). Ἡ χρήση των μετοχῶν εἶναι πολὺ περιορισμένη, καθὼς ὅλοι οἱ τύποι χρησιμοποιούνται ὡς προσδιορισμοὶ τοῦ υποκειμένου (σε ονομαστική) ἢ σε ἀπόλυτες δομές (γενική), ὅπως εἶναι αναμενόμενο.

13. *Σύνθεση.*

Ἡ σύνθεση στα νέα ελληνικά διαφοροποιεῖται σε προθηματική και λεξιλογική. Στὴν πρώτη ομάδα ἀνήκουν οἱ σύνθετες λέξεις που τὸ πρῶτο συνθετικό εἶναι ἀχώριστο μόριο ἢ πρόθεση. Στὴ δεύτερη ἀνήκουν οἱ σύνθετες που τὰ συνθετικά τους στοιχεῖα εἶναι λέξεις με ολοκληρωμένη σημασία³⁰¹.

Υπερέχουν σε ἀριθμὸ τὰ σύνθετα ρήματα με πρῶτο συνθετικό προθέσεις και επιρρήματα. Αντιπαραθέτει σε λέξεις τῆς ἀρχαίας, λέξεις σύνθετες που δεν ἀπλοποιούν ἀλλὰ τροποποιούν τὴ σημασία, με διάφορους τρόπους τὴν περιορίζουν και τὴν προσδιορίζουν : Τὴν ἀπλή λέξη «*πλησιάζω*», ἐξηγεῖ με τὰ ρήματα «*προσεγγίζω, προσπελάζω, προσέρχομαι*»(117v). Με τὴν πρόθεση *προς* δηλώνεται ἡ προσέγγιση ἢ κίνηση *προς*. Τὸ ἴδιο για τὸ ρήμα «*προσέβαλε*» ἀντιπαραθέτει τὰ ρήματα, «*προσέκρουσε, προσέτρεξεν ὀρμητικῶς*» (125v). Για να δηλώσει τὴν προτίμηση τῆς λέξης «*προκρίνω*» ἀντιπαραθέτει «*προτιμῶ, προεκλέγω*» (127r). Για τὸ βούλομαι δίνει τὸ ρήμα *προαιροῦμαι* (124v).

Ἡ φράση «*παραλείπω τὴν λέξιν*» στὴν ἐξήγηση μεταφέρεται στο ρήμα «*παραιτοῦμαι*» με τὴ σημασία τοῦ *αποβάλλω*(117v), που ὅμως θα ἦταν δόκιμο να χρησιμοποιηθεῖ σε ἄλλη περίπτωση. Για να δηλώσει τὴν μεταβολή, τὴν

---

²⁹⁹ Γ. Ν. Χατζιδάκις, «*ΑΚΜΗΝ-ΑΓΜΗΝ καὶ ΑΚΜΗΝ-ΑΚΟΜΗΝ ΑΚΟΜΗ-ΑΚΟΜΑ*», περ. Αθηνά, τομ. 42^{ος}, Αθήνα 1930, σσ. 79-82.

³⁰⁰ Ο. π., Hubert Pernot, σ. 391. – Ο. π., Simon Portius, W. Meyer, Γιάννης Ψυχάρης, σ. 231.

³⁰¹ André Mirambel, *Ἡ Νέα Ἑλληνική Γλῶσσα - Περιγραφή και Ἀνάλυση, μετάφραση Στ. Καρατζά, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν - Ἰδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 328.* - Ακολουθούμε ἐδῶ τὸν παραπάνω διαχωρισμό γιατί ὅπως ἐξηγεῖ ο συγγραφέας στὴ σελίδα 333 τὰ χαρακτηριστικά αὐτὰ αποτελοῦν δείκτες ἀκρίβειας, ἐκφραστικότητας και μεγέθους τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου.

διαφορά χρησιμοποιεί τη λέξη «*παραλάσσω*» (123r). Για να δηλώσει τον εσφαλμένο τρόπο και απόφαση : *παραμαρτάνω* (σφάλλομαι), *παραπηδάω* (παραβαίνω τούς νόμους) (125r). Για να αποδώσει την έννοια της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα «*κρίνω*» χρησιμοποιεί ρήματα με την πρόθεση παρά για να δηλώσει την σύγκριση : *παρασυγκρίνω*, *παραθεωρῶ*, *παραβάλλω*(128v).

Τα ρήματα με την πρόθεση «*συν*» δηλώνουν το «*μαζί με κάποιον*» *συναναστρέφονται*, *συναγωνίζονται*, *συμμάχονται*, *συμπολεμοῦσι* (117v), *συνεπάρθησε* (121r), *συνεπαιδεύθησαν*, *συνεβίωσαν* (122v), *συννύπάρχουσι*, *συννευρίσκονται*, *συνομιλοῦνται* (95r). Τα ρήματα που παρατίθενται στο 118r («*συνείρουσι*, *συνεφαίνουσι*, *συμπλέκουσι*») ενισχύουν τη σημασία του απλού ρήματος. Για το ρήμα *συλλέγω* δίνονται τα ρήματα *συναθροίζω*, *συμμαζώνω*, *ἀχειρώσι* (93v) (<*ἀχυρόομαι* (αρχ.)= *σκεπάζομαι με ἄχυρα*).

Η πρόθεση δια στο ρήμα «*διαπράττω*» (128r) σημαίνει εξ ολοκλήρου, μέχρι τέλους και αποδίδεται το νόημα με τα ρήματα «*διατελῶ*» και «*διανύω*». Το ρήμα «*διαποικίλλω*»(117v), εξηγείται με τα «*στολίζω*, *καλωπίζω*». Τα ρήματα «*διάκεινται*, *εὐρίσκονται*»(118r) εξισώνονται για την απόδοση του νοήματος του κειμένου. Για την ανάδειξη της υπεροχής εκτός από το «*διέφερην*» σημειώνει «*ὑπερήλασεν*» (ἀόρ. του ρήματος *ὑπεράλλομαι*) και «*ὑπερηκόντησεν*» (*ὑπερακοντίζω*)(122)v. Μαζί με τη ρηματική έκφραση «*βιώω*, *ζῶ*, *ἀπερνῶ* την *ζωήν* μου», δίδονται και τα «*διάγω*» και «*διανύω*» ως ταυτόσημα(123r). Στο 139v ως συνώνυμο της μετοχής ὑμνούμενον παρατίθεται ο ρηματικός τύπος «*διαθρουλλεῖται*».

Στο φ. (128r), το αρχαίο κείμενο συνοψίζει : «*Κύρον τῶν μῆδων μὲν ἀφελόμενον τὴν ἀρχήν, πέρσαις δὲ κτησάμενον*». Στην εξήγηση η μετοχή κτησάμενος ερμηνεύεται με τη σειρά των ρηματικών τύπων : «*προσεπορήσατο*, *καθυπέταξε*, *καθυπέβαλε*, *ἐγχειρήσατο*». Ο ορισμός του ερμηνευόμενου ποικίλλει καθώς συνδέεται με το «*καθυποτάσσω*» (*υποτάσσω εντελώς*), το «*καθυποβάλλω*»(*υποβάλλω εις τι*), το «*προσπορεύομαι*» (*πορεύομαι προς τινά*) ή το «*ἐγχειρίζομαι*» (=παραδίδομαι).

Με το «*μεταχειρίζονται*, *μετέρχονται*» (118r), επιχειρεί έναν ισολογισμό με την ενέργεια του ρήματος στην πρόταση : «*Οἱ δὲ οὐδενός τούτων κοινωνοῦσιν*».

Τα ουσιαστικά : *συναντιλήπτωρ*³⁰², *συμβοηθός*, *ἐπαρῥωγός*, *ἐπίκουρος* για να εξηγηθεί η λέξη *σύμμαχος*(140v). Η *κάθοδος*, δηλαδή ο γυρισμός εις την πατρίδα εξηγείται ως *κατάβασις* και *ἐπανάστρεψις*(124v) ή ως *ἐπαναγύρισις* και *ἐπανάλυσις*(127v). Στο 108v για την εξήγηση της λέξης «*μεταβολάς*», παρατίθεται η εξής σειρά συνωνύμων : «*μεταλαγάς*, *μετατροπάς*, *μεταλλοιώσεις*». *εὐαρέστησις*(95r)

³⁰² Ο. π., C. D. Buck, W. Petersen, A reverse index of Greek nouns and adjectives, σ.309 : συν-αντι-λήπτωρ- Eriph.

Με την πρόθεση ανά δηλώνεται η επανάληψη στο επίρρημα άνασεισμως (85v)³⁰³. [Επίθετα : έπικερδής(100v)]

Συναντάται η χρήση υπερβολικού αριθμού λεξιλογικών σύνθετων, π.χ. : Συνδυασμός δυο ξεχωριστών στοιχείων : οί σωματοφύλακες(126r)³⁰⁴ οί ρητορωδιδάσκαλοι (143v),κομοπόλοις(103v),τό θυσαυροφυλάκιον(90v),χρονοτριβῶσι(125v),τειχόκαστρον³⁰⁵(132v), παιζο-γραφικῆς(118v), έργόχειρα(130v)³⁰⁶, φιλοδώρημα (114v), φιλοτιμήματα (115r),λογογραφικοί(124v),πατροπαράδοτος(127r),όνησιφόρους,βιοφελείς(100v).

Η ποιότητα ενός ατόμου ή ενός πράγματος : άγαθοποιητής (121v), αυτόκίνητος, αυτόμολος, αυτόθέλητος(82v), εύεπιχείρητα (75r), δυσεπιχείρητα (75r), δυσκολοκατόρθωτα (75r), καλοχαιρετιστής (80r), γλυκόλογος, γλυκομίλητος (107r).

Η ενίσχυση ή το μεγεθυντικό : πολύολβος , πολυχρήματος (88r), πολυϊστωρ(79r), πολυειδήμων (79r), πολυμαθής (79r), μεγαλοψυχίαν, μεγαλοκαρδίαν(122v),πολυποσίας,πολυφαγίας(91v), πολυπαιδείας(142r), πολυποίκιλα, πολύτροπα (117r), μεγαλοφρόνιος (86r),περίχαρος(107r), μεγαλοπρεπή, μεγάτιμα(115r), ύπέρογκα (129r).

Το όνομα προσώπου που το παίρνει από ορισμένο του γνώρισμα : Θρασέργους (του Θησέα)(75v). Σύνθετη λ. από το επίθετο θρασύς και το ουσ. έργον. Χαρακτηριστικό ότι η λ. δεν βρίσκεται σε κανένα λεξικό εκτός από των Buck and Petersen³⁰⁷.

Η έκφραση ενός χαρακτηριστικού που το ορίζουν δυο ξεχωριστά στοιχεία : εύκολοαντάμωτος (84v), εύκολοκατόρθωτα (75r), έλευθεροστομία (129r,94v), όμοχρόνους, άπολυπραγμόνητον (130v), φιλάργυρος (81v), φιλοπροσωπίαν, προσοληψίαν(100v),νεοφανῆ (117v), φιλοκοπιαστής, καλοχαιρετιστής.

Η χρήση των «άντεκδηκόνται», «άντιπαιδεύωσι» ως συνώνυμα του «άμύνεσθαι» (124v) με την έννοια της ανταπόδοσης και εκδίκησης. Το

³⁰³ Στο ίδιο, σ. 566 : άνα-σειστής (Conc. Chal. +) και σ. 204 : άνασεισμός (Dion. H.).

³⁰⁴ Ο. π., Μ. Ζ. Κοπιδάκης, «Ελληνιστική Κοινή», σ. 87. Η λ. σωματοφύλακες ανήκει στην Μακεδονική διάλεκτο όπως και αρκετές λέξεις από την στρατιωτική ορολογία. - Χρ. Χαραλαμπάκης, «Κοινή και Διάλεκτοι», στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 1999, σ. 96. Η Κοινή είναι μετεξέλιξη της Αττικής διαλέκτου αλλά σε αυτήν συνέβαλαν και άλλες διάλεκτοι (Δωρική, Ιωνική, Μακεδονική).Στη δωρική διαλεκτική οικογένεια ανήκει και η Τσακωνική.

³⁰⁵ W. J. Aerts, Periphrastica / An investigation into the use of εἶναι and ἔχειν as auxiliaries or pseudo- auxiliaries in Greek from Homer up to the present day, Publ. A. M. Hakkert, Amsterdam 1965, σ.123.

³⁰⁶ Γ. Ν. Χατζιδάκης, Νεοελληνικά, περ. Αθηνά, τομ. 22^{ος}, Αθήνα 1910, σ 211 : «Ένια τοιαῦτα προσδιοριστικά σύνθετα λέγονται μόνον κατά τόν νεώτερον, άνώμαλον τρόπον, οἶον έργόχειρον= έργον τῶν χειρῶν, χειροτέχνημα».

³⁰⁷ Ο. π., C. D. Buck, W. Petersen, A reverse index of Greek nouns and adjectives, σ. 629. Δηλαδή θρασυ-εργος ή θρασυ-ουργος (Nonn).

«διατρίβω» (125v) εξηγείται με τα ρ. «χρονοτριβῶ», «ἀργοπορῶ» και για να δοθεί ακριβής ερμηνεία του κειμένου παρατίθεται και το «μηκύνω τον λόγον μου».

Για την ερμηνεία του του ρημ. τύπου «ἠθύμησεν» χρησιμοποιούνται τα ρ. ὀλιγοψίχησεν, ὀλιγοκάρδησεν και τα περισσότερο δημώδη ἔχαυνώθη, ἐδείλιασεν(125r).

Η λέξη «συνανθρωπιασμοί» ως συνώνυμο της λ. συγκεντρώσεις είναι παράγωγο από το αρχ. συνανθρωπιστικός. Οι λ. με κατάληξη -σμος ανήκουν στην μεσαιωνική γραμματεία.

II. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ἀμανάτια ἐνέχειρα

Τα ουσιαστικά αυτά χρησιμοποιούνται για την εξήγηση της λ. παρακαταθήκας στο φ. 81r όπου το αρχαίο κείμενο αναφέρεται «τήρει τὰς τῶν λόγων ἢ τὰς τῶν χρημάτων παρακαταθήκας».

Οι λ. παρακαταθήκη και ἐνέχυρον, υπάρχουν στο αρχαιοελληνικό λεξιλόγιο. Για τη λ. ἀμανάτι σημειώνει ο Κριαράς, στο «Λεξικό της Μεσαιωνικής και Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας»: «Ἀπό τὸ ἀροβοτουρκ. emanet... καὶ σήμερα κοινῶς καὶ στὰ ιδιώματα με διαφόρους τύπους»³⁰⁸. Το κείμενο στο οποίο αναφέρεται είναι «Το Χρονικόν τῶν Σεργῶν και συγγραφέας ο Παπα- Συναδινός. Π. Πέννας.

Στο Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής γίνεται εκτενής αναφορά στην ιδιωματική χρήση της λέξης³⁰⁹. Στο Du Cange παρατίθεται το χωρίο από τον M. Crusius lib 4. Turcograec. Epist.10: «καὶ μόλις ἐλευθέρωθη με συνδρομῇ τῶν φιλοχρίστων. προξενήθη γὰρ ἐπ' αὐτῶ ἔξοδος καὶ ζημία φλωρία ιε'. ὑπὲρ ὧν καὶ ἀμανάτη εὐρίσκεται, μὴ δυναμένου τοῦ γέροντος, μηδὲ ἔχοντος, πόθεν πληρῶσαι αὐτά»³¹⁰.

κάτεργα, ἀρμάδας, στόλους

Οι λέξεις αφορούν στην εξήγηση της λ. τριήρεις στην πρόταση «καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο», στον Προς Εὐαγόραν του Ισοκράτη στο φ.132v του χφ.

Στο Ιστορικό Λεξικό σημειώνεται ότι η προέλευση της λ. ἀρμάδα είναι βενετική από το armada ή ιταλική από το armata³¹¹. Οι δάνειες (βενετικές,

³⁰⁸ Ε. Κριαράς, Λεξικό της Μεσαιωνικής και Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1969, σ. 245.

³⁰⁹ Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης Α', Ιστορικόν Λεξικόν της Νέας Ελληνικής, Ακαδημία Αθηνών, τ. Α', σ. 499.

³¹⁰ Du Cange, Glassarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, I-II, Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz Austria 1958, στ. 56.

³¹¹ Ο. π., Ακαδημία Αθηνών, τ. 3, σ. 74.

ιταλικές και γαλλικές) λέξεις που εμφανίζονται στην ελληνική είναι συνέπεια της φράγκικης κυριαρχίας μετά το 1204³¹². Η συγγραφή χρονικών μεταφέρει στην ελληνική στοιχεία του ρομανικού λεξιλογίου³¹³.

Για την λ. *κάτεργος*, -ον σημειώνεται στο αρχαιοελληνικό λεξικό ως επίθετο: *κατειργασμένος, κεκαλλιεργημένος, «χώρα πᾶσα κάτεργος γέγονεν»* όπου και το απόσπασμα από τον Θεόφραστο.³¹⁴ Διαπιστώνεται ότι η σημασία του διαφέρει από αυτήν που απέκτησε μεταγενέστερα. Στο ίδιο λεξικό σημειώνεται επίσης: *«πλοῖον ἐν ᾧ καταναγαστικῶς εἰργάζοντο οἱ κατάδικοι, Βυζ.»*.

Στον Κριαρά, σημειώνεται ότι η λέξη συναντάται στο Χρονικό του Μορέως, στην πρώιμη λογοτεχνία της κυπριακής διαλέκτου στο Χρονικό του Μαχαιρά, και στην πρώιμη δημώδη λογοτεχνία της Κρήτης, στον Απόκοπο του Μπεργαδή.³¹⁵

ἐξόμπλιον, ἐξώμπλια, ἀξόμπληα; ἐξομπλεῖα

Σε αρκετά σημεία βρίσκεται η λ. Στο φ.86ν, στον Προς Δημόνικον, γράφει *ἀξόμπληα* για να αποδώσει την λέξη παραδείγματα και είναι ορθογραφημένη όπως ακριβώς τη γράφω. Στον λόγο Προς Εὐαγόραν στο φ. 143ν, παρέχει τις λ. *ἐξώμπλια, ὑποδείγματα, ἀρχέτυπα* για να προσδιορίσει τη λ. παραδείγματα του αρχαίου κειμένου. Επίσης στον Προς Νικοκλέα στο φ. 93r γράφει *ἐξομπλεῖα*. Στο 105ν πάλι για τη λέξη παραδείγματα παραδίδεται η λέξη *ἐξόμπλιον* μαζί με τις λέξεις *ὑπόδειγμα, εἰκόνα*.

Ο Κριαράς αναφέρει την συχνότητα εμφάνισης της λ. στην Μεσαιωνική Ελληνική Δημώδη Γραμματεία και τις διαφορετικές τυπολογικά μορφές της (*ἐξόμπλιον, ξόμπλιν, ξάμπλιν, ἐξέμπλιον*)³¹⁶. Αποτελεί δάνειο από την Λατινική < *exemplum* (= παράδειγμα)³¹⁷.

Κατά τους όψιμους αιώνες του Μεσαίωνα εμφανίζονται μια σειρά ποιημάτων, διασκευές δυτικών προτύπων σε γλώσσα μεικτή. Η εξήγηση που δίνεται για τη μορφή της γλώσσας είναι είτε γιατί η αρχική προέλευση των ποιημάτων αυτών είναι προφορική είτε συγκαλύπτει την προσπάθεια

³¹² Χαράλαμπος Π. Συμεωνίδης, « Φράγκικη και Βενετική επίδραση», στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 1999, σ. 175.

³¹³ Τζέφρυ Χόρροκς, Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2006, σ. 503.

³¹⁴ Liddell & Scott, II, σ. 678.

³¹⁵ Ό. π., Κριαράς, τ. Η', σ. 88. – Ό. π., Ντεϊβιντ Χόλτον, σ. 104. Ο Απόκοπος θεωρείται το πρώτο έργο που τυπώθηκε (1509) σε δημώδη ελληνική γλώσσα. Η Κρητική αναγεννησιακή ποίηση και ο χαρακτήρας της (λαϊκός ή λόγιος) απασχόλησε τους Έλληνες φιλόλογους με κυρίαρχη την άποψη του Στ. Αλεξίου.

³¹⁶ Στο ίδιο, τ. ΙΒ', σ. 134.

³¹⁷ Ν. Π. Ανδριώτη, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 239.

εξύψωσης του ύφους. Στο ποίημα «Καλλίμαχος και Χρυσορρόη» έχουμε τον τύπο *ἐξόμπλιον*³¹⁸.

ὀφφίκιον(121r)

Συναντάται στη Μεσαιωνική και Δημόδη Γραμματεία και σε έγγραφα του 17^{ου} και 18^{ου} αι., καθώς και στον Παιδαγωγό του Σοφιανού. Προέρχεται από το ιταλικό *officio*³¹⁹.

φουσάτον 128r

Ο Χατζιδάκης την συμπεριλαμβάνει στον κατάλογο των ξένων λέξεων που ανήκουν στο ποίημα του 15^{ου} αι. Θρήνος ή Άλωσις και στον Βελισσάριο³²⁰.

πουγγία (138r)

Ο Χατζιδάκης την συμπεριλαμβάνει στον κατάλογο των ξένων λέξεων που ανήκουν στο ποίημα του 15^{ου} αι. Θρήνος ή Άλωσις και στο Θανατικό³²¹. Ο Ανδριώτης σημειώνει ότι πρόκειται για υποκ. λατ. λέξης. Δηλαδή πούγγα < λατιν. *punga* < αρχ.γεργμ. *pung*³²².

λουλούδια (93v)(<αλβανική)

Ο Χατζιδάκης την συμπεριλαμβάνει στον κατάλογο των ξένων λέξεων που ανήκουν στο ποίημα του 15^{ου} αι. Θανατικό³²³. Πρόκειται για λαϊκή λ. που χρησιμοποιείται παράλληλα με την ίδια σημασία με την αρχαία λ. *ἄνθος*³²⁴.

στράταν (80r)

Ο Χατζιδάκης την συμπεριλαμβάνει στον κατάλογο των ξένων λέξεων που ανήκουν στο ποίημα του 15^{ου} αι. Θανατικό³²⁵.

ἄρματα, ἀμαξάρια,(85v)

ἄρμα : τὸ, λογ., πολεμικό αυτοκίνητο όχημα· αρχ. ἄρμα. Επίσης ἄρμα : τὸ, όπλο· μεσν. ἄρμα < λατιν. *arma*³²⁶. Moschorulus : ἄρμα, ἐνικῶς, τὸ τέτριππον ἄρματα πληθυντικῶς τὰ όπλα³²⁷.

---

³¹⁸ Robert Browning, Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα, εισαγ. μεταφρ. Δ. Σωτηρόπουλου, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1988, σ.125.

³¹⁹ Ο. π., Εμμ. Κριαράς, τ. ΙΔ', σ. 157.

³²⁰ Ο. π., Γ. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικά Έρευναί, τ.2^{ος}, σ. 548- 549.

³²¹ Στο ίδιο, Γ. Χατζιδάκης, σ. 547 -548.

³²² Ο. π., Ν. Π. Ανδριώτης, σ. 292.

³²³ Ο. π., Γ. Χατζιδάκης, σ. 548.

³²⁴ Πρβλ., Δημ. Ε. Τομπαΐδης, Λεξιλογικά της Νέας Ελληνικής, εκδ. επικαιρότητα, Αθήνα 1998, σ. 42.

³²⁵ Ο. π., Γ. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικά Έρευναί, τ.2^{ος},σ. 548.

³²⁶ Ο. π., Ν. Π. Ανδριώτης, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, σ. 36.

³²⁷ Ο. π., Du Cange, στ. 120.

Στο ιστορικό λεξικό στο λήμμα *ἄρμα* σημειώνεται : «Η λ. άνευ σαφούς και ακριβώς ορισμένης σημασίας εισήχθη εκ της εκκλησιαστικής γλώσσας». Στο λήμμα *ἄρμα* σημειώνεται ότι ο πληθ. είναι μεσαιωνικής προέλευσης και η σημασία του σχετίζεται με τα όπλα παντός είδους³²⁸. Επίσης συναντώνται οι λ. *ἀρματιλάτας*(85v) και *ἀμαξαρίους*(85v)³²⁹.

κοιναλαΐτης (94v)

Κοινολαϊταί : Σημαίνει κοινός λαός. *Balsamon ad Synod. VI. Can. 23.* διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἅγια δωρεὰ κατὰ κοιναλαϊτάς λέγεται τὰ ἅγια. *Idem ad Can. Apost. 26.* σημείωσαι οὖν, πῶς τιμωρεῖται ὁ κληρὸς διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν κοινολαϊτῶν³³⁰.

αὐθένται(139r)

Αρχ. ουσ. αὐθέντης που συναντάται στη μεσαιωνική δημόδη γραμματεία³³¹.

ἄσπρα (81v)

Στο χφ χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό με την έννοια του νομίσματος. Η λ. απαντά στο Χρονικό του Μαχαιρά. Στο Ιστορικό Λεξικό στη σχετική με τη σημασία αυτή κατηγορία σημειώνεται ότι πρόκειται για τουρκικό κέρμα με ελάχιστη αξία. Επίσης σημειώνεται : «Τσακων : Φρ. Γνωστός σάν κάλπικο ἄσπρο (ἐπί πασιγνώστου ἀνθρώπου) Ἀσπροῦ δουλειά (ἐργασία μικρᾶς ἢ οὐδεμιᾶς ἀξίας)»³³².

τοὺς γαλύφους (84v)

γαλίφης : κόλακας από το ιταλ. *gagliofo*³³³.

τουλάπιον (90v)

Τουρκική λέξη από το *dolar* (=ντουλάπι)³³⁴.

χατήρι, (100v),*χατίρια*101v.

³²⁸ Ό. π., Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, Α' Ιστορικόν Λεξικόν, τ.3, σ. 73.

³²⁹ Ό. π., C. D. Buck, W. Petersen, σ. 98 : ἀμαξάριος, ὁ Byz.

³³⁰ Ό. π., Du Cange, στ. 677.

³³¹ Ό. π., Εμμ. Κριαράς, τ. Γ', σ. 335. – Για τον τύπο ἀφέντης που είναι μεταγενέστερος, μsn. προέλευσης, πρβλ. ό. π., Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, Α' Ιστορικόν Λεξικόν, τ.3, σ. 323.

³³² Βλ. ό. π., Εμμ. Κριαράς, τ. Γ', σ. 268. – Πρβλ. Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, Α' Ιστορικόν Λεξικόν της Νέας Ελληνικής, Ακαδημία Αθηνών, τομ. 3ος, τυπ. «Εστία», Αθήνα 1941, σ. 213. – Πρβλ. ό. π., Εμμ. Κριαράς, τ. Γ', σ. 268.

³³³ Ν. Π. Ανδριώτης, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, σ. 61.

³³⁴ Στο ίδιο, σ.233.

Χατίρι σημαίνει την εύνοια, χάρη. Από το τουρκικό *hatir*³³⁵.

ταρσανάδες (132v).

Σημαίνει τα ναυπηγεία και προέρχεται από την τουρκική λέξη *tersane*³³⁶.

(τὸ) *τζερεμέ*(84r)

Ο Χατζιδάκης αναφέρει το συγκεκριμένο ως παράδειγμα μετατροπής ενός τύπου για να «δηλωθεί ο ενεργών, ο διαπραττων αυτό». Έτσι «τὸ τζερεμέ= ἡ ζημία, τὸ πρόστιμον» έγινε «ὁ τζερεμές, οἱ τζερεμέδες= ὁ προξενῶν τη ζημία³³⁷.

ὀγλήγορα (79v)

Ο Hubert Pernot συγκαταλέγει τη λ. στα επιρρήματα που απαντώνται στον Διγενή³³⁸.

τὰ κίνδυνα (81v)

κίντυνος τὰ κίντυνα...³³⁹

τὸν ψωμόν (84v)

Εντάσσεται στην ενότητα των λ. που η σημασία τους έχει περιοριστεί «Το ψωμός και ψωμίον αρχικά σήμαιναν «κομμάτι» (ψωμός ἄρτου= ἓνα κομμάτι ψωμί). Ήδη όμως στη μεταγενέστερη Ελληνική ταυτίστηκαν με τον ἄρτο. Εντάσσεται στην ενότητα των λ. που η σημασία τους έχει περιοριστεί³⁴⁰.

χωνείαν(82v).

Στο λεξικό του Ερρίκου Στεφάνου αναφέρεται : *Χωνεία, ἢ, [...] Diodor. 5.13 : Πολλήν σιδηρίτιν, ἣν τέμνουσιν εἰς τὴν χωνείαν καὶ κατασκευὴν τοῦ σιδήρου· et 27 : Τὸ ψῆγμα ... παραδιδόασιν ἐν τοῖς καμίνοις εἰς τὴν χωνείαν. Polyb. 34, 10, 12 : Τὸν χρυσὸν δεῖσθαι χωνείας πλείονος. Andr. Cret. p. 246 : Χρυσὸς χωνεία παραδοθεῖς³⁴¹.*

---

³³⁵ Στο ίδιο, σ. 418.

³³⁶ Ο. π., Ν. Π. Ανδριώτης, σ. 359.

³³⁷ Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, περ. Αθηνά, τομ. 29^{ος}, Αθήνα 1917, σ. 218.

³³⁸ Ο. π., Hubert Pernot, *Études de Linguistique Néo- Hellénique II*, σ. 413.

³³⁹ Π. Βλαστός, *Συνώνυμα και Συγγενικά*, εκδ. ΕΛΙΑ, Αθήνα 1989, σ. 333.

³⁴⁰ Ο. π., Ν. Π. Ανδριώτης, *Σημασιολογία*, σ. 11.

³⁴¹ Ερρίκου Στεφάνου, *Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσης / Thesaurus Graecae Linguae, ab Henrico Stephano, ex cudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1865, (ανατύπωση Οδυσσέας-Πελεκάνος, Αθήνα 2002), τομ. 16^{ος}, στ. 1791. – Πρβλ. ό. π., C. D. Buck, W. Petersen, A reverse index of Greek nouns and adjectives, σ. 69 : χωνεῖον Archig., Alex. Aphr.*

Συμπεράσματα

Η συστηματική διατήρηση της αρχαίας ονοματικής και ρηματικής μορφολογίας, όπως : α) Της αιτιατικής πληθυντικού της τρίτης κλίσης (π.χ. τὰς γνώμας). Του τελικού (ν) στην αιτιατική ενικού (π.χ. τὴν ἐναλλαγὴν). β) Διατήρηση του κλιτικού υποδείγματος των τριτόκλιτων ουσιαστικών γ) Της κατάληξης στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεργητικού ενεστώτα -ουσιν / ούσιν, -ωσιν/ ώσιν (π.χ. ἔχουσιν, ἀγαποῦσι). δ) Των μονολεκτικών συγκριτικών αντί του περιφραστικού σχηματισμού πιο + απλό επίθετο (π.χ. ὑπερτέρα, τιμιωτέρα καλλιωτέρα). Ο περιφραστικός σχηματισμός είναι περιορισμένος «κατά πολλά μεγαλύτερον», «πλέον ὑπέρμαχον» ε) Η χρήση της πρόθεσης «εἰς».

Από τη μορφολογία της παράφρασης διαπιστώνεται η ύπαρξη γλωσσικών στοιχείων της δημώδους και νεωτεριστικής γραμματείας³⁴² : 1) Η πλήρης αντικατάσταση του απαρεμφάτου από την υποτακτική 2) Ο περιφραστικός μέλλοντας θέλει + υποτακτική. 3) Η γενίκευση του τύπου εἶναι στο γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής και υποτακτικής του ρ. εἶμαι 4) Η αναφορική αντωνυμία ὁ ὁποῖος και η ἀκλιτη ὁποῦ 5) Η παρουσία τουρκογενών στοιχείων 6) Η παρουσία ιταλογενών στοιχείων.

Γενικά χαρακτηριστικά του λεξιλογίου : α) Η ερμηνεία μιας έννοιας περιλαμβάνει όρους τόσο από την αρχαία όσο και τη μεσαιωνική δημώδη γραμματεία. β) Παρουσιάζει ανομοιογένεια και ποικιλία : Συνύπαρξη λόγιων και λαϊκών στοιχείων. Λέξεις δάνειες πλάι σε λέξεις της αρχαίας ελληνικής. γ) Ὑπαρξη μεγάλου αριθμού σύνθετων λέξεων λογοτεχνικού ύφους.

Διαπιστώνεται ότι κύριο μέλημα και σημείο εκκίνησης αποτελεί η Γλώσσα. Αυστηρή παράθεση της κλασικής μορφολογίας. Αποφυγή στρουφνής σειράς λέξεων αλλά χρήση πυκνού και σε κάποιες περιπτώσεις εξεζητημένου λεξιλογίου.

---

³⁴² Γ. Κεχαγιόγλου, Από τον ύστερο Μεσαίωνα ως τον 18^ο αιώνα, εκδ. ΙΝΣ, Αθήνα 2009, σ. 44 . Ο συγγραφέας αναφέρει συνολικά δώδεκα σημεία. Εδώ συμπίπτουν τα έξι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗΣ.

- I. Περιφραστική απόδοση.
- II. Αλλαγή των όρων της πρότασης.
- III. Συμπλήρωση των όρων της πρότασης.
- IV. Απλοποίηση της σύνταξης.

Εισαγωγή

Η ιδιομορφία κάθε προσπάθειας ενδογλωσσικής μεταφοράς, θέτει το θέμα της τεχνικής της μετάφρασης που ακολουθήθηκε. Η μετάφραση από μια σύνθετη μορφή γλώσσας, όπως είναι η αρχαία ελληνική σε μια αναλυτική μορφή γλώσσας όπως είναι η νέα ελληνική, υπόκειται σε μετασχηματισμούς που εντάσσονται σε κατηγορίες³⁴³ :

- α. Την περιφραστική απόδοση.
- β. Αλλαγή των όρων της πρότασης.
- γ. Τη συμπλήρωση των όρων της πρότασης.
- δ. Την απλοποίηση της σύνταξης.

Ι. ΠΕΡΙΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Η περιφραστική απόδοση συνιστά τη μετατροπή της λέξης- έννοιας σε φράση ή πρόταση. Στο χφ. πρόκειται για ουσιαστικά, επίθετα της αρχαίας ελληνικής και ρήματα. Περιγράφονται με όρους που έχουν τη μορφή ορισμού της έννοιας.

1. Ουσιαστικά :

«Πρὸς Δημόνικον» : φ. 74r *ῥώμη* : ἡ σωματικὴ ἀνδρεία, φ. 74v *παρακλήσις* : παρακίνησις, προτροπή, ἀπόκτησις λόγων μαθημάτων, φ. 74v *παραίνεσις* : διδασκαλία παραινετικὴ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, φ. 75v *εὐδοξία* : εὐκλεία, δόξα, καλὴ τύχη, καλὸν ὄνομα, φ. 76v *φύσις* : ἡ εὐφυΐα, ἡ καλὴ προαίρεσις, ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις, ἡ εὐγένεια, ἡ ἀρετὴ τῆς φύσεως, φ. 76v *γένος* : οἱ προσήκοντες καθ' αἶμα, φ. 79r *μελέται* : συχνές μελέται, ἀναγνώσεις θεωρίαι, φ. 78v *σωφροσύνη* : ἡ τήρησις, χαλιναγωγία ,ἡ φύλαξις τοῦ δικαίου τῶν παθῶν, φ. 79v *φιληκοῖαν* : ἡγαπημένην ἀκρόασιν, φ. 85v *νοῦς* : τὸ ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς, φ. 87v *δημοκρατία* : πόλις ἐν ἧ κρατῆ ἔξουσιάζη ὁ δῆμος κοινός λαός, φ. 89r : *φιλόσοφος* : φιλοῖστωρ, θεωρητὴς γνώστης τῶν ὄντων, φ. 89r *γλώττα* : τὸ λαλητικόν, φωνητικόν ὄργανον.

«Πρὸς Νικοκλέα» : φ. 99v *φιλόπολις* : ἐραστὴς τῆς πατρίδος, φ. 100r *πλῆθος* : κοινός λαός, φ. 100v *δίκαιος* : ἔννομος, ἔνθεσμος, φύλακας, τηρητὴς, ὑπερασπιστὴς τῆς δικαιοσύνης, 106v *ὄψις* : ἐξωτερικὴ θεωρία, 106v *μετριότης* : μεσότης , ἡ ἰκανότης, ἡ δύναμις τοῦ μέσου τῆς ἀρετῆς, 107r *ἐμπειρία* : πρακτικὴ

---

³⁴³ I. Θ. Κακριδής, Το μεταφραστικό πρόβλημα, Βιβλιοθήκη της Εστίας, Αθήνα 1984. Πρόκειται για το εγχειρίδιο που χρησιμοποιήθηκε ως βάση για την αξιολόγηση της μετάφρασης. Η διάκριση αυτή θεμελιώνεται από τον I. Θ. Κακριδή και συμπεριλαμβάνει και άλλες κατηγορίες οι οποίες δεν χρησιμοποιήθηκαν εδώ. Η επιλογή αφορά τη μεγάλη συχνότητα χρησιμοποίησής τους από τον παραφραστή.

γνώσις, φ. 107r φιλοσοφία : θεωρητική γνώσις, μάθησις, ἐπιστήμη, φ. 109v συγγράμματα : πεζογραφικά λογογραφικά πονήματα.

Εὐαγόρας : φ. 116r ἀρετὴ : ἐπίκτησις, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, φ. 117v μεταφοραὶ : μετατροπαὶ τῶν λέξεων, φ. 122v σοφία : μάθησις, παιδεία, γνώσις, εἴδησις τῶν ὄντων, φ. 124r πλάνος : πλανώμενος, ἔνθεν κακεῖθεν περιερχόμενος, φ. 130r ῥαθυμίαι : ἡσυχάσεις τῆς ψυχῆς, φ. 132r φύσις : φυσικὴν ἀγχίνουσαν, ἐπιτηδειότητα κατὰ τὴν ἀρετὴν, φ. 133v φιλέλληνες : φίλοι, ἐραστὲς τῶν Ἑλλήνων, φ. 136v σύμμαχοι : συμβοηθοὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, φ. 139v μῦθος : ψευδής, ἐπίπλαστος λόγος, φ. 143r Ἑλλάδα : ἑλληνικὴν γῆν, φ. 143v φιλοσοφία : χρῆσις, μεταχείρησις, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, φ. 144v φρόνησις : γνώσις, διάκρισις, ὀρθὴ κρίσις τῶν πραγμάτων.

2. Επίθετα :

«Πρὸς Δημόνικον» : φ. 74r προτρεπτικός (λόγος) : παρακινητικὸς διεγερτικὸς εἰς μάθησιν, φ. 76r ἀθάνατος : αἰώνιος, αἶδιος, παντοτινὸς δηλ. στοὺς μεταγενέστερους, φ. 80v βέλτιστοι : οἱ πλέον καλοὶ, ἐνάρετοι, φ. 81v ἐπακτὸς ὄρκος : ἀλλότριος, ξένος, ἐπίσακτος, ὑπ' ἄλλου γενόμενος, φ. 82r ἄπειρος : χωρὶς δοκιμῆν, φ. 85r δυσάρεστος : ἀπαρέσκων τοῖς ἄλλοις, φ. 85v πολλοὶ : περισσοὶ χυδαῖοι ἄνθρωποι, φ. 84r ἀγαθός : καλός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος ἄνδρας, φ. 88r ἐνδοξότερος : τιμιώτερος μὲν περισσοτέραν φήμην, ὄνομα τοῦ προτέρου (βίου) εὐκλεέστερος, φ. 88v ἄδικον : παράνομον, ἐξ ἀδικίας συναγμένον, φ. 89v περίλυπος : κατὰ πολλὰ ὑπερβολικὰ λυπούμενος, ὑποβρύχιος τῆ λύπη, φ. 91r οἱ πλεῖστοι : οἱ περισσότεροι, φ. 91r τοῖς ὑγιεινοτάτοις : τὰ σωτήρια, σωστικά τῆς υγείας, φ. 91r τὰ βέλτιστα : τὰ ἐξάριετα, ὠφέλιμα, ἐπαινετὰ ἔργα, φ. 93r ἀθάνατον : αἰώνιον, παντοτεινὸν ἄνθρωπον, φ. 93r χρήσιμον : ὠφέλιμον εἰς εὐζωΐαν συντείνων συμβάλλων καὶ χρηστῶν ἠθῶν κτῆσιν.

«Πρὸς Νικοκλέα» : φ. 95v ἰσοθέους : ἴσους ὁμοίους μὲν τὸν θεὸν κατὰ τὴν ἐξουσίαν, φ. 96r τοὺς οἰκειοτάτους : τοὺς πλέον οἰκείους συγγενεῖς προσήκοντας, (99r τῶν ἐλασσόνων : τῶν μικρωτέρων, εὐτελεστέρων, ἐλαττωτέρων, ὑποδεεστέρων, 99r τῶν δὲ μειζόνων : τῶν μεγαλητέρων τελειωτέρων ἐντελεστέρων), φ. 101v τοὺς οἰκειοτάτους : τοὺς συγγενεστάτους, τοὺς πλησιάζοντας τῷ γένει.

«Εὐαγόρας» : φ. 129v περιμαχητότατον : περισπύδαστον, ἐπιθυμητότατον, ἄξιον σπουδῆς, ἐπιμελείας, φ. 132r δημοτικός : ἐράσμιος, προσφιλής, ἀρεστός τῷ δήμῳ, φ. 132r στρατηγικός : ἐπιτήδειος, δόκιμος, ἔμπειρος κατὰ τὰ στρατηγικά, φ. 132r τυραννικός : ἡγεμονικός, βασιλικός, ἄξιος τυραννεῖν, βασιλεύειν, φ. 140v χρησιμώτερον : ὀνησιμώτερον, ὠφελιμώτερον, πλέον ὑπέρμαχον, φ. 140v σπανιώτατον : ὀλιγώτατον, βραχύτατον, λίαν σπανιάκις, ὀλιγάκις ἀκολουθῶν τῷ τῶν αὐτῶν βίῳ.

3. Ρήματα :

«Πρὸς Δημόνικον» : φ. 73r τιμῶσιν : δοξάζουσι δια τῆς τιμῆς, περιποιῶνται, ἀγαποῦσι, ἄγουσιν φ. 73v ἀποστέλλω : συγγράφω καὶ πέμπω, στέλνω φ. 75r συγγηράσκει : συμπαρακμάζει (συμπαλαιοῦται) διαμένει ἕως γήρους, φ. 76v καταριθμοῦμαι : μετρῶ λέγω διηγοῦμαι μία πρὸς μία, φ. 77r πέφυκα : ἔχω φύσιν καὶ ἰδίωμα, φ. 88r πλεονεκτῶ : λαμβάνω τὸ περισσότερον κέρδος ἢ τιμῆ, φ. 89r ὑπερέχω : διαφέρω, εἶμαι καλλιώτερος.

«Πρὸς Νικοκλέα» : φ. 94r πλουτεῖτε : κέκτησθε πολλά, ἐστὲ πλούσιοι, φ. 100r δημαγωγῶ : διοικῶ τὸν δῆμον, τὸν κοινόν λαόν.

«Εὐαγόρας» : φ. 121v καταδουλόω : ποιῶ ὑπόφορον, ὑποτελῆ, φ. 122r ἄρχομαι : κάνω ἀρχήν, φ. 122v ἐκρατίστευσεν : ἔγινε εὐδόκιμος, ἐνάρετος, φ. 121v ἐξεβαρβάρωσε : ἐγέμισεν ἀπὸ βαρβάρους, βάρβαρον ἐποίησεν, φ. 122v διήνεγκεν : ἦτον ἀνώτερος τῶν ἄλλων, φ. 123v ἐξήμαρτεν : ἔγινεν ἐπίβουλος, φ. 127r σκοπῶμεν ἐπὶ τούτων : κάνωμεν σύγκρισιν, φ. 132v προσπερεβάλετο : περιέκτισεν, ἀνήγειρεν, ἀνύψωσεν κύκλω, φ. 132v προσεκτήσατο : ἔλαβεν, πήρεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του, φ. 132v διώρθωσε : ἀνήγαγε, ἀνέφερεν εἰς τὸ κρείττων, φ. 143r ἐξανεχθῆναι : νὰ εὐγῶσι ἔλθωσι εἰς τὸ φως

II. ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ.

Τα φαινόμενα αλλαγῆς των ὀρων της πρότασης οργανώνονται σε κατηγορίες μετασχηματισμοῦ του γραμματικού είδους. Κατά την ἀνάλυση μιας σύνθετης μορφῆς γλώσσας ὅπως η αρχαία ελληνική καθίσταται ἀναγκαία η διαδικασία εξίσωσης του πτωτικού προσδιορισμοῦ (γενική, δοτική) σε εμπρόθετο, του εμπρόθετου προσδιορισμοῦ σε πρόταση, του πτωτικού προσδιορισμοῦ σε πρόταση, του ονόματος σε πρόταση, του επιρρήματος σε εμπρόθετο προσδιορισμό, την αντικατάσταση της μετοχῆς με πρόταση και την αντικατάσταση του ἀπαρεμφάτου.

1. Πτωτικός προσδιορισμός > Εμπρόθετος προσδιορισμός

<Γενική>:

φ. 74v ὧν χρῆ : καθ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια πρέπει

φ. 74v καὶ τίνων ἔργων : καὶ ἀπὸ ποῖα ἔργα

φ. 75r πλούτου κρείττων : καλλιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα τιμιωτέρα ὑπ : ἀπὸ τὸν πλοῦτον ὄλβον θησαυρὸν χρήματα

φ. 81v σεαντόν αιτίας αἰσχροῦς ἀπολύων : ἢ τὸν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου ἀπὸ αἰσχροῦς αιτίας μέμψιν συκοφαντίαν λαιδωρίαν νὰ λυτρώσης ἐλευθερώσης

φ. 88v τοὺς μετὰ δικαιοσύνης ζημιωθέντες : ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἐζημιώθησαν ἐβλάφθησαν ἔχασαν τὰ ἴδια των πλοῦτη με τὴν δικαιοσύνην διαφύλαξιν τῆς δικαιοσύνης

- φ. 89r πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον : σπούδαζε φρόντιζε μερίμνα προνοοῦ διὰ ὅλα τὰ πράγματα ὅπου συμβάλλουσι εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν
- φ. 89r ἢ γλῶττα προτρέχει τῆς διανοίας : ἢ γλῶσσα τὸ φωνητικὸν λαλητικὸν ὄργανον προοδεύει προπορεύεται κινῆται εἰς τὸ λαλεῖν προτίτερα ἀπὸ τὴν ἑαυτὸν διάνοιαν στοχασμὸν συλογισμὸν
- φ. 89r μὴδὲν τῶν ἀνθρωπίνων : ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα γῆϊνα βιωτικά : κἀνένα πρᾶγμα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα γῆϊνα βιωτικά
- φ. 96v τῶν ἐπιτηδευμάτων : διὰ ὅλα τὰ ἐπιτηδεύματα
- φ. 99v τοῦ πλήθους : διὰ τὸ πλήθος δῆμον κοινόν λαόν
- φ. 102v ἐξαιροῦ τῶν πολιτῶν : αἶρε ἀπὸ τοὺς πολίτας
- φ. 106r δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὦνητή : ἢ τιμὴ ἀπὸ τὰ χρήματα δὲν εἶναι ἀγοραστή
- φ. 118r φανήσεται καταδεεστέρα τῆς δόξης : θέλει φανῶσιν κατὰ πολλὰ ὑποδεεστέρα ἀπὸ τὴν δόξαν
- φ. 118r ἦς : ὑπὸ τὴν ὁποίαν
- φ. 122v ἐκεῖνος τῶν ἡλικιωτῶν ἐκρατίστευσεν : ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας ἀπὸ ὅλους τοὺς ἡλικιωτάς ὁμοχρόνους ἡρήστευσεν
- φ. 125v διελῶν τοῦ τείχους : διὰ μέσου τοῦ τείχου κάστρου
- φ. 126v ἐκάστου αὐτῶν : μὲ κάθε ἓνα πλεονέκτημα αὐτῶν τῶν βασιλέων
- φ. 130r ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς: φροντίζουν διὰ τὴν ψυχὴν τους
- φ. 136r τῆς ἀρχῆς ἀποστερήθησαν : ἀφερέθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν

<Δοτική> :

- φ. 73v ἀπέσταλκά σοι : συνέγραψα καὶ ἔπεμψα ἔστειλα εἰς τοῦ λόγου σου
- φ. 76r τοῖς πόνοις : μὲ τοὺς καθημερινούς πόνους κόπους μόχθους ἀγῶνας
- φ. 76r τῶ γένει προσήκοντας: κατὰ τὸ γένος δηλ: κατὰ τοὺς οἰκείους φίλους συγγενεῖς προσεγγίζοντας πλησιάζοντας
- φ. 78v πείθου τοῖς νόμοις : πειθάρχει ὑποτάσσου εἰς τοὺς νόμους ὄρους
- φ. 81v τοῖς πονηροῖς ἀπιστεῖν : νὰ ἀπιστῆς νὰ μὴν δίδης ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς
- φ. 86r ἐλύπησαν τοῖς λόγοις : ἐπίκραναν ( ) ἐψύχραναν μὲ τὰ ψιλὰ λόγια ῥήματα
- φ. 88v τοσοῦτω κρείττων δικαιοσύνη χρημάτων ὅσω : ἢ τήρησις ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου ὑπ: καὶ εἶναι τιμιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα ὠφελιμωτέρα ἀπὸ τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ ἀργύρια κατὰ τόσον καθ'ὅσον
- φ. 88v τοῖς μοχθηροῖς ἀδύνατον μεταλαβεῖν : εἰς τοὺς μοχθηροὺς φαύλους πονηροὺς ἀνέφικτον εἶναι νὰ μεταλάβωσι μετέρχωσι κοινωσωσι μεταχειρισθῶσι ἀποκτῶσι
- φ. 89r πρότερον ἐπισκόπει τῆ γνώμη : προτίτερα σκέπτου στοχάζου θεώρει προνόει ζυγίαζε ταλάντευε μὲ τὴν γνώμην τὸ ( ) τὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς
- φ. 89r ἀλλ' οὖν ἐλπίσι γε σπουδαίαις ὑπερέχουσι: ὅμως ὑπερτεροῦσι ὑπερβάλουσι διαφέρουσι εἶναι καλλιώτεροι κατὰ τὰς ἐλπίδας προσδοχὰς ἀπεκδοχὰς τὰς σπουδαίας καλὰς ἐναρέτους φιλοσόφους

- φ. 89v γίνου δε τοῖς ἄλλοις : συναναστρέφου καὶ μέ τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
- φ. 90r δεῖ γὰρ εἶναι φοβερὰν τοῖς μὲν φαῦλοις τὴν τοῦ βίου τελευτὴν: διότι πρέπει προσήκει νὰ ὑπ: εἶναι φοβερόν τρομερόν φρικαλαίαν εἰς τούς φαύλους κακούς πονηρούς κακεντρεχεῖς ἀνοῦ'ς τελευτὴ ἀποβίωσις τὸ τέλος
- φ. 90v πολλὴν δ' ἂν τῷ θεῷ χάριν σχοίην: καὶ θέλει ἔχω γνωρίσω ἀνίσως ὁμολογήσω ἀποδόσω εὐχαριστίαν δοξολογίαν εἰς τὸν θεὸν περισσὴν δηλ: μεγάλως εὐχαριστήσω εἰς τὸν θεὸν
- φ. 90v δεῖν μηδὲν παραλιπεῖν ὧν ἂν ἔχω σοι συμβουλεύειν: ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει νὰ μὴν ἀφίσω ἄγραφον κανένα παράγγελμα ἀπὸ ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποῖα ἤθελε ἰσχύω ἠμπορῶ δύναμαι νὰ συμβουλεύσω διδάξω νουθετίσω ὑποβάλλω εἰς τοῦ λόγου σου
- φ. 95r τοῖς δὲ τυράννοις : ὅμως εἰς τούς τυράνους βασιλεῖς
- φ. 103r γίνου ταῖς ἐπιστήμαις : ὑπαρχε μὲ τὰς ἐμπειρίας
- φ. 105v οὐδὲν μέρος τοῖς πονηροῖς μέτεστιν : καμία μετοχὴ εἰς τούς πονηρούς δὲν ὑπάρχει
- φ. 106r πλοῦτον τοῖς παισὶ καταλειπεῖν : μεγάλον θησαυρόν εἰς τούς παῖδας νὰ ἀφίσης
- φ. 106r παραγίγνεται τοῖς φαύλοις : δίδονται εἰς τούς φαύλους.
- φ. 106r τοῖς ἄρχουσι : μέ τούς ἄρχοντας ἡγεμόνας δηλ: μέ τὸ ἦθος τῶν ἀρχόντων
- φ. 114v τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει : μέ τὸ πλήθος καὶ μέ τὴν ὠραιότητα
- φ. 118r τῇ λέξει : κατὰ τὰς λέξεις, ὀνόματα
- φ. 125r θεῷ : εἰς θεό
- φ. 128r τῷ στρατοπέδῳ : μέ τὸ στρατόπεδον
- φ. 132v καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς : καὶ μέ τὰς ἄλλας παρασκευὰς ἐτοιμασίας
- φ. 134v τῷ σώματι : εἰς τὴν ζωὴν του
- φ. 135v νόμῳ : μέ νόμον
- φ. 121v βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ : ἐπάνω εἰς τὸν μεγάλο βασιλέα τῆς περσίας ξέρξην
- φ. 130r ταῖς καρτερίαις : εἰς τὰς καρτερίας ὑπομονᾶς ἀνοχᾶς δηλ: εἰς τὸ καρτερεῖν ὑπομένειν πόνους

2. Εμπρόθετος προσδιορισμός > Πρόταση

Προς Δημόνικον :

- φ. 73r ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις : τὰς φιλίας ἑταιρίας συνομιλίας ἀγάπας συναναστροφάς, ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους ἕνας μέ τὸν ἄλλον
- φ. 73v τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας : φιλίας ἀγάπης ἑταιρίας συνηθείας ὅπου ἔχομεν ἀλλήλους μας ἀναμεταξύ μας
- φ. 73v τῆς πρὸς ἰππόνικον συνηθείας : τῆς φιλίας συνομιλίας ὅπου εἴχομεν μέ τὸ ( ) ἰππόνικον
- φ. 74r τὴν ἐν λόγοις : ὅπου θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τούς λόγους εἰς τὰ μαθήματα
- φ. 75r ῥώμη δὲ μετὰ φρονήσεως : καὶ ἡ ἰσχύς δύναμις ἡ σωματικὴ ἀνδρεία ὅταν εἶναι συντροφιασμένη μέ φρόνησιν γνῶσιν σύνεσιν διάκρισιν

- φ. 78r τῶν περί τό σῶμα γυμνασίων : ἀπό τά γυμνάσια ὅπου θεωρῆται εἰς τό σῶμα
- φ. 79v ἐν τῷ βίῳ : ὅπου ἔχης εἰς τήν παροῦσαν ζωήν
- φ. 82v ἐν τοῖς κινδύνοις : ὅπου γίνεται εἰς τούς κινδύνους δυστυχίας
- φ. 85v πρό μέθης : προτιήτερα ἀπό τήν μέθην δηλ: προτοῦ μεθήσης
- φ. 87r ἐκ τῆς ἀρρώστιας : ὅπου δοκιμάζωμεν ἀπό τήν ἀρρωστιαν ἀσθενειαν καχεξίαν μας
- φ. 87v καί τήν παρ' ἐκείνων εὐνοϊαν : καί τήν φιλίαν ἀγάπην ὅπου προέρχονται ἀπό ἐκείνους τούς βασιλεῖς
- φ. 87v ἐν δημοκρατία : μέσα εἰς πόλιν ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσιάζη ἡ δῆμος κοινός λαός
- φ. 87v ἐν μοναρχία : μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην
- φ. 90r ἐν τῷ ζῆν : ὅπου γίνεται εἰς τήν παρούσαν ζωήν
- φ. 89r ἐν ἀνθρώπου σώματι: ὅπου εὐρίσκεται μέσα εἰς τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου
- φ. 91v ἐν μέν τῷ ῥαθυμεῖν : ὅταν ῥαθυμῶμεν ἀμελῶμεν ὀλιγορῶμεν καταφρονῶμεν τῆς ἀρετῆς

Πρὸς Νικοκλέα :

- φ. 101v τά περί τούς θεούς : τά πρέποντα ἀνήκοντα εἰς τους θεούς τάς προσφορᾶς ὅπου πρέπει να προσφέρης εἰς τους θεούς
- φ. 102v μετ' ὀργῆς : μέ ὀργήν θυμόν ὅταν εἶσαι θυμωμένος
- φ. 106r περί τό σῶμα : ὅπου ἀνήκουσι θεωροῦνται πάρεξ εἰς τό σῶμα

Εὐαγόρας:

- φ. 114v Περί αὐτόν : ὅπου δεικνύεις διά τόν πατέρα σου
- φ. 115r ἀντί τοῦ ζῆν : παρά νά ζῶσι βιῶσι εἰς τόνδε τόν βίον
- φ. 116r ἐν εἰδόσι : ἔμπροσθεν εἰς ἀνοῦ'ς ἀκροατάς ὅπου ἠξεύρουσι γινώσκουσι ἐπίστανται διά τάς ἀρετάς τῶν ἐπαινουμένων
- φ. 117v τοῖς περί τούς λόγους : ἐκείνους ὅπου καταγίνονται ἐνασχολοῦνται ἐπάνω εἰς τούς ἐπαινετικούς ῥητορικούς λόγους
- φ. 121r ὑπό τοῦ βασιλεύοντος : ἀπό ἐκεῖνο(ς) ὅπου ἐβασίλευεν ἤνασεν ἐκυρίευν
- φ. 125v τούς μεθ' ἑαυτοῦ : ἐκείνους τούς ἀνοῦ'ς ὅπου εἶχε μαζί του
- φ. 126r τῶν μέν περί τόν τύραννον : ἐκεῖνοι οἱ ἄνοῖ ὅπου ἦττο πέριξ εἰς τόν βασιλέα δηλ: οἱ σωματοφύλακες δορυφόροι ὑπασπισταί τοῦ βασιλέως
- φ. 140r ἐκ βαρβάρων μέν : ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτον βάρβαροι ἀμαθεῖς ἀπαίδευτοι ἀγράμματοι
- φ. 140r ἐξ' ἰδιώτου : ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτον ἰδιωτῆς ἰδιωπράγμων ἄτιμος ἀκλεῆς ἀξιώματος ἄνευ
- φ. 140r ἐξ ἀδόξων : ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἄδοξοι ἄτιμοι καταφρονεμένοι ἀφανεῖς ἀνοικουστοι
- φ. 140v τόν περί κύπρον : ὅπου ἔγινεν εἰς τήν νῆσον κύπρον
- φ. 140v εἰς τήν ναυμαχίαν : εἰς τόν πόλεμον εἰς τήν μάχην ὅπου ἔγινεν διά στόλων (νῆσον)

- φ. 140v ἀντί δουλείας : ἀντίς διά τήν δουλείαν σκλαβίαν ἀπό ἐκεῖ ἦτον ὑποφοροὶ ὑποτελεῖς ὑποκάτω τούς λακεδαιμονίους
- φ. 143r πρὸς δέ τούτοις : καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα προκρίνω τὰς εἰκόνα(ς) τῶν πρά(ξεων) τῆς διανοῖας
- φ. 144r περὶ τῆς νίκης : διά τήν (κίνησιν) δηλ: διά νά φανῶσι νικηταί

3. Πτωτικός προσδιορισμός > Πρόταση

- φ. 84r τοῦ τε ζημίαν μεγάλην ἐκτίσαι : ἢ διά καμμίαν μεγάλην ζημίαν βλάβην ἀδικίαν τζερεμέ* ὅπου ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση νά κτήσης, πληρώσης
- φ. 89r τῶ μὲν ἐπιτελεῖν : μέ τό σῶμα νά ἐπιτελεῖς τελειόνης κατορθώνης φέρεις εἰς ἔργον πράξιν
- φ. 90v μή διαμάρτοιμι τῆς δόξης : δέν ἤθελε ἐκπέσω ἀπό τήν δόξαν ὑπολειψιν καλήν ἐλπίδα
- φ. 91r φιλοπονία : φεροπονίαν ἐπιμέλειαν σπουδήν ὅπου ἐδειξας
- φ. 138v τοῦ πολεμεῖν : ἀπό τό νά πολεμῶσι μάχωνται

4. Ονομα > Πρόταση

- φ. 73v τεκμήριον : τό ὁποῖον ὑπ: δεῖγμα συμβουλή παράστασις
- φ. 101r τήν μεγαλοπρέπειαν : τό μεγαλοπρεπές τό μεγαλουργόν τό ἔνδοξον τό μεγάλα καί πολυτελῆ ποιεῖν ἔργα
- φ. 106r τούς λόγους : λόγια ῥήματα ὁμιλίας ὅπου μέλλης νά προφέρης
- φ. 110r σημείον : δεῖγμα τεκμήριον μαρτυρίαν βεβαίωσιν τοῦ λόγου μου
- φ. 121r ὁμώνυμον : νά ἔχη τήν ὁμ(ί)αν ὀνομασίαν προσηγορίαν ὁμωνυμίαν
- φ. 122v ἀνδρί : ἀνδρας ἤλθεν εἰς ἀνδρικήν ἡλικίαν
- φ. 123r τῆς δόξης : ὅλον ὅπου ἡ δόξα ἢ ὑπόληψις ἦν εἶχον εἰς αὐτόν
- φ. 144r τῶν δρομέων : τούς δρομέους ἐκείνους ὅπου τρέχουσι μέ τούς ἵππους

5. Επίρρημα > Εμπρόθετος προσδιορισμός

- φ. 90v ἅμα : ἐν ταυτῶ εἰς τόν αὐτόν καιρόν
- φ. 90v ἐντεῦθεν : ἀπό ἐδῶ ἀπό τόν παρόντα παραινετικόν λόγον
- φ. 91r τούναντίον : καθ' ὅλον τό ἀνάπαλιν
- φ. 91v πρῶτον : κατά πρῶτον πρὸς καιρόν
- φ. 91v ὕστερον : καί μετά ταῦτα
- φ. 93v πανταχόθεν : ἀπό κάθε σύγγραμμα
- φ. 93v μόλις : μετά βίας μετά πολλοῦ κόπου καί σπουδῆς
- φ. 96v καθόλου : γενικῶς ἐν περιλήψει
- φ. 114v ἐνθάδε : ἐδῶ εἰς τόν κόσμον
- φ. 134v ὀνομαστί : καθ' ὄνομα ἓνα πρὸς ἓνα

6. Αντικατάσταση της μετοχής:

Το κλασικό παράδειγμα ανάλυσης της μετοχής εμφανίζεται με τη μορφή δευτερεύουσας πρότασης. Το είδος της δευτερεύουσας πρότασης καθορίζεται από το είδος της μετοχής. Η επιρρηματική μετοχή ανάλογα με τη σημασία της αναλύεται σε δευτερεύουσα πρόταση. Η αιτιολογική αναλύεται σε αιτιολογική δευτερεύουσα πρόταση, η τελική μετοχή μεταφέρεται στη νέα ελληνική σε τελική δευτερεύουσα πρόταση που συνδέεται καθ' υπόταξη με την κύρια. Η χρονική μετοχή σε χρονική δευτερεύουσα, η παραχωρητική ή ενδοτική σε παραχωρητική δευτερεύουσα πρόταση.

Η κατηγορηματική μετοχή που συντάσσεται με τα αισθήσεως, γνώσεως, μαθήσεως και μνήμης σημαντικά αναλύεται σε ειδική δευτερεύουσα πρόταση. Ενώ με το «να» αναλύεται η κατηγ. μετοχή που συντάσσεται με τα ρήματα ψυχικού πάθους σημαντικά καθώς και με τα ρήματα ενάρεως, λήξεως, ανοχής και καρτερίας σημαντικά. Η επιθετική μετοχή αναλύεται σε δευτερεύουσα αναφορική πρόταση.

Δύο μετοχές στην ίδια πρόταση δύνανται να προσδιορίζουν η μια την άλλη. Σε αυτή την περίπτωση έχουμε ανάλυση της προσδιορίζουσας μετοχής σε ρήμα δηλαδή τη δημιουργία κύριας πρότασης.

Πολύ συχνά η μετοχή κατέχει τη θέση υποκειμένου ή αντικειμένου μέσα στην πρόταση και η αντιστοίχιση αφορά σε ουσιαστικό στη νέα ελληνική.

φ. 74r *ἐγὼ δὲ τοῦς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ
καὶ ἐγὼ τοὺς σπουδάζοντας (μεθιόντας) τὴν φιλοσοφίαν διδάσκω*

φ. 74r *τοὺς ἀκούοντας ὠφελοῦσιν,
τοὺς ἀκροατὰς μαθητὰς βοηθοῦσι*

φ. 75r *ἐξουσίαν μὲν τῆ ράθυμια παρασκευάζων,
ἐπειδὴ παρέχει ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν
φ. 75r καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἀσκούντων ἐκόσμησε,
καὶ ἡ ῥώμη τὰ κορμια τῶν ἀθλητῶν στολίζει*

φ. 75r – 75v : *τὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀδύνατα δυνατὰ καθιστῶσα, τὰ δε τῷ πλήθει
φοβερὰ θαρσαλέως ὑπομένουσα.
ἐκεῖνα ὅπου φαίνεται εἰς τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς ἀναίφικτα ποιεῖ ἐφικτὰ καὶ ἐκεῖνα
ὅπου φαίνεται φρικαλέα εἰς τό πλήθος ὑπομένει μεγαλοψυχως.*

φ. 75v *τόν δὲ πόνον ἔπαινον ἡγουμένη.
καὶ λογιάζει τον μόχθον (ως) ἐγκώμιον*

φ. 75v τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων
ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό ἐκείνους τοῦς ἥρωας
μυθικούς ἥρακλέα τε και θυσέα

φ. 76r οὐδέ ραθυμῶν διετέλεσε τόν βίον
μήτε μετά ραθυμίας δέν ἐπέρασετήν ζωήν

φ. 75v - 76r οὐδέ γάρ ὀλιγορῶν τῆς ἀρετῆς, οὐδέ ραθυμῶν διετέλεσε τόν βίον
διότι ὁ μαθητής σου (μήτε) μετά ὀλιγορήσεως τῆς ἐναρέτου ζωῆς μήτε μετά
ἀμελείας δέν ἐπέρασε τήν ζωήν

φ. 77v εὐσέβει τά πρός τοῦς θεούς, μή μόνονθύων,
γίνου εὐσεβῆς εἰς τόν θεόν καί ὄχι μοναχά μέ τό νά προσφέρῃς θυσίας
ὀλοκαυτώσεις εἰς αὐτόν

φ. 78v μηδέ ποτε μηδέν αἰσχρόν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν·
ἀνίσως ἤθελε ποιήσης κάμμίαν φοράν κάνένα ἄπρεπον μη προσδοκᾷς ὅτι θέλει
γελάσης ἀπατήσης τοῦς ἀνοῦ'ς

φ. 79v ἄ δέ μή μεμάθηκας προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμαις.
ἐκείνα τά μαθήματα τά ὅποια δέν ἐδιδάχθεις ἀπόκτα μέ τάς ἀναγνώσεις

φ. 80r πρός τοῦς διδάσκειν τί χρήσιμον ἐπαγγελομένους.
ἐκείνους ὅπου ὑπόσχονται νά διδάξωσι κάμμίαν σωτήριονδιδασκαλίαν

φ. 81v ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων·
ἢ διά νά λυτρώσης τοῦς φίλους σου ἀπό τά δεινά

φ. 81v σοι τε τῶ λέγοντι
εἰς ἐσένα ὅπου τά λαλῆς

φ. 83r τοῦς ἐπί τοῖς ἀγαθοῖς μή φθονοῦντας
ἐκείνους ὅπου δέν φθονοῦσι αὐτά τά ἀγαθά τάς εὐτυχίας

φ. 83r τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο πρός τοῦς παρόντας,
φέρε ἔχε εἰς τήν μνήμην διήγησιν τοῦς φίλους ὅταν λύπῳσι εἶναι μακράν
ἔμπροσθεν εἰς ἐκείνους τοῦς φίλους σου (που) εἶναι κεῖνται παρών ἔμπροσθέν
σου

φ. 85r πεπαυμένοις δέ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων

καί ἀνίσως ἐπιτιμᾶς διά τό παραλόγως αὐτούς θυμοῦσθαι ἀφ' οὗ παύσωσι ἀπό
τήν ὀργήν τόν θυμόν

φ. 93r τούς γάρ ἥρακλέα καί τάνταλον γενήσας
διότι ὁ θεός ὁ ζεύς ὁ πρῶτος ὁ ὑπατος τῶν θεῶν μέ ὅλο ὅπου αὐτός ὁ ἴδιος
ἐγέννησε τόν ἥρακλέα καί τόν τάνταλον

φ. 95v τοιγάρτοι κύριοι γενόμενοι
λοιπόν οἱ βασιλεῖς ἀφ' οὗ γέννωσι ἐξουσιασταί

φ. 98r ὦν ἐνθυμούμενον χρή προσέχειν τόν νοῦν
τά ὅποια ἄνω εἰρημένα πρέπει νά ἐνθυμᾶσαι καί νά προσέχης κατά τόν
στοχασμόν σου

φ. 105v ἀλλ' ἐπ' ἀρετῇ μέγα φρονῶν,
ἀμή μεγαλούχει (ἐπαίρου) διά τήν ἀρετήν σου

φ. 121r ἀφικόμενος εἰς κύπρον, σαλαμῖνά τε κατῶκησεν, ὁμώνυμον ποιήσας
ἐπῆγε εἰς τήν νῆσον κύπρον καί ἐκατοίκησεν εἰς τήν σαλαμίνα καί ἔκαμεν αὐτήν
νά ἔχη τήν ὀμ(ί)αν ὀνομασίαν

φ. 130v ἐν ταῖς τοιαύτοις δ' ἐπιμελείαις ἑαυτόν καταστήσας,
καί ὁ εὐαγόρας εἰς τὰς τέτοιαις φροντίδας ἀφ' οὗ κατέστησεν τόν ἑαυτόν του

φ. 131r συμβουλευόμενος :
συνεστοχάζετο περί τῶν πρακταῖων

φ. 134r γυναικας λαμβάνοντας :
μέ τό νά λαμβάνωσι συζύγους

φ. 134v ἦλθον εἰς κύπρον οἰκήσοντες ἡγούμενοι κοινοτέραν εἶναι:
καί ἀφίχθησαν εἰς τήν νύσον κύπρον να κατοικίσωσι ἐκεῖ ἐπειδή ἐνόμιζον ὅτι ὑπ:
καί εἶν εὐπρόσιτος

φ. 136v καί ταῦτ' ἐπράχθη κόνωνος μέν στρατηγοῦντος,
καί αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα κατορθώματα πράχθησαν μέ τό νά ἦτον στρατηγός (ὁ)
κόνων

7. Αντικατάσταση του απαρεμφάτου:

Περνώντας στο απαρέμφατο η προσέγγιση και ανάλυσή του καθορίζεται από τον χαρακτηρισμό του είδους. Αν πρόκειται για το ειδικό τότε αναλύεται με το «ότι» ενώ αν πρόκειται για το τελικό αναλύεται με το «να».

φ. 73v ἡγούμενος οὖν πρέπει
ἐγὼ νομίζω λοιπόν ὅτι πρέπει

φ. 74r παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ
νά διδάσκω ἄλλους ἀγωνίζομαι

φ. 75v ὥστε μηδέ τόν ἅπαντα χρόνον δύνασθαι λήθην ἐμποιῆσαι
ὥστε μήτε ὅλος ὁ χρόνος ὅλος ὁ αἰὼν ὅλος ἢ ἀπόκτησις τοῦ καιροῦ δέν ἤμπορῆ νά
προξενῆση (λησημονισίαν) μνημοσύνην

φ. 77v πείσομαι συντόμως ὑποθέσθαι,
θέλω νά διδάξω ἐν συντομίαν ἐκείνας τάς διδασκαλίας

φ. 77v γάρ δόξεις ἅμα τε τοῖς θεοῖς θύειν,
διότι θέλη φανῆς ὁμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν ὅτι θυσιάζης εἰς τούς θεούς

φ. 81v μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλης·
μήτε ἀνίσως θέλης κάμνης ὄρκον ἀληθῆ

φ. 82r ἂν μή δεόμενος, τό δεῖσθαι προσποιῆ
ἀνίσως ὅταν δέν χρειάζεται αὐτό, προσποιῆσαι ὅτι ἔχης χρείαν ἀνάγκην τινός
πράγματος

φ. 86r τῶ συμμέτρως τῶν ὑπαρχόντων ἀπολαύειν.
μέ τό νά ἀπολαμβάνης μετρίως τά ὑπάρχοντα τά πλούτη

φ. 98r ὧν ἐνθυμούμενον χρή προσέχειν τόν νοῦν,
τά ὅποια ἄνω εἰρημένα νά ἐνθυμᾶσαι πρέπει καί νά προσέχης κατά τόν
στοχασμόν σου

φ. 124v καί προελόμενος, ἢ κατορθώσας τυραννεῖν, ἢ διαμαρτῶν ἀποθανεῖν
καί προετίμησεν ἢ κατορθώση νά λάβῃ τήν βασιλείαν (νά) νικήσῃ δηλ: ἢ νά νικηθῆ
καί νά ἀποθάνῃ

φ. 143r τους δε λόγους ἐξανεχθῆναι, οἷον τ' ἐστίν εἰς τήν ἑλλάδα διαδοθέντας ἐν
ταῖς εὐ φρονούντων, διατριβαῖς ἀγαπᾶσθαι.

ὅμως οἱ ἐγκωμιαστικοί λόγοι (εἶναι) δυνατόν νά διαδοθῶσι εἰς ὅλην τήν ἑλληνικήν γῆν διά νά διανεμῶσι καί νά ἀναγινώσκωνται εἰς τάς συναναστροφάς τῶν συνετῶν ἀνῶν

III. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ.

Καθίσταται αναγκαία στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της πρότασης της νέας ελληνικής. Ὅπως επισημαίνει ο Ι. Θ. Κακριδής, για τον αρχαίο ἑλληνα ακροατή η λ. βασιλεύς δεν χρειαζόταν επεξήγηση καθώς ήταν αυτονόητο. Ὅταν ο Ισοκράτης αναφέρεται στον περί Κνίδου πόλεμον η λ. βασιλεύς εξυπακούεται για τους συγχρόνους του ὅτι αφορά στον Ξέρξη. Το ίδιο ὅμως δεν ισχύει για τον σημερινό ἀναγνώστη.

Ἡ συμπλήρωση ἀφορᾷ συνήθως το υποκείμενο, το αντικείμενο ἢ επιρρηματικό προσδιορισμό καθώς και τη συμπλήρωση των λ. ἄνθρωπος ἢ πράγμα.

φ. 73r ὦ δημόνικε : ὦ δημόνικε νιέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες (συμπλήρωση ολόκληρης πρότασης)

φ. 73r εἰλήφασιν : οἱ φαῦλοι οἱ σπουδαῖοι ἔλαβεν ἐδέξαντο ἔχουσιν κέκτηται (συμπλήρωση του υποκειμένου)

φ. 74r οἱ μὲν : ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι (συμπλήρωση του υποκειμένου)

φ. 74r οἱ δε καί : ἄλλοι διδάσκαλοι καί οἱ διδάσκοντες τούς νέους τήν ἠθικὴν φιλοσοφίαν (συμπλήρωση του υποκειμένου)

φ. 74v ἀπέχεσθαι : πρέπει οἱ νέοι νά ἀπέχῃσι λύπῃσι ἀπομακρύνῃσι ἀφίστανται (συμπλήρωση ολόκληρης πρότασης)

φ. 76r τούς κινδύνους : τάς συμφορας δυστυχιας θλίψεις περιπ(αι)τείας ὅπου τοῦ ἐσυμβαινῶν μέ τήν ἀνδρείαν γεναιότητα (συμπλήρωση πρότασης)

φ. 76r τούς περί αὐτόν : ἐκείνους ὅπου εἰς αὐτόν δηλ. ἐκείνους ὅπου ἐμιμοῦντο τά ἔργα του τήν ζωὴν του (συμπλήρωση πρότασης)

φ. 77r διόπερ : διά αὐτήν τήν αἰτίαν καί ἀφορμὴν (συμπλήρωση εμπρόθετου προσδιορισμοῦ)

φ. 78r τό μὲν : τό γέλοιον τό προπετές ὑπ: ἴδιον (συμπλήρωση πρότασης)

φ. 78v τέρψις : ἡ ἡδονή ὅταν γίνεται

φ. 79r πολλοί : χυδαῖοι ὁ κ(ν)νός λαός τό πλῆθος

φ. 81r ὡς ἄνδς : ἄνδς ὑποκείμενος τοῖς ἐν (τοῖς) παθήμασιν

φ. 81v τῷ λέγοντι : ὅπου τά λαλῆς (συμπλήρωση αντικειμένου)

φ. 82v μή τυχῶν μὲν : ἀνίσως δέν τύχης δέν λάχης αὐτό τό ἐμπιστευμένον

φ. 83v οἱ τοιοῦτοι : οἱ τέτοιοι οἱ σπουδάζοντες περί τον πλούτον καί μή δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὑπάρχουσι

φ. 86r πολλάκις : πολλαῖς φοραῖς οἱ ἔχοντες τήν ἀπαιδευσίαν οἱ βάρβαροι

φ. 86v παρρῆσιάσασθαι : νά παρρησιαστῆς φανερωθῆς ὅτι ἔπραξες αὐτά ἢ μέλλει πράξεις

- φ. 88r μή πλουσιότερος : καί ὄχι πολιολβότερος πολυχρηματότερος ἀπό ἐκεῖ ὅπου (ἤ)σουν προτερος προτοῦ νά λάβης τήν ἀξίαν
- φ. 91v ἐν ταῦθα : ἐδῶ εἰς τήν ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς καί εἰς τῆς φιλοπονίαν
- φ. 92r πλεῖστα τῶν περί τόν βίον : περισσότερα ἔργα ὅπου θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τήν παρούσαν ζωήν
- φ. 94r ἡγησαίμην ἄν ταύτην : ἤθελε νομίσω λογιᾶσω ὑποτοπάσω ὅτι αὐτό ὅπου μέλλω νά εἶπω
- φ. 95r πρὸς χάριν : κατὰ χάριν ἀρέσκειαν γνῶμην θέλησιν εὐαρέστησιν αὐτῶν τῶν βασιλέων
- φ. 99v τούτοις : εἰς αὐτά τά πράγμα(τα)
- φ. 100r εἰ δέ μή : καί ἀνίσως οὐ δύνασαι ἐπινοεῖν τά βέλτιστα
- φ. 113r εἰ δέ μή : ἀνίσως και δέν εὐρῆς τούς συμβουλευόντας ἐπί τῶν καιρῶν πρέπει
- φ. 114v τῶν ἐπιφερομένων : ἐκείνων ὅπου ἐπιφέρονται ἐπάγονται ἐπιτήθενται ἐπάνω εἰς τόν τάφον τοῦ πατρός σου
- φ. 115r πολὺ δ' ἄν : κατὰ πολλά ὁμως ἡγησάμην ὅτι ὁ πατήρ σου
- φ. 115v καταλείψωσιν : νά ἤθελε ἀφίσωσι ( ) παραιτήσωσι εἰς τούς μεταγενεστέρους
- φ. 116v τοῖς ἔχουσιν : εἰς ἐκείνους ὅπου ἔχουσι κέκτηνται περιθάλλουσι αὐτόν τόν φθόνον
- φ. 117v αὐτάς τάς πράξεις : εἰς αὐτά τά ἔργα κατορθώματα ὅπου ἔχουσι οἱ ἐπαινούμενοι
- φ. 121r συνεξεῖλεν : συνεπάρθησε ἠφάνησεν καθήλεν μαζύ μέ τούς ἄλλους ἔλληνας
- φ. 123v διεφύλαξεν : καί ὁ θεός διατήρησεν διεφύλαξεν
- φ. 123v ἐκποδῶν : πόρρω μακράν δηλ: ἀνίσως δέν ἤθελε ἐκβάλλη ἐκ τοῦ μέσου φωνεύση θανατώση
- φ. 124r εἰς σόλους τῆς κιλικίας : εἰς τήν πόλιν τήν καλουμένην σόλους τῆς κιλικίας
- φ. 125v τοῦ τείχους : διά μέσον τοῦ τείχου κάστρου
- φ. 128r τό μήδων : τό στράτευμα τῶν μήδων
- φ. 128v ἑκατέρου : καί τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου τοῦ τε κύρου καί τοῦ εὐαγόρα
- φ. 129r διά τήν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν : διά το ἀληθές τῆς ὑποθέσεως δηλ: ὅτι εἶναι ἀληθῆ τά κατορθώματα τοῦ εὐαγόρου
- φ. 129r εἰ μέν : ἀνίσως ὁ εὐαγόρας
- φ. 130r αὐτῆς δε : καί διά τήν αὐξῆσιν καλοσύνην προκοπήν τῆς ψυχῆς 130r μηδέν τυγχάνουσι φροντίζοντες : δέν φροντίζουσι δέν μεριμνοῦσι δέν ποιοῦσι καμμίαν ἐπιμέλειαν διά τήν ψυχὴν τελειῶς τό παράπαν τό σύνολον
- φ. 130r καί περί τῶν πραγμάτων : καί διά τήν κυβέρνησιν διοίκησιν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων
- φ. 130v φθάνειν : μήτε ἐπρόφθανον δέν ἐπρολάβανον νά τελειώσουν τήν ἐπιβουλήν πρωτοῦ εἰδέναι αὐτόν

- φ. 130v λανθάνειν : δέν ἐλανθάνοντο δέν ἡγνοοῦντο ὑπ' αὐτοῦ
- φ. 130v ἐξ' ὧν διά ἐκεῖνας τάς ἐπιβουλὰς σκευωρίας διά τὰς ὁποίας
- φ. 130v περί αὐτῶν : διά αὐτούς τούς πολίτας ὑπηκόους
- φ. 131r ἀφικνουμένους : ὅπου ἀφικνοῦντο ἐπήγενον περιεγέροντο ἐπορεύοντο εἰς τήν σαλαμίνα
- φ. 131r τόν χρόνον : τόν καιρόν τῆς βασιλείας του
- φ. 131r συμβουλευόμενος : συνεβουλεύετο συνεσκέπτετο συνεστοχάζετο περί τῶν πρακταίων
- φ. 131v ἅπαντα : καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα
- φ. 131v ὑφ' αὐτῶ : ὑπό κάτω εἰς τόν ἑαυτόν σου εἰς τήν βασιλείαν του
- φ. 132r πόνους : κόπους μόχθους ἀγῶνας ἢ ἀνάπαυσις δι' ὧν ἀποκτάται
- φ. 132v τήν πόλιν : τήν πόλιν σαλαμίνα
- φ. 133r τηλικαῦτας : τέτοιας μεγάλας
- φ. 133r ἐγώ : ἐγώ ὁ ἰσοκράτης
- φ. 133r τίς : ποῖος ῥήτωρ διδάσκαλος
- φ. 133r ἐφοίκετο : ἔλθη φθάση καταντίση διά μέσου ἐπαινετικῶν ἐγκωμιαστικῶν λόγων
- φ. 133v εἶχον : οἱ κύπριοι διεκείντο εὐρίσκοντο
- φ. 134r παρ' ἡμῶν : ἀπό ἡμᾶς τούς ἔλληνας
- φ. 134r μέγιστον : μεγαλώτατον ἐναργέστατον φανερώτατον ὑπ: αὐτό τό ἐξῆς ῥηθησόμενον
- φ. 134v ἐκλεξάμενος : συνελέξατο ἐδιάλεξεν ἐπροτίμησεν τήν κύπρον
- φ. 135r ἢ περί τούτων : καλλιότερον παρά ὅπου ἔδωξεν βεβούλεσθαι ἄμεινον διά αὐτά διά τόν ἐρχομόν δηλ: τόν εὐαγόρα
- φ. 135r καί περί τῆς ἡμετέρας πόλεως : καί διά την ἐδικήν μας πατρίδα διά τὰς ἀθῆνας
- φ. 135v ἦν φύσει πατρίς : ὑπῆρχε καί ἦτον ἡ πόλις τῶν ἀθηνῶν φυσικά ἀπό τούς προγόνους προπάτοράς του πατρίδα ἐνεγκουμένη
- φ. 135v εὐεργεσίας : εὐεργεσίας εὐποιΐας ὅπου ἔκαμον ὁ εὐαγόρας εἰς τὰς ἀθῆνας
- φ. 135v πολίτην : συμπατριώτην συνέγραψαν εἰς τούς ἐγχωρίους εἰθαγενεῖς τόν εὐαγόρα
- φ. 136r ἀλλά καί : ἀμή ἐσυμβούλεον αὐτούς ποιῆσθαι τον πόλεμον τον προς λακεδαιμονίους
- φ. 136r ἐδίδασκον αὐτούς : αὐτοί οἱ δύο ( ) ἐσυμβούλεον ἐνουθέτουν ἐπαρακίνουναὐτούς τους στρατιγούς τοῦ βασιλέως
- φ. 136r ταῦτα : καθ' αὐτάς τὰς συμβουλὰς παραινέσεις τοῦ τε κόνων καί εὐαγόρου
- φ. 136v εὐαγόρου δ' αὐτόν τε : ὁ εὐαγόρας τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του δηλ: μέ τό νά ἐπιμελήθη ἡγωνίσθη λόγω καί ἔργω
- φ. 136v τοῦ σωτήρος : τοῦ λυτρωτοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς παλαιᾶς τῶν ἀθηνῶν
- φ. 136v τῆς πρός ἀλλήλους : ἀναμεταξύ τους ὁ τε κόνων καί εὐαγόρας

- φ. 137r βασιλεύς : ὁ βασιλεύς ἄναξ ἡγεμῶν ἀρταξέρξης τῆς περσίας
- φ. 137v βασίλειον : πριτανεῖον ἀνακτώριον παλάτειον τῆς περσίας
- φ. 138r οὕτω δ' οὖν ὥρμησεν : τόσον πολλά δηλ: μέ τόσην ἐξουσίαν τόσον στρατεύμα λοιπόν ὁ ἀρταξέρξης ἔτρεξεν ἐκίνησεν ἤγειρεν (ἐκρότησεν) πόλεμον κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρου
- φ. 138r ἐν τούτης : κατ' αὐτά τὰ κατορθώματα ἀνδραγαθήματα τοῦ κατὰ τῶν περσῶν πόλεμον
- φ. 140v τόν περί κύπρον : ὁποῦ ἔγινεν εἰς τήν νῆσον κύπρον
- φ. 141r τόν τελευταῖον : τήν τελευταῖαν ὄλουστερινήν ἐσχάτην ἦν ἐποίησεν κατὰ τῶν περσῶν
- φ. 142r καί τοῦτ(') : καί αὐτό τό τυχεῖν εὐπαιδείας καί πολυπαιδείας
- φ. 143r πρὸς δέ τούτοις : καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα προκρίνω τάς εἰκόνα(ς) τῶν πρά(ξεων) τῆς διανοῖας
- φ. 143v οὐδ' : μήτε ἔλαθεν ἐμένα
- φ. 143v τοὺς μὲν γάρ ἄλλους : διότι ἡμεῖς οἱ ρητορωδιδασκαλοὶ τοὺς ἄλλους ἀνοῦς
- φ. 144r ἐγώ : ἐγώ ὁ ἰσοκράτης
- φ. 144v ἀπό διός : ἀπό τόν θεόν τόν δία κατὰ τό γένος

IV. ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ἡ κατηγορία αὐτή των φαινομένων ἔχει ἀμεση σχέση με την ἀλλαγὴ τῆς θέσης των ὀρων τῆς πρότασης μέσα στην περίοδο, τὴν ὁποία ἐπιβάλλει ἡ νεοελληνικὴ σύνταξη.

- φ. 73r ἀπόντας : οὐ μόνον παρόντας ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι ἀπόντας ἀπέχωσι ἐκδημοῦσι εἰς τινὰ τόπον
- φ. 73v τεκμήριον μὲν : τό ὁποῖον αὐτό δῶρον δηλ: ( ) ὑπ: δεῖγμα συμβουλή παράστασις
- φ. 96r ἀμφοτέρα ταῦτα : αὐτά τὰ δύο δηλ: τοὺς μὲν ἐφ' ὧν ἤκιστα ἐχρῆν διεφθαρμένους καὶ τοὺς οἰκειοτάτους ἐξαμαρτεῖν ἠναγκασμένους
- φ. 143v : ἀλλ' : ἀμή παρακαλῶ σε καὶ τοὺς σοὺς χρώμενος παραδείγμασι
- φ. 144v μαλιστ' : καὶ κυρίως κατ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερο προσήκει περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι τὴν φρόνησιν
- φ. 96r ὥσπερ : καθὼς ὅτι λογῆς νομίζουσι ὅτι εἶναι ἴδιον παντός ἀνδρός
- φ. 107r τὴν ἑκατέραις : εἰς αὐτά τὰ δύο ἡδέας τό μὲν τό σεμνόν τό ὑπερήφανον εἰς τό δέ ἀστεῖον τό ταπεινόν
- φ. 126v περὶ ἀμφοτέρων οὕτων : καὶ διὰ τὰ δύο αὐτά διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ εὐαγόρου καὶ διὰ τό μέγεθος τῶν ἐκείν(ων) πεπραγμένων
- φ. 130v πάντα : ὅλοι οἱ ἐπιβουλεύοντες καὶ ἐπιεικεῖς ὄντες
- φ. 131v ὥσπερ : καθὼς διαφύλαττε τάς ὁμολογίας
- φ. 131v ἀλλ' : ἀμή μεγαλοφρόνει διὰ τὰ ἀγαθὰ

Συμπεράσματα

Η μεταφραστική τεχνική στηρίζεται σε ένα συγκεκριμένο και εμπειρικό μεθοδολογικό σχήμα προσέγγισης της συντακτικής δομής της αρχαίας ελληνικής με έμφαση στη χρηστική εκμάθησή της παρά στη μελέτη των ιδιοτήτων και λειτουργιών της. Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι η ένταξη σε ένα μαθησιακό περιβάλλον όπου το βασικό κριτήριο καθορίζεται από ένα σύνολο αρχών και κανόνων που έχουν ως απώτερο στόχο την μετάβαση από τη μια μορφή της γλώσσας στην άλλη.

Η απλοποίηση της συντακτικής πλοκής με την αντικατάσταση των μετοχών δημιουργεί μια μέθοδο αναλύσεως που μπορεί να εφαρμοστεί σε ανάλογες περιπτώσεις. Οι μετοχές περιορίζονται σε απλές συντακτικές μορφές ανάλυσης και αποδίδονται κυρίως με δευτερεύουσες προτάσεις. Όπου η ανάλυση γίνεται πιο πολύπλοκη αντικατασταίνεται με κύρια σε παρατακτική σύνδεση.

Το συμπέρασμα αυτό είναι ακόμα πιο εμφανές στην περίπτωση των απαρεμφάτων. Η απόδοσή τους ακολουθεί τον κανόνα του ρήματος από το οποίο εξαρτώνται. Το τελικό απαρέμφατο αναλύεται σε τελική δευτερεύουσα πρόταση και το ειδικό αναλύεται σε ειδική πρόταση. Το τελικό μετατρέπεται σε κύρια πρόταση και το ρήμα υποτάσσεται σε αυτό όταν το νόημα επιτρέπει αυτή την ενέργεια.

Η περιφραστική απόδοση αφορά τον εννοιολογικό προσδιορισμό των λέξεων, η οποία χαρακτηρίζεται από την παράλληλη παράθεση συνωνύμων με όλες τις δυνατές μορφές. Αφορά κυρίως λέξεις που το περιεχόμενό τους δε μπορεί να διαφοροποιηθεί από το νόημα του κειμένου. Για παράδειγμα οι λέξεις «δημοκρατία» και «φιλοσοφία» σε οποιοδήποτε περιβάλλον συμφραζομένων κρατούν την ίδια σημασία. Η ανάλυση της περιφραστικής απόδοσης εμπεριέχει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον εφόσον προσφέρει τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε στην προκειμένη περίπτωση τη γενικότερη φιλοσοφική κατάρτιση του μεταφραστή. Η περιφραστική απόδοση του μέλλοντα και της δυνητικής ευκτικής (θέλει+ υποτακτική) αναλύεται στο κεφάλαιο που εξετάζεται η γραμματική μορφολογία και το λεξιλόγιο.

Τα «μεταστατικά» φαινόμενα βασίζονται σε μετατροπές του γραμματικού είδους επομένως και των λειτουργιών των μελών της πρότασης. Με βάση την ομαδοποίησή τους μπορούν να περιγραφούν σε κανονιστικές προτάσεις.

Η συμπλήρωση των όρων της πρότασης εφαρμόζεται γενικευμένα όταν πρόκειται για το υποκείμενο ή το αντικείμενο της πρότασης το οποίο υπονοείται από τα συμφραζόμενα. Επίσης γενικευμένη είναι η συμπλήρωση της λ. άνθρωπος ή της λ. πράγμα. Συχνά συμπληρώνεται ολόκληρη πρόταση όταν η δομή της αρχ. ελληνικής συμπυκνώνεται στην απλή παράθεση ενός συνδέσμου.

Η απλοποίηση της σύνταξης συνοδεύεται από την ανεύρεση των σημασιολογικών μονάδων της αρχαίας ελληνικής πρότασης που βρίσκονται σε απόσταση. Σε αντίθεση με τη συμπλήρωση οι όροι της πρότασης ενυπάρχουν στο αρχαίο κείμενο σε διαφορετικές προτάσεις, ενώ στη συμπλήρωση των όρων της πρότασης εννοούνται. Δεν είναι εκτεταμένη η χρήση του φαινομένου το οποίο μάλλον σχετίζεται με το χαμηλό βαθμό δυσκολίας της συντακτικής πλοκής που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα κείμενα των λόγων του Ισοκράτη.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι ότι κινείται προς δυο αλληλοσυμπληρούμενες γενικές κατευθύνσεις: την αρχαία ελληνική και την νέα ελληνική γλώσσα.

- Η κατανόηση της ιδιαιτερότητας της πρώτης προσανατολισμένη σε γλωσσικές δεξιότητες που εμπίπτουν στην κατανόηση του περιεχομένου του νοήματος του κειμένου.
- Η ανάγκη εφαρμογής γραμματικών προτύπων που θα περιγράψουν τη δομή της φυσικής γλώσσας και θα γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις δυο μορφές της γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'
ΟΙ ΠΗΓΕΣ.

- I. Πραγματολογική διερεύνηση της παράφρασης.
- II. Τα λεξικά.

I. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗΣ

1. Παιδεία, παιδεύω

Η παιδεία ισοδυναμεί με τη μάθηση και τη σοφία (73v). Στο ίδιο φ. παρακάτω, η παιδεία σημαίνει για τον συγγραφέα την μάθησιν, τὰ φιλοσοφικά μαθήματα, το παιδεύειν. Στο 98v *παίδευσις* είναι *μάθησις*, *ἄσκησις*, *γύμνασις*, ἢ *παιδεία*. Στο 86r για την λ. *παιδείαν* σημειώνονται τα εξής ισοδύναμα : *μάθησις*, *σπουδή*, *ἐπιστήμη*, *γνῶσις τῶν γραμμάτων*. Στο 91r *παιδείαν* εννοεί την *γύμνασιν*, τὴν *ἄσκησιν*. Στο 74r *παιδεύειν* σημαίνει *νὰ παιδεύω*, *μαθητεύω*, *διδάσκω* και *νουθετῶ*. Στο 94v τὰ *παιδεύοντα* είναι *ἐκεῖνα ὅπου παιδεύουσι*, *διδάσκουσι*, *νουθετοῦσι*. Στο 95v *παιδεύεσθαι* σημαίνει *νὰ παιδεύονται*, *διδάσκονται*, *μαθητεύονται*.

Η εξήγηση που παρατίθεται για την παιδεία από το χφ συναντάται και αναπτύσσεται διεξοδικά στην αρχαία ελληνική γραμματεία. Περιλαμβάνονται σε αυτήν όλες εκείνες οι έννοιες που περιγράφουν τη μαθησιακή διαδικασία³⁴⁴.

Η περιγραφή της έννοιας της παιδείας στο Ισοκρατικό έργο δίνεται στο έργο του «Περί Αντιδόσεως», όπου στόχος της παιδείας τίθεται « ἡ τῶν λόγων μελέτη» δηλαδή η «ρητορική δεινότητα»³⁴⁵. Το είδος της παιδείας ανάγεται στην ευδοκίμηση της πολιτείας³⁴⁶.

Είναι σημαντικό να δούμε πως μεταφράζονται από τον Ν. Σοφιανό στην κοινή νεοελληνική οι αντίστοιχες έννοιες από το «Περί Παίδων Ἀγωγῆς» του Πλουτάρχου : «Καλῶ δὲ λόγον μὲν τὴν μάθησιν, ἔθος δὲ τὴν ἄσκησιν»³⁴⁷. Ο Ν. Σοφιανός μεταφράζει : «καὶ ὀνομάζω λόγον τὴν μάθησιν ἥγουν τὴν διδασκαλίαν· ἔθος δὲ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν τριβὴν»³⁴⁸. Σε ἄλλο σημείο ο Πλουτάρχος επισημαίνει : «πηγὴ γάρ καὶ ρίζα καλοκαγαθίας τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας»³⁴⁹ και μεταφράζει ο Σοφιανός : «διότι πηγὴ καὶ ρίζα ἔναι τῆς καλοκαγαθίας ἢ καλὴ παίδευσις τῶν παιδίων»³⁵⁰. Σε ἄλλο σημείο : «Διὸ δεῖ τῆς

---

³⁴⁴ Χ. Αποστολόπουλος, *Αντι- Πλάτων, Η φιλοσοφική θεμελίωση της Ρητορικής στον Ισοκράτη*, ανάπτυπο από την *Επιστημονική Επετηρίδα*, τ. Α' (1997), σ. 16 : « Οι τρεις καθοριστικοί παράγοντες κάθε μορφωτικής διαδικασίας : φύσις- ἐπιστήμη (παιδεία, διδασκαλία) - ἐμπειρία (γυμνασία, ἄσκησις, ἐπιμέλεια), οι οποίοι με τους Σοφιστές αποκτούν σημαίνοντα ρόλο και συναντώνται, με ποικίλες διατυπώσεις, επίσης στον Πλάτωνα, Ξενοφώντα και Αριστοτέλη, νοσηματοδοτούνται, διαρθρώνονται και αξιολογούνται με πρωταρχικό γνώμονα την αγωνιστική ἀμίλλα και επικράτηση».

³⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 15.

³⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 13, υποσ. αρ. 4.

³⁴⁷ Πλουτάρχου, *Περί Παίδων Ἀγωγῆς*, μτφρ. Ε. Κεχροπούλου, εκδ. Ενάλιος, Αθήνα 1997, σ. 16, χωρίο (4).

³⁴⁸ Ν. Σοφιανός, *Γραμματική της Κοινῆς των Ελλήνων Γλώσσης*, επιμ. και εισαγ. Θ. Χ. Παπαδόπουλος, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977, σ. 96.

³⁴⁹ Ο. π., Πλουτάρχου, σ. 30, χωρίο (7).

³⁵⁰ Ο. π., Ν. Σοφιανός, σ. 101.

ἄλλης παιδείας ὡσπερ κεφάλαιον ποιεῖν τὴν φιλοσοφίαν»³⁵¹. Ο Σοφιανός ερμηνεύει «Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία ἔναι ὡσάν ἀρχή καὶ κεφαλὴ εἰς ὅλα τὰ μαθήματα τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν»³⁵². Εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι στὴ σκέψη τοῦ Σοφιανοῦ παιδεία εἶναι τὰ μαθήματα τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Στὸν κώδικα τῆς Θεματογραφίας ποὺ προαναφέρθηκε στὸ πρῶτο μέρος αὐτῆς τῆς ἐργασίας στὸ φ. 163ν γράφει στὸ Κοινόν : «Τώρα τὸ ἕνα ἐπήρασιν οἱ Φράγκοι, τὴν παιδευσιν, καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν αὐθεντίαν». Ἀντίστοιχα στὸ Ἑλληνικόν : Νῦν δὲ τὴν μὲν παιδείαν ἀφείλοντο οἱ Ἰταλῶν παῖδες, τὴν δὲ βασιλείαν Τοῦρκου»³⁵³.

Τὸ ρῆμα παιδεύω στὴν Κ.Δ. ἔχει δύο σημασίες. Ἐνα ἀπάνθισμα σχετικῶν χωριῶν ἀναδεικνύει τὴν ἀντίθεση τοῦ παιδεύω = τιμωρῶ καὶ τοῦ παιδεύω = διδάσκω. Στὸ Λουκ. κγ', 16, 23, Ἀ' Κορ. ια' 32, Ἐβρ. ιβ', 7³⁵⁴ τὸ παιδεύω σημαίνει σωφρονίζω. Ἐνῶ, ἀντίθετα, «ἐπαιδεύθη ὁ Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ» (Πραξ. ζ', 22³⁵⁵) καὶ «πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ Πατρῶου νόμου» (Πραξ. κβ', 3³⁵⁶), «ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν» (Ἀ' Τιμ. α', 20³⁵⁷) καὶ «παιδεύουσα ἡμᾶς ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν...ζήσωμεν» (Τιτ. β', 12³⁵⁸). Στὰ τελευταῖα ἀποσπάσματα ἡ ἐρμηνεία τοῦ ρ. συμφωνεῖ μετὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ ρ. παιδεύω ποὺ συναντάμε στὸ χφ.

2. Μαθητής

Μαθητής : ζηλωτής, μιμητής, ἀκόλουθος, ὄπαδός(99r). Ἡ ἐννοία τοῦ ρήματος μανθάνω εἶναι ἀμφίσημη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία. Ἡ ἀμφισημία αὐτὴ ἐπεκτείνεται καὶ δημιουργεῖ κατ' ἀναλογία ἀντιθετικὰ ζεύγη στὶς ἐννοίες σοφός καὶ ἀμαθής³⁵⁹.

Στὸν Πλάτωνα στὴν ἐκθεση τῆς θεωρίας τῶν ιδεῶν, ἡ προσέγγιση τῆς ἐννοίας μιμητής ἀποτελεῖ ἐπιμέρους ἀτομικὴ πραγμάτωση τῆς ιδέας. Στὴν τριάδα χρήστης-κατασκευαστής- μιμητής οἱ ἐννοίες ἔχουν τὴν ἴδια γνωσιολογικὴ ἀξία ἀλλὰ ὑπὸ διαφορετικὴ προσέγγιση. Δὲν ἰσχύει τὸ ἴδιο στὴν

³⁵¹ Ὁ. π., Πλουτάρχου, σ. 50, χωρίο (10).

³⁵² Ὁ. π., Ν. Σοφιανός, σ. 109.

³⁵³ Μαρία Μαντουβάλου, Κείμενα καὶ μελέτες Μεσαιωνικῆς καὶ Νεοελληνικῆς Γραμματείας, ἐκδ. Τολίδη, Ἀθήνα 1990, σσ. 256-257.

³⁵⁴ Ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἐκδ. Βιβλικὴ Ἐταιρεία, Ἀθήνα 1967, σ. 175, σ.341 καὶ σ. 441.

³⁵⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 244.

³⁵⁶ Στὸ ἴδιο, σ. 282.

³⁵⁷ Στὸ ἴδιο, σ. 409

³⁵⁸ Στὸ ἴδιο, σ. 421.

³⁵⁹ Πλάτωνος, Εὐθύδημος, μτφρ. καὶ ἐρμηνευτικὲς σημειώσεις, Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Ἀθήνα 1987, τυπ. «Μανούτιος» Χρῆστου Μανουσαρίδη, σ. 39, ὑποσ. 22 : «μανθάνω [= 1. μαθαίνω, ἀποκτῶ νέα γνωστικὴ πείρα, 2. ἀντιλαμβάνομαι, μπαίνω στὸ νόημα ἑνὸς πράγματος], σοφός [= 1. αὐτὸς ποὺ ἔχει γνώσεις, 2. αὐτὸς ποὺ ἀντιλαμβάνεται εὐκόλα], ἀμαθής [=1. αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει γνώσεις, 2. αὐτὸς ποὺ δὲν ἀντιλαμβάνεται εὐκόλα]».

τριάδα θεός- κατασκευαστής- μιμητής. Στην ανώτερη αξιολογική βαθμίδα είναι η ιδέα κατόπιν ο αισθητός κόσμος και στην τελευταία βαθμίδα η κατασκευή των αντιγράφων των ειδώλων. Εδώ η έννοια μιμητής ταυτίζεται με τον καλλιτέχνη που δημιουργεί αντίγραφα των ειδώλων³⁶⁰.

Στον Αριστοτέλη στο Περί Ποιητικής : «τὸ τε γὰρ μιμῆσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστὶ, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας...»³⁶¹. Στο παραπάνω χωρίο προτείνεται, ως μέθοδος για τη μάθηση των «πρώτων γνώσεων», η μίμηση.

Στον Προς Δημόνικον ο Ισοκράτης χρησιμοποιεί τις λ. ως συνώνυμες : «μιμητὴν δὲ καὶ ζηλωτὴν τῆς πατρῶας ἀρετῆς»(76v). Η παράφραση προτιμά για τον μιμητή τη λ. ἀκόλουθος ενώ για τον ζηλωτή τη λ. ἐργάτης. Ως συνώνυμο της λ. ζηλωτής στον Πρωταγόρα του Πλάτωνα παρατίθεται η λ. ἐρασταί³⁶².

3. Προαίρεσις.

Στο 76v, η προαίρεσις του αρχαίου κειμένου εξηγείται με τις φράσεις διάθεσις, καλή γνώμη. Στο ίδιο λίγο πιο κάτω ή διάθεσις, ή προαίρεσις είναι το ἦθος. Στο 105v ή γνώμη παραφράζεται ως διάθεσις, προαίρεσις. Στο 75v για τη λέξη προαιρέσεις παραθέτει χρηστούς τρόπους, τὰς γνώμας, διαθέσεις.

Ἐμμεσα προκύπτει και ο ορισμός της έννοιας διάθεση που σύμφωνα με την παράφραση είναι η προαίρεση, η καλή γνώμη, το ήθος, ο χρηστός τρόπος, η υπόληψη. Στον Φίληβο του Πλάτωνα, η διάθεση σημαίνει τη φρόνηση, το στοχασμό που οδηγεί στην ευδαιμονία³⁶³.

Στο Περί Ποιητικής του Αριστοτέλη «ἔξει δὲ ἦθος μὲν ἐάν, ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῆ φανερόν ὁ λόγος ἢ πρᾶξις προαιρέσιν τινά, χρηστόν δὲ ἐάν χρηστήν»³⁶⁴. Σε άλλο σημείο «ἔστιν δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὅποια τις (ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον) ἢ προαιρεῖται ἢ φεύγει»³⁶⁵.

³⁶⁰ Πλάτωνος, Πολιτεία, εισ. μτφρ. ερμ. σημειώματα Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002, σ. 902 (υποσ. 595b 6-7) και σ. 906 (υποσ. 601d 1-2).

³⁶¹ Αριστοτέλους, Περί Ποιητικής, μτφρ. Σίμου Μενάρδου, εισαγ. κειμ. και ερμ. Ι. Συκουτρή, εκδ. Βιβλιοπωλείον Εστία, Αθήνα 2003, IV 2, 1448b, σ. 28.

³⁶² Πλάτωνος, Πρωταγόρας, εισ. μτφρ. σχόλια Η. Σπυρόπουλου, Ινστ. Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 128, 343a : «Ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ καὶ μαθηταὶ τῆς Λακεδαιμονίων παιδείας».

³⁶³ Πλάτωνος, Φίληβος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993, 11d (σ. 62) : «ΣΩ : Ὡς νῦν ἡμῶν ἐκάτερος ἔξιν ψυχῆς καὶ διάθεσιν ἀποφαίνειν τινά ἐπιχειρήσει τὴν δυναμένην ἀνθρώποις πᾶσι τὸν βίον εὐδαιμόνα παρέχειν».

³⁶⁴ Ο. π., Αριστοτέλους, Περί Ποιητικής, XV1, 1454a, σ.121.

³⁶⁵ Στο ίδιο, VI17, 1450b, σ. 65. Στην υποσ. αρ. 5, ο Συκουτρής σημειώνει : «Ἡ προαίρεσις ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Αριστοτέλους ὡς ἡ κατόπιν σκέψεως ἐπιθυμία ἐνός πράγματος ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν θέλησίν μας : βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν (Ηθ. Νικ. 1113a 10)».

4. Βίος, πολιτεία.

Στο χφ στο φ.76r η λ. βίος = ζωή, πολιτεία, διαγωγή. Στο φ.76v τὸ ζῆν = νὰ ζῆς, νὰ διάγῃς, νὰ πολιτεύεσαι, νὰ ἀπερνᾶς τὴν ζωὴν σου. Στο φ. 88r ἐπιμέλεια = πολιτεία, φροντίδα, οικονομία, ἐπιστασία.

Ἐπομένως ἡ σημασία τῆς λ. πολιτεία δὲν ταυτίζεται με τὴν σημασία τῆς λ. πολιτεία = πόλις³⁶⁶ ἀλλὰ ἐξισώνεται με τὴν διαγωγή, τὴν ἐπιμέλεια καὶ γενικότερα με τὴν ἀνώτερη μορφή ἠθικῆς ποὺ ἀνάγεται σε τρόπο καὶ στάση ζωῆς³⁶⁷. Ἡ ἐρμηνεία τῆς λ. πόλις = πολίται (77v), διαφωτίζει τὸν διαχωρισμὸ ἀπὸ τὴν ἐννοια τῆς λ. πολιτεία. Ὁ βίος υποδηλώνει ολόκληρη τὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πολιτεία τοῦ χφ ἔχει ἀμεση σχέση με τὴν ἀναζήτηση καὶ τὴν πραγμάτωση τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν προσωπικὸ ἀγῶνα τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν κατάκτηση καὶ τὴν ἐδραίωσή τῆς.

Ὅμως ὅταν ὁ Ἰσοκράτης στο Λόγο Πρὸς Νικοκλέα μιλάει γιὰ τὴν πολιτεία τοῦ κυβερνῶντος τότε αὐτὴ εἶναι ἡ διαγωγή, ἡ οἰκονομία ἀλλὰ καὶ ἡ διοικήσεις (100r). Οἱ πολιτεῖαι στὸν ἴδιο Λόγο ορίζονται ὡς πολιτειαί, οἰκονομαί, κυβερνήσεις. Ἐπίσης στο 101r πόλις = πολιτεία.

Συμπερασματικὰ ἡ σημασία τῆς λ. συμβαδίζει με τὸ νόημα τοῦ κειμένου ποὺ παραφράζεται. Ὄταν πρόκειται γιὰ τὸ ἀτομο τότε σημαίνει τὴν καθολικὴ συμπεριφορὰ. Ὄταν ἀφορᾶ στὸν κατέχοντα τὴν ἐξουσία, τότε τὸ πρίσμα τῆς ἠθικῆς θεώρησης μετατοπίζεται ἀπὸ τὴν καθολικὴ συμπεριφορὰ, στὴν πολιτικὴ συμπεριφορὰ.

5. Σπουδαῖος - φαῦλος

Στο φ. 73v σπουδαῖος εἶναι ὁ ἐνάρετος, ὁ σοφός, ὁ πεπαιδευμένος. Στο 89r εἶναι ὁ φιλόσοφος. Στο 108v σοφός = πεπαιδευμένος, ἐπιστήμονας ἄνδρας. Στο 113r πεπαιδευμένος = μεμεθητευμένος, γυμνασμένος, ἐξασκημένος.

Ὁ Ἀριστοτέλης στο Περί Ποιητικῆς συνδέει τὸν σπουδαῖο ἄνθρωπο με ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ του, τὴν ἀρετὴ. Ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ δὲν ἔχει ἠθικὴ σημασία³⁶⁸. Στὸν Πλάτωνα (Πολιτεία) εἶναι υποκείμενη ἐννοια τοῦ ἠθους καὶ ἀναφορὰ τῆς παιδείας.

³⁶⁶ Πρβλ. Γ. Χατζιδάκις, *Ακαδημικά Αναγνώσματα*, τ. Γ', τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1915, σ. 215 : « Οὕτως ἐξετάζοντες εὐρίσκομεν ὅτι πολλαὶ λέξεις τὸ πάλαι ἐκφράζουσαι σαφῆ καὶ ἀκριβῆ ἐννοιαν κατέστησαν κατὰ τοὺς ἀκολουθούς αἰῶνας τῆς ἀμαθείας ἀμαυραί, αὐτὸ τοῦτο εἶδωλα καμόντων, περιέχουσαι ὀλίγα καὶ ταῦτα ἀμυδρὰ χαρακτηριστικὰ πρβλ. τὰς παλαιὰς λέξεις πολιτεία, τρόπος, συλλογισμός, ἐννοια κ.τ.τ. καὶ τὰς ἐν λαλουμένην φερομένας πολιτεία = πόλις, τρόπος, συλλογισμός, ἐννοια κ.τ.τ.».

³⁶⁷ Πρβλ. Ἰσοκράτους, *Παναθηναϊκός*, 138 : «ὅτι πᾶσα πολιτεία ψυχὴ πόλεως ἐστὶ, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις». / Πρβλ., Ἀριστοτέλους, *Πολιτικά*, 1295b : «ἡ γὰρ πολιτεία βίος τις ἐστὶ πόλεως».

³⁶⁸ Ὁ π., Ἀριστοτέλους, *Περί Ποιητικῆς*, σ. 15, υποσ. 5. : «Σπουδαῖος εἶναι τὸ ἐπίθετον ποὺ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ οὐσιαστικόν ἀρετῆ (Κατηγ. 10b18 ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ὁ σπουδαῖος τῷ γὰρ ἀρετὴν ἔχειν σπουδαῖος λέγεται), ἀλλὰ δὲν ἔχει αὐστηρῶς ἠθικὴν σημασίαν, ὅπως τὸ ἀγαθός.

Στο Ισοκρατικό έργο, ο «πεπαιδευμένος» εκφράζει τη συνάρτηση της παιδείας και της φιλοσοφίας και αποτελεί πολιτικό πρόσωπο³⁶⁹.

Η έννοια του σπουδαίου διαμορφώνεται στην αντίθεση με το ουσ. ο φαῦλος= κακός, πονηρός, μοχθηρός, διεστραμμένος (93r)³⁷⁰. Στο Λεξικό του Βαρίνου Φαβωρίνου, Φαῦλον,...καί φαῦλον λέγομεν τόν κακόβιον καί πονηρόν ἄνδρα, τόν διαστελλόμενον πρὸς τόν σπουδαῖον³⁷¹. Στο Φαῖδρο 242 c* του Πλάτωνα, « φαῦλος τα γράμματα», στο Συμπόσιο 174 c «φαῦλος ὢν ἐπί σοφοῦ ἀνδρός» και στους Νόμους 876 d «φαυλοτέρως ἄν πεπαιδευμένοι δικασταί».

6. Αρετή

Η ἀρετή προσδιορίζεται από «τα καλά ἔργα» (92r) και επομένως ταυτίζεται η ηθική φιλοσοφία με το « εὖ πράττειν» και την κανονιστική ηθική. Όταν πρόκειται για ἥρωα τότε έχει τη σημασία «των κατορθωμάτων, τῶν ἀνδραγαθῶν, τῶν ἀριστιῶν». Επομένως, η «αρετή» του χφ είναι ηθικά προσανατολισμένη και προσδιορίζεται από τη μία διάσταση της αριστοτελικής αρετής αφού αυτή διακρίνεται σε ηθική και διανοητική³⁷².

Στο 91r του χφ η απόδοση της έννοιας δίνει έμφαση στην προσπάθεια που απαιτείται για την αρετή : «ή ἐπίκτησις, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς». Σε αυτό το σημείο υπονοείται η άμεση συσχέτιση της «αρετής» με την πράξη και μάλιστα σε συνθήκες κατά τις οποίες απαιτείται προσπάθεια για την απόκτησή της³⁷³.

7. Διάνοια

Σπουδαῖος εἶναι ὁ ἔχων ἀξίαν θετικὴν, ὁ ἀξιόλογος, εἴτε ἠθικῶς εἴτε αἰσθητικῶς εἴτε καὶ ἄλλως». – Στο ίδιο πρβλ. «ἀρετὴ λέξεως», σ. 192, υποσ.1.

³⁶⁹

³⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 15, υποσ.6. : «Ἄλλωστε οἱ χαρακτήρες διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν παρουσία θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ἀξιῶν καὶ τὸν βαθμὸ συνδυασμοῦ αὐτῶν». – Hesychius Alexandrinus Lexicon, Rec. M. Schmidt, Amsterdam 1965, vol. 4, σ. 234 : φαῦλος : κακός δόλιος, χαλεπός. εὐτελής, ἀπλοῦς. καταγέλαστος. – Πρβλ. Ν.Π. Ανδριώτη, Σημασιολογία, εκδ. Αριστ. Παν. Θεσ/νίκης, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 17 . Επισημαίνεται ὅτι οἱ λ. πονηρός, μοχθηρός στην αρχαία ελληνική δεν εἶχαν ἀρνητικὴ σημασία καὶ σήμαιναν απλῶς τὸν ἄνθρωπο που κάνει κοπιαστικὴ εργασία.

³⁷¹ Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέος, Ἐνετίησιν 1801, σ.662.

³⁷² Πρβλ. Αριστοτέλους, Πολιτικά VIII, 1337a : «οὐδὲ φανερόν ποτέρον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος».

³⁷³ Πρβλ. Ισοκρ, Αρχίδαμος 102 : «Χρὴ δὲ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀγαθοὺς ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς φαίνεσθαι διαφέροντας· αἱ μὲν γὰρ εὐτυχίαι καὶ τοῖς φαύλοις τῶν ἀνθρώπων τὰς κακίας συγκρύπτουσιν, αἱ δὲ δυσπραξίαι ταχέως καταφανεῖς ποιῶσιν ὅποιοί τινες ἕκαστοι τυγχάνουσιν ὄντες· ἐν αἷς ἡμῖν ἐπιδεικτέον ἐστὶν εἴ τι τῶν ἄλλων ἄμεινον τεθράμμεθα καὶ πεπαιδευμέθα πρὸς ἀρετὴν».

Στο φ. 86r διάνοια = τὸ ἡγεμονικόν τοῦ νοός³⁷⁴. Στο φ. 89r είναι ο στοχασμός - συλλογισμός, ενώ στο φ. 89v «κατάστασιν τῆς ψυχῆς». Δηλαδή η έννοια είναι συνάρτηση των εννοιών ψυχῆς-νοός. Στο 109v ταῖς διάνοιας = διαθέσεις, συλλογισμούς, έννοιαις.

Στο έργο του Ισοκράτη, η ψυχή και το σώμα αποτελούν τα συστατικά στοιχεία της ανθρώπινης υπόστασης. Στην ψυχή όμως αποδίδεται κυριαρχική δυνατότητα³⁷⁵.

Η τριμερής διάκριση της ψυχῆς λογιστικόν, θυμοειδές, έπιθυμητικόν στον Πλάτωνα είναι και αξιολογική : με τη νοητική πνευματική άσκηση να προέχει και να προσδιορίζει αυτό με το οποίο συλλογιζόμαστε³⁷⁶.

Στα «Αναλυτικά Ὑστερα» του Αριστοτέλους η διάνοια ως συλλογιστική διαδικασία επιμερίζεται στην επιστήμη, την τέχνη και τη φρόνηση³⁷⁷. Σε άλλο σημείο του χφ για την ερμηνεία της λέξης διάνοια παραθέτει : τὰς γνώμας, διαθέσεις, υπολήψεις(73r). Αν η γνώμη ταυτίζεται με την επιστήμη δηλαδή τη θεωρητική γνώση και η υπόληψη με τη φρόνηση δηλαδή με την ηθική διάσταση των πράξεων, η ερμηνεία του χφ συνιστά εν μέρει τα χαρακτηριστικά της αριστοτελικῆς «διανοίας».

8. Φιλοσοφία, φιλόσοφος.

Στη φιλοσοφία του Πλάτωνος η θεωρία των ιδεών κατέχει την κεντρική θέση και η αναζήτηση της αλήθειας βρίσκεται στην κατανόηση των σχέσεων των Ιδεών. Σε συνάρτηση με τη φιλοσοφία, ορίζεται η έννοια της επιστήμης, που σημαίνει την αληθινή γνώση δηλαδή τις Ιδέες³⁷⁸.

Στον Ισοκράτη το περιεχόμενο της έννοιας δηλώνει τη συνολική πνευματική καλλιέργεια του ατόμου δηλαδή την παιδεία και συνδέεται με τον πολιτικό βίο³⁷⁹. Το περιεχόμενό της ταυτίζεται με «τὴν τῶν λόγων μελέτη»³⁸⁰.

³⁷⁴ Πρβλ. Γ. Χατζιδάκις, Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τ. Α', τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1905, σ. 542 : «Θαν. 465-8 κ' ἐδὰ θωρῶ κ' ἐγήρασα καὶ δὲν μπορῶ, παρδίω, καὶ χάσα τὸ ἡγεμονικόν τὸ εἶχα εἰς τὴν νεότην».

³⁷⁵ Βλ. Ισοκράτους, Περί της Αντιδόσεως, 180: «Ὁμολογεῖται μὲν γὰρ τὴν φύσιν ἡμῶν ἕκ τε τοῦ σώματος συγκείσθαι καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῖν δὲ τούτοις οὐδεὶς ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν φήσειεν ἡγεμονικωτέραν πεφυκέναι τὴν ψυχὴν καὶ πλείονος ἀξίαν». / Πρβλ., Δημοσθένους, Ερωτικός, 37 : «τῶν μὲν τοίνυν ἐν ἀνθρώποις διάνοιαν ἀπάντων εὐρήσομεν ἡγεμονεύουσας, ταύτην δὲ φιλοσοφίαν μόνην παιδεῦσαι τ' ὀρθῶς καὶ γυμνάσαι δυναμένην».

³⁷⁶ Πλάτωνος, Πολιτεία, τ. 2, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992, σ. 196, 439d : «τὸ μὲν ᾧ λογίζεται λογιστικόν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ᾧ ἐρᾷ τε καὶ πεινῆ καὶ διψῆ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν, πληρώσεών τινων καὶ ἡδονῶν ἑταῖρον».

³⁷⁷ Αριστοτέλους, Αναλυτικά Ὑστερα 89b, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1994.

³⁷⁸ Για την έννοια της «φιλοσοφίας» στον Πλάτωνα πρβλ. Α. Μ. Malingrey, "Filosophia", Étude d' un groupe de mots dans la littérature grecque, des Présocratiques au IVe siècle après J. C., Paris, 1961, σσ. 46- 55.

³⁷⁹ W. Jaeger, Παιδεία, τ. Β', επαν. Αθήνα 1974, σ. 131. / Πρβλ., Ισοκράτους, Επιστολαί, 5,4 : τὴν παιδείαν τὴν περὶ τοὺς λόγους οἷς χρώμεθα περὶ τὰς πράξεις τὰς προσπίπτουσας καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν καὶ μεθ' ὧν βουλευόμεθα περὶ τῶν κοινῶν».

Αντίθετα στην παράφραση που παραδίδεται από το χφ, η έννοια ταυτίζεται με την αριστοτελικής προέλευσης θεώρηση της φιλοσοφίας που ταυτίζεται με την ηθική διάσταση³⁸¹ : *τό κράτιστον τῆς φιλοσοφίας εἶναι τό ἐξαιρετον βέλτιστον ἄριστον ἀνώτερον (μέρος) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, πραγματείας* (74r).

Η άποψη του Κοραή για το γενικό σκοπό της παιδείας συγκροτείται στην κατεύθυνση της κλασικής φιλοσοφίας : «ώστε οί πρόγονοι ἡμῶν ὠνόμαζον Φιλοσοφίαν ὅλην τήν περιοχὴν τῆς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἤγουν τήν θεωρίαν καί πρᾶξιν ὅλων τῶν χρησίμων εἰς τόν ἀνθρώπινον βίον»³⁸².

Ο φιλόσοφος για τον συγγραφέα της παράφρασης ορίζεται ως ο φιλοῖστωρ, θεωρητής, γνώστης (τον) ὄντ(ω)ν³⁸³.

9. Ακούσματα - Διδασκαλίες.

Η ταύτιση της «διδασκαλίας» με τη λ. «ακούσματα» προέρχεται από τη σημασιολόγηση της πυθαγόρειας διδασκαλίας, η οποία μεταδιδόταν με τη μορφή αφορισμών από στόμα σε στόμα³⁸⁴.

10. Παράδειγμα (< αρχ. παρα-δείκνυμι)

Για το παράδειγμα δίνονται τα συνώνυμα : ἀφωμίωμα, ἀρχαίτυπον, εἰκόνα (76v), διδασκαλία (76v), ὑπόδειγμα, ἀξόμπληον(86v)³⁸⁵.

Στον «Παιδαγωγό» του Σοφιανού, η λ. παράδειγμα χρησιμοποιείται με την έννοια του προτύπου προς μίμηση, του υποδείγματος³⁸⁶. Στον Λόγο «Προς Δημόνικον» ο Ισοκράτης προσφεύγει στο παρελθόν για να αντλήσει από εκεί τη γνώμη, ότι η σχετική συμπεριφορά ενός ατόμου μπορεί να αποτελέσει ὑπόδειγμα για έναν νεότερο.

Το ἀφωμίωμα, (ἀφομοίωμα), στην Πολιτεία δίδεται ως αποτέλεσμα της μίμησης³⁸⁷.

---

³⁸⁰ Βλ., ό. π., Χ. Αποστολόπουλος, Αντι- Πλάτων, Η φιλοσοφική θεμελίωση της Ρητορικής στον Ισοκράτη, σ. 14.

³⁸¹ Η αριστοτελική αρετή διακρίνεται σε διανοητική και ηθική. Στη βάση αυτή αναπτύσσεται και ο προβληματισμός για το σκοπό της παιδείας. Βλ. Αριστοτέλους, Πολιτικά VIII, 1337a : «οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος».

³⁸² Α. Κοραή, Άπαντα, τ. Ι, εκδ. Μπίρη, Αθήνα 1969, σ. 259.

³⁸³

³⁸⁴ G.S.Kirk- J.E.Raven- M.Schofield, Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, εκδ. ΜΙΕΤ, σ. 236.

³⁸⁵ Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, v. III, σ. 270 : «παράδειγμα· υπόδειγμα. ἢ παρασκευασθέν τι ἔλαττον εἰς μείζονα».

³⁸⁶ Ο. π., Ν. Σοφιανός, Γραμματική της Κοινῆς των Ελλήνων Γλώσσης, σ. 291.

³⁸⁷ Ο. π., Πλάτωνος, Πολιτεία, εκδ. Κάκτος, 395b, σ. 56 : «ἢ αὐτὰ ἐκεῖνα πράττειν ὧν δὴ καὶ τὰ μιμήματά ἐστιν ἀφομοιώματα».

11. Σημείον, Τεκμήριον

Στον λόγο Προς Δημόνικον, οι δυο έννοιες συναντώνται στο 73v : τεκμήριον= δείγμα, συμβουλή, παράστασις και σημείον= τεκμήριον, φανέρωσις, δήλωσις. (Σημείον =δείγμα, τεκμήριον, μαρτυρίαν, βεβαίωσιν(110r). Σημείον =συμβούλευσιν, γνώρισμα, τεκμήριον(106r)). Στον Ευαγόρα η λ. σημείον συναντάται στα 115v, 117r και στο 141r. Η ερμηνεία που δίνεται περιλαμβάνει τις έννοιες : σύμβολον, δείγμα, τεκμήριον, φανέρωσις, παράδειγμα. Στον ίδιο λόγο η λ. τεκμήριον (134r, 137r) σημαίνει : σύμβολον, δείγμα, σημείον, γνώρισμα, παράδειγμα.

Ο Ισοκράτης δεν διαφοροποιεί τις δυο αυτές έννοιες με δυο πόλους αναφοράς, την αναγκαιότητα για να συναχθεί ένας συλλογισμός και την απλή ένδειξη. Από την ερμηνεία, συμπεραίνεται ότι οι δύο έννοιες αντιμετωπίζονται από τον συγγραφέα της παράφρασης ως συνώνυμες. Στην Ρητορική του Αριστοτέλη οι λ. διαφοροποιούνται. Η λ. σημείον είναι υπερκείμενη έννοια και το τεκμήριον αποτελεί αναγκαία συνθήκη για να αποδειχθεί μια υπόθεση τελειωτικά.³⁸⁸ Στους πρώιμους συγγραφείς (Ηρόδοτος) η σημασία της λ. τεκμήριον χρησιμοποιείται όταν πρόκειται να δηλώσει την παρουσία ενδείξεων εθνογραφικού χαρακτήρα³⁸⁹. Οι ενδείξεις αυτές αποτελούν ζητήματα ιστορικής παρατήρησης με τα οποία καταφέρει να εξηγήσει αιτιολογικά τα γεγονότα. Η λ. μαρτυρίες ως συνώνυμο της λ. τεκμήρια χρησιμοποιείται κατά κόρον από την αθηναϊκή τραγωδία.

12. Μελέτη / Επιστήμη

Ο ορισμός που δίνεται από την παράφραση στο 79r (μελέτας = συχνάς μελέτας, ανάγνωσις, θεωρίας), παραπέμπει ευθέως στην ερμηνευτική εκδοχή που δίδεται από τον Ι. Συκουτρή στο χωρίο από το Συμπόσιο του Πλάτωνα : «Δοκῶ μοι περὶ ὧν πυνθάνεσθε οὐκ ἀμελέτητος εἶναι, 172a». Σύμφωνα με αυτήν στην υποσημείωση αρ. 1, αναφέρει ότι «μελέτη δὲν ἐσήμαινε ὄ,τι καὶ σήμερον, ἀλλὰ τὴν κατ' ἐπανάληψιν, μεγαλόφωνον φυσικὰ, ἀνάγνωσιν μιᾶς περικοπῆς πρὸς ἀποστήθισιν καὶ βαθυτέραν τοῦ νοήματος κατανόησιν»³⁹⁰.

Η χρήση της λ. ἀνάγνωσις και η σύνδεση με την έννοια μελέτη υποβάλλει περισσότερο τη σημασία που δίδεται από τον συγγραφέα της παράφρασης στην εναρμόνισή του με το σημασιολογικό πεδίο της αρχαίας ελληνικής.

Βέβαια το κείμενο του Ισοκράτη στον Προς Δημόνικον λόγο εξηγεί τη λ. μελέτη σε σχέση με τη λ. ἐπιστήμη : «ἄ μὲν ἐπίστασαι, ταῦτα διαφύλαττε ταῖς μελέταις, ἄ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμαις». Η λ. ἐπιστήμαι

³⁸⁸ Βλ. ὁ. π., Αριστοτέλους Ρητορική Α', εισ. μτφρ. σχόλια Η. Φ. Ηλιού, 1357b, σ. 28. / Πρβλ. Η. Φ. Ηλιού, Η «Ρητορική» του Αριστοτέλη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 36.

³⁸⁹ Rosalind Thomas, Εθνογραφία, Απόδειξη και επιχείρημα στις Ίστορίες του Ηροδότου, στο Ίστορίη, Ηρόδοτος, Δεκατέσσερα Μελετήματα, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2004, σ. 297-336.

³⁹⁰ Ὁ. π., Πλάτωνος, Συμπόσιον, σ. 2, υποσ. 1.

αφορά στις επιμέρους γνώσεις³⁹¹. Στην παράφραση δεν διαχωρίζεται η έννοια και επαναλαμβάνεται η εξήγηση (ἐπιστήμαις = ἀναγνώσεις,79v) με τη διαφορά ότι παραλείπεται ο προσδιορισμός «συχνές».

Στον Προς Νικοκλέα, στη λ. ἐπιστήμη δίνεται ερμηνεία που εμπίπτει στην αριστοτελική ορολογία ἐπιστήμαι= ἐμπειρίαί, τέχναι(103r).

13. Φιλία

φ. 86v Φιλία = ἀγάπη, εταιρία, οικειότητα. φ. 87v Ἐταιρία = φιλίαν, ἀγάπην, εὐνοίαν. Φίλος = ἐράσμιος, εὖνους. φ. 74r Φίλος = ἡγαπημένος, ἐταίρος, ξυνήθης.

Η φιλία καθορίζεται από την έννοια της ἀγάπης, η οποία εδώ έχει σχέση με το συμπαθητικό συναίσθημα των αρχαίων και δεν δύναται να εννοηθεί ως η ἀγάπη, το κύριο αξίωμα του Χριστιανισμού.

Η λ. εταιρία ή εταιρεία έχει διττή σημασία : η πρώτη σημαίνει την συντροφία, σύνδεσμο, σύλλογο, αδελφότητα και η δεύτερη την καθόλου φιλική σχέση³⁹². Με αυτήν τη δεύτερη σημασία εντοπίζεται στον Σοφοκλή και στον Ευριπίδη. Συγκεκριμένα, στην τραγωδία «Αίαντας» ο Σοφοκλής παρουσιάζει τη φιλία ως άπιστο λιμάνι για τους πολλούς ανθρώπους : « τοῖς πολλοῖσι γὰρ βροτῶν ἄπιστὸς ἐσθ' ἑταιρείας λιμὴν»³⁹³. Στην τραγωδία Ορέστης του Ευριπίδη ο φίλος του Ορέστη, Πυλάδης απευθύνεται στον ίδιο και τον ρωτά «τὶ δὲ ζῆν σῆς ἑταιρείας ἄτερ;»³⁹⁴.

Στο Συμπόσιο 172b : «δικαιοτάτος γὰρ εἶ τοῦ τοῦ ἑταίρου λόγους ἀπαγγέλειν». Ο Συκουτρής σημειώνει «Ἐταῖρον (ὄχι διδάσκαλον) ὠνόμαζαν οἱ μαθηταὶ τὸν Σωκράτη (Φαιδ. 118a, Αριστ. Ρητορ. 1398b31 κ.ά.), φίλον τὸν ὀνομάζει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων(7. Ἐπιστ. 324d). Οἱ ἴδιοι ἐλέγοντο ἐρασταὶ δηλαδή θαυμασταὶ»³⁹⁵.

Ο σ(ξ)υνήθης με την έννοια του φίλου συναντάται στην Πολιτεία του Πλάτωνα : «τοὺς συνήθεις τε καὶ γνωρίμους»³⁹⁶ και στον Αριστοτέλη στα Ηθικά Νικομάχεια (4.6,5).

Η έννοια της οικειότητας και η εξέτασή της σε συνάρτηση με τη φιλία και τις περιπτώσεις φιλικών σχέσεων έχει εκτεθεί αναλυτικά στο έργο του Πλάτωνα «Λύσις». Πρόκειται για τη χαρακτηριστική φράση «ἕκαστον ἐκάστω

³⁹¹ Στο ίδιο, σ. 162, υποσ. αρ. 4.

³⁹² H. Liddell – R. Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, τ. II, ανατ. εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2007, σ. 343.

³⁹³ Σοφοκλής Αίας, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992, σ. 88 (στ.683).

³⁹⁴ Ευριπίδης Ορέστης, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992, σ. 124 (στ. 1072).

³⁹⁵ Πλάτωνος, Συμπόσιον, κείμενο, μετάφρασις καὶ ερμηνεία I. Συκουτρή, εκδ. Βιβλιοπωλείον Εστία, Αθήνα 1986, σ. 4, υποσ. 3.

³⁹⁶ Ο. π., Πλάτωνος Πολιτεία, εκδ. Κάκτος, τ. 1, 375e, σ. 190.

οἰκεῖον» όπου η φιλική σχέση εξαρτάται από την ψυχική διάθεση της επιθυμίας³⁹⁷.

14. Φιλότιμος/ Μεγαλόψυχος.

Στον λόγο «Προς Νικοκλέα» φιλοτιμούμενος = ὅτι καυχᾶσαι, κομπάζης(105r) και στον Ευαγόρα : φιλοτίμους = τούς φιλοδόξους, τούς φιλοῦντας, ἐπιθυμοῦντας τὴν τιμὴν(115r).

Η έννοια φιλοτιμία που διέπει το έργο του Ισοκράτη σημαίνει το κίνητρο για τιμή και δόξα, και ανήκει στα ανθρώπινα πάθη. Στους πρώιμους συγγραφείς της ελληνικής κλασικής γραμματείας έχει αρνητική σημασία³⁹⁸. Στο 105r, η μτχ. επιβεβαιώνει τον αρνητικό προσδιορισμό της από την εξήγηση. (επιτηδεύματα= φιλοτιμήματα)

Στον Ευαγόρα η έννοια συνδέεται με τους μεγαλόψυχους= μεγαλόφρονες, γενναίους, ἀνδρείους, καρτερικούς(115r) και την μεγαλοψυχία= μεγαλοθυμίας, ἀνδρείαν, γεννεότητα, ὑπομονήν(133v). Στην εξήγηση οι ποιότητες που διαπιστώνονται στους μεγαλόφρονες τους αντιδιαστέλλουν από τους φιλότιμους. Στον Δημόνικον η εξήγηση προσδίδει μεταφυσικές υποδηλώσεις : μεγαλόψυχος= μεγαλόνοος, μεγαλοφρόνιος τὰς θλίψεις, γενναῖος, ἀνδρείος(86r).

15. Δικαιοσύνη

φ. 122v δικαιοσύνη= τήρησις, φύλαξις τοῦ δικαίου. Πρβλ. φ. 78v σωφροσύνη= ἡ τήρησις, ἡ χαλιναγωγία, ἡ φύλαξις τοῦ δικαίου τῶν παθῶν. Η λ. δικαιοσύνη στον Ισοκράτη εμφανίζεται όταν πρόκειται για την αναφορά στο σύνολο των αρετῶν, όπως η ανδρεία, η σωφροσύνη και η μεγαλοψυχία³⁹⁹. Στον «Νικοκλή» αναφέρει : «τῆς μὲν ἀνδρείας καὶ τῆς δεινότητος καὶ τῶν ἄλλων τῶν εὐδοκιοῦντων ἐώρων καὶ τῶν κακῶν ἀνδρῶν πολλοὺς μετέχοντας, τὴν δὲ δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην ἴδια κτήματα τῶν καλῶν κάγαθῶν ὄντα»⁴⁰⁰.

Στη Ρητορική του Αριστοτέλη ο προσδιορισμός της αρετῆς επιτυγχάνεται από την καταγραφή των ιδιοτήτων της : «μέρη δὲ ἀρετῆς δικαιοσύνη, ἀνδρεία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, φρόνησις, σοφία»⁴⁰¹.

³⁹⁷ Πλάτωνος, Λύσις, εισ. μτφρ. και ερμ. σημειωμ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1981, σσ. 69-73.

³⁹⁸ Πρβλ., Ευάγγελος Β. Αλεξίου, Ισοκράτης Ευαγόρας, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 112-113.

³⁹⁹ Η δικαιοσύνη στο έργο του Ισοκράτη συνδέεται με τις πράξεις του ατόμου. Πρβλ. Ισοκράτους, Παναθηναϊκός, 204 : «Οὐδείς γὰρ ὅστις οὐ τῶν μὲν ἐπιτηδευμάτων προκρίνει τὴν εὐσέβειαν τὴν περὶ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν φρόνησιν τὴν περὶ τὰς πράξεις».

⁴⁰⁰ Ισοκράτους Νικοκλής, Ισοκράτης Ἄπαντα τ. 2ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993, σ. 224 (στ.43).

⁴⁰¹ Αριστοτέλους Ρητορική Α', εισ. μτφρ. σχόλια Η. Φ. Ηλιού, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα [χ. χ], 1366b 1-3 σ. 90.

Από την παραπάνω αναφορά συνάγεται ότι η «δικαιοσύνη» του χφ δεν αφορά στην έννοια που παραπέμπει στην επιδίωξη του κοινού καλού (πολιτική πράξη) και αξιολογείται από την άρνηση του ιδίου συμφέροντος (αδικία) προς όφελος του κοινωνικού. Η δικαιοσύνη του χφ δεν είναι υπόθεση διανθρώπινων σχέσεων αλλά εσωτερική πνευματική κατάσταση⁴⁰². Αφορά εδώ στην έννοια που εξηγείται στο χφ ως σωφροσύνη, η τήρησις του δικαίου των παθών, δηλαδή της κυριαρχίας του ανώτερου μέρους της ψυχής στο κατώτερο⁴⁰³.

16. Δημοκρατία - Δημοτικός

φ. 87v : «Πόλις ἔν ἧ κρατῆ ἔξουσιάζη ὁ δῆμος, κοινός λαός». Ο ορισμός περιλαμβάνει δυο έννοιες που προέρχονται από την κλασική ελληνική γραμματεία. Πρόκειται για καθιερωμένους όρους με εσωτερική συνοχή. Είναι πρόδηλο ότι η «πόλις-κράτος» καθώς και ο «δῆμος» ανήκουν στις βασικές έννοιες ανάλυσης της τυπολογίας των πολιτευμάτων τόσο από τον Αριστοτέλη όσο και από τον Πλάτωνα⁴⁰⁴.

Στην Αθήνα του 5^{ου} αι. η λέξη δημοκρατία σήμαινε την κυριαρχία της συνέλευσης του λαού και την έκφραση της θέλησης του δήμου μέσω αυτής. Η συμμετοχή των πολιτών στη διαχείριση των υποθέσεων της πολιτείας αποτελούσε προϋπόθεση λειτουργίας του πολιτεύματος.

Η ανάλυση της έννοιας στο ισοκρατικό έργο προσδίδει στα σημαινόμενά της μια πρωτότυπη πολιτική σκέψη. Στον Λόγο Προς Νικοκλέα προτρέπει εις το καλῶς δημαγωγεῖν (100r). Είναι το εντελώς νέο πρίσμα με το οποίο αντικρύζεται η δημοκρατική διακυβέρνηση. Το δημόσιο συμφέρον μπορεί να διασφαλίζεται από έναν ηγέτη ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί δημοτικός με την προϋπόθεση ότι ενδιαφέρεται για το συμφέρον του δήμου⁴⁰⁵. Πρβλ. δημοτικός = ἐράσμιος, προσφιλής, ἀρεστός τῷ δήμῳ(122v).

Στο χφ η λ. δημαγωγεῖν ερμηνεύεται ως εξής : δημαγωγῆσεις= οἰκονομίσεις, κυβερνήσεις, διοικήσεις τὸν δῆμον, τὸν κοινὸν λαόν(100r). Στην ελληνική κλασική γραμματεία η λ. κυβερνήσις ταυτίζεται με την λ. διοικήσις. Ο Κοραῆς εξηγεί τον τρόπο που αυτή η λ. από την αρχική σημασία της (κυβερνήτης= καραβοκύρης και κυβερνήσις= το έργο του καραβοκύρη) «κατά

⁴⁰² Ο. π., Πλάτωνος Πολιτεία, μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, σ. 896.

⁴⁰³ Πρβλ. W. Kersting, Platons ' Staat'. Werkinterpretation. Darmstadt 1999, σ.285. – Εδώ αναλύεται η λ. δικαιοσύνη με αυτή τη σημασία σε αντίστοιχο χωρίο στην Πολιτεία του Πλάτωνα. Αυτή είναι μια από τις απόψεις για τη δικαιοσύνη που διατυπώνονται στην Πολιτεία.

⁴⁰⁴ Αριστοτέλους, Πολιτικά Γ', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993, 1274b - 1288b, σσ. 12-101. – Πρβλ. ό. π., Πλάτωνος Πολιτεία, εισ. μτφρ. ερμ. σημειωμ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, σ. 887 (562a 10, 562c 8).

⁴⁰⁵ Cinzia Bearzot, Ο Ισοκράτης και το ζήτημα της δημοκρατίας, στο Πειθώ, η Ρητορική, Δεκατρία Μελετήματα, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2003, σσ. 307-341.

μεταφορά» ταυτίστηκε από τους ίδιους τους προγόνους μας με «την επιστασία και την πρόνοια της πόλεως»⁴⁰⁶.

17. Έλληνες(140r)

Ο Χατζιδάκης για την έννοια και τη χρήση του ονόματος «Έλληνες» αναφέρει ότι πρόκειται για εξάπλωση του ονόματος που αρχικά ήταν περιορισμένο στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Φθιώτιδα. Η εξάπλωση αυτή αποτελεί ένδειξη «ηθικής επίδρασης» στην οποία συνετέλεσαν η λειτουργία των ιερών και οι αποικίες. Τα ιερά (Δωδώνη, Δελφοί, Ολυμπία) και η ομαλή λειτουργία τους επέβαλαν σ' αυτούς που είχαν κοινό συμφέρον και ήταν προστάτες αυτών των ιερών, τη δημιουργία συνασπισμών πόλεων και αμφικτυονιών. Οι συμμετέχοντες σε αυτές απέκτησαν την επίγνωση συγγενείας των διαφόρων φυλών. Επίσης οι αποικίες συνετέλεσαν στην συναίσθηση από τη μια της συγγενείας της κοινής γλώσσας και από την άλλη στη διαφοροποίηση από την επαφή με τους εκάστοτε αλλογενείς γειτόνους.⁴⁰⁷

Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους το όνομα ταυτίστηκε με τον ειδωολάτρη ως αποτέλεσμα της πολεμικής του χριστιανισμού κατά των αιρέσεων. Επανέρχεται σε χρήση από τους Λογίους πριν την Άλωση για την δήλωση αυτών που μιλούν την Ελληνική Γλώσσα.

Στον «Ευαγόρα» ο Ισοκράτης αναφερόμενος στα κατορθώματα του Ευαγόρα και στις ικανότητες του επικεντρώνεται στα αποτελέσματα της κατάκτησης για τους πολίτες της Κύπρου : «ἐκ βαρβάρων μὲν, ἕλληνας ἐποίησεν». Η εξήγηση για τη λ. Έλληνες στο φ. 140r είναι : «φιλοσόφους, ἐπιστήμονας, μαθηματικούς, πεπαιδευμένους». Το όνομα Έλληνες μετατρέπεται σε φορέα των ιδιοτήτων της ελληνικότητας. Το ευρύ φάσμα των χαρακτηριστικών αποδίδει πνευματικό περιεχόμενο και δεν αποτελεί δηλωτικό εθνικής ταυτότητας. Ο συγγραφέας έχει συνείδηση της μοναδικότητας του ονόματος και το συνδέει με το ιστορικό παρελθόν.

Ο συγγραφέας του χφ ερμηνεύει το χωρίο αυτό του Ισοκράτη και εννοεί την πολιτισμική επίδραση της ελληνικής παιδείας στην ανάπτυξη της Κύπρου. Φαίνεται ότι γνωρίζει την θέση του Ισοκράτη ότι η διαφορά μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων είναι πολιτισμική και όχι φυλετική. Η οπτική του γωνία για το είδος της επίδρασης αυτής διαφαίνεται στον «Πανηγυρικό». Εκεί εξυμνεί την αθηναϊκή παιδεία και κατ' επέκταση την ελληνική και προβάλλει τη δυνατότητα μέσω αυτής να εξαλειφθούν οι διαφορές μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Ο. π., Μ. Μαντουβάλου, σ. 569. – Μεταφορικώς η πόλη μοιάζει με πλοίο και οι πολίτες με ναύτες.

⁴⁰⁷ Βλ. Γ. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικά Έρευνα, τ. Β', Αθήνα 1977, σσ. 334- 335.

⁴⁰⁸ Ισοκράτους Πανηγυρικός, Ισοκράτης Άπαντα τ. 3ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993, σ. 54, (στ. 50) : «καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως

18. Φιλέλληνες

Φίλοι, ἐραστάς τῶν Ἑλλήνων (133v). Ο Ισοκράτης χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό φιλέλληνες για τους Κύπριους που υιοθέτησαν τα ήθη και επιτηδεύματα των Ελλήνων.⁴⁰⁹ Γενικότερα η έννοια στην κλασική γραμματεία αναφέρεται σε Έλληνες αλλά και σε μη Έλληνες⁴¹⁰. Στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιείται ως δηλωτικό της ελληνικής παιδείας και του ελληνικού πολιτισμού. Η δεύτερη αφορά στους αλλοεθνείς. «Ἐραστής» της πόλης-κράτους είναι ο Αθηναίος πολίτης στον «Επιτάφιο» του Θουκυδίδη⁴¹¹. Η εξήγηση περιορίζεται στην ανάλυση του πρώτου συνθετικού της λ. φιλέλλην.

19. Πατρίδα

Ἐνεγκομένη πατρίς (121r). Ἐνεγκοῦσα (θηλ. μτχ. αορ. του φέρω) = ἡ γενέτειρα πατρίς. (Ξεν., Εφεσ. 4.9)⁴¹². Φαίνεται ότι στην έννοια δεν αποδίδεται η «εθνική ταυτότητα». Φιλόπολις = φιλόπατρις, φίλος, ἐραστής τῆς πατρίδος (99v)⁴¹³.

Η απόδοση της έννοιας δεν φορτίζεται με συνδηλώσεις που σχετίζονται με την πολιτισμική ή την πολιτική ενότητα.

20. Ελλάδα

φ. 136r Πάσαν τὴν Ἑλλάδα= ὅλη ἡ ἑλληνική γῆ.

φ. 139v Μετά πάσης Ἑλλάδος= μὲ ὅλην τὴν συνδρομὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων.

Το όνομα Ελλάς όπως και το όνομα Έλληνες είχαν περιορισμένη γεωγραφικά σημασία κατά την εποχή του Ομήρου. Οι όροι απέκτησαν

μετέχοντες» και στον Λόγο περί Αντιδόσεως : «Ἑλληνικούς τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων κοινῇ τοῖς Ἑλλήσι συμβουλευόντας» – Ο ορισμός που δίνει ο Ισοκράτης στο υπόλοιπο έργο του χρησιμοποιείται ή φαίνεται τουλάχιστον ότι κάθε άλλο παρά αγνοείται. / Πρβλ., Μ. Ζ. Κοπιδάκης, «Ελληνιστική Κοινή», στο Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, εκδ. ΕΛΙΑ, Αθήνα 2000, σσ. 84- 93 : Κατά τους χρόνους των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου προωθήθηκε η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ταυτίστηκε με την ελληνική παιδεία και έλαβε σάρκα και οστά «η γενναία απόφαση του Ισοκράτη ότι Έλληνες είναι οι μετέχοντες της ελληνικής παιδείας».

⁴⁰⁹ Ο Ισοκράτης χρησιμοποιεί την έννοια για να εκφράσει τους μετέχοντες του ελληνικού πολιτισμού. – Ο. π., Ισοκράτους Παναθηναϊκός, σ. 78, (στ.96) : «Καίτοι πῶς ἂν ἐκείνων ἄνδρες ἀμείνους ἢ μᾶλλον φιλέλληνες ὄντες ἐπειδειχθεῖεν...», φιλέλληνες είναι οι Αθηναίοι όπως και στο επόμενο : Ισοκράτους Παναθηναϊκός, Ισοκράτης Ἀπαντα τ. 5ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993, σ. 338(στ.241) : «πεποίηκας τοὺς μὲν τοὺς προγόνους εἰρηνικούς καὶ φιλέλληνας καὶ τῆς ἰσότητος τῆς ἐν ταῖς πολιτείαις ἡγεμόνας».

⁴¹⁰ Γ. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικά Έρευναι, τ. 2^{ος}, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1977, σσ. 469-470. - Πρβλ. ό. π., Ευάγγελος Β. Αλεξίου, Ισοκράτης Ευαγόρας, σ. 180. - Φιλέλλην αποκαλείται και ο Όμηρος.

⁴¹¹ Βλ., Ι. Θ. Κακριδής, Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1981, σ.93 (7).

⁴¹² Ο. π., Η. Liddell και R. Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, τ. ΙΙ, σ. 132.

⁴¹³ Βλ., ό. π., Ι. Θ. Κακριδής, Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1981, σ.93 (7)

ευρύτερη σημασία όταν η κοινή ανάγκη των διαφόρων φυλών επέβαλλε την απρόσκοπτη λειτουργία των ιερών. Στη διάδοση των ονομάτων αυτών συνέβαλε και το γεγονός της ύπαρξης των αποικιών. Κατά τους μετέπειτα ιστορικούς χρόνους (ήδη από τον 5ο π.Χ.), παράλληλα με το όνομα Έλλην και τη σημασία που αυτό είχε, χρησιμοποιήθηκε και το Ελλάς για να δηλώσει τη γη όπου κατοικούσαν οι Έλληνες.⁴¹⁴

Επομένως στα χρόνια του Ισοκράτη οι όροι χρησιμοποιούνται με την εθνική σημασία της δήλωσης της κοινής γλώσσας, των ηθών, των εθίμων και των παραδόσεων.

Ο Κοραής στις παραμονές της επανάστασης δηλώνει ότι η λ. Ελλάδα θα πρέπει να ταυτιστεί με την πατρίδα και την ελευθερία.

21. Έλευθερία, αυτόνομία, δουλεία

φ. 136ν ήλευθερώθησαν = έλυτρώθησαν, άπηλάγησαν από την δουλείαν. φ. 90r σωτηρίαν = έλευθερίαν, λύτρωσιν. Ο ορισμός που συνάγεται εδώ είναι ότι ελευθερία σημαίνει λύτρωση, απαλλαγή από την δουλεία. Η τεκμηρίωση της έννοιας είναι πλήρης μέσα από την άρση του αντιθέτου της, δηλαδή την ανελευθερία και την ολοκληρωτική στέρησή της. Έλευθερία = απαλλαγή από τη δουλεία. Η τελευταία ορίζεται σε επόμενο φύλλο : φ. 140ν δουλείαν = σκλαβίαν, ήτον υπόφοροι, ύποτελείς ύποκάτω [εις] τούς Λακεδαιμονίους.

Αυτόνομιαν = αυτεξουσίαν, δεσποτίαν, έλευθερίαν, σωτηρίαν (140ν). Εδώ ο Ισοκράτης αναφέρεται στην ήττα των Λακεδαιμονίων στη ναυμαχία της Κνίδου το 394 π.Χ. και στη νίκη του Κόνωνα με την βοήθεια των Περσών. Το αποτέλεσμα ήταν οι Έλληνες να απελευθερωθούν από τους Λακεδαιμονίους και η Αθήνα να αποκτήσει την ηγεμονία.

Η ταύτιση της αυτονομίας με την ελευθερία αποτελεί κεντρικό ζήτημα στην Νομαρχία του Ανωνύμου. Η αυτονομία διακλαδίζεται σε ελευθερία κοινωνική και σε πολιτική ισότητα. Υποστηρίζει δηλαδή ότι η αυτονομία εξαρτά την ισχύ της από την λειτουργία των νόμων στο εσωτερικό και την εδαφική - εθνική κυριαρχία στο εξωτερικό. Αυτή η βασική ιδέα υποστηρίζεται από τον Κοραή και αναφέρεται στην ανεξαρτησία της Ελλάδας από τους ξένους προστάτες⁴¹⁵.

22. Έμπόριο, πλούτος, συμβόλαιο

φ. 132ν έμπόριο = τας πραγματίας, συμβόλαια. Σύμφωνα με το λεξικό Σούδα : έμπορος ό πραγματευτικός άνθρωπος· κυρίως δέ ό πλέων θάλασσαν παρά τώ πόρος.

⁴¹⁴ Πρβλ., ό. π., Γ. Χατζιδάκις, Γλωσσολογικά Έρευναι, τ. Β', σσ. 349- 357.

⁴¹⁵ Ό. π., Μ. Μαντουβάλου, σσ. 556-557. - Η συγγραφέας σε κάθε έννοια αντιπαραθέτει τις απόψεις του Κοραή για να τεκμηριώσει τη θέση ότι αυτός είναι ο Ανώνυμος συγγραφέας της Νομαρχίας.

Η λ. πραγματεία ανήκει στις λ. εκείνες που υπέστησαν σημασιολογική μεταβολή και αλλοίωση στο φωνητικό τύπο στη νέα ελληνική αλλά διατήρησαν στη λόγια γλώσσα την αρχαία σημασία της⁴¹⁶. Έτσι πραγματεία είναι ο αρχαίος φωνητικός τύπος που στη λόγια γλώσσα σημαίνει την διαπραγμάτευση επιστημονικού θέματος και «πραμάτεια» είναι ο αλλοιωμένος φωνητικός τύπος με νέα σημασία στη δημοτική γλώσσα. Εδώ χρησιμοποιείται ο λόγιος τύπος με λαϊκή σημασία.

Σε άλλο σημείο (90ν) για τη λ. πραγματεία απαντά η εξήγηση «πόνημα διὰ τοῦ παρόντος παραινετικοῦ λόγου, διδασκαλίαν». Εδώ έχουμε τον λόγιο τύπο με λόγια σημασία.

23. Στις λ., φύσις= «ο Θεός», βίος= «η παρούσα ζωή», τύχη = «θεία πρόνοια», πεπρωμένη = «τύχη ήμαρμένη δηλ : ο θεός», αποδίδεται θεολογικό περιεχόμενο.

II. ΤΑ ΛΕΞΙΚΑ.

*Ετυμολογικόν μέγα κατά ἀλφάβητον πάνυ ὠφέλιμον*⁴¹⁷

φ. 94ν πρόπον = προσῆκον ἀρμόζον καθῆκον
σ. 368 : Προσῆκον, τὸ πρόπον. ἐκ τοῦ ἤκω τὸ ἔρχομαι. Μετά τῆς προθέσεως. ἢ γὰρ πρόθεσις, τὸ πλησιάζον καὶ προσεγγίζον ἐστί. Τὸ γὰρ πρόπον καὶ ἀρμόζον, πλησιάζει. ὡς περ τὸ ἀπαρέσκον πόρρω καθίσταται.

Hesychius Alexandrinus Lexicon⁴¹⁸

φ 73r γνώμη= διάθεσις προαίρεσις τὰ ἤθη
Vol. I, σ. 438, γνώμη· διάθεσις ποιά τις. [καὶ γνώμη.] καὶ ἐπιστήμη.

φ 73v ὀρέγομαι = γλίσχομαι ἐπιθυμῶ
vol. III, σ. 216, ὀρέγεται, ἐπιθυμεῖ.

φ 75v χαρακτῆρα = ἀρχαίτυπον σημεῖον εἰκόνα τύπον
vol. II, σ. 26 : εἰκόνα· χαρακτῆρα, τύπον.

φ 77v ὑποθέσθαι = νά συμβουλεύσω νά διδάξω νά εἶπω
vol. IV, σ. 213 : ὑποθέσθαι · συμβουλεῦσαι.

⁴¹⁶ Προβλ. ὁ. π., Ν. Π. Ανδριώτη, Σημασιολογία, σσ. 6-7.

⁴¹⁷ Μάρκος Μουσούρος, Νικόλαος Βλαστός, Ζαχαρίας Καλλιέργης, Ἐτυμολογικόν μέγα κατά ἀλφάβητον πάνυ ὠφέλιμον, Ἐν Ἐνετίαις [1499]

⁴¹⁸ Hesychius Alexandrinus Lexicon, Rec. M. Schmidt, Amsterdam 1965.

- φ 81v ἐπακτόν ὄρκον = ἀλλότριον ξένον ἐπίσακτον ὑπ' ἄλλου γενόμενον
vol. II, σ. 133, ἐπακτός ὄρκος· (οὐκ) ἐγχώριος, ἀλλ' ἀπὸ ξένης ἐπηγμένος·
ἢ ἐφ' ὃν ἕτερος ἄγει, οὐκ αὐθαίρετος.
- φ 82v πῦρ = εἰς τὴν φωτίαν χωνεῖαν
vol. IV, σ. 302 : χωνευτήριον · χωνεῖον
- φ 84v κολακεύοντας = θῶπας γαλύφου(ς) κόλακα(ς)
vol. II, σ. 335 :θῶψ· κόλαξ, ὁ μετὰ θαυμασμοῦ ἐγκωμιαστής.
- φ 92r ἐπιεικεῖς = εὐμενεῖς χρηστοί καλοί ἐνάρετοι σπουδαῖοι
vol. II, σ. 153 : ἐπιεικῆς · καθῆκον, πρέπον, προσῆκον, ἱκανόν. ἐπιεικός.
προσηνές. εὐγνωμον. μέτριον. εὐφυές. σπουδαῖον. πρᾶον. ἀγαθόν.
- φ 93r παραδείγματα = ἔξομπλεῖα ἀρχέτυπα ὑποδείγματα
vol. III, σ. 270 : παράδειγμα ὑπόδειγμα. ἢ παρασκευασθὲν τι ἔλαττον εἰς
μείζονα.
- φ 95r ὑποθήκας = συμβουλὰς διδασκαλίας νουθεσίας παραινήσεις
vol. IV, σ. 213 : ὑποθήκη· παραίνεις, διδασκαλία. ἢ ἐνέχυρον. ἢ συμβουλή.
- φ 100r δημαγωγῆσεις, = θέλει οἰκονομίσεις κυβερνήσεις διοικήσεις τὸν
δῆμον τὸν κοινόν λαόν
vol. I, σ. 480 : δημαγωγεῖ· στρατηγεῖ. / δημαγωγός· ἄρχων, ἐκ τοῦ τὸν
δῆμον ἄγειν καὶ διοικεῖν. δημόσιος.
- φ 114v ἀμίλλαις = ἔριδας συναιρέσεις
Vol. I, σ. 147, ἄμιλλα· φιλονεικία, πόλεμος, ἀγών. / ἀμιλλᾶν· το ἐρίζειν -
ἄμιλλα· ἔρις· ἐν τῇ Ὁδ. κατὰ το πλεῖστον ἐπὶ ἀμίλλης, ἀνταγωνισμοῦ
- φ 114v αἴσθησις = (κατανόησις) εἶδησις γνώσις
Vol. II, σ. 24, εἶδησις· γνῶσις
- φ 115r τοὺς φιλοτίμους = τοὺς φιλοδόξους τοὺς φιλοῦντας ἐπιθυμοῦντας τὴν
τιμὴν
vol. IV, σ. 245, φιλότιμος· ὁ φιλῶν τιμᾶν μεγάλως. ἢ θέλων αὐτός
δοξάζεσθαι.
- φ 115v μνήμην = μνημόσυνον ἐνθύμημα
vol. III, σ. 114, μνήμη· μνημόσυνον.
- φ 115v ἀρετήν = τὴν ἐνάρετον ζωὴν πολιτείαν

Vol. I, σ. 277, ἀρετή· θεία δύναμις, διάθεσις ἀγαθή ἢ τον ἐνάρετον βίον.

- φ 116r ἀθυμήσειεν = ἀθυμήση ἀσχάλη λυπηθῆ δυσφορίση
vol. I, σ. 309, ἀσχάλλει· ὀχλοῦται, λυπεῖται, ἀθυμεῖ, ἀδημονεῖ, ἀγανακτεῖ.
- φ 118r ψυχαγωγοῦσι = παρηγοροῦσι παραμυθοῦσι θέλγουσι
vol. IV, σ. 315, ψυχαγωγεῖ· παραμυθεῖται την ψυχὴν
- φ 121r φυγὰς = φευγάτος δραπέτης
Vol. I, σ. 534, δραπέτης · φυγὰς
- φ 121v φήμας = προλεγομενα προφητείας προῤῥήσεις
vol. III, σ. 384, πρόρρησιν· πρόλεξιν, προφητεῖαν.
- φ 122r ῥώμην = δύναμιν ἰσχύν ἀνδρείαν
vol. III, σ. 438, ῥώμη· δύναμις, ἰσχύς. ὄγκος. ὑγεία. ἀνδρεία
- φ 125v φόβους = τρόμους δειλίας πτυρμούς δειματώδεις
Vol. I, σ. 468, δειματώδει· φοβερῶ / δεῖμα· δέος, φόβος, φόβητρον
- φ 126r περί τόν τύραννον = πέριξ εἰς τόν βασιλέα δηλ: οἱ σωματοφύλακες
δορυφόροι ὑπασπισταί τοῦ βασιλέω
Vol. I, σ. 531, δορυφόρος· ὄπλοφόρος. ὑπασπιστής. ἢ φύλαξ τῶν
τυρράνων. και πρόσωπον...
- φ 136v ἄγαλμα = τό εἶδωλον τό ξόανον
Vol. I, σ. 12, ἄγαλμα· ξόανον, ἀφομοίωμα εἰδώλων εἰκόνων ἢ ἀνδριάντων.
- φ 139v φρόνησιν = γνῶσιν σύνεσιν ἀγχινοῖαν
Vol. I, σ. 36 : ἀγχινοῖα φρόνησις, σύνεσις, ἢ ταχύνοια, ἢ ὀξεῖα γνῶσις
- φ 140r ἔλληνας = φιλοσόφους ἐπιστήμονας μαθηματικούς πεπαιδευμένους
Vol. II, σ. 68, Ἑλληνες οἱ ἀπό τοῦ Διός, τοῦ Ἑλληνος. ἢ φρόνιμοι, ἦτοι
σοφοί.

Julii Pollucis, Onomasticon⁴¹⁹

εἰκόνας = ἀγάλματα τούς ἀνδριάντας

- φ. 107r ἰδέαις = ἰδιώματα εἰκόνας

---

⁴¹⁹ Julii Pollucis, Onomasticon, Ex recensione Immanuelis Bekkeri, postat in Libraria Friderici Nicolai, Berolini 1846.

φ. 136ν ἄγαλμα = τό εἶδωλον τό ξόανον
(A, 7) ἀγάλματα, ξόανα, ἔδη θεῶν, εἰκόνες, μιμήματα, τυπώματα, εἶδη, ιδέαι·

φ. 73r φίλους = ἠγαπημένους ἑταίρους ξυνήθεις
Γ, 61 φίλος, ἑταῖρος, συνήθης, ἐπιτήδειος, γνώριμος
A, 152 φίλοι, σύμμαχοι, ὁμοῖθεις, ὁμόφυλοι, συνασπισταὶ συναγωνισταὶ

φ. 114ν ἡγοῦμαι : νομίζω λογιάζω ὑποβάλλω
E, 220 Οἶμαι οἴομαι, ἡγοῦμαι, νομίζω, ὑπολαμβάνω, ἐλπίζω

Ερρίκου Στεφάνου, Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσης⁴²⁰

φ. 82ν πῦρ εἰς τὴν φωτίαν χωνεῖαν
τομ. 16^{ος}, στ. 1791 : Χωνεῖα, ἢ, [...] *Diodor.* 5.13 : Πολλὴν σιδηρίτιν, ἣν τέμνουσιν εἰς τὴν χωνεῖαν καὶ κατασκευὴν τοῦ σιδήρου· *et* 27 : Τὸ ψῆγμα ... παραδιδόασιν ἐν τοῖς καμίνοις εἰς τὴν χωνεῖαν. *Polyb.* 34, 10, 12 : Τὸν χρυσὸν δεῖσθαι χωνεῖας πλειονοῦ. *Andr. Cret.* p. 246 : Χρυσὸς χωνεῖα παραδοθεῖς.

Λεξικόν Varinus Favorinus⁴²¹.

φ. 73r σπουδαῖος= σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος
*Σπουδαῖος, σοφός, ἐνάρετος, εὐδόκιμος, ὁ ἀντιδιαστελλόμενος τῷ φαύλῳ.(σ.605)

φ. 73r γνώμη= διάθεσις προαίρεσις τὰ ἦθη
Γνώμη, ἢ συνείδησις, ἢ σκέψις, ποιά τις διάθεσις, ἢ βουλή, ἢ προαίρεσις, ἢ οἴησις. (σ. 157)

φ. 73r φαύλων= τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων σκαιῶν
Φαῦλον,...καὶ φαῦλον λέγομεν τὸν κακόβιον καὶ πονηρόν ἄνδρα, τὸν διαστελλόμενον πρὸς τὸν σπουδαῖον.(σ.662)

φ. 74r συγγράφουσι = σχεδιάζουσι συνθέτουσι πεμπουσι στέλνουσι
γράφω, το ἐπιστέλλω ἐπὶ πρόσωπον.(σ. 159)

⁴²⁰ Ερρίκου Στεφάνου, Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσης / Thesaurus Graecae Linguae, ab Henrico Stephano, ex cudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1865, (ανατύπωση Οδυσσέας-Πελεκάνος, Αθήνα 2002).

⁴²¹ Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέος, Ἐνετίησιν 1801. – Α' ἐκδοσις 1523.

- φ. 74r φρονήσεως = γνῶσιν σύνεσιν διάκρισιν
φρόνησις, ἐστὶ διάγνωσις τῶν ποιητέων, καὶ οὐ ποιητέων. ἢ ἐπιστήμη διαιρετική καλοῦ τε καὶ κακοῦ, ἵνα το μὲν ἐλώμεθα, το δε φύγωμεν. ἢ δύναμις ἐπιστημονική ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, καὶ οὐδετέρων. ἢ ἀρετὴ τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς περὶ τὰ ποιητέα, καὶ μὴ. Καὶ φρόνησις, ἢ φέρουσα ὄνησιν. Καὶ φρόνιμος, ὁ συνετός. (σ. 670)
- φ. 75r ψυχῆς = τῆς λογικῆς ψυχῆς
Ψυχὴ, ἢ λογικὴ, κ' ἢ ἐν τοῖς ζώοις τοῖς ἀλόγοις, κ' ἢ ἐν τοῖς φυτοῖς. (σ. 686)
- φ. ψόγον = μέμψιν μομφὴν κατηγορίαν ὄνειδος
ψόγος = κατάγνωσις, μέμψις, κατηγορία. σ. 685
- φ. 94r ἐσθῆτας = τὰ ἄμφια φορέματα χλαμίδας ἀλουργίδας βασιλικὰς
Ἀλουργῆς, ἐσθῆς, δια τοῦ ἦ... Ἀλουργίς, διὰ τοῦ ἰ πορφυρᾶ χλαμύς σ. 90.
- φ. 94r παρῶρησία = τό θάρρος ἢ ἐλευθεροστομία ὅπου ἔχουσιν ὅλοι οἱ ἄνοι εἰς αὐτοῦς
Παρῶρησιάζομαι, ἐλευθεροστομῶ. παρῶρησία δὲ λέγεται κυρίως, ἢ εἰς το μέσον τῆς ἐκκλησίας οὐτινοσοῦν ἐπὶ δημηγορίαν πάροδος. ... ἔστι γοῦν παραρῶρησία, καὶ κατὰ συγκοπὴν παρῶρησία. ὅθεν διὰ δύο ρρ γράφεται. ἐκ τούτου δὲ καταχρηστικῶς ἐρρέθη παρῶρησία, καὶ το θάρρος, καὶ ἡ ἐξουσία. (σ. 527)
- φ. 110n Καρτερικούς = καρτερηκοὶ ὑπομονητικοὶ ἀνεκτικοὶ
Καρτερία, ἐπιστήμη. ἐστὶ δὲ καὶ δύναμις ἐμμενητική πόνοις. Καὶ ὑπομονὴ λύπης, ἔνεκα τοῦ καλοῦ. (σ. 363)
φιλοπονία ἐστὶ διάθεσις ἐξεργαστικὴ ... ἢ καρτερία ἐκούσιος, ἔξις ἀδιάβλητος πρὸς πόνον. (σ. 665)
- φ. 114n ἀμίλλαις = ἀμίλλας ἔριδας συναιρέσεις
Ἀμιλλα, ὁ ἀγών, ἢ ἔρις καὶ δρόμος ἀγωνιστικὸς καὶ φιλονεικία. (σ. 55)
- φ. 114n αἴσθησις = (κατανόησις) εἶδησις γνώσις
Αἴσθησις, νόησις (σ. 31)
- φ. 115r ἐπιμέλειαν = φροντίδα κηδεμονίαν σπουδὴν
Ἐπιμέλεια, ἢ σπουδὴ, ἢ φροντίς. (σ. 284)
- φ. 115n ἀγωνίας = ἀγωνίσματα παλαίσματα
Ἀγωνιᾶν Ἰσοκράτους, ἀντὶ τοῦ ἀγωνίζεσθαι. (σ. 13)

- φ. 116r εὐλογηθήσονται = θέλει εὐλογιθῶσι ἐπαινεθῶσι ἐγκωμιασθῶσι
Εὐλογῆσαι, ἐπαινέσαι, ὑμνῆσαι, ἐγκωμιάσαι.(σ. 289)
- φ. 117r ἐπιδόσεις = προκοπᾶς αὐξήσεις τελειώτητας
Ἐπίδοσις, ἢ προῖξ, καὶ ἢ αὐξησις, καὶ προκοπή καὶ προσθήκη. λέγεται καὶ ἡ χάρις.(σ. 260)
- φ. 117r συγγνώμην = συγχώρησιν συμπάθειαν ἄδειαν ἄφεσιν
*Συγγνώμη, συγχώρησις, ἄφεσις (σ. 612)
- φ. 117v ἀποτόμως = σκληρῶς ἀπαρακαλύπτως ἀσυσκιάστως
Αποτόμως, κεκριμένως, σκληρῶς. (σ. 97)
- φ. 120v συγκενείας = γενεάς τῆς φυλῆς
Γενεά, τέσσερα σημαίνει. οἶον, γενεά ἢ ἡλικία...ἢ συγκένεια,...ἢ φυλή, καὶ τὰ εικοσιένα ἔτη. (σ. 151)
- φ. 121r πατρίδος = πατρίδα ἐνεγκ(ου)μένη
Ἐνεγκοῦσαν, τὴν μητέρα, ἢ τὴν πατρίδα λέγει.(σ. 236)
- φ. 121v δεινός = ἐπιτήδειος ἔμπειρος πανοῦργος
Δεινός,...ὁ ἐπιτήδειος, ἀπὸ τοῦ δέον το πρέπον...λέγεται δε ὁ πανοῦργος,... καὶ ὁ ἔμπειρος. (σ. 169)
- φ. 122r Σωφροσύνην = ἐγκράτειαν χαλυναγωγίαν τῶν ἀτάκτων ἐπιθυμιῶν
Σωφροσύνη, ἐστὶν ὁμολογία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἄλληλα. σωφροσύνη ἐστὶν ἐπικράτησις ἡδονῶν. σωφροσύνη ἐστὶ καθολικὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐπανυμία. (σ. 624)
- φ. 124v ἀφορμὴν = αἰτίαν ἀφορμὴν αὐτό τό ἐνδόσημον
Ἐνδόσιμος, κινήσεως καὶ ἀρχῆς αἴτιος. ὁ δὲ ψαλμός, καὶ οἶος ἐνδόσιμος εἶναι τῇ ᾠδῇ, καὶ ἔνδοσις ὁμοίως.(σ. 235)
- φ. 125v παρακελεύσεις = παρακινήσεις παραθήξεις ἐρεθήσεις
Παρακινῶ, παρακαλῶ, διεγείρω, ...ἐπιθήγω,...ἐρεθίζω,... παρακινῶ. (σ. 520)
- φ. 126r Δεδιότες = ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ὀρρόδως ἐδειλίαζον ἐβλαβοῦνται ἐσυστέλλοντο
Φοβοῦμαι, ἀγωνιῶ, δειλιῶ, δέδοικα, δειμαίνω, δεῖδω, εὐλαβοῦμαι, ὀκνῶ, ὀρρόδω, πτήσσω, ὑποστέλλομαι, τρῶ, δειλαίνω, τρέμω (σ. 667)

- φ. 126r ἐβοήθησ(αν)= (ἠμυείψατο)* (ἐπαθησεν) εὐεργέτησεν
*Ἀμύνω, το βοηθῶ, δοτικῆ. Ἰσοκρ. Οἱ δε πάντων τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, ἦκον ὑμῖν ἀμυνοῦντες.(σ. 58)
- φ. 126r ἐκομίσατο = ἐκόμησεν ἔλαβεν ἐπειρεν ἐδέξατο
Κομίζω ἐνεργητικῶς φέρω, καὶ ἐπιμελοῦμαι ποιητικῶς... προσκομίζω σοι δῶρον ἦγουν φέρω. κομίζομαι οὐ μόνον τὸ φέρομαι, ἀλλὰ καὶ τὸ λαμβάνω.(σ. 396)
- φ. 126v δηλῶσειν = ὅτι θέλω δηλώσω φανερώσω διατρανώσω εἶπω διηγηθῶ
Διατρανοῦν, σαφηνίζειν.(σ. 180)
- φ. 127v καθόδων = ἀπό τὰς παλαιὰς ἀρχαίας καθόδους ἐπαναγυρίσεις ἐπαναλύσεις ἐπαναστρέψεις εἰς τὴν πατρίδα
Κάθοδος, Ἀττικόν, ἐπάνοδος, Ἑλληνικόν. (σ. 356)
- φ. 127v τέχνης = μέθοδον ἀπάτην στρατήγημα
Τέχνη, ἢ ἐπιστήμη καὶ ἢ μέθοδος καὶ ὁ δόλος.(σ. 633)
- φ. 128r θαυμάζουσιν = ἐπαινοῦσι ἐγκωμιάζουσιν ἄγανται
Ἄγαμαι, θαυμάζω.(σ. 5)
- φ. 128v ὑπέμεινεν = ὑποφέρη βαστάση ἀνασχηται
Ὑπομένω, ἀνέχομαι, καρτερῶ, στέγω, φέρω (σ. 656).
- φ. 129r φθόνον = ζηλωτυπίαν βασκανίαν τῶν πολλῶν
Φθονῶ, βασκαίνω, μεγαίρω, ζηλῶ, ζηλοτυπῶ, ταυτοσήμαντα.(σ. 664)
- φ. 129v περιμαχητότατον = περισπούδαστον ἐπιθυμητότατον ἄξιος σπουδῆς ἐπιμελείας
Περιμάχητον, ὑψηλόν, μέγα. ἰσχυρόν.(σ. 537)
- φ. 129v εὐφυέστατος = ἀγχινουστατος ἐπιτηδειότατος εὐεπιβούλ(ευ)τ(ο)ς
Εὐεπιβούλευτος, ραδίως καὶ εὐχερῶς ἐπιβουλεύομενος(σ. 289)
- φ. 130r ῥαθυμιῶν = ῥαθυμίας ἀμελείας ἀναπαύσεις ἡσυχάσεις τῆς ψυχῆς
Ραθυμία, ἢ ἀμέλεια, ἢ ῥαστώνη.(σ. 582)
- φ. 130r Καρτερίαις = καρτερίας ὑπομονᾶς ἀνοχᾶς δηλ: εἰς τὸ καρτερεῖν ὑπομένειν πόνους
Καρτερία, ἐπιστήμη. ἐστι δε καὶ δύναμις ἐμμενητικὴ πόνους. καὶ ὑπομονὴ λύπης, ἔνεκα τοῦ καλοῦ.(σ. 363)

- φ. 134r διατρίβειν = ἐμφιλοχωροῦσιν κατοικοῦσι
Ἐμφιλοχωρεῖ, ἐνδιατρίβει, σχολάζει, ἢ την χώραν φιλεῖ.(σ. 232)
- φ. 134r ὀσιότητος = ἀγιότητος δικαιοτήτος ἀρετῆς
* Ὅσιος, καθαρός, δίκαιος, εὐσεβής, εἰρηνικός, ἀγνός (σ. 502)
- φ. 134v νομιμωτέραν = ἐνθεσμοτέρα δικαιότερα πλέον κατά νόμους
εὐθυνομένην
Νόμιμον ἐστι, δίκαιον τεταγμένον. (σ. 476)
- φ. 136v εἰκόνας = ἀγάλματα τούς ἀνδριάντας
Ἄγαλμα, ἀπό τοῦ ἀγάλλω το τιμῶ. ἀνδριάς, ἐπ' ἀνθρώπων, ἀπό χαλκοῦ, ἢ
ξύλων, ἢ λίθων, ἢ τοιούτων τινῶν κατασκευασμένως. Εἶδωλα δε, τα φαινόμενα ἐν
ταῖς ἐρημίαις νυκτός, ἢ μεθ' ἡμέραν φαντάσματα. στήλαι δε, κυβοειδεῖς λίθοι
ἐπιγράμματα τινῶν φέροντες.(σ. 5)
- φ. 139v φανερώτερον = ἐκδηλώτερον εὐκρινέστερον καθαρώτερον
ἐκτυπώτερον
Ἐκτυπώτερον, φανερώτερον.(σ. 222)
- φ. 140r Βαρβάρων = βάρβαροι ἀμαθεῖς ἀπαιδευτοὶ ἀγράμματοι
Βάρβαροι, οἱ ἀπαιδευτοί.(σ. 130)

Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis⁴²²

- φ. 81r παρακαταθήκας = τὰ ἐνέχειρα τὰ (ἀμανάτια)
στήλη 56 : *AMANATH. Epistola Hieremiae Patr. Constantinop. Apud Crusium lib. 4. Turcograec. Epist. 10. καὶ μόλις ἐλευθερώθη μὲν συνδρομῇ τῶν φιλοχρίστων. Προξενήθη γὰρ ἐπ' αὐτῶ ἔξοδος καὶ ζημία φλωρία ιε'. ὑπὲρ ὧν καὶ ἀμανάτη εὐρίσκεται, μὴ δυναμένου τοῦ γέροντος, μηδὲ ἔχοντος, πόθεν πληρῶσαι αὐτὰ.*
- φ. 94v ιδιώτας= ιδιοπραγοῦντας ιδιορῥύθμονας ὑπηκόους κοιναλαΐτας
στήλη 677 : *ΚΟΙΝΟΛΑΙΤΑΙ, plebs, κοινὸς λαός. Nos dicimus Le common peuple. Balsamon ad Synod. VI. Can. 23. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀγία δωρεὰ κατὰ κοιναλαΐτας λέγεται τὰ ἅγια. Idem ad Can. Apost. 26. σημειῶσαι οὖν, πῶς τιμωρεῖται ὁ κληρὸς διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν κοινολαϊτῶν.*
- φ. 114v τριηρῶν = κατέργων

⁴²² Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, avec une introduction de Jean Psichari, Paris 1889, ανατ. Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz- Austria 1958.

στήλη 617: ΚΑΤΕΡΓΟΝ, Triremis. Glossae MSS. Ad Plutum Aristofanis: τριήρεις, κάτεργα. - (Κάτεργον= πλοῖον ἐν ᾧ καταναγκαστικῶς εἰσγάζοντο οἱ κατάδικοι, στο Ἐβδ. (Ἐξοδ. Α', 16, ΛΕ', 21) Βυζ.)

φ. 136r ναυτικοῦ = ναυτικός στόλος ἀρμάδα

στήλη 121: Ἀρμάδα, ... τὸ Ναυτικόν, Ναυτικός Στόλος.

φ. 138r πεντάκις μύρια τάλαντα = πέντες μυριάδες πουγγία

στήλη 1211: Πουγγί, πούγγη. *Cyrrillus in Lexico, Μαρσίπιον, Σενδούκιον, ἡ πουγγίν.*

Λεξικόν Τετράγλωσσον..... πόνω Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων⁴²³.

φ. 86r ἀπαιδευσίας = ἀπαιδευσίαν ἀμάθειαν βαρβαρότητα

σ. 198 : Ἀπαιδευσία, -ας, ἡ. P. ἀμάθεια, ὑστέρησις παιδείας καὶ μαθήσεως. Λ. *imperitia, inscitia*. Ἰτ. *Ignoranza*. Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν. καὶ ἀγυμνασία.

φ. 89r φρόνησιν = γνώσιν σύνεσιν διάκρισιν

σ. 653 : Φρόνησις, -εως, ἡ. P. ἡ φρονημάδα, ἡ γνώσις, ἡ σοφία. Λ. *prudential, intelligentia, sapientia*. Ἰτ. *prudenza, intelligenza, sapienza*. Ἰσοκρ.

φ. 90v πραγματείας= πονήματος διὰ τοῦ παρόντος παραινετικοῦ λόγου διδασκαλία

σ. 569 : πραγματεία, -ας, ἡ. P. ἡ πραγματεία. Λ. *negotium*. Ἰτ. *negozio*. Ἰσοκρ. καὶ σύγγραμμα. ...

φ. 90v ταμείου = κελάριον θυσσαυροφυλάκιον (τουλάπιον) ( )

σ. 621 : Ταμειῖον, καὶ ταμειῖον, -ου, τὸ. P. κελλάριον, ἀποθήκη. Λ. *cella, promptuarium*. Ἰτ. *Guardaroba, dispensa*. Ἰσοκρ. Δημοσθ.

φ. 91v φιλοπονεῖν = φιλοπονῆ μοχθῆ κοπιάζη

σ. 649 : Φιλοπονέω, ᾧ, μ. ἡσω. P. σπουδάζω, ἐπιμελοῦμαι, ἀγαπῶ νὰ κοπιάζω. Λ. *laborem diligo*. Ἰτ. *amare la fattea*. Πλούτ. καὶ φιλοπονοῦμαι, τὸ αὐτὸ.

φ. 93r ἐκόλασεν= ἐβασάνισεν ἐτιμώρησεν ἐπαιδευσεν

σ. 528 : Παιδεύω, μ. -εύσω, π. -εύκα, ἀόρ. α'. -ευσά. P. διδάσκω, μαθαίνω. Λ. *doceo*. Ἰτ. *insegnare, instruire*. Ἰσοκρ. καὶ παιδεύω, ἡγουν τιμωρῶ. Λ. *castigo*. Ἰτ. *castigare*. Λουκᾶς, κγ'. παιδεύσας οὖν αὐτὸν, ἀπολύσω.

⁴²³ Λεξικόν Τετράγλωσσον : Περιέχον δηλαδὴ τὰς τέσσαρας ταύτας διαλέκτους Ἑλληνικὴν, πεζικὴν ἢτοι ἀπλήν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικὴν, καὶ Ἰταλικὴν. / νῦν μὲν πρῶτον συνταχθέν, φιλοπονηθέν, καὶ εἰς φῶς ἀχθέν σπουδῆ, καὶ πόνω Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων... Ἐνετίησι Παρὰ Ἀντωνίω τῷ Βόρτολι, ἀψνζ' [=1757].

φ. 95r ὑποθήκας = συμβουλὰς διδασκαλίας νουθεσίας παραινέσεις
σ. 640 : Ὑποθήκαι, ὦν, αἰ. P. διδασκαλῖαι, μαθήματα ἠθικὰ. Λ. *praecepta, documenta*. Ἰτ. *precetti, ammaestramenti*. Ἰσοκρ.

φ. 95r παιδεύεσθαι = παιδεύονται διδάσκονται μαθητεύονται
σ. 528 : Παιδεύω, μ. εὖσω, π. ευκα, ἀόρ. α', ευσα. P. διδάσκω, μαθαίνω. Λ. *doceo*. Ἰτ. *Insegnare, instruire*. Ἰσοκρ.

φ. 95v ἐν θυμηθῶσι = ἐνθυμηθῶσι ἀναπολήσωσι στοχασθῶσι συλλογισθῶσι φέρωσι εἰς νοῦν
σ. 379 : Ἐνθυμέομαι, οὔμαι, μ. ἤσομαι. P. στοχάζομαι. Λ. *cogito*. Ἰτ. *pensare, considerare*. ὄθεν, ρηματ.

φ. 99v φιλόπολις = φιλόπατρις φίλος ἐραστής τῆς πατρίδος
σ. 649 : Φιλόπολις, ιος, ὁ καὶ ἦ. P. Φιλόπατρις, ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν πόλιν του. Λ. *civitatis suae amans*. Ἰτ. *chi ama la sua citta*. Ἰσοκρ.

φ. 101v πρόγονοι = προπατορ(οί)σου
σ. 572 : πρόγονος, ου, ὁ. ἰδὲ, προπάτωρ. Πλατ. καὶ πρόγονος, προγόνη. P. ὁ προγονός, ἢ προγονή. Λ. *própinus, -igna*. Ἰτ. *Figliatro, -astra*. Θεοφύλακτ

φ. 105v παράδειγμα = ἐξομπλιον ὑπόδειγμα εἰκόνα
σ. 535 : παράδειγμα, -ατος, τὸ. P. παράδειγμα, εἰκόνα. Λ. *exemplum, exemplar*. Ἰτ. *esempio, esemplare*. Ἰσοκρ.

φ. 109v συγγραμμάτων = παιζογραφικά λογογραφικά συγγράμματα πονήματα
σ. 609 : σύγγραμμα, -ατος, τὸ. P. τὸ σύγγραμμα, τὸ φιλοπόνημα. Λ. *opus scriptum*. Ἰτ. *opera, libro*. Ξενοφ.

φ. 109v νουθετοῦντας = νουθετοῦντας διδάσκοντας συμβουλεύοντας
σ. 505 : Νουθετέω, μ. ἤσω, π. νενουθέτηκα, ἀόρ. α'. ἐνουθέτησα. P. Νουθετῶ, διδάσκω. Λ. *admoneo*. Ἰτ. *ammonire*. Λουκιαν. Ταῦτά σε νουθετήσω.

Γερασίου Βλάχου του Κρητός, Θησαυρός Τετράγλωσσο⁴²⁴

ὀρέγομαι 94r : ἐφίεμαι ἀγαπῶ ἐπιθυμῶ
σ. 391 : Ὀρέγομαι, Ἐφίεμαι, Μετέρχομαι, Ἐπιθυμῶ.

---

⁴²⁴ Γερασίου Βλάχου τοῦ Κρητός, Θησαυρός Τετράγλωσσο⁴²⁴, Παρὰ Αντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ενετίσιν ἀψκγ'.

πατρίς προσητέρα 121r :πατρίδα ἐνεγκ(ου)μένη

σ. 410 : Πατρίς, ἴδος. Το πατρῶον ἔδαφος. Ἡ ἐνεγκοῦσα.

φ. 86r ἀπαιδευσία = ἀμάθεια βαρβαρότητα

σ. 69 : Απαιδευσία, -ας. Αμαθία, ας.

σῶμα : κορμί (Προς Δημόνικον)

σ. 510 : Σῶμα, -τος. Ἴδε κορμί.

φ. 94r παρρήσια = τό θάρρος ἢ ἐλευθεροστομία ὅπου ἔχουσιν ὅλοι οἱ ἄνοι εἰς αὐτούς

σ. 408 : Παρρήσια. Ἐλευθερία, ἄς.

Παρρήσιάζω. Ἐλευθεροστομῶ.

φ. 73r φίλους = ἠγαπημένους ἐταίρους ξυνήθεις

σ. 544 : Φίλος, -ου. Ἐταῖρος, -ου. Οἰκεῖος, -ου. Συνήθης, -εος. Ἐΐνονος, -οος.

δουλεία 140v : σκλαβία ὑποφοροὶ ὑποτελεῖς ὑποκάτω εἰς τίνες

σ. 172 : δουλεία : Λατρεία, ἄς. Θεραπεία ἄς. Οἰκεσία. Δουλοπρέπεια.

φ. 109v νουθετοῦντας = νουθετοῦντας διδάσκοντας συμβουλευοντας

σ. 365: Νουθετῶ. Παρακαλέω. Ὑπομιμνήσκω. Ἀναμιμνήσκω. Παραινέω.

Ὑποβάλλω. Ὑποτίθεμαι.

φ. 89r φρόνησιν = γνώσιν σύνεσιν διάκρισιν

σ. 549 : Φρόνησις. Σύνεσις.

σ. 365 : Νόησις. Φρόνησις. Σύνεσις. Ἔννοια.

φ. 90v ταμείου = κελάριον θυσαυροφυλάκιον (τουλάπιον) ( )

σ. 277 : Κελλί. Ταμείον. Ταμείον.

φ. 73r γνώμη= διάθεσις προαίρεσις τά ἦθη

σ. 143 : Γνώμη Δόξα, -ης. Ὑπόληψις -εος. Ἀπόφασις-εος. Διάνοια-ας.

Νόησις -εος.

φ. 98r : νοῦς στοχασμός διάνοια

σ. 365 : Νοῦς, οος. Γνώμη, -ης. Διάνοια, ἄς.

φ. 75r ψυχῆς = τῆς λογικῆς ψυχῆς

σ. 575 Ψυχή -ῆς. Πνεῦμα -ατος.

φ. 73r σπουδαῖος= σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος

σ. 483 σπουδαῖος. Ἐπιμελής, -εος. Πρόθυμος, -ου.

ψυχαγωγῶ 117v : παρηγορῶ παραμυθέω θέλω

σ. 575 Ψυχαγωγέω. Παρακαλέω. Παραμυθέομαι. Παρηγορέω.

φ. 93r ἐκόλασεν = ἐβασάνισεν ἐτιμώρησεν ἐπαιδευσεν

σ. 397 : Παιδεύω. Κολάζω. Τιμωρέω. Μετέρχομαι.

φ. 115v : μνήμη μνημόσυνον ἐνθύμημα

σ. 349 : Μνήμη, -ης. Μνημοσύνη, -ης.

φ. 140r Βαρβάρων = βάρβαροι ἀμαθείς ἀπαίδευτοι ἀγράμματοι

σ. 115 Βάρβαρος, ου. Ἄγλωττος. οὐ. Ξένος, ου.

φ. 75v χαρακτῆρα = ἀρχαίτυπον σημεῖον εἰκόνα τύπον

σ. 558 Χαρακτῆρας, ἦρος. Ἐγχάραξις.

φ. 98r : ἀρετή : κατόρθωμα, ἐνάρετος πράξις

σ. 89 Ἀρετή, ἦς. Ἴσχύς, υος. Δύναμις, εος. Δεξιότης, ἦτος.

ἦθος : ἀγωγή, ἀνατροφή, ἐνάρετος πράξις (Προς Δημόνικον)

σ. 219 : ἦθος. Τρόπος, Βίος. Ἐπιτήδευμα. Συνήθεια.

παιδεία : μάθησις, φιλοσοφικά μαθήματα, ἄσκησις γύμνασις (Προς Δημόνικον)

σ. 324 : Μάθησις, μαθητεία, Παιδαγωγία, Παιδεία, Παιδευσις, Διδασκαλία. Ἀγωγή. Ἐταιρία. Ἀκρόασις.

φ. 122v ἡλικιώτης : ὁμόχρονος ὁμογενῆς

σ. 388 Ὅμοιος. Ἠλικιώτης, ου.

A. Da Somavera, Θησαυρός της Ρωμαϊκής και Φραγκικής γλώσσας⁴²⁵

φ. 98r : ἀρετή : κατόρθωμα, ἐνάρετος πράξις

σ. 51 Ἀρετή, ἡ χάρις.

Αἱ τρεῖς θεολογικαῖς ἀρεταῖς.

Ἡ πίστις. Ἡ ἐλπίδα. Ἡ ἀγάπη.

Αἱ τέσσερις ἠθικαῖς ἀρεταῖς.

Ἡ φρόνησις. Ἡ δικαιοσύνη. Ἡ ἀνδρεία. Ἡ σωφροσύνη.

---

⁴²⁵ A. Da Somavera, Θησαυρός της Ρωμαϊκής και Φραγκικής γλώσσας, Tesoro della lingua Greca- volgare ed Italiana, Apresso Michele Guignard, Parigi αψ' θ'.

ἦθος : ἀγωγή, ἀνατροφή, ἐνάρετος πράξις (Προς Δημόνικον)
σ. 136 ἦθος, τὸ , ἦθη, τὰ, γνῶμες, αἱ, συνήθεια, ἡ

φ. 86r ἀπαιδευσία = ἀμάθεια βαρβαρότητα
σ. 5 ἀγνωσία, ἡ ἀμαθία

φ. 98r : νοῦς = στοχασμός διάνοια
σ. 117 Ἐννοια, ἡ, διάνοια, ἡ, νοῦς, ὁ

ιδιώτης 94r : ιδιωπραγῶν (ιδιορρύθμων) ὑπήκοος κοιναλαΐτης
σ. 145 ιδιώτης, ὁ ἀπλὸς

φ. 79v : ὀγλήγορα
σ.293 Ὀγλήγορα, βλ. Γλήγορα καὶ τὰ ἐξῆς.
σ. 83 Γλήγορα, γλήγορις

φ. 129r κοπιστικῶς
σ. 189 κοπιστικὸς, ἡ. ον.

φ. 108v σοφός : πεπαιδευμένος ἐπιστήμων ἀνὴρ
σ. 120 Ἐπιστήμων, ὁ, σοφός, γραμματισμένος, ὁ.

φ. 136v ἄγαλμα : εἶδωλον ξόανον

φ. 143r τύποι : εἰκόνες ἀγάλματα ἀνδριάνται
σ. 26. Ἀνδριάς, ὁ, ἄγαλμα, τὸ, εἶδωλον, τὸ, ξόανον.
σ. 3 Ἄγαλμα, τὸ, εἶδωλον

φ. 116v αἴτιος : αἰτία ἀφορμή πρόξενος
σ. Αἰτία, ἡ, αἴτιον, τὸ, ἀφορμή, ἡ

τριήρεις 132v :κάτεργα ἀρμάδας στόλους
σ. 52 Ἀρμάδα σ. 176 κάτεργον, τὸ

96v ἀγαθά : τὰ καλά τὰ ὠφέλιμα τῆς βασιλείας τὰ ὑποστατικά
σ. 120 Ἐξοχή, ἡ, ὑποστατικὸν, τὸ

101v εὐεργεσία : εὐποιΐα ἀγαθοποιΐα
σ. 2 Ἀγαθοποιΐα, ἡ, χάρις, ἡ, καλοσύνη

λιμήν 132v : ὀρμητήριον καταγώγιον ταρσανάς
σ. 403 Ταρσανάς, ὁ

στρατόπεδο 128r : στράτευμα φουσάτον
σ. 432 φουσάτον, τὸ

φ. 75r ψυχή = ἡ λογικὴ ψυχή
σ. 458 Ψυχή, ἡ
τριῶν λογικῶν ψυχιαῖς. ἡ λογικὴ ψυχή. ἡ αἰσθητικὴ ψυχή. ἡ φυσικὴ ψυχή

φ. 84v αἰ σκύλαι, τὰς σκύλας
σ. 373 σκύλα, ἡ

Girolamo Germano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire⁴²⁶

τριήρεις 132v :κάτεργα ἀρμάδας στόλους
σ. 122 ἀρμάδα, ἡ

φ. 105v παράδειγμα = ἐξομπλιον ὑπόδειγμα εἰκόνα
σ. 151 ξόμπλι, παράδειγμα, τὸ.

σ. 153 κακοσυνηθισμένος, κακοθήης, ἀπαίδευτος, κακομαθημένος

δωρεά 94r : δῶρον χάρισμα
σ. 167 δῶρον, δόσιον, χάρισμα, τὸ

σ. 191 συνήθεια, ἔξις, ἡ

δουλεία 140v : σκλαβία ὑποφοροὶ ὑποτελεῖς ὑποκάτω εἰς τίνες
σ. 271 σκλαβία, ἡ

φ. 136v ἄγαλμα = τό εἶδωλον τό ξόανον
σ. 289 ἄγαλμα, εἶδωλον, τὸ

φ. 143v πολλαῖς φοραῖς ().
σ. 222 πολλαῖς φοραῖς

φ. 132v τείχη προσπεριβάλλομαι : προσκτῶμαι περιφράσσω ἀνυψῶνω
περικτιζῶ τειχόκαστρον ἀνεγείρω κύκλω
σ. 224 τειχόκαστρον, τὸ. τειχίον, τὸ. τεῖχος, ὁ.

φ. 79v : ὀγλήγορα

---

⁴²⁶ Girolamo Germano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire, par Hubert Pernot, Paris 1907.

σ. 282 γλήγωρος, όγλήγωρος.

δυναστεία 121r : έξουσία άξίωμα όφφίκιον

σ. 229 όφφίκιο, τὸ. τάξις, ή.

όδός στράτα, πορεία (Προς Δημόνικον)

σ. 291 ή στράτα, δρόμος, ό

Συμπεράσματα:

Ός προς τις πηγές της παράφρασης, δεν μπορούμε να καθορίσουμε με βεβαιότητα συγκεκριμένες πηγές, απ' όπου άντλησε ο συγγραφέας την ερμηνεία του πρωτοτύπου αρχαίου κειμένου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόδοση κλασικού περιεχομένου στις έννοιες με φιλοσοφικό υπόβαθρο : «σπουδαίος - φαύλος», «διάνοια», «φίλος», «μελέτη», «μαθητής», «δημοκρατία», «δικαιοσύνη», «σημείον». Άμεση εξάρτηση του προσδιορισμού του αρχαίου κειμένου από την αναγωγή στις κοινές πηγές : «Ρητορική», «Περί Ποιητικής» και «Πολιτικά» του Αριστοτέλη, «Πολιτεία», «Συμπόσιο» του Πλάτωνα, Ισοκράτους «Προς Δημόνικον».

Η λ. «ἀρετή» ταυτίζεται με το « εὖ πράττειν» και την κανονιστική ηθική. Η αριστοτελική αρετή διαχωρίζεται σε ηθική και διανοητική αρετή.

Σε σημεία αναφοράς εννοιών θρησκευτικού περιεχομένου προκρίνεται η Ορθοδοξία. Περιεχόμενο θεολογικής προέλευσης αποδίδεται στις λ. φύσις= «ο Θεός», στη λ. βίος= «η παρούσα ζωή» και στη λ. τύχη = «θεία πρόνοια», πεπρωμένη = τύχη ήμαρμένη δηλ:ό θεός, δαίμων 142r : άγγελος θεϊος ούράνιος.

Ο σημασιολογικός προσδιορισμός της σημασίας των όρων που συνδέονται με πολιτικές, κοινωνικές συνθήκες φανερώνει ότι αποφεύγεται η σύνδεση με τα πράγματα δηλαδή η μετατροπή τους από γενικές λέξεις σε συγκεκριμένες πράξεις. Οι «Έλληνες» είναι οι «σοφοί, πεπαιδευμένοι». Ο προσδιορισμός έχει κλασικό περιεχόμενο και η εθνική ταυτότητα απουσιάζει. Η «Έλλάδα» είναι «ή έλληνική γή» και δεν φέρει πολισμική ή πολιτική ένότητα. Ωστόσο η «ελευθερία» ταυτίζεται με την «αύτονομία», που αποτελεί κεντρικό ζήτημα στην Νομαρχία του Ανωνώμου.

Γενικά, από αυτή την επιλεκτική επισκόπηση της παράφρασης και ερμηνείας εννοιών αντανακλάται ένα επεξεργασμένο εννοιολογικό πλαίσιο με κλασικό ελληνικό υπόβαθρο.

Η σύγκριση της εξήγησης των λημμάτων των λεξικών με τις αντίστοιχες έννοιες, που παραθέτει το χφ, δεν αποδεικνύει την αποκλειστική χρησιμοποίησή τους κατά τη μεταφραστική εργασία. Μεγαλύτερη συσχέτιση παρουσιάζεται με το λεξικό της βυζαντινής παράδοσης του Ησύχιου και με το Λεξικό Varinus Favorinus.

Ωστόσο η ύπαρξη συνάφειας της παράφρασης με τα λεξικά της Μεσαιωνικής Ελληνικής Du Cange, Γερασίμου Βλάχου, *A. Da Somavera*, Girolamo Germano, φανερώνει την παρουσία και της απλής Ελληνικής στην παράφραση του μαθηματαρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΦ.

1. Βησσαρίωνος Μακρή, *Σταχυολογία Τεχνολογική*.
2. Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *Γραμματική*.
3. Νεοφύτου ιεροδιακόνου Πελοποννησίου, *Υπόμνημα εις το τέταρτον της του Θεοδώρου Γαζή Γραμματικής*.
4. Ανανίου του Αντιπαρίου, *Σπλάχνον Γραμματικής ἢ περί μορίων*.
5. Αντωνίου Κατηφόρου, *Γραμματική Ελληνική*.
6. Δανιήλ Κεραμέως, *Ερμηνεία εις το Τέταρτον*.
7. Αθανασίου του Παρίου, *Γραμματική*.

Εισαγωγή

Η διδασκαλία της Γραμματικής και των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας καθώς και των πατερικών κειμένων της χριστιανικής γραμματείας βρίσκονται σε άμεση διασύνδεση. Τα εγχειρίδια γραμματικής χρησιμοποιούν αποσπάσματα των κειμένων με τη μορφή παραδείγματος. Ο αριθμός των διαφορετικών εκδόσεων των εν λόγω εγχειριδίων κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αι., αποτελεί ένδειξη της διάδοσής τους αλλά και της ομοιομορφίας μιας κοινής διδακτικής πρότασης⁴²⁷.

Κριτήριο επιλογής αποτέλεσε η ύπαρξη παραπομπών στους Λόγους (Προς Δημ., Προς Νικοκλέα, Ευαγόρας) του Ισοκράτη και το χρονικό όριο τη έκδοσής τους. Το κεφάλαιο αποσκοπεί στη διερεύνηση της οριοθέτησης του γνωστικού αντικειμένου με βάση τη μορφή και την έκταση του περιεχομένου των εγχειριδίων.

Στη Σχολή Δημητσάνας υπήρχαν χειρόγραφες γραμματικές αντιγραμμένες από τα έντυπα. Η Γραμματική του Θ. Γαζή (χφ. 19, 23, 43, 62, 77, 110), η Γραμματική του Αλ. Μαυροκορδάτου (χφ. 77) και η Γραμματική του Σαράφη του Κυδωνιέως (χφ.34)⁴²⁸ είναι γραμμένες με τη μορφή της ερωταπόκρισης. Μια ακόμα γραμματική που συνδέεται άμεσα με την πραγματικότητα της Σχολής είναι αυτή του Δαμασκηνού Παναγιωτόπουλου, ο οποίος καταγόταν από τη Δημητσάνα και έμαθε εκεί τα πρώτα του γράμματα (Κρυφό Σχολείο)⁴²⁹. Το χφ. 7 περιέχει «βιβλίον γραμματικῶν ἐρωτημάτων»⁴³⁰.

1. Βησσαρίωνος Μακρή, Σταχυολογία Τεχνολογική⁴³¹.

a. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης.

Το περιεχόμενο κεφαλαίων αναπτύσσεται σε δυο επίπεδα. Στο πρώτο ανήκουν οι ενότητες που σχετίζονται με τη μελέτη των διαφόρων γλωσσικών φαινομένων : το φθογγολογικό, το ετυμολογικό και το τυπολογικό μέρος της γραμματικής. Τα κεφάλαια Α', Π', Σ', Τ' και Χ' αναφέρονται στο φθογγολογικό μέρος. Τα κεφάλαια Β', Κ', Λ', Μ', Ν' αναφέρονται στο

---

⁴²⁷ Μ. Ι. Γεδεών, Σχολεία και Βιβλία κατά τον ΙΗ' αιώνα, «Εκκλησιαστική Αλήθεια» έτος 8^ο (1887- 1888), σσ. 337, 338, 343 : Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις εκδόσεις των εγχειριδίων που συνεκδίδονται με έργα της αρχαίας, της ελληνιστικής και βυζαντινής φιλολογίας.

⁴²⁸ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, Εν Αθήναις 1962, σ. 104, υποσ. αρ. 1. Η συγκεκριμένη γραμματική εκδόθηκε το 1820.

⁴²⁹ Στο ίδιο, σ. 104. Η συγκεκριμένη Γραμματική εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1802.

⁴³⁰ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, Εν Αθήναις 1962, σ. 104 υποσ. αρ.2.

⁴³¹ Βησσαρίωνος Ιερομονάχου Μακρή, Σταχυολογία «τεχνολογική» κατ' ερωταπόκρισιν της Γραμματικής Τέχνης, ...έτι δε και το περί ομοίων και διαφόρων Λέξεων του Αμμωνίου νυν μετατυπωθέντα, παρά Νικολάω τω Σάρω, Ενετήσιν 1780.

τυπολογικό και το Ε' αναφέρεται στο ετυμολογικό. Τα υπόλοιπα κεφάλαια (Γ', Δ', Ζ', Η', Θ', Ι', Ξ' και Ο') εντάσσονται στο μέρος της γραμματικής που ονομάζουμε συντακτικό.

Τα μορφολογικά φαινόμενα που αναλύονται αφορούν κυρίως στο τυπολογικό και φθογγολογικό μέρος της γραμματικής και λιγότερο στο συντακτικό. Το μέγεθος της ενότητας που μελετάει την κλιτική μορφολογία και εξετάζει τη λέξη (μέρος του λόγου) αυτοτελώς είναι πολύ μεγαλύτερο από το μέγεθος της ενότητας που μελετά τη λέξη μέσα σε συστήματα.

Ο τρόπος παρουσίασης της ύλης είναι σε μορφή ερωταπόκρισης μεταξύ δασκάλου (Δ) και μαθητή (Μ). Ο δάσκαλος ρωτά και ο μαθητής απαντά. Δίνονται ορισμοί, διατυπώνονται κανόνες που τεκμηριώνονται ή ερμηνεύονται με παραδείγματα.

Στην αρχή του Γ' κεφαλαίου, σ. 38, παρατίθεται ο διάλογος :

«Δ. Πόσαι εἰσὶν αἰ συμφωνίαι;

Μ. Τρεῖς, ἡ ὀνομαστικὴ μετὰ τοῦ ῥήματος. Τὸ οὐσιαστικὸν μετὰ τοῦ ἐπιθέτου. Τὸ ἀναφορικὸν μετὰ τοῦ πρὸς ὃ ἀναφέρεται».

Στη σ. 50, στο Δ' κεφάλαιο, παρατίθεται η φράση :

«Περὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα.

Δ. Τὴν πόλιν, ποία πτώσις ἐστίν;

Μ. Αἰτιατικὴ.

Δ. Ὅποια αἰτιατικὴ.

Μ. Συντακτικὴ τῆς περὶ προθέσεως.

Δ. Τὶ σημαίνει;

Μ. Τὸ κύκλω».

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Δεν υπάρχει διασύνδεση άμεση με το χειρόγραφο και κατ' επέκταση με τους Λόγους του Ισοκράτη αλλά και με κανένα άλλο κείμενο από την Αρχαία Ελλ. Γραμματεία. Τα παραδείγματα είναι της μορφής που παρατέθηκε προηγουμένως. Δηλαδή, δεν χρησιμοποιούνται υποδείγματα από τους αρχαίους συγγραφείς για την τεκμηρίωση και εφαρμογή των γραμματικών κανόνων.

Ο ιδιαίτερος τρόπος παρουσίασης των γραμματικών φαινομένων (ερωταπόκριση) το καθιστά ιδιαίτερα λειτουργικό και χρήσιμο στην εκπαιδευτική διαδικασία που σημαίνει ότι δε θα μπορούσε να παραλειφθεί από την καταγραφή των εγχειριδίων της γραμματικής. Άλλωστε μέσα στο 18^ο αι. γνώρισε αλλεπάλληλες εκδόσεις.

2. Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική⁴³².

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης.

Το περιεχόμενο του εγχειριδίου περιλαμβάνει το συντακτικό της αρχαίας ελληνικής και κατανέμεται σε τριάντα τέσσερα κεφάλαια. Η οργάνωση των περιεχομένων ακολουθεί τη σειρά άρθρο- ουσιαστικό- αντωνυμία- ρήμα- μετοχή- επίρρημα- σύνδεσμος- πρόθεση. Επομένως η ταξινομική μέθοδος που ακολουθείται είναι διατακτική.

Στον τίτλο κάθε κεφαλαίου τίθεται η γραμματική κατηγορία και η περίπτωση συσχετισμού στην πρόταση. Στο πλαίσιο αυτό διατηρήθηκε η παραπάνω σειρά των γραμματικών κατηγοριών αλλά κατανεμήθηκαν σε περισσότερες ενότητες. Έτσι π.χ. οι τάξεις του άρθρου αναλύονται σε δύο ενότητες ενώ του ρήματος σε δεκαοχτώ ενότητες. Ο έλεγχος των συντακτικών τύπων ανάγεται στη χρήση παραδειγμάτων που αντλήθηκαν από την αρχαία ελληνική γραμματεία. Ειδικότερα αναφέρονται χωρία από τον Λουκιανό, τον Δημοσθένη, τον Ξενοφώντα, τον Αριστοτέλη, τον Αριστοφάνη, τον Ηρόδοτο, τον Όμηρο, τον Πλάτωνα και τον Θουκυδίδη.

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Οι αναφορές στον Ισοκράτη όπως και σε κάθε άλλο συγγραφέα είναι γενικές χωρίς επισήμανση του έργου στο οποίο βρίσκεται η φράση ή το απόσπασμα που χρησιμοποιείται.

Στο κεφ. α', σ. 3, όπου εξετάζεται η σύνταξη των προτακτικών άρθρων, σε ξεχωριστή παράγραφο αναφέρεται ότι προτάσσονται των μετοχών ή των αναφορικών αντωνυμιών : «Μετὰ τῶν μετοχῶν, τῶν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν δύναμιν ἔχουσιν, ὡς παρ' Ἰσοκράτη, πείθου τοῖς νόμοις, τοῖς ὑπὸ τῶν Βασιλέων κειμένοις, τουτέστιν ἐκείνοις οἳ κείνται ὑπὸ τῶν Βασιλέων». Το συγκεκριμένο απόσπασμα βρίσκεται στον Λόγο Προς Δημόνικον (87v).

Στο κεφ. γ', σ. 8, αναφέρεται στη συμφωνία ουσιαστικών και αριθμητικών επιθέτων ως προς τον αριθμό και ειδικότερα για τον δυϊκό αριθμό και το ακολουθούμενο ουσιαστικό. Το παράδειγμα που χρησιμοποιείται παραπέμπει στον Ισοκράτη. Συγκεκριμένα : «ὡς παρ' Ἰσοκράτει δὺν ποιοῦ καιροῦ τοῦ λέγειν»(89v).

Για την αττική σύνταξη στο κεφ. ι', σ. 33, το παράδειγμα προέρχεται από τον Λόγο Προς Νικοκλέα : «ταῦτα γὰρ στοιχεῖα πρῶτα καὶ μέγιστα τῆς πολιτείας ἐστὶ»,(100r). Στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρεται στην παράλειψη των προσωπικών αντωνυμιών πρώτου και δευτέρου προσώπου με εξαίρεση την περίπτωση που επιβάλλεται από το κείμενο προκειμένου να δοθεί έμφαση

---

⁴³² Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησι 1745. Ο εκδότης στην εισαγωγή επισημαίνει : «ἦτις τῷ τε κάλλει τῆς φράσεως, καὶ τῷ πλήθει τῶν παραδειγμάτων καὶ δὴ καὶ τῷ τῆς ὑφήγησεως λαμπρῶ».

στα λεγόμενα : «σὺ μὲν παιδείας ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ δὲ παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ», (Προς Δημ., 74r).

Η παρουσίαση των μεταβατικών ρημάτων που συντάσσονται με γενική (κεφ. ιβ') περιλαμβάνει τα ἐφέσεως σημαντικά ὅπως : «ὀρέγομαι παιδείας, παρ' Ἰσοκράτει, καὶ σοφίας ἐπιθυμῶ», (Προς Δημ.) καθώς και τα ρήματα που σημαίνουν φροντίδα ἢ ὀλιγωρίαν : «πάντων ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον», (Προς Δημ.89r).

Τα ρήματα που συντάσσονται με δοτική αποτελούν ξεχωριστή ενότητα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ὅσα δηλώνουν χρήση ὅπως «μηδένα φίλον ποιῶ, πρὶν ἂν ἐξετάσης πῶς κέχρηται τοῖς προτέροις τῶν φίλων».

Η ενότητα που αφορά στα δίπτωτα ρήματα αναλύεται σε πέντε κεφάλαια. Τα ρήματα συντάσσονται με δύο αντικείμενα το ένα στη γενική και το άλλο στην αιτιατική ανάλογα με τη σημασία τους. Στο τέλος αναφέρει : «Σημειώσατε ὅτι ἐν τοῖς σημαντικοῖς αἰρέσεως, παραφράσεσι χρῶνται οἱ Ἕλληνες οὕτως, πλείονος ποιεῖ δόξαν καλήν, ἢ πλοῦτον μέγαν, παρ' Ἰσοκράτει. εἴθισται καὶ οὕτω, περὶ οὐδενὸς ποιῶμαι, περὶ πολλοῦ ἂν ἐποιησάμην, περὶ πλείστου ποιῶ», (Προς Νικοκλ., 106r).

3. Νεοφύτου Ιεροδιακόνου πελοποννησίου, Υπόμνημα εἰς τὸ Τέταρτον τῆς τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ Γραμματικῆς.⁴³³

1. Ἡ διάταξη καὶ ἡ παρουσίαση τῆς ὕλης.

Το περιεχόμενο του εγχειριδίου διαρθρώνεται στον ἄξονα των περιεχομένων τῆς Γραμματικῆς τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ καὶ εἰδικότερα με βάση τὴν διάταξη τοῦ Τέταρτου Βιβλίου αὐτῆς τῆς γραμματικῆς που αναφέρεται στὴ σύνταξη των οκτώ μερῶν τοῦ Λόγου.

Πρόκειται δηλαδή για ερμηνευτικό εγχειρίδιο που χρησιμοποιεῖ ἕναν δεδομένο ἄξονα ἀνάπτυξης. Ἡ προσέγγιση ὁμως ἀκολουθεῖ μέθοδο ἀναλυτικὴ που συμπεριλαμβάνει ποσοτικά σε εντυπωσιακό σημεῖο μεγάλο ἀριθμὸ παραδειγμάτων καὶ περιπτώσεων.

Παρατίθεται τὸ σχετικὸ χωρίο ἀπὸ τὴν Γραμματικὴ τοῦ Θ. Γαζῆ καὶ ἀκολουθεῖ ὁ σχολιασμός. Για παράδειγμα, στο κεφ. Περί Πλεονασμοῦ ἀναφέρει: «Βοῶν ἐπιβουκόλως ἀνὴρ. Χρυσοῦ δὲ στήσας Ὀδυσσεύς δέκα πάντα τάλαντα. Καὶ ἦ μάλα δὴ τέθηκε Μενoitίου ἄλκιμος υἱός. Ἐνθα μὲν γὰρ τὸ πάντα , ἐνθα δὲ τὸ μάλα πλεονάζον» (Βιβλίον Δ', σ. 229). Στὴ Γραμματικὴ τοῦ Νεοφύτου, σχολιάζεται τὸ χωρίο καὶ ἀναλύονται οἱ περιπτώσεις πλεονασμοῦ με πολυἀριθμὰ παραδείγματα ἀπὸ ὅλη τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία. Για

---

⁴³³ Νεοφύτου Ιεροδιακόνου πελοποννησίου, Θεοδώρου Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς των εἰς τέσσερα εἰς τὸ τέταρτον, ἐν τῇ Νεουρηγηθείσῃ Τυπογραφίᾳ ἐν Βουκουρεστίῳ 1768. / Πρβλ. Τ. Αθ. Γριτσόπουλου, Πατριαρχικὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, φωτ. ἀνατ. Αθήνα 2004, τ. Α', σ. 388.

τον πλεονασμό του άρθρου παραπέμπει σε σχετικό χωρίο από τον Ισοκράτη : «(τὸ τὰ) ὡς παρ' Ἴσοκρ'. πρῶτον μὲν οὖν εὐσέβει τὰ πρὸς τοὺς Θεοὺς» (στ. 69), (Προς Δημ.).

Στο κεφ. «Περὶ Προθέσεως» του Θ. Γαζή , για την πρόθεση «πρὸς» αναφέρονται μεταξύ άλλων το εξής : « αἰτιατικῇ δὲ, ὅταν κίνησιν πρὸς ἔμψυχον μάλιστά τι, καὶ ὡς ἄλλως δὴ εἴρηται, καὶ ἔτι ὅταν, ἢ σχέσιν τινὰ, καὶ λόγον. ὡς τὰ δύο πρὸς τὰ τέσσερα, οὕτω καὶ τὰ δύο πρὸς τὰ ὀκτώ»(σ. 300). Στη Γραμματική του Νεόφυτου αναλύεται η φράση «σχέσιν καὶ λόγον»και παρατίθενται παραδείγματα. Επισημαίνεται ότι η πρόθεση πρὸς σημαίνει και «ἀναφορὰν ἤτοι σχετικὴν», ὅπως «τεκμήριον μὲν τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας. Ἴσοκρ', πρὸς δημ,() σχετικὴν ἀναφορὰν σημαίνει ἡ πρόθεσις. εἶγε ἡ φιλία τῶν πρὸς ἕτερον ἀναφερομένων ἐστὶ»(στ. 983).

Στον Λόγο Προς Δημ υπάρχει το χωρίο : «περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενὶ λέγε»(). Στη γραμματική του Νεόφυτου (στ. 468) στο σχολιασμό αναφέρεται : «ἡ γὰρ περὶ ὃ αἰτιολογούσα ᾧδε προθετόπτωτος γενικῇ, ἀντὶ τῆς τὸ καθ' ὃ αἰτιολογούσης αἰτιατικῆς κεῖται. ἐν ἴσῳ γὰρ ἐστὶ τῶ, τὰ ἀπόρρητα μηδενὶ λέγε». Η ενότητα αναφέρεται στο Περὶ Ρήματος του Θ. Γαζή και ειδικότερα στην παράγραφο με τίτλο «Διαβατικῶς»(σ. 265).

Σε ἄλλο σημεῖο της Γραμματικῆς του Νεόφυτου, εξετάζεται η σύνταξη των ρημάτων μέσης διαθέσεως και η διαφοροτική σημασία που προκύπτει μεταξύ αυτών και των ρημάτων ενεργητικής διαθέσεως. Ὅπως το «ναυπηγῶ» που σημαίνει «ιδίως χερσὶ» καὶ το «ναυπηγοῦμαι» που σημαίνει «ἐμαῖς δαπάναις». Χρησιμοποιεῖται το παράδειγμα ἀπὸ τον Ευαγόρα : «καὶ τείχη προσπεριεβάλετο, καὶ τριῆρεις ἐναυπηγήσατο(). οὕτωτοι καὶ κατασκευάζει μὲν τὴν ναῦν ὁ ναυπηγός, κατασκευάζεται δὲ αὐτὴν, ὁ ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τὸ ἀνάλωμα διδοὺς»(στ. 530) και (Θ. Γαζή, σ. 270).

Για την σύνταξη της μετοχής η οποία λαμβάνει τη θέση ονόματος ὅταν αναφέρεται στο ρῆμα ἢ τη θέση του ρήματος ὅταν προσάπτεται στο ὄνομα, η Γραμμ. του Νεόφυτου (στ. 719, και Θ. Γαζή σ. 283) παραθέτει το εξής παράδειγμα ἀπὸ τον Λόγο Προς Δημ : «μίσει τοὺς κολακεύοντας, ὥσπερ τοὺς ἐξαπατῶντας»().

4. Ανανίου Αντιπαρίου, Σπλάχνον Γραμματικῆς ἢ περὶ Μορίων⁴³⁴.

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ὕλης.

---

⁴³⁴ Ανανίου Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, παρὰ Αντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ενετίησιν 1764. / Πρβλ. Ματθαίου Κ. Παρανίκα, Σχεδιάγραμμα / Περὶ της ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἔθνει κταταστάσεως των γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μεχρι των αρχῶν της ἐνεστώσης (ΙΘ') ἑκατονταετηρίδος, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, φωτ. ανατ. Βιβλιοπωλεῖον Νότη Καραβία, σ. 28 : Ο Ανανίας ὁ Αντιπαρίος δίδαξε στην Πατριαρχικὴ Σχολή. / Πρβλ., Τ. Θ. Γριτσόπουλου, Πατριαρχικὴ Μεγάλη του Γένους Σχολή, φωτ. ανατ. Αθήνα 2004, τ. Α', σ. 389.

Από τον Πίνακα των Περιεχομένων συνάγεται ότι δεν ακολουθείται το γενικό συμβατικό πλαίσιο ανάπτυξης του συντακτικού με την έννοια του καθιερωμένου προτύπου που έχει ως κύριο άξονα ανάπτυξης την πρόταση και τα συστατικά της μέρη (ρήμα και σύνταξη του ρήματος, ονοματικός προσδιορισμός, επιρρηματικός προσδιορισμός, είδη προτάσεων και σύνδεση αυτών).

Σε γενικές γραμμές ο τρόπος ανάπτυξης είναι εξαιρετικά αναλυτικός. Κάθε υποπερίπτωση ανάγεται σε θέμα τίτλου για τα περιεχόμενα. Για παράδειγμα «Περί τοῦ Εἰ καὶ τις Ἄλλος», «Ὅτι ὁ Εὐκτικός Μέλλων οὐδέποτε ἐπ' Εὐχῆς».

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Στην ανάλυση για την επιρρηματική χρήση «κατὰ χρόνον» της λ. ἀκμήν, ο τίτλος είναι «Περί τοῦ Ἀκμήν» (σ. 23), όπου παραπέμπει στον Προς Δημ. : «Σὺ μὲν Ἀκμήν φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφούντας ἐπανορθῶ»(74r). Ἐχει προηγηθεί ο σημασιολογικός ορισμός της λ. : «Ἀκμή ἐστὶ τε καὶ λέγεται ἡ φυσικὴ ἰσχύς καὶ τελιώτης ἐκάστου, καθ' ἣν τὰς προσηκούσας κατὰ φύσιν αὐτῶ Ἐνεργείας προβάλλειν δύναται».

Στην ενότητα «Περί τῶν Ἐλπίδος Σημαντικῶν, Ὑποσχετικῶν, Ὁμοτικῶν τε καὶ Ἀπειλητικῶν»(σ. 82) εξετάζεται η σύνταξη των ρημάτων αυτών με απαρέμφατο και αναφέρεται το παράδειγμα από τον Προς Δημ : «Ἐλπίζε γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ σὲ γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος καὶ περὶ ἐκεῖνον γέγονεν»(82r).

Για το «Περί Ἄρσεως, καὶ Θέσεως»(σ. 156-157), λεκτικό σχήμα και τη σημασιολογική χρήση του συνδέσμου ἀλλὰ, παρατίθενται παραδείγματα και από τους τρεις Λόγους : «Εἶναι βούλου τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιστής» (Προς Δημ.83v), το χωρίο «Μᾶλλον αἰροῦνται συνεῖναι τοῖς ἐξαμαρτάνουσιν, ἀλλ'οὐ τοῖς ἀποτρέπουσιν» (Προς Νικοκλ., 110r) και το «Ἡγούμενος τῶν ἡδονῶν ἀλλ' οὐκ ἀγόμενος ὑπ' αὐτῶν» (Εὐαγόρας, 132r).

«Περί τοῦ οὐδ' Εἰ, οὐδ' Ἄν, καὶ οὐδ' Ἦν»(σ. 277), παρατίθενται παραδείγματα από τους Ὁμηρο, Ξενοφώντα, Πλούταρχο, Πλάτωνα, Λουκιανό και Ισοκράτη : «Ὁμιλητικὸς δ' ἔσση, μὴ δύσερις ὦν, μηδὲ δυσάρεστος, μηδὲ πρὸς πάντα φιλόνεικος, μηδὲ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἀπαντῶν, μηδ' ἄν ἀδίκως ὀργιζόμενοι τυγχάνωσιν»(Προς Δημ.,85r).

«Περί τῆς Ἀντακολουθήσεως ἄρθρων τε καὶ Ἀντωνυμιῶν»(σ.5) : «Πολλάκις γὰρ ὄν τοῖς λόγοις ἐλύπησαν, τούτῳ τοῖς ἔργοις τὴν τιμωρίαν ἔδοσαν»(86r) και «Οὓς ἄν βούλη ποιήσασθαι φίλους, ἀγαθόντι λέγε περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀπαγγέλλοντας»(86r).

«Περί τοῦ Ὅπου καὶ ἦπου (σ. 169)». Η χρήση του ὅπου ως τοπικό επίρρημα αλλά και ως σύνδεσμος διστακτικός ή αιτιολογικός. Το ἦπου απορηματικό : «Ὅπου γὰρ τοὺς τῶ λόγῳ μόνῳ ψευδομένους ἀποδοκιμάζομεν, ἦπου τοὺς τῶ βίῳ παντὶ ἐλαττουμένους, οὐ φαύλους εἶναι φήσομεν»(92v).

Για τους πτωτικούς προσδιορισμούς και τις σημασίες τους και συγκεκριμένα για την σύνταξη των ρημάτων που φανερώνουν «διάστασιν, ύπεροχήν, ἢ διαφοράν» στο «Περὶ τῆς Σημαινούσης Ποσότητα Αἰτιατικῆς» αναφέρεται στον Λόγο πρὸς Νικοκλέα : «Ὅσον περ ταῖς τιμαῖς τῶν ἄλλων προέχεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτῶν διοίσεις»(98r).

Για τον σύνδεσμο ὡστε και την σύνταξή του με απαρέμφατο παρατίθεται το εξής : «Διὰ παντός τοῦ χρόνου τὴν ἀλήθειαν οὕτω προτιμῶν, Ὡστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους, ἢ τοὺς τῶν ἄλλων ὄρκους»(102r), στην ενότητα «Τὰ διὰ τοῦ ὡστε πρὸς Ὀριστικὴν παραδείγματα» και «Τὰ εἰς Ἀπαρέμφατον τοῦ αὐτοῦ»(σ. 109).

Για την κλιτική μορφολογία της προστακτικῆς της δευτέρης συζυγίας(σ. 302), παραδίδεται το χωρίο ἀπὸ τον Πρὸς Νικοκλέα : «Τὴν σεαυτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη»(106r).

Στην ενότητα με τίτλο Συγκριτικός αναλύεται η σημασιολογία των προτάσεων που συνδέονται με ἓνα εἶδος σύγκρισης ὅπως εἶναι συγκεκριμένα το σχῆμα ἀρσεως και θέσεως. Παρατίθεται το εξής ἀπὸ τον Πρὸς Νικοκλέα : «Μᾶλλον αἰροῦνται συνεῖναι τοῖς ἑξαμαρτάνουσιν, ἀλλ'οὐ τοῖς ἀποτρέπουσιν ἢ τοῖς ἀποτρέπουσιν»(110r).

«Περὶ τῆς Τοπικῆς Δεικτικῆς» στον Ευαγόρα (125v) : «Εὐθύς ὡσπερ εἶχε, διελὼν τοῦ τείχους πυλῖδα, καὶ ταύτη τοὺς μεθ'ἑαυτοῦ διαγαγὼν, προσέβαλε πρὸς τὸ βασιλεῖον».

Ο τίτλος «Περὶ τῆς Συνθέτου καὶ τῆς Διηρημένης Πληθυντικῆς» παραπέμπει στην αυτοπαθὴ αντωνυμία ὅπου ἐπισημαίνεται ὅτι η σύνθετος αναφέρεται και στα τρία πρόσωπα ἐνῶ η διηρημένη μόνο στο τρίτο, ὅπως στον Ευαγόρα (136v),«Ἐκείνου τε καὶ σφῶν αὐτῶν ὑπόμνημα».

5. Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ⁴³⁵.

α. Ἡ διάταξη και η παρουσίαση της ὕλης

Το βιβλίον συγκροτεῖται ἀπὸ τρία μέρη. Ἡ διάταξη της ὕλης στο πρῶτο μέρος ἀνήκει στη μελέτη της κλιτικῆς μορφολογίας των μερῶν του λόγου, στο δεύτερο μέρος ἐξετάζεται η συντακτικὴ μορφολογία και το τρίτο μέρος ἀποτελεῖ εἰσαγωγή στην ποιητικὴ μέθοδο.

β. Ἡ συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ἰσοκράτη.

Το πρῶτο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους (σ.161) καλύπτει τα «Περὶ συντάξεως τοῦ ἄρθρου προτακτικοῦ. Χρῶμεθα εἰς δήλωσιν ὠρισμένου τινὸς πράγματος. Χρῶμεθα τοῖς αὐτοῖς καὶ εἰς διάκρισιν, ἢ σαφηνισμόν. οἶον ὁ λαγῶς ὁ

---

⁴³⁵ Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ἀκριβεστάτη, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησιν 1734.

θαλάσσιος, πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ χερσαίου. Τὰς ἡδονὰς θήρευε, τὰς μετὰ δόξης. Ἰσοκρ.»(78v).

Στο ἴδιο κεφάλαιο (σ.164-165): «θ'. Τὰ προτακτικὰ ἄρθρα μετὰ τῶν μετοχῶν ἀναπληροῦσι τὴν τῶν ὑποτακτικῶν χρῆσιν. Πείθου τοῖς νόμοις, τοῖς ὑπὸ τῶν βασιλέων κειμένοις. Ἰσοκρ.οἱ κείνται.»(87v). «ιγ'. Μετὰ τοῦ μὲν, δὲ, συνδέσμων, διαίρεσιν δηλοῖ. Καὶ, ὁ μὲν, τῷ προσεχεῖ προηγουμένῳ ὀνόματι εἴωθεν ἀναφέρεσθαι. ὁ δὲ, τῷ πορρόωτέρῳ. Κρείττων δικαιοσύνη χρημάτων. Τὰ μὲν γὰρ ζῶντας μόνον ὠφελεῖ, ἢ δὲ καὶ τελευτήσασι δόξαν παρασκευάζει. Ἰσοκρ.»(88v) τοῦτο δ' ὅμως ἐστὶν ὅτε οὐ τηρεῖται».

Το ἐπόμενο κεφάλαιο που ακολουθεῖ ἀναλύει τὰ «Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ ἄρθρου ὑποτακτικοῦ. (σ.165)/ Λέγεται Ὑποτακτικόν, ὅτι τοῖς προηγουμένοις ὀνόμασιν ὑποτάττεται. οἶον. ἐπ' ἀρετῇ μέγα φρόνει, ἧς οὐδὲν μέρος τοῖς πονηροῖς μέτεστιν. Ἰσοκρ.»(105v). Στο ἴδιο κεφάλαιο σε διαφορετικὴ παράγραφο : «ιε'. Αἱ προθέσεις καὶ τὰ ἐπιρρήματα μετὰ τῶν οὐσιαστικῶν ἀναπληροῦσι τόπον ἐπιθέτων. ἢ μετὰ δόξης ἡδονῆ. Ἰσοκρ.» ἢ ἔνδοξος.»

Στο IB' κεφάλαιο, οἱ ἐνότητες που το συγκροτοῦν ἀντιστοιχοῦν στις ἑξι κατηγορίες – ομάδες τῶν ενεργητικῶν ρημάτων καὶ τὰ συντακτικὰ χαρακτηριστικὰ τους. Οἱ ομάδες αὐτές διαμορφώνονται με βάση τὴ σημασιολογία τους. Στὴν ἀρχὴ κάθε ἐνότητας ορίζονται τὰ ρήματα γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος. Στὴ συνέχεια σε μορφὴ υποσημειώσεων ταξινομοῦνται οἱ ἐπιμέρους υποομάδες. Γιὰ παράδειγμα γιὰ τὴν ἐνότητα με τίτλο «Τὸ πέμπτον εἶδος», στὴν εἰσαγωγή δίνονται τὰ ρήματα : «δίδωμι, φέρω, κομίζω, μηνύω, ἀφήμι, στέλλω κ. τ. λ.» ὅπου σημειώνεται ὅτι ἀπαιτεῖται οἱ πτωτικοὶ προσδιορισμοὶ τῶν ρημάτων νὰ βρίσκονται σε αἰτιατικὴ καὶ δοτικὴ. Στὴν υποσημείωση α'. δηλώνεται : «Φέρω ἐπὶ ἀψύχων. Ἄγω ἐπὶ ἐμψύχων». Τῷ βασιλεῖ τὰς αἰσθητὰς ἄγειν. Ἰσοκρ.»(94r). Γιὰ τὸ «ἕκτον εἶδος», δίνονται τὰ ρήματα : « ἀξιόω, ἐλαττώω, πληρόω, κουφίζω, παύω, ἀπαλλάττω, καταγιγνώσκω κ.τ.λ.» γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ σύνταξη ἀπαιτεῖ αἰτιατικὴ καὶ γενικὴ. Στὴν υποσημείωση ζ' (σ.213), ἐπισημαίνεται ὅτι τὰ ρήματα που σημαίνουν κατηγορία ἢ καταδίκη, ἢ λύσιν ἀπαιτοῦν δύο ἀντικείμενα τὸ ἓνα σε αἰτιατικὴ (πρόσωπο) καὶ τὸ ἄλλο σε γενικὴ (ἐγκλημα ἢ τιμωρία). Ο κανόνας αὐτὸς ἀντιστρέφεται ὅπως : Τὸ τελευτῆσαι πάντων ἢ πεπρωμένη κατέκρινε. Ἰσοκρ.»(90r).

Στο κεφ. ζ', «Περὶ Ἐπιθετικῶν, ὅσα Γενικῇ συντάσσεται» (σ. 181), στὴν υποσημείωση ζ', ἡ ἀναφορὰ στα «τακτικὰ ἀριθμητικὰ, καὶ τὰ μερισμοῦ, ἢ διαιρέσεως σημανικὰ» περιλαμβάνει ὡς παράδειγμα καὶ τὸ «σοφία μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατος. Ἰσοκρ.»(80r).

Τὸ κεφ. Γ', ἀφορὰ στις ἀντωνυμίες καὶ στο α' σημειώνεται : «Τῶν Πρωτοτύπων Ἀντωνυμιῶν αἱ εὐθεῖαι οὐ φιλοῦσιν ἐκφέρεσθαι, εἰ μὴ εἰς δήλωσιν ἐμφάσεως, καὶ ἀντιδιαστολῆς ἑτέρων προσώπων. Σὺ μὲν φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ. Ἰσοκρ.»(74r).

Στο κεφ. Κς', «Περὶ συντάξεως των προθέσεων» (σσ. 259-277) βρίσκουμε την πρόθεση «μετὰ» με γενική και αιτιατική συντασσόμενη. Με γενική σημαίνει εκτός των άλλων, τον τρόπο όπως : *ποιει μηδὲν μετ' ὀργῆς*. Ἰσοκρ. (102ν).

6. Δανιήλ Κεραμέως, Ερμηνεία εις το Τέταρτον⁴³⁶.

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης

Στην εισαγωγή διευκρινίζεται ότι το βιβλίο συγκροτείται στη βάση της δομής και του περιεχομένου του τέταρτου βιβλίου της Γραμματικής του Θ. Γαζή. Επισημαίνεται επίσης ότι τα υπόλοιπα τρία αφορούν στο τεχνολογικό μέρος και το τέταρτον για το οποίο γίνεται λόγος αφορά στο συντακτικό : « Ὅστε εἶεν ἄν τρία τὰ περὶ τοῦ Τεχνολογικοῦ μέρους Βιβλία, καὶ τέταρτον τὸ περὶ Συντάξεως».

Το βιβλίο του Δ. Κεραμέως απαρτίζεται από δυο μέρη. Το πρώτο μέρος καθορίζεται από το περιεχόμενο της γραμματικής του Θ. Γαζή και αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η ερμηνευτική διαδικασία. Οι ενότητες που το συγκροτούν είναι : Περὶ στοιχείων, Διαίρεσις των στοιχείων, Ὅρος συλλαβῆς, Ὅρος λόγου, Ανάλογον, Περὶ ονόματος, Περὶ ρήματος, Περὶ προθέσεων, Αναστροφή, Περὶ χρονικῶν.

Στο δεύτερο μέρος του ίδιου βιβλίου ακολουθώντας την ίδια διάταξη της ύλης και τις ίδιες αντιστοιχίες με το Βιβλίο του Θ. Γαζή, παρατίθεται η «Ἐκθεσις τῆς τοῦ Θεοδώρου Γραμματικῆς / Κατὰ Πεῦσιν καὶ Ἀπόκρισιν». Στο τέλος αυτού του μέρους παρατίθεται ένα ξεχωριστό κεφάλαιο με τίτλο : « Περὶ συμφωνιῶν και πτώσεων».

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ἰσοκράτη.

Ο συγγραφέας συνοψίζει τη μέθοδο «κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν» παραθέτοντας ένα εκτενές παράδειγμα εφαρμογῆς της μεθόδου⁴³⁷. Η ανάλυση στοχεύει στην εφαρμογή των κανόνων της γραμματικῆς αλλά και στην ερμηνεία του κειμένου. Πρόκειται για τη φάση της Τεχνολογίας του μαθήματος των Ελληνικῶν. Επιλέγει γι' αυτό το σκοπό το κείμενο από τον Προς Δημόνικον Λόγον του Ἰσοκράτους (73r- 74v). Οι ερωτήσεις αφορούν τόσο στην αναγνώριση του είδους της μορφολογίας (ονοματικής ή ρηματικής), την κλιτική μορφολογία όσο και το συντακτικό, δηλαδή την αναγνώριση της θέσης της λ. μέσα στην πρόταση. Πρόκειται για μια άσκηση αναγνώρισης αλλά και ανάλυσης των προτάσεων σε άμεσα συστατικά πάνω στον συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα της γλώσσας. Ο απώτερος στόχος είναι όπως

---

⁴³⁶ Δανιήλ Κεραμέως, Ερμηνεία εις το τέταρτον της του Θεοδώρου του Γαζή Γραμματικῆς, παρά Νικολάω Γλυκεῖ τω ἐξ Ἰωαννίνων, Ενετίησιν 1785.

⁴³⁷ Στο ίδιο, σσ. 661-667.

διευκρινίζεται, να δοθεί ένα υπόδειγμα για την εφαρμογή των μορφοσυντακτικών φαινομένων με βάση τη θεωρία του εγχειριδίου που αναπτύχθηκε: «ἴν' ἔχης τῆ ταύτης ὁδηγία τὴν αὐτὴν βαδίζειν τρίβον τοῖς εἰσαγωγικοῖς εἰσηγούμενος».

Παραθέτει το κείμενο «Ἐν πολλοῖς μὲν, ὦ Δημόνικε, πολὺ διεστῶσας εὐρήσομεν, τὰς τε τῶν σπουδαίων γνώμας, καὶ τὰς τῶν φαύλων διανοίας». Ἡ μορφή έχει ως εξής : «Π. Ποσαχῶς χρώμεθα τῆ κλητικῆ; Α. Διτῶς. ἐπὶ τὸ καλεῖν τινὰ καὶ ἐπιστρέφειν. ἢ προσφωνηματικῶς, ἀσχάλλοντές πως ἢ θαυμάζοντες». Οἱ ερωτήσεις για τὴν ἀνάλυση τοῦ τμήματος αὐτοῦ εἶναι οχτῶ γραμματικές καὶ δεκαεννέα συντακτικές. Ακολουθεῖ ἡ συνέχεια τοῦ Λόγου σε τρία μέρη που ἀναλύονται ὅπως παραπάνω : «Πολὺ δὲ μεγίστην διαφορὰν εἰλήφασιν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις», «Οἱ μὲν», «οὐδ' ἂν ὁ πᾶς αἰὼν ἐξαλείψειε», «μὴ δὲ ὦν τὴν δεινότητα», «Μέλλομέν σοι συμβουλεύειν», «Ὡν χρῆ».

7. Αθανασίου του Παρίου, Γραμματική⁴³⁸.

α. Ἡ διάταξη καὶ ἡ παρουσίαση τῆς ὕλης

Ὅπως ἀναφέρεται σὸν τίτλο ἡ δομὴ τῶν περιεχομένων καθορίζεται ἀπὸ τὸ εγχειρίδιο Γραμματικῆς τοῦ Νεοφύτου (Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου).

β. Ἡ συσχέτιση τοῦ εγχειριδίου με τοὺς Λόγους τοῦ Ἰσοκράτη.

Για τὴν παράσταση τῆς σημασιολογικῆς διασύνδεσης τοῦ υποκειμένου με τὰ ρήματα μέσης διαθέσεως (σ. 217), παρατίθεται τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Εὐαγόρα : ἔστι γὰρ τοῦ διδασκάλου καὶ καθηγεμόνος τὸ διδάσκειν ὡσπερ τοῦ οἰκοδόμου τὸ οἰκοδομεῖν, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὸ ναυπηγεῖν κτ. τοῦ δὲ πατρὸς τὸ διδάσκεσθαι (τὸν παιδὰ) τουτ' ἔστιν εἰς διδασκάλου πέμπειν, ὡσπερ καὶ τὸ ναυπηγεῖσθαι, ἢ οἰκοδομεῖσθαι τι, τοῦ τὰ ἀναλώματα καταβάλλοντος. ... καὶ τὸ Ἰσοκρ. ἐν Εὐαγόρα, καὶ τείχη προσπεριεβάλετο, καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο (132v).

Ἡ ἀνάλυση τῆς σύνταξης τῶν δίπτωτων ρημάτων με αἰτιατικὴ καὶ δοτικὴ περιέχει ἐξαιρέσεις. Για παράδειγμα : ὡς παρ' Ἰσοκράτει (α) περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενὶ λέγε. ὅπερ ἐν ἴσῳ ἔστι, τῶ, τὰ ἀπόρρητα μηδενὶ λέγε. ἢ γὰρ προθετόπτωτος γενικὴ ἐνταῦθα τὸ περὶ ὃ αἰτιολογοῦσα, ἀντὶ τῆς καθ' ὃ αἰτιολογούσης αἰτιατικῆς κεῖται (σ. 188). Τὸ συγκεκριμένο ἀπόσπασμα βρίσκεται σὸν Λόγο Πρὸς Δημ. (81v).

⁴³⁸ Ἡ Γραμματικὴ τοῦ κυροῦ Νεοφύτου ἐκείνου συνοψισθεῖσα...ὐπὸ Αθανασίου τοῦ Παρίου, παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ενετίησιν 1787.

Γενικώς οι παραπομπές σε συγγραφείς είναι περιορισμένες και επομένως περιλαμβάνει πολύ μικρό αριθμό αποσπασμάτων από το έργο του Ισοκράτη.

Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των εγχειριδίων της γραμματικής είναι σημαντικό να επισημανθούν κάποια συμπεράσματα ως προς τη μορφή και τη μέθοδο παρουσίασης των περιεχομένων τους. Έτσι τα εγχειρίδια αποτελούν πεδίο επισήμανσης των διδακτικών προσεγγίσεων.

Η Γραμματική του Βησσ. Μακρή και του Δ. Κεραμέως επιλέγουν τη μορφή που επιβάλλει η μέθοδος της ερωταπόκρισης. Η δομή και το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης αναπτύσσεται με τη μορφή ενός προκατασκευασμένου διαλόγου ανάμεσα στον υποτιθέμενο διδάσκοντα και το μαθητή.

Ο άξονας διάρθρωσης της ύλης κάθε εγχειριδίου και η σειρά τοποθέτησης των συντακτικο - μορφολογικών φαινομένων στον άξονα αυτόν σκιαγραφείται από τις ερωτήσεις – πεύσεις. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι δεν υπάρχει αυστηρά οριοθετημένος κανόνας καθορισμού.

Το φαινόμενο που χαρακτηρίζει τα διδακτικά εγχειρίδια τεσσάρων αιώνων, είναι η ύπαρξη εγχειριδίων που ακολουθούν τη διδακτική πρακτική του υπομνηματισμού στην κατεύθυνση ερμηνευτικής προσέγγισης της γραμματικής της αρχαίας ελληνικής με έμφαση στην ανάπτυξη του βαθμού κατανόησης των γραμματικών φαινομένων.

Η γραμματική του Νεόφυτου πελοποννήσιου, του Δανιήλ Κεραμέως και η «Γραμματική» του Αθανασίου του Παρίου, χαρακτηρίζονται ως «υπομνήματα» και επιλέγουν ως βάση για τον καθορισμό και την ανάπτυξη του περιεχομένου, τη Γραμματική του Θ. Γαζή.

Η πλαισίωση των γραμματικών κανόνων, ορισμών ή εξαιρέσεων με παραδείγματα από τα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας υποδηλώνει τον τρόπο ερμηνευτικής προσέγγισης σύμφωνα με τον οποίο οι γραμματικοί κανόνες είναι αναγκαίοι για την ερμηνεία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Οι παραπομπές αφορούν στο συντακτικό της αρχαίας ελληνικής. Σύνταξη των μεταβατικών ή δίπτωτων ρημάτων, αττική σύνταξη, σύνταξη προθέσεων, περί των συνδέσμων, σύνταξη μετοχών, προτακτικού και υποτακτικού άρθρου. Εξαίρεση αποτελεί η Γραμματική του Δ. Κεραμέως. Παραθέτει εκτενές παράδειγμα εφαρμογής της μεθόδου της Τεχνολογίας με μορφή ερωταπόκρισης πάνω στο συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα της γλώσσας.

Η έκταση του περιεχομένου των εγχειριδίων προκύπτει από τον αναλυτικό ή μη τρόπο παρουσίασης των μορφοσυντακτικών φαινομένων και από την ποσότητα των παραδειγμάτων που παρατίθενται.

Η διαφοροποίηση σε όλους αυτούς τους παράγοντες καθιστούν ένα είδος διαβάθμισης ως προς τον βαθμό δυσκολίας. Μικρότερο βαθμό δυσκολίας παρουσιάζουν τα εγχειρίδια που υιοθετούν αναλυτικό τρόπο παρουσίασης των φαινομένων και μεγάλο αριθμό παραδειγμάτων ή επιλέγουν τη μορφή της ερωταπόκρισης για την ανάπτυξη του περιεχομένου.

Οι παραπομπές των εγχειριδίων σε κείμενα της Αρχ. Ελλ. Γραμμ. οδηγούν σε συμπεράσματα ως προς τους διδασκόμενους συγγραφείς και τον αριθμό των κειμένων με τα οποία εκπροσωπείται ο καθένας από αυτούς. Διαφαίνεται η κυρίαρχη παρουσία ορισμένων συγγραφέων και ορισμένα έργα τους.

Η διδασκαλία των κειμένων του Ισοκράτη κατέχει κυρίαρχη θέση, καθώς ανθολογείται μεγάλος αριθμός αποσπασμάτων από το έργο του. Από τα εγχειρίδια που μελετήθηκαν, εκτός από τους τρεις Λόγους, παραπομπές υπάρχουν στο έργο του « Περὶ Ειρήνης». Ο λόγος προς τον Δημόνικο κατέχει τον μεγαλύτερο αριθμό παραπομπών από τους τρεις λόγους του χφ.

Για παράδειγμα, η Γραμματική του Αλ. Μαυροκορδάτου έχει πέντε παραπομπές στο κείμενο του λόγου Προς Δημόνικον, δύο στον προς Νικοκλέα και καμία στον Ευαγόρα.

Επίσης αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η διδακτική πρόταση που προκύπτει από το συσχετισμό των παραπάνω εγχειριδίων αφορά στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΦ. Η ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΟΚΡΑΤΗ ΤΟΥ 1565 ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ.

I. Επιστολογραφία

1. Θεοφίλου Κορυδαλλέως.
2. Συνεσίου επιστολαί με σχόλια του Νεοφύτου Ιεροδιακόνου πελοποννησίου.

II. Ρητορική

1. Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική Πραγματεία
2. Ρητορική Φραγκίσκου Ιερέως του Σκούφου.
3. Έκδοση των Λόγων του Ισοκράτη του 1565, με παράθεση σχολίων.

Εισαγωγή

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα εγχειρίδια που αναλύουν τη δομή των κειμένων και εξετάζουν τα στοιχεία ύφους με βάση την πρακτική εφαρμογή τους.

Το είδος αυτό συνδέεται άμεσα με το μάθημα της παραγωγής γραπτού λόγου και έμμεσα με τη φιλοσοφία και τη λογική, εφόσον οι τρόποι με τους οποίους «πειθεί» ο συγγραφέας είναι συνέπεια του τρόπου σκέψης του. Η ρητορική κατέχει εξέχουσα θέση στη φιλοσοφική και παιδαγωγική διανόηση τόσο στην αρχαία Αθήνα όσο και κατά την ελληνιστική εποχή και το Βυζάντιο.⁴³⁹

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας οι αναφορές στο συγκεκριμένο αντικείμενο δημιουργούν ένα είδος «επιβίωσης» στα εκπαιδευτικά πράγματα. Την «επιβίωση» αυτή διατηρούν οι ανωτέρου επιπέδου σχολές, όπως η Πατριαρχική Ακαδημία ήδη από τον ΙΖ' αι⁴⁴⁰.

Στο επίπεδο της εγκυκλίου παιδείας κατά το ΙΗ' αι., πληθαίνουν οι αναφορές των λογίων για τα εγχειρίδια της ρητορικής και της γραμματικής⁴⁴¹. Η έκδοση της εγκυκλοπαιδείας του Ι. Πατούσα το 1710, καθορίζει το συσχετισμό και δημιουργεί καθολικό χαρακτήρα⁴⁴².

Σε ένα από τα εγχειρίδια ρητορικής των αρχών του 19^{ου} αι., προτείνεται, με βάση τη ρητορική που ο Κοϊντιλιανός εισήγε, ένα πρόγραμμα διδασκαλίας

---

⁴³⁹ D. L. Clark, *Rhetoric in Greco- Roman Education*, reprinted by Greenwood Press, Inc, Westport, Connecticut 1977. Αφορά στη μέθοδο διδασκαλίας της ρητορικής.

⁴⁴⁰ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, φωτομχ. ανατ. Αθήνα 2004, τ. Α', σσ. 270-272. Τα ρητορικά προγυμνάσματα του Αφθόνιου εντάσσονται στο ανώτερο επίπεδο σπουδών κατά τον ΙΖ' αι. Στους κώδικες της Σχολής υπάρχει ύλη που προέρχεται από το εγχειρίδιο του Θεόφιλου Κορυδαλέως, κείμενα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.

⁴⁴¹ Μ. Ι. Γεδεών, *Σχολεία και βιβλία κατά τον ΙΗ' αι.*, «Εκκλησιαστική Αλήθεια», (έτος 8^{ον}) 1887-1888, σ. 344 : Αναφέρονται τα εγχειρίδια του Ερμογένη, του Κορυδαλέως, του Βικέντιου Δαμωδού, τη Λογική του Ευγ. Βούργαρη και την Ηθική Φιλοσοφία του Ιω, Μοισιόδακα. / Πρβλ. Α. Κ. Δημητρακόπουλου, *Προσθήκαι και διορθώσεις εις την Νεοελληνικήν Φιλολογίαν του Κ. Σάθα*, Λειψία 1871, σσ. 56- 57 : Ο Γεράσιμος Βλάχος κατά τη σύνταξη καταλόγου συγγραμμάτων με σκοπό τη δωρεά τους στη Βιβλιοθήκη της Ελληνικής Κοινότητας στη Βενετία το 1683 εντάσσει στην κατηγορία της «εγκυκλίου» παιδείσεως τα εξής : «Ἐγχειρίδιον ρητορικῆς τέχνης», «Θεωρία εἰς τὰ τοῦ Ἀφθονίου προγυμνάσματα», «Περὶ ἐπιστολικοῦ χαρακτήρος» και στην κατηγορία των «ῥητορικῶν» αναφέρει τα ακόλουθα : «Περὶ ρητορικῆς δυνάμεως συνοπτικῆ διδασκαλία» και «Ἀνθολογία ἐκ τῆς ρητορικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους». / Γ. Κωνσταντίνου, *Λεξικόν Τετραγλωσσον, Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησι 1757*, τ. Α', σ. 10, σημ. β': «Εἰς τὰ ἄνω ῥηθέντα κοινὰ σχολεία διδάσκονται τὰ συγγράμματα τῶν συγγραφέων ταῆς Ἑλλάδος, ῥητόρων, ποιητῶν, ἱστορικῶν καὶ τὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὅσα συντείνουσιν εἰς τὴν Γραμματικὴν, Ποιητικὴν καὶ Ρητορικὴν τῆς ἐγκυκλοπαιδείας».

⁴⁴² Αθ. Κ. Αβδάλη, *Η «Εγκυκλοπαιδεία Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα*, Συμβολή στην ιστορία της παιδείας του Νέου Ελληνισμού, εκδ. Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1984, σσ.130- 131.

του μαθήματος τριών βαθμίδων. Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει την απόκτηση στοιχειωδών εννοιών, το δεύτερο έχει ως στόχο την απόκτηση της «μεθόδου» και στο τρίτο «διδάσκοντες την Ρητορικήν», τη δομή των κειμένων⁴⁴³.

Ο Ευγ. Βούλγαρης από την Αθωνιάδα στην Πατριαρχική σχολή άσκησε επίδραση και στη διδασκαλία του μαθήματος της ρητορικής. Το εγχειρίδιο «Λογική» που εκδόθηκε το 1766 στη Λειψία επηρέασε τη φιλοσοφική σκέψη και παιδεία το 18^ο αι. και θεωρείται το σύγγραμμα αυτό ως σημείο τομής και διαχωρισμού από το του Θ. Κορυδαλέως⁴⁴⁴.

Πολλά εγχειρίδια ρητορικής καταγράφηκαν στη βιβλιοθήκη της Ακαδημίας του Βουκουρεστίου. Εκτός από το εγχειρίδιο του Θεοφίλου Κορυδαλέως «Ρητορική τέχνη», η «Σύνοψις τέχνης ρητορικής» του Αλ. Μαυροκορδάτου, η «Λευχειμονούσα ρητορική» του Αναστάσιου Παπαβασιλόπουλου, η ρητορική του Βικέντιου Δαμωδού και του Γεράσιμου Βλάχου⁴⁴⁵.

I. ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑ

Η επιστολογραφία αποτελούσε μέρος του μαθήματος της Ρητορικής. Ο Στ. Κομμητάς τοποθετούσε την επιστολογραφία στα εισαγωγικά μαθήματα της ρητορικής μαζί με τα Προγυμνάσματα⁴⁴⁶. Ο Αλέξανδρος Ελλάδιος αντίθετα τοποθετούσε την Επιστολογραφία στην ολοκλήρωση του κύκλου της ρητορικής⁴⁴⁷.

1. Θεοφίλου Κορυδαλλέως.⁴⁴⁸

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης του εγχειριδίου.

Προοίμιον / Ἐπιστολικοὶ Τύποι

Ἐπιστολαί

---

⁴⁴³ Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου, Ρητορική Τέχνη, εκ της τυπογραφίας του Ι. Σνίρερ, Βιέννη 1815, σ. ιβ'.

⁴⁴⁴ Η Λογική είναι υποδιαίρεση της Κριτικής. Στην υποδιαίρεση της Λογικής ανήκουν η Γραμματική και η Ρητορική. / Πρβλ. Τ. Αθ., Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Α', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 37, Αθήνα 1966, σ.394.

⁴⁴⁵ Ariadna Camariano Cioran, Academiile Domnești din București si Iași, București 1971, σσ. 134 - 135.

⁴⁴⁶ Κομμητάς Στέφανος, Εγκυκλοπαίδεια των Ελληνικών Μαθημάτων, εν Βιέννη της Αουστρίας 1814, τ. Α', σ. ιβ'.

⁴⁴⁷ Alexander Helladius, Status Praesens Ecclesiae Graecae, Impressus A.R.S., 1714, σ. 27.

⁴⁴⁸ Του σοφωτάτου Κυρίου, Θεοφίλου Κορυδαλέως του Αθηναίου, Περί Επιστολικών τύπων, παρά Γρηγορίω Ιερομονάχω τω Κωνσταντινίδη, [χ.τ.] 1744. / Η έκδοση υπάρχει στη Βιβλιοθήκη Δημητσάνας.

Αφθονίου Σοφιστοῦ Προγυμνάσματα
Ἐκθεσις Περί Ρητορικῆς

Στη Σχολή Δημητσάνας διδασκόταν το εγχειρίδιο που εκδόθηκε από τον Γρηγόριο Κωνσταντινίδη (1744) και περιείχε σχόλια στο περιθώριο του κειμένου. Πολλά χφφ στη Βιβλιοθήκη Δημητσάνας περιέχουν εξηγήσεις των επιστολικών τύπων του Θεόφιλου Κορυδαλλέως, λόγω του υψηλού βαθμού δυσκολίας που παρουσίαζε, που καταλήγουν να είναι παραλλαγές με μεγάλη απόκλιση από το πρωτότυπο αλλά αποτελούν μνημεία του νεοελληνικού λόγου⁴⁴⁹.

Στους επιστολικούς τύπους αναφέρεται το χφ υπ' αριθμ. 129 και ο διαχωρισμός: «κατὰ τὴν ὑπόθεσιν του, δηλ. ὁ μὲν ὀνομάζεται ἐγκωμιαστικὸς, ὅτι ἔχει ὑπόθεσιν τὸν ἔπαινον, ὁ δὲ χαριστήριος, διότι ἔχει ὑπόθεσιν τὸ νὰ ὁμολογῇ τὴν χάριν.....»⁴⁵⁰.

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Ο συγγραφέας στην Ἐκθεση περί Ρητορικής, στο κεφάλαιο Περί του Επιδεικτικού Είδους (σ. 131-133) αναφέρεται στο πρώτο μέρος της διάρθρωσης, το προοίμιο. Η πρώτη αναφορά είναι στον Αριστοτέλη και επισημαίνει ότι ο φιλόσοφος «οὐδὲν οἰκεῖον ἡγεῖται προοίμιον» και σημειώνει ότι η αφορμή του λόγου του είδους αυτού δεν μπορεί να είναι διαφορετική από «τὴν ἐν λόγοις ἐπίδειξιν».

Στη συνέχεια ωστόσο αναφερόμενος και στον Επιτάφιο του Περικλή καταλήγει ότι «ἔστι γὰρ οὐ σμικρὸν πλεονέκτημα τῷ ἐγκωμιάζοντι πρὸς ἡδονὴν εἶναι τοὺς λόγους τοῖς ἀκούουσιν». Εξαίρει την ρητορική δεινότητα του Ισοκράτη που στο προοίμιο ως αφορμή για τη συγγραφή του λόγου αναφέρει τις εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν προς τιμὴν του νεκρού. «ἀμφοτέρα δὲ συνεῖψαι Ἰσωκράτης ἐν εὐαγόρα. ἅμα γὰρ ἐπαινεῖ τὸν ἀγῶνα, καὶ Νικοκλέα τὸν ἀθλοθέτην. πρὸς ὃν καὶ τὸν λόγον συνέθετο». Ὅρων ᾧ Νικόκλης, ... ἀγῶσι.(114v)⁴⁵¹.

Στο κεφάλαιο «Περὶ Διηγῆσεως εἰγουν Προθέσεως» γίνεται η αναφορά στο ἔργο του Ισοκράτη για τον τρόπο που παρουσιάζεται η διαίρεση της υπόθεσης σε κεφάλαια αμέσως μετά το προοίμιο : «Παράδειγμα μὲν οὖν ψιλῶς ἐκφερομένης προθέσεως, τὸ δημοσθενικὸν ἔστω ἐν τῷ πρώτῳ ὑπὲρ Ὀλυνθίων. εἰς δὲ κατὰ διαίρεσιν, τὸ τοῦ Ἰσωκράτους πρὸς Νικοκλέα. ἐν οἷς δὲ ἐπ' ἀμφοτέρων ἢ διαίρεσις εἶη φιλοτεχνηθεῖσα, εἰ βουλομένοις ἐστὶ μαθεῖν, αὐτὸν τε

⁴⁴⁹ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, Εν Αθήναις 1962, σσ. 126- 129. Ο συγγραφέας σημειώνει ότι «αἱ ποικίλαι σημειώσεις τοῦ ἔργου ἀποσκοποῦν νὰ καταστήσουν τὸν ἀρχαιοπρεπῆ λόγον τοῦ πρωτοτύπου προσιτὸν δι' ἀπλουστεύσεως φράσεων καὶ λέξεων».

⁴⁵⁰ Στο ίδιο, σ.128. Το απόσπασμα του χφ. ανευρίσκεται στο εν λόγω σύγγραμμα.

⁴⁵¹ Ο. π., Θεόφιλου Κορυδαλλέως, σ. 132.

διέξοι τε τὸν πρὸς Νικοκλέα λόγον, καὶ Δημοσθένους τὸν περὶ παραπρεσβείας»⁴⁵².

2. Συνεσίον Επιστολαί με σχόλια του Νεοφύτου Ιεροδιακόνου Πελοποννησίου.⁴⁵³

Το εγχειρίδιο συναρτάται με το μάθημα της παραγωγής γραπτού λόγου (επιστολογραφία) και τα σχόλια που παρέχει αποτελούν μια πρόωμη προσπάθεια διασύνδεσης της ερμηνείας και εξήγησης με αναφορές στην αρχαία ελληνική γραμματεία και μυθολογία, με γραμματικές και συντακτικές παρατηρήσεις, με αναφορές σε λεξικά όπως ο «Βαρίνος» και ο Σουΐδας, με σχεδιαγράμματα και πίνακες⁴⁵⁴.

Ο Πλάτωνας και το έργο του αποτελεί το συχνότερο μέσο ερμηνείας φιλοσοφικών όρων και προεκτάσεων που επιχειρεί ο ιεροδιάκονος Νεόφυτος Πελοποννήσιος στα σχόλια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πλατωνική θέση της «μεσότητας» που σε ξεχωριστό παράρτημα εξηγεί ο σχολιαστής⁴⁵⁵.

Η αναφορά του εγχειριδίου στον «Προς Δημόνικον» λόγο του Ισοκράτη θεωρείται μεμονωμένη. Στο κυρίως κείμενο παρατίθεται το απόσπασμα από το έργο του Ισοκράτη χωρίς υπενθύμιση του έργου. Ο σχολιαστής στην υποσελίδια σημείωση παραπέμπει ευθέως στον συγκεκριμένο Λόγο. Συγκεκριμένα ο συγγραφέας αναφέρει: «οὐχ ἥκιστα γὰρ μόνω πλεονεκτοῦσιν ὡς ὁ παλαιὸς λόγος οἱ χρηστοὶ τῶν πονηρῶν ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσι». Στα σχόλια η παραπομπή διευκρινίζει ότι πρόκειται για απόσπασμα από το έργο του Ισοκράτη: «*Ισοκράτους πρὸς Δημόνικον παραίνεσις*»⁴⁵⁶.

Η εξήγηση του εν λόγω εγχειριδίου εντάσσεται στην τάση δημιουργίας νεοελληνικού λόγου. Η έκδοση του εγχειριδίου, όπως σημειώνεται στην προμετωπίδα, έγινε με επιμέλεια «σπουδῆ καὶ δαπάνῃ» του Γρηγορίου Κωνσταντά του Δημητριάως.

Επίσης χφφ της Σχολῆς Δημητσάνας παραδίδουν το έργο «*Επιστολαί του Συνέσιου του Κυρηναίου*»⁴⁵⁷.

---

⁴⁵² Στο ίδιο, σ. 138.

⁴⁵³ Συνεσίον του Κυρηναίου, Αι επιστολαί μετά των σχολίων του διδασκάλου Νεοφύτου Ιεροδιακόνου του Πελοποννησίου, εκδοθείσα σπουδῆ τε και επιστασία Γρηγορίου Δημητριάως του Κωνσταντά, εν τη Τυπογραφία Γεωργίου του Βεντότου, εν Βιέννη της Αουστρίας, 1792. / Πρβλ. Τ. Θ. Γριτσόπουλου, Σχολή Δημητσάνας, σ. 129.

⁴⁵⁴ Ο. π., Επιστολαί Συνέσιου του Κυρηναίου, σ. 39. Στο περιθώριο των σχολίων παρατίθεται το σχέδιο του υδροσκοπίου. Στη σ. 66 παραθέτει σχεδιάγραμμα σχήματος σύνταξης (χιαστί).

⁴⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 256 και σ. 120.

⁴⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 149.

⁴⁵⁷ Βλ., ό., π. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, σ. 129.

II. ΡΗΤΟΡΙΚΗ

1. Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική Πραγματεία⁴⁵⁸

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης

Το εγχειρίδιο αποτελεί όπως διευκρινίζει ο συγγραφέας στον τίτλο «ἐξήγησιν» «τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικῆς Τέχνης». Τα κεφάλαια ἔχουν την εξής διάρθρωση:

Τὰ τοῦ Ἀφθονίου Προγυμνάσματα.

Προλεγόμενα εἰς ἅπασαν τὴν Ἑρμογένους Ρητορικὴν.

Τῆς Ἑρμογένους Ρητορικῆς, τὸ περὶ τῶν Στάσεων φιλοτέχνημα.

Περὶ Εὐρέσεων Τόμος α'.

Περὶ Εὐρέσεων Τόμος β'.

Περὶ Εὐρέσεων Τόμος γ'.

Περὶ Εὐρέσεων Τόμος δ'. περὶ Σχημάτων, ἢ περὶ Ἑρμηνείας.

Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειρίδιον.

Τὰ μετὰ τὸ Ἐπιδεικτικόν.

Για την κατανόηση των τίτλων των κεφαλαίων και τον κατατοπισμό για το σπουδαίο ρόλο της ρητορικής και τη συμβολή της στην ερμηνευτική κατανόηση των κειμένων αλλά και στην παραγωγή του γραπτού λόγου, είναι σημαντικό να ανατρέξουμε στους κλασικούς Έλληνες και Λατίνους εισηγητές της ρητορικής.

Προτάσσονται, ως εισαγωγή στη Ρητορική Πραγματεία, τα Προγυμνάσματα του Αφθονίου των οποίων ο συγγραφέας παραθέτει την «ἐξήγησιν». Για παράδειγμα η αναφορά στο «διήγημα» περιλαμβάνει τον ορισμό και την «ἐξήγησιν». Η «ἐξήγησις» αναλύει τα είδη, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του διηγήματος και εξηγεί τη σημασία και τη θέση στη συγγραφή των ρητορικών λόγων⁴⁵⁹. Από τα «προγυμνάσματα» του Αφθονίου παραλείπει το [ἐγκώμιον, ψόγος] και το [Νόμου εισφορά]. Το πρώτο αναλύεται διεξοδικά στο «Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειρίδιον».

Στα «Προλεγόμενα», αναφέρεται στο έργο του Αριστοτέλη, στην ιστορία της ρητορικής, στο γενικό διαχωρισμό των λόγων και στα βιογραφικά του Ερμογένους⁴⁶⁰.

Η ύλη που εξετάζεται αποτελείται από μια σειρά τεσσάρων τόμων που ἔχουν στον τίτλο τον όρο «εὐρεσις». Στην ρητορική εὐρεσις ονομάζεται η πρώτη φάση επεξεργασίας του λόγου. Σύμφωνα με τον Κικέρωνα, τόσο ο γραπτός όσο και ο προφορικός λόγος διέπεται από κανόνες που

⁴⁵⁸ Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική πραγματεία, παρά Νικολάω Γλυκεί τω ἐξ Ἰωαννίνων, Ενετίησιν 1799.

⁴⁵⁹ Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική πραγματεία, σσ. 4, 5.

⁴⁶⁰ Στο ίδιο, σσ. 34- 45. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στην έννοια της «ψυχῆς»: «Τριῶν δὲ οὐσῶν ἐκ τῆς φύσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, Νοῦ, Διανοίας, καὶ Δόξης».

συστηματοποιούνται σε μια διαδικασία πέντε σταδίων⁴⁶¹ : α) *Inventio* (εύρεσις) β) *Dispositio* (οικονομία, τάξις) γ) *Elocutio* (λέξις, φράσις, ἔρμηνεία) δ) *Memoria* (μνήμη) ε) *Pronuntiatio* (ὑπόκρισις).

Η σειρά των τεσσάρων τόμων (Περὶ εὐρέσεων) στο εγχειρίδιο του Αθ. Πάριου, αντιστοιχούν στο ἔργο του Ερμογένη με τον τίτλο «Ἡ Ἐπινόηση». Το «Περὶ Στάσεων» αποτελεί ξεχωριστό ἔργο του Ερμογένη, που σχετίζεται με τον δικανικό λόγο⁴⁶².

Ας σημειωθεί ὅτι ο Ερμογένης ἀπὸ την Ταρσό εἶναι ο κατεξοχὴν ἀρχαῖος που ορίζει την ἀφήγηση ὡς μέθοδο. Στην Πραγματεία «Περὶ Ἰδεῶν» προσδιορίζει τη χρησιμότητα της μεθόδου και διευκρινίζει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη για δύο λόγους. Ἡ κατανόησή της ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν εργαλεῖο ἀσκήσεως κριτικῆς και δεύτερον μπορεῖ να εφαρμοστεῖ για την σύνθεση του γραπτοῦ λόγου⁴⁶³.

Τα ρητορικά σχήματα ἀποτελοῦν τα ἐκφραστικά μέσα ἐμπλουτισμοῦ του λόγου. Ο Ερμογένης στο τέταρτο βιβλίο της Ἐπινόησης, στο Περὶ Σχημάτων ἢ Περὶ Ἑρμηνείας, παρουσιάζει ἕναν ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐκφραστικῶν τρόπων κατάλληλων να ἐκφράσουν τη γλωσσική διατύπωση των σκέψεων⁴⁶⁴. Ο διαχωρισμὸς των σχημάτων σε σχήματα λέξεως και σε σχήματα διανοίας δεσπόζει σε κάθε συγγραφέα της ἐλληνικῆς ἢ λατινικῆς ρητορικῆς τέχνης. Τα πρῶτα ἀναφέρονται στο γραμματικό ἐπίπεδο και ἀφορᾶ μια λέξη ἐνῶ τα σχήματα διανοίας ἀναφέρονται στο ἐννοιολογικό και ἀφοροῦν τη σύνδεση των λέξεων μεταξύ τους και τη δομὴ των προτάσεων. Ο ρόλος των σχημάτων διανοίας και ἡ λειτουργικότητά τους τα καθιστᾶ σημαντικότερα ἐφόσον ἐξυπηρετοῦν την ἐκφραση σκέψεων και ἰδεῶν⁴⁶⁵.

Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο παρέχει μια πλήρη μέθοδο παραγωγῆς γραπτοῦ λόγου. Στα κεφάλαια των Εὐρέσεων ἀναλύονται τα ἐπιμέρους μέρη ἐνός ρητορικοῦ λόγου : «Προοίμιον», «Περὶ προκαταστάσεως τῆς καὶ προδηγήσεως», «Περὶ προκατασκευῆς ἢ προτάσεως τοῦ λόγου», «Περὶ Σχημάτων ἢ περὶ ἔρμηνείας», «Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειρίδιον», «Τὰ μετὰ τὸ Ἐπιδεικτικόν».

---

⁴⁶¹ Βλ., Κικέρων -Ο τέλειος ρήτωρ- *De Oratore*, μτφρ. σχόλια Κεντρωτῆς Γ., ἐκδ. Πόλις, Αθήνα 2008, σ. 17. / Ο. π., D. L. Clark, σ. 69.

⁴⁶² Για το ἔργο του Ερμογένη, πρβλ. L. Pernot, *Ἡ Ρητορική στην ἀρχαιότητα*, ἐκδ. Δαίδαλος/ I. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 2005, σσ. 254-261. / Ο Ἀριστοτέλης στη Ρητορική 1358a, 36 διαχωρίζει τα ρητορικά ἔργα σε τρία εἶδη : το συμβουλευτικό, το δικανικό και το ἐπιδεικτικό. Ἢδη ἀπὸ την ἀρχαιότητα ἡ ρητορική εἶχε συστηματοποιηθεῖ και ἀποτελοῦσε διδακτικό ἀντικείμενο.

⁴⁶³ Στο ἴδιο, σ. 256.

⁴⁶⁴ Πρβλ., Hermogenes' *On Types of Style*, translated by C. W. Wooten, printed by University of North Carolina Press, 1987.

⁴⁶⁵ H. Lauberg, *Elemente der Literarischen Rhetorik*, printed by Max Hueber Verlag, München Germany 1963. Συστηματικὸ βοήθημα γύρω ἀπὸ τα σχήματα της ρητορικῆς.

Το προοίμιο χωρίζεται στα ακόλουθα είδη : « ἐξ ὑπολήψεως», «ἐξ ὑποδιαίρεσεως», «ἐκ περιουσίας», καὶ «ἀπὸ καιροῦ». Κάθε εἶδος υποδιαίρεῖται στα εξῆς μέρη : «Πρότασις», «Κατασκευή», «Ἀπόδοσις» καὶ «Βάσις»⁴⁶⁶.

Στο δεύτερο τόμο « Περὶ προκαταστάσεως τῆς καὶ προδιηγήσεως»⁴⁶⁷ αναλύεται ἡ υπόθεση (διήγησις) του λόγου, τὰ εἶδη, οἱ τρόποι καὶ οἱ ἀρετές τῆς διηγήσεως : «ἀρεταὶ Διηγήσεως εἰσι τέσσαρες, Σαφήνεια, Συντομία, Πιθανότης, καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμὸς»⁴⁶⁸. Στὴν παράγραφο που σχολιάζεται ἡ ἀρετὴ του λόγου που ὀνομάζεται «Ἑλληνισμὸς», διαφαίνεται ἡ ἀποψὴ του γιὰ τὴ νεοελληνικὴ : «ἀθλίως ἐχούσης ἤδη τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπιμελητέον»⁴⁶⁹.

Το ἐπόμενο μέρος του λόγου «Περὶ προκατασκευῆς ἢ προτάσεως τοῦ λόγου» περιλαμβάνει τὸν ἐπιμερισμὸ τῆς υπόθεσης του λόγου σε ἐνότητες - κεφάλαια καὶ τὴν πραγμάτευση τῆς επιχειρηματολογίας⁴⁷⁰. Ἀναπτύσσονται τὰ θέματα που επιχειροῦν νὰ πείσουν γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς υπόθεσης.

Στο ἐπόμενο τμήμα τῆς Πραγματείας «Περὶ Σχημάτων ἢ περὶ ἐρμηνείας», ἀναλύονται ἐκτενῶς τὸ «Περὶ Ἰδεῶν» καὶ τὸ «Περὶ Σχημάτων» του Ἐρμογένους με παράθεση παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλασικὴ καὶ τὴν πατερικὴ γραμματεία. Στὸ τέλος προστίθεται εἰδικὸ κεφάλαιο με τίτλο «Παραγγέλματα ἐν τάξει κανόνων, περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγιοῦς Ἑρμηνείας»⁴⁷¹.

Στὸ «Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειρίδιον», τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ξεχωριστὸ μέρος τῆς ὅλης Πραγματείας, στο Κεφ. α', παραθέτει στὸν τίτλο τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο κρίνει ὅτι ἀπαιτεῖται «ἰδιαιτέρα ἄσκησις» : «Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ γένους». Στὴν ὑποδιαίρεση του γένους σε εἶδη ἀναφέρεται στο «ἐγκώμιον ἢ τὸν ἔπαινον καὶ τὸν ψόγον».

Ἡ ἀνάλυση τῆς δομῆς του ἐγκωμίου ἀλλὰ καὶ τῆς μεθόδου συγγραφῆς παρατίθενται σε ξεχωριστὰ κεφάλαια : «τίσι κεφαλαίοις τέμνονται τὰ ἐγκώμια» καὶ «περὶ τοῦ πῶς δεῖ πλατύνειν καὶ αὔξειν τὸν ἐγκωμιάζοντα». Τὰ μέρη του ἐγκωμίου εἶναι τὸ «προοίμιον, γένος, ἀνατροφή, πράξεις, σύγκρισις, καὶ ἐπίλογος»⁴⁷². Γιὰ τὸ προοίμιο δίνει μερικὰ «κοινὰ» παραδείγματα ὅπως : «ὅτι δίκαιον τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαινεῖσθαι» ἢ «ὅτι δεῖ τοὺς γονέας ἢ διδασκάλους τὴν ὀφειλομένην εὐφημίαν ἀπολαμβάνειν». Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάλυση που ἀφορᾶ στο γένος (ἔθνος, πατρίδα, πρόγονοι, γονεῖς) τὴν ἀνατροφή (ἀγωγή,

⁴⁶⁶ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σσ. 275- 311.

⁴⁶⁷ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σσ. 312- 337.

⁴⁶⁸ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σ. 333.

⁴⁶⁹ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σ. 336.

⁴⁷⁰ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σ. 338-396.

⁴⁷¹ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σσ. 518- 526.

⁴⁷² Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία -Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειρίδιον, σ.8.

επιτήδευμα, τέχνη) και τις πράξεις «ὁ κυρίως ἔπαινος»⁴⁷³. Για την σύγκριση και τον επίλογο αναφέρεται με παραδείγματα από τον Ευαγόρα του Ισοκράτη.

«Τὰ μετὰ τὸ Ἐπιδεικτικὸν» αποτελεί το μέρος του εγχειριδίου, που αποτελεί την εφαρμογή στην πράξη. Περιέχει αναλύσεις -εξηγήσεις σε τρεις λόγους του Δημοσθένη, σε έναν του Λιβανίου, μετάφραση και ανάλυση στο λόγο «Περὶ Θανάτου» του Σένιερι καθώς και σχολιασμό στις διδαχές του Μηνιάτη. Είναι σημαντικό να επισημανθεί η αναφορά του συγγραφέα στο σκοπό αυτής της προσπάθειας : «ἀνάλυσις γὰρ ἐνταῦθά ἐστιν (ἐπεὶ τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστὶ τοῦνομα) τὸ εὐρεῖν καὶ δεῖξαι τεχνικῶς. εἴτ' οὖν ὡς ἡ τέχνη διδάσκει, τὰ ἐξ' ὧν, οἴονεὶ μερῶν ἢ μελῶν ὁ λόγος ἅπας ἴσχει τὴν ὀλομέλειάν τε καὶ σύνθεσιν»⁴⁷⁴. Ὅπως διαφαίνεται, προτάσσει στους στόχους του τη δομή του κειμένου από το περιεχόμενο.

Η άποψη του για την Ελληνική συνοψίζεται στο εξής : «ἐνκταῖον ἄν εἴη, τοῖς Ἑλλήνων παισὶ τὴν πάτριον σώζεσθαι γλῶτταν, καὶ ἑλληνιστὶ τοὺς Ἑλληνας φθέγγεσθαι καὶ γράφειν, ἀλλὰ μὴ χυδαῖζειν τὰ πλεῖστα μιξοβαραβρίζοντας. ἐπειδὴ δὲ κακῇ τύχῃ, διέφθαρται μὲν πάλαι ἡ Ἑλλάς φωνή, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τέθνηκεν ὡς ἀληθῶς, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ συνιέναι τινὸς ἄν ἔχοι ἀμηγέπη ἑλληνίζοντος, ταῦτ' ἄρα καὶ τοὺς τὴν τέχνην διδασκομένους, τῇ κοινῇ ἡμῶν ταύτῃ διαλέκτῳ γυμνάζεσθαι δεῖ, καὶ φράσιν ἀσκεῖν ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς, οἷα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ ταῦτα ἐπάναγκες χρῆσθαι»⁴⁷⁵.

Επομένως, ενώ γράφει στην αρχαϊζουσα την ανάλυση των Λόγων, για την κοινή γλώσσα, προτείνει τη χρήση της και την απαλλαγή της από «χυδαϊσμούς».

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Από την ανάλυση της σκοπιμότητας που επιτελεί το «ἐξ ὑπολήψεως» Προοίμιο γίνεται αναφορά στο προοίμιο του Ευαγόρα : « τούτου πάντων ἐστὶ καὶ Ἰσοκράτους, ὁρῶν, ὧ Νικόκλεις... χρηστοῦ ὑποκειμένου πράγματος τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς, ἐφ' ἣ χαίρειν εἰκὸς ἐκεῖνον, εἴ τις αἴσθησις, ἐν δὲ τῷ γράφει τις, νοητέον ἔξωθεν ψήφισμα»⁴⁷⁶. Ὅπως αναφέρεται, το εἶδος αὐτοῦ του προοιμίου ἔχει ὡς σκοπὸ τὴ δημιουργία καλῆς γνώμης – «υπόληψης» για πρόσωπο ἢ πράγμα ἢ ἀντίθετα τὴν πρόθεση νὰ διαλύσει τὴν κακῆ.

Στὴ συνέχεια ἀναλύοντας τὸ εἶδος «τῶν ἐξ ὑποδιαίρεσεως προοιμίων» σημειώνει : «τοῦ αὐτοῦ τύπου ἐστὶ καὶ Ἰσοκράτους, τὸ ἐν πολλοῖς μὲν, ὧ Δημόνικε. εἰρηκῶς γὰρ τὸ ἐν πολλοῖς ἀόριστον, οἷα γένος, ἐπήγαγεν ὕστερον ὠρισμένον, τὴν τῆς φιλίας διαφορὰν»⁴⁷⁷. Ἡ ἀνάλυση τῆς σκοπιμότητας τῶν προοιμίων αὐτῶν γίνεται χρησιμοποιώντας ὑποκατηγοριοποιήσεις : ἀπὸ τὸ

⁴⁷³ Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία -Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειριδίου, σσ.9-11.

⁴⁷⁴ Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία-Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειριδίου, σ.29.

⁴⁷⁵ Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία -Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειριδίου, σ.7.

⁴⁷⁶ Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σ. 288.

⁴⁷⁷ Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία, σ. 288.

πριν στο μετά (χρόνος), από το γενικό στο μερικό όπως στο συγκεκριμένο παράδειγμα, κατηγοριοποιήσεις πράξεων. Οι προτάσεις είναι της μορφής του «μεν καὶ δὲ».

Στο τέταρτο μέρος που τιτλοφορείται «Περὶ Σχημάτων ἢ περὶ ἔρμηνείας» για το σχῆμα της «αντιμεταβολῆς» παραθέτει το παράδειγμα από τον «Ευαγόρα»: «ταῦτα καὶ τὰ Ἰσοκρατικά ταῦτα. οἶον, ὀλίγοις πόνοις πολλάς ραστώνας κτώμενος, ἀλλ'οὐ διὰ μικρὰς ῥαθυμίας μεγάλους πόνους ὑπολειπόμενος. ἢ ἀντιμεταβολή, κατ' ἐναντίωσιν τοῦ, ὀλίγοις πόνοις, πρὸς τὸ μεγάλους πόνους»⁴⁷⁸. «καὶ πάλιν. Οἱ μετὰ πάσης Ἑλλάδος Τροίαν μόνην εἶλον. ὁ δὲ μίαν πόλιν ἔχων, πρὸς ἅπασαν τὴν Ἀσίαν ἐπολέμησε. Μετὰ πάσης πρὸς ἅπασαν»⁴⁷⁹.

Για το λεκτικό σχῆμα της επανόδου εξετάζει τη χρήση του και το σκοπό που συντελεῖ : « Ἡ Ἐπάνοδος γίνεται, ὅταν ὁ ῥήτωρ τινὰ προειπῶν ἐν τάξει προτάσεων, ἐφ' ἑκάστον αὐτῶ ἐπάνεισιν ἐν μέρει, τὸν νοῦν ἐκάστου τῶν εἰρημένων ἐκτιθέμενος. οἶον ἀμφοτέροι προσήκοντα ποιῶντες. (τοῦτο πρότασις. εἶτα ἢ ἐπάνοδος). τῶ μὲν γὰρ ἦν φύσει πατρὶς, τὸν δὲ διὰ πολλάς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, νόμῳ πολίτην ἐπεποίητο»⁴⁸⁰.

Με την πραγματεύση του σχήματος που ονομάζει «ἐπίδοσις» εξετάζει τον τρόπο που σχηματίζεται : Ἐπίδοσις ἐστὶ σχῆμα λόγου, δι' οὗ ἐξ ἐλαττόνων εἰς μείζονα, καὶ ἐκ τῶν ὑφειμένων εἰς ὑπερκείμενα, ἢ τουλάχιστον διαφέροντα προβαίνομεν. διττὴ δὲ ἐστὶ, καὶ διττῶς τεχνιτεύεται. ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ νοημάτων, ἢ δὲ λέξεων. ...καὶ Ἰσοκράτης οὐ γὰρ μόνον φανεῖται τοὺς ἄλλους πολέμους, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἡρώων ὑπερβαλλόμενος⁴⁸¹.

Το μέρος του συγγράμματος που αναφέρεται στο επιδεικτικό εἶδος ἔχει ἄμεση σχέση με τους Λόγους του Ἰσοκράτη που περιλαμβάνονται στο χειρόγραφο και κυρίως με τον «Ευαγόρα». Οι παραπομπές σε αὐτόν τον Λόγο εἶναι προφανείς. Περιλαμβάνει οκτὼ κεφάλαια.

Το Κεφάλαιο Ε' ἔχει τίτλο : «Μέθοδος ἀκριβεστέρα τοῦ πῶς δεῖ πλατύνειν καὶ αὐξεῖν τὸν ἐγκωμιάζοντα, κα'νταῦθα περὶ συγκρίσεως, καὶ ἐπιλόγου τοῦ Ἐγκωμίου». Βασιζόμενος στη λειτουργικότητα του σχήματος της δομῆς που παρέχει ο Αφθόνιος για τους Λόγους των εγκωμίων, εξαίρει την ἀνάγκη διδασκαλίας του επιδεικτικού εἶδους για την οποία, ὅπως σημειώνει, δεν εἶχε γίνει κάποια παρόμοια προσπάθεια. Επιλέγει ως μέθοδο τη μελέτη και το σχολιασμό των ρητορικών λόγων της ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας.

Πρέπει να παρατηρηθεῖ πῶς εἰσάγει, χωρὶς καμία ἀναφορὰ σε ἄλλα εἶδη εγκωμίων, στο κέντρο βάρους του εγχειριδίου που εἶναι ἡ παρουσίαση ορισμένων βασικῶν χαρακτηριστικῶν των εγκωμίων των ἀνθρωπίνων ὄντων.

⁴⁷⁸ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορική πραγματεία, σ. 510. / Πρβλ., Σχόλια, φ. 132r.

⁴⁷⁹ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορική πραγματεία, σ. 510. / Πρβλ. Σχόλια, φ. 139v.

⁴⁸⁰ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορική πραγματεία, σ. 511. / Πρβλ. Σχόλια, φ. 135v.

⁴⁸¹ Ο. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορική πραγματεία, σ. 511-512. / Πρβλ. Σχόλια, φ. 139v.

Οι «τόποι» ή θεματικές κατηγορίες που αναπτύσσονται αφορούν στις πράξεις και ειδικότερα στα έργα που ο εγκωμιαζόμενος έπραξε κατά τη διάρκεια της ζωής του και συνιστούν τις αρετές της ανδρείας, της δικαιοσύνης και της σωφροσύνης.

Προτείνει ως οδηγό, για την επινόηση και διάταξη των «τόπων», τον Ευαγόρα του Ισοκράτη. Προσπαθεί να καταστήσει φανερή τη διάρθρωση της πρώτης θεματικής ενότητας που συνίσταται από: «τὴν κάθοδον εἰς τὴν πατρίδα» και «τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν». Αναφέρει τα επιμέρους θέματα που ο ρήτορας χρησιμοποιεί για την «αύξηση» της θεματικής ενότητας : *πρῶτον ἐκ τῶν προσωπικῶν, ὅτι οὐτ' ἐκεῖνος ἠθύμησε, κτ. β' ἐκ τῆς ιδιότητος, ὅτι μετ' ὀλιγίστων. γ' ἐκ τοῦ τρόπου, ὅτι οὐχ ἠγήσατο δεῖν χωρίον καταλαβεῖν., ἀλλ' εὐθύς ὡς εἶχε, κτ. δ. ἐκ τῶν συγκρίσεων.*

Ο Αθ. Πάριος θεωρεί ότι, ο Ισοκράτης εφαρμόζει την αρχή της συγκρίσεως για την αποτίμηση της καθόδου και κατάληψης της βασιλείας από τον Ευαγόρα. Η σύγκριση αυτή γίνεται : *α'. πρὸς τὰς κατὰ κληρονομίαν βασιλικὰς παραλείψεις. β'. πρὸς τὰς παρὰ τῶν ποιητῶν ἀπαγγελομένας τινῶν καθόδους και κτίσεις τῶν βασιλειῶν. γ'. πρὸς τὴν κατὰ τῶν Μήδων τοῦ Κύρου ἐκστρατείαν. καὶ δ'. καθολικώτερον, πρὸς ἅπαντας καὶ θνητοὺς, καὶ ἡμιθέους, καὶ ἀθανάτους, κατὰ γε τὴν πράξιν ταύτην ἀπάντων δεικνὺς ὑπερέχοντα τῇ τε ἀνδρίᾳ καὶ ὁσιότητι. ε'. δὲ καὶ τελευταίαν ἐπέθηκεν αὐξήσιν τὴν ἐκ τοῦ πράγματος, ὅτι ἐπὶ τυρρανίδι τοῦτ' ἔστι βασιλεία διήνεγκεν, ἥτις ὁμολογουμένως τῶν θείων τε καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, τὸ μέγιστον, καὶ σεμνότατον, καὶ περιμαχητότατον ἔστι.*

Σε αυτά τα πέντε σημεία της σύγκρισης αναφέρεται ότι προστίθεται ως συμπέρασμα : *«τὸν δὴ τὸ κάλλιστον τῶν ὄντων κάλλιστα κτησάμενον, τίς ἂν ἢ ῥήτωρ, ἢ ποιητὴς, ἢ λόγων εὐρετὴς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειεν».* Επισημαίνει στη συνέχεια ότι το Ισοκρατικό παράδειγμα αποτελεί πρότυπο για τον τρόπο κατά τον οποίο καθίσταται ο λόγος του εγκωμίου «ἐναγώνιος». Επίσης τονίζεται ότι ο εγκωμιαστικός λόγος δεν εγείρει καμία αξίωση πιστής απόδοσης της αλήθειας και «δεν ἐπιδέχεται καμίαν ἀντίθεσιν». Αναφέρει ότι, την ίδια μέθοδο ακολουθεί ο Ισοκράτης στον «Πανηγυρικό» και στο έργο του «Βούσιρις».

Θεωρεί ότι, και στη συνέχεια του λόγου συναντάται η ίδια μέθοδος. Ο τρόπος της διακυβέρνησης του Ευαγόρα για τον Αθ. Πάριο εξαιρεί την φρόνησιν και την δικαιοσύνην μετὰ φιλανθρωπίας. Τίποτα δεν αποδεικνύει καλύτερα την ύπαρξη αυτών από την « μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων τοῦ Κόνωνος ἐκείσε μεταχώρησις». Για τα πολεμικά του κατορθώματα ενάντια στο μεγάλο Βασιλέα, τα οποία συνηγορούν στην «μετὰ φρονήσεως ἀνδρεία» θεωρεί ότι η αύξηση επιτελείται *πρῶτον ἐκ τῆς τοῦ Βασιλέως διανοίας, ἣν ἔσχε περὶ αὐτοῦ δεδιῶς περὶ τοῦ μέλλοντος. β'. ἐκ τῆς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς σφόδρα πολυταλάντου γενομένης, ὅση οὐδὲ πρὸς τὸν Κύρον πρότερον ἤτοίμαστο. γ'. Ἐκ τῆς τοῦ Ευαγόρου τὸ οὐδὲν οὔσης, ὡς πρὸς τὴν τοῦ Βασιλέως. δ'. ἐκ τῆς*

ἐπαριθμήσεως, ὧν ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ κατώρθωσεν. ε'. ἐκ τῆς καινοτομίας τοῦ Περσικοῦ ἔθους ἀσμένως τὴν εἰρήνην ἐλομένων, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν ἐθέλειν. ζ'. ἐκ συγκρίσεως τοῦ πρὸς Λακεδαιμονίους πολέμου. ζ'. ἐκ συγκρίσεως τοῦ αὐτοῦ μεγάλου Βασιλέως, πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦτον Εὐαγόραν. η'. καὶ τελευταῖον, ἐκ συγκρίσεως τούτου πρὸς τοὺς κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεύσαντας. Ἡ αναφορά στον Ἰσοκράτη σε αὐτὸ το σημεῖο τελειώνει με τὴν επισήμανση ὅτι τὰ παραπάνω υποδεικνύουν τὴν μέθοδο αναλυτικῆς περιγραφῆς τῶν πράξεων τοῦ ἐγκωμιαζόμενου προσώπου σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ τῆς σύγκρισης, με σκοπὸ νὰ ἀποδώσει στον ἥρωα τὴν ἀρετὴ που εἶναι καὶ ὁ γενικὸς σκοπὸς τοῦ ἐγκωμίου⁴⁸².

Στὴ σ. 17 τοῦ ἐγχειριδίου, ὁ Αθ. ὁ Πάριος παραθέτει τὴν ἐρμηνεία του γιὰ τὸν ἐπίλογο τῶν ἐγκωμίων. «Σκοπὸς καὶ τέλος, ἢ πρὸς ἀρετὴν ἐστὶ παράκλησις τῶν συνειλεγμένων». Τονίζεται ὁ προτρεπτικὸς χαρακτήρας τοῦ ἐπιλόγου ὅπου ὁ Ἰσοκράτης ἀπευθύνεται στον Νικοκλή γιὰ νὰ τὸν παρακινήσει νὰ μιμηθεῖ τὸν Εὐαγόρα : «τοῖς μὲν πεπλασμένοις, ἤτοι τοῖς ἀγάλμασι καὶ τοῖς γεγραμμένοις, οὐδεὶς ἂν τὴν τοῦ σώματος φύσιν ὁμώσσει, τοὺς δὲ τρόπους τοὺς τῶν ἄλλων, καὶ τὰς διανοίας τὰς ἐν τοῖς λεγομένοις ἐνούσας, ἐκ τούτων ῥάδιον ἐστὶ μιμῆσθαι τοῖς μὴ ραθυμεῖν αἰρουμένοις, ἀλλὰ χρηστοῖς εἶναι βουλομένοις, ὧν ἔνεκα καὶ μᾶλλον ἐπεχείρησα γράφειν τοῦτον τὸν λόγον...».

Τὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ἔχει τίτλο : «Ὅποιαν δεῖ εἶναι τὴν τῶν ἐγκωμίων φράσιν». Ἀπὸ τὴν πρώτη παράγραφο διευκρινίζεται ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ σχήματα ἢ τοὺς ἐκφραστικὸς τρόπους που εἶναι κατάλληλα γιὰ νὰ στολίσουν τὴ γλωσσικὴ διατύπωση τῶν σκέψεων.

Ὡς σχήματα χαρακτηρίζονται ἡ ἀντιστροφή, ἡ ἐπαναστροφή, τὸ κλιμακωτό, τὸ υπερβατό, τὸ ἰσόκωλον, τὸ πολυσύνδετο. Γιὰ τὸ τελευταῖο παραθέτει παράδειγμα ἀπὸ τὸν Εὐαγόρα τοῦ Ἰσοκράτη : «μικροῦ μὲν ἐδέησε Κύπρον ἅπασαν κατασχεῖν, Φοινίκην δὲ ἐπόρθησε, Τύρον δὲ κατὰ κράτος εἴλε, Κιλικίαν δὲ βασιλέως ἀπέστησε, τοσοῦτους δὲ...».

2. Ρητορικὴ Φραγκίσκου Ἱερέως τοῦ Σκούφου⁴⁸³.

⁴⁸² Ὁ. π., Αθανάσιου Πάριου, Ρητορικὴ πραγματεία -Περὶ τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ ἐγχειριδίου, σ. 14 : «ὡς ἐν συνόψει, ἐκ τοῦ Ἰσοκρατικοῦ, τὴν περὶ τὰς πράξεις μέθοδον»... «ὅτι αὐξεῖν δεῖ καὶ πλατύνειν τὰ κατορθώματα ἐκ τῶν στοχαστικῶν τε καὶ πανηγυρικῶν τόπων, τοῦτ' ἐστὶν ἐκ τῶν προσωπικῶν, ἐκ τῆς αἰτίας, καὶ τῶν λοιπῶν περιστατικῶν, καὶ κατ' ἐξαιρέτον μάλιστα ἐκ τοῦ τρόπου».

⁴⁸³ Φραγκίσκου Ἱερέως τοῦ Σκούφου, Τέχνη Ρητορικῆς, παρὰ Μιχαὴλ Αγγέλω τῷ Βαρβωνίῳ, Ενετίησι 1681. / Ἐνα ἄλλο ἐγχειρίδιο Ρητορικῆς που ἐντάσσεται στὴν προσπάθεια ἀπλούστευσης, με ἐμφάση στὴ νεοελληνικὴ, εἶναι καὶ ἡ «Ρητορικὴ» τοῦ Βικέντιου Δαμωδοῦ. Ὁ ἐκδότης στὴν εἰσαγωγὴ σημειώνει ὅτι τὸ σύγγραμμα : «πραγματεύεται περὶ πάντων τῶν ἀνηκόντων τῇ ῥητορικῇ ὕλῃ, ἀλλὰ με συντομίαν τινὰ ἀνελλιπῆ, εὐληπτον ἀπλουστάτην φράσιν».

α. Η διάταξη και η παρουσίαση της ύλης

Αποτελείται από πέντε βιβλία δηλαδή από πέντε μέρη που το καθένα υποδιαιρείται σε κεφάλαια. Το Πρώτον Βιβλίο αποτελείται από είκοσι τρία κεφάλαια. Το Δεύτερον Βιβλίο έχει τίτλο «Περὶ Διαθέσεως» και αποτελείται από έντεκα κεφάλαια. Το Τρίτον μέρος με τίτλο «Περὶ Ἑρμηνείας» έχει δεκατρία κεφάλαια. Το Τέταρτον Βιβλίο «Περὶ Σχημάτων Λέξεως και Διανοίας» επιμερίζεται σε τριάντα τέσσερα κεφάλαια και το Πέμπτον Βιβλίο «Περὶ Μνήμης και Προφοράς» είναι το συντομότερο με τέσσερα κεφάλαια.

β. Η συσχέτιση του εγχειριδίου με τους Λόγους του Ισοκράτη.

Στο κεφάλαιο «Δέκατον Δεύτερον» του Τρίτου Βιβλίου, όπου εξετάζεται το «Υπερβατό» σχήμα, γίνεται αρχικά η προσπάθεια να διατυπωθεί ένας απλουστευτικός ορισμός μέσα από το τι επιδιώκεται στην πραγματικότητα να εκφραστεί: *Υπερβατόν ὁποῦ καὶ Σύγχησις λέγεται, εἶναι ὅταν δὲν φυλάττομεν τὴν τάξιν τῶν λέξεων. Ἀμὴ εἰς τοιοῦτον τρόπον τὴν συγχίζομεν, ὁποῦ καὶ ἡ ἴδια σύγχησις δίδει εὐμορφίαν τοῦ λόγου καὶ ὄρεξιν εἰς ὄσους ἀκούουσι.* Επιλέγεται ένα παράδειγμα από τον Δημόνικο του Ισοκράτη για να καταδειχθεί η ιδιότητα του σχήματος να καθιστά το λόγο ευχάριστο μέσα από την αλλαγή της δομής της πρότασης. *Παράδειγμα ἄς εἶναι ἐκεῖνο τοῦ Ἰσοκράτους εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον. Δοκίμαζε τοὺς φίλους ἔκ τε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας, καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας. ὁποῦ κατὰ τὴν τάξιν ἐτύχενε νὰ εἰπῇ ὁ ῥήτορας, Ἐκ τε τῆς ἀτυχίας περὶ τὸν βίον, καὶ ἔκ τῆς κοινωνίας ἐν τοῖς κινδύνοις. συγχίζει ὁμως συναλλήλως ταῖς λέξαις διὰ νὰ γενῆ πλέα γλυκιά καὶ ἀρμονικὴ ἢ περίοδος.*

Στο Δέκατο Κεφάλαιο του Τέταρτου Βιβλίου, γίνεται αναφορά στο Ὅμοιόπτωτο σχήμα. *Τοῦτο τὸ Σχῆμα φαίνεται πλέα ποιητικόν, παρὰ ῥητορικόν, ὁμως διὰ νὰ γενῆ ὁ λόγος γλυκὺς εἰς τὰ αὐτιά ἐκεινῶν, ὁποῦ ἀκούουσι, καὶ χωρὶς τὰ μέτρα τῶν Ποιητῶν ἔμμετρος, τὸ ἐσυνήθισαν καμίαν φορὰν καὶ οἱ ῥήτορες, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ὁποίους συχνότατα ὁ Ἰσοκράτης. Η ἐπιλογή γίνεται ἀπὸ τον Πρὸς Δημόνικον και παρατίθεται το ἐξῆς ἀπόσπασμα: «Ἡγούμενος οὖν πρέπει τοὺς δόξης ὀρεγομένους καὶ παιδείας ἀντιποιομένους τῶν σπουδαίων, ἀλλὰ μὴ τῶν φαύλων εἶναι μιμητὰς ἀπέσταλκά σοι τὸν δὲ τὸν λόγον δῶρον, τεκμήριον μὲν τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας σημείον δὲ τῆς πρὸς Ἰππόνικον Συνηθείας».*

Στο Δέκατο Πρώτο Κεφάλαιο του Τέταρτου Βιβλίου, αναφέρεται στο ομοιοτέλευτο. Συσχετίζει το σχήμα αυτό με το ομοιόπτωτο σχήμα για το οποίο έγινε λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο. Επισημαίνει τη διαφορά, παραθέτει το παράδειγμα από τον Λόγο προς Δημόνικον του Ισοκράτη. *«Τὰ δύο τοῦτα Σχῆματα Ὅμοιόπτωτον καὶ Ὅμοιοτέλευτον ἔχουσι τόσην συναλλήλως τὴν ὁμοιότητα, ὁποῦ καὶ εἰ τὸ ἴδιον ὄνομα ὀλίγην εὐρίσκομεν διαφορὰν. ὅθεν διὰ νὰ τὰ ξεχωρίση τινὰς, εἶναι χρεῖα νὰ τὰ ξανοίξῃ με Λυγκέως ὄμμα, καὶ νὰ μὴν σταθῆ εἰς τὴν ἔξω θεωρίαν, καὶ ὄψιν τοῦ προσώπου, ἀμὴ νὰ κατέβῃ καὶ ὡς κάτω*

εἰς τὰ σπλάχνα, διατὶ τότε θέλει εὖρη, πῶς τὸ πρῶτον τελειώνει ὡς εἶπαμεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν Κεφάλαιον, μὲ λέξαις ὁμοίαις εἰς τὴν πτῶσιν, ἀμὴ τὸ δεύτερον με χρόνους καὶ ἐπιρρήματα ὅμοια εἰς τὴν κατάληξιν. Ἐσυνήθισε καὶ τὸ Ὀμοιοτέλετον τοῦτο συχνά ὁ ῥητορικώτατος Ἰσοκράτης, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λαμβάνω καὶ τὸ παράδειγμα, ὀλίγον κατώτερον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἰδίου λόγου. Σὺ μὲν γὰρ παιδείας ἐπιθυμεῖς ... Ἐπανορθῶ. εἰς τὸ ὁποῖον βλέπεις, πῶς ἢ κατάληξαις τῶν ῥημάτων εἶναι ὁμοίαις, ὡς καθὼς καὶ τούταις τῶν ἐπιρρήμάτων».

3. Ἐκδοση των λόγων του Ἰσοκράτη του 1565, με παράθεση σχολίων.⁴⁸⁴

α. Ἡ διάταξη καὶ ἡ παρουσίαση τῆς ὕλης

Στὴν ἐκδοση περιλαμβάνεται μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Ἰσοκράτη. Κάθε Λόγος συνοδεύεται ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή τοῦ Ἱερώνυμου Wolff. Στὸ περιθώριο τοῦ κειμένου εἶναι καταγεγραμμένα σχόλια. Στὸ τέλος τοῦ εντύπου παρατίθεται λεξικὸ των Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἰσοκράτη.

β. Ἡ συσχέτιση τοῦ εντύπου με τοὺς Λόγους τοῦ Ἰσοκράτη.

«Ευαγόρας» :

Τὰ σχόλια ἀκολουθοῦν τὴν δομὴ δηλαδὴ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἐγκωμίου καὶ ἀποτελοῦν προσπάθεια ἐρμηγείας τοῦ συγκεκριμένου Λόγου. Τὸ πρῶτο σχόλιο εἰσάγει στὴν προβληματικὴ τοῦ Λόγου καὶ παραθέτει τὸ πρῶτο θέμα- τμήμα τοῦ προοιμίου, τὸν ἔπαινο τοῦ Νικοκλή καὶ τὴν σύγκριση τοῦ Λόγου με τὶς ταφικὲς προσφορὲς : «εὐνοίας λῆψις ἐκ τοῦ Νικοκλέους προσώπου, καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, κατὰ σύγκρισιν».⁴⁸⁵

⁴⁸⁴ Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαί, Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτη λέξεων, *Isocratis Orationes, per Thomam Guarinum, Basileae 1565.*

⁴⁸⁵ Πρβλ. τὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ Ἰ. Συκουτρῆ, *Μελέτες καὶ Ἄρθρα / Τα γερμανόγλωσσα δημοσιεύματα*, τομ. Β', ἐκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2003, σσ. 15-58, ὅπου γίνεται λεπτομερὴς ἀνάλυση τοῦ «Ευαγόρα» καὶ καταδεικνύει ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ πιο δεξιοτεχνικὰ ἔργα τοῦ Ἰσοκράτη κυρίως ὅσον ἀφορᾷ στὴ διάρθρωσή του. Ἡ συμμετρία τοῦ Λόγου ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχία προοιμίου καὶ ἐπιλόγου στὴ σ.16 :

A: Προοίμιον παρ. 1-11

B: Γένος παρ. 12-18

Γ: Γέννησις παρ. 19-21

Κατάληψις τῆς βασιλείας παρ. 22- 40

Ἡ ὅλη τῶν πραγμάτων διοίκησις παρ. 41-50

Πόλεμος πρὸς Λακεδαιμονίους παρ. 51-57

Πόλεμος πρὸς βασιλέα παρ. 57 (μισή)- 65

Γ': Ἀνακεφαλαίωσις παρ. 66-90

Β': Μακαρισμός παρ. 70- 72

Α': Ἐπίλογος παρ. 73-81

Το δεύτερο θέμα του προοιμίου αφορά στην επιχειρηματολογία για την αναγκαιότητα των εγκωμίων σε σύγχρονους αγαθούς άνδρες, η οποία στηρίζεται στη μομφή των άλλων που δεν επιχείρησαν κάτι τέτοιο μέχρι τώρα και αρκέστηκαν στο εγκώμιο των μυθικών προσωπικοτήτων. Στην αρχή αυτού του μέρους σημειώνεται στο περιθώριο : *«ἐπιτίμησις τοῖς φιλομύθοις τῶν ῥητόρων»*.

Για το τρίτο θέμα του προοιμίου επισημαίνεται η δυσκολία του εγχειρήματος μέσα από την αντιπαραβολή με το έργο των ποιητών : *«προσεκτικὰ ἐκ τοῦ χαλεποῦ κατ' ἀντεξέτασιν»*. Στη συνέχεια απαριθμούνται τα πλεονεκτήματα των ποιητών : *«ποιητοῦ κόσμοι»*. Οι πεζογράφοι αντίθετα είναι αναγκασμένοι να μην ξεφεύγουν από την αυστηρή διάταξη που επιβάλλει η λογική των συλλογισμών : *«λογοποιῶν ἀπορίαι»*. Επανέρχεται στα προτερήματα της ποίησης : *«μέτρων καὶ ῥυθμῶν δύναμις»* και στο τέλος το κείμενο επανέρχεται στο γεγονός της απόφασης του ρήτορα να δοκιμάσει το νέο είδος. Η σημείωση στο περιθώριο ευθυγραμμίζεται με το νόημα του κειμένου : *«εὐμάθεια»*.

Το προοίμιο ακολουθείται από ένα τμήμα που όπου επιχειρείται η αφήγηση αφενός της γενεαλογίας και αφετέρου της γέννησης του Ευαγόρα. Στην αρχή αυτού του τμήματος σημειώνεται : *«α'. γένος εὐαγόρου»*. Στο σημείο που γίνεται αναφορά στη γέννηση του Ευαγόρα επισημαίνεται με σχόλιο : *«β. παράλειψις τῶν πρὸ τῆς γενέσεως»*. Η επισήμανση αυτή αφορά στην παράλειψη εκ μέρους του Ισοκράτη των άμεσων προγόνων οι οποίοι ήταν άσημοι. Η αρίθμηση θα μπορούσε να αντιστοιχεί στα δυο πρώτα μέρη που προαναφέρθηκαν. Όμως η συνέχεια δεν το επιβεβαιώνει : *«γ. παιδία», « δ. ἀνδρία», «ε. πράξεις»*.

Το κυρίως μέρος που αφηγείται τις πράξεις του εγκωμιαζόμενου προσώπου ξεκινά με την σημείωση : *«κατάληψις τῆς βασιλείας»*. Η αποτίμηση της επιτυχίας πολύ εύστοχα επισημαίνεται ότι γίνεται με : *«αὐξήσεις, κατὰ σύγκρισιν τῶν τὲ προσώπων καὶ τῶν τῆς πράξεως τρόπων»*. Έτσι η σύγκριση αφορά στις : *«πατρικῶν βασιλειῶν παραλήψεις»* και στα ανάλογα θέματα των ποιητών : *«αἰ παρὰ τοῖς ποιηταῖς κάθοδοι»*. Στη συνέχεια ο Ισοκράτης επιλέγει για την ολοκλήρωση της σύγκρισης τον βασιλέα της Ασίας. Έτσι η επισήμανση στο περιθώριο : *«κῦρος»* σηματοδοτεί την ανάπτυξη της σύγκρισης. Η ανωτερότητα του Ευαγόρα προκύπτει από τις ιδιότητες που επέδειξε : *«δύναμις», «ἀρετὴ»*. Επίσης γιατί κατόρθωσε τα πάντα *«ἐκ τοῦ ἐλάττονος καὶ μείζονος»* χωρίς να αναγκαστεί να διαπράξει κάποιο έγλημα και του αποδίδεται η *«όσιότης»*, σε αντίθεση με τον Κύρο που του αποδίδεται η *«ἀσέβεια»*.

Η σηματοδότηση για την αλλαγή τη ενότητας γίνεται με το σχόλιο : *«μετάβασις ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατορθωμάτων»*. Για την διακυβέρνηση του Ευαγόρα αποδίδονται δυο χαρακτηριστικά : *«εὐφύεια. ἐπιμέλεια»*. Όμως η απόδειξη για όλα είναι τα ίδια του τα έργα : *«πίστις τῶν λεγομένων ἐκ τῶν*

ἔργων» : «ἡ τῆς πόλεως κατασκευή», «ὄλης τῆς νύσου ἐξημέρωσις», «τῶν ἑλλήνων μετοικίαι εἰς κύπρον».

Ο πόλεμος προς τους Λακεδαιμονίους συνδέεται με τον Κόνωνα «παρέκβασις περὶ κόνωνος κατορθωμάτων» και την «φιλία πρὸς εὐαγόραν». Αποτέλεσμα αυτού του πολέμου ήταν η απελευθέρωση της Αθήνας και της Ελλάδας («κατόρθωμα») και οι «τιμαὶ ὑπ' ἀθηναίων» προς τους δύο άντρες. Όμως ο μέγας βασιλεύς στρέφεται εναντίον τους : «βασιλέως ἔχθρα».

Το τελευταίο μέρος αφορά τον πόλεμο προς τον βασιλέα. Ο σχολιασμός στο περιθώριο επισημαίνει την αρχή του μέρους αυτού : «ἐπάνοδος ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ αὐξήσις τῆς τοῦ βασιλέως παρασκευῆς». Με τη μέθοδο της σύγκρισης περιγράφονται τα «εὐαγόρου κατορθώματα» αυτή τη φορά με συντομία και η «εἰρήνης ποίησις μεγαλοπρεπῆς, ὅσον πρὸς εὐαγόραν» χαρακτηρίζεται από τον Ισοκράτη σημαντικότερη από τον αγώνα των Λακεδαιμονίων εναντίον των Περσών : «παραβολὴ πρὸς λακεδαιμονίους».

Το κεντρικό τμήμα ἔχει τελειώσει και επισημαίνεται στο περιθώριο με τον πιο εύστοχο τρόπο : «ἐπίλογος κατ' ἀνακεφαλαίωσιν». Η ανακεφαλαίωση, αφορά στα ἔργα του εγκωμιαζόμενου προσώπου και είναι σύντομη.

Ακολουθεῖ το μέρος του μακαρισμού όπου διατυπώνεται η εὐνοια της μοίρας η οποία ευνόησε περισσότερο αυτόν από τους άλλους ἥρωες : «εὐπαιδία. πολυπαιδία». Αποτολμά ο Ισοκράτης να χρησιμοποιήσει τον χαρακτηρισμό «θεός ἐν ἀνθρώποις», για το οποίο σημειώνεται στο περιθώριο : «ὑπερβολαὶ ποιητικαί».

Στον ἐπίλογο, επανέρχεται στον αρχικό προβληματισμό για τη δυσκολία του εγχειρήματος που τέθηκε στο προοίμιο. Στο περιθώριο η σημείωση «σύστασις τοῦ λόγου», παραπέμπει στο σχετικό χωρίο. Συγκρίνει τον λόγο με έναν ανδριάντα και σημειώνεται : «εἰκόνων σωμάτων καὶ διανοιῶν σύγκρισις». Όμως το επόμενο σημείο «παράκλησις Νικοκλέους εἰς τῆς πατρῶας ἀρετῆς μίμησιν» καταδεικνύει το συμπέρασμα της σύγκρισης. Το πρότυπο που προτείνει στον Νικοκλή και στους απογόνους του αφορά στο «καὶ λέγειν καὶ πράττειν δύνασθαι». Η δυνατότητα ο Νικοκλῆς να ανταποκριθεῖ στην προτροπή, οφείλεται στην ικανότητα που προκύπτει από το «φιλοσοφεῖν. φιλοπονεῖν», να είναι αντάξιος των προγόνων «ὁμοίωσις» «ἐκ τοῦ προσήκοντος» και «ἐκ τοῦ ραδίου».

« Προς Δημόνικον».

Η πρώτη σημείωση αφορά στην επισήμανση από την ἀποψη της ρητορικής η οποία χαρακτηρίζει την αρχή του προοιμίου του παραινετικού λόγου : «εὐνοίας λῆψις ἐκ προσώπων, κατὰ γνωμικὴν ἀντίθεσιν». Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει κατὰ κύριο λόγο είναι η «φάυλων καὶ σπουδαίων φίλων διαφορά». Στη συνέχεια η επόμενη επισήμανση αφορά πάλι σε ζητήματα της ρητορικής : «προσοχῆς λῆψις ἐκ τῶν περιστατικῶν καὶ κατὰ σύγκρισιν».

Στη συνέχεια οι επισημάνσεις αφορούν στην ανάλυση των περιεχομένων: «προτρεπτικοί λόγοι», «παραίνεσις», «ἢ ἐν τοῖς λόγοις δεινότης», «τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖα». Ακολουθεῖ η παρατήρηση «εὐμαθείας λῆψις» και «παρακλήσις ἐγκωμιαστικὴ τῆς ἀρετῆς, κατὰ σύγκρισιν», τις οποίες δανείζεται ἀπὸ την ρητορική.

Το ἴδιο μοτίβο συνεχίζεται με σημειώσεις ἀφενὸς σε σχέση με το περιεχόμενο («κάλλος», «πλοῦτος», «ῥώμη», «ἀρετῆς ἔργα») και ἀφετέρου με σημειώσεις που προβάλλουν τα συστατικά στοιχεία του εἶδους του παραινετικού λόγου: «ἐκ παραδειγμάτων: ὕρακλέους, θησέως», «προτροπὴ εἰς τὴν τοῦ πατρὸς μίμησιν», «ὁμοιώσις», «ὠφέλεια παραινέσεων», «ἐπίλογος προοιμίου»

Στο κύριο μέρος η παρουσίαση των «τόπων» που πραγματοποιοῦν τις προθέσεις και τον προσανατολισμὸ του παραινετικού λόγου προβάλλεται με ιεράρχηση :

- α. εὐσέβεια
- β. φιλοστοργία.
- γ. γυμνάσια.
- δ. σωφροσύνη κατὰ γέλωτα καὶ λόγον καὶ πρόσωπον.
- ε. νεωτέρων ἦθους κεφάλαιον
- ς. συνείδησις.
- ζ. εὐλάβεια
- η. ἡδονή.
- θ. φήμη
- ι. εὐδοξία.
- ια. φιλομάθεια καὶ φιλοσοφία
- ιβ. φιλοπροσηγορία καὶ εὐπροσηγορία.
- ιγ. φιλοπονία
- ιδ. ἐγκράτεια ψυχῆς.
- ιε. ἢ περὶ τὰ ἀπόρρητα πίστις τε καὶ πρόνοια.
- ις. ὀρκωμοσία.
- ιζ. φιλίας κατάστασις τε καὶ δοκιμασία καὶ διατήρησις.
τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα.
- ιθ. ἢ τῶν ὑπαρχόντων χρῆσις
- κ. σωφροσύνη ἐν εὐπραγίαις
- κα. εὐποιία.
- κβ. μισοκολακία.
- κγ. περὶ ὁμιλητικοῦ τρόπου.
- κδ. συμπόσια νηφάλια.
- κε. μεγαλοψυχία σύμμετρος
- κς. παιδεία κρείττων ἀπαιδευσίας.*πάντα
- κζ. φιλίας ἐπαγωγή.
- τὰ περὶ τὰς συμβουλάς

κθ. βασιλέων μίμησις
λ. τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.
λα. πλεονεξία μετ' ἐπιεικειίας
λβ. δικαιοσύνην πλούτου προκριτέον.
λγ. φρονήσεως καὶ σώματος ἄσκησις.
λδ. ἢ περὶ τὸ λέγειν πρόνοια.
λε. μετριοπάθεια.
λς. εὐδοξίαν ἀντ' ἀσφαλείας αἰρετέον.

Ἡ ἀρίθμηση των σχολίων λειτουργεῖ ὡς ἐνότητα, ἓνα συμπαγές περιγραφικὸ πλαίσιο με ἀρχὴ καὶ τέλος. Ἡ ρύθμιση αὐτὴ ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν ἐπιλογή που ἀφορᾷ στὴ γνώση ἀντιμετώπισης τοῦ Λόγου ὡς δομημένης ἐνότητας.

Τὰ ἐπόμενα σχόλια στεγάζονται ὅλα ἀπὸ τὴν ρητορικὴ ὄψη τῆς ἀνακεφαλαίωσης τοῦ κειμένου : «προκατάληψις εὐνοίας τε καὶ προσοχῆς ληπτικῆς», «ἔπαινος Δημονίου κατ' ἀντίθεσιν», «προτροπαὶ ἐπ' ἀρετῆς», «ἐκ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος», «ἐκ τοῦ αἰσχροῦ», «αἰτιολογία ἐκ τῶν ἐλαττόνων», «αὔξεισις ἐκ τῶν περιστατικῶν», «ἐκ τῆς τῶν θεῶν κρίσεως».

Τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ Λόγου σηματοδοτεῖται με τὴν ἐπισήμανση : «ἐπίλογος καὶ προτροπὴ ἐπὶ φιλομάθειαν». Ἡ σημείωση «ὁμοίωσις» προσδιορίζει εἰδολογικὰ τὸν παραινετικὸ λόγον καὶ τὸ σχόλιο «ἐκ τοῦ ἀναγκαίου», βεβαιώνει τὴν πρόθεση.

« Πρὸς Νικοκλέα »

Στὴν προλογικὴ παρουσίαση δηλώνεται σαφῶς ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ κοινού καὶ νὰ το ἐπηρεάσει κερδίζοντας τὴν εὐνοίαν του : «εὐνοίας καὶ προσοχῆς λῆψις κατὰ σύγκρισιν». Ἡ φράση «ἄδωρα δῶρα» που ἀκολουθεῖ ἀφορᾷ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἰσοκράτη γιὰ τὴν δωροδοκίαν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας. Ἡ σηματοδότηση γιὰ τὴν εἰσαγωγὴν στὴν κατανόηση τῆς ὑπόθεσης σημειώνεται ἀπὸ τὸν σχολιαστὴν με τὸ σχόλιον : «εὐμάθεια».

Ἀπὸ τὴν στιγμὴν που δηλώνεται ἐκ τοῦ ἀναγκαίου κατὰ σύγκρισιν σημαίνει ὅτι ἀπαριθμοῦνται τὰ κριτήρια μιᾶς πράξεως γιὰ τὴν ἀξιολόγησίν της. Ὁ σκοπὸς των πράξεων ἐδῶ εἶναι τὸ ἀναγκαῖον καὶ με τὴν μέθοδον (λογικὴ διαδικασία) τῆς σύγκρισης ἀντιπαραβάλλονται «τὰ τοὺς ἰδιώτας παιδεύοντα» καὶ «τῶν τυράννων τὸ ἀνουθέτητον».

Τὸ ἐπόμενο κεφάλαιον σηματοδοτεῖται με τὴν φράσιν «ἐκ τῶν ἐπομένων τῆ τῶν τυράννων ἀπαιδευσία», ὅπου ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ καταδειχθῶν τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ μιᾶ ὀρισμένη κατάστασις (ἀπαιδευσία). Στὸ ἴδιον ἐντάσσεται καὶ τὸ μέρος που περιγράφεται ἡ «καλλίστη ἀντεξέτασις τυραννικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ βίου» καὶ ἡ «αἰτιολογία τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς ταραχῆς».

Στο πλαίσιο των παραπάνω σκέψεων στη συνέχεια δηλώνεται για την κατανόηση «εὐμάθεια ἐκ διαφορᾶς φιλοσόφου καὶ συμβούλου». Η σκέψη «προκατάληψις ἀλαζονείας δόξαν ἀποτρίβουσα» συναρτάται άμεσα με τη διερεύνηση της προηγούμενης πρότασης.

Στην απόπειρα αποκωδικοποίησης των επιχειρημάτων σημειώνεται «αὔξησις κατὰ σύγκρισιν τυρρανικῆς καὶ ἰδιωτικῆς παιδεύσεως» και θα οδηγήσει στην απαρίθμηση κριτηρίων που επιτρέπουν τη θεμελίωση των πράξεων. Τα επιχειρήματα που θα αποδείξουν τον τρόπο της χρηστής διακυβέρνησης απαριθμούνται και αναλύονται σταδιακά : α. τῶν βασιλευόντων ἔργον τὴν πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα ποιεῖν. Η ανάπτυξη που επιχειρείται εκφράζεται με την «προτροπή εἰς φιλοπονίαν τε καὶ φιλοσοφίαν». Τα επιχειρήματα αυτά είτε προκύπτουν από κάποια αναγκαιότητα «ἐκ τοῦ ἀναγκαίου», είτε «ἐκ τοῦ ἐλάττονος» ή οι πράξεις έχουν ως σκοπό την απονομή της δικαιοσύνης «ἐκ τοῦ δικαίου».

Η θέση που εκφράζεται γνωστοποιείται με την πρόταση προκατάληψις, ὅτι χρήσιμον ἢ παιδεία και τα επιχειρήματα που εφαρμόζονται για την απόδειξη της σκέψης αυτής, διευκρινίζεται ότι ανήκουν στην κατηγορία ἐκ τοῦ ἐλάττονος.

Η ανάλογη σχέση επαναλαμβάνεται για την σκέψη σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσία και η διερεύνηση του επιχειρήματος προκύπτει ἐκ τοῦ πρέποντος.

Η απαρίθμηση της παρουσίασης των θέσεων του συγγραφέα που συνιστούν τον προσδιορισμό και την ανάλυση του ζητήματος που τίθεται για την διακυβέρνηση και το ήθος του κυβερνήτη.

β. τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλόπολι

γ. φιλανθρωπία μετ' ἔντονας.

δ. προστάγματα καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ νόμοι.

ε. ἔργασίαι, πραγματεῖαι.

ς. κρίσεις.

ζ. διοικήσεις τῆς πόλεως

η. μεγαλοπρέπεια

θ. εὐσέβεια

ι. τιμαί

ια. φυλακή σώματος

ιβ. οἴκων ἰδιωτικῶν κηδεμονία

ιγ. φιλαλήθεια

ιδ. φιλοξενία

ιε. πραότης.

ισ. πολεμικά.

ις. μεγαλοψυχία

ιη. φιλία

κα. συκοφαντεῖαι.

κβ. ἐγκράτεια
κγ. συνουσίαι
κδ. φιλοτιμίαι
κε. κρύψις ἡδονῶν
κς. σημείον τοῦ καλῶς βασιλεύειν.
κζ. εὐδοξίαν ληπτέον τοῖς τέκνοις.
κη. ἐσθήτων τρυφή μετὰ καρτερίας.
κθ. περίσκεψις
λ. ἀκμὴ τῶν καιρῶν
λα. ἀστεῖος καὶ σεμνός
λβ. ἢ τοῦ μανθάνειν ὁδός
λγ. ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς πειρατέον.
εἰκόνες. ἀσφάλεια. εὐδοξία
ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΕΜΝΗΣΘΑΙ
λδ. λέγειν. φρονεῖν. λογιζέσθαι. ἐργάζεσθαι. ζηλοῦν. μιμεῖσθαι. συμβουλεύειν.
ἐπιτηδεύειν. χρῆσθαι. ζητεῖν.
λε. τίνες σοφοὶ

Μετά την ανάλυση του θέματος ακολουθεί η ρύθμιση της πλαισίωσης του κειμένου για την μετάβαση στον επίλογο (ανακεφαλαίωση). Αποσαφηνίζονται θεματικά στοιχεία που τέθηκαν στον πρόλογο τα οποία κατανοούνται εναργέστερα μετά την επεξεργασία του θέματος : «προκατάληψις ὅτι ἢ συμβουλή οὐ περίεργον», «ὅτι δέον προτιμᾶν τὰ συμφέροντα τῶν ἡδέων, τούναντίον γίγνεται», «ἡσίοδος. θέογνις. φωκυλλίδης», «ποιητῶν γνῶμαι», «ἐπιτίμησις καὶ ὑπογραφή τῶν Σαρδαναπάλων, κατὰ παρέκβασιν», «τὰ μυθώδου τῶν ἀληθῶν μάλλον κεχαρισμένα», «Ὀμηρος», «τραγωδοποιοὶ».

Στο ἐπόμενο τμήμα ο συγγραφέας αναφέρεται στις ἐπιλογές ἀλλὰ καὶ στους λόγους που συντρέχουν προκειμένου να προτείνει μια ολόπλευρη ἀποτίμηση του λόγου. Στο περιθώριο η σημείωση ἀναφέρει : «ἐπάνοδος ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἐκ τῆς τοῦ προσώπου ἀξίας». Σημειώνονται στη συνέχεια δυο ζητήματα που θίγονται ἀπὸ τον συγγραφέα : «ὅτι ἢ τοῦ συμβουλεύεσθαι δύναμις, ἀρίστη παιδεία», «συμβούλων τίνας χρῆ δοκιμάζειν ἢ ἀποδοκιμάζειν».

Στην τελευταία παράγραφο του λόγου σημειώνεται : «ἐπίλογος καὶ σύστασις τοῦ λόγου». Ἡ πληροφορία για το τελευταῖο δομικὸ στοιχείο του λόγου ἀποτελεῖ μια προσπάθεια ἀποκωδικοποίησης καὶ διερεύνησης του γραπτὸύ λόγου.

Συμπεράσματα :

Είναι φανερό ότι η παρουσίαση των Λόγων μέσα από τα «εγχειρίδια» της ρητορικής επικεντρώνεται στη ρητορική όψη τους.

Η Επιστολογραφία του Θ. Κορυδαλλέως αναφέρεται στο έργο του Προς Νικοκλέα με δύο αποσπάσματα που αφορούν στην απόκτηση της μεθόδου. Το εγχειρίδιο του «Συνεσίου επιστολαί με σχόλια του Νεοφύτου ιεροδιακόνου Πελοποννησίου», αφορά στην απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων της επιστολογραφίας. Χαρακτηριστικό του εν λόγω εγχειριδίου είναι οι παραπομπές στο έργο του Πλάτωνα και η ένταξή του στην τάση απλούστευσης προϋπάρχοντων εγχειριδίων. Στο εξώφυλλο σημειώνεται ότι εκδόθηκε «σπουδή και δαπάνη» του Γρηγορίου Κωνσταντά του Δημητριάως.

Επίσης η ρητορική πραγματεία του Φρ. Ιερέως του Σκούφου εντάσσεται στα εγχειρίδια με κατεύθυνση τη νεοελληνική. Τα περιεχόμενά του αφορούν στην απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων και από τους τρεις Λόγους του Ισοκράτη παραπέμπει μόνο στον Προς Δημόνικον. Ένα εγχειρίδιο ρητορικής που ανήκει στην ίδια κατεύθυνση είναι το σύγγραμμα του Βικέντιου Δαμωδού.

Η Ρητορική Πραγματεία του Αθ. Παρίου και η συσχέτιση με τους Λόγους του Ισοκράτη («Ευαγόρας») έχει ως στόχο να καταδείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αντικειμένου. Συγκεκριμένα, οι παραπομπές αφορούν, στην πλειοψηφία τους, στην απόκτηση της μεθόδου και την κατάδειξη της δομής του κειμένου. Από τη στιγμή επομένως που η πρόθεση του συγγραφέα είναι να διασφαλίσει την υποδειγματική ανάλυση του κειμένου δεν μπορούμε να αμφιβάλλουμε για τη διάθεσή του να επηρεάσει την παραγωγή γραπτού λόγου και τη διδακτική αξιοποίησή του.

Οι σημειώσεις στο περιθώριο, της έκδοσης του 1565 αφορούν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αντικειμένου της ρητορικής. Δηλώνεται σαφώς η πρόθεση του συγγραφέα να διασφαλίσει την διδακτική επάρκεια του κειμένου με την πρόθεση να καταδείξει τα στάδια της δημιουργίας του. Η υποδειγματική ιεράρχηση και οι χαρακτηρισμοί αφορούν ζητήματα τα οποία διαπραγματεύεται η ρητορική τέχνη. Δεν προβάλλονται μόνο για να τονίσουν και να βεβαιώσουν την ιδιότητα του κειμένου, αλλά κυρίως για να το περιγράψουν. Οι σημειώσεις αφορούν την ανάλυση της δομής των κειμένων.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η επαρκής ανάγνωση των Λόγων και η διδακτική τους αξιοποίηση για την παραγωγή γραπτού λόγου, διασφαλίζεται από την ρητορική όψη τους. Η συστηματική και διεξοδική ανάλυση αποκαλύπτει τις ιδιαιτερότητές του κειμενικού είδους. Η χρησιμοποίηση όρων της κλασικής Ρητορικής, ως μεθόδου ανάλυσης για την περιγραφή των συστατικών στοιχείων των κειμένων, αποδεικνύει ότι η οργάνωση του γραπτού λόγου υπακούει σε ειδολογικούς νόμους, γεγονός που προκαλεί μια διαφορετική ανάγνωση. Εκείνο που είναι σημαντικό είναι, αν το στοιχείο αυτό αποτελεί κριτήριο στην επιλογή των κειμένων για διδακτικούς

σκοπούς. Τόσο η ρύθμιση των πληροφοριών όσο και ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η εισαγωγή στο κειμενικό είδος, κατανοείται, αν προσπαθήσουμε να αποκαταστήσουμε το σημείο που οι συγγραφείς των εγχειριδίων πήραν τις αποφάσεις τους με βάση τον απώτερο στόχο, να προσδιορίσουν τη μέθοδο ανάλυσης και να την εφαρμόσουν.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο υπομνηματιστικός χαρακτήρας αφορά και στα διδακτικά εγχειρίδια ρητορικής. Ως βάση χρησιμοποιείται το εγχειρίδιο της Ρητορικής του Ερμογένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ (ΕΝΤΥΠΑ- ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ) ΣΕ ΕΝΑ «ΑΤΥΠΟ»
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

- I. Γενικός σκοπός.
- II. Στόχοι.
- III. Μεθοδολογία.
- IV. Αξιολόγηση.

Εισαγωγή

Ο όρος «αναλυτικό» πρόγραμμα⁴⁸⁶ για την εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την εποχή της τουρκοκρατίας δεν σημαίνει το οργανωτικό πρόγραμμα κανονιστικού χαρακτήρα σύγχρονης μορφής που επιβάλλει τη μια και μοναδική πειθαρχημένη εφαρμογή.

Ο χαρακτηρισμός «άτυπο» δηλώνει ακριβώς τη φυσιογνωμία και την ιδιορρυθμία της λειτουργίας και των δυνατοτήτων της κάθε Σχολής που οριζόταν από ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο εξωτερικό περιβάλλον σε έναν εκτενή ελληνικό χώρο και που καθιστούσε την λειτουργική εφαρμογή της ελαστική, εξαρτώμενη αποκλειστικά από τα πρόσωπα και τα εξωτερικά γεγονότα.

Στα προγράμματα που αφορούν στις σχολές του 18ου αι., προκύπτει η διασύνδεση της γραμματικής με τη διδασκαλία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας καθώς και με το μάθημα της ρητορικής. Κοινός κορμός όλων αυτών των «προγραμμάτων», σημαντικά και κορυφαία κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας⁴⁸⁷.

Η Πατριαρχική Σχολή και το πρόγραμμα μαθημάτων αποτέλεσε το πρότυπο εφαρμογής της εγκύκλιας παιδείας στον ελληνικό χώρο κατά την τουρκοκρατία. Ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Νεκτάριος σε ομιλία του το 1663, αναφερόμενος στην Πατριαρχική σχολή ενέταξε στη σειρά μαθημάτων της «κυκλοπαιδείας», τη διδασκαλία της γραμματικής, ρητορικής και λογικής.⁴⁸⁸

Η «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα, καθ' όλη τη διάρκεια του 18ου αι., αποτέλεσε ένα είδος προγράμματος της διδακτέας ύλης

---

⁴⁸⁶ Εισήγηση του καθηγητή Απ. Γ. Παπαϊωάννου, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στο συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (Νοέμβριος 2009). Ο τίτλος της εισήγησης : «Άτυπα αναλυτικά προεπαναστατικά προγράμματα».Ο πληθυντικός είναι ενδεικτικός και προσδιορίζει την ιστορική πραγματικότητα του 18^{ου} αι.

⁴⁸⁷ Για το πρόγραμμα της Πατριαρχικής Ακαδημίας βλ. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', σσ. 419- 420. / Για τα προγράμματα των σχολών του Βουκουρεστίου (1708, 1776) βλ. Θεόδωρου Αθανασίου, Περί των ελληνικών σχολών εν Ρουμανία (1644- 1821), Αθήνησιν 1898 σ. 47 κ. ε. / Για το πρόγραμμα της σχολής Τυρνάβου βλ. Κ. Μ. Κούμα, Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων, τ. 12, Εκ της τυπογραφίας Αντωνίου Αυκούλου, Εν Βιέννη της Αουστρίας 1832, σ. 569 : Ο χωρισμός σε τάξεις και μαθήματα με αύξουσα δυσκολία : Α' : Τεχνολογία των οκτώ μερών του λόγου, Β' : Συντακτικό, Γ' : Θεματογραφία, Δ' : Επιστολογραφία από το εγχειρίδιο του Θ. Κορδαλλέως, Ε' : Ποίηση. Από τα εγχειρίδια αναφέρει τη Γραμματική του Λάσκαρη και την Εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα. Κείμενα αναφέρει τις Γνώμες του Χρυσολωρά, Λουκιανό, Δημοσθένη, Ηρωδιανό, τις επιστολές του Συνέσιου και όσα περιέχονται στην εγκυκλοπαίδεια. / Βλ., επίσης, Alexander Helladius, Status praesens ecclesiae graecae, Impressus A.R.S. 1714, σ. 42 κ. ε.

⁴⁸⁸ Μ. Ι. Μανούσακας, Συμβολή εις την ιστορίαν της εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικής Σχολής, περ. «Αθηνά» αρ. 54 (1950), σ. 11, 19.

των μαθημάτων της γραμματικής και της ρητορικής.⁴⁸⁹ Η ταξινόμηση των κειμένων συνιστούσε το αποτέλεσμα συνδυασμού δυο κριτηρίων : Του είδους του κειμένου και του βαθμού δυσκολίας. Τα περιεχόμενα του πρώτου τόμου αντιστοιχούσαν στην τεχνολογία των οκτώ μερών του λόγου στην κλίση και στη σύνταξη όσον αφορά τη γραμματική, ενώ όσον αφορά στη ρητορική τα κείμενα που έχουν επιλεγεί αντιστοιχούσαν στην εισαγωγική φάση. Ο δεύτερος τόμος και τα κείμενα προέρχονται από την εκκλησιαστική ρητορική ενώ στον τρίτο τόμο τα κείμενα προέρχονται από την κλασική αρχαία ελληνική ρητορική. Σε αυτόν τον τρίτο τόμο ανήκουν οι τρεις λόγοι του Ισοκράτη, τα τρία κείμενα του χφ⁴⁹⁰.

I. ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ.

Η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας τίθεται ως μέσο για την κατανόηση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και των Πατερικών κειμένων. Ο απώτερος σκοπός η ανθρωπιστική παιδεία και η πρακτική (ηθική) διαπαιδαγώγηση και φιλοσοφία⁴⁹¹.

Η παράφραση προβάλλει την αναγκαιότητα της απλούστευσης της αρχαίας με τη μεταγραφή του κειμένου στη νεότερη μορφή της ελληνικής γλώσσας και αναδεικνύει τον πρωτεύοντα ρόλο του γλωσσικού σύγχρονου μέσου στην εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Από τον προφανή γενικό σκοπό της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής από την παράφραση, προκύπτει η διδασκαλία της νέας ελληνικής.

Από την πραγματολογική διερεύνηση της παράφρασης του χφ υπ' αρ. 64, διαφαίνεται, όπως συμπερασματικά διατυπώθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, ότι δεν πρόκειται απλώς για μια λεξιλογική παράθεση, αλλά για μια παράθεση ιδεών ανθρωπιστικών, ηθικών, παιδαγωγικών, νοητικών. Ως γενικός σκοπός διαγράφεται η φιλοσοφική ηθική διαπαιδαγώγηση. Ενδιάμεσος στόχος η διεξαγωγή ηθικού συμπεράσματος.

Οι παραπομπές στον Ισοκράτη φανερώνουν την καθιέρωση του έργου του ως μέσου επίτευξης των γενικών σκοπών αλλά και των επιμέρους στόχων της παιδείας αλλά και την αδιάλειπτη συνέχεια της βυζαντινής παράδοσης κατά την τουρκοκρατία⁴⁹².

---

⁴⁸⁹ Αθ. Κ. Αβδάλη, Η «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα, Συμβολή στην ιστορία της παιδείας του Νέου Ελληνισμού (1710- 1839), εκδ. Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1984, σ. 132.

⁴⁹⁰ Στο ίδιο, σσ. 162- 163.

⁴⁹¹ Στο χφ για τη λ *παραίνεσις* δίνεται η εξήγηση «συμβουλή διδασκαλία παραινετική τής ήθικης φιλοσοφίας» που αποτελεί τον διδακτικό στόχο των παραινετικών λόγων.

⁴⁹² Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', σ. 420. / Πρβλ. Ν.Α. Voliotis, The tradition of Isocrates in Byzantium and his influence on modern greek education, Αθήνα 1988, σσ. 143- 156 : Η διδασκαλία των λόγων του Ισοκράτη κατά τον 17ο αι., αφορούσε

II. ΣΤΟΧΟΙ

Η εκμάθηση του γραμματικού κανόνα της αρχαίας ελληνικής.

Το περιεχόμενο των εγχειριδίων περιλαμβάνει τους επιμέρους τομείς της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Οι παραπομπές στους τρεις λογους του Ισοκράτη αφορούν κυρίως στο συντακτικό της αρχαίας ελληνικής. Σύνταξη των μεταβατικών ή δίπτωτων ρημάτων, αττική σύνταξη, σύνταξη προθέσεων, περί των συνδέσμων, σύνταξη μετοχών.

Ο Αλέξανδρος Ελλάδιος στο πρόγραμμα που παραθέτει, συνδέει τη διδασκαλία των τριών λόγων του Ισοκράτη με τη διδασκαλία της γραμματικής (την τεχνολογία των οκτώ μερών του λόγου) και του συντακτικού⁴⁹³.

Η Νέα Ελληνική.

Από τη γλωσσική επεξεργασία της παράφρασης και την ανάλυση της μεταφραστικής τεχνικής αποτυπώνονται οι οριακές γραμμές της γραμματικής και του συντακτικού της νεότερης ελληνικής. Επομένως ο αδιαφανής αλλά υπαρκτός στόχος η εκμάθηση της νεότερης Ελληνικής.

Η μεταφραστική ικανότητα προβάλλει ως στόχος της διδασκαλίας του μαθήματος των Ελληνικών. Η ανάλυση των προτάσεων από την αρχ. στη νέα ελληνική, τα μετασχηματιστικά πρότυπα, η αναπαραγωγή μορφοσυντακτικών φαινομένων οδηγούν από τον συντακτικό παραδειγματικό άξονα της αρχαίας στον συντακτικό άξονα της νέας ελληνικής και γενικότερα από την Αρχαία στη Νέα Ελληνική.

Η συγκρότηση της παράφρασης σε ενιαίο κείμενο, προκύπτει από τη λογική σύνδεση των μερών της πρότασης και των προτάσεων σε περιόδους⁴⁹⁴.

Η εκμάθηση μεγάλου αριθμού λέξεων προκύπτει από την παράφραση του χφ που συνοδεύει το αρχαίο κείμενο και παραδίδεται σε διάστιχο («ψυχαγωγική μέθοδος»). Από την καταγραφή και μελέτη του λεξιλογικού πλούτου της παράφρασης του χφ. 64 της Ι.Μ των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης προκύπτει ότι το λεξιλόγιο αυτό αφορά στην Ελληνική Γλώσσα. Να εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο και να συλλαμβάνουν τη σημασία των λέξεων με όλους τους δυνατούς τρόπους στην Ελληνική Γλώσσα.

Η παράθεση μεγάλου αριθμού συνωνύμων έχει ως στόχο πρώτον την κατανόηση και ερμηνεία του περιεχομένου αλλά και τη δημιουργία ενός

στον ανώτερο κύκλο σπουδών. Η μετάθεση των λόγων στο μεσαίο κύκλο σπουδών αφορά στον 18ο αι. και είναι αποτέλεσμα της διάδοσης της «εγκυκλοπαίδειας».

⁴⁹³ Βλ. ό. π., Alexander Helladius, Status praesens ecclesiae graecae, σσ. 42- 43.

⁴⁹⁴ Η αριθμητική σειρά κάτω από τις λ. του πρωτοτύπου αφορά στη συντακτικό της νέας ελληνικής. Η δυνατότητα της σύνδεσης των όρων – προτάσεων- περιόδων καταδεικνύεται από την παράθεση στο παράρτημα των ενιαίων κειμένων των παραφράσεων.

λεξιλογικού «αποθέματος» για τη χρησιμοποίησή του στο ανάλογο μαθησιακό περιβάλλον. Το πλήθος των σημασιών που παραδίδει το χφ συχνά πολύ διαφορετικών μεταξύ τους, έχει ως στόχο την επιλογή της σωστής, της συμβατής με τα συμφραζόμενα, σημασίας. Η παράφραση λειτουργεί έτσι ως ένας χρήσιμος λεξικογραφικός οδηγός που καλεί το μαθητή να βρει τη σημασία της συγκεκριμένης λέξης στη συγκεκριμένη πρόταση, εξετάζοντας τα συμφραζόμενα και να επιλέξει την κατάλληλη στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Από τις έντυπες εκδόσεις των λεξικών διαφαίνεται η μερική χρησιμοποίησή τους από το συγγραφέα της παράφρασης για τη μεταφραστική εργασία. Άλλωστε ένας ικανός αριθμός λεξικών των ελληνιστικών χρόνων, της εποχής του Βυζαντίου έχει παραπομπές στο έργο του Ισοκράτη. Μεγαλύτερη συσχέτιση παρουσιάζεται με το λεξικό της βυζαντινής παράδοσης του Ησύχιου και με το λεξικό Varinus Favorinus. Η ύπαρξη συνάφειας της παράφρασης με τα λεξικά της Μεσαιωνικής Ελληνικής Du Cange, Γερασίμου Βλάχου, A. Da Somavera, Girolamo Germano, φανερώνει την παρουσία και της απλής ελληνικής στην παράφραση του μαθηματαρίου.

Η κατανόηση και ερμηνεία του περιεχομένου των κειμένων.

Η νοηματική απόδοση του κειμένου δεν εμποδίζεται από την «ψυχαγωγική» ερμηνεία. Η συγκρότηση της μεταφραστικής απόδοσης του πρωτοτύπου κειμένου με τη σύνδεση των όρων της πρότασης και των προτάσεων σε σύνολα ημιπεριόδων και περιόδων αποδεικνύεται από το παράρτημα των παραφράσεων των κειμένων. Ο σχολιασμός του περιεχομένου αποδίδεται μέσα από την περιφραστική ερμηνεία.

Τα εγχειρίδια της γραμματικής και τη ρητορικής και διασύνδεσή τους με τα διδασκόμενα κείμενα συμβάλλουν έμμεσα στην κατανόηση του περιεχομένου.

Η «τεχνολογία», ως μέθοδος, συμβάλλει στην ανάλυση του πρωτοτύπου κειμένου. Το παράδειγμα, που παραθέτει ο Δανιήλ Κεραμέας στο τέλος του εγχειριδίου του, εκτός από την εφαρμογή των κανόνων της γραμματικής στο πρωτότυπο κείμενο, επιχειρεί τη σύνδεση των λέξεων και των προτάσεων ως δομικά στοιχεία ενός ενιαίου περιεχομένου.

Η συγγραφή επιστολικών τύπων και ρητορικών λόγων.

Η συσχέτιση του εν λόγω χφ με τα εγχειρίδια Ρητορικής, οι παραπομπές των εγχειριδίων Ρητορικής στους Λόγους του Ισοκράτη, έχουν ως στόχο την επισήμανση των δομικών στοιχείων των κειμένων και ως απώτερο σκοπό την παραγωγή γραπτού λόγου.

Οι τύποι των κειμένων που επεξεργάζονται τα εγχειρίδια ρητορικής είναι οι επιστολικοί τύποι κειμένων (Επιστολογραφία) αλλά και οι ρητορικοί

λόγοι (συμβουλευτικοί, δικανικοί και επιδεικτικοί). Επομένως στόχος αποτελεί η συγγραφή επιστολών και ρητορικών λόγων.

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μέθοδος διδασκαλίας και μάθησης την οποία εφαρμόζουν μερικά από τα εγχειρίδια Γραμματικής είναι ο διάλογος, η «ερωταπόκριση». Συγκεκριμένα η Γραμματική του Βησσαρίωνος Μακρή παρέχει τη διδακτική ύλη «κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν». Δηλαδή η διάρθρωση του περιεχομένου είναι σε μορφή διαλόγου όπου ο δάσκαλος (Δ) απευθύνει την ερώτηση στο μαθητή (Μ) και ο μαθητής απαντά.

Οι παραπομπές των διδακτικών εγχειριδίων Γραμματικής, στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και τα έργα τους με τη μορφή συγκεκριμένου παραδείγματος, καταδεικνύει τη διασύνδεση της διδασκαλίας των κειμένων με τη διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού. Ο γραμματικός και συντακτικός κανόνας γίνεται κατανοητός μέσα από το πλήθος των συγκεκριμένων περιπτώσεων που διέπουν τη δομή και τη λειτουργία της Αρχ. Ελλ. Γλώσσας.

Το παράδειγμα χρησιμοποιείται ως μέσο κατανόησης του γραμματικού κανόνα. Για έναν γραμματικό κανόνα αναφέρονται στις περισσότερες περιπτώσεις εγχειριδίων γραμματικής πολυάριθμα παραδείγματα. Το παράδειγμα προέρχεται από την αρχαία ελληνική γραμματεία (Εκκλ. Γραμματεία;). Επισημαίνεται πάντα ο συγγραφέας και το αντίστοιχο χωρίο από το έργο του (βλ. σχόλια).

Η Γραμματική του Δανιήλ Κεραμέως παραθέτει στο τέλος ένα παράδειγμα διδασκαλίας της Γραμματικής από το κείμενο του Ισοκράτη «Προς Δημόνικον», σε μορφή ερωταπόκρισης. Πρόκειται για τη μέθοδο της Τεχνολογίας σύμφωνα με την οποία αναλύεται το πρωτότυπο λέξη – λέξη. Η ανάλυση στοχεύει στην εφαρμογή των κανόνων της γραμματικής αλλά και στην ερμηνεία του κειμένου⁴⁹⁵.

Η μέθοδος της παράφρασης του αρχαίου κειμένου προκύπτει μέσα από την εξομάλυνση της συντακτικής πλοκής των λέξεων και των προτάσεων του κειμένου. Η λογική συνοχή και η ενότητα του λόγου αποκαλύπτεται μέσα από αυτή την ανάλυση. Οι αναλογίες στο σχηματισμό των τύπων της αρχαίας ελληνικής και της νέας ελληνικής λεξιλογικά και μορφολογικά οδηγεί στην εξοικείωση και με τις δυο μορφές της γλώσσας και στην ανεύρεση των κοινών δομικών στοιχείων.

Η ακριβής συντακτική ανάλυση σημαίνει τη συντακτική αναγνώριση και την επισήμανση της εξάρτησης από τους όρους της προτάσεως. Για

---

⁴⁹⁵ Δανιήλ Κεραμέως, Ερμηνεία εις το τέταρτον της του Θεοδώρου του Γαζή Γραμματικής, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, Ενετήσιν 1785, σσ. 661 - 667.

παράδειγμα η συντακτική αναγνώριση (διαπίστωση του είδους) των μετοχών και των απαρεμφάτων επιτυγχάνεται μέσω της απόδοσης του είδους της μετοχής ή του απαρεμφάτου και της σύνδεσης της β' πρότασης με το ρήμα.

Συμπερασματικά, προκύπτει η μέθοδος μεταγραφής ή μετάφρασης από την αρχαία στη νέα ελληνική. Η μέθοδος αυτή περιγράφεται μέσα από γενικές προτάσεις κανονιστικής μορφής.

Οι μεταφραστικοί κανόνες αφορούν α) στην απόδοση μιας λ. με περισσότερες (περίφραση) β) στην αντικατάσταση ενός μέρους του λόγου με άλλο (π. χ. μετοχών και απαρεμφάτων) γ) στη συμπλήρωση των όρων της πρότασης δ) στην απλοποίηση της σύνταξης.

Στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας του χφ, για τη διευκόλυνση της απόδοσης του νεοελληνικού κειμένου, κάτω από τις λ. του πρωτοτύπου σημειώνεται με αριθμούς η συντακτική σειρά που αντιστοιχεί στη μετάφραση. Αυτή η αριθμητική ακολουθία ολοκληρώνεται στα όρια της περιόδου ή ημιπεριόδου :

Ἐν πολλοῖς (μέν),	ὦ δημόνικε,	πολύ	διεστώσας	εὐρήσομεν
(9)	(1)	(8)	(7)	(2)

τάς τε τῶν σπουδαίων γνώμας,	καί τας τῶν φαύλων διανοίας.
(3)	(4) (3) (5) (6) (5)

Αν ακολουθηθεί η παραπάνω σειρά κατά την απόδοση του πρωτοτύπου στη νεοελληνική προκύπτει η παράφραση :

ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες (1)

θέλει εὐρωμεν (ἐν)τύχομεν γνωρίσωμεν καταλαβωμεν (2)

τάς (3)

διαθέσεις προαιρέσεις τά ἦθη (3)

τῶν σοφῶν ἐναρέτων πεπαιδευμένων (4)

τάς (5)

γνώμας διαθέσεις ὑπολείψεις (5)

τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων σκαιῶν (6)

ὅτι διεστήκασι εἶναι κεχωρισμένη διαλλάττουσι διαφέρουσι (7)

κατά πολλά (8)

εἰς πολλά πράγματα (9)

Η ερμηνευτική εργασία των κειμένων στηρίζεται στην «ψυχαγωγία». Η περιφραστική απόδοση αφορά στον εννοιολογικό προσδιορισμό των λέξεων, η οποία χαρακτηρίζεται από την παράλληλη παράθεση συνωνύμων με όλες τις δυνατές μορφές.

Η συνάφεια της μεταφραστικής εργασίας με την ερμηνεία του πρωτοτύπου επιτυγχάνεται απόλυτα από την παραπάνω «αριθμητική» μέθοδο συνένωσης των μερών της πρότασης, περιόδων ή ημιπεριόδων.

Τα εγχειρίδια Γραμματικής αποτελούν το πεδίο επισήμανσης των διδακτικών προσεγγίσεων: η μέθοδος της ερωταπόκρισης και η πλαισίωση των γραμματικών κανόνων, ορισμών ή εξαιρέσεων με παραδείγματα από τα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας. Υποδηλώνεται η επιλογή της ερμηνευτικής προσέγγισης σύμφωνα με την οποία οι γραμματικοί κανόνες είναι αναγκαίοι για την ερμηνεία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Για τα εγχειρίδια Ρητορικής ακολουθείται η ίδια μέθοδος. Η ερωταπόκριση και η παράθεση παραδείγματος από τα διδασκόμενα κείμενα για την κατανόηση της θεωρίας της ρητορικής αλλά και την ανάλυση του περιεχομένου του πρωτοτύπου. Ο σχολιασμός της έκδοσης του 1565, εκτός από την απόκτηση στοιχειωδών εννοιών ρητορικής, συμβάλλει άμεσα στην κατανόηση του νοήματος του κειμένου.

Συγγραφή.

Τα εγχειρίδια ρητορικής παρέχουν τη μέθοδο διδασκαλίας και προσέγγισης του περιεχομένου της δομής και της οργάνωσης των δομικών στοιχείων των κειμένων. Η διασύνδεσή τους με τους Λόγους του Ισοκράτη του χφ μαρτυρά τη σχολική χρήση και τη διδακτική αποστολή τους.

Με βάση τα εγχειρίδια ρητορικής και επιστολογραφίας διαπιστώνεται ότι η ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου περιλάμβανε και την επισήμανση - ανάλυση των στοιχείων δομής. α) Επισήμανση των δομικών στοιχείων (προοίμιο, υπόθεση, επίλογος), β) αναφορά στο χωρισμό του θέματος σε επιμέρους ενότητες, γ) αναφορά στο χωρισμό των επιμέρους ενοτήτων σε υποενότητες και παραγράφους και δ) στην υποδήλωση της μορφής ανάπτυξης. Για παράδειγμα το εγχειρίδιο ρητορικής του Αθ. Πάριου, αναλύοντας τον τρόπο ανάπτυξης των ενοτήτων με θέμα «τὴν κάθοδον εἰς τὴν πατρίδα» και «τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν», δηλώνει τη μορφή ανάπτυξης των παραπάνω θεματικών προτάσεων σε υποενότητες : *πρῶτον ἐκ τῶν προσωπικῶν, ὅτι οὐτ' ἐκεῖνος ἠθύμησε, κτ. β' ἐκ τῆς ιδιότητος, ὅτι μετ' ὀλιγίστων. γ' ἐκ τοῦ τρόπου, ὅτι οὐχ ἡγήσατο δεῖν χωρίον καταλαβεῖν., ἀλλ' εὐθύς ὡς εἶχε, κτ. δ. ἐκ τῶν συγκρίσεων.*

Η έκδοση του 1565, στο περιθώριο του κειμένου παρέχει σχόλια που αφορούν στο θέμα της αναπτυσσόμενης παραγράφου στις μορφές ανάπτυξης καθώς και στο σχέδιο της δομής του κειμένου. Για παράδειγμα με το σχόλιο : «*εὐνοίας λῆψις ἐκ προσώπων, κατὰ γνωμικὴν ἀντίθεσιν*», δηλώνεται η μορφή της αντίθεσης για την ανάπτυξη της παραγράφου που το θέμα της υποδηλώνεται πιο πάνω με τη φράση : «*φαύλων καὶ σπουδαιῶν φίλων διαφορὰ*» καθώς και η σκοπιμότητα που επιτελεί η παράγραφος και στη λειτουργία της μέσα στο κείμενο : *εὐνοίας λῆψις ἐκ προσώπων*».

IV. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο έλεγχος της εκμάθησης της μορφολογίας και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής καθώς και του ελέγχου της εκμάθησης του λεξιλογίου, γινόταν με τη μεταγραφή σύντομων και αυτοτελών κειμένων από το «κοινόν» στο «Ἑλληνικόν» που οριζόταν ως ξεχωριστό μάθημα με τον όρο Θεματογραφία.

Η Θεματογραφία κινείται ανάμεσα στο δίπολο της αρχαίας και της νεότερης ελληνικής. Η άσκηση αφορά στην μεταγραφή από το Κοινόν στο Ἑλληνικόν σύντομων ηθικοπαιδαγωγικών κειμένων που αποτελούν μνημεία του νεοελληνικού λόγου⁴⁹⁶.

Στη σχολή Δημητσάνας το χφ. 105, φ. 287^α παραδίδει μεταξύ των άλλων κείμενο που περιέχει απόσπασμα από τον λόγο του Ισοκράτη «Προς Δημόνικον»: «Κοινόν. ...καθώς λέγει ὁ Ἰσοκράτης ὁ ρήτωρ, ὅτι ἂν εἶσαι φίλος τῆς μαθήσεως θέλεις μαθεῖν πολλά μαθήματα » «Ἑλληνικόν. ...καθ' ἃ ὁ ἐν ρήτορσιν Ἰσοκράτης φάσκει λέγων, ἐὰν ἦς φιλομαθῆς, ἔσει καὶ πολυμαθῆς»⁴⁹⁷.

Χειρόγραφα διδακτικά εγχειρίδια που συνδέονται με τη Θεματογραφία είναι τα «φρασάρια» και τα λεξιλόγια ή λεξικά βοηθήματα των μαθητών⁴⁹⁸. Η κατεύθυνση της ερμηνείας των λημμάτων κινείται από την αρχαία στη νέα ελληνική. Στη Σχολή Δημητσάνας, στο χφ. αρ. 7, περιέχεται «Λεξικόν κατὰ στοιχείον» για «πρόχειρον χρῆσιν»⁴⁹⁹.

Η Τεχνολογία του κειμένου του Ισοκράτη Προς Δημόνικον από το έντυπο διδακτικό εγχειρίδιο του Δανιήλ Κεραμέως, όπως περιγράφεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο, εκτός από μέθοδος εκμάθησης, αποτελεί την εφαρμογή και επομένως την αξιολόγηση του βαθμού κατανόησης των κανόνων της γραμματικής σε συνάρτηση με το πρωτότυπο.

Τη συγγραφή κειμένων απαιτούσε το μάθημα της επιστολογραφίας και των ρητορικών λόγων. Η ανάλυση των Επιστολών του Συνέσιου καθώς και η διδασκαλία των κειμένων αρχαίων ρητόρων αποσκοπούσε στην παροχή προτύπων για τη χρησιμοποίησή τους σε ανάλογες περιπτώσεις κειμένων.

Συμπεράσματα:

Από την αναλυτική και συγκριτική μελέτη του χφ. και των εντύπων – διδακτικών εγχειριδίων προκύπτουν συμπεράσματα για την περιγραφή του γενικού σκοπού, των επιμέρους στόχων της διδακτικής καθώς και για τη μεθοδολογία και αξιολόγηση του μαθήματος των «Ἑλληνικών» στην εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την τουρκοκρατία.

⁴⁹⁶ Μαρία Μαντουβάλου, Κείμενα και μελέτες Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Γραμματείας, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1990, σσ. 241- 264.

⁴⁹⁷ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, Εν Αθήναις 1962, σ. 106.

⁴⁹⁸ Πρβλ., Λ. Πολίτης, Κατάλογος Χειρογράφων, Αθήνα 1991, χφ υπ' αρ. 2151, αρχ. 18^{ου} αι. σ. 179 και χφ υπ' αρ. 2121, ετ. 1704, σσ. 157-158.

⁴⁹⁹ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, σ. 104, υποσ. αρ. 2.

Ο ομολογημένος στόχος η συστηματική σπουδή της αρχαίας ελληνικής, της δομής και της λειτουργίας της. Η λεξιλογική ικανότητα αλλά και η δεξιότητα συγγραφής κειμένου. Το λεξιλόγιο που παραδίδεται μέσω της παράφρασης καθώς και η μεταφραστική τεχνική κανονιστικής μορφής καταδεικνύει τη μετακίνηση του στόχου από την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής προς την εκμάθηση του κανόνα της νέας ελληνικής.

Η σύνδεση των εγχειριδίων Γραμματικής και Ρητορικής με τα διδασκόμενα κείμενα καθιστούν τη θεμελιώδη αρχή της οργανικής ένταξης της διδασκαλίας των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων στο γλωσσικό μάθημα. Τα μέσα της εκμάθησης, τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια, η διασύνδεση των εγχειριδίων γραμματικής, λεξικών και ρητορικής με τα χφφ δημιουργούν το πλαίσιο των τεκμηρίων της διδακτικής τεχνικής.

Η μεθοδολογική χρήση του παραδείγματος από τα εγχειρίδια καθώς και η χρήση της μεθοδολογικής αρχής της ερωταπόκρισης και του διαλόγου καθώς και η μεταφραστική τεχνική της παράφρασης περιγράφουν τους βασικούς άξονες της διδακτικής μεθόδου του μαθήματος των Ελληνικών στην εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την τουρκοκρατία. Η ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου των κειμένων περιλάμβανε και την επισήμανση - ανάλυση των στοιχείων δομής του κειμενικού είδους.

Η αξιολόγηση της εκμάθησης του γραμματικού κανόνα, σε ένα δεύτερο επίπεδο ανεβάζει το στόχο στη μεταγραφή κειμένων από τη νέα ελληνική στην αρχαία και δεύτερον στη συγγραφή επιστολικών ή ρητορικών τύπων κειμένων. Η κατανόηση και ερμηνεία του κειμένου αποτελούσε τον ενδιάμεσο στόχο.

Η παιδαγωγική διάσταση του «προγράμματος» διαγράφεται από την πραγματολογική διερεύνηση της παράφρασης. Ως γενικός σκοπός διαγράφεται η φιλοσοφική ηθική διαπαιδαγώγηση.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΣΤΟ ΕΝΤΥΠΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΑΠΟ ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

- I. Η διδασκαλία των Λόγων του Ισοκράτη.
- II. Τα μαθηματάρια που παραδίδουν το έργο του Ισοκράτη.
- III. Τα μαθηματάρια της Σχολής Δημητσάνας και το έργο του Ισοκράτη.
- IV. Τα μαθηματάρια του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης αρ. 52 και αρ.29.
  - 1. Το χφ αρ. 52.
  - 2. Συγκριτική μελέτη των χφφ 64 – 52.
  - 3. Το χφ αρ. 29.
  - 4. Συγκριτική μελέτη των χφφ 64 – 29.

Εισαγωγή

Η παράφραση που διασώζουν τα χειρόγραφα εντάσσεται στο κειμενικό είδος των ενδογλωσσικών μεταφράσεων από την αρχαία ελληνική σε μια νεότερη μορφή γλώσσας και παρουσιάζει την πολυμορφία μιας μεγάλης ομάδας χειρογράφων όπου πίσω από τον μεγάλο αριθμό αυθεντικών γραφών διακρίνεται η ύπαρξη μακράς χειρόγραφης παράδοσης.

Η κριτική έκδοση της παράφρασης, των κειμένων του Ισοκράτη, που παραδίδεται στα μαθηματάρια, θα προσδιόριζε τις ομάδες χειρογράφων και θα αναδείκνυε την αυθεντική γραφή.⁵⁰⁰ Οι δυσκολίες που επισημαίνονται για ένα τέτοιο εγχείρημα προκύπτουν από τις μεγάλες διαφορές των χφφ. μεταξύ τους, όπως α) η γλωσσική ρευστότητα β) οι διαφορετικές ιστορικές συνθήκες και τα διαφορετικά στάδια που προσδιορίζονται από τη χρονική διαδρομή που καλύπτουν οι χφ. κώδικες από τη σύλληψή τους ως την τελευταία μορφή και γ) η ένταξη των χειρογράφων σε υποομάδες με βάση την αρχαιότητά τους.

Οι εναλλακτικές μορφές της παράφρασης που παραδίδουν τα χφφ και η αρκετά μεγάλη διαφοροποίησή τους (γλωσσική, μορφολογική) θέτουν τον προβληματισμό : α) για τον αριθμό των αρχικών μεταφραστών, β) για τα διαφορετικά είδη των μεταφράσεων (καταλογάδην- ψυχαγωγική μέθοδος) και τη μεταξύ τους σχέση και γ) για τον παρεμβατικό ρόλο των αντιγραφών συνδημιουργών δ) για τη χρονική απόσταση του πρωτοτύπου και του χειρογράφου.

Η ποικιλία του μεταφραστικού λόγου θα μπορούσε να εξεταστεί μέσα στο πλαίσιο που ορίζεται από «το φαινόμενο της πολυτυπίας των χειρογράφων της δημόδους γραμματείας» της αναγεννησιακής και μεταβυζαντινής εποχής.⁵⁰¹

Το θέμα που προκύπτει και αποτελεί το ρυθμιστικό παράγοντα της κριτικής αποκατάστασης των κειμένων είναι η γνώση για την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας στα παραπάνω χρονικά πλαίσια.⁵⁰²

---

⁵⁰⁰ Για τα είδη των έργων (χειρογράφων και εντύπων) και τα είδη των εκδόσεων βλ. Arnold van Gemert, «Σκοπός- δυνατότητες και όρια της κριτικής αποκατάστασης των κειμένων», στο: Hans Eideneier – Ulrich Moennig- Νότης Τουφεξής, Θεωρία και Πράξη των εκδόσεων της Υστεροβυζαντινής και Μεταβυζαντινής Δημόδους Γραμματείας, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Neogreca Medii Aevi IVa, Αμβούργο 28- 31.1.1999, Πανεπιστημιακές εκδ. Κρήτης, σ. 19. / Πρβλ. Martin L. West, Κριτική των Κειμένων και Τεχνική των Εκδόσεων, Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1989.

⁵⁰¹ Hans Eideneier, «Προλεγόμενα» : στο ό. π., Hans Eideneier Ulrich Moennig Νότης Τουφεξής, Θεωρία και Πράξη των Εκδόσεων της Υστεροβυζαντινής Αναγεννησιακής και Μεταβυζαντινής Δημόδους Γραμματείας, σ. 12.

⁵⁰² Στο ίδιο, M. Hinterberger, «Η πολυτυπία σε δημόδη κείμενα», σσ. 215- 243.

I. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΗ.

Η κλασική παράδοση για την παιδεία και τη γενική μόρφωση από τη σοφιστική διδασκαλία και τον Πλάτωνα θέτει τις θεμελιώδεις αρχές όπου η μέθοδος της μελέτης της σχέσης γλώσσας και σκέψης αποτελεί τη βάση κάθε μορφής αγωγής⁵⁰³.

Ο Ισοκράτης, μαθητής των σοφιστών, θεωρείται ο κατεξοχήν δάσκαλος της αγωγής του λόγου.⁵⁰⁴ Εκτός από τη μέθοδο σύνθεσης του προφορικού και του γραπτού λόγου, το έργο του περιείχε ιδέες που αποτέλεσαν μέθοδο αγωγής.⁵⁰⁵

Κατά την ελληνιστική εποχή η ρητορική είναι αντικείμενο σπουδής της ανώτερης βαθμίδας και η διδασκαλία περιλάμβανε «θεωρία, μελέτη προτύπων, ασκήσεις εφαρμογής».⁵⁰⁶ Η θεωρία αποτελούσε τη μέθοδο που ξεκινούσε από την επινόηση (εξεύρεση των τόπων), την κατάταξη (δομή ενός σχεδίου) και αποσκοπούσε στην εφαρμογή. Η μελέτη προτύπων στηριζόταν στα κείμενα των αρχαίων ρητόρων. Στο τέλος, οι ασκήσεις ήταν μια «διαβαθμισμένη σειρά προγυμνασμάτων»⁵⁰⁷. Η μέθοδος διδασκαλίας αποτελεί την πηγή των χαρακτηριστικών μεθόδων διδασκαλίας της ελληνικής παιδείας των εποχών που θα ακολουθήσουν.

Στη λόγια βυζαντινή παράδοση η διδασκαλία της ρητορικής, των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και της γραμματικής ήταν το περιεχόμενο της παιδείας που προσέφεραν οι λόγιοι⁵⁰⁸. Επομένως, η άσκηση στη χρήση της γλώσσας στον έλεγχο της λογικής σύνταξης (γραμματική), στη συλλογιστική συνέπεια και στη συγκρότηση επιχειρήματος (ρητορική – κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων), αποτελούσαν τους απώτερους στόχους και τη δυναμική συνάρτηση της καλλιέργειας, της παιδείας. Οι Λόγιοι του Ισοκράτη, του Λυσία, του Δημοσθένη ανήκουν στη διδακτική ύλη του μεσαίου κύκλου σπουδών, με στόχο την εκμάθηση της Γραμματικής. Στον ανώτερο κύκλο, η Ρητορική αποτελούσε μάθημα παραγωγής του γραπτού και προφορικού

---

⁵⁰³ Η. Ι. Μαρrou, Ιστορία της εκπαιδευσεως κατά την αρχαιότητα, μτφρ. Θ. Φωτεινοπούλου, Αθήνα 1961, σ. 99.

⁵⁰⁴ Στο ίδιο, σσ. 130- 147.

⁵⁰⁵ A. M. Croiset, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, τ. 4, μτφρ. Α. Ι. Πουρνάρα, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1938, σσ. 717- 719. / Paul Girard, L' Education Athenienne - Strowski, Isocratis Paedagogia 1898, σσ. 311- 327.

⁵⁰⁶ Ο. π., Η. Ι. Μαρrou, Ιστορία της εκπαιδευσεως κατά την αρχαιότητα, σ. 286.

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 285 κ.ε.

⁵⁰⁸ Κ. Χατζόπουλος, Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας (1453- 1821), εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 37. Περιλαμβάνονταν επίσης η αριστοτελική φιλοσοφία και η θεολογία.

λόγου και δεν συνδεόταν με τη διδασκαλία των έργων των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.⁵⁰⁹

Οι Έλληνες λόγιοι στις κλασικές σπουδές στην Ιταλία, διδάσκονται τη λατινική ρητορική ή διδάσκουν ρητορική. Ο Γεώργιος Τραπεζούντιος διδάχθηκε τη λατινική ρητορική αλλά μετέφρασε στα λατινικά το έργο του Ερμογένη του Ταρσέως.⁵¹⁰ Ο Θεόδωρος Γαζής, γνωστός από τη Γραμματική Εισαγωγή της ελληνικής, παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής στη Σχολή του Vittorio da Feltre στην Μάντοβα⁵¹¹. Ο Δημήτριος Χαλκοκονδύλης δίδαξε Ισοκράτη στη Φλωρεντία και επιμελήθηκε την edition princeps των Λόγων στο Μιλάνο το 1493.

Την παράδοση αυτή συνεχίζουν οι λόγιοι διδάσκαλοι στον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, τους δύο πρώτους αιώνες (μέσα του 15^{ου} έως τις αρχές του 17^{ου} αι.), κατά τους οποίους, η απουσία πνευματικής ζωής ήταν απογοητευτική και άκρως δυσεύρετη. Η παιδεία στηριζόταν περισσότερο στην εκπαιδευτική δράση ελάχιστων ατόμων με υψηλό όμως επίπεδο μόρφωσης.

Στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές χώρες την παράδοση συνεχίζουν οι: Ματθαίος Καμαριώτης ο οποίος διδάσκει γραμματική και ρητορική στην Πατριαρχική Σχολή έως το 1490. Ο Δημήτριος Καστρονός (1474) διδάσκει αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και φιλοσοφία. Ο Μανουήλ Κορίνθιος; έως το 1530 διδάσκει ρητορική, ποιητική, φιλοσοφία. Ο Μανουήλ Γαλησιώτης έως το 1550, αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Ο Παχώμιος Ρουσάνος γραμματική της αρχαίας και ρητορική. Ο Ιωάννης Ζυγομαλάς στα μέσα του 16^{ου} αι. και ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς έως τις αρχές του 17^{ου} αι.⁵¹²

Στις βενετοκρατούμενες ελληνικές περιοχές οι πιο αξιόλογοι λόγιοι συνεχίζουν την βυζαντινή παράδοση. Ο Μιχαήλ Αποστόλιος στην Κρήτη καθιέρωσε την αρχαία ελληνική ως γλώσσα διδασκαλίας. Ο γιος του Αρσένιος θα αναπτύξει σημαντικό εκπαιδευτικό έργο στην Μονεμβασία ως αρχιεπίσκοπος, αλλά ενώ έχει ασπαστεί τον καθολικισμό. Μαθητές του τελευταίου υπήρξαν οι Μάρκος Μουσούρος και Ιωάννης Ζυγομαλάς⁵¹³.

Η Πατριαρχική Σχολή συνεχίζει την βυζαντινή παράδοση. Κατά την τρίτη περίοδο λειτουργίας της από τα μέσα του 17^{ου} αι, οι Λόγοι του Ισοκράτη είναι μάθημα του μεσαιού κύκλου που επονομάζεται «Κυκλοπαιδεία» μαζί με

---

⁵⁰⁹ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 59, Αθήνα 1971, σσ. 3-8.

⁵¹⁰ Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση, Αθήνα 1988, σ. 22 : Το σύγγραμμά του « Rhetorica» σε πέντε βιβλία γνώρισε δυο αρχέτυπες εκδόσεις.

⁵¹¹ Ο. π., Μ. Ι. Μανούσακας και Κ. Στάικος, Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση, σ. 24.

⁵¹² Ο.π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', σσ. 29-40.

⁵¹³ Ο.π., Κ. Χατζόπουλος, σ.43.

άλλα έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων⁵¹⁴. Στόχος της διδασκαλίας αποτελεί η εκμάθηση της Γραμματικής. Στην ίδια βαθμίδα ανήκει το μάθημα της Ρητορικής και της Λογικής. Η Ρητορική διδάσκεται με σκοπό την παραγωγή κειμένου. Στον ανώτερο κύκλο διδάσκονται Θεολογία και Φιλοσοφία. Σε αυτήν την περίοδο σχολάρχης ήταν και ο Σεβαστός Κυμινήτης (1672-1682). Τον ακολούθησε ο Αντώνιος Βυζάντιος (1682-1690). Κατά τον ΙΗ' αι. οι Λόγοι του Ισοκράτη διδάσκονται μετά τη Γραμματική του Λάσκαρη και τις Εκλογές Γνωμών του Χρυσολωρά⁵¹⁵.

Στις Ακαδημίες του Βουκουρεστίου και του Ιασίου⁵¹⁶ ήδη από τα μέσα του 17ου αι. στο πρόγραμμά τους περιλαμβάνονταν η επιστολογραφία και η ρητορική. Το έργο του Ισοκράτη ανευρίσκεται σε χειρόγραφα της βιβλιοθήκης της Ακαδημίας.⁵¹⁷ Δύο από τους εισηγητές του έργου του Ισοκράτη, υπήρξαν στο ανώτερο επίπεδο διοίκησης των σχολών αυτών. Στο μεταφραστικό έργο του Σεβαστού Κυμινήτη, σχολάρχη της Ακαδημίας στο Βουκουρέστι, συγκαταλέγονται η παραίνεση Προς Δημόνικον και ο λόγος Προς Νικοκλέα. Ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, σχολάρχης στην Ακαδημία του Ιασίου, μετέφρασε τον Λόγο Προς Νικοκλέα, στη νεότερη ελληνική⁵¹⁸. Έντυπα εγχειρίδια ρητορικής του 18ου αι., καταγράφηκαν στη βιβλιοθήκη της Ακαδημίας στο Βουκουρέστι.⁵¹⁹

Σε όλες τις σχολές του 18ου αι., στα Ιωάννινα, στην Πάτμο, στη Σμύρνη διδάχθηκε το μάθημα της ρητορικής και τα κείμενα των τριών λόγων του Ισοκράτη.⁵²⁰

II. ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΑΡΑΔΙΔΟΥΝ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΗ.

Η Κωνσταντινούπολη ως νέα πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους (330μ.χ.) σηματοδοτεί το κέντρο της πνευματικής κίνησης της αυτοκρατορίας. Η ίδρυση πανεπιστημίων και η συγκρότηση των βιβλιοθηκών τους γίνονται οι κύριες φροντίδες των αυτοκρατόρων.

Η πρώτη πανεπιστημιακή και δημόσια βιβλιοθήκη⁵²¹ που ιδρύθηκε από τον Κωνσταντίο, υιό του Μ. Κωνσταντίνου, περιείχε χειρόγραφα με έργα των

---

⁵¹⁴ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', σ. 33.

⁵¹⁵ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Α', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 37, Αθήνα 1966, σσ. 472-474.

⁵¹⁶ Βλ. Ν. Α. Voliotis, The tradition of Isocrates in Byzantium and his influence on modern greek education, Αθήνα 1988, σσ. 151- 153.

⁵¹⁷ Στο ίδιο, σ. 152, υπ. αρ.11.

⁵¹⁸ Ariadna Camariano Cioran, Academiile Domnești din București si Iași, București 1971, σσ. 125 - 126.

⁵¹⁹ Στο ίδιο, σσ. 124 – 128 και 133 – 137.

⁵²⁰ Ο. π., Ν. Α. Voliotis, The tradition of Isocrates in Byzantium and his influence on modern greek education, σσ. 149 - 151.

αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, από καλλιγράφους αντιγραφείς, που ο ίδιος φρόντισε να μεταφερθούν από τις πόλεις - πολιτιστικά κέντρα της εποχής, στην πρωτεύουσα για τον σκοπό αυτό. Μεταξύ αυτών αντιγράφονται και χειρόγραφα με έργα του Ισοκράτη.⁵²²

Μετά την Άλωση, τα χειρόγραφα των βιβλιοθηκών της Κωνσταντινουπόλεως μεταφέρθηκαν στη Δύση από τα μοναστικά ιδρύματα της ρωμαϊκής εκκλησίας.⁵²³

Σύμφωνα με τη φιλολογική έρευνα οι οικογένειες των χειρογράφων που παραδίδουν το έργο του Ισοκράτη⁵²⁴ κατά τον μεσαίωνα είναι τρεις. Την πρώτη την αντιπροσωπεύει ο κώδικας Urbinas III του 9^{ου} και 10^{ου} αι. (CXI της Βατικανής Βιβλιοθήκης)⁵²⁵. Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται δυο χειρόγραφα. Το πρώτο είναι χειρόγραφο του Βατικανού το υπ' αριθμ. 65 και το δεύτερο είναι χειρόγραφο της Φλωρεντίας, ο Λαυρεντιανός υπ' αριθμ. 87, 14. Στην τρίτη ανήκει ένας πάπυρος που σώζεται απόσπασμα Λόγου⁵²⁶.

Τη μεγαλύτερη συχνότητα αντιγραφής στους κώδικες - μαθηματάρια παρουσιάζει ο λόγος «Προς Δημόνικον». Έτσι λοιπόν τον συναντούμε το 16^ο αι. μία φορά, τον 17^ο αι. επτά φορές, τον 18^ο αι. σαράντα επτά και τον 19^ο αι., εννέα. Αντίστοιχα ο λόγος «Προς Νικοκλέα» συναντάται τον 17^ο αι. τρεις φορές, τον 18^ο αι. τριάντα τρεις και τον 19^ο αι., τρεις. Το εγκώμιο στον Ευαγόρα συναντάται μόνο τον 18^ο αι. σε είκοσι εννέα μαθηματάρια. Όπως διαφαίνεται, αναβαθμισμένη θέση ως προς τη συχνότητα διδασκαλίας κατέχει ο πρώτος από τους τρεις λόγους. Επίσης συνάγεται ότι μαζί με την αύξηση του αριθμού των μαθηματάρων κατά τον 18^ο αι., παρατηρείται και η αύξηση της συχνότητας εμφάνισης των τριών λόγων του Ισοκράτη.

Η συσχέτιση του αριθμού των μεμονωμένων εκδόσεων και της συχνότητας εμφάνισης στα μαθηματάρια συμβαδίζει. Οι μεμονωμένες εκδόσεις της παραίνεσης «Προς Δημόνικον» και του λόγου «Προς Νικοκλέα»,

---

⁵²¹ Βλ. Κ. Α. Μανάφης, *Αι εν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκαι [...]*, περ. «Αθηνά» σύγγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις επιστημονικής εταιρείας, Τυπογραφείον Αδελφών Ρόδη, εν Αθήναις 1972. Οι βιβλιοθήκες που αναφέρονται στο σύγγραμμα είναι η Πανεπιστημιακή - Δημόσια, η Ανακτορική και οι Βιβλιοθήκες των Πατριαρχικών Σχολών. Στην εισαγωγή οι δυο πρώτες εντάσσονται στις αυτοκρατορικές και ιδρύονται με πρωτοβουλία και φροντίδα των αυτοκρατόρων ενώ οι δεύτερες περιλαμβάνονται στην Πατριαρχική.

⁵²² Στο ίδιο, σ. 23.

⁵²³ Στο ίδιο, σ. 147.

⁵²⁴ Στο *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, v.9 pt 2, 1916, στ.2146-2226 για το έργο του Ισοκράτη και τους τρεις Λόγους. / Πρβλ. ό. π., Α. Μ. Croiset, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, τ. 4, σ. 710 : Στο έργο του περιλαμβάνονται έξι δικανικοί και δεκαπέντε επιδεικτικοί λόγοι και εννέα επιστολές.

⁵²⁵ M. Albert Martin, *Le manuscrit d' Isocrate Urbinas CXI*, Paris 1881, σ. 8, όπου, αναφέρονται τα περιεχόμενα του κώδικα : 4. Evagoras p.32, 5. Ad Demonicum p. 47, 6. Ad Nicoclem p.57.

⁵²⁶ Ό. π., Α. Μ. Croiset, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, τ. 4, σσ. 691- 692, υπ. (1). / Πρβλ. Β. Λαούρδα, *Ο Ισοκράτης και η εποχή του*, εκδ. «Ο ΛΟΓΟΣ», Αθήνα 1944, σσ.131- 132.

στα δυτικά τυπογραφεία, κατά τον 16^ο αι. μόνο, ήταν είκοσι επτά και δεκατρείς αντίστοιχα. Τις λιγότερες εκδόσεις είχε το εγκώμιο στον Ευαγόρα που κατά τον 15^ο αιώνα εκδόθηκε μεμονωμένο μόνο μία φορά.

Οι λόγοι «Προς Δημόνικον», «Προς Νικοκλέα» συναντώνται μαζί με άλλα κείμενα σε ελληνικές και ελληνολατινικές εκδόσεις. Η έκδοση του 1581 περιλαμβάνει τις δύο πρώτες παραινέσεις μαζί με το «Περί παιδων αγωγής του Πλουτάρχου». Το 1704 (1719- 1740- 1749) ελληνολατινική έκδοση ακολουθεί τον παραπάνω τύπο εκλογής του 1581 συμπεριλαμβανόμενου και του λόγου «Νικοκλής».

Ο τύπος της εκλογής : Προς Δημόνικον, Προς Νικοκλέα και το εγκώμιο στον Ευαγόρα συναντώνται στην εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα που κατά τον 18^ο αι. διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διδακτική ύλη των σχολών του ελληνικού χώρου. Σε αυτό κατατείνει το γεγονός ότι τα μαθηματάρια που παρουσιάζουν τον παραπάνω τύπο εκλογής προέρχονται μόνο από τον 18^ο αι.⁵²⁷

ΙΙΙ. ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΗ.

Στα μαθηματάρια που προέρχονται από τη Σχολή Δημητσάνας με έργα του Ισοκράτη απαντώνται εκτός από τους τρεις λόγους το έργο «ο Νικοκλής» και ο «Πλαταϊκός» λόγος (Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 44 και 105).⁵²⁸

1. Μονής Ξηροποτάμου (Αθως) ⁵²⁹

ΙΗ' (1782-1788)

Προς Δημόνικον, Προς Νικοκλέα, Δημοσθένους Ολυνθιακός Α', Δημοσθένους Ολυνθιακός Β'.

Ο αντιγραφέας ήταν ο «Ιωάννης Σπηλιωτόπουλος ο εκ Δημητζάνης». Στο τέλος του πρώτου λόγου σημειώνεται ο χρόνος 1782 και στο τέλος του Ολυνθιακού

---

⁵²⁷ Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, Αθήνα 1984. Οι αριθμοί των χφφ. προέρχονται από την αρίθμηση της συγγραφέα :23, 35, 94, 125,126, 143, 188, 200, 209, 211, 238, 287, 292, 323, 360, 362, 365, 366, 383, 572, 584.

⁵²⁸ Για το χφ. 44, βλ. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, ΕΕΒΣ, τ. 22 (1952), σσ. 215 – 216 και προβλ., ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 477, σ. 616. / Για το χφ. 105, βλ. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, ΕΕΒΣ, τ. 24 (1954), σσ. 245 – 246 και προβλ. ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 497, σ. 626.

⁵²⁹ Σπ. Π. Λάμπρος, Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους ελληνικών κωδίκων, τ. Α', σ. 200 (αρ. 2342). / Προβλ. ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 400, σ. 581. / Η κατάταξη εδώ έγινε με βάση την χρονολογική σήμανση του χφ. Προτάθηκαν τα χφφ. που φέρουν ακριβή χρονολόγηση του αντιγραφέα.

Β' σημειώνεται ο χρόνος 1789. Ο Ιωάννης Σπηλιωτόπουλος ήταν μαθητής της Σχολής Δημητσάνας το έτος 1789.⁵³⁰

2. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 51⁵³¹

ΙΗ' αι. (1783)

Αγαπητού Διακόνου Έκθεσις κεφαλαίων παραιναιτικών, Φωτίου πατριάρχου εκ της προς Μιχαήλ τον άρχοντα Βουλγαρίας επιστολής, Θεόγνιδος Μεγαρέως Σικελιώτου γνώμαι ελεγειακαί, Ισοκράτους προς Δημόνικον, Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, Πλουτάρχου περί πολυπραγμοσύνης, Πλουτάρχου περί του ακούειν, Ερμηνεία ευαγγελικών περικοπών, Ιωάννου Χρυσοστόμου περί προσευχής.

3. Εθνική Βιβλιοθήκη 3049⁵³²

1789-1792

Ιωάννου του Χρυσοστόμου λόγος περί προσευχής, Μ. Βασιλείου προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων, Ισοκράτους προς Δημόνικον παραινέσεις, Ισοκράτους προς Νικοκλέα, Ισοκράτους εις Ευαγόραν εγκώμιον, Πλαταϊκού εξηγήσεις, Δημοσθένους Ολυνθιακός Α', Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, Πλουτάρχου περί πολυπραγμοσύνης, Πλουτάρχου περί του ακούειν.

Ο γραφικός χαρακτήρας και η ψυχαγωγική ερμηνεία που παραδίδεται είναι πανομοιότυπη με το χφ. αρ. 64 :

φ. 51r : Έν πολλοῖς : Εἰς πολλά πράγματα εἰς πολλάς ὑποθέσεις

φ. 51r : ᾧ δημόνικε : ᾧ δημόνικε ὑιέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶντες ἐξετάζοντες

φ. 58v : παρακαταθήκας : ἐνέχυρα ἀμανάτια

φ. 70r : ἐσθῆτας : ἄμφια φορέματα χλαμίδας ἀλουργίδας βασιλικάς

Στο περιθώριο παραδίδεται η εξήγηση σε συνεχή ροή :

φ. 52r : ὁμως ὅποσοι διδάσκαλοι διδάσκουσι παραινουῖσι νουθετουῖσι ὄχι ἐκεῖνα τά διδάγματα διά τῶν ὁποίων θέλουν διδάξουσι την δεινότητα την ἐπιτηδειότητα την εὐτεχνίαν την θεωρουμένην εἰς τους ἠθικούς και ῥητορικούς λόγους ἀμή εἰσηγοῦνται τοῖς νέοις τίνι τρόπῳ θέλουν φανῆ ὅτι ὑπάρχουσι και εἶναι ἐνάρετοι χρηστοθήεις.

Στο περιθώριο επίσης υπάρχουν επισημάνσεις γραμματικού χαρακτήρα, παραπομπές από την αρχαία ελληνική γραμματεία ή από το λεξικό του Βαρίνου.

Παραδείγματα :

φ. 51r : γνώμας διαθέσεις προαιρέσεις θα εἶπη Παρθένιος

⁵³⁰ Ο. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 381 (1789), σ. 571 και αρ. 398 (ΙΗ') σ. 580.

⁵³¹ Βλ. ό. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 22 (1952), σ. 202. / Πρβλ. ό. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 479, 616.

⁵³² Η αρίθμηση προέρχεται από τον χειρόγραφο κατάλογο της ΕΒΕ. / Πρβλ. ό. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 125, 440.

φ. 51r : *διάνοια ὁ ὀρθὸς συλλογισμὸς θα εἶπη Παρθένιος*

φ. 53v : *...ὥστε οὔτε ὄλον το διάστημα τοῦ παρόντος βίου δεν δύναται να καμη προξενήση ἀλησημονησίαν τῶν ἔργων ἐκείνων τοῦ θησέως και ἡρακλέως σελ. γδαμ Βάμβα*

φ. 56r : *ἀλλά ἄσκει τῶν γυμνασίων τα προς την υγείαν συμφέροντα. Βάμβας*

φ. 58v : *να μην ὀμιλῆς φανερώνης εἰς κανένα τα ἀπόρρητα μυστικά σου. Παρθένιος*

φ. 58v : (για την πρόθεση «περί») : *ἀλλοῦ πάλιν σημαίνει τὸ τελικόν αἴτιον οἶον περι φωνῶν καὶ λέξεων ὀλίγα διδάσκει ὁ Βαρῖνος.*

φ. 68r : *καὶ τοῦτο μὲν σημαίνει ὁ, ἢ, ὀπόταν ἀποφαντικῆ ἐπάγηται προτάσει : ἢ δε καταφάσκει ἢ προηγουμένη πρότασις ἀναλύεται τηνικαῦτα εἰς το εἰ δε μῆ. Παράδειγμα τούτου τὸ ἐκ τῆς Ἰλιάδος (Ζ, 164)*

Στο τέλος του λόγου προς Δημόνικον στο φ. 69r : *αψπθ' δεκεμ : (ζ') δημιτζ :*
Στο τέλος του λόγου προς Νικοκλέα φ. 89 : *1790 Μαρτίου α : κἀγὼ Αναγνώστης ἔγραψα ἐν δημητζάνη πελοπόννησον.*

4. Εθνική Βιβλιοθήκη 1125⁵³³

1783

Νείλου επισκόπου νουθεσίαι πάνυ ωφελείς, Αγαπητού Διακόνου Ἐκθεσις κεφαλαίων παραινετικών, Φωτίου πατριάρχου εκ της προς Μιχαήλ τον ἄρχοντα Βουλγαρίας επιστολής, Αντωνίου Βυζαντίου Χρηστοθήεια, *Ισοκράτους προς Δημόνικον, Θεόγνιδος Μεγαρέως Σικελιώτου γνώμαι ελεγειακαί.*

Η ψυχαγωγική ερμηνεία που παραδίδεται είναι πανομοιότυπη με το χφ. αρ. 3049 της Εθνικής βιβλιοθήκης και με το χφ. αρ. 64 του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης. Διαφέρει όμως και από τα δύο, στο ότι το περιθώριο του χφ. δεν περιλαμβάνει σημειώσεις και παραπομπές.

Στο φ. 122 αναφέρεται το ὄνομα του γραφέως : *Νικόλαος Διγενόπουλος.*

5. Εθνική Βιβλιοθήκη 3977⁵³⁴

1793-1797

Ισοκράτους προς Δημόνικον, Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, Πλουτάρχου περί του ακούειν, Πλουτάρχου περί πολυπραγμοσύνης, Δημοσθένους Ολυνθιακός Α', Δημοσθένους Ολυνθιακός Β', Δημοσθένους Ολυνθιακός Γ', Θεμιστίου περί φιλίας, Μ. Βασιλείου προς τους νέους ὀπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων, Μ. Βασιλείου ομιλία κατά των οργιζομένων, Μ. Βασιλείου

⁵³³ Πρβλ. ὀ. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 65, σ.397. / Η ἀρίθμηση καταγράφεται στο παραπάνω σύγγραμμα και προέρχεται ἀπό τον κατάλογο Ι. Σακκελίωνος.

⁵³⁴ Η ἀρίθμηση προέρχεται ἀπό τον χειρόγραφο κατάλογο της ΕΒΕ. / Πρβλ. ὀ. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 976, σ.856.

εις το καθελώ μου τας αποθήκας, Μ. Βασιλείου εις το πρόσεχε σεαυτώ, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος εις τον εξισωτήν Ιουλιανόν, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος εις τους Μακαβαίους, Γρηγορίου του Θεολόγου εις Καισάριον τον αδελφόν Επιτάφιος.

Η σημείωση του γραφέα στο φ. 11ν : «...ἐγὼ ὁ γράψας Ἀναστάσιος ὁ τοῦ πατᾶ Γεωργίου τοῦ Καρατζᾶ ἐν Δημητζάνη». Στο φ. 16ν : «Τέλος τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς Δημόνικον παραινέσεως 1793». Αναφέρει επίσης ότι η φοίτησή του στη Δημητζάνα διήρκεσε από το έτος 1790- 1799. Η ολοκλήρωση του χφ. έγινε μέσα σε δύο χρόνια από την έναρξη του πρώτου λόγου(1793) έως το τέλος του τελευταίου (1796). Επομένως τον λόγο προς Δημόνικον τον διδάχθηκε το 1793, στην αρχή του τρίτου χρόνου της φοίτησής του.

6. Ι.Μ.Μεγίστης Λαύρας Ω 23⁵³⁵

1790-1796

Ισοκράτους προς Δημόνικον, Προς Νικοκλέα, προς Ευαγόραν, Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, Πλουτάρχου περί πολυπραγμοσύνης, Λιβανίου λόγος περί δυσκόλου ανδρός, Λιβανίου πρεσβευτικός προς τους Τρώας υπέρ της Ελένης, Θεοδωρήτου Κύρου περί προνοίας λόγοι δύο, Μ. Βασιλείου κατά μεθυόντων, Γρηγορίου του Θεολόγου ποιητικά εξήγηση, Αμφιλοχίου προς Σέλευκον εξήγηση, Αγαπητού Διακόνου Έκθεσις κεφαλαίων παραινετικών, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος περί φιλοπτωχίας εξήγηση, Γρηγορίου του Θεολόγου Απολογητικός εξήγηση, Γρηγορίου του Θεολόγου περί των ψυχών παθών εξήγηση, Πλουτάρχου αποφθέγματα βασιλέων και στρατηγών εξήγηση, Λιβανίου πρεσβευτικός β' προς τους Τρώας υπέρ της Ελένης, Συνεσίου επιστολή, Σημειώσεις από τας επιστολάς του αυτού.

Η χρονολόγηση του κώδικα ξεκινά το 1790 και τελειώνει το 1796.

7. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 41⁵³⁶

ΙΗ' αι., (1798)

Ισοκράτους προς Δημόνικον, προς Νικοκλέα, εις Ευαγόραν εγκώμιον, Πλαταϊκός, Λουκιανού Πατρίδος εγκώμιον, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος περί φιλοπτωχίας, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος εις τον εξισωτήν Ιουλιανόν, Γρηγορίου του Θεολόγου εις Καισάριον του εαυτού αδελφόν επιτάφιος, Μ. Βασιλείου ομιλία κατά των οργιζομένων, Μ. Βασιλείου εις το καθελώ μου τας αποθήκας, Μ. Βασιλείου εις το πρόσεχε σεαυτώ, Μ. Βασιλείου προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων.

---

⁵³⁵ Ο. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 383, σ. 572.

⁵³⁶ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδικών της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 22 (1952), σ. 214. / Πρβλ. ό. π. , Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 476, σ. 615.

8. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 99⁵³⁷

ΙΗ'αι.

Ομήρου Βατραχομομαχία εξήγηση, *Ισοκράτους προς Δημόνικον*, Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, Πλουτάρχου περί του ακούειν, Πλουτάρχου περί πολυπραγμοσύνης, Δημοσθένους Ολυνθιακός Α', Μ. Βασιλείου προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελούντο λόγων, Συνεσίου λόγος προς βασιλέα Αρκάδιον περί βασιλείας, Γρηγορίου του Θεολόγου Χριστός πάσχω.

9. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 85⁵³⁸

ΙΗ'αι.

Ισοκράτους προς Δημόνικον, *προς Νικοκλέα*, *Νικοκλής*, *Ευαγόρας*, *Θεμιστίου* περί φιληκοΐας του βασιλέως, *Θεμιστίου* προτρεπτικός *Νικομηδεύσιν*, *Λουκιανού Ψευδοσοφιστής*, *Λουκιανού Ενύπνιον*, *Λουκιανού* προς *Νιγρίνον* επιστολή, Πλουτάρχου περί παιδων αγωγής, *Λουκιανού* περί των επι μισθώ συνόντων.

Σημείωση για τον κτήτορα αναφέρει : «*εκ των του ιερολογιωτάτου του κυρίου Αθανασίου Πελοποννησίου και τότε. Ούτος ήν εκ Δημητζάνης χρηματίσας διδάσκαλος εν Αθήναις κατά το 1760 και όστις και άλλα τινά βιβλία αφιέρωσεν εις την πατρίδα του*».

10. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 52⁵³⁹

1803-1805

Ισοκράτους προς Νικοκλέα, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος εις τον εξισωτήν *Ιουλιανόν*, Γρηγορίου του Θεολόγου λόγος εις τους *Μακαβαίους*, Γρηγορίου του Θεολόγου εις τα *Θεοφάνεια*, Γρηγορίου του Θεολόγου περί *φιλοπτωχίας*, Γρηγορίου του Θεολόγου εξήγησις εις τον *Απολογητικόν* λόγον *ένεκεν* της εις *Πόντον* φυγής, Ομήρου *Ιλιάδος* Α, Β, Γ, εξήγηση.

11. Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 114⁵⁴⁰

ΙΘ'

---

⁵³⁷ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 24 (1954), σσ. 242- 243. / Πρβλ., ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 494, σ. 625.

⁵³⁸ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 24 (1954), σσ. 236 - 237. / Πρβλ., ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 490, σ. 623.

⁵³⁹ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 22 (1952), σσ. 218 - 219. / Πρβλ., ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 480, σ. 617.

⁵⁴⁰ Ο. π., Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, τ. 24 (1954), σσ. 254 - 255. / Πρβλ., ό. π., Α. Γ. Σκαρβέλη Νικολοπούλου, αρ. 500, σ. 629.

Των επτά σοφών αποφθέγματα, Αββά Νείλου Νουθεσία, Ιωάννου του Χρυσοστόμου Νουθεσία, Θεοδώρου προδρόμου ιαμβικά και ηρωελεγεία εις τα κεφαλαιωδώς ρηθέντα εν τω τετραευαγγελίω, Ισοκράτους προς Δημόνικον, Μ. Βασιλείου προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων.

Συμπερασματικά :

Διαφαίνεται ότι η παραίνεση προς το Δημόνικο ήταν το δημοφιλέστερο κείμενο στη Σχολή Δημητσάνας. Συνηθέστερος ήταν ο συνδυασμός με το λόγο προς το Νικοκλέα περί βασιλείας. Μικρότερη συχνότητα παρουσιάζει το εγκώμιο του Ευαγόρα. Διαφαίνεται ότι η παρουσία των τριών κειμένων του Ισοκράτη στα μαθηματάρια της Σχολής συμβαδίζει με τη συχνότητα εμφάνισης των κειμένων στο σύνολο των μαθηματαρίων.

Ο τύπος της εκλογής των τριών λόγων συναντάται σε πέντε μαθηματάρια της Σχολής Δημητσάνας, συμπεριλαμβανομένου και του υπ. αριθμ. 64 χειρογράφου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης : Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 41, Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας Ω 23, Εθνική Βιβλιοθήκη 3049, Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας 85, Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Θεραπνών 64.

Ο συνδυασμός των τριών κειμένων με άλλα κείμενα δεν οδηγεί σε συμπεράσματα για την ανεύρεση της θέσης που κατείχαν στη διδακτέα ύλη. Κριτήρια, όπως, το είδος του κειμένου ή ο βαθμός δυσκολίας δε φαίνεται να έχουν ληφθεί υπόψη.

IV. ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ Ι. Μ. ΤΩΝ ΑΓ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΘΕΡΑΠΝΩΝ ΣΠΑΡΤΗΣ ΑΡ. 52 ΚΑΙ ΑΡ. 29.

Στο Ιστορικό Αρχείο της Ι. Μ. ανήκουν χφφ που χρονολογούνται από το 1170. Η πρώτη καταγραφή και μοναδική μέχρι σήμερα, έγινε από τον Ν. Βέη το 1904⁵⁴¹. Στον κατάλογο περιλαμβάνονται έντεκα μαθηματάρια⁵⁴².

1. Το χειρόγραφο αρ. 52.

α) Το περιεχόμενο.

φφ. 126r- 144v Προς Δημόνικον.

φφ. 145r – 164v Προς Νικοκλέα.

φφ. 165r – 192v Το εγκώμιο στον Ευαγόρα.

β). Η μορφή.

⁵⁴¹ Ν. Βέης, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της εν Θεράπναις Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 8 (1904).

⁵⁴² Α. Σκαρβέλη- Νικολοπούλου, Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, σσ. 632-636.

Από την πλουσιότατη χειρόγραφη παράδοση των μαθηματαρίων, η μορφή της απόδοσης του κειμένου (αρχαίου ή θεολογικού), όπως δηλώνεται άλλωστε από την ορολογία που χρησιμοποιείται από τους λογίους αντιγραφείς ή μεταφραστές, παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παραλείπεται το αρχαίο κείμενο και η εξήγηση αναπτύσσεται ανεξάρτητα από αυτό, σε μορφή αυθύπαρκτου κειμένου.

Ο λόγιος παραφράζει ελεύθερα και συνθέτει το κείμενο. Διακόπτεται όμως η ροή του κειμένου με την παράθεση συνωνύμων λέξεων, κάτι που παραπέμπει άμεσα στη μορφή της «ψυχαγωγίας». Παραθέτω ένα παράδειγμα από την αρχή του κειμένου του χφ. αρ.52,126r: «ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἵππονίκου, ἡμεῖς ἐρευνῶντες θέλει εὖρωμεν ἐπιτύχωμεν, τὰς γνώμας τὰς διαθέσεις, τῶν σοφῶν τῶν πεπαιδευμένων τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν, καὶ τὰς γνώμας τὰς διαθέσεις τῶν ἀμαθῶν τῶν ἀπαιδευτῶν τῶν φαυλοβίων ἀνθρώπων, ὅτι διεστήκασι, διαφέρουσι διαλλάττουσι, λίαν κατὰ πολλὰ, εἰς πολλὰ πράγματα εἰς πολλὰς ὑποθέσεις».

2. Συγκριτική μελέτη των χφφ. 64 – 52.

Στο χφ. αρ. 64 η εξήγηση γράφεται πάνω από τη λέξη ή φράση που αντιστοιχεί. Επομένως ο αντιγραφέας έχει φροντίσει ώστε το κενό ανάμεσα στους στίχους- γραμμές να επαρκεί για τον σκοπό αυτό. Παραθέτω το αντίστοιχο μέρος του χφ. αρ. 64,73r:

Ἐν πολλαῖς (μέν),	εἰς πολλὰ πράγματα
ὦ δημόνικε,	ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες
πολύ	κατὰ πολλὰ
διεστῶσας	ὅτι διεστήκασι εἶναι κεχωρισμένη διαλλάττουσι διαφέρουσι
εὐρήσομεν	θέλει εὖρωμεν (ἐν)τύχομεν γνωρίσωμεν καταλαβῶμεν
τάς	τάς
τε τῶν σπουδαίων	τῶν σοφῶν ἐναρέτων πεπαιδευμένων
γνώμας,	διαθέσεις προαιρέσεις τά ἦθη
καὶ τὰς τῶν φαύλων	τάς τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων σκαιῶν
διανοίας.	γνώμας διαθέσεις ὑπολείψεις

Αν ακολουθηθεί ως πρότυπο η συντακτική σειρά του χφ. αρ. 52 προκύπτει το εξής κείμενο :

« ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες θέλει εὖρωμεν (ἐν)τύχομεν γνωρίσωμεν καταλαβῶμεν τάς διαθέσεις προαιρέσεις τά ἦθη τῶν σοφῶν ἐναρέτων πεπαιδευμένων [καὶ] τάς τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν

βαρβάρων σκαιῶν γνώμας διαθέσεις ὑπολείψεις ὅτι διεστήκασι εἶναι κεχωρισμένη διαλλάττουσι διαφέρουσι κατά πολλά εἰς πολλά πράγματα.

Μια πρώτη αντιπαραβολή της εξήγησης του χφ. αρ. 52 με την εξήγηση του χφ. αρ. 64 στο συγκεκριμένο απόσπασμα οδηγεί στις εξής διαπιστώσεις :

1. Η απόδοση του κειμένου του χφ. αρ. 52 συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με την απόδοση του χφ. αρ. 64. Ας σημειωθεί ὅτι παρόλο που η μορφή της εξήγησης είναι διαφορετική, η συντακτική δομή ταυτίζεται.
2. Ενώ η λεξιλογική ανάλυση είναι εκτενέστερη στο χφ. αρ. 64., συμπίπτουν σχεδόν στα σημαντικά με μικρές αποκλίσεις :

Κείμενο	Εξήγηση (Κωδ. 64)	Εξήγηση(Κωδ. 52)
σπουδαῖος	σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος	σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος
φαύλος	πονηρός ἀπαίδευτος βάρβαρος, σκαιός	ἀμαθής, ἀπαίδευτος, φauλόβιος
διάνοια	γνώμη, διάθεσις, ὑπόληψις	γνώμη, διάθεσις
φίλος	ἠγαπημένος, ἐταῖρος, ξυνήθης	ἠγαπημένος, ἐράσμιος, ξυνήθης

Το ζητούμενο της παρούσας μελέτης είναι το πρότυπο που χρησιμοποιήθηκε για τη μετάφραση. Από τη χειρόγραφη παράδοση, τα μαθηματάρια που παραδίδουν τους τρεις λόγους του Ισοκράτη και που χρονολογούνται στον 18^ο αιώνα είναι γύρω στα σαράντα εννέα για το λόγο *Προς Δημόνικον*, τριάντα τρία παραδίδουν τον *Προς Νικοκλέα* και είκοσι εννέα το εγκώμιο του *Εὐαγόρα*.⁵⁴³ Είναι δύσκολο να εντοπιστεί το πρότυπο που χρησιμοποίησαν οι διάφοροι μεταφραστές – αντιγραφείς λόγω του αριθμού των χφ. αλλά και για λόγους που πηγάζουν από την διαφορετική μέθοδο ερμηνείας (διάστιχος , καταλογάδην).

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν χρησιμοποιήθηκε για τις μεταφράσεις του έργου του Ισοκράτη κάποια λατινική έκδοση, αν προέρχονται από κάποια βυζαντινή μετάφραση ή από κάποια βυζαντινή μετάφραση με λατινικό πρότυπο. Η δυσκολία είναι τεράστια αν συνυπολογιστεί στον μεγάλο αριθμό των μαθηματαρίων και η χρονική διάρκεια των τεσσάρων αιώνων.

Μια συνολική εξέταση των κειμένων θα έπρεπε να λάβει υπόψη την εξής παράμετρο : τη διαφορετική μέθοδο παρουσίασης της ερμηνείας. Οι διαφορές που προκύπτουν από τη μέθοδο είναι η θέση των ὀρων της πρότασης ή μιας ευρύτερης ενότητας κειμένου και η σύνδεσή τους.

Από τη σύγκριση αυτό που ενδιαφέρει είναι αν και οι δυο εκδοχές που παραδίδουν τα χφ. είχαν ως προς την απόδοση και ερμηνεία το ίδιο πρότυπο ή

---

⁵⁴³ Ο. π., Σκαρβέλη- Νικολοπούλου, Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία.

τις ίδιες πηγές ερμηνείας. Αν χρησιμοποιήσουμε τη σύνδεση των όρων του χφ. 52 και πάνω σε αυτήν προσπαθήσουμε να εγγράψουμε την παράδοση του χφ. 64, τότε οι διαφορές θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε κατηγορίες :

α) λεξιλόγιο

β) συντακτική δομή

γ) μεταφραστική τεχνική- απόδοση περιεχομένου

α) Λεξιλόγιο

Η λεξιλογική ερμηνεία, όπως φάνηκε ήδη στο παραπάνω μικρό απόσπασμα συμπίπτει σε μεγάλη έκταση, π.χ.:

(κειμ.) σπουδαῖος : (64, φ.73r) σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος (52, φ.126r) σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος

(κειμ.) ὡσπερ τῆς οὐσίας : (64, φ.73v) καθὼς ὅτι λογῆς κληρονομοῦσι τὴν περιουσίαν τὰ πλούτη τὰ ὑπάρχοντα ἐτοίματ( ) (52, φ.126v) καθὼς ὅτι λογῆς, κληρονομοῦσι, τὴν περιουσίαν τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη τους.

(κειμ.) τῆς φιλοσοφίας : (64, φ. 74r) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας πραγματείας (52, φ. 127r) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τῆς περι τὰ ἤθη διδασκαλίας.

(κειμ.) τῆς ψυχῆς : (64, φ. 75r) τῆς λογικῆς ψυχῆς (52, φ.128r) τῆς λογικῆς ψυχῆς

(κειμ.) τῆς εὐγενείας : (64, φ.75r) ἀπὸ τὴν εὐγένειαν περιφάνειαν λαμπρότητα τοῦ γένους (52, φ.128r) ἀπὸ τὴν εὐγένειαν λαμπρότητα τὴν περιφάνειαν τοῦ γένους

(κειμ.) ἀδύνατα : (64, φ.75r) ἀναίφικτα δυσκολοκατόρθωτα δυσεπιχείρητα (52, φ.128r) ἀνέφικτα δυσεπιχείριστα δυσκολοκατόρθωτα

(κειμ.) δυνατά : (64, φ.75r) ἐφικτὰ εὐκολοκατόρθωτα εὐεπιχείρητα (52, φ.128v) ἐφικτὰ εὐεπιχείριστα εὐκολοκατόρθωτα

(κειμ.) ἀλλὰ φιλόκαλός τε ἦν : (64, φ.76r) ἀμὴ ὑπῆρχε καὶ ἦτ(τον) φίλος ἐραστῆς τῶν καλῶν πραγμάτων (52, φ.129r) ἀμὴ, ὑπῆρχεν ἦτον, φίλος ἐραστῆς τῶν καλῶν πραγμάτων.

(κειμ.) ἀκουσμάτων πεπληρομένον : (64, φ.77r) ἐκεῖνος ὁποῦ δὲν εἶναι ἔμπλεος γεμάτος ἀπὸ ἀκούσματα συμβουλὰς διδασκαλίας νουθεσίας (52, φ.130r) ἐκεῖνος ὁποῦ δὲν εἶναι πλήρης ἔμπλεως γεμάτως ἀπὸ ἀκροάματα διδασκαλίας νουθεσίας

(κειμ.) ταῖς μελέταις : (64, φ.79r) μετὰ τὰς συχνὰς μελέτας ἀναγνώσεις θεωρίας (52, φ.131v) μετὰ τὰς μελέτας μετὰ τὰς συχνὰς ἀναγνώσεις

(κειμ.) μὴ μεμάθηκας : (64, φ.79v) δὲν ἔμαθες δὲν ἐδιδάχθεις δὲν ἐπαιδεύθεις (52, φ.132r) δὲν ἔμαθες δὲν ἐπεδεύθης δὲν ἐδιδάχθης

(κειμ.) ραδίως : (64, φ.79v) εὐκόλως εὐμαρῶς (52, φ.132r) εὐκόλως εὐμαρῶς

(κειμ.) δημοκρατία : (64, φ. 87v) πόλις ἐν ἧ κρατῆ ἐξουσιάζη ὁ δῆμος κοινός λαός (52, φ.138v) πόλις ὁποῦ ἐξουσιάζει ὁ δῆμος ὁ λαός

(κειμ.) φιλόσοφος : (64, φ.89r) φιλοῖστωρ, θεωρητῆς γνώστης τῶν ὄντων (52, φ.140r) ἔμπειρος γνώστης τῶν ὄντων

(κειμ.) ἄδικον : (64, φ.88v) ἄθεσμον, παράνομον, ἐξ ἀδικίας συναγμένον (52, φ.138v) παράνομον, ἄθεσμον
(κειμ.) τὰ βέλτιστα : (64, φ.91r) τὰ ἐξαιρέτα, ὠφέλιμα, ἐπαινετὰ ἔργα (52, φ.142r) τὰ ἐξαιρέτα, τὰ ὠφέλιμα, τὰ καλὰ ἔργα
(κειμ.) πέφυκε : (64, φ.77r) ἔχουσιν φύσιν καὶ ἰδίωμα (52, φ.130r) ἔχουσι φύσιν καὶ ἰδίωμα
(κειμ.) ὑπερέχω : (64, φ.89r) ὑπερτερῶ ὑπερβάλλω διαφέρω, εἶμαι καλλιώτερος (52, φ.139v) ὑπερτερῶ ὑπερβάλλω πλεονεκτῶ
(κειμ.) πλάνος : (64, φ.124r) πλανώμενος, ἔνθεν κακεῖθεν περιερχόμενος, (52, φ.174r) τοὺς πεπλανημένους περιφερομένους περιερχομένους τῆδε κακεῖσαι
(κειμ.) χρησιμώτερον : (64, φ.140v) ὀνησιμώτερον, ὠφελιμώτερον, πλέον ὑπέρμαχον, (52, φ.187v) ὠφελιμώτερον, λυσιτελέστερον, ὀνησιμώτερον
(κειμ.) συγγράμματα : (64, φ.109v) πεζογραφικά λογογραφικά πονήματα. (52, φ.160v) τα συγγράμματα τῶν λογογράφων πεζογράφων

Παρά την ομοιότητα στην εξήγηση των λέξεων, διαπιστώνονται περιπτώσεις που η ταύτιση είναι μερική δηλαδή η επεξήγηση της λέξεως – φράσεως είναι μόνο σε ένα μέρος όμοια, για παράδειγμα :

(κειμ.) φιλόπολις : (64,φ.99v) φιλόπατρις ἐραστής τῆς πατρίδος, (52, φ.151r) φιλόπατρις
(κειμ.) δίκαιος : (64, φ.100v) ἔννομος, ἔνθεσμος, φύλακας, τηρητής, ὑπερασπιστής τῆς δικαιοσύνης, (52, φ.151v) ἔννομους ἔνθεσμούς
(κειμ.) ὄψις : (64, φ.106v) ἐξωτερική θεωρία, βασιλική μεγαλοπρέπεια (52, φ.157v) θεωρία ἐξωτερική ἐπιφάνεια στολισμός
(κειμ.) ἐμπειρία : (64, φ.107r) πρακτική γνῶσις, (52, φ.158v) προκοπή ἐπιτηδειότητα πρακτική γνῶσις
(κειμ.) φύσις : (64, φ.132r) φυσικήν ἀγχινοίαν, ἐπιτηδειότητα κατά τὴν ἀρετήν, (52, φ.180r) φυσικήν ἀγχιόιναν
(κειμ.) φρόνησις : (64, φ.144v) γνῶσις, διάκρισις, ὀρθή κρίσις τῶν πραγμάτων, (52, φ.192r) γνῶσιν σύνεσιν σοφίαν
(κειμ.) τοὺς οἰκειοτάτους : (64, φ.96r) τοὺς πλέον οἰκείους συγγενεῖς προσήκοντας, (52, φ.147r) εἰς τοὺς συγγενεῖς πλέον οἰκείους τοὺς προσήκοντας τὰ ἔγγιστα
(κειμ.) μαθητής : (64, φ.99r) ζηλωτῆς ὀπαδὸς ἀκόλουθος μιμητής (52, φ.150v) ὀπαδὸς μύστης ἀκόλουθος φοιτητής
(κειμ.) περιμαχητότατον : (64, φ.129v) περισπούδαστον, ἐπιθυμητότατον, ἄξιον σπουδῆς, ἐπιμελείας, (52, φ.178v) μάλιστα περιμάχητον περισπούδαστον
(κειμ.) τυραννικός : (64, φ.132r) ἡγεμονικός, βασιλικός, ἄξιος τυραννεῖν, βασιλεύειν, (52, φ.180v) βασιλικός ἡγεμονικός
(κειμ.) ἄρχομαι : (64, φ.122r) θέλει ἄρξω ἀρχήσω κάμω ἀρχήν (52, φ.172r) θέλω ἄρξω κάμω ἀρχήν

(κειμ.) ἔξανεχθῆναι : (64, φ.143r) νά ἔξανεχθῶσι διαδοθῶσι νά εὐγῶσι ἔλθωσι εἰς τό φως (52, φ.190v) νά ἔξανεχθῶσιν ἔλθωσιν εἰς φῶς
(κειμ.) φιλέλληνες : (64, φ.133v) φίλοι, ἔραστες τῶν Ἑλλήνων, (52, φ.181v) φίλοι τῶν Ἑλλήνων
(κειμ.) μῦθος : (64, φ.139v) ψευδής, ἐπίπλαστος λόγος, (52, φ.187r) ψευδής λόγος

Σε μερικές περιπτώσεις οι διαφορετικές επεξηγήσεις είναι χαρακτηριστικές και δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι αν οφείλεται σε διαφορετικό πρότυπο ή πρόκειται για μεταφραστική επιλογή. Για παράδειγμα :

(κειμ.) Θησέως : (64, φ. 75v) τοῦ θρασέργου (52, φ.128v) τοῦ θησέως τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐγέως τοῦ βασιλέως τῶν ἀθηνῶν

(κειμ.) τοῦτο : (64, φ.75v) αὐτὸ δηλ: τὴν σύγκρισιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας (52, φ.128v) αὐτὸ τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον

(κειμ.) εὐσέβει τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς : (64, φ.77v) γίνου εὐσεβῆς ὀρθόδοξος εἰς τὸν θεὸν (52, φ.130r) γίνου εὐσεβῆς, κατὰ τὰ ἀνήκοντα, εἰς τοὺς θεοὺς

(κειμ.) μετριότης : (64, φ.106v) μεσότης, ἡ ἰκανότης, ἡ δύναμις τοῦ μέσου τῆς ἀρετῆς, (52, φ.158r) αἱ ἰκανότητες πάντων τῶν πραγμάτων

(κειμ.) καταδουλώω : (64, φ.121v) καθυπέβαλε καθυπέταξε ὑπόφορον ὑποτελεῖ ἐποίησεν (52, φ.171v) ἐδούλωσεν ὑπέταξεν ἐσκλάβωσεν

(κειμ.) φιλοσοφία : (64, φ.107r) θεωρητικὴ γνῶσις, μάθησις, ἐπιστήμη (52, φ.158v) θεωρητικὴ φιλοσοφία (ἐπιστην)

(κειμ.) ἀρετὴ : (64, φ.116r) ἐπίκτησις, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, (52, φ.166v) ἐνάraitα ἔργα

(κειμ.) μεταφοραὶ : (64, φ.117v) μετατροπαὶ τῶν λέξεων, (52, φ.168r) τοπικαὶ λέξεις

(κειμ.) Ἑλλάδα : (64, φ.143r) ἑλληνικὴν γῆν, (52, φ.190v) εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα

(κειμ.) σύμμαχοι : (64, φ.136v) συμβοηθοὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, (52, φ.184r) βοηθοὶ

(κειμ.) φιλοσοφία : (64, φ.143v) χρῆσις, μεταχείρησις, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, (52, φ.191r) ἀγαθοεργίαν ἀρετὴ

(κειμ.) σοφία : (64, φ.122v) μάθησις, παιδεία, γνῶσις, εἴδησις τῶν ὄντων, (52, φ.172v) γνῶσις σύνεσις

(κειμ.) ῥαθυμίαι : (64, φ.130r) ῥαθυμίας ἀμελείας ἀναπαύσεις ἡσυχάσεις τῆς ψυχῆς (52, φ.179r) ὀκνηρίας ῥαθυμίας

(κειμ.) ἴσοθέους : (64, φ.95v) ἴσους ὁμοίους με τὸν θεὸν κατὰ τὴν ἐξουσίαν (52, φ.147r) ὅμοιοι τῷ θεῷ

(κειμ.) δημαγωγῶ : (64, φ.100r) διοικῶ τὸν δῆμον, τὸν κοινόν λαόν (52, φ.150r) γίνομαι δημαγωγός, οἰκονομῶ κυβερνῶ

Σε άλλες περιπτώσεις η εξήγηση που υιοθετεί το κάθε χφ. αποβαίνει προς όφελος της νεότερης γλώσσας, π.χ.:

(κειμ.) τοὺς οἰκειοτάτους : (64, φ.101v) τοὺς συγγενεστάτους, τοὺς πλησιάζοντας τῷ γένει (52, φ.153r) τοὺς πλέον συγγενεῖς οἰκείους

(κειμ.) δημοτικός : (64, φ.132r) ἐράσμιος, προσφιλής, ἀρεστός τῷ δήμῳ, (52, φ.180v) ἀγαπητὸς εἰς τὸν δῆμον τὸν λαὸν

(κειμ.) σπανιώτατον : (64, φ.142r) ὀλιγώτατον, βραχύτατον, λίαν σπανιάκις, ὀλιγάκις ἀκολουθῶν τῷ τῶν αὐτῶν βίῳ (52, φ.189r) σπάνιον δηλ: σπανίως συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις

Ἡ περιφραστική απόδοση των ρημάτων ἔχει ιδιαίτερη συχνότητα και βαρύτητα στο χφ. 64, π.χ.:

(κειμ.) ἐκρατίστευσεν : (64, φ.122v) ἠρήστευσεν εὐδοκίμησεν ἔγινεν εὐδόκιμος ἐνάρετος (52, φ.172v) ἠρήστευσεν ἠνδραγάθησεν ἐνίκησεν

(κειμ.) διήνεγκεν : (64, φ.122v) ὑπερηλασεν ὑπερηκοντησεν διεφ(ε)ρεν ἦτ(τον) ἀνώτερος τῶν ἄλλων (52, φ.172v) διεπέρασεν ὑπερήλασεν ὑπερεκράτησεν

(κειμ.) προσπερεβάλετο : (64, φ.132v) περιέφραξεν προσιεκτήσατο ἀνύψωσεν περιέκτησεν ἀνηγειρεν κύκλω (52, φ.181r) περιετρυγήρισεν ᾠκοδώμησεν ἔκτισεν ἀνήγειρε

(κειμ.) προσεκτήσατο : (64, φ.132v) (προ)σεπορήσατο (οἰ)κοδομησεν ἔλαβεν ἐπειῖρεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του (52, φ.180v) προσέκτησε προσεπορίσατο ἐκέρδησε

(κειμ.) διώρθωσε : (64, φ.132v) ἀνεδιόρθωσε ἀνήγαγε ἀνεφερεν εἰς τό κρείττων (52, φ.180v) ἐδιόρθωσεν

(κειμ.) ἐξήμαρτεν : (64, φ.123v) ἡμάρτησεν ἐπλημμέλησεν ἔγινεν ἐπίβουλος (52, φ.173r) ἡμαρτεν ἔσφαλεν ἀμάρτησεν

(κειμ.) πλουτεῖτε : (64, φ.94r) εὐφορεῖτε, εὐτυχεῖτε, κέκτησθε πολλά, ἐστὲ πλούσιοι, (52, φ.145r) εὐπορεῖτε, εὐδαιμονεῖτε

Ἡ περιφραστική απόδοση του μέλλοντα με τη χρήση του τύπου ἤθελε /θέλει + υποτακτική εἶναι κοινή και στα δυο χφ, π.χ.:

(κειμ.) σκοπῶμεν ἐπὶ τούτων : (64, φ. 127r) ἤθελε στοχασθῶμεν συλλογισθῶμεν κάμωμεν σύγκρησιν (52, φ. 176v) ἤθελεν σκοπῶμεν στοχαζώμεθα.

Ἡ λεξιλογική αντιβολή των δύο χφ. οδηγεί στις εξής διαπιστώσεις:

- Οι ομοιότητες στην εξήγηση των λ. αφορούν στην λεξιλογική ερμηνεία και όχι στην περιφραστική απόδοση. Ἡ παράθεση των συνωνύμων με τὴν ἴδια σειρά εἶναι περιορισμένη ἀλλὰ ὑπαρκτή.
- Οι αποκλίσεις πολλές φορές δείχνουν να πρόκειται για μεταφραστική επιλογή. Δεν αποβαίνουν πάντα προς ὄφελος τῆς απόδοσης του περιεχομένου.
- Αποκλίσεις που να χαρακτηρίζονται λάθη απόδοσης του αρχαίου ελληνικού κειμένου δεν υπάρχουν. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ, το παρακάτω παράδειγμα, όπου το χφ. 52 παραδίδει τὴ σωστή απόδοση του

περιεχομένου του αρχαίου κειμένου. Π. χ. : (κειμ) *ἀνάγκη* : (64, φ.76v)
καλή γνώμη διάθεσις προαίρεσις (52, φ.129v) *βία στενοχωρία*

- Τα ορθογραφικά λάθη έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη γενική εικόνα του χφ. αρ. 64.
- Η γλώσσα παρουσιάζεται άλλοτε πλησιέστερη στην ομιλουμένη και άλλοτε σε λογιότερη μορφή και στα δυο χφ.

β) Συντακτική δομή.

Μια προσεκτική αντιβολή της μετάφρασης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στο 64 χφ. η μετακίνηση των όρων μιας εκτενέστερης περιόδου είναι πιο ευέλικτη, παρακάμπτοντας το εμπόδιο της αντιστοίχισης. Αντίθετα στο χφ. 52 που εκλίνει το παραπάνω εμπόδιο, η μετακίνηση των όρων αποφεύγεται με αποτέλεσμα να αποβαίνει σε βάρος της ερμηνείας. Π.χ. :

(κειμ) *πρέπει γὰρ τοὺς παῖδας ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω και τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν* :

(64, φ.73v) : *διότι προσήκει εἶναι πρόπον εὐλογον οἱ παῖδες τὰ τέκνα οἱ υἱοὶ καθὼς ὅτι λογῆς κληρονομοῦσι τὴν περιουσίαν τὰ πλούτη τὰ ὑπάρχοντα ἐτοιματὰ ( ) τοιουτοτρόπως τὴν πατρικὴν φιλίαν δηλ:τους πατρικοὺς φίλους (των) νὰ κληρονομῆ (δια εχονται)*

(52, φ.126v) : *δι' ὅτι ἐπειδὴ, προσήκει ἀρμόζει, οἱ παῖδες τὰ τέκνα, νὰ κληρονομῶσι νὰ γίνωνται διάδοχοι κληρονόμοι, καὶ τῶν φίλων τῶν ἐρασμίων, τῶν πατέρων τους, καθὼς ὅτι λογῆς, κληρονομοῦσι, τὴν περιουσίαν τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη τους.*

Σε άλλες περιπτώσεις η μετακίνηση των όρων αποβαίνει πανομοιότυπη, π.χ. :
(κειμ) *μη δι' ἄν τὴν δεινότητα τὴν ἐν λόγοις ἀσκήσουσιν, ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖοι πεφυ (κέναι) δόξουσι* :

(64, φ.74r) : *ὄχι ἐκεῖνα τὰ σπουδάσματα ἐκείνας τὰς διδασκαλίας ἐκπαιδεύσεις διὰ μέσου τῶν ὁποῖων θέλει ἀσκηθῶσι παιδευθῶσι γυμνασθῶσι μάθωσιν τὴν ἐπιτηδειότητα ἐμπειρίαν τέχνην γλαφυρότητα καλλιπέπειαν ἀκρίβειαν ὁποῦ θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τοὺς λόγους εἰς τὰ μαθήματα*

ἀμὴ διδάσκουσι τοὺς νέους τίνι τρόπῳ τι λογῆς θέλει φανῶσι ἐρθῶσι ὄραθῶσι ὅτι ὑπ:καὶ εἶναι (παι-) παιδευμένοι ἐνάρετοι κατὰ τὰ ἦθη ἀγωγὰς ἀνατροφὰς ἐναρέτους πράξεις τῶν γνωμῶν διαθέσεων πολιτειῶν

(52, φ.127r) : *ὄχι κατὰ τινὰ τρόπον, θέλει ἐξασκηθῶσι γυμνασθῶσι παιδευθῶσι, τὴν ἐμπειρίαν ἐπιτηδειότητα τὴν ἔξην τὴν θεωρουμένην, εἰς τοὺς λόγους τὰς ὁμιλείας τὰς διαλέξεις,*

ἀμὴ διδάσκουσι τοὺς νέους, τίνι τρόπῳ, θέλει φανῶσιν ὄραθῶσιν ὀφθῶσιν, ὅτι ὑπάρχουσιν εἶναι, καλοὶ ἀγαθοὶ πεπαιδευμένοι, κατὰ τὰ ἦθη, τῶν διαθέσεων τῶν προαιρέσεων

(κειμ.) *ὥσπερ ἂν πρὸς ἑαυτὸν ἀμαρτάνοντα καὶ τοὺς ἄλλους ἔχειν ἀξιώσεως:*

(64, φ.81r) καθώς κρίννης ἄξιον θελήσης νά εὐρίσκονται νά φαίρονται εἰς ἐσέ οἱ ἄλλοι ἄνοι ὅταν ἀμαρτήσης (θυμωθῆς) ἀλόγως

(52, φ.133r) καθώς ὅτι λογιῆς, ἤθελε κρίννης ἄξιον πρόπον, τὸ νά διάκεινται εὐρίσκονται, οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, εἰς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τοῦ λόγου σου, ὅταν ἀμαρτάνης σφάλης πταίης

(κειμ) καλός γάρ θησαυρός παρά ἀνδρί σπουδαίῳ χάρις ὀφειλομένη.

(64, φ.84r) διότι ἡ θεωρία* ἢ εὐεργεσία ἢ εὐποιΐας ὁποῦ ὀφείλεται χρεωστεῖται κείται εὐρίσκεται τεταμιεμένη τεθησαυρισμένη κοντά εἰς ἄνδρα ἄνδρ σπουδαῖον πεπαιδευμένον ἐνάρετον ὑπ: καί εἶναι πλοῦτος ὄλβος ἀγαθός ὠφέλιμος (ἄ λος)

(52, φ.135v) διότι ἡ χάρις ἢ δωρεά, ἣτις ὀφείλεται χρεωστεῖται, ἀπὸ ἄνθρωπον, καλὸν ἀγαθὸν ἐνάρετον, ὑπ: θησαυρός ὄλβος κειμήλιον, ἐπαινετὸν ὠφέλιμον λυσιτελές

Σε κάποιες περιπτώσεις για την απόδοση του νοήματος είναι απαραίτητη η αναδόμηση σε μεγαλύτερο αριθμό προτάσεων σε σχέση με το αρχικό σχήμα. Οι μετατοπίσεις εφαρμόζονται με μεγαλύτερη ευκολία χφ. 52, προς ὄφελος της απόδοσης του περιεχομένου, π.χ:

(κειμ) ὁμοίως γάρ αἰσχροὺς ἀκούσαντα χρήσιμον λόγον μὴ μανθάνειν, καὶ διδόμε(ι)νον τι ἀγαθὸν παρά τῶν φίλων μὴ λαμβάνειν :

(64, φ.79v) διότι παραπλησίως ἐπίσης ὑπ: αἰσχυνηρόν ἄπρεπον ἐπίμωμον κατηγορημένον νά μὴ μανθάσῃ νά μὴν διδάσκεται αὐτὴν τινὰς ὠφέλιμον (ὀνήσιμον) λυσιτελ(ή) ὁμιλίαν διδασκαλίαν ὅταν ἀκούσῃ ἀκροασθῆ

{ὅπως εἶναι ἀτοπο} νά μὴν λαμβάνεις νά μὴν δέχεσαι αὐτό τινά ἀγαθὸν δῶρον καὶ ὅταν δίδεται δωρεῖται χαρίζεται κανέναν ἀπὸ τοὺς φίλους

(52,φ.132r) διότι ἐπειδὴ τὸ νά μὴ μανθάνῃ διδάσκεται πεδεύεται τινὰς, διδασκαλίαν νουθεσίαν, ἐπαινετὴν ὀνήσιμον ὠφέλιμον, ὅταν ἀκούσῃ ἀκροασθῆ ἐνωτισθῆ, καὶ τὸ νά μὴ λαμβάνῃ πέρνη δέχεται, κανένα καλὸν ἐπωφελές χρήσιμον δῶρον, ὅταν δίδεται παρέχεται χαρίζεται ἀπὸ τοὺς φίλους τοὺς ἐρασμίους ὑπ: αἰσχροὺς ἀτοπον ἀπαίσιον φαῦλον, παραπλησίως ἐπίσης ἐξίσου

(κειμ) ὑφ' ὧν κρατεῖσθαι τὴν ψυχὴν αἰσχρον, τούτων ἐγκράτειαν ἄσκει πάντων κέρδους, ὀργῆς ἡδονῆς λύπης :

(64, φ.80v) γύμναζε παίδευε ἔχε χαλιναγωγίαν ἀποχὴν ἀπὸ ὅλα ἐκείνα τὰ πράγματα ἀπὸ τὰ ὅποια ὑπ: ἄτιμον ἐπίψογον κατηγορημένον νά κρατεῖται νά ἐξουσιάζεται νά κυριεύεται ἢ ψυχὴ

δηλονότι ἔχε ἐγκράτειαν ἀπὸ τὸ κέρδος τὴν πλεονεξίαν τὴν ἀδικίαν καὶ ἀπὸ θυμὸν τὴν ὀργὴν (τον) τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονὴν τὴν τρυφὴν τὴν σπατάλην

(52, φ.132v) ἐγκρατεύου ἀπομακρύνου ἀπόφευγε, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ πάθη λέγω, (ἀπὸ τὸ κέρδος τὴν αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἀπὸ τὴν ὀργὴν τὸν θυμὸν τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ ἀπὸ τὴν τρυφὴν τὴν χλιδὴν τὴν σπατάλην καὶ ἀπὸ τὴν λύπην

τὴν ἀνίαν τὴν πίκραν διὰ φθαρτὰ πράγματα,) ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἄτοπον ἀπαίσιον ἐστὶ, νὰ κρατῆται κυριεύεται ἐξουσιάζεται, ἢ λογικὴ ψυχὴ.

Ο λόγιος του χφ. 64 σε μερικές περιπτώσεις για την επιτυχέστερη κατανόηση δε διστάζει να προσθέσει μια πρόταση ὅταν το κρίνει απαραίτητο, π.χ.:

(κειμ) τοῦτε ζημίαν μεγάλην ἐκτίσαι, καὶ τοῦ φίλω σπουδαίω δυστυχοῦντι βοηθῆσαι.

(64, φ.84r) ἢ διὰ νὰ κτήσης, πληρώσης καμμίαν μεγάλην ζημίαν βλάβην ἀδικίαν τζερεμέ* ὅπου ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση ἢ νὰ βοηθήσης ἀντιλήψης ἐπικουρήσης εὐεργετίσης κἀνένα φίλον ἠγαπημένον ξυνήθεις σου πεπαιδευμένον ἐνάρετον σπουδαίον ὅταν ἤθελε δυστηχήση δυσπραγήση πτωχεύση

(52, φ.135v) διὰ νὰ πληρώσης νὰ ἀπαντίσης, βλάβην μεγάλην ὑπερβολικὴν περισσὴν, καὶ νὰ βοηθήσης ἐπαρκέσης ἐπικουρίσης, τῶν φίλων τῶν ἠγαπημένων τῶν ξυνήθων, τὸν πιστὸν τὸν εἰλικρινῆ, ὅταν δυστυχῆ δυσπραγῆ πτωχεύη.

Πολλές φορές η παράθεση μεγάλου αριθμού συνωνύμων καθιστά τις μετακινήσεις των ὁρων της πρότασης για την κατανόηση του περιεχομένου ἀστοχη για το χφ. 64:

(κειμ.)πολλάκις γάρ ὃν τοῖς λόγοις ἐλύπησαν, τούτω τοῖς ἔργοις τὴν τιμωρίαν ἔδωσαν :

(64, φ.86r) διότι πολλαῖς φοραῖς οἱ ἔχοντες τὴν ἀπαιδευσίαν οἱ βάρβαροι ἔδωσαν παρέσχον ἀπώτησαν ἐπλήρωσαν τὴν ποινήν τιμωρίαν κόλασιν μέ τὰ ἔργα ἐμπράκτως δηλ: ἐτιμωρήθησαν εἰς αὐτόν ἐκεῖνον τὸν ἄνον τὸν ὁποῖον ἐπίκραναν ( ) ἐψύχραναν μέ τὰ ψιλὰ λόγια ῥήματα

(52, φ.137v) διότι, πολλαῖς φοραῖς, ἐτιμωρήθησαν ἐπαιδευθήσαν ἐκολάσθησαν, μέ τὰ ἔργα ἐμπράκτως, ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον, ἐπίκραναν ἐψύχραναν παρόξυναν, μέ τὰ ἀμαθῆ τὰ ἀπαιδέυτα λόγια τους.

(κειμ)τούτον εἰκὸς καὶ τῶν ἄλλων τούς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν παρακαλοῦντας ἀποδέχεσθαι :

(64, φ.91r) πρέπον ἀκόλουθον αὐτός ὁ ἴδιος νὰ ἀποδέχεται στέργει ἐγκρίνη ἀγαπᾶ τούς ἄλλους ὅπου παρακαλοῦσι παρακινούσι ἐρεθίζουσι (ἐ)παροτρύνουσι εἰς τὴν κατόρθωσιν ἐπικτησιν τῆς ἀρετῆς (σου)

(52, φ.142r) αὐτός εἰκὸς ἐστὶ, νὰ ἀποδέχεται στέργη ἀγαπᾶ φιλεῖ , καὶ τούς ἄλλους ἀνθρώπους , οἵτινες παρακινούσιν ἐρεθίζουσιν παροτρύνουσιν αὐτόν, εἰς τὴν ἀγαθοεργίαν καλοκἀγαθίαν

Συμπερασματικά:

Σε γενικές γραμμές η μετακίνηση όρων μέσα στην πρόταση αλλά και των προτάσεων σε μια μεγαλύτερη περίοδο επιχειρείται και στα δυο χφ., όπου αυτό είναι απαραίτητο, για την ανάλυση του αρχαίου ελληνικού λόγου.

Στο χφ. αρ. 64 η μετακίνηση των όρων προκύπτει από την ερμηνεία που εγγράφεται πάνω από κάθε λέξη. Άλλωστε ο λόγιος την απόδοση του περιεχομένου είχε ως στόχο. Όμως η εξήγηση και ψυχαγωγική ερμηνεία καθιστά τη συνολική απόδοση του περιεχομένου δυσκολότερη υπόθεση. Η μέθοδος που ακολουθείται στο χφ. 52, χαλαρώνει τη συντακτική δομή του αρχαίου κειμένου. Η μη παράθεση μεγάλου αριθμού λέξεων συνωνύμων λειτουργεί ενισχυτικά στην απόδοση του περιεχομένου.

γ) Μεταφραστική τεχνική

Η μεταφραστική τεχνική για την απόδοση του αρχαίου ελληνικού λόγου στη νεότερη μορφή γλώσσας επιβάλλει μετατροπές, συμπληρώσεις καθώς και αναλύσεις.

Συγκεκριμένα πρόκειται για τις μετατροπές :

Πτωτικός προσδιορισμός (γενική/ δοτική) > Εμπρόθετος προσδιορισμός

Εμπρόθετος προσδιορισμός > Πρόταση

Πτωτικός προσδιορισμός > Πρόταση

Επίρρημα > Εμπρόθετος προσδιορισμός

Πτωτικός προσδιορισμός (γενική/ δοτική) > Εμπρόθετος προσδιορισμός

(κειμ.) *καὶ τίνων ἔργων* : (64, φ.74v) *καὶ ἀπὸ ποῖα ἔργα* (52, φ.127v) *καὶ ἀπὸ ποίας πράξεις*

(κειμ.) *πλούτου κρείττων* : (64, φ.75r) *καλλιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα τιμιωτέρα ὑπ: ἀπὸ τὸν πλοῦτον ὄλβον θησαυρὸν χρήματα* (52, φ.128r) *καὶ ὑπ: εἶναι, καλλιωτέρα ὑψηλοτέρα ὑπερτέρα τιμιωτέρα, ἀπὸ τὸν πλοῦτον τὸν ὄλβον τὸν θησαυρὸν*

(κειμ.) *σεαυτὸν αἰτίας αἰσχροῦ ἀπολύων* : (64, φ.81v) *ἢ τὸν ἑαυτὸν σου τοῦ λόγου σου ἀπὸ αἰσχροῦ αἰτίαν μέμψιν συκοφαντίαν λοιδορίαν νὰ λυτρώσης ἐλευθέρωσης* (52, φ.133v) *ἢ διὰ νὰ ἀπολύης λυτρώνης ἀπαλλάτης ἐλευθερῆς, τὸν ἑαυτὸν σου τοῦ λόγου σου, ἀπὸ αἰτίαν κατηγορίαν ἔγκλημα*

(κειμ.) *πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον*: (64, φ.89r) *σπούδαζε φρόντιζε μερίμνα προνοῦ διὰ ὅλα τὰ πράγματα ὅπου συμβάλλουσι εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν* (52, φ.140r) *φροντίζου αγωνίζου σπούδαζε προνοῦ κήδου, διὰ ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου συμβάλλουσιν, εἰς τὴν ζωὴν σου*

(κειμ.) *ἡ γλῶττα προτρέχει τῆς διανοίας* : (64, φ.89r) *ἡ γλῶσσα τὸ φωνητικὸν λαλητικὸν ὄργανον προοδεύει προπορεύεται κινῆται εἰς τὸ λαλεῖν προήτερα ἀπὸ τὴν ἑαυτὸν διάνοιαν στοχασμὸν συλογισμὸν* (52, φ.140r) *ἡ γλῶσσα προοδεύει προπορεύεται προπηδᾷ, ἀπὸ τὴν διάνοιαν*

(κειμ.) μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων : (64, φ.89r) κἀνένα πράγμα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα γῆινα βιωτικά (52, φ.140r) κἀνένα πράγμα, ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα τὰ κοσμικά
(κειμ.) τοῦ πλήθους : (64, φ.99v) διὰ τὸ πλήθος δῆμον κοινόν λαόν (52, φ.151r) διὰ τὸ πλήθος διὰ τον δῆμον διὰ τον κοινόν λαόν
(κειμ.) τοὺς φόβους ἐξαιροῦ τῶν πολιτῶν : (64, φ.102v) αἶρε ἔκβαλλε ἀποδείκνυε τοὺς τρόμους ( ) ( ) ἀπὸ τοὺς πολίτας ὑπηκόους (52, φ.153v) εὗγαλε αἶρε δίωκε τοὺς τρόμους τὰς πτοίας φρίκας δείματα ἀπὸ τους πολίτας
(κειμ.) ἀπέσταλκά σοι : (64, φ.73v) συνέγραψα καὶ ἔπεμψα ἔστειλα εἰς τοῦ λόγου σου (52, φ.126v) ἔστειλα ἔπεμψα εἰς τοῦ λόγου σου
(κειμ.) τοῖς πόνους : (64, φ.76r) μὲ τοὺς καθημερινούς πόνους κόπους μόχθους ἀγῶνας (52, φ.129r) μὲ πόνους κόπους μόχθους καμάτους ἀγῶνας τῆς ἀρετῆς
(κειμ.) τῶ γένει προσήκοντας: (64, φ.76r) κατὰ τὸ γένος δηλ: κατὰ τοὺς οἰκείους φίλους συγγενεῖς προσεγγίζοντας πλησιάζοντας (52, φ.129r) τοὺς πλησιάζοντας κατὰ τὸ γένος δηλ: τοὺς συγγενεῖς
(κειμ.) πείθου τοῖς νόμοις : (64, φ.78v) πειθάρχει ὑποτάσσου εἰς τοὺς νόμους ὄρους (52, φ.131r) ὑποτάσσου πειθάρχει ὑπακουε εἰς τοὺς νόμους ὄρους θεσμούς
(κειμ.) τοῖς πονηροῖς ἀπιστεῖν : (64, φ.81v) νὰ ἀπιστῆς νὰ μὴν δίδης ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς (52, φ.133v) νὰ μὴν ἐμπιστεύεσαι νὰ μὴν δίδης πίστιν, εἰς τοὺς πονηροὺς τοὺς φαύλους τοὺς κακεντρεχεῖς ἀνθρώπους
(κειμ.) ἐλύπησαν τοῖς λόγοις : (64, φ.86r) ἐπίκραναν ( ) ἐψύχραναν μὲ τὰ ψιλὰ λόγια ῥήματα (52, φ.137v) ἐπίκραναν ἐψύχραναν παρόξυναν, μὲ τὰ ἀμαθῆ τὰ ἀπαίδευτα λόγια τους
(κειμ.) τοσοῦτω κρείττων δικαιοσύνη χρημάτων ὄσω : (64, φ.88v) ἢ τήρησις ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου ὑπ: καὶ εἶναι τιμιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα ὠφελιμωτέρα ἀπὸ τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ ἀργύρια κατὰ τόσον καθ' ὅσον (52, φ.139v) ἢ δικαιοσύνη ὑπ: καλλιωτέρα ὠφελιμωτέρα χρησιμωτέρα, ἀπὸ τὰ χρήματα, τὰ ἄσπρα τὰ ἀργύρια, κατὰ τόσον, καθ' ὅσον,
(κειμ.) τοῖς μοχθηροῖς ἀδύνατον μεταλαβεῖν : (64, φ.88v) εἰς τοὺς μοχθηροὺς φαύλους πονηροὺς ἀνέφικτον εἶναι νὰ μεταλάβωσι μετέρχωσι κοινωσωσι μεταχειρισθῶσι ἀποκτῶσι (52, φ.139v) ὅμως ἀνέφικτον ἀμοίχανον ἐστί, εἰς τοὺς πονηροὺς τοὺς φαύλους τοὺς κακεντρεχεῖς, νὰ μεταλάβωσι μεθέξωσι κοινωνίσωσι
(κειμ.) ἀλλ' οὖν ἐλπίσι γε σπουδαίαις ὑπερέχουσι: (64, φ.89r) ὅμως ὑπερτεροῦσι ὑπερβάλουσι διαφέρουσι εἶναι καλλιώτεροι κατὰ τὰς ἐλπίδας προσδοχὰς ἀπεκδοχὰς τὰς σπουδαίας καλὰς ἐναρέτους φιλοσόφους (52, φ.139v) ὅμως ὑπερτεροῦσι ὑπερβάλλουσι πλεονεκτοῦσι, κατὰ τὰς ἐλπίδας προσδοκίας ἀπεκδοχὰς, τὰς χρηστάς τὰς καλὰς τὰς σπουδαίας
(κειμ.) πολλὴν δ' ἂν τῶ θεῶ χάριν σχοίην: (64, φ.90v) καὶ θέλει ἔχω γνωρίσω ἀνίσως ὁμολογήσω ἀποδόσω εὐχαριστίαν δοξολογίαν εἰς τὸν θεὸν περισσὴν δηλ: μεγάλως εὐχαριστήσω εἰς τὸν θεὸν (52, φ.141v) ἤθελε ὁμολογήσω γνωρίζω, εὐχαριστίαν, εἰς τὸν θεὸν, περισσὴν μεγάλην

(κειμ.) τοῖς δέ τυράννοις : (64, φ.95r) ὁμως εἰς τοὺς τυράνους βασιλεῖς (52, φ.146r) ὁμως εἰς τοὺς τυράννους τοὺς βασιλεῖς

(κειμ.) γίνου ταῖς ἐπιστήμαις : (64, φ.103r) ὕπαρχε χρημάτιζε ἔσο ἄξιος τοῦ πολέμου μέ τὰς ἐπιστήμας ἐμπειρίας τέχνας (52, φ.154r) ἔσο τύγχανε ὕπαρχε μάχημος μέ τὰς ἐπιστήμας τέχνας ἐφευρέσεις ἐπιτηδειώτητας

(κειμ.) ἧς οὐδέν μέρος τοῖς πονηροῖς μέτεστιν : (64, φ.105v) ἀπό τήν ὁποίαν ἀρετήν κανένα μέρος καμμία κληρουχία μετοχή εἰς τοὺς πονηροὺς φαύλους δέν ὑπ: δέν εἶναι (52, φ.156r) τῆς ὁποίας ἀρετῆς καμμία μερίς καμμία μερίδιον καμμία συνουσία κληρουχία καμμία μετοχή δέν ὑπ: δέν εἶναι εἰς τοὺς πονηροὺς φαύλους μοχθηροὺς

(κειμ.) ἧ πλουῶν τοῖς παισὶ καταλειπεῖν : (64, φ.106r) παρὰ νὰ ἐγκαταλήπης ἀφίσης ἐάσης παρα.... Εἰς τοὺς παῖδας εἰς ( ) τέκνα σου ὄλβον θησαυρόν μέγαν πολιάριθμον (52, φ.157r) παρὰ νὰ ἀφήσης εἰς τοὺς παῖδας σου ὄλβον θησαυρόν χρήματα πολλὰ

(κειμ.) καί τὰ μέν καί τοῖς φαύλοις παραγίγνεται : (64, φ.106r) καί τὰ χρήματα παραγίνονται ἄρχονται ἐπιφοιτῶσι δίδονται καί εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς (52, φ.157r) καί τὰ μέν χρήματα ἄσπρα ἀργύρια, πορεύονται ἀφικνοῦνται ὑπάγουσι φοιτῶσι εἰς τοὺς φαύλους μοχθηροὺς κακεντρεχεῖς πονηροὺς

Για τις μετατροπές των πτωτικῶν προσδιορισμῶν (γενική- δοτική) δε διαφέρουν σε γενικές γραμμές. Σε κάποιες περιπτώσεις ὁμως ἡ ἀπόδοση εἶναι πιο κοντά στη νεοελληνική π. χ. :

(κειμ.) δεῖν μηδέν παραλιπεῖν ὧν ἄν ἔχω σοι συμβουλεύειν: (64, φ.90v) ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει νὰ μὴν ἀφίσω ἄγραφον κανένα παράγγελμα ἀπὸ ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποῖα ἠθελε ἰσχύω ἠμπορῶ δύναμαι νὰ συμβουλεύσω διδάξω νοθετίσω ὑποβάλλω εἰς τοῦ λόγου σου (52, φ.141v) ὅτι πρέπει ἀρμόζει προσήκει, νὰ μὴν παραλείψω παραιτίσω ἀφίσω, κανένα παράγγελμα, ἀπὸ ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποῖα, δύναμαι ἰσχύω ἠμπορῶ νὰ συμβουλεύσω παραινέσω νοθετίσω, ἐσένα

(κειμ.) ὧν χρῆ : (64, φ.74v) καθ' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρέπει (52, φ.127v) ἐκεῖνας τὰς διδασκαλίας τὰς ὁποίας, πρέπει ἀρμόζει

Ἡ διαφορετική ἀπόδοση του ρ. της αρχαίας καθορίζει τὴν ἀπόδοση του πτωτικῶν προσδιορισμοῦ, π.χ.:

(κειμ.) γίνου δε τοῖς ἄλλοις : (64, φ.89v) συναναστρέφου καί μέ τοὺς ἄλλους ἀνοῦς (52, φ.140v) καί φαίνου εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους

Ἄλλοτε ἡ διαφορετική ἀπόδοση του πτωτικῶν προσδιορισμοῦ, δέν ἀποτελεῖ συντακτικὸ λάθος, π.χ.:

(κειμ.) πρότερον ἐπισκόπει τῇ γνώμῃ : (64, φ.89r) προτίτερα σκέπτου στοχάζου θεώρει προνοεῖ ζύγιαζε ταλάντευε μέ τὴν γνώμην τὸ ( ) τὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς (52, φ.140r) στοχάσου συλογίσου θεώρει, προτήτερα, τὴν γνώμην τὴν διάνοιαν τὸν στοχασμὸν

(κειμ.) τὸς μετὰ δικαιοσύνης ζημιωθέντες : (64, φ.88v) ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἐζημιώθησαν ἐβλάφθησαν ἔχασαν τὰ ἴδια των πλούτη μὲ τὴν δικαιοσύνην διαφύλαξιν τῆς δικαιοσύνης (52, φ.139v) ἐκείνους οἵτινες ἐζημιώθησαν ὑστερίθησαν ἔχασαν τὰ ὑπάρχοντά τους, διὰ τὴν δικαιοσύνην δηλ: διὰ νὰ φυλάξουν τὴν δικαιοσύνην

(κειμ.) δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὠνητή : (64, φ.106r) ἀλλὰ ἡ τιμὴ ἢ εὐκλεία δὲν ὑπ: ἀγοραστὴ προσποριστὴ ἀπὸ τὰ χρήματα ἄσπρα ἀργύρια (52, φ.157r) ὅμως ἡ τιμὴ ἢ φήμη τὸ ὄνομα δὲν ὑπ: ἀγοραστὸν προσποριστὸν ἀποκτητὸν μὲ χρήματα ἄσπρα ἀργύρια

Εμπρόθετος προσδιορισμός > Πρόταση

(κειμ.) ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις : (64, φ.73r) τὰς φιλίας ἐταιρίας συνομιλίας ἀγάπας συναναστροφάς, ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους ἕνας μὲ τὸν ἄλλον (52, φ.126r) εἰς τὰς συνηθείας συναναστροφάς φιλίας ἀγάπας ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ των

(κειμ.) τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας : (64, φ.73v) φιλίας ἀγάπης ἐταιρίας ξυνηθείας ὅπου ἔχομεν ἀλλήλους μας ἀναμεταξύ μας (52, φ.126v) τῆς ἀγάπης εὐνοίας, ὅπου ἔχομεν ἀναμεταξύ μας

(κειμ.) τῆς πρὸς ἱππόνικον συνηθείας : (64, φ.73v) τῆς φιλίας συνομιλίας ὅπου εἶχομεν μὲ τὸ ( ) ἱππόνικον (52, φ.126v) τῆς φιλίας τῆς ἀγάπης τῆς συναναστροφῆς, ὅπου εἶχον μὲ τὸν πατέρα σου, τὸν ἱππόνικον

(κειμ.) τῶν περὶ τὸ σῶμα γυμνασίων : (64, φ.78r) ἀπὸ τὰ γυμνάσια ὅπου θεωρῆται εἰς τὸ σῶμα (52, φ.130v) ἀπὸ τὰ γυμνάσια ἀσκήσεις ὅπου θεωροῦνται, εἰς τὸ σῶμα τὸ κορμὶ ἦτοι τὰς σωματικὰς

(κειμ.) ἐν τοῖς κινδύνοις : (64, φ.82v) ὅπου γίνεται εἰς τοὺς κινδύνους δυστυχίας (52, φ.134v) ὅπου κάμνουν εἰς τοὺς κινδύνους τὰς συμφορὰς τὰς δυστυχίας σου

(κειμ.) πρὸ μέθης : (64, φ.85v) προτιήτερα ἀπὸ τὴν μέθην δηλ: προτοῦ μεθήσης (52, φ.137r) προτοῦ νὰ μεθήσης

(κειμ.) ἐν δημοκρατία : (64, φ.87v) μέσα εἰς πόλιν ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσιάζει ὁ δῆμος κοινός λαός (52, φ.138v) εἰς πόλιν, ὅπου ἐξουσιάζει ὁ δῆμος ὁ λαός

(κειμ.) ἐν μοναρχία : (64, φ.87v) μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην (52, φ.138v) εἰς πόλιν, ὅπου ἐξουσιάζει μονάρχης

(κειμ.) ἐν μὲν τῷ ῥαθυμῶν : (64, φ.91v) ὅταν ῥαθυμῶμεν ἀμελῶμεν ὀλιγορῶμεν καταφρονῶμεν τῆς ἀρετῆς (52, φ.142r) διότι ὅταν ῥαθυμῶμεν ἀμελῶμεν ῥαστώνεῦμεν

Παρά τις ομοιότητες στις οποίες συνηγοροῦν τα παραπάνω παραδείγματα, ἡ αντικατάσταση του εμπρόθετου προσδιορισμοῦ τῆς ἀρχαίας με πρόταση στη νεότερη Ἑλληνικὴ δὲν εἶναι κανόνας καὶ για τὰ δυο χφ. ὅπως π.χ.:

(κειμ.) τὴν ἐν λόγοις : (64, φ.74r) ὅπου θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τοὺς λόγους εἰς τὰ μαθήματα (52, φ.127v) ἐπὶ λόγον

(κειμ.) ρώμη δέ μετά φρονήσεως : (64, φ.75r) και ή ισχύς δύναμις ή σωματική ανδρεία όταν είναι συντροφιασμένη μέ φρόνησιν γνῶσιν σύνεσιν διάκρισιν (52, φ.128r) και ή ρομαλαιότης ή δύναμη ή ισχύς τοῦ σώματος, μαζῶν μέ τήν γνῶσιν φρόνησιν σύνεσιν

(κειμ.) μὴ τὰ πρὸς τήν ρώμην : (64, φ.78r) μὴ διὰ τήν δύναμιν ανδρείαν (52, φ.130v) ὄχι ἐκείνας ὁποῦ συμφέρουσι λυσιτελοῦσι χρησιμεύουσι, εἰς τήν δύναμιν τήν ισχὺν τήν ρομαλαιότητα

(κειμ.) ἐκ τῆς ἀρρώστιας : (64, φ.87r) ὁποῦ δοκιμάζωμεν ἀπὸ τήν ἀρρωστίαν ἀσθενεῖαν καχεξίαν μας (52, φ.138v) τὰς προερχομένας, ἀπὸ τήν ἀρρώστιαν τήν ἀσθένειαν

(κειμ.) καί τήν παρ' ἐκείνων εὐνοίαν : (64, φ.87v) καί τήν φιλίαν ἀγάπην ὁποῦ προέρχονται ἀπὸ ἐκείνους τοὺς βασιλεῖς (52, φ.138v) τήν ἀγάπην φιλίαν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς βασιλεῖς

(κειμ.) ἐν ἀνθρώπου σώματι: (64, φ.89r) ὁποῦ εὐρίσκεται μέσα εἰς τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου (52, φ.140r) ὁ εὐρισκόμενος, μέσα εἰς τό κορμί τοῦ ἀνθρώπου

(κειμ.) τὰ περί τοὺς θεοὺς : (64, φ.101v) τὰ πρέποντα ἀνήκοντα εἰς τοὺς θεοὺς τὰς προσφορὰς ὁποῦ πρέπει να προσφέρῃς εἰς τοὺς θεοὺς (52, φ.152v) τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς θεοὺς

(κειμ.) μετ' ὀργῆς : (64, φ.102v) μέ ὀργήν θυμόν ὅταν εἶσαι θυμωμένος (52, φ.154r) μέ ὀργήν θυμόν ἀγανάκτησιν

(κειμ.) περί τό σῶμα : (64, φ.106r) ὁποῦ ἀνήκουσι θεωροῦνται πάρεξ εἰς τό σῶμα (52, φ.157v) τοὺς θεωρουμένους εἰς τό σῶμα τό κορμί

Σε ἄλλη περίπτωση η διαφορά ἐγγεῖται σε προσωπική ἐπιλογή παρὰ σε τεχνική του μεταφραστικού λόγου, π. χ. :

(κειμ.) ἐν τῷ βίῳ : (64, φ.79v) ὁποῦ ἔχῃς εἰς τήν παροῦσαν ζωήν (52, φ.132r) ὁποῦ ἔχεις εἰς τήν ζωήν σου

(κειμ.) ἐν τῷ ζῆν : (64, φ.90r) ὁποῦ γίνεται εἰς τήν παρούσαν ζωήν (52, φ.140v) ὁποῦ θεωρεῖται εἰς τήν ζωήν

Πτωτικός προσδιορισμός > Πρόταση

(κειμ.) τοῦ τε ζημίαν μεγάλην ἐκτίσαι : (64, φ.84r) ἢ διὰ καμμίαν μεγάλην ζημίαν βλάβην ἀδικίαν τζερεμέ* ὁποῦ ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση νά κτήσης, πληρώσης (52, φ.135v) διὰ νά πληρώσης νά ἀπαντίσης βλάβην μεγάλην ὑπερβολικὴν περισσὴν

(κειμ.) τῷ μέν ἐπιτελεῖν : (64, φ.89r) μέ τό σῶμα νά ἐπιτελεῖς τελειόνης κατορθώνης φέρεις εἰς ἔργον πράξιν (52, φ.140r) νά ἐκτελῇς κατορθώνης ἐμπληροῖς, , μέτὸ σῶμα

(κειμ.) εἰ μὴ διαμάρτοίμι τῆς δόξης : (64, φ.90v) ἀνίσως δέν ἤθελε ἐκπέσω ἀπὸ τήν δόξαν ὑπολειψῖν καλήν ἐλπίδα (52, φ.141v) ἀνίσως δέν ἀμαρτάνω δέν σφάλλω δέν ἀποτύχω, ἀπὸ τήν δόξαν τήν καλήν ὑπόληψιν τήν καλήν ἐλπίδα

(κειμ.)φιλοπονία : (64, φ.91r) φεροπονίαν ἐπιμέλειαν σπουδὴν ὅπου ἔδειξας (52, φ.142r) τὴν φερεπονίαν ἐπιμέλειαν σπουδὴν, ὅπου ἔχεις

Επίρρημα > Εμπρόθετος προσδιορισμός.

(κειμ.)ἄμα : (64, 90v) ἐν ταυτῶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν (52, φ.141r) εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν

(κειμ.)ἐντεῦθεν : (64, φ.90v) ἀπὸ ἐδῶ ἀπὸ τὸν παρόντα παραιναιτικὸν λόγον (52, φ.141v) ἀπὸ ἐτοῦτων τὸν παραιναιτικὸν λόγον

(κειμ.) τούναντίον : (64, φ.91r) καθ' ὅλον τό ἀνάπαλιν (52, φ.142r) καθ' ὅλον τό ἀνάπαλιν

(κειμ.)πρῶτον : (64, φ.91v) κατὰ πρῶτον πρὸς καιρὸν (52, φ.142v) ἐν πρώτοις καταρχὰς

(κειμ.) ὕστερον : (64, φ.91v) καί μετὰ ταῦτα (52, 142v) ἔπειτα μὲ τὰ ταῦτα

(κειμ.)πανταχόθεν : (64, φ.93v) ἀπὸ κάθε σύγγραμμα (52, φ.144r) ἀπὸ ὅλα τὰ συγγράμματα

(κειμ.)μόλις : (64, φ.93v) μετὰ βίας μετὰ πολλοῦ κόπου καί σπουδῆς (52, φ.144v) μετὰ βίας μετὰ κόπου πολλοῦ

Γενικές παρατηρήσεις :

Ἡ τακτική των μετατροπῶν ἀπὸ ἓνα εἶδος του λόγου σε ἄλλο ἐπιβάλλεται ὅταν πρόκειται για μετάφραση του ἀρχαίου κειμένου σε νεότερη μορφή γλώσσας. Οἱ μετατροπές ως τεχνική ἀκολουθοῦνται καὶ στα δυο χφ. Ὅμως ἡ ἀναγκαιότητα για τις μετατροπές σε ἐπίπεδο πρότασης, προκύπτει για το χφ. 64 πιο συχνή.

δ) Ανάλυση των μετοχῶν καὶ των ἀπαρεμφάτων.

Για τὴν ἀντικατάσταση τῆς μετοχῆς ἐπιλέγεται συνήθως ἡ ἀνάλυσή τῆς με τὴν ἴδια τεχνική, π.χ.:

(κειμ.)τούς ἀκούοντας ὠφελοῦσιν:

(64, φ.74r) τοῦς ἀκροατάς μαθητάς λυσιτελοῦσιν χρησιμεύουσι βοηθοῦσι

(52,127r) δι' ὅτι ἡ κοσμοῦντες τὰ ἦθη λυσιτελοῦσι χρησιμεύουσι βοηθοῦσι τοῦς ἀκροατάς ἐνωτιστάς

(κειμ.) τὸν δέ πόνον ἔπαινον ἡγουμένη.

(64, φ.75v) καί νομίζει λογιάζει ὑπολαμβάνει τον πόνον μόχθον ἀγῶνα ἐπιμέλειαν φιλοπονίαν ἐγκώμιον εὐφημίαν τιμὴν εὐκλειαν

(52, φ.128v) καί ἡγεῖται νομίζει, , καί τὸν κόπον τὸν μόχθον τὸν κάματον, ἐγκόμιον εὐφημίαν ἀνάρρησιν

(κειμ.) τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων

(64, φ.75v) ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό ἐκείνους τοῦς ἥρωας μυθικούς ἤρακλέα τε και θυσέα

(52, φ.128v) ἐκείνων ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν, ἀπό ἐκείνους τοῦς ἥρωας

(κειμ.) οὐδέ ραθυμῶν διετέλεσε τόν βίον

(64, φ.76r) μήτε μετά ραθυμίας ἀμελείας ὀκνηρίας ραστώνης δέν διήνησε δέν ἐπέρασε τήν ζωήν διαγωγήν πολιτείαν

(52,129r) μήτε ἐπέρασε διήνυσε παρήλθε, τήν ζωήν μέ ραθυμίαν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν

(κειμ.) εὐσέβει τά πρός τοῦς θεοῦς, μή μόνον θύων,

(64, φ.77v) γίνου εὐσεβῆς εἰς τόν θεόν και ὄχι μοναχά μέ τό νά προσφέρης θυσίας ὀλοκαντώσεις εἰς αὐτόν

(52, φ.130r) γίνου εὐσεβῆς, κατά τὰ ἀνήκοντα, εἰς τοῦς θεοῦς, ὄχι μονάχα, μέ τό νά θυσιάζης προσφέρης θυσίας, εἰς τοῦς θεοῦς

(κειμ.) μηδέ ποτε μηδέν αἰσχρόν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν·

(64, φ.78v) μη κάμμίαν φοράν προσδοκάς μην ἀπαντυχαίνης ὅτι θέλει λανθάσης γελάσης ἀπατήσης τοῦς ἀνοῦ'ς ἀνίσως ἤθελε ποιήσης κάμνης κάνένα αἰσχρόν ἄτιμον ἄπρεπον

(52, φ.131r) Μή ἔλπιζε μή νόμιζε θάρρει, κάμμίαν φοράν, ὅτι θέλεις λανθάσεις γελάσεις ἀπατήσεις τοῦς ἄλλους, ὅταν ποιήσης κάμνης πράξης κάνένα αἰσχρόν ἄτοπον ἀπαίσιον φαῦλον ἔργον

(κειμ.) ἄ δέ μή μεμάθηκας προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμας.

(64, φ.79v) ἐκείνα τά μαθήματα τά ὅποια δέν ἔμαθες δέν ἐδιδάχθεις δέν ἐπαιδεύθεις προσπόριζε ἀπόκτα μάθανε μέ τάς ἀναγνώσεις

(52, φ.131v) και προσλάμβανε προσπορίζου ἀποδέχου, μέ τάς ἐπιστήμας τάς ἀσκήσεις τάς γυμνασίας, ἐκείνα τά μαθήματα τά ὅποια, δέν ἔμαθες δέν ἐπεδεύθης δέν ἐδιδάχθης

(κειμ.) πρός τοῦς διδάσκειν τί χρήσιμον ἐπαγγελομένους.

(64, φ.80r) ἐκείνους ὅπου ἐπαγγέλονται τάξουσιν ὑπόσχονται νά διδάξωσι νά συμβουλεύσωσι νά νουθετήσωσι κάμμίαν διδασκαλίαν συμβουλήν ὠφέλιμον σωτήριον

(52, φ.132r) εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐπαγγέλλονται ὑπισχνοῦνται, νά διδάσκωσι μαθητεύωσι παραινώσι, κάνένα δίδαγμα μάθημα ἐποφελές ὀνήσιμον λυσιτελές.

(κειμ.) ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων·

(64, φ.81v) ἢ διά νά σώσης ἐλευθερώσης λυτρώσης τοῦς φίλους σου ἀπό τά κίνδυνα τά δεινά

(52, φ.133v) ἢ διὰ νὰ λυτρώνης φυλλάττης, φίλους ἠγαπημένους ξυνήθεις, ἀπὸ κινδύνους συμφορὰς δυστυχίας

(κειμ.) σοι τε τῶ λέγοντι

(64, φ.81v) εἰς ἐσένα ὁποῦ τά λαλῆς

(52, φ.133v) ἀπὸ λόγου σου, ὅστις λέγεις λαλεῖς ὁμιλεῖς αὐτὰ

(κειμ.) τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο πρὸς τοὺς παρόντας,

(64, φ.83r) φέρε ἔχε εἰς τὴν μνήμην διήγησιν τοὺς φίλους ὅταν λύπῳσι εἶναι μακράν ἔμπροσθεν εἰς ἐκείνους τοὺς φίλους σου (που) εἶναι κείνται παρῶν ἔμπροσθέν σου

(52, φ.135r) ἐνθυμοῦ ἀναπόλει μνημόνευε τοὺς φίλους τοὺς ἠγαπημένους τοὺς ξυνήθεις, ὅταν λύπῳσι δὲν εὐρίσκονται παρόντες ἔμπροσθεν, εἰς τοὺς παρευρεθέντας παρευρισκομένους

(κειμ.) πεπαυμένοις δέ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων,

(64, φ.85r) καὶ ἀνίσωσ ἐπιτιμᾶς διὰ τό παραλόγως αὐτοὺς θυμοῦσθαι ἀφ' οὗ παύσωσι ἀπὸ τὴν ὀργὴν τὸν θυμόν

(52, φ.136v) καὶ ἐὰν ἐπιπλήττης ἐπιτιμᾶς ἐλέγχης, ἀφ' οὗ παύσωσι σχολάσωσιν ἐλευθεροθῶσιν, ἀπὸ τὴν ὀργὴν τὸν θυμόν τὴν ἀγανάκτησιν

(κειμ.) τοὺς γὰρ ἠρακλέα καὶ τάνταλον γενήσας,

(64, φ.93r) διότι ὁ θεὸς ὁ ζεύς ὁ πρῶτος ὁ ὑπατος τῶν θεῶν μέ ὄλο ὁποῦ αὐτός ὁ ἴδιος ἐγέννησε τὸν ἠρακλέα καὶ τὸν τάνταλον

(52, φ.143v) Διότι ὁ θεὸς ὁ ζεῦς, ἐγέννησεν, τὸν ἠρακλέα, καὶ τὸν τάνταλον

(κειμ.) τοιγάρτοι κύριοι γενόμενοι

(64, φ.95v) λοιπὸν οἱ βασιλεῖς ἀφ' οὗ γέννωσι ἀποβῶσι ἀποκατασταθῶσι χρηματίσωσι δεσπότηι ἐξουσιασται ἀυθένται

(52, φ.146v) Τοιγαροῦν αὐτοὶ ἀφ' οὗ ἤθελε γέννωσιν ἀποβῶσι χρηματίζωσιν ἀποκατασταθῶσιν ἀυθένται δεσπότηι

(κειμ.) ὧν ἐνθυμούμενον χρή προσέχειν τὸν νοῦν,

(64, φ.98r) τὰ ὁποῖα ἄνω εἰρημένα νὰ ἐνθυμᾶσαι ἀναπολῆς φέρης εἰς νοῦν πρέπει προσήκει ἐσί καὶ νὰ προσέχης ἐπιμελῆσαι κατὰ τὸν νοῦν τὸν στοχασμὸν διάνοιάν σου

(52, φ.149v) τὰ ὁποῖα βραβεῖα πρέπει προσήκει νὰ ἐνθυμᾶσαι νὰ ἀναπολῆς μνημονεύης καὶ νὰ προσέχης κατὰ τὸν νοῦν

(κειμ.) ἀλλ' ἐπ' ἀρετῆ μέγα φρονῶν,

(64, φ.105v) ἀμὴ διὰ τὴν ἀρετὴν σου μεγαλούχει (ἐπαίρου) φιλοτιμοῦ

(52, φ.156r) ἀμὴ φαίνου ὅτι μεγαλοφρονῆς ἐπαίρεσαι σεμνήνεσαι διὰ ταῖν ἀρετῆν ἀγαθοεργίαν καλοκἀγαθίαν

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τα παραπάνω ἡ ομοιότητα ἀφορᾷ μόνο στὴν ἀνάλυση τῆς μετοχῆς καὶ στὸν τρόπο ἀπόδοσῆς τῆς (δευτερεύουσα πρόταση, ὄνομα) παρὰ στα ὑπόλοιπα δηλαδὴ στὸ εἶδος τῶν προτάσεων, στὸ λεξιλόγιο, στὸς χρόνους καὶ στὴ συνολικότερη δομῆ, π.χ.:

(κειμ.) τὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀδύνατα δυνατὰ καθιστῶσα, τὰ δε τῷ πλήθει φοβερὰ θαρσαλέως ὑπομένουσα.

(64, φφ.75r – 75v) ἐκεῖνα ὅπου ὑπάρχουσι φαίνεται εἰς τοὺς ἄλλους χυδαίους ἀνοῦς ἀναίφνκτα δυσκολοκατόρθωτα δυσεπιχείρητα ἐφικτὰ εὐκολοκατόρθωτα εὐεπιχείρητα ἀποκαθίστησι ποιεῖ θύμει ἀπεργάζεται καὶ ἐκεῖνα ὅπου φαίνεται καταπληκτ(ὰ) φρικαλέα εἰς τὸ πλήθος δῆμον κοινὸν λαὸν ὑπομένει ὑποφέρει βαστάζει ἀνέχεται ὑπομονετικῶς μεγαλοψυχῶς ἀνδρείως

(52, φφ.128r – 128v) ἐπειδὴ ἀποκαθίστησι ποιεῖ ἀπεργάζεται, τὰ ἐνέφικτα δισεπιχείρηστα δυσκολοκατόρθωτα, ἐκεῖνα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια φαίνονται εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐφικτὰ εὐεπιχείρηστα εὐκολοκατόρθωτα, καὶ ὑπομένει ὑποφέρει βαστάζει, εὐθαρσῶς ἐνδρίως μεγαλοψυχῶς, ἐκεῖνα τὰ συμβεβηκότα, τὰ ὅποια ἐστὶ φοβερὰ τρομερὰ καταπληκτικά, εἰς τὸ πλήθος τὸν κοινὸν λαὸν

Οἱ ἀποκλίσεις στὴν ἀντικατάσταση τῆς μετοχῆς στα χφ.(αρ.64, 52), εἶναι πολλές, ἀποσκοποῦν στὴν ομαλότερη ροὴ τῶν νοημάτων καὶ ἀναδεικνύουν τὴν προσωπικὴ παρέβαση τοῦ ἀντιγραφέα- διδασκάλου. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τα παρακάτω παραδείγματα:

(κειμ.) ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφούντας ἐπανορθῶ

(64, φ.74r) καὶ ἐγὼ τοὺς σπουδάζοντας (μεθιόντας) τὴν φιλοσοφίαν διδάσκω

(52, φ.127r) καὶ, ἐγὼ, διορθῶνω διευθετῶ, ἐκεῖνους οἵτινες φιλοσοφοῦσι σπουδάζουσι ἐπιμελοῦνται μετέρχονται τὴν φιλοσοφίαν

(κειμ.) ἐξουσίαν μὲν τῆ ράθυμιά παρασκευάζων,

(64, φ.75r) ἐπειδὴ παρέχει ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν

(52, φ.128r) μὲ τὸ νὰ παρασκευάζῃ παρέχει δείδει, εἰς τὴν ἀμέλειαν τὴν ὀκνηρίαν ἤτοι εἰς τοὺς ἀμελεῖς ἀνθρώπους, ἀδειαν ἐλευθερίαν ἄνεσιν

(κειμ.) καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἀσκούντων ἐκόσμησε,

(64, φ.75r) καὶ ἡ ῥώμη τὰ κορμῖα τῶν ἀθλητῶν γυμναστῶν παλαιστῶν στολίζει ὠραῖζει ἐνδυναμεῖ

(52, φ.128r) καὶ κοσμεῖ στολίζει ὠραῖζει, τὰ σώματα τὰ κορμῖα, ἐκείνων ὅπου ἀσκοῦσι γυμνάζονται αὐτὴν

(κειμ.) οὐδὲ γάρ ὀλιγωρῶν τῆς ἀρετῆς

(64, φφ.75v–76r) διότι ὁ μαθητῆς σου (μήτε) μετὰ ὀλιγορήσεως παροράσεως καταφρονήσεως τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολιτείας
(52, φ.129r) μήτε ὀλιγόρει κατεφρόνει παρέβλεπε, τὴν ἀρετὴν ἀγαθοεργεῖαν

(κειμ.) τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς μὴ φθονοῦντας
(64, φ.83r) καὶ ἐκείνους ὅπου δὲν φθονοῦσι δὲν ζυλωτυποῦσι βασκαίνουσι αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ τὰς εὐτυχίας
(52, φ.134v) καὶ ἐκείνους οἵτινες δὲν φθονοῦσι δὲν ζυλωτυποῦσι δὲν βασκαίνουσι, διὰ τὰς εὐτυχίας εὐπραγίας σου

Ἡ αντικατάσταση τοῦ απαρεμφάτου ακολουθεῖ τὴν ἐξῆς τεχνικὴ :

(κειμ.) ἡγούμενος οὖν πρέπειν
(64, φ.73v) ἐγὼ νομίζω λογιάζω κρίνω λοιπόν ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει
(52, φ.126v) ἐγὼ νομίζω ὑπολαμβάνω, ὅτι πρέπει ἀρμόζει προσήκει

(κειμ.) παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ
(64, φ.74r) καὶ νὰ παιδεύω μαθητεύω διδάσκω νουθετῶ ἄλλους σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἀγαπῶ
(52, φ.126v) καὶ, ἐγὼ, ἐπιχειρίζομαι σπουδάζω ἐπιβάλλομαι, νὰ παιδεύω, νὰ διδάσκω νὰ νουθετῶ

(κειμ.) ὥστε μηδέ τὸν ἅπαντα χρόνον δύνασθαι λήθην ἐμποιῆσαι
(64, φ.75v) ὥστε ὅπου μήτε ὅλος ὁ χρόνος ὅλος ὁ αἰὼν ὅλος ἢ ἀπόκτησις τοῦ καιροῦ δὲν δύναται δὲν ἠμπορῆ νὰ ἐμποιῆση προξενῆση προσάψη (λησμονισίαν) μνημοσύνην
(52, φ.128v) ὥστε ὅπου μήτε ὅλος ὁ καιρὸς ὅλη ἢ ἀνθρώπινη ζωὴ, δὲν δύναται δὲν ἰσχύει δὲν ἠμπορεῖ, νὰ φέρῃ ἐπάξην νὰ προξενῆση, ἀλησμονησίαν ἀμνημοσύνην

(κειμ.) ἂν μὴ δεόμενος, τό δεῖσθαι προσποιῆ
(64, φ.82r) ἀνίσως ὅταν δὲν χρειάζεται αὐτό, προσποιῆσαι μεταπλάττεσαι μετασχηματίζεσαι ὑποφαίνεσαι ὅτι ἔχῃς χρεῖαν ἀνάγκην τινὸς πράγματος
(52, φ.134r) ἀνίσως προσποιῆσαι ὑποκρίνεσαι σχηματίζεσαι τὸ ὅτι δέεσαι χρειάζεσαι ἔχεις ἀνάγκην τινὸς πράγματος

(κειμ.) τῶ συμμέτρως τῶν ὑπαρχόντων ἀπολαύειν.
(64, φ.86r) μέ τό νὰ ἀπολαμβάνῃς ἐντρυφᾶς καρποῦσαι μεταχειρίζεσαι μετρίως τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη
(52, φ.137r) διὰ νὰ ὑπολαμβάνῃς νὰ μεταχειρίζεσαι, τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη, μετριμένως ἱκανῶς ἀρκετῶς

(κειμ.) ὧν ἐνθυμούμενον χρῆ προσέχειν τὸν νοῦν,

(64, φ.98r) τὰ ὅποια ἄνω εἰρημένα νὰ ἐνθυμᾶσαι ἀναπολῆς φέρης εἰς νοῦν πρέπει προσήκει ἐσί καί νὰ προσέχης ἐπιμελῆσαι κατὰ τόν νοῦν τόν στοχασμόν διάνοιάν σου

(52, φ.149v) τὰ ὅποια βραβεῖα πρέπει προσήκει νὰ ἐνθυμᾶσαι νὰ ἀναπολῆς μνημονεύης καί νὰ προσέχης κατὰ τόν νοῦν

Συμπερασματικά, για την ανάλυση του απαρεμφάτου της αρχαίας παρατηρείται ότι η τεχνική επαναλαμβάνεται και στα δυο χφ. ως εφαρμογή ενός γενικού κανόνα. Κάποιες διαφορές εντοπίζονται στο λεξιλόγιο, καθώς και στο χρόνο (μέλλοντας) του ρήματος της κύριας πρότασης από την οποία εξαρτάται η δευτερεύουσα του απαρεμφάτου, π.χ:

(κειμ.) ἐγὼ σοι πείσομαι συντόμως ὑποθέσθαι,

(64, φ.77v) καὶ ἐγὼ ἐσένα θέλω πειράση δοκιμάση ἐπιμεληθῆ νὰ συμβουλευσω διδάξω νὰ εἶπω (οὐς) ἐν συντόμῳ ἐν συντομίαν ἐκείνας τὰς διδασκαλίας

(52, φ.130r) ἐγὼ θέλει ἀγωνισθῶ σπουδάσω ἐπιμεληθῶ, νὰ διδάξω νουθετήσω συμβουλευσω, ἐσένα ἐν συντομία περιληπτικῶς, ἐκεῖνα τὰ ἐπιτηδεύματα τὰς πράξεις

(κειμ.) μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλης·

(64, φ.81v) μήτε ἀνίσως θέλης κάμνης ὄρκον ἀληθῆ

(52, φ.133v) μήτε ἀνίσως ἤθελε βούλεσαι θέλης, νὰ κάμνης ὄρκον ἀληθῆ

(κειμ.) οὕτω γὰρ δόξεις ἅμα τε τοῖς θεοῖς θύειν,

(64, φ.77v) διότι τέτοιας λογῆς ποιῶν θέλη φανῆς ὀφθῆς ὁμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν ὅτι θύης θυσιάζης κάμνης θυσίαν εἰς τούς θεούς

(52, φ.130r) διότι ἐπειδή τοιουτοτρόπως ποιῶν, θέλεις φανῆς νομισθῆς λογισθῆς, ὅτι θυσιάζεις προσφέρεις θυσίας, εἰς τούς θεούς

ε) Συμπλήρωση των ὀρων της πρότασης.

Συμπλήρωση υποκειμένου και αντικειμένου :

Στην απόδοση του αρχαίου ελληνικού κειμένου στη νεότερη ελληνική ακολουθείται η τάση συμπλήρωσης των ὀρων της πρότασης: του υποκειμένου και του αντικειμένου. Οι αποκλίσεις των δύο χφφ. δεν αφήνουν περιθώρια σύγκρισης, π.χ:

(κειμ.) εἰλήφασιν : (64, φ.73r) οἱ φαῦλοι οἱ σπουδαῖοι ἔλαβεν ἐδέξαντο ἔχουσιν κέκτηται (52, φ.126r) καὶ ἔλαβον ἔχουσιν

(κειμ.) οἱ μὲν : (64, φ.74r) ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι (52, φ.127r) οἱ συγγράφοντες τούς προτρεπτικούς λόγους

(κειμ.) οί δε καί : (64, φ.74r) ἄλλοι διδάσκαλοι καί οί διδάσκοντες τούς νέους τήν ἠθικὴν φιλοσοφίαν (52, φ.127r) οί κοσμοῦντες τὰ ἦθη

(κειμ.) καταλείψωσιν : (64, φ.115v) νά ἤθελε ἀφίσωσι ( ) παραιτήσωσι εἰς τούς μεταγενεστέρους (52, φ.166r) διὰ νὰ ἀφήσωσιν ἐάσωσιν παραιτήσωσι τοῖς ἐπιγενησομένοις

(κειμ.) τῶ λέγοντι : (64, φ.81v) ὁποῦ τὰ λαλῆς (52, φ.133v) ὅστις λέγεις λαλεῖς ὁμιλεῖς αὐτὰ

(κειμ.) εἶχον : (64, φ.133v) οί κύπριοι διέκειντο εὐρίσκοντο (52, φ.181v) οί ἐντόπιοι διέκειντο εὐρίσκοντο

(κειμ.) οὕτω δ' οὖν ὥρμησεν : (64, φ.138r) τόσον πολλά δηλ: μέ τόσην ἐξουσίαν τόσον στρατεύμα λοιπόν ὁ ἀρταξέρξης ἔτρεξεν ἐκίνησεν ἤγειρεν (ἐκρότησεν) πόλεμον κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρου (52, φ.185v) λοιπόν ὁ ἀρταξέρξης ὀρμητικῶς ἐκινήθη ἐπεστράτευσεν ἐναντίον εἰς τὸν εὐαγόραν τοιοῦτω τρόπῳ μὲ τοιαύτας παρασκευὰς μὲ τοιαῦτα στρατεύματα

(κειμ.) εὐαγόραν διεφύλαξεν : (64, φ.123v) καί ὁ θεός διατήρησεν διεφύλαξεν τὸν εὐαγόραν (52, φ.173v) καὶ διεφύλαξεν διατήρησεν διέσωσεν ἢ τύχη τὸν εὐαγόραν

(κειμ.) ἀπέχεσθαι : (64, φ.74v) πρέπει οί νέοι νὰ ἀπέχωσι λύπωσι ἀπομακρύνωσι ἀφίστανται (52, φ.127v) νὰ ἀπέχωνται ἀπομακρύνωνται ἀφίστανται

(κειμ.) μή τυχῶν μὲν : (64, φ.82v) ἀνίσως δὲν τύχης δὲν λάχης αὐτό τό ἐμπιστευμένον (52, φ.134r) δι' ὅτι ἀνίσως δὲν ἐπιτύχης λάχης εὐρύς, αὐτοὺς τούς φίλους πιστοὺς

(κειμ.) πολλάκις : (64, φ.86r) πολλαῖς φοραῖς οί ἔχοντες τήν ἀπαιδευσίαν οί βάρβαροι (52, φ.137v) πολλαῖς φοραῖς

(κειμ.) ἐκλεξάμενος : (64, φ.134v) συνελέξατο ἐδιάλεξεν ἐπροτίμησεν τήν κύπρον (52, φ.182v) αὐτὸς ὁ κόνων προεκλέξατο ἠρετήσατο προήλετο ἐδιάλεξεν τῆς κύπρου

(κειμ.) ἦν φύσει πατρίς : (64, φ.135v) ὑπῆρχε καί ἦτον ἡ πόλις τῶν ἀθηνῶν φυσικὰ ἀπό τούς προγόνους προπάτοράς του πατρίδα ἐνεγκουμένη (52, φ.183r) αὐτὴ ἡ πόλις ὑπῆρχε πατρίδα ἐνεγκουμένην φυσικὰ ἐκ φύσεως ἐκ προγόνων

(κειμ.) ἐδίδασκον αὐτούς : (64, φ.136r) αὐτοὶ οἱ δύο ( ) ἐσυμβούλευον ἐνουθέτουν ἐπαρακίουν αὐτούς τοὺς στρατιγούς τοῦ βασιλέως (52, φ.183v) ἐνουθέτουν ἐσυμβούλευον ἡρμήνευον αὐτούς τοὺς στρατηγούς

(κειμ.) ἐγώ : (64, φ.144r) ἐγώ ὁ ἰσοκράτης (52, φ.191v) ἐγώ

(κειμ.) πολλάκις γάρ ὄν τοῖς λόγοις ἐλύπησαν, τούτῳ τοῖς ἔργοις τὴν τιμωρίαν : (64, φ.86r) διότι πολλαῖς φοραῖς οἱ ἔχοντες τὴν ἀπαιδευσίαν οἱ βάρβαροι ἔδωσαν παρέσχον ἀπώτησαν ἐπλήρωσαν τὴν ποινήν τιμωρίαν κόλασιν (52, φ.137v) διότι, πολλαῖς φοραῖς, ἐτιμωρήθησαν ἐπαιδεύθησαν ἐκολάσθησαν

Συμπλήρωση επιρρηματικού προσδιορισμού:

(κειμ.) συνεξεῖλεν : (64, φ.121r) συνεπάρθησε ἠφάνησεν καθήλεν μαζί μέ τούς ἄλλους ἔλληνας (52, φ.171r) ἐπόρθησεν ἐκούρσευσεν ἐλεηλάτησεν σὺν τοῖς ἄλλοις

(κειμ.) ἀπό διός : (64, φ.144v) ἀπό τόν θεόν τόν διά κατά τό γένος (52, φ.192r) ἀπό τόν θεόν τόν διά

(κειμ.) τόν τελευταῖον : (64, φ.141r) τὴν τελευταῖαν ὄλουστερινήν ἐσχάτην ἦν ἐποίησεν κατά τῶν περσῶν (52, φ.188r) τὴν τελευταῖαν τὴν ὄλουστερινήν τὴν πρὸς τούς πέρσας γινομένην

Συμπλήρωση κύριας πρότασης :

(κειμ.) ὦ δημόνικε : (64, φ.73r) ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἱππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες (52, φ.126r) ὦ δημόνικε υἱέ τοῦ ἱππονίκου, ἡμεῖς ἐρευνῶντες

(κειμ.) τὸ δὲ : (64, φ.78r) ὡς θρασὺς λόγος ὑπ: ἴδιον (52, φ.130v) καὶ τὸ ὁμιλεῖν μετὰ θράσους ἐστὶ, ἴδιον

(κειμ.) τὸ μὲν : (64, φ.78r) τὸ γέλοιο τὸ προπετές ὑπ: ἴδιον (52,130v) τὸ γελᾶν

(κειμ.) εἰ δέ μή : (64, φ.100r) καὶ ἀνίσως οὐ δύνασαι ἐπινοεῖν τά βέλτιστα (52, φ.151v) ἀλλ' ἐὰν οὐ γίνῃ εὐρετής τῶν βελτίστων προσταγμάτων καὶ ἐπιτηδευμάτων

(κειμ.) εἰ δέ μή : (64, φ.113r) ἀνίσως καὶ δέν εὐρης τοὺς συμβουλευόντας ἐπὶ τῶν καιρῶν πρέπει (52, φ.163v) ἀλλ' ἐὰν οὐκ ἔστι τοῦτο

(κειμ.) πολύ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχειν : (64, φ.115r) ὅμως ἡγησάμην ὅτι ὁ πατήρ σου ὅτι ἔχει γνωρίζει ὁμολογεῖ ἀκόμη κατὰ πολλά περισσότεράν εὐχαριστίαν (52, φ.165v) ὅμως νομίζω ὅτι ἔχει φέρει γνωρίζει ὁμολογεῖ ὁ εὐαγόρας εὐχαριστίαν ἀκόμη, κατὰ πολλά περισσότεράν εἰς τοῦτο τὸ ἐξῆς

(κειμ.) μέγιστον : (64, φ.134r) μεγαλώτατον ἐναργέστατον φανερώτατον ὑπὸ αὐτό τὸ ἐξῆς ῥηθησόμενον (52, φ.182r) μεγαλώτατον ἐστὶ τὸ ἐξῆς ῥηθησόμενον

(κειμ.) πρὸς δέ τούτοις : (64, φ.143r) καὶ κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα προκρίνω τὰς εἰκόνα(ς) τῶν πράξεων) τῆς διανοῖας (52, φ.190v) καὶ κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα προκρίνω τὰς εἰκόνας τῶν πράξεων καὶ τῆς διανοῖας

Συμπλήρωση δευτερεύουσας πρότασης:

(κειμ.) παρῤῥησιάσασθαι : (64, φ.86v) νὰ παρρησιαστῆς φανερωθῆς ὅτι ἔπραξες αὐτά ἢ μέλλει πράξεις (52, φ.138r) νὰ παρῤῥησιασθῆς νὰ φανερωθῆς

(κειμ.) ἐγὼ δ' ἡγησαίμην ἂν ταύτην : (64, φ.94r) ἐγὼ ὁ ἡσωκράτης ὅμως ἤθελε νομίσω λογιᾶσω ὑποτοπάσω ὅτι αὐτὸ ὅπου μέλλω νὰ εἶπω (52, φ.145v) Ὅμως ἐγὼ νομίζω ὑπολαμβάνω ὑποτοπάζω ὅτι αὐτὸ τὸ χάρισμα αὐτὸ τὸ δῶρον τὸ γέρας τὸ βραβεῖον

(κειμ.) μὴ πλουσιότερος : (64, φ.88r) καὶ ὄχι πολιολβότερος πολυχρηματότερος ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου (ἦ)σουν προτερος προτοῦ νὰ λάβης τὴν ἀξίαν (52, φ.139r) ὄχι πλουσιώτερος, ἐπικερδέστερος

(κειμ.) πλεῖστα τῶν περὶ τὸν βίον : (64, φ.92r) περισσότερα ἔργα ὅπου θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν (52, φ.142v) τὰ περισσότερα, ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου θεωροῦνται εἰς τὴν ζωὴν

(κειμ.) διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν : (64, φ.129r) διὰ τὸ ἀληθές τῆς ὑποθέσεως δηλ: ὅτι εἶναι ἀληθὴ τὰ κατορθώματα τοῦ εὐαγόρου (52, φ.178r) διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑποθέσεως διότι εἰσὶν ἀληθῆ τὰ λεγόμενα

(κειμ.) πόνους : (64, φ.132r) κόπους μόχθους ἀγῶνας ἢ ἀνάπαισις δι' ὧν ἀποκτάται (52, φ.180r) μόχθους κόπους ἀγῶνας

(κειμ.) ἀλλ' : (64, φ.131v) ἀμὴ μεγαλοφρόνει διὰ τὰ ἀγαθὰ (52, φ.180r) ἀλλ' ἐκαυχᾶτο διὰ τὰ ἀγαθὰ

(κειμ.) ἀλλ' : (64, φ.143v) ἀμή παρακαλῶ σε καί τούς σούς χρώμενος παραδείγμασι (52, φ.191r) ἀλλά παρακαλῶ σε καί τούς σούς καί χρώμαι παραδείγματα

(κειμ.) εὐεργεσίας : (64, φ.135v) εὐεργεσίας εὐποιῖας ὅπου ἔκαμον ὁ εὐαγόρας εἰς τὰς ἀθῆνας (52, φ.183r) διὰ τὰς εὐποιῖας ἀγαθοεργίας

(κειμ.) τούς κινδύνους : (64, φ.76r) τὰς συμφορας δυστυχιας θλίψεις περιπ(αι)τείας ὅπου τοῦ ἐσυμβαινόν με τήν ἀνδρείαν γεναιότητα (52, φ.129r) τούς κινδύνους τὰς θλίψεις τὰ ἐπερχόμενα δεινά

(κειμ.) τούς περί αὐτόν σπουδάζοντας: (64, φ.76r) ἐκείνους ὅπου ἐσπούδαζον ἐνασχολοῦνται καταγίνοντο διέκειντο μιμητικὸς εἰς αὐτόν δηλ. ἐκείνους ὅπου ἐμιμοῦντο τὰ ἔργα του τήν ζωὴν του (52, φ.129r) ἐκείνους οἵτινες ἐσπούδαζον ἐπροθυμοποιοῦντο ἀγαπητικῶς εἶχον, εἰς αὐτόν τὸν ἱππόνικον

(κειμ.) τέρψις γὰρ σὺν τῷ καλῷ μὲν ἄριστον: (64, φ.78v) διότι ἡ ἡδονὴ ὅταν γίνεται μὲ καλὸν τρόπον ὑπ: ἐξαίρετον βέλτιστον πράγμα (52,131v) διότι ἐπειδὴ ἡ θυμηδεία ἡ ἡδονὴ ἡ τέρψις, ὅπου γίνεται μὲ τὸ τίμιον τὸν σεμνόν, ὑπ: πράγμα βέλτιστον ἐξαίρετον

(κειμ.) ἐκποδῶν : (64, φ.123v) πόρρω μακράν δηλ: ἀνίσως δὲν ἤθελε ἐκβάλλη ἐκ τοῦ μέσου φωνεύση θανατώση (52, φ.173v) δηλ. ἀνίσως δὲν ἤθελε ἀποποιήση ἀποσκορακίση ἀποπέμψη

(κειμ.) ἀλλ' ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας, ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλλάττων : (64, φ.131v) ἀμή παραπλησίως παρεμφερῶς διεφύλαττε διετήρει διέσωζε συνθήκας συμφωνίας ὑποσχέσεις ὅπου ἔκαμνε καί διὰ μέσου τῶν λόγων καθὼς διαφύλαττε τὰς ὁμολογίας τὰς μεθ' ὅρκου γινομένας (52, φ.180r) ἀμή διεφύλαττε διετήρει διέσωζε τὰς συμφωνίας συνθήκας ὑποσχέσεις τὰς γινομένας εἰς τούς λόγους παραπλησίως παρεμφερῶς ὡσαύτως, καθὼς διεφύλαττε τὰς ὁμολογίας τὰς γινομένας εἰς τούς ὅρκους.

(κειμ.) ἢ περί τούτων : (64, φ.135r) καλλιότερον παρά ὅπου ἔδωξεν βεβούλεσθαι ἄμεινον διὰ αὐτὰ διὰ τὸν ἐρχομόν δηλ: τὸν εὐαγόρα (52, φ.182v) παρά, ὅπου ἐβουλεύθη διὰ αὐτὰ τὰ δύο δηλ: διὰ τὴν βεβαιοτάτην φυγὴν καὶ διὰ τὴν βοήθειαν τῆς πόλεως.

(κειμ.) ὥσπερ : (64, φ.131v) καθὼς διαφύλαττε τὰς ὁμολογίας (52, φ.180r) καθὼς διεφύλαττε τὰς ὁμολογίας

(κειμ.) τῶν ἐπιφερομένων : (64, φ.114v) ἐκείνων ὅπου ἐπιφέρονται ἐπάγονται ἐπιτήθενται ἐπάνω εἰς τόν τάφον τοῦ πατρός σου (52, φ.165r) ἐκείνων τῶν πραγμάτων ἅτινα ἐπιφέρονται προσκομίζονται

(κειμ.) αὐτάς τὰς πράξεις : (64, φ.117v) εἰς αὐτά τὰ ἔργα κατορθώματα ὅπου ἔχουσι οἱ ἐπαινούμενοι (52, φ.168r) εἰς αὐτάς τὰς ἰδίας τὰς ἐργασίας πράξεις τῶν ἐπαινουμένων

Συμπλήρωση της λ. ἄνθρωπος πράγμα:

(κειμ.) πολλοί : (64, φ.79r) χυδαῖοι ὁ κ(υ)νός λαός τό πλήθος (52, φ.131v) οἱ περισσοὶ χυδαῖοι ἄνθρωποι

(κειμ.) οἱ τοιοῦτοι : (64, φ.83v) οἱ τέτοιοι οἱ σπουδάζοντες περί τον πλούτον καί μή δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὑπάρχουσι (52, φ.135r) οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι

(κειμ.) τῆς μέν ψυχῆς ἔνεκα τῶν ἄλλων ποιοῦνται τήν ἐπιμέλειαν : (64, φ.130r) φροντίζουσι ἐπιμελοῦνται προνοοῦνται διά τήν ψυχὴν τους διά τὰ ἄλλα πράγματα (52, φ.179r) ἐπιμελοῦνται φροντίζουσι διά τήν ψυχὴν διά τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους

Συμπερασματικά, η μεταφραστική τεχνική (μετατροπές, συμπληρώσεις, αναλύσεις) που ακολουθείται από τα δυο χφ. δεν διαφέρει σημαντικά. Η διαπίστωση, που αφορά στις μεθόδους, την «ψυχαγωγική» και την «εξήγηση», που αντίστοιχα ακολουθούν τα δυο χφ., είναι, ότι αυτές δεν αποτελούν παράγοντα διαφοροποίησης της μεταφραστικής τεχνικής. Η διαφορά ἔγκειται στην ανάγκη επισήμανσης της συντακτικής σειράς των ὀρων της πρότασης για το χφ. 64, η οποία δημιουργεί τη μεγαλύτερη συχνότητα συμπλήρωσης με δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις.

Γενικά συμπεράσματα:

Η ομοιότητα των αντιγράφων –χειρογράφων (αρ. 64- αρ. 52) αφορά μόνο σε έναν περιορισμένο αριθμό λέξεων που παρατίθενται και στα δυο χφ. με την ίδια ακριβώς σειρά.

Η τεχνική της μετάφρασης δεν τροποποιείται σημαντικά. Δεν μπορεί να ληφθεί ως ασφαλής παράγοντας σύγκρισης γιατί δε θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά τη στιγμή που η μετάφραση γίνεται από από μια σύνθετη μορφή γλώσσας σε μια αναλυτικότερη μορφή.

Η διαφορετική μορφή παρουσίασης της μετάφρασης έχει ως επακόλουθο την ύπαρξη μεγαλύτερου αριθμού δευτερευουσών προτάσεων στο χφ 64.

Οι «ορθογραφικές» συνήθειες των δυο αντιγραφών διαφέρουν σημαντικά. Μεγαλύτερη συνέπεια στην ορθογραφία παρουσιάζει ο κώδικας 52.

Αν υποθεθεί, ότι το πρότυπο των δυο μεταφράσεων ήταν διαφορετικό αλλά διέθεταν κοινό πρόγονο, μπορεί έτσι να δικαιολογηθεί αφενός το γεγονός της ύπαρξης κραυγαλέων ομοιοτήτων αλλά και των διαφορών που προκύπτουν από την χρονική απομάκρυνση.

Είναι αξιοσημείωτο επίσης, ότι το χφ. (64) εμφανίζει μια απόλυτα συνεπή απόκλιση, όπου σε πολλά χωρία έχει αντικαταστήσει τη λ. θεοί με τη λ. θεός και τη λ. βίος με τη φράση «παρούσα ζωή», φράσεις που είναι οικείες και παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στη ζωή ενός μοναχού.

Επίσης, στο χφ. 64, παραλείπεται η μετάφραση από τα φ. 97r 97v (104r) (104v) (111r) 111v 112r (112v) (118v) 119r 119v 120r (120v) και 142v. Παρατηρείται ότι οι παραλείψεις της μετάφρασης στα παραπάνω εδάφια φαινομενικά δεν αποτελούν πρόθεση λογοκρισίας.

3. Το χειρόγραφο αρ. 29 της Συλλογής των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης.

α) Το περιεχόμενο :

Στα φφ. 112r- 119v παραδίδεται ο λόγος προς Δημόνικον ημιτελής.

β) Η μορφή :

Διάστιχος ψυχαγωγική ερμηνεία.

4. Συγκριτική μελέτη των χφφ. 64 – 29.

α). Λεξιλόγιο:

(κειμ.) σπουδαῖος : (64, φ.73r) σοφός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος (29, φ.112r) ἐνάρετος πεπαιδευμένος

(κειμ) παιδεία : (64, φ.73v) παιδείαν μάθησιν φιλοσοφικά μαθήματα (29, φ.112r) μάθησις

(κειμ.) τῆς φιλοσοφίας : (64, φ.74r) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας πραγματείας (29, 112v) τὸ πρακτικὸν

(κειμ.)τῆς ψυχῆς : (64, φ.75r) τῆς λογικῆς ψυχῆς (29, φ.113r) τῆς ψυχῆς

(κειμ.)τῆς εὐγενείας : (64, φ.75r) ἀπὸ τὴν εὐγένειαν περιφάνειαν λαμπρότητα τοῦ γένους (29, φ.113r) ἀπὸ τὴν εὐγένειαν

(κειμ.)δυνατά : (64, φ.75r) ἐφικτὰ εὐκολοκατόρθωτα εὐεπιχείρητα (29, φ.113r) ἐφικτὰ

(κειμ) χαρακτήρας : (64, φ.75v) ἀρχαίτυπον σημεῖον εἰκόνα τύπον (29, φ.113r) καλὸν τύπον ὑπογραμμὸν εἰκόνα

(κειμ) παράδειγμα : (64, φ.75v) ἀφωμίωμα ἀρχαίτυπον εἰκόνα (29, φ.113r) σύμβολον τύπον

(κειμ.)Θησέως : (64, φ.75v)τοῦ θρασέργου (29, φ.113r)τοῦ Θησέως

(κειμ.)φιλόκαλος : (64, φ.76r) φίλος ἐραστής τῶν καλῶν πραγμάτων (29, φ.113v)
φίλος καὶ ἐραστής τοῦ καλοῦ τίμιος

(κειμ) φύσις : (64, φ.76v) ἡ εὐφυΐα ἢ καλὴ προαίρεσις ἢ εὐγένεια ἢ ἀρετὴ τῆς φύσεως (29, φ.113v) ἢ φύσις ἢ πρὸς τὰ καλὰ ροπή

(κειμ) τρόπος : (64, φ.76v) τὰ καλὰ χρηστὰ ἦθη (29, φ.113v) ἢ καλὴ γνώμη προαίρεσις

(κειμ) γραφεῖς : (64, φ.77r) ζωγράφοι (29, φ.113v) ἱστοριογράφοι ζωγράφοι

(κειμ)σημεῖον : (64, φ.77v) δεῖγμα σύμβολον γνώρισμα (29, φ.114r) σύμβολον τεκμήριον

(κειμ)δικαιοσύνη : (64, φ.78v) δικαιοσύνη (29, φ.114v) ἢ φύλαξις καὶ τήρησις τοῦ δικαίου

(κειμ)σωφροσύνη : (64, φ.78v) ἢ τήρησις χαλιναγωγία ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου τῶν παθῶν (29, φ.114v) ἢ χαλιναγωγία τῶν παθῶν

(κειμ.)ταῖς μελέταις : (64, φ.79r) μὲ τὰς συχνὰς μελέτας ἀναγνώσεις θεωρίας (29, φ.114v) μὲ τὰς ἀσκήσεις γυμνάσεις μὲ τὰ συχνοδιαβάσματα

(κειμ.)φιλομαθῆς : (64, φ.79r) (ἄλλος) ἐραστής τῶν μαθημάτων (29, φ.114v) φίλος καὶ ἐραστής τῶν μαθημάτων

(κειμ.)πολυμαθῆς: (64, φ.79r)ποληιδήμον ποληιστορ πολημαθῆς (29, φ.114v) εἰδήμων ἐγκρατῆς πολλῶν καὶ καλῶν μαθημάτων

(κειμ.)σοφία: (64, φ.79v) ἢ μάθησις ἢ ἐπιστήμη (29, φ.115r) ἢ γνῶσις τῶν ὄντων ἢ ἐπιστήμη ἢ μάθησις

(κειμ.)ράδιως : (64, φ.79v) εὐκόλως εὐμαρῶς (29, φ.115r) εὐκόλως

(κειμ)τύχη : (64, φ.84r) ἢ φορὰ τοῦ καιροῦ (29, φ.117r) ἢ φορὰ ἢ περίστασις ἢ ροπή τοῦ καιροῦ ἢ δυστυχία

(κειμ)οἱ δοῦλοι : (64, φ.84v) οἱ θεράποντες (οἱ ὑπηρέται) (29, φ.117r) οἱ ἀργυρόνητοι οἱ θεράποντες οἱ σκλάβοι

(κειμ)διάνοια : (64, φ.86r) τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ νοῦς (29, φ.117r) ὁ νοῦς τὸ λογικὸν

(κειμ)παραδείγματα : (64, φ.86v) ὑποδείγματα ἀξόμπλια (29, φ.118r) ὑποδείγματα ξόμπλια τύπους

(κειμ.)δημοκρατία : (64, φ.87v) πόλις ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσιάζη ὁ δῆμος κοινός λαός (29, φ.118v) εἰς ἀρχὴν ἐν ἣ ἐξουσιάζει τὸ πλῆθος

(κειμ)ἐν μοναρχία : (64, φ.87v) μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην (29, φ.118v) εἰς ἀρχὴν ἐν ἣ ἐξουσιάζει εἷς

(κειμ.)ἄδικον : (64, φ.88v) (ἄ)θεσμον, παράνομον, ἐξ ἀδικίας συναγμένον (29, φ.119r) τὰ ἐξ ἀδικίας ποριζόμενα μὲ ἄδικον τρόπον

(κειμ.)φιλόσοφος : (64, φ.89r) φιλοῖστωρ, θεωρητῆς γνώστης τῶν ὄντων (29, φ.119r) πεπαιδευμένος, ἠδείμων ἔμπειρος ἐπιστήμων

(κειμ.)ὑπερέχω : (64, φ.89r) ὑπερτερῶ ὑπερβάλλω διαφέρω, εἶμαι καλλιώτερος (29, φ.119r) πλεονεκτῶ ὑπερέχω

(κειμ)ὁ λόγος : (64, φ.89v) ἢ ὁμιλία ἢ συντυχία ἢ διάλεξις (29, φ.119v) τὸ φθέγγεσθαι ἢ συνομιλία ἢ διάλεξις

(κειμ)σωτηρίαν : (64, φ.90r) ἐλευθερίαν λύτροσιν φύλαξιν (29, φ.119v) τὴν
λύτροσιν τὴν ἐλευθερίαν

Από την αντιπαραβολή του λεξιλογίου διαφαίνεται σε μερικές περιπτώσεις η κοινή καταγωγή της μετάφρασης από ένα κοινό αλλά μακρινό σε χρονική απόσταση πρότυπο. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις α) η κοινή ερμηνεία π.χ. της λ. «σπουδαίος» β) η σταθερή παρουσία κάποιων λέξεων π.χ. της λ. «ξόμπλι», «ἄξόμπλι» και «ἐξόμπλι» για την ερμηνεία της λ. «παράδειγμα», γ) η ερμηνεία της λ. «φιλομαθῆς» και της λ. «σωφροσύνη».

Μια αξιολογική διαφορά ἐγκείται στον αριθμό των συνωνύμων που παραδίδει το κάθε χειρόγραφο. Παρατηρείται ότι ἑκταση είναι αρκετά πιο μεγάλη στο χφ. 64, π. χ.

(κειμ) τὴν δεινότητα : (64, φ.74r) τὴν ἐπιτηδειότητα ἐμπειρίαν τέχνην
γλαφυρότητα καλλιέπειαν ἀκρίβειαν (29, φ.112v) τὴν ἐπιτηδειότητα

β). Μεταφραστική τεχνική

Πτωτικός προσδιορισμός (γενική/ δοτική) > Εμπρόθετος προσδιορισμός

Εμπρόθετος προσδιορισμός > Πρόταση

Πτωτικός προσδιορισμός > Πρόταση

Επίρρημα > Εμπρόθετος προσδιορισμός

Πτωτικός προσδιορισμός (γενική / δοτική) > Εμπρόθετος προσδιορισμός:

(κειμ.)καὶ τίνων ἔργων : (64, φ.74v) καὶ ἀπὸ ποῖα ἔργα πράξεις (29, φ.112v) ἀπὸ
ποῖα ἔργα καὶ πράξεις

(κειμ.) πλούτου δὲ κρείττων : (64, φ.75r) καλλιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα
τιμιωτέρα ὑπ: / ἀπὸ τὸν πλοῦτον ὄλβον θησαυρὸν χρήματα (29, φ.113r) καὶ
ἀνωτέρα ὑπερτέρα / [πλούτου]

(κειμ.)σεαυτὸν αἰτίας αἰσχροῦ ἀπολύων : (64, φ.81v) ἢ τὸν ἑαυτὸν σου τοῦ λόγου
σου / ἀπὸ αἰσχροῦ αἰτίαν μέμψιν συκοφαντίαν λοιδωρίαν / νὰ λυτρώσης
ἐλευθερώσης (29, φ.116r) τοῦ λόγου σου / ἀπὸ μέμψιν κατηγορίαν / ἄτοπον
ἄπρεπον / ἢ ἀπαλλάττων λυτρώων ἐλευθερώων

(κειμ.) πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον : (64, φ.89r) σπούδαζε φρόντιζε
μερίμνα προνοῦ / διὰ ὅλα τὰ πράγματα / ὅπου συμβάλλουσι εἰς τὴν παρούσαν
ζωὴν (29, φ.119r) διὰ ὅλα τὰ πράγματα / φρόντιζε (νοιάζου) κήδου / ὅπου
συμβάλλουσι συντείνουσιν ἀνήκουσιν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν

(κειμ.) ἢ γλῶττα προτρέχει τῆς διανοίας : (64, φ.89r) ἢ γλῶσσα τὸ φωνητικὸν
λαλητικὸν ὄργανον / προοδεύει προπορεύεται κινῆται εἰς τὸ λαλεῖν / προτιήτερα
ἀπὸ τὴν ἑαυτὸν διάνοιαν στοχασμὸν συλογισμὸν (29, φ.119v) ἢ: [γλῶττα] /
προπηδὰ προεκφέρεται προβάλεται / ἀπὸ τὸν νοῦν τὴν διάνοιαν

(κειμ.) μηδὲν τῶν ἀνθρώπων : (64, φ.89r) κανένα πρᾶγμα / ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα
γῆϊνα βιωτικά (29, φ.129v) μηδὲ κανένα / ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα

(κειμ.) ἀπέσταλκά σοι : (64, φ.73v) συνέγραψα καὶ ἔπεμψα ἔστειλα / εἰς τοῦ λόγου σου (29, φ.112r) πέμπω στέλλω / εἰς τοῦ λόγου σου

(κειμ.) τοῖς πόνοις : (64, φ.76r) μὲ τὸν καθημερινὸν πόνον κόπον μόχθον ἀγῶνα (29, φ.113r) μὲ τὸν κόπον μόχθον ἦτον φιλοκοπιαστῆς

(κειμ.) τῷ γένει προσήκοντας : (64, φ.76r) [τους] προσεγγίζοντας πλησιάζοντας / κατὰ τὸ γένος δηλ: κατὰ τοὺς οἰκείους φίλους συγγενεῖς (29, φ.113v) ἐκείνους ὅπου ἦτον οἰκείοι προσήκοντες / εἰς τὴν γενεάν του τοὺς συγγενεῖς του

(κειμ.) πείθου τοῖς νόμοις : (64, φ.78v) πειθάρχει ὑποτάσσου / εἰς τοὺς νόμους ὁρους (29, 114v) καὶ εἰς τοὺς θεσμούς / καταπείθου ὑπάκουε

(κειμ.) τοῖς πονηροῖς ἀπιστεῖν : (64, φ.81v) νὰ ἀπιστῆς νὰ μὴν δίδης ἐμπιστοσύνην / εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς (29, φ.115v) εἰς τοὺς πονηροὺς καὶ φαύλους ἀνθρώπους / νὰ μὴ πιστεύῃς νὰ μὴ δίδης πίστην

(κειμ.) ἐλύπησαν τοῖς λόγοις : (64, φ.86r) ἐπίκραναν ( ) ἐψύχραναν / μὲ τὰ ψιλὰ λόγια ῥήματα (29, φ.118r) μὲ τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀμαθεῖς αὐτῶν λόγους / ἐπίκραναν ἀδίκησαν οἱ ἀμαθεῖς

(κειμ.) τοσοῦτω κρείττων δικαισύνη χρημάτων ὅσω : (64, φ.88v) κατὰ τόσον / ἢ τήρησις ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου ὑπ: καὶ εἶναι / τιμιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα ὠφελιμωτέρα / ἀπὸ τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ ἀργύρια / καθ' ὅσον / (29, φ.119r) τόσον πολλὰ / ὑπάρχει καλλίτερα ὠφελιμώτερα / ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου / ἀπὸ τὰ ἄσπρα / ὁπόταν

(κειμ.) τοῖς μοχθηροῖς ἀδύνατον μεταλαβεῖν : (64, φ.88v) εἰς τοὺς μοχθηροὺς φαύλους πονηροὺς / ἀνέφικτον εἶναι / νὰ μεταλάβωσι μετέρχωσι κοινωσωσι μεταχειρισθῶσι ἀποκτῶσι (29, φ.119r) εἰς τοὺς κακοὺς πονηροὺς / ἀνέφικτον εἶναι / νὰ μεθέξουν νὰ κοινωνήσουν

(κειμ.) ἀλλ' οὖν ἐλπίσι γε σπουδαίαις ὑπερέχουσι: (64, φ.89r) ὅμως / ὑπερτεροῦσι ὑπερβάλουσι διαφέρουσι εἶναι καλλιώτεροι / κατὰ τὰς ἐλπίδας προσδοχὰς ἀπ(εκ)δοχὰς / τὰς σπουδαίας καλὰς ἐναρέτους φιλοσόφους (29, φ.119r) ὅμως / μὲ ἀπανδοχὰς μὲ προσδοκίας / χρηστὰς καλὰς / πλεονεκτοῦσιν ὑπερέχουσιν.

Το κείμενο που εἶχε ο λόγιος του χφ. 64 μπροστά του για αντιγραφή δεν συγγένευε με αυτό που παραδίδει το χφ.αρ. 29. Οι αποκλίσεις δεν αφήνουν αμφιβολία ότι τα πρότυπα των δυο χφ. είναι διαφορετικά.

Οι ομοιότητες αφορούν περισσότερο στην τεχνική αν και εδώ υπάρχουν εξίσου διαφορές όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω ζευγάρια (64, φ.89r) (29, φ.119r), (64, φ.88v) (29, φ.119r) και (64, φ.76r) (29, φ.113v).

Εμπρόθετος προσδιορισμός > Πρόταση:

(κειμ.) ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις : (64, φ.73r) τὰς φιλίας ἑταιρίας συνομιλίας ἀγάπας συναναστροφάς, / ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους ἕνας μὲ τὸν ἄλλον (29, φ.112r) ὅπου ἔχουν ἀναμεταξύ τους / εἰς ἑταιρείας φιλίας ἀγάπας

(κειμ.) τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας : (64, φ.73v) φιλίας ἀγάπης ἐταιρίας ξυνηθείας / ὅπου ἔχομεν ἀλλήλους μας ἀναμεταξύ μας (29, φ.112r) τῆς ἀγάπης / ὅπου ἔχομεν ἀναμεταξύ μας

(κειμ.) τῆς πρὸς ἱππόνικον συνηθείας : (64, φ.73v) τῆς φιλίας συνομιλίας / ὅπου εἶχομεν μέ τό ( ) ἱππόνικον (29, φ.112r) τῆς ἐταιρείας ἀγάπης / ὅπου εἶχα μὲ τὸν πατέρα σου τὸν ἱππόνικον

(κειμ.) τῶν περὶ τό σῶμα γυμνασίων : (64, φ.78r) ἀπό τά γυμνάσια / ὅπου θεωρῆται εἰς τό σῶμα (29, 114r) τὰς ἀσκήσεις γυμνάσεις / ὅπου γίνονται εἰς τό κορμί

(κειμ.) ἐν τοῖς κινδύνοις : (64, φ.82v) ὅπου γίνεται εἰς τοὺς κινδύνους δυστυχίας (29, φ.116r) ὅπου δείχνουν εἰς τὰς ἀνάγκας σου

(κειμ.) πρὸ μέθης : (64, φ.85v) προτῆτερα ἀπό τὴν μέθην δηλ: προτοῦ μεθήσης (29, φ.117v) πριχοῦ να μεθήσης

(κειμ.) ἐν δημοκρατία : (64, φ.87v) μέσα εἰς πόλιν ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσιάζει ὁ δῆμος κοινός λαός (29, φ.118v) εἰς ἀρχὴν ἐν ἣ ἐξουσιάζει τὸ πλῆθος

(κειμ.) ἐν μοναρχία : (64, φ.87v) μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην (29, φ.118v) εἰς ἀρχὴν ἐν ἣ ἐξουσιάζει εἷς

Πτωτικός προσδιορισμός > Πρόταση

(κειμ.) τοῦ τε ζημίαν μεγάλην ἐκτίσαι : (64, φ.84r) ἢ διὰ καμμίαν μεγάλην ζημίαν βλάβην ἀδικίαν τζερεμέ / ὅπου ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση νὰ κτήσης, πληρώσης (29, φ.117r) διὰ νὰ πληρώσης νὰ ἀποδόσης καμίαν βλάβην συμφορὰν δυστυχίαν καὶ ζημίαν / ὅπου ἤθελε συνέβη μεγάλη

(κειμ.) τῶ μὲν ἐπιτελεῖν : (64, φ.89r) μέ τό σῶμα / νὰ ἐπιτελεῖς τελειόνης κατορθώνης φέρεις εἰς ἔργον πράξιν (29, φ.119r) νὰ τελειώνης νὰ ποιῆς νὰ κάμνης / μέ τό σῶμα

Οἱ ομοιότητες αφοροῦν τὴν μετατροπὴ τῶν εμπρόθετων ἢ πτωτικῶν προσδιορισμῶν σε πρόταση που εἶναι κοινὴ ὡς πρακτικὴ καὶ γιὰ τὰ δυο χφ.

γ). Ανάλυση τῶν μετοχῶν καὶ τῶν ἀπαρεμφάτων.

Γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς μετοχῆς παρατίθενται τὰ παραδείγματα:

(κειμ.) τοὺς ἀκούοντας ὠφελοῦσιν :

(64, φ.74r) τοὺς ἀκροατὰς μαθητὰς / λυσιτελοῦσιν χρησιμεύουσι βοηθοῦσι (29, φ.112v) τοὺς ἀκροατὰς / λυσιτελοῦσιν

(κειμ.) ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφούντας ἐπανορθῶ

(64, φ.74r) καὶ ἐγὼ τοὺς σπουδάζοντα (μεθιόντα) τὴν φιλοσοφίαν διδάσκω (29, φ.112v) ἀμὴ ἐγὼ ἐκείνους ὅπου μετέρχονται τὴν φιλοσοφίαν εἰς ποῖον μέρος νὰ τὴν μετέρχονται δηλαδὴ εἰς τὸ πρακτικὸν διορθῶν ἢ βάνω εἰς τάξιν

(κειμ.) τὸν δὲ πόνον ἔπαινον ἡγουμένην.

(64, φ.75v) καί νομίζει λογιάζει ὑπολαμβάνει / τον πόνον μόχθον ἀγῶνα ἐπιμέλειαν φιλοπονίαν / ἐγκώμιον εὐφημίαν τιμὴν εὐκλειαν
(29, φ.113r) καὶ τὸν κόπον μόχθον / ἐγκώμιον / κρίνουσα νομίζουσα

(κειμ.)ἐξουσίαν μὲν τῆ ῥάθυμια παρασκευάζων,
(64, φ.75r) ἐπειδὴ παρέχει ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν
(29, 112v) καὶ εἰς τὴν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν εὐτρεπίζων παρέχων δίδωντας ἄδειαν

(κειμ.)καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἀσκούντων ἐκόσμησε,
(64, φ.75r) καὶ ἡ ῥώμη τὰ κορμια τῶν ἀθλητῶν γυμναστῶν παλαιστῶν στολίζει
ώραῖζει ἐνδυναμεῖ
(29, φ.113r) καὶ αὐτὴ ἡ ἰσχὺς τὰ κορμια τῶν ἀσκουμένων γυμναζομένων κοσμεῖ
στολίζει ώραῖζει

(κειμ.)τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων
(64, φ.75v) ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων / ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν
ἐκατορθώθησαν ( ) / ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωας μυθικούς ἥρακλέα τε καὶ θυσέα
(29, φ.113r) ἐκεινῶν ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν / ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς δύο

(κειμ.)οὐδέ γὰρ ὀλιγορῶν τῆς ἀρετῆς
(64, φφ.75v - 76r) διότι ὁ μαθητὴς σου (μήτε) μετὰ ὀλιγορήσεως παροράσεως
καταφρονήσεως τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολιτείας
(29, φ.113r) διότι μήτε ἀμελῶν καταφρονῶν παραβλέπων τὴν ἀρετὴν

(κειμ.)οὐδέ ῥαθυμῶν διετέλεσε τὸν βίον
(64, φ.76r) μήτε μετὰ ῥαθυμίας ἀμελείας ὀκνηρίας ῥαστώνης / δὲν διήνησε δὲν
ἐπέρασε / τὴν ζωὴν διαγωγὴν πολιτείαν
(29, φ.113r) μήτε ῥαστονευόμενος ἐκεινῶν ἀμελῶντας / διήξεν ἐπέρασε / τὴν
ζωὴν του

(κειμ.)εὐσέβει τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, μὴ μόνον θύων,
(64, φ.77v) γίνου εὐσεβῆς ὀρθόδοξος / εἰς τὸν θεόν / καὶ ὄχι μοναχά / μέ τό νά
θυσιάζης νά προσφέρης θυσίας ὀλοκαυτώσεις εἰς αὐτόν
(29, φ.114r) θεοσέβει ποίει εὐσεβῶς / τὰ ἀνήκοντα τὰ πρέποντα τοῖς θεοῖς / ὄχι
μοναχὰ θύωντας

(κειμ.)μηδέ ποτε μηδέν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν·
(64, φ.78v) μη κάμμίαν φορὰν / προσδοκᾶς μην ἀπαντυχαίνης / ὅτι θέλει
λανθάσης γελάσης ἀπατήσης τοὺς ἀνοῦς / ἀνίσως ἤθελε ποιήσης κάμνης /
κάνένα / αἰσχρὸν ἄτιμον ἄπρεπον

(29, φ.114v) μηδὲ καμμίαν φορὰν / κανένα ἔργον ἄπρεπον ἄτοπον / ἔστι καὶ νὰ κάμῃς / μὴν ἐλπίζῃς νὰ λανθάσῃς νὰ μὴν γνωρισθῇς

(κειμ.) ἄ δέ μή μεμάθηκας προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμαις.

(64, φ.79v) ἐκεῖνα τὰ μαθήματα τὰ ὅποια δὲν ἔμαθες δὲν ἐδιδάχθεις δὲν ἐπαιδεύθεις προσπόριζε ἀπόκτα μάθανε μὲ τὰς ἀναγνώσεις

(29, φ.114v) καὶ ἐκεῖνα τὰ μαθήματα τὰ ὅποια δὲν ἐπαιδεύθης δὲν ἔμαθες ἔπερνε δέχου ἀπόκτα κέρδενε καρποῦ μὲ τὰς παιδεύσεις μαθήσεις

(κειμ.) πρὸς τοὺς διδάσκειν τί χρήσιμον ἐπαγγελομένους.

(64, φ.80r) ἐκείνους ὅπου ἐπαγγέρονται τάξουσιν ὑπόσχονται / νὰ διδάξωσι νὰ συμβουλεύσωσι νὰ νοθετήσωσι / κάμμίαν διδασκαλίαν συμβουλήν ὠφέλιμον σωτήριον

(29, φ.115r) εἰς ἐκείνους ὅπου ὑπόσχονται τάζουσι / νὰ διδάξουν νὰ σὲ νοθετίσουν / κανένα ὠφέλιμον

(κειμ.) ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων.

(64, φ.81v) ἢ / διὰ νὰ σώσῃς ἐλευθερώσῃς λυτρώσῃς / τοὺς φίλους σου / ἀπὸ τὰ κίνδυνα τὰ δεινά

(29, φ.116r) τοὺς εὔνοους ἠγαπημένους / ἀπὸ κινδύνους / (ῥυό)μενος λυτρώων ἐλευθερώνωντας

(κειμ.) σοὶ τε τῶ λέγοντι

(64, φ.81v) εἰς ἐσένα / ὅπου τὰ λαλής

(29, φ.116r) καὶ ἀπὸ λόγου σου / ὅπου τὰ λέγεις τὰ διηγᾶσαι

(κειμ.) καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς μὴ φθονοῦντας

(64, φ.83r) καὶ ἐκείνους / ὅπου δὲν φθονοῦσι δὲν ζυλωτυποῦσι βασκαίνουσι / αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ τὰς εὐτυχίας

(29, φ.116v) καὶ ἐκείνους ὅπου δὲν φθονοῦν δὲν βασκαίνουσι δὲν ζηλεύουσι / εἰς τὰς εὐτυχίας σου

(κειμ.) τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο πρὸς τοὺς παρόντας,

(64, φ.83r) ἐνθυμοῦ ἀναπόλει φέρε ἔχε εἰς τὴν μνήμην διήγησιν / τοὺς φίλους ἠγαπημένους ξυνήθεις σου / ὅταν ἀφίστανται λύπῃσιν εἶναι μακρὰν / ἔμπροσθεν εἰς ἐκείνους τοὺς φίλους σου [που] εἶναι κείνται παρῶν ἐμπροσθεν σου

(29, φ.116v) τοὺς φίλους εὔνοους καὶ ἠγαπημένους σου / ὅπου ἐκδημοῦσι λύπουσι / μνημόνευε μνείαν ποιοῦ / εἰς τοὺς παρ' εὐρισκομένους εἰς ἐκείνους ὅπου εἶναι παρόντας

(κειμ.) πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων,

(64, φ.85r) καὶ ἀνίσως ἐπιτιμᾶς διὰ τό παραλόγως αὐτοῦς θυμοῦσθαι / ἀφ' οὗ παύσωσι ἀπὸ τὴν ὀργὴν τὸν θυμόν

(29, φ.117v) ἔστι καὶ νὰ τοὺς ἀντιλέγῃς νὰ τοὺς ἐπιτιμᾶς / ὁπότεν παύσουν λήξουν ἀπὸ τὸν θυμὸν

Ἡ ἀνάλυση τῆς μετοχῆς στο χφ. 29 διαφοροποιεῖται αισθητὰ ἀπὸ το χφ. 64. Ἡ βασικότερη διαφορά εἶναι ὅτι στο χφ. 29 σε πολλές περιπτώσεις ἡ μετοχή δεν ἀναλύεται σε δευτερεύουσα πρόταση καὶ ἐρμηνεύεται πάλι με μετοχή, π.χ.: (64, 75v) (29, 113r), (64, 76r) (29, 113r), (64, 77v) (29, 114r), (64, 75r) (29, 112v), (64, 75r) (29, 113r), (64, 75v - 76r) (29, 113r). Ἡ υποθετικὴ μετοχὴ ἀναλύεται με τὴ φράση «ἔστι καὶ».

Για τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἀπαρεμφάτου παρατίθενται τὰ παραδείγματα:

(κειμ.) ἡγούμενος οὖν πρέπει :

(64, φ.73v) ἐγὼ νομίζω λογιᾶζω κρίνω λοιπὸν ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει

(29, φ.112r) νομίζων λογιᾶζων ὑπολαμβάνοντας πῶς νὰ πρέπει νὰ προσήκει νὰ ἀρμώζει

(κειμ.) παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ

(64, φ.74r) καὶ νὰ παιδεύω μαθητεύω διδάσκω νουθετῶ ἄλλους σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἀγαπῶ

(29, φ.112r) καὶ ἐγὼ νὰ διδάσκω νὰ παιδεύω ἄλλους ἀνθρώπους ἐπιχειρίζομαι ἄρχομαι

(κειμ.) ὥστε μηδέ τὸν ἅπαντα χρόνον δύνασθαι λήθην ἐμποιῆσαι

(64, φ.75v) ὥστε ὁποῦ μήτε ὅλος ὁ χρόνος ὅλος ὁ αἰὼν ὅλος ἢ ἀπόκτησις τοῦ καιροῦ δὲν δύναται δὲν ἤμπορῆ νὰ ἐμποιῆση προξενῆση προσάψη (λησμονισίαν) μνημοσύνην

(29, φ.113r) εἰς τόσον ὁποῦ μήτε ὁ σύμπας αἰὼν ὅλος ὁ καιρὸς νὰ ἤμπορῆ νὰ ποιῆση νὰ προξενῆση νὰ κάμη ἀλησμονησίαν ἀμνημοσύνην

(κειμ.) ἂν μὴ δεόμενος, τό δεῖσθαι προσποιῆ

(64, φ.82r) ἀνίσως ὅταν δὲν χρειάζεται αὐτό, προσποιῆσαι μεταπλάττεσαι μετασχηματίζεσαι ὑποφαίνεσαι ὅτι ἔχῃς χρείαν ἀνάγκην τινός πράγματος

(29, φ.116r) ἀνίσως / μὴ χρειαζόμενος μὴ ἔχωντας χρείαν τῇ ἀληθείᾳ / πῶς νὰ χρειάζεσαι νὰ ἔχῃς χρείαν / πλάττεσαι σχηματίζεσαι καμόνεσαι

(κειμ.) τῶ συμμέτρως τῶν ὑπαρχόντων ἀπολαύειν.

(64, φ.86r) μέ τό νὰ ἀπολαμβάνῃς ἐντροφᾶς καρποῦσαι μεταχειρίζεσαι μετρίως τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη

(29, φ.118r) μέ τό νὰ μετέχῃς νὰ καρποῦσαι τὰ ὑπάρχοντά σου τὸν πλοῦτον σου ἱκανῶς ἀρκετῶς

(κειμ.) ἐγὼ σοι πείσομαι συντόμως ὑποθέσθαι,

(64, φ.77v) καὶ ἐγὼ ἐσένα θέλω πειράση δοκιμάση ἐπιμεληθῆ να συμβουλευσω
διδάξω νὰ εἶπω (οὐς) ἐν συντόμῳ ἐν συντομίαν ἐκείνας τὰς διδασκαλίας
(29, φ.114r) ἐγὼ εἰς τοῦ λόγου σου θέλω δοκιμάσει νὰ συμβουλευσω νὰ
παραινέσω

(κειμ.) μηδ' ἄν εὐορκεῖν μέλλης·
(64, φ.81v) μήτε ἀνίσως θέλης κάμνης ὄρκον ἀληθῆ
(29, φ.116r) μήτε / ἀνίσως / θέλεις / νὰ ὁμόσης ἀλήθεια

(κειμ.) οὕτω γὰρ δόξεις ἅμα τε τοῖς θεοῖς θύειν,
(64, φ.77v) διότι τέτοιας λογῆς ποιῶν θέλη φανῆς ὀφθῆς ὁμοῦ εἰς τὸν αὐτὸν
καιρὸν ὅτι θύης θυσιάζης κάμνης θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς
(29, 114r) διότι τοιούτης λογῆς θέλεις φανεῖ νομισθεῖ εἰς τοὺς θεοὺς νὰ θύης

Ἡ ἀνάλυση του ἀπαρεμφάτου ὡς τεχνική εἶναι πανομοιότυπη ἐνῶ δὲν
ταυτίζεται ἀπόλυτα ἡ διάκρισή του, κατὰ τὴ γνώμη μου ἐσφαλμένα, σε τελικὸ
ἢ ἐιδικό, π.χ. (64, 77v) (29, 114r). Παρουσιάζεται καὶ ἡ περίπτωση τῆς πλήρους
σύγχυσης ὅπου ἐμφανίζονται ταυτόχρονα ὁ σύνδεσμος «πὺς» καὶ ἡ πρόθεση
«να», π.χ. (64, 82r) (29, 116r), (64, 73v) (29, 112r).

Ἀξίζει νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι στο χφ. 29, ὁ μέλλοντας ἐντοπίζεται με τὴ
μορφὴ θέλω, θέλεις κ.τ.λ. + ἀπαρέμφατο

δ). Συμπλήρωση τῶν ὀρων τῆς πρότασης

Συμπλήρωση ὑποκειμένου καὶ αντικειμένου :

(κειμ.) εἰλήφασιν : (64, φ.73r) οἱ φαῦλοι οἱ σπουδαῖοι ἔλαβεν ἐδέξαντο ἔχουσιν
κέκτηται (29, φ.112r) ἔλαβον ἐπῆραν ἔχουσιν

(κειμ.) οἱ μὲν : (64, φ.74r) ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι (29, φ.112v) οἱ διδάσκοντες
τὸ θεωρητικὸν

(κειμ.) οἱ δε καί : (64, φ.74r) ἄλλοι διδάσκαλοι καὶ οἱ διδάσκοντες τοὺς νέους τὴν
ἠθικὴν φιλοσοφίαν (29, 112v) οἱ διδάσκοντες τὸ πρακτικὸν

Συμπλήρωση κύριας πρότασης :

(κειμ.) ᾧ δημόνικε : (64, φ.73r) ᾧ δημόνικε ὑιέ τοῦ ἱππονίκου ἡμεῖς ἐρευνῶ(μεν)
ἐξετάζωντες (29, φ.112r) ὑιέ τοῦ ἱππονίκου

(κειμ.) τὸ δὲ : (64, φ.78r) ὡς θρασὺς λόγος ὑπ: ἴδιον (29, φ.114r) καὶ τὸ μετὰ
θράσους λαλεῖν

(κειμ.) τὸ μὲν : (64, φ.78r) τὸ γέλοιον τὸ προπετές ὑπ: ἴδιον (29, 114r) τὸ
προπετῶς γελᾶν εἶναι

Συμπλήρωση δευτερεύουσας πρότασης:

(κειμ) ὥσπερ τῆς οὐσίας

(64, φ.73v) καθὼς ὅτι λογῆς κληρονομοῦσι / τὴν περιουσίαν τὰ πλούτη τὰ
ὑπάρχοντα ἑτοιματὰ ( )

(29, φ.112r) καθὼς / τὴν πατρικὴν οὐσίαν καὶ τὸν πατρικὸν πλοῦτον

(κειμ.) τοὺς κινδύνους

(64, φ.76r) τὰς συμφορας δυστυχιας θλίψεις περιπ(αι)τείας ὅπου τοῦ ἐσυμβαῖνον
μέ τὴν ἀνδρείαν γεναιότητα

(29, φ.113r) τὰ ἐπερχόμεενα χαλεπὰ

(κειμ.) τοὺς περὶ αὐτόν σπουδάζοντας

(64, φ.76r) ἐκείνους ὅπου ἐσπούδαζον ἐνασχολοῦνται καταγίνοντο διέκειντο
μιμητικὸς εἰς αὐτόν δηλ. ἐκείνους ὅπου ἐμιμοῦντο τὰ ἔργα του τὴν ζωὴν του

(29, φ.113v) ἐκείνους ὅπου ἐπιμελοῦνται ἐπεριποιῦντο ἐτίμουν τὴν ἀρετὴν του
(τοὺς γύρω) εἰς τοῦ λόγου του

(κειμ.) τέρψις γὰρ σὺν τῷ καλῷ μὲν ἄριστον

(64, φ.78v) διότι ἡ ἡδονὴ ὅταν γίνεται μὲ καλὸν τρόπον ὑπ: ἐξαίρετον βέλτιστον
πρᾶγμα

(29, φ.114v) διότι ἡ τρυφή ἡ ξεφάντωσις ὅπου γίνεται μὲ τὸ καλὸν εἶναι
ἐξαίρετος ἐπαινετὴ

(κειμ.) παρῤῥησιάσασθαι

(64, φ.86v) νὰ παρρησιαστῆς φανερωθῆς ὅτι ἔπραξες αὐτὰ ἢ μέλλει πράξεις

(29, φ.118r) νὰ τὰς ἀνακαλύψης νὰ τὰς φανερώσης

(κειμ.) μὴ πλουσιότερος

(64, φ.88r) καὶ ὄχι πολιολβότερος πολυχρηματότερος ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου (ἢ)σούν
προτερος προτοῦ νὰ λάβης τὴν ἀξίαν

(29, φ.118v) ὄχι πολυχρήματος μὲ πολλὰ ἄσπρα

Συμπλήρωση της λ. ἄνθρωπος πράγμα:

(κειμ.) οἱ μὲν: (64, φ.73r) οἱ φαῦλοι (29, φ.112r) οἱ κακοὶ καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι

(κειμ.) οἱ πολλοί : (64, φ.79r) χυδαῖοι ὁ κ(ν)νός λαός τό πλήθος (29, 114v) οἱ
ἀγελαῖοι ὁ κοινὸς λαός

(κειμ.) οἱ τοιοῦτοι : (64, φ.83v) οἱ τέτοιοι οἱ σπουδάζοντες περὶ τον πλοῦτον καὶ μὴ
δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν

(29, φ.116v) οί τέτοιοι ἄνθρωποι οί σπουδάζοντες περι τόν πλουτον καί χρῆσθαι αὐτόν μὴ δυνάμενοι

Για την αναγκαία συμπλήρωση των ὀρων της πρότασης διαπιστώνεται η ανυπαρξία συσχέτισης των δύο χφ. Οι συμπληρώσεις ποσοτικά είναι λιγότερες στο χφ. 29, σε αντίθεση με το χφ. 64, όπου η πρακτική αυτή χρησιμοποιείται περισσότερο αλλά και σε πολλά σημεία είναι πιο εύστοχη, π.χ. στο (64, 76r) (29, 113v) και στο (64, 73v) (29, 112r).

ε) Συντακτική δομή :

Η συντακτική δομή και οι συνδέσεις των προτάσεων μιας ευρύτερης ενότητας, στα δυο αυτά χφ. που παραδίδονται με διάστιχο ψυχαγωγική ερμηνεία, προκύπτουν αβίαστα, όταν επιχειρήσει κανείς τη μεταγραφή, αφού έχουν γίνει όλες οι απαραίτητες μεταβολές και συμπληρώσεις που απαιτούνται για να αποδοθεί ως ενιαίο κείμενο.

(κειμ) πρέπει γὰρ τούς παῖδας ὡσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω και τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομειν:

(64, φ.73v)διότι / προσήκει εἶναι πρόπον εὐλογον / οί παῖδες τά τέκνα οί υἱοί / καθὼς ὅτι λογιῆς κληρονομοῦσι / τὴν περιουσίαν τά πλούτη τά ὑπάρχοντα ἔτοιματά ( ) / τοιοντοτρόπως / τὴν πατρικὴν / φιλίαν δηλ:τους πατρικούς φίλους (των) / νὰ κληρονομῆ (διαδεχονται)

(29, φ.112r) διότι / ἀρμῶζει / τὰ παιδιὰ / καθὼς / τὴν πατρικὴν οὐσίαν καὶ τὸν πατρικὸν πλουτον / τοιούτης λογιῆς / καὶ τῆς πατρικῆς φιλίας τούς πατρικούς φίλους / νὰ κληρονομοῦν νὰ διαδέχονται

(κειμ) μη δι' ὧν τὴν δεινότητα τὴν ἐν λόγοις ἀσκήσουσιν, ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖοι πεφυ (κέναι) δόξουσι

(64, φ.74r) ὄχι ἐκεῖνα τά σπουδάσματα ἐκείνας τὰς διδασκαλίας ἐκπαιδεύσεις / διὰ μέσου τῶν ὁποῖων / θέλει ἀσκηθῶσι παιδευθῶσι γυμνασθῶσι μάθωσιν / τὴν ἐπιτηδειότητα ἐμπειρίαν τέχνην γλαφυρότητα καλλιέπειαν ἀκρίβειαν / ὁποῦ θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τούς λόγους εἰς τὰ μαθήματα /

ἀμὴ διδάσκουσι τούς νέους / τίνι τρόπω τι λογιῆς / θέλει φανῶσι ἐρθῶσι ὄραθῶσι / ὅτι ὑπ:καί εἶναι / (παι-) παιδευμένοι ἐνάρετοι / κατὰ τὰ ἦθη ἀγωγὰς ἀνατροφὰς ἐναρέτους πράξεις / τῶν γνωμῶν διαθέσεων πολιτειῶν

(29, φ.112v) ὄχι ἐκείνας τὰς διδασκαλίας / διὰ μέσου τῶν ὁποῖων / τὴν ἐπιτηδειότητα / τῶν λόγων / θέλουν γυμνασθῆ παιδευθῆ

ἀμὴ / διὰ νὰ / φανοῦσι / ὑπάρχουσιν νὰ εἶναι / ἐνάρετοι πεπαιδευμένοι / κατὰ τὴν γνόμην τῶν πράξεων τουτέστιν εἶναι κεκοσμημένοι χρηστοῖς ἦθεσι.

(κειμ.)ὡσπερ ἂν πρὸς ἑαυτὸν ἀμαρτάνοντα καὶ τούς ἄλλους ἔχειν ἀξιώσεως

(64, φ.81r) καθώς / κρίννης ἄξιον θελήσης / νά εὐρίσκονται νά φαίρονται / εἰς ἐσέ / οἱ ἄλλοι ἄνοι / ὅταν ἀμαρτήσης (θυμωθῆς) ἀλόγως

(29, φ.115v) καθώς ὄν τρόπον / ἤθελες ἀποφασίση κρίνεις ἄξιον / και οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι / νά διάκεινται νά εὐρίσκονται / εἰς τοῦ λόγου σου / ὄντας πταίης σφάλλης

(κειμ) καλός γάρ θησαυρός παρά ἀνδρί σπουδαίω χάρις ὀφειλομένη.

(64, φ.84r) διότι / ἡ θεωρία* ἡ εὐεργεσία ἡ εὐποιΐας / ὅπου ὠφέιλεται χρεωστεῖται κείται εὐρίσκεται τεταμιεμένη τεθησαυρισμένη / κοντά εἰς ἄνδρα ἄνδρ / σπουδαίον πεπαιδευμένον ἐνάρετον ὑπ: καί εἶναι / πλοῦτος ὄλβος ἀγαθός ὠφέλιμος (ἄ λος)

(29, φ.117r) διότι / ἡ δωρεὰ καί εὐεργεσία / ὅπου χρεωστεῖται ὑπὸ τῶν εὖ πεπονθότων / κοντά εἰς ἄνθρωπον / ἐνάρετον καί πεπαιδευμένον / εἶναι πλοῦτος / ἀγαθός ὠφέλιμος φυλαττόμενος

Την τακτική των μετατοπίσεων, ὥστε να επιτευχθεῖ ο στόχος της ανεύρεσης της σωστής σειράς με τρόπο αβίαστο, διαφαίνεται εύκολα από τα παραπάνω παραδείγματα.

Η περίπτωση του εντοπισμού κοινού λάθους π.χ. (κειμ) παρά ἀνδρί 64, 84r κοντά εἰς ἄνδρα ἄνδρ 117r κοντά εἰς ἄνθρωπον, ὅπου η πρόθεση «παρά» δεν ερμηνεύεται σωστά στη νεοελληνική. Η χάρις οφελείται «σε» κάποιον ευεργέτη και όχι «κοντά εἰς». Το κοινό αυτό λάθος παραπέμπει στην ύπαρξη κάποιας μακρινῆς κοινῆς καταγωγῆς των δύο χφ.

Γενικότερες διαπιστώσεις:

Οι αναντιστοιχίες των δυο χφ. δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για την ύπαρξη ἄμεσου συσχετισμού. Δηλαδή, κανένα δεν χρησίμευσε ως πρότυπο για το ἄλλο.

Από την αντιστοίχιση των δυο χφ. διαφαίνεται ὅτι οι μεταβολές που αφορούν στις απαραίτητες συμπληρώσεις των προτάσεων, αναλύσεις καθὼς και μετακινήσεις ὄρων της πρότασης, γίνονται στην κατεύθυνση της ἀπόδοσης σε ενιαίο κείμενο.

Οι πολυποίκιλες επιλογές σε συνδυασμό με τις πολυάριθμες διαφοροποιήσεις στη μεταφραστική ἀπόδοση του κειμένου δημιουργούν διαφορετικά κάθε φορά μεταξύ τους σύνολα, τα οποία συναποτελοῦν ἕνα δυναμικό σύνολο που φέρει τη σφραγίδα του μεταφραστή του.

Γενικά η μετάφραση που παραδίδει το χφ. 29, χαρακτηρίζεται ἄτεχνη και δεν αποδίδει σε πολλά σημεία την ἐκφραση του πρωτοτύπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄
ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ (15^οΣ- 18^οΣ).

- I. Οι έντυπες εκδόσεις του έργου του Ισοκράτη (15^ος- 18^ος αι.).
- II. Οι εκδόσεις των διδακτικών εγχειριδίων γραμματικής και ρητορικής.

Εισαγωγή

Η πολιτισμική ανάπτυξη και η θεματική της παιδείας συνδέονται άμεσα με τη θεματική του εντύπου το οποίο αποτελεί έναν από τους φορείς αλλά και έναν από τους δείκτες έκφρασης του βαθμού της ανάπτυξης αυτής.

Η συνύπαρξη της χειρόγραφης παράδοσης και των εντύπων και η μεταξύ τους σχέση, είναι αμφίδρομη, αφού το χειρόγραφο αντιγράφεται από ένα αντίτυπο και αντίθετα το έντυπο οφείλει την ύπαρξή του στο χειρόγραφο για δύο λόγους. Πρώτον γιατί για να τυπωθεί ένα έργο έπρεπε να έχει καταξιωθεί στη συνείδηση του κοινού και δεύτερον γιατί αυτή καθαυτή η χειρόγραφη παράδοση διαδραματίζει ιστορία αιώνων μέχρι την ανακάλυψη της τυπογραφίας⁵⁴⁴.

Η παράδοση του έργου του Ισοκράτη, έως την πρώτη έκδοση, το 1499, στο σύνολό του σώζεται αποκλειστικά μέσα από την χειρόγραφη παράδοση. Έκτοτε, η συνύπαρξη έντυπης και χειρόγραφης παράδοσης θέτει ποικίλα προβλήματα για τον ακριβή προσδιορισμό των εξαρτήσεων που αφορά στην ιστορία παράδοσης του κειμένου.

Το πιο σημαντικό είναι, ότι η συνάντηση εκδόσεων και χειρόγραφης παράδοσης στο εν λόγω χειρόγραφο, επιβάλλουν με την πράξη και την ισχύ την παρουσία τους και τον ρυθμιστικό τους ρόλο.

I. ΟΙ ΕΝΤΥΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΗ (15⁰² - 18⁰² ΑΙ.)⁵⁴⁵.

Οι εκδόσεις του ισοκρατικού έργου, όπως και ολόκληρης της κλασικής αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας, υπήρξαν πολυάριθμες στα τυπογραφεία του ευρωπαϊκού χώρου (15⁰²- 18⁰² αι.). Το 1493, εκδόθηκαν τα Άπαντα με τίτλο : *Isocrates. Logoi. [Edité par Demetrius Chalcondyles]. Milan, Heinrich Scinzenzeler & Sebastianus de ponte Tremulo. 24 janvier, 1493.* Ο Μ. Μανούσακας αναφέρει ότι πρόκειται για τη μοναδική αρχέτυπη και τη μόνη ελληνική έκδοση⁵⁴⁶.

Το 1553, εκδόθηκαν τα Άπαντα από τον Ιερώνυμο Wolf στη Βασιλεία : *ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΆΠΑΝΤΑ ΔΙΑ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΒΟΛΦΙΟΥ έπανορθωθέντα... / Isocratis Scripta / Basileae, per Ioannem Oporinum.* Το ενδιαφέρον της έκδοσης αυτής είναι ο πίνακας με τα περιεχόμενα και ο χωρισμός του έργου του Ισοκράτη σε

---

⁵⁴⁴ Φ. Ηλιού, Τα «τραβήγματα» των ελληνικών βιβλίων τον 16^ο αι., περ. Ελληνικά, τομ. 28^{ος} (1975), Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 102-141.

⁵⁴⁵ Οι εκδόσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο, επιλέχθηκαν με κριτήριο την τυπογραφική ένδειξη, την ύπαρξη αντιτύπου σε βιβλιοθήκη στον ελληνικό χώρο και τη χρησιμοποίησή της από τη συγκεκριμένη μελέτη. Από τις μεμονωμένες εκδόσεις επιλέχθηκαν εκείνες που περιείχαν τους τρεις ισοκρατικούς Λόγους που περιλαμβάνει το χφ.

⁵⁴⁶ Μ. Μανούσακας και Κ. Στάικος, Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση - Από την Ιταλία στη Γενεύη, 15^{ος} - 16^{ος} αιώνας, Αθήνα 1988, σ. 78.

«συμμορίες». Η πρώτη «συμμορία» περιλαμβάνει τρεις παραινέσεις : « μίαν μὲν ιδιωτικὴν τὴν πρὸς Δημόνικον : δύο δὲ πολιτικὰς τὴν τε πρὸς Νικοκλέα περὶ τοῦ βασιλεύειν, καὶ τὴν Νικοκλέα τε καὶ συμβουλευτικὸν ἐπιγεγραμμένην, περὶ τοῦ βασιλεύεσθαι». Η Τρίτη συμμορία ονομάζεται επιδεικτική, όπου, διευκρινίζεται ότι πρόκειται για εγκώμια πέντε, συμπεριλαμβανομένου στην πρώτη θέση του «Ευαγόρα»⁵⁴⁷.

Το 1565, εκδόθηκαν τα Ἄπαντα με τίτλο : ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ Λόγοι ἅπαντες, και Επιστολαί. Αρποκρατίωνος και Σουΐδα περι τινων παρ' Ισοκρατει λέξεων. / Isocratis Orationes. Στο τέλος : BASILEAE / PER THOMAM GVARINUM, ANNO M.D.LXV. Παρουσιάζει ομοιότητες με την προηγούμενη έκδοση ως προς τα σχόλια και τις εισαγωγές (υποθέσεις) των κειμένων. Η συγκεκριμένη έκδοση χρησιμοποιήθηκε από την παρούσα μελέτη εξαιτίας του συνδυασμού των σχολίων που περιέχει στο περιθώριο και των λεξικών των Αρποκρατίωνος και Σουΐδα που περιλαμβάνει στο τέλος⁵⁴⁸.

Το 1570, ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑ. ISOCRATIS SCRIPTA, quae quidem extant, omnia, Graecolatina, postremo recognita... : Hieronymo Wolfio Oetingensi interprete & auctore. Στο τέλος : BASILEAE, EX OFFICINA OPORINIANA 1570.⁵⁴⁹

1593. Ισοκρατους λογοι και επιστολαι. Isocratis orations et epistolae. Cum latina interpretatione Hier. Wolfii ab ipso postrerum recognito. Στο τέλος : Excudebat Henricus Stephanus Anno M.D.XCIII.⁵⁵⁰

1749. ISOCRATIS Opera, quae quidem nunc extant, omnia. Varias lectiones, versionem novam ac notas adiunxit Gulielmus Battie. Londini : C. Davis, J. Whiston et B. Dod. Αντίτυπο βρίσκεται στην ΕΒΕ Ε. Φ. 7682.⁵⁵¹

1782. Isocratis opera omnia : Graece et latine : Cum versione nova, triplici indice, variantibus lectionibus, et notis, editit Athanasius Auger... Στο τέλος Sumpribus editoris excudebat Parisiis Franc. Ambr. Didot. Αντίτυπο βρίσκεται στην ΕΒΕ, Ε.Φ. 7683.⁵⁵²

Οι τρεις λόγοι εκδόθηκαν μαζί με άλλα έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, με μορφή επιλογής :

Το 1517, εκδόθηκαν τρεις Λόγοι του Ισοκράτη με τίτλο « ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ. ΛΟΓΟΙ ΤΡΕΙΣ. Ο ΠΡΟΣ ΔΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΟΣ. Ο ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΚΛΕΑ ΠΕΡΙ

---

⁵⁴⁷ Η συγκεκριμένη έκδοση βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας.

⁵⁴⁸ S. F. W. Hoffmann, *Bibliographisches Lexicon der Griechen*, τομ. II, σ. 472.

⁵⁴⁹ Στο ίδιο, σσ. 472- 473. - Η έκδοση του 1582 που αντίτυπό της βρίσκεται στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (Ν. Δελιαλής, Κατάλογος εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 115, αρ. *432) φαίνεται ότι είναι επανέκδοση της συγκεκριμένης αφού και ο επιμελητής Wolfio και το τυπογραφείο EX OFFICINA OPORINIANA ταυτίζονται.

⁵⁵⁰ S. F. W. Hoffmann, *Bibliographisches Lexicon der Griechen*, τομ. II, σ. 473.

⁵⁵¹ Στο ίδιο, σ. 475.

⁵⁵² Στο ίδιο, σ. 475. - Η έκδοση του 1788 που αντίτυπό της βρίσκεται στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (ό. π., Ν. Δελιαλής, Κατάλογος εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης, τ. Α', σ. 116, αρ. 436) φαίνεται ότι είναι επανέκδοση της συγκεκριμένης αφού και ο επιμελητής Auger και ο τυπογράφος F. Didot ταυτίζονται.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ. ΚΑΙ Ο ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΟΣ ΝΙΚΟΚΛΗΣ Η' ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ. ΕΠΙΤΗΔΕΙΟΙ ΤΟΙΣ ΕΙΣΑΓΟΜΕΝΟΙΣ.». Η τελευταία φράση φανερώνει τον προσορισμό του συγγράμματος «επιτήδειοι τοις εισαγομένοις» δηλαδή για τους αρχάριους μαθητές⁵⁵³. Όπως σημειώνει ο Legrand, η έκδοση αυτή έχει τους ίδιους τυπογραφικούς τύπους γραμμάτων με την έκδοση Scolies d' Homère που εκδόθηκε από τον Ιανό Λάσκαρη. Εικάζουμε ότι προσοριζόταν για το Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης, την πρώτη περίοδο λειτουργίας του.

Το 1542, εκδόθηκε ο λόγος «Προς Δημόνικον» με τον λόγο «Προς Νικοκλέα», τα Χρυσά Έπη του Πυθαγόρα καθώς και οι Μονόστιχες Γνώμες διαφόρων ποιητών. Ο συνδυασμός των κειμένων σε αυτή την έκδοση έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον⁵⁵⁴.

Το 1581, εκδόθηκε μια άλλη ενδιαφέρουσα εκλογή μαζί με το Περί Παιδων Αγωγής του Πλούταρχου, ο προς Δημόνικον και προς Νικοκλέα με το αρχαίο ελληνικό κείμενο τη λατινική μετάφραση και σημειώσεις στα γαλλικά και γερμανικά⁵⁵⁵.

Το 1704 και σε επανειλημμένες εκδόσεις το 1719, το 1740, και το 1749, εκδόθηκε το Περί Παιδων Αγωγής μαζί με τις παραινέσεις Προς Δημόνικον, Προς Νικοκλέα και Νικοκλής. Τη λατινική μετάφραση συνοδεύουν γραμματική ανάλυση και σημειώσεις⁵⁵⁶.

Εκτός από τα Άπαντα εκδόθηκαν πολυάριθμες μεμονωμένες εκδόσεις των Λόγων του Ισοκράτη σε μετάφραση στις εθνικές γλώσσες των λαών της Ευρώπης και όχι μόνο στα λατινικά (αγγλικά, ιταλικά, γερμανικά, γαλλικά).

Ο Προς Δημόνικον εκδόθηκε μεμονωμένα σε λατινική μετάφραση (από τον Έρασμο) αλλά και στα γερμανικά, στα γαλλικά, στα ιταλικά, στα αγγλικά και στα ολλανδικά⁵⁵⁷.

Ο λόγος Προς Νικοκλέα, εκδόθηκε μεμονωμένα σε λατινική μετάφραση αλλά και στις εθνικές γλώσσες των λαών της Ευρώπης⁵⁵⁸.

Ο «Ευαγόρας» είχε τη μικρότερη κυκλοφορία και τις λιγότερες μεμονωμένες εκδόσεις. Τρεις λατινικές εκδόσεις (1478, 1549 και 1815) μία στη γερμανική (1798) και μια στην αγγλική γλώσσα (1581)⁵⁵⁹.

---

⁵⁵³ Émile Legrand, *Bibliographie Hellenique des XVe et XVIe siecles* τ. I., (ανατύπωση Paris 1963), σσ. 162- 163, αρ. 57.

⁵⁵⁴ S. F. W. Hoffmann, *Bibliographisches Lexicon der Griechen*, τομ. II, σ. 476 : Ο τίτλος : *Isocratis oratoris Dissertissimi sermo admonitorius ad Demonicum : generosae iuventutis moribus formandis idoneus*.

⁵⁵⁵ Στο ίδιο, τομ. II, σ. 476 : Ο τίτλος : *Ethices christianae compendium formandis tum iuventutis moribus, tum linguae graece, latinae, gallicae et germanicae utilissimi*.

⁵⁵⁶ S. F. W. Hoffmann, *Bibliographisches Lexicon der Griechen*, τομ. II, σ. 478.

⁵⁵⁷ Στο ίδιο, τομ. II, σσ. 484, 485 : Σε λατινική μετάφραση εκδόθηκε 27 φορές μέσα στον ΙΣΤ' αι. / Στο ίδιο σσ. 487- 491 για τις μεταφράσεις στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές γλώσσες.

⁵⁵⁸ Στο ίδιο, τομ. II, σ. 485 οι λατινικές εκδόσεις και σ. 487- 490 οι μεταφράσεις στα γερμ.,γαλλ., ιταλ., αγγλικά.

⁵⁵⁹ Στο ίδιο, τομ. II, σ. 486 και σσ.488- 491.

1803. Isocratis opera quae extant omnia / ad optimum exemplorum fidem emendant varietate lectionis, animadversionibus critics, summario et indice instuxit Wilhelmus Lange. Halis Saxonum : in Libraria Hemmerdeana. Αντίτυπο βρίσκεται στην ΕΒΕ, Ε.Φ. 7684⁵⁶⁰.

1807. Ισοκράτους Λόγοι και έπιστολαί, μετά σχολίων παλαιών...ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ. Στο τέλος : EN ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ, EK ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΦΙΡΜΙΝΟΥ ΔΙΔΟΤΟΥ / ΑΩΖ. (Γκίνη -Μέξα *471) και (Φ. Ηλιού *1807.31.)⁵⁶¹.

1807. Ισοκράτους Λόγοι και έπιστολαί, μετά σχολίων παλαιών...ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Στο τέλος : EN ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ, EK ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΦΙΡΜΙΝΟΥ ΔΙΔΟΤΟΥ / ΑΩΖ. (Φ. Ηλιού *1807.32.)⁵⁶². Οι δυο παραπάνω εκδόσεις εντάσσονται στο συλλογικό έργο του Αδ. Κοραή, «Ελληνική Βιβλιοθήκη».

Ο Κοραής αναφερόμενος στην δική του έκδοση του 1807, με την ευγενική χορηγία των Ζωσιμάδων, επισημαίνει ότι το αντίγραφο που ευτύχησε να έχει για την έκδοση αυτή ήταν ένας περγαμηνός κώδικας της ενδεκάτης εκατονταετηρίδας.

Στις προηγούμενες δύο εκδόσεις του 1782 από τον Athanaseus Auger και του 1803 από τον Wilhelmus Lange; έχουν χρησιμοποιηθεί νεώτερα αντίγραφα του αντιγράφου του Κοραή.⁵⁶³ Έτσι εξαιρεί τη σημασία της δικής του εκδόσεως, εφόσον όπως και ο ίδιος επισημαίνει αυτή η αξία εξαρτάται από τον αριθμό των παρεμβαλλομένων αντιγραφών. Όσο πιο μικρός είναι ο αριθμός τόσο μεγαλύτερη η αξία και πιο πλησιέστερη στη γραφή του συγγραφέα.

Στην απαρίθμηση των προηγούμενων εκδόσεων πρώτη στη σειρά αναφέρει και την πρώτη έκδοση του 1493⁵⁶⁴. Από τον 16^ο αι. περιγράφει την έκδοση του 1570⁵⁶⁵ και την έκδοση του 1593⁵⁶⁶. Από τον 18^ο αι. απαριθμεί του 1749⁵⁶⁷ και του 1782⁵⁶⁸.

Ως προς την αξιολόγηση αυτών των εκδόσεων θεωρεί την έκδοση του Wolf το 1570 με την λατινική μετάφραση και τα σχόλια, ικανοποιητική για τη σχολική χρήση για την οποία προοριζόταν. Επίσης θεωρεί ότι περιέχει εξηγήσεις «καλαί» και διορθώσεις «αναγκαίαι».

---

⁵⁶⁰ Στο ίδιο, τομ. II, σ. 475.

⁵⁶¹ Δ. Γκίνης- Β. Μέξας, Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1839, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1939, τ. Α', σ. 78 (αρ.*471). – Φ. Ηλιού, Ελληνική Βιβλιογραφία, τ. Α', εκδ. Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1997, (ετ. 1807, αρ.31).

⁵⁶² Ο. π., Φ. Ηλιού, Ελληνική Βιβλιογραφία, τ. Α', (1807, 32).

⁵⁶³ Αδ. Κοραή, Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες Συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του, τομ. Α', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984, σ. 289.

⁵⁶⁴ Ο. π., Émile Legrand, Bibliographie Hellenique des XVe et XVIe siecles τ. I, σ. 16, αρ. 7.

⁵⁶⁵ S. F. W. Hoffmann, Bibliografisches Lexicon der Gessamten Literatur der Griechen, τ. II, Amsterdam 1961, σ. 472.

⁵⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 473.

⁵⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 475.

⁵⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 475.

Η έκδοση του 1593, ακολουθεί ως προς το ελληνικό κείμενο την πρώτη έκδοση και ως προς το λατινικό τη δεύτερη.

Από τις δύο του 18^{ου} αι. εξαιρεί τη δεύτερη την οποία θα θεωρούσε περισσότερο αντικειμενική αν ο Auger γνώριζε καλύτερα την ελληνική γλώσσα. Φαίνεται ότι ο επιμελητής και εκδότης της έκδοσης είχε επικοινωνήσει μαζί του προκειμένου να τον συμβουλευτεί για την παρούσα έκδοση.

Για τις εκδόσεις που περιέχουν μεμονωμένους λόγους ή συλλογές μερικών μόνο λόγων θεωρεί αναρίθμητες. Σ' αυτές συγκαταλέγει τις του Προς Δημόνικον λόγου με το Περί παιδων αγωγής του Πλουτάρχου και το Εγκώμιο στον Ευαγόρα.

Διακρίνει τα σχόλια από την ψυχαγωγία από το περιεχόμενο και τον σκοπό για τον οποίο γίνονται. Τα σχόλια που συνοδεύουν την έκδοσή του είναι τα ίδια με αυτά του αντιγραφέα του κώδικα συμπληρωμένα από σημειώσεις που έγραψε ο ίδιος. Η ειδοποιός διαφορά για τον Κοραή βρίσκεται στην ύπαρξη σε αυτά αποσπασμάτων από συγγράμματα, τα οποία έχουν χαθεί. Διαφορετικά πρόκειται για «ψυχαγωγία» με σκοπό την εκμάθηση της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής γλώσσας⁵⁶⁹.

Τέλος για την ανάλυση των γραφών του ονόματος Εισοκράτης και Ισοκράτης⁵⁷⁰ υποστηρίζει ότι η πρώτη γραφή προέρχεται από τον Όμηρο και η δεύτερη από τους Αττικούς ποιητές.

Το έργο του Ισοκράτη συνεχίζει κατά τον 19^ο αι. να συμπεριλαμβάνεται στις εκδόσεις τις Φιλολογικής Εγκυκλοπαίδειας του Ι. Πατούσα⁵⁷¹. Από το 1812 συμπεριλαμβάνεται σε μια νέα εγκυκλοπαίδεια, την Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικών Μαθημάτων του Στέφανου Κομμητά⁵⁷².

Η Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα, με πρώτη έκδοση το 1710, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια συστηματοποίησης της διδασκαλίας των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Αποτέλεσε σχολικό εγχειρίδιο και οι τέσσερις τόμοι εκφράζουν τους τέσσερις κύκλους μαθημάτων της εγκύκλιος εκπαίδευσης.⁵⁷³

---

⁵⁶⁹ Ο. π., Αδ. Κοραής, σ. 298.

⁵⁷⁰ Στο ίδιο, σσ. 302-313.

⁵⁷¹ Ο. π., Δ. Γκίνης – Β. Μέξας, Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1839, τ. Α', αρ.*117, *251, *332, *632, *735, *964. – Ο. π., Φ. Ηλιού, Ελληνική Βιβλιογραφία, (1802.16.), (1804.20.), (1805.35.), (1811.14.), (1813.19.), (1817.39.).

⁵⁷² Ο. π., Δ. Γκίνης -Μέξας, Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1839, τ. Α', αρ. *692, *752. – Ο. π., Φ. Ηλιού, Ελληνική Βιβλιογραφία (1812.19.) (1813.16.) όπου περιέχεται ο Λόγος «Προς Δημόνικον».

⁵⁷³ Αθ. Κ. Αβδάλη, Η «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα, Συμβολή στην ιστορία της παιδείας του Νέου Ελληνισμού, εκδ. Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1984, σ. 15. Όπως τονίζεται από τη συγγραφέα, ο Ι. Πατούσας υπήρξε οπαδός του θρησκευτικού ουμανισμού.

II. ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ⁵⁷⁴.

Το μάθημα των «Ελληνικών» κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, συνδέεται άμεσα με τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια της γραμματικής και της ρητορικής (επιστολογραφίας) και έμμεσα με τα λεξικά. Από τα χειρόγραφα διδακτικά εγχειρίδια (μαθηματάρια, φρασάρια, λεξιλόγια) που τηρούσαν οι μαθητές, η διδακτέα ύλη διευρύνεται με τα έντυπα εγχειρίδια.

Τη θεωρητική βάση της Γραμματικής της Αρχαίας Ελληνικής παρείχαν διδακτικά εγχειρίδια γραμματικής τα οποία γνώρισαν αλληπάλληλες ιδίως το δεύτερο μισό του 18^{ου} αι. : Η Επιτομή των οκτώ του λόγου μερών του Κωνσταντίνου Λάσκαρη και η Γραμματική Ελληνική του Θεοδώρου Γαζή⁵⁷⁵.

• Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ελληνική, ακριβεστάτη. Περιέχουσα των Οκτώ του Λόγου Μερών τον Σχηματισμόν, και την σύνταξιν, Ενετίησιν 1734. Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι⁵⁷⁶.

▪ Από το ίδιο τυπογραφείο εκδόθηκε μία φορά ακόμα το 1737.

▪ Από το τυπογραφείο του Θεοδοσίου τυπώθηκε τρεις φορές (1769) (1778) και (1784)⁵⁷⁷.

• Σταχυολογία Τεχνολογική Κατ' ερωταπόκρισιν της Γραμματικής Τέχνης. Εκδοθείσα Παρά Βησσαρίωνος Ιερομονάχου Μακρή του εξ Ιωαννίνων, Ενετίησιν 1686, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννινων.

▪ Εκδόθηκε από το ίδιο τυπογραφείο τα έτη (1747), (1764), (1768), (1784)⁵⁷⁸, (1799)⁵⁷⁹.

▪ Από το τυπογραφείο του Βόρτολη επανεκδόθηκε το 1742⁵⁸⁰.

▪ Τυπώθηκε και από το τυπογραφείο του Θεοδοσίου το 1768⁵⁸¹.

---

⁵⁷⁴ Αναφέρομαι στα διδακτικά εγχειρίδια που συμπεριλαμβάνονται στην εν λόγω εργασία και στις συνεξαρτήσεις τους.

⁵⁷⁵ Βλ., Κ. Σπ. Στάικος, Ελληνικές εκδόσεις στα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αθήνα 1998, σ. 150 : Το 18^ο αι., κυκλοφόρησαν 31 εκδόσεις Γραμματικής από διάφορους συγγραφείς και 29 επανεκδόσεις της γραμματικής των Κ. Λάσκαρη και Θ. Γαζή. Συνολικά δηλαδή 60 εκδόσεις.

⁵⁷⁶ Legrand Émile, *Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles* τ. I, Paris 1928, σ. 247.

⁵⁷⁷ Κουμαριανού Αικ. - Δρούλια Λουκία - Enro Layton, *Το Ελληνικό Βιβλίο 1476- 1830*, εκδ. MIET, Αθήνα 1986, σ. 161.

⁵⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 139.

⁵⁷⁹ Θ. Ι. Παπαδόπουλος, *Ελληνική Βιβλιογραφία (1466- 1800)*, τ. I, εκδ. Ακαδημία Αθηνών 1984, σ. 273, αρ. 3696.

⁵⁸⁰ É. Legrand, *Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles* τ. I, σ. 300.

⁵⁸¹ É. Legrand, *Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles* τ. II, σ. 89.

•Γραμματική περί Συντάξεως του Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου...Ομού και ετέρα Γραμματικά Μιχαήλ Συγγέλου, Ενετίησι 1745. Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁵⁸².

•Σπλάχνον Γραμματικής ή Περί Μορίων, Παρά του Ανανίου Αντιπαρίου, Εν έτει αψξδ'. Ενετίησιν παρά Αντωνίω τω Βόρτολι. (1764)⁵⁸³

•Θεοδώρου Γραμματικής των εις τέσσερα εις το τέταρτον, Υπόμνημα Υπό Νεοφύτου Ιεροδιακόνου πελοποννησίου, Εν Βουκουρεστίω αψξη. (1768)⁵⁸⁴

•Ερμηνεία εις το τέταρτον της του Θεοδώρου του Γαζή Γραμματικής και έκθεσις κατ'ερωταπόκρισιν της κατ'αυτόν Γραμματικής παρά Δανιήλ Πατμίου του Κεραμέως, Ενετίησιν 1780, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁵⁸⁵.

•Από το ίδιο τυπογραφείο επανεκδόθηκε το 1785⁵⁸⁶.

•Η Γραμματική του κυρού Νεοφύτου εκείνου συνοψισθείσα...υπό του Αθανασίου του Παρίου, Ενετίησιν 1787. Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁵⁸⁷.

Επιπλέον, κατά τον 18^ο αι., εκδόθηκαν τα παρακάτω διδακτικά εγχειρίδια γραμματικής :

•Γ. Σουγδουρή, Επιτομή Γραμματικής, Ενετίησι 1752, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι⁵⁸⁸, (1763), (1781)⁵⁸⁹.

•Γερασίμου Βυζαντίου, Ερμηνεία εις το Τέταρτον Βιβλιον του Θεοδώρου Γαζή, Ενετίησι 1756, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, (1757)⁵⁹⁰.

•Δημητρίου Δαρβάρεως, Γραμματική Γερμανική ακριβεστάτη...εις την κοινοτέραν των νυν Ελλήνων Διάλεκτον...ευμεθόδως εκτεθείσα, εν τη Τυπογραφεία Ιωσήπου του Βαουϊμαστέρου, Εν Βιένη της Αουστρίας 1785⁵⁹¹.

•Γ. Βεντότη (1786)⁵⁹².

---

⁵⁸² É. Legrand , Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. I, σ. 331.

⁵⁸³ É. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 28.

⁵⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 77.

⁵⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 328.

⁵⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 442.

⁵⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 473.

⁵⁸⁸ É. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. I, σ. 409.

⁵⁸⁹ É. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 14. / Πρβλ., ό.π., Το Ελληνικό Βιβλίό, σ. 139.

⁵⁹⁰ É. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. I, σ. 459 και σ. 474.

⁵⁹¹ É. Legrand , Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 439.

⁵⁹² Κ. Σπ. Στάικος, Ελληνικές εκδόσεις στα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αθήνα 1998, σ. 150.

●Θεοδώρου Καβαλλιώτου, Εισαγωγή Γραμματικής, Εν Μοσχοπόλει αψξ (1760)⁵⁹³.

●Βενεδίκτου Κρέδω, Γραμματική Ελληνισρωμαϊκή, ...Τόσον της Ελληνικής όσο και της απλής Διαλέκτου, Βερώνη 1782⁵⁹⁴.

●Δημητρίου Βενιέρη, Επιτομή Γραμματικής, εξηγηθείσα εις την απλήν Ρωμαϊκήν Διάλεκτον με την μετάφρασιν στο ιταλικόν, In Trieste 1799⁵⁹⁵.

Διδακτικά εγχειρίδια Νέας Ελληνικής:

Η πρώτη Γραμματική της Νέας Ελληνικής ανήκει στον Ν. Σοφιανό, η οποία εκδόθηκε πρώτη φορά το 1874 από τον Έ. Legrand. Στον Πρόλογο της έκδοσης περιλαμβάνεται κατάλογος εγχειριδίων της Νέας Ελληνικής.

G. Germano, Vocabolario italiano et Greco, In Roma, B. Zanetti, 1622⁵⁹⁶.

Simon Portius, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ γλώσσας, Παρίσι (1638)⁵⁹⁷.

Από τα διδακτικά εγχειρίδια Ρητορικής :

●Του σοφωτάτου Κυρίου Θεοφίλου Κορυδαλέως. Περί Επιστολικών τύπων, Λονδίνο, 1625⁵⁹⁸.

■Παρά Γρηγορίω Ιερομονάχω τω Κωνσταντινίδη, Εν Μοσχοπόλει, 1744⁵⁹⁹.

■Εν Άλλη της Σαξονίας, Εν τη τυπογραφία του Βάερ, 1768⁶⁰⁰.

■Ενετήσιν αψπς', Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, (1786)⁶⁰¹.

●Συνεσίου του Κυρηναίου, Αι επιστολαί μετά των σχολίων του διδασκάλου Νεοφύτου Ιεροδιακόνου του Πελοποννησίου, εκδοθείσα σπουδή τε και επιστασία Γρηγορίου Δημητριάδου του Κωνσταντά, εν τη Τυπογραφία Γεωργίου του Βεντότου, εν Βιέννη της Αουστρίας, 1792⁶⁰².

---

⁵⁹³ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. I, σ. 510.

⁵⁹⁴ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 374.

⁵⁹⁵ Θ. Ι. Παπαδόπουλος, Ελληνική Βιβλιογραφία (1466- 1800), τ. I, εκδ. Ακαδημία Αθηνών 1984, σ. 77, αρ. 1023. / Περιλαμβάνεται στον κατάλογο των εκδόσεων της Νεοελληνικής Γραμματικής που παραθέτει ο Έ. Legrand στον πρόλογο της Γραμματικής του Ν. Σοφιανού.

⁵⁹⁶ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siecle τ. I, σ. 172. / Girolamo Germano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire, publies par Hubert Pernot, Paris 1907.

⁵⁹⁷ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siecle τ. I, σ. 392. / Πρβλ., Du Cange, Glossarium mediae et infimae graecitatis, avec une introduction de Jean Psichari, Paris 1889, (ανατύπωση Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz Austria 1958).

⁵⁹⁸ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siecle τ. I, σ. 194.

⁵⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 322.

⁶⁰⁰ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 93.

⁶⁰¹ Στο ίδιο, σ. 463.

⁶⁰² Κ. Σπ. Στάικος, Ελληνικές εκδόσεις στα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αθήνα 1998, σ. 166.

- Οι Επιστολαί εκδόθηκαν στο Παρίσι, το 1605⁶⁰³.
- Επιστολάριον του Σοφωτάτου Συνεσίου Επισκόπου Κυρήνης, Ενετίσι 1782, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁶⁰⁴.
- Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική πραγματεία, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, Ενετίσιν 1799⁶⁰⁵.
- Φραγκίσκου Ιερέως του Σκούφο, Τέχνη Ρητορικής, παρά Μιχαήλ Αγγέλω τω Βαρβωνίω, Ενετίσι 1681⁶⁰⁶.
- Τέχνη Ρητορική κοινή φράσει συντεθείσα, παρά του Βικέντιου Δαμωδού, Ενετίσι 1759, Παρά Αντωνίω τω Τζάττα⁶⁰⁷.

Στη Βιβλιοθήκη της Δημητσάνας, στον Κατάλογο των εντύπων, που ο Αθ. Γριτσόπουλος ανάγει στη Σχολή Δημητσάνας, περιλαμβάνεται από τα παραπάνω, το Επιστολάριον του Σοφωτάτου Συνεσίου Επισκόπου Κυρήνης, Ενετίσι 1782, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁶⁰⁸.

Τα χφφ της Σχολής υπ' αρ. 19, 21, 22, 34 και 77 περιέχουν αντίγραφα ή ερμηνεία, με τη μορφή «εξήγησης», εντύπων διδακτικών εγχειριδίων⁶⁰⁹ : α) Συνεσίου Επισκόπου Κυρήνης Επιστολαί (χφ 22), β) Αδήλου Ρητορικής Πραγματεία (χφ 6), γ) «Λευχειμονούσα Ρητορική, εἴτουν Αφθονίου προγυμνάσματα, εκ των Λατίνων ανθολογηθέντα...σπουδή και πόνω Αναστασίου παπα : Βασιλοπούλου (χφ 6), δ) Αδήλου Γραμματική της Ελληνικής γλώσσης και του Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Περί Γραμματικής συντάξεως (χφ 77).

Το χφ 19, περιέχει «εις απλήν φράσιν» τη Γραμματική του Θ. Γαζή, και το χφ 21 περιλαμβάνει «εξήγησιν» του Συνεσίου Επισκόπου Κυρήνης, Επιστολαί.

Το Ιστορικό Αρχείο της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα περιλαμβάνει συλλογή εντύπων διδακτικών εγχειριδίων Γραμματικής στην οποία ανήκουν : α) η Γραμματική του Θεοδώρου Γαζή (1781), β) η Γραμματική του Κ. Λάσκαρη (1673), γ) του Νεοφύτου Ιεροδιακόνου πελοποννησίου (1768), δ) του Ανανίου του Αντιπαρίου (1764).

⁶⁰³ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siecle τ. I, σ. 42.

⁶⁰⁴ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 379.

⁶⁰⁵ Θ. Ι. Παπαδόπουλος, Ελληνική Βιβλιογραφία (1466- 1800), τ. I, εκδ. Ακαδημία Αθηνών 1984, σ. 69, αρ. 917.

⁶⁰⁶ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique du XVII siecle τ. II, σ. 400.

⁶⁰⁷ Έ. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. I, σ. 503.

⁶⁰⁸ Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, Σχολή Δημητσάνας, Αθήνα 1962, σσ. 74-78.

⁶⁰⁹ Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, ΕΕΒΣ, τ. 22 (1952) και τ. 24 (1954).

Επίσης περιλαμβάνει : α) το Τετράγλωσσον Λεξικόν του Γεωργίου Κωνσταντίνου, Ενετίησι 1757, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, β) τον Τετράγλωσσο Θησαυρό της εγκυκλοπαιδικής βάσεως του Γερασίμου Βλάχου του Κρητός, Ενετίησιν 1784, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, γ) το Ετυμολογικόν το Μέγα, ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, Ενετίησιν 1782, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων⁶¹⁰, και δ) τον πρώτο τόμο της Εγκυκλοπαίδειας του Ι. Πατούσα (1780).

Το χφ υπ' αρ. 56, του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ., περιέχει αντίγραφο του Θεόφιλου Κορυδαλλέως, Περί επιστολικών τύπων⁶¹¹.

Συμπερασματικά:

Αν εξαιρέσει κανείς την edition princeps του 15^{ου} αι., στην πλειοψηφία τους οι έντυπες εκδόσεις του έργου του Ισοκράτη (Άπαντα και μεμονωμένα έργα) κατά τη διάρκεια από τον 15^ο αι. – 17^ο αι. δεν είναι ελληνικές. Το 18^ο αι. όμως, περιλαμβάνονται οι τρεις λόγοι στην Εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα. Η πρόκριση της έκδοσης της Εγκυκλοπαίδειας για τη μελέτη του χφ. προβάλλεται ως η πλέον πρόσφορη λύση.

Η αντιπαραβολή των χειρογράφων με μεταφράσεις των λατινικών εκδόσεων του 18^{ου} αι. δείχνει, ότι δεν υπάρχει σχέση, που σημαίνει ότι ο μεταφραστής δεν χρησιμοποίησε ως πρότυπο κάποια λατινική έκδοση. Οι λατινικές εκδόσεις του 18^{ου} αι. δεν παρουσιάζουν παρεκκλίσεις από τις αρχικές του 15^{ου} αι., οι οποίες αν είχαν χρησιμοποιηθεί από το υποτιθέμενο πρωτότυπο θα εμφάνιζαν κάποια όμοια στοιχεία με τη μετάφραση στα ελληνικά. Οι λεπτομέρειες των υπομνημάτων που παραθέτουν οι λατινικές εκδόσεις και οι υποσημειώσεις, σε σύγκριση με την εκτενή παράθεση συνωνύμων της ελληνικής μετάφρασης και τον εμφανή διδακτικό στόχο, την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, δεν αφήνουν περιθώρια αντιπαραβολής.

Η διδακτική πρακτική της ψυχαγωγικής μεθόδου των μαθηματαρίων επεκτείνεται από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στα κείμενα των εντύπων διδακτικών εγχειριδίων, γραμματικής και ρητορικής. Υπάρχουν χφφ, που παραδίδουν «ψυχαγωγικώς» ή με τη μορφή «εξήγησης» τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια.

---

⁶¹⁰ É. Legrand, Bibliographie Hellenique, des XVIII siecles τ. II, σ. 379.

⁶¹¹ Ν. Βέης, Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της εν Θεράπναις Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 8 (1904), σ.134.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΣΧΟΛΙΑ

Ἰσοκράτους πρὸς δημόνικον

παραίνεσις⁶¹²:-

Ἐν πολλαῖς (μέν), ὦ δημόνικε,	εἰς πολλά πράγματα ὦ δημόνικε ὑιέ τοῦ ἵππονίκου ἡμεῖς ⁶¹³ ἐρευνῶ(μεν) ἐξετάζωντες ⁶¹⁴
πολύ διεστῶσας	κατὰ πολλά ὅτι διεστήκασι εἶναι κεχωρισμένη διαλλάττουσι διαφέρουσι ⁶¹⁵
εὐρήσομεν	θέλει εὐρωμεν (ἐν)τύχομεν γνωρίσωμεν καταλαβωμεν ⁶¹⁶
τάς	τάς
τε τῶν σπουδαίων	τῶν σοφῶν ἐναρέτων πεπαιδευμένων ⁶¹⁷

⁶¹² Βησσαρίωνος Ιερομονάχου Μακρή, Σταχυολογία τεχνολογική : κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς Τέχνης ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ ὁμοίων καὶ Διαφόρων λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου νῦν μετατυπωθέντα, Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρῳ, Ἐνετίησι 1780, σ. 317 : Συμβουλή παραινεσεως διαφέρει. Συμβουλή μὲν γάρ εἰσήγησις ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμενη διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ ἐκβησομένου...παραίνεσις δὲ ἐστὶ συμβουλή ἀντίρρησι οὐκ ἐπιδεχομένη. Διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς λεγόμενον πάντως ὁμολογεῖσθαι ἀγαθόν, ὡς εἴτις παραινεσεὶ σωφρονεῖν. ὅπερ ἐστὶν ὁμολογημένον ἀγαθόν.

⁶¹³ Ἡ ἔλλειψη τοῦ υποκειμένου δηλώνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν κατάληξη τοῦ ρήματος στο ἀρχαῖο κείμενο (ἐλλιπὴς πρόταση). / Για τὴ συμφωνία ρήματος καὶ υποκειμένου βλ., ὁ. π., Βησσαρίωνος Ιερομονάχου Μακρή, σ. 38: *Τῶν τριῶν συμφωνιῶν κατὰ τὴν σύνταξιν. Περὶ τῆς πρώτης συμφωνίας τῆς ὀνομαστικῆς μετὰ τοῦ ρήματος:*

Δ. Εἰς πόσα συμφωνεῖ ἡ ὀνομαστικὴ μετὰ τοῦ ρήματος;

Μ. Εἰς δύο, εἰς ἀριθμὸν καὶ εἰς πρόσωπον.

Δ. Συμφώνησον τὴν ὀνομαστικὴν μετὰ τοῦ ρήματος.

Μ. Ἡμεῖς ἀριθμοῦ πληθυντικοῦ, εὐρήσομεν ἀριθμοῦ πληθυντικοῦ, ἡμεῖς πρόσωπον πρώτου, εὐρήσομεν πρόσωπον πρώτου.

⁶¹⁴ Προσθήκη τῆς υποθ. μτχ. ἐξετάζωντες = ἐὰν ἐξετάσωμεν.

⁶¹⁵ Ἡ ἀπόδοση τῆς κατηγορηματικῆς μετοχῆς («ὅτι» + τὸ οικεῖο ρήμα).

⁶¹⁶ Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων - Isocratis Orationes, Basileae 1565, σ. 1 : Στο περιθώριο τοῦ κειμένου παρατίθενται σχόλια - σημειώσεις. Στο σημεῖο αὐτὸ σημειώνεται τὸ ἐξῆς: *εὐνοίας λῆψις ἐκ προσώπων, κατὰ γνωμικὴν ἀντίθεσιν.* / Νικολάου Σοφιανού, Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, παρὰ Αἰμιλίου Λεγρανδίου, ἐν Παρισίοις 1870, σ. 42 : *Απόδοση τοῦ μέλλοντος τῶν ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας : ἐν. γράφω, παρ. ἔγραφα, μέλλ. θέλω γράψαι.* Ἡ συγκεκριμένη γραμματικὴ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1870 ἀπὸ τὸν Legrand.

⁶¹⁷ Λεξικὸν Βαρίνου Φαβρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέως, Ἐνετίησιν 1801, σ.605: **Σπουδαῖος, σοφός, ἐνάρετος, ἐνδόκιμος, ὁ ἀντιδιαστελλόμενος τῷ φαύλῳ.* / Βλ. Αριστοτέλους, Περὶ Ποιητικῆς, μετ. Σίμου Μενάρδου, εἰσαγ. κειμ. καὶ ἐρμηνεῖα Ι. Συκουτρῆ, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον Ἑστία, Αθήνα 2003, σ. 15, υποσ. 6: «Ὅλων τῶν εἰδῶν οἱ χαρακτῆρες δύνανται

γνώμας,	διαθέσεις προαιρέσεις τά ἤθη ⁶¹⁸
καί τὰς τῶν φαύλων	τὰς τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων σκαίων ⁶¹⁹
διανοίας.	γνώμας διαθέσεις ὑπολείψεις ⁶²⁰
πολύ δέ	κατά πολλά
μεγίστην	μεγαλωτάτην
διαφοράν	ἐναλλαγὴν διανεξιν
εὐλήφασιν	οἱ φαῦλοι οἱ σπουδαῖοι ἔλαβεν ἐδέξαντο ἔχουσιν κέκτηται
ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις.	ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους ἕνας μέ τόν ἄλλον τὰς φιλίας ἐταιρίας συνομιλίας ἀγάπας συναναστροφάς ⁶²¹

λογικῶς νὰ ὑπαχθῶν εἰς τὴν ἀντίθεσιν σπουδαῖος-φαῦλος με τὴν εὐρυτέραν ἀξιολογικὴν σημασίαν τῶν ὄρων...». Ἡ υποσημείωση αὐτὴ αναφέρεται στο ἀπόσπασμα ἀπὸ το 1448a: «Ἐπεὶ δὲ μιμῶνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας, ἀνάγκη δὲ τούτους ἢ σπουδαίους ἢ φαύλους εἶναι ...». / Πρβλ. Κ. Ν. Παπανικολάου, Τα ἀρχαία ἑλληνικά, ἐκδ. Βιβλ. τῆς «Ἐστίας», [χ. χ], σ. 11: «... κανένας ἐπιστήμονας δε θεωρεῖται μορφωμένος ἀν δὲν εἶναι «πεπαιδευμένος» ὅπως ἔλεγε ο Πλάτων».

⁶¹⁸ Ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 157 : Γνώμη, ἢ συνείδησις, ἢ σκέψις, ποιά τις διάθεσις, ἢ βουλή, ἢ προαίρεσις, ἢ οἴησις. / Hesychius Alexandrinus Lexicon, Rec. M. Schmidt, Amsterdam 1965, Vol. I, σ. 438, γνώμη· διάθεσις ποιά τις. [καὶ γνώμη.] καὶ ἐπιστήμη.

⁶¹⁹ Ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 662 : Φαῦλον, ...καὶ φαῦλον λέγομεν τόν κακόβιον καὶ πονηρόν ἄνδρα, τόν διαστελλόμενον πρὸς τόν σπουδαῖον. / Πρβλ., Πλάτωνος, Φαῖδρος, 242c : «φαῦλος τὰ γράμματα», Πλάτωνος, Συμπόσιον, 174 c : «φαῦλος ὢν ἐπὶ σοφοῦ ἀνδρός» καὶ Πλάτωνος, Νόμοι, 876 d : «φανλοτέρως ἂν πεπαιδευμένοι δικασταί».

⁶²⁰ Ἡ ἀπόδοση τῆς λέξεως «διάνοια» διαφέρει ἀπὸ τὴν σημασίαν τῆς στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Στὸν Σοφιστὴ τοῦ Πλάτωνα «διάνοια καὶ λόγος ταυτῶν», ὅπου ο λόγος ταυτιζόταν τόσο με τὴν ομιλίαν ὅσο καὶ με τὴν λογικὴν. / Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, Ἡ γλωσσολογικὴ σκοπιὰ τῆς μεταφράσεως, Πρακτικὰ συνεδρίου «Πρωτότυπο καὶ μετάφραση» Αθήνα 1978, Σπουδαστήριον Κλασσικῆς Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνῶν, Αθήνα 1980, σ. 47. / Πρβλ., ὁ. π., Ἀριστοτέλους, Περί ποιητικῆς, σ. 54, ὑποσ. 6: «Ἡ ποιότης τῶν πραττόντων ἐκδηλῶνεται εἰς τὸν χαρακτῆρα (ἦθος) καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν ἰκανότητα (διάνοια)...». Ἡ υποσημείωση ἀναφέρεται στο ἀπόσπασμα ἀπὸ το 1449b: «...οὓς ἀνάγκη ποιοὺς τινὰς εἶναι κατὰ τε τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν...». / Στο ἴδιο, σ. 63, 1450b: «Τρίτον δε ἡ διάνοια· τοῦτο δε ἐστὶν τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόητα καὶ τὰ ἀρμόττοντα...». / Πρβλ. Πλάτωνος, Πρωταγόρας, 324 b, καὶ Πλάτωνος, Φαῖδων, 63c γιὰ τὴν σημασίαν τῆς γνώμης. / Βλ. Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, ἐκ τῆς τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, Μέρος Δεύτερον, ἐν Παρισίοις 1807, σ. 2. Ὁ Κοραῆς παραπέμπει κατ' ἀρχὴν γιὰ τὴν λ. «διάνοια» στον Σοφιστὴ τοῦ Πλάτωνα ὅπου ορίζεται ὡς «ὁ ἐντὸς τῆς ψυχῆς αὐτῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος». Ἡ δευτέρη σύνδεση ἀφορᾷ τὸν Πλούταρχο (Πλούταρχ. Πότερ. τῶν ζῶων φρονιμώτερ. § 3) ὅπου ἡ λ. ορίζεται ὡς «κινουμένη νόησις». / Πρβλ. Ἐρρίκου Στεφάνου, Θησαυρὸς τῆς ἑλληνικῆς Γλώσσης, τομ. Δ', Thesaurus Graecae Linguae, ab Henrico Stephano, ex cudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1865 (ἀνατ. ἐκδ. Οδυσσεύς-Πελεκάνος Αθήνα 2002), στ. 1254 : τὰς τῶν φαύλων διανοίας, Isocr. Ad Demon.

οί μέν	οί φαῦλοι
γάρ	διότι
τούς φίλους	τούς ἡγαπημένους ἐταίρους ξυνήθεις ⁶²²
παρόντας	ὅταν ὑπ:σι εὐρίσκονται παρών ἐμπροσθέν σου
μόνον	μοναχα
τιμῶσιν.	δοξάζουσι διά τῆς τιμῆς περιποιῶνται ἀγαποῦσι ἄγουσιν ⁶²³
οί δέ	καί οἱ σπουδαῖοι
καί μακρόν	πόρρω μακραν
ἀπόντας	οὐ μόνον παρόντας ἀλλά καί ὅταν εἶναι ἀπόντας ἀπέχωσι ἐκδημοῦσι εἰς τινά τόπον
ἀγαπῶσι.	φιλοῦσι στέργουσι περιποιῶνται τούς φίλους των ⁶²⁴
καί τάς	καί
μέν τῶν φαύλων	τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων
συνηθείας	φιλίας ἀγάπης συναναστροφάς
ὀλίγος	ὀλίγος
χρόνος	καιρός ὀλίγου καιροῦ
διέλυσε	ἀφάνισε ἔφθειρεν ( )

τάς

73v

τάς δέ τῶν σπουδαίων	τάς καί τῶν ἐναρετων σοφῶν πεπαιδευμένων
φιλίας,	ἀγάπης ἐταιρίας συναναστροφῆς οἰκειότητος
οὐδ'	δέν
ἄν ὁ πᾶς αἰών	ὅλος ὁ χρόνος ὅλον τό διάστημα τῆς πολυκαιρίας ⁶²⁵
ἐξαλείψειεν.	ἤθελε ἐξαλείψῃ φθείσῃ ἀφανίσῃ ἀποσβέσῃ ⁶²⁶
ἡγούμενος	ἐγώ νομίζω λογιάζω κρίνω

⁶²¹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 1 : φαύλων καί σπουδαιῶν φίλων διαφορά. / Πρβλ. Αριστοτέλης, π. Ζ. Γεν. 3. 12, 15 : «συνήθεια καί φιλία».

⁶²² Πλάτωνος, Συμπόσιον, κειμ. μτφρ. ερμ. Ι. Συκουτρή, εκδ. Βιβλιοπωλείον Ἑστία, Αθήνα 1986, σ. 52*: «Εἰς τὸν Φαίδωνα οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους ὀνομάζουσι ἑταῖρον ἢ φίλον τὸν δάσκαλό του».

⁶²³ Πρβλ., Σοφοκλή, Αντιγόνη, 638 : «τὸν φίλον τιμῶσιν ἐξ ἴσου πατρί».

⁶²⁴ Π. Λορεντζάτου, Ομηρικόν Λεξικόν, Θεσσαλονίκη 1925, σ. 383, φιλέω = α) ἀγαπῶ, β) = ὑποδέχομαι εὐμενῶς, μεταχειρίζομαι με ἀγάπῃ, φιλοξενῶ, περιποιῶμαι.

⁶²⁵ Ο. π., Π. Λορεντζάτου, Ομηρικόν Λεξικόν, σ. 17, αἰών= ὁ χρόνος τῆς ζωῆς, ἡ ζωή. / Πρβλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβρίνου, σ. 34, αἰών= ... αἰών καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν ἀριθμός. αἰών, καὶ ὁ αἶδιος καὶ ἀτελεύτητος, ὡς τῶ θεολόγῳ δοκεῖ.

⁶²⁶ Το Χρονικόν του Μορέως, ὑπὸ Π. Καλονάρου, εκδ. Δημητράκου Α.Ε., Αθήνα 1940, σ. 234, (Codex Hanviensis 57) 5663 : «να κάψουν κ' ἐξαλείψουσιν τὰ ὀσπίτια καὶ χωρία».

οὖν	λοιπόν
πρέπειν	ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει
τοῦς δόξης	δόξαν τιμὴν εὐκλειαν φήμην καλὸν ὄνομα
ὄρεγομένους	ἐκείνοι ὅπου ὄρεγονται γλίσχονται ἐπιθυμοῦσι ⁶²⁷
καί παιδείας	παιδείαν μάθησιν σοφίαν
ἀντιπ(οι)ουμένους,	καί ἐκείνοι ὅπου ἀντιποιοῦνται οἰκειοποιοῦνται ἀγωνίζονται νά ἀποκτήσωσι ⁶²⁸
τῶν σπουδαίων,	τῶν σοφῶν πεπαιδευμένων ἐναρέτων
ἀλλά μή	καί ὄχι
τῶν φαύλων	τῶν πονηρῶν ἀπαιδευτῶν βαρβάρων
εἶναι	νά ὑπ: νά εἶναι νά γίνονται
μιμητάς	μιμηταί ὄπαδοί ἀκόλουθοι ζηλωταί
ἀπέσταλκά	συνέγραψα καί ἐπεμψα ἔστειλα
σοι	εἰς τοῦ λόγου σου
τόν δέ τόν λόγον	τόν παρόντα παραινετικόν συμβουλευτικόν λόγον
δῶρον,	χάρισμα δωρεάν
τεκμήριον μὲν	τό ὁποῖον αὐτό δῶρον δηλ: ( ) ὑπ: δειγμα συμβουλή παράστασις
τῆς πρὸς ἡμᾶς	ὅπου ἔχομεν ἀλλήλους μας ἀναμεταξύ μας
φιλίας	φιλίας ἀγάπης ἐταιρίας ξυνηθείας ⁶²⁹
σημεῖον	τεκμήριον φανέρωσις δήλωσις συνδιατριβῆς ⁶³⁰
δέ	καί
τῆς πρὸς ἰππόνικον	ὑπ: τῆς ὅπου εἶχομεν μέ τό ( ) ἰππόνικον

⁶²⁷ Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. III, σ. 216, ὀρέγεται, ἐπιθυμεῖ.

⁶²⁸ Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη [χ. χ], σ. 147, Ἀντιποιηθέντα= φιλονεικήσαντα. Δεῖ γὰρ ἀντιποιηθέντας οὐ πρότερον χαρίσασθαι θελήσαντι. Καὶ ἀντιποιοῦμενον·γενικῆ. ἐπιμελῶς διακεῖμενον. Πολύβιος ὁ δε Ἄρατος κατανοῶν τὸν Ἀτίγονον πρᾶξιν ἔχοντα καὶ σύνεσιν καὶ πίστεως ἀντιποιοῦμενον.

⁶²⁹ Θεοδώρου Γραμματικῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τέσσαρα εἰς τὸ τέταρτον, Ὑπόμνημα ἐκ πολλῶν συνερανοσθέν ὑπὸ Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου, ἐν τῇ Νεουργηθείᾳ Τυπογραφία ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀψξῆ' [1768], στ. 983: Περὶ προθέσεως [...] τεκμήριον μὲν τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας. Ἰσοκρ', πρὸς δημ, σχετικὴν ἀναφορὰν σημαίνει ἢ πρόθεσις. Εἶγε ἢ φιλία τῶν πρὸς ἕτερον ἀναφερομένων ἐστὶ. / Photii Patriarchae Lexicon, ὑπὸ τοῦ S. A. Naber, Publisher Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1965, σ. 188, συνήθεις· καὶ ἐταίρους καὶ ὁμοίθεις. / Πρβλ., ὁ. π., Κοραΐς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, Β', σ. 3. Ὁ Κοραΐς ἐπισημαίνει ὅτι ἡ λ. φιλία ἐπάγεται τῆς λ. συνηθεία. «ἅπαντες γὰρ οἱ Φίλοι καὶ Συνήθεις ἀλλήλοις εἰσίν. Οὐ γὰρ μὴν καὶ ἀνάπαλιν».

⁶³⁰ Ο. π., Π. Λορεντζάτου, Ὀμηρικὸν Λεξικόν, σ. 357, τέκμων= σημεῖον. / Πρβλ. ὁ. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, σ. 1022, Σημεῖον· δι' οὗ τα ἄδηλα καταλαμβάνεται παρὰ τοῖς Σκεπτικοῖς, ὁ ἀναιροῦσι δια συλλογισμῶν. καὶ ὅτε δε ἔμελλε γίνεσθαι ἐκκλησία, σημεῖον ἐτίθετο. οὕτως οὖν καὶ τῶν γυναικῶν μελλουσῶν ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις ἐκκλησιάζειν, σημεῖον ἐτέθη. Ἀριστοφάνης· ὡς τὸ τῆς ἐκκλησίας σημεῖον ἐν τῷ Θεσμοφόρῳ φαίνεται.

συνηθείας.	φιλίας συνομιλίας ⁶³¹
πρέπει	προσέκει εἶναι πρόπον εὐλογον
γάρ	διότι
τούς παῖδας	οἱ παῖδες τά τέκνα οἱ υἱοί
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογῆς κληρονομοῦσι
τῆς οὐσίας,	τὴν περιουσίαν τά πλούτη τά ὑπάρχοντα έτοιματά ( ) ⁶³²
οὕτω καί	τοιουτοτρόπως
τῆς φιλίας	φιλίαν δηλ:τους πατρικούς φίλους (των)
τῆς πατρικῆς	τὴν πατρικήν
κληρονομεῖν.	νά κληρονομῆ (δια εχονται) ⁶³³
ὁρῶ	βλέπω ( ) στοχάζωμαι
δέ	καί
τὴν τύχην	τὴν παροῦσαν κατάστασιν εὐωχείαν εὐτυχίαν
ἡμῖν	εἰς ἡμᾶς
συλλαμβάνουσιν	ὅτι συναντιλαμβάνει συνεπικουρεῖ συμμαχεῖ συμβοηθῆ
καί	καί βλέπω
τόν παρόντα καιρόν	τόν παρόντα ἐνεστῶταν χρόνον τῆς ἡλικίας
συναγωνιζόμενον	ὅτι συναγωνίζεται συνεργεῖ συμβοηθῆ
σύ μὲν	σύ
γάρ	διότι
παιδείας	παιδείαν μάθησιν φιλοσοφικά μαθήματα ⁶³⁴

⁶³¹ Φραγκίσκου Ἰερέως τοῦ Σκοῦφο, Τέχνη Ρητορικῆς, ἐκδοθεῖσα Παρὰ Μιχαῆλ Αγγέλω τῷ Βαρβωνίῳ, Ἐνετίησι ἀχπα', σ. 305 : ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ / ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΝ - Ποῖον το Ὅμοιοπτωτον. - Τοῦτο τὸ Σχῆμα φαίνεται πλέα ποιητικόν, παρὰ ῥητορικόν, ὅμως διὰ νὰ γενῆ ὁ λόγος γλυκύς εἰς τὰ αὐτιά ἐκείνων, ὅπου ἀκούουσι, καὶ χωρὶς τὰ μέτρα τῶν Ποιητῶν ἔμμετρος, τὸ ἐσυνῆθισαν καμίαν φορὰν καὶ οἱ ῥήτορες, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ὁποίους συχνότατα ὁ Ἰσοκράτης. Ἀπὸ τὰ πολλὰ, φθάνει νὰ φέρω ἐκεῖνο, ὅπου ἔχει εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου καὶ τοῦ Βιβλίου. Ἡγούμενος οὖν πρέπειν ... τῆς πρὸς Ἰππόδικον Συνηθείας. / Πρὸβλ. σχετικὰ με τον Φρ. Σκούφο καὶ το ἔργο του, Β. Τατάκη, Σκούφος, Μηνιάτης, Βούλγαρις, Θεοτόκης, Βασική Βιβλιοθήκη αρ. 8, εκδ. Αετός Α. Ε., Αθήνα 1953, σσ. 35- 124.

⁶³² Πρὸβλ., ὁ. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, σ. 864, Οὐσία ἢ δε τῶν πολλῶν συνήθεια κέχρηται τῷ προσρήματι ἐπὶ τῶν σημαιομένων κτήσεων, ὧν τις κέκτηται, οἷον οἰκημάτων, βοσκημάτων καὶ λοιπῶν ὑλῶν. ταῦτα γὰρ οὐσίαν καλοῦσι τοῦ κερτημένου καθ' ἣν ἔννοιαν καὶ τον ταῦτα κερτημένον πλούσιον καλοῦμεν· ἀντὶ τοῦ πολυούσιον.καὶ περιούσιον λαόν τον ἔγκτητον. / Πρὸβλ. Γ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικὸν Ερμηνευτικόν, Αθήνα 1918, σ. 521 : ἐτοιμα= ... οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἢ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τα ἐτοιμα μᾶλλον τρέπονται Θκ 1, 20.

⁶³³ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 1 : προσοχῆς λῆψις ἐκ τῶν περιστατικῶν καὶ κατὰ σύγκρισιν.

⁶³⁴ Ὁ. π., Πλάτων, Συμπόσιον, κείμενο, μετάφρασις καὶ ἐρμηνεία Ι. Συκουτρή, σ. 145 : «...θεῶν οὐδεὶς φιλοσοφεῖ οὐδ' ἐπιθυμεῖ σοφός γενέσθαι (ἔστι γάρ), οὐδ' εἴ τις ἄλλος σοφός, οὐ φιλοσοφεῖ. Οὐδ' ἂν οἱ ἀμαθεῖς φιλοσοφοῦσιν οὐδ' ἐπιθυμοῦσι σοφοί γενέσθαι». Στὴν υποσημείωση αρ.4 : «Ἡ φιλοσοφία, ἀποτελεῖ το μέσον γιὰ τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν «ἀμάθεια» «πρὸς τὴν ἀνωτέρα

ἐπιθυμεῖς,
ἐγώ

ἀγαπᾶς ἐρίεσαι ὀρέγεσαι
ἐγώ

δέ

74r

δέ	καί
παιδεύειν	νά παιδεύω μαθητεύω διδάσκω νουθετῶ ⁶³⁵
ἄλλους	ἄλλους
ἐπιχειρῶ	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἀγαπῶ ⁶³⁶
καί σύ μὲν	καί ἐσύ
ἀκμήν	ἀκόμην ἕως τώρα ⁶³⁷
φιλοσοφεῖς,	γυμνάζεσαι φιλοσοφίων μετέρχεσαι τήν φιλοσοφίαν
ἐγώ	ἐγώ
δέ	καί
τοῦς φιλοσοφοῦντας	τούς σπουδάζοντας (μεθιόντας) τήν φιλοσοφίαν
ἐπανορθῶ.	διορθώνω διδάσκω ⁶³⁸

πνευματικότητα». / Πρβλ., στο ίδιο, σ. 144, υποσ. 2 : «*Ἡ ἀμάθεια στα ἀρχαία ἐλληνικά σημαίνει και την στέρηση γνώσεων (μαθημάτων), ὅπως και σήμερα, αναφέρεται δηλαδή εις το υλικόν της γνωστικῆς λειτουργίας*».

⁶³⁵ Ὁ. π., Γ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν Ἑρμηνευτικόν, σ. 828, παιδεύω = «οἱ νόμοι παραγγέλουσι τῷ πατρί τῷ σῶ παιδεύειν σε ἐν μουσικῇ και γυμναστικῇ» (Πλ.Π.430 Α).

⁶³⁶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματικὴ Περὶ Συντάξεως ὁμοῦ καὶ ἑτέρα Μιχαὴλ Συγγέλου, Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησι 1745, σ. 34 : *Ἰστέον ὅτι ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἑλλήσι παραλείπειν τὰ πρῶτα, καὶ δεύτερα πρόσωπα, εἰμὴ τις ἐστὶ χρεία ἐμφάσεως. ὡς παρ' Ἰσοκράτει. Σὺ μὲν παιδείας ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ δὲ παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ. Ὁ τίτλος του κεφαλαίου εἶναι : Περί συντάξεως τῶν προσωπικῶν ῥημάτων ἐν τόπῳ. / Ὁ. π., Βυζαντινόν Λεξικόν Σουΐδα, σ. 454, ἐπιχειρεῖν = τὸ ἐρωτᾶν καὶ συλλογίζεσθαι. Τὸ γὰρ ἐπιχειρήμα διαλεκτικὸς ἐστὶ συλλογισμὸς.*

⁶³⁷ Ἀνανίου του Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησιν ἀψξδ' [1764], σ. 23: *Περί τοῦ Ἀκμῆν. / Ἀκμὴ ἐστὶ τε καὶ λέγεται ἢ φυσικὴ ἰσχὺς καὶ τελειώτης ἐκάστου, καθ' ἣν τὰς προσηκούσας κατὰ φύσιν αὐτῷ Ἐνεργείας προβάλλειν δύναται. Οὐπερ ὀνόματος ἢ Αἰτιατικῆ καὶ ἐπιρρηματικῶς λαμβάνεται κατὰ χρόνον, τῷ ἔτι Ἐπιρρήματι ἰσοδυναμοῦσα, ἐξ ἧς παραφθαρείσης, ὃ λέγομεν ἀκόμι, ἐγένετο, ὡς ἐκ τῶν παραδειγμάτων εἰσόμεθα. ... «Σὺ μὲν Ἀκμῆν φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δὲ τοῦς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ. (Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον.). / Ὁ. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. I, σ. 100, * ἀκμῆν· ἔτι.*

⁶³⁸ Ἀντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ἀκριβεστάτη, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησιν 1734, σ. 192 : *Περί Συντάξεως Ἀντωννυμιῶν. α'. Τῶν Πρωτοτύπων Ἀντωννυμιῶν αἱ εὐθείαι οὐ φιλοῦσιν ἐκφέρεσθαι, εἰ μὴ εἰς δήλωσιν ἐμφάσεως, καὶ ἀντιδιαστολῆς ἑτέρων προσώπων. Ἐγὼ λέγω τοῦτο. σὺ ταῦτα ἐποίησας; ἡμεῖς εἶπομεν, ἦτοι οὐχ ἕτεροι. σὺ μὲν φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δὲ τοῦς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ. Ἰσοκρ. / Ὁ. π., Φραγκίσκου Ἰερῆως τοῦ Σκοῦφο, Τέχνη Ρητορικῆς, σσ. 308, 309 : ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ / ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ- Ποῖον το*

ὅσοι μὲν	ὅπόσοι διδάσκαλοι
οὖν	λοιπόν
πρός	εἰς τούς
τούς ἑαυτῶν	τούς ἐδικούς των
φίλους	φίλους ἠγαπημένους ἐταῖρους ξυνήθεις
τούς προτρεπτικούς	προτρεπτικούς παρακινήτικούς διεγερτικούς εἰς μάθησιν
λόγους	λόγους ⁶³⁹
συγγράφουσι,	σχεδιάζουσι συνθέτουσι πεμπουσι στέλνουσι ⁶⁴⁰
καλόν μὲν	ἀγαθόν ἐπαινετόν ὠφέλιμον ⁶⁴¹
ἔργον	ἐπιτηδεύματα κατορθώματα ἐπιχειρήματα
ἐπιχειροῦσιν.	μεταχειρ(εἰ)ζονται μετέρχονται ποιούσι κάμνουσιν
οὐ μὴν	δέν ὅμως
περί γε	εἰς
τό κράτιστον	τό ἐξαιρετόν βέλτιστον ἄριστον ἀνώτερον (μέρος)
τῆς φιλοσοφίας	τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας πραγματείας ⁶⁴²
διατρίβουσιν	καταγίνωνται δέν ἐνασχολοῦνται (οὐ) πρόκεινται ⁶⁴³

Ὅμοιοτέλετον.- Τὰ δύο τοῦτα Σχήματα Ὅμοιόπτωτον καὶ Ὅμοιοτέλετον ἔχουσι τόσην συναλλήλωσ τὴν ὁμοιότητα, ὅπου καὶ εἰ τὸ ἴδιον ὄνομα ὀλίγην εὐρίσκομεν διαφορὰν. ὅθεν διὰ τὰ νὰ ξεχωρίση τινὰς, εἶναι χρεῖα νὰ τὰ ξανοίξη με Λυγκέως ὄμμα, καὶ νὰ μὴν σταθῆ εἰς τὴν ἔξω θεωρίαν, καὶ ὅψιν τοῦ προσώπου, ἀμὴ νὰ κατέβη καὶ ὡς κάτω εἰς τὰ σπλάχνα, διατὶ τότε θέλει εὔρη, πῶς τὸ πρῶτον τελειώνει ὡς εἶπαμεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν Κεφάλαιον, μὲ λέξαις ὁμοιαῖς εἰς τὴν πτῶσιν, ἀμὴ τὸ δεύτερον με χρόνους καὶ ἐπιρρήματα ὁμοια εἰς τὴν κατάληξιν. Ἐσυνήθισε καὶ τὸ Ὅμοιοτέλετον τοῦτο συχνά ὁ ῥητορικώτατος Ἰσοκράτης, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λαμβάνω καὶ τὸ παράδειγμα, ὀλίγον κατώτερον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἰδίου λόγου. Σὺ μὲν γὰρ παιδείας ἐπιθυμεῖς [...] Ἐπανορθῶ. εἰς τὸ ὁποῖον βλέπεις, πῶς ἡ κατάληξαις τῶν ῥημάτων εἶναι ὁμοιαῖς, ὡς καθῶς καὶ τούταις τῶν ἐπιρρήματων.

⁶³⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : προτρεπτικοὶ λόγοι.

⁶⁴⁰ Ο. π., Γ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν Ερμηνευτικόν, σ. 1032, συγγράφω= γράφω (τ. ἔ. ἀναγράφω) τὴν συλλεχθεῖσαν (ποικίλην) ὕλην καὶ κατεργάζομαι οὕτως, ὥστε ἐν ὅλον συνεχές ποιεῖν καὶ συναρμολογεῖν (Θκ. 1,1). / Ο. π., Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 159, γράφω, το ἐπιστέλλω ἐπὶ πρόσωπον.

⁶⁴¹ Ο. π., Ἀριστοτέλους, Περί Ποιητικῆς, σ. 43* υποσ. 2. Ο Ι. Συκουτρῆς σημειώνει τὸν ὀρισμὸν τοῦ καλοῦ ἐν Ρητ. 1366a33 : καλόν μὲν οὖν ἐστὶν ὃ ἂν δι' αὐτό αἰρετόν ὄν ἐπαινετόν ἢ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθόν ὄν ἡδύ ἢ ὅτι ἀγαθόν. / Πρβλ., ὁ. π., Γ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν Ερμηνευτικόν, σ. 612 : καλός= ...Πληρέστερον δε εἶπεν ὁ Ξ. Ἀπμ. 2,6,30 τοὺς καλοὺς τὰ σώματα καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς... ὥστε καλός κἀγαθός=εὐπαιδευτός: τελείας, πλήρους παιδεύσεως τυχών. / Πρβλ., ὁ. π., Βυζαντινὸν Λεξικόν Σουΐδα, σ. 604: Καλόν πρᾶγμα· ὅτι καλεῖ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν συμμέτρως ἔχον. Εἶδη δε τοῦ καλοῦ τέσσερα· δίκαιον, ἀνδρεῖον, κόσμιον, ἐπιστημονικόν.

⁶⁴² Πρβλ., ὁ. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, Β', σ. 3. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Κοραῆς ἢ λ. «φιλοσοφία» ἐδῶ ἔχει τὴν ἐννοια τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρώπινης παιδείας. Ἡ πρφρ. ὁμως φαίνεται νὰ κινεῖται στο πλαίσιο που το Λεξικὸ Σουΐδα, σ. 1179 παραθέτει: Φιλοσοφία. ἐστὶν ἠθῶν κατόρθωσις μετὰ δόξης τῆς περὶ τοῦ ὄντος γνώσεως ἀληθοῦς.

ὄσοι	ὅποσοι διδάσκαλοι
δέ	ἀλλά
ταῖς νεωτέροις	εἰς τοὺς νεωτεροὺς τοὺς νεανικὴν τρέχοντας ἡλικίαν
ἤσηγοῦνται	διδάσκουσι νουθετοῦσι συμβουλεύουσι (ἐπι)τίθενται ⁶⁴⁴
μη δι'	ὄχι ἐκεῖνα τὰ σπουδάσματα ἐκεῖνας τὰς διδασκαλίας ἐκπαιδεύσεις
ῶν	διὰ μέσου τῶν ὁποῖων
τὴν δεινότητα	τὴν ἐπιτηδειότητα ἐμπειρίαν τέχνην γλαφυρότητα καλλιπέειαν ἀκρίβειαν
τὴν ἐν λόγοις	ὁποῦ θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τοὺς λόγους εἰς τὰ μαθήματα ⁶⁴⁵
ἀσκήσουσιν, ἀλλ'	θέλει ἀσκηθῶσι παιδευθῶσι γυμνασθῶσι μάθωσιν ἀμὴ διδάσκουσι τοὺς νέους
ὅπως	τίνι τρόπῳ τιλογῆς
τὰ τῶν τρόπων	τῶν γνωμῶν διαθέσεων πολιτειῶν
ἦθη	κατὰ τὰ ἦθη ἀγωγὰς ἀνατροφὰς ἐναρέτους πράξεις ⁶⁴⁶
σπουδαῖοι	(παι-) παιδευμένοι ἐνάρετοι
πεφυ ( )	ὅτι ὑπ:καί εἶναι
δόξουσι	θέλει φανῶσι ἐρθῶσι ὄραθῶσι
τοσοῦτω	κατὰ τόσον
μᾶλλον	περισσότερον
ἐκείνους	ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ παρακαλοῦσι τοὺς νέους εἰς τοὺς λόγους
τοὺς ἀκούοντας	τοὺς ἀκροατὰς μαθητὰς
ὠφελουῖσιν, ὅσον	λυσιτελοῦσιν χρησιμεύουσι βοηθοῦσι καθ' ὅσον

⁶⁴³ Ὁ. π., Πλάτωνος Συμπόσιον, σ. 27, υποσ. 4. «Διατριβὴ εἶναι το μέσον να περάση κανεῖς τον καιρόν του·κατόπιν ειδικεύθη, ὅπως ἡ λέξις σχολή, εἰς την πνευματικὴν ἀπασχόλησιν, και δη την φιλοσοφικὴν συζήτησιν ἢ ἀνάπτυξιν». Η σημείωση του Ι. Συκουτρῆ αναφέρεται στο απόσπασμα 117d «γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἐν λόγοις ἰκανὴ διατριβή».

⁶⁴⁴ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : παραίνεις.

⁶⁴⁵ Στο ἴδιο, σ. 2 : ἡ ἐν τοῖς λόγοις δεινότης.

⁶⁴⁶ Ὁ. π., Ἀριστοτέλους, Περί Ποιητικῆς, σ. 124*. Ὁ Ι. Συκουτρῆς ἐπισημαίνει στην εἰσαγωγή : « ... τα ἦθη ἐμπριέχονται μεν εἰς τας πράξεις μιᾶς προσωπικότητος, δύνανται ὅμως να θεωρηθοῦν ὡς προς αὐτὰς λογικῶς πρότερα, ὡς αἷτια προσδιοριστικὰ τῶν πράξεων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνδέονται με την διάνοιαν: ἦθος και διάνοια ἀποτελοῦν τα δύο μέρη τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος (ἀρετῆς), το συνειδητόν και γνωστικόν ἀφ' ἑνός, το καθ' ἕξιν και κατὰ προαίρεσιν ἀφ' ἑτέρου. / Πρβλ., ὁ. π., Γ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν Ἑρμηνευτικόν, σ. 1110 : τρόπος= ...τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖοι Ἰσκ. 1,4 σπουδαῖοι κατὰ τα ἦθη (τας συνηθείας) τῶν τρόπων (τοῦ χαρακτήρος).

οί μέν ἐπί λόγου	ἐκείνοι οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι εἰς τήν ἐπίκτησιν ἀντίληψιν τῶν λόγων μαθημάτων	
μόνον παρα(κα)λοῦσιν,	μοναχά παρακινουῦσιν διεγείρουσι προτρέπουσι συμβουλεύουσι τούς νεωτέρους	
οἱ δε καί	ἄλλοι διδάσκαλοι καί οἱ διδάσκοντες τούς νέους τήν ἠθικὴν φιλοσοφίαν	
τόν τρόπον αὐτῶν	τά ἦθη τήν παιδείαν διαγωγὴν ⁶⁴⁷ αὐτῶν τῶν νέων	
ἐπα-	ἐπανορθοῦσι	νορθοῦσι

74v

-νορθοῦσι	( ) κανωνίζουσι ἐπιθυμοῦσι διευθετῶσι ⁶⁴⁸
διόπερ	διὰ αὐτὴν τὴν αἰτίαν
ἡμεῖς	καί ἡμεῖς
οὐ	δέν
παρακλήσιν	παρακίνησιν προτροπὴν ἀπόκτησιν λόγων μαθημάτων ⁶⁴⁹
εὐρόντες	(ἐφευρήσωμεν) δέν ἐπινοήσωμεν
ἀλλά	ἀμή
παραίνεσιν	συμβουλήν διδασκαλίαν παραινετικὴν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ⁶⁵⁰
γράψαντες	ἐγράψαμεν ἐσυνθέσαμεν ἐσχεδιάσαμεν

⁶⁴⁷ Ο. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, σ. 1128 : Τρόπον = ἦθος. Καὶ Πισίδης·ὁ βάρβαρος δε τῶ λόγῳ καὶ τῶ τρόπῳ. ἀντί τοῦ ἦθει.

⁶⁴⁸ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖα.

⁶⁴⁹ Ἡ ερμηνεῖα που δίνεται με βάση τὴν ἀντίθεση τῶν ἐννοιῶν παρακλήσι- παραίνεση ἀναδεικνύει τὴ θέση ὅτι ὁ ἀπώτερος στόχος τῆς διδασκαλίας ἀφορᾷ ὄχι τόσο στὴ μετάδοση καὶ ἀπόκτηση γνωστικῶν δεξιοτήτων (λόγων / μαθημάτων) ἀλλὰ κυρίως στὴν καλλιέργεια τῶν ψυχικῶν δυνατοτήτων (ἠθικὴ φιλοσοφία).

⁶⁵⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σσ. 676- 677 : Παραίνεσις συμβουλῆς διαφέρει. Παραίνεσις μὲν γὰρ ἐστὶ λόγος παραινετικῶς, ἀντίρρησιν οὐκ ἐπιδεχόμενος· οἷον ὡς εἴτις εἴποι, ὅτι δεῖ τὸ θεῖον τιμᾶν. οὐδεὶς γὰρ ἐναντιοῦται ταύτῃ τῇ παραινέσει, μὴ πρότερον[.....]. συμβουλή δὲ ἐστὶ λόγος συμβουλευτικὸς ἀντίρρησιν ἐπιδεχόμενος. οἷον ὡς εἴ τις εἴποι, ὅτι δεῖ πολεμεῖν. πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη. ἕτερος δὲ τις ἀντείποι, ὡς οὐ δεῖ πολεμεῖν. πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου συμβαίνοντα. οἷον ἦττα, αἰχμαλωσία, πληγαί, πολε κατασκαφαί. παρὰ τῶ σουΐδα. / Παρακλήσις ἀντί τοῦ προτροπῆ ἰσοκράτης παραινῆσει. διόπερ ἡμεῖς οὐ παρακλήσιν εὐρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν. γράψαντες, τίθεται μὲν τοι σπανίως καὶ ἀντί τῆς δεήσεως λυκοῦργος ἐν τῶ περὶ τῆς ἱερείας προείπων. Εἰ μὲν ὑπὲρ ἰδίου τινὸς ἦν ὁ ἀγῶν, ἐδεόμην ἂν ὑμῶν μετ' ἐννοίας ἀκούσαι μου. μετ' ὀλίγον φησὶν. Νυνὶ δὲ αὐτοῦ οἶμαι..... ποιήσειν, καὶ χωρὶς παρακλήσεως τῆς ἐμῆς.

μέλλομεν	καί βουλόμεθα ἀγαποῦμεν ἐπιθυμοῦμεν
σοι	ἐσένα
συμβουλευεῖν,	νά συμβουλευσωμεν διδάξωμεν νουθετήσωμεν ⁶⁵¹
ῶν	καθ' ἐκεῖνα τά ὅποια
χρή	πρέπει προσήκει
τούς νεωτέρους	οἱ νέοι οἱ νεανικήν ἄγωντες ἡλικίαν
ὀρέγεσθαι,	νά ὀρέγωνται φαίνονται ἀγαπῶσι ⁶⁵²
καί τίνων	καί ἀπό ποῖα
ἔργων	ἔργα πράξεις
ἀπέχεσθαι,	πρέπει οἱ νέοι νά ἀπέχωσι λύπῳσι ἀπομακρύνωσι ἀφίστανται
καί ποίοις	καί μέ ποίους
τισίν	ποταποῦς ⁶⁵³
ἀνοῖ'ς	ἀνοῦ'ς
ὀμιλεῖν,	νά ὀμιλῶσι συντυχαίνουσι συνδιατριβοῦσι συναναστρέφονται ⁶⁵⁴
καί πῶς	καί τίνι τρόπῳ τί λογῆς
τόν ἑαυτ(ό)ν sic	την ἐδικήν τους
βίον	ζωήν διαγωγὴν πολητείαν
οἰκονομεῖν.	πρέπει νά οἰκονομῶσι διεξάγωσι διευθετῶσι ⁶⁵⁵
ὄσοι	ὅπόσοι ἄνοῖ
γάρ	διότι
τοῦ βίου	τῆς ζωῆς
ταύτην	αὐτήν τὴν τῆς ὑπ' ἐμοῦ συμβουλευομένης
ὁδόν	στράταν πορείαν
ἐπορεύθησαν,	ἐβάδισαν ἐμεταχειρηθησαν (ἦρ)
οὔτοι	αὐτοί
μόνοι	μοναχοί
τῆς ἀρετῆς	τῆς ἀρετῆς
ἐφικέσθαι	νά φθάσωσι ἀποκτήσωσι νά γέννωσι ( ) ἐγκρατεῖς ⁶⁵⁶

⁶⁵¹ Δανιὴλ Μοναχοῦ Πατμίου του Κεραμέως, Ερμηνεία εἰς τὸ Τέταρτον της του Θεοδώρου του Γαζῆ Γραμματικῆς, Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῳ ἐξ Ἰωαννίνων, Ενετίησιν 1785, σσ. 661- 667. Παρατίθεται το ἀπόσπασμα ἀπὸ την ἀρχὴν του Λόγου ἕως αὐτὸ το σημεῖο, ὡς ὑπόδειγμα της «κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν» μεθόδου.

⁶⁵² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : εὐμαθείας λῆψις.

⁶⁵³ Ο. π., Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 560, ποταπός = ...ποδαπός ἐστὶ, Θηβαῖος ἢ Ἀθηναῖος. ἔστι γὰρ οἶον ἕκ τίνος δαπέδου. Ποταπός δ' ἐστὶν εἰ εἴποι, ποταπός τον τρόπον Φρύνιχος; ἐπιεικῆς. χρή σὺν οὕτως ἐρωτᾶν, ποῖος σοι τις δοκεῖ εἶναι.

⁶⁵⁴ Ο. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουῖδα, σ. 837 : Ὀμιλεῖ-δοτικῆ. συναναστρέφεται, ἢ ἀπαντᾶ, ἢ ἐντυγχάνει.

⁶⁵⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : παράκλησις ἐγκωμιστικὴ τῆς ἀρετῆς, κατὰ σύγκρισιν.

γνησίως	καθαρῶς εἰλικρινῶς οἰκεῖως ἀληθῶς
ἠδυνήθησαν,	ισχυσαν ἠμπόρεσαν (ἱκανοί) ἐγένετο
ἧς	ἀπό τὴν ὁποῖαν ἀρετὴν
οὐδὲν κτῆμα	( ) κανένα πρᾶγμα
σεμνότερον	τιμιώτερον ἐνδοξότερον μεγατιμώτερον ⁶⁵⁷
οὐδέ	μήτε
βεβαιότερον	μονιμώτερον βεβαιότερον παγιώτερον
	ἀσφαλέστερον σηγουρώτερον
ἐστί.	ὕπ:
κάλλος	τὴν καλλονὴν ὠραιότητα ευμορφίαν εὐειδίαν ⁶⁵⁸
μέν γάρ,	διότι
ἢ χρόνος	ἢ καιρὸς πολυκαιρία
ἀνάλωσεν,	διαλύει φθείρει ἀφανίζει
ἢ νόσος	ἢ ἀσθένεια ἀρρώστια
ἐμάρανε·	μαραίνει ξυραίνει ἀπανθίζει ἀφανίζει
πλοῦτος	ὁ ὄλβος ὁ θησαυρὸς οἱ περιούσιοι τὰ χρήματα ⁶⁵⁹
δέ	καί
κακίας	τῆς κακίας πονηρίας φαυλότητος κακεντρεχίας ⁶⁶⁰
μᾶλλον,	περισσότερον
ἢ	παρὰ εἶναι ὑπηρετής
καλοκάγαθίας	τῆς ἀγαθοεργίας χρηστότητος ἀρετῆς
ὑπη-	ὑπουργός λειτουργός διάκονος

-ρέτης

75r

- ρέτης
ἐστίν, συμπράκτωρ συνεργός βοηθός
ὕπ:καί εἶναι⁶⁶¹

⁶⁵⁶ Ο. π., Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, σ. 39 : Ὅσα ἐπίτευξιν. ὡς τοῦ σκοποῦ τευξόμενος, παρὰ Πλάτωνι. Καὶ παρὰ Δημοσθένει οὐκ ἀσφαλὲς ἐπιλαμβάνεσθαι μεγάλης ἐξουσίας. καὶ παρ' Ἰσοκράτει, τῆς ἀρετῆς ἀφικέσθαι. Ο τίτλος του κεφαλαίου εἶναι : Περὶ μεταβατικῆς συντάξεως τῶν ῥημάτων, ὅσα γενικὴν ἀπαιτεῖ.

⁶⁵⁷ Ο. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, σ. 1018, : Σεμνόν· ... καὶ ἐνδοξον... καὶ το μέγα. καὶ τοὺς τιμίους.

⁶⁵⁸ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : κάλλος.

⁶⁵⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : πλοῦτος.

⁶⁶⁰ Ο. π., Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 357 : Κακία= ἀνάλογον ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι. αἱ μὲν γὰρ εἰσὶ πρῶται, αἱ δὲ ὑπὸ ταύτας. οἶον, ἀφροσύνη, δειλία, ἀδικία, ἀκολασία, ἀκρασία, βραδύνοια, κακοβουλία.

⁶⁶¹ Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική πραγματεία, ἡτοι της Ερμογένους του Ταρσέως Ρητορικῆς Τέχνης ἐξηγήσις, παρὰ Νικολάω τω Γλυκεῖ τω ἐξ Ἰωαννίνων, Ενετίησιν 1799, σ. 116 : ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΟΧΑΣΜΟΥ / Περὶ τῶν πράξεων. Αἱ πράξεις τὸ ἰσχυρότατον ἐστὶ κεφάλαιον πρὸς τὸ

ἐξουσίαν	ἄδειαν εὐκαίριαν ἐλευθερίαν καιρον
μέν τῇ ράθυμιά	εἰς τὴν ράθυμίαν ἀμέλειαν ὀκνηρίαν
παρασκευάζων,	ἐπειδὴ παρασκευάζη ἐμποιεῖ προξενεῖ δίδει παρέχει
ἐπὶ δε τὰς ἡδονάς	καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς τρυφὰς καθηδυπαθίας σαρκικὰς
	ἐμπαθείς (ἀ)
τούς νέους	τούς νεανικὴν ἄγοντας ἡλικίαν
παρακαλῶν.	παρακαλεῖ διεγείρει παρακινεῖ παροτρύνει ἐρεθίζει
ῥώμη	ἢ ἰσχύς δύναμις ἢ σωματικὴ ἀνδρεία ⁶⁶²
δέ	καί
μετά φρονήσεως	ὅταν εἶναι συντροφιασμένη μέ φρόνησιν γνῶσιν
	σύνεσιν διάκρισιν ⁶⁶³
ὠφέλησεν,	ὠφελεῖ λυτελεῖ εὐεργετεῖ βοηθεῖ
ἄνευ	χωρίς
δέ ταύτης	αὐτὴν τὴν φρόνησιν σύνεσιν
πλείω	περοσσότερα
τούς ἔχοντας	ἐκείνους ὅπου ἔχουσι κέκτηνται αὐτὴν
ἔβλαψε.	βλάπτει ζημιεῖ φθειρεῖ τούς ἔχοντας
καὶ τὰ μέν	καὶ ἡ ῥώμη
σώματα	τὰ κορμία
τῶν ἀσκούντων	τῶν ἀθλητῶν γυμναστῶν παλαιστῶν
ἐκόσμησε,	κοσμεῖ στολίζει ὠραῖζει ἐνδυναμεῖ
ταῖς δέ	εἰς τὰς καί
τῆς ψυχῆς	τῆς λογικῆς ψυχῆς ⁶⁶⁴
ἐπιμελείαις	ἐπιμελείας προνοίας εὐδαιμονίας στολισμούς
ἐπεσκότησεν.	σκοτίζει ἐμποδίζει θολώνει ἐπιπροστεῖ
ἡδέ τῆς ἀρετῆς	ἢ ὅμως τῆς ἀρετῆς
κτῆσις	ἀπόκτησις ἢ ἔξ(ει)ς
οἷς	μέ ἐκείνους τούς ἀνοῦς τούς ὁποίους
ἄν	ἤθελε
ἀκιβδηλῶς	καθαρῶς εἰλικρινῶς ἀνυποκορίτως ἀδήλως ⁶⁶⁵

κατασκευᾶσαι καὶ δεῖξαι τὴν βούλησιν. καὶ εἰκότως. τὸ μὲν γὰρ τύχης ἐστὶν ἔργον. οὐ γὰρ τις ὀπόθεν βούλεται τίκεται. ὁ δὲ πλοῦτος καὶ μᾶλλον οὗτος δῶρημα ἐστὶ. καὶ κατὰ τὸν σοφὸν Ἰσοκράτην, κακίας μᾶλλον, ἢ κἀλοκαγαθίας ὑπηρετῆς γίνεται. / Πρβλ., ὁ. π., Πλάτωνος Συμπόσιον, 195a : «ξυνεστίν τε καὶ ἐστιν». / Χρησιμοποιεῖται τὸ ὁμοιοτέλευτον σχῆμα στὴν ἐξήγηση ὡς διευκόλυνση καὶ συγκάλυψη ἐνός λογικοῦ ἀλματος.

⁶⁶² Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 2 : ῥώμη.

⁶⁶³ Ὁ. π., Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 670 : φρόνησις, ἐστὶ διάγνωσις τῶν ποιητέων, καὶ οὐ ποιητέων. ἢ ἐπιστήμη διαιρετικὴ καλοῦ τε καὶ κακοῦ, ἵνα τὸ μὲν ἐλώμεθα, τὸ δὲ φύγωμεν. ἢ δύναμις ἐπιστημονικὴ ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, καὶ οὐδετέρων. ἢ ἀρετὴ τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς περὶ τὰ ποιητέα, καὶ μὴ. Καὶ φρόνησις, ἢ φέρουσα ὄνησιν. Καὶ φρόνιμος, ὁ συντετός.

⁶⁶⁴ Στὸ ἴδιο, σ. 686 : Ψυχὴ, ἢ λογικὴ, κ' ἢ ἐν τοῖς ζώοις τοῖς ἀλόγοις, κ' ἢ ἐν τοῖς φυτοῖς.

⁶⁶⁵ Ὁ. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. I, σ. 97, ἀκίβδηλον· καθαρὸν, ἀγνόν, σεπτόν. ἢ δόκιμον, ἀπαρεγχείρητον ἐπὶ νομίματος.

ταῖς διανοίαις
ἐν συναυξηθῆ,
μόνη μὲν
συγγηράσκει.

πλούτου δέ
κρείττων,
χρησιμωτέρα δέ
εὐγενείας

ἐστί.
τά μὲν
τοῖς ἄλλοις
ἀδύνατα
δυνατά
καθιστῶσα,
τά δέ
τῷ πλήθει
φοβε-

εἰς τὰς διανοίας γνῶμας καρδίας αὐτῶν
συναυξήση συμπερισεύση συμμεγαλώση
μοναχὴ αὐτῆ
συμπαρακμάζει (συμπαλαιούται) διαμένει ἕως
γῆρους⁶⁶⁶

ἀπό τόν πλουῶτον ὄλβον θησαυρόν χρήματα
καλλιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα τιμιωτέρα ὑπ:
ὠφελιμώτεραν λυτελεστέρα ἐπωφελεστέρα
ἀπό τήν εὐγένειαν περιφάνειαν λαμπρότητα τοῦ
γένους⁶⁶⁷

ὑπ:
ἐκεῖνα ὅπου ὑπάρχουσι φαίνεται
εἰς τοὺς ἄλλους χυδαίους ἀνοῦ'ς
ἀναίφυκτα δυσκολοκατόρθωτα δυσεπιχείρητα
ἐφικτά εὐκολοκατόρθωτα εὐεπιχείρητα
ἀποκαθίστησι ποιεῖ θύμει ἀπεργάζεται
ἐκεῖνα ὅπου φαίνεται καί
εἰς τό πλήθος δῆμον κοινόν λαόν
καταπληκτ(ά) φρικαλέα

ρα

75v

ρα,
θαρσαλέως
ὑπομένουσα.
καί τόν μὲν ὄκνον
ψόγον,
τόν

ὑπομονετικῶς μεγαλοψυχως ἀνδρείως⁶⁶⁸
καί ὑπομένει ὑποφέρει βαστάζει ἀνέχεται
τήν ὀκνηρίαν ἀμέλειαν ῥαστώνην
μέμψιν μομφήν κατηγορίαν ὄνειδος⁶⁶⁹
τόν

⁶⁶⁶ Ο. π., Φραγκίσκου Ιερέως του Σκούφο, Τέχνη Ρητορικής, σ. 302 : ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟΝ - Περί Παρονομασίας. / Ἀρετὴ Ἐρατὴ, ἐπειδὴ καὶ δὲν φεύγει ὡς κάθε ἄλλο ἀγαθὸν ὅπου μᾶς δίδει ἢ τύχη ἢ καὶ ἢ φύσις, ἀμὴ Συγγηράσκει τοῖς ἔχουσιν, ὡς λέγει εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον ὁ Ἰσοκράτης.

⁶⁶⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 3 : ἀρετῆς ἔργα. / Πρβλ., Ι. Θ. Κακριδῆς, Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, Εκδ. Βιβλιοπωλείον Εστία, Αθήνα 1981, σ. 26. Ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο: «κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκιμῆι, οὐκ ἀπό μέρους το πλεῖον ἐς τα κοινά ἢ ἀπό ἀρετῆς προτιμᾶται». Στη δημοκρατικὴ Αθήνα οἱ εὐγενεῖς-ἀριστοὶ εἶναι ἡ μερίδα τῶν πολιτῶν που πραγματώνουν τὴν ἀρετὴ καὶ κυβερνοῦν τὴν πολιτεία.

⁶⁶⁸ Ο. π., Βησσαρίωνος Ἱερομονάχου Μακρῆ, Ἀμμωνίου Περί Ὁμοίων καὶ Διαφόρων Λέξεων, σ. 50 : Θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. Θράσος ἐστὶν ἢ ἄλογος ὄρμη, θάρσος δε, ἢ ἔλλογος ὄρμη.

⁶⁶⁹ Ο. π., Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 685, ψόγος = κατάγνωσις, μέμψις, κατηγορία.

δέ	καί νομίζει
πόνον	πόνον μόχθον ἀγῶνα ἐπιμέλειαν φιλοπονίαν
ἔπαινον	ἐγκώμιον εὐφημίαν τιμήν εὐκλειαν
ἡγουμένη.	καί νομίζει λογιάζει ὑπολαμβάνει
ῥάδιον	εὐκολον εὐμαρές εὐπετές δυνατόν
δέ	καί
τοῦτο	αὐτό δηλ:τήν σύγκρισιν τῆς ἀρετῆς καί τῆς κακίας
καταμαθεῖν	νά καταμάθης γνωρίσης καταλάβης
ἔστιν	ὑπ:καί εἶναι
ἐκ τε των	ἀπό τά
ἥρακλέους	τοῦ ἥρακλέους
ἄθλων	ἄθλα ἀγωνίσματα ἀνδραγαθίας
καί τῶν θησέως	καί τοῦ θρασέργους ⁶⁷⁰
ἔργων.	ἀπό τά ἔργα ἀποτελέσματα κατορθώματα ⁶⁷¹
οἷς	εἰς τοὺς ὁποίους αὐτοὺς ἄνδρας ἥρακλέα τε καί θυσέα
ἢ τῶν τρόπων	τῶν καλῶν ἠθῶν ἐναρέτων διαθέσεων
ἀρετῆ	ἢ ἀπόκτησις ἢ ἕξις
τ(ι)ηλικουῦτον	κατά τόσον μέγαλον
εὐδοξίας	τῆς εὐκλείας δόξης καλῆς φήμης καλοῦ ὀνόματος
χαρακτῆρα	ἀρχαίτυπον σημεῖον εἰκόνα τύπον ⁶⁷²
τοῖς ἔργοις	μέ τά ἔργα κατορθώματα
ἐπέβαλλεν,	ἐνέγραψεν ἐνεχάραξεν ἐνετύπωσεν ἐπέθηκεν
ὥστε	ὥστε ὁποῦ
μηδέ	μήτε
τόν ἅπαντα	ὅλος
χρόνον	ὁ χρόνος ὅλος ὁ αἰών ὅλος ἢ ἀπόκτησις τοῦ καιροῦ
δύνασθαι	δέν δύναται δέν ἠμπορῆ
λήθην	(λησμονισίαν) μνημοσύνην
ἐμποιῆσαι	νά ἐμποιῆση προξενῆση προσάψη
τῶν	ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων
ἐκείνοις	ἀπό ἐκείνους τοῦς ἥρωας (ἢ) μυθικούς ἥρακλέα τε καί θυσέα
πεπραγμένων.	ὁποῦ ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν ἐκατορθώθησαν

⁶⁷⁰ Ο χαρακτηρισμός για τον Θησέα απαντάται πρώτη φορά; Πρόκειται για νεοπλασμένη λέξη;

⁶⁷¹ Ο. π., Ισοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 3 : ἐκ παραδειγμάτων: ἡρακλέους, θησέως * οἷς

⁶⁷² Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. II, σ. 26 : εἰκόνα· χαρακτῆρα, τύπον. / Ο πρώτος τύπος πράγματος, το ἀρχέτυπον συναντάται στην Πολιτεία του Πλάτωνα, 443 Β : «ἀρχόμενοι τῆς πόλεως οἰκίζειν κατὰ θεόν τινα εἰς ἀρχὴν καὶ τύπον τινά τῆς δικαιοσύνης κινδυνεύομεν ἐμβεβηκέναι».

	( )
οὐ μὴν	πρὸς τούτοις
ἀλλὰ	ἀνίσως
καί τās	τούς
τοῦ πατρός	τούς πρὸς τοῦ ( ) ⁶⁷³
προαιρέσεις	χρηστούς τρόπους τās γνῶμας διαθέσεις
ἀναμνησθεῖς,	ἤθελε ἐνθυμηθῆς ἀν ἀπολήσεις φέρεις φέρεις κατὰ νούν
οἰκεῖον	συγγενές προσήκον
καί καλόν	ἀγαθόν χθ' ἔπαινετόν ὠφέλιμον
ἔξεις	θέλει πάρης ἀποκτήσης λάβης
παράδειγμα	ἀφωμίωμα ( ) ἀρχαιτυπον εἰκόνα ⁶⁷⁴
τῶν ὑπ' ἐμοῦ	ἀπό ἐμένα
λεγομένων.	ὅπου ἐλέχθησαν ἠπόθησαν ἐδιδάχθησαν ἐσχεδιάσθησαν
οὐδέ γάρ	διότι ὁ μαθητής σου
ὀλιγορῶν	μετὰ ὀλιγορήσεως παροράσεως καταφρονήσεως

τῆς

76r

τῆς ἀρετῆς,	τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολιτείας ⁶⁷⁵
οὐδέ	μήτε
ῥαθυμῶν	μετὰ ῥαθυμίας ἀμελείας ὀκνηρίας ῥαστώνης
διετέλεσε	δέ δήνησε δέν ἐπέρασε
τόν βίον	τήν ζωὴν διαγωγὴν πολιτείαν ⁶⁷⁶

⁶⁷³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 3 : ἱππονίκου.

⁶⁷⁴ Βλ. Η. Φ. Ηλιού, Η ρητορική τοῦ Ἀριστοτέλη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σσ. 30-39. Το παράδειγμα αποτελεί μέρος της ἀπόδειξης του γενικού συλλογισμού και ἀνιδιαστέλλεται με το ἐνθύμημα. Η διαφορά ἐγκείται στο ὅτι το πρώτο εἶναι ἀπόδειξη επαγωγική (ἀπὸ το ὅμοιο στο ὅμοιο), ἐνῶ το δεύτερο προκύπτει ὡς συμπέρασμα ἀπὸ ἀληθεῖς προτάσεις. Ὡς παραδείγματα μποροῦν να χρησιμοποιηθοῦν πρόσωπα ἢ πράγματα. Στον Λόγο του Ἰσοκράτους ἐπαινεῖται ὁ Ἰππόνικος και οἱ πράξεις αὐτοῦ κατέχουν τὴ θέση παραδείγματος. Ἐπιμέρους ὁμως ἀναφέρονται και μυθολογικά πρόσωπα ὅπως του Ἡρακλέους και του Θησέα.

⁶⁷⁵ Στο ἴδιο, σ. 76 : « Μορφές τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀνδρεία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἀνοιχτοχεριά, ἡ πραότητα, ἡ ἐξυπνάδα και ἡ σοφία. (Περὶ Ρητορικῆς 1366 β) ». / Πρβλ. Θουκυδίδης, Ἐπιτάφιος, κεφ. 36, 15. : « καὶ μεθ' οἷας πολιτείας και τρόπων ἐξ οἷων μεγάλα ἐγένετο ». Ἐδῶ ἡ « πολιτεία » ἀφορᾶ στην δημόσια ζωὴ σε κάθε τῆς ἐκφραση ἐνῶ « τρόποι » το πῶς σκέφτεται και ἐνεργεῖ ὁ ἄνθρωπος σαν ιδιώτης. / Πρβλ. Ι. Θ. Κακριδῆς, Ἐρμηνευτικά σχόλια στον Ἐπιτάφιο του Θουκυδίδη, εκδ. Βιβλ. Ἐστία, Αθήνα 2002, σσ. 9 -21.

⁶⁷⁶ Βίος = διαγωγή, πολιτεία. / Πρβλ., Πλατ. Πολιτ. 344^ε : « ἡ σμικρόν οἶε ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα διορίζεσθαι ὄλου βίου διαγωγὴν, ἢ ἂν διαγόμενος ἕκαστος ἡμῶν λυσιτελεστάτην ζωὴν ζῶη; ».

ἀλλά	ἀμή
τό μὲν σῶμα	τό κορμί
τοῖς πόνοις	μέ τούς καθημερινούς πόνους κόπους μόχθους ἀγῶνας
ἐγύμναζε,	ἐπαίδευε ἐγύμναζε ἴσχει
τῇ δε ψυχῇ	τῆς ψυχῆς του
τούς κινδύνους	τάς συμφορας δυστυχίας θλίψεις περιπ(αι)τείας ὅπου τοῦ ἐσυμβαινόν μέ τήν ἀνδρείαν γεναιότητα καί ὑπέφερεν ἐβάσταζε ἀνεχεται ὑφισταντο
ὑπέμενεν.	μήτε
οὐδέ	τόν ὄλβον θησαυρόν τά ἄσπρα χρήματα
τόν πλοῦτον	υπερβολικῶς ὑπερμέτρως λίαν κατά πολλά
παρακαίρως	γλίσχρως φιδολῶς
ἠγάπα·	ἐπιθύμει ἐπύθει ἐφίλει ἐπεριποιῆτο ἀφίλευε)
ἀλλ'	ἀμή
ἀπήλαυε	ἀπολάμβανε ἐκαρποῦτο ἐμεταχειρίζετο
μὲν τῶν παρόντων	τά παρόντα ἐνεστῶτα εὐρισκόμενα
ἀγαθῶν	τά ἀγαθά τάς εὐτυχίας τά πλούτη
ὡς θνητός	ὡσάν φθαρτός πρόσκαιρος προσωρινός
ἐπεμελεῖτο	ἐπρονοεῖτο ἐπιμελεῖτο ἐφροντίζετο ἐμερίμνα ἐκήδετο ἐκαλλιέργει ἐκυβέρνα
δέ τῶν ὑπαρχόντων	τά ὑπάρχοντα ὄντα τά κτήματά του
ὡς ἀθάνατος.	ὡσάν νά ἦττον αἰώνιος (αἰῖδιος) παντοτινός
	δηλ:στούς μεταγενεστέρους
οὐδέ	μήτε
ταπεινῶς	λιτῶς πενιχρῶς εὐτελῶς σμικροπρεπῶς πτωχικῶς
διώκει	ἐκυβέρνα οικονομεῖ διήθυνε ἐπέρνα
τόν ἑαυτοῦ	τήν ἐδικήν του
βίον,	τήν ζωήν διαγωγήν πολιτείαν
ἀλλά	ἀμή
φιλόκαλός	φίλος ἐραστής τῶν καλῶν πραγμάτων
τε ἦν	ὑπῆρχε καί ἦτ(τον)
καί μεγαλοπρεπῆς,	ἔντιμος ἐνδοξος ἐλευθέριος
καί τοῖς φίλοις	τούς φίλους ἠγαπημένους ἐρασμίους του
κοινός.	ἀνταμικός μεταδοτικός (μετοχετευτικός)
καί μᾶλλον	καί περισσότερον
ἐθαυμάζε	ἐπαίνει ἀγάπα ἐγκωμιάζε ἀποδέχετο
τούς	ἐκεῖνους ὅπου
περι αὐτόν	εἰς αὐτόν δηλ. ἐκεῖνους ὅπου ἐμιμοῦντο τά ἔργα του
	τήν ζωήν του
σπουδάζοντας,	ἐσπούδαζον ἐνασχολοῦντο καταγίνοντο διέκειντο
	μιμητικός

ἢ τούς	ἢ παρὰ ὀποῦ ἡγάπα
τῷ γένει	κατά τό γένος δηλ:κατά τούς οἰκείους φίλους
	συγγενεῖς
προσήκοντας·	προσεγγίζοντας πλησιάζοντας
ἡγεῖτο	ἐνόμιζε ἐλογίαζε ὑπολαμβάνε ἔκρινε ἐπρέσβευε
γάρ	διότι ⁶⁷⁷
εἶναι	ὅτι να: καί εἶναι
πρός ἐταιρίαν	διά φιλίαν ἀγάπην εὐνοίαν

πολλῶ

76v

πολλῶ	κατά πολλά
κρείττω	ἀνωτέρα ὑπερτέρα τιμιωτέρα καλλιωτέρα
φύσιν	ἢ εὐφυῖα ἢ καλή προαίρεσις ἢ εὐγένεια ἢ ἀρετή τῆς φυσεως ⁶⁷⁸
νόμου	ἀπό τόν νόμον τῆς συγγενείας
καί	καί ἡγεῖτο πρὸς ἐταιρίαν κρείττω
τρόπον	τά καλά χρηστά ἤθη ⁶⁷⁹
γένους	ἀπό τό γένος ἀπό τούς οἰκείους προσήκοντας καθ' αἷμα
καί	καί ἡγεῖτο τήν κρείττ( )
προαίρεσιν	καλήν γνώμην διάθεσιν προαίρεσιν
ἀνάγκης.	τήν καλήν γνώμην διάθεσιν προαίρεσιν
ἐπιλίποι	ἤθελε ἀφίση ἐγκαταλήπη
δ' ἄν	καί
ἡμᾶς	ἡμᾶς ἦτοι δέν ἤθελε ἐξαρκέσει φθάση
ὁ πᾶς χρόνος,	ὅλος ὁ καιρός ὅλος ὁ αἰών
εἰ	ἀνίσως
πάσας	ὅλας τάς πράξας
τάς ἐκείνου	τοῦ πατρός
πράξεις	τάς ἐνεργείας
καταριθμησάμεθα.	καταριθμῆση μετρήση εἶπη λέξη διηγηθῆ μία πρὸς μία

⁶⁷⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 3 : ἀποδιώξις.

⁶⁷⁸ Ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐννοίας «φύσις», ἀποδίδει τὴν κλασικὴ σημασίαν ποῦ περιλαμβάνει τόσο τὴ νόση ὅσο καὶ τὸν χαρακτήρα. / Πρὸβλ. Πλάτ., Πολιτεία, 526c : «Πάντων δὴ ἔνεκα τούτων οὐκ ἀφετέον τὸ μάθημα, ἀλλ' οἱ ἄριστοι τάς φύσεις παιδευτέοι ἐν αὐτῶ».

⁶⁷⁹ Ἡ αὐστηρὴ καὶ σχολαστικὴ διάκρισις τῆς δημόσιας καὶ ιδιωτικῆς ζωῆς ἀποδεικνύει ἡ ἀπόδοσις τῶν λέξεων πολιτεία καὶ τρόποι. Καταφαίνεται ἡ ἀνάγκη νὰ δώσει τὸ νόημα σε ὅλη του τὴν πληρότητα καὶ ιδιοτυπία.

ἀλλά τό μέν	καί τήν ἀκριβῆ
ἀκριβές	τήν λεπτομερήν διήγησιν
αὐτῶν	αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ (πατρός) σου
	ἀλλ' ( )
ἐν ἑταίροις	εἰς ἄλλους
καιροῖς	καιρούς
δηλώσομεν.	θέλωμε διηγηθῆ δηλώση φανερώση εἴπη
δειγμα	σύμβολον σημεῖον τεκμήριον
δέ	ὅμως
τῆς ἵππονίκου	τοῦ πατρός σου
φύσεως	τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως
νῦν	τώρα
ἐξενηνόχαμεν.	ἐξεθέμεθα εἴπαμεν ἐλέξαμεν
πρός	κατά τό ὁποῖον παράδειγμα ⁶⁸⁰
ὁ δεῖ	πρέπει
ζῆν	νά ζῆς νά διάγῃς νά πολιτεύεσαι νά ἀπερνᾶς (ἀφο) τήν ζωήν σου
σε,	ἐσύ
ὥσπερ	ὡσάν
πρός παράδειγμα,	εἰς παράδειγμα διδασκαλίαν
νόμον μέν	ὡσάν νόμον ὄρον θεσμόν κανόνα
τόν ἐκεῖνου	τόν τοῦ πατρός σου
τρόπον	καλήν γνώμην προαίρεσιν
ἠγησάμενοι,	νά νομίζῃς νά λογιάζῃς
μιμητήν δέ	μιμητης ἀκόλουθος ⁶⁸¹
καί ζηλωτήν	καί ζηλωτῆς ἐργάτης ⁶⁸²
τῆς πατρώας	τοῦ πατρός σου
ἀρετῆς	ἀρετῆς
γινόμενον.	νά γένῃς νά ἀποβῆς νά χρωματίσῃς
αἰσχρόν	ἄσχημον ἄπρεπον ἐπιψογον κατηγορημένο
γάρ	διότι ὑπ:

τούς

⁶⁸⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 4 : προτροπή εἰς τήν τοῦ πατρός μίμησιν.

⁶⁸¹ Στο ἴδιο, σ. 4 : ὁμοίωσις.

⁶⁸² Ο. π., Βυζαντινόν Λεξικόν Σουΐδα, σ. 502, Ζῆλος ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία. / Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. II, σ. 183 ἐργάται· οἱ παρ' ἡμῖν ἐργαστικοὶ παρὰ Ἀττικοῖς. τοὺς παρ' ἡμῖν ἐργάτας ἐκεῖνοι μισθωτούς. / Πρβλ. Λυκόφρονος Αλεξάνδρα, εἰσ. André Hurst, μτφρ. Φ. Παιδῆ, εκδ. Στιγμή Αθήνα 2004, σ. 84, στ. 128 : «ὥσπερ, ἐργάτης δίκης, τῆς θ' Ἡλίου θυγατρὸς Ἰχναίας βραβεύς» ὅπου ἐργάτης= ὁ ἐξασκῶν τέχνην τινά.

τούς μέν	οί μέν
γραφεῖς	ζωγράφοι ⁶⁸³
ἀπεικάζειν	νά ἀπεικάζωσι ζωγραφίσωσι
τά καλά τῶν ζῶων,	τά καλά τά ὠραῖα τά ζῶα τά εὐμορφα
τούς δέ παῖδας	οἱ δέ παῖδες τά τέκνα οἱ (ψοί)
μή μιμεῖσθαι	νά μήν μιμῶνται νά μήν ἀκολουθῶσι
τούς σπουδαίους	τούς καλούς ἐναρέτους τούς (φιλεῖς)
τῶν γονέων.	τούς γονεῖς
ἡγοῦ δέ	νόμιζε λογίαζε καί ὑπολάμβανε
μηδενί	εἰς κἀνέναν
τῶν ἀθλητῶν	ἀθλητήν γυμναστήν παλαιστήν ⁶⁸⁴
οὕτω	τέτοιας λογιῆς
προσῆκειν	ὅτι δέν πρέπει δέν προσῆκει δέν ἀρμόζει
ἐπί τούς ἀνταγωνιστάς	ἐναντίον τῶν ἀνταγωνιστῶν ἀντιπαλαιστῶν
	ἀντιγυμναστῶν
ἀσκεῖν,	νά ἀσκη νά γυμνάζεται
ὥς	καθώς πρέπει
σοι	ἐσύ
σκοπεῖν	νά σκοπῆς νά ἐπιμελῆσαι
ὅπως	διά νά
ἐφάμιλος	ἴσος ὅμοιος παραπλήσιος
γενήσῃ	γένης νά χρηματίσης
τοῖς	μέ
τοῦ πατρός	τοῦ πατρός τοῦ ἵππονίκου
ἐπιτηδεύμασιν·	τά ἐπιτηδεύματα τά κατορθώματα τάς
	ἀγαθοεργίας ⁶⁸⁵
οὕτω	τοιουτοτρόπως
δέ	καί ὑπ:
τήν γνώμην	κατά τήν γνώμην
ἀδύνατον	ἀνέφικτον δύσκολο ἐργῶδες
διατεθῆναι,	νά διατεθῆ γένη ἀποβῆ χρηματίση
τῶν μή πολλῶν	πολλάς περισσάς
καί καλῶν	καί καλᾶς ἀγαθᾶς ἐναρέτους

⁶⁸³ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 4 : ζωγράφοι.

⁶⁸⁴ Στο ἴδιο, σ. 4 : ἀθληταί.

⁶⁸⁵ Επιτήδευμα= κατόρθωμα, ἀγαθοεργία. / Πρβλ. Θουκυδίδης, Επιτάφιος, κεφ. 37, 10 : « καί ἐς τήν πρός ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν». Ἡ ἐπιτήδευσις ἀποδίδει τήν δημόσια ζωή των πολιτῶν καί εἶναι το γενικό πνεύμα που χαρακτηρίζει τήν ἀθηναϊκή πολιτεία. / Πρβλ. ό. π., Ι. Θ. Κακριδής, Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, εκδ. Βιβλ. Εστία, Αθήνα 2002, σσ. 21-34.

ἀκουσμάτων	ἀπό ἀκούσματα συμβουλὰς διδασκαλίας νουθεσίας ⁶⁸⁶
πεπληρομένον.	ἐκεῖνος ὅπου δέν εἶναι ἔμπλεος γεμάτος
τά μὲν	τα μὲν
γάρ	διότι
σώματα	σώματα τῶν ἀνῶν
τοῖς συμμέτροις	συμμέτρους τοὺς ἱκανοὺς
πόνους,	τοὺς πόνους κόπους μόχθους ἀγῶνας
ἢ δέ	καί
ψυχῇ	ἢ ψυχῇ πέφυκεν αὐξεσθαι ⁶⁸⁷
τοῖς σπουδαίοις	τάς καλὰς τάς ἐναρέτους
λόγοις	μέ τοὺς λόγους τάς διδασκαλίας τάς συμβουλὰς
αὐξεσθαι	νά αὐξάνουσι νά μεγαλώνουσι νά ἐπιτηδεύουσι
πέφυκε.	πεφύκασιν ἔχουσιν φύσιν καί ἰδίωμα
διόπερ	διὰ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καί ἀφορμὴν ⁶⁸⁸
ἐγώ	καί ἐγώ
σοί	ἐσένα
πει	θέλω

ράσο

77v

σομαι	πειράση δοκιμάση ἐπιμεληθῆ
συντόμωσ	οὺς ἐν συντόμῳ ἐν συντομίαν ἐκεῖνας τάς διδασκαλίας
ὑποθέσθαι,	νά συμβουλευσω νά διδάξω νά εἶπω ⁶⁸⁹
δί ᾧν	διὰ μέσου τῶν ὁποίων
ἄν	ἤθελε
μοι	εἰς ἐμένα
δοκοίης	φανῆς (ὀφθῆς)
ἐπιτηδευμάτων	διδασκαλιῶν ⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Ἀκούσματα = διδασκαλίες, συμβουλές, νουθεσίες. Ἡ ερμηνεία που αποδίδεται, συνδέεται με την ερμηνεία της λ. ακούοντες= οι αναγνώστες βιβλίου που συναντάται στην αρχαία ελληνική γραμματεία. / Πρβλ., Πολυβίου, Ιστοριῶν Α', 13, 6: « Τὸ μὲν οὖν ἐξαριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ τῶν προειρημένων πράξεων οὐδέν οὐθ' ἡμῖν ἀναγκαῖον οὔτε τοῖς ἀκούουσι χρήσιμον».

⁶⁸⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 4 : ὠφέλεια παραινέσεων.

⁶⁸⁸ Στο ἴδιο, σ. 4: ἐπίλογος προοιμίου.

⁶⁸⁹ Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. IV, σ. 213 : ὑποθέσθαι · συμβουλευσαι.

⁶⁹⁰ Ἐπιτήδευμα = διδασκαλία. / Ὅλες αὐτές οι διαφορετικές σημασίες της λέξης δείχνουν την προσπάθεια προσαρμογῆς στο κύριο νόημα του κειμένου δίνοντας πυκνότητα και βαρύτητα σημαντική στο λόγο του. / Πρβλ. Μ. Μαντουβάλου, Αδαμάντιος Κοραῆς, Ο Συγγραφέας της Ελληνικῆς Νομαρχίας», εκδ. Αφοι Τολίδη, Αθήνα 1995, σ.214. Ἡ λ. συναντάται στον Κοραή με

πλειστον	λίαν κατά πολλά
πρός	εἰς τήν
ἀρετήν	κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς ⁶⁹¹
ἐπιδοῦναι	ὅτι θέλεις ἐπιδόσης αὐξήση προκόψη
καί παρά	καί κοντά εἰς
τοῖς ἄλλοις	τούς ἄλλους
ἅπασιν	ὅλους
ἀνοῖ'ς	ἀνοῦς
εὐδοκιμῆσαι.	νά εὐδοκιμήσης νά φανῆς νά γένης εὐδόκιμος ἐνάρετος
πρῶτον //ον α μέν	ἐν πρώτοις καταρχάς ⁶⁹²
οὔν	λοιπόν
εὐσέβει	γίνου εὐσεβῆς ὀρθόδοξος ⁶⁹³
τά πρός τούς θεούς,	εἰς τόν θεόν ⁶⁹⁴
μή μόνον	καί ὄχι μοναχά
θύων,	μέ τό νά θυσιάζης νά προσφέρῆς θυσίας ὀλοκαυτώσεις εἰς αὐτόν
ἀλλά	ἀμή
καί τοῖς ὄρκοις	καί τούς ὄρκους
ἐμμένων.	μέ τό νά ἐμμένῃς νά τυρῆς νά φυλάττῃς
ἐκεῖνο μέν	ἐκεῖνο τό θύειν τοῖς θεοῖς ὑπ: ⁶⁹⁵
γάρ	διότι
τῆς	τῆς
τῶν χρημάτων	τῶν ἀργυρίων
εὐπορίας	πλουσιότητος τῆς ἀφθονίας
σημεῖον,	δειγμα σύμβολον γνώρισμα ⁶⁹⁶
τοῦτο	τό ἐμμένειν τοῖς ὄρκοις ὑπ:

την σημασία του στοχασμού και του φρονήματος καθώς και με την έννοια του επαγγέλματος. Στο χφ. αρ. 468 της Βιβλιοθήκης Χίου «Ο Κοραΐς», η λ. έχει τη σημασία του μαθήματος.

⁶⁹¹ Στην Πλατωνική Φιλοσοφία η κατάκτηση της ιδέας του αγαθού, αντιμετωπίζεται ως διαρκής προσπάθεια για την ηθικότητα. Καθολική αρετή είναι η δικαιοσύνη, η οποία ενεργοποιεί τις επιμέρους αρετές τη σοφία, την ανδρεία και την σωφροσύνη.

⁶⁹² Ο. π., Ίσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 4 : α. εὐσέβεια

⁶⁹³ Η πφρ «συνδέει» την Ορθοδοξία με την αρχαία ελληνική σκέψη.

⁶⁹⁴ Ο. π., Ὑπόμνημα, Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου, στ. 69, *Περί πλεονασμοῦ- / ... ὡς καὶ παρ'Ἰσοκρ'::πρῶτον μέν οὔν εὐσέβει τὰ πρός τούς Θεούς. Εἰ μή τις συνεκδοχικῶς εἰλήφθαι λέγει τὸ τᾶ. / Αυτό που φαίνεται αναμφισβήτητο είναι ότι η παρατήρηση για την ευσέβεια προς τον έναν Θεό της Ορθοδοξίας υποδηλώνει την αγωνιώδη προσπάθεια να συνταιριάξουν ο Ευαγγελικός Λόγος και ο λόγος της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας.*

⁶⁹⁵ Για την κατανόηση του κειμένου και τη μετάφραση, η επεξήγηση του υπ. και η προσθήκη του ρήματος, δηλ. του «θύειν».

⁶⁹⁶ Πρβλ., ό. π., Αριστοτέλης, Περί Ποιητικής, 1462a : « ἐπεὶ ἔστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καὶ ῥαψωδοῦντα», σημεία είναι οι κινήσεις μερών του σώματος, οι οποίες υπογραμμίζουν όσα εξέφραζε ο ποιητής με τις λέξεις και τη μουσική.

δέ	ἀμή ( )
τῆς	τῆς
τῶν τρόπων	τῶν διαθέσεων των πράξεων
κάλοκαγαθίας	ἀγαθοεργίας τῆς ἀρετῆς
τεκμήριον	σύμβολον δεῖγμα φανέρωσις δήλωσις ⁶⁹⁷
β#ον	
τίμα	ἐν τιμαῖς ἔχε ἀγάπα
τό δαιμόνιον	τό θεῖον ⁶⁹⁸
ἀεί	πάντοτε
μέν, μάλιστα δέ	καί κατ' ἐξαίρετον τρόπον
μετά	όμοῦ
τῆς πόλεως.	μέ τούς πολιτας ⁶⁹⁹
οὔτω	τέτοιας λογιῆς ποιῶν
γάρ	διότι
δόξεις	θέλη φανῆς ὀφθῆς
ἅμα τε	όμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν
τοῖς θεοῖς	εἰς τούς θεούς
θύειν,	ὅτι θύης θυσιάζης κάμνης θυσίαν
καί τοῖς	καί

νόμοις

78r

νόμοις	νόμους τοῦς ὄρους τοῦς θεσμούς ⁷⁰⁰
ἐμμένειν.	ὅτι ἐμμένης τηρῆς φυλάττης
γ#ον τοιούτος	τέτοιος ⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Ο. π., Η. Φ. Ηλιού, Η ρητορική τοῦ Αριστοτέλη, σ. 36 : «Ονομάζω υποχρεωτικὲς τις ενδείξεις ἀπο τις οποίες μπορεί να συναχθεῖ ἕνας συλλογισμός. Γι' αὐτὸ ἀνάμεσα στις ενδείξεις το τεκμήριο εἶναι κείνο που ἔχει αὐτὴ την ιδιότητα. Γιατί, ὅταν πιστευθεῖ πως ἐκεῖνο που εἰπώθηκε δεν μπορεί να ἀνασκευασθεῖ, τότε λέμε πως ἔχει προαχθεῖ τεκμήριο – κάτι που ἔχει τελειωτικὰ ἀποδειχθεῖ. Και πράγματι στη γλώσσα των παλαιότερων οι λέξεις τέκμαρ και πέρας εἶχαν την ἴδια σημασία». / Πρβλ., Αριστοτέλους, Ρητορική Α,1357b ὅπου ἀναλύεται η διαφορά των εννοιῶν τεκμήριον και σημείον.

⁶⁹⁸ Η ἀπόδοση ευθυγραμμίζεται ἀπόλυτα με την ἔννοια που συναντάται στο ἔργο του Πλάτωνα η λ. δαίμων και η λ. δαιμόνιος. Στην Απολογία ἔχει την ἔννοια της θεϊκῆς οντότητας, της ἀνωτέρας μορφῆς υπάρξεως.. Στον Τίμαιο εἶναι η ψυχὴ, ἐνῶ ο Σωκράτης καλεῖται δαιμόνιος (Χαρμίδης 155e- 157c, 176b, Μένων 80a, Φαίδων 77e) γιατί η ικανότητα της κρίσης του ὀρθοῦ λόγου υπερβαίνει τις ἀνθρώπινες δυνάμεις.

⁶⁹⁹ Πόλις = το σύνολον των πολιτῶν.

⁷⁰⁰ Νόμος = ὄρος, θεσμός. / Η ἔννοια της λ. «ὄρος» ταυτίζεται περισσότερο με την ἔννοια της λ. «κανόν». Πρβλ., Πλάτων, Πολιτεία 373E «ὄροι τῶν ἀγαθῶν και κανόνες».

γίνου	ὑπαρχε χρημάτιζε γίνου
περί	εἰς τούς
τούς γονεῖς,	γονεῖς τούς τοκεῖς τούς γενητοράς σου
οἴους	ὅτι λογιῆς
ἄν	ἤθελε
εὐξαίω.	παρακαλῆς δέεσαι ἰκετεύης τον θῦ ⁷⁰²
περί σεαυτόν	εἰς τόν ἑαυτόν σου εἰς τοῦ λόγου σου
γενέσθαι	νά γένωσι νά χρηματίσωσι
τούς ἑαυτοῦ παιῖδας.	τά ἐδικά σου τέκνα παιδιά
ἄσκει	ἄσκου μή γυμνάζου ⁷⁰³
τῶν	ἀπό τά
περί τό σῶμα	όπου θεωρῆται εἰς τό σῶμα
γυμνασίων,	γυμνάσια
μή τά	μή
πρός τήν ῥώμην,	διά τήν δύναμιν ἀνδρείαν
ἀλλά	ἀμή ἄσκει ἐκεῖνα τά γυμνάσια
τά πρός τήν υἰγιείαν	διά τήν υἰγιείαν εὐρωστίαν
συμφέροντα.	όπου τά συμφέρουσι συστήνουσι συμβάλλουσι
τούτου	τοῦτο όπου σοῦ λέγω
δ'	καί
ἄν	ἤθελε
ἐπιτυγχάνης,	ἐπιτύχης ἀξιωθῆς
εἰ	ἀνίσως
λήγοις	παύσης σχολάσης
τῶν πόνων	ἀπό τούς μόχθους κόπους
ἔτι ποιεῖν	νά ποιῆς κοπιάζης μοχθῆς ἀκόμη
δυνάμενος.	ὅταν δύνασαι ἰσχύης ἤμπορῆς
[στο δεξί περιθώριο]	
λ:μήτε	καί μη ⁷⁰⁴
γέλωτα	τό γελοῖον
προπετῆ	προπετές ἀναιδέες αὐθαδες
στέργου	στέργης μή θέλης μή ἀγαπᾶς
μήτε	μήτε
λόγον	λόγον
μετά θράσους	θρασύν ἰταμόν

⁷⁰¹ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : β. φιλοστοργία.

⁷⁰² Επηξηγεί το ρ. εὐχομαι. Με δοτική εὐχομαι τοῖς θεοῖς= προσεύχομαι. Με απαρέμφατο (γενέσθαι) και αιτιατική (τους παιῖδας) = εὐχομαι για να . Η ἐξηγήση (δέεσαι, ἰκετεύεις τον θεόν) δεν ταιριάζει με τη συνήθη σύνταξη του ρ.

⁷⁰³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : γ. γυμνάσια.

⁷⁰⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : σωφροσύνη κατὰ γέλωτα καί λόγον καί πρόσωπον.

ἀποδέχου.	ἀσπάζου φίλει
τό μὲν	τό γέλοιον τό προπετές ὑπ: ἴδιον
γάρ	διότι
ἀνόητον,	τῶν ἀνοητῶν μωρῶν
τό δέ	ὡς θρασύς λόγος ὑπ: ἴδιον
μανικόν.	τῶν μενομένων ταρέλων φρενολήπτων
ἄ	τά ὅποια ὑπ:
ποιεῖν	νά ποιῆς νά κάμνης νά πράττης
αἰσχρόν	ἄτιμον ἄπρεπον κατηγορημένον
ταῦτα	ἐκεῖνα τά πράγματα
νόμιζε	καί μή νομίζης λογιάζης ὑπολαμβάνης
μηδέ λέγειν	νά λέγης νά διηγῆσαι
εἶναι	ὅτι ὑπ:
καλόν	ἀγαθόν ἐπαινετόν
ἔθιζε	συνήθιζε γύμναζε παιδευε
σαυτόν	τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
εἶναι	νά μήν ὑπ: χης νά μήν φαίνεσαι
μή σκυθρωπόν,	σκυθρωπός μελαγχωλικός κατηφῆς

ἀλλά

78v

ἀλλά	ἀμή ὑπ:
σύννουν	σύνουν φροντιστικῶς ἐοικώς ⁷⁰⁵
δί' ἐκεῖνο	αὐτό τό μελαγχωλικόν εἶναι σε
μὲν γάρ	διότι
αὐθάδης,	ὑπερήφανος ἀλαζῶν ὑπεροπτικός
διά δέ	καί
τοῦτο	τό φροντιστικόν
φρόνιμος	εἶναι συ θέλεις φανῆς ὅτι εἶναι γνωστικός συνετός διακριτικός
εἶναι	ὅτι ὑπ: οχης καί εἶναι
δόξεις·	θέλει φανῆς ὄραθῆς
ἡγοῦ	νόμιζε λογιάζε ὑπολάμβανε ⁷⁰⁶
μάλιστα	κυρίως και ἐξαιρέτως
σεαυτῶ	εἰς τόν ἑαυτόν σου εἰς τοῦ λόγου σου
πρέπειν	ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει

⁷⁰⁵ Μετ. ἐοικώς= ο αρμόζων, ο κατάλληλος. Η γραφή «φροντιστικῶς» είναι μάλλον λανθασμένη και αντί αυτού εννοείται το επιθ. φροντιστικός=σκεπτικός.

⁷⁰⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : ε. νεωτέρων ἡθους κεφάλαιον.

κόσμον,	στολισμός ώραϊσμός ⁷⁰⁷
αίσχύνην	ή αιδώς ή έντροπή
δικαιοσύνην,	καί ή δικαιοσύνη
σωφροσύνην·	ή τήρησις χαλιναγωγία ή φύλαξις του δικαίου τών παθών ⁷⁰⁸
τούτοις	μέ όλα αυτά μέ νά δηλ: δικαιοσύνην
γάρ	διότι
ἄπασι	τά ανωτέρω τήν αίσχύνην καί τήν σωφροσύνην σου
δοκεῖ	(εἰγῆ) φαίνεται
κρατεῖσθαι τό	νά κρατῆται νά χαλιναγωγῆται νά εἰκονωμῆται
τῶν νεωτέρων	τῶν νέων
ἦθος·	ή προαίρεσις ή διάθεσις ⁷⁰⁹
μηδέ ποτε	μή κάμμίαν φοράν ⁷¹⁰
μηδέν	κάνένα
αἰσχρόν	αἰσχρόν ἄτιμον ἄπρεπον
ποιήσας	άνίσως ήθελε ποιήσης κάμνης
ἔλπιζε	προσδοκᾶς μήν ἀπαντυχαίνης
λήσειν·	ὅτι θέλει λανθάσης γελάσης ἀπατήσης τούς ανου'ς
καί γάρ	διότι
ἄν	άνίσως
τούς ἄλλους	τούς ἄλλους ανου'ς
λάθης	θέλει λανθάσης ἀπατήσης γελάσης
σαντῶ γε	τόν εαυτόν σου κατηγορία
συνηθήσεις·	θέλει εἶναι ή ἐπιπλήτουσα κεντοῦσα ἐλεγχουσα συνήδησις ⁷¹¹

⁷⁰⁷ Ο.π., Λεξικόν Σουΐδα, σ. 665, Κοσμιότης· εὐταξία. Κοσμιότης καί σωφροσύνη οὐ μόνον εἰσὶν ἀπαλλαγαί καί ἀφαιρέσεις τῶν ἀντικειμένων πονηριῶν, ἀκοσμίας καί ἀκολασίας, ἀλλά ζωαί ἐνεργεῖς καί αὐτοθελεῖς.

⁷⁰⁸ Στην πλατωνική φιλοσοφία η ψυχή διαχωρίζεται σε τρία μέρη: στο λογιστικό, το θυμοειδές και το επιθυμητικό. Η σωφροσύνη αντιστοιχεί στο τρίτο κατά σειρά μέρος, δηλαδή στο επιθυμητικό. Η ερμηνεία υποδηλώνει όχι μόνο την αντιστοίχιση αυτή αλλά και την σύνδεση της σωφροσύνης με την υπέρτερη αρετή, δηλαδή τη δικαιοσύνη.

⁷⁰⁹ Η θεμελιακή ιδιότητα του ἦθους κατά τον Αριστοτέλη είναι η προαίρεση. Η προαίρεση δηλώνει τη βούληση του ανθρώπου και εκδηλώνεται με την πράξη. Στο έργο του Περί Ποιητικής, XV, 4 αναφέρει: «ἔξει δε ἦθος μὲν εἰάν, ὡσπερ ἐλέχθη (VI 17), ποιῆ φανερόν ὁ λόγος ἢ ἢ πράξεις προαίρεσιν τινά, χρηστόν δε εἰάν χρηστήν». Στο Περί Ρητορικής, 1388β, αναφέρεται εκτενώς στα ἦθη των νέων. / Βλ., ό. π., Η. Φ. Ηλιού, σσ. 183- 185. / Η έννοια της λ. διάθεσις αντιδιαστέλλεται από την έννοια της λ. ἐξίς στο έργο του Αριστοτέλη, Κατηγορίαι, 8, 10 : «αἰ δέ διαθέσεις οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐξίς οἱ μὲν γάρ ἐξίς ἔχοντες καί διάκεινται πως κατά ταῦτα, οἱ δε διακείμενοι οὐ πάντως καί ἐξίς ἔχουσιν».

⁷¹⁰ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : ζ. συνείδησις.

⁷¹¹ Η ερμηνεία δηλώνει την άποψη ότι η συνείδηση αποτελεί την ικανότητα του ανθρώπου να διακρίνει τον ηθικό χαρακτήρα των πράξεων. Το ρ. είναι ο μέλλοντας του ρ. οἶδα , μελλ. εἶσομαι αλλά και ο τύπος συνειδήσω.

τόν μέν	τόν ⁷¹²
θεόν	θεόν ⁷¹³
φοβοῦ,	φοβοῦ
τούς δέ γονεῖς	καί τούς γεννητοράς σου
τίμα,	ἐν τιμαῖς ἔχε ἀγάπα
τούς	τούς
δέ	καί
φίλους	ἠγαπημένους σου
αἰσχύνου,	ἐντρέπου εὐλαβοῦ αἰδοῦ
τοῖς δέ νόμοις	εἰς τούς νόμους ὄρους
πεῖθου·	καί πειθάρχει ὑποτάσσου
τάς ἡδονάς	τάς ἡδονάς ⁷¹⁴
θήρευε	κυνήγα δίωκε ἀγάπα
τάς μετά δόξης·	τάς ἐνδόξους τάς ἐντίμους ⁷¹⁵
τέρψις	ἢ ἡδονή ὅταν γίνεται
γάρ	διότι
σύν τῷ καλῷ μέν	μέ καλόν τρόπον ὑπ:

ἀρι

79r

ἄριστον,	ἐξαιρετον βέλτιστον ὠφέλιμον προᾶγμα
ἄνευ δε τούτου	χωρίς αὐτόν τόν καλόν τρόπον ( ) ὅταν γίνεται
κάκιστον.	κακόν ἐπιβλαβές
εὐλαβοῦ	μίσει ἀποστρέφου ἀπόφευγε ⁷¹⁶
τάς διαβολάς,	τάς συκοφαντίας κατηγορίας μέμψεις
κᾶν	καί ἀνίσως
ψευδῆς	ψευδῆς καί ἀληθῆς
ῶσιν·	ὑπ: χωσι καί εἶναι
οἱ καί	οἱ
γάρ	διότι ἐπειδή

⁷¹² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : ζ. *εὐλάβεια*

⁷¹³ Βλ., ό. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καί Ἐπιστολαί μετά σχολίων παλαιῶν, σ. 6 : «Τοὺς μὲν θεοὺς. Ἐν ἄλλ. Τὸν μὲν θεὸν εἰκός γε μὴν τὴν γραφὴν ταύτην, καθὰ καὶ ἕτεροι πρὸ ἡμῶν ἔκριναν, Χριστιανοῦ ἀναγνώστου διόρθωσιν εἶναι.»

⁷¹⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 5 : η. *ἡδονή*.

⁷¹⁵ Ο. π., Ἀντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ἀκριβεστάτη, σ. 161 : *Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ Ἄρθρου Προτακτικοῦ.-Χρώμεθα τοῖς αὐτοῖς καὶ εἰς διάκρισιν, ἢ σαφηνισμόν. οἶον ὁ λαγῶς ὁ θαλάσσιος, πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ χερσαίου. Τὰς ἡδονὰς θήρευε τάς μετά δόξης. Ἰσοκρ. – [ἢ μετά δόξης ἡδονή=ἠ τίμα ἡδονή]*

⁷¹⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 6 : θ. *φήμη*. Αναφέρεται στήν παράγραφο «εὐλαβοῦ ... ὀφθήσει».

πολλοί	πολλοί χυδαῖοι ὁ κ(οι)νός λαός τό πλήθος
τήν μέν ἀλήθειαν	τό ἀληθές τό ἀψευδές
ἀγνοοῦσι,	δέν ἤξεύρουσι δέν γινώσκει
πρός	εἰς
δέ	ἀλλά
τήν δόξαν	ὑπόληψιν φήμην ⁷¹⁷
ἀποβλέπουσιν·	ἀφορᾶ ἀποσκοπεῖ
ἅπαντα	εἰς ὅλα σου τά ἔργα ἐπιχειρήματα
δόκει	νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
ποιεῖν	ὅτι ποιεῖς κάμνεις πράττεις
ὡς	ὡσάν
μηδένα	κανένα ἄνδρ
λήσων,	μήν ἤθελε λανθάσης γελάσης ἀπατήσης ἀγωνήσης
καί γάρ	διότι
ἄν	ἀνίσως
παραυτικά	πάραυτα παραχρήμα πρὸς καιρόν
κρύψης,	θέλει κρύψης σκεπάσης καλύψης ( ) αὐτά
ὑστερον	ὑστερα μετά ταῦτα
ὀφθήσει.	ἤθελε φανῆς ὄραθῆς γνωσθῆς
μάλιστα	κυρίως καί ἐξαιρέτως λίαν κατά πολλά ⁷¹⁸
δί	καί
ἄν	ἤθελε
εὐδικμοίης,	φανῆς εὐδόκιμος ἐνάρετος
εἰ	ἀνίσως
φαίνοιο	ἤθελε φανῆς ὄραθῆς
ταῦτα	ἐκεῖνα τά ἔργα
μήν πράττων,	ὅτι δέν πράττης δέν κάμνης δέν ποιῆς
ἄ	τά ὅποια
τοῖς ἄλλοις	τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
ἄν	ἤθελε
πράττουσιν	ποιοῦσι κάμνουσι αὐτά
ἐπιτιμῶης.	ἐπιτιμᾶς ὀνειδίζεις ἐλέγχης
ἐάν	ἀνίσως ⁷¹⁹
ἦς	ἤθελε ὑπ: χης καί εἶσαι
φιλομαθῆς,	ἄλλος ἐραστής τῶν μαθημάτων
ἔση	θέλει ὑπάρξης γένης

⁷¹⁷ Πρβλ. ὁ. π., Η. Φ. Ηλιού, Η ρητορική τοῦ Αριστοτέλη, σ. 50 : «Δόξα εἶναι το να θεωρεῖται κανεῖς ἀπ' ὅλους σπουδαῖος ἄνθρωπος, ἢ το να ἔχει πλεονεκτήματα ἀπό κείνα που ὅλοι, ἢ οι περισσότεροι, ἢ οι χρηστοί και φρόνιμοι ἄνθρωποι θα ἐπιθυμοῦσαν να ἔχουν». / Πρβλ., Αριστοτέλους, Ρητορική, Α', 1361a.

⁷¹⁸ Ὁ. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 6 : ι. εὐδοξία.

⁷¹⁹ Ὁ. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 6 : ια. φιλομάθεια καί φιλοσοφία.

καί πολυμαθής·
ἄ μέν
ἐπίστασαι,
διαφύλαττε
ταῖς μελέταις·

ποληιδήμον ποληιστορ πολημαθῆς
ἐκεῖνα τά μαθήματα τά ὅποια
ἤξεύρεις ἐδιδάχθεις ἔμαθες
διατήρει διάσωζε αὐτά τήν μνήμην
μέ τās συχνάς μελέτας ἀναγνώσεις θεωρίας⁷²⁰

ἄ

79v

ἄ
δέ
μή
μεμάθηκας
προσλάμβανε
ταῖς
ἐπιστήμαις.
ὁμοίως
γάρ
αἰσχυρόν
ἀκούσαντα
χρήσιμον
λόγον
μή μανθάνειν,
καί διδόμε(ι)νον
τι
ἀγαθόν
παρά τῶν φίλων
μή λαμβάνειν.
κατανάλισκε

ἐκεῖνα τά μαθήματα τά ὅποια
καί
δέν
ἔμαθες δεν ἐδιδάχθεις δεν ἐπαιδεύθεις
προσπόριζε ἀπόκτα μάθανε
μέ τās
ἀναγνώσεις⁷²¹
παραπλησίως ἐπίσης ὑπ:
διότι
αἰσχυνηρόν ἄπρεπον ἐπίμωμον κατηγορημένον
ὅταν ἀκούση ἀκροασθῆ
ὠφέλιμον (ὀνήσιμον) λυσιτελ(ή)
ὀμιλίαν διδασκαλίαν
νά μή μανθάση νά μὴν διδάσκεται αὐτήν τινάς
καί ὅταν δίδεται δωρεῖται χαρίζεται
κάνέναν
ἀγαθόν δῶρον
ἀπό τούς φίλους
νά μὴν λαμβάνεις νά μὴν δέχεσαι αὐτό τινά
ἐξωδευε καταδαπάνα ἀπέρνα

⁷²⁰ μελέτη = ἀνάγνωσις. / Στο Συμπόσιον του Πλάτωνα, 1a : «Απολλόδωρος. Δοκῶ μοι περί ὧν πυνθάνεσθε οὐκ ἀμελέτητος εἶναι», ο ομιλητής δηλώνει ὅτι ἔχει κάνει την απαραίτητη προπαρασκευή. / Η ἔννοια της λ. μελέτη διέφερε ἀπό την σημερινή. Σήμαινε την κατ'επανάληψη μεγαλόφωνη ἀνάγνωσις. Η ἐξήγησις καλύπτει πλήρως την ἔννοια της μελέτης. / Πρβλ., Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, collegit partim, digeffitque, Johannes Stephanus Bernard, M. D., apud Lugduni Batavorum 1757, σ. 47 : Ἀναγινώσκω, τὸ βιβλίον διέξειμι. Καὶ ἀναγινώσκω, τὸ ἀναγινωρίζω· ἀφ' οὗ καὶ ἀνάγνωσις, ἡ τῶν πρώτων μαθημάτων τῆς ψυχῆς ἀναγνώρισις, ὡς προειδεῖαι ταῦτα, ὡς ὁ φιλόσοφος λόγος. εὕρηται δὲ παρ' Ἡροδότῳ ἀναγινώσκω τὸ ἀναπειθῶ.[...]

⁷²¹ Το χωρίο του Πλάτωνος στο Συμπόσιον 208a ἐξηγεῖ την σημασία της λ. ἐπιστήμη ὅπως καὶ της λ. μελέτη: «μελέτη δε πάλι καινήν ἐμπιούσα ἀντί τῆς ἀπιούσης μνήμην σώζει την ἐπιστήμην, ὥστε την αὐτήν δοκεῖν εἶναι». Ἐπιστήμη=γνώσις. Η ἐξήγησις ἐπαναλαμβάνει την σημασία της λ. μελέτη.

τῶν	τήν
ἐν τῷ βίῳ	ὅπου ἔχης εἰς τήν παροῦσαν ζωὴν
σχολήν	τήν σχολήν τήν ἄδειαν
εἰς τήν	εἰς τήν
τῶν λόγων	τῶν μαθημάτων
φιληκοῖαν.	ἡγαπημένην ἀκρόασιν
οὕτω	τέτοιας λογιῆς ποιῶν
γάρ	διότι
τά	ἐκεῖνα
τοῖς ἄλλοις	ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
χαλεπῶς	δυσκόλως δυσχερῶς ἐργῶδες
εὐρημένα	ὅπου εὐρίσκονται ( )
συμβήσεται	θέλει συμβῆ ἀκολουθήση
σοι	εἰς τοῦ λόγου σου
ῥαδίως	εὐκόλως εὐμαρῶς
μανθάνειν·	νά μανθάνης νά διδάσκεται
ἡγοῦ	νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
τῶν ἀκουσμάτων πολλά	ὅτι πολλά ἀκούσματα (ὅτι) πολλάς διδασκαλίας
	μαθήματα
πολλῶν	ἀπό πολλά
εἶναι	ὑπ: χουσι
χρημάτων	χρήματα ἄσπρα ἀργύρια ⁷²²
κρείττω.	ἀνώτερα ὠφελιμώτερα καλλιώτερα
τά μὲν	τά χρήματα
γάρ	διότι
ταχέως	τά ὀγλήγορα
ἀπολείπει,	οἴχονται φθείρονται ἀφανίζονται χάνονται
τά δέ	τά μαθήματα καί
πάντα	καθ' ὅλον καθ' ὅλον τόν
χρόνον	τοῦ καιροῦ χρόνου τῆς ζωῆς σου
παραμένει.	παραμένουσι ἴστανται εὐρίσκονται
σοφία	ἢ σοφία ἢ μάθησις ἢ ἐπιστήμη ὑπ: πρᾶγμα
γάρ	διότι
μόνη	μοναχί
τῶν κτημάτων	ἀπό τά χρήματα ὑπάρχοντα ὑποστατικά ⁷²³

ἀθάνατον

⁷²² Εμμ. Κριαρά, Λεξικό της Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημῶδους Γραμματείας, τομ. Γ', σ. 268, ἄσπρον:α) τουρκικόν νόμισμα γ) (πληθ) χρήματα.

⁷²³ Λεξικό της Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν [Ἴδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], σ. 1403: ὑποστατικόν: Ἡ κατοικία που περιλαμβάνεται σε ἓνα αγρόκτημα.

ἀθάνατον·	ἀτελεύτητον ἀήδιον ⁷²⁴
μή κατόκνει	μή ἀμελῆς μή ῥαθυμῆς
μακράν	ἐπιμήκιστον
ὁδόν	στράταν πορείαν
περεύεσθαι	νά πορευθῆς νά υπάγης νά βαδίσης ὁδεύσης
πρός τούς διδάσκειν	νά διδάξωσι νά συμβουλευσωσι νά νουθετήσωσι
τί χρησιμον	κάμμίαν διδασκαλίαν συμβουλήν ὠφέλιμον σωτήριον
ἐπαγγελομένους.	ἐκείνους ὅπου ἐπαγγέλονται τάξουσιν ὑπόσχονται
αἰσχροόν	αἰσχυνηρόν ἄτιμον ἐπίμωμον κατηγορημένον
γάρ	διότι
τούς μὲν ἐμπόρους	ἵνα οἱ ἔμποροι οἱ πραγματευταί
τηλικαῦτα πελάγη	τόσας μεγάλας θαλάσσας ὠκεανούς
διαπερᾶν,	νά διαπερῶσι νά πλέουσι ταξιδεύουσι
ἔνεκα τοῦ πλείω	διά περισσότερα
ποιῆσαι	νά ποιήσωσι κάμνωσι περισεύσωσι αὐξήσωσι
τήν ὑπάρχουσαν περιουσίαν,	τήν περιουσίαν τά ὑποστατικά τους ⁷²⁵
τούς δέ νεωτέρους	καί οἱ νέοι οἱ νεαράν ἄγωντας ἡλικίαν
μηδέ	νά μή
τάς καταγῆν	καταχέρσου ἐπάνω εἰς γῆν
πορείας	στράτας ὁδηπορείας
ὑπομένειν,	ὑπομένωσι νά μήν φέρωσι νά μήν ποιῶσι
ἐπί τῷ βελτίω	καλήν γνωστικήν μαθηματικήν

⁷²⁴ Ο. π., Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ἑλληνική ἀκριβεστάτη, σ. 182 : *Περὶ Ἐπιθετικῶν, ὅσα γενικῆ συντάσσεται. / ζ. Τὰ τακτικὰ Ἀριθμητικὰ, καὶ τὰ μερισμοῦ, ἢ διαιρέσεως σημαντικὰ. ... σοφία μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατος. Ἰσοκρ. / Ο. π., Αναλίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 53 : Δι' ἣν αἰτίαν τοῖς μὲν Ἀρσενικοῖς, ἢ Θηλυκοῖς τῶν Οὐσιαστικῶν Οὐδέτερον Ἐπιθέτου ἐπάγομεν, Ἀρσενικόν δ' αὐτῶν, ἢ Θηλυκόν ἀντι Οὐδέτερου Πολλάκις.[...] Οὐ μόνον τῷ Ἀριθμῶ, ὡς εἴρηται, τὸ Κατηγορούμενον πρὸς τὸ Ὑποκείμενον ἀδιαφορεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ Γένει, ταυτ' ἄρα καὶ πρὸς Ἀρσενικόν, ἢ Θηλυκόν τὸ Οὐδέτερον ἀποδίδεται, ὡς δὴ καὶ τὸ Ἀρσενικόν, ἢ Θηλυκόν ἀντι Οὐδέτερου ἐπάγεται. Καὶ τοῦ μὲν Οὐδέτερου παραδείγματα εἰλήφθω ἐκεῖνα. Σοφία μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον. (Παρ' Ἰσοκρ).*

⁷²⁵ Ο. π., Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματικὴ περὶ συντάξεως, σ. 72: *Τίθεται δὲ καὶ μετὰ τῶν οὐσιαστικῶν τὰ ἀπαρέμφατα. ... καὶ μετὰ τοῦ ἔνεκα ἢ χάριν. Οἷον παρ' Ἰσοκράτει. ἔνεκα τοῦ πλείω ποιῆσαι τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν. Ο τίτλος τοῦ κεφαλαίου εἶναι : Περὶ ἀπαρεμφάτου.*

καταστήσαι
τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν·
τῷ μὲν τρόπῳ

γίνου
φιλοπροσηγορος

τῷ δὲ λόγῳ
εὐπροσηγορος·
ἔστι δὲ
φιλοπροσηγορίας μὲν
τό προσφωνεῖν
τάς ἀπαντῶντας

εὐπροσηγορίας
δέ τό
τοῖς λόγοις αὐτ(ῆ)οις

οἰκείως
ἐντυγχάνειν.

ἠδέως

διὰ νὰ καταστήσωσι ποιήσωσι κάμνωσι
τόν νοῦν τοὺς τὴν διάνοιάν τους
κατὰ τόν τρόπον τὴν γνώμην τὴν
διάθεσιν⁷²⁶

ὑπ: χε χρημάτιζε ἔσο
φίλος ἐραστῶς τῆς προσαγορευσεως τοῦ
χαιρετισμοῦ

καί γίνου μέ τόν προφορικόν λόγον
εἰέντευκτος καλοχαιρετιστής
ὡς ὑπ: καί ἴδιον
τοῦ καλοχαιρετισμοῦ
τό νὰ προσφονῆς νὰ χαιρετάς
εἰς ἐκείνου ὅπου ἤθελε ἀπαντήσης καθ'
ὁδόν

τοῦ καλοῦ χαιρετισμοῦ εἶναι ἴδιον
καί τό

εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους εἰς αὐτοὺς
ἀσπασμούς

ἠδέως προσηνός
νὰ ἐντυγχάνης νὰ προσαγορευσεως νὰ
χαιρετάς
προσεῖνός φιλικός

μὲν

80v

μὲν
ἔχε πρός
ἅπαντας,
χρῶ
δέ
τοῖς βελτίστοις·
οὕτω
γάρ
τοῖς μὲν
οὐκ
ἀπεχθής
ἔση,
τοῖς δὲ

διάκεισο εἰς
ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς
μεταχειρίζου μετέρχου συνομίλει συναστρέφου
ὅμως
μέ τοὺς πλέον καλοὺς ἐναρέτους
τέτοιας λογῆς ποιῶν
διότι
εἰς ἐκείνους τοὺς χυδαίους πλήθονας (τ) κοινόν λαόν
δέν θέλει
μισητός ἐχθρός
γένης ἀποβῆς χρηματίσης
μέ ἐκείνους τοὺς βελτίστους ἐναρέτους [κα]

⁷²⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 7 : ιβ. φιλοπροσηγορία καὶ εὐπροσηγορία.

φίλος	φίλος ήγαπημένος
γενήση·	θέλει ἀποβῆς γένης
τάς ἐντεύξεις	τοῦς ἀσπασμοῦς χαιρετισμούς
μή	μή
πυκνάς	ἐνδελεχεῖς θαμινούς
ποιοῦ	ποίη μή κάμνε
τοῖς αὐτοῖς,	εἰς τοῦς αὐτούς ἀνοῦ'ς
μή δέ	μήτε
μακράς	ποίει μακράς ἐπιμηκίστους διεξοδικάς
περὶ τῶν αὐτῶν·	τούς αὐτούς χαιρετισμούς
πλησμονή	κύρος χορτασμός ἀηδεία
γάρ	διότι γίνεται
ἀπάντων·	ἀπό ὅλα τὰ πράγματα
γύμναζε	παίδευε ἄσκει συνήθειζε ⁷²⁷
σεαυτόν	τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
πόνους	εἰς τοῦς πόνους τοῦς κόπους τοῦς μόχθους
ἐκουσίους,	τάς ἐκουσίους τοῦς θεληματικούς
ὅπως	διά
ἄν δύναιο	νά δύνασαι
καί τοῦς ἀκουσίους	καί τοῦς ἀκουσίους τοῦς μή θεληματικούς
ὑπομένειν.	νά ὑπομένης νά βαστάζης νά ὑποφέρης
ὑφ' ὧν	ἀπό τὰ ὅποια ὑπ:
κρατεῖσθαι	νά κρατεῖται νά ἐξουσιάζεται νά κυριεύεται
τήν ψυχήν	ἢ ψυχή ⁷²⁸
αἰσχρον,	ἄτιμον ἐπίψογον κατηγορημένον
τούτων	ἀπό ὅλα
ἐγκράτειαν	χαλιναγωγίαν ἀποχήν
ἄσκει	γύμναζε παίδευε ἔχε
πάντων,	ἐκεῖνα τὰ πράγματα
κέρδους,	δηλονότι ἔχε ἐγκράτειαν ἀπό τό κέρδος τήν πλεονεξίαν τήν ἀδικίαν
ὀργῆς	καί ἀπό θυμόν τήν ὀργήν (τον) τήν ἀγανάκτησιν
ἡδονῆς	καί ἀπό τήν ἡδονήν τήν τρυφήν τήν σπατάλην
λύπης·	καί ἀπό τήν λύπην τήν πίκραν ἀνίαν
ἔση	θέλει γένης
δέ	καί
τοιούτος,	τέτοιος ἐγκρατής τοῦ κέρδους τῆς ὀργῆς τῆς ἡδονῆς

⁷²⁷ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 7 : *ιγ. φιλοπονία.*

⁷²⁸ Στο ἴδιο, σ. 7 : *ιδ. ἐγκράτεια ψυχῆς. – Ο. π., Η. Φ. Ηλιού, Η ρητορική τοῦ Ἀριστοτέλη, σ. 76 : «Ἐγκράτεια εἶναι ἡ ἀρετή ἐκεῖνη που μας κάνει ἰκανοῦς νά συμμορφωνόμαστε με τοὺς νόμους σχετικὰ με τίς σωματικές ἀπολαύσεις. Το ἀντίθετό της εἶναι ἡ ἀκολασία». / Πρβλ., Ἀριστοτέλους, Ρητορική Α', 1366b.*

ἄν	καί τῆς λύπης
κέρδη	ἀνίσως
μέν	διάφορα κέρδη ἐκεῖνα
[στο αρ. περιθ.]	
λ: εἶναι	ὅτι ὑπ:χω σι
νομίζης	λογιάζης ὑπολαμβάνης
δί' ὧν	διά μέσου τῶν ὁποῖων
εὐδοκίμησεις,	θέλει φανῆς εὐδόκιμος ἐνάρετος
ἀλλά μή	καί ὄχι ἐκεῖνα τά κέρδη
δί' ὧν	διά μέσου τῶν ὁποῖων
εὐπορήσεις [τέλος	θέλει εὐπορήσεις πλουτίσεις πολυολβος
περιθωρίου]	
τῇ δέ	καί γενήση ἐγκρατῆς κατά τῆς
ὀργῇ	κατά τῆς ὀργῆς τοῦ θυμοῦ
ἄν	ἀνίσως
παραπλησίως	ὁμοίως σύ ἐπίσης
ἔχης	ἤθελε διάκεισαι εὐρίσκεσαι
πρός τούς	εἰς ἐκείνους

ἁμαρτάνοντας

81r

ἁμαρτάνοντας,	ἁμαρτάνουσι σφάλλουσι (θυμώνονται)
ὥσπερ ἄν	καθώς
πρός ἑαυτόν	εἰς ἑσέ
ἁμαρτάνοντα	ὅταν ἁμαρτήσης (θυμωθῆς) ἀλόγως
καί τούς ἄλλους	οἱ ἄλλοι ἄνοι
ἔχειν	νά εὐρίσκονται νά φαίρονται
ἀξιώσεως	κρίννης ἄξιον θελήσης
ἐν δέ	καί γενήση ἐγκρατῆς
τοῖς τερπνοῖς,	κατά τῶν τερπνῶν τῶν ἡδονῶν
ἄν	ἀνίσως
αἰσχροόν	αἰσχυνηρόν ἐπίμωμον κατηγορημένον
ὑπολάβης,	νομίσης λογιάσης κρίνης ὅτι υπ:
τῶν μέν οἰκετῶν	οἱ καί τὰς δούλους ἀνοῦ'ς
ἄρχειν,	νά ἄρχης νά ἐξουσιάζης νά κυριεύης
ταῖς δ' ἡδοναῖς	εἰς τὰς ἡδονάς σαρκίως τὰς σωματικάς ἀπολαύσης
	ἐπιθυμίας
δουλεύειν·	καί νά δουλεύης νά πειθαρχῆς νά ὑποτάσσεσαι
ἐν δέ	καί γενήση ἐγκρατῆς

315

τοῖς λυπηροῖς,
ἄν
τάς τῶν ἄλλων
ἀτυχίας
ἐπιβλέπτῃς,
καί σεαυτόν
ὥς ἄνδρ
ὦν
ὑπομιμνήσκῃς·
μᾶλλον
τήρει
τάς τῶν λόγων,
ἢ τάς
τῶν χρημάτων
παρακαταθήκας.
δεῖ
γάρ
τούς ἀγαθοὺς ἄνδρας
τρόπον
ὄρκου
πιστότερον
φαίνεσθαι
παρεχομένους
προσῆ

κατά τῶν λυπηρῶν (ἀνιερῶν)
ἀνίσως
τῶν ἄλλων ἀνῶν
τάς δυστυχίας τάς περιπετείας τάς θλίψεις
(ἐπίδης) στοχασθῆς
καί εἰς τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
ἄνδρ ὑποκείμενος τοῖς ἐν (τοῖς) παθήμασιν
διότι ὑπ: χῆς καί εἶσαι⁷²⁹
μνημονεύσῃς ἐνθυμηθῆς ἀναμιμνήσκῃς
περισσότερον⁷³⁰
φύλαττε ἀποταμίευσ
τῶν μυστηκῶν λόγιον
παρά νά φυλάττῃς τάς παρακαταθήκας
τῶν ἀργυρίων
τά ἐνέχειρα τά (ἀμανάτια)⁷³¹
πρέπει ἀρμόζει
διότι
οἱ καλοὶ ἐνάρετοι ἄνοι
τήν γνώμην προαίρεσι
ἀπό τόν ὄρκον τήν ὀρκωμοσίαν
πιστοτέραν βεβαιότεραν
νά φαίνονται νά ὀρῶνται
ὅτι παρέχουσι εὐρίσκονται ἔχουσι
ὅτι πρέπει

ΚΕΙΝ

81v

κειν
ἡγοῦ

ἀρμόζει
νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε

⁷²⁹ Κατηγ. μτχ. εκ του υπομιμνήσκεις. Η μτχ. συμφωνεί με το υπ.(συ) και όχι με το αντικ.(σεαυτόν) δηλ θα έπρεπε να είναι : υπομιμνήσκεις σεαυτόν άνθρωπον όντα.

⁷³⁰ Ο. π., Ισοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 7 : ιε. ἡ περὶ τὰ ἀπόρρητα πίστις τε καὶ πρόνοια.

⁷³¹ Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, εκδ. Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz- Austria 1958, στήλη 56 : AMANATH. Epistola Hieremiae Patr. Constantinop. Apud Crusium lib. 4. Turcograec. Epist. 10. καὶ μόλις ἐλευθέρωθη μὲν συνδρομῇ τῶν φιλοχρίστων. Προξενήθη γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἔξοδος καὶ ζημία φλωρία ιε'. ὑπέρ ὧν καὶ ἀμανάτη εὐρίσκεται, μὴ δυναμένου τοῦ γέροντος, μηδὲ ἔχοντος, πόθεν πληρῶσαι αὐτὰ.

τοῖς πονηροῖς	εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς
ἀπιστεῖν,	νά ἀπιστῆς νά μὴν δίδης πίστην ἐμπιστοσύνην
ὥσπερ	καθὼς πρέπει
τοῖς χρηστοῖς	εἰς τοὺς χρηστοὺς καλοὺς ἐναρέτους
πιστεύειν.	νά πιστεύης νά δίδης ἐμπιστοσύνην
περὶ τῶν ἀπορρήτων	διὰ τὰ ἀπόρρητα ἀπόκρυφα μυστικά σου
μηδενί	μὴν εἰς κανέναν ἄνδρ
λέγε,	ὁμιλῆς ⁷³²
πλήν	πάρεξ
ἐάν	ἀνίσως
ὁμοίως	παραπλησίως ἐπίσης
συμφέρη	συντείνη συμβάλλη βοηθῆ
τάς πράξεις	αἱ πράξαι σου
σιωπᾶσθαι	νά σιωπῶνται ⁷³³
σοι τε	εἰς ἐσένα
τῷ λέγοντι,	ὅπου τὰ λαλῆς
κᾷκεῖνοις	καί εἰς ἐκείνους ὅπου
τοὺς ἀκούουσιν.	ἀκροάζονται ἀκούουσι αὐτά
ὄρκον	ὄρκον ⁷³⁴
ἐπακτόν	ἀλλότριον ξένον ἐπίσακτον ὑπ' ἄλλου
	γενόμενον ⁷³⁵
προσδέχου,	λάμβανε πέρνε
διὰ δύο	διὰ δύο
προφάσεις,	αἰτίας ἀφορμάς
ἢ σεαυτόν	ἢ τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
αἰτίας αἰσχροῦς	ἀπό αἰσχροῦς αἰτίαν μέμψιν συκοφαντίαν
	λοιδωρίαν

⁷³² Πρβλ., ὁ. π., Νεοφύτου Ιεροδιακόνου Πελοποννησίου, Θεοδώρου Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τέσσερα εἰς το τέταρτον, στ. 468, *κάντων πρὸς Δημόν: περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενὶ λέγε. ἢ γὰρ τὸ περὶ ὃ αἰτιολογοῦσα ὧδε προθετόπτωτος γενικῆ, ἀντὶ τῆς τὸ καθ' ὃ αἰτιολογούσης αἰτιατικῆς κεῖται. ἐν ἴσῳ γὰρ ἐστὶ τῷ, τὰ ἀπόρρητα μηδενὶ λέγε. / Γραμματικὴ τοῦ Νεοφύτου συνοψισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἐκδοθεῖσα παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1787, σ. 188 : ὡς παρ' Ἰσοκράτει (α) περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενὶ λέγε. ὅπερ ἐν ἴσῳ ἐστὶ, τῷ, τὰ ἀπόρρητα μηδενὶ λέγε. ἢ γὰρ προθετόπτωτος γενικῆ ἐνταῦθα τὸ περὶ ὃ αἰτιολογοῦσα, ἀντὶ τῆς καθ' ὃ αἰτιολογούσης αἰτιατικῆς κεῖται.*

⁷³³ Ἐκ τοῦ ἀπροσώπου συμφέρη, στίς ὁποῖες ἀναφέρονται καὶ οἱ προσ. δοτ. (σοι), (κᾷκεῖνοις)

⁷³⁴ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 8 : ἰς. ὄρκωμοσία.

⁷³⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 666 : Ἐπακτὸς ὄρκος, ὃν αὐτὸς τις ἐκὼν αὐτῷ ἐπάγεται, τουτέστιν αἰρεῖται. λυσίας ἐν τῷ πρὸς χαϊρέστρατον, καὶ Ἰσοκράτης ἀπολλωνιάτης ἐν ταῖς πρὸς δημόνικον παραίνεσιν. ἐστὶ δὲ ὄρκον τρία εἶδη, ἀπώμοτος, καὶ κατώμοτος, καὶ ὁ καλούμενος ἐπακτὸς. εἶναι δὲ τοῦτος οὐχ ἀπλοῦν. δεῖ γὰρ τὸν προτεινόμενον ὑπὸ τοῦ ὀρκίζοντος αὐτοῖς ὀνόμασιν ἀντιφωνεῖν τὸν ὀρκιζόμενον. / Ὁ. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. II, σ. 133, ἐπακτὸς ὄρκος· (οὐκ) ἐγχώριος, ἀλλ' ἀπὸ ξένης ἐπηγμένους· ἢ ἐφ' ὃν ἕτερος ἄγει, οὐκ ἀυθαίρετος.

ἀπολύων	νά λυτρώσης ἐλευθερώσης
ἦ	ἦ
φίλους	τούς φίλους σου
ἐκ κινδύνων	ἀπό τά κίνδυνα τά δεινά
διασώζων·	διά νά σώσης ἐλευθερώσης λυτρώσης
ἐνεκα	διά ( )
δέ	καί
χρημάτων	χρήματα ἄσπρα ἀργύρια
μηδένα θεόν	εἰς τόν θεόν ⁷³⁶
ὀμόσης	ὄρα μήν ἤθελε ὀμόσης ἐπιορκίσης κάμνης ὄρκον
μηδ' ἄν	μήτε ἀνίσως
εὐορκεῖν	κάμνης ὄρκον ἀληθῆ
μέλλης·	θέλης
δόξης	θέλει φανῆς ὄραθῆς
γάρ	διότι
τοῖς μέν	εἰς τούς μή εἰδώτας τήν ἀλήθειαν
ἐπιορκεῖν,	ὅτι κάμνης ὄρκον ψευδῆ
τοῖς δέ	καί ἤθελες φανῆς εἰς τούς εἰδώτας τήν ἀλήθειαν
φιλοχρημάτως	φιλαργύρως ἦτοι εἶσαι φιλάργυρος
ἔχειν.	ὅτι ἔχεις διάκεισαι μή εὐρίσκεσαι
μηδένα	μή κᾶνένα ⁷³⁷

φίλον

82r

φίλον	φίλον ἠγαπημένον
ποιοῦ	ποιῆς μή κάμνης
πρίν	προτοῦ
ἄν ἐξετάσης	ἤθελε ἐξετάξης μάθης γνωρίσης καταλάβῆς
πῶς	τίνι τρόπῳ
κέκρηται ⁷³⁸	διάκειται εὐρίσκεται ⁷³⁹
τοῖς προτέροις φίλοις.	μέ τούς ἀρχαίους προτέρους φίλους ⁷⁴⁰

⁷³⁶ Πρβλ., ὁ. π., Κοραῆς, *Ἰσοκράτους Λόγοι και Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν*, σ. 7. Κατά τον Κοραῆ η διαφορετικὴ γραφὴ ἀποτελεῖ διόρθωση του *μηδένα θεῶν* σε *μηδένα θεόν*.

⁷³⁷ Ὁ. π., *Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί*, σ. 8 : *ιζ. φιλίας κατάστασις τε καὶ δοκιμασία καὶ διατήρησις.*

⁷³⁸ Ἀντὶ του κέκρηται.

⁷³⁹ Χρῶμαι τοῖς φίλοις σημαίνει εὐρίσκομαι, διάκειμαι με τους φίλους. / Πρβλ. χρῶμαι τινί=μεταχειρίζομαι τινά, φέρομαι πρὸς τινά.

ἔλπιζε	προσδόκα ἀπαντύχαινε
γάρ	διότι
αὐτόν	αὐτός ὁ φίλος
καί	καί
περί σε	εἰς ἐσένα
γενέσθαι	ὅτι θέλει χρηματίση
τοιούτον,	τέτοιος
οἷος καί	ὅτι λογιῆς
περί ἐκείνους	εἰς ἐκείνους τούς προτέρους τούς παλαιότερους φίλους σου
γέγονε·	ὑπῆρξεν ἐστάθη ἐχρημάτισεν ⁷⁴¹
βραδέως μὲν	ἀργοπορινῶς μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ καιροῦ
φίλος	ἠγαπημένος
γίνου,	ὑπαρχε ἔσο
γενόμενος	ἀφ' οὗ γένης ὑπάρξης χρηματίσης ἀποκατασταθῆς φίλος τινί
δέ	ὅμως
πειρῶ	σπούδαζε σπεῦδε ἐπιμελοῦ
διαμένειν·	νά διαμένης νά ἴστασαι νά φυλάττης τήν φιλίαν καθαράν μέχρι τέλους ⁷⁴²
ὁμοίως	παραπλησίως ἐπίσης
γάρ	διότι ἐπειδή ὑπ:
αἰσχρόν	ἄτιμον ἐπίμωμον κατηγορημένον
μηδένα φίλον	νά μήν κανένα φίλον ἠγαπημένον
ἔχειν,	ἔχης νά μήν κέκτησαι ⁷⁴³
καί πολλούς ἐταίρους	καί πολλοῦς φίλους ⁷⁴⁴
μεταλλάττειν.	νά μεταλλάττης συναλλάσσης

⁷⁴⁰ Ο. π., Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περὶ συντάξεως, σ. 46 : Ὅσα χρήσιν δηλοῖ, ὡς παρὰ Πλουτάρχῳ. ἐχρήσατο φιλανθρώπως πᾶσι. και παρ' Ἰσοκράτει, μηδένα φίλον ποιοῦ, πρὶν ἂν ἐξετάσης πῶς κέχρηται τοῖς προτέροις τῶν φίλων. Ο τίτλος του κεφαλαίου εἶναι : Περί ῥημάτων, ὅσα δοτικὴν ἀπαιτεῖ.

⁷⁴¹ Ἀνανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 82: Περί τῆς Ἐλπίδος Σημαντικῶν, Ὑποσχετικῶν, Ὀμοτικῶν τε καὶ Ἀπειλιτικῶν. - Ἐπειδὴ ἡ Ἐλπίς τε καὶ Ὑπόσχεσις περὶ Μελλόντων εἰσὶ, καὶ τὰ σημαντικὰ τούτων Ῥήματα, Μέλλοντος μόνον Ἀπαρεμφάτω κυρίως οἰσθήσεται, ... Καὶ Ἰσοκράτης. Ἐλπιζε γὰρ αὐτόν και περι σε γενέσθαι τοιούτον, οἷος καὶ περι ἐκεῖνον γέγονεν.

⁷⁴² Το τελικό απαρ. «διαμένειν» ενν. φίλος, παραφράζεται, «να φυλάττης ...μέχρι τέλους».

⁷⁴³ Το υποκ. των τύπων «ἔχειν» και «μεταλλάττειν» ενν. τινά . Στην προφρ χρησιμοποιεῖ το δεύτερο ενικό πρόσωπο αν και εκφράζει μια γενική αρχή.

⁷⁴⁴ Ο Κοραῆς παρατηρεῖ ότι η ἀπόκλειση των λ. φίλος και ἐταῖρος ἐγκεῖται στη διαφορὰ γένους εἶδους. Το ἴδιο και για τις λ. φίλος και συνήθης. / Στην προφρ. δε διαφαίνεται η επισήμανση των αποκλίσεων των εννοιῶν. / Πρβλ., ὁ. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι και Επιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 7 : «Τῶν φίλων. Τῶν ἤδη σαφοῦς φιλίας ἔλεγχον παρεσχημένων. / Τῶν ἐταῖρων. Τῶν συνήθων, πρὶν ἂν αὐτοὺς φίλους ποιήση.

μήτε
μετά βλάβης
πειρῶ

τῶν φίλων,
μήτε
ἄπειρος
εἶναι
των ἐταίρων
θέλε.
τοῦτο
δέ
ποιήσεις,
ἄν
μή δεόμενος,
τό δεῖσθαι

προσποιῆ

περί τῶν ῥητῶν,
ὡς ἀπορῶρητων

μή
μέ βλάβην ζημίαν αὐτῶν⁷⁴⁵
σπουδάζης μή προθυμοποιῆσαι νά κάμνης
ἀπόπειραν δοκιμήν
τῶν ἠγαπημένων ἐταίρων σου
μήτε
χωρίς δοκιμήν
νά εἶσαι
τῶν φίλων ἠγαπημένων σου
ἀγάπα εὐχαρίστου
αὐτό τό μή μετά βλάβης πειρᾶσθαι τούς φίλους
καί
θέλει ποιήσεις κάμνεις
ἀνίσως⁷⁴⁶
ὅταν δέν χρειάζεται αὐτό
ὅτι χρειάζεσαι ἔχης χρειαν ἀνάγκην τινός
πράγματος
προσποιῆσαι μεταπλάττεσαι μετασχηματίζεσαι
ὑποφαίνεσαι
διά τά ῥιτά τά φανερά τά πασίδηλα
ὡσάν ἀπορῶρητα ἀπόκρυφα

82v

ῥήτων
ἀνακοίνου·
μή τυχῶν μέν

γάρ,
οὐδέν
βλαβήσει,

τυχῶν δέ

μᾶλλον

λάλει ὁμίλει εἰς τούς φίλους σου
ἀνίσως δέν τύχης δέν λάχης αὐτό τό
ἐμπιστευμένον
διότι
δέν θέλει
βλαφθῆς ζημιωθῆς πάθης καμμίαν βλάβην
ζημίαν
τύχης ἀνίσως λάχης εὗρης δέ πάλιν αὐτόν
ἐμπιστευμένον
καλλιωτέραν βεβαιωτέραν

⁷⁴⁵ Μετά βλάβης, ζημίας ενν. του προσώπου που κάνει την δοκιμήν και όχι του δοκιμαζόμενου. Το αντ. του ρ. πειρῶ τῶν φίλων θεωρήθηκε λανθασμένα ως προσδιορ. του «μετά βλάβης».

⁷⁴⁶ Η πρφρ. θα ήταν σαφέστερη με την προσθήκη του επιδοτικού «και» για την κατανόηση της παραχωρητικής μτχ. «δεόμενος».

τόν τρόπον αὐτῶν ἐπιστήσει· δοκίμαζε	τὴν γνώμην τὴν προαίρεσιν τῶν φίλων σου θέλει γνωρίσης δοκιμάσης καταλάβης βασάνιζε ποίει δοκίμαζε κάμνε δοκιμὴν πειρ(οῦ)
τούς φίλους ἔκτε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας, καί τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας. τό μέν γάρ χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν,	εἰς τοὺς ἠγαπημένους ἀπό τὰς ὅπου γίνεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ⁷⁴⁷ ἀτυχίας δυστυχίας καὶ ἀπό τὴν ὅπου γίνεται εἰς τοὺς κινδύνους δυστυχίας κοινωνίαν σύμπνευσιν βοήθειαν ⁷⁴⁸ τό μέν διότι ἡμεῖς χρυσάφι εἰς τό πῦρ εἰς τὴν φωτίαν χωνεῖαν ⁷⁴⁹ γνωρίζομεν καταλαμβάνομεν καθαρίζομεν δοκιμάζομεν
τούς δέ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν· οὕτω δ' ἄν ἄριστα χρήσει τοῖς φίλοις,	τούς δέ φίλους εἰς τὰς ἀτυχίας δυστυχίας περιπαιτείας γνωρίζομεν δοκιμάζομεν καταλαμβάνομεν τοιουτοτρόπως τοιού(τοι) λογιῆς καί ἐξαίρετα βέλτιστα ὠφελιμωτατα θέλει μεταχειρισθῆ μετέλθῃς τοὺς φίλους ἠγαπημένους ξυνήθεις σου

⁷⁴⁷ Βίος, ἢ παροῦσα ζωή. Η φρ. αὐτὴ συμβαδίζει καὶ ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξὴ «της μετὰ θάνατον ζωῆς». Η φρ. προσλαμβάνει χαρακτηριστὰ θρησκευτικὸ περιεχομένου.

⁷⁴⁸ Ο. π., Φραγκίσκου Ἰερέως τοῦ Σκοῦφο, Τέχνη Ρητορικῆς, σ. 264 : *BIBLION TRITON / ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ - Ποῖον τὸ Ὑπερβατόν. - Ὑπερβατόν ὅπου καὶ Σύγχησις λέγεται, εἶναι ὅταν δὲν φυλάττομεν τὴν τάξιν τῶν λέξεων. Ἀμὴ εἰς τοιοῦτον τρόπον ταὴν συγχίζομεν, ὅπου καὶ ἡ ἴδια σύγχησις δίδει εὐμορφίαν τοῦ λόγου καὶ ὄρεξιν εἰς ὅσους ἀκούουσι. Παράδειγμα ἂς εἶναι ἐκεῖνο τοῦ Ἰσοκράτους εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον. Δοκίμαζε τοὺς φίλους ... κοινωνίας. ὅπου κατὰ τὴν τάξιν ἐτύχενε νὰ εἰπῆ ὁ ῥήτορας, Ἐκ τε τῆς ἀτυχίας περὶ τὸν βίον, καὶ ἔκ τῆς κοινωνίας ἐν τοῖς κινδύνοις. συγχίζει ὁμῶς συναλλήλως ταῖς λέξαις διὰ νὰ γενῆ πλέα γλυκιά καὶ ἀρμονικὴ ἢ περίοδος.*

⁷⁴⁹ Ερρίκου Στεφάνου, Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης / *Thesaurus Graecae Linguae*, ab Henrico Stephano, ex cudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1865, (ανατύπωση Οδυσσεῆς-Πελεκάνος, Αθήνα 2002), τομ. 16^{ος}, στ. 1791 : *Χωνεῖα*, ἢ, [...] *Diodor. 5.13 : Πολλὴν σιδηρίτιν, ἣν τέμνουσιν εἰς τὴν χωνεῖαν καὶ κατασκευὴν τοῦ σιδήρου· et 27 : Τὸ ψῆγμα ... παραδιδόασιν ἐν τοῖς καμίνοις εἰς τὴν χωνεῖαν. Polyb. 34, 10, 12 : Τὸν χρυσὸν δεῖσθαι χωνεῖας πλείονος. Andr. Cret. p. 246 : Χρυσὸς χωνεῖα παραδοθεῖς. / Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. IV, σ. 302 : *χωνευτήριον · χωνεῖον. / Ο. π., Βυζαντινὸν Λεξικόν, σ. 1216 : Χωνεύω· τὸ εἰς χῶνον ἐμβάλλω. καὶ χωνεῖα ἐκ τοῦ χωνεύω. καὶ χωννύω, ὁμοίως.**

ἄν μή
περιμένης
τάς παρ' ἐκείνων
δεήσεις,
ἄλλ'
αὐτεπάγγελτος
ἐν τοῖς καιροῖς
αὐτοῖς
βοηθῆς.

ὁμοίως
αἰσχροῦν

ἀνίσως δέν
ἤθελε προσμένης ἀκαρτερεῖς
ὅπου προβάλλονται εἰς ἐκείνους τοὺς φίλους
παρακλήσεις παρακαλέσεις ἰκεσίας
ἀμή
αὐτοθέλητος αὐτοκινητος αὐτόμολος ( )
εἰς τοὺς ἀναγκαίους χρειώδης καιροῦς⁷⁵⁰
αὐτοὺς τοὺς φίλους
ἤθελε ἐπικουρῆς εὐεργετῆς δίδης βοήθειαν
ἀντίληψιν
παραπλησίως ἐξίσου ὡσαύτως
ἄτιμον ἄπρεπον κατηγορημένον

νόμιζε

83r

νόμιζε
τῶν ἐχθρῶν
νικᾶσθαι
ταῖς κακοποιΐας,
καί
τῶν φίλων
ἠττάσθαι
ταῖς εὐεργεσίαις·
ἀποδέχου
τῶν ἐταίρων,
μή μόνον
τούς ἐπὶ τοῖς κακοῖς
δυσχεραίνοντας,
ἀλλά
καί
τούς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς
μή φθονοῦντας·
πολλοί

λογιάζε ὑπολάμβανε κρίνε ὅτι ὑπ:
τῶν δυσμενῶν ἐπικειμένων σου
τό νά νικᾶσαι νά ἠττάσαι καταπίπτῃς⁷⁵¹
ἀπό τάς κακοποιΐας κακοπραγίας βλάβας ζημίας⁷⁵²
καί νά
τῶν ἠγαπημένων ἐρασιμίων σου
νικᾶσαι* ἠττάσαι ( )
ἀπό τάς εὐεργεσίας δωρεάς εὐποΐας
στέργε ἀγάπα ἔγκρινε
τούς ἐταίρους τοὺς φίλους
ἔχι μοναχά
διά τά κακά συμφορᾶς δυστυχίας σου
εἰς ἐκείνους δυσχεραίνουσι λυποῦσι συμπάσχουσι
ἀμή ἀποδέχου
καί ἐκείνους
αὐτά τά ἀγαθά τάς εὐτυχίας
ὅπου δέν φθονοῦσι δέν ζυλωτυποῦσι βασκαίνουσι
περισσοί

⁷⁵⁰ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, collegit partim, digeffitque, Johannes Stephanus Bernard, M. D., apud Lugduni Batavorum 1757, σ. 489 : ΚΑΙΡΟΣ, μέρος χρόνου, ἢ μεμετριμένων ἡμερῶν σύστημα· χρόνος γάρ, πολλῶν καιρῶν περιοχὴ καὶ σύλληψις. ἄλλωστε, ὁ μὲν καιρὸς δηλοῖ ποιότητα χρόνου· εἰ πόλεμος ἦν. ἢ εἰρήνη. χρόνος γάρ, ποσότητα· ὡς τὸ, πρὸ δέκα χρόνων. / Καιρὸς, οὐ μόνον ἐπὶ χρόνου ἀπλῶς τίθεται, ἀλλὰ καὶ ...]

⁷⁵¹ Νικῶμαι τινός=εἶμαι κατώτερος, ὑπολείπομαι τινός= ἠττῶμαι τινός

⁷⁵² Δοτ. του κατά τι. Αἰσχροῦν...κακοποιΐας, ἀποψη ἀντίθετη με το χριστιανισμό.

μέν γάρ	διότι
ἀτυχοῦσι	ὅταν ἀτυχῶσι δυσπραγῶσι δυστυχῶσι πτωχεύωσι
τοῖς φίλοις	μέ τούς φίλους ἠγαπημένους των
συνάχθονται	συνάχθονται συναλγοῦσι συμπονοῦσι
καλῶς	ὅταν εὐτυχῶσι
δέ	καί
πράττουσι	εὐδαιμονῶσι εὐφορῶσι
φθονοῦσι	καί ζυλωτυποῦσι βασκαίνουσι αὐτούς
τῶν ἀπόντων	ὅταν ἀφίστανται λύπῳσι εἶναι μακρὰν
φίλων	τούς φίλους ἠγαπημένους ξυνήθης σου
μέμνησο	ἐνθυμοῦ ἀναπόλει φέρε ἔχε εἰς τήν μνήμην
	διήγησιν
πρός τούς παρόντας,	ἔμπροσθεν εἰς ἐκείνους τούς φίλους σου εἶναι
	κεῖνται παρῶν ἐμπροσθέν σου
ἵνα	ἤθελε
δοκῆς	φανῆς λογισθῆς εἰς αὐτούς
μηδέ	μήτε
τούτων	αὐτούς τούς παρόντας
ἀπόντων	ὅταν λύπῳσι δέν εἶναι παρῶν
ὀλιγορεῖν.	ὅτι δέν ὀλιγορεῖς δέν καταφρονεῖς οὐκ ἀμνημονεῖς
εἶναι	νά ὑπ:χης νά εἶσαι ⁷⁵³
βούλου	θέλε στέργε ἀγάπα
τά περι τήν ἐσθῆτα	κατά τήν ἀμφίασιν περιβολήν καί τά ἄμφις
	φορέματα
φιλόκαλος,	εὐπρεπῆς σεμνός κόσμιος

ἀλλά

83v

ἀλλά	καί ὄχι
μη καλλωπιστής.	στολιστής ὠραιϊστής ⁷⁵⁴
ἔστι	ὑπ: καί εἶναι ἴδιον
γάρ	διότι
φιλοκάλου	τοῦ σεμνοῦ τοῦ φιλοῦντος τά κάλη

⁷⁵³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 9 : τὰ περι τήν ἐσθῆτα.

⁷⁵⁴ Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περι μορίων, σ. 157 : *Περὶ Ἀρσεως καὶ θέσεως. / ... Οὕτω δὲ ἔχουσῶν, ἦτοι τῆς θέσεως μὲν ἠγουμένης, τῆς Ἀρσεως δὲ ἐπομένης, ἐφ' ὧν μὲν ἡ ἄρνησις ἐπιφέρεται μόνη, ἐφ' ὧν δὲ καὶ ὁ ἀλλά, ἐκατέρως τῷ καὶ οὐχί, ἢ τῷ καὶ μὴ δυναμένη τα ἴσα, ὧν καὶ ἐνεργεῖα ἐκάτερον ἐν χρήσει πολλάκις, ἀντὶ τοῦ οὐκ, ἢ τοῦ ἀλλ' οὐκ, ἢ τοῦ ἀλλά μὴ ὡς ἐκ τῶν παραδειγμάτων εἰσόμεθα. ... Εἶναι βούλου τὰ περι τήν ἐσθῆτα φιλόκαλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιστής. (Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον.).*

μέν τό μεγαλοπρεπές:	ἡ μεγαλοπρέπεια ἢ σεμνότης τό ἔντιμον σεμνόν περί τά ἄμφια
καλλωπιστοῦ (ἀριστερό περιθώριο)	καλλωπιστοῦ ὠραϊστοῦ
δέ	καί
τό περιέργον	ἢ ἀκριβῆς ἀμετρος ἐρευνα ἐξέτασι τῶν ἱματίων εἶναι ἴδιον
ἀγάπα	ἀγάπα μή ἐπιθύμει μή πόθει ⁷⁵⁵
τῶν ὑπαρχόντων	ὅπου ὑπ: σι εὐρίσκονται εἰς ἐσένα
ἀγαθῶν	τῶν ἀγαθῶν τῶν εὐτυχιῶν
μή τήν ὑπερβάλλουσιν	μή τήν ὑπερβολικήν τήν ἀμετρον τήν περιττήν ⁷⁵⁶
κτῆσιν,	ἀπόκτησιν
ἀλλά	ἀμή ἀγάπα
τήν μετρίαν	τήν μεμετρομένην ἱκανήν ἀρκετήν
ἀπόλαυσιν·	τήν μέθεξιν κοινωνίαν χρῆσιν
καταφρόνει	ἐξουθένει ὀλιγόρει μιμῆσαι
τῶν περί τόν πλοῦτον	ἐπάνω εἰς ἀπόκτησιν συγκομηδήν πλούτου
σπουδαζόντων,	ἐκείνους ὅπου σπουδάζουσι ἀγωνίζονται ἐπιμελοῦνται
χρησθαι δέ	νά μεταχειρίζωσι οἰκονομῶσι
τοῖς ὑπάρχουσι	καί τά ὑπάρχοντα τά ὄντα εὐρισκόμενα πλούτη τους
μή δυναμένων·	ὅπου δέν δύναται δέν ἰσχύουσι δέν ἠμποροῦσι εἶναι αξιον
παραπλήσιον	παρόμοιον παρεμφερές πάθος
γάρ	διότι
οἱ τοιοῦτοι	οἱ τέτοιοι οἱ σπουδάζοντες περί τον πλούτον καί μή δυνάμενοι χρησθαι τοῖς ὑπάρχουσι
πάσχουσι,	ὑφίστανται δοκιμάζουσι παθαίνουσι
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογιῆς
ἄν	ἤθελε
εἴ τις	ἀνίσως τινάς
ἵππον	κανένα ἄλογον
κτήσαιτο	κτήση ἀγοράση ( )
καλόν,	ἀγαθόν ἐπιτήδειον ἀνδρός γενναίον
-	δυνατόν ( )
κακῶς	ἀμαθῶς ἀτεχνως ἀναιπιτηδείως
ἵππεύειν	νά ιππευη καβαλικεύη
ἐπιστάμενος·	ἐπίστασαι ἤξεύρη γινώσκη

⁷⁵⁵ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 9 : ιθ. ἢ τῶν ὑπαρχόντων χρῆσις.

⁷⁵⁶ Ἐνν.την ὑπερβάλλουσιν το μέτρον

πειρῶ	σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ
τόν πλοῦτον	τά ὑπάρχοντα τά πλούτη σου
χρήματα	χρήσεις μεταχειρίσματα
καί κτήματα	καί ἀκίνητα πράγματα
κατασκευάζειν·	νά κατασκευάζης ποιῆς κάμνης
ἔστι	ὑπ: γίνεται ὁ πλοῦτος
δέ	καί
χρήματα μέν,	χρήσεις μεταχειρίσματα ⁷⁵⁷
τοῖς	εἰς ἐκείνους

ἀπο

84r

ἀπολαύειν	νά ἀπολαμβάνουσι μετέρχωσι ἐντρυφῶσι αὐτόν τόν πλοῦτον
ἐπισταμένοις.	ὅπου ἐπίστανται ἡξεύρουσι γινώσκουσι
κτήματα	ἀκίνητα ὑπάρχοντα πράγματα
δέ,	καί γίνεται
τοῖς	εἰς
χρησθαι	νά μεταχειρίζονται μετάρχωνται οἰκονομῶσι κυβερνῶσι αὐτόν καθῶς πρέπει
δυναμένοις·	ἐκείνους (ἡ)δύνανται ἰσχύουσι ἡμποροῦσι
τίμα	ἀγάπα περιποιῶ φύλαττε
τήν ὑπάρχουσαν	ὅπου ὑπ: σι εὐρίσκονται εἰς τοῦ λόγου σου
οὐσίαν	τά πλούτη σου τά ὑπάρχοντα
δυοῖν ἔνεκα,	διά δύο αἰτίας ἀφορμάς
τοῦτε	ἢ διά
ζημίαν μεγάλην	καμμίαν μεγάλην ζημίαν βλάβην ἀδικίαν τζερεμέ ⁷⁵⁸
ἐκτίσαι,	ὅπου ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση
καί τοῦ φίλω	νά κτήσης, πληρώσης
σπουδαίω	κάνένα φίλον ἡγαπημένον ξυνήθεις σου
δυστυχοῦντι	πεπαιδευμένον ἐνάρετον σπουδαίον
βοηθῆσαι.	ὅταν ἤθελε δυστηχήση δυσπραγήση πτωχεύση ἢ να βοηθήσης ἀντιλήψης ἐπικουρήσης εὐεργετίσης

⁷⁵⁷ Αριστοτέλης (Ρητορικ. Α., ε'): Πλούτον δὲ μέρη νομίσματα, πλῆθος γῆς, χωρίων κτήσεις· ...Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἀσφαλῆ καὶ ἐλευθέρια, καὶ χρήσιμα. Ἔστι δὲ χρήσιμα μὲν μᾶλλον τὰ κάρπια, ἐλευθέρια δὲ τὰ πρὸς ἀπόλαυσιν, Κάρπια δὲ λέγω, ἀφ' ὧν αἱ πρόσοδοι· ... ὅλως δὲ τῶ πλουτεῖν ἔστιν ἐν τῷ χρησθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κεκτηῖσθαι. / Ὁ. π., Βυζαντινὸν Λεξικὸν Σουΐδα, σ. 1218, Χρημα· χρήσις. Θουκυδίδης.

⁷⁵⁸ Ν. Π. Ανδριώτη, Λεξικό Ετυμολογικὸ τῆς Κοινῆς Ἑλληνικῆς, εκδ. Ἴδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 366 : τζερεμές ὁ, ζημιὰ· τουρκ. *cereme* (= πρόστιμο).

πρός δέ τόν ἄλλον βίον μηδέν ὑπερβαλλόντως, ἀλλά μετρίως	διά καί νά κυβερνῶσι οἰκονομῶσι τῆς ἄλλης ζωῆς τελείως παντελῶς ὑπερμέτρως ὑπερβολικῶς κατά πολλά ἀμή ἀγάπα αὐτήν μεμετριμένος ἰκανός ἀρκετός πρὸς χρῆσιν (μόνον) τῆς ζωῆς σου καί οὐχί κατά χρῆσιν
αὐτήν ἀγάπα. στέργε μὲν τά παρόντα ζήτει δέ τά βελτίω. μηδενί συμφορᾶν ὄνειδίσης.	αὐτήν τήν ὑπάρχουσαν οὐσίαν τίμα περιποιουῖ θέλε ἀγάπα φίλει τά ( ) τά ὄντα εὐρισκόμενα ὑπάρχοντα καί γύρευε δίωκε ἀπόκτησαι καί τά καλλιῶτερα τά κρείττωνα ὠφελιμώτερα εἰς κανέναν ἄνδρ ⁷⁵⁹ ( ) δυστυχίαν ζημίαν ὅπου ἤθελε ἀκολουθήση ὄρα μὴν ἤθελε ὄνειδίσῃς κτηγορῆς χλευάσης φέρῃς ὄνειδος
κοινή γάρ ἢ τύχη, καί τό μέλλον ἀόρατον. τούς ἀγαθούς	ἀνταμική γενική ἀδιάφορος διότι ἢ φορᾶ ὑπ: καί εἶναι τοῦ καιροῦ καί τό ἐπόμενον τό ἐρχόμενον νά: ἀδηλον ἀφανές ἀγνωστον τούς καλούς τούς ἐναρέτους πεπαιδευμένους ἄνδρας ⁷⁶⁰
εὖ ποίει. καλός γάρ θησαυρός παρά ἀνδρ ⁷⁶¹ σπουδαίω χάρις ὀφειλομένη.	ἀγαθοποιεῖ εὐεργέτη ἀγαθός ὠφέλιμος (ἄ λος) διότι πλοῦτος ὄλβος κοντά εἰς ἄνδρα ἄνδρ σπουδαῖον πεπαιδευμένον ἐνάρετον ὑπ: καί εἶναι ἢ θεωρία ἢ εὐεργεσία ἢ εὐποιΐας ὅπου ὠφείλεται χρεωστεῖται κείται εὐρίσκεται τεταμιεμένη τεθησαυρισμένη
κακούς εὐποιῶν,	κακούς πονηρούς ἀχαρίστους ἀνίσως ἀγαθοποιῆσαι εὐεργετῆς

πίση

⁷⁵⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 10 : κ. σωφροσύνη ἐν εὐπραγίαις.

⁷⁶⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 10 : κα. εὐποιΐα.

⁷⁶¹ Ἀντί του παρ' ἀνδρ⁷⁶¹. Πρέπει να συνδεθεῖ με το ὀφειλομένη.

πεισίη	θέλει πάθης ὑποστῆς δοκιμάσης
τοῖς	μέ
τάς ἀλλοτρίας	τάς ξένας
κύνας	τάς σκύλας
σιτίζουσιν·	ἐκείνους ὅπου σιτίζουσι τρέφουσι ψωμίζουσι
εἰκεῖναι τε	καί ἐκείναι αἱ σκύλαι
γάρ	διότι
τούς διδόντας,	ἐκείνους ὅπου δίδουσι παρεχουσι τόν ψωμόν
	εἰς αὐτάς ⁷⁶²
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογῆς ὑλακτοῦσι
τούς ἐντυχόντας	τούς παρ' εὐρεθέντας ἀπαντώντας
	ἀγνώστους ἀνοῦ'ς
ύλακτοῦσιν,	γαυγίζουσι διώκουσι
οἷ	οἷ
τε	καί
κακοί	κακοί πονηροί οἱ φαύλοι
τούς ὠφελουῖντας,	ἐκείνους ὅπου ὠφελουῖσι εὐεργετοῦσι
	βοηθοῦσι αὐτάς
ὥσπερ	ὅτι λογῆς ἀδικουῖσι
τούς βλάπ(τ)οντας	ἐκείνους ὅπου βλάπτουσι ζημιουῖσι ⁷⁶³
ἀδικουῖσι	βλάπτουσι ζημιουῖσι
μ(ή)σει	βδελύττου ἀποστρέφου ἀπόφευγε ⁷⁶⁴
τούς κολακεύοντας,	τούς θῶπας γαλύφου(ς) κόλακα(ς) ⁷⁶⁵
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογῆς μ(η)σεις
τουῖς ἐξαπατῶντας	τούς ἀπαταιῶνας πλανους ἀπατηλους
	παραλογίζοντά σε ⁷⁶⁶
ἀμφότεροι	καί οἱ δύο οἷ τε κόλακες καί ἐξαπατῶντες
γάρ	διότι
πιστευθέντες	ὅταν εἶθε πιστευθῶσι κριθῶσι ἐμπιστεμέν(η)

⁷⁶² Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. IV, σ. 316 : ψωμοῖ · μέρη / Ενν. την τροφήν= τον ψωμόν

⁷⁶³ ὠφελουῖντας, βλάπτοντας ενν. αὐτούς

⁷⁶⁴ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 10 : κβ. μισοκολακία.

⁷⁶⁵ Μ. Δέφνερ ,Λεξικὸν τῆς Τσακῶνικῆς Διαλέκτου, τυπ. «Ἐστία», ἐν Αθήναις 1923, σ. 85, γαλίφο, ὁ =κόλαξ. – Schmeichler- cajoleur. Εἰς νεοελληνικὰς διαλέκτους ἀπαντᾶ γαλίφος καὶ γαλουφός. Ἐκ τοῦ ἰταλ. gaglioffo, κατεργάρις. / Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. II, σ. 335 : θῶψ· κόλαξ, ὁ μετὰ θαυμασμοῦ ἐγκωμιαστής.

⁷⁶⁶ Ο. π., Ὑπόμνημα, Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου, στ. 719: Περί μετοχῆς./ Καὶ ὀνόμασι μὲν συντασσόμεναι, ἐν ῥήματος μοίρα λαμβάνονται. τοὺς λόγους ἐπαινῶν. ῥήμασι δὲ ἐν μοίρα ὀνόματος. τοὺς λέγοντας ἐπαινῶ. ... Ἰσοκρ. πρὸς Δημ'. μίσει τοὺς κολακεύοντας, ὥσπερ τοὺς ἐξαπατῶντας.

τούς πιστεύοντας	ἐκείνους ὅπου ἤθελε πιστευθῶσι δόσωσι
ἀδικοῦσιν.	ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτούς
ἐάν	βλάπτουσι ζημιούσι λυμαινονται
ὑποδέχη	ἀνίσως
τῶν φίλων	ἀποδέχεσαι στέργης ἐγκρίνης
τούς πρὸς τό φαυλότατόν	τούς ἠγαπημένους ἐταίρους
σοι	εἰς ἀπ(ε)σιωτερον ἀπρεπέστερον ἔργον
χαριζομένους.	εἰς τοῦ λόγου σου
	ὅπου χαρίζουσι ὁμιλοῦσι προς χάριν
	ἀρέσκειαν φιλοπροσωποίαν
(αριστερό περιθώριο)	
λ: οὐχ ἔξεις	καί θέλει λάχης εὗρης τύνης
ἐν τῷ βίω	εἰς τήν παρούσαν ζωὴν
τούς	φίλους
πρὸς τό βέλτιστον	διὰ τό ἐξαίρετον ὠφέλιμον δηλ: διὰ τό ( )
	διὰ τήν σωτηρίαν σου
ἀπεχθανομένους.	ὅπου ἀπεχθάνονται ἀσφάλλωσι ἀδιμονῶσι
	ἀγανακτῶσι ⁷⁶⁷
γίνου	ὑπ: χε τύχχανε ἔσο ⁷⁶⁸
πρὸς τούς πλησιάζοντας	εἰς ἐκείνους ὅπου πλησιάζωσι προσερχωνται
	παραγινωνται προσέ
ὁμιλητικός,	εὐέντε(υ)κτος εὐπρόσιτος εὐκολοανταμοτος
	καταδεκτικός
ἀλλά	καί ὄχι
μή σεμνός.	σοβαρός ὑπεροπτικός ἀλαζών ὑπερήφανος ⁷⁶⁹
(τῶν) μέν	ἐκείνων τῶν σ(ω)(φ)αρῶν τῶν ὑπερηφάνων
γάρ	διότι
τόν ὑπεροπτικόν	τό ὑπέρογκον τό ἀκατάδεκτον τό ἀλαζωνικόν
ὄγκον	τό ὕψωμα τό ἐπαρμα ⁷⁷⁰
μόλις	μετά βίας
ἄν	ἤθελε
οἱ δούλοι	οἱ θεράποντες οἱ (ὑπηρέται)
καρτερήσειαν.	καρτερήσωσι ὑποφέρωσι βαστάζωσι

τῶν

⁷⁶⁷ ἀπεχθάνομαι τινί=γίνομαι μισητός εἰς τινα. Δεν θα έχεις εκείνους οι οποίοι...χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους ότι θα τους μισήσεις, θα σε συμβουλευσουν

⁷⁶⁸ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 10 : κγ. περι ὁμιλητικοῦ τρόπου.

⁷⁶⁹ Η λ. σεμνός ἐπί κακοῦ συναντάται και στον Ευριπίδη (Ἰππολ. 94): Τίς δ' οὐ σεμνός ἀχθεινὸς βροτῶν; Ἐν δ' εὐπροσηγόροισιν ἔστι τις χάρις. Στον λόγο Προς Νικοκλέα χρησιμοποιεῖται με θετική σημασία.

⁷⁷⁰ Η λ. ὄγκος χρησιμοποιεῖται συχνά στη λογοτεχνική κριτική. Στη μεταφορική της χρήση ὅπως ἐδῶ «ὑπεροπτικός ὄγκος», σημαίνει το ἀκατάδεκτο, ἀλαζωνικό, ἐπαρμα.

τῶν	ἐκείνων τῶν καταδεκτικῶν ὀμιλητικῶν
δέ	ἀνῶ'ν
τόν ὀμιλητικόν	ἀλλά
τρόπον	τήν ὀμιλητικήν καταδεκτικήν εὐέντεκτον
ἅπαντες	τήν γνώμην τήν διάθεσιν τήν προαίρεσιν
ἠδέως	ὄλοι οἱ ἄνοι
ὑποφέρουσιν.	ἀσμένως μεταχαρας χαριεντως
	ὑποφέρουσι ὑπομένωσι βαστάζωσι
	ἀναίχωνται
ὀμιλητικός	καταδεκτικός ὀμιλητικός
δέ	καί
ἔση	θέλει γένης ὑπάρξης χρηματίσης
μή	ἀνίσως
δύσερις	ἐραστικός φιλον(ει)κος
ῶν,	δέν ὑπ: δέν εἶσαι
μηδέ	μήτε
δυσάρεστος	ἀπαρέσκων τοῖς ἄλλοις
μηδέ	μήτε
πρός πάντας	εἰς ὄλους τοὺς ἀνοῦ'ς ἢ εἰς ὄλους τοὺς
	λόγους
φιλόν(ει)κος,	μάχιμος ἐναγώνιος
μηδέ	ἀνίσως
πρός τάς τῶν πλησιαζόντων	τῶν συναναστρεφομένων συνομιλοῦντων
ὀργάς	εἰς τάς ἀργάς θυμούς ἀγανάκτησις
τραχέως	ἀνευδότης σκληρως ἀτεγχως
ἀπαντῶν	δέν ἀπαντᾶς δέν ἐναντιώνεσαι δέν
	ἀντιμάχεσαι δέν ἀνταποκρίνεσαι
μηδ'	καί
ἄν	ἀνίσως
ἀδίκως	παραλόγως ἀναιτίως
ὀργιζόμενοι	ὀργίζωνται ἀγανακτῶσι
τυγχάνωσι.	θυμώνονται ⁷⁷¹
ἀλλά	ἀμή
θυμουμένοις	ὅταν θυμώνονται ὀργίζωνται
μέν αὐτοῖς	εἰς αὐτούς

⁷⁷¹ Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικής ἢ περὶ μορίων, σ. 277 : *Περὶ τοῦ οὐδ' Εἰ, οὐδ' Ἄν, καὶ οὐδ' Ἦν. / Τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς λόγοις καὶ τὰ ἐν ἀποφάσει διστακτικὰ ταῦτα ἔχουσι σημασίαν, ἡγουμένης, ἢ ἐπομένης καὶ ἑτέρας ἀρνήσεως. ... Ὀμιλητικός δ' ἔση, ... μηδ' ἄν ἀδίκως ὀργιζόμενοι τυγχάνωσιν. (ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον ὁ αὐτός.).*

εἰκων,	ἀνίσως εἰπίκης ὑποτάσσεται δίδης τρόπον πειθαρχῆς
πεπαυμένοις	ἀφ' οὗ παύσωσι σχολάσωσι ἐλευθερ(ο)σωσι
δέ	καί ἀνίσως
τ(οῖ)ς ὀργῆς	ἀπό τήν ὀργήν τόν θυμόν τήν ἀγανάκτησιν
ἐπιπλήττων,	ἐπιπλήτης ἐπιτιμᾶς ὀνειδίζης ἐλέγχης διά τό παραλόγως αὐτούς θυμοῦσθαι
μηδέ	καί ἀνίσως
περί τά γελοῖα	εἰς τά γελειώδη χλευασμούς ἀστεϊσμούς
σπουδάζων,	δέν ἐπιμελῆσαι δέν καταγίνεσαι
μηδέ	μήτε ἀνίσως
περί τά σπουδαῖα	περί τά ἄξια σπουδῆς ἐπιμελείας
τοῖς* γελοίοις	*εἰς ἐκείνους τούς (χλευασμούς) χαριεντισμούς τάς ὁποῖας (ἀστιστητας) τά πράγματα ἐπιμελείας
χαίρων.	χαίρεσαι στοχάζεσαι μεταχειρίζεσαι ⁷⁷²
(το γάρ	ἐκεῖνο (διότι
ἄκαιρον	ὅπου γίνεται ἔξω(σι) ἀπό το ἄπρεπον ἀρμόδιον καιρόν ὑπ:
πανταχοῦ	εἰς κάθε μέρος εἰς κάθε ὑπο(θεσιν)
λυπηρόν.)	ἐπαχθές μισητόν
μηδέ	μήτε
τάς χάριτας	τάς δωρεάς εὐεργεσίας εὐποιῖας
ἀχαρίστους	ἀγνωμονες ἀναρέτους ⁷⁷³
χα-	

ριζο
85v

χαριζόμενος,	ἀνίσως δίδης παρέχης κάμνης
ὄπερ	τό ὁποῖον αὐτό
πάσχουσιν	ὑφίστανται παθαίνουσι
οἱ πολλοί	οἱ περισσοί χυδαιοί ἄνοῖ
ποιοῦντες μέν,	οἵτινας ποιοῦσι κάμνουσι χάριτας
ἀηδῶς	ἀγνωμόνως ἀχαρίστως δυσαρέστως
δέ	ἀλλά
τοῖς φίλοις	τούς φίλους ἠγαπημένους ξυνήθεις ἐταίρους

⁷⁷² Η μετάφραση «μηδέ περί τα σπουδαῖα τοῖς γελοίοις χαίρων» ἔχει ως ἐξῆς: « οὔτε να δείχνεις χαρούμενος σε σοβαρά ζητήματα».

⁷⁷³ Το επιθ. αντί του επιρρ. Το λάθος στο αρχαίο κείμενο παρασύρει και την μετάφραση. ἀχαρίστως=χωρίς καλόν τρόπον, ενώ ἀχαρίστος= ἀγνώμων, ἀνάρετος.

ὑπουργοῦντες.
μηδέ φιλαίτιος ὤν.
β(ραδύ) γάρ.
μηδέ φιλεπιτιμητής,
παροξυντικόν γάρ.
μάλιστα μέν
εὐλαβοῦ
τάς
ἐν τοῖς πότοις
συνουσίας.

ἄν
δέ
ποτέ
σοι
συμπέση
καιρός,
ἐξανίστασο

πρό μέθης.
ὅταν
γάρ
ὁ νοῦς
ὑπό οἴνου
διαφθαρεῖ,
ταῦτά
πάσχει
τοῖς ἄρμασι,
τοῖς τοῦς ἡνιόχους

ἀποβάλλουσιν.
ἐκεῖνα τε
γάρ

ὑπουργοῦσι βοηθοῦσι ὑπηρετοῦσι

κυρίως περισσότερον κατ' ἐξάριετον τρόπον⁷⁷⁴
μίσει ἀποστρέφου ἀπόφευγε
τινά
εἰς τὰ τραπέζια συμπόσια εὐτυχίας
συναναστροφὴν συνδιατριβή(ν) συνδιαιτησιν
συντροφιάν ὅπου γίνεται
ἀνίσως
ἀλλά
καμμίαν φοράν
εἰς τοῦ λόγου σου
ἤθελε συμβῆ ἀκολουθήση
ἀναγκαῖος καιρός εὐρεθῆναι σε ἐν συμποσίῳ
ἀναστίθητι ἀσुकόθητι ἀναγέρθητι ἀναχώρησον
φύγε
προτιήτερα ἀπὸ τὴν μέθην δηλ: προτοῦ μεθήσης
ὀπηνίκα ὀπόταν
διότι
ἡ διάνοια τό ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς⁷⁷⁵
ἀπὸ τὴν οἴνοποσίαν πολυποσίαν
τρελαθῆ ζαλισθῆ σκοτισθῆ ταραχθῆ
τά αὐτά τά ὅμοια παραπλήσια πάθη
ὑφισταται παθένει δοκιμάζει
μέ τὰ ἄρματα ἀμαξάρια
τούς ἀρματιλάτας ἀμαξαρίους οἰκονόμους
κυβερνήτας
ἀποβάλλουσι χάνουσι ὑστεροῦνται
ἐκεῖνα τὰ ἀμαξάρια
διότι

⁷⁷⁴ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 11 : κδ. συμπόσια νηφάλια.

⁷⁷⁵ Ο. π., Μ. Μαντουβάλου, σ. 495, Τὴν ἡγεμονία τοῦ νοῦ υποστηρίζουν ο Ἀριστοτέλης, ο Πλάτωνας καὶ οἱ Στωϊκοί. Ο Κοραῖς ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Οἱ Στωϊκοὶ πρό τοῦ Πλάτωνος ἡγεμονικόν ὀνομάσαντες τὸν Νοῦν, ἡγάπησαν οὐδέν ἦττον τῆ κλήσει, ἢ τοῖς ὑπ'αὐτῶν εὐρεθεῖσιν ἄλλοις ὀνόμασι». / Πρβλ., Διογένους Λαέρτιος, VII, Ζήνων, 159: « ἡγεμονικόν δ' εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὄρμαι γίνονται καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ» καὶ Πλούταρχος, Ηθικά, Περί τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων, 899^A: «ε'. Τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν καὶ ἐν τίνι ἐστίν».

ἀτάκτως
φέρεται
διαμαρτάνοντα

τῶν εὐθυνόντων,
ἢ τε
ψυχῇ
πολλά
σφάλλεται,
διαφθαρείσης
τῆς

ἀνασείσμως* ἀνωμαλως
ἄγνυνται κινουῦνται τρέχουσι⁷⁷⁶
ὅταν ἀμαρτάνουσι χάνουσι ὕστεροῦνται
ἀποτυγχάνουσι

τούς εὐθυνοῦντας ἐξιθύνοντας οἰκονομοῦντας αὐτά
ἢ καί
ἢ ψυχῇ
κατά πολλά
σφάλλει ἀμαρτάνει πταίει πλημμελεῖ
διαφθαρεῖ τρελαθῆ ζαλισθῆ σκοτισθῆ

δια

86r

τῆς διανοίας.
ἀθάνατα μὲν
φρόνει
τό
μεγαλόψυχος

εἶναι,
θνητά
δέ
τῶν συμμέτρως
τῶν ὑπαρχόντων
ἀπολαύειν.

ἡγοῦ
τὴν παιδείαν

ὅταν ἡ διάνοια τό ἡγεμονικόν τοῦ νοός⁷⁷⁷
ἀΐδια αἰώνια παντοτινά⁷⁷⁸
στοχάζου διανοοῦ φαντάζου
μέ τό
μεγαλόνο(ο)ς μεγαλόφρονιος τάς θλίψεις
ἀνδρείος γεναῖος⁷⁷⁹
νά ὑπ: νά εἶσαι
φρόνει τά φθαρτά πρόσκαιρα ἄνοι
καί
μετρίως ἱκανῶς ἀρκετῶς
τά ὑπάρχοντα τά πλούτη
μέ τό νά ἀπολαμβάνης ἐντροφᾶς καρποῦσαι
μεταχειρίζεσαι
νόμιζε λογίαζε ὑποτόπαζε ὑπολάμβανε⁷⁸⁰
τὴν μάθησιν σπουδῆν ἐπιστήμην γνῶσιν τῶν
γραμμάτων⁷⁸¹

⁷⁷⁶ Το ρ. ἄγνυμι στην παθ. φωνή δεν συναντάται ο τύπος του ενεστ.

⁷⁷⁷ Η τριμερής διάκριση της ψυχῆς (λογιστικόν, θυμοειδές, ἐπιθυμητικόν) με αξιολογικά ανώτερο το πρώτο, ανήκει στον Πλατωνική Φιλοσοφία. Η φράση υποδηλώνει την ἀποψη για τον πρωταρχικό ρόλο της νόησης.

⁷⁷⁸ Ο. π., Ισοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 11 : κε. μεγαλοψυχία σύμμετρος.

⁷⁷⁹ Ο Κοραῖς παραπέμπει στον Αριστοτέλη και στον Πλάτωνα κατά τούς οποίους μεγαλόψυχος εἶναι ο εὖ ποιῶν. / Ο. π., Η. Φ. Ηλιού, σ. 76 : 1366β « Μεγαλοψυχία εἶναι η ἀρετή που μας κάνει ικανούς να εκτελούμε μεγάλες ευεργασίες. Αντίθετό της η μικροψυχία».

⁷⁸⁰ Ο. π., Ισοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 11 : κς. παιδεία κρείττων ἀπαιδευσίας.*πάντα

τοσούτω	κατά τόσον
μειζον	μεγαλήτερον τιμιώτερον υπέρτερον κρεϊττον
ἀγαθόν	ἓνα καλόν
εἶναι	ὅτι υπ: καί εἶναι
τῆς ἀπαιδευσίας,	ἀπό τήν ἀπαιδευσίαν ἀμάθειαν
	βαρβαρότητα ⁷⁸²
ὅσω	καθ' ὅσον
τά μέν	
ἄλλα μοχθηρά	τά ἄλλα πονηρά φαῦλα ἄπρεπα ἄτοπα ἔργα
πάντες	ὅλοι οἱ ἄνοι
κερδαίνοντες	καί κερδεύουσι καρποῦνται δρέπονται
	ἀπολαμβάνουσι κάτι τί κέρδος
πράττουσιν.	ποιοῦσι κάμνουσι ἐργάζονται
αὕτη	αὐτή ἢ ἀπαιδευσία
δέ	καί
μόνη	μοναχή
καί προσεζημίωσε	κατά ὅπου δέν δίδει κανένα κέρδος βλάβπη
	ζημιῶ
τούς ἔχοντας.	ἐκείνους ὅπου κέκτηνται αὐτήν ἔχουσι
πολλάκις	πολλαῖς φοραῖς οἱ ἔχοντες τήν ἀπαιδευσίαν οἱ
	βάρβαροι
γάρ	διότι
ὄν	ἐκείνον τόν ἄνον τόν ὁποῖον
τοῖς λόγοις	μέ τά ψιλὰ λόγια ῥήματα ⁷⁸³
ἐλύπησαν,	ἐπίκραναν ( ) ἐψύχραναν
τούτω	εἰς αὐτόν
τοῖς ἔργοις	μέ τά ἔργα ἐμπράκτως δηλ: ἐτιμωρηθησαν
την τιμωρίαν	τήν ποινήν τιμωρίαν κόλασιν
ἔδωσαν.	ἔδωσαν παρῆσχον ἀπώτησαν ἐπλήρωσαν ⁷⁸⁴

⁷⁸¹ Ο. π., Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ' ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, σ. 671 : ΠΑΙΔΕΙΑ μὲν ἔστι δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς, ὡς φησί Πλάτων· παιδευσίς γάρ, παιδείας καὶ ἀρετῆς παράδοσις.

⁷⁸² Λεξικόν τετραγλωσσον : Περιέχον δηλαδή τὰς τέσσαρας ταύτας διαλέκτους Ἑλληνικὴν, πεζὴν ἢτοι ἀπλήν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικὴν, καὶ Ἰταλικὴν. / νῦν μὲν πρῶτον συνταχθέν, φιλοπονηθέν, καὶ εἰς φῶς ἀχθέν σπουδῆ, καὶ πόνῳ Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων... Ἐνετίησι Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, ἀψνζ' [=1757], σ. 198 : Ἀπαιδευσία, -ας, ἢ. Ρ. ἀμάθεια, ὑστέρησις παιδείας καὶ μαθήσεως. Λ. *imperitia, inscitia*. Ἰτ. *Ignoranza*. Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν. καὶ ἀγυμνασία.

⁷⁸³ Ἡ προφρ εννοεῖ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ «υψηλοῦ» ὕψους. / Προβλ., Διονυσίου Λογγίνου, Περί ὕψους, ἐρμ. Μ. Ζ. Κοπιδάκης, Βικελαία Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο 1990.

⁷⁸⁴ Ἀνανίου τοῦ Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 5: Περὶ τῆς ἀντακουλουθήσεως ἄρθρων τε καὶ Ἀντωνυμιῶν. / ... Ἡ δὲ δεικτικὴ τοῖς ὑποτακτικῆς ἄρθροις ἔστιν ἐπομένην, ἢ ἡγουμένη αὐτῶν, ὅτε μὴ εἰς ὄνομα, ἀλλ' εἰς Ἀντωνυμίαν ὁ λόγος περαίνει, καὶ

οὓς ἄν	τούς ὁποῖους ⁷⁸⁵
βούλη	βούλεσαι ἀγαπᾶς ἔχεις σκοπόν
ποιήσασθαι	νά ποιήσης νά κάμνης
φίλους,	ἠγαπημένους ξυνήθεις
ἀγαθόν τι	κανένα ἀγαθόν κανένα ἔπαινον ἐγκωμιον
λέγε	ὀμίλει λάλει φθέγγου διηγοῦ
περὶ αὐτῶν	διὰ αὐτούς τούς ἀνοῦς
πρὸς τούς ἐπαγγέλοντας ⁷⁸⁶ .	ἐκείνους ὅπου ἀπαγγέλωσι φανερωσουσι μηνυσουσι τὰ παρὰ σου λεγόμενα ἐγκωμια
ἀρχή μὲν	πρώτη αἰτία ρίζα θεμέλιον ἐνδόσιμον
γάρ	διότι

φιλι

86v

φιλίας	τῆς ἀγάπης ἐταιρίας οἰκειότητος
ἔπαινος,	ἢ ἐφημία ὁ ἔπαινος ὑπ:
ἔχθρας	πρώτη ρίζα τῆς ἔχθρας μίσους ἀποστροφῆς διαζεύξεως διαχωρίσεως τῆς φιλίας του
δέ	καί
ψόγος.	ἢ μέμψις ἢ κατηγορίας ὑπ:
βουλευόμενος	ὅταν βουλεύεσαι σκέπτεσαι στοχάζεσαι περὶ τῶν (πρακτέων) ⁷⁸⁷
παραδείγματα	ὑποδείγματα ἀξομπληα ⁷⁸⁸
ποιοῦ	ποιεὶ κάμνε μεταχειρίζου
τά παρεληλυθότα	τά προπερασμένα προαπελθῶντα φθάσαντα παροχηκότα
τῶν μελλόντων.	των ἐπομένων γεγωνότων ( )

οὐκ ἂν ἄλλως ὀρθοῖτο τὰ τῆς συντάξεως. Σολοικισμὸς γὰρ καὶ ὅλως τῶν ἀνιάτων ἐστίν, εἰ τις φαίη, αὐτός ἐστιν, ὃν ὁ Δαβὶδ καταγγέλει. εἰπεῖν δέον, οὗτος ἐστι. Παραθετεόν μοι καὶ τινα τῶν παραδειγμάτων εἰς βεβαίωσιν τῆς, εἴτις καὶ ἄλλη ἀναγκαιοτάτης συντάξεως ταύτης. ... Πολλάκις γὰρ ... ἔδωσαν. (Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον.)

⁷⁸⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 11 : κζ. φιλίας ἐπαγωγή.

⁷⁸⁶ Ο. π., Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 5 : Περὶ τῆς αὐτακουλουθήσεως ἄρθρων τε καὶ Ἄντωνυμιῶν. / ... Μετὰ τὸ ἄρθρον δέ, παπεμπεσόντος ὀνόματος, οὐ μᾶλλον ἢ Δεικτικῆ, ἢ περ ἢ Ἀναφορικῆ ἐπανεκτέα ἐστίν, ... Οὓς ἂν βούλη ... ἀπαγγέλλοντας. (Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον.). – Ἡ γραφή ἐπαγγέλοντας διορθώνεται στην παράφραση ἐκείνους ὅπου ἀπαγγέλωσι.

⁷⁸⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 11 : τὰ περὶ τὰς συμβουλάς.

⁷⁸⁸ Θ. Π. Κωστάκη, Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου, τόμος β', Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1986, σ. 353: ξόμπλι, το= Ἀπό τὸ μεσν. ἐξέμπλιον< ὑποκορ. του μετγν. ἐξεμπλον< λατιν. exemplum.

τό
γάρ
ἀφανές
ἐκ τοῦ φανεροῦ
ταχίστην

ἔχει
τήν διάγνωσιν.
βουλεύου
μέν βραδέως,
ἐπιτέλει
δέ
ταχέως
τά δόξαντα.

ἡγοῦ
κράτιστον
εἶναι
παρά μέν
τῶν θεῶν
εὐτυχίαν,
παρά
δέ
ἡμῶν αὐτῶν
εὐβουλίαν.

περί ὧν ἄν
αἰσχύνῃ
παρρησιασασθαι,

βούλη
δέ
τισι
τῶν φίλων
ἀνακοινώσασθαι,

χρῶ
τοῖς λόγοις,
ὡς
περί ἀλλοτρίου
πράγματος.
οὕτω

τό
διότι
ἄδηλον τό ἄγνωστον τό ἀσαφές μέλλον δηλ:
ἀπό τό φανερόν σαφες γνωστόν
ταχιστάτην ὀγληροτάτην δηλ: γνωρίζεται
διακρινεται ταχέως ὀγλήγορα
ἔχει φέρει κέκτηται
τήν κατάληψιν κατανόησιν τήν διάγνωσιν
σκέπτου στοχάζου συμβουλεύου περί τά πρακτέα
ἀργῶς μετα βραδύτητος ἀργοπορίας
ποίει κάμνε πράττε
καί
ταχέως ὀγλήγορα ἀνηπερθέτως
ἐκεῖνα ὅπου ἤθελε φανῶσι κριθῶσι εὐλογα εἰς τοῦ
λόγου σου
νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
ἐξαίρετον βέλτιστον ὠφέλιμον δῶρον
ὅτι ὑπ: καί εἶναι
ἀπό
τούς θεούς
ἡ εὐτυχία ἡ εὐδαιμονία ὁ πλουτισμός ὁ διδομενος
προ
καί ἡγοῦ κράτιστον δῶρον
ἐρχόμενον ἀπό ἡμᾶς
ἡ εὐουλία ἡ καλή ὀρθή ἄπτεστος σκέψις ( )
βούλει
διά ἐκεῖνα τά πράγματα διά τά ὅποια
αἰσχύνεσαι ἐντρέπεσαι ἐγκαλύπτεσαι
νά παρρησιασθῆς φανερωθῆς ὅτι ἔπραξες αὐτά ἢ
μέλλει πράξεις
θέλεις ἀγαπᾶς
καί
εἰς μερικούς
φίλους ἡγαπημένους
νά ἀνακοινώσης φανερώσης ἀνακαλύψης
δηλώσης
μεταχειρίζου μετέρχου
τούς λόγους
τοιουτοτρόπως
ὡσάν ἀλλοτριαν ξένην
πρᾶγμα ὑπόθεσιν
τοιουτοτρόπως (ποιοῦ)

γάρ
τήν

διότι

ἐκείνων

87r

ἐκείνω τε
γνώμην
αἰσθήσει,
καί
σεαυτόν
οὐ καταφανῆ

ποιήσεις.
ὅταν
δέ
ὑπέρ τῶν σεαυτοῦ
μέλλης
τινί
συμβουλευέσθαι,
σκόπει
πρῶτον
πῶς
ὑπέρ τῶν αὐτοῦ
διώκησεν.
ὁ
γάρ
κακῶς
διανοηθεῖς
ὑπέρ τῶν ἰδίων,
οὐδέποτε
καλῶς
βουλευέσεται
περί τῶν ἀλλοτρίων.
οὕτω
δ' ἄν
μάλιστα
βουλευέσθαι

παροξυνθείης,
εἰ

ἐκείνων τῶν φίλων σου
τήν δόξαν τήν ὑπόλιψιν τόν σκοπόν τήν κρίσιν
θέλει γνωρίσης καταλάβης μάθης
καί
τοῦ ἑαυτοῦ σου τοῦ λόγου σου
διάδηλον φανερόν ὅτι ἔχεις τοιοῦτον πρᾶγμα ἢ
ὅτι συμβουλεύσα( )
δέν θέλει ποιήσεις κάμης ἀποκαταστήσεις
ὀπηνίκα ὀπόταν
καί
διά τὰ ἐδικά σου πράγματα ὑποθέσεις σου
θέλεις βουλευσαι ἀγαπᾶς
μέ κάνένα ἄνδον
νά συμβουλευθῆς συσκευθῆς σταχαθῆς
στοχάζου θεώρει διανοοῦ
προτήτερα ἀπό ὅλα κατ' ἀρχάς
τινι τρόπως καλῶς ἢ κακῶς
διά τὰ ἐδικά του πράγματα
οἰκονόμισεν ἐκυβέρνησεν ἐστοχάσθη ἐσκέφθη
ὀποῦ
διότι ἐκεῖνος ὁ ἄνδς
ἐσφαλμένως ἐπταισμένως ἡμαρτημένως
ἤθελε διανοηθῆ στοχασθῆ σκεφθῆ βουλευθῆ
διά τὰ ἴδια ἐδικά του πράγματα
καμμίαν φοράν
ὀρθῶς ἀπταιίστως ἀσφαλῶς
καί θέλει βουλευθῆ στοχασθῆ σκεφθῆ
διά τὰ ἀλλότρια ξένα πράγματα
τοιουτοτρόπως
καί
κυρίως διαφερόντως περισσότερον
νά βουλευσαι σκέπτεσαι στοχάζεσαι περί τῶν
πρακτέων
ἤθελε διεγεροθῆς παρακινηθῆς ἐρεθισθῆς
ἀνίσως

τάς συμφοράς
τάς ἐκ τῆς ἀβουλίας

ἐπιβλέψεως.
καί γάρ
τῆς υἰείας
πλείστην
ἐπιμέλειαν

ἔχο(ν)μεν,
ὅταν
τάς λύπας
τάς ἐκ τῆς ἀρρώστιας

ἀναμνησθῶμεν.

μιμοῦ
τά τῶν βασιλέων
ἦθη,
καί δῖωκε

τάς δυστυχίας βλάβας ζημίας περιπετείας
ὅπου προέρχονται ἀπό τήν ἀβουλίαν ἀσκεψίαν
ἀστοχασίαν ἀσυμβουλευσίαν
ἤθελε εἶδης βλέψεως στοχασθῆς θεωρήσης
ἐπειδή διότι
εὐεξίας εὐροστίας καλῆς καταστάσεως
πολλήν περισσὴν μεγάλην
ἐπίσκεψιν προμήθειαν φροντίδαν πρόνοιαν
κηδαιμονίαν φύλαξιν
ποιοῦμεν κάμνομεν ὑπολαμβάνομεν
ἐπειδάν ὀπόταν
τάς θλίψεις πίκρας ἀνίσως πόνους τὰ ἄλγη
ὅπου δοκιμάζωμεν ἀπό τήν ἀρρωστίαν
ἀσθενεῖαν καχεξίαν μας
ἤθελε ἐνθυμιθῶμεν ἀνακαλέσωμεν
συλλογισθῶμεν εἰς μνημὴν μας
ζήλου ἀκολουθεῖ ἔχε διαμιμήσεως⁷⁸⁹
τούς τῶν δικαίων ἐνόμων ἀληθινῶν βασιλέων
τούς τρόπους τὰς γνῶμας τήν πολιτείαν
καί κυνήγα ποίει κάμνε μεταχειρίζου

τά

87v

τά ἐκείνων
ἐπιτηδεύματα.
δόξεις
γάρ
αὐτούς
ἀποδέχεσθαι
καί ζηλοῦν.
ὥστε

συμβήσεσαι
παρά τε
τῷ πλήθει
μᾶλλον
εὐδοκιμεῖν,

ἐκείνων τῶν δικαίων βασιλέων
τά ἔργα τὰς πράξεις τὰ κατορθώματα
θέλει φανῆς κριθῆς λογισθῆς
διότι οὕτω ποιῶν
αὐτούς τούς βασιλεῖς
ὅτι ἀποδέξεσαι στέργεις τιμᾶς
καί ὅτι ζηλῆς μιμῆσαι ἀκολουθῆς
ὥστε ὅπου τοιαύτης ἐκ τῆς μιμήσεως τῶν ἔργων
τῶν βασιλέων
θέλει συμβῆ ἀκολουθήσει εἰς τοῦ λόγου σου
κοντά
εἰς τό πλήθος λαόν δῆμον
περισσότερον
νά εὐδοκιμῆσαι ἐπαινήσαι ἐγκωμιάζεσαι⁷⁹⁰

⁷⁸⁹ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 12 : κθ. βασιλέων μίμησις.

⁷⁹⁰ Το ρ. εὐδοκιμῶ παρά τισί : εὐδοκιμῶ παρά τῷ βασιλεῖ, ἔχειν δύναμιν παρ' αὐτῷ.

καί τήν	καί νά τήν
παρ' ἐκείνων	όπου προέρχονται από εκείνους τούς βασιλεῖς
εὐνοιαν	φιλίαν ἀγάπην
βεβαιοτέραν	μονιμοτέραν σιγουροτέραν πιστοτέραν
	παγιοτέραν
ἔχειν.	ἔχης νά κέκτησαι ἀπολαμβάνης
πειθου μέν	πειθάρχει ὑποτάσσου ὑπάκουε
καί τοῖς νόμοις	καί εἰς ἐκείνους τούς νόμους θεσμούς ὄρους
	κανώνας
ὑπό	όπου
τῶν βασιλέων	ἀπό τούς δικαίους βασιλεῖς
κειμένοις.	κεῖνται εὐρίσκονται εἶναι θεσπισμένοι
	διωρισμένοι ⁷⁹¹
ἰσχυρότατον	δραστικοτέραν ἰσχυροτέραν κρατεστέραν
	βεβαιοτέραν
μέν τοι	ὅμως
νόμον	ὄρον κανόνα θέσπισμα
ἡγοῦ	νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
τόν ἐκείνων	τήν ἐκείνων τῶν βασιλέων
τρόπον.	γνώμην τήν πολιτείαν
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογῆς
γάρ	διότι
τόν ἐν δημοκρατία	μέσα εἰς πόλιν ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσιάζη ἡ δῆμος
	κοινός λαός ⁷⁹²
πολιτευόμενον,	ἐκεῖνος όπου πολιτεύεται διάγει ἀπερνά τήν ζωὴν
	του
τό πλήθος	τόν κοινόν λαόν
δεῖ	πρέπει προσήκει
θεραπεύειν,	νά θεραπεύη κολακεύη περιποιῆται
οὕτω	τοιουτοτρόπως
καί τόν ἐν μοναρχία	μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην ⁷⁹³

⁷⁹¹ Ο. π., Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, σ. 3 : Μετὰ τῶν μετοχῶν, τῶν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν δύναμιν ἔχουσιν, ὡς παρ' Ἰσοκράτη, πείθου τοῖς νόμοις ὑπό τῶν Βασιλέων κειμένοις, τουτέστιν ἐκεῖνοις οἳ κεῖνται ὑπό τῶν Βασιλέων. Ο τίτλος του κεφαλαίου εἶναι : Περί τῶν προτακτικῶν ἄρθρων. / Ο. π., Ἀντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ἑλληνική ἀκριβεστάτη, σ. 164 : Περί τῆς συντάξεως τοῦ Ἄρθρου Προτακτικοῦ. - θ'. Τὰ προτακτικὰ ἄρθρα μετὰ τῶν μετοχῶν ἀναπληροῦσι τήν τῶν ὑποτακτικῶν χρῆσιν. Πείθου τοῖς νόμοις, τοῖς ὑπό βασιλέων κειμένοις. Ἰσοκρ. οἱ κεῖνται

⁷⁹² Ο. π., Η. Φ. Ηλιού, Η Ρητορική του Αριστοτέλη, σ. 72 : « Δημοκρατία εἶναι το πολίτευμα ἐκεῖνο όπου τα διάφορα αξιώματα δίνονται στους πολίτες με κλήρο». / Προβλ. Αριστοτέλης, Ρητορική, Α', 1365b.

⁷⁹³ Στο ἴδιο, σ. 73 : 1366^α « Μοναρχία, ὅπως και το ὄνομά της προκύπτει, εἶναι ἐκεῖνο το πολίτευμα όπου ἕνας μόνο ἀρχηγός κυριαρχεῖ στην πολιτεία. Υπάρχουν δύο εἰδῶν μοναρχίες, ἡ βασιλεία

κατοικοῦντα	ἐκεῖνος ὅπου κατοικεῖ κάθηται εὐρίσκεται πολιτεύεται δηλ:
τόν βασιλέα	τόν ἄνακτα ἡγεμόνα αὐτοκράτορα μονάρχη (του)
προσῆκει	πρέπει ἀρμόζει
θαυμάζειν.	νά θαυμάζη ἐπαινή τιμᾶ ἐγκωμιάζει ἀποδέχεται
εἰς ἀρχήν	εἰς ἐξουσίαν ἡγεμονίαν ⁷⁹⁴
κατασταθεῖς,	ὅταν προβιβασθῆς χειροτονηθῆς προβληθῆς
μηδενί	μή κανένα
χρῶ	μεταχειρίζου μή μετέρχου
πονη-	πονηρόν

ρῶ

88r

ρῶ	φαύλον διεστραμμένον κακεντρεχῆ
πρός τὰς διοικήσεις.	εἰς τὰς κυβερνήσεις οἰκονομίας ἐπιστασίας τόν πόλεμον
ῶν	ἐκείνων τῶν ἀτοπημάτων τά ὅποια οἱ ἄνοϊ
γάρ	διότι
ἄν	ἤθελε
ἐκεῖνος	ἐκεῖνος ὁ πονηρός ἄνδρς
ἀμάρτοι,	ἀμαρτήση πλημμελήση
σοι,	εἰς τοῦ λόγου σου
τὰς αἰτίας	τὰς ἀφορμὰς ἐγκλήματα κατηγορίας
ἀναθήσουσιν·	θέλει ἀφιερῶνσιν ἀποδώσιν προσκολλησι προ(σα)ψωσι
ἐκ τῶν κοινῶν	ἀπό τὰς κοινὰς πολιτείας
ἐπιμελειῶν	τὰς ἐπιμελίας φροντίδας οἰκονομίας ἐπιστασίας
ἀπαλάττου	παραιτοῦ ἀναχώρει εὐγενε ἀφίστασο
μή πλουσιότερος,	καί ὄχι πολιολβότερος πολυχρηματότερος ἀπό ἐκεῖ ὅπου (ἦ)σουν προτερος προτοῦ νά λάβῃς τήν ἀξίαν
ἀλλά	ἀμή παραιτοῦ
ἐνδοξότερος·	τιμιώτερος ἐνδοξότερος μέ περισσοτέραν φήμην ὄνομα τοῦ προτέρου εὐκλεέστερος
πολλῶν	ἀπό πολλά
γάρ	διότι
χρημάτων	χρήματα ἄσπρα ἀργύρια

που διέπεται ἀπό κανόνες και κείνη που δεν περιορίζεται ἀπό κανένα κανόνα και λέγεται τυραννίς.»

⁷⁹⁴ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 12 : λ. τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

κρείττον	ὑπ: τιμιώτερα καλλιωτέρα
ὁ παρά	ἀπό τό
τοῦ πλήθους	πλήθος δῆμον κοινόν λαόν
ἔπαινος.	τό ἐγκώμιον ἢ εὐφημία ἢ ἀνάρρησις ἢ προερχομένη
μηδενί	εἰς κανένα
πονηρῶ	πονηρόν ἄδικον ἄτιμον
πράγματι	πράγμα
μήτε παρίστασο,	μή πάρεισο μή συνήργει μή ἔσο συνεργός ἐπιστάτης
μήτε συνηγόρει·	μήτε συμβοήθει συμμάχου συνεπεικούρη μή γίνου
	ὑπερασπιστής
δόξεις	θέλει φανῆς νομισθῆς λογισθῆς
γάρ	διότι
καί αὐτός	καί ἐσύ
τοιαῦτα	τέτοια ἄτοπα πονηρά ἔργα
πράττειν,	ὅτι πράττης ποιῆς κάμνης
οἷα περ	ὅποια ὅτι λογῆς
ἄν	ἤθελε
τοῖς ἄλλοις	τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
πράττουσι	οἷτινας ποιοῦσι κάμνουσι ἐργάζονται αὐτά
βοηθῆς.	συμβοηθῆς συνεπικουρῆς διαφεντεύης συνεργῆς
παρασκεύαζε	ἠτίμαζε εὐπρέπιζε ⁷⁹⁵
σεαυτόν	τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
πλεονεκτεῖν μέν	νά πλεονεκτῆς πέρνης δέχεσαι λαμβάνης τό
	περισσότερον κέρδος ἢ τιμή
δυνάμενον,	ὅποῦ νά δύνασαι ἰσχύης ἡμπορῆς
ἀνέχου	θέλε ἀγάπα
δέ	ὅμως
τό ἴσον	τό μέτριον τό ἱκανόν τό καθῆκον
ἔχειν ⁷⁹⁶ .	νά ἔχης νά λαμβάνης
ἵνα δοκῆς	διά νά ἤθελε φαίνεσαι δείκνυσαι
ὀρέγεσθαι	ὅτι ἐφίεσαι ἀγαπᾶς ἐπιθυμῆς ἀντέχεσαι
τῆς δικαιοσύνης	τὴν δικαιοσύνην
μή	ὄχι

δί'

88v

δί' ἀσθένειαν,

διά ἀσθένειαν ἀδυναμίαν πῶς δέν ἡμπορῆς νά

⁷⁹⁵ Ὁ. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 13 : λα. πλεονεξία μετ' ἐπιεικείας.

⁷⁹⁶ Ἀντί του «ἔχων», κατηγ. μτχ.

ἀλλά	ἀδικήσης
δί' ἐπι(εἰ)κειαν·	ἀμή
μᾶλλον	διά τήν χρηστότητα ἀγαθότητα κάλοκαγαθίαν
ἀποδέχου	τῆς καλῆς προαιρεσεως καί ἀρετῆς σου
δικαίαν	περισσότερον προτιμώτερον ⁷⁹⁷
πενίαν,	ἐπαινει θέλε ἀγάπα προτίμα
ἢ	ἐννομον θεμητόν ἐνθεσμον
πλοῦτον	πτωχίαν ἐνδειαν ἀπορίαν
ἄδικον.	παρά θέλε
τοσοῦτω	ὄλβον θησαυρόν κτίσιν περιουσίαν πλούτου
γάρ	(ἐν)θεσμον παράνομον ἐξ ἀδικίας συναγμένην
κρείττων	κατά τόσον
δικαιοσύνη	διότι
χρημάτων,	τιμιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα ὠφελιμωτέρα
ὅσω	ἢ τήρησις ἢ φύλαξις τοῦ δικαίου ὑπ: καί εἶναι
τά μέν	ἀπό τὰ χρήματα ἀπό τὰ ἀργύρια
ζῶντας	καθ' ὅσον
μόνος	τά χρήματα
ὠφελεῖ,	ἐκεῖνους ὅπου ζῶσι διάγωσι ἐν τῷδε τῷ βίω
(ἢ) δέ	μοναχάς
καί τελευτήσασι	ὠφελουῖσι λυσιτελουῖσι χρησιμεύουσι βοηθοῦσι
δόξαν	ἢ καί
παρασκευάζει	καί εἰς τούς τελευτηκότας μεταστάντας
κάκείνων μέν	ἀποθαμένους μήν ἐν τοῦ βίου
τοῖς φαῦλοις	εὐκλ(η)αν ὄνομα καλόν
μέτεστι,	δικαιοσύνη ἐτοιμάζει ἐμποιεῖ προξενεῖ
(ταύτης)	εὐτρε(πή)ζει ⁷⁹⁸
δέ	ἀπό ἐκεῖνα τὰ χρήματα
	καί τούς φαύλους μοχθηρούς κακεντρεχεῖς
	διεστραμμένους
	καί (κρ)εῖττον ἐστίν ἢ δικαιοσύνη διότι ὑπ:
	με(το)χή μέθεξις κοινωνία ⁷⁹⁹
	αὐτήν τήν δικαιοσύνην
	καί

⁷⁹⁷ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 13 : λβ. δικαιοσύνην πλούτου προκριτέον.

⁷⁹⁸ Ο. π., Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ἑλληνική ακριβεστάτη, σσ. 164-165 : θ'. Τὰ προτακτικὰ ἄρθρα μετὰ τῶν μετοχῶν ἀναπληροῦσι τήν τῶν ὑποτακτικῶν χρῆσιν· / ιγ'. Μετὰ τοῦ μέν, δέ, συνδέσμων, διαίρεσιν δηλοῖ. Καί, ὁ μέν, τῷ προσεχεῖ προηγουμένῳ ὀνόματι εἴωθεν ἀναφέρεσθαι. ὁ δέ, τῷ πορώτερω. Κρείττων ...παρασκευάζει. τοῦτο δ' ὅμως ἐστίν ὅτε οὐ τηρεῖται.

⁷⁹⁹ Μέτεστι τινί τινός=μετέχει τις τινός. Ἡ παράφραση δεν αποδίδει το νόημα. Οἱ φαῦλοι μποροῦν να ἀποκτήσουν χρήματα , δίκαιοι ὅμως εἶναι ἀδύνατον να γίνουν.

τοῖς μοχθηροῖς
ἀδύνατον
μεταλαβεῖν.

μηδένα
ζήλου
τῶν ἐξ' ἀδικίας

κερδενόντων,

ἀλλά
μᾶλλον
ἀποδέχου
τούς μετά δικαιοσύνης
ζημιωθέντες·

οἱ
γάρ
δίκαιοι
τῶν ἀδίκων,
εἰ
μηδέν
ἄλλα
πλεονεκτοῦσιν,

εἰς τοὺς μοχθηροὺς φαύλους πονηροὺς
ἀνέφικτον ἄπ(ο)ρον ἀμιχανον ὑπ:
νά μεταλάβωσι μετέρχωσι κοινώσωσι
μεταχειρισθῶσι ἀποκτῶσι
μή κανένα
μιμοῦ μή ἐπαίνει μή ἐγκωμιάζει
ἀπό ἀδικίαν αἰσχροκέρδειαν πλεονεξίαν
ἀρπαγὴν
ἐκείνους ὅπου κερδένουσι χρηματίζονται
προσπορίζονται ἀποκτῶσι πλούτη
ἀμή ἀποδέχου
περισσότερον
ἐγκωμιάζει ἐπαινεῖ
μέ τὴν δικαιοσύνην διαφύλαξιν τῆς δικαιοσύνης
ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐζημιώθησαν ἐβλάφθησαν
ἔχασαν τὰ ἴδια των πλούτη
οἱ
διότι
τηρηταί τῆς δικαιοσύνης
ἀπό τοὺς ἀδίκους
ἀγγαλά καί
δέν
κατά κανένα ἄλλο προτέρημα
πλεονεκτοῦσι δέν διαφέρουσι δέν (διενεγκοῦσι)
οὐ διαλλαττουσι

.....
89r

ἀλλ' οὖν
ἐλπίσι γε
σπουδαίαις
ὑπερέχουσι·

πάντων μὲν
ἐπιμελοῦ
τῶν περὶ τὸν βίον,

ὅμως
κατά τὰς ἐλπίδας προσδοχὰς ἀπεκδοχὰς
τὰς σπουδαίας καλὰς ἐναρέτους φιλοσόφους
ὑπερτεροῦσι ὑπερβάλουσι διαφέρουσι εἶναι
καλλιώτεροι
διὰ ὅλα τὰ πράγματα⁸⁰⁰
σπούδαζε φρόντιζε μερίμνα προνοοῦ
ὅπου συμβάλλουσι εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν⁸⁰¹

⁸⁰⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 13 : λγ. φρονήσεως καὶ σώματος ἀσκησις.
⁸⁰¹ Ο. π., Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περὶ συντάξεως, σ. 55: Προσέτι γενικὴν ἀπαιτεῖ, ὅσα φροντίδα σημαίνει, ἢ ὀλιγωρίαν. ... καὶ παρ' Ἰσοκράτει, πάντων ἐπιμελοῦ τῶν περὶ

μάλιστα	κυρίως κατ' ἔξαιρετον ( ) περισσότερον
δέ	καί
τήν σεαυτοῦ	τήν ἐδικήν σου
φρόνησιν	τήν γνώσιν σύνεσιν διάκρισιν ⁸⁰²
ἄσκει.	γύμναζε παιδαγώγει αὔξανε
μέγιστον	τό μεγαλώτατον τό εὐριχορώτατον
γάρ	διότι
ἐν ἐλαχίστῳ	μέσα εἰς τό ἐλάχιστον μικρώτατον στενόχωρον
νοῦς	ὁ νοῦς
ἀγαθός	ὁ ἀγαθός ὁ ἔμπειρος ὁ ἄριστος
ἐν ἀνθρώπου	τοῦ ἀνθρώπου ὑπ: τό πρᾶγμα
σώματι·	ὅπου εὐρίσκεται μέσα εἰς τό σῶμα
πειρῶ	σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ
τό μέν σῶμα	κατά τό σῶμα κορμί
εἶναι	νά ὑπ: νά εἶσαι
φιλόπονον,	φιλοκοπιασῆς φιλεργός
τήν	κατά τήν
δέ	καί πειρῶ νά εἶσαι
ψυχή	ψυχήν
φιλόσοφον.	( ) φιλοῖστωρ ( ) θεωρητήν
	γνώστην (τῶν) ὄντ(ω)ν
ἵνα	διά
τῶ μέν	μέ τό σῶμα
ἐπιτελεῖν	νά ἐπιτελεῖς τελειόνης κατορθώνης φέρεις εἰς ἔργον πράξιν
δύνη	νά δύνασαι ἰσχύης ἡμπορῆς
τά δόξαντα,	ἐκεῖνα ὅπου ἤθελε φανῶσι κριθῶσι εὐλογα εἰς τοῦ λόγου σου
τῇ δέ	καί μέ τήν τύχην
προορᾶν	νά διαπερᾶς προβλέπης προγινώσκης προστοχάζεσαι προτεκμέρης
ἐπίστη	ἐπίστασαι ἡξεύρης γινώσκης
τά συμφέροντα	τά ἀνήκοντα συντείνοντα συμβάλλοντα χρήσιμα εἰς τοῦ λόγου σου
πᾶν	προτίτερα ἀπό κάθε πρᾶγμα κάθε λόγον ⁸⁰³
ὅ,τι	ὅποιον

τὸν βίον. Ο τίτλος του κεφαλαίου: *Περὶ μεταβατικῆς συντάξεως τῶν ῥημάτων, ὅσα γενικὴν ἀπαιτεῖ.*

⁸⁰² Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 653 : Φρόνησις, -εως, ἢ. Ρ. ἢ φρονιμάδα, ἢ γνώσις, ἢ σοφία. Λ. *prudential, intelligentia, sapientia*. Ἰτ. *prudenza, intelligenza, sapienza*. Ἰσοκρ.

⁸⁰³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 14 : λδ. ἢ *περὶ τὸ λέγειν πρόνοια*.

ἄν μέλλης λέγειν, πρότερον ἐπισκόπει	ἤθελε μελετᾶς ἔχεις σκοπόν βούλεσαι νά εἰπῆς λέξης ὁμιλῆς προφέρης προτίτερα σκέπτου στοχάζου θεώρει προνόει ζυγιαζε ταλάντευε
τῆ γνώμη	μέ τήν γνώμην τό ( ) τήν διάνοιαν ψυχῆς
πολλοῖς γάρ ἢ γλῶττα προτρέχει	εἰς πολλούς ἀνοῦ'ς διότι ἢ γλῶσσα τό φωνητικόν λαλητικόν ὄργανον προοδεύει προπορεύεται κεινῆται εἰς τό λαλεῖν ⁸⁰⁴
τῆς διανοίας.	προτήτερα ἀπό τήν ἑαυτόν διάνοιαν στοχασμόν συλογισμόν
νόμιζε μηδέν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον. οὕτω γάρ οὐτ' εὐτυχῶν ἔση περιχαρῆς, οὔτε δυστυχῶν	λογίαζε ὑπολάμβανε ἤξευρε ⁸⁰⁵ κάνένα πράγμα ὅτι δέν ὑπ: δέν εἶναι ἀπό τά ἀνθρώπινα γήϊνα βιωτικά μόνιμον στερεόν ἀμετάτρεπτον ἀμετακίνητον τοιουτοτρόπως λογιζόμενος διότι μήτε ὅταν πλουτῆς εὐτυχῆς εὐροῆς πλουτῆς εὐήμερῆς θέλει γένης ὑπάρξης χρηματίσης χαρούμενος γηθόσυνος εὐφρόσυνος εὐθυμος μήτε ὅταν δυστυχῆς δυσπραγῆς δυσιμερῆς πτωχεύης

περίλυπος

89v

περίλυπος.	δέν θέλει γένης κατά πολλά ὑπερβολικά λυπούμενος ὑποβρύχιος* τῆ λύπη
δύο	δύο
ποιοῦ	πύει κάμνε ἔχε
καιροῦς	ἀναγκαίους χρειάδης καιρός
τοῦ λέγειν,	τῆς λαλιᾶς ὁμιλίας συντυχίας ⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ Το «μή προτρεχέτω ἢ γλῶσσα τοῦ νοῦ» εἶναι ἀπόφθεγμα του Λακεδαιμόνιου Χίλωνος.

⁸⁰⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 14 : λε. μετριοπάθεια.

⁸⁰⁶ Ο. π., Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, σ. 8 : Ἐν δὲ τοῖς ἀριθμητικοῖς χαριέντως ἐν πληθυντικῶ ἀριθμῶ τάτεται τὰ ουσιαστικά, τῶν δυνικῶν κτητικῶν δυνικῶς προφερομένων, ὡς παρ' Ἰσοκράτει, δύω ποίου καιροῦς τοῦ λέγειν. καί παρ' Ἀριστοτέλει,

ἤ	ἤ λάλει ὀμίλει
περί ὧν	διὰ ἐκεῖνα τὰ πράγματα διὰ ἐκεῖνας τὰς ὑποθέσεις διὰ τὰς ὁποῖας
οἶσθα	ἐπίστασαι ἠξεύρης γινώσκης
σαφῶς,	καθαρῶς εὐτελῶς ἀκριβῶς ἀληθῶς
ἤ	ἤ ὀμιλλῆς
περί ὧν	διὰ ἐκεῖνας τὰς ὑποθέσεις διὰ τὰς ὁποῖας
ἀναγκαῖον	ἄφευκτον ἀναγκαῖον ἀπαραίτητον χρειώδες ὑπ: εἰς τοῦ λόγου σου
εἰπεῖν·	νά εἴπης λαλήσης
ἐν τούτοις	εἰς αὐτούς
γάρ	διότι
μόνοις	μοναχοῦς τοὺς δύο καιροῦς
ὁ λόγος	ἢ ὀμιλία ἢ συντυχία ἢ διάλεξις ὑπ:
τῆς σιγῆς	ἀπό τὴν σιγὴν σιωπὴν ἐχεμύθιαν
κρείττων,	καλλιωτέρα ἀνωτέρα τιμιωτέρα ὠφελιμωτέρα
ἐν δέ τοῖς ἄλλοις	καί εἰς τοὺς ἄλλους ἐπιλοίπους ὑπ:
ἄμεινον	κρείττον καλλιώτερον ὠφελιμώτερον
σιγᾶν,	νά σιγᾶς σιωπᾶς ἀφωνῆς
ἢ λέγειν.	παρὰ νά λέγης ὀμιλεῖς φθέγγεσαι
χαῖρε μέν	ἠδύνου εὐρένου ἀγάλλου
ἐπί τοῖς	διὰ
συμβαίνουσι	ὅπου συμβαίνουσι ἀκολουθοῦσι ἐπέρχονται εἰς τοῦ λόγου σου
τῶν ἀγαθῶν,	τά ἀγαθὰ τὰ εὐτυχίας
καί λυποῦ	καί πικραίνου ἀνιῶ λυποῦ
μετρίως	μεμετριμένως ὀλιγοστῶς ( )
ἐπί	διὰ
τοῖς γινομένοις	ὅπου γίνονται συμβῶσι ἀκολουθῶσι εἰς τοῦ λόγου σου
τῶν κακῶν·	τά κακὰ συμφορᾶς δυστυχίας
γίνου δέ	συναναστρέφου καί
τοῖς ἄλλοις	μέ τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς
ἐν μηδετέροις	εἰς κἀνένα μήτε εἰς τὴν δυστυχίαν μήτε εἰς τὴν εὐτυχίαν
ῶν	χωρίς νά ὑπ: νά εἶσαι
κατάδηλος.	φανερὸς ἐνεργῆς γνώριμος
ἄτοπον	ἄπρεπον ἀπαίσιον ἐπιψογον κατηγορημένον ὑπ:
γάρ	διότι

ἐξ ἀμφοῖν ψεύδων. καὶ παρ' Ὀμήρῳ δὴ νύκτας καὶ δὴ κήρυκας. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου : Περὶ συμφωνίας τοῦ οὐσιαστικοῦ μετὰ τοῦ ἐπιθέτου.

τήν μέν οὐσίαν
ἐν ταῖς οἰκίαις
ἀποκρύπτειν,
τήν δέ διάνοιαν

φανερᾶν
ἔχοντα
περιπατεῖν·
μᾶλλον
εὐλαβοῦ
ψόγον,
ἢ κίνδυνον
δεῖ γάρ
εἶναι
φοβε-

τά πλούτη τά ὑπάρχοντά σου
μέσα εἰς τούς οἴκους ὄσπιτια
νά ἀποκρύπτῃς καλύπτῃς σκεπάζῃς ἐπιλυγάζῃς*
καί τόν στοχασμόν συλλογισμόν σου τήν
κατάστασιν τῆς ψυχῆς σου
διάδηλον φανεράν κοινήν δημόσιον
καί νά ἔχῃς κέκτησαι
νά περιπατῇς ὁδεύῃς βαδίζῃς ζῆς⁸⁰⁷
περισσότερον⁸⁰⁸
φοβοῦ ὀρρώδει δεδίττου τρόμαζε ἀπόφευγε
τήν μέμψιν κατηγορίαν μομφήν δυσφυμίαν
παρά τόν ὄλεθρον ἀφανισμόν θάνατον τελευτήν
πρέπει προσήκει διότι
νά ὑπ: νά εἶναι
φοβερόν τρομερόν

ράν

90r

ράν
τοῖς μέν φαῦλοις

τήν τοῦ βίου
τελευτήν,
τοῖς δέ σπουδαίοις
τήν
ἐν τῷ ζῆν
ἀδοξίαν·
μάλιστα μέν
πειρῶ
ζῆν
κατά τήν ἀσφάλειαν·
ἐάν
δέ
ποτέ
σοι

φρικαλαίαν
εἰς τούς φαύλους κακούς πονηρούς κακεντρεχεῖς
ἀνοῦ'ς
τῆς ζωῆς των
τελευτή ἀποβίωσις ὁ θάνατος τό τέλος
καί πρέπει ( ) : εἰς τούς σπουδαίους φοβερόν
ἢ
ὅπου γίνεται εἰς τήν παρούσαν ζωήν
ἀδοξία ἢ δυσφυμία ἢ δυσκολία
κυρίως κατ' ἔξαιρετον τρόπον περισσότερο
σπούδαζε ἀγωνίζου φρόντιζε
νά ζῆς βοιῆς διάγῃς πολιτεύεσαι
ἀσφαλῶς σιγούρως ἀκινδύνως
ἀνίσως
ἀλλά
καμμίαν φοράν
εἰς τοῦ λόγου σου

⁸⁰⁷ Ὑποκ. ενν. τινά. Η παράφραση χρησιμοποιώντας το β' ενικό καθίσταται άμεση με αποδέκτη τον ίδιο τον διδασκόμενο.

⁸⁰⁸ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 14 : λς. εὐδοξίαν ἀντ' ἀσφαλείας αἰρετέον.

συμβῆ	ἤθελε συμβῆ ἀκολουθήση
κινδυνεύειν,	νά κινδυνεύης ἔλθης εἰς κίνδυνον
ζήτει	γύρευε ἀγωνίζου προθυμοποιοῦ νά εὕρης ἀποκτήσης ἀπολαυσης
τήν ἐκ τοῦ πολέμου	τήν ἀπό τόν πόλεμον μάχη
σωτηρίαν	ἐλευθερίαν λύτρωσιν φύλαξιν ὅπου γίνεται
μετά	μέ
καλῆς	καλόν ἐπαινετόν εὐφημον
δόξης,	δόξαν φήμην εὐκλειαν μέ ὄνομα
ἀλλά	καί μή ζήτει τήν σωτηρίαν
μή μετ' αἰσχροῦ	αἰσχροῦ ἀπαίσιον ἐπίσογον κατηγορημένον
φήμης·	φήμην δόξαν ὑπόληψιν
τό μέν	τό νά
γάρ	διότι
τελευτῆσαι,	τελευτήσωσι ἀποθάνωσι μεταβιῶσι τῶν τῆδε
πάντων	κατά πάντων ἀνῶ'ν
ἢ πεπρωμένη	ἢ τύχη ἢ ἡμαρμένη ὁ θεός δηλ:
κατέκρινε,	κατεψήφισε καταδίκασε ἐδιώρησε ἀποφάσισε ⁸⁰⁹
τό δέ	τό ἀλλά
καλῶς	ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρῶς
ἀποθανεῖν,	νά ἀποθάνη τελευτήση ἀποβιῶσι τινάς
ἴδιον	ιδιάζον ξεχωριστόν ἀποκεκληρομένον δῶρον
τοῖς σπουδαίοις	εἰς τούς σπουδαίους καλοῦς ἐναρέτους πεπαιδευμένους (ἀνοῦς)
ἢ φύσις	ὁ θεός
ἀπένειμε·	ἔδωσεν ἐχαρίσατο ἐπαρέσχεν ἐβράβευσε
καί μή θαυμάσης,	καί ὄρα μήν ἤθελε ἀπορήσης παραξενευθης ξενισης
εἰ	ἀνίσως
πολλά	περισσά
τῶν εἰρημένων	ἀπό τά εἰρημένα λαχθέντα ὑποθέντα (παραγέλιματα)
οὐ πρόπει	δέν πρόπεουσι δέν προσήκουσι δέν ἀρμόζουσι ⁸¹⁰

⁸⁰⁹ Ὁ π., Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, σ. 53: Σημειώσατε ὅτι ἀντιστρόφως ἐνίοτε τέθινται αἱ πτώσεις αὐται, τοῦ μὲν προσώπου ἐν γενικῇ, τοῦ δ' ἀμαρτήματος ἐν αἰτιατικῇ. ... και παρ' Ἰσοκράτει, τὸ μὲν τελευτῆσαι πάντων ἢ πεπρωμένη κατέκρινε. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου εἶναι : Ὅσα γενικὴν ἀπαιτοῦσι μετὰ αἰτιατικῆς. / Ὁ π., Ἀντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ἀκριβεστάτη, σ. 213: Περὶ τῆς τῶν Ἐνεργητικῶν Ρημάτων συντάξεως./ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕἶΔΟΣ/ ζ' Ὅσα κατηγορίαν, ἢ καταδίκην, ἢ λύσιν σημαίνουσι, πρὸς τῇ Αἰτιατ. Προσώπου, Γενικὴν ἀπαιτοῦσιν ἐγκλήματος, ἢ τιμωρίας σημαντικῆν./ Ἐνίοτε ἀντιστρέφονται αὐταὶ αἱ πτώσεις, ταττομένου τοῦ προσώπου εἰς γενικὴν καὶ τοῦ ἐγκλήματος εἰς αἰτιατ. ... Τὸ τελευτῆσαι πάντων ἢ πεπρωμένη κατέκρινεν. Ἰσοκρ.

σοι	εἰς τοῦ λόγου σου
πρός τήν νῦν παροῦσαν	κατά τήν παρούσαν ἐνεστῶσαν τωρινήν
ἡλικίαν·	κατάστασιν τῆς ἡλικίας σου
οὐδέ	μήτε
γάρ	διότι
ἐμέ	ἐμένα

τοῦτο

90v

τοῦτο	αὐτό
διέλαθεν,	δέν λανθάνη δέν γελά δέν ἀπατά δηλ: ἤξεύρω γινώσκω ⁸¹¹
ἀλλά	ἀμή
προειλόμην	προέκρινα προτίμησα ἠθέλησα
διά τῆς αὐτῆς πραγματείας	διενός καί τοῦ αὐτοῦ πονήματος διά τοῦ παρόντος παραινετικοῦ λόγου διδασκαλίαν ⁸¹²
ἅμα.	ἐν ταυτῶ εἰς τόν αὐτόν καιρόν
τοῦτε παρόντος βίου	τῆς παρούσης ζωῆς ἡλικίας
συμβουλίαν	διδασκαλίαν νουθεσίαν παραίνεσιν
ἐξενεγκεῖν,	νά ἐξενέγκω ἐκφέρω συγράψω
καί τοῦ μέλλοντος χρόνου	καί τῆς μελούσης ἀπομένης ( ) ζωῆς σου τοῦ γηρατείου σου
παράγγελμα ⁸¹³	ἦτοι ἐντολήν παραγγελίαν
ῥαδίως	εὐκόλως εὐχερῶς
εἰδήσεις,	ἐσύ θέλει μάθεις γνωρίσης καταλάβης
τόν δέ	ἐκεῖνον ὅμως
συμβουλευόντα	ὅπου συμβουλεύει νουθετεῖ διδάσκει
μετ' εὐνοίας	εὐλικρινήν καθαρὰν ἀληθινήν εὐνοίαν ἀγάπην
χαλεπῶς	δυσκόλως δυσχερῶς
εὐρήσης·	θέλει τύχης λάχης

⁸¹⁰ Εἰ πρέπει=πλαγ. ἐρώτηση, εἰ=ὅτι (αιτιολ.)

⁸¹¹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 15 : προκατάληψις εὐνοίας τε καί προσοχῆς ληπτική.

⁸¹² Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 569 : πραγματεία, -ας, ἢ. Ρ. ἢ πραγματεία. Λ. negotium. Ἰτ. negozio. Ἰσοκρ. καί σύγγραμμα. ...

⁸¹³ Παραλείπεται το ἀκόλουθο ἀπόσπασμα : «καταλιπεῖν. τήν μὲν γὰρ τούτων χρεῖαν». Δε σημειώνεται καμία ἐνδειξη. Ἡ παράφραση ἀκολουθεῖ.

ὅπως	διά νά
οὖν	λοιπόν
τά λοιπά	τά ἐπίλοιπα ἀκόλουθα παραγγέλματα τῆς εὐζω(ί)ας
μή παρ' ἐταίρου	ἀπό ἄλλον διδάσκαλον
ζητῆς,	μήν ἤθελε ζητῆς γυρεύσης
ἀλλ'	ἀμή
ἐντεῦθεν	ἀπό ἐδῶ ἀπό τόν παρόντα παραινετικόν λόγον
ὥσπερ ἐκ ταμείου	ὡσάν ἀπό ἕνα κελάριον θυσαυροφυλάκιον (τουλάπιον) ( ) ⁸¹⁴
προφέρης,	ἤθελε ἐκφέρης ἐξάγης ἀπαρῦσαι μεταχειρίζεσαι ⁸¹⁵
ὥθήην	ἐνόμισα ἐλογιασα
δεῖν	ὅτι πρέπει προσήκει ἀρμόζει
μηδέν	κάνένα παράγγελμα ἀπό ἐκεῖνα ⁸¹⁶
παραλιπεῖν,	νά μήν ἀφίσω ἄγραφον
ὦν	κατά τά ὅποια
ἄν ἔχω ⁸¹⁷	ἤθελε ἰσχύω ἤμπορῶ δύναμαι
σοι	εἰς τοῦ λόγου σου
συμβουλευεῖν.	νά συμβουλευσω διδάξω νουθετίσω ὑποβάλλω
πολλήν	περισσὴν δηλ: μεγάλως εὐχαριστήσω εἰς τόν θεόν
δ' ἄν	καί θέλει
τῷ θεῷ	εἰς τόν θεόν
χάριν	εὐχαριστίαν δοξολογίαν ⁸¹⁸
σχοίην,	ἔχω γνωρίσω ἀνίσως ὁμολογίσω ἀποδόσω ⁸¹⁹
εἰ	ἀνίσως
μή διαμάρτομι	δέν ἤθελε ἀμαρτίσω ἀποτήχω ἐκπέσω
τῆς δόξης,	ἀπό τήν δόξαν ὑπολειψιν καλήν ἐλπίδα

ἦν

⁸¹⁴ Ο. π., Λεξικόν τετράγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 621 : Ταμείον, καὶ ταμειῖον, -ου, τὸ. Ρ. κελάριον, ἀποθήκη. Λ. cella, promptuarium. Ἰτ. Guardaroba, dispensa. Ἰσοκρ. Δημοσθ.

⁸¹⁵ Μεταφορὰ ἢ παραβολή.

⁸¹⁶ Σε αὐτὸ το σημεῖο παραφράζει τὴ γεν διαίρετική «ῶν».

⁸¹⁷ Ἀντί τῆς γεν. διαίρ. «ῶν ἔχω».

⁸¹⁸ Ἡ οφειλόμενη χάρις πρὸς τὸν θεόν εἶναι «δοξολογία».

⁸¹⁹ Χάριν ἔχω τινί=χρεωστῶ εὐγνωμοσύνη εἰς τινά.

ἦν ⁸²⁰	τὴν ὁποῖαν
ἔχων	διασώζει
περὶ σοῦ	διὰ λόγου σου
τυγχάνω.	διατυρῶ τρέφω ⁸²¹
τῶν μὲν	τούς
γάρ	διότι
ἄλλων	ἄλλους ἀνοῦ'ς
τούς πλήστους	τούς περισσότερους
εὐρήσομεν,	θέλει εὐρωμεν ἐπιτύχωμεν γνωρίζωμεν
	καταλάβωμεν
ὥσπερ	καθὼς ὅτι λογιῆς
τῶν σιτίων	εἰς τὰ σιτία βρώματα φαγητά
τοῖς ἡδίστοις	τὰ ἡδύτατα γλυκύτατα νοστιμώτατα
μᾶλλον,	περισσότερον
ἢ	παρὰ ὅτι χαίροσι
τοῖς ὑγιεινοτάτοις	εἰς τὰ γειννότατα σ(ω)τήρια σοστικά τῆς ὑγείας
χαίροντας,	ὅτι χαίρονται ἡδύνονται εὐφρένονται ἀρέσκονται
οὕτω	τοιουτοτρόπως εὐρήσομεν αὐτούς
καὶ τῶν φίλων	μέ ἐκείνους τούς φίλους
τοῖς συνεξαμαρτάνουσι	τούς συνεξαμαρτάνοντες σφάλλοντας
	παρανομοῦντας μέ αὐτούς
πλησιάζοντας,	ὅτι πλησιάζουσι συναναστρέφονται
	συνδιατρίβουσι
ἀλλ' οὐ	καὶ ὄχι μέ ἐκείνους
τοῖς νουθετοῦσι·	ὁποῦ νουθετοῦσι συμβουλεύουσι διδάσκουσι
	παραينوῦσι τὰ δέοντα
σέ	ἐσένα
δέ	ὅμως ἐγώ
νομίζω	λογιάζω ὑπολαμβάνω στοχάζωμαι
τοῦναντίον	καθ' ὅλον τό ἀνάπαλιν
τούτων	αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων
ἐγνωκέναι	ὅτι ἀπεφάσισες ἔκρινες
τεκμηρίω	τεκμήριον συμβουλον δεῖγμα παράστασιν
χρῶμενος	ἐπειδὴ χρῶμαι μεταχειρίζωμαι μετέρχομαι ἔχω
τῇ	τῇ
περὶ τὴν ἄλλην σου	εἰς τὴν ἄλλην ἀσκησιν
παιδείαν	γύμνασιν

⁸²⁰ Αντί του «ἦς», καθ' ἔλξιν εκ του δόξης. Το «ἦν» διορθώνει το παραπάνω σχῆμα.

⁸²¹ Ο. π., Ισοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : ἔπαινος Δημονίκου κατ' ἀντίθεσιν.

φιλοπονία·
τόν
γάρ
αὐτῶ
τά βέλτιστα
πράττειν
ἐπιτάττοντα,

τουῦτον
εἰκός
καί τῶν ἄλλων
τούς
ἐπί τήν ἀρετήν
παρακαλοῦντας

ἀποδέχεσθαι
μάλιστα
δ' ἄν
παροξυνθείης,
ὀρεχθῆναι
τῶν καλῶν
ἔργων,

φεροπονίαν ἐπιμέλειαν σπουδήν ὅπου ἔδειξας
εἰς τό
διότι
ἑαυτόν σου
τά ἐξαιρετα ὠφελημα ἐπαινετά ἔργα
νά πράττη κάμνη ποιῆ
ἐκεῖνος ὅπου ἐπιτάττει προστάζει διορίζει
παραγγέλλει ἀπό λόγου σου
αὐτός ὁ ἴδιος⁸²²
πρέπον ἀκόλουθον
τούς ἄλλους
ὅπου
εἰς τήν κατόρθωσιν ἐπικτησιν τῆς ἀρετῆς (σου)
παρακαλοῦσι παρακινούσι ἐρεθίζουσι
(ἐ)παροτρύνουσι
νά ἀποδέχεται στέργει ἐγκρίνη ἀγαπᾶ
κυρίως περισσότερον
καί ἤθελε
ἤθελε παρακινῆς διεγερθῆς παρωτρυνθεῖς
νά ὀρέγεσαι ἐφίεσαι ἐπιθυμεῖς ἀγαπᾶς
τά καλά ἀγαθά ἐνάρετα σπουδαῖα ἐπαινετά
τά ἔργα τά πράξεις τά κατορθώματα
ἐπιτηδεύματα⁸²³

εἰ κατά

91v

εἰ
καταμάθοις,
ὅτι
καί τὰς ἡδονάς
τάς
ἐκ τούτων,
μάλιστα
γνησίως
ἔχομεν·
ἐν μέν
γάρ

ἀνίσως
ἤθελε γνωρίσης καταλάβης μάθης
πῶς
τάς τέρψεις εὐφροσύνας θημυδίας ἀπολαύσεις⁸²⁴
ὅπου προέρχονται
ἀπό αὐτά τά καλά ἔργα
κατά πολλά
καθαρῶς ἀμιγῶς εἰλικρινῶς ἀληθῶς
κεκτημέθα καρπούμεθα ἀπολαμβάνομεν
ὅταν
διότι

⁸²² Η αντωνυμία μετά τη μηχ. επαναλαμβάνει το της μετοχής δηλούμενον.

⁸²³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : προτροπαὶ ἐπ' ἀρετῆ.

⁸²⁴ Στο ἴδιο, σ. 15 : ἐκ τοῦ ἡδέως, κατ' ἀντίθεσιν.

τῷ ῥαθυμειν	ῥαθυμῶμεν	ἀμελῶμεν	ὀλοιογοῶμεν
καί τās	καταφρονῶμεν τῆς ἀρετῆς	καί τās	
πλησμονάς	πλησμονάς χορτασμούς πολυποσίας πολυφαγίας	πλησμονάς	τρουφᾶς
ἀγαπᾶν,	νά ἀγαπῶμεν ἐπιθυμῶμεν ὀρεγώμεθα	νά ἀγαπῶμεν	ἐπιθυμῶμεν ὀρεγώμεθα
εὐθύς	πάραυτα παραπόδας	πάραυτα	παραπόδας
οἱ λύπαι	αἱ πύκραι αἱ ἀνίαί αἱ θλίψεις	αἱ πύκραι	αἱ ἀνίαί αἱ θλίψεις
ταῖς ἡδοναῖς	τās τρυφάς τās ἡδονάς καθηδυπαθείας	τās τρυφάς	τās ἡδονάς καθηδυπαθείας
παραπεπήγασι.	βλαστάνονται γενῶνται ἔπονται ⁸²⁵	βλαστάνονται	γενῶνται ἔπονται ⁸²⁵
τό δέ	τό καί	τό καί	
περί τήν ἀρετήν	εἰς τήν ἐπίκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς	εἰς τήν ἐπίκτησιν	κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς
φιλοπονειν,	νά φιλοπονῆ μοχθῆ κοπιάζῃ ⁸²⁶	νά φιλοπονῆ	μοχθῆ κοπιάζῃ ⁸²⁶
καί σωφρόνως	καί εὐτάκτως εὐσχημόνως ἐγκρατῶς ἐναρέτως	καί εὐτάκτως	εὐσχημόνως ἐγκρατῶς ἐναρέτως
τόν ἑαυτοῦ βίον,	τήν ἐδικήν σου τήν ζωήν	τήν ἐδικήν σου	τήν ζωήν
οἰκονομειν,	καί νά οἰκονομῆ κυβερνᾶ διηθύνει ἀπερνᾶ	καί νά οἰκονομῆ	κυβερνᾶ διηθύνει ἀπερνᾶ
ἀεὶ	πάντοτε	πάντοτε	
τās τέρψεις	τās τέρψεις ἀπολαύσεις θυμιδίας	τās τέρψεις	ἀπολαύσεις θυμιδίας
εἰλικρινεῖς,	εἰλικρινεῖς καθαράς ἀμιγεῖς ἀμίκτους ἀμετόχους	εἰλικρινεῖς	καθαράς ἀμιγεῖς ἀμίκτους ἀμετόχους
	τῶν θλίψεων	τῶν θλίψεων	
καί βεβαιότερας	καί βεβαιότερας μονιμωτέρας σηγουρωτέρας	καί βεβαιότερας	μονιμωτέρας σηγουρωτέρας
ἀποδίδωσι·	ἀποδίδει πληρώνει παρέχει γεννά	ἀποδίδει	πληρώνει παρέχει γεννά
κακεῖ μὲν	καί ἐκεῖ καί ῥαθυμίαν εἰς τήν ἡδονήν	καί ἐκεῖ καί	ῥαθυμίαν εἰς τήν ἡδονήν
πρῶτον	κατά πρῶτον πρός καιρόν	κατά πρῶτον	πρός καιρόν
ἡσθέντες	θέλει ἡσθῶμεν χαρῶμεν εὐφρανθῶμεν ἡδυνθῶμεν	θέλει ἡσθῶμεν	χαρῶμεν εὐφρανθῶμεν ἡδυνθῶμεν
ὑστερον	καί μετὰ ταῦτα	καί μετὰ ταῦτα	
ἐλυπήθημεν	λυποῦμεθα πικραίνωμεθα ἀνιώμεθα	λυποῦμεθα	πικραίνωμεθα ἀνιώμεθα
ἐν ταῦθα	ἐδῶ εἰς τήν ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς καί εἰς τῆς	ἐδῶ εἰς τήν ἀπόκτησιν	τῆς ἀρετῆς καί εἰς τῆς
	φιλοπονίαν	φιλοπονίαν	
δέ	ὅμως	ὅμως	
μετὰ τās λύπας	ὑστερα ἀπό τās λύπας πίκρας πόνους κόπους	ὑστερα ἀπό τās	λύπας πίκρας πόνους κόπους
τās ἡδονᾶς	τās θυμηδίας τέρψεις (ὑπερ)πολλάς	τās θυμηδίας	τέρψεις (ὑπερ)πολλάς
ἔχομεν.	ἀπολαμβάνομεν καρπούμεθα κεκτήμεθα	ἀπολαμβάνομεν	καρπούμεθα κεκτήμεθα
ἐν ἅπασι	εἰς ὅλα μας ἐπιτηδεύματα	εἰς ὅλα μας	ἐπιτηδεύματα
δέ	καί	καί	
τοῖς ἔργοις,	τά ἔργα πράξεις	τά ἔργα	πράξεις
οὐχ οὕτω	δέν τόσον πολλά	δέν τόσον	πολλά

⁸²⁵ Παραπήγνυμι τινί = μτφρ παρακολουθῶ τινα

⁸²⁶ Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 649 : Φιλοπονέω, ὦ, μ. ἤσω. Ρ. σπουδάζω, ἐπιμελοῦμαι, ἀγαπῶ νά κοπιάζω. Λ. laborem diligo. Ἰτ. amare la fattea. Πλούτ. καί φιλοπονοῦμαι, τὸ αὐτὸ.

τῆς ἀρχῆς	τὴν ἀρχὴν καταβολὴν τοῦ ἔργου τοὺς πόνους ἠδρῶτας
μνημονεύομεν ὡς	μνημονευομεν δέν ἐνθυμούμεθα δέν ἀναπολοῦμεν καθώς
τῆς τελευτῆς αἴσθησιν	τὴν τελευτὴν τό τέλος καρπόν αἰσθανώμεθα
λαμβάνομεν.	ἐνθυμούμεθα στοχαζόμεθα

τά

92r

τά	τά
γάρ	διότι
πλεῖστα	περισσότερα ἔργα ὅπου θεωροῦνται
τῶν περὶ τὸν βίον,	ἐπάνω εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν
οὐ δι' αὐτά τά πράγματα	ὄχι διὰ αὐτά ἴδια τά πράγματα
ποιοῦμεν,	ἡμεῖς ποιοῦμεν κάμνομεν τελοῦμεν
ἀλλά	ἀμή
τῶν ἐπιβαίνοντων ⁸²⁷	διὰ τά συμβαίνοντα ἀκολουθοῦντα δηλ: διὰ
ἔνεκα	τά τέλη διὰ τοὺς καρπούς ⁸²⁸
διαπονοῦμεν·	μοχθοῦμεν κοπιάζομεν ἀγωνιζόμεθα ⁸²⁹
ἐνθυμοῦ	ἐνοοῦ στοχάζου συλογίζου πρόσεχε
δέ	καί
διότι	ἐπειδὴ
τοῖς μὲν φαῦλοις	εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς μοχθηροὺς διεστραμμένους
ἐνδέχεται	εἶναι ἐνδεχόμενον ἀκολουθον δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
τά τυχόντα	τά παρατυχόντα οὐτιδανά ἄπρεπα ἀπαίσια αἰσχρά φαῦλα ἔργα
πράττειν·	νά πράττωσι ποιῶσι κάμνωσι
εὐθύς	πάραυτα εἰς τὴν ἀρχὴν ⁸³⁰
γάρ	διότι
τοῦ βίου	τῆς ζωῆς των

⁸²⁷ Ὅπως παρατηρεῖ ο Κοραῆς ο διαζευκτικός ἢ ἀναλύεται εἰς το ἢ δὲ μὴ. Παράδειγμα ἀναφέρει ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα (Z, 164): *Τεθναίης, ὦ Προῖτ', ἢ κάκτανε Βελλεροφόντην.*

⁸²⁸ Ἡ γρ. ἀποβαίνοντα τοῦ ἀρχαίου κειμένου σχετίζεται περισσότερο με τὴν ἐξήγησι που δίνεται στὴν παράφραση, παρὰ με τὴ γρ. ἐπιβαίνοντα.

⁸²⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 16: ἐκ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος. - Ἡ προθ δια τοῦ ρ. διαπονῶ, σημ διαρκῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι το τέλος

⁸³⁰ Σύμφωνα με τὸν Κοραῆ το εὐθύς ἐδῶ σημαίνει ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς.

τοιαύτην πεποίηνται	τέτοιαν τοιαύτην ἐποίησαν ἕκαμαν ἐτέλεσαν ἔθεσαν ἐστίσαντο ἐδιώρησαν
τήν ὑπόθεσιν, τοῖς δέ	γνώμην σκοπόν πρόθεσιν κλησιν ῥοπήν εἰς τοὺς ὅμως
σπουδαίοις οὐχ οἷόν τε	σπουδαίους καλοὺς πεπαιδευμένους δέν εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν συγκεχωρημένον
τῆς ἀρετῆς ἀμελεῖν,	τήν ἀρετήν τά καλά ἔργα νά ἀμελῶσι ὀλιγορῶσι καταφρονῶσι παραβλέπωσι
ἢ	παρά ἀνίσως ἀμελῶσι τῆς ἀρετῆς ( ) ἐστί
πολλούς ἔχειν τούς ἐπιπλήττοντας·	περισσοὺς νά ἔχωσι κέκτηνται τούς ἐλέγχοντας ἐπιτημῶντας ὀνιδείζοντας ψεγοντας αὐτούς ⁸³¹
πάντες γάρ μισοῦσιν	ὅλοι οἱ ἄνοι διότι δέν ἀποστρέφονται βδελυττονται συγχενονται
οὐχ οὕτω τούς ἐξαμαρτάνοντας,	τόσον πολλά ἐκείνοι ὅπου σφάλλουσι πλημμελοῦσι παρανομοῦσι ἀνεδῶς φανερά παρῶρησία καθῶς μισοῦσι
ὡς τούς ἐπιεικεῖς μέν φάσκοντας εἶναι, μηδέν δέ	εὐμενεῖς χρηστοί καλοί ἐνάρετοι σπουδαίοι ⁸³² ἐκείνους ὅπου λέγουσι ὅτι ὑπ: καί εἶναι τελείως τό σύνολον τό παράπαν καί
τῶν τυχόντων	ἀπό τούς παρατυχόντας ἀχρίους κακοὺς φαύλους πονηρούς
διαφέροντας,	δέν διαφέρουσι δέν διενέγκουσι δέν διαλάττουσι δέν ἔχουσι καμμίαν διαφοράν πρέποντας ἐνομῶς δικαίως ⁸³³
εἰκότως· ὅπου	ἀνίσως

⁸³¹ Ο. π. , Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

⁸³² Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. II, σ. 153 : ἐπιεικὲς · καθῆκον, πρέπον, προσῆκον, ἱκανόν. ἐπιεικός. προσηγὲς. εὐγνωμον. μέτριον. εὐφνὲς. σπουδαῖον. πρᾶον. ἀγαθόν.

⁸³³ Ἐνν. ποιοῦντες αὐτά.

τούς τῷ λόγῳ	λόγον
μόνῳ	μέ μοναχόν ( )
ψευδο(υ)μένους	ἐκείνους ὅπου ψεύδονται λέγουσι ψεύματα
ἀποδοκιμάζομεν,	ἡμεῖς ἀποστρεφόμεθα ἀποβαλλόμεν μισῶμεν
ἤπου	(πάντος) βέβαια ⁸³⁵
τούς ἐν τῷ βίῳ παντί	καθ' ὅλην τήν ζωήν
ἐλαττουμένους	ἐκείνοι ὅπου ὑστεροῦνται ἐλαττοῦνται ἐλειπῶνται
	σφαλουσι ψεύδονται
οὐ	δέν
φαύλους	φαῦλοι κακοί πονηροί μοχθηροί διεστραμμένοι
εἶναι	ὅτι ὑπ: καί εἶναι
φήσομεν;	θέλει εἶπωμεν
δικαίως	νομίμως ἐνθέσμως πρεπόντως ⁸³⁶
δ' ἄν	καί
τούς τοιοῦτους	τούς τέτοιους πονηρούς
ὑπολάβωμεν,	ἤθελε ὑπολάβωμεν νομίσωμεν λογιᾶσωμεν ⁸³⁷
μή μόνον	ὅτι μονάχα
εἰς ἑαυτούς	(τόν) ἑαυτούς τους τοῦ λόγου τους
ἀμαρτάνειν,	δέν ἀμαρτάνουσι σφάλουσι
ἀλλά	ἀμή
καί	καί
τῆς τύχης	καί τῆς θείας προνοίας ⁸³⁸
εἶναι	ὅτι ὑπ: καί εἶναι
προδότας·	προδότηι καταφρονιταί ὀλιγορηταί
ἢ μέν	ἢ θεία πρόνοια
γάρ	διότι
αὐτοῖς	εἰς αὐτούς

⁸³⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : αἰτιολογία ἐκ τῶν ἐλαττόνων.

⁸³⁵ Ο. π., Ἀνανίου τοῦ Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 169, *Περὶ τοῦ Ὄπου καὶ ἤπου*. / ... Ἀποφατικῶ δὲ τούτων ὄντος θατέρου, Ἀπορηματικὸν τότε το ἤπου κατὰ τὸν ἄρᾶ ἐστίν. οἶον, Ὄπου γὰρ ... οὐ φαύλους εἶναι φήσομεν. (Ἰσοκρ. πρὸς Δημόνικον).

⁸³⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : αὐξησις ἐκ τῶν περιστατικῶν.

⁸³⁷ Ἀνάλυση τῆς δυνητικῆς ευκτικῆς ἄν ὑπολάβοιμεν με το ρ. ἤθελε καὶ υποτ. αορ. ἤθελε ὑπολάβωμεν, νομίσωμεν, λογιᾶσωμεν.

⁸³⁸ Η λ. «τύχη» ὡς θεία πρόνοια.

χρήματα,
καί δόξαν,
καί φίλους
ἐνεχείρισεν,

οἱ δε
σφᾶς
ἀναξίους
τῆς
ὑπαρχούσης

εὐδαιμονίας
κατέστησαν
εἰ δε
δεῖ
θνητόν
ὄντα
τῆς τῶν θεῶν
στοχάσασθαι

διανοίας,
ἡγοῦμαι
κᾶκείνους
ἐπί τοῖς οἰκειοτάτοις

ἄσπρα ἀργύρια πλούτη
καί τιμήν εὐκλειαν καλόν ὄνομα
καί ἡγαπημένους ἑταίρους ἐρασμίους εὐνοι(ας)
ἔδωσεν ἐπαρέσχε ἐχάρησεν ἐβράβευσεν
ἐνεπιστεύθη

καί ἐκείνοι οἱ πονηροί
τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους
ἀνεπητηδεῖους ἀνικάνους ἀνικεῖους
τῆς
ὅπου ὑπ: εὐρίσκεται ἐδωθη εἰς αὐτούς ἀπό τήν
τύχην

εὐκλείας εὐδαιμονίας (εὐποτίας)
ἐποίησαν ἕκαμαν ἀπεκατέστησαν
ἀνίσως καί⁸³⁹

πρέπει προσήκει
θνητός φθαρτός γύϊνος ἄνος
ἐγώ ὅτι καί ὑπάρχω καί εἶμαι
τήν τῶν ἀθανάτων θεῶν
νά στοχασθῶ διανοηθῶ θεωρήσω
πολυπραγμονίῳ ἐξετάσω

τήν διάνοιαν γνώμην πρόθεσιν τόν σκοπόν
νομίζω λογιάζω στοχάζωμαι πιστεύω κρίνω
ὅτι καί ἐκείνοι οἱ θεοί
εἰς τούς πλέον οἰκειούς ἐδικούς (τισιν) συγγενεῖς

μάλιστα
93r

μάλιστα
δηλῶσαι,
πῶς
ἔχουσι
πρός τούς φαύλους
καί τούς σπουδαίους
τῶν ἀνῶ'ν.
τούς

κυρίως περισσότερον
ἐδήλωσαν ἐφάνέρωσαν
τίνι τρόπῳ
ἔχουσι διακείνται εὐρίσκονται
εἰς τούς φαύλους κακούς πονηρούς μοχθηρούς
διεστραμμένους
καί εἰς τούς σπουδαίους ἐναρέτους
πεπαιδευμένους καλούς
ἀνοῦ'ς
ὁ θεός ὁ ζεύς ὁ πρῶτος ὁ ὑπατος τῶν θεῶν⁸⁴⁰

⁸³⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 15 : ἐκ τῆς τῶν θεῶν κρίσεως.

⁸⁴⁰ Ἐνῶ παραλείφθηκε ἡ λ. Ζεύς ἀπό το ἀρχαῖο κείμενο παρατίθεται στήν παράφραση. Ἀπό ἐδῶ συμπεραίνεται ὅτι το κάθε ἓνα εἶναι μέρος μίας διαφορετικῆς παράδοσης. Ἡ προσθήκη

γάρ	διότι
ήρακλέα	τόν ήρακλέα
καί τάνταλον	καί τόν τάνταλον
γενήσας,	μέ όλο όποῦ αὐτός ό ἴδιος ἐγένησε
ώς	καθώς
οί μῦθοι	αί μυθολογίας αί μυθοπλασῖαι αί ἱστορίαι
λέγουσι,	ἐφιμῆζουσι υστεροῦσι διηγοῦνται
καί πάντες	καί όλοι οί πιστευοντες αὐτόν ως θεόν
πιστεύουσι,	πείθονται δοξάζουσι φρονοῦσι
τόν μέν	τόν μέν ήρακλέα
διά τήν ἀρετήν	διά τās ἀρετάς ἀριστίας ἀνδραγαθίας
	κατορθώματα του
ἀθάνατον	(όνηδιον) αἰώνιον παντοτεινόν ἄνθρωπον
ἐποίησε,	ἐκαμε ἀπεκατέστησεν
τόν δέ	τόν δέ τάνταλον
διά τήν κακίαν	διά τήν πονηρίαν δειστροπίαν πανουργίαν
ταῖς μεγίσταις	τάς μεγαλωτάτας χαλεπωτάτας βαρυτάτας
τιμωρίαις	μέ τās τιμωρίας ποινάς ( )
ἐκόλασεν·	ἐβασάνισεν ἐτιμώρησεν ἐπαιδευσεν ⁸⁴¹
οἷς	τούς όποίους αὐτούς δύο ήρακλέα καί τάνταλον ⁸⁴²
χρή	πρέπει προσήκει
παραδείγμασι	παραδείγματα ἐξομπλεῖα ἀρχέτυπα
	ὑποδείγματα ⁸⁴³
χρωμένους	χρᾶσαι μεταχειρίζεσαι μετάρχεσαι λαμβάνης
ὀρέγεσθαι	νά ἐφίεσαι ὀρέγεσαι ἀγαπᾶς ἐπιθυμῆς
τῆς καλοκάγαθίας,	τήν καλοκαγαθείαν ἀρετήν χρηστότητα
καί μή μόνον	καί νά μή μοναχά
τοῖς ὑφ' ἡμῶν	ἀπολόγου μου δηλ: εἰς τās ἐδικάς μου νουθεσίας
εἰρημένους	εἰς τὰ εἰρημένα λεχθέντα διδαχθέντα
ἐμμένειν,	ἐμμένης ἀναπαύεσαι πρόσκυσαι ἀρκύσαι
ἀλλά	ἀμή πρέπει
καί τῶν ποιητῶν	ἀπό τῶν στηχουργῶν ρᾶψοδῶν ἐποποιῶν
τά βέλτιστα	τά καλλιώτερα ὠφελιμώτερα ὀνισιμώτερα

του υποκ. επιβάλλεται κατά τη διαδικασία της μτφρ από την αρχαία στη νέα ελληνική, προς όφελος της νοηματικής πληρότητας.

⁸⁴¹ Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 528 : Παιδεύω, μ. – εύσω, π. – εύκα, ἀόρ. α'. – ευσα. Ρ. διδάσκω, μαθαίνω. Λ. doceo. Ἰτ. insegnare, instruire. Ἰσοκρ. καί παιδεύω, ἤγουν τιμωρῶ. Λ. castigo. Ἰτ. castigare. Λουκᾶς, κγ'. παιδεύσας οὖν αὐτόν, ἀπολύσω.

⁸⁴² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 16 : ἐπίλογος καί προτροπή ἐπὶ φιλομάθειαν.

⁸⁴³ Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. III, σ. 270 : παράδειγμα ὑπόδειγμα. ἢ παρασκευασθέν τι ἔλαττον εἰς μείζονα.

μανθάνειν,	χρησιμότερα	νά μανθάνης συναθροίξης διδάσκεισαι
	ἐκπαιδεύεσαι συλλέγης	
καί	καί νά	
τῶν ἄλλων σοφιστῶν	τῶν ἄλλων συγγραφέων φιλοσόφων	
	πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ⁸⁴⁴	
εἶ τι	ἀνίσως κανένα	
χρήσιμον	ὠφέλιμον εἰς εὐζωΐαν συντείνων συμβάλλων καί	
	χρηστῶν ἠθῶν κτῆσιν	

εἰρήκασιν

93v

εἰρήκασιν,	εἶπαν ἐλαγξαν ἐδίδαξαν
ἀναγιγνώσκειν.	νά ἀναγιγνώσκης διαβάξης διεξέρχεσαι μελετᾶς
	τά συγγράμματα
ὥσπερ	καθώς ὅτι λογῆς
γάρ	διότι
τὴν μέλιτταν	τὴν μέλισσαν
ὀρῶμεν	βλέπωμεν θεωρῶμεν (θεῶμεθα)
ἐφ' ἅπαντα μὲν	εἰς ὅλα τά ἄνθη λουλούδια
τά βλαστήματα	εἰς ὅλους τοὺς βλαστούς
καθιζάνουσαν,	ὅπου καί καθιζάνει ἐπικαθῆται ἐπιφοιτᾶ
ἐφ' ἐκάστου	ἀπό κάθε ἕνα φυτόν
δέ	ὅμως αὐτήν
τά χρήσιμα	ἀπό τά ὠφέλιμα συντείνοντα συμβάλλοντα ἐπι
	(τῆ) διεργασίαν πρὸς κατασκευῆν τοῦ μέλιτος
	(πρὸς κατασκευήν)
λαμβάνουσαν,	ὅτι λαμβάνη δρέπεται δέχεται
οὕτω	τοιουτοτρόπως ⁸⁴⁵
χρή	πρέπει προσήκει
καί τοὺς παιδείας	παιδείαν καί μάθησιν σοφίαν
ὀρεγομένους,	ἐκεῖνοι ὀρέγονται ἐφίενται ἀγαποῦσι
μηδενός μὲν	κάνενός συγγράμματος
ἀπειρας	ἄπειροι ἀδαεῖς ἀδίδακτοι ἀμαθεῖς ἀμύητοι
ἔχειν,	μὴν ἔχωσι διάκεινται εὐρίσκονται εἶναι
πανταχόθεν	ἀπό κάθε σύγγραμμα

⁸⁴⁴ Ἐδώ ἡ ἀντιδιαστολή ἀφορᾶ τοὺς ποιητάς. / Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 678 : Σοφιστής, ἀπατεῶν, παρὰ τὸ σοφίζεσθαι, ὃ ἐστι λόγος ἀπατᾶν, λέγεται δὲ σοφιστής, καὶ ὁ διδάσκαλος, ὡς σοφίζων. τὸ δὲ παλαιὸν σοφιστής ὁ σοφὸς ἐκαλεῖτο.

⁸⁴⁵ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 16 : ὁμοίωσις.

δέ	καί
τά χρήσιμα	τά ὠφέλιμα σωτήρια σωστικά
συλλέγειν.	συλλέγωσι συναθροίζωσι συμμαζώνωσι
	ἀχείρωσι
μόλις	μετά βίας μετά πολλοῦ κόπου καί σπουδῆς ⁸⁴⁶
γάρ	διότι
ἄντις	ἤθελε τινάς
ἐκ ταύτης	ὔστερα
τῆς ἐπιμελείας	ἀπό τήν ἐπιμέλειαν φιλοπονίαν φερεπονίαν
	σπουδήν
τάς τῆς φύσεως	(τοῖς) ἀνθρωπίνοις φύσεως
ἀμαρτίας	τά ἀμαρτήματα σφάλματα πλημμελήματα
	ἐλαττώματα κωλοβ( )ατα
ἐπικρατήσιεν :	ἐπικρατήση κυριεύση νικήσει κατατροπῶσι
	καταβάλλη θεραπείση

1789:

α ψ π θ δεκεμβριου ζ.

---

⁸⁴⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 16 : ἐκ τοῦ ἀναγκαίου.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς νικοκλέα
περὶ βασιλείας

οἱ μὲν εἰωθότες,	ἐκείνοι ὅπου συνηθίζουσι ἔχουσι συνήθειαν
ὧ νικόκλεις,	ὧ βασιλεῦ νικόκλεις υἱέ τοῦ εὐαγόρα
ὕμιν	εἰς ἐσᾶς
τοῖς βασιλεύσιν	τοὺς βασιλεῖς ἀνακτας ἡγεμόνας
ἐσθῆτας	τά ἄμφια φορέματα χλαμίδας ἀλουργίδας
	βασιλικάς ⁸⁴⁷
ἄγειν,	νά ἄγωσι φέρωσι κομίζωσι ⁸⁴⁸
ἢ χαλκόν,	ἢ χάλκωμα
ἢ χρυσόν	ἢ χρυσάφι
εἰργασμένον,	δεδουλευμένον τετυπωμένον κατασκευασμένον μέ
	διαφόρους τέχνας
ἢ ἄλλο τι	ἢ κανένα ἄλλον
τῶν τοιούτων	ἀπὸ τὰ τέτοια
χρημάτων,	χρήματα πράγματα ⁸⁴⁹
ῶν	ἀπὸ τὰ ὅποια χρήματα
αὐτοῖ μὲν	αὐτοῖ ἴδιοι οἱ κομίζοντες
ἐνδεεῖς	ἄποροι ἐλλειπεῖς ὑστερημένοι
εἰσίν,	ὕπ: σί καί εἶναι
ὕμεῖς δε πλουτεῖτε,	καί ἐσεῖς εὐφο(ρ)εῖτε εὐτυχεῖτε κέκτησθε πολλά ἐστέ
	πλούσιοι
λίαν	κατὰ πολλά
ἔδοξαν	ἐφάνησαν ὥφθησαν ἐκρίθησαν
εἶναί	ὅτι ὕπ: σί καί εἶναι
μοι	εἰς τοῦ λόγου μου

⁸⁴⁷ Προβλ., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέος, Ἐνετίησιν 1801, σ. 90, Ἀλουργίης, ἐσθῆς, δια τοῦ ἦ... Ἀλουργίς, διὰ τοῦ ἰ πορφυρᾶ χλαμύς.

⁸⁴⁸ Βλ., Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ ακριβεστάτη, Ἐνετίησιν 1734, σ. 209: « α'. Φέρω κυρίως ἐπὶ ἀψύχων. Ἄγω ἐπὶ ἐμψύχων. ... τῶ βασιλεῖ τὰς ἐσθῆτας ἄγειν. Ἰσοκρ.» - Το κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Περὶ τῆς τῶν Ἐνεργητικῶν Ῥημάτων συντάξεως» καὶ ὑπότιτλο « Τὸ πέμπτον εἶδος - Ὑποσημειώσεις». / Βλ., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων - *Isocratis Orationes*, Basileae 1565, σ. 19: Στο περιθώριο του κειμένου παρατίθενται σχόλια- σημειώσεις. Στο σημεῖο αὐτὸ σημειώνεται το ἐξῆς: *εὐνοίας καὶ προσοχῆς λήψις κατὰ σύγκρισιν.*

⁸⁴⁹ Βλ., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, ἐκ τῆς τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, Ἐν Παρισίοις 1807, Μέρος Δεύτερον, σ. 13. Ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἐκδόση του Κοραῆ προτάσσεται ἡ γραφὴ «κτημάτων». Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Κοραῆς συγκρίνει τὶς λατινικὲς ἐκδόσεις τῶν ἔργων, τῶν Auger καὶ Lange με τὸ χειρόγραφο που εἶχε στὴν κατοχὴ του.

καταφανείς,	διαδηλοι φανεροί σαφείς γνωστοί
οὐ δόσιν,	δῶρον χάρισμα ἐργασίαν δηλ: ὅτι δέν χαρίζουσι ⁸⁵⁰
ἀλλ'	ἀμή ὅτι κάμνουσι
ἐμπορίαν	πραγματείαν ἀνταλλαγὴν καπηλείαν
ποιούμενοι·	ὅτι δέν ποιοῦσι δέν κάμνουσι δέν μεταχειρίζονται
	δέν μετέρχονται
καί	καί ἔδοξαν
πολύ	κατά πολλά
τεχνικώτερον	πονηρώτερον δολερώτερον σοφιστικώτερον
	πανουργώτερον
αὐτά	αὐτά τὰ δῶρα
πωλοῦντες	ὅτι πωλοῦσι ( ) ἀποδίδουσι
	ἀποδίδουσι
τῶν ὁμολογούντων	ἀπό ἐκείνους ὅπου ὁμολογοῦσι μαρτυροῦσι
	κηρύττουσι φανερώνουσι (παρῶρηστᾶ)
καπηλεύειν·	ὅτι καπηλεύουσι διά κέρδος πραγματεύονται
ἐγώ	ἐγώ ὁ ἠσωκράτης
δ'	ὅμως
ἠγησαίμην ἄν	ἤθελε νομίσω λογιᾶσω ὑποτοπάσω ⁸⁵¹
ταύτην	ὅτι αὐτό ὅπου μέλλω νά εἶπω
καλλίστην	κάλλιστον ἐξαίρετον βέλτιστον

γενέ

94v

γενέσθαι	ἤθελε γένη ὑπάρξη χρηματίση
δωρεάν,	δῶρον χάρισμα
καί χρησιμωτάτην	καί χρησιμώτατον ὀνησιμώτατον ὠφελιμώτατον
καί μάλιστα	καί κυρίως περισσότερον διαφερόντως ⁸⁵²
πρέπουσαν,	πρέπον προσῆκον ἀρμόζον καθῆκον ⁸⁵³
ἐμοί τε	εἰς ἐμένα
δοῦναι,	νά δώσω παράσχω χαρίσω
καί σοί	καί εἰς ἐσένα

⁸⁵⁰ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 19 : ἄδωρα δῶρα.

⁸⁵¹ Ὁ. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καί Ἐπιστολαί μετά σχολίων παλαιῶν, σ. 13. Αποκαθιστά τὴν ορθὴν γραφὴν «ἠγησάμην».

⁸⁵² Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 19 : εὐμάθεια.

⁸⁵³ Πρβλ., Μάρκος Μουσοῦρος, Νικόλαος Βλαστός, Ζαχαρίας Καλλιέργης, Ἐτυμολογικόν μέγα κατὰ ἀλφάβητον πάνυ ὠφέλιμον, Ἐν Ἐνετίαις [1499], σ. 368 : Προσῆκον, τὸ πρέπον. ἐκ τοῦ ἦκω τὸ ἔρχομαι. Μετὰ τῆς προθέσεως. ἢ γὰρ πρόθεσις, τὸ πλησιάζον καὶ προσεγγίζον ἐστί. Τὸ γὰρ πρέπον καὶ ἀρμόζον, πλησιάζει. ὡς περ τὸ ἀπαρέσκον πόρρω καθίσταται.

λαβεῖν εἰδυνηθεῖν	νά λάβης δεχθῆς πάρης ἀνίσως δηλ: ἤθελε δυνηθῶ ἰσχύσω ἡμπορέσω ἀρκέσω
ὀρίσαι ποιῶν ἐπιτηδεύματων ὀρεγόμενος, καί τίνων ἔργων	νά ὀρίσω ἀποφασίσω περιγράψω ποιᾶ ἐπιτηδεύματα κατορθώματα νά ὀρέγεσαι ἐφίεσαι ἀγαπᾶς ἐπιθυμῆς καί ἀπό ποιᾶ ἔργα πράξεις ἐπιτηδεύματα ἐπιχειρήματα
ἀπεχόμενος,	ἀνίσως ἀπέχεσαι ἀπομακρύνεσαι λείπεις ἀφίστασαι
ἄριστ' ἄν καί τήν πόλιν καί τήν βασιλείαν διοικοίης. τούς μέν γάρ ιδιώτας	ἐξαίρετα βέλτιστα (ἐννο)μώτατα (σωστ)ότατα ἤθελε εἰς τήν πόλιν σου σαλαμῖν σου καί εἰς ὅλην τήν βασιλείαν ἐπαρχίαν σου οἰκονομῆς κυβερνᾶς διεξάγης (διιθύνης) ⁸⁵⁴ τούς διότι ⁸⁵⁵ ἰδιοπραγοῦντας ἰδιορρύθμονας ὑπηκόους κοιναλαῖτας ⁸⁵⁶
ἔστι πολλά τά παιδεύοντα, καί μάλιστα μέν	ὕπ: σί καί εἶναι πλεῖστα περισσά ἐκεῖνα ὅπου παιδεύουσι διδάσκουσι νουθετοῦσι ⁸⁵⁷ καί κυρίως κατ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερον παιδεύουσιν αὐτούς
τό μή τρυφᾶν, ἀλλ' ἀναγκάζεσ(θ)αι	τό νά μήν τρυφῶσι σπαταλῶσι καθηδυπαθῶσι ⁸⁵⁸ ἀμή νά ἀναγκάζονται στενοχωρῶνται παρακινῶνται βιάζονται ἐρεθίζονται
περί τοῦ βίου καθ' ἑκάστην ἀγωνίζεσθαι	διά τά ἐπιτήδεια ( ) ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς των κάθε συνεχῶς ἀδιαλείπτως νά ἀγωνίζονται σπουδάζουσι ἐπιμελῶνται

⁸⁵⁴ Ὑπόθεσις του λόγου : πῶς δεῖ ὀρθῶς βασιλεύειν καί τῶ πλήθει καλῶς χρῆσθαι.

⁸⁵⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 20 : ἐκ τοῦ ἀναγκάϊου κατὰ σύγκρισιν.

⁸⁵⁶ Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, εκδ. Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz- Austria 1958, στήλη 677 : ΚΟΙΝΟΛΑΙΤΑΙ, plebs, κοινός λαός. Nos dicimus Le common peuple. Balsamon ad Synod. VI. Can. 23. διὰ γὰρ τοῦτο καί ἀγία δωρεὰ κατὰ κοιναλαῖτας λέγεται τὰ ἄγια. Idem ad Can. Apost. 26. σημειῶσαι οὖν, πῶς τιμωρεῖται ὁ κλῆρος διὰ τήν ἀπαιδευσίαν τῶν κοινολαῖτῶν.

⁸⁵⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 20 : τὰ τοὺς ιδιώτας παιδεύοντα.

⁸⁵⁸ Στην προφρ. η τρυφή αντιμετωπίζεται με αρνητική σημασία. Καθηδυπάθεια (βλ., ό. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 355, ἡ σαρκική ἐπιθυμία) και σπατάλη (στο ίδιο, σ. 604, ἡ τρυφή).

τήν ἡμέραν.
ἔπειθ'
οἱ νόμοι,
καθ' οὓς
ἕκαστοι
πολιτεύομενοι
τυγχάνουσιν·
ἔτι δ'
ἡ παρῴρησία,

ἡμέραν
ἔπειτα μετά ταῦτα παιδεύουσι αὐτούς
οἱ ὄροι οἱ νόμοι οἱ θεσμοί αἱ διατάξεις οἱ κανόνες
κατά τούς ὁποίους νόμους
πάντες ὅλοι οἱ ἄνοι
πολιτεύονται διάγωσι
ἀπερνῶσι τήν ζωήν τους
ἀκόμη παιδεύει αὐτούς
τό θάρρος ἡ ἐλευθεροστομία ὅπου ἔχουσιν ὅλοι
οἱ ἄνοι εἰς αὐτούς⁸⁵⁹

καί τό φανερώς

95r

καί
τό φανερώς
ἐξῆναι
τοῖς τε φίλοις
ἐπιπλήξαι

καί μέ
φανερὰ παρῴρησία ἀναφανδῶν ἀνυποστόλως
τό νά ὑπ: ἄδεια συγχώρησις ἐλευθερία
εἰς τούς φίλους ἡγαπημένους ξυνήθεις
νά ἐπιπλήξωσιν ἐλέγχωσιν ἐπιτιμῶσιν
ὄνειδίζωσιν αὐτούς

καί
τοῖς ἐχθροῖς
ἐπιθέσθαι
ταῖς ἀλλήλων
ἀμαρτίαις·

καί μέ τό νά εἶναι ἄδεια
εἰς τούς ἐχθρούς δυσμενεῖς ( ) ἐναντίους
νά ἐπιτίθενται ἐπιφορτίζονται ἐπεμβαίνωσιν
εἰς ἀναμεταξύ τους ἀναμεσόν τους
ἀμαρτήματα πταίσματα σφάλματα ὅπου
κάμνουσι

πρός δέ τούτοις

καί ὕστερα ἀπό αὐτά τά ἄνω εἰρημένα
παιδεύματα

τινές
καί τῶν ποιητῶν

μερικοί
ἀπό τούς ποιητάς ῥαψωδούς στιχουργούς
ἐποποιούς⁸⁶⁰

⁸⁵⁹ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 527, Παρῴρησιάζομαι, ἐλευθεροστομῶ. παρῴρησία δὲ λέγεται κυρίως, ἢ εἰς το μέσον τῆς ἐκκλησίας οὐτινοσοῦν ἐπί δημηγορίαν πάροδος. ... ἔστι γοῦν παραρῴρησία, καί κατὰ συγκοπὴν παρῴρησία. ὅθεν διὰ δύο ρρ γράφεται. ἐκ τούτου δὲ καταχρηστικῶς ἐρῴρηθη παρῴρησία, καὶ το θάρρος, καὶ ἡ ἐξουσία. / Πρβλ., Σταχυολογία τεχνολογική [sic] : κατ' ἐρωταπόκρισιν ... παρὰ Βησσαρίωνος Μακρῆ ἐτι δε καὶ το Περί Ὀμοίων καὶ Διαφόρων Λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου, σ. 306 : Παρῴρησία καὶ παρουσία διαφέρει. Παρῴρησία μὲν γὰρ ἢ διὰ λόγων πρὸς τινὰ οἰκείωσις. Παρουσία δὲ ἢ ἐπέλευσις.

⁸⁶⁰ Ἡ πρφρ περιγράφει με ἐμφαση (ῥαψωδοί, ἐποποιοί) καὶ υπονοεῖ τοῦ Ὀμηροῦ καθὼς καὶ το παιδευτικὸ ἔργο τοῦ Ησιόδου, τοῦ Θεόγνιδος καὶ τοῦ Φωκυλίδου, στο οποίο αναφέρεται ο Ἰσοκράτης σε ἐπόμενη παράγραφο.

τῶν προγεγνημένων ὑποθήκας,	τούς παλαιούς ἀρχαίους προχρηματίσαντας συμβουλὰς διδασκαλίας νουθεσίας παραινέσεις ὅπου διδάσκουσι ⁸⁶¹
ὡς χρή ζῆν, καταλελοίπασιν, ὥστ(')	τίνι τρόπῳ τι λογιῆς πρέπει προσήκει νά ζῶσι διάγωσι ἀπερνῶσι τήν ζωὴν τους κατέλειπον εἶπαν ἄφησαν ἐγγράφως ὥστε ὅπου
ἐξ ἀπάντων τούτων εἰκός αὐτούς βελτίους γίνεσθαι. τοῖς δέ τυράννοις οὐδέν ὑπάρχει τοιούτων· ἀλλ'	ἀπό ὅλα αὐτά τά ἄνω εἰρημένα πρέπον ἀκόλουθον ἐπόμενον ἐστὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶτες βελτίονας ἀγαθοὶ ἐνάρετοι νά γίνονται ἀποβαίνουσι ἀποκαθίστανται ὅμως εἰς τοὺς τυράννους βασιλεῖς ⁸⁶² κάνένα παιδεύματα παραγγέλματα δέν ὑπ: σὶ δέν εὐρίσκονται ἀπό τά τέτοια πράγματα ἀμή
οὐς μᾶλλον ἔδει τῶν ἄλλων παιδεύεσθαι, ἐπειδάν εἰς τήν ἀρχήν κατασταθῶσιν, ἀνουθέτητοι διατελοῦσιν·	αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς οἱ ὅποιοι περισσότερον ἔπρεπεν ἐχρῆν ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνοῦς νά παιδεύονται διδάσκονται μαθητεύονται ⁸⁶³ ὀπηνικά ὀπτόταν εἰς τήν ἀρχήν ἡγεμονίας ἐξουσίας βασιλείας ἤθελε κατασταθῶσι προβιβασθῶσι προχειρισθῶσι προβληθῶσι ἀδίδακτοι ἀσυμβούλευτοι ἀδιόρθωτοι ἀπαιδέυτοι ὑπ: ἐμμένουσι

⁸⁶¹ Βλ. Λεξικόν τετραγλωσσον : Περιέχον δηλαδή τὰς τέσσαρας ταύτας διαλέκτους Ἑλληνικήν, πεζὴν ἢτοι ἀπλήν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικήν, καὶ Ἰταλικήν. - νῦν μὲν πρῶτον συνταχθέν, φιλοπονηθέν, καὶ εἰς φῶς ἀχθέν σπουδῆ, καὶ πόνῳ Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων... Ἐνετίησι Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, αψνζ' [=1757], σ. 640 : Ὑποθήκαι, ὦν, αἰ. Ρ. διδασκαλῆαι, μαθήματα ἠθικά. Λ. *praecepta, documenta*. Ἰτ. *precetti, ammaestramenti*. Ἰσοκρ. / Ὁ. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. IV, σ. 213 : ὑποθήκη· παραινέσεις, διδασκαλία. ἢ ἐνέχυρον. ἢ συμβουλή.

⁸⁶² Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 20 : τῶν τυράννων τὸ ἀνουθέτητον. Χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος «τυράννοις» καταχρηστικά ἐνῶ το σωστότερο εἶναι «βασιλεῖς», ὅπως ακριβῶς σημειώνεται στήν παράφραση.

⁸⁶³ Ὁ. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 13, ἐπισημαίνεται ἡ παραλλαγή σε ἄλλα ἀντίγραφα « Ἀλλ' οὐς ἔδει παιδεύεσθαι μᾶλλον τῶν ἄλλων ». / Βλ., ὁ. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 528 : Παιδεύω, μ. εὐσω, π. ευκα, ἀόρ. α', ευσα. Ρ. διδάσκω, μαθαίνω. Λ. *doceo*. Ἰτ. *Insegnare, instruire*. Ἰσοκρ.

οἱ μὲν
γάρ
πλείστοι
τῶν ἀνθρώπων
αὐτοῖς
οὐ πλησιάζουσιν,

οἱ δέ
συνόντες
πρὸς χάριν
ὄμι-

οἱ
διότι
περισσότεροι
ἄνοι
εἰς αὐτούς τοὺς βασιλεῖς
δέν προσεγγίζουσι δέν προσπελάζου(σι) οἱ
προσέρχονται
ἐκεῖνοι καί
ὅπου συνυπάρχουσι συναναστρέφονται
συνευρίσκονται συνομιλοῦνται
κατὰ χάριν ἀρέσκειαν γνῶμην θέλησιν
εὐαρέστησιν αὐτῶν τῶν βασιλέων
ὄμιλοῦσι

λοῦσιν

95v

λοῦσιν.
τοιγάρτοι
κύριοι
γενόμενοι
καί χρημάτων
πλείστων,
καί πραγμάτων
μεγίστων,
διὰ τό μή
καλῶς
χρησθαι
ταύταις
ταῖς ἀφορμαῖς,
πεποιήκασιν,
ὥστε
πολλούς
ἀμφισβητεῖν,

φθέγγονται
λοιπόν οἱ βασιλεῖς⁸⁶⁴
δεσπότηι ἐξουσιασταί αὐθένται
ἀφ' οὗ γέννωσι ἀποβῶσι ἀποκατασταθῶσι
χρηματίσωσι⁸⁶⁵
θησαυρόν πλούτων ἀργυρίων
πολλῶν περισσῶν ἀναριθμήτων
καί ὑπαρχόντων κτημάτων βασιλειῶν
μεγαλωτάτων
μέ τό νά μή
ὀρθῶς δικαίως ἐννόμως
μεταχειρίζονται μετέρχονται οἰκονομῶσι
αὐτάς
τάς αἰτίας ἀφορμάς δηλ: τὰ χρήματα καί
πράγματα⁸⁶⁶
ἐποίησαν ἔκαμναν παρέσχε(σαν) εἰς τοὺς
ἀνοῦ'ς αἰτίαν
ὥστε ὅπου
πολλοί ἄνοι
νά ἀμφισβητῶσι ἀμφιβάλλωσι διστάζωσι ( )

⁸⁶⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 20 : ἐκ τῶν ἐπομένων τῆ τῶν τυράννων ἀπαιδευσία.

⁸⁶⁵ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καί Ἐπιστολαί μετά σχολίων παλαιῶν, σ. 13, γιγνώμενοι.

⁸⁶⁶ Η ἐπεξήγηση που δίνει η πρφρ «δηλ: τὰ χρήματα καί τὰ πράγματα» ἀποδίδει το νόημα του κειμένου.

πότερόν	ποίον ἀπό τά δύο ⁸⁶⁷
ἔστιν	ὑπὶ: καί εἶναι
ἄξιον	πρέπον εὐλογον
ἐλέους	νά διαλέξωσι προτιμήσωσι προκρίνωσι
τόν βίον,	τήν ζωήν διαγωγῆν πολιτείαν
τόν τῶν ιδιωτευόντων μέν,	ἐκείνων ὅπου ιδιωτεύουσι ιδιοπραγοῦσι δέν
ἐπιεικῶς	ἔχουσι κἀνένα ἀξίωμα ἐπάγγελμα
δέ	( ) ἐναρέτως ἀνεπιβουλεύτως
πραπτόντων,	καί
ἢ τόν	ὅπου πράττουσι πολιτεύονται ἀπερνῶσι ⁸⁶⁸
τῶν τυραννευόντων	ἢ νά προκρίνωσι τόν βίον
ὅταν μέν	τῶν ἐξουσιαστῶν ἡγεμόνων τυράννων
γάρ	ἀνάκτων
ἀποβλέψωσιν	ὀπηνίκα ὀπόταν
εἰς τὰς τιμάς,	διότι
καί τούς πλούτους,	ἤθελε (ἀποσκοπήσωσι) ἐνατενίσωσι [ἐπίδωσι]
καί τὰς δυναστείας,	οἱ ἄνοϊ
ἰσοθέους	εἰς τὰς δόξας εὐκλείας μεγαλωτάτας
ἅπαντες	καί εἰς τούς ὄλβους θησαυρούς
νομίζουσι	καί εἰς τὰς ἐξουσίας δυνάμεις αὐθεντίας
τούς ἐν ταῖς μοναρχίαις	ἴσους ὁμοίους μέ τόν θεόν κατά τήν
ὄντας·	ἐξουσίαν ⁸⁶⁹
ἐπειδάν	ὄλους ἐκείνους ⁸⁷⁰
δέ	λογιάζουσι ὑπολαμβάνουσι τίθενται
ἐν θυμηθῶσι	εἰς τὰς μοναρχίας ἐξουσίας αὐτοκρατορίας
	ἡγεμονίας δηλ: τούς μονάρχας βασιλεῖς
	ὅπου εὐρίσκονται
	ὀπόταν
	ἀλλά
	ἤθελε ἐνθυμηθῶσι ἀναπολήσωσι στοχασθῶσι
	συλλογισθῶσι φέρωσι εἰς νοῦν ⁸⁷¹

⁸⁶⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 20 : καλλίστη ἀντεξέτασις τυραννικοῦ καί ιδιωτικοῦ βίου. / Πρβλ., P. Chantraine, Ἱστορική Μορφολογία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, σ. 183. Ο τύπος δύο συναντάται στον Ὅμηρο.

⁸⁶⁸ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 260, Ἐπιεικές, ἀντί τοῦ πρέπον, καί εἰκόσ. Οὕτω δέ ἀεί παρ' Ὁμήρῳ ἢ τοιαύτη λέξη λαμβάνεται.

⁸⁶⁹ Η κλασική ερμηνεία αποδίδει στους βασιλεῖς χαρακτηριστικές ιδιότητες (Ὅμηρος). Η ερμηνεία που αποδίδεται στην πρφρ επιχειρεῖ να προσδιορίσει το μέγεθος τῆς «ἰσότητος», «κατά τήν ἐξουσίαν».

⁸⁷⁰ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καί Ἐπιστολαί μετά σχολίων παλαιῶν, σ. 13, Ἄπαντας.

⁸⁷¹ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 238, Ἐνθυμῆσθαι, ἐν θυμῷ βάλλειν φησὶν ὁ ποιητής. ὡς τὸ , ἐν θυμῷ ἀθάνατοι βάλλουσιν. / Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 379 : Ἐνθυμέομαι, οὔμαι, μ. ἤσομαι. Ρ. στοχάζομαι. Λ. cogito. Ἴτ.

τούς φόβους,
καί τούς κινδύνους
καί διεξιόντες

τάς δειλίας ( ) τρόμος
καί τούς ἀθανάτους ὀλέθρους ἐπιβουλάς
καί ἀφ' οὗ ἐξετάσῃ ἐρευνήσῃ
πολυπραγμονήσῃ συλλογισθῶσι

εὗρωσι

96r

εὗρωσι,
τούς μέν
ὑφ' ὧν ἤκιστα
ἐχρήν
διεφθαρμένους,

ἤθελε λάχῃσι γνωρίσῃσι καταλάβῃσι
ἄλλους βασιλεῖς
ἀπό ἐκείνους τούς ὁποίους
δέν ἔπρεπε δέν ἠλπίζε
ὅτι ἐφθάρησαν (ἐτε)λέσθησαν ἠφανίσθησαν
ἐτελειώθησαν

τούς δέ
εἰς τούς οἰκειοτάτους

ἄλλους
εἰς τοὺς πλέον οἰκείους συγγενεῖς
προσηκοντας

ἐξαμαρτεῖν

νά ἀμαρτήσῃσι πλημμελήσῃσι
παρανομήσῃσι

ἠναγκασμένους,

ὅτι ἠναγκάσθησαν ἐπαρακινήθησαν
ἐβιάσθησαν

τοῖς δέ
ἀμφότερα ταῦτα

καί εἰς τούς ἄλλους βασιλεῖς ἤθελεν εὗρωσι
αὐτά τὰ δύο δηλ: τούς μέν ἐφ' ὧν ἤκιστα
ἐχρήν διεφθαρμένους καί τούς οἰκειοτάτους
ἐξαμαρτεῖν ἠναγκασμένους

συμβεβηκότα,

ὅτι ἐσυνέβησαν ἐκολούθησαν

πάλιν

αὐθις ἐκ τοῦ ἐναντίου

ὅπως οὖν

ὀλιγον τι εὐτελῶς λιτῶς πτωχικῶς

ζῆν

νά ζῶσι διάγωσι

ἠγοῦνται

νομίζουσι λογιάζουσι

λυσιτελεῖν

ὅτι λυσιτελεῖ χρησιμεύει συμβάλλει εἰς
αὐτούς

μᾶλλον,

περισσότερον προτιμώτερον

ἢ

παρά

μετά τοιοῦτων συμφορῶν

μαζύ μέ τās τέτοιας συμφοράς δυστυχίας

---

pensare, considerare. ὅθεν, ρηματ. / Καταχρηστικῶς ἀντί του συλλογίζομαι. / Πρβλ., I. Θ. Κακριδῆς, Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1981, σ. 93 : «Το ἐνθυμοῦμαι καί εσωτερικά δυνατό πολύ, ἔτσι που εἶναι ἐτυμολογικά διάφανο ἀκόμα (=ἔχω ἐν θυμῷ, κρατῶ μέσα στην ψυχὴ μου). Το σχόλιο ἀναφέρεται στο κεφ. 43, 8 του «Επιταφίου» : «[...] μεγάλη δόξη εἶναι, ἐνθυμουμένους, ὅτι τολμῶντες καί γινώσκοντες τὰ δέοντα [...].

ἀπάσης
τῆς ἀσίας
βασιλεύειν·

ταύτης
δέ
τῆς ἀνωμαλίας
καί τῆς ταραχῆς
αἰτίον
ἐστίν,
ὅτι
τὴν βασιλείαν
ὥσπερ

ἰερωσύνην
παντός ἀνδρός
εἶναι
νομίζουσιν,
ὅ
τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων
μέγιστον

ἐστί,
καί πλείονος προνοίας

δεόμενον·

κινδύνους ταλαιπωρίας
εἰς ὅλην ἀνατολήν
τὴν ἀσίαν
νά βασιλεύωσι δεσπόζωσι ἐξουσιάζωσι
κυριεύωσι
αὐτῆς⁸⁷²
καί
τῆς ἄνω ἀταξίας ἀσυμφωνίας ἀκοσμιότητος
καί τοῦ θορύβου συγχύσεως
αἰτία ἀφορμή
ὑπ: καί εἶναι
διότι οἱ ἄνοι
τὴν ἡγεμονίαν ἐξουσίαν αὐτοκρατορίαν⁸⁷³
καθὼς ὅτι λογῆς νομίζουσι ὅτι εἶναι ἴδιον
παντός ἀνδρός
τό ἀξίωμα τῆς ἰερωσύνης
κάθε ἀνοῦ τοῦ παρατυχόντως
ὅτι ὑπ: καί εἶναι ἴδιον
λογιάζουσι ὑπολαμβάνουσι⁸⁷⁴
τό ὅποῖον αὐτό χρῆμα δηλ: ἡ βασιλεία
ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνια πράγματα
τό μεγαλώτατον τιμιώτατον ὑπερφυέστατον
ἀνώτερον
ὑπ: καί εἶναι
καί περισσοτέραν πρόνοιαν ἐπιμέλειαν
ἐπίσκεψιν φροντίδα⁸⁷⁵
δέεται χρηάζεται

καθ’

⁸⁷² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 21 : αἰτιολογία τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς ταραχῆς.

⁸⁷³ Στο ἴδιο, σ. 663 : Βασιλεία, τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ ἔθνος τὸ βασιλευόμενον, οἷον περσῶν, Ἰνδιῶν, ἀράβων. Βασιλεία ἐστὶν ἀνυπεύθυνος[;] ἀρχή. Οὐ μόνον γὰρ ἐλεύθερος εἶναι δεῖ τοὺς σπουδαίους, ἀλλὰ καὶ βασιλέας. ἢ γε βασιλεία, ἀρχὴ ἀνυπεύθυνος ἢ τις περὶ μόνους ἂν τοὺς σοφούς συσταίη βασιλεία, οὔτε τὸ δίκαιον ἀποδίδουσι τοῖς ἀπλοῖς ἀνθρώποις τὰς βασιλείας, ἀλλὰ τοῖς δυναμένοις ἡγεῖσθαι στρατοπέδου καὶ ἐπιχειρίζειν πράγματα νουνεχῶς, οἷον ἦν φίλιππος, καὶ οἱ διάδοχοι ἀλεξάνδρου.

⁸⁷⁴ Ενν. οἱ βασιλεῖς, στὴν προφρ. αντικαθίσταται ἀπὸ το οἱ ἀνθρωποι.

⁸⁷⁵ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 14. Προκρίνει τὴ γραφὴ πλείστης ἀντὶ πλείονος. / Η λ. «πρόνοια» ἐρμηνεύεται ὡς «ἐπιμέλεια, φροντίδα» καὶ ὅχι ὡς προνοητικότητα.

καθ' ἐκάστην	εἰς κάθε ἔργον πράξιν ⁸⁷⁶
μέν οὖν	λοιπόν
πρᾶξιν,	διὰ τὰς κάθε ἡμέραν ἐργασίαν
ἐξ' ὧν	ἀπό τὰς ὁποίας ⁸⁷⁷
ἂν τις	ἤθελε τινὰς
μάλιστα	κυρίως διαφερόντως καθ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερον
δύναιτο	δύναται ἰσχύει ἡμπορῆ
κατὰ τρόπον	κατὰ τόν πρέπον δίκαιον εἰκός ⁸⁷⁸
διοικεῖν,	νά διοικῆ οἰκονομῆ κυβερνᾶ τήν βασιλείαν
καί τὰ μέν ἀγαθά	τά καλά τὰ ὠφέλιμα τῆς βασιλείας τὰ ὑποστατικά
διαφυλάττειν,	νά διαφυλάττη διατηρῆ διασώζη περιφρουρῆ περισφαλῆση[περισφαλῆξη]
τὰς δέ συμφοράς	καί τὰς δυστυχίας κινδύνους
διαφεύγειν,	νά διαφεύγει ἐκλείπη [ἐκκλείνη] ἀποδιδράσκει
τῶν ἀεί	πάντοτε ἀδιαλείπτως
παρόντων	ἐκείνων ὅπου ὑπ: σί εὐρίσκονται παρών συναναστρέφονται συνδιατρίβουσι κοντά εἰς τόν βασιλέα
ἔργον	ἴδιον ἔργον κατόρθωμα ἐπιτήδευμα
ἐστί	ὑπ: καί εἶναι
συμβουλεύειν.	νά συμβουλεύωσι διδάσκωσι νουθετῶσι παραινῶσι αὐτόν
καθόλου)	γενικῶς ἐν περιλήψει ⁸⁷⁹
δέ	ὅμως ἐγώ
των ἐπιτηδευμάτων,	διὰ ὅλα τὰ ἐπιτηδεύματα ἐπιχειρήματα ⁸⁸⁰

⁸⁷⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 21 : *εὐμάθεια ἐκ διαφορᾶς φιλοσόφου καὶ συμβούλου.*

⁸⁷⁷ Ἐξ ὧν. Αναφέρεται εἰς το *συμβουλεύειν*, καὶ τίθεται ἀντί τοῦ ὅπως. Ἡ πρφρ. δὲν ἐξηγεῖ το ἐπιρρ. ὅπως (ἐξ ὧν τρόπων), ἀλλὰ τὴν πρόθεση «ἐξ».

⁸⁷⁸ Ἡ πρφρ. ἀναλύει το ελλειπτικὸ κατὰ τρόπον.

⁸⁷⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 21 : *προκατάληψις ἀλαζονείας δόξαν ἀποτρίβουσα.*

⁸⁸⁰ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 14. Κατὰ τον Κοραή πρόκειται γιὰ υπερβιβασμὸ στον ὁποῖο ὁδηγεῖ το ἀρθρο «τῶν». Ἐπισημαίνει τὴν λανθασμένη θεώρηση τῆς γενικῆς ὡς γεν.κτητικῆς ἢ τὴν ἀντιδιαστολή τῆς με τὴν προηγούμενη φράση καθ' ἐκάστην πρᾶξιν. Καταλήγει στο ἐξῆς: *Ἐγὼ δὲ πειράσομαι διελθεῖν καθόλου ὧν ἐπιτηδευμάτων χρῆ στοχάζεσθαι, καὶ περὶ ἃ δεῖ διατρίβειν. / Ἡ πρφρ ἐγὼ θέλει δοκιμάσω να παραινέσω γενικῶς ἐν περιλήψει διὰ ὅλα τα ἐπιτηδεύματα τὰς ὁποίας πρέπη να προβέπη ὁ βασιλέας...εἶναι συναφῆς με τις παρατηρήσεις του Κοραή.*

ῶν	τάς ὁποῖας
χρή	πρέπει εἶναι χρεία
στοχάζεσθαι,	νά στοχάζεται προνοῖται προβλέπη ὁ βασιλεῦς
καί περί ἅ δεῖ	καί διά ἐκεῖνα τά ὁποῖα
διατρίβειν,	νά διατρίβῃ ἐμφιλοχωρῇ ἐνασχολῆται καταγίνεται
ἐγώ πειράσομαι	θέλει δοκιμάσω σπουδάσω ἐπιμεληθῶ
διελθεῖν·	νά διέλθω καθιστορήσω περιγράψω παραινέσω
εἰ μὲν	ἀνίσως
οὖν	λοιπόν
ἔσται	ἤθελε ὑπάρξῃ [γένῃ] ἀποβῆ χρηματίση
τό δῶρον	ἢ δωρεά τό χάρισμα δηλ: ὁ παρών μου λόγος
ἐξεργασθέν	ἀφ' οὗ ἐξεργασθῇ τελειωθῇ ἀπαρτισθῇ συγγραφῇ
ἄξιον	ἄξιος οικείος κατάλληλος
τῆς ὑποθέσεως,	τοῦ προκειμένου τοῦ σκοποῦ δηλ: τῆς βασιλικῆς
	συμβουλῆς ὑπ:
χαλεπόν	δύσκολον δυσχερές ἐγῶδες
ἀπό τῆς ἀρχῆς	εἰς τήν ἀρχήν καταρχάς ἐκ προοιμίου πρό του τέλους
συνιδεῖν·	νά συνίδει γνωρίση καταλάβῃ κατανοήση τινάς
πολλά	περισσά
γάρ	διότι
καί τῶν ἐμμέτρων	τά ἔμμετρα τά καταστίχον μέτρον πεποιημένα
ποιημάτων,	ἀπό τά ποιήματα στοιχοῦργήματα ῥαψοδήματα
καί τῶν	καί ἀπό
καταλογάδην	τά πεζογραφικά λογογραφικά
συγγραμμάτων,	τά συγγράμματα ποιήματα ⁸⁸¹
ἔτι μὲν	ἀκόμη
ἐν ταῖς	εἰς τάς

Διανοίαις

97r

διανοίαις ὄντα τῶν συντιθέντων, μεγάλας τάς προ-

οδοκίας παρέσχεν, ἐπιτελεσθέντα δέ, καί τοῖς ἄλλοις

ὑποδειχθέντα, πολύ καταδεεστέραν τήν δόξαν τῆς ἐλπίδος

⁸⁸¹ Καταλογάδην λέγεται ὁ πεζός λόγος σε ἀντίθεση με τόν ἐμμετρο. Ἡ προφρ ἐπισημαίνει τήν διαφορά : ἔμμετρα ποιήματα = τὰ κατὰ στίχον, μέτρα πεποιημένα, στοιχοῦργήματα, ῥαψοδήματα- καταλογάδην συγγράμματα = πεζογραφικά, λογογραφικά συγγράμματα, ποιήματα.

ἔλαβεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε ἐγχείρημα καλῶς ἔχει,
τό ζητεῖν τὰ παραλελημμένα, καὶ νομοθετεῖν ταῖς μοναρχίαις· οἱ μὲν γὰρ τοὺς ιδιώτας παιδεύοντες, ἐκείνους μόνους ὠφελουῖσιν· εἰδέ τις τοὺς κρατοῦντας τοῦ πλήθους ἐπ' ἀρετὴν προτρέψειεν, ἀμφοτέρους ἂν ὠφελήσειεν, καὶ τοὺς τὰς δυναστείας ἔχοντας, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς ὄντας· τοῖς μὲν γὰρ ἂν τὰς ἀρχὰς ἀσφαλεστέρας, τοῖς δὲ τὰς πολιτείας πραοτέρας

ποιή

97v

ποιήσειε· πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, τί τῶν βασιλευόντων, ἔργον ἐστίν· ἐάν γὰρ τό κεφάλαιον, καὶ τὴν δύναμιν ὅλου τοῦ πράγματος καλῶς παραλάβωμεν, ἐνταῦθα ἀποβλέποντες ἄμεινον καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐροῦμεν. οἶμαι δὴ πάντας ἂν ὁμολογῆσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν παῦσαι, καὶ καλῶς πράττουσαν διαφυλάξαι, καὶ μεγάλην ἐκ μικρᾶς ποιῆσαι· τὰ γὰρ ἄλλα τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν· συμπύπτοντα, τούτων ἔνεκα πρακτέον ἐστί· καὶ μὴν ἐκεῖνο γε φανερόν, ὅτι δεῖ τοὺς ταῦτα δυνησομένους καὶ περὶ τούτων βουλευομένους, μὴ ῥαθυμεῖν ἀλλὰ σκο

πεῖν,	στοχάζωνται φροντίζωσι ⁸⁸²
ὅπως	τίνι τρόπῳ τι λογιῆς ⁸⁸³
φρονιμώτερον	φρονιμώτερα γνωστικώτεροι συνετώτεροι νουνεχεστεροι
διακείσονται	ἤθελε διατεθῶσι γένωσι ὑπάρξωσι χρηματίσωσι
τῶν ἄλλων·	ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
δέδεικται	ἀδείχθη ἀπεφάνθη ἐφανερώθη ἐβεβαιώθη ἐδηλωποιήθη
γάρ	διότι
ὅτι	πῶς οἱ βασιλεῖς
τοιαύτας	τέτοιας
ἔξουσι	θέλει ἀποκτήσουσι ἐπιτυχῶσι ἔχεις
τάς βασιλείας	τάς ἐξουσίας ἡγεμονίας
οἴας περ	ὁποίας ⁸⁸⁴
ἄν	ἤθελε
τάς αὐτῶν	τούς τάς ἐδικάς των
γνώμας	τρόπους τάς διαθέσεις προαιρέσεις τά ἦθη ⁸⁸⁵
παρασκευάσωσιν·	παρασκευάζωσι ποιήσωσι κάμνωσι ἀπεργάσοντα
ὥστε	λοιπόν
οὐδενί	εἰς κἀνένα
τῶν ἀθλητῶν	ἀπό τούς ἀθλητάς ἀγωνιστάς παλαιστάς γυμναστας
οὕτω	τέτοιας λογιῆς
προσῆκει	δέν πρέπει δέν εἶναι χρεῖαν
τό σῶμα	τό σῶμα τους
γυμνάζειν,	νά γυμνάζωσι ἐξασκῶσι παιδεύωσι
ὡς	καθώς πρέπει
τοῖς βασιλεῦσι	εἰς τούς βασιλεῖς αὐτοκράτορας ἐξουσιαστάς να γυμνάζωσι

⁸⁸² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 22 : ἐκ τοῦ ἀναγκαίου.

⁸⁸³ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καί Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 15. Το ὅπως ἐπισημαίνεται ὅτι δηλώνει τρόπο (τίνι τρόπῳ τι λογιῆς) καί ὄχι το ἀποτέλεσμα. Ἡ γραφή διακείσονται με ὀμικρον δικαιολογεῖ το προηγούμενο.

⁸⁸⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 22 : ἐκ τοῦ ἐλάττονος.

⁸⁸⁵ Ἡ ἐρμηνεῖα τῆς λ. γνώμη = τρόπος, διαθέσεις, προαίρεσεις, ἦθος ἐπαναλαμβάνεται ὡς στερεότυπο ὅπως καί στη πρῶν του λόγου πρὸς Δημόνικον.

τήν ψυχὴν	τόν νοῦν τά ἦθη
τήν ἑαυτῶν·	τά ἔδικά τους
ἅπασαι	ὅλαι
γάρ	διότι ⁸⁸⁶
αἱ πανηγύρεις,	αἱ συνελεύσεις ὅλοι οἱ ἀγῶνες αἱ
	συναθροίσεις ⁸⁸⁷
οὐδέν	κάνένα πολλοστῶν ἐλάχιστον μέρος
τιθέασι	προβαίνουνσι δέν προξενούσι εἰς χάρισμα τοῦ
	παλαιστοῦ δῶρον
τούτων τῶν ἄθλων,	ένα μὲν ἀπ' τῶν ἄθλων (γάρ ὦν) τήν κτήσιν
	τῶν ὁποῖων
ὑπέρ ὧν	διὰ τά ὁποῖα
ὑμεῖς	ἐσεῖς οἱ βασιλεῖς
καθ' ἑκάστην	κάθε ἡ
ἀγωνίζεσθε	νά ἀγωνίζεσθε μοχθῆτε παιδεύεσθε
	ἐπιμελῆσθε
τήν ἡμέραν·	μέραν
ῶν	τά ὁποῖα ἄνω εἰρημένα
ἐνθυμούμενον	νά ἐνθυμᾶσαι ἀναπολής φέρης εἰς νοῦν
χρή	πρέπει προσήκει ἐστί
προσέχειν	καί νά προσέχης ἐπιμελῆσαι
τόν νοῦν,	κατά τόν νοῦν τόν στοχασμόν διάνοιάν σου
ὅπως	τίνι τρόπῳ
ὅσον περ	καθ' ὅσον
ταῖς τιμαῖς	τάς τιμάς δόξας ἀξίας
τῶν ἄλλων	τούς ἄλλους ἀνοῦς
προέχεις,	ὑπερτερῆς ὑπερβάλλεις ὑπερέχης ὑπερνικᾶς
τοσοῦτον	κατά τόσον
καί ταῖς ἀρεταῖς	τάς ἀρετάς κατορθώματα ἐναρέτους πράξεις
αὐτῶν	ἀπό αὐτούς τούς ἄλλους ἀνοῦς
διοίσεις.	θέλει διενέγκης διαλάττης διαφέρεις ⁸⁸⁸
καί μή νομίζε	καί μή νομίζης μήν λογιάζης μήν

⁸⁸⁶ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 22 : ἐκ τοῦ δικαίου.

⁸⁸⁷ Το ἀρχαίον κείμενον με τῆ λ. «πανηγύρεις» ἐννοεῖ τις μεγάλες πανελλήνιες εορτές τα Ολύμπια, Νέμεα, Πύθια στη διάρκεια των ὁποῖων γίνονταν «ἀγῶνες» καὶ δίνονταν βραβεῖα «εἰς χάρισμα τοῦ παλαιστοῦ δῶρον». / Πρβλ., Ἰσοκράτους, Πανηγυρικός, παρ. (1): «πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς πανηγύρεις συναγαγόντων καὶ τούς γυμνικούς ἀγῶνες καταστησάντων».

⁸⁸⁸ Ἀνανίου τοῦ Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίσιν ἀψξδ' [1764], σ. 43: Ἐν ταῖς Διάστασιν, Ὑπεροχὴν, ἢ Διαφορὰν σημαίνουσι τῶν Ρημάτων, τὰ Ἀορίστον Ποσότητος σημαντικά Ὄνόματα, ἐν Αἰτιατικῇ παρατίθεται Πτώσει. οἶον, Ὅσον περ ταῖς τιμαῖς τῶν ἄλλων προέχεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ διοίσεις. (Ἰσοκρ. Πρὸς Νικοκλέα). / Ἡ παράγραφος ἐπιγράφεται, Περί τῆς Σημαινούσης Ποσότητα Αἰτιατικῆς.

τὴν ἐπιμέλειαν	ὑπολαμβάνης ⁸⁸⁹ τὴν σπουδὴν φροντίδα πρόνοιαν μέριμνα	ἐν
		98v
ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις	εἰς τὰ ἄλλα ἐξωτερικά πράγματα κατορθώματα	
χρησίμην	εἰς τὰς ἐξωτερικάς ὑποθέσεις	
εἶναι,	χρήσιμος ὠφέλιμος λυσιτελεῆς ὄνησιμος	
πρός	ὅτι ὑπ: καὶ εἶναι	
δέ	εἰς τό	
τό βελτίους	καί	
ἡμᾶς,	βελτιωνες καλλιωτεροι ἐναρετώτεροι	
καὶ φρονιμωτέρους	ἡμεῖς οἱ ἄνοϊ	
γίνεσθαι,	καὶ φρονιμώτεροι γνωστικώτεροι νουνεχέστεροι	
μηδεμίαν	διανοητικώτεροι	
ἔχειν	νά γινώμεθα ἀποβαίνωμεν χρηματίζωμεν	
δύναμιν·	καμμίαν δύναμιν	
μηδέ	ὅτι δέν ἔχει δέν κέκτηται	
καταγνῶς	ἰσχύν ὠφέλειαν βοήθειαν	
τῶν ἀνω'ν	(προ) καί ⁸⁹⁰	
τοσαύτην	( ) μὴν ἤθελε κατηγορήσης καταψηφίσης	
δυστυχίαν,	καταδικάσης κατακρίνης	
ὡς	τούς ἀνοῦ'ς	
περὶ μὲν τὰ θηρία	εἰς τόσην πολλήν	
τέχνας	συμφορὰν δυστυχίαν ἀθλιότητα ἀβελτηρίαν	
εὐρήκαμεν,	ἀναισθησίαν	
αἷς	ἐπειδή	
αὐτῶν	διὰ ἄγρια ἀνήμπορα θηρία	
	τρόπους μεθόδους ( ) στοχασμούς ⁸⁹¹	
	ἐφεύραμεν ἐστοχάσθημεν ἐπινοήσαμεν	
	[ἐμεθοδεύθημεν] ⁸⁹²	
	τὰς ὁποίας τέχνας	
	αὐτῶν τῶν ἀγρίων θηρίων	

⁸⁸⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 23 : προκατάληψις, ὅτι χρήσιμον ἡ παιδεία.

⁸⁹⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 23 : ἐκ τοῦ ἐλάττονος.

⁸⁹¹ Εὐστοχα ἢ προφρ χρησιμοποιεῖ τις λ. «τρόπους, μεθόδους, στοχασμούς» εφόσον πρόκειται γὰρ τὸ θέμα τῆς αγωγῆς καὶ γενικότερα τῆς παιδείας. Ἀνάλογα ἐρμηνεύεται παρακάτω : τὰς ψυχὰς = διαθέσεις, ἀγριότητας, ὁρμάς, κινήσεις.

⁸⁹² «Μεθοδεύω» στὴν ενεργ. φωνή. Στὴν παθ. φωνή ὑπάρχει μόνο στὸν παρακ. «μεμεθοδεύμαι».

τάς ψυχάς ήμεροῦμεν,	τάς διαθέσεις τάς ἀγριότητας τάς ὀρμᾶς κινήσεις καθιλαρύνωμεν ἡμερώνωμεν καταπραύνομεν ταπεινώνωμεν
καί πλείονας τιμῆς	καί περισσοτέρας τιμῆς δηλ: ἀξιαγάστους πολυτιμήτους
ποιοῦμεν, ἡμᾶς δ' αὐτούς οὐδέν ἄν πρός ἀρετήν ὠφελήσαιμεν·	κάμνωμεν ἀποδεικνύωμεν [κατασφονώμεν] καί τόν εαυτόν μας τοῦ λόγου μας ( ) παντελῶς δέν ἤθελε εἰς ἐπικτησιν κατόρθωσιν ἀρετῆς ὠφελήσωμεν λυσιτελησωμεν εὐεργετήσωμεν βοηθήσωμεν
ἀλλ' ὡς καί τῆς παιδείσεως	ἀμή πῶς ἡ παιδευσίς ἡ μάθησις ἡ ἄσκησις ἡ γύμνασις ἡ παιδεία
καί τῆς ἐπιμελείας δυναμένης τήν ἡμετέραν ψυχὴν εὐεργετεῖν, οὕτω διάκεισο τήν γνώμην καί τῶν τε παρόντων τοῖς φρονιμωτάτοις	καί ἡ ἐπιμέλεια φροντίδα ἡ πρόνοια δύναται ἰσχύει ἡμπορῆ καί τήν ἐδικήν μας ψυχὴν τόν νοῦν μας ⁸⁹³ νά εὐεργετήσῃ εὐποιήσῃ βοηθήσῃ ὠφελήσῃ τέτοιας λογῆς ὑπ: ε ἔσο γίνου ἴσθι κατά τήν γνώμην διάθεσιν προαίρεσιν ἀπό ἐκείνους εὐρίσκονται παρῶν ὅπου ὑπ: σι μέ τούς φρονιμωτέρους γνωστικωτάτους συνετωτάτους
πλησίαζε, καί τῶν ἄλλων,	προσέγγιζε προσπέλαζε συναναστρέφου συνομίλει ⁸⁹⁴ καί τούς ἄλλους φρονίμους τούς ἀπόντας ⁸⁹⁵

οὔς

99r

οὔς
ἄν δύνῃ,

ὅποῖους
ἤθελε δύνασαι ἰσχύος ἡμπορῆς

⁸⁹³ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 15. Ἀντί ψυχὴν, φύσιν.

⁸⁹⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ, σ. 23 : σοφοὶ τύραννοὶ τῶν σοφῶν συνουσία.

⁸⁹⁵ Στο ἴδιο, σ. 15, ἀντί καὶ τῶν ἄλλων προκρίνεται καὶ τῶν ἀπόντων με το ἐπιχείρημα ὅτι ο ἰσοκρατικὸς χαρακτήρας κινεῖται σε ἀντιθετικὰ δίπτυχα. Ἡ προφρ. προφανῶς κινεῖται στο πνεῦμα τῆς ἀποψῆς αὐτῆς.

μεταπέμπου·	κράζε προσκάλει φώναζε
καί μήτε	καί μή
τῶν ποιητῶν	ἀπό τούς ποιητάς ῥαψωδούς στοιχουργούς
τῶν εὐδοκίμωντων,	τούς εὐδοκίμους ἀρίστους ἀξιαγάστους
μήτε τῶν σοφιστῶν μηδενός	καί κἀνένα ἀπό τούς σοφιστάς κἀνένα
	ῥήτορας διδάσκαλους ⁸⁹⁶
οἴου	νομίζης λογιάζης
δεῖν	ὅτι πρέπει προσήκει
ἀπείρωσ	ἀδοκίμως ἀμυθῶς ἀγνώστως δηλ: νά μὴν
	ἐρευνάς ἀναγινώσκης
ἔχειν·	νά ἔχης διάκεισαι
ἀλλά	ἀμή
τῶν μὲν	ἄλλων δηλ: ἀτελῶν ⁸⁹⁷
ἀκροατής	ἐνωτιστής ἀκουστής
γίνου	ὑπ: χε χρημάτιζε ἔσο
τῶν δέ	καί ἄλλων δηλ: τῶν τελειωτέρων
μαθητής,	γίνου ζηλωτῆς ὀπαδός ἀκόλουθος μιμητῆς ⁸⁹⁸
καί παρασκευάζε	καί ποίει κάμνε
σαυτόν,	τον ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
τῶν μὲν ἔλασσόνων	τῶν μικρωτέρων εὐτελεστέρων ἔλαττωτέρων
	ὑποδεεστέρων
κριτήν,	δικαστήν ἔταστήν διαιτητήν
τῶν δέ μειζόνων	τῶν καί μεγαλητέρων τελειωτέρων
	ἐντελεστέρων
ἀνταγωνιστήν·	ἀντεραστής ζηλωτῆς μιμητῆς ἀντιπαλαιστής

⁸⁹⁶ Ο. π., Ἴσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 678 : Σοφιστής, ἀπατεῶν, παρὰ τὸ σοφίζεσθαι, ὃ ἐστὶ λόγος ἀπατᾶν, λέγεται δὲ σοφιστής, καὶ ὁ διδάσκαλος, ὡς σοφίζων. τὸ δὲ παλαιὸν σοφιστής ὁ σοφὸς ἐκαλεῖτο.

⁸⁹⁷ Ο. π., Κοραΐς, Ἴσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 16. Σύμφωνα μετὰ τὸν Κοραΐ, ἡ φράση τῶν μὲν ἀναφέρεται στοὺς σοφιστὲς ἐνῶ τῶν δὲ στοὺς ποιητὲς. / Κατὰ ἀντιστοιχία ἡ πρῶτ. χρησιμοποιεῖ γιὰ τοὺς σοφιστὲς τὸν χαρακτηρισμὸ ἀτελεῖς καὶ προφανῶς ὄχι ἐπειδὴ ὑποτιμᾷ τὸν ρόλο τοὺς, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι σύγχρονοι τοῦ Ἴσοκράτη καὶ ἡ ἀξία τοὺς δὲν ἔχει κριθεῖ. Ἀντίθετα γιὰ τοὺς ποιητὲς, ὁ χαρακτηρισμὸς οἱ τελειώτεροι, δὲν ἐπιδέχεται καμία ἀμφισβήτηση. Ἄλλωστε στο ἔργο τοῦ Πρὸς Δημόνικον ὁ Ἴσοκράτης ἐκφέρει τὴν ἀποψη «τῶν ποιητῶν τὰ βέλτιστα μανθάνειν».

⁸⁹⁸ «Ἀκροατής» – «μαθητής». Ἡ ἀντίθεση τῶν ἐννοιῶν τοῦ ἀρχ. κειμένου ὑπονοεῖ γιὰ τὸν δεῦτερο ὄρο τὸν ρόλο τοῦ «ἀναγνώστη». / Γιὰ τὶς λ. ζηλωτῆς καὶ μιμητῆς ποὺ ἀπαντᾶ στὴν παράφραση γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς λ. μαθητής, πρβλ., ὅσα ἀναφέρει ὁ Μ. Ζ. Κοπιδάκης ὡς σχόλιο γιὰ τὴ φράση μίμησις τε καὶ ζήλωσις στο Περὶ Ὑψους τοῦ Διονυσίου Λογγίνου, Κείμενα Ἑλληνικά, Βικελαία Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, Ἡράκλειο 1990, σ. 231 : ἡ μίμηση ἀποτελεῖ στὴν ἑλληνορωμαϊκὴ ἐποχὴ θεμελιῶδες ἀξίωμα τῆς συγγραφικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς. Ἡ συνθετότερη μορφή μίμησις εἶναι ἡ ἐκτύπωση τοῦ ὕψους καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ συγγραφέα-προτύπου. Ὁ Λογγίνος ἐπισημαίνει ἀπλῶς ὅτι τὴν θεωρεῖ ὡς ἕνα ἀκόμη μέσο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ὕψου ἰσάξιο μὲ τὴν ἔμπνευση.

διά
γάρ
τούτων τῶν γυμνασίων
τάχιστ'
ἄν γένοιο
τοιούτος,
οἶον
ὑπεθέμεθα
δεῖν
εἶναι
τῶν ὀρθῶς
βασιλεύσοντα,

καί τήν πόλιν,
ὡς χρή

διοικήσοντα·

μάλιστα
δ' ἄν
αὐτός
ὑπό σαυτοῦ
παρακληθείης,

εἰ δεινόν
ἠγήσαιο,
τούς χεῖρους
τῶν βελτιόνων
ἄρχειν,
καί τούς ἀνοητοτέρους
τοῖς φρονιμωτέροις

προστάττειν.

διά
διότι
μέσου αὐτῶν τῶν γυμνασίων
ὀγλήγορα
ἤθελε γένης ὑπάρξης χρηματίσης ἀποβῆς
τέτοιος
ὅτι λογιῆς
ἐγράψαμεν ἐζωγραφίσαμεν ἐπαραστήσαμεν
ὅτι πρέπει προσήκει
ὅτι ὑπ: νά εἶναι
ἀρίστως καλῶς δικαίως ἐνόμως
ἐκεῖνος ὅπου μέλει νά βασιλεύσει ἐξουσιάση
ἠγεμονεύση
καί τήν πολιτείαν τῶν ὑπό χεῖρα λαῶν
καθώς πρέπει προσήκει τοῖς νομίμοις
βασιλεῦσι
ἐκεῖνος ὅπου μέλει νά διοικήσῃ οἰκονομήσῃ
κυβερνήσῃ
περισσότερον⁸⁹⁹
καί ἤθελε
ἐσύ ὁ ἴδιος
ἀπό τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
παρακινηθῆς διεγερθῆς ἐρεθισθῆς εἰς τά
τοιαύτα βασιλικά ἔργα
ἀνίσως χαλεπόν ἄπρεπον ἀπαίσιον ἄτιμον
ἤθελε νομίζης λογιάζης κρίνης
οἱ χεῖρονες οἱ μιαιρότεροι οἱ ὑποδέεστεροι
τούς κρείττωνας καλιωτέρους τιμιωτέρους
νά ἄρχωσι ἐξουσιάζωσι κυριεύουσι
οἱ ἀνοητώτεροι ἀσυνετώτεροι ἄγνωστοι
καί φρονιμωτέρους γνωστηκωτέρους
συνετωτέρους
καί νά προστάζωσι διορίζωσι προῖστανται
ἐφορεύωσι

ὅσω
99v

ὅσω
γάρ

καθ' ὅσον
διότι

⁸⁹⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 23 : ἐκ τοῦ πρέποντος.

ἄν ἐρῶμενεστέρως,

τὴν τῶν ἄλλων
ἄνοιαν

ἀτιμάσης,

τοσοῦτω

μᾶλλον

τὴν σεαυτοῦ

διάνοιαν

ἀσκήσεις·

ἄρχεσθαι

μέν οὖν

ἐν τεῦθεν

χρή

τούς μέλλοντας

τί

ποιήσιν

τῶν δεόντων.

πρός δέ

τούτοις

φιλόπρωπον

εἶναι

δεῖ,

καί φιλόπολιν·

οὔτε

γάρ

ἵππων

οὔτε κυνῶν,

οὔτε ἀνδρῶν,

οὔτε ἄλλου πράγματος

οὐδενός

ἰσχυρότερον αὐστηρότερον

ἐπιπληκτικώτερον⁹⁰⁰

τὴν τῶν ἄλλων ἀνῶ'ν

τὴν ἀνοησίαν ἀδιακρισίαν ἀμάθειαν

ἀπαίδευσιν⁹⁰¹

ἀτιμάσης ὄνειδίσης ἐξουθενίσης καταφρονίσης

κατά τόσον

περισσότερον

τὴν ἐδικὴν σου

γνώμην διάνοιαν τὴν ψυχὴν

θέλει ἀσκήσεις παιδεύσεις γυμνάσεις

νά ἀρχίζωσι κάμνωσι ἀρχήν⁹⁰²

λοιπόν

ἀπό ἐδῶ εἰς τὴν ἀνωτέρω (συμβουλήν)

πρέπει προσήκει

ἐκείνοι ὅπου μελοῦσι βούλωνται ἔχουσι σκοπόν

κάνένα

νά ποιήσωσι κατορθώσωσι

ἀπό τὰ δέοντα πρέποντα ἀνήκοντα

καί κοντά

εἰς αὐτὰ τὰ ἄνω εἰρημένα

φιλόπρωπος φιλοικτίρμων ἐλεήμων συμπαθητικός

νά ὑπ: νά εἶναι

πρέπει προσήκει ὁ βασιλεῦ

καί φιλόπατρις φίλος ἐραστής τῆς πατρίδος⁹⁰³

μήτε

διότι

ἵππους ἄλογα

μήτε θηρευτικά σκυλία

μήτε ἀνοῦς

μήτε κάνένα ἄλλο πράγμα

δέν

⁹⁰⁰ Ἐρρωμένως, επιφ. της μτχ. ἔρρωμένος του ρ. ῥώννυμαι που σημαίνει με θάρρος και αποφασιστικότητα.

⁹⁰¹ Ο. π., Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι και Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 16. Ο Κοραῆς ἐπισημαίνει ὅτι στον Λόγο του Ἰσοκράτους Περί Αντιδόσεως ἀντί για τη λ. ἄνοια γράφει ἄγνοια. / Η πρφρ. περιλαμβάνει τὴν ἐρμηνεία και τῶν δύο ἐννοιῶν. / Πρβλ., Λεξικὸν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 78 : Ἄνοια, ἢ παντελὴς ἀφροσύνη. ἄγνοια δέ, ἢ ἐνός πράγματος ἀγνωσία.

⁹⁰² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ, σ. 24 : β. τὸ φιλόπρωπον καὶ φιλόπολι.

⁹⁰³ Ο. π., Λεξικὸν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 649 : Φιλόπολις, ιος, ὁ καὶ ἡ. Ρ. Φιλόπατρις, ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν πόλιν του. Λ. civitatis suae amans. Ἰτ. chi ama la sua citta. Ἰσοκρ.

οἶόν τε,
καλῶς
ἄρχειν,
ἦν
μήτις
χαίρη
τούτοις,
ᾧ
αὐτόν
δεῖ
ποιεῖσθαι
τὴν ἐπιμέλειαν·
μελέτω

σοι
τοῦ πλήθους
καί περὶ παντός ποιού
κεχαρισμένως
αὐτοῖς
ἄρχειν,
γινώσκων,
ὅτι
καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν,
καὶ τῶν ἄλλων

εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
δικαίως ἐνόμως ἐπιτηδείως ὀρθῶς πρεπόντως
νά ἄρχη ἐξουσιάζη κυριεύη δεσπόζη τινάς
ἀνίσως
τινάς
δέν χαίρη δέν ἡδυνεται δέν ἀρέσκεται
εἰς αὐτά τὰ πράγμα(τα)
τῶν ὁποῖων πραγμάτων
αὐτός ὁ ἴδιος
πρέπει προσήκει
νά ποιήση κάμνη ἔχη
τὴν φροντίδα πρόνοιαν ἐπίσκεψιν
ἄς εἶναι μελέτη φροντίς ἐπίσκεψις πρόνοια
ἐπιμέλεια
εἰς τοῦ λόγου σου
διὰ τό πλήθος δῆμον κοινόν λαόν
καὶ σπούδαζε ἀγωνίζου ἔχε ἐπιμέλειαν
ἀσμένως χαρμοσύνως ἀρεστῶς
εἰς αὐτούς τούς ὑπηκόους
νά ἄρχης ἐξουσιάζης κυριεύης
μέ τό νά γινώσκης ἡξεύρης ἐπιστᾶσαι
πως
αἱ ὀλιγαρχίαι αἱ ἀριστοκρατίαι
καὶ αἱ ἄλλαι πολιτικαί

πολιτειῶν

100r

πολιτειῶν,
αὐταί
πλεῖστον χρόνον
δ(υ)ιαμένουσιν,
αἴτινες
ἄν
ἄριστα
τό πλήθος
θεραπεύσωσι·
καλῶς δέ

οἰκονομίαι κυβερνήσεις διοικήσις
ἐκείναι
εἰς πολύν καιρόν
διασώζονται διαρκούσι ἴστανται ἀμετέτρεπτοι
αἱ ὁποῖαι
ἤθελε
ἐξαίρετα βέλτιστα δικαιοτάτα ἐνομότατα
τόν δῆμον τόν κοινόν λαόν
θεραπεύσωσι οἰκονομίσωσι κυβερνήσωσι
ὀρθῶς δικαίως πρεπόντως ἄριστα καί⁹⁰⁴

⁹⁰⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 24 : γ. φιλανθρωπία μετ' ἐντονίας.

δημαγωγῆσεις,	θέλει οἰκονομίσεις κυβερνήσεις διοικήσεις τόν δήμον τόν κοινόν λαόν ⁹⁰⁵
ἐάν	ἀνίσως
μήτε	δέν
τόν ὄχλον	τό πλήθος δήμον τόν κοινόν λαόν
ὕβριζειν	νά ὕβριζει ἀτακτῇ ἀσχημονῇ
ἐᾶς,	ἀφίνης δέν συγχωρῆς δέν ἐπιτρέπης δέν [παραιτ]
μήτε	
ὕβριζόμενον	ὅταν ὕβριζεται ἀτιμάζεται καταφρονῆται ἀδικῆται παρά τῶν μειζόνων
περιορᾶς.	καί ἀνίσως δέν παραβλέψης δέν καταφρονῆς δέν παρατρέχης αὐτόν τόν δήμον
ἀλλά	ἀμή
σκοπῆς	ἀνίσως σκέπτεσαι στοχάζεσαι ἐπιμελῆσαι φροντίζης
ὅπως	τίνι τρόπῳ
οἱ βέλτιστοι μέν	οἱ καλιώτεροι οἱ ἄριστοι οἱ ἐναρετώτεροι
τάς τιμάς	τάς πρεπούσας δόξας τιμας ἀξίας
ἔξουσιν,	θέλει ἀπολαμβάνουσι ἔχουσι ἀξιωνονται
οἱ δ' ἄλλοι	καί οἱ ὑπόλοιποι ἄνοι
μηδέν	δέν θέλει τελείως παντελως τό παράπαν
ἀδικη(θή)σονται.	ἀδικηθῶσι ζημιωθῶσι κακοποιηθῶσι
ταῦτα	αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα
γάρ	διότι
στοιχεῖα	ἀρχαί θεμέλια κεφάλαια βάσεις
πρῶτα	τά πρῶτιστα ἀρχαίτατα
καί μάλιστα	καί μεγαλωτατα κυρωτατα
χρηστῆς	τῆς καλῆς πολιτικῆς ἀγαθῆς δικαίας
πολιτείας	( ) διαγωγῆς πολιτείας οἰκονομίας
ἐστί.	ὑπ: σι καί εἶναι ⁹⁰⁶
τῶν προσταγμάτων,	τά προστάγματα ἐνταλματα θεσπῆματα ⁹⁰⁷

⁹⁰⁵ Ο. π., Hesychius Alexandrinus Lexicon, vol. I, σ. 480 : δημαγωγεῖ στρατηγεῖ. / δημαγωγός· ἄρχων, ἐκ τοῦ τόν δήμον ἄγειν καί διοικεῖν. δημόσιος. / Η προφρ. συμβαδίζει με το νόημα της λ. στο ἔργο του Ἰσοκράτη. Η ιδιοτυπία του πολιτεύματος που προτείνει ο ρήτορας περιέχει τα χαρακτηριστικά της δημοκρατικῆς διακυβέρνησης που ασκεῖται ἀπό την ἐξουσία των ολίγων (ολιγαρχία) ἢ του ενός (μοναρχία).

⁹⁰⁶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική Περί Συντάξεως ομοῦ καί ἐτέρα Μιχαήλ Συγγέλου, Παρά Νικολάφ Γλυκεῖ τῳ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησι 1745, σ. 33: Συντάσσεται παρὰ τοῖς Ἀπτικοῖς τὰ πληθυντικά οὐδέτερα, ῥήμασιν ἐνικοῖς, ὡς τὰ παιδιά παίζει. ... καί παρ' Ἰσοκράτει, ταῦτα γὰρ στοιχεῖα πρῶτα καί μέγιστα τῆς πολιτείας ἐστί. / Ο τίτλος του κεφ. εἶναι : Περί συντάξεως τῶν προσωπικῶν ῥημάτων ἐν τόπῳ.

καί τῶν ἐπιτηδευμάτων
κίνει,
καί μετατίθει
τά μή
καλῶς
καθηστώτα
καί μάλιστα μέν
εὐρεθῆς
γίνου
τῶν βελτίων.
εἰ δέ μή,
μιμοῦ
τά παρά τοῖς ἄλλοις
καλῶς
ἔχοντα.
ζήτει
νόμους
τό μέν

καί τά ἐπιτηδεύματα ἐπιχειρήματα ἔργα⁹⁰⁸
μεταπάλευε μετάτρεπε ἀνακαινίζεται
καί μεταβαλλε μετάλαττε μεταλλοίωνε
ἐκεῖνα ὅπου
δικαίως ἐννόμως πρεπόντως
δέν ὑπ: σι διορισμένα θεσπισμένα
καί περισσότερον
ἐπινοητής ἐφευρέτης
ὑπ: χε χρημάτιζε ἔσο
τῶν καλιωτέρων ἀρίστων ἐξαιρέτων
καί ἀνίσως οὐ δύνασαι ἐπινοεῖν τά βέλτιστα
ζήλου ἀκολουθεῖ μεταχειρίζου
κοντά εἰς τοὺς ἄλλους
ὀρθῶς δικαίως πρεπόντως
ἐκεῖνα ὅπου ἔχουσι διάκεινται διορισμένα
γῆρνε δίωκε ἔχε
ὄρους θεσμούς κανόνας
ὄλω

σύμπαν

100v

σύμπαν
δικαίους,

καί συμφέροντας,
καί
σφίσιν αὐτοῖς
ὁμολογουμένους·
πρός
δέ
τούτοις
οἷτινες
τάς μέν ἀμφισβητήσεις
ὡς ἐλαχίστας,

διόλου γενικῶς
ἐνόμους ἐνθέσμους φύλακας τηρητάς
ὑπερασπιστάς τῆς δικαιοσύνης
καί χρησίμους ὠφελίμους βιωφελεῖς
καί
εἰς τόν ἑαυτόν τους λόγου τους
συμφωνοῦντας συνηνοῦντας συνάδοντας
καί κοντά
καί
εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἔχε νόμους τοιούτους
οἱ ὅποιοι
τάς μάχας τάς ἔρηδας φιλονεικίας διαφορᾶς
μικρωτάτας ἐλαχιστοτάτας σπανιωτάτας

⁹⁰⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 24 : δ. *προστάγματα καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ νόμοι.*

⁹⁰⁸ Ἡ ἐννοια τῆς λ. *ἐπιτηδεύματα* στον Ἐπιτάφιο του Θουκυδίδη διακρίνεται ἀπό τις ἐννοιες *πολιτεία* καὶ *τρόποι*. Ἐκεῖ τα ἐπιτηδεύματα εἶναι τα συμβαίνοντα, οἱ συνήθειες, ἓνα εἶδος ἐθιμικοῦ δικαίου. Ἐδῶ ἡ διάκριση γίνεται με τα *προστάγματα* δηλαδή οἱ νόμοι, τα θεσπίσματα καὶ ἐπομένως τα ἔργα που προκύπτουν ἀπὸ αὐτά.

τάς δέ διαλύσεις,	καί τάς ἀγάπας διαλαγας εἰρηνεύσεις
ὡς οἶόν τε	ὅταν εἶναι δυνατόν
ταχίστας	ταχυτάτας ὀγληγορωτάτας
τοῖς πολίταις	εἰς τοὺς πολίτας ὑπηκόους
ποιήσουσι·	θέλει ποιήσωσι κάμωσι ἀποκαταστήσωσι
ταῦτα	ὅλα αὐτά
γάρ	διότι
ἅπαντα	τά ἄνω εἰρημένα
προσηῆναι	νά ὑπ: ωσι νά εὐρίσκονται
δεῖ	πρέπει προσήκει
τοῖς καλῶς	εἰς τοὺς δικαίως ἐνομῶς ἀρίστως
κειμένοις	ὅπου κεῖνται εὐρίσκονται νενομοθετημένοι
νόμοις·	διωρησμένοι
τάς μέν ἐργασίας	νόμους ὄρους θεσμούς κανόννας
αὐτοῖς	τά ἐπιτηδεύματα τά ἐργόχειρα τάς (ασχολίας) ⁹⁰⁹
καθίστη	εἰς αὐτούς τοὺς πολίτας
κερδαλέας,	καί ποίει κάμνε ἀποδείκνυε
τάς δέ πραγματείας	ὠφελίμους ὄνησιφόρους ἐπικερδεῖς βιωφελεῖς
	καί τάς ἐμπορίας συναλλαγάς τάς εἰς ξένην γῆν
	γινόμενας ⁹¹⁰
ἐπιζημίους.	ἀκερδεῖς ἀδιαφόρους βλάβην ἐμποιοῦντα τοῖς
	ἐμπόροις
ἵνα	διά νά
τάς μέν	τάς εἰς ξένην γῆν πραγματείας
φεύγωσι,	ἤθελε φύγωσι ἐκκλίνωσι ἀποδιδράσκωσι νά
	( ) μεταχειρίζονται
πρός δέ τάς	τάς ἐργασίας τέχνας
προθύμως	σπουδαίως ( ) διακαῶς
ἔχωσι·	καί διά νά ἔχωσι διάκεινται εὐρίσκονται
τάς κρίσεις	τάς δίκας ἐτάσεις ἀποφάσεις ψήφους ⁹¹¹
ποιού,	ποιεῖ κάμνε ψήφιζε

⁹⁰⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 25 : ε. ἐργασίαι, πραγματεῖαι. / Στον Ἀρεοπαγитικό (44), (45), διαφαίνεται ἡ ἀποψη γιὰ το τι ἐννοεῖ ὁ Ἰσοκράτης με τὴ λ. ἐργασία, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Κοραῆς (ὁ. π., σ. 13). / Ἡ προφρ. με τὴ λ «ἐργόχειρα» καλύπτει τὴ σημασία. / Προβλ., ὁ. π., Μέγα Ἑτυμολογικόν, σ. 197, Ἔργον ἐστὶ τρία. τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου. καὶ τὰ γεώργια. ... σημαίνει καὶ κύριον ἔργον. Στὴν ἴδια σελίδα, Ἐργᾶ. ὅτι ἐργᾶ τὴν γῆν.

⁹¹⁰ Ἡ λ. πραγματεία σύμφωνα με τὴν προφρ σημαίνει τὸ «ἐμπόριον, τὰς συναλλαγὰς τὰς εἰς ξένην γῆν γινόμενας». Ἡ ἀρίστη διοίκηση τῆς πολιτείας συνδέεται με τὴν πεποιθήση ὅτι τὸ ἐμπόριον, οἱ συναλλαγές εἰναι ἐπιζήμιες ὅταν γίνονται σε «ξένην γῆν». / Προβλ., Βυζαντινὸ Λεξικὸ Σουΐδα, σ. 950 : « οὐχ ὡς ἐν τῇ συνηθείᾳ ἐπὶ τῆς πραγματείας, οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν ρητόρων τέτακται ἐπὶ τῶν ἐργασίας τινὰς μεταχειριζομένων, ἐλλ' ἐπὶ τῶν πράγματα συνίστασθαι ἐπιχειρούντων».

⁹¹¹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 25 : ζ. κρίσεις.

περί ὧν

ἄν

πρὸς ἀλλήλους

ἀμφισβητῶσι,

μὴ πρὸς χάριν

μηδέ

ἐναντίας

ἀλλήλαις,

ἀλλ'

ἀεί

ταυτά,

καί περὶ τῶν αὐτῶν

γίνωσκε·

διὰ ἐκεῖνα τὰ πράγματα διὰ ἐκείνας τὰς

ὑποθέσεις διὰ τὰς ὁποίας

ἤθελε

ἀναμεταξὺ τους ἀναμεσόν(τας)

ἀμφισβητῶσι μάχωσι ἐρίζωσι διαφέρονται

ὄχι διὰ χατῆρι φιλοπροσοπίαν προσοληψίαν

μήτε

ἀντικειμένους ἀντιφερωμένους ἀσυμφωνους

ἀναιρετικάς

ἀναμεταξὺ τους

ἀμή

πάντοτε ἀδειλειπτως διαπαντός

τὰ ἴδια τό ὅμοια ψηφισματα ἐντάλματα

καί διὰ αὐτὰ τὰ πράγματα διὰ αὐτάς τὰς

ὑποθέσεις κρίσεις

ἤξευρε ἐπίστασο ψήφιζε

101r

καί γάρ

πρέπει,

καί συμφέρει

τὴν τῶν βασιλέων

γνώμην

ἀμετακινήτως

ἔχειν

περὶ τῶν δικαίων,

ὥσπερ

τούς νόμους

τούς καλῶς

κειμένους.

διοίκει

τὴν πόλιν

ὁμοίως,

ὥσπερ

τόν πατρῶον

οἶκον.

ἐπειδή

προσῆκει ἀρμόζει

καί συντείνει συμβάλλει χρησιμεύει

ἢ τῶν βασιλέων ἀνάκτων ἡγεμόνων

αὐτοκρατόρων

γνώμη ἢ πρόθεσις ἢ βουλή ὁ σκοπός

ἀμεταπαλεύτως ἀμεταβλήτως ἀμεταλλοιωτως

νά διακεῖται εὐρίσκεται

διὰ τὰ δίκαια ἔνομα ἔνθεσμα

καθώς πρέπει καί συμφέρει νά ἔχωσι

[ἀμετακινήτως]

οἱ νόμοι οἱ ὅροι οἱ θεσμοί οἱ κανόνες

δικαίως ἐνόμως ἀριστ(ω)ς

ὅταν κεῖται εὐρίσκεται νενομοθετημένοι

διωρησμένοι

κυβέρνα οἰκονόμει δίεπε⁹¹²

τὴν πολιτείαν ἐπαρχίαν σου

παραπλησίως ἐπίσης ὅσαύτως

καθώς διοικεῖς

τό πατρικόν σου

τό ὄσπιτιον

⁹¹² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 25 : ζ. διοίκησις τῆς πόλεως.

ταῖς μέν κατασκευαῖς
λαμπρῶς
καί βασιλικῶς,

τοῖς δέ πράξεσιν,
ἀκριβῶς,
ἴν' εὐδοκιμῆς

ἄμα
καί διαρκῆς.

τήν μεγαλοπρέπειαν

ἐνδεικνυσο ἐν
μηδεμιᾷ
τῶν πολυτελειῶν
τῶν εὐθύς
ἀφανιζομένων,

ἀλλ'
ἐν τε τοῖς προειρημένοις,

καί τῷ κάλλει
τῶν κτημάτων,
καί ταῖς
τῶν φίλων
εὐεργ

διοίκει κατά τά κτήρια τὰς οἰκοδομᾶς
περιφανῶς ἐντιμῶς ἐνδόξως πολυτελῶς
καί βασιλοπρεπῶς καθὼς πρέπει εἰς τούς
βασιλεῖς
κατά τὰς πράξεις τέλη δασμοῦς φόρους⁹¹³
ἀκριβολογημένως προσεκτικῶς ἐξεταστικῶς⁹¹⁴
διὰ νά ἐπαινῆσαι ἐγκωμιάζεσαι φαίνεσαι
εὐδόκιμος ἐπαινετός
ὁμοῦ ἐνταυτῶ εἰς τόν αὐτόν καιρόν
καί νά (διαμένης) ἴστασαι εὐρίσκεισαι εἰς τήν
βασιλείαν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς σου
τό μεγαλοπρεπές τό μεγαλουργόν τό ἔνδοξον
τό μέγαλα καί πολυτελῆ ποιεῖν ἔργα⁹¹⁵
φανέρωνε μή παράσταινε μή ἐνδείκνυε
μή εἰς κἀνένα
ἀπό τὰ πολυτελῆ βαρῦτιμα ἔργα
παραυτίκα πάραυτα εἰς ὀλίγον καιρόν
ἐκείνων ὅπου ἀφανίζονται καταναλίσκονται
φθειρῶνται (ἴχωνται)
ἀμή ἐνδεικνυσο τήν μεγαλοπρέπειαν
εἰς τὰ προειρημένα προειποθέντα
προδιδαχθέντα⁹¹⁶
καί εἰς τήν καλλονήν ὠραιότητα κοσμιότητα
τῶν (ν)ουσιῶν ὑπαρχόντων οἰκοδομημάτων
καί τὰς
τῶν ἡγαπημένων ἐταῖρων ἐρασμίων σου
εὐεργεσίας

γεσίαις

101v

γεσίαις.
τά

εὐπ[οιῖ]ας ἀγαθοποιῖας
τά

⁹¹³ Πράξεις= τέλη, δασμοί, φόροι. / Το κείμενο εννοεί τη διαχείριση του δημοσίου χρήματος.

⁹¹⁴ Πρβλ., για τη λ. ἀκρίβειαν Πλουτάρχου, Βίοι παράλληλοι – Περικλής, παρ. (36) : «χαλεπῶς ἔφερε τήν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν».

⁹¹⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 25 : η. μεγαλοπρέπεια. - Βλ. Η. Φ. Ηλιού, Η ρητορική τοῦ Αριστοτέλη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σσ. 76-77 : 1366β : «Μεγαλοπρέπεια εἶναι ἡ ἀρετὴ που δίνει μεγαλείο στις δαπάνες μας. Το ἀντίθετό της εἶναι ἡ μικροψυχία καὶ ἡ μικροπρέπεια».

⁹¹⁶ Τοῖς προειρημένοις, δηλ. ταῖς κατασκευαῖς.

γάρ	διότι
τοιαῦτα τῶν ἀναλωμάτων	τέτοια ἀναλώματα ἐξωδεύματα ὡς τέτοια δαπάναι
αὐτῷ τε σοι	εἰς ἐσένα τόν ἴδιον
παραμενεῖ,	ἤθελε παραμένουσι διασώζονται εὐρίσκονται ἀμετάτρεπτοι
καί	καί θέλει
τοῖς ἐπιγινομένοις	εἰς τους μετέπειτα μεταγενέστερους
πλείονος ἄξια	περισσοτέρας ἀξίας δηλ: ἀξιοτιμη(τότερα)
τῶν δεδαπανημένων	ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ἐδαπανηθησαν ἐξωδεύθησαν ἐφθάρθησαν κακῶς ἀπό λόγου σου
καταλείψεις.	ἀφίσης ἐάσης παραιτήσης
τά περί	τά πρέποντα ἀνήκοντα
τούς θεούς	εἰς τους θεούς τὰς προσφορᾶς ὅπου πρέπει να προσφέρεις εἰς τους θεούς ⁹¹⁷
ποιεῖ μέν,	κάμνε ἐντέλει ἐργάζου
ὡς	καθῶς
οἱ πρόγονοι	οἱ προπατορ(οί)σου ⁹¹⁸
κατέδειξαν.	ἐφανερώθησαν ἐδιδάχθησαν παραίδοκαν εἰς ἐσένα
ἡγοῦ	νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
δέ	ὅμως
τοῦτο	αὐτό ὅπου μέλλω να εἰπῶ
εἶναι	ὅτι ὑπ: καί εἶναι
θῦμα	θυσία προσφορά ἱερεῖον
κάλλιστον,	καλλιώτατον ὠραιώτατον εὐπρόσδεκτον
καί θεραπείαν	καί περιποιήσεις σέβας χατιρια
μεγίστην,	μεγαλώτατον
ἐάν	ἀνίσως
ὡς	κατά πολλά
βέλτιστον	καλλιώτατον ἐναρετώτατον
καί δικαιοτάτον	καί ἐνομώτατον ἐνθεσμώτατον ( )
σεαυτόν	ὑπερασπιστόν τῆς δικαιοσύνης ⁹¹⁹
παρέχης.	τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
μᾶλλον	δίδης ἐμφαίνης κάμνης ὑποδεικνύεις περισσότερον

⁹¹⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 25 : θ. εὐσέβεια.

⁹¹⁸ Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 572 : πρόγονος, ου, ὁ. ἰδέ, προπάτωρ. Πλατ. καὶ πρόγονος, προγόνη. Ρ. ὁ προγονός, ἡ προγονή. Λ. *privinus, -igna*. Ἰτ. *Figliatro, -astra*. Θεοφύλακτ.

⁹¹⁹ Αναδεικνύεται ἡ ἀξία τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος.

γάρ	διότι
ἐλπίς	προσδοκία βεβαίωσις ὑπ:
τούς τοιούτους,	οἱ τέτοιοι βέλτιστον καί δικαιοτάτον σεαυτόν
	παρέχοντας
ἦ	παρά
τούς ἱερεῖα	σφάγια θύματα ὀλοκαυτοματα
πολλά	περισσά πλειστα ἀναρίθμητα
καταβάλλοντας,	ἐκεῖνοι ὅποῦ καταβάλλουσι ἐξωδεύουσι
	θυσιάζωσι προσφέρουσι εἰς τούς θεούς ⁹²⁰
πράξειν	τό νά πράξωσι ποιησωσι κάμωσι ἀξιωθύνωσι
	ἀπολαύσωσι
τί	κάτι
παρά τῶν θεῶν	ἀπό τούς θεούς
ἀγαθόν.	καλων εὐτυχές εὐεργέτιμα
τίμα	δόξαζε ( ) ἐν τιμαῖς ἔχε ⁹²¹
ταῖς μέν ἀρχαῖς	μέ τάς ἀρχάς ἐξουσίας ἡγεμονίας
τῶν τιμῶν	τῶν ἀξιωμάτων ἐπαγγελμάτων (ὀφικίων) ⁹²²
τούς οἰκειοτάτους,	τούς συγγενεστάτους τούς πλησιάζοντας τῶ
	γένει
ταῖς	μέ τάς
δέ	καί
ἀληθεστάταις	τιμαῖς τάς ἀληθεστάτας ἀψευδεστάτας
	ἀμεταβλήτους ἀμετατρέπτους ⁹²³
τούς εὐ	τούς φίλους

νουστάτους

102r

εὐνουστάτους. ἠγαπημένους εὐνους ἐρασμίους
φυλακῆν φυλακή τήρησις⁹²⁴

⁹²⁰ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 365, Καταβάλλω, ἐρείπω, αἶρω.

⁹²¹ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 25 : ι. τιμαί.

⁹²² Ἡ φράση ταῖς ἀρχαῖς τῶν τιμῶν ἐξηγεῖται σύμφωνα με τὴν ἀρχαία σημασία τῆς λ. ἀρχικός (ἡ ἀρχικωτάτη ἐπιστήμη, Ἀριστοτέλης Μεταφυσικά 1. 2, 7) δηλαδή με τὶς ἀρχικαῖς τῶν τιμῶν που σημαίνει τὶς τιμές που καθιστοῦν κάποιον εἰς τὰς ἐξουσίας καὶ ἡγεμονίας, δηλ. τὰ ἀξιώματα, τὰ ὀφίκια. / Πρβλ., Ἐμμ. Κριαρά, τομ. ΙΔ', σ. 157, ὀφ(φ)ίκιον= α) ἀνώτερο πολιτικό ἢ στρατιωτικό ἀξίωμα.

⁹²³ Ἡ ἐξήγηση τῆς λ. ἀληθεστάταις δεν περιλαμβάνει τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου. Ὁ Κοραῖς ἀναφέρει ὅτι σε ἀντίθεση με τὶς ἀρχαῖς με τὶς ὁποῖες τιμὰ ὁ ἡγεμόνας τοὺς πλησίαζοντας τῶ γένει, στους φίλους ἀρμόζει τὸ ἐπί συμβουλίαν παρακαλεῖν, τὸ στεφανοῦν ἢ δωρεαῖς τιμῶν (βλ., ὁ. π., Κοραῖς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 17).

ἀσφαλεστάτην	ἀσφαλεστάτη μωνιμωτάτη σηγουροτάτη ἀκινδυνοτάτη
ἡγοῦ	νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
τοῦ σώματος	τοῦ κορμίου
εἶναι	ὅτι ὑπ: καί εἶναι
τήν	τήν
τῶν φίλων	τῶν ἠγαπημένων ἐταίρων ἐρασμίων [ξυνήθη σου]
ἀρετήν,	χρηστότητα ἀγαθότητα ἐπιείκειαν τήν καλήν γνώμην
καί τήν	καί τήν
τῶν πολιτῶν	τῶν ὑπηκόων ἐπαρχιωτῶν σου
εὐνοϊαν	φιλίαν ἀγάπην
καί τήν	καί τήν
αὐτοῦ	τήν ἐδικήν σου
φρόνησιν.	γνώσιν σύνεσιν
διά	διά μέσου
γάρ	διότι
τούτων	αὐτῶν τῶν τριῶν
καί κτᾶσθαι	καί νά ἀποκτήσῃ προσπορήσει ἀπολαύσῃ
καί διασώζειν	καί νά διασώζῃ διατηρῇ διαφυλάτῃ αὐτάς
τάς τυραννίδας,	τάς ἐξουσίας βασιλίας ἡγεμονίας
μάλιστ'	περισσότερον διαφερόντως
ἄν	ἤθελε
τις	τινας
δύναίτο.	δύναται ἰσχύη ἡμπορῇ
κῆδου	φρόντιζε μερίμνα ἐπιμελοῦ (προνοοῦ) ⁹²⁵
τῶν οἰκῶν	τά ὀσπήτια
τῶν ιδιωτῶν,	τῶν ιδιωριθ( ) ιδιοπραγοῦντων
καί νόμιζε	καί λογίαζε ὑπολάμβανε
τούς δαπανωμένους	ἐκείνους ὅπου δαπανῶσι ἐξωδεύουσι κάμνωσι κακά ἐπιβλαβῆ [ἐξῶδα]
ἀπό τῶν σῶν	ἀπό τὰ ἐδικά σου πράγματα
ἀναλήσκειν,	ὅτι ἀναλίσκουσι φθείρουσι ἀφανίζουσι καταδαπανῶσι
καί	καί νόμιζε
τούς ἐργαζομένους	ἐκείνους ὅπου ἐργάζονται καλιεργῶσι δουλεύουσι
τά σά	τά ἐδικά σου πράγματα

⁹²⁴ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 26 : ια. φυλακή σώματος.

⁹²⁵ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 26 : ιβ. οἰκῶν ιδιωτικῶν κηδεμονία.

πλείω ποιεῖν.
ἅπαντα
γάρ
τά τῶν οἰκούντων
τήν πόλιν,
οἰκεῖα
τῶν
καλῶς
[βασιλευόντων]
ἐστί.
διά παντός τοῦ χρόνου
τήν ἀλήθειαν
οὕτω
φαίνου
προτιμῶν,
ὥστε
πιστοτέρους
εἶναι
τούς σούς λόγους,
ἢ
τούς τῶν

ὅτι αὐξάνουσι περισεύουσι πληθύνουσι
ὅλα τά κτήματα πράγμα
διότι
ἐκείνων ὅπου κατοικοῦσι εὐρίσκονται
τήν πόλιν
ἴδια ἐδικά των
ἐκείνων
δικαίως ἐνόμως θεάρεστα
ὅπου βασιλεύουσι ἐξουσιάζουσι δεσπόζωσι
ὕπ: σι καί εἶναι
εἰς ὅλα τά ( ) τῆς ζωῆς σου⁹²⁶
τό νά λέγῃς ὁμιλῆς τήν ἀλήθειαν
τόσον πολλά
ἐνδείκνυσο
ὅτι προτιμᾶς ἀγαπᾶς προκρίνης
ὥστε ὅπου
πιστότερα βεβαιότερα πιθανότερα
νά ὕπ: σι νά εἶναι
τά ἐδικάσου λόγια ῥήματα
παρά
οί τῶν

ἄλλων

102v

ἄλλων
ὄρκους.
ἅπασιν μέν τοῖς ξένοις
ἀσφαλῆ
τήν πόλιν
πάρεχε,
καί πρὸς τά συμβόλαια
νόμιμον.

ἄλλων ἀνῶ'ν
ὄρκοι αἱ ὄρκομωσῖαι αἱ ὁμώσεις⁹²⁷
εἰς ὅλους τους ξένους ἀλλοτρίους ἀλοδαπεῖς⁹²⁸
τήν πολιτείαν σου
δίδε ποίει κάμνε
εἰς τὰς ληψοδοσίας ἐμπορίας πραγματείας
συναλλαγᾶς

⁹²⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 26 : ιγ. φιλαλήθεια.

⁹²⁷ Ο. π., Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, σ. 109: «Διὰ παντός τοῦ χρόνου τὴν ἀλήθειαν οὕτω προτιμῶν, Ὡστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σούς λόγους, ἢ τοὺς τῶν ἄλλων ὄρκους.» Οὕτω δίκαιον ἐμαντόν παρέσχον, Ὡστε μηδένα λυπῆσαι τῶν πολιτῶν. (Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα.) / Ἡ παράγραφος ἐπιγράφεται Τὰ διὰ τοῦ Ὡστε πρὸς Ὀριστικὴν Παραδείγματα καὶ με ὑπότιτλο Τὰ εἰς ἀπαρέμφατον τοῦ αὐτοῦ.

⁹²⁸ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 26 : ιδ. φιλοξενία.

περί πλείστου
δέ
ποιού
τῶν ἀφικουμένων,

μή
τούς σοί
δωρεάς
εἰσάγοντας
ἀλλά
τούς παρά σου
λαμβάνειν
ἀξιοῦντας.
τιμῶν
γάρ
τούς τοιούτους,

μᾶλλον
παρά τοῖς ἄλλοις
εὐδοκιμήσεις.

τούς φόβους
ἐξαιροῦ
τῶν πολιτῶν,
καί μή βούλου
περιδεῆς
εἶναι
τοῖς
μηδέν
ἀδικοῦσιν.

ὅπως
γάρ
ἄν
τούς ἄλλους
πρός σεαυτόν

διαθῆς,
οὕτω
καί σύ

φρόντιζε μερίμνα ἐπιμελοῦ
ὅμως
ἀποδέχου
ἐκείνους ὅπου ἀφικνοῦνται ἔρχονται
παραγίνονται
ὄχι
ἐκείνους εἰς τοῦ λόγου σου
δῶρα χαρίσματα εὐεργεσίας
ὅπου εἰσάγουσι εἰσφέρουσι εἰσκομίζουσι
ἀμή περιποιού
ἐκείνους ἀπό λόγου σου
νά λάβωσι πάρωσι δεχθῶσι δωρεάς
ὅπου ἴκετεύουσι παρακαλοῦσι ζητοῦσι
ἀνίσως τιμᾶς περιποιῆσαι φιλοφρονεῖς
διότι
τούς τέτοιους τούς ἀξιοῦντας λαμβάνειν παρά
σου
περισσότερον
κοντά εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
θέλει εὐδοκιμῆσαι ἐπαινῆσαι εὐφημίζεσαι
θαυμάζεσαι
τούς τρόμους ( ) ( )*
αἶρε ἔκβαλλε ἀποδείκνυε
ἀπό τούς πολίτας ὑπηκόους⁹²⁹
καί θέλε μή ἀγάπα
τρομερούς φρικαλαι(ον) καταπληκτικούς
νά ὑπ: σι νά εἶναι
ἐκείνους
τελείως παντελῶς
ὅπου δέν ἀδικοῦσι δέν βλάπτουσι δέν ἀδικοῦσι
δέν ζημιοῦσι δέν κάμνουσι κανένα κακόν.
( ) ὅτι λογιῆς
διότι
ἤθελε
τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου πεφωβισμένους
ἢ ἀφόβους
ποιήσεις κάμνης ἐν δεικνύης
τέτοιας λογιῆς
καί ἐσύ

⁹²⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 26 : *ιε. πραότης.*

πρός εκείνους
ἔξεις.
ποίει μὲν μηδέν
μετ' ὀργῆς,
δόκει δέ τοις ἄλλοις,
ὅταν
σοί
καιρός ᾗ.
δεινός μὲν
φαίνου
τῷ μηδέν

εἰς εκείνους τοὺς ἄνοῦς
θέλει διάκεισαι εὐρίσκεσαι

μέ ὀργὴν θυμόν ὅταν εἶσαι θυμωμένος⁹³⁰

ὀπηνίκα ὀπτόταν
εἰς τοῦ λόγου σου
ἀρμόδιος πρόσφορος προσήκον καιρός

103r

σε λανθάνειν
τῶν γινομένων.
πρᾶος δέ,
τῷ τὰς τιμωρίας
ἐλάττους
ποιεῖσθαι
τῶν ἀμαρτανομένων.

ἀρχικός

εἶναι
βούλου
μὴ χαλεπότητι,

μηδέ
τῷ σφόδρα
κολάζειν,

ἀλλά
τῷ
πάντας

ἐλαττοτέρας μικροτέρας

ἀπό τὰ ἀμαρτήματα σφάλματα
πλημμελήματα πταιίσματα
ἄξιος ἐπιτήδειος ἡγεμονίας τῆς ἀρχῆς
ἐξουσίας
νά ὑπ: χης νά εἶσαι
θέλε ἀγάπα
ὄχι μέ χαλαιπότητα αὐθάδειαν μήτε
ἰταμότητα σκληρότητα
μήτε
λίαν κατά πολλά
μέ τό νά τιμωρης παιδεύης κολάζης τοὺς
ὑπηκόους
ἀμή νόμιζε νά εἶσαι ἀρχικός
μέ
ὄλοι οἱ ἄνοϊ

---

⁹³⁰ Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ελληνική ακριβεστάτη περιέχουσα των Οκτώ του Λόγου Μερῶν τον Σχηματισμόν καὶ τὴν Σύνταξιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Ποιητικὴν Μέθοδον, Παρά Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησιν 1734, σ. 269: *Περὶ Συντάξεως τῶν Προθέσεων - ἢ Μετά. Γενικῆ, καὶ Αἰτιατ.. / δ' τρόπον. ποίει μηδέν μετ' ὀργῆς. Ἰσοκρ.*

ἡττᾶσθαι	τό νά ἡττῶνται νικῶνται
τῆς σῆς διανοίας	ἀπό τήν ἐδικήν σου διάνοιαν ἀγχίνοιαν
καί νομίζειν	γνώσιν σύνεσιν ἐπιτηδειότητα
ὑπέρ τῆς σεαυτῶν σωτηρίας	καί νά νομίζωσι λογιάζωσι
ἄμεινόν	διά τήν σωτηρίαν τους (εὐ)τυχίαν τους
σε	ἐλευθερίαν τους ⁹³¹
βουλεύεσθαι·	κρεῖττον καλλιώτερα
πολεμικός	ὅτι ἐσύ
γίνου	σκέπτεσαι στοχάζεσαι διανοῆς φροντίζης
ταῖς ἐπιστήμαις	ἄξιος τοῦ πολέμου ⁹³²
καί ταῖς παρασκευαῖς.	ὑπαρχε χρημάτιζε ἔσο
εἰρηνικός	μέ τάς ἐπιστήμας ἐμπειρίας τέχνας
δέ,	καί μέ τάς παρασκευᾶς προετοιμασίας
τῷ μηδέν	πρό τοῦ πολέμου γινομένης
παρά το δίκαιον	εἰρηνικός
πλεονεκτεῖν	καί γίνου ὑπ: ἔσο χρημάτιζε
οὕτως	κάνένα πρᾶγμα
ὀμίλει	ἔξω τοῦ δικαίου ἀδίκως παρανόμως
τῶν πόλεων	τό νά μήν πλεονεκτῆς ἀδικῆς ἀρπάξης
πρός τούς ἡττους,	λαμβάνης
ὥσπερ	τέτοιας λογιῆς
ἄν	συναναστρέφου διοικεῖσο
τάς κρείττους	μέ τάς κομπολόις χωρία
πρός σεαυτόν	τά μικρά ποταπᾶ ὀλιγαν(τα) εὐτελή
ἀξιώσεως.	καθώς ὅτι λογιῆς
φιλονεῖκει	ἤθελε
	αἱ μεγάλαι πολιτεῖαι
	εἰς τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
	κρίνης ἀγαπᾶς προαιρηῆσαι νά
	εὕρισκονται
	μή φιλονίκη μή ἔριζε

μή περί

103v

μή περί

διά ὅλα

⁹³¹ Η προσέγγιση της λ. «σωτηρία» μέσα από την αναφορά στην έννοια της ἐλευθερίας, παραπέμπει ἴσως σε κάποια φιλοσοφική προδιάθεση (ηθική ἐλευθερία) ἢ πρόκειται για μια περίπτωση ἔμμεσου σχολιασμοῦ της ἐπιθυμίας ἐνός ολόκληρου ἔθνους.

⁹³² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 27 : ις. πολεμικά.

ἀπάντων,
ἀλλά
περὶ ὧν
ἄν
κρατήσαντί
σοι
μέλλει
συνοίσειν.
φαύλους
ἡγοῦ,
μή τούς
συμφερόντως
ήττωμένους,
ἀλλά
τούς (μετά)
βλάβης
περιγινόμενους
μεγαλόφρονας
εἶναι
νόμιζε,
μή τούς
μείζω
περιβαλλομένους,

ῶν
οἰοί τε
εἰσί
κατασχεῖν,
ἀλλά
τούς
μετρίων μὲν
ἐφιεμένους
ἐξεργάζεσθαι
δέ
δυναμένους,

οἷς
ἄν
ἐπιχειρῶσί.
ζήλου

τά πράγματα
ἀμή φιλονεικη
διὰ ἐκεῖνα τά πράγματα διὰ τὰ ὅποια
ἀνίσως
ὅταν κρατήσης ἐξουσιάσης κυριεύσης αὐτά
εἰς ἐσένα
μέλλει
νά ὠφελήσουν νά χρησιμεύσουν (συμβάλλουν)
κακούς πονηρούς (ὄχληρούς)
μή νομίζης λογιάζης
ἐκείνους
λυσιτελῶς χρησίμως
ὅπου ἡττῶνται νικῶνται
ἀμή νόμιζε φαύλους
ἐκείνοι
μέ βλάβην ζημία (των)
ὅπου περιγίνονται νικῶσι κυριεύουσι
γενναῖοι ἀνδρεῖοι συνετοί⁹³³
ὅτι ὑπ: καί εἶναι
νομίζης μή λογιάζης μή ὑπολαμβάνης
μή ἐκείνους
μεγάλας (πολυανού'ς)
ὅπου περιβάλλονται ἔχουσι κέκτηνται βασιλείας
ἡγεμονίας
τάς ὁποίας
δυνατοί ἄξιοι
ὑπ: σι καί εἶναι
νά κατασχωῖσι κυβερνῶσι οἰκονομῶσι (αὐτ...)
ἀμή νόμιζε εἶναι μεγαλόφρονας
ἐκείνοι
μέτριας ἱκανάς
ὅπου ἐφίενται ἀγαπῶσι ὀρέγονται βασιλείας

καί
ὅπου δύνανται ἰσχύουσι ἠμποροῦσι ἐκείνας τάς
βασιλείας
τάς ὁποίας
ἤθελαν
ἐπιχειρισθῶσι λάβωσι
μιμου μή θαύμαζε

⁹³³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 27 : ιζ. μεγαλοψυχίαι.

μή
τούς
μεγίστην
ἀρχήν
κτησαμένους,
ἀλλά
τούς
ἄριστα
τῇ παρούσῃ
χρησαμένους,

καί νόμιζε
τελέως
εὐδαιμονήσειν,
οὐκ ἔάν
ἀπάντων
ἀνθρώπων

μή
ἐκείνους
μεγαλωτάτην
ἐξουσίαν βασιλείαν ἡγεμονίαν
οἵτινες ἔχουσι κέκτηνται
ἀμή μιμοῦ
ἐκείνους
ἀρίστως εὐτυχῶς
τὴν παροῦσαν τὴν ἐνεστῶσαν τὴν εὐρισκομένην
ὅπου χρῶνται μεταχειρίζονται κυβερνῶσι
οἰκονομῶσι
καί νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
ἐντελῶς
ὅτι θέλεις εὐδαιμονήσεις φανῆς εὐτυχεῖς
ἄχι ἀνίσως
ὅλους
τούς ἀνοῦ'ς

μετά

104r

μετά φόβον
καί κινδύνων
ἄρχης,
ἀλλ'
ἔάν
τοιούτος
ᾧν,
οἶον χρή,
καί πράττων

ὥσπερ
ἐν τῷ παρόντι
μετρίως
ἐπιθυμῆς,
καί
μηδενός τούτων
ἀπορηῆς,
φίλους

μέ φόβους τρομούς
καί μέ κινδυνους ταραχάς διωγμούς
ἐξουσιάσης κυριεύσης βασιλεύσης
ἀμή νόμιζε τελε(ως) εὐδαιμονήσεις
ἀνίσως
τέτοιος ἡγεμών
ὑπ: ης καί εἶσαι
καθώς πρόπει προσήκει εἰς τούς βασιλεῖς
καί ἀνίσως πράττης οἰκονομῆς κυβερνης τὰς πολλάς
ἡγεμονίας
καθώς ὅτι λογιῆς κυβερνεῖς
εἰς τὴν παροῦσαν ἐνεστῶσαν ἡγεμονίαν βασιλείαν
μέτρια ἱκανά ἀρκετά⁹³⁴
καί ἀνίσως ἀγαπᾶς ἐφίεσαι
καί δέν
κάνένα ἀπό αὐτά ὅπου ἔχεις κέκτησαι τώρα:-
ἤθελε ἐλλείπης δέν ἰστερηῆσαι
ἡγαπημένους εὐνους⁹³⁵

⁹³⁴ Ελληνική ηθική και ελληνική σκέψη συναντώνται στην έννοια του «μέτρου».

κτῶ	ποίει μή κάμνε
μή	μή
πάντας	ὄλους
τούς βουλομένους,	ὅποῦ βούλονται θέλουσι ἀγαπῶσι νά φιλιώνονται
	μέ ἐσένα
ἀλλά	ἀμή ποίει φίλους
τούς	
τῆς σῆς	

φύσεως ἀξιόους ὄντας. μηδέ μεθ' ὧν ἥδιστα συνδια-

τρίψεις, ἀλλά μεθ' ὧν ἄριστα τήν πόλιν διοικήσεις.

ἀκριβεῖς ποιῶν τάς δοκιμασίας τῶν συνόντων,

εἰδώς ὅτι πάντες οἱ μή σοι πλησιάζοντες, ὅμοιον –

σε τοῖς χρεωμένοις νομιῶσι. Τοιούτους ἐφίστη τοῖς

πράγμασι τοῖς μή διά σοῦ γινομένοις, ὡς αὐ-

104v

τός τάς αἰτίας ἕξων, ὧν ἄν ἐκεῖνοι πράξωσι.

πιστούς ἡγοῦ, μή τούς πᾶν, ὅτι ἄν λέγῃς, ἢ ποι-

ῆς, ἐπαινοῦντας, ἀλλά τούς τοῖς ἀμαρτανομένοις

ἐπιτιμῶντας.

δίδου	δίδου πάρεχε χωρήγει
παρῴρησιαν	ἄδειαν θαρῴρος ἐλευθεροστομίαν ⁹³⁶
τοῖς εὖ	εἰς τούς
φρονοῦσιν	φρονίμους γνωστικούς συνετούς πεπαιδευμένους

⁹³⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 27 : ιη. φιλῖαι.

⁹³⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 677 : παρῴρησις, ἀντί τοῦ βλασφημίας, καί λοιδορίας, ἰσοκράτης βουσίριδι.

ἵνα	τους ἐρχομένους εἰς σέ
περί ὧν	ἤθελε
ἀμφιγονῆς,	διὰ ἐκεῖνα τά πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα
ἔχης	ἀμφιβάλῃς διστάζης ⁹³⁷
τούς συνδοκιμάσοντας.	διὰ νά ἔχῃς κέκτησαι
	ἐκείνους ὅπου μέλλουν νά δοκιμάσουν νά
	ἐρευνήσουν νά ἐξετάσουν
διόρα	βλέπε θεώρει πρόσεχε ⁹³⁸
καί τούς τέχνη	ἐκείνους μέ τέχνη τεχνικῶς ἐσένα
κολακεύοντας,	ὅπου κολακεύουν θεραπεύουν ἐσένα
καί τούς	καί ἐκείνους
μεθ' εὐνοίας	μέ εὐνοϊαν στοργήν ἀγάπην
θεραπεύοντας,	ὅπου θεραπεύσουν ὑπουργοῦσι ὑπηρετοῦσι
	στοργήν
ἵνα	διὰ νά
μή πλέον	περισσότεραν ἀγάπην
οἱ πονηροί	οἱ κακοί οἱ φαῦλοι
τῶν χρηστῶν	ἀπό τούς χρηστούς καλούς
ἔχωσιν.	μήν ἤθελε ἔχωσι κέκτησαι
ἄκουε	καί ἔχε προσοχήν ἀκρόασιν
τούς λόγους	εἰς τά λόγια ὅπου λέγουσι οἱ ἄνοι
τούς περί	
ἀλλήλων,	ἀναμεταξύ τους
καί πειρωῶ	καί σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ
γνωρίζειν	νά γνωρίζῃς νά μανθάνῃς νά καταλαμβάνῃς
ἅμα	ὁμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν
τούς λέγοντας,	τά λόγια τους
ὁποῖοι	ποταπά λόγια εἰσίν
καί τινές	καί ποῖοι
εἰσίν,	ὑπ: σι καί εἶναι ἐκεῖνοι
καί περί ὧν	καί διὰ ἐκεῖνα τά λόγια τά ὁποῖα
ἄν λέγωσι.	ἤθελαν ὁμιλῶσι.

ταῖς

105r

⁹³⁷ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, collegit partim, digeffitque, Johannes Stephanus Bernard, M. D., apud Lugduni Batavorum 1757, σ. 43 : Ἀμφιγονῶ κάλλιον, ἢ ἀμφιβάλλω. Πλάτων ἐν Γοργία· ἀμφιγονῶ μέντοι, ὃ πῶλε, ἐφ' ἐκάστου ὧν λέγεις.

⁹³⁸ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 28 : κα. συκοφαντίαι.

ταῖς αὐταῖς
κόλαζε
ζημίαις
τούς
ψευδῶς
διαβάλλοντας,

αῖς περ
ἄν
τούς ἐξαμαρτάνοντας.

ἄρχε σε
αὐτοῦ
μηδέ ἦττον,
ἢ καί τῶν ἄλλων,
καί τοῦτο
ἡγοῦ
βασιλικώτατον,
ἐάν
μηδεμιᾶ
δουλεύης
τῶν ἡδονῶν,
ἀλλά
κρατῆς

τῶν ἐπιθυμιῶν
μᾶλλον,
ἢ
τῶν πολιτῶν.

μηδεμίαν
συνουσίαν
εἰκῆ
προσδέχου,
μηδέ ἀλογίστως

ἀλλ'
ἐπ' ἐκείναις ταῖς διατριβαῖς

μέ τās αὐτά τιμωρίας
παίδευε τιμῶρει
ποινάς κολάσεις
ἐκείνους
μή ἀληθῶς ψευδῶς
ὅπου διαβάλλουσι κατηγοροῦσι
συκοφαντοῦσι
μέ τās ὅποιας
ἤθελες παιδεύης
ἐκείνους ὅπου ἁμαρτάνωσι σφάλωσι
πταίωσι

κυρίευε ἐξουσίαζε⁹³⁹
τόν ἑαυτόν σου
περισσότερον
ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
καί αὐτό ὅτι ὑπ: καί εἶναι ἴδιον
νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
τοῖς βασιλεῦσι τοῖς ἡγεμῶσι
ἀνίσως
εἰς κάμμίαν ἀπόλαυσιν
δέν δουλεύης δέν νικᾶσαι δέν ὑποτάσσεσαι
ἡδονήν σαρκικήν
καί ἀνίσως
ἐξουσιάζης κυριεύης κρατῆς τόν ἑαυτόν
σου

ἀπό τās αἰσχροῦς ἐπιθυμίας
περισσότερα
παρά
τούς πολίτας τούς ὑπηκόους τούς
ὑποχειρίους σου

μή κάμμίαν
συνομιλίαν⁹⁴⁰
ματέως ἀνοφελῶς
προσδέχεσαι μή λαμβάνης μή προσείεσαι
μήτε ἀποστοχαστως ἀσκεπτως ἐκ τοῦ
προχείρου

ἀμή
εἰς ἐκείνας τās διατριβάς συνομιλίας

⁹³⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 28 : κβ. ἐγκράτεια. / Ἐννοεῖ τὴ «σωφροσύνη» που ἀποτελεῖ τὴ θεμελιώδη ἀρχὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψης.

⁹⁴⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 28 : κγ. συνομιλία.

ἔθιζε
σεαυτόν
χαίρειν,
ἐξ' ὧν
αὐτός τε
ἐπιδώσεις,
καί τοῖς ἄλλοις
βελτίων
εἶναι
δόξεις.
μή φαίνου
φιλοτιμούμενος
ἐπί τοῖς τοιούτοις,

ἄ
καί τοῖς κακοῖς
διαπράξασθαι

συναναστροφάς
συνήθιζε γύμναζε παιδεύε
τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
νά χαιρῆ νά ἀρέσκεται νά καταγίνεται
διά μέσου τῶν ὁποίων
ἐσύ
θέλει εὐδοκιμήσεις προκόψεις
καί εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
καλός ἀγαθός βέλτιος ἐνάρετος
ὅτι ὑπ: ς καί εἶσαι
θέλει φανῆς
μή φαίνεσαι μή δείκνυσαι
ὅτι καυχᾶσαι κομπάζης⁹⁴¹
εἰς τὰ ἔργα τὰς πράξεις τὰ ἐπιτηδεύματα
κατορθώματα
τά ὅποια ἐκεῖνα
καί εἰς τούς κακοῦς πονηροῦς φαύλους
νά πράξωσι νά ποιήσωσι νά κάμνωσι νά
ἐνεργήσωσι

δυνατόν

105v

δυνατόν
ἐστιν,
ἄλλ'
ἐπ' ἀρετῇ
μέγα φρονῶν,
ἧς
οὐδέν μέρος
τοῖς πονηροῖς
μέτεστι.
νόμιζε
τιμῶν
ἀληθεστάτος

δυνατόν ἐφικτόν
εἶναι
ἀμή
διά τήν ἀρετήν σου
μεγαλοῦχει (ἐπαίρου) φιλοτιμοῦ
ἀπό τήν ὁποίαν ἀρετήν
κάνένα μέρος κάμμία κληρουχία μετοχή
εἰς τούς πονηροῦς φαύλους
δέν ὑπ: δέν εἶναι⁹⁴²
λογίαζε ὑπολάμβανε
τιμή δόξη
ἀληθεῖς μή ψευδεις

⁹⁴¹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 28 : κδ. φιλοτιμίαι.

⁹⁴² Ο. π., Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ἑλληνική ἀκριβεστάτη, σ. 165, *Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ Ἄρθρου Ὑποτακτικοῦ*. Λέγεται Ὑποτακτικόν, ὅτι τοῖς προηγουμένοις ὀνόμασιν ὑποτάττεται. Οἶον. ἐπ' ἀρετῇ μέγα φρόνει, ἧς οὐδέν μέρος τοῖς πονηροῖς μέτεστιν. Ἰσοκρ.

εἶναι,
μή τās
ἐν τῷ φανερω̄
μετά δέους
γινόμενας,
ἀλλ'
ὅταν
αὐτοῖ
παρ' αὐτοῖς
ὄντες,
μᾶλλον
σου τὴν γνώμην,
ἢ τὴν τύχην,
θαυμάζωσι.
λάνθανε μὲν
ἐάν
ἐπι τῷ
σοι
συμβῆ,
τῶν φαύλων
χαίρειν,
ἐν δείκνυσο
δέ
περὶ τὰ μέγιστα
σπουδάζων.
μή
τούς μὲν ἄλλους
ἀξίου
κοσμῖως
ζῆν,
τούς δέ
βασιλέας
ἀτάκτως,
ἀλλά
τὴν σεαυτοῦ
σωφροσύνην
παράδειγμα
τοῖς ἄλλοις

ὅτι ὑπ: σι καὶ εἶναι
ὄχι ἐκείνας ὅπου
φανερά παρρησία ἐμπροσθέν σου
ἀπό φόβον τρόμον συστολήν δέος
γίνονται τελοῦνται λέγονται
ἀμή
ὀπηνίκα ὀπόταν
αὐτοῖ οἱ ἴδιοι
κατ' ἰδίαν ξεχωριστά ἀναμεταξύ τους
ὑπ: σι καὶ εἶναι (εὐρίσκον)
περισσότερα
τὴν διάθεσιν τὴν προαίρεσίν σου
παρὰ τὴν εὐτυχία ἡγεμονίαν σου
ἤθελε (ἐπαιρῶσι) ἐγκομιάζωσι ἐφημίζωσι
κρυπτούς ἀφανεῖς ἀγνωριστοὺς γίνου τῆς πολλῆς⁹⁴³
ἀνίσως
διὰ κανένα ἔργον
εἰς τοῦ λόγου σου
ἤθελε ἀκολουθήση ἐπέλθη γένη
ἀπό τὰ φαῦλα ἄπρεπα ἀπαίσια αἰσχροῦ
νά χαίρεσαι ἡδύνεσαι τέρπεσαι
δεικνύου φαίνου
καί
διὰ τὰ μεγαλώτατα τιμιώτατα πράγματα
ὅτι σπουδάζης φροντίζης
μή
οἱ ἄλλοι ἄνοι
θέλε μή βούλου μὴν κρίνης ἀξιον
εὐτακτως εὐσχημως (ἀ)σεμνῶς
νά ζῶσι βιωσι διαγῶσι ἀπερνῶσι τὴν ζωὴν τους
καί
οἱ βασιλεῖς ἀνακτες ἐξουσιασταί νά ζῶσι
ἀπρεπῶς (ἀσέμνως) ἀκρατῶς
ἀμή
τὴν ἐδικὴν ἐγκράτειαν χαλιναγωγίαν τῶν παθῶν
ἐξομπλιον ὑπόδειγμα εἰκόνα⁹⁴⁴
τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς

⁹⁴³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 28 : κε. κρύψις ἡδονῶν.

⁹⁴⁴ Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 535 : παράδειγμα, - ατος, τὸ. Ρ. παράδειγμα, εἰκόνα. Λ. exemplum, exemplar. Ἴτ. esempio, esemplare. Ἰσοκρ.

καθίστη,
γιγνώσκουν,

ποίει κάμνε δείκνυε⁹⁴⁵
μέ τό νά γινώσκης ἡξεύρης ἐπιστασαι

ὅτι

106r

ὅτι
τὸ τῆς πόλεως ὅλης
ἦθος
ὁμοιοῦνται
τοῖς ἄρχουσι

σημεῖον
ἔστω
σοι
τοῦ καλῶς
βασιλεύειν,
ἐάν
τούς ἀρχομένους
ὄρᾳς
εὐπορωτέρους,
καί σωφρονεστέρους

γινομένους,
διά τήν σὴν ἐπιμέλειαν.

περι πλείονος ποιού
δόξαν
καλήν
ἢ
πλουῶτον
μέγαν

πῶς
ἢ ὅλων τῶν πολιτειῶν
διάθεσις ἢ προαίρεσις ὁ τρόπος ἢ γνώμη
ὁμιάζεται ἐξισώνεται γίνεται ὁμοια
μέ τούς ἄρχοντας ἡγεμόνας δηλ: μέ τό ἦθος τῶν
ἀρχόντων
σύμβουλευ(σιν) γνώρισμα τεκμήριον⁹⁴⁶
ἄς ὑπ: ἄς εἶναι
εἰς τοῦ λόγου σου
τοῦ ἐνόμως ὀρθῶς δικαίως
ὅτι βασιλεύης ἐξουσιάζης (κυριεύης)
ἀνίσως
τούς ὑποκειμένους ὑπηκόους σου
βλέπης κατοπτεύης θεάσαι
εὐπορότεροι πλουσιότεροι πολιολβότεροι
καί σωφρονέστεροι ἐγκρατεστεροι ἐναρετώτεροι
σεμνότεροι
ὅτι γίνονται ἀποβαίνουσι ἀποκαθίστανται
διά τήν ἐδικήν σου φροντίδα ἐπιμέλειαν
κηδαιμονίαν
σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ⁹⁴⁷
τιμήν εὐκλειαν φύμην ὑπόληψιν
καλήν ἀγαθήν ἐπαινετήν ἀρεστήν
παρά
ὄλβον θησαυρόν
μεγάλον πολιάριθμον⁹⁴⁸

⁹⁴⁵ Ο. π., Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικής ἢ περί μορίων, σ. 302: *Ἐνικόν Προστακτικόν τῆς Δευτέρας. ἴσταθι, καὶ ἴστη, ἰστάτω. τοιούτους ἐφίστη τοῖς πράγμασι. Τὴν σεαυτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη.*(*Ἰσοκρ. ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα.*) Ο τίτλος τῆς παραγράφου *Ἡ ἐν χρήσει Κλίσις ἐπὶ τινων τῆς Δευτέρας καὶ Τρίτης τῶν εἰς Μὶ Συζυγίας.*

⁹⁴⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 29 : κς. *σημεῖον τοῦ καλῶς βασιλεύειν.*

⁹⁴⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 29 : κζ. *εὐδοξίαν ληπτέον τοῖς τέκνοις.*

⁹⁴⁸ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματικὴ Περὶ Συντάξεως ὁμοῦ καὶ ἑτέρα Μιχαήλ Συγγέλου, Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησι 1745, σ. 55: *Ἔσα πλησμονήν,*

τοῖς παισὶ
καταλειπεῖν.
ὁ μὲν
γάρ
θνητός
ἢ δέ
ἀθάνατος·
ἢ δόξῃ μὲν
χρήματα
κτητά,
δόξα
δέ
χρημάτων
οὐκ
ὠνητή
καὶ τὰ μὲν
καὶ τοῖς φαύλοις
παραγίγνεται,
τὴν δέ
οὐχ οἶον τε,
ἀλλ'
(ἢ) τοὺς διενεγκότας

κτησασθαι.
τρύφα μὲν
ταῖς ἐσθῆσι,
καὶ τοῖς
περὶ τό σῶμα
κόσμοις

εἰς τοὺς παῖδας εἰς ( ) τέκνα σου
νά ἐγκαταλήπῃς ἀφίσης ἐάσης (παρα.....)
ὁ πλοῦτος ὑπ:
διότι
φθαρτός προσκαιρος ἐφήμερος
καὶ ἢ δόξα ὑπ:
αἰώνιος παντοτινὴ ἀτελεύτητος
καὶ μέ τὴν δόξαν τιμὴν εὐκλειαν καλὸν ὄνομα
τὰ ἄσπρα τὰ ἀργύρια ὑπ: σι
ἀποκτὰ ἀγοραστὰ προσποριστὰ
ἢ τιμὴ ἢ εὐκλεια
ἀλλά
ἀπό τὰ χρήματα ἄσπρα ἀργύρια
δέν ὑπ:
ἀγοραστή προσποριστή
καὶ τὰ χρήματα
καὶ εἰς τοὺς φαύλους κακοὺς πονηροὺς
παραγίνονται ἄρχονται ἐπιφοιτῶσι δίδονται
τὴν δόξαν ὅμως
δέν εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
παρεξ ὅμως
ἐκεῖνοι ὅπου διενέγκουσι διαφέρουσι διαλάττουσι
κατὰ τὴν ἀρετὴν καθηδυπάθει(α)
νά ἀποκτήσῃ προσπορίσῃ κερδήσῃ τινάς
ἡδύνου εὐφραίνου ἐντρύφα⁹⁴⁹
εἰς τὰς ἐσθῆσις αλουργίδας βασιλικά φορέματα
καὶ κατὰ τοὺς
ὅπου ἀνήκουσι θεωροῦνται πάρεξ εἰς τό σῶμα
στολισμούς

106v

κόσμοις,
καρτέρει
δέ,

καλλωπισμούς ὠραῖσμούς
ὑπόμενε ὑπόφερε ἔσο καρτερικός μακρόθυμος
ὅμως

ἔλλειψιν, κόρον, λύτρωσιν, ἰργμόν, προτίμην, ἀνάμνησιν σημαίνει, καὶ ταῦτα ὡσαύτως συντάσσεται. - Σημειώσατε ὅτι ἐν τοῖς σημαντικοῖς αἰρέσεως, παραφράσεσι χρῶνται οἱ Ἕλληνες οὕτως, πλείονος ποιεῖ δόξαν καλήν, ἢ πλοῦτον μέγαν, παρ' Ἰσοκράτει. - Ο τίτλος Κεφαλαίου εἶναι: Ὅσα γενικὴν ἀπαιτοῦσι μετὰ αἰτιατικῆς.

⁹⁴⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 29 : κη. ἐσθήτων τρυφή μετὰ καρτερίας.

ὡς
χρῆ
τούς βασιλέας,
ἐν τοῖς
ἄλλοις
ἐπιτηδεύμασιν.
ἵνα
οἱ μὲν
ὀρθῶντες
διὰ τὴν ὄψιν

ἄξιόν
σε
τῆς ἀρχῆς
εἶναι
νομίζωσιν
οἱ δέ
συνόντες

διὰ τὴν
τῆς ψυχῆς
ῥώμην,
τὴν αὐτὴν
ἐκείνοις
γνώμιν
ἔχωσιν.
ἐπισκόπει
τούς λόγους

ἀεὶ
τούς σαυτοῦ,
καὶ τὰς πράξεις
ἵν'
ὡς
ἐλαχίστοις
τοῖς ἀμαρτήμασι
περιπίπτῃς.

κράτιστον μὲν

καθὼς
πρέπει νὰ εἶναι
οἱ βασιλεῖς ἀνακτες ἐξουσιασταὶ ἡγεμόνες
εἰς τὰς
ἄλλα
ἐπιχειρήματα βασιλικὰς καὶ ἀρετὰς διηκόησης
ὅπως
ἐκεῖνοι
ὀποῦ ὀρθῶσι βλέπωσι ἔξωθεν
διὰ τὴν ἐξωτερικὴν θεωρίαν βιολικὴν
μεγαλοπρεπειαν
ἄξιος κατάλληλος
ἐσένα
τῆς ἐξουσίας ἡγεμονίας δεσποτείας
ὅτι ὑπ: καὶ εἶσαι
ἤθελε λογιάζωσι ὑπολαμβάνωσι κρίνωσι
ἐκεῖνοι καὶ
ὀποῦ συνυπάρχουσι συναναστρέφονται
συνομιλῶ μετὰ σοῦ
διὰ τὴν
τῆς καρδίας σου
ἀνδρείαν γενναϊότητα καρτερίαν
τὴν αὐτὴν τὴν
μέ ἐκείνους τούς ἔξωθεν ὀρθῶντες
ἰδίαν γνώμην δόξαν ὑπόληψιν
ἤθελε ἔχωσι κέκτηνται
στοχάζου συλλογίζου θεώρει⁹⁵⁰
λόγια ῥήματα ὁμιλίας ὀποῦ μέλλῃς νὰ
προφέρῃς
πάντοτε διαπαντός
τὰ ἐδικὰ σου
καὶ τὰ ἔργα ἐπιχειρήματα ἐπιτηδεύματά σου
διὰ
κατὰ πολλά
ἐλαχιστα ὀλιγοτάτα βραχύτατα
εἰς ἀμαρτήματα σφάλματα πλημμελήματα
νὰ ἤθελε κρημισθῆς ἐξωκείλης ἐξολησθένης
καταφέρῃσαι
ἐξαιρετον βέλτιστον ὠφελιμώτατον⁹⁵¹

⁹⁵⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 29 : κθ. περίσκεψις.

⁹⁵¹ Στο ἴδιο, σ. 29 : λ. ἀκμὴ τῶν καιρῶν.

τῆς ἀκμῆς
τῶν καιρῶν
τυγχάνειν.
ἐπειδὴ
δέ
δυσκαταμαθήτως

ἔχουσιν,
ἐλλείπειν

αἰροῦ
καί μὴ πλεονάζειν.

αἰ γὰρ μετριότητες

μᾶλλον ἐν ταῖς ἐνδείαις,

ἢ ταῖς

τὴν ἀκμὴν ὀξύτητα τὴν εὐτυχίαν εὐκαιρίαν δηλ
τῶν πρόσφορον ἀρμόδιων καιρὸν ὑπ: πρᾶγμα
νά ἐπιτυγχανῆς ἐπιλαμβάνῆς
οἱ προσήκοντες καιροί
ἀλλὰ
δυσκατανοήτως δυστεκάρτως [δοσλήπτως]
δυσεπιτυχῶς
διάκεινται εὐρίσκονται
νά ἐλλείπῃς ὑστερήσαι νά εἶσαι ἐλλιπέστερος
ἐνδεέστερος νά προσέρχεσαι πορεύεσαι
προτίμα πρόκρινε θέλε ἀγάπα
καί νά μὴ πλεονάζῃς πλεονεκτῆς ὑπερβαίνῃς
προφθάνῃς προλαμβάνῃς τό μέσον τόν καιρὸν
αἰ διότι μεσότητες αἰ ἰκανότητες οἰ δυνάμεις
τοῦ μέσου τῆς ἀρετῆς⁹⁵²
περισσότερον εἰς τὰς ἐνδείας ὑστερήσεις
ἐλλείψεις
παρὰ εἰς τὰς

107r

ὑπερβολαῖς
ισχύουσιν.

ἀστεῖος
εἶναι
πειρῶ,
καί σεμνός.
τό μὲν
γάρ
τυραννίδη
πρέπει,
τό δέ
πρὸς τὰς συνουσίας

ἀρμότει.
χαλεπώτατον
δέ

ὑπερβολὰς ὑπεροχὰς πλεονασμοῦς
δύνανται ἐνεργοῦσι ἔχουσι δυνάμιν ἐνέργεια
κατορθωνονται
περίχαρος γλυκολογος εὐπροσηγορος⁹⁵³
νά ὑπ: ἡς νά εἶναι
σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ
καί ἔνδοξος σεμνοπρεπῆς σοβαρός
τό νά εἶσαι σεμνός
διότι
εἰς τὴν βασιλείαν
προσῆκει συντείνει συμβάλλει
καί τό νά εἶσαι ἀστεῖος
εἰς τὰς συνομιλίας συναναστροφὰς
συνδιατριβὰς
ἀρμόζει χρησιμεύει ὠφελεῖ
δυσκολώτατον δυσχερέστατον ἐργοδέστατον
ὅμως

⁹⁵² Η ἐξήγηση του μέτρου = το μέσον της ἀρετῆς.

⁹⁵³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 29 : λα. ἀστεῖος καὶ σεμνός.

τοῦτο	αὐτό τό νά εἶσαι τινάς ἀστεῖος ἄμα καί σεμνός
πάντων	ἀπό ὅλα
ἐστί	ὑπ: καί εἶναι
πραγμάτων.	τά ἐν βίῳ ἀνιᾶ πράγματα
εὐρήσεις	θέλει εὐρης τύχης λάχης
γάρ	διότι ἐρευνόντας
ὡς ἐπί πολύ	ταῖς περισσότεραις φοραῖς
τούς μέν σεμννομένους	ἐκείνους ὅπου σεμνήνονται μεγαλύνονται ἐγκαλλωπίζονται σπουδάζουν νά φαίνονται σεμνοί σοβαροί
ψυχρούς	σκληροί ψυχροί ἀηδεῖς ὑπερήφανοι
ὄντας,	ὅτι ὑπ: σι καί εἶναι
τούς	ἐκείνους
δέ	καί εὐρήσεις
βουλομένους	ὅπου βούλονται θέλωσι ἀγαπῶσι
ἀστείους	ἀστεῖοι γλυκομίλητοι εὐπροσήγοροι
εἶναι,	νά ὑπ: σι νά εἶναι
ταπεινούς	ταπεινοί ἀχρεῖοι (σ)μιαροπρεπής ἀνδραπαδόδεις
φαινομένους.	φαίνονται ὀρῶνται δείκνυνται
δεῖ	πρέπει προσήκει ἀνάγκη ἐστί
δέ	ὅμως ἐσύ
χρησθαι μέν	νά μεταχειρῆζεσαι μετέρχεσαι
ἀμφοτέραις	καί τά δύο αὐτά
ταῖς idéαις	ιδιώματα εἰκόνας ⁹⁵⁴
ταύταις,	τῆς ζωῆς σου
τήν	τήν
δέ	καί νά
συμφοράν	βλάβην ζημίαν τό ἀμάρτημα ἔλλειψις
τήν ἐκατέραις	εἰς αὐτά τά δύο ἡδέας τό μέν τό σεμνόν τό ὑπερήφανον εἰς τό δέ ἀστεῖον τό ταπεινόν
προσοῦσαν	ὅπου ὑπ: εὐρίσκεται
διαφεύγειν.	διαφεύγης (ἐκαλίνης) μισεις
ὅ,τι ἄν	ὅποιον πράγμα ⁹⁵⁵
ἀκριβῶς	ἐντελῶς λεπτομερῶς
εἰδέναι	νά ἤξεύρης γινώσκης

⁹⁵⁴ Ο. π., Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, σ. 404 : ἰδέα, ἡ μορφή. καί ἀπό τούτου ἰδέαι, αἱ ὁδοί καί οἱ τρόποι· καί παρὰ Πλάτωνι ἰδέα, οἱ τύποι τῶν οὐσιῶν, ἀνθρωπότητος, βοότητος, καί τῶν ἄλλων. ἰδέαι καί παρὰ τοῖς ῥήτορσιν, αἱ τῶν λόγων μορφαί καί ποιότητες, δεινότης, γλυκύτης, εὐκρίνεια, καί τᾶλλα. σημειῶσαι δέ, ὡς οὐδεὶς τῶν δοκιμοτάτων ἰδέαν ἐπὶ ἀνθρώπου λέγει, ἀλλὰ εἶδος καὶ ὄψιν. οἶον ἀγαθός τὸ εἶδος, καὶ ἀγαθὸς τὴν ὄψιν.

⁹⁵⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 30 : λβ. ἡ τοῦ μανθάνειν ὁδός.

βούλει,
ᾧν
ἐπίστασθαι
προσῆκει
τούς βασιλέας,
ἐμπειρία

μέτιθι
καί φιλοσοφία.

τό μὲν γάρ φι-

βούλεσαι θέλης ἀγαπᾶς
ἀπό τὰ ὅποια
νά ἤξεύρωσι γινώσκωσι
πρέπει ἀρμόζει
οἱ βασιλεῖς ἀνακτες ἡγεμόνες
τὴν ἐμπειρίαν τὴν πρακτικὴν γνῶσιν ἄσκησιν
γύμνασιν
μεταχειρίζου μετέρχου
καί τὴν φιλοσοφίαν τὴν θεωρητικὴν γνῶσιν
μάθησιν ἐπιστήμην⁹⁵⁶
ἢ φιλοσοφία διότι

107v

φιλοσοφεῖν
τάς ὁδούς
σοι
δείξει,
τό δέ
ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων

γυμνάζεσθαι,
δύνασθαι
σε
χρηῆσθαι
τοῖς πράγμασι

ποιήσει.
θεώρει
τά γιγνόμενα,
καί τὰ συμπύπτοντα,
καί τοῖς ιδιώταις

καί τοῖς τυράννοις.
ἐάν
γάρ
τά παρεληλυθότα

ἢ θεωρητικὴ γνῶσις μάθησις ἐπιστήμη
τούς τρόπους τὰ μέσα τὰς μεθόδους⁹⁵⁷
εἰς τοῦ λόγου σου
θέλει δείξει φανερώσει δηλοποιήσει διδάξει
τό νά καί
ἐπάνω εἰς αὐτά τὰ ἔργα εἰς ἀσκήσεις
γυμνασιακάς πρακτικὰς
γυμνάζεσαι ἐξασκῆσαι καταγίνεσαι
νά δύνασαι ἰσχύης ἡμπορῆς
ἐσένα
νά μεταχειρίζεσαι μετέρχεσαι κυβερνᾶς
τά πράγματα διοικήσεις ὑποθέσεις τὰ
βασιλικὰς
θέλει ποιήσει κάμη ἀποκαταστήσει
στοχάζου συλογίζου σκέπτου
ἐκεῖνα ὅπου γίνονται τελοῦνται πραττονται
καί ἐκεῖνα ὅπου συμβαίνουσι ἀκολουθοῦσι
εἰς τούς ιδιώτας ιδιωρῶθύθμονας τούς ἄνευ
ἀξιώματος ὄντας
καί εἰς τούς τυράννους βασιλεῖς
ἀνίσως
διότι
τά ἀπερασμένα προαπελθόντα προγεγονότα
παρωχηκότα

⁹⁵⁶ Ἐμπειρία και φιλοσοφία = πρακτικὴ γνῶσις και θεωρητικὴ γνῶσις.

⁹⁵⁷ Ὀδός της φιλοσοφίας = μέθοδος.

μνημονεύης,
ἄμεινον
καί περί τῶν μελλόντων

βουλεύση.
δεινόν
ἡγοῦ
τῶν μέν ιδιωτῶν
ἐθέλειν
τινάς
ἀποθνήσκειν,
ἵνα
τελευτήσαντες
ἐπαινεθῶσι.
τούς δέ βασιλέας
μή τολμᾶν

χρησθαι
τοῖς ἐπιτηδεύμασι
τούτοις,
ἐξ' ὧν
ζῶντες
εὐδοκίμησουσι.

βούλου
τάς εἰκόνας
τῆς ἀρετῆς
ὑπόμνημα
μᾶλλον,
ἢ τοῦ σώματος

ἐνθυμᾶσαι ἀναπολεῖς φέρης εἰς μνήμην
κρεῖττον καλλιώτερον ὀρθώτερον
καί διά τὰ μέλλοντα ἐσόμενα τὰ (μνήσια)
γεγονότα
θέλει βουλευθῆς στοχασθῆς συλογισθῆς
χαλεπόν φαυλον ἄπρεπον ἄτιμον⁹⁵⁸
νόμιζε λογίαζε ὑπολάμβανε
ἀπό τούς ιδιωρῶθμυνας ιδιωπραγοῦντας
τό νά ἐθέλωσι ἀγαπῶσι προαιροῦνται
τινές μερικοί
νά ἀποθνήσκωσι τελευτήσωσι θανατώνωνται
διά ἀφ' οὗ
τελευτήσωσι ἀποθάνωσι μεταλαξωσι τόν βίον
νά δοξασθῶσι τιμηθῶσι ἐγκωμιασθῶσι
καί οἱ βασιλεῖς οἱ ἀνακτες ἡγεμόνες
τό νά μήν τολμῶσι ἀποκοτῶσι νά μήν
ἐθέλωσι
νά μεταχειρίζωνται μετέρχωνται νά πράττωσι
τά ἔργα ἐπιτηδεύματα ἐπιχειρήματα
ἐκεῖνα
ἀπό τὰ ὅποια
ὅταν ζῶσι βιῶσι διάγωσι εἰς τόν δέ τόν βίον
θέλει ἐπαινεθῶσι δοξασθῶσι [ἐφημισθῶσι]
[ἐναρῶρηθῶσι]
θέλε ἀγάπα προτίμα προκρινε⁹⁵⁹
τάς στήλας τούς ἀνδριάντας
τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολιτείας σου
μνημόσυνον ἐνθύμημα
περισσότερον προτιμώτερον
παρά τοῦ κορμίου

κατα

108r

καταλιπεῖν.
μάλιστα μέν
πειρῶ

νά ἐγκαταλήπης ἀφήσης ἐάσης παραιτήσης
καί περισσότερον κατ' ἐξαίρετον τρόπον
διαφερόντως
σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ

⁹⁵⁸ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 30 : λγ. ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς πειρατέον.

⁹⁵⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 30 : εἰκόνες. ἀσφάλεια. εὐδοξία.

τήν ἀσφάλειαν
σεαυτῷ
καί τῇ πόλει
διαφυλάττειν,
ἦν δέ
ἀναγκασθῆς
κινδυνεύειν,
αἰροῦ
καλῶς
τεθνάναι
μᾶλλον,
ἢ
ζῆν
αἰ(σ)χροῶς.
ἐν ἅπασιν τοῖς ἔργοις

μέμνησο
τῆς βασιλείας.
καί φρόντιζε,
ὅπως
μηδέ
ἀνάξιον
τῆς τιμῆς ταύτης
ποιήσης
μή
περ(ι)ίδης

τήν σαυτοῦ φύσιν
ἅμα πᾶσαν
διαλυθεῖσαν,
ἀλλ'
ἐπειδή
θνητοῦ
σώματος
ἔτυχες,
ἀθανάτου
δέ
ψυχῆς,
πειρῶ,

τό ἀσφαλές τό ἀκίνδυνον
εἰς τόν ἑαυτόν σου
καί τήν πολιτείαν ἐπαρχίαν σου
νά διαφυλάττης διατυρῆς διασώζης
ἀνίσως ἀλλά
ἤθελε βιασθῆς παρακινηθῆς στενοχωρηθῆς
καί νά κινδυνεύης ἔλθης πέσης εἰς κίνδυνον
προτίμα πρόκρινε θέλε ἀγάπα
ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρως ἐπαινετως
νά ἀποθάνης τελευτήσης
περισσότερον
παρά
νά ζῆς βιῆς διάγης
ἀτίμως ἐνδόξως καταφρονεμένως
εἰς ὅλα σου τά ἔργα ἐπιτηδεύματα
ἐπιχειρήματα⁹⁶⁰
ἐνθυμοῦ ἀναπόλει ἔχε κατά νοῦν
τό ἀξίωμα τῆς βασιλείας
καί μερίμνα ἐπιμελοῦ
διά νά μήν
κανένα
ἀνάρμοστον ἀνήκειον ἄπρεπον
αὐτῆς τῆς ἀξίας δηλ: τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος
ἤθελε ποιήσης κάμης
ὅσα μήν
ἤθελε παραβλέψης καταφρονήσης
[ὀλιγορήσης] ἐξουθενήσης
τήν ἐδικήν σου ὑπαρξιν ὄντότητα
ὄλην μου ψυχὴν τε καί σώματι
νά διαλυθῆ διαφθορῆ ἀπολεσθῆ
ἀμή
ἐπειδή
θνητόν φθαρτόν πρόσκαιρον εὐήμερον
σῶμα κορμί
ἔλαβες ἐκκληρόθης ἠξιώθης παρὰ θεοῦ⁹⁶¹
αἰώνιον (ἀ)
καί ἔτυχες
ψυχὴν
σπούδαζε ἀγωνίζου ἐπιμελοῦ προθυμοποιοῦ

⁹⁶⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 30 : ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΕΜΝΗΣΘΑΙ

⁹⁶¹ Τυχάνω θνητοῦ σώματος = λαμβάνω τυγχάνω ἀξιώνομαι παρὰ Θεοῦ.

τῆς ψυχῆς
ἀθάνατον
μνήμην
καταλιπεῖν.

μελέτα
περί καλῶν
ἐπιτηδευμάτων
λέγειν,
ἵνα συνεθισθῆς
ὅμοια
τοῖς εἰρημένοις
φρονεῖν.

ἄ δ'
ἄν σοι
λογιζομένω

τῆς ψυχῆς σου
αἰώνιον παντοτεινόν
μνημόσυνο ἐνθύμημα
νά καταλίπης ἀφίσης ἐάσης παραιτίσης εἰς
τους μετά ταῦτα
ἐξασκοῦ συνήθιζε γυμνάζου διά⁹⁶²
διά καλά ἀγαθὰ ἄριστα ἐπαινετά
τά ἐπιτηδεύματα ἔργα κατορθώματα
νά λέγης ὁμιλῆς φθέγγεσαι
διά να ἤθελε γυμνάζεσαι ἐξασκῆσαι μανθάνης
παραπλησίως ὁμοίως
μέ ἐκεῖνα ὅπου λέγονται φθέγγονται παρά σου
νά φρονῆς νά στοχάζεσαι δοξάζης πρεσβεύης
πράττης
τά ὅποια
ἤθελε εἰς τοῦ λόγου σου
ὅταν λογίζεσαι σκέπτεσαι στοχάζεσαι
βουλεύεσαι αὐτά

108v

φαίνηται
βέλτιστα,
ταῦτα
τοῖς ἔργοις
ἐπιτέλει.
ῶν
τάς δόξας
ζηλοῖς,
μιμοῦ
τάς πράξεις.

ἄς
τοῖς παισί τοῖς σεαυτοῦ
ἄν
συμβουλευσίας,
τούτοις
αὐτός

φαίνωνται ὀρῶνται κρίνονται
τά καλώτατα ἐξαίρετα ἄριστα
ἐκεῖνα τά βουλευματα
μέ τά ἔργα ἐμπράκτως
ποίει κάμνε πράττε τελείωνε
τῶν ὀποῖων
τάς τιμάς εὐφημι(ας) τά καλά ὀνοματα
ζηλεύης ἐπαινεῖσαι ἀγαπᾶς ἐπιθυμῆς
ζήλου ἀκολούθει μεταχειρίζου πράττε
τά ἔργα τά ἐπιτηδεύματα κατορθώματα
ἐκείνων τῶν ἀνω'ν
τάς ὀποῖα(ς)
τά ἐδικά σου τέκνα παιδιά (ύ)οῦς
ἤθελε
βουλεύης νουθετῆς ὑποβαλλῆς διδασκῆς
εἰς ἐκεῖνας τάς συμβουλάς
ἐσύ ὁ ἴδιος

⁹⁶² Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 31 : λέγειν. φρονεῖν. λογίζεσθαι. ἐργάζεσθαι. ζηλοῦν. μιμεῖσθαι. συμβουλεύειν. ἐπιτηδεύειν. χρῆσθαι. ζητεῖν.

ἐμμένειν	νά ἐμμένης εὐρίσκεισαι ἐμφιλοχορῆς
ἄξιου.	θέλε ἀγάπα κρίνε ἄξιον
χρῶ	μεταχειρίζου μετέρχου πρᾶττε
τοῖς εἰρημένοις,	τά εἰρημένα λεχθέντα εἰποθέντα
ἢ ζήτει	καί δίωκε γύρευε
βελτίω	κρείττωνα ( ) καλλιώτερα
τούτων	αὐτά τά παρ' ἐμοῦ εἰρημένα
σοφούς	πεπαιδευμένους ἐπιστημονας ἀνδρας ⁹⁶³
νόμιζε,	λογίαζε ὀπολάμβανε
μή	ὄχι
τούς	ἐκείνους
ἀκριβῶς	περιέργως ἐξεταστικός (ἡ)κριβομένος ἐν πρός
	ἐν
περί μικρῶν	διά μικρά ποταπᾶ εὐτελῆ πράγματα
ἐρίζοντας,	ὀποῦ ἐρίζουσι μάχονται φιλονικοῦσι
	λογοτριβοῦσι
ἀλλά	ἀμή νόμιζε σοφους
τούς	ἐκείνους
εὖ	καλῶς ἀκριβῶς ἀπταιστως
περί τῶν μεγίστων	διά τά μέγιστα μεγαλώτατα ὑπέρφυῆ
	πράγματα
λέγοντας.	ὀποῦ λέγουσι ὀμιλοῦσι φθέγγουσι διδάσκουσι
μηδέ	νόμιζε σοφούς
τούς	ἐκείνους
τοῖς μέν ἄλλοις	εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
εὐδαιμονίαν	εὐτυχίαν εὐημερίαν εὐζωϊαν ἐνάρετον ζωὴν
	πολιτείαν
ὑπισχνουμένους,	ὀποῦ ὑπόσχονται τάζουσι ἐπαγγέλονται
αὐτούς	αὐτοῖ οἱ ἴδιοι
δέ	καί
ἐν πολλαῖς ἀπορίαις	εἰς πολλήν περισσὴν μεγάλην ἐνδειαν
	ἀμηχανίαν ἀπορίαν ἐναρετων πρᾶξεων
ὄντας.	ὑπ: σι καί εἶναι
ἀλλά	ἀμή νόμιζε σοφούς
τούς μέτρια μέν	β(ρ)αχέα ταπεινά δηλ: ταπεινοφρονοῦσι
	μετριοφρονοῦσι
περί αὐτῶν	διά τόν ἑαυτὸν τοῦ λόγου τους
λέγοντας,	ὀποῦ λέγουσι διηγοῦνται
ὀμιλεῖν	νά ὀμιλῶσι καί συναναστρέφονται
	οἰκονομῶσι

⁹⁶³ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 31 : λε. *τίνες σοφοί*.

δέ καί τοῖς πράγμασι,
καί τοῖς ἀνοῖ'ς
δυναμένους,
καί μή διαταραττομένους

ἐν ταῖς
τοῦ βίου
μεταβολαῖς,

καί τά πράγματα τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις
καί εἰς τοὺς ἀνοῦ'ς
ὅπου δύνανται ἰσχύουσι ἠμποροῦσι
καί ὅπου δέν ταράττονται δέν συγχῆζονται
δέν θοριβοῦνται
εἰς τὰς
τῆς παρούσης ζωῆς
μεταβολάς μεταλαγὰς μετατροπὰς
μεταλλοιώσεις

ἀλλά

109r

ἀλλά
καλῶς
καί μετρίως,

καί τὰς συμφορὰς,
καί τὰς εὐτυχίας
φέρειν
ἐπισταμένους.
καί μή θαύμαζε

εἰ
πολλά
τῶν εἰρημένων

ἐστίν,
ἃ
καί σύ
γινώσκεις.
οὐδέ
γάρ
ἐμέ
τοῦτο
διέλαθεν,

ἀμή
ὀρθῶς φρονίμως νουνεχῶς
ἱκανῶς ἀρκετῶς ὑπομονετικῶς
κα(ρ)τερηκῶς
τὰς δυστυχίας περιπαιτείας θλίψεως
καί τὰς εὐδαιμονίας εὐπραγίας εὐημερίας
νά ὑποφέρωσι ὑπομένωσι βαστάζωσι
ὅπου ἐπίστανται ἠξεύρουσι γινωσκουσι
καί μή ἀπόρει μή ἐξιστασο μή ἐκπλήττου μή
παραξενεύου⁹⁶⁴

ἀνίσως
περισσά
ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ἐρέθησαν εἰποθησαν
ἐδιδάχθησαν παρ' ἐμοῦ
ὑπ: σι καί εἶναι
τά ὅποια
καί ἐσύ ὁ ἴδιος
ἠξεύρης γινώσκης ἐπίστασαι
μήτε ἐμένα τό ἴδιον
διότι

αὐτό τό εἰδέναι σε πολλά
δέν (ἐλάνθασεν) δέν ἠπατησεν δέν
ἐγελασεν

⁹⁶⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί, σ. 31 : προκατάληψις ὅτι ἡ συμβουλή οὐ περίεργον.

ἀλλ'
ἠπιστάμην,
ὅτι
τοσοῦτον
ὄντων
τό πλῆθος,
καί τῶν ιδιωτῶν,

καί τῶν ἀρχόντων

εἰ μὲν
τι
τούτων
εἰρήκασιν,
οἱ δέ
ἀνηκόασιν,

οἱ δέ
ἐτέρους
ποιοῦντας

ἔωράκασιν,
ἓνια δέ
αὐτοῖ
τυγχάνουσιν ἐπιτεδεύοντες.

ἀλλά γάρ
οὐκ
ἐν τοῖς λόγοις

χρή
τοῖς περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων

ζητεῖν
τάς καινότητας,

ἐν οἷς
οὔτε παράδοξον
οὔτε ἄπιστον,

οὔτ' ἕξω
τῶν νομιζομένων

ἀμή
ἤξευρον ἐγίνωσκον (εἶ)μουν βέβαιος
πῶς
τόσον πολὰ
ἐπειδὴ ὑπ: σι καὶ εἶναι
κατὰ τό πλῆθος ἀριθμόν περι(η)σειαν
ἀπό τὰς ιδιώτας ιδιωρῶθυμονας
ιδιωπραγοῦντας
καὶ ἀπό τούς ἀρχοντες ἐξουσιαστάς
ἠγεμόνας
ἄλλοι
κάνένα παράγγελμα
ἀπό αὐτό τό παρ' ἐμοῦ ὑποθέναι
ἄλλοι μὲν εἶπαν ἔλεξαν ἐδίδαξαν
καὶ οἱ ἄλλοι
ἦκουσαν ἀκροάσθησαν ἐνωτίσθησαν
παρεδέ(ξαντον) ἀπό ἄλλους
καὶ ἄλλοι
ἄλλους
ὅτι ποιοῦσι κάμνουσι πράττουσι
μετέρχωνται αὐτά
εἶδαν ἔβλεψαν αὐτό ( ) ἐθεάσαντο
καὶ μερικά παραγγέλματα τῆς ἀρετῆς
αὐτοῖ οἱ ἴδιοι
πράττουσι ἐργάζονται μεταχειρῆζονται
μετέρχονται
ὁμως
δέν
εἰς τούς λόγους εἰσηγιτικές ὁμιλίας
διδασκαλίας
δέν πρέπει
ὅπου διαλαμβάνουσι διδάσκουσι τὰ
ἐπιτηδεύματα ἔργα ποιητέα
διὰ νὰ ζητῶμεν γυρεύωμεν ἐθελωμεν
τάς νεωφανεις καινός διδασκαλίας
συμβουλὰς
μέσα εἰς τούς ὁποίους εἰσηγητικούς λόγους
κάνένα παράξενον ἄπρεπον (ἀπεικός)
μήτε κάνένα ἀβέβαιον ἀπειθανον
ἀπίστευτον
μήτε πορῶ μακρὰν
ἀπό τὰ νομιζώμενα τετριμμένα

οὐδέν ἐστίν εὐρεῖν. ἀλλ' ἠγεῖσθαι τούτ(ω)ν εἶναι χαριέστατον,	δέν εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφικτόν νά εὐρωμεν τύχωμεν ἴδωμεν ἀμή νομίζωμεν λογιάζωμεν ὑπολαμβάνωμεν ἐκεῖνον τόν διδάσκοντα ὅτι ὑπ: καί εἶναι χαριέστατος ἐπιτηδειότατος ἐγχινούστατος σοφότατος
ὡς ἄν τῶν διεσπαρμένων	ὁ ὅποῖος ἤθελε ἀπό τὰ ἐσπαρμένα διασκορπησμένα διαμερισμένα κεχυμένα καί τὰς διανοίας τῶν ἄλλων ἀνῶ'ν
ἐν ταῖς τῶν ἄλλων διανοίαις ἀθροῖσαι τά πλεῖστα δυνηθῆ, καί φράσε κάλλιστα περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ κἀκεῖνο μοι πρόδηλον τῶν συγγραμμάτων	διαθέσεις συλλογισμούς ἐννοίας νά ἀθροισθῆ συλέξῃ συμμαζώξῃ τά περισσότερα συμβουλεύματα ἰσχύσῃ ἠμπορέσῃ δυνηθῆ καί νά φράσῃ εἰπῆ λέξῃ διδάξῃ καλιώτατα ἄριστα ὀρθώτατα σοφότατα εἰς αὐτά τὰ διεσπαρμένα συμβουλεύματα ἐπειδή ⁹⁶⁵ καί ἐκεῖνο τό ἐξῆς ὅπου μέλλω νά εἰπῶ εἰς τοῦ λόγου σου δῆλον σαφές φανερόν τά παιζογραφικά λογογραφικά συγγράμματα πονήματα ⁹⁶⁶
χρησιμώτατα μὲν μὲν ἅπαντες	ὠφελημώτατα ὄνησομώτατα βιωφελέστατα ὄλοι οἱ ἄνοι

⁹⁶⁵ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 32 : ὅτι δέον προτιμᾶν τὰ συμφέροντα τῶν ἡδέων, τοῦναντίον γίννεται.

⁹⁶⁶ Ο. π., Σταχυολογία τεχνολογική : κατ' ἐρωταπόκρισιν παρά Βησσαρίωνος Μακρῆ ἐτι δε και το Περί Ὁμοίων και Διαφόρων Λέξεων του Αμμωνίου , σ. 316 : Σύγγραμμα συντάξεως διαφέρει. Σύγγραμμα μὲν γὰρ ὁ δίχα μέτρου λόγος ὁ προσαγορευόμενος πεζός. / Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 609 : σύγγραμμα, -ατος, τὸ. Ρ. τὸ σύγγραμμα, τὸ φιλοπόνημα. Λ. opus scriptum. Ἰτ. opera, libro. Ξενοφ.

νομίζουσιν.
οὐ μὴν
ἥδιστα γε

αὐτά
ἀκούουσιν.

ἀλλά
αὐτό
πεπόνθασιν,

ὅπερ
πρὸς τοῦς νουθετοῦντας.

καί γάρ
ἐκείνους
ἐπαινοῦσι μὲν
ἅπαντες,
πλησιάζειν

δέ
οὐ βούλονται,

ἀλλά
μᾶλλον
αἰροῦνται
συνεῖναι

λογιάζουσιν ὑπολαμβάνουσιν
δέν ὅμως
γλυκύτατα ἀσμενέστατα προθυμώτατα
ἐπιμελέστατα
αὐτά τὰ συμβουλευμάτα
ἀκούουσι δέν ἀκροάζονται δέν ἐνωτίζονται
δέν παραδέχονται
ἀμή
τό ὅμοιον παρεμφερές παραπλησιον πάθος
πάσχουσι ὑφίστανται δοκιμάζουσι
παθαίνουσι
τό ὅποιον πασχουσι
εἰς τοῦς νουθετοῦντας διδάσκοντας
συμβουλεύοντας⁹⁶⁷
ἐπειδή
ἐκείνους τοῦς συμβουλεύοντας
ἐγκωμιάζουσι ἐκθειάζουσιν ἀποδέχονται
ὅλοι οἱ ἄνθρωποι
νά πλησιάζωσι προσεγγίζωσι προσέρχονται
εἰς αὐτούς
ἀλλά
δέν βούλονται δέν θέλουσι δέν στέργουσι δέν
ἀγαποῦσι
ἀμή
περισσότερον προτιμώτερον
προτιμοῦσι προκρίνουσι θέλουσι ἀγαποῦσι
νά συνυπάρχωσι συνευρίσκωσι προσερχονται
συναναστρέφονται συνδιατρίβωσι

τοῖς

110r

τοῖς ἑξαμαρτάνουσιν,

ἀλλ' οὐ
τοῖς ἀποτρέπουσιν

μέ ἐκείνους ὅπου ἑξαμαρτάνουσι σφάλλουσι
πταίουσι πλημμελοῦσι παρανομοῦσι μαζί μέ
αὐτούς
παρά
μέ ἐκείνους ὅπου ἀπειροῦσι ἐμποδίζουσι

⁹⁶⁷ Ο. π., Λεξικόν τετραγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 505 : *Νουθετέω*, μ. ἤσω, π. νενουθέτηκα, ἀόρ. α'. ἐνουθέτησα. *Ρ.* *Νουθετῶ*, διδάσκω. *Λ.* *admoneo*. *Ἰτ.* *ammonire*. *Λουκιαν.* Ταῦτά σε νουθετήσω.

	κωλύουσι ἀναχαιτίζουσι αὐτούς τοῦ ἀμαρτάνειν ⁹⁶⁸
σημεῖον	δεῖγμα τεκμήριον μαρτυρίαν βεβαίωσιν τοῦ λόγου μου
δ'	καί
ἄν τις	ἤθελε τινάς
ποιήσαιτο	ποιήση κάμη προτείνη προβάλλη
τήν ἠσιόδου,	τοῦ ἠσιόδου ⁹⁶⁹
καί θεόγνιδος,	καί τοῦ θεόγνιδος
καί φωκυλλίδου	καί τοῦ φωκυλλίδου τῶν ποιητῶν
ποίησιν.	τό ποίημα στοιχούργημα ῥαψώδημα
καί γάρ	ἐπειδή οἱ πολλοί
τούτους	ὅτι αὐτοί οἱ ἄνω εἰρημένοι ποιηταί
φασί μὲν	λέγουσι μαρτυροῦσι κηρύττουσι
ἀρίστους	ἀριστοὶ ἐξαιρέτοι βέλτιστοι ὠφε(λι)μώτατοι
συμβούλους	συμβουλάτορας εἰσηγηταί παραινέται διδάσκαλοι
γεγενῆσθαι	ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν
τῷ βίῳ	εἰς τήν ζωήν
τῷ τῶν ἀνῶ'ν.	τῶν ἀνῶ'ν.
ταῦτα	αὐτά τά ἄνω εἰρημένα διά τούς ποιητάς
δέ	καί
λέγοντες	μέ ὄλον ὅπου λέγουσιν ὀμιλοῦσι κηρύττουσι βεβαιωνουσι
αἰροῦνται	προτιμοῦσι προκρινουσι θέλουσιν ἀγαποῦσι
συνδιατρίβειν	νά συνδιατρίβωσι καταγίνωνται ἐμφιλοχωροῦσι ⁹⁷⁰
ταῖς	μέ τάς
ἀλλήλων	ὅπου ἔχουσι ἀναμεταξύ τους
ἀνοίαις	ἐνοίας ἀγνωσίας ἀμαθίας μωρίας
μᾶλλον,	περισσότερον προτιμώτερον
ἢ ταῖς	παρά μέ

⁹⁶⁸ Ο. π., Ανανίου του Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικής ἢ περὶ μορίων, σ. 157: *Μᾶλλον αἰροῦνται συνεῖναι τοῖς ἐξαμαρτάνουσιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀποτρέπουσιν.* (ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα.) – Η παράγραφος ἔχει τίτλο *Περὶ Ἀρσεως, καὶ Θέσεως.* / Στο ἴδιο, σ. 195: *Μᾶλλον αἰροῦνται... οὐ τοῖς ἀποτρέπουσιν. ἦτοι, ἢ τοῖς ἀποτρέπουσιν.* (ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα.) / Η παράγραφος ἔχει τίτλο *Ὁ Συγκριτικός.*

⁹⁶⁹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 32 : *ἠσιόδος. θεόγνις. φωκυλλίδης.*

⁹⁷⁰ Η ερμηνεῖα ὅπως δίνεται ἀπὸ τον Κοραή «προκρίνουσιν ἀκούειν τοὺς ἀνοήτους λόγους ἀλλήλων» συμφωνεῖ με την ερμηνεῖα της λ. «συνδιατρίβειν» στην πρφρ «παραγίνωνται». Η λ. συναντάται στον Πανηγυρικό «τῶν μύθων ἠδιστα συνδιατρίβομεν τοῖς Τρωϊκοῖς» και στον Ευαγόρα. (Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαί μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 19.

ἐκεῖνων	ἐκεῖνων τῶν ἀρίστων συμβούλων
ὑποθήκαις.	τάς ὑποθήκας συμβουλὰς διδασκαλίας
ἔτι	ἀκόμη
δ'	καί
εἵτις	ἀνίσως τινας
ἐκλέξειε	ἤθελε συλλέξῃ συναθροίση συμαζώξῃ εἰς ἐκπόνημα
καί των προεχόντων	τῶν ἐξάρχων ἀρίστων κορυφαίων προτίστων
ποιητῶν	τῶν ποιητῶν ῥαψωδῶν ἐποποιῶν
τάς καλουμένας γνώμας,	τάς καλουμένας γνωμικὰς νουθεσίας ὁμιλίας διδασκαλίας ⁹⁷¹
ἐφ' αἷς	ἐπάνω εἰς τάς ὁποίας γνώμας
ἐκεῖνοι	ἐκεῖνοι οἱ ποιηταί
μάλιστα	κυρίως διαφεροντως περισσότερον
ἐσπούδασαν	ἐπιμελήθησαν καταγνηνησαν ἐνησχολήθησαν πλήστην σπουδὴν κατέβαλλον
ὁμοίως	παραπλησίως ἐξήσου ὁσαύτως
ἄν	ἤθελε
καί πρὸς ταύτας	καί εἰς ἐκεινας τάς διδασκαλίας
διατεθειέν.	διατεθῶσι φερθῶσι
ἦδιον	γλυκύτερον ἀσπαστότερον προθυμώτερον
γάρ ἄν	διότι ἤθελε
κωμωδίας	τὴν κωμωδίαν μωρολογίαν τῶν γελοιοποιῶν διήγησιν
τῆς φαυλοτάτης.	τὴν φαυλοτάτην ἀπρεπῆ ἀσελγῆ ἀκόλαστον λυμαντική
[ἦ	παρὰ ὅπου ἤθελε ἀκούουσι
τῶν	ἐκεῖνα
οὕτω	τόσον πολλά
τεχνικῶς.	ἐντέχνως επιτηδείως σοφῶς ἐπιστημόνως]

110v

πεποιημένων	ὅπου ἐποιήθησαν ἐστοιχουργήθησαν
ἀκούσαιεν.	ἀκούουσιν ἐκρωασθῶσιν ἐνωτισθῶσιν
καί τί δεῖ	καί κατὰ τί πρέπει προσήκει εἶναι ἀνάγκη
καθ' ἓν ἕκαστον	κάθε ἓνα ξεχωρηστά ἓν πρὸς ἓν
λέγοντα	νά λέγω διηγοῦμαι ἀπαριθμῶ
διατρίβειν;	καί νά διατριβῶ χρονοτριβῶ ἀργοπορῶ ἐκτείνω μικύνω τῶν λόγων μου

⁹⁷¹ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 32 : ποιητῶν γνώμαι.

ὅλως	γενναῖως εἰπεῖν ἐν περιλήψει (πάνω)
γάρ	διότι
εἰ	ἀνίσως
ἐθέλομεν	ἐθελήσωμεν ἤθελε βουλήσωμεν
σκοπεῖν	σκευθῶμεν θεωρήσωμεν στοχασθῶμεν ἐρευνήσωμεν
τάς φύσεις	τάς γνώμας διαθέσεις τάς κλίσεις ῥοπάς ⁹⁷²
τῶν ἀνῶν,	τῶν ἀνῶν
εὐρήσομεν	θέλει εὐρωμεν τύχωμεν λαχωμεν καταντήσωμεν
τούς πολλούς	τούς περισσοῦς
αὐτῶν,	ἀπό αὐτούς τούς ἀνοῦ'ς
οὔτε	ὅτι δέν
τῶν σιτίων	ἀπό τά σιτία βρώματα φαγητά
χαίροντας	χαίρουσι δέν ἠδύνονται δέν ἀρέσκονται δέν εὐφραίνονται δέν ἀναπαύονται
τοῖς ὑγιεινοτάτοις,	τά ὑγιεινότατα τά τήν προξενουῦντα ( ) τήν ὑγείαν
οὔτε τῶν ἐπιτηδευμάτων	μήτε τά ἐπιτηδεύματα ἐπιχειρήματα πράξεις ἐργασίας
τοῖς καλλίστοις,	τάς καλίστας ἐπαινετάς ἀξιαγάστους
οὔτε τῶν πραγμάτων	μήτε εἰς τά πράγματα
τοῖς βελτίστοις,	τά βέλτιστα ἐξαίρετα ἄριστα
οὔτε τῶν μαθημάτων	μήτε εἰς τά μαθήματα
τοῖς ὠφελιμοτάτοις.	τά ὠφελιμώτατα χρησιμώτατα ὀνησιμώτατα βιωφελέστατα
ἀλλά	ἀμή θέλει εὐρωμεν αὐτούς
παντάπασι	ὅλος διόλου
ἐνεντίας	ἀντικείμενα ἀντιφερομένας ἀντιμαχομένας
τῷ συμφέροντι,	εἰς τό συμφέρον λυσιτελοῦν χρησίμον ὠφέλιμον
τάς ἡδονάς	τάς ὀρέξεις ἐπιθυμίας
ἔχοντας,	ὅτι ἔχουσι κέκτηται
καί δοκοῦντας	καί νομίζουσι λογιάζουσι ὑπολαμβάνουσι
καρτερικούς	καρτερηκοί ὑπομονητικοί ἀνεκτικοί ⁹⁷³

⁹⁷² Ὁ. π., Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀπτικῶν Ἐκλογαί, σ. 904 : ΦΥΣΙΣ οὐσίας Διαφέρει. οὐσία μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐκάστου ὑπαρξίς· φύσις γὰρ, ἡ ἐνοῦσά τινι δύναμις. οἶον, φύσις τῆς γῆς, τὸ βλαστάνειν βοτάνας. καὶ φύσις τοῦ πυρός, τὸ θερμαίνειν. ἀφ'οὗ καὶ εὐφύης, ὁ εὖ ἔχων τῆς φύσεως· καὶ ἀφύης, ὁ τούτῳ ἐναντίως ἔχων· καὶ εὐφυῖα, καὶ ἀφυῖα.

⁹⁷³ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 363, Καρτερία, ἐπιστήμη. ἐστὶ δὲ καὶ δύναμις ἐμμενητικὴ πόνοις. Καὶ ὑπομονὴ λύπης, ἐνεκα τοῦ καλοῦ. / Στο ἴδιο, σ. 665, φιλοπονία ἐστὶ διάθεσις ἐξεργαστικὴ ... ἢ καρτερία ἐκούσιος, ἔξις ἀδιάβλητος πρὸς πόνον.

εἶναι	ὅτι ὑπ: σι καί εἶναι
καί	καί
φιλοπόνους	φιλόπονοι φιλεργοι φιλοκοπιαστοι
τούς	ἐκείνους
τῶν δεόντων	ἀπό τὰ δέοντα πρόποντα ἀνήκοντα
τι μή	κάνένα ⁹⁷⁴
ποιοῦντας.	ὅπου δέν ποιοῦσι δέν κάμνουσι δέν πράττουσι

ὥστε

111r

ὥστε	λοιπόν
πῶς	τίνι τρόπῳ
ἄν	ἤθελε
τις	τινάς
τοιούτοις,	τούς τοιούτους τούς κακῶς διακειμένους ⁹⁷⁵
ἢ παραινῶν,	ἢ ὅταν παραινῆ νουθετῆ συμβουλεύει,
ἢ διδασκων	ἢ ὅταν διδάσκη ὑφηγῆται ἐκπαιδεύη μυῆ
ἢ χρήσιμόν	ἢ ὅταν ὠφέλιμον λυσιτελῆ ὀνήσιμον
τι	κάνενα λόγον διήγησιν
λέγων,	ὀμιλῆ φθέγγηται διηγῆται
ἀρέσειεν	ἀρέση φανῆ ἀρεστός ἐπαινετός εὐπρόσδεκτος
οἷ	οἱ ὅποιοι
πρός τοῖς εἰρημένοις,	κοντά εἰς αὐτά τὰ λεχθέντα ὑποθέντα ἄνω
	εἰρημένα ἄτοπα
φθονοῦσι μέν	ζηλοτυποῦσι βασκάνουσι
τοῖς εὖ φρονοῦσι,	τους φρονίμους γνωστικούς συνετούς σοφούς
ἀπλούς	απλοϊκούς ἀπονηρεύτους ἀκάκους ⁹⁷⁶
δέ	καί
ἡγοῦνται	νομίζουσιν λογιάζουσιν ὑπολαμβάνουσιν
τούς νοῦν οὐκ ἔχοντας.	ἄφρονας μωρούς ἀνοήτους κακούς ὀλιγόφρονας
οὕτω δέ τὰς ἀληθείας	

⁹⁷⁴ Βλ., ὁ. π., Κοραῆς Ἰσοκράτους Λόγοι και Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, σ. 19. Ἡ ἀρνηση μὴ ὅπως σημειῶνει ο Κοραῆς παρ' ἅπασι γράφεται κακῶς.

⁹⁷⁵ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 33 : ἐπιτίμησις καὶ ὑπογραφή τῶν Σαρδαναπάλων, κατὰ παρέκβασιν.

⁹⁷⁶ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβρίνου, σ. 91 ἀπλούς, ἄκακος, ἄδολος, ἄπλαστος, ἐκφανής, ἐκκείμενος, εὐκατάσκευος, ἐλεύθερος, εὐθυρρήμων, ἐνήθης. / Ὁ Ἀριστοτέλης στη Ρητορική Β' παραθέτει ζευγάρια εννοιῶν που τείνουν να σημαίνουν το ίδιο ενώ η αρχική σημασία τους ἦταν ἀντιθετική ὅπως ἐδῶ ο ἀπλός με τον νοῦν οὐκ ἔχοντα.

τῶν πραγμάτων φεύγουσιν, ὡς τε οὐδέ τά σφέτερο( )
αὐτῶν ἴσασιν. ἀλλά λυποῦνται μὲν περὶ ἰδίων
λογιζόμενοι λ: βούλοιντο δ' ἂν τῷ σῶματι κακαπα-
θῆσαι μᾶλλον, ἢ τῇ ψυχῇ πονῆσαι, καὶ σκέψασθαι
περὶ τινος τῶν ἀναγκαίων. εὖροι δ' ἄντις αὐτοῦς
ἐν μὲν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνουσίας λοιδοροῦντας,
ἢ λοι

(Δεξί περιθώριο:)

λ: χαίρουσι δέ περὶ τῶν αλλοτρίων διαλεγόμενοι

111v

ἢ λοιδορουμένους. ἐν δέ ταῖς ἐρημίαις οὐ βουλευομέ-
νους, ἀλλ' εὐχομένους. λέγω δέ ταῦτα λ: ἐκεῖνο δέ οὖν
φανερὸν, ὅτι δεῖ τοὺς βουλομένους, ἢ ποιεῖν, ἢ γράφειν
τι κεχαρισμένον τοῖς πολλοῖς. μὴ τοὺς ὠφελι-
μωτάτους. ἀκούοντες μὲν γὰρ τῶν τοιούτων χέρουσι,
θεωροῦντες δέ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἀμίλλας ἄ-
χθονται. δύο καὶ τὴν ὁμήρου ποίησιν, καὶ τοὺς πρῶ-
τους εὐρόντας τραγωδίαν ἄξιον θαυμάζειν,
ὅτι κατιδόντες τὴν φύσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων

ἀμφο

(αριστερό περιθώριο:) λ: οὐ κατὰ πάντων, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐνόχων

τοῖς εἰρημένοις ὄντων.

112r

ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις κατεχρήσαντο πρὸς
τὴν ποιήσιν. ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς πολέμους
τῶν ἡμιθέων ἐμυθολόγησεν, οἱ δὲ τοὺς μύθους εἰς
ἀγῶνας καὶ πράξεις κατέστησαν. ὥστε μὴ μόνον
ἀκουστούς ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ θεατούς γεγενῆσθαι,
τοιούτων οὖν παραδειγμάτων ὑπαρχόντων δέδει-
κται τοῖς ἐπιθυμοῦσι τοὺς ἀκροωμένους ψυχαγωγεῖν
ὅτι τοῦ μὲν νουθετεῖν καὶ συμβουλεύειν ἀφεκτέον
ἐκεῖνοι δὲ γραπτέον καὶ λεκτέον, οἷς ὁρῶσι τοὺς
ὄχλους χαίροντας. ⁹⁷⁷ταῦτα δὲ διήλθον, ἡγούμενός σε

δεῖν

112v

δεῖν οὐχ ἓνα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντα
τύραννον, μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν τοῖς ἄλλοις,
μηδὲ τὰ σπουδαῖα τῶν πραγμάτων, μηδὲ τοὺς
εὖ φρονοῦντας τῶν ἀνθρώπων ταῖς ἡδοναῖς ἀνα-

---

⁹⁷⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 34 : ἐπάνοδος ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἐκ τῆς τοῦ προσώπου ἀξίας.

κρίνειν, ἀλλ' ἐπί τῶν πράξεων τῶν χρησίμων
αὐτούς δοκιμάζειν⁹⁷⁸. ἄλλως τε ἐπειδή περί τῶν
γυμνασίων τῶν τῆς ψυχῆς ἀμφισβητοῦσιν οἱ
περί τήν φιλοσοφίαν διατρίβοντες. καίφασιν,
οἱ μὲν διά τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δέ διά τῶν
πολιτικῶν, οἱ δέ δι' ἄλλων τινῶν φρονιμωτέρους

ἔσεσθαι

113r

ἔσεσθαι
τούς αὐτοῖς
πλησιάζοντας.

ἐκεῖνο
δέ
πάντες
ὁμολογοῦσιν,
ὅτι
δεῖ
τόν
καλῶς
πεπαιδευμένον,

ἐξ ἐκάστου
τούτων
γένεσθαι

συμβουλευέσθαι
δυνάμενον.
χρή

ὅτι θέλει γέννωσι ὑπάρξωσι χρηματίσωσι
ἐκεῖνοι εἰς αὐτούς τούς ῥήτορας φιλοσόφους
ὅπου πλησιάζουσι προσεγγίζουσι
προσέρχονται
ἐκεῖνο τό ἐξῆς ῥηθητόμενον
ὅμως
ὅλοι οἱ ῥήτορες φιλόσοφοι
κηρύττουσι βεβαιόνουσι μαρτυροῦσι
πῶς
πρέπει προσήκει
ἐκεῖνος ὁ ῥήτος ὁ διδάσκαλος
ἐντελῶς ἀκριβῶς ἀρίστως [ἀτεχνως]⁹⁷⁹
εἶναι πεπαιδευμένος μεμεθητευμένος
γυμνασμένος ἐξασκημένος
ἀπό κάθε ἕνα
ἀπό αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα
νά γένη ὑπάρξη χρηματίση (ἐγκ)
μέτοχος
νά συμβουλεύη νουθετῆ [ποφαινῆ] διδάσκη
ὅπου δύναται ἰσχύη ἡμπορῆ
πρέπει προσήκει⁹⁸⁰

⁹⁷⁸ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 34 : ὅτι ἡ τοῦ συμβουλευέσθαι δύναμις, ἀρίστη παιδεία.

⁹⁷⁹ Ἀντί του «ἐντέχνως».

⁹⁸⁰ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 35 : συμβούλων τίνας χρή δοκιμάζειν ἢ ἀποδοκιμάζειν.

τοίνυν	λοιπόν
ἀφέμενον	νά ἀφίεσαι ἀφίστασαι ἐλλείπης
τῶν ἀμφισβητουμένων	ἀπομακρίνης
ἐπί τό	ἀπό ἐκεῖνα τά λόγια ὅπου ἀμφισβητοῦνται
ὁμολογούμενον	ἀμφιβάλλονται ἀμφαγνοοῦνται διστάζονται
ἐλθόντα	εἰς ἐκεῖνα
λαμβάνειν	ὅπου ὁμολογοῦνται μαρτυροῦνται
αὐτῶν	βεβαιώνονται παρα(πει)θῶσι ⁹⁸¹
τόν ἔλεγχον,	καί νά ἔλθης φθάσης τρέξης ἐπιδράμης ⁹⁸²
καί μάλιστα μέν	γυρίσης
ἐπί τῶν καιρῶν	καί νά λαμβάνης πέρνης δέχεσαι
θεωρεῖν	ἐκείνων τῶν συμβουλευμάτων
τούς συμβουλευόντας,	τήν μαρτυρίαν βεβαίωσιν δοκιμήν
εἰδέ	καί περισσότερον πρέπει
μή,	καί εἰς τούς προσφόρους ἀρμοδίους
τούς	ἀναγκαίους καιρούς
καθόλου	νά θεωρῆς βλέπης στοχάζεσαι ἐξετάξης
τῶν πραγμάτων	ἐκείνους ὅπου συμβουλεύουσι νουθετοῦσι
λέγοντας,	διδάσκουσι παραινοῦσι δίδουσι συμβουλήν
καί	ἀνίσως καί
τούς	δέν εὖρης τούς συμβουλεύοντας ἐπί τῶν
μηδέν	καιρῶν πρέπει
γινώσκοντας	ἐκείνους
τῶν δεόντων	γενικῶς (ἐκκειμένως)* ἀπλῶς ἀορίστως
ἀποδοκιμάζειν.	διά ὅλα τά πράγματα
δῆλον	ὅπου λέγουσι ὁμιλοῦσι διδάσκουσι
γάρ	καί
ὥς	ὅπου
ὅ	κάνένα πράγμα
	ἡξεύρουσι δέν γινώσκουσι δέν ἐπίστασαι
	ἀπό τά δέοντα πρέποντα ἀνήκοντα
	ἀναγκαῖα
	νά ἀποδοκιμάξης ἀπορῶρήπτης
	ἀποστρέφεσαι [ἀποδιώσκης] ἀποβάλλης ⁹⁸³
	σαφῶς ἐναργές φανερόν
	διότι ὑπ:
	ὅτι ὅπως
	ἐκείνος

⁹⁸¹ Βεβαιώνονται και «βεβαιώνονται». / Παραπειθῶ = προσελκύνω δια τῆς πειθοῦς.

⁹⁸² Από το ρ. «ἐπιτρέχω» αορ. ἀπέδραμον.

⁹⁸³ Το ρ. «ἀποδιώκω».

μηδέν
ᾧν
αὐτῷ
χρήσιμος,

τελείως παντελῶς
ὅπου δέν ὑπ: σι δέν εἶναι
εἰς τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου σου
ᾠφέλιμος λυσιτελῆς ὀνήσιμος

113v

οὐδ'
ἄν
ἄλλον
φρόνιμον
ποιήσῃε.
τοῦς δέ νοῦν ἔχοντας
καί
δυναμένους
ὄρᾱν
πλέοντι
τῶν ἄλλων,
περί πολλοῦ ποιοῦ,
καί θεράπευε,
γινώσκων,
ὅτι
σύμβουλος
ἀγαθός,
χρησιμώτατον
καί τυραννικώτατον
ἀπάντων
κτημάτων
ἐστίν.
ἡγοῦ δέ
τούτους
σοι
μεγίστην
ποιήσῃν
τήν βασιλείαν,
οἳ τινες
ἄν
τήν διάνοιαν
τήν σήν
πλειῖστα
ᾠφελῆσαι

μήτε
ἤθελε
ἄλλον ἄνδῶν
γνωστικόν συνετόν νουνεχή
ποιήσῃ κάμνη ἀποκαταστήσῃ
καί φρονίμους γνωστικούς συνετούς
καί ἐκείνους
ὅπου δύνανται ἰσχύουσι ἡμποροῦσι
νά ὄρῶσι βλέπωσι γινώσκουσι στοχάζονται
περισσότερον κατά τί
ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
τίμα δόξαζε γέραιρε ἐν τιμαῖς ἔχε
καί περιθάλπε περιποιοῦ φιλοφρόνει
μέ τό νά γινώσκῃς ἡξεύρῃς ἐπίστασαι
πῶς
συμβουλάτωρ παραινέτης διδάσκαλος
ὁ καλός ὁ ἐπιτήδειος ὁ ἔμπειρος
ᾠφελιμώτατον ὀνησιμώτατον λυσιτελέστατον
καί βασιλικοπρεπέστατον ἀνῆκον τοῖς βασιλεῦσι
ἀπό ὅλα τά πράγματα
δηλ: τούς βασιλικούς θησαυρούς
ὑπ: η, εἶναι προᾱγμα
νόμιζε καί
ἐκεῖνοι
εἰς τοῦ λόγου σου
μεγαλωτάτην εὐρύχωρον
ὅτι θέλει ποιήσῃ κάμῃ ἀποδιξῃ
τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
οἱ ὅποιοι
ἤθελε
ψυχῆν
τήν ἐδικήν σου
λίαν κατά πολλά
ᾠφελήσῃ λυσιτελέσῃ εὐεργετήσῃ

δυνηθῶσιν.
ἐγὼ μὲν
οὖν
ἄτε
γινώσκω
παρήνεσα,

καί τιμῶσε
τούτοις,
οἷς
τυγχάνω
δυνάμενος,
βούλου
δέ
καί τούς ἄλλους
(ὅπερ
εἶπον
ἀρχόμενος),
μή

ἡσχύσωσι ἡμπορέσωσι
ἐγὼ⁹⁸⁴
λοιπόν
τά ὅποια
ἤξεύρω ἐπίσταμαι
ἐνουθέτισα ἐσυμβούλευσα ἐδίδαξα ἐκεῖνα τά
συμβουλεύματα
καί γεραίρως δεξιούμαι φιλοφρονῶ ἐσένα
μέ ἐκεῖνα τά δῶρα
κατά τά ὅποια
ἰσχύω
ἡμπορῶ
θέλε ἀγάπα κρίνε εὐλογον
καί
καί οἱ ἄλλοι οἱ ἐπίλοιποι ἄνοι
(τό ὅποῖον αὐτό
ἔλεγξα ἐσυμβούλευσα
ὅταν ἠρξάμην ἐν προημίσις
νά μήν

τάς

114r

τάς
εἰθισμένας

ἄγειν
σοι
δωρεάς,
ἄς
ὑμεῖς
πολύ
πλείονος
ἀγοράζετε
περά τῶν δίδόντων,
ἢ τῶν
πωλοῦντων.
ἀλλά

τάς
συνηθισμένα διωρησμένα νενομοθετιμένα
τεταγμένα
ἄγωσι φέρωσι κομίζωσι
εἰς τοῦ λόγου σου
δῶρα χαρίσματα
τά ὅποια δῶρα
ἐσεῖς
λίαν κατά πολλά
μέ περισσοτέρας τιμῆς
ἀγοράζετε ὠνεῖσθε πρίασθε πέρνετε⁹⁸⁵
ἀπό ἐκεῖνα ὅπου δίδουσι χαρίζουσι εἰς ἐσᾶς
παρά ὅπου ἀγοράζετε
ὅπου πωλοῦσι πιπράσκουσι αὐτά εἰς τήν ἀγοράν
ἀμή βούλει ἄγειν (σοι) δωρεάς

⁹⁸⁴ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 35 : ἐπίλογος καὶ σύστασις τοῦ λόγου.

⁹⁸⁵ ὠνεόμαι, ἀορ. ἐπριάμην. Επομένως ο τύπος «πρίασθε» δεν ἀφορᾶ σε διαφορετικὸ ρήμα.

τοιαύτας,	τέτοιας δηλ: τὰς ἐκ τῶν συμβουλευμάτων μαθημάτων προφερομμένας
αἷς	τὰς ὁποίας
ἄν	ἀνίσως
σφόδρα	λίαν κατά πολλά ( )
χρήση	χρησαι μεταχειρίζεσαι μετέρχεσαι
καί μηδεμίαν	καμμίαν
ἡμέραν	ἡμέραν
διαλίπης,	ἀνίσως δέν λίπης δέν παραιτῆς δέν παύης χρ(ώ)μενος αὐτά
οὐ κατατρίψεις,	καί δέν θέλει φθείρης καταδαπανίσης ἀφανίσης καταξοδεύης αὐτά
ἀλλά	ἀμή
μείζους	μεγαλητέρους πλουσιότερους (μεγα) τιμιότερους πολιτιμιωτέρους
καί πλείονος	περισσοτέρας
ἀξίας	τιμῆς
οὔσας	ἀξίας
αὐτάς	αὐτάς τὰς δωρεάς
ποιήσεις.	θέλει ποιήσεις κάμης ἀποκαταστήσης

1790 ἐσώσαμεν τοῦ νικοκλέους λόγον περί βασιλείας
μαρτίου: 1: ἡμέρα Παρασκευή εἰς πελοπόννησον
εἰς κώμην δημητζάνα

Τοῦ αὐτοῦ εἰς εὐαγόραν -ἐγκώμιον⁹⁸⁶

Ὅρων	ἐγὼ ἐπειδὴ ὄρω βλέπω θεώμαι ⁹⁸⁷
ὦ νικόκλεις,	ὦ νικόκλεις υἱέ εὐαγόρα
Τιμῶντα	ὅτι τιμᾶς δοξάζεις στέφεις μεγαλύνεις
σέ	ἐσένα
τόν τάφον	τό μνήμα τόν τύμβον
τοῦ πατρός	τοῦ πατρός σου τοῦ εὐαγόρα
οὐ μόνον	ὄχι μοναχά
τῷ πλήθει	μέ τό πλήθος σμήνος περισσειαν
καί τῷ κάλλει	καί μέ τήν καλλωνήν ὠραιότητα
τῶν ἐπιφερομένων	ἐκείνων ὅπου ἐπιφέρονται ἐπάγονται
	ἐπιτήθενται ἐπάνω εἰς τόν τάφον τοῦ πατρός σου
ἀλλά	ἀμή
καί μουσική,	καί μέ μουσικήν ἀσματικήν τέχνην
καί γυμνικοῖς	καί μέ γυμναστικά παλαιστικά ἀθλητικά
ἀγῶσιν,	ἀγῶνας ἄθλια παλαίσματα ⁹⁸⁸
ἔτι δέ	ἀκόμη καί
πρός τούτοις	κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα
ἵππων τε	ἀλόγων
καί τριηρῶν	καί κατέργων ⁹⁸⁹
ἀμίλλαις,	καί μέ ἀμίλλας ἔριδας συναιρέσεις ⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων - Isocratis Orationes, Basileae 1565, σ. 666 : Ἐγκώμιον, ἐπαινῶν διαφέρει. ἐπαινος μὲν γὰρ ἐστὶ λόγος ἐπαινετικός, μίαν πράξιν ἐπαινῶν. ἐγκώμιον δέ, λόγος ἐγκωμιστικός, πολλάς ἐν ἑαυτῷ πράξεις περιλαμβάνων. καὶ ἐπιστολή, ἢ μίαν πράξιν ἐπαινοῦσα τινός, ἐπαινετικὴ καλεῖται. ἢ δὲ πολλάς ἐγκωμιστικὴ.

⁹⁸⁷ Στο ἴδιο, σ. 284 : Στο περιθώριο τοῦ κειμένου παρατίθενται σχόλια- σημειώσεις. Στο σημεῖο αὐτὸ σημειώνεται τὸ ἐξῆς : εὐνοίας λήψις ἐκ τοῦ Νικοκλέους προσώπου, καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, κατὰ σύγκρισιν.

⁹⁸⁸ Θεόφιλος Κορυδαλεύς, Τοῦ Σοφωτάτου Κυρίου τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θεοῦ καὶ Μοναχικοῦ σχήματος Θεοδοσίου μετονομασθέντος Περί Ἐπιστολικῶν Τύπων. Ἐτι τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου περὶ Ρητορικῆς Ἐκθέσεως, ἐκδοθεῖσα παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ, 1744, σ. 131- 132 : ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΕΙΔΟΥΣ / ... ἔστι γὰρ οὐ σμικρὸν πλεονέκτημα τῷ ἐγκωμιάζοντι πρὸς ἡδονὴν εἶναι τοὺς λόγους τοῖς ἀκούουσιν. ἀμφοτέρα δὲ συνεῖψαι Ἰσοκράτης ἐν εὐαγόρα. ἅμα γὰρ ἐπαινεῖ τὸν ἀγῶνα, καὶ Νικοκλέα τὸν ἀθλοθέτην. πρὸς ὃν καὶ τὸν λόγον συνέθετο. Ὅρων ὦ Νικόκλης, ... ἀγῶσι.

⁹⁸⁹ Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, εκδ. Academische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz- Austria 1958, στήλη 617: ΚΑΤΕΡΓΟΝ, Triremis. Glossae MSS. Ad Plutum Aristofanis: τριήρεις, κάτεργα. - (Κάτεργον= πλοῖον ἐν ᾧ καταναγκαστικῶς εἰργάζοντο οἱ κατάδικοι, στο Ἐβδ. (Ἐξοδ. Λ', 16, ΛΕ', 21) Βυζ.)

καί
λείποντα
οὐδεμίαν
τῶν τοιούτων
ὑπερβολήν
ἠγησάμην
εὐαγόραν,
εἶ
τίς
ἔστιν
αἴσθησις
τοῖς τελευτηκόσι

περί τῶν
ἐνθάδε
γινομένων,
εὐμενῶς μὲν
ἀποδέχεσθαι
καί ταῦτα,
καί χαίρειν
ὀρῶντα
τήν τε
περί

καί ὀρῶντα σε
ὅτι δέν λίπης οὐκ ἔας δέν ἀφίνης
καμμίαν
τῶν τέτοιων ἐπιτηδευμάτων φιλοδωρημάτων
ὑπεροχὴν [ἐξωχώτητα]
ἐνόμισα ἐλογίασα ὑπέβαλα
ὅτι ὁ πατήρ σου ὁ εὐαγόρας⁹⁹¹
ἀνίσως
καμμία
ὑπ: σώζεται
(κατανόησις) εἶδησις γνώσις⁹⁹²
εἰς τοὺς τελευτηκότας ἀποθανόντας
ἀποβιώσαντας.
περί αὐτῶν
ἐδῶ εἰς τόν κόσμον
διὰ ἐκεῖνα ὅπου γίνονται τελοῦνται πράττονται
ἠλαρῶς φιλικῶς ἀγαπητικῶς εὐνοϊκῶς⁹⁹³
ὅτι προσίεται ἀποδέχεται στέργη ἀγαπᾶ
αὐτά τὰ δῶρα σου
καί ὅτι χαίρεται ἠδύνεται εὐφραίνεται
ὅταν ὀρᾶ βλέπη θεᾶται
τήν
ὅπου δεικνύεις

αὐτόν
115r

αὐτόν
ἐπιμέλειαν
καί τήν σήν

διὰ τόν πατέρα σου
φροντίδα κηδεμονίαν σπουδήν⁹⁹⁴
καί διὰ τὰ ἔδικά σου

⁹⁹⁰ Η λ. ἄμιλλα ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνα. Ἀγῶνες ἵππων (ἵπποδρομίες) καὶ ἀγῶνες τριήρων. / Πρβλ., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέως, Ἐνετίησιν 1801, σ. 55, Ἄμιλλα, ὁ ἀγών, ἡ ἔρις καὶ δρόμος ἀγωνιστικὸς καὶ φιλονεικία. - Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 147, ἄμιλλα· φιλονεικία, πόλεμος, ἀγών. / ἀμιλλᾶν· το ἐρίζειν - ἄμιλλα· ἔρις· ἐν τῇ Ὀδ. κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ἀμίλλης, ἀνταγωνισμοῦ. - συναιρῶ μτφρ. =συντελώ, φέρω εἰς τέλος.

⁹⁹¹ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 668 : *Εὐαγόρας. ὄνομα κύριον, εἰς ὃν τὸ ἐγκώμιον ἰσοκράτους.*

⁹⁹² Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 31: *Αἴσθησις, νόησις.* - Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 86, *αἴσθησις· νόησις. / Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 24, εἶδησις· γνώσις

⁹⁹³ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 226, εὐμενῶς· πράως. ἠλαρῶς

⁹⁹⁴ Ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 284, *Ἐπιμέλεια, ἡ σπουδή, ἡ φροντίς.* / Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 160, ἐπιμέλεια· σπουδή

μεγαλοπρέπειαν.	μεγαλοπρεπή μεγάτιμα ἔνδοξα ἔργα
πολύ	κατά πολλά
δ' ἄν	ὅμως ἡγησάμην ὅτι ὁ πατήρ σου
ἔτι	ἀκόμη
πλείω χάριν	περισσότεραν εὐχαριστίαν
ἔχειν,	ὅτι ἔχει γνωρίζει ὁμολογεῖ
ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν,	παρά εἰς ὅλα τά ἄλλα φιλοδωρήματα ⁹⁹⁵
εἶ	ἀνίσως
τις	τινάς ῥήτωρ διδάσκαλος ⁹⁹⁶
δυνηθείη	ἤθελε δυνηθῆ ἰσχύση ἡμπορέση
περί τῶν ἐπιτηδευμάτων	διὰ τὰ ἐπιτηδεύματα πράξεις κατορθώματα ⁹⁹⁷
αὐτοῦ	αὐτοῦ τοῦ πατρός σου
καί τῶν κινδύνων	καί τοὺς κινδύνους πολέμους μάχας
ἀξίως	πρεπόντως καθηκόντως ἀρμοζόντως ⁹⁹⁸
διελθεῖν	νά διηγηθῆ περιγράψῃ ὁμιλήσῃ
τῶν	ἐκείνων
ἐκείνω	αὐτόν τόν πατέρα σου
πεπραγμένων.	ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν διηνηθησαν
εὐρήσομεν	θέλει εὐρωμεν τύχωμεν λάχωμεν καταλαμβάνωμεν
γάρ	διότι
τούς φιλοτίμους,	τούς φιλοδόξους τοὺς φιλοῦντας ἐπιθυμοῦντας τήν τιμήν ⁹⁹⁹
καί μεγαλοψύχους	καί τοὺς μεγαλόφρονας γεναίους ἀνδρείους καρτερικούς ¹⁰⁰⁰
τῶν ἀνδρῶν.	ἄνδρας
οὐ μόνον	ὄχι μοναχά
ἀντί τῶν τοιούτων	ἀντί διὰ αὐτά τά ἐπιτηδεύματα φιλοτιμήματα

⁹⁹⁵ Το «φιλοδωρήμα» με την ἔννοια των πράξεων των τιμών που προσφέρονται στον νεκρό.

⁹⁹⁶ Photii Patriarchae Lexicon, υπό του S. A. Naber, Publisher Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1965, σ. 132, ῥήτωρ= τὸ παλαιὸν ἐκαλεῖτο ὁ δῆμῳ συμβουλευὼν καὶ ὁ ἐν δῆμῳ ἀγορευὼν εἴτε ἰκανὸς εἴη λέγειν, εἴτε καὶ ἀδύνατος, εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ βελτίστου καὶ δικαιοτάτου συμβουλευὼν, εἴτε ἐπ' οἰκείοις λήμμασιν...

⁹⁹⁷ I. Θ. Κακριδῆ, Εμνηνευτικά Σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, Βιβλιοπωλεῖον της Εστίας, Αθήνα 1981, σ. 18. Το τρίπτυχο ἐπιτήδευσις-πολιτεία-τρόποι διατυπώνεται στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη. Η πρώτη ἔννοια για τους αρχαίους συμπυκνώνει το περιεχόμενο των ἄλλων δύο και αναφέρεται ὄχι σε ἔργα ἀλλὰ στη γενικότερη θεωρία και στάση ζωῆς.

⁹⁹⁸ Προβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 220, ἀξία· τιμή, καθῆκον, ἀξίωμα

⁹⁹⁹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 245, φιλότιμος· ὁ φιλῶν τιμᾶν μεγάλως. ἢ θέλων αὐτός δοξάζεσθαι.

¹⁰⁰⁰ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 79, μεγαλόφρων· μεγαλόψυχος

ἐπαινεῖσθαι	καί νά ἐπαινῶνται ἐγκωμιάζονται ἐκθειάζονται εὐφημίζονται
βουλομένους,	ὅτι βούλονται ἀγαποῦσιν θέλουσιν ὀρέγωνται
ἀλλ'	ἀμή
ἀντί τοῦ ζῆν,	παρά νά ζῶσι βιῶσι εἰς τόνδε τόν βίον
ἀποθνήσκειν	νά ἀποθνήσκωσιν τελευτήσωσιν
εὐκλεῶς	ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρῶς μεγαλοπρεπῶς
αἰρουμένων,	ὅτι αἰροῦνται προτιμοῦσι προκρίνουσι
καί μᾶλλον	καί περισσότερον
περί τῆς δόξης	διά τήν δόξαν φήμην τιμήν καλόν ὄνομα ¹⁰⁰¹
ἢ	παρά
τοῦ βίου	διά τήν ζωήν τους
σπουδάζοντας,	ὅτι σπουδάζουσιν ἀγωνίζονται προθυμοποιοῦνται σπεύδουσι ¹⁰⁰²
καί	καί εὐρησομεν αὐτούς
πάντα	ὅλα τους τά ἔργα ἐπιχειρήματα ἐπιτηδεύματα
ποιούντας	ὅτι ποιοῦσι κάμνουσι πράττουσι ἐπιτηδεύονται
ὅπως	διά

ἀθανατον
115v

ἀθάνατον	αἰώνιον ἄληστον παντοτεινόν
τήν περί αὐτῶν	διά τόν ἑαυτόν τους
μνήμη	μνημόσυνον ἐνθύμημα ¹⁰⁰³
καταλείψωσιν.	νά ἤθελε ἀφίσωσι ( ) παραιτήσωσι εἰς τούς μεταγενεστέρους
αἰ μέν	τά ¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰¹ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 529, δόξα· φήμη, τιμή

¹⁰⁰² Βησσαρίωνος Ἱερομονάχου Μακρή, Σταχυολογία τεχνολογική : κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς Τέχνης ἔτι δὲ καί τὸ περί ὁμοίων καὶ Διαφόρων λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου νῦν μετατυπωθέντα, Παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω, Ἐνετίησι 1780, σ. 315 : Σπουδάζειν καὶ σπεύδειν διαφέρει. Σπουδάζειν μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐναντίον τοῦ παίζειν. σπεύδειν δὲ τὸ βοηθεῖν τινὶ καὶ συναίρεσθαι. / Ὁ. π., Φωτίου Λέξεων Συναγωγῆ, σπουδάζω : « - τινὶ σπεύδεις ἀντί τοῦ τινὶ σπουδάξεις».

¹⁰⁰³ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 114, μνήμη· μνημόσυνον. / Πρβ. ὁ. π., Βησσαρίωνος Ἱερομονάχου Μακρή, Σταχυολογία τεχνολογική, σ. 294 : « Μνήμη καὶ μνεῖα διαφέρει. ... ἔστι δε μνήμη γενικὴ τύπωσις ψυχῆς. ... μνήμη ἐστὶν ἢ τῷ μνημονικῷ ἀεὶ συνοῦσα».

¹⁰⁰⁴ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 284 : δαπάναι.

οὖν	λοιπόν
δαπάναι	δαπανήματα ἀναλώματα [ἐξωδεύματα] ὅπου κάμνης
τῶν μὲν τοιούτων	τῶν τοιούτων ἄνω εἰρημένων τιμῶν γερωῶν ¹⁰⁰⁵
οὐδέν	κάνένα
ἐξεργάζονται,	δέν ποιοῦσι δέν κάμνουσι δέν προξενοῦσι δέν τελειώνουσι
τοῦ δέ πλούτου	ἀλλά τοῦ ὄλβου θησαυροῦ τῆς περιουσίας σου
σημεῖον	σύμβολον δείγμα φανέρωσις
εἰσίν.	ὑπ: σι καί εἶναι
οἱ δέ	ἐκεῖνοι καί ¹⁰⁰⁶
περὶ τὴν μουσικὴν,	ἐπάνω εἰς τὴν μουσικὴν ἀσματικὴν τέχνην
καί τὰς ἄλλας ἀγωνίας	καί εἰς τὰ ἄλλα ἀγωνίσματα παλαίσματα ¹⁰⁰⁷
ὄντες,	ὅπου ὑπ: σι καί καταγίνονται
οἱ μὲν	ἄλλοι μὲν
τὰς δυνάμεις	τὰς ἰκανότητος ἀνδρείας ἐπιτηδειότητος δηλ: οἱ παλαισταί ¹⁰⁰⁸
αὐτῶν,	ἀπὸ αὐτούς
οἱ δέ	καί ἄλλοι ἐπειδὴ ἐπέδειξαν
τὰς τέχνας	τὰς ἐμπειρίας ἐπιτηδειότητος δηλ: οἱ περὶ τὴν μουσικὴν ὄντες
ἐπιδεξάμενοι	ἐπέδειξαν ἐφάνερωσαν ἐφατ(ρ)ίαταν (ἐθεάτρισαν)
σφᾶς αὐτούς	τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους
ἐντιμωτέρους	εὐκλεστέρους ἐπισιμωτέρους ἐνδοξοτέρους λαμπροτέρους
κατέστησαν.	ἐποίησαν ἕκαμαν
ὁ δέ	ὁ καί ¹⁰⁰⁹
λόγος,	παρῶν ἐπιτάφιος ἐγκωμιαστικός λόγος
εἰ	ἀνίσως τινάς
καλῶς	ἀκριβῶς ἐντελῶς λεπτομερῶς
διέλθοι	ἤθελε περιγράψῃ διηγηθῆ καθιστορήσῃ

¹⁰⁰⁵ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. I, σ. 424, γέρα· τὰ τιμία

¹⁰⁰⁶ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 285 : ἀγωνίαι.

¹⁰⁰⁷ Μάρκος Μουσούρος, Νικόλαος Βλαστός, Ζαχαρίας Καλλιέργης, Ἑτυμολογικὸν μέγα κατὰ ἀλφάβητον πάνυ ὠφέλιμον, Ἐν Ἐνετίαις [1499], σ. 8 : Ἀγωνία, ἀντι τοῦ εἰς ἀγῶνα μέλλοντος κατιέναι. καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἀντι τοῦ ἀπλῶς φόβου. οὕτως ὠρίων. – Ὁ. π. Λεξικὸν Βαρίνου, σ. 13 : Ἀγωνιᾶν Ἰσοκράτους, ἀντι τοῦ ἀγωνίζεσθαι. – Βλ. Ἀρποκρατίωνος Λεξικόν. – Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 38, ἀγωνία· ἀγοραία καὶ ἡ θλάσις καὶ ἡ παλαίστρα.

¹⁰⁰⁸ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 188, ἀνδρεία= ἰσχύς

¹⁰⁰⁹ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 285 : λόγος.

τάς
ἐκεῖνου
πράξεις
ἀείμνηστον

ἄν
τήν ἀρετήν
εὐαγόρου
παρά πᾶσιν ἀνθρώποις
ποιήσειεν.
ἐχρῆν μὲν
οὖν
καί τούς ἄλλους

τά
ἐκεῖνου τοῦ πατρός
ἔργα κατορθώματα ἀποτελέσματα
αἰώνιον (ἀοι) ἀειμνημόνευτον
παντοτεινήν
ἤθελε
τήν ἐνάρετον ζωὴν πολιτείαν¹⁰¹⁰
αὐτοῦ τοῦ πατρός τοῦ εὐαγόρου
κατά εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς
ποιήσει κάμη ἀκαταστήσει
ἔπρεπε ἦττον πρέπον δίκαιον¹⁰¹¹
λοιπόν
καί οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι ῥήτορες

ἐπαινεῖν

116r

ἐπαινεῖν
τούς
ἐφ' ἑαυτῶν
ἄνδρας
ἀγαθούς
γεγενημένους,
ἵνα
οἷ τε
δυνάμενοι
τάς
τῶν (πολλῶν)
ἔργα
κοσμεῖν,
ἐν εἰδόσι

νά ἐπαινῶσι ἐγκωμιάζωσι
ἐκείνους τούς
εἰς τάς ἐδικούς των χρόνους καιρούς
ἀνοῦ'ς
ἀγαθοί καλοί ἐνάρετοι
ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν
ὅπως
ἐκεῖνοι
ὅπου δύνανται ἰσχύουσι ἠμποροῦσι εἶναι ἄξιοι
τάς
τῶν ἀρχέων προτίστων ἐναρέτων ἀνδρῶν¹⁰¹²
πράξεις τάς κατορθώματα
νά κοσμῶσι στολίζωσι ἐπαινῶσι
ἔμπροσθεν εἰς ἀνοῦ'ς ἀκροατάς ὅπου ἠξέυρουσι
γινώσκουσι ἐπίστανται διά τάς ἀρετάς τῶν
ἐπαινουμένων

¹⁰¹⁰ Βλ., ὁ. π., Ι. Θ. Κακριδῆ, Εμνηνευτικά Σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, η λ. πολιτεία αναφέρεται στην ιδιωτική ζωή κάθε πολίτη. - Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 277, ἀρετή· θεία δύναμις, διάθεσις ἀγαθή ἢ τον ἐνάρετον βίον.

¹⁰¹¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 285 : ἐπιτίμησις τοῖς φιλομύθοις τῶν ῥητόρων.

¹⁰¹² Σύμφωνα με τον Κοραή η έκδοση του Wolf, προκρίνει τη γραφή τὰ τῶν παλαιῶν. Η πρφρ. αφορά σε αυτή την γραφή. Η ασυμφωνία του αρχ. κειμένου και πρφρ. επισημαίνεται και σε άλλα σημεία του κώδικα.

ποιούμενοι,	μέ τό νά ποιούσι κάμνωσι συνείρωσι (συνειφερωσι)
τούς λόγους ταῖς ἀληθείαις ἐχρῶντο περί αὐτῶν. οἱ τε νεώτεροι φιλοτιμοτέρως διέκειντο πρός τήν ἀρετήν εἰδότες ὅτι τούτων εὐλογηθήσονται μᾶλλον, ᾧν ἄν ἀμείνους	τούς ἐγκωμιαστικούς ἐπαινετικούς λόγους τήν ἀλήθειαν ἀληθινα δηλ: λέγουσι ἤθελε χρῶνται μεταχειρίζονται μετέρχωνται διά αὐτούς τούς ἐγκωμιάζωμεν οἱ καί νέοι οἱ νεανικοί τρέχοντες τήν ἡλικίαν σπουδαιοτέρως ἐπικλινεστέρως προθυμοτέρως ἤθελε εὐρίσκωνται φέρωνται εἰς τήν ἐπίκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς μέ τό νά ἡξεύρωσι γινώσκουσι πῶς ἀπό ἐκείνους τούς ἐπαινομένους θέλει εὐλογιθῶσι ἐπαινεθῶσι ἐγκωμιασθῶσι ¹⁰¹³ περισσότερον ἀπό τους ὁποίους ἤθελε κρείττονας καλλιωτέρους ἀνωτέρους κατά τήν ἀρετήν τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους δόσωσι ποιήσωσι κάμνωσι παραστήσουσι τῶρα τήν σήμερον ἀλλά ποιός δέν ἤθελεν ἀθυμῆση ἀσχάλη λυπηθῆ δυσφορίση ¹⁰¹⁴ όπηνίκα όπόταν βλέπη θεᾶται ἐκείνους εἰς τόν καιρόν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου καί εἰς τους γενομένους πορρόωτερον ἀρχαιώτερον ¹⁰¹⁵ όποῦ ἔγιναν ὑπήρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν ὅτι ὕμνουται δοξάζεται μεγαλύνονται
σφᾶς αὐτούς παράσχωσι. νῦν δέ τις οὐκ ἄν ἀθυμήσειεν ὅταν όρᾶ τούς μέν περί τά τρωϊκά, τούς τ' ἐπέκεινα γινομένους, ὕμνουμένους,	

¹⁰¹³ Ο. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 289, *Εὐλογῆσαι, ἐπαινέσαι, ὕμνησαι, ἐγκωμιάσαι.*

¹⁰¹⁴ Βλ. ό. π., Hesychius Lexicon, vol. I, σ. 309, *ἀσχάλλει ὀχλοῦται, λυπεῖται, ἀθυμεῖ, ἀδημονεῖ, ἀγανακτεῖ.* / Ο τύπος «ἀσχάλλω» συναντάται στον Όμηρο (πρβλ., L-S).

¹⁰¹⁵ Εννοεῖ τον Ηρακλή και τον Θησεά και όλους όσους ὑπήρξαν πριν από τα Τρωϊκά.

καί τραγωδομένους,
ἐαυτόν
δέ
προειδῆ,
μηδ' ἄν
ὑπερβάληται
τάς

καί ὅτι τραγωδοῦνται μνημονεύονται
θηρλοῦνται¹⁰¹⁶
τόν ἐαυτόν του τοῦ λόγου του
καί
ἤθελε προβλέψη προγνωρίση προκαταλάβη
καί ἀνίσως ἤθελε
ὑπερβάλλη ὑπερακοντίση ξεπεράση
κατά

ἐκείνων

116v

ἐκείνων
ἀρετάς,
μηδέποτε
τοιούτων ἐπαίνων
ἀξιωθησόμενον.
τούτων

ἐκείνων τῶν παλαιῶν ἐγκωμιαζομένων
τάς ἐναρέτους πράξεις
καμμίαν φοράν
τούς τοιούτους ἐπαίνους ἐγκωμίους ἀναρρήσεις
δέν θέλει ἀξιωθῆ ἐπιτύχη ἀπολαύσει
αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων δηλ: τό μή ἐπαινεῖν
τούς παρόντας ἀλλά τούς παλαιούς

δ'
αἴτιος
ὁ φθόνος,
ᾧ
τοῦτο μόνον
πρόσεστιν
ἀγαθόν,
ὅτι
μέγιστον
κακόν
τοις ἔχουσιν

καί¹⁰¹⁷
αἰτία ἀφορμή πρόξενος¹⁰¹⁸
ἡ βασκανία ἡ ζηλοτυπία ὑπ: καί εἶναι¹⁰¹⁹
εἰς τόν ὅποιον φθόνον
αὐτό μοναχά
ὑπ: καί εἶναι
τό καλόν εὐτυχές
πως
μεγίστη μεγαλώτατ(ης)
ἕνας ὄλεθρος ἀφανισμός μία βλάβη ζημία
εἰς ἐκείνους ὅπου ἔχουσι κέκτηνται
περιθάλπουσι αὐτόν τόν φθόνον

ἐστίν.
οὕτω
γάρ
τινες

ὑπ: καί εἶναι γίνεται
τόσον πολλά
διότι
μερικοί ἄνοι

¹⁰¹⁶ Ο Κοραῖς ἐπισημαίνει τήν καταχρηστική σημασία του τραγωδοῦμαι κατά τήν Βυζαντινή ἐποχή. *Τους τραγωδομένους* κυριολεκτικῶς τούς ἐν δράμασιν ἀδομένους.

¹⁰¹⁷ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 285 : φθόνος.

¹⁰¹⁸ Ο. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 338, ἀφορμή· πρόφασις ἢ αἰτία

¹⁰¹⁹ Ο. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 362, βασκανός· φθονερός/ Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 241, φθονεῖς· ζηλοῖς, βασκαίνεις

δυσκόλως	βασκάνως πονηρῶς δυσμενῶς
πεφύκασιν,	διάκεινται εύρίσκονται
ὥσθ'	ὥστε ὅπου
ἦδιον	ἡδύτερον γλυκύτερον ἀσπαστότερον
	ἐπιθυμητότερον
εύλογουμένων	ὅταν εύλογοῦνται ἐπαινοῦνται ἐγκωμιάζονται
	ἐκεῖνοι
ἀκούειν	ἀκούουσιν ἀκροάζονται ἐνωτίζονται
οὓς	τούς ὁποίους
οὐκ	δέν
ἴσασιν,	ἡξεύρουσι δέν γινώσκουσι οὐκ ἐπίστανται
εἰ	ἀνίσως
γεγόνασιν,	ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν τέτοιοι
	ἐπαινετοί
ἦ τι	παρά κἀνένα ἐπαινούμενο πραγμα
τούτων	ἐκείνων τῶν ἀνῶ'ν
ὑφ' ὧν	ἀπό τούς ὁποίους
εύπεπονθότες	εύποιήθισαν εύεργετίθησαν
αὐτοί	αὐτοί οἱ ἴδιοι
τυγχάνουσιν,	ἐβοηθειθησαν
ἀποδέχεσθαι.	ὅπου ἀποδέχονται στέργουσι προσίενται
	ἀγαποῦσι ἀκροάζονται
οὐ μήν	ὅμως δέν πρέπει ¹⁰²⁰
δουλευτέον ¹⁰²¹	νά δουλεύωσι ὑπουργῶσι πειθαρχῶσιν νά
	μιμοῦνται ζηλοῦσι
ἀλλά	ἀμή
τῶν μέν τοιούτων	τούς τέτοιους φθονερούς ἀνοῦ'ς
ἀμελητέον,	πρέπει νά ἀμελῶσι καταφρονοῦσιν ὀλιγορῶσι
	παραβλέπωσι ¹⁰²²
τούς δέ ἄλλους	καί τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
ἐθιστέον	πρέπει νά συνηθίζωσι γυμνάζωσιν ἐκπαιδεύωσι
	ἐξασκῶσιν
ἀκούειν	νά ἀκούουσι ἀκροάζονται ἐνωτίζονται
περί ὧν	ἐκεῖνα τό ὁποῖα
καί λέγειν	νά λέγωσιν ὀμιλῶσι διηγοῦνται
δικαιότερον	πρεποδέστερον εύλογότερον ¹⁰²³
ἐστιν.	ὑπ: καί εἶναι

¹⁰²⁰ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 285: ἐπιδόσεις ἐξ ἐπανορθώσεων.

¹⁰²¹ Παραλείπεται ἡ πρόταση: «τούς νοῦν ἔχοντας τοῖς οὕτω κακῶς φρονοῦσιν».

¹⁰²² Βλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 144, ἀμέλεια· καταφρόνησις

¹⁰²³ Προβλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 513, δίκαιον· εύλογον. ἴσον, ὅμοιον, παρά Ἰπποκράτει.

ἄλλως τ'	καί κατά ἄλλον τρόπον
ἐπειδή	ἐπειδή
καί τάς ἐπιδόσεις	τάς προκοπᾶς αὐξήσεις τελειώτητος ¹⁰²⁴
ὀρῶμεν	βλέπωμεν θεομεθα
γιγνομένας	ὅτι γίνονται τελοῦνται ἔρχονται φθάνουσι εἰς αὐξήσιν
καί τῶν τεχνῶν,	καί τῶν τεχνῶν
καί τῶν ἄλλων ἀπάντων,	καί τῶν ἄλλων θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἔξεων
οὐ διά τούς ἐμμένοντας	ὄχι διά αἰτίαν ἐκείνων ὅπου ἐμμένουσι εὐχαριστοῦνται ἀναπαύωνται
τοῖς καθεστῶσιν,	τά συνηθισμένα διωρισμένα
ἀλλά	ἀμή ὀρῶμεν τάς ἐπιδόσεις γιγνομένας
διά τούς ἐπανορθοῦντας	διά αἰτίαν διά μέσου ἐκείνων ὅπου ἐπανορθονοῦσι ἀνακαινίζουσι διορθώνουσι ἐπάγουσιν διόρθωσιν τοῖς ἀτελέσι
καί τολμῶντας.	καί ὅπου τολμῶσι αὐθαδιάζουσι ἐπιβάλλονται ἐπιχειροῦνται ¹⁰²⁵
ἀεὶ	πάντοτε
τι	κανένα ἔργον προᾶγμα
κινεῖν	νά κινῶσι (μετά) ἀποβάλλωσι μεταλλάττωσι
τῶν μή	ἐκεῖνα
καλῶς	ὀρθῶς ἐντελῶς ἀρίστως
ἔχοντων.	ὅπου δέν ἔχουσι δέν διάκεινται δέν εὐρίσκονται
οἶδα μέν	ἐγῶ οἶδα ἤξεύρω γινώσκω ἐπίσταμαι ¹⁰²⁶
οὔν,	λοιπόν
ὅτι	πῶς
χαλαιπόν	δύσκολον δυσχερές ἐργῶδες
ἐστιν,	ὑπ: καί εἶναι
ὅ	ἐκεῖνο τό ὅποῖον
μέλλω:	βούλωμαι θέλω ἔχω σκοπόν
: ποιεῖν [δεξι περιθώριον]	νά ποιήσω κάμω

¹⁰²⁴ Προβλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 260, Ἐπίδοσις, ἡ προϊξ, καί ἡ αὐξήσις, καί προκοπή καί προσθήκη. λέγεται καί ἡ χάρις.

¹⁰²⁵ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 175, ἐπιχειρεῖ τολμᾶ

¹⁰²⁶ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 286 : προσεκτικὰ ἐκ τοῦ χαλεποῦ κατ' ἀντεξέτασιν.

ἀνδρός	ἐνός ἀνοῦ δηλ: τοῦ εὐαγόρου
ἀρετήν	τάς ἀρετάς τὰς ἐναρέτους προᾶξις
διὰ λόγων	διὰ μέσου ἐπαινετικῶν ἐγκωμιαστικῶν λόγων
ἐγκωμιάζειν.	λέγω τό νά ἐπαινῶ ἐγκωμιάζω ἐκθιάζω ¹⁰²⁷
σημεῖον	σύμβολον δεῖγμα τεκμήριον φανερωσις τῆς δυσκολίας ¹⁰²⁸
δέ	καί
μέγιστον.	μεγίστη μεγαλωτάτη ἐναργεστάτη σαφεστάτη
περί μέν	διά
γάρ	διότι
ἄλλ(ο)ν πολλῶν	ἄλλας πολλάς ὑποθέσεις διά ἄλλα πολλά πράγματα
καί παντοδαπῶν	καί παντοδαπῆ πολυποικίλα πολήτροπα
λέγειν	νά λέγωσιν ὀμιλῶσι διηγῶνται
τολμῶσιν	ἀποκοτῶσιν ἐπιβάλλονται ἐπιχειροῦνται
οἱ	ἐκεῖνοι
περί τήν φιλοσοφίαν	ἐπάνω εἰς τήν ( ) τήν θεωρίαν τῆς φιλοσοφίας δηλ: οἱ φιλόσοφοι
ὄντες.	ὅπου ὑπ: σι καί εἶναι ἐνασχολοῦνται καταγίνονται
περί	διά
δέ	ὅμως
τῶν τοιούτων	τά τέτοια ἔργα κατορθώματα διά τὰς ἐγκωμίας ἐφημίας
οὐδείς	κάνένας
πώποτε	καμμίαν φοράν

¹⁰²⁷ Ἀθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, παρὰ Νικολάω τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1799, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Γ' σ. 7 : Ἰστέον δέ, ὅτι μετὰ τοὺς ποιητάς, τῶν πάντων παλαιῶν ῥητόρων, ἀναμίξ τῷ πανηγυρικῷ χρωμένων ἔντε τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι, καὶ ταῖς λογογραφίαις, καὶ οὐδαμοῦ τὸν τρόπον τοῦτον, ᾧ νῦν αὐτῷ κεχρήμεθα, πρῶτος ἰσοκράτης ἰδία χωρίσας ἐγκώμιον ἔγραψεν εἰς Εὐαγόραν. καὶ τοῦτον δῆλον ἐξ ὧν τὰς περὶ τοῦτο δυσχερείας καταλέγει, αἷς μέλλει ἐντεῦθεν ἀπαντᾶν « οἶδα μὲν οὖν λέγων, ὅτι χαλεπὸν ἐστίν, ὃ μέλλω ποιεῖν, ἀνδρὸς ἀρετήν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν, κτ. , ἐν οἷς καὶ ῥητῶς λέγει, ὅτι μέχρι τῶν ἐκείνου χρόνων, οὐδείς πω τῶν σοφῶν, οὕτως ἰδία ἐπεχείρησεν ἐγκωμιάζειν διὰ λόγων. (οἱ γὰρ ποιηταὶ ἐγκωμιάζουσι μὲν ἐκεῖνοι μάλιστα, ἀλλὰ διὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν, δι ὧν θέλγουσι καὶ κατακλινοῦσι τοὺς ἀκούοντας.).

¹⁰²⁸ Προβλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 95, σύμβολα· σημεία - Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 137, τεκμήριον· σημείον ἀληθές. / Προβλ. Η. Φ. Ηλιού, Η «Ρητορική» του Αριστοτέλη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 36 : Στη Ρητορική του Αριστοτέλη τεκμήριο είναι οι ενδείξεις οι οποίες δεν μπορούν να ανασκευασθούν. Ονομάζονται υποχρεωτικές γιατί ο συλλογισμός που προκύπτει είναι απόδειξη που δεν τελεί υπό αμφισβήτηση.

αὐτῶν
συγγράφειν
ἐπεχειρήσε.

καί πολλήν
αὐτοῖς
ἔχω
συγγνώμην.

ἀπό αὐτούς τούς φιλοσόφους
νά συγγραφή συνθέση ὁμιλήση
δέν ἐπεχειρήσθη δέν ἐσπούδασε δέν ἐβάλθη
δέν [ἐτόλμ...]
καί περισσήν
εἰς αὐτούς τούς φιλοσόφους
δίδω καί ὁμολογῶ
συγχώρησιν συμπάθειαν ἄδειαν ἀφεσιν¹⁰²⁹

.....

117v

τοῖς μέν
γάρ
ποιηταῖς
πολλοί
δέδονται
κόσμοι.
καί γάρ
πλησιάζοντας

τοῖς ἀνοῖ'ς
τούς θεούς
οἷόν τ'
αὐτοῖς
ἐστι
ποιῆσαι,
καί διαλεγόμενους,

καί συναγωνιζομένους

οἷς
ἄν βουληθῶσι.
καί
περὶ τούτων
δηλώσαι
μή μόνον

διότι¹⁰³⁰
τούς ποιητάς ῥαψωδούς στοιχοῦργούς
περισσοί
ἐδόθησαν ἐχωρηγήθησαν ἐπετράπησαν
ἐσυγχωρήθησαν
στολισμοί ὠραῖσμοί τῆς ποιήσεως
ἐπειδή
ὅτι πλησιάζουσι προσεγγίζουσι
προσπελάζουσι προσέρχονται
εἰς τούς ἀνοῦ'ς
τούς θς'
δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
εἰς αὐτούς τούς ποιητάς
εἶναι
νά ποιήσωσι κάμωσι ἀποδείξωσι διαστοίχων
καί ὅτι διαλέγονται ὁμιλοῦσι
συναναστρέφονται
καί ὅτι συναγωνίζονται συμμαχονται
συμπολεμοῦσι μέ ἐκείνους τούς ἀνοῦ'ς
μέ τούς ὁποίους
ἤθελε θέλωσι ἀγαπῶσι
καί εἶναι ἄδεια εἰς αὐτούς
διά αὐτούς τούς θς' καί ἀνοῦ'ς
νά δηλώσωσι φανερώσωσι εἴπωσι
ἔχι μονάχα

¹⁰²⁹ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 612, *Συγγνώμη, συγχώρησις, ἀφεσις

¹⁰³⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καί Ἐπιστολαί - Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 286 : ποιητοῦ κόσμοι.

τεταγμένοις ὀνόμασιν, ἀλλά	τεταγμένας διωρησμένας συνηθισμένας ¹⁰³¹ μέ ὀνόματα κλησ(ει)ς λέξεις ¹⁰³² ἀμή εἶναι δυνατόν εἰς αὐτούς νά δηλώσωσι περὶ τῶν θεῶν
τά μέν ξένοις, τά δέ καινεῖς, τά δέ μεταφοραῖς. καί μηδέν παραλιπεῖν,	ἄλλοτε μέν ὀνόματα μέ ξένα ἀλλότρια ἀσυνήθη ¹⁰³³ καί ἄλλοτε μέ νέα νεωφανῆ καινούργια καί ἄλλοτε μεταφοράς μετατροπᾶς τῶν λέξεων καί εἶναι ἄδειαν εἰς αὐτούς καμμίαν λέξην κἀνένα εἶδος νά μήν παραλίψωσι ἀφίνωσιν ἐάσωσι παραιτήσωσι
ἀλλά πᾶσι τοῖς εἶδεσι	ἀμή εἶναι ἄδεια εἰς αὐτούς μέ ὅλα τά εἶδη μέ ὅλους τούς τρόπους τῶν λόγων
διαποικίλαι τήν ποιήσιν. τοῖς δέ περὶ τούς λόγους	νά διαπικοίλωσι στολίζωσι καλωπίζωσι τά ποιήματά των ἐν εἰς ¹⁰³⁴ ἀλλά ἐκείνους ὅπου καταγίνονται ἐνασχολοῦνται ἐπάνω εἰς τούς ἐπαινετικούς ῥητορικούς λόγους
οὐδέν ἔξεστι	κἀνένα δέν εἶναι δυνατόν συγκεχωρημένων ἐπιτραμμένων
τῶν τοιούτων.	ἀπό τά τέτοια ἄνω εἰρημένα

¹⁰³¹ Βλ. Αριστοτέλους Περί Ποιητικής, μτφρ. Σ. Μενάρδου, εισαγωγή, κείμενο και ερμηνεία Ι. Συκουτρή, σ. 182. Η αντίστοιχη διάκριση στον Αριστοτέλη XXI 2, 1457b «Ἄπαν δε ὄνομα ἐστίν ἢ κύριον ἢ γλῶττα ἢ μεταφορά ἢ κόσμος ἢ πεποιημένον ἢ ἐπεκτεταμένον ἢ ὑψηρημένον ἢ ἐξηλλαγμένον». Ὅπως επισημαίνεται στην υπ. αρ. 1. στα «τεταγμένα ὀνόματα» του Ἰσοκράτη αντιστοιχεί το «κύριον» και «εἰωθός» (XXII, 7) του Αριστοτέλη και στην υπ. αρ. 2 αναφέρεται ὅτι κύριον εἶναι το συνηθισμένον δηλ. το κοινόν εν χρήσει και το σύγχρονον.

¹⁰³² Ὁ ὅρος λέξις χρησιμοποιεῖται κατά τη σημασία που της αποδίδουν οι αρχαῖοι, δηλ. την γλωσσική διατύπωση. / Πρβλ., Αριστοτέλους Περί Ποιητικής, σ. 54, υπ. αρ. 3.

¹⁰³³ Στον Αριστοτέλη η «γλῶττα, ἐπεκτεταμένον ἢ ὑψηρημένον ἢ ἐξηλλαγμένον» σημαίνει τα «ξένα» του Ἰσοκράτη. Η πρφρ. «ἀσυνήθη», σημαίνει των μη κοινῶς εν χρήσει λ. , ενώ η λ. «ἀλλότρια» δικαιολογεί τον περιορισμό. / Πρβλ., Η. Φ. Ηλιού, Η «Ρητορική» του Αριστοτέλη, σ. 254, υπ. 2: «Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεῖ τον χαρακτηρισμό « γλώσσες» για να δηλώσει τις ξενικές , αλλόκοτες ἢ ασυνήθιστες λέξεις».

¹⁰³⁴ Ὁ. π. Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 286 : λογοποιῶν ἀπορίαι.

ἀλλ'	ἀμή
ἀποτόμῳς	σκληρῶς ἀπαρακαλύπτως ἀσυσκιάστῳς ¹⁰³⁵
καί τῶν ὀνομάτων	καί τὰ ὀνόματα κλησ(ι)ς λέξεις
τοῖς πολιτικοῖς,	τάς πολιτικές συνηθισμένας τεταμμένας
	διωρησμένας
καί τῶν ἐνθυμημάτων	καί τὰ ἐνθυμήματα νοήματα ¹⁰³⁶
τοῖς περὶ	ὅπου θεωροῦνται
αὐτάς τάς πράξεις	εἰς αὐτά τὰ ἔργα κατορθώματα ὅπου ἔχουσι οἱ
	ἐπαινούμενοι
ἀναγκαῖον	ἀνάγκη χρεία

ἔστι

118r

ἔστι	ὑπ: καί εἶναι εἰς αὐτούς
χρησθαι.	νά μεταχειρίζονται νά μετέρχονται
πρός δέ τούτοις	καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα
οἱ μὲν	οἱ ποιηταί ¹⁰³⁷
μετά μέτρων	μέ μέτρα
καί ῥυθμῶν	καί μέ μέλη ῥυθμούς συμφωνίας ἀρμονίας ¹⁰³⁸
ἅπαντα	ὅλα τὰ ποιήματα
ποιοῦσιν,	συνείρουσι συν(ε)φαίνουσι συμπλέκουσι
οἱ δ'	οἱ δέ ῥήτορες
οὐδενός	δέν κἀνένα
τούτων	ἀπό αὐτά τὰ μέτρα καί ῥυθμούς
κοινονοῦσιν.	μεταχειρίζονται δέν μετέρχονται

¹⁰³⁵ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 97, Ἀποτόμῳς, κεκριμένῳς, σκληρῶς. - Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 261, ἀποτόμῳς· σκληρῶς, ἀπ(αρ)αιτήτῳς.

¹⁰³⁶ Βλ., Σταχυολογία τεχνολογική Βησσαρίωνος Μακρή: κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς Τέχνης/ Περί Ὀμοίων καὶ Διαφόρων Λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου νῦν μετατυπωθέντα, σ. 267: «*Ἐνθύμημα καὶ ἐνθύμιον Διαφέρει. Ἐνθύμημα μὲν γὰρ ἔστι ποιοῦ λόγου σχῆμα...*» / Πρβλ., ὁ. π., Η. Φ. Ηλιού σ. 33 : Η λ. ἐνθύμημα καὶ η λ. παράδειγμα στὴν «Ρητορικὴ» τοῦ Ἀριστοτέλη υποδηλώνουν τοὺς τρόπους ἐξαγωγῆς συμπερασμάτων ἐπομένῳς καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων στὴν τέχνη τῆς ρητορικῆς. Το ἐνθύμημα εἶναι συλλογισμὸς ποὺ προκύπτει ὡς ἀπόδειξη. / Πρβλ. Ἀριστοτέλους, Ρητορικὴ Β', 1395b.

¹⁰³⁷ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 286 : *μέτρων καὶ ῥυθμῶν δύναμις.*

¹⁰³⁸ Ὁ Κοραῆς παρατηρεῖ ὅτι οἱ καταλογάδην γράφοντες οὔτε μέτρων οὔτε ῥυθμῶν. Καὶ τὸ μὲν περὶ μέτρων ἀληθές· οὐχ ὡσαύτῳς δὲ καὶ τὸ περὶ ῥυθμῶν. Αναφέρεται στὴν Ρητορικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη (Γ', α') ὅπου ἀκριβῶς διαπιστώνεται ἡ ομοιότητα Ποιητικῆς καὶ Ρητορικῆς. Ἐπίσης παραπέμπει στὸν Διονύσιο Ἀλικαρνασέα. / Βλ., ὁ. π., Ἀριστοτέλους Περί Ποιητικῆς, σ. 6, ὑπ. αρ. 6 : Ἡ ἀρμονία γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι ἐννοια ταυτόσημη με τὴν σημασία τῆς λ. «μέλος». Στὸν Πλάτωνα τὸ μέλος εἶναι ἐννοια γένους καὶ περιλαμβάνει τὴν ἀρμονία καὶ τὸν ρυθμὸ.

ἄ	τά ὅποια μέτρα καί οἱ ῥυθμοί
τοσαύτην	τόσην πολλήν
ἔχη	ἔχωσι κέκτηνται
χάριν,	ἡδύτητα γλυκύτητα νοστιμάδα ¹⁰³⁹
ὥς	ὄπου
ἄν	καί ἀνίσως
καί τῇ λέξει,	κατά τάς λέξεις ὀνόματα
καί τοῖς ἐνθυμήμασιν	καί κατά τά ἐνθυμήματα νοήματα ἐννόνας ¹⁰⁴⁰
ἔχη	ἤθελεν ἔχωσι διάκεινται εὐρίσκονται
κακῶς	ἐσφαλμένως ἡμαρτιμένως ἐπταισμένως
ὅμως ταῖς γε	μέ ὄλον τοῦτο
εὐρυθμίαις,	μέ τάς εὐρυθμίας ῥυθμούς συμφωνίας
καί ταῖς συμμετρίαις	καί μέ τάς συμμετρίας ἀναλογίας
ψυχαγωγούσι	παρηγοροῦσι [παραμυθοῦσι] θέλγουσι ¹⁰⁴¹
τούς ἀκούοντας.	τούς ἀκροατάς ἐνωτιστάς ¹⁰⁴²
καταμάθοι	γνωρίση καταλάβη
δ' ἄν τις	καί ἤθελε τινάς
ἐκεῖθεν	καί τούτου τοῦ ἕξις
τήν δύναμιν	τήν ἰσχύν
αὐτῶν.	αὐτῶν τῶν ποιημάτων
ἦν	ἀνίσως
γάρ	διότι
τις	τινάς
τῶν ποιημάτων	τῶν στοιχοῦργημάτων ῥαψωδημάτων
τῶν εὐδοκιμοῦντων	τῶν ὀνομαστῶν ἐπαινουμένων
τά μὲν ὀνόματα καί τάς	τάς λέξεις καί τά νοήματα ¹⁰⁴³

¹⁰³⁹ Χάριν : «ἡδύτητα, γλυκύτητα, νοσταμάδα».

¹⁰⁴⁰ Από το ρ. «ἐννοέω».

¹⁰⁴¹ Πρβλ., ὁ.π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 315, ψυχαγωγεῖ παραμυθεῖται την ψυχὴν. / Παραμυθεῖται = παραινῶ στην παθ. φ. Στην ενεργ. φωνή «παραμυθέω», βλ. Πλάτων, Νόμοι 899d : δεῖ παραμυθεῖν, παραινεῖν, συμβουλεύειν.

¹⁰⁴² Ο. π., Αθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, σ. 401 : ὡς γὰρ ἡ πεζὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, οὐ μόνων τῶν μέτρων ἀπολειπομένη, ὡς ἐν τῷ Ἐναγόρα Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ μαρτυρεῖ, ὅμως τῆς εὐρυθμίας, ὡς εἴρηται, ἐς δύναμιν ἀντεποιεῖτο, καὶ οἱ κατὰ λογάδην γράφοντες οὐ μόνον ἀκουόμενοι εὐδοκίμων, ἀλλὰ καὶ ἀναγινωσκόμενοι ἀεὶ διὰ θαύματος ἄγονται, οὕτω δὲ καὶ ἡ κοινὴ ἡμῶν αὕτη διάλεκτος, εἰ καὶ κατὰ πολὺ τῆς ἀρχαίας ἠττάται, οἶονεὶ θυγάτηρ δυστυχῆς καὶ πενιχρὰ, τῆς μητρώας εὐγενείας ἐκπεσοῦσα καὶ δόξης, καὶ μὴδὲ γοῦν τὴν γραμματικὴν ἀποσώζουσα ὀρθότητα, πλὴν ἀλλὰ καὶ αὕτη, δύναται πῶς ἐν ἑαυτῇ ἐπιδειξασθαι τι κάλλος φράσεως, ὥστε τοὺς κατ' αὐτὴν γράφοντας, οὐ μόνον τοὺς παρόντας εὐφρᾶναι, ἀλλ' οἶμαι καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν ἀναγινώσκοντες.

¹⁰⁴³ Βλ., Πλάτωνος Συμπόσιον, Κείμενον, μετάφραση καὶ ἐρμηνεῖα ὑπὸ Ἰωάννου Συκουτρῆ, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1976, σ. 117, υπ. αρ. 3 : Ἡ ἰσοδυναμία ὀνόματος καὶ μεμονωμένης λέξεως συναντάται στὸν Πλάτωνα. Στὴν προφρ. τηρεῖται αὕτη ἡ ἀντιστοιχία. - Ἡ λ. διάνοιαι ἀποδίδεται με τὴ λ. νοήματα.

διανοΐας
καταλίπη,

τό δέ
μέτρον
διαλύση,
φανήσεται
πολύ
καταδεέστερα
τοῖς δόξης,
ἤς
νῦν
ἔχομεν
περὶ αὐτῶν.
ὅμως

ἤθελε ἀφίση καταλ(ει)ψη ἐάση παραιτήση
ἀμεταβλήτως ἀμετατρέπτως
καὶ ἀνίσως
τό ποιητικόν μέτρον
ἤθελε φθείρη ἀφανίση χαλάση ἀναθρέψη
θέλει φανῶσι ὀφθῶσι
λίαν κατὰ πολλά
ὑποδεέστερα κατώτερα
ἀπό τήν δόξαν ὑπόληψιν
ὑπό τήν ὁποίαν
τώρα
κεκτήμεθα
διά αὐτά τά ποιήματα
μέ ὅλον τοῦτο

δέ
118v

δέ καίπερ
τοσοῦτον
πλεονεκτούσης

τοῖς ποιήσεως,
οὐκ ὀκνητέον,
ἀλλ'
ἀποπειρατέον ἐστί
τῶν λόγων,
εἰ
καί οὔτοι
δυνήσονται
τούς ἀγαθούς ἄνδρας
εὖ λέγειν
μηδέν χειρόν
τῶν
ἐν ταῖς ᾠδαῖς
καί τοῖς μέτροις
ἐγκωμιαζόντων.

ἀγκαλά
κατὰ τόσον πολλά
ὑπερτερεῖ ὑπερέχει ὑπερβάλλει τῆς
παιζογραφικῆς
καί ἡ ποιήσις ἡ στοιχοργία ἡ ποιητικ(οί) τέχνη
δέν πρέπει νά ἀμελῶμεν
ἀμή¹⁰⁴⁴
πρέπει νά δοκιμάζομεν βασανίζομεν
τούς παιζογραφικούς ῥητορικούς λόγους
ἀνίσως
καί αὐτοί οἱ λόγοι
ἤθελε δυνηθῶσιν ἰσχυσῶσιν ἠμπορέσῶσιν
τούς ἐναρέτους ἄνδρας
νά ἐπαινεσῶσι ἐγκωμιάσῶσι
οὐδαμῶς ὀλιγώτερον
ἀπό ἐκείνους
μέ τάς ᾠδάς μέλη
καί μέ τά μέτρα
ὅπου ἐγκωμιάζουσι ἐπ(αι)νῶσι ἐκθιάζουσι τούς
ἀγαθούς ἄνδρας

¹⁰⁴⁴ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 287 : ἐνμάθεια.

Πρῶτον¹⁰⁴⁵ μὲν οὖν περὶ

τῆς φύσεως τῆς εὐαγόρου, καὶ τίνων ἦν ἀπόγονος,

εἰ καὶ οἱ πολλοὶ προεπίστανται, δοκεῖ μοι πρέ

πειν καὶ ἐμέ τῶν ἄλλων ἔνεκα διελθεῖν

περὶ αὐτῶν. ἵνα πάντες εἰδῶσιν ὅτι καλλίστων

αὐτῶ καὶ μεγίστων παραδειγμάτων καταλειφθέν

των

119r

των, οὐδέν καταδεέστερον ἑαυτὸν ἐκείνον παρέσχεν.

ὁμολογεῖται μὲν γάρ τούς ἀπὸ διός εὐγενεστάτους

τῶν ἡμιθέων εἶναι. τούτων δ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ὅστις

οὐκ ἂν αἰακίδας προκρίνειεν. ἐν μὲν γάρ τοῖς

ἄλλοις γένεσιν εὐρήσομεν τούς ἀποβάλλοντας, τούς

δέ καταδεεστέρους ὄντας. οὗτοι δέ ἅπαντες, ὀνο-

μαστότατοι τῶν καθ' ἑαυτοὺς γεγόνασιν. τοῦτο μὲν

γάρ αἰακός ὁ διός μὲν ἔγκονος, τοῦ δέ γένους

τοῦ τευκριδρῶν πρόγονος τοσοῦτον διήνεγκεν,

ὥστε γενομένων ἀυχμῶν ἐν τοῖς ἔλησι, καὶ

πολλῶν ἀνῶ'ν διαφθαρέντων, ἐπειδὴ τό μέγεθος

τῆς συμφορᾶς ὑπερέβαλεν, ἦλθον οἱ προεστῶτες

---

¹⁰⁴⁵ Στο ἴδιο, σ. 287 : α'. γένος εὐαγόρου.

τῶν πόλεων ἰκετεύοντες αὐτόν, νομίζοντες διὰ
τῆς εὐγενείας καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς ἐκείνου τάχιστ' ἄν
εὐρέσθαι παρά τῶν θεῶν τῶν παρόντων κακῶν
ἀπαλλαγὴν. σωθέντες δέ καὶ τυχόντες ἀπάντων ὧν
ἐδεήθησαν, ἱερόν ἐν αἰγίνῃ κατεστήσαντο κοινόν τῶν
ἐλλήνων, οὐπερ ἐκεῖνος ἐποιήσατο τὴν εὐχήν. καὶ
καθ' ἐκεῖνον μὲν τὸν χρόνον, ἕως ἦν μεθ' ἀνῶ'ν μετὰ
καλλίστης δόξης ὧν διετέλεσεν. ἐπειδὴ δέ μετήλαξε
τόν

120r

τόν βίον λέγεται παρά πλούτωνι καὶ κόρη, τιμὰς με-
γίστας ἔχων, παρεδρεύειν ἐκείνοις, τούτου δέ πάντες
ἦσαν τελαμών καὶ πηλεύς, ὧν ὁ μὲν ἕτερος μεθ' Ἥρα
κλέους ἐπὶ λαομέδοντα στρατευσάμενος, τῶν ἀριστείων
ἔτυχε. πηλεύς δ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς κενταύρους ἀ-
ριστεύσας, καὶ κατὰ πολλοὺς ἄλλους κινδύνους εὐδοκιμή-
σας, θέτιδι, τῇ νηρέως, θνητός ὧν ἀθανάτω συνώ-
κησε, καὶ μόνου τούτου φασὶ τῶν προγεγενημένων
ὑπὸ θεῶν ἐν τοῖς γάμοις ὑ(πέ)ναιον [ἀσθήναι]. τούτων
δ' ἑκατέρου(ου) τελαμῶνος μὲν αἴας καὶ τεῦκρος

ἐγε

ἐγεννήθη, πηλέως δ' ἄχιλλεύς. οἱ μέγιστον καὶ σαφέστα
 τόν ἔλ γχον τῆς αὐτῶν ἀρετῆς. οὐ γάρ ἐν
 ταῖς αὐτῶν πόλεσιν ἐστράτευσαν μόνον, οὐδέ ἐν
 τοῖς τόποις ἐν οἷς κατῶκουν. ἀλλὰ στρατείας τοῖς ἔλλησιν
 ἐπὶ τοὺς βαρβάρους γινομένης, καὶ πολλῶν μὲν ἑκα-
 τέρωθεν ἀθροισθέντων, οὐδενός δέ τῶν ὀνομαστῶν
 ἀπολειφθέντος, ἐν τούτοις τοῖς κινδύνοις ἄχιλεύς
 μὲν ἀπάντων διήνεγκεν, αἴας δέ μετ' ἐκεῖνον

ἀρίστευσε.

Τεῦκρος	ὁ Τεῦκρος ¹⁰⁴⁶
δέ τῆς τε	καὶ τῆς
τούτων	αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων τοῦ τε αἴαντος καὶ ἀχιλλέος
συγκενείας	γενεάς τῆς φυλῆς ¹⁰⁴⁷
ἄξιος,	ἐπιτήδειος ἱκανός ἀρμόδιος
καὶ	καὶ δέν ἔγινεν
τῶν ἄλλων	ἀπὸ τους ἄλλους ὀνομαστούς
οὐδενός	κάνενός
χειρόν	χειρότερος κατώτερος ὑποδεέστερος

121r

ἐπειδὴ	ἀφ' οὗ
τρία	τὴν τρωάδα
συνεξεῖλεν,	συνεπάρθησε ἠφάνησεν καθήλεν μαζύ μέ τοὺς

¹⁰⁴⁶ Πρβλ., ὁ. π. Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 289 : οἱ Τευκρίδαι ὑπὸ φοίνικος φυγάδικοι τῆς βασιλείας ἐκπεσόντες.

¹⁰⁴⁷ Βλ., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 151, Γενεά, τέσσερα σημαίνει. οἶον, γενεά ἢ ἡλικία...ἢ συγκένεια...ἢ φυλή, καὶ τα εικοσιένα ἔτη. / Βλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 422, γενεά· φυλή. ἐπὶ διαστήματος χρόνου τῶν μὴ κατ' αὐτὸ βεβιωκότων.

ἀφικόμενος	ἄλλους ἔλληνας
εἰς κύπρον,	ἀφίχθη ἐπορεύθη ἐπῆγε
σαλαμῖνά τε	εἰς τήν νῆσον κύπρον
κατῶκησεν,	εἰς τήν σαλαμίνα
ὁμώνυμον	καί ἑκατοίκησεν [κατ' ἐσχύνουσε] ἐπάλησεν ¹⁰⁴⁸
	νά ἔχη τήν ὁμ(ί)αν ὀνομασίαν προσηγορίαν
	ὁμωνυμίαν
ποιήσας	καί ἐποίησεν ἕκαμεν ἀπέδειξεν αὐτήν
τῆς	μέ τήν
πρότερον	προτητέρα πατρῆς δηλ: ὀνόμωσεν αὐτήν
	σαλαμίνα
αὐτῶ	αὐτόν τόν τεύκρον
πατρίδος	πατρίδα ἐνεγκ(ου)μένη ¹⁰⁴⁹
οὔσης,	ἣτις ὑπῆρχε καί ἦτον
καί τό γένος	τήν γενεάν τήν φυλήν
τό νῦν	τώρα τήν σήμερα εἰς τήν σαλαμίνα
βασιλεῦον	ὁποῦ βασιλεύει ἡγεμονεύει δεσπόζει ἀνάσσει
κατέλιπε.	ἄφισεν ἐγκατέληπε παραιτησατο
τά μὲν	ἐκεῖνα τά πλεονεκτήματα προτερήματα
οὔν	λοιπόν
ἐξ' ἀρχῆς	ἐν πρώτοις κατ' ἀρχάς
εὐαγόρα	εἰς τόν εὐαγόρα
παρά τῶν προγόνων	ἀπό τούς προγόνους
ὑπάρξαντα	ἄτινα ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἔγιναν
τηλικάυτα	τόσον μεγάλα
τό μέγεθος	κατά τό ὕψος μεγαλειῶν
ἔστι.	ὑπ:σι καί εἶναι
τουῦτον	κατ' αὐτόν
δέ	καί
τόν τρόπον	τόν τρόπον καθ' ὃν ἔφημεν ἀνωτέρω
τῆς πόλεως	ἢ πόλις σαλαμίνα
οἰκισθείσης,	ἀφ' οὔ ἑκατοικήθη ἐπολήθη
κατά μὲν ἀρχάς	κατά τήν ἀρχήν
οἱ γεγονότες	ἐκεῖνοι ὁποῦ ἐγενήθησαν ὁμοῦτο ἐκετάγοιτο
ἀπό τεύκρου,	ἀπό τήν τοῦ τεύκρου γεναιάν
τήν βασιλείαν	τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν βασιλείαν
εἶχον.	ἐκέκτητον ἀπελάμβανον ἐκράτου

¹⁰⁴⁸ Κατέχω < αορ. κατέσχον. / ἐπάλησεν <ἐπέιλον<εἶλον< αἰρέω / Κατοικίζω πόλιν= ἰδρύω πόλιν

¹⁰⁴⁹ Πρβλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 236, Ἐνεγκοῦσαν, τήν μητέρα, ἢ τήν πατρίδα λέγει.

χρόνω	καί μετά
δέ	καί
ὔστερον	ταῦτα μέ τόν καιρόν
ἀφικόμενος	ἀφίκετο ἐπορεύθη ἐπεῖγε εἰς τήν σαλαμίνα
ἐκ φοινίκης	ἀπό τήν φοινήκην πόλιν
ἀνήρ	ἕνας ἄνδ'ς
φυγάς,	φευγάτος δραπέτης ¹⁰⁵⁰
καί πιστευθείς	καί μέ ὅλον ὅπου ἐπιστεύθη εὐεργετήθη
	εὐποιήθη ἐτιμήθη
ὑπό τοῦ βασιλεύοντος	ἀπό ἐκεῖνο(ς) ὅπου ἐβασίλευεν ἦνασεν
	ἐκυρίευν
τότε,	ἐκεῖνον τόν καιρόν εἰς τήν σαλαμίναν
καί δυναστείας	καί ἐξουσίας ἀξιώματα ὀφίικια ¹⁰⁵¹
μεγάλας	μεγάλα ὑψηλά

λαβών

121v

λαβών,	ἔλαβεν ἐπῆρεν ἐδέχθη
οὐ	δέν
χάριν	εὐχαριστίαν
ἔσχε	εἶχε δέν ἐγνώριζε δέν ἐπρόσφερεν
τούτων.	διά αὐτά τά ἀξιώματα διά τās εὐεργεσίας
ἀλλά	ἀμή
κακός μέν	πονηρός ἀγνώμων ἀχάριστος
γινόμενος	ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτησεν
περί τόν	εἰς ἐκεῖνον
ὑποδεξάμενον,	ὅπου ἐδέχθη ἐδεξιώθη ἐπεριποήθη ἐτίμησεν
	αὐτόν
δεινός	ἐπιτήδειος ἔμπειρος πανοῦργος ¹⁰⁵²
δέ	καί
πρός τό πλεονεκτῆσαι,	εἰς τό νά πλεονεκτήση ἀρπάξη σφετερίση τά
	τῶν ἄλλων ¹⁰⁵³

¹⁰⁵⁰ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 534, δραπέτης · φυγάς

¹⁰⁵¹ Βλ., Εμμ. Κριαρά, Λεξικό τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημόδου Γραμματείας, Θεσσαλονίκη 1997, τομ. ΙΔ', σ. 157, οφ(φ)ίκιον το, 1α) ἀνώτερο πολιτικό ἢ στρατιωτικό ἀξίωμα, β) ἀξίωμα ἐκκλησιαστικό γ) (γενικ.) ἀξίωμα.

¹⁰⁵² Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 469, δεινός· κακός. φοβερός. ἐστραμμένος. δυνατός. πανοῦργος. ἰκανῶς. ἀκολάκευτος. / Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 267, πανοῦργος· πάντα μανθάνων. δόλιος, πάντα ἐν πονηρία ἐργαζόμενος - Λεξικό Βαρίνου, σ. 169, Δεινός,...ὁ ἐπιτήδειος, ἀπό τοῦ δέον το πρέπον...λέγεται δε ὁ πανοῦργος,... και ὁ ἔμπειρος.

τόν μέν	τόν
εὐεργέτην	ποιητήν ἀγαθοποιητήν ¹⁰⁵⁴
ἐξέβαλεν	καί ἐδίωξεν ἐξώρισεν ἐξωστρακησεν
αὐτός	αὐτός ὁ φυγᾶς
δέ	καί
τήν βασιλείαν	τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
κατέσχεν.	ἐπ(ῆ)ρεν ἔλαβεν κατεκρατησεν
ἀπιστῶν	ἐπειδή ἀφίβαλλε (ἀμφαγνώει) ἐδίσταζε εἶχε ἀμφιβολίαν ¹⁰⁵⁵
δέ	καί
τοῖς πεπραγμένοις	διὰ ἐκεῖνα ὅπου ἐπράχθησαν ἐποιήθησαν ἐτελέσθησαν παρ' αὐτοῦ
καί βουλόμενος	καί ἐβούλετο ἤθελεν ἀγάπη
ἀσφαλῶς	σηγούρως μονίμως
καταθέσθαι	νά διαθέση οἰκονομίση νά κυβερνήση ¹⁰⁵⁶
τά περί αὐτόν,	τά πράγματά του τήν βασιλείαν του
τήν τε πόλιν	ὅλην τήν πόλιν τήν σαλαμίνα
ἐξεβαρβάρωσε,	βαρβαρον ἐποίησεν ἐπλήρωσεν ἐγέμισεν ἀπό βαρβάρους
καί τήν νῆσον ὅλην	καί ὅλην τήν νῆσον κύπρον
βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ	ἐπάνω εἰς τόν μεγάλο βασιλέα τῆς περσίας
κατεδούλωσεν.	ξέρξην καθυπέβαλε καθυπέταξε ὑπόφορον ὑποτελή ἐποίησεν
οὕτω	τέτοια λογῆς
δέ	καί
τῶν πραγμάτων	ὅταν τά πράγματα αἰ καταστάσεις αἰ ὑποθέσεις τῆς σαλαμίνας
καθεστώτων,	καθίστατο(ν) εὐρίσκοντο διέκειντο
εὐαγόρας	φημιζόμενος παρ' ἡμῶν εὐαγόρας
γίνεται,	γεννᾶται τίκτεται ¹⁰⁵⁷
περί οὗ	διὰ τόν ὅποιον εὐαγόρα

¹⁰⁵³ Βλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 549, Πλεονεκτῶ, τὸ πλέον ἔχω γενικῆ. πλεονεκτῶ δὲ τὸ ἀδικῶ, αἰτιατικῆ.

¹⁰⁵⁴ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 220, εὐεργέτης· ἀγαθοποιός. ἢ Διονύσου ἐπίθετον

¹⁰⁵⁵ Πρβλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 521, διστάζει· διχονοεῖ, ἀπορεῖ, ἀμφιβάλλει.

¹⁰⁵⁶ Βλ., Ἐρρίκου Στεφάνου, Θησαυρός τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, φωτ.ανατύπωση εκδ. Πελεκάνος, Αθήνα 2002, τομ. αρ. 8, στήλη 1271: Potest etiam exroni Constituo, apud Isocr. Evag.: Βουλόμενος ἀσφαλῶς καταθέσθαι [recte libri meliores κατασκευάσασθαι] τὰ περί αὐτόν, Res suas in tuto constituere, collocare, Volens rerum suarum statum stabilire.

¹⁰⁵⁷ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περί τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 289 : β. παράλειψις τῶν πρὸ τῆς γενέσεως.

τάς μέν
φήμας,
καί τάς μαντείας,
καί τάς ὄψεις,
τάς ἐν τοῖς

τάς
προλεγόμενα προφητείας προῤῥήσεις¹⁰⁵⁸
καί τοὺς χρησμούς¹⁰⁵⁹
καί τὰ ὄνειρατα ὄραματα ἐννύπνια¹⁰⁶⁰
εἰς τόν

ὑπνοίς

122r

ὑπνοίς
γενομένας
ἐξ' ὧν
μείζων
ἂν φανείη
γεγονώς
ἢ
κατά ἄνθρωπον,
αἰρουῖμαι
καταλιπεῖν,
οὐκ ἀπιστῶν

τοῖς λεγομένοις,

ἀλλ'
ἵνα
πᾶσι
ποιήσω
φανερόν,
ὅτι
τοσοῦτου
δέω
πλασάμενος
εἰπεῖν
τι

ὑπνον ( ) τῶν γενητορῶν του
ἄτινα ἐφάνησαν ὄραθησαν ὠφθησαν
ἀπό τάς ὁποίας ὄψεις
μεγαλήτερος ἀνώτερος ὑπερφυέστερος
ἤθελε φανῆ νομισθῆ ἀφθῆ ὅτι
ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν
παρά
κατά την φύσιν τῶν ἀνῶ'ν
προκρίνω προτιμῶ
νά καταλίπω ἀφίσω ἀποσιωπήσω
καί καταλημπάνω (ἀν)αμφαγνῶ ὅτι (ουχι)
ἀπιστῶ ἀμφιβάλλω διστάζω δέν ἔχω πίστιν
εἰς τὰ λεχθέντα εἰπωθέντα προρηθέντα διά τόν
εὐαγόρα
ἀμή¹⁰⁶¹
διά
εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς
ποιήσω κάμω
πασίδηλον σαφές γνωστόν
πῶς
τόσον πολλά
ἀπέχω λείπω ἀφίσταμαι εἶμαι πόρρω μακράν
πλαστικῶς ἀνυπαρκτως ψευδῶς
νά εἰπῶ διηγηθῶ διεξέλθω
κἀνένα πλεονέκ(τημα) [δεξί περιθώριο]

¹⁰⁵⁸ Βλ., ὁ.π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 384, προῤῥήσιν· πρόλεξιν, προφητεῖαν.

¹⁰⁵⁹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 297, χρησμός· προφητεία, πρόρρησις. ὁ παρά τοῦ θεοῦ διδόμενος λόγος. ἢ μαντεία

¹⁰⁶⁰ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 250, ὄψεις· ὄνειροι. ὀφθαλμοί. ὄρασεις

¹⁰⁶¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περιτινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : φιλαλήθειαν σκήπτεται.

περί τῶν	ἀπό ἐκεῖνα
ἐκεῖνω	ἀπό ἐκεῖνον τον εὐαγόρα
πεπραγμένων,	ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν
	ἐκατορθώθησαν
ὥστε	ὥστε ὅπου
καί τῶν ὑπαρχόντων	ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ὑπ: σι εὐρίσκονται εἰς αὐτόν
	τον εὐαγόρα
ἀφίημι	ἀφίνω παρετῶ ἀνεκδιήγητα καταλημπάνω
τά τοιαῦτα,	τά τέτοια πλεονεκτήματα κατορθώματα
περι ὧν	διά τά ὅποια προτερόρηματα
ὀλίγοι	εὐάριθμοι σπάνιοι
τινές	μερικοί
ἐπίστανται,	ἤξεύρουσι γινώσκουσι
καί μή	καί δέν
πάντες οἱ πολίται	ὅλοι οἱ πολίται πατριδ(ος) αὐτοῦ
συνίσασιν.	ἤξεύρουσι δέν γινώσκουσι
ἄρξομαι δέ	καί θέλει ἄρξω ἀρχήσω κάμω ἀρχήν
ἐκ τῶν ὁμολογουμένων	ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογουν καί μαρτυροῦνται
	βεβαιόνουνται νά εἶναι γνωστά δήλ(α) τοῖς
	πᾶσι
λέγειν	νά λέγω διηγοῦμαι ὁμιλῶ
περί αὐτοῦ.	διά αὐτόν τόν εὐαγόρα
παῖς μέν γάρ	παιδ(εῖ)ον νεαννίας ¹⁰⁶²
ὧν	ὅταν ὑπῆρχε καί ἦττον
ἔσχε	ἦχε ἐκέκτητο
κάλλος	καλλονήν ὠραιότητα εὐμορφίαν εὐδειαν ¹⁰⁶³
καί ῥώμην	καί δύναμιν ἰσχύν ἀνδρείαν ¹⁰⁶⁴
καί σωφροσύνην	καί ἐγκράτειαν χαλυναγωγίαν τῶν ἀτάκτων
	ἐπιθυμιῶν ¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περι τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : γ. παιδία.

¹⁰⁶³ Βλ., ὁ. π., Πλάτωνος Συμπόσιον, σ. 209* υπ. 3. Η ιδιότητα – αξία του κάλλους αφορά στην έκφραση βαθμού πνευματικότητας μέσω των αισθήσεων. - Η προφρ. εξηγεί με σαφήνεια την έννοια. Ἄλλωστε το τρίπτυχο ωραιότητα- ανδρεία- σωφροσύνη εκφράζει την διασύνδεση της σωματικής με την ψυχική οντότητα στο έργο του Πλάτωνα. / Προβλ., Πλάτων, Φαῖδρος 251 b « δεξάμενος γὰρ τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροήν δια τῶν ὀμμάτων...» / Προβλ., ὁ. π., Ἀριστοτέλους Περί Ποιητικῆς, ὑποσ. αρ. 3 στη σελ. 240 : «Κατά λέξιν : τὴν λέξιν εὐειδές χρησιμοποιοῦν οἱ Κρητες εἰς τὴν σημασίαν τοῦ εὐπρόσωπον». Ἀριστοτέλης Περί Ποιητικῆς , XXV 9 : «το γὰρ εὐειδές οἱ Κρητες εὐπρόσωπον καλοῦσι.»

¹⁰⁶⁴ Βλ., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 438, ῥώμη· δύναμις, ἰσχύς. ὄγκος. ὑγεία. ἀνδρεία

¹⁰⁶⁵ Προβλ. ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβρίνου, σ. 624, Σωφροσύνη, ἐστὶν ὁμολογία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἄλληλα. σωφροσύνη ἐστὶν ἐπικράτησις ἡδονῶν. σωφροσύνη ἐστὶ καθολικὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐπωνυμία.

ἄπερ
τῶν ἀγαθῶν
πρεπωδέστατα
τοῖς τηλικούτοις
ἐστί.
καί

τά ὅποια
αὐτά τά ἀγαθὰ πλεονεκτήματα προτερήματα
οἰκ(ει)ώτατα ἀρμοδιώτατα καταλληλώτατα
εἰς τοὺς τοιούτους νέους
ὑπ: σι καί εἶναι
καί

τού
122v

τούτων
ἄντις
μάρτυρας
ποιήσαιτο,
τῆς μέν σωφροσύνης
τούς συμπαιδευθέντας

τῶν πολιτῶν,
τοῦ δέ κάλλους,

ἅπαντες
τούς ἰδόντας,
τῆς δέ ῥώμης
τούς ἀγῶνας,
ἐν οἷς
ἐκεῖνος
τῶν ἡλικιωτῶν

ἐκρατιστευσεν.

ἀνδρί
δέ
γενομένῳ
ταῦτα τε πάντα

αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν τοῦ εὐαγόρα
ἤθελε τινάς
πιστωτάς βεβαιοτάς ὁμολογητάς
ποιήσῃ κάμνη παραιτήσῃ
τῆς ἐγκρατείας χαλιναγωγίας τῶν παθῶν¹⁰⁶⁶
ἐκείνους ὅπου συνεπαιδεύθησαν συνε(
)κήσθησαν συνεβίωσαν μέ αὐτόν
τούς πολίτας συμπατριώτας
καί τῆς καλλονῆς ὠραιότητος ποιήσαιτο
μάρτυρας¹⁰⁶⁷
ὅλους ἐκείνους
ὅπου ἴδιον ἔβλεψαν ἐθεάσαντο αὐτοψεῖ αὐτόν
καί τῆς ἀνδρείας ἰσχύος ποιήσετο μάρτυρας¹⁰⁶⁸
καί τά ἀγωνίσματα παλαίσματα ἄθλα
τά ὅποια ἄθλα
ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας
ἀπό ὅλους τοὺς ἡλικιώτας ὁμοχρόνους
ὁμογενεῖς
ἠρήστευσεν εὐδοκίμησεν ἔγινεν εὐδόκιμος
ἐνάρετος¹⁰⁶⁹
ἄνδρας ἦλθεν εἰς ἀνδρικήν ἡλικίαν
καί
ὅταν ἔγιναν παράγγελ(εν)
ὅλα ἐκεῖνα τά ἀγαθὰ προτερήματα
πλεονεκτήματα

¹⁰⁶⁶ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : σωφροσύνη.

¹⁰⁶⁷ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : κάλλος.

¹⁰⁶⁸ Στο ἴδιο, σ. 290 : ῥώμη.

¹⁰⁶⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : δ. ἀνδρία.

συνηυξήθη,	ἐπλεόνασεν ἐπερίσευσεν ἐπέδωσεν εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
καί πρός τούτοις ἀνδρεία προσεγένετο καί σοφία,	καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα μεγαλωψυχίαν μεγαλωκαρδίαν προσηλθον ἀπεκτήθη ἐπέδωθη εἰς αὐτόν καί μάθησις παιδεία γνώσις εἰδίσις τῶν ὄντων ¹⁰⁷⁰
καί δικαιοσύνη, καί ταῦτα οὐ μέσως, οὐδέ ὡσπερ ἐν ἑτέροις τισίν, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν πρός ὑπερβολήν. τοσοῦτον γάρ καί ταῖς τοῦ σώματος, καί ταῖς τῆς ψυχῆς ἀρεταῖς διήνεγκεν, ὡσθ'	καί τήρησις φύλαξις τοῦ δικαίου ¹⁰⁷¹ καί αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα ἀγαθὰ οὐ προσεγένετο εἰς αὐτόν μεσέως ὀλιγοστῶς ἐπιποσοῦ μήτε καθὼς ἀκολουθεῖ εἰς τοὺς μερικούς ἄλλους ἀνοῦ'ς ἀμή κάθε ἓνα ἀπό αὐτά τὰ ἀγαθὰ προσεγένετο καθ' ὑπεροχὴν μετὰ πλεονασμοῦ τόσον πολλά διότι ὁ εὐαγόρας καί κατὰ τάς τοῦ σώματος κατὰ τάς τῆς ψυχῆς ἀρετάς πλεονεκτήματα προτερήματα ὑπερηλασεν ὑπερηκοντησεν διεφ(ε)ρεν ἦτ(ων) ἀνώτερος τῶν ἄλλων ὥστε ὅπου ¹⁰⁷²

ὁπότε

123r

ὁπότε μὲν

ὀπηνίκα ὁπότεν

¹⁰⁷⁰ Στο ἴδιο, σ. 290 : σοφία. / Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 439, γνῶσις· σύνεσις, εἰδησις, νόησις.

¹⁰⁷¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : δικαιοσύνη.

¹⁰⁷² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 290 : ἀΐξις ἐκ τῆς ἀκολουθησάσης αὐτῶ ὑπολήψεως. / Πρβλ., Ἀριστοτέλους Ρητορικὴ 1368^a : ἡ μὲν ἀΐξις ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικαῖς· τάς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν, ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι καὶ κάλλος.

αὐτόν	αὐτόν τόν εὐαγόραν
ὀρῶεν	ἤθελε ἰδῶσι βλέψωσι θεάσωνται
οἱ	ἐκεῖνοι
τότε	ἐκεῖνον τόν καιρόν
βασιλεύοντες,	ὅπου ἔβασίλευον ἐξουσιαζον ἤνασσον ἐκράτουν τήν
	βασιλείαν εἰς τήν κύπρον
καί πλήττεσθαι	ἐξεπλήττοντο ἐθαύμαζον ἐξίσταντο
καί φοβεῖσθαι	καί ἐφοβοῦντο ὠρῶδουν ἐτρόμαζον ἐδειλίαζον
περί τῆς ἀρχῆς,	διὰ τήν ἀρχήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν βασιλείαν τους
ἡγούμενους	ἐπειδή ἐνόμιζον ἐλογίαζον ὑποτόπαζον
οὐχ οἰόντ' εἶναι	ὅτι δέν εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
τόν	ὁ τέτοιος
τοιούτον τήν φύσιν	θαυμαστός κατά τά φυσικά ιδιώματα χαρίσματα
ἐν	εἰς
ιδιώτου	ιδιωρίθμονος ιδιωπραγοῦντος δηλ: ἄνευ βαθμού
	ἀξιώματος ἐπαγγέλματος
μέρει	μέρος τάξιν
διαγαγαεῖν.	νά διάξη βίωση ζήση διανύση ἀπερνάση τήν ζωήν
	του ¹⁰⁷³
ὁπότε	ὀπηνίκα ὀπότεν
δ' εἰς	καί εἰς
τούς τρόπους	τά καλά σεμνά ἤθη εἰς τήν καλήν του γνώμη
ἀποβλέψαιεν,	ἤθελε βλέψωσι στοχασθῶσι ἐνατενίσωσιν
οὕτω	τόσον
σφόδρα	λίαν κατά πολλά
πιστεύειν	ἐπίστευον ἤτον βέβαιοι ( )
ὥστε	ὥστε ὀπου
καί εἴτις	καί ὀποιος
ἄλλος	ἄλλος ἐχθρός ἐπιβουλος
τολμῶη	ἤθελε τολμηση ἀποκοτήση ἀυθαδιάση
περί αὐτούς	εἰς αὐτούς τούς βασιλεῖς
ἐξαμαρτάνειν,	νά ἐξαμαρτήση σφάλλη πταιση προσκροῦη φανῆ
	ἐπίβουλος ἄπιστος
νομίζειν	ἐνόμιζον ἐλογίαζον ὑπολάμβανον
εὐαγόραν	αὐτόν τόν εὐαγόραν
αὐτοῖς	εἰς αὐτούς τούς βασιλεῖς
ἔσεσθαι	ὅτι θέλει γένει ὑπάρξη χρηματίση
βοηθόν.	βοηθός ἐπίκουρος σύμμαχος συναντηλήπτωρ
	ἐπαρῶνός ¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷³ Πρβλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 340, Ἰδιώτης, λέγεται, ὁ πρὸς γένος ἴδιος, καὶ ὁ ἀμαθής. Ἀριστοφάνης δε λέγει τους ιδιώτας, ἀντί τοῦ τους ἰδίους, τους πολίτας.

καί
τοσοῦτον
τῆς δόξης
παραλαττούσης,
οὐδέτέρου τούτων
ἐψεύσθησαν.

οὔτε
γάρ
ιδιώτης ὢν
(κα)τέλεσεν.
οὔτε
περί

καί μέ¹⁰⁷⁵
τόσον πολλά
ὄλον ὅπου ἡ δόξα ἡ ὑπόληψις ἦν εἶχον εἰς αὐτόν
παρήλαττον διέφερεν ἦτον ἀπηλαγμένη
δέν κἀνένα ἀπό τὰ δύο αὐτά
ἐψεύσθησαν δέν ἠπατήθησαν δηλ: ἄμφω ἠλήθευσαν
οὐκ ἀπέτυχον

μήτε
διότι
ιδιωπράγμων ιδιωρίθμων δηλ: ἄνευ ἀξιώματος
δέν διήνυσεν δέν ἀπέρασε τήν ζωήν του
μήτε
εἰς ἐκείνους

ἐκείνους

123v

ἐκείνους
ἀξήμαρτεν.
ἀλλά
τοσαύτην
ὁ δαίμων
ἔσχεν
αὐτοῦ
πρόνοιαν,
ὅπως
καλῶς
λήψεται
τήν βασιλείαν,
ὥσθ' ὅσα μὲν
ἀναγκαῖον
ἦν
παρασκευασθῆναι
δί' ἀσεβείας,

τούς βασιλεῖς
ἡμάρτησεν ἐπλημμέλησεν ἔγινεν ἐπίβουλος
ἀμή
τόσην
ὁ θεός ἡ τύχη εἶχεν
ἐκέκτητο
αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρα
κηδαιμονίαν φροντίδα μέριμναν
τίνι τρόπῳ
ἐννόμως ἐνθέσμως μετά δικαιοσύνης
ἤθελε λάβη πάρη δεχθῆ κομίσει(η)ται
τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν βασιλείαν
ὥστε ὅπου ὅπόσα¹⁰⁷⁶
ἄφευκτον χρεῖῳδες
ὑπῆρχε καί ἦττον
νά παρασκευασθῶσιν ἐτοιμασθῶσιν
εὐτρεπισθῶσιν
μέ ἀσεβείαν ἀπιστίαν δολιότητα ἐπιβουλήν

¹⁰⁷⁴ Προβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 95, σύμμαχος· βοηθός

¹⁰⁷⁵ Προβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 291 : παράδοξον.

¹⁰⁷⁶ Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 291 : ε. πράξεις.

ταῦτα μὲν	ἐκεῖνα τὰ ἔργα
ἕτερος	ἄλλος ἄνδ'ς
ἔπραξεν,	ἐποίησεν ἕκαμεν ἐτέλεσεν
ἐξ' ὧν	εἰς ἐκεῖνα τὰ μέσα διὰ μέσου τῶν ὁποῖων
δ' οἶον τ' ἦν	εἶναι δυνατόν
ὁσίως	ἀγίως ¹⁰⁷⁷
καί δικαίως	καί ἐνόμως ἐνθέσμως εὐλόγως
λαβεῖν	νά λάβη πάρη
τὴν ἀρχήν,	τὴν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν βασιλείαν
εὐαγόραν	τόν εὐαγόρα
διεφύλαξεν.	καί ὁ θεός διατήρησεν διεφύλαξεν
εἷς	ἕνας
γάρ	διότι
τῶν δυναστευόντων	ἀπό τούς δυνάστας ἄρχοντας ἐξουσιαστάς
ἐπιβουλεύσας,	ἐπιβουλεύθη ἔγινεν ἐπίβουλος ἀπιστος κακός
τόν τε	τόν
τύραννον	βασιλέα τῆς κύπρου
ἀπέκτ(η)νε,	καί ἐφώνευσεν ἐθανάτωσε ἀνεῖλεν
καί συλλαβεῖν	καί νά συλλάβη πιάση κατάσχη χειρεύσεται ¹⁰⁷⁸
εὐαγόραν	καί τόν εὐαγόραν
ἐπεχείρησεν,	ἠθέλησε ἠβουλήθη ἠγωνίσθη ἐβάλλθη
ἠγούμενος	ἐπειδή ἐνόμιζε ἐλογίαζε καταλάμβανε ¹⁰⁷⁹
οὐ δυνήσεσθαι	ὅτι θέλει δυνηθῆ ἰσχύση ἠμπορέση
κατασχεῖν	νά κατάσχη κυριεύση κρατήση φυλάξη ἕως
	τέλους
τὴν ἀρχήν,	τὴν βασιλείαν ἡγεμονίαν
εἰ μή	ἀνίσως
κἀκεῖνον	καί ἐκεῖνον τόν εὐαγόραν
ἐκποδῶν	πόρρω μακράν δηλ: ἀνίσως δέν ἤθελε ἐκβάλλη
	ἐκ τοῦ μέσου φωνεύση θανατώση ¹⁰⁸⁰

ποιη

124r

¹⁰⁷⁷ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 674 : ὄσιον. ὑπερίδης ἐν τῷ πρὸς ἀριστογείτονα φησι, καὶ τὰ χρήματα τὰ τε ἱερά, καὶ τὰ ὄσια. ὅτε ἰσοκράτης ἀρεοπαγητικῶ καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ τοῖς ὄσιος.

¹⁰⁷⁸ Πρβλ., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 280, χειρώσασθαι ὑποτάξαι. φονεύσαι

¹⁰⁷⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 291 : ἐν τῇ φυγῇ μεγαλοψυχία, κατὰ σύγκρισιν ἀύξηθεισα.

¹⁰⁸⁰ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 51, ἐκποδῶν· ἐκ μέσου ἐξαλείφεισθαι.

ποιήσσειε.	ἤθελε ποιήσῃ κάμη κάμη
διαφυγών	ἀφ' οὗ ἔφυγεν ἀνεχώρησεν ἀπέδρασεν ¹⁰⁸¹
δέ	καί ὁ εὐαγόρας
(τῶν) κίνδυνον,	τόν ὄλεθρον ἀφανισμόν ἐπιβουλήν τοῦ θανάτου
καί σωθείς	καί ἐσόθη ἐλυτρώθη ἐφυλάχθη ἐπεῖγον ἐπορεύθη
εἰς σόλους τῆς κιλικίας,	εἰς τήν πόλιν τήν καλουμένην σόλους τῆς κιλικίας ¹⁰⁸²
οὐ	δέν
τήν αὐτήν	τήν ἰδίαν ὁμίαν
γνώμην	διάθεσιν προαιρεσιν ¹⁰⁸³
ἔσχε	εἶχε δέν ἐκέκτηντο
τοῖς	μέ ἐκείνους
ταῖς τοιαύταις	εἰς τέτοιας
συμφοραῖς	συμφοράς δυστυχίας περιστάσεις
περιπίπτουσιν.	ὅπου ἐξωκέλουσιν ἐξωλησθένουσιν ἔρχονται
οἱ μὲν	οἱ
γάρ	διότι
ἄλλοι,	ἄλλοι ἄνοῖ
κἄν	καί ἀνίσως
ἐκ τῆς τυραννίδος	ἀπό τήν βασιλιαν ἡγεμονίαν
ἐκπεσῶσι,	ἤθελε ἐξωρισθῶσιν εὐγῶσιν
διά τὰς παρούσας τύχας,	διά τὰς συμφωράς δυστυχίας τὰς ἐνεστῶσας
ταπεινοτέρας	δ(εῖ)λοτέρας ἀνανδροτέρας πεφοβησμένας
τὰς ψυχὰς	τὰς καρδίας του
ἔχουσιν.	κέκτηνται
ἐκεῖνος	ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας
δέ	ὅμως
εἰς τοσοῦτο	εἰς τόσην
μεγαλοφροσύνης	μεγαλοκαρδίαν μεγαλοψυχίαν γενεοτητι
ἦλθεν,	ἔφθασεν (ἐκράτησεν)
ὥστε	ὥστε ὅπου
τόν ἄλλο χρόνον	κατά τόν ἄλλον καιρόν τῆς ζωῆς τους
ιδιώτης ὢν.	ιδιωπραγμῶν ιδιωρυθμῶν μέ ὄλον ὅπου

¹⁰⁸¹ Το ρ. ἀποδιδράσκω (εν.) ἀπέδραν (αορ.). / Το ρ ἀποδράσω συναντάται μόνο σε εκκλησιαστικούς συγγραφείς (Λεξικό Liddell Scott).

¹⁰⁸² Προβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 678 : ἰσοκράτης εὐαγόρα. σόλοι ἢ μὲν κυπρικὴ πόλις, ἢ δὲ τῆς κιλικίας, ὡς ἄλλοι τὲ ἱστοροῦσι, καὶ ἔφορος ἐν τῇ πέμπτῃ.

¹⁰⁸³ Προβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 438, γνώμη· διάθεσις ποιὰ τις.[καὶ γνώμη.] καὶ ἐπιστήμη.

ἐπειδή	ὑπῆρχε καὶ ἄνευ ἀξιώματος ἦττον
φυγεῖν	(ἐπειδή)
	νά φύγη ἐκκλήνη ἀποδράση ἀποστῆ
	ἀπομακρ(η)θη τῆς πατρίδος
ἠναγκάσθη	ἐβιάσθη ἐπαρακινήθη
τυραννεῖν	νά τυρανεύση βασιλεύση λάβη τήν ἐξουσίαν
ώήθη	ἐνόμισε ἐλογίασε
δεῖν.	ὅτι πρέπει προσήκει
καί τούς μέν πλάνους	καί τούς πλανωμένους ἔνθεν κακεῖθεν
	περιερχομένους ¹⁰⁸⁴
τούς (φυγοδικούς),	τούς φυγάδας δραπέτας
καί τό δι' ἑτέρων	καί τό διά μέσου ἄλλων ἀνῶ'ν
ζητεῖν.	νά ζητῆ γυρεύη

την

124v

τήν κάθοδον	τήν κατάβασιν ἐπανάκαψιν ἐπαναστροφήν εἰς
	τήν πατρίδα του
καί θεραπεύειν	καί τό θεραπεύη θωπεύη γαλυφευ(η) χαηδεύ(ει)
	περιποιῆται ¹⁰⁸⁵
τούς σαυτοῦ	τούς ἀπό τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του
χειρόρους,	χειροτέρους κατωτέρους ὑποδεεστέρους
ὑπερεῖδε.	ἐκαταφρονήσεν ὀλιγόρησεν ἐξουσίασεν
	παρέλαβεν ἀπέκτησεν
λαβῶν δέ	καί ἔλαβεν ἐπεῖρεν ἐδράξατο
ταύτην τήν ἀφορμήν,	αὐτήν τήν αἰτίαν ἀφορμήν αὐτό τό ἐνδόσημον ¹⁰⁸⁶
ἦν περ	τόν ὅποιον
χρή	πρέπει προσήκει νά λάβωσι

¹⁰⁸⁴ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 291 : *παρασκευῆ ἐπὶ τὴν τῆς βασιλείας κατάληψιν*. – Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ' ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, *collegit partim, digeffitque*, Johannes Stephanus Bernard, M. D., apud Lugduni Batavorum 1757, σ. 717 : ΠΛΑΝΟΣ κάλλιον, ἢ πλάνη, ὡς ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ἰσοκράτης· τούς φυγαδικούς πλάνους.

¹⁰⁸⁵ Βλ. Εμμ. Κριαράς, Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς καὶ Δημώδους Γραμματείας, τ. Δ', σ. 224 : γαλιφεύω : καλοπιάνω, κολακεύω (Σουμμάκης, Παστώρ φίδος, ἡγουν Ποιμὴν πιστὸς, μεταγλωττισμένος ἀπὸ τοῦ ἰταλικόν παρ' ἐμοῦ Μιχαὴλ Σουμμάκη εκ πόλεως Ζακύνθου, Βενετία ἀχνη').

¹⁰⁸⁶ Προβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 91, ἐνδόσιμον· τὸ πρὸ τῆς ὠδῆς κιθάρισμα. – Λεξικὸ Βαρίνου, σ. 235, Ἐνδόσιμος, κινήσεως καὶ ἀρχῆς αἴτιος. ὁ δὲ ψαλμός, καὶ οἶος ἐνδόσιμος εἶναι τῇ ὠδῇ, καὶ ἐνδοσις ὁμοίως.

τούς	ἐκείνοι
εὐσεβεῖν	νά εὐσεβῶσι φυλάττωσι τήν δικαιοσύνην
βουλομένους,	ὅπου βουλονται θέλουσιν ἀγαποῦσι
	προαιροῦνται
ἀμύνεσθαι,	εἰς τό νά ἀμύνονται ἀντεκδηκόνται
	ἀντιπαιδεύωσι τούς ἐχθρούς των
καί μή	καί νά μήν
προτέρους	πρότεροι
ὑπάρχειν,	ὑπάρχουσι γίνονται ἄρχονται ἀδίκων χειρῶν
καί προελόμενος,	καί προέκρινε προετίμησεν ἡρετήσατο
ἢ κατορθώσας	ἢ κατορθώση διανήση τελειῶς τό μελετόμενον νά
	νικήση δηλ:
τυραννεῖν,	νά τυραννίση βασιλεύση ἐξουσιάση νά λάβη τήν
	βασιλείαν
ἢ διαμαρτῶν	ἢ νά ἀμαρτήση σφάλῃ ἀποτύχη τοῦ σκοποῦ δηλ:
	νικηθῆ ¹⁰⁸⁷
ἀποθανεῖν	καί νά ἀποθάνῃ τελευτήση
παρακαλέσας	καί ἐπαρακάλεσεν ἐπαρακίνησεν ἐρέθησεν
ἀνοῦ'ς,	μερικούς ἀνοῦ'ς
(ὡς οἱ πλείστοι	(καθώς οἱ ἱστορικοί λογογραφηκοί
λέγουσι ¹⁰⁸⁸)	ἱστοροῦσι διηγοῦνται περί αὐτοῦ)
περί πενήκοντα,	ἕως πενήκοντα τόν ἀριθμόν
μετά τούτων	μαζύ μέ αὐτούς τούς πενήκοντα ἄνδρας
παρεσκευάζετο	καί ἐπαρασκευάζετο (σαν) ἐτοιμάζετο
	εὐτρέπη(σαν)
ποιεῖσθαι	νά ποιῶσι κάμνουν
τήν κάθοδον.	τήν κατάβασιν ἐρχομόν ἐπανάστρεψιν εἰς τήν
	κύπρον
ὄθεν	ἐκ τούτου
καί	ἐκ τῶν πενήκοντα ἀνδρῶν
μάλιστ'	κυρίως περισσότερον
ἄντις	ἤθελε τινάς
τήν φύσιν	τήν φυσικήν ἀνδρείαν μεγαλοφροσύνην
	μεγαλοψυχίαν
τήν ἐκείνου,	ἐκείνου τοῦ εὐαγόρα
καί τήν δόξαν,	καί τήν ὑπόληψιν φήμη
ἣν	τήν ὁποίαν

¹⁰⁸⁷ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 492, διαμαρτῶν· ἀποτυχῶν, ἢ διασφαλεῖς / διαμαρτάνει= ἀποτυγχάνει.

¹⁰⁸⁸ Ἀντί «λέγοντες». Ἡ διόρθωση ἐπισημαίνει αὐτό που ἐννοεῖται. Ὡς οἱ τοὺς πλείστους λέγοντες δηλ. λέγουσι.

εἶχε	εἶχεν ἐκέκτητο
παρά τοῖς ἄλλοις	κοντά εἰς τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς
θεωρήσειε.	θεωρήση ἴδη βλέψη θεάση γνωρίση καταλάβη ¹⁰⁸⁹
μέλλωντε	μέ ὄλο ὅπου ἔμελλεν ἔμελέτα ἐβούλοντο ¹⁰⁹⁰
γάρ	διότι
πλεῖν	νά πλεύση ταξιδεύση
μετά	μέ τόσους

τοσοῦτων

125r

τοσοῦτων	ὀλιγοστούς εὐαρίθμους ἀνοῦ'ς ¹⁰⁹¹
ἐπί τηλικαύτην πρᾶξιν	διά τόσην μεγάλην πρᾶξιν ἐπιχείρησιν
τό μέγεθος,	κατά τό ὕψος μεγαλείον
καί πάντων τῶν δεινῶν	καί μέ ὄλον ὅπου ὄλα τά κακά δυστυχίας
	ἐναντίας
πλησίον	κοντά ἐ(νε)γης
ὄντων,	ὑπῆρχον καί ἦττον
οὐτ' ἐκεῖνος	μήτε ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας
ἠθύμησεν,	δέν ὀλιγοψίχησεν δέν ὀλιγοκάρδισεν δέν
	ἐχαυνώθη δέν ἐδιλιασεν ¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁹ Ο. π., Αθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, σ. 12 : Κεφ. Ε': Μέθοδος ἀκριβεστέρα τοῦ πῶς δεῖ πλατύνειν καὶ αὔξειν τὸν ἐγκωμιάζοντα κἀνταῦθα περὶ συγκρίσεως, καὶ ἐπιλόγου τοῦ Ἐγκωμίου / ἔχεις διδάσκαλον ἄριστον τῆς τέχνης ταύτης τὸν Ἰσοκράτην ἐν τῷ εἰς Εὐαγόραν ἐγκωμίῳ. Τὴν γὰρ εἰς τὴν πατρίδα κάθοδον αὐτοῦ, καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν διηγῆσασθαι ἤκων, εἰς μεγαλοφροσύνην τε καὶ ἀνδρίαν ἀνάγει τὴν πράξιν, λέγων, ὅθεν καὶ μάλιστα ἄντις τὴν φύσιν τὴν ἐκείνου, καὶ τὴν δόξαν, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς ἄλλοις θεωρήσειε, φύσιν ἐννοῶν τὴν μετὰ συνέσεως αὐτοῦ ἀνδρίαν καὶ δὴ καὶ τὴν ὀσιότητα τῆς ἐπιχειρήσεως. ἦν καὶ ἀρετὴν κατωτέρω λέγει, ἢ τηλικαύτη τὸ μέγεθος ἐδήλωσε πρᾶξις. εἶτα καὶ διηγεῖται δὴ μετὰ ἀνξήσεως τὰ τῆς πράξεως.

¹⁰⁹⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 292 : προθυμία τοῦτε ἡγουμένου καὶ τῶν ἀκολουθούντων.

¹⁰⁹¹ Εὐαρίθμοι σημαίνει ὀλιγοστοὶ γὰρ νὰ ἀντιταχθεῖ εἰς το μέγεθος δηλ. το «ὑψος» καὶ το μεγαλείον τῆς πράξης.

¹⁰⁹² Βλ., ὁ. π., Αθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Ε' σ. 13: (το παρακάτω χωρίο εἶναι συνέχεια τῆς παραπομπῆς στο 124ν που αναφέρεται στο ἐν λόγω ἐγχειρίδιο καὶ παραθέτει ἐδῶ τα σημεῖα τοῦ λόγου που συνιστοῦν τὴν αὐξηση): ἡ δὲ αὐξησης, πρῶτον ἐκ τῶν προσωπικῶν, ὅτι οὐτ' ἐκεῖνος ἠθύμησε. κτ. β'. ἐκ τῆς ιδιότητος, ὅτι μετ' ὀλιγίστων. γ'. ἐκ τοῦ τρόπου, ὅτι οὐχ ἡγήσατο δεῖν χωρίον ἐχυρόν καταλαβεῖν., ἀλλ' εὐθύς ὡς εἶχε, κτ. δ'. ἐκ τῶν συγκρίσεων, αἷς διαφόρως χρησάμενος, δαιμόνιον τι μέγεθος τῆ ποιᾶ δὲ πράξει τοῦ Εὐαγόρου περιέθηκε.

οὔτε τῶν παρακληθέντων	μήτε ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐπαρακλήθησαν παρακινήθησαν ἀπ' αὐτοῦ
οὐδεὶς ἀποστῆναι τῶν κινδύνων ἠξίωσεν. ἀλλ' οἱ μὲν ὥσπερ θεῶ συνακολουθήσαντες	κάνενας νά ἀποστῆ ἀπομακρύνῃ φύγῃ ἀπό τούς κινδύνους πολέμους μάχας ἔκρινεν εὐλογον ἠθέλησεν ἀμή οἱ παρακληθέντες ὑπ' αὐτοῦ ὡσάν εἰς θεῶ'ν νά ἤθελε ἀκολουθήσωσι παραμαρτήσωσι παρωπηδήσωσι
ἅπαντες ἐνέμειναν	ὅλοι ἐστάθησαν ἐφ' ἡσύχασαν ἐναπέμειναν ἐνεκαρτέρησαν στερό(ε)ως ἀμεταβλήτως
τοῖς ὁμολογημένοις. ὁ δε, ὥσπερ εἰ στρατόπεδον ἔχων κρεῖττον	εἰς τὰ ὁμολογηθέντα συμφωνηθέντα καί ὁ εὐαγόρας ὡσάν νά στράτευμα ἤθελε ἐκέκτητο ἔφερεν ἀνώτερον μεγαλύτερον κρατεώτερον ἰσχυρότερον
τῶν ἀντιπάλων, ἢ προειδώς	ἀπό τούς ἀντιπάλους ἐχθρούς παλαμναίους δυσμενεῖς ¹⁰⁹³ ἢ ὡσάν νά προήξευρε προεγίνωσκε προεγνώριζε προετεκμέρετο
τό συμβυσόμενον, οὕτω διέκειτο τήν γνώμην.	ἐκεῖνο ὅπου ἤθελε συμβῆ ἀκολουθήση τέτοιας λογῆς θαρσαλῶς μεγαλωψύχως ἐκέκτηντο ἦτον κατά τήν γνώμην διάθεσιν προαίρεσιν κατά τήν καρδίαν προθυμίαν
δῆλον	σαφές φανερόν καί ἐναργές γνωστόν ὑπ: γίνεται αὐτό
δ' ἐκ τῶν ἔργων. ἀποβάς γάρ	καί ἀπό τὰ ἔργα προτερήματα ὅπου ἔκαμεν ὅταν ἀπέβη ἐξῆλθεν εὐγικεν ἐκ τοῦ πλ(οί)ου διότι

¹⁰⁹³ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 214, ἀντίπαλον· ἐνάντιον, ἐχθρόν. Θουκυδίδης.
/ Πρβλ., Photii Patriarchae Lexicon, υπό S. A. Naber, Amsterdam 1965, vol. alterum, σ. 46,
παλαμναῖος· φονεὺς ἢ μιάρως· παλαμναῖοι γὰρ λέγονται οἱ διὰ χειρὸς ἀνδροφρονοῦντες· παρὰ
τὴν παλάμην· ...

εἴη τὴν νῆσον,
οὐχ ἡγήσατο
δεῖν
χωρίον

εἰς τὴν νῆσον κύπρον
δέν ἐνόμισεν δέν ἐλογίασεν δέν ἔκρινεν εὐλογον
ὅτι πρέπει προσήκει
ἕναν τόπον

ὄχυρόν

125v

ἐχυρόν
καταλαβών,
καί τό σῶμα
ἐπ' ἀσφαλεία

καταστήσας,
περιῦδεῖν,
εἴτινες
αὐτῶ
τῶν πολιτῶν
βοηθήσουσιν.

ἀλλ'
εὐθύς,
ὥσπερ
εἶχε,
ταύτης τῆς νυκτός,
διελών

τοῦ τείχους
πυλίδα,
καί ταύτη
τούς μεθ' ἑαυτοῦ
διαγωγών,
προσέλαβε

πρός τό βασιλείον.

κραταιόν δυνατόν ἐρυμνόν ἀκαταγώνιστον
ἀνεπιβούλευτον
νά καταλάβη κρατήση ἐξουσιάση
καί ἀπό τόν ἑαυτό του τοῦ λόγου του
εἰς ἀσφάλειαν σηγουρότητα φύλαξιν
ἀκινδυνότητα
νά καταστήση θέση βάλῃ
νά περιῦδη περιστοχασθῆ περισκοπήση
ἀνίσως μερικοί
εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
ἀπό τούς πολίτας συμπατριώτας της¹⁰⁹⁴
ἤθελε βοηθήσουσιν ἀμύνουσιν βοηθῆ γεννωσι
ἐπαρρογοί σύμμαχοι
ἀμή
πάραιτα παραχρημα
καθώς
διέκειτο εὐρίσκετο ἀνετοίμαστος
κατ' αὐτήν τὴν ἰδίαν νύκτα
νά διηλε διήνοιξε διεχάλασεν διερῶρηξε
διετρούπησεν
διά μέσου τοῦ τείχου κάστρου
μίαν παραθυρίδα
καί ἀπό αὐτήν τὴν παραθυρίδα
ἐκείνους τούς ἀνοῦ'ς ὅπου εἶχε μαζύ του
διέλασε διεπέρασε διεβίβασεν
καί προσέβαλε προσέκρουσε ἐκτύπησεν
προσέτρεξεν ὀρμητικῶς
διά τά βασιλικά παλάτια¹⁰⁹⁵

¹⁰⁹⁴ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 354, πολίτης· ὁ συμπολιτευόμενος τινι καὶ συνών.

¹⁰⁹⁵ Πρβλ., Ἀνανίας Ἀντιπάριος, Σπλάχνον Γραμματικῆς ἢ περὶ Μορίων, Ἐνετίησιν ἀψξδ' [1764], σ. 38: « Ἀναφορικῶς γεμῆν , ἢ Δεικτικῶς Τόπου, ἢ Ὀλου μέρος ὅτε δηλοῦται, ἐν θηλυκῶ

καί τούς μέν θορύβους τούς ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς συμβαίνοντας, καί τούς φόβους	καί τάς ¹⁰⁹⁶ συγχύσεις ταραχάς ἐκείνους εἰς τούς τέτοιους καιρούς εἰς τέτοιας περιστάσεις ὅπου συνέβησαν ἠκολούθησαν ἔγιναν καί τούς τρόμους δειλίας πτυρμούς δειματώδεις ¹⁰⁹⁷
τῶν ἄλλων, καί τάς παρακελεύσεις τάς ἐκείνου, τί δεῖ λέγοντα διατρίβειν, γενομένων δ' αὐτῶ, τῶν μέν περί	τῶν ἄλλων ἀνῶν καί τάς παρακινήσεις παραθήξεις ἐρεθήσεις ¹⁰⁹⁸ ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου κατά τί πρέπει προσήκει νά λέγω διηγῶμαι καί νά διατρίβωσι χρονοτριβῶσι ἀργ(ω)πορῶ μηκύνω τῶν λόγων μου ¹⁰⁹⁹ ἔγιναν ἐφάνησαν ἐστάθησαν ὠφθησαν καί ἐπειδή εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα ἐκείνοι οἱ ἄνοι ὅπου ἦττο

τόν

126r

τόν τύραννον ἀνταγωνιστῶν, τῶν δ' ἄλλων πολιτῶν θεατῶν, (δεδιότες	πέριξ εἰς τόν βασιλέα δηλ: οἱ σωματοφύλακες δορυφόροι ὑπασπισταί τοῦ βασιλέως ¹¹⁰⁰ ἀνταγωνισταί πολέμιοι ἐχθροί ἀντικείμενοι καί οἱ ἄλλοι πολίται συμπατριῶται ἔγιναν εἰς αὐτόν θεαταί θεωροί ἐπόπται ἐπειδή ἐφοβοῦντο ὀρρόδως ¹¹⁰¹ ἐδειλιάζον ἐβλαβοῦνται ἐσυστέλλοντο
---	---

τις ἄνευ Προθέσεως γένει ἐποίοι τότε την Δοτικήν. Οἶον, Εὐθύς ὡσπερ εἶχε , διελῶν τοῦ τείχους πυλῖδα, και ταύτη τους μεθ' ἑαυτοῦ διαγαγών, προσέβαλε προς το βασιλειον. (Ἰσοκρ. ἐν Εὐαγόρα.)». – Αναφέρεται στην δοτική που φανερώνει τόπο (ταύτη). – Εδώ ο Ἰσοκράτης χρησιμοποιεῖ ἐνικό το βασιλειον. Στον «Πανηγυρικό» χρησιμοποιεῖ πληθυντικό.

¹⁰⁹⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 292 : παράλειψις.

¹⁰⁹⁷ Πρβλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 468, δειματώδεις φοβερῶ/ δειμα' δέος, φόβος, φόβητρον

¹⁰⁹⁸ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 520, Παρακινῶ, παρακαλῶ, διεγείρω, ...ἐπιθήγω, ...ἐρεθίζω, ... παρακινῶ.

¹⁰⁹⁹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 501, διατρίβειν διάγει, παρέλκει ἐπὶ πολὺν χρόνον

¹¹⁰⁰ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 531, δορυφόρος· ὄπλοφόρος. ὑπασπιστής. ἢ φύλαξ τῶν τυρανῶν. και πρόσωπον...

γάρ	διότι
τοῦ μὲν	τοῦ βασιλέως
τὴν ἀρχήν,	τὴν βασιλείαν ἡγεμονίαν
τοῦ δέ	τοῦ εὐαγόρου
τὴν ἀρετήν,	καί τὴν ἀνδραγαθίαν γεναιότητα μεγαλοψυχίαν
	ἐπιτηδειώτητα
ἡσυχίαν ἤγον)	ἡσύχαζον ἠρέμουν (τρέμας) εἶχον
οὐ	δέν ¹¹⁰²
πρότερον	προτήτερα
ἐπαύσατο	ἔπαυσε δέν ἐσχόλασε δέν ἔλληξε δέν ἐστάθε
μαχόμενος,	ἀπό τό νά μάχεται φιλονικῆ πολεμῆ
καί μόνος	καί μοναχός ὁ ἴδιος
πρός πολλούς,	ἐναντίον εἰς περισσοῦς παμπληθεῖς
	σωματοφύλακας
καί μετ' ὀλίγων	καί μέ ὀλίγου εὐαρίθμους ὀλιγοστούς δηλ: μετά
	τῶν πενήκοντα ἀνδρῶν
πρός	ἐναντίον
ἅπαντας τοὺς ἐχθρούς,	εἰς ὅλους τοὺς ἐχθρούς πολεμίους δυσμενεῖς
	ἀντικειμένους ¹¹⁰³
πρὶν	πρὸ τούτου
ἐλεῖν	νά λάβῃ πάρη ἐξουσίαση
τό βασίλειον	τὴν βασιλείαν ἡγεμονίαν τά βασιλικά παλάτια
καί τοὺς ἐχθρούς	καί τοὺς δυσμενεῖς παλαμναίους ἐπιβουλους
	τ.... ¹¹⁰⁴
ἐτιμωρήσατο,	ἐκόλασεν ἐπαίδευσεν μετῆλθε ἐτιμώρησεν
καί τοῖς φίλοις	καί εἰς τοὺς φίλους ἠγαπημένους ξυνήθεις τ...
ἐβοήθησ(αν).	(ἡμυεῖψατο)* (ἐπαθησεν) εὐεργέτησεν ¹¹⁰⁵
ἔτει γε	ἀκόμη καί
τῷ γένει	ἀπό τὴν γενεάν φυλήν
τάς τιμάς	τάς δόξας τιμάς περιποιήσεις
πατρίους	τάς πατρικάς
ἐκομίσατο,	ἐκόμησεν ἔλαβεν ἐπειρεν ἐδέξατο ¹¹⁰⁶

¹¹⁰¹ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 226, *ὄρωδεῶς· ἐμφόβως. - Λεξικό Βαρίνου, σ. 667 Φοβοῦμαι, ἀγωνιῶ, δειλιῶ, δέδοικα, δειμαίνω, δεῖδω, εὐλαβοῦμαι, ὀκνῶ, ὀρροδῶ, πτήσσω, ὑποστέλλομαι, τρωῶ, δειλαίνω, τρέμω.

¹¹⁰² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 293 : κατὰληψις τῆς βασιλείας.

¹¹⁰³ Πρβλ., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 545, *δυσμενεῖς· ἐχθροί, πολέμιοι

¹¹⁰⁴ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 293 : ἀυξήσεις, κατὰ σύγκρισιν τῶν τὲ προσώπων καὶ τῶν τῆς πράξεως τρόπων.

¹¹⁰⁵ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 58, *Ἀμύνω, το βοηθῶ, δοτικῆ. Ἰσοκρ. Οἱ δε πάντων τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, ἦκον ὑμῖν ἀμυνοῦντες.

καί τύραννον
αυτόν
τῆς πόλεως
κατέστησεν.
ἡγοῦμαι μέν
οὔν,
εἰ καί
μηδενός ἄλλου
μνηθεῖν,

καί βασιλέα ἐξουσιαστήν αὐτοκράτορα
τόν ἑαυτόν τοῦ λόγου του
τῆς πόλεως σαλαμῖνος
ἐποίησεν ἕκαμεν ἐχειρωτονησεν
ἐγὼ νομίζω λογιάζω ὑπολαμβάνω
λοιπόν
ἀνίσως καί
κάνένα ἄλλο κατόρθωμα προτέρημα αὐτοῦ
ἤθελε ἀναμνησθῶ ἐνθυμηθῶ ἀναπολίσω φέρω
εἰς τό μέσον τήν διήγησίν μου

126v

ἄλλ'
ἐνταῦθα
καταλίπομι

τόν λόγον,
ῥάδιον
ἐκ τούτων
εἶναι
γνωῖναι
τήν τε ἀρετήν
τήν εὐαγόρου,
καί τό μέγεθος
τῶν
ἐκείνων
πεπραγμένων.

ἀμή
ἐδῶ
ἤθελε ἐγκαταλίψω ἀφίσω ἀποσκοπήσω ἐάσω
τελειώσω
τήν διήγησίν μου
εὐκόλον εὐαρές¹¹⁰⁷
ἀπό αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα
ὅτι ὑπ: εἰ εἶναι
νά γνωρίση καταλάβη τινάς
τήν ἀνδραγαθίαν γεναιότητα
τοῦ εὐαγόρα
καί τό ὕψος μεγαλείο ὑπεροχήν
ἐκείνων
εἰς ἐκείνων τόν εὐαγόρα
ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν ἐκατορθώθησαν
(ἤνυθησαν)
ὅμως
ἀκόμη πρός τούτοις
( ) ἐναργέστερον εὐφανώτερον
καί διά τὰ δύο αὐτά διά τήν ἀρετήν τοῦ εὐαγόρου
καί διά τό μέγεθος τῶν ἐκείνων(ων) πεπραγμένων
ἀπό αὐτά τὰ ἐρχόμενα ἀκόλουθα ἐξῆς
ρηθησόμενα¹¹⁰⁸

¹¹⁰⁶ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 396, Κομίζω ἐνεργητικῶς φέρω, καί ἐπιμελοῦμαι ποιητικῶς... προσκομίζω σοι δῶρον ἤγουν φέρω. κομίζομαι οὐ μόνον τό φέρομαι, ἀλλά καί τό λαμβάνω.

¹¹⁰⁷ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 418, ῥαδίως· εὐκόλως, εὐχερῶς.

¹¹⁰⁸ Ὁ. π., Ἀθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Ε' σ.

οἶμαι δηλῶσειν.	νομίζω λογιάζω ὑπολαμβάνω ὅτι θέλω δηλώσω φανερώσω διατρανώσω εἶπω δηγηθῶ ¹¹⁰⁹
τοσοῦτων γάρ τυράννων ἐν ἅπαντι τῷ χρόνῳ γεγενημένων	τόση τύρανι διότι βασιλεῖς ἐξουσιασταί εἰς ὅλον τόν καιρόν μέ ὅλον ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἔσταθησαν
οὐδείς φανήσεται, τήν τιμήν ταύτην κάλλιον ἐκείνου κτησάμενος. εἰ μὲν οὖν ἐκάστου αὐτῶν τάς πράξεις τάς εὐαγόρου παραβάλομεν,	κάνενας βασιλεύς δέν θέλει φανῆ ὠφθῆ ὄραθῆ εὐρεθῆ αὐτήν τήν τιμήν δόξαν φήμην ὑπόληψιν καλλιώτερον τιμιώτερον δικαιοῦτερον ὀσιώτερον ἀπό ἐκείνον τόν εὐαγόρα ὅτι ἀπέκτησεν ἔλαβεν ἐπῆρεν ἐκομίσαστο ἀνίσως λοιπόν μέ κάθε ἓνα πλεονέκτημα προτέρημα αὐτῶν τῶν βασιλέων τά κατορθώματα προτερήματα τοῦ εὐαγόρα ἤθελε παραθεωρήσωμεν παραβάλλωμεν παρασυγκρήνωμεν
οὐτ' Ἄν ὁ λόγος ἴσως τοῖς ἀκούουσιν ἀρέσειεν ¹¹¹⁰ .	μήτε δέν ἤθελε ὁ παρῶν ἐγκωμιστικὸς λόγος τυχῶν εἰς τοὺς ἀκροατάς ἐνωτιστάς ἀκουστάς ἀρέση φανῆ ἀρεστός στερκτός δεκτός

127r

13: (το παρακάτω χωρίο είναι συνέχεια της παραπομπής στο 125r που αναφέρεται στο εν λόγω εγχειρίδιο): συγκρίνει γὰρ ταύτην α'. πρὸς τὰς κατὰ κληρονομίαν βασιλικὰς παραλήψεις. β' πρὸς τὰς τῶν ποιητῶν ἀπαγγελομένας τινῶν καθόδους καὶ κτήσεις τῶν βασιλειῶν. γ'. πρὸς τὴν κατὰ Μήδων τοῦ Κύρου ἐκστρατείαν. καὶ δ'. καθολικώτερον, πρὸς ἅπαντας καὶ θνητοὺς καὶ ἡμιθέους, καὶ ἀθανάτους, κατὰ γε τὴν πράξιν ταύτην ἀπάντων δεικνὺς ὑπρέχοντα τῇ τε ἀνδρίᾳ καὶ ὀσιότητι. ε'. δὲ καὶ τελευταίαν ἐπέθηκεν αὐξῆσιν τὴν ἐκ τοῦ πράγματος, ὅτι ἐπὶ τυρρανίδι τοῦτ' ἔστι βασιλεία διήνεγκεν, ἣτις ὀμολογουμένως τῶν θείων τε καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, τὸ μέγιστον, καὶ σεμνότατον, καὶ περιμαχητότατον ἔστι.

¹¹⁰⁹ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 180, Διατρανοῦν, σαφηνίζειν.

¹¹¹⁰ Ἀντί «τοῖς καιροῖς ἀρμόσειεν».

οὐτ' ἄν	μήτε δέν ἤθελε
ὁ χρόνος	ὄλος ὁ καιρός τῆς ζωῆς μου
τοῖς λεγομένοις	εἰς τὰ λεχθέντα ἐγκωμιαζόμενα
ἀρκέσειεν.	ἀρκέση φανῆ ἀρκετός ἱκανός
ἐάν	ἀνίσως
δέ	καί
προελόμενοι	ἤθελε προέλωμεν προεκλεξώμεν ἐξερέσωμεν
	διαλέξωμεν
τούς εὐδοκιμωτάτους,	τούς πλέον εὐδοκίμους προκομένους ἐναρέτους
	δικαίους
ἐπί τούτων	ἐπάνω εἰς αὐτούς τους εὐδοκιμωτάτους
σκοπῶμεν,	καί ἤθελε στοχασθῶμεν συλλογισθῶμεν κάμωμεν
	σύγκρησιν
οὐδέν μὲν	δέν θέλει
χειρῶν	χειρώτεροι κατώτεροι ὑποδεέστεροι
ἔξομεν,	φανῶμεν ὠφθῶμεν
πολύ	κατά πολλά
δέ	καί
συντομώτερον	συναπτικώτερον περιληπτικώτερον
ἐπιλεχθησόμεθα	θέλει εἶπωμεν λέξωμεν διηγηθῶμεν
περὶ αὐτῶν.	διὰ αὐτὰ τὰ κατορθώματα τοῦ εὐαγόρου
τῶν μὲν	ἀπὸ ἐκείνους ¹¹¹¹
οὖν	λοιπόν
τάς πατρικὰς	τάς προγονικὰς πατρόθεν πατροπαραδότους
	ἀνηκούσας
βασιλείας	ἐξουσίας ἡγεμονίας αὐτοκρατορίας
παραλαβόντων,	ὅπου ἔλαβαν ἐδέχθησαν ἐκληρώθησαν
τίς	ποῖος
οὐκ ἄν	δέν ἤθελε
τούς εὐαγόρου	τοῦ εὐαγόρα
κινδύνους	μάχας πολέμους ἀγῶνας κρείττονας καλλίωνας
προκρίνειεν;	προκρίνη προτιμῆση προεκλέξη ὁμολογήση
οὐδεὶς	δέν κἀνένας
γάρ	διότι
ἐστίν	ὑπ: δέν εἶναι
οὕτω	τόσον πολλά
ῥάθυμος	ἀμελής ὀκνηρός μορός ἀσύνητος
ὅστις	ὁ ὁποῖος

¹¹¹¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 293 : πατρικῶν βασιλειῶν παραλήψεις.

ἄν	ἤθελε
δέξαίτο	στέρξει ὑπομείνη ὑπολάβη καλόν
παρά τῶν προγόνων	ἀπό τούς προγόνους προπάτοράς του
τήν ἀρχήν ταύτην	αὐτήν τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν αὐτοκρατορίαν
παραλαβεῖν	νά παραλάβη δεχθῆ κληρωθῆ
μᾶλλον,	περισσότερον προτιμώτερον
ἢ κτησάμενος	παρά νά ἀποκτήσῃ λάβη προσπορισηται (κυριεύ)σηται ὑπ' αὐτοῦ τήν βασιλείαν καλλιώτερον προτιμώτερον
ὀσίως	δικαίως ἐνόμως
ὥσπερ	καθώς ἐκτίσατο
ἐκεῖνος,	καί ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας
τοῖς παισὶ	εἰς τούς παῖδας τέκνα εἰς τούς προγόνους
τοῖς ἑαυτοῦ	εἰς τούς ἐδικούς του

κατα

127v

καταλιπεῖν.	νά καταλήπη ἀφίση ἐάση
καί μὴν	καί ὅμως ¹¹¹²
τῶν γε παλαιῶν καθόδων	ἀπό τὰς παλαιάς ἀρχαίας καθόδους ἐπαναγυρίσεις ἐπαναλύσεις ἐπαναστρέψεις εἰς τήν πατρίδα ¹¹¹³
αὐταί	ἐκεῖναι
μᾶλλιστα	κατ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερο
εὐδοκιμοῦσιν,	εὐδοκιμοῦνται ἐπαινοῦνται ἐγκωμιάζονται θαυμάζονται
ἄς	τὰς ὁποίας καθόδους
παρά τῶν ποιητῶν	ἀπό τούς ποιητάς στοιχοῦργούς ῥαψοδούς ¹¹¹⁴
ἀκούομεν.	ἀκροαζόμεθα ἐνωτιζόμεθα μανθάνωμεν
οὗτοι	αὐτοὶ οἱ ποιηταί
γάρ	διότι
οὐ μόνον	ὄχι μονάχα
τῶν προγεγενημένων	ἐκείνων ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν τῶν παλαιῶν καιρῶν
τὰς καλλίστας	τὰς ὠραιότατας ἐπισήμους καθόδους

¹¹¹² Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : αἱ παρὰ τοῖς ποιηταῖς κάθοδοι.

¹¹¹³ Βλ. Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 356, Κάθοδος, Ἀττικόν, ἐπάνοδος, Ἑλληνικόν.

¹¹¹⁴ Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 424, ῥαψωδός· Σοφοκλῆς Οἰδίποδι οὕτως ἔφη τὴν Σφίγγα. [καὶ οἱ τὰ Ὀμήρου ἄδοντες ποιοὶ ῥαψωδοὶ καλοῦνται].

ἡμῖν	ἔξαιρέτους
ἀπαγγέλουσιν,	εἰς ἡμᾶς
ἀλλά	φανερῶν οὐσι μὴν οὐσι ἱστοροῦσι ραψωδοῦσι
καί παρ' αὐτῶν	ἀμή
καινά	ἀπό τόν τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους
συντιθέασιν.	καινούργια νεωφανῆ
ἀλλ' ὅμως	συνείρουσι συμπλέκουσι πλάττουσι ῥαψωδοῦσι
οὐδεὶς	μέ ὄλον τοῦτο
αὐτῶν	δέν κἀνένας
μεμυθολόγηκεν	ἀπό αὐτούς τους ποιητάς
	ἐνοθεύσατο δέν ἐστοιχούρησε δέν εἶπε ψευδῶς
	διὰ τινά ἐπιπλάστως
ὅστις	ὁ ὅποιος
οὕτω	τόσον πολλά
δεινούς	σκληρούς χαλεπούς δυσκινήτους
καί φοβερούς	καί τρομερούς καταπληκτικούς φρικαλαίους
ποιησάμενος	νά ἤθελε ποιήση ἀποστῆ δοκιμάση κάμη
κινδύνους	πολέμους μάχας
εἰς τὴν ἑαυτοῦ	εἰς τὴν ἐδικὴν του πατρίδα
κατῆλθεν.	καί ἐπανέστρεψεν ἐπανάκαμψεν ( )
ἀλλ' οἱ μὲν	ἀμή οἱ ¹¹¹⁵
πλεῖστοι	περισσότεροι ἀπό τους βασιλεῖς
πεποίηται	ἐποιήθησαν ἐστηχουργήθησαν ἐμυθολόγησαν
	ὑπό τῶν ποιητῶν
διὰ τύχην	(των χειρῶν) πατροπαραδότων κατὰ τὴν τύχην
λαβόντες	ὅτι ἔλαβαν ἐπῆραν ἐδέξαντο
τάς βασιλείας.	τάς ἐξουσίας ἡγεμονίας
οἱ δέ	καί ἄλλοι πεποίηται ὑπό αὐτῶν ¹¹¹⁶
μετὰ δόλου	μέ δόλον πονηρίαν πανουργίαν ἐπιβουλήν
	σκευωρίαν
καί τέχνης πε-	καί μέ τέχνην μέθοδον ἀπάτην στρατήγημα ¹¹¹⁷

128r

¹¹¹⁵ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : τύχη.

¹¹¹⁶ Πρβλ., ὁ. π. Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : δόλος.

¹¹¹⁷ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 633, Τέχνη, ἢ ἐπιστήμη καὶ ἡ μέθοδος καὶ ὁ δόλος.

περιγενόμενοι
τῶν ἐχθρῶν.
ἀλλὰ μὴν
τῶν γε ἔπειτα

γεγενημένων

ἴσως δέ
καί τῶν ἀπάντων,
κῦρον
τῶν μῆδων
μὲν ἀφελόμενον
τὴν ἀρχήν,
πέρσαις
δέ κτησάμενον,

οἱ πλείστοι
καί μάλιστα
θαυμάζουσιν.
ἀλλ' ὁ μὲν
τῷ περσῶν
στρατοπέδῳ
τό μῆδων
ἐνίκησεν,
ὁ
πολλοί
καί τῶν ἑλλήνων
καί τῶν βαρβάρων
ῥαδίως
ἄν

ὅτι προεγένωνται ἐνίκησαν κατ' ἐτρόπησαν
τούς ἐχθρούς δυσμενεῖς πολεμίους
ἀμή
ἀπὸ ἐκείνους (τούς) ὕστερον εἰς τό μετὰ ταῦτα
ἀπὸ τούς μεταγενέστερους δηλ:
ὁποῦ ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν
ἐστάθησαν
καί τυχῶν
καί ἀπὸ ὅλους τούς παλαιούς ἥρωας
τόν βασιλέα κῦρον
τῶν μῆδων
ὅστις ὠφείλετο ἔλαβεν ἐπεῖρεν
τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
εἰς τούς πέρσας
καί προσεπορήσατο καθυπέταξε καθυπέβαλε
ἐγχειρησατο
οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούς ποιητάς
κυρίως κατ' ἐξάριετον τρόπον περισσότερον
ἐπαινοῦσι ἐγκωμιάζουσιν ἄγανται*¹¹¹⁸
ὅμως ὁ κῦρος¹¹¹⁹
τῶν περσῶν
μέ τό στρατόπεδο φουσάτον¹¹²⁰
τό στράτευμα τῶν μῆδων
κατετρόπωσε καθυπέβαλεν¹¹²¹
τό ὁποῖον αὐτό (τό) νικῆσαι στρατοπέδῳ
περισσοί
ἀπὸ τούς ἑλληνας
καί ἀπὸ τούς βαρβάρους
εὐκόλως εὐμαρῶς
ἤθελε

¹¹¹⁸ Πρβλ., Σταχυολογία τεκνολογική : κατ' ἐρωταπόκρισιν ...παρά Βησσαρίωνος Μακρῆ ἐτι δε και το Περί Ὁμοίων και Διαφόρων Λέξεων του Ἀμμωνίου, σ. 277: «Θαυμάζω, γενικῆ μεν συντακτόμενον σημαίνει το καταγινώσκω και κατηγορῶ. οἶον θαυμάζω τῶν ταύτην ἐχόντων την γνώμην. αἰτιατικῆ δε, το ἐπαινῶ. οἶον, θαυμάζω τους οὕτω φρονοῦντας». - Βλ. Λεξικό Βαρίνου, σ. 5, Ἄγαμαι, θαυμάζω.

¹¹¹⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : κῦρος.

¹¹²⁰ Βλ., ὁ. π., Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, στ. 1692, φουσάτον. Glossae Graecobarb. ἄγορος, ἄθροισις, σώρευσις, στράτος, φουσάτον, στρατία. [...] Ilias Graecobarb. Nocolai Lucani lib.3. initio : Ἀφ' οὗ τὰ μὲν δύο φουσάτα εὐτρεπίσθησαν εἰς μάχην.

¹¹²¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : δύναμις.

ποιήσειαν.
ὁ δέ
διά τῆς ψυχῆς
τῆς ἑαυτοῦ,
καί τοῦ σώματος,
τά πλεῖστα
φαίνεται
τῶν προειρημένων

διαπραξάμενος.
ἔπειτα,
ἐκ μέν
τῆς κύρου

ποιήσωσι κάμνουσι κατορθώσωσιν
ἀλλά ὁ εὐαγόρας¹¹²²
διά τὴν γνώσεως φρονήσεως συνέσεως
τῆς ἐδικῆς του
καί διά μέσου τῆς ἀνδρείας γεναιότητος
τά περισσότερα
ὀραῖται δείκνυται
ἀπὸ τὰ προειρημένα λεχθέντα ὑποθέντα
ἀνωτέρω
ὅτι διεπράξατο διετέλεσε διήνυσε
καί ὕστερον μετὰ ταῦτα
ἀπὸ τό¹¹²³
τοῦ κύρου

στρατείας
128v

στρατείας
οὐπω
δῆλον,
ὅτι
καί τοὺς εὐαγόρου
κινδύνους
ἂν ὑπέμεινεν.

ἐκ δέ
τῶν
τούτω
πεπραγμένων,

ἅπασι
φανερὸν
ὅτι
ῥαδίως
ἂν
κακείνοις

στράτευμα πόλεμον
δέν ὑπ: δέν εἶναι
σαφές φανερόν βέβαιον¹¹²⁴
ὅτι πῶς ὁ κύρος
ἀκόμη τοῦ εὐαγόρου
τούς πολέμους μάχας ἀγῶνας
ἤθελε ὑπομείνει ὑποφέρει βαστάση
ἀνασχηται^{1125*}
ὅμως ὑπ: καί εἶναι
ἀπὸ
ἀπὸ αὐτόν τόν εὐαγόρα
ἐκεῖνα ὅπου πράχθησαν ἠνύθησαν
ἐτελέσθησαν
εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦς
σαφές ἐναργές
ὅτι πῶς ὁ εὐαγόρας
εὐκόλως εὐαρῶς
ἤθελε
καί εἰς ἐκεῖνα

¹¹²² Στο ἴδιο, σ. 294 : ἀρετῇ.

¹¹²³ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περι-
τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : ἐκ τοῦ ἐλάττονος καὶ μείζονος.

¹¹²⁴ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 480, δῆλον· φανερόν, ὀρατόν.

¹¹²⁵ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 656, Ὑπομένω, ἀνέχομαι, καρτερῶ, στέγω, φέρω / [<
ἀνέχομαι < μελλ. ἀνέξομαι < ἀνασχίσομαι]

τοῖς ἔργοις
ἐπεχείρησε.
πρὸς δέ τούτοις
τῷ μὲν
όσιως
καί δικαίως
πέπρακται

ἅπαντα,
τῷ δέ
οὐκ εὐσεβῶς
ἔνια
συμβέβηκεν.
ὁ μὲν
γάρ
τούς ἐχθρούς
ἀπώλεσε,
κῦρος
δέ
τόν προᾶ'
τῆς μητρὸς
ἀπέκτεινεν.
ὥστ'
εἴ τινες
βούλοιντο
μή
τό μέγεθος
τῶν συμβάντων,
ἀλλά
τὴν ἀρετὴν

ἐκατέρου

κρίνειν,
δικαίως
ἄν
εὐαγόραν.

τά ἔργα κατορθώματα ὅπου ἔκαμεν ὁ κῦρος
ἐπιχειρισθῆ ἐπιβαλθῆ
καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα¹¹²⁶
ἀπό τόν εὐαγόραν
ἀγίως
καί ἐννόμως ἐνθεσμως μετὰ δικαιοσύνης
ἐπράχθησαν κατορθώθησαν ἐτελέσθησαν
ἐξηργάσθησαν
ὅλα τὰ πλεονεκτήματα¹¹²⁷
εἰς τόν κῦρον ὁμως
εὐσεβῶς ἀδίκως παρανόμως
μερικά κατορθώματα
συνέβησαν ἠκολούθησαν ἔγιναν
ὁ εὐαγόρας
διότι
τούς παλαμναίους δυσμενεῖς ἀντικειμένους του
ἔφθειρεν ἠφάνησεν (ἐποίησατο)
ὁ κῦρος
ἀλλά
τόν τοκέα γεννήτορα
τῆς μητρὸς του
ἐφώνευσεν ἐθανάτωσεν ἀνεῖλεν ἐχρήσατο
λοιπόν¹¹²⁸
ἀνίσως μερικοί
ἤθελε θέλωσιν ἀγαπῶσι
νά μὴν
τό ὕψος μεγαλεῖον
τῶν συμβεβηκότων περιστάσεων ἐκατέρου
καί ἤθελε προκρίνωσι
τὴν δικαιοσύνην τὴν τήρησιν φύλαξιν τοῦ
δικαίου
καί τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου τοῦ τε κύρου καί τοῦ
εὐαγόρα
παρασυγκρίνωσι παραθεωρήσωσι παραβαλωσι
εἰκότως πρεπόντως εὐλόγως
ἤθελε
τόν εὐαγόραν

¹¹²⁶ Προβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 294 : ὀσιότης.

¹¹²⁷ Στο ἴδιο, σ. 295 : ἀσεβεία.

¹¹²⁸ Στο ἴδιο, σ. 295 : προεπίπληξις τῆ ὑπερβολῆ.

καί τούτου
μᾶλλον
ἐπενέσειαν.

ἀπό αὐτόν τόν κῦρον
περισσότερον
ἐπαινέσωσιν ἐγκωμιάζουσι

εἰδέ

129r

εἰ δέ
δεῖ
συντομῶς,
καί μηδέν
ὑποστειλάμενον,
μηδέ δείσαντα
τόν φθόνον,
ἀλλά
παρῶρσία
χρησάμενον
εἰπεῖν.

οὐδεῖς
οὔτε θνητός,
οὔτε ἡμίθεος,
οὔτε ἀθάνατος
εὔρεθήσεται
κάλλιον,
οὐδέ λαμπρότερον,
οὐδέ εὐσεβέστερον
λαβῶν
ἐκείνου
τήν βασιλείαν.
καί τούτοις
ἐκείνως
μάλιστα
ἂν τις
πιστεύσειεν,
εἰ μή
σφόδρα
τοῖς
νῦν

ἀνίσως καί
πρέπει προσήκει
συναπτικῶς περιληπτικῶς συντετμημένως
καί τελείως τό παράπαν
νά μήν συσταλθῶ εὐλαβηθῶ δειλιάσω ὀκλάσω
καί μήτε νά φοβηθῶ τρομάξω ὀρῶδιήσω
τήν ζηλωτυπίαν βασκανίαν τῶν πολλῶν¹¹²⁹
ἀμή
θαρῶως ἐλευθεροστομίαν
ἤθελε μεταχειρισθῶ μετέλθω
νά εἶπω λέξω διηγηθῶ ὁμολογήσω τήν
ἀλήθειαν
κάνέννας
μήτε φθαρτός προσκαιρος ἐφήμερος ἄνδ' ε
μήτε κάνέννας ἥρωας
μήτε κάνέννας αἰώνιος ἄφθαρτος αἰῖδιος θεός
δέν θέλει εὔρεθῆ φανῆ ὄραθῆ ὀφθῆ
καλλιώτερον (το) αρτιώτερον
καί τιμιώτερον ἐνδοξώτερον εὐγενέστερον
καί ὀσιώτερον δικαιώτερον ἀγιώτερον
ὅτι ἔλαβεν ἐπεῖρεν ἐδέχθη ἐκομίσατο
ἀπό ἐκείνον τόν εὐαγόρα
τήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
καί εἰς αὐτά τά παρ' ἐμοῦ εἰρημένα
κατ' ἐκείνον τόν τρόπον
κυρίως κατ' ἐξαιρετον τρόπον περισσότερο
ἤθελε ἕκαστος
πιστεύση δόση ἐμπιστοσύνην βεβαίοσιν
ἀνίσως
λίαν κατά πολλά
εἰς ἐκείνους
τώρα

¹¹²⁹ Βλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 664, Φθονῶ, βασκαίνω, μεγαίρω, ζηλῶ, ζηλοτυπῶ, ταυτοσήμαντα.

λεγομένοις	ὅπου λέγονται ἐκφοβοῦνται παρ' ἐμοῦ
ἀπιστήσας,	δέν ἤθελε ἀποστήση ἀμφιβάλλη ἀμφαγνώση
	διστάση
ἐξετάζειν	νά ἐξετάζη ἐρευνά ἀνιχνεύση θεωθῆ
	στοχάζεται
ἐπιχειρήσειεν,	καί δέν ἤθελε ἐπιχειρησθῆ ἐπιβαλθῆ
ὅπως	τίνι τρόπῳ τι λογιῆς
ἕκαστος	κάθε ἕνας ἀπό αὐτοῦς τούς δύο
ἐτυράννησε.	ἀβασίλευσεν ἤρξεν ἐξουσιασεν
φανήσομαι	ἐγώ θέλει φανῶ ὠφθῶ
γάρ	διότι ¹¹³⁰
οὐκ	ὅτι δέν
ἐκ παντός τρόπου	μέ κάθε τρόπον σπουδῆν ἀγῶνα κατά πάντα
μεγάλα	ὑπερογκα ὑπεριφανα ἐξαίσια ὑψηλά
λέγειν	νά λέγω ὁμιλῶ διηγούμαι διά τόν εὐαγόρα
προθυμούμενος,	προθυμοῦμαι δέν ἀγωνίζωμαι δέν σπουδάζω
ἀλλά	ἀμή φανήσομαι
διά τήν	διά τό
τοῦ πράγματος	τῆς ὑποθέσεως δηλ: ὅτι εἶναι ἀληθῆ τά
	κατορθώματα τοῦ εὐαγόρου
ἀλήθειαν,	ἀληθές ἀψευδές ( )
οὕτω	τόσον πολλά
περί αὐτοῦ	διά αὐτόν τόν εὐαγόρα
θρασέως	τολμηρῶς ὑπερηφάνως ἀυθαδῶς κοπισηκῶς ¹¹³¹
εἰρηκῶς.	ὅτι εἶρηκα εἶπα ἔλεξα ὁμήλησα
εἰ μὲν	ἀνίσως ὁ εὐαγόρας
οὖν	λοιπόν
ἐπί μικροῖς	εἰς μικρά ποταπά εὐτελ(εἰ) οὐτιδανά
	κατορθώματα
διήνεγκε,	ὑπερήλασεν ὑπερ(ε)κόντησεν διέφερνε ὑπερῆχε
	τῶν ἄλλων

129v

¹¹³⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 295 : ἀῤῥησις αὐτοῦ τοῦ πράγματος.

¹¹³¹ Ἀπό τη λ κόπις, -εως ὁ, φλύαρος ψεύστης καὶ συναντάται ἐπίσης στὴν Ἐκάβη τοῦ Ευριπίδη (129) : κόπις, ἡδυλόγος, δημοχαριστής.

τοιούτ(ω)ν ἄν	τέτοιους
καί τῶν λόγων	ἐπαινετικούς ἐγκωμιαστικούς λόγους
αὐτόν	αὐτός ὁ εὐαγόρας
προσηκόν	πρέπον ἄξιον εὐλογόν
ἦν	ὑπῆρχε καί ἦτον
ἀξιοῦσθαι.	νά ἀξιοθῆ λάβῃ ἀπολαύση
νῦν δέ	τώρα ὁμως ¹¹³²
πάντες	ὅλοι οἱ ἄνοϊ
ἄν ὠμολογήσαιεν,	ἤθελε ὁμολογήσωσι μαρτυρήσωσι βεβαιώσωσι
τυραννίδα,	ὅτι ἡ τυραννίς ἐξουσία ἡγεμονία δηλ: τό ἀξίωμα τῆς βασιλείας ¹¹³³
καί τῶν θεῶν	ἀπό τά θεϊκά τά διδόμενα παρά τῶν θεῶν
ἀγαθῶν	τά ἀγαθά καλά εὐτυχήματα
καί τῶν ἀνινῶ'ν	καί ἀπό ὅλα τά ἀνθρώπινα
μέγιστον	μεγαλώτατον ὑπερφυέστατον ἀνώτατον
καί σεμνότατον	καί τιμιώτατον περικαλέστατον ἐνδοξώτατον
καί περιμαχητότατον	καί περισπούδαστον ἐπιθυμητότατον ἄξιος σπουδῆς ἐπιμελείας ¹¹³⁴
εἶναι.	ὑπ: καί εἶναι
τόν δή	ἐκεῖνον λοιπόν
τό κάλλιστον	τό καλλιῶτατον τιμιώτατον ἀνώτατον ἐνδοξότατον
τῶν ὄντων	ἀπό τά ὄντα εὐρισκόμενα πράγματα
κάλλιστα	καλλιῶτατα ἐνομώτατα δικαιώτατα
κτησάμενον,	ὅτι ἀπέκτησε ἔλαβεν ἐπέϊρεν προσεπορήσατο
τις ἄν	ποιός ἤθελεν
ἢ ῥήτωρ	ῥήτωρ
ἢ ποιητής,	ἢ ποιητός ῥαψοδός στυχουργός ἐποποιός
ἢ λόγων	ἢ ἐπαινετικῶν ἐφευρετικῶν ἐγκωμιαστικῶν λόγων
εὐρετής	ἐπινοητής γνώστης ¹¹³⁵
ἀξίως	πρεπόντως προσηκότως εὐλόγως κατ' ἀξίαν

¹¹³² Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί - Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 295: τυραννίς.

¹¹³³ Δεν πρόκειται για τυραννίδα ἀλλά για βασιλεία. Η πρφρ. «διορθώνει» τὸ ἀρχαῖο κείμενο λαμβάνοντας ὑπόψιν τὰ προλεγόμενα.

¹¹³⁴ Πρβλ., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 537, Περιμάχητον, ὑψηλόν, μέγα . ἰσχυρόν.

¹¹³⁵ Βλ., Ἀριστοτέλους Ρητορική (Α, β), ὅπου ἡ διάκριση μεταξύ ρήτορος καὶ εὐρετῆ λόγου. Ὁ Ἀριστοτέλης κάνει ἀναφορὰ στη μέθοδο για τὴν κατασκευὴ ἐνός λόγου ἀπὸ αὐτόν που λέγεται ρήτορας. Ἐκτός ἀπὸ τους ἐντεχνους λόγους υπάρχουν καὶ οἱ ἀτεχνοί, ὅσοι δηλαδὴ προὔπηρχαν (μάρτυρες, βάσανοί, συγγραφαί), ἔγιναν χωρὶς καμία μέθοδο καὶ ἀπλῶς τυγχάνει εὐρεῖν. / Στὴν πρφρ. ἡ τελευταία λ. εἶναι ἐπεξήγηση τῆς πρώτης καὶ ἡ ἀντιδιαστολή γίνεται μεταξύ των λέξεων ῥήτωρ καὶ ποιητής.

τῶν πεπραγμένων
ἐπαινέσειεν,
οὐ τοίνυν
ἐν τούτοις
ὑπερβαλλόμενος,

ἐν τοῖς ἄλλοις
εὐρεθήσεται
καταδεέστερος

γεγονώς.
ἀλλά
πρῶτον μὲν
εὐφύεστατος

ᾧ
τὴν γνώμην,
καί πλεῖστα
κατορθοῦν
δυνάμενος,
ὅμως
οὐκ ᾠήθη
δεῖν
ὀλιγορεῖν,
οὐδ' αὐτο-

τῶν κατορθωμάτων ἀνδραγαθημάτων του
ἐπαινέσωσι ἐγκωμιάσωσιν ἐχθειάσωσι¹¹³⁶
λοιπόν ὁ εὐαγόρας¹¹³⁷
κατ' αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα κατορθώματα
ἐπειδὴ ὑπερεβαλε ὑπερηκόντησε ἐξεπέρασε
ὑπερήλασε εἰς τοὺς βασιλεῖς¹¹³⁸
κατὰ ἄλλα ἰδιώματα προτερήματα
δέν θέλει εὐρεθῆ φανῆ ὠφθῆ ὄραθῆ
κατώτερος μικρότερον ἐλιπέστερος
ταπεινότερος ἦττων
ὅτι ἔγινες ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν
ἀμή¹¹³⁹
ἐν πρώτοις κατάρχας
ἀγχινουστατος ἐπιτηδειότατος
εὐεπιβούλ(ευ)τ(ο)ς¹¹⁴⁰
μέ ὄλον ὅπου ὑπῆρχε καί ἦτον
κατὰ τὸν νοῦν κατὰ τὴν διάνοιαν
καί πολλά περισσά ἔργα
νά κατορθώση τελειώση πράξη
μέ ὄλον ὅπου ἐδύνατο ἴσχυε ἡμπόρη
μέ ὄλον τοῦτο
δέν ἐνόμισεν δέν ἐλογίασεν δέν ὑποτόπασεν
ὅτι πρέπει προσήκει
νά ὀλιγορῆ ἐξουθενῆ καταφρονῆ τὴν σκέψιν
μελέτησιν τῶν πραγμάτων
μήτε νά αὐτο

¹¹³⁶ Βλ., ὁ. π., Ἀθανάσιος Πάριος, *Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικῆς Τέχνης ἐξήγησις*, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Ε' σ. 13: (το παρακάτω χωρίο εἶναι συνέχεια τῆς παραπομπῆς στο 126ν που αναφέρεται στο εν λόγω εγχειρίδιο): *τέλος οὖν ταῖς αὐξήσεσιν ἐπιθείς, εἶτα δὴ καὶ ἦν ἔφημενκρίσιν, ἐν τάξει συμπεράσματος ἐπήγαγεν εἰπών «τὸν δὴ τὸ κάλλιστον τῶν ὄντων κάλλιστα κτησάμενον, τίς ἂν ἦ ῥήτωρ, ἢ ποιητής, ἢ λόγων εὐρετῆς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειεν»* ἰδοὺ σοι σαφῶς διὰ τοῦ Ἰσοκρατικοῦ τοῦδε παραδείγματος δέδεικται, ὃν τρόπον δεῖ γίνεσθαι ἐναγώνιον τὸν τοῦ ἐγκωμίου λόγον.

¹¹³⁷ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους *Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί*, / *Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων*, σ. 295: *μετάβασις ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατορθωμάτων.*

¹¹³⁸ Ἄν καὶ το ἀρχαῖο κείμενο χρησιμοποιεῖ ἐνεστῶτα στην πρφρ. «διορθώνεται» με ἀόριστο.

¹¹³⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους *Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί* / *Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων*, σ. 296: *εὐφύεια. ἐπιμέλεια.*

¹¹⁴⁰ Πρβλ., ὁ. π., *Hesychius Lexicon*, Vol. II, σ. 220, *εὐεπιβούλευτος· ῥαδίως καὶ εὐχερῶς ἐπιβουλεύομενος.* / Πρβλ. ὁ. π., *Λεξικὸ Βαρίνου Φαβωρίνου*, σ. 289, *Εὐεπιβούλευτος, ῥαδίως καὶ εὐχερῶς ἐπιβουλεύομενος.*

σχεδιάζειν	σχεδιάζη αὐτοσχεδίως ἔξ' ὑπογείου ἀβούλως νά ἐνεργῆ διωρίζη ¹¹⁴¹
περὶ τῶν πραγμάτων ἄλλ'	τάς συμβαίνουσας ὑποθέσεις ἀμή
ἐν τῷ ζητεῖν, καί φροντίζειν,	εἰς τὴν ζητησιν ἐξέτασιν ἔρευναν τοῦ ὀρθοῦ εἰς τὴν φροντίδα μέριμνα κηδεμονίαν τοῦ προσήκοντος
καί βουλευέται	καί εἰς τὴν βουλήν στόχασιν σκέψιν θεωρίαν τῶν πρακταίων
τόν πλεῖστον χρόνον διέτριβεν.	τόν περισσότερον καιρόν ἐνησχολεῖτο καταγίνεται ἐπέρονα κατηνάλισκε
ἡγούμενος μὲν εἰ	ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ἐλογίαζεν ὑπολάμβανεν ἀνίσως
καλῶς	ὀρθῶς νουνεχῶς φρονίμως
τὴν ἑαυτοῦ φρόνησιν	τὴν ἐδικήν του γνώσιν σύνεσιν κρίσιν
παρασκευάσειε, καλῶς	ἤθελε ποιήσῃ κάμη ἀποκαταστήσῃ ὀρθῶς ἐντελῶς στερεως
αὐτῷ	εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
καί τὴν βασιλείαν	καί ἡ βασιλεία ἐξουσία ἡγεμονίαν αὐτοκρατορίαν
ἔξειν.	ὅτι θέλει διάκειται εὐρίσκεται
θαυμάζων	ἐθαύμαζε ἔψεγε καί ἐκατηγόρη ἐμεμφετο ἐκείνους
δ' ὅσοι	καί ὅποσοι
τῆς μὲν ψυχῆς, ἔνεκα τῶν ἄλλων	διὰ τὴν ψυχὴν τους διὰ τὰ ἄλλα πράγματα
ποιοῦνται	φροντίζουσι
τὴν ἐπιμέλειαν, αὐτῆς	ἐπιμελοῦνται προνοοῦνται διὰ τὴν αὐξήσιν καλοσύνην προκοπὴν τῆς ψυχῆς
δέ	καί
μηδέν	τελείως τό παράπαν τό σύνολον
τυγχάνουσι φροντίζοντες:	δέν φροντίζουσι δέν μεριμνοῦσι δέν ποιοῦσι καμμίαν ἐπιμέλειαν διὰ τὴν ψυχὴν

¹¹⁴¹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. IV, σ. 117, σχέδιον· ... ἢ τὸ ἀνευπρεπῶς γενόμενον. ἢ ἐκ τοῦ σύνεγγυς. - Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 9, ἀβούλως· ἀφρόνως, ἀμαθῶς.

ἔπειτα	μετά ταῦτα πρὸς τούτοις
καὶ περὶ τῶν πραγμάτων	καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν διοίκησιν διεξαγωγὴν
τὴν αὐτὴν διάνοιαν	τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων
εἶχεν.	τὴν αὐτὴν γνώμην τὸν αὐτὸν σκοπὸν
ὁρῶν	ἐκέκτητο ἐφρόνει
γάρ	ἐπειδὴ ἑώρα ἔβλεπε ἐστοχάζετο
τούς	διότι
ἄριστα	ἐκείνους
τῶν ὄντων	δικαιότατα ὀρθότατα συνετώτατα
ἐπιμελούμενους	τά ὄντα τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις
	ὁποῦ ἐπιμελοῦντο ἐπρονοοῦντο ἐφρόντιζον
ἐλάχιστα	διοικούν ἐκυβερα
λυπούμενους	ὀλιγώτατα βραχύτατα
	ὅτι λυποῦνται (πλ)ανῶνται ἄχθονται
καὶ τὰς ἀληθινὰς	δυστυχοῦσιν
τῶν ῥαθυμιῶν	καὶ ἔβλεπε τὰς ἀληθῆς ἀψευδῆς
	ῥαθυμίας ἀμελείας ἀναπαύσεις ἡσυχάσεις τῆς
οὐκ ἐν ταῖς ἀργίαις,	ψυχῆς ¹¹⁴²
ἀλλ'	μέσα εἰς τὰς ἀργίας ἀμελείας ἀπραξίας
ἐν ταῖς εὐπραγίαις	ἀμῆ ( )
καὶ ταῖς καρτερίαις	εἰς τὰς εὐπραξίας καλὰς ἐναρέτους πράξεις ¹¹⁴³
	καὶ εἰς τὰς καρτερίας ὑπομονᾶς ἀνοχὰς δηλ: εἰς
	τό καρτερεῖν ὑπομένειν πόνους ¹¹⁴⁴

ἐνοῦ

130v

ἐνούσας,	ὅτι δέν ὑπ: σι δέν εὐρίσκονται δέν θεωροῦνται
οὐδέν	κάνένα πρᾶγμα
ἀνεξέταστον παρέλιπεν,	ἀνεξερεύνητον δέν (ἄφηνεν) ἀπολυπραγμόνητον
	ἀβασάνιστον
ἀλλ'	ἀμῆ
οὕτως	τόσον πολλά
ἀκριβῶς	ἐντελῶς λεπτομερῶς ἐξηκριβωμένως
καὶ τὰς πράξεις	εἰς τὰ ἔργα ἐπιχειρήματα ἐπιτηδεύματα
ἦδει,	ἦξευρε γίνωσκε
καὶ τῶν πολιτῶν	καὶ ἀπὸ τούς πολίτας ὑπηκόους του

¹¹⁴² Βλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 582, *Ραθυμία*, ἢ *ἀμέλεια*, ἢ *ῥαστώνη*.

¹¹⁴³ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 229, εὐπραγία· εὐποῖα.

¹¹⁴⁴ Βλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 363, *Καρτερία*, ἐπιστήμη. ἐστὶ δε και δύναμις ἐμμενητικὴ πόνους. και ὑπομονή λύπης, ἔνεκα τοῦ καλοῦ.

ἕκαστον
ἐγίνωσκεν,
ὥστε
μήτε
τούς ἐπιβουλεύοντας

αὐτῶ
φθάνειν,

μήτε
τούς
ἐπιεικεῖς
ὄντας
λανθάνειν,
ἀλλά
πάντας
τυγχάνειν
τῶν προσηκόντων.
οὐ γάρ
ἐξ' ὧν

ἐτέρων
ἤκουεν,
οὔτε
ἐκόλαζεν,
οὔτε
ἐπετίμα
τοῖς πολίταις.

ἀλλ'
ἐξ' ὧν
αὐτός
συνήδει,
τάς κρίσεις
ἐποῖετο
περὶ αὐτῶν.
ἐν ταῖς τοιαύτοις
δ'
ἐπιμελείαις

μέ κάθε ἕναν
ἐγνώριζε ἐκαταλάμβανε (ἡπίστατο)
ὥστε ὅπου
μήτε
ἐκεῖνοι ὅπου ἐπιβούλευον ἐρῶραπτον ἐποίουν
ἐπιβουλὰς σκευωρίας
εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
μήτε ἐπρόφθανον δέν ἐπρολάμβανον νά
τελειώσουν τήν ἐπιβουλήν πρωτοῦ εἰδέναι αὐτόν
μήτε
ἐκεῖνοι
εὐμενεῖς χρηστοί καλοί δίκαιοι πιστοί
ὅπου ὑπαρχ(ω)
δέν ἐλανθάνοντο δέν ἠγνοοῦντο ὑπ' αὐτοῦ
ἀμή
ὄλοι οἱ ἐπιβουλεύοντες καί ἐπιεικεῖς ὄντες
ἐτύγχανον ἐλάμβανον ἡξιῶνοντο
τά πρόποντα προσηκόντα ἀρμόζοντα ἑκάστῳ
διότι
διά ἐκεῖνας τάς ἐπιβουλὰς σκευωρίας διά τάς
ὁποίας
ἄλλων λεγόντων
ἠκροάζοντο ἐνωτίζωντο
μήτε
ἐπαίδευεν ἐτιμῶρει ἐκόλαζεν ἐβασάνιζε
μήτε
ἔλεγε ἔψεγεν (ὄληττεν)
τούς πολίτας ὑπηκόους του
ἀμή¹¹⁴⁵
ἀπό ἐκεῖνα τά αἷτια διά τάς ὁποίας
αὐτός ὁ ἴδιος
ἤξευρε ἐγίνωσκε ἐγνώριζεν ἐπληροφορεῖτο
τάς δίκας ἐτάσεις τιμωρίας ψήφους
ἔκαμεν ἔπραττον ἐπρόσταξεν ἐποίει ἀπεφάσισεν
διά αὐτούς τούς πολίτας ὑπηκόους
εἰς τάς τέτοιας
καί ὁ εὐαγόρας
ἐπιμελείας φροντίδας μερίμνας περιεργίας
ἐξετάσεις

¹¹⁴⁵ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 296 : μαρτυρία τῶν ἀφικνουμένων.

ἑαυτόν
καταστήσας,

οὐδέ
περί
τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν
ἐκάστην
προσπιπτόντων,
οὐδέ περὶ

τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του
ἀφ' οὗ κατέστησεν ἔθεσεν ἔβαλλεν διεταξεν
ἔδωσεν
δέν
ἀπό
κάθε
ἡμέραν
ὅπου προσέπιπτο συνέβαινον ἠκολούθουν
μήτε κ' ἂν εἰς

έν

131r

έν
πεπλανημένως

εἶχεν.
ἀλλ'
οὕτω.
θεοφιλῶς
καί φιλανθρώπως

διώκει
τὴν πόλιν,
ὥστε
τούς
ἀφικνουμένους

μή μᾶλλον
εὐαγόραν
τῆς ἀρχῆς
ζηλοῦν,

ἢ
τούς ἀρχομένους
τῆς
ὑπ' ἐκείνου
βασιλείας.

ἅπαντα
γάρ

ένα
ἐπταισμένως ἐσφαλμένως ἡμαρτημένως ἦτοι
δέν ὑπατάτο δέν ἐγελάτο
διέκειτο δέν εὐρίσκετο
ἀμή
τόσον πολλά
ὀσίως ἀγίως εὐσεβῶς θεαρέστως
καί πρᾶως ἰλαρῶς συμπαθητικῶς
φιλεσπλάχνως
οἰκονόμει ἐκυβέρνα διήθυνε
τὴν πόλιν σαλαμίνα
ὥστε ὅπου
ἐκείνοι
ὅπου ἀφικνοῦντο ἐπήγενον περιεγένοντο
ἐπορεύοντο εἰς τὴν σαλαμίνα
περισσότερον
τόν εὐαγόρα
διὰ τὴν ἀρχὴν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν βασιλείαν
δέν ἐζήλευον δέν ἐμακάριζον δέν ἐνεκομιάζον
δέν ἐπαίνουν
παρὰ ὅπου ἐζήλουν
τούς ὑποκειμένους ὑπηκόους τούς ὑποχειρᾶ
διὰ
ἀπὸ ἐκείνον τόν εὐαγόρα
τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν προστασίαν
τὴν γενομένην
καθ' ὅλον
διότι ὁ εὐαγόρας

τόν χρόνον
διετέλεσεν
οὐδένα μὲν
ἀδικῶν,
τούς δέ
χρηστούς
τιμῶν,
καί σφόδρα

μὲν ἀπάντων
ἄρχων,
νομίμως
δέ τούς ἐξαμαρτάνοντας

κολάζων,
οὐδέν μὲν
συμβούλων
δεόμενος,
ὅμως
τοῖς φίλοις
συμβουλευόμενος.

πολλά μὲν
τῶν
ὀμιλοῦντων

ἐταίρων
ἠττώμενος,

τόν καιρόν τῆς βασιλείας του
δέν ἀδίκησαι
κάνένα ἀνδρῶν
δέν ἔβλεψεν δέν ἐζημίωσε
ἀλλά
καλοὺς ἀγαθοὺς ἐναρέτους ἀνδρας
ἐτίμα ἐδόξαζε ἐπεριποιῆτω
καί λίαν κατά πολλά δεινῶς χαλεπῶς
ἠγεμονικῶς
ὅλους τούς ὑπηκόους του¹¹⁴⁶
ἤρχε ἐξουσίαζεν (ἤνασσων)
ἐνθέσμως δικαίως κανινικῶς
καί τούς σφάλλοντας πταίοντας
πλημμελοῦντας
ἐκόλαζων ἐτιμῶρει ἐπαιδεύον ἀβασάνιζων
καί τελείως τό σύνολον
ἀπό συμβούλους εἰσηγητάς παραινέτας
δέν ἐδέετο δέν ἐχρηάζετο δέν εἶχε χρεῖαν
μέ ὅλον καί τοῦτο
μέ τούς καθαρούς πιστούς φίλους του
συνεβουλεύετο συνεσκέπτετο συνεστοχάζετο
περί τῶν πρακταῖων
κατά πολλά
ἀπό τούς
ἐκείνους ὅπου ἐσυνομίλουν συναναστρέφοντο
συνδιέτριβον μαζί μέ αὐτόν
ἐταίρους φίλους ξυνήθεις του¹¹⁴⁷
καί ἠττάτο ἐνικάτο

ἅπαντα

131v

ἅπαντα
δέ τῶν ἐχθρῶν
περιγενόμενος.
σεμνός

καθ' ὅλα τά ἐπιχειρήματα
καί τούς ἐχθρούς δυσμενεῖς παλαμναῖους
ἀντικειμένους του
περεγένετο ἐνίκησεν κατατροπώσεν καθυπέβαλε
σοβαρός αἰδέσιμος σεμνοπρεπῆς ἀπρόσιτος¹¹⁴⁸

¹¹⁴⁶ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 297 : συναθροισμός.

¹¹⁴⁷ Πρβλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 211, ἐταῖροι φίλοι.

ῶν
οὐ ταῖς
τοῦ προσώπου
συναγωγαῖς,

ἀλλά
ταῖς
τοῦ βίου
κατασκευαῖς,
οὐδέ πρός ἔν
ἀτάκτως,
οὐδ'
ἀνωμάλως
διακείμενος,
ἀλλ' ὁμοίως
τάς ἐν τοῖς λόγοις
ὁμολογίας,
ὥσπερ
τάς ἐν τοῖς ὅρκοις
διαφυλλάττων.
μέγα φρονῶν οὐκ

ἐπί τοῖς
διά τύχην,
ἀλλ'
ἐπί τοῖς
δί' αὐτόν
γιγνομένοις
ἀγαθοῖς.
τούς μέν φίλους
ταῖς εὐεργεσίαις
ὑφ' αὐτῶ

ποιούμενος
τούς
δ'
ἄλλους

καί ὑπῆρχε καί ἦτον
ἄχι κατά
τῆς ὄψεως τῶν ὀφριδίων
τάς συναγωγάς συναθροίσεις συνελύσεις
συστωλὰς ( ) συνανθρωπιασμούς
ἀμή ἦτον σεμνός
κατά τάς
τῆς ζωῆς του
κατασκευᾶς ἔργα ἐπιχειρήματα διαίτας¹¹⁴⁹
μήτε εἰς κανένα ἦθος
ἀρίθμως ἀνευθέτως συγκεχυμένως¹¹⁵⁰
καί μήτε
ἀνίσως ἀκαταστάτως
καί δέν διέκειτο δέν εὐρίσκετο
ἀμή παραπλησίως παρεμφερῶς
καί διά μέσου τῶν λόγων
συνθήκας συμφωνίας ὑποσχέσεις ὅπου ἔκαμνε
καθώς διαφύλαττε τάς ὁμολογίας
τάς μεθ' ὄρκου γινομένας
διεφύλαττε διετήρει διέσωζε
καί δέν ἐμεγαλοφρόνει δέν ὑπερηφανεύετο δέν
ἐμεγαλύνετο δέν (ἐνεκομβοῦτο)
διά τά
ἀπό τήν βοήθειαν τῆς τύχης
ἀμή μεγαλοφρόνει διά τά ἀγαθὰ
ἐκεῖνα ὅπου
ἀπό τόν ἑαυτόν του ἀπό τήν δύναμίν του
ἐγίνοντο ἐτελοῦντο ἐσυνέβαινον
ἀγαθὰ καλά εὐτυχίας ὅπου γίνονται ἐπέρχονται
ἡγαπημένους ἐταίρους ξυνήθεις
μέ τάς εὐεργεσίας δώρα χαρίσματα
ὑπό κάτω εἰς τόν ἑαυτόν σου εἰς τήν βασιλείαν
του
καί ἐποίει ἔκαμνε καθυπέβαλλε καθυπέτατεν
τούς
καί
ἄλλους ἀνοῦ'ς

¹¹⁴⁸ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 72, αἰδέσιμον· σεβάσιμον, ἔντιμον

¹¹⁴⁹ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 487, διαίτα· θεσμός. διαγωγή τροφῆς, ἢ καθημερινή τροφή.

¹¹⁵⁰ Πρβλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 197, ἀνευθέτου· ἀχρήστου

τῆ μεγαλοψυχία	μέ τήν μεγαλοψυχίαν μεγαλοθυμίαν ἀνδρείαν
καταδουλούμενος.	γεννεότητα ὑπομονήν
φοβερός	ἐδούλωνεν καθυπέβαλλεν ἐνίκα
ὦν οὐ	τρομερός καταπληκτικός φρικαλαῖος
τῶ πολλοῖς	καί δέν ὑπῆρχε δέν ἦτον
(χαλαπαίνειν),	μέ πολλούς περισσοῦς ἀνοῦ'ς
	ἐναντίον εἰς τό νά ἐχαλέπαινε ἐδυσχέρενε
	ἡγανάκτει ὀργίζετο ἐθυμώνετο δεινῶς ἐφέρετο
	ἀλλά

132r

ἀλλά	ἀμή ἦτον φοβερός
τῶ	μέ
πολύ	κατά πολλά
τήν φύσιν	κατά τήν φυσικήν ἀγχεινιαν ἐπιτηδειότητα
	κατά τήν ἀρετήν
τῶν ἄλλων	ὑπεράνω ἀπό τοῦς πολλύς ἀνοῦ'ς
ὑπερβάλλειν	τό νά ὑπερέβαλλε ὑπερηκοντησε (ὑπερήλασεν)
	ὑπερεῖχε
ἡγούμενος	καί ἡγεῖτο ἐνίκα ἐκράτει ἐξουσίαζε ἐκυριεue
τῶν ἡδονῶν,	καί σαρκικός ἐμπαθείς ἡδονάς ὀρέξεις τά
	ἄτακτα πάθη
ἀλλ' οὐκ ἀγόμενος	καί δέν ἡγεῖτο δέν (ἐσύρνετο) δέν ἐκυριεύετο
ὑπ' αὐτῶν.	ἀπό αὐτάς τάς ἡδονάς ¹¹⁵¹
ὀλίγοις	ὀλίγους εὐαρίθμους
πόνοις	μέ πόνους κόπους μοχθους ἀγωναs
πολλάς	περισσοῦς
ῥαστώνας	ἀναπαύσεις ἀνέσεις ¹¹⁵²
κτώμενος,	καί ἐκτάτο προσεπορίζετο προσεποιητω ἐν
	αὐτῶ
ἀλλ' οὐ	καί δέν
διά μικράς	διά παραμικράς
ῥαθυμίας	ῥαθυμίας ἀνέσεις ἀναπαύσεις ἡδονάς τοῦ
	σώματος

¹¹⁵¹ Πρβλ., Ἀνανίου τοῦ Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον Γραμματικῆς ἢ περὶ Μορίων, Ἐνετίησιν ἀψξδ' [1764], σ. 156: «Περὶ Ἄρσεως, καὶ Θέσεως. - Ὡς ἔχει συνεπειᾶς τε καὶ ἀκολουθίας ὁ δὲ πρὸς τὸν μὲν, οὕτω τοὶ πρὸς τὴν ἀπόφασιν, ὅτε εἶη συνέπεια, ὁ ἀλλά. Ἦτις συμβαίνει, ἐφ' ὧν ὁ λόγος τὸ ἀρμόττον, καὶ μὴ ἀρμόττον, ἦτοι τὸ συμφέρον, καὶ μὴ συμφέρον ἐπὶ τινος δεικνύσιν. ... Τὴν δὲ Θέσιν καὶ Ἄρσιν, ἐκεῖνο αὐθις δεικνύτω. Ἡγούμενος τῶν ἡδονῶν, ἀλλ' οὐκ ἀγόμενος ὑπ' αὐτοῦ. (Ἰσοκρ. ἐν Εὐαγόρα.)»

¹¹⁵² Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 196, *ἀνεσεις· ἀνάπανσιs

μεγάλους πόνους	πολλούς περισσούς μεγάλους κόπους μόχθους ἀγῶνας ἢ ἀνάπαυσις δι' ὧν ἀποκτάται
ὑπολειπόμενος. ὅλως δ' οὐδέν παραλιπῶν, ῶν προσῆναι τοῖς βασιλεύσι πρέπει, ἀλλ' ἐξ' ἐκάστης πολιτείας ἐκλεγόμενος τό βέλτιστον.	δέν ἐγκαταλίπανε οὐ (παρρώρα) δέν ἄφινε γενικῶς εἰπεῖν ἐν περιλήψει φάναι καί δέν /κανένα προτέρημα πλεονέκτημα ἄφισεν δέν ἐγκατέληπεν οὐ παρητήσατο ἀπό ἐκεῖνα τὰ ὅποια νά ὑπ: σι νά εὐρίσκωνται εἰς τούς βασιλεῖς ἐξουσιαστάς ἡγεμόνας προσῆκει συντείνει συμβάλλει ἀμή ἀπό κάθε πολιτείαν βασιλείαν ἐπαρχίαν ¹¹⁵³ συνελέξατο συνήθροισε ἀπιντήσατο ἐπορήσατο τό ἐξαίρετον καλλιώτατον ἐπαινετώτατον ιδίωμα
καί δημοτικός μὲν ῶν ἐν τῇ τοῦ πλήθους θεραπεία, πολιτικός δέ τῇ τῆς πόλεως διοικήσει, στρατηγικός	καί ἐράσμιος προσφηλῆς ἀρεστός τῷ δήμῳ ὑπῆρχε καί ἦτον μέ τήν τοῦ δήμου τοῦ κοινῶ λαοῦ θεραπείαν περιποίησιν ἐπίσκεψιν πρακτικός ἔμπειρος καί ὑπῆρχε καί ἦτον εἰς τῆς πόλεως σαλαμῖνος τήν διοίκησιν κυβερνησιν οἰκονομίαν ἐπιτήδειος δόκιμος ἔμπειρος κατά τὰ στρατηγικά
δέ τῇ πρός κινδύνους εὐουλία, τυραννικός	καί ἦτον μέ τήν εἰς τούς κινδύνους πολέμους μάχας εὐουλίαν σκέψιν στοχασμόν ὀρθήν κρίσιν ὅπου ἔκαμνε ἡγεμονικός βασιλικός ἄξιος τυραννεῖν βασιλεύειν
δέ τῷ πᾶσι	καί ἦτον καθ' ὅλα αὐτά τὰ προτερήματα

¹¹⁵³ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 678 : πολιτεία, ιδίως εἰώθασι τῷ ὀνόματι χρῆσθαι οἱ ῥήτορες ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. ὥσπερ ἰσοκράτης τε ἐν τῷ πανηγυρικῷ καὶ δημοσθένης ἐν τοῖς φιλίπ[πικοῖς].

τούτοις διαφέρειν.

καί ταῦτα

μέ τό νά διέφερον ὑπερηλατεν ὑπερηκόντισε
ὑπερήχε τῶν ἄλλων
καί αὐτά τά εἰρημένα προτερήματα
πλεονεκτήματα¹¹⁵⁴

προ

132v

ὅτι προσῆν
εὐαγόρα,
καί πλείω τούτων,
ἐξ' αὐτῶν τῶν ἔργων
ῥάδιον
καταμαθεῖν.

παραλαβῶν

γάρ
τήν πόλιν
ἐκβεβαρωμένην,

καί διά τήν φοινίκων
ἀρχήν
οὔτε
τούς Ἕλληνας
προσδεχομένην
οὔτε τέχνας
ἐπισταμένην,
οὔτ' ἐμπορίω
χρωμένην,
οὔτε λιμένας

κεκτημένην,
ταῦτα τε πάντα
διώρθωσε,

πῶς ὑπῆρχεν καί ἦτον
εἰς τόν εὐαγόρα
καί περισσότερα
ἀπό αὐτά ἀπό τά ἐξῆς ἔργα ἀποτελέσματα
εὐκολον εὐμαρές εὐπετέες
νά καταμάθωμεν γνωρίσωμεν καταλαβόμεν
ἀκριβῶς
ἀφ' οὗ παρέβαλλεν ἐπῆρεν ἐδεχθη ἐγχειρήσατο
εἰς τήν ἐξουσίαν του¹¹⁵⁵
διότι ὁ εὐαγόρας¹¹⁵⁶
τήν πόλιν σαλαμίνα
πλήρη βαρβάρω ἢ χρωμένην διεφθαρμένην κατά
τά ἦθη
καί διά τήν τῶν φοινίκων
βασιλείαν ἐξουσία ἡγεμονίαν
δέν
τούς Ἕλληνας τήν παιδείαν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων
ἐδέχετο οὐ προσίετο δέν ἔστεργε
μήτε ἐργόχειρα ἐπιτηδεύματα
ἤξευρεν ἐγίνωσκε
μήτε ἐμπορίας (πραγματίας) συμβόλαια
ἐμεταχειρίζετο μετήρχετο ἔκαμεν
μήτε ὀρμητήρια καταγώγια ( )
ταρσανάδες
ἐκέκτηντο εἶχεν
αὐτά ὅλα
καί ἀνεδιόρθωσε ἀνήγαγε ἀνεφερεν εἰς τό
κρείττων

¹¹⁵⁴ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καί Ἐπιστολαί - Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 298 : *πίστις τῶν λεγομένων ἐκ τῶν ἔργων*.

¹¹⁵⁵ Το ρ. «παρέβαλλεν» ἐκ παραδρομῆς αντικατέστησε το ρ. «παρέλλαβεν» που εἶναι το σωστό.

¹¹⁵⁶ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καί Ἐπιστολαί, / Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 298 : *ἡ τῆς πόλεως κατασκευή*.

καί πρός τούτοις
καί χώραν πολλήν
προσεκτήσατο

καί τείχη
προσπεριεβάλετο,

καί τριήρεις
ἐναυπηγήσατο
καί ταῖς ἄλλαις
παρασκευαῖς
οὕτως
ἠΰξησε
τήν πόλιν,
ὥστε
μηδεμιᾶς
τῶν ἑλλη-

καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα
πολλάς χώρας πολλοῦς τόπους
(προ)σεπορήσατο (οἱ)κοδομήσεν ἔλαβεν ἐπέϊρεν
εἰς τὴν ἐξουσίαν του
καί τειχοκαστρον
περιέφραξεν προσιεκτήσατο ἀνύψωσεν
περιέκτησεν ἀνηγειρεν κύκλω
καί κάτεργα ἀρμάδας στόλους
ἐποίησεν ἔκαμεν ἐκατασκεύασεν ἠκοδόμησεν¹¹⁵⁷
καί μέ τὰς ἄλλας
παρασκευὰς ἐτοιμασίας
τόσον πολλά
ἐπερίσευσεν ἐμεγάλυνεν ἐπλάτυνεν
τήν πόλιν σαλαμίνα
ὥστε ὅπου
δέν ἀπό καμμίαν

νίδων

133r

-νίδων πόλεων
ἀπολελειφθαι,

καί δύναμιν τοσαύτην
ἐνεποίησεν.

τῶν ἑλλήνων πόλιν
ἀπελειφθη δὲν ἐφάνη ὑποδεέστερα μικρότερα
κατώτερα
καί τόσην δύναμιν ἰσχύν τόσον στρατεύμα
ἐνέθεσεν ἐνέβαλλεν ἐπροξένησεν εἰς αὐτήν

¹¹⁵⁷ Βλ., Θεοδώρου Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὸ Τέταρτον, Ὑπόμνημα ὑπὸ Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου, Ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀψξή, στήλη 530, στίχος 18 : «καὶ Ἰσοκρά. ἐν Ἐναγόρα, καὶ τείχη προσπεριεβάλετο, καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο. Οὐ τῶτοι καὶ κατασκευάζει μεν τὴν ναῦν ὁ ναυπηγός, κατασκευάζεται δε αὐτήν, ὁ ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τὸ ἀνάλωμα διδούς». / Βλ., Ευγένιος Βούλγαρις, Ἐπὶ τῶν ὑπομνηματικῶν παρεκβολῶν τοῦ Σοφολογιωτάτου ἐν Ἱεροδιακόνοις Νεοφύτου τῶν εἰς τὸ τέταρτον τῆς Γραμματικῆς Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ Κριτικαὶ Ἐπιστάσεις, Ἐν Βιέννῃ, 1806, σ. 79. Κατὰ τὴν ἀναφορὰ τῶν ρ. που συναντῶνται τόσο στὴν ενεργητικὴ ὅσο καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ ἐπισημαίνει τὴ διαφοροποίησιν στὴ σημασίᾳ τους. Φέρει ὡς παραδείγματα μεταξύ ἄλλων τὸ ναυπηγῶ καὶ ναυπηγοῦμαι: Καὶ γὰρ ναυπηγῶ τὸ ἰδίαις χερσὶ, καὶ ναυπηγοῦμαι ἐμοῖς δαπάναις...Καὶ Ἰσοκρ. ἐν Ἐναγορ. Καὶ τείχη προσπεριεβάλετο, καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο. / Πρβλ., Γραμματικὴ τοῦ Νεοφύτου συνοψισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ἐκδοθεῖσα παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1787, σ. 217 : ἔστι γὰρ τοῦ διδασκάλου καὶ καθηγεμόνος τὸ διδάσκειν ὥσπερ τοῦ οἰκοδόμου τὸ οἰκοδομεῖν, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὸ ναυπηγεῖν κτ. τοῦ δὲ πατρὸς τὸ διδάσκεσθαι (τὸν παιδὰ) τουτ' ἔστιν εἰς διδασκάλου πέμπειν, ὥσπερ καὶ τὸ ναυπηγεῖσθαι, ἢ οἰκοδομεῖσθαι τι, τοῦ τὰ ἀναλώματα καταβάλλοντος. ... καὶ τὸ Ἰσοκρ. ἐν Ἐναγόρα, καὶ τείχη προσπεριεβάλετο, καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο.

ὥστε
φοβεῖσθαι
πολλούς
τῶν πρότερον
καταφρονούντων
καίτοι
τηλικαῦτας
ἐπιδόσεις
τάς πόλεις
λαμβάνειν
οὐχ οἷοντ' ἐστίν,
ἄν
μήτις
αὐτάς
διοικῆ
τοιούτοις ἤθεσιν,

οἷοις
εὐαγόρας
μέν εἶχεν,
ἐγώ
δέ
ὀλίγω πρότερον
ἐπειράθην

διελθεῖν.
ὥστ'
οὐ δέδοικα
μή φανῶ
μεῖζω
λέγων
τῶν
ἐκείνω
προσόντων,
ἀλλά
μή
πολύ λίαν
ἀπολειφθῶ
τῶν πεπραγμένων

αὐτῶ.
τίς

ὥστε ὁποῦ
ἐφοβοῦντο ὀρέουδουν ἐτρόμαζον ἐδειλιαζον
πολλοί περισσοί
ἀπό προτίτερα
ἐκείνους ἐκαταφρόνουν ἐξουθένουν ὀλιγώρουν
ὅμως βέβαια
τέτοιας μεγάλας
προκοπᾶς αὐξήσεις
αἱ πολιτεῖαι
νά λαμβάνωσι πέρνωσιν ἀποκτῶσιν
δέν εἶναι δυνατόν ἐνόν ἐφικτόν
ἀνίσως
δέν / τινᾶς ἄρχων
αὐτάς τάς πολιτείας
ἤθελεν οἰκονομῆ κυβερνῆ
μέ τέτοια καλά ἐνάρετα ἤθη μέ τέτοιους
χρηστούς τρόπους
μέ τούς ὁποίους
ὁ εὐαγόρας
ἐκέκτητο
ἐγώ ὁ ἰσοκράτης
καί μέ τούς ὁποίους
πρό μικροῦ πρό ὀλίγου πρό βραχέως
ἐσπούδασα ἤγωνίσθην ἐπισκωλήθην
ἐπεχειρίσθην
νά διέλθω εἰπῶ ὀμιλίω περιγράψω
λοιπόν
δέν φοβοῦμαι δέν ὀρώδῶ δέν συστέλλωμαι
μήπως ἤθελε φανῶ ὠφθῶ ὄραθῶ
μεγαλήτερα ἀνώτερα
ὅτι λέγω ὀμιλῶ διηγοῦμαι
ἀπό
εἰς ἐκείνον τόν εὐαγόρα
ἐκεῖνα ὁποῦ ὑπῆρχαν εὐρίσκοντο
ἀμή δέδοικα
μήπως δέν
κατά πολλά ὑπερβαλλόντως
ἤθελε ἀποληφθῶ ὑστερηθῶ φανῶ κατώτερος
ἀπό ἐκεῖνα ὁποῦ ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν
ἐξεργάσθησαν
ἀπό αὐτόν τόν εὐαγόρα
ποῖος ῥήτωρ διδάσκαλος

γάρ	διότι
ἄν	ἤθελε
ἐφοίκετο	ἔλθη φθάση καταντίση διά μέσου ἐπαινετικῶν
	ἐγκωμιαστικῶν λόγων
τοιαύτης φύσεως,	εἰς τέτοιαν ἀνδρείαν γενναιότητα ἀρετὴν τοῦ
	εὐαγόρα
ὅς	ὁ ὁποῖος εὐαγόρας
οὐ μόνον τήν	ὄχι μοναχά ¹¹⁵⁸

αὐτοῦ

133v

αὐτοῦ	τήν ἐδικήν του ἐπ' ἀξίαν
πόλιν	τήν πολιτείαν πατρίδα ¹¹⁵⁹
πλείονος ἀξίαν	περισσοτέρας τιμῆς δηλ: περιωνυμον
	περιβόητον ὀνομαστήν
ἐποίησεν,	ἔκαμεν ἀπέδειξεν ἀπεκατέστησεν
ἀλλά καί	ἀμή
τόν	τόν
περιέχοντα	ὅπου περιείχετο περιεστήχει περιετρογύριζε
τόπον	χῶρον
τήν νῆσον	ὄλην τήν νῆσον κῦπρον
ἐπί πραότητα	εἰς πραότητα ἰλαρότητα ἡμερότητα
καί μετριότητα	καί εἰς ταπεινοφροσύνην ταπείνωσιν
προήγαγε;	μετήμειψε μετήλλαξε μετηρόθυμησε
πρὶν μὲν	πρότερον προτοῦ
γάρ	διότι
λαβεῖν	νά λάβῃ πάρη ἐγχειρισθῆ
εὐαγόραν	ὁ εὐαγόρας
τήν ἀρχήν	τήν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
οὕτως	τόσον πολλά
ἀπροσοίστως	ἀπλησιάστως ἀπροσπελάστως
	ἀπροσδεκτως ἀσυνομιλήτως ¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁸ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 298 : ὅλης τῆς νύσου ἐξημέρωσις.

¹¹⁵⁹ Η.λ. «πολιτεία» που η ἐξήγηση παραθέτει , για τους αρχαίους Ἕλληνες καλύπτει ἓνα ευρὸ φάσμα που εκτείνεται ἀπὸ την θεώρηση των πολιτικῶν δομῶν της κοινωνίας ἕως την ἠθικὴ συγκρότηση του ατόμου. / Η λ. «πατρίδα» μετατοπίζει τη σημασία σε αυτό που αναφέρεται στο Λεξικὸ του Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 528: πατρίς τε γὰρ γῆ, δηλαδή ἡ ἐκ τῶν πατέρων.

¹¹⁶⁰ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 265, ἀπρόσιτος· ἀπροσπέλαστος, ἀπάνθρωπος, ἀχώρητος, ἀπροσέγγιστος.

καί χαλεπῶς
εἶχον,
ὥστε
καί τῶν ἀρχόντων
τούτους
ἐνόμιζον
εἶναι
βελτίστους,
οἵτινες
ἄν
ὠμότατα
πρός τούς Ἕλληνας
διακείμενοι
τυγχάνοιεν.
νῦν
δέ
τοσοῦτον
μεταπεπτῶκασιν,

ὥσθ'
ἀμιλλᾶσθαι μέν
οἵτινες
αὐτῶν
δόξουσι
φιλέλληνες
μᾶλλον
εἶναι.
παιδοποιεῖσθαι

δέ
πλείστους

καί ἀγριῶς σκληρῶς δεινῶς ἰταμῶς
οἱ κύπριοι διέκειντο εὐρίσκοντο
ὥστε ὅπου
ἀπό τούς ἀρχοντας ἐξουσιαστάς ἡγεμονας
ὅτι ἐκεῖνοι
ἐλογίαζον ὑπελαμβανον
ὕπ: σι καί ἦν
βέλτιστοι ἐξαίρετοι ἔμπειροι
οἱ ὅποιοι
ἦθελε
σκληρότητα ἰταμώτητα ἀπανθρωπότητα
εἰς τούς Ἕλληνας
διάκεινται εὐρίσκονται
φέρονται¹¹⁶¹
τώρα τήν σήμερον
ὁμως
τόσον πολλά
μετεβλήθησαν μετετράπησαν
μετηρῶθυμίθησαν ἦλθον εἰς τό κρείττον
ὥστε ὅπου
ἀμίλλονται συνερίζονται φιλονεικοῦσι
ποῖοι
ἀπό αὐτούς
θέλει φανῶσιν ὠφθῶσιν ὄραθῶσι
φίλοι ἐραστάς τῶν ἑλλήνων¹¹⁶²
περισσότερα
ὅτι ὕπ: σι καί εἶν:
παιδοποιουῦσι τίκτουσι γεννοῦσι τέκνα
παῖδας
καί ὥστε ὅπου
οἱ περισσότεροι

αὐτῶν

---

¹¹⁶¹ Ο αναγνώστης ή ο συγγραφέας της εξήγησης ασφαλώς εδώ θα συλλογίζοταν την τραγική ταύτιση όπως εκφράζεται από τη φράση «διακείμενοι ἄν τυγχάνοιεν ὠμότατα πρὸς τοὺς Ἕλληνας». / Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 688: Ὡμότης, ἀπεινότης, ἀπανθρωπία, σκληρότης.

¹¹⁶² Στα δυο μεγάλα λεξικά Βαρίνου και Μέγα Ετυμολογικόν η λ. φιλέλλην δεν καταχωρείται. Με την ανάλυση «φίλοι» επισημαίνει την ετυμολογική προέλευση της λ. αλλά διαμέσου της αναφοράς «ἐραστές τῶν ἑλλήνων», εμφανώς μας οδηγεί σε έναν αναβαθμό που δηλώνει τη διάσταση της καταξίωσης όχι μόνο της έννοιας αλλά και του κινήματος του 18^{ου} αι.

αὐτῶν,	ἀπό αὐτούς
γυναῖκας	συζύγους (ὁμοδέμ)
λαμβάνοντας	μέ τό νά λαμβάνωσι πέρνωσι ἄγωσιν νόμω
	γάμου
παρ' ἡμῶν.	ἀπό ἡμᾶς τούς Ἕλληνας
χαίρει(ν)	χαίρονται ἠδύνονται εὐφραίνονται ἀρέσκονται
δέ	καί ὥστε ὅπου
καί τοῖς κτήμασι,	εἰς τά κτήρια οἰκοδομάς κατασκευάς τόν οἶκον
καί τοῖς ἐπιτηδεύμασι	καί εἰς τά ἐπιτηδεύματα ἔργα πράξεις
τοῖς ἑλληνικοῖς	τῶν ἑλλήνων ¹¹⁶³
μᾶλλον,	περισσότερον
ἢ τοῖς	παρά ὅπου χαίρουσι
παρά σφίσιν αὐτοῖς.	εἰς τά ἴδια οἰκία ἐδικά τους ἐγχώρια
πλείους	οἱ περισσότεροι
δέ	καί
καί τῶν περιί	ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐνοσχολοῦνται
	καταγίνονται
τήν μουσικήν	εἰς τήν μουσικήν ἀσματικήν τέχνην
καί τῶν	καί ἀπό ἐκείνους καταγίνονται
περί τήν ἄλλη	ὅπου εἰς τά ἄλλα εἶδη
παίδευσιν	παιδείσεως μαθήσεως
ἐν τούτοις τοῖς τόποις	εἰς αὐτούς τούς τόπους τοῦ εὐαγόρα
διατρίβειν,	ἐμφιλοχωροῦσιν κατοικοῦσι ¹¹⁶⁴
ἢ	παρά ὅπου κατοικοῦσι
παρ' οἷς	εἰς ἐκείνους τούς τόπους εἰς τούς ὁποίους
πρότερον	προτιτερα
εἰωθότες;	συνηθησμένοι μαθημένοι νά κατοικῶσι
ἦσαν;	ὑπῆρχαν καί ἦτον
καί	καί δέν ὑπ: δέν εὐρίσκονται
τούτων	ὅλως αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων
	κατορθωμάτων ἀνδραγαθημάτων καλωσύνων
οὐδεῖς	κάνένας
ὅστις	ὁ ὁποῖος
οὐκ ἄν	δέν ἤθελε

¹¹⁶³ Ο Κοραῆς αναφερόμενος στο χωρίο, επισημαίνει ότι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο τὰ παρὰ τοῖς Γάλλοις καλά εἶναι ὡς ἐπί πολύ δοκοῦντα: καί κτήμασι γάρ καί ἐπιτηδεύμασι, καί γλώσση. / Η Γαλλική Επανάσταση ἦταν ἡ ἀπαρχή για τις διεκδικήσεις των εθνῶν της Ευρώπης.

¹¹⁶⁴ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 232: Ἐμφιλοχωρεῖ, ἐνδιατρίβει, σχολάζει, ἢ τήν χώραν φιλεῖ.

εὐαγόραν	ὅτι ὁ εὐαγόρας
αἴτιον	αἰτία ἀφορμή πρόξενος
εἶναι	ὑπ: ἦν
ὁμολογήσετε.	ὁμολογήση μαρτυρήση βεβαιόση κηρύξη τὸν εὐαγόραν
μέγιστον	μεγαλώτατον ἐναργέστατον φανερώτατον ὑπ: αὐτό τό ἐξῆς ῥηθησόμενον
δέ	καί
τεκμήριον	σύμβολον δεῖγμα σημεῖον γνώρισμα
καί τοῦ τρόπου	τῆς γνώμης διαθέσεως τῶν ἠθῶν
καί τῆς ὀσιότητος	καί τῆς ἀγιότητος δικαιοτήτος ἀρετῆς ¹¹⁶⁵
τῆς ἐκείνου.	ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου ¹¹⁶⁶
τῶν	ἀπό
γάρ	διότι ¹¹⁶⁷
ἐλλήνων	τούς Ἕλληνας
πολλοί,	περισσοί
καί καλοί	ἔντιμοι ἔνδοξοι περιφημοί ὀνομαστοί

134v

¹¹⁶⁵ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβρίνου, σ. 502: * Ὅσιος, καθαρός, δίκαιος, εὐσεβής, εἰρηνικός, ἀγνός

¹¹⁶⁶ Βλ., ὁ. π., Αθανάσιος Πάριος, Ρητορική Πραγματεία ἤτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικῆς Τέχνης ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Ε' σ. 13-14 : (το παρακάτω χωρίο εἶναι συνέχεια τῆς παραπομπῆς στο 130r που αναφέρεται στο εν λόγω εγχειρίδιο): τὰς μὲν γὰρ μετὰ τῆς Βασιλείας πράξεις, αἱ τινες περιληπτικῶς ἢ ὅλη τῆς Βασιλείας διοικήσεις ἐστίν, εἰς φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην μετὰ φιλανθρωπίας, ἀνακεφαλαιοῖ, αὐξῶντε διαφόρως τὸν λόγον, καὶ πᾶσι κατακοσμῶν αὐτὸν τοῖς καλοποιοῖς σχήμασιν. ἥς ἀρίστης διοικήσεως δεῖγμάτε καὶ βεβαίωσις, καὶ ἢ μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων τοῦ Κόνωνος ἐκείσε μεταχώρησις. Τὰ δὲ κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως ἠρωϊκὰ, ἐκείνου κατορθώματα, ἃ δὴ καὶ πράξεις ἔσχατοι τοῦ ἐγκωμίου ἐστίν, εἰς τὴν μετὰ φρονήσεως ἀνδρίαν ἀνήγαγεν. ἦντινα καὶ ἠύξησε, πρῶτον ἐκ τῆς τοῦ Βασιλέως διανοίας, ἣν ἔσχε περὶ αὐτοῦ δεδιῶς περὶ τοῦ μέλλοντος. β'. ἐκ τῆς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς σφόδρα πολυταλάντου γενομένης, ὅση οὐδὲ πρὸς τὸν Κύρον πρότερον ἠτοίμαστο. γ'. Ἐκ τῆς τοῦ Εὐαγόρου τὸ οὐδὲν οὔσης, ὡς πρὸς τὴν τοῦ Βασιλέως. δ'. ἐκ τῆς ἐπαριθμήσεως, ὧν ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ κατώρθωσεν. ε'. ἐκ τῆς καινοτομίας τοῦ Περσικοῦ ἔθους ἀσμένως τὴν εἰρήνην ἐλομένων, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν ἐθέλειν. ς'. ἐκ συγκρίσεως τοῦ πρὸς Λακεδαιμονίους πολέμου. ζ'. ἐκ συγκρίσεως τοῦ αὐτοῦ μεγάλου Βασιλέως, πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦτον Εὐαγόραν. η'. καὶ τελευταῖον, ἐκ συγκρίσεως τούτου πρὸς τοὺς κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεύσαντας. ἀφ' ὧν δὴ καὶ ἐπιμένων τῇ συγκρίσει, αὐξεῖ καθ' ὑπερβολὴν τὴν τούτου ἀρετὴν, ἐπιλογιζόμενος ἀπ' ἀρχῆς διὰ τοῦ τῆς ἐρωτήσεως σχήματος, τὰ αὐτῷ πεπραγμένα ἅπαντα. ἔχεις ἀναλυτικῶς, ὡς ἐν συνόψει ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν περὶ τὰς πράξεις μέθοδον.

¹¹⁶⁷ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 299 : τῶν ἐλλήνων μετοικίαι εἰς κύπρον.

καί ἀγαθοί,
τάς ἑαυτῶν
πατρίδας
ἀπολιπόντες,
ἦλθον
εἰς κύπρον
οἰκήσοντες,
ἡγούμενοι
κοινότεραν¹¹⁶⁸
εἶναι
καί νομιμώτεραν

τήν εὐαγόρου
βασιλείαν
τῶν οἴκοι πολιτειῶν.

ῶν τους μέν

ἄλλους
ὄνομαστί
διελθεῖν
πολύ
ἄν
ἔργον εἶη.
κόνωνα
δέ,
τόν
διά πλειίστας
ἀρετάς
πρωτεύσαντα

τῶν ἐλλήνων,
τις οὐκ οἶδεν
ὅτι,

καί χριστοί ἐνάρετοι δίκαιοι πεπαιδευμένοι
καί τάς ἐδικάς των
πολιτείας ἐπαρχίας
κατέλειπον ἄφισαν παρητήσατο ἴασαν
καί ἀφίχθησαν ἐπαρεγένετο ἐπήγον
εἰς τήν νύσον κύπρον
νά οἰκίσωσι κατοικίσωσι ἐμφιλοχωρήσωσιν ἐκεῖ
ἐπειδή ἐνόμιζον ἐλογίαζον ὑπελάμβανον
εὐπρόσιτος (μᾶλλον) μεταδοτικοί κοινωνητικοί
ὅτι ὑπ: καί εἶν:
καί ἐνθεσμοτέρα δικαιότερα πλέον κατά νόμους
εὐθυνομένην¹¹⁶⁹
τήν τοῦ εὐαγόρου
ἀρχήν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
ἀπό τάς ἐδικάς των πολιτείας διοικήσεις
κυβερνήσεις
ἀπό ἐκείνους τους ὁποίους τους ἀφικνουμένους εἰς
κύπρον
τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
καθ' ὄνομα ἕνα πρὸς ἕνα
τό νά διέλθω περιγράψω ἀπαρόριθμήσω
λίαν κατά πολλά
ἤθελε
δύσκολον δυσχερές ἐργῶδες ὑπ: καί εἶναι
τόν κόνωνα τόν ἀθηναῖον
ὅμως
ὁ ὁποῖος
διά πολλάς εὐπραξίας
ἀγαθοεργίας
ἐπρωτεύσεν ἡρίστευσεν ἔγινεν ἄριστος
ἡγεμόνευσεν
τούς ἔλληνας
ποῖος δέν ἤξευρη δέν γινώσκει¹¹⁷⁰
πώς

¹¹⁶⁸ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 402: *Κουφότερος, κονιορτοῦ, ἀντί ἀσθενέστερος.* / Στο ἴδιο, σ. 402: *Κοῦφος, ἐλαφρὸς, ταχύς, γοργός, εὐκαιρος.* / Η ἐξήγηση ἀφορᾷ στην λ. «κοινότεραν». / Κοινωνητικός δηλ. κοινωνικός, συναντάται στον Πολύβιο (ιστορικός 2^{ου} αἰ. π. Χ.), 2, 44,1.

¹¹⁶⁹ Πρβλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 476: *Νόμιμον ἐστι, δίκαιον τεταγμένον.* – «Εὐθυνομένη κατά νόμους».

¹¹⁷⁰ Πρβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 299 : *παρέκβασις περὶ κόνωνος κατορθωμάτων.*

δυστυχησάσης	ἔδυστύχησεν ἐπτώχηνεν κακῶς ἐτέθη (κατηνέχθη)
	ἦλθεν εἰς δυστυχίαν ¹¹⁷¹
τῆς πόλεως,	ὅταν ἡ πόλις
ἐξ' ἀπάντων	ἀπό ὅλους τοὺς τόπους
ἐκλεξάμενος,	συνελέξατο ἐδιάλεξεν ἐπροτίμησεν τὴν κύπρον
ὡς εὐαγόραν	εἰς τὸν εὐαγόραν
ἦλθεν,	καὶ ἦλθε παρεγένετο ἀφίκετο
νομίσας	ἐπειδὴ ἐνόμισεν ἐλογίασεν ὑπολάμβανε
καὶ τῷ σώματι	εἰς τὴν ζωὴν του
βεβαιοτάτην	βεβαιοτάτη μονιμωτάτη σηγουροτάτη
	ἀκινδυνοτάτη
εἶναι	ὅτι ὑπ: καὶ ἦν
τὴν	τὴν
παρ' ἐκείνου	κοντά εἰς ἐκεῖνον τὸν εὐαγόρα
καταφυγὴν	ἄφιξιν ἔλευσιν τὸν ἐρχομὸν ὅπου ἔκαμεν
καὶ τῇ πόλει	καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀθῆνα
τάχιστ'	ταχέως ὀγλήγορα

ἄν

135r

ἄν	ὅτι θέλει
αὐτόν	αὐτός ὁ εὐαγόρας
γενέσθαι	ὅτι γένη ὑπάρξη χρηματίση
βοηθόν.	βοηθός σύμμαχος συναντιλήπτωρ ¹¹⁷²
πολλά	περισσά ἀνδραγαθήματα κατορθώματα
δέ	καὶ ὁ κόνον
πρότερον	πρότῆτερα
ἤδη	σχεδόν
κατωρθωκώς,	μέ ὄλον ὅπου ἔκατόρθωσεν ἐποίησεν ἔκαμεν
	ἔτελεσεν
οὐδέ περὶ ἑνός πώποτε	διὰ κἀνένα πράγμα διὰ καμμίαν φοράν
πράγματος	ὑπόθεσιν
ἔδοξεν	ἐφάνη ἐνόμισε ἐλογίασε

¹¹⁷¹ Ο Αριστοτέλης (Ρητορ. Β, 1399a) αναφέρεται σε αυτή την ήττα των Αθηναίων χρησιμοποιώντας αυτό το χωρίο του Ισοκράτη. / (Κατηνέχθη): Πιθανή γραφή από το ρήμα κατανέομαι > κατηνέχθη (αορ. β'): κατέρχομαι

¹¹⁷² Βλ., Αμμωνίου, Περί ὁμοίων και διαφόρων λέξεων, σ. 256: Βοηθεῖ μὲν ὁ συνών, Ἐπικουρεῖ δε ὁ ἔξωθεν εἰς βοήθειαν ἦκων. Συμμαχεῖ δε ὁ αὐτόθεν. Ὑπερμαχεῖ δε ὁ ἀδυνάτω χρησιμεύων. ἀμύνει δε ὁ τιμωρούμενος ὑπέρ τοῦ ἀπολωλότος. / Επιφάνιος, τ. 1, σ. 252D : «συναντιλήπτορα και συναγωνιστὴν αἰροῦμαι σε». Εκκλησιαστικός που ήκμασε τον 4^{ον} αι. μ. Χ.

ἄμεινον, ἢ περί	κρείττον καλλιότερον παρά ὅπου ἔδωξεν βεβούλεσθαι ἄμεινον
τούτων βεβουλεύσθαι	διὰ αὐτά διὰ τόν ἐρχομόν δηλ: τόν εὐαγόρα ὅτι δέν ἐβουλεύσθη δέν ἐσκεύφθη δέν ἐστοχάσθη
συνέβη γάρ αὐτῶ διὰ τήν ἄφιξιν	ἠκολούθησεν ἐγένετο διότι εἰς αὐτόν τόν κόνωνα διὰ τήν κάθοδον ἔλευσιν ἐρχομόν παρουσίαν ἐπιδημίαν ὅπου ἔκαμε ¹¹⁷³
τήν εἰς κύπρον, καί ποιῆσαι καί παθεῖν πλεῖστα	εἰς τήν κύπρον καί νά ποιήσῃ κάμη τελέση κατορθώση καί νά λάβῃ ἀξιωθῆ ἀπολαύσῃ πλεῖστας πολλάς παμπληθεῖς ἀπειρους ἀναριθμήτους
ἀγαθά. πρῶτον μέν γάρ οὐκ ἔφθασαν ἀλλήλοις πλησιάσαντες, καί περιπλείονος ἐποιήσατο σφάς αὐτούς, ἢ τούς πρότερον οἰκείους ὄντας. ἔπειτα περί τε τῶν ἄλλων ὀμονοῦντες ἄπαντα τον χρόνον διετέλεσαν, καί περί τῆς ἡμετέρας πόλεως τήν αὐτήν γνώμην	καλά εὐποιΐας εὐεργεσίας ἐν πρώτος κατ' ἀρχάς ¹¹⁷⁴ διότι δέν ἔφθασαν δέν ἐπρόλαβον ἀναμεταξύ τους ἕνας μέ τόν ἄλλον νά πλησιάσωσι προσεγγίσωσι ἀπαντήσωσι περισσότερον ἐπροτίμησαν ἠγάπησαν ἐφιλιώσαν τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους παρά ἐκείνους ὅπου ἐτίμισαν προτιτερα οἰκείοι φίλοι συγγενεῖς οἵτινες ὑπῆρχον και ἦτον καί δεύτερον μετά ταῦτα εἰς τάς ἄλλας βασιλικάς ὑποθέσεις ὀμογνωμόνησαν καθ' ὅλον τόν καιρόν τῆς διατριβῆς των ἐσυμφώνησαν συνήνεσαν καί διὰ τήν ἐδικήν μας πατρίδα διὰ τάς ἀθῆνας τήν αὐτήν ψῆφον ἀπόφασιν τόν αὐτόν σκοπόν

¹¹⁷³ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 337, ἄφιξις: ἔφοδος, παρουσία

¹¹⁷⁴ Βλ., ὁ. π., Ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα
περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 300 : φιλία πρὸς εὐαγόραν.

ἔσχον.
ὀρῶντες
γί' αὐτήν

ὑπό Λακεδαιμονίοις

εἶχον ἔφερον ἔσωζον
ἐπειδή ἐώρουν ἔβλεπον¹¹⁷⁵
διότι αὐτοί οἱ δύο ὅ τε κόνων καί εὐαγόραν
αὐτήν τήν πόλιν ἀθήνα
ὑποκάτω εἰς τήν ἐξουσίαν δουλείαν τῶν
Λακεδαιμονίων

οὔσαν

135v

οὔσαν
καί μεγάλη
μεταβολή

κεχρημένην,
λυπηρῶς
καί βαρέως
ἔφερον,
ἀμφότεροι
προσηκότα
ποιούντες.

τῷ μὲν

γάρ

ἦν

φύσει

πατρίς,

τόν δέ

διά πολλὰς καί μεγάλας

εὐεργεσίας

νόμῳ

πολίτην

ὅτι ὑπῆρχε καί ἦτον

μεγάλας

μεταβολὰς μετατροπὰς μεταλλοιώσεις

δυστυχίας ἀπό τοῦ κρείττονος εἰς τό χειρὸν

ὅτι μεταχειρίζετο μετήρχετο ἐδοκίμαζε ἔπασχε

θλιβερῶς ἀνιαρῶς

καί ἀνυποπίστως ὀχληρῶς ἀνυποφόρως δεινῶς

ὑπέμενον ὑπεφερον ἠνέχοντο

καί οἱ δύο εἴτε εὐαγ: καί κόνων

προσηκόντως πρεπόντως ὀφειλομένως

καί ἐποίουν ἔκαμον

εἰς τόν κόνων

διότι

ὑπῆρχε καί ἦτον ἡ πόλις τῶν ἀθηναίων

φυσικά ἀπό τοὺς προγόνους προπάτοράς του

πατρίδα ἐνεγκουμένη

οἱ ἀθηναῖοι καί¹¹⁷⁶

διά θαυμασίας ἐξαισιους ἐξαιρετους

εὐεργεσίας εὐποιΐας ὅπου ἔκαμον ὁ εὐαγόρας εἰς

τάς ἀθήνας

μέ νόμον προγραμμὸν κύρωσιν¹¹⁷⁷

συμπατριώτην συνέγραψαν εἰς τοὺς ἐγχωρίους

ἰθαγενεῖς τόν εὐαγόρα¹¹⁷⁸

¹¹⁷⁵ Βλ., ὁ. π., Ἴσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἴσοκράτει λέξεων, σ. 300 : συμπάθεια.

¹¹⁷⁶ Ἐννοεῖται τὸν Εὐαγόραν. Ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ λαθὸς τῆς προφρ. ἀφοῦ τὸ νόημα τοῦ κειμένου καλύπτεται καὶ τὸ ἀντικείμενο τοῦ ρ. συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ἐξήγηση τῶν ἐπομένων.

¹¹⁷⁷ Κύρωσις: ... «ἡ κύρωσις δια τῶν λόγων ἐστὶ» στὸν Γοργία τοῦ Πλάτωνα 450B / Κύρωσις : Θουκυδίδης, β. 103. / Προγραμμὸς : Ἀριστοφάνης, Σφ. 55.

ἐπεποίηντο.	ἐποίησαν ἔκαμαν
σκοπούμενοις	ὄπου ἔσκέπτοντο ἔστοχάζοντο ἔσυλλογίζοντο ¹¹⁷⁹
δ' αὐτοῖς	ὅμως εἰς αὐτούς τούς δύο εἰς τόν κ(όν)ων καί εἰς τόν εὐαγόραν
ὅπως	τίνι τρόπῳ τι λογιῆς
τῶν συμφορῶν	ἀπό τὰς συμφορὰς δυστυχίας ἀπό τήν τυραννίαν δουλείαν τῶν λακεδαίμωνων
αὐτήν	αὐτήν τήν πόλιν ἀθήνα
ἀπαλλάξωσι,	ἤθελε ἀπαλλάξωσι λυτρώσωσι ἐλαφρώσωσιν
ταχύ	ταχέως ὀγλήγορα ¹¹⁸⁰
τόν καιρόν	τήν εὐκαιρίαν
λακεδαίμονιοι	οἱ λακεδαίμονιοι οἱ σπαρτιάται
παρεσκεύασαν.	ἐποίησαν ἔκαμαν ἔδοσαν
ἄρχοντες	ἐπειδή ἤρχον ἐξουσίαζον ἐκυρίευν
γάρ	διότι οἱ λακεδαίμονιοι
τῶν ἐλλήνων	τούς ἔλληνας
καί κατά γῆν	διά ξηρᾶς ἠπύρου
καί κατά θάλασσαν,	καί διά θαλάσσης
εἰς τοῦτ' ἀπληστίας	εἰς τόσῃν ἀπληστίαν ἀκορεστίαν ἀχορτασίαν εἰς τόσῃν πλεονεξίαν
ἦλθον,	ἔφθασαν ἐκατηνέχθησαν ἐξώκιλαν
ὥστε καί	ὥστε ὄπου καί
τήν ἀσίαν	τήν ἀνατολήν
κακῶς ποιεῖν	νά κακοποιῶσι βλάπτωσι πορθῶσι ζημιῶσι λημέρονται
ἐπεχείρησαν.	ἐσπούδασαν ἠγωνίσθησαν ἐπεβάλλοντο ἐπεχειρησαν
λαβόντες	ἐπειδή ἔλαβον ἐπέτυχον εὖρον
δ'	καί
ἐκεῖνοι	ἐκεῖνοι οἱ δύο ὃ τε κόνων καί εὐαγόρας
τοῦτον τόν καιρόν,	αὐτήν τήν εὐκαιρίαν
καί τῶν στρατηγῶν	καί ἐπειδή οἱ στρατηγοί οἱ σατράπες οἱ

¹¹⁷⁸ Πρβλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 342: Ἰθαγενεῖς παρά Ἰωσιν οἱ γνήσιοι παῖδες, ἰθαγενεῖς, ἤγουν ἐγχώριοι. / Βλ., Ἀμμωνίου, Περί ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων, σ. 306 καὶ 307: Πολίτης καὶ πατριώτης διαφέρει. Πολίτης μὲν γὰρ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, ἐλεύθερος ἐλευθέρῳ. Πατριώτης δὲ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας δούλος δούλῳ. ἢ δὲ γὰρ πατρίς καὶ ἐπὶ τῆς χώρας τάττεται, ὡς το, Τοῖσι δ' ἄφαρ πόλεμος γλυκίων γένετ' ἠὲ νέεσθαι. Φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. οὐ γὰρ πάντες ἐκ μιᾶς ἦσαν πατρίδος, ἀλλ' ἐκ μιᾶς χώρας.

¹¹⁷⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 300 : σκέψις.

¹¹⁸⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 300 : καιρός.

τοῦ βασιλεως ἡγεμόνες¹¹⁸¹
τοῦ βασιλέως ἄνακτος τῆς ἀσίας

ἀπο

136r

ἀποροῦντων ἠπόρουν ἡμηχάνουν εἶχον ἀμιχανίαν
ἀπορείαν
ὅ,τι κατά ποῖον τρόπον
χρήσονται θέλει μεταχειρισθῶσι μετέλθωσι
οἰκονομίσωσι κυβερνήσωσι
τοῖς παροῦσιν τά παρόντα ἐνεστῶτα πραγ: τὰς παρούσας
καταστάσεις
ἐδίδασκον αὐτοῖ οἱ δὺ ( ) ἐσυμβούλευον
ἐνουθέτουν ἐπαρακίνουν¹¹⁸²
αὐτούς αὐτούς τους στρατιγούς τοῦ βασιλέως
μή νά μήν
κατά γῆν, διά ξηρᾶς
ἀλλά καί ἀμή ἐσυμβούλευον αὐτούς ποιῆσθαι τον
πόλεμον τον προς λακεδαιμονίους
κατά θάλασσαν, διά θαλάσσης
τόν πόλεμον τήν μάχην
τόν προς λακεδαιμονίους ἐναντίον εἰς τούς λακεδαίμονας
ποιεῖσθαι ποιήσωσι κάμωσι ( )
νομίζοντες ἐπειδή ἐνόμιζον ἐλογίαζον ὑπολάμβανον
αὐτοῖ οἱ δὺ
εἰ μέν ἀνίσως
πεζόν πεζικήν διά ξηρᾶς μαχόμενον
στρατόπεδον στρατευμα στρατειάν
καταστήσαιντο, ἤθελε συναθροίσωσι συλλέξωσι κάμωσι
καί τούτω καί μέ αὐτό τό πεζηκόν στρατόπαιδον
περιγένοιτο, ἤθελε κρατήσωσι νικήσωσι φανῶσι νικηταί
τά περί ὅτι θέλει
τήν ἥπειρον ἡ ξηρά χέρσος¹¹⁸³

¹¹⁸¹ Αντί «σατράπαι» η μετατροπή «σατράπες».

¹¹⁸² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί, - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 300 : συμβουλή.

¹¹⁸³ Προβλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 668 : Ἡπειρον, συνηθὲς ἐστὶ τῷ ἰσοκράτει τὴν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τῶν περσῶν γῆν οὕτω καλεῖν, ὥσπερ ἐν τε φιλιππικῷ, καὶ ἀρχιδάμῳ. - Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 284: ἥπειρος: γῆ. χέρσος. πᾶσα ἡ ἔρημος. καὶ ὁδὸς ἄπειρος.

μόνην¹¹⁸⁴
καλῶς ἔξειν.
εἰδέ
κατά θάλατταν
κρατήσειαν,
πᾶσαν τὴν ἑλλάδα
τῆς νίκης ταύτης

μεθέξειν.

ὄπ(ως)
συνέβη.
πεισθέντων

γάρ
ταῦτα

τῶν στρατηγῶν
καί ναυτικοῦ
συλληγέντος,
λακεδαιμόνιοι μὲν
κατεναυμαχήσθησαν
καί τῆς ἀρχῆς
ἀπεστερήθησαν.

μοναχὴ
εὐτυχίῃσιν εὐδαιμονίῃσιν ἐλευθερωθῆ
ἀνίσως ἀλλά
διὰ θαλάσσης
ἤθελε κρατήσωσι νικήσωσι
ὅλη ἢ ἑλληνικὴ γῆ
ἀπὸ αὐτὴν τὴν νίκην ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν
θρίαμβον
ἐνόμιζον ὅτι θέλει μεθέξει νικήσῃ κοινωνήσῃ
ἀπολαύσῃ
τό ὅποῖον αὐτό¹¹⁸⁵
ἠκολούθησε ἐγένετο
κατεπήσθησαν ὑπετάχθησαν ὑπεκλείναν
ἠπίκουσαν
διότι
καθ' αὐτάς τὰς συμβουλὰς παραινέσεις τοῦ τε
κόνων καὶ εὐαγόρου
οἱ στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως
καί ναυτικὸς στόλος ἀρμάδα¹¹⁸⁶
ἐπειδὴ συνελέχθη συναθροίσθη ἐμαζώχθη
οἱ λακεδαιμόνιοι οἱ σπαρτιάται
ἐνικήθησαν ἠτίθησαν κατετρόπωθησαν
καί ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
ἀφηρέθησαν ἐγυμνώθησαν ἔπεσον

οἱ δε

136v

οἱ δέ
Ἕλληνες
ἠλευθερώθησαν,

ἢ δέ πόλις ἡμῶν
τῆς τε παλαιᾶς
δόξης

οἱ καί
Ἕλληνες
ἐλευθερώθησαν ἐλυτρώθησαν ἀπηλάγησαν
ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν λακεδαιμονίων
ἢ καί ἐδική μας πατρίς ἀθῆνα
ἀπὸ τὸ κλέος τὸ παλαιὸν ἀρχαίον
ἀπὸ τὴν δόξαν τιμὴν

¹¹⁸⁴ Αντί «μόνον», ενν. «μόνην».

¹¹⁸⁵ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 301 : κατόρθωμα.

¹¹⁸⁶ Προβλ., ὁ. π., Ἐμμ. Κριαρά, Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημόδου Γραμματείας, τομ. Γ', σ. 196, ἀρμάδα ἢ, 1) στόλος 2) στρατιωτικὴ δύναμις. / Βλ., ὁ. π., Du Cange, Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, στήλη 121: Ἀρμάδα, ... τὸ Ναυτικόν, Ναυτικὸς Στόλος.

μέρος
τι
πάλιν
ἀπέβαλε,
καί τῶν συμμάχων

ἡγεμῶν
κατέστη.
καί ταῦτ'
ἐπράχθη
κόνωνος μέν
στρατηγοῦντος,

εὐαγόρου
δ' αὐτόν τε

παρασχόντος,
καί τῆς
δυνάμεως
τὴν πλείστην
παρασκευάσαντος.

ὑπὲρ ὧν
ἡμεῖς μέν
αὐτούς
ἐτιμήσαμεν
ταῖς μεγίσταις
τιμαῖς,
καί τὰς εἰκόνας
αὐτῶν
ἐστήσαμεν

οὐπερ
τό τοῦ διός
ἄγαλμα

μέρος
ὀλίγον τι
αὐθις ἐκ δευτέρου
ἔλαβεν ἐκέρδησε προσεπορήσατο
εἰς ἐκείνων ὅπου ἔγιναν σύμμαχοι
συμβοηθῆ εἰς τὴν ἐλευθερίαν
ἡγεμονεύουσα προτεύουσα βασιλεύουσα
ὑπῆρξε ἐχρημάτισε ἐχειροτονίθη
καί αὐτὰ τὰ ἄνω εἰρημμένα κατορθώματα
ἐπράχθησαν ἐτελεσθησαν ἐξηργάσθησαν
κόνων
μέ τό νά ἐστρατήγη ἦτον στρατηγός ὁδηγός
τοῦ στρατοῦ
ὁ εὐαγόρας
τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του δηλ: μέ τό νά
ἐπιμελήθη ἡγωνίσθη λόγῳ καί ἔργῳ
μέ τό νά ἐπαρέσχεν ἔδωκεν ἐνεχείρησεν
καί μέ τό νά
δύναμιν ἰσχύν στρατιαν
περισσὴν μεγάλην
ἐπαρασκεύασε εὐτρέπησεν ἐκρότησεν
ἠτήμασεν
διὰ τὰ ὅποια αὐτὰ καλά
ἡμεῖς οἱ ἀθηναῖοι
αὐτούς τούς δύο
ἐδοξάσαμεν ἐμεγαλύναμεν ἀντιμείψαμεν
μέ τὰς μεγαλωτάτας ἀνωτάτας ὑψηλάς
τιμὰς μεγαλειότητα δόξας
τὰ ἀγάλματα τούς ἀνδριάντας¹¹⁸⁷
αὐτῶν τῶν δύο
ἐκατασκευάσαμεν ἐνιδρύσαμεν
ἀνηγείραμεν
(ἔννεια) ἐκεῖ ὅπου ἦτον¹¹⁸⁸
τοῦ θεοῦ τοῦ διός ἰδρυμένον
τό εἶδωλον τό ξόανον¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁷ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβρίνου, σ. 5, Ἄγαλμα, ἀπό τοῦ ἀγάλλω το τιμῶ. ἀνδριάς, ἐπ' ἀνθρώπων, ἀπό χαλκοῦ, ἢ ξύλων, ἢ λίθων, ἢ τοιούτων τινῶν κατασκευασμένοσ. Εἶδωλα δε, τα φαινόμενα ἐν ταῖς ἐρημίαις νυκτός, ἢ μεθ' ἡμέραν φαντάσματα. στήλαι δε, κυβοειδεῖς λίθοι ἐπιγράμματα τινῶν φέροντες.

¹¹⁸⁸ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 301 : τιμαὶ ὑπ' ἀθηναίων.

του σωτήρος	του λυτρωτοῡ ἐλευθερωτοῡ τῆς παλαιᾶς τῶν ἀθηνῶν
πλησίον	λέγω ἐγγύς
ἐκείνου τε	ἐκείνου τοῡ θοῡ' τοῡ διός
καί σφῶν αὐτῶν ἀμφοτέρων,	ἀναμεταξύ των πλησίον τῶν δύο
ὑπόμνημα	διά ἐνθύμησιν ἀναπόλησιν μνημόσυνον ¹¹⁹⁰
καί τούς μεγέθους	καί τῆς μεγαλιώτητος ὑπεροχής
τῆς εὐεργεσίας	τῆς εὐποιᾶς εὐεργεσίας
τῆς φιλίας	καί διά ὑπομνημα τῆς ἀγάπης ἐταιρίας ὅπου εἶχον
τῆς πρὸς ἀλλήλους.	ἀναμεταξύ τους ὁ τε κόνων καί εὐαγόρας

βασιλεύς

137r

βασιλεύς	ὁ βασιλεύς ἄναξ ἡγεμῶν ἀρταξέρξης τῆς περσίας ¹¹⁹¹
δέ οὐ	ὅμως δέν
τήν αὐτήν γνώμην	τήν αὐτήν διάθεσιν τόν αὐτόν σκοπόν
ἔσχε	εἶχε δέν ἐκέκτητο
περὶ αὐτῶν	διά αὐτούς τούς δύο
ἀλλ'	ἀμή
ὅσω μείζω	καθ' ὅσον μείζονα μεγαλήτερα περισσότερα
καί πλείονος ἄξια	καί ἀξίας περισσοτέρας τιμῆς μεγατιμα ¹¹⁹²
κατηργάσαντο,	ἐποίησεν ἔκαμεν ἐτέλεσεν κα(το)ρθώματα ¹¹⁹³
τοσοῦτω	τόσον πολλά

¹¹⁸⁹ Πρβλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 12, ἄγαλμα· ξόανον, ἀφομοίωμα εἰδώλων εἰκόνων ἢ ἀνδριάντων. / Βλ., ὁ. π., Ἀμμωνίου, Περί ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων, σ. 297: «Ξόανον, βρέτας, ἄγαλμα διαφέρει. Ξόανον μεν γὰρ ἐστὶ το ἐξεσμένον λίθινον, ἢ ἐλεφάντινον. Βρέτας δε το βροτῶ ὅμοιον, ἦτοι χαλκοῦν, ἢ ἐκ τῆς ἐμπεροῦς ὕλης πεποιημένον. ἄγαλμα δε το πάρινον ἢ ἔκτινος ἐτέρου λίθου κατασκευασμένον».

¹¹⁹⁰ Βλ., ὁ. π., Ἀνανίου του Ἀντιπαρίου, Σπλάχνον Γραμματικῆς ἢ περὶ Μορίων, Ἐνετίσιν αψξδ' [1764], σ. 17: «Ἡ μὲν γὰρ Σύνθετος καὶ τοῖς τρισὶν ἐπίσης συμπλέκεται, ἐαυτοῖς βοηθοῦμεν, βοηθεῖτε, βοηθοῦσιν. Ἡ δε Διηρημένη οὐκ ἂν ἐπὶ τοῡ πρώτου, ἢ δευτέρου ληφθείη ὀρθῶς, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῡ τρίτου αὐτοπαθῶς. οἶον, Ἐκείνου τε καὶ σφῶν αὐτῶν ὑπόμνημα. (Ἰσοκράτης ἐν Εὐαγόρα)». / Ἡ παράγραφος ἀναφέρεται στὴν διάκριση τῆς Συνθέτου καὶ Διηρημένης Πληθυντικῆς Ἀντωνυμίας ὡς πρὸς τὴν «Αὐτοπάθεια» που παρουσιάζουν.

¹¹⁹¹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 301 : βασιλέως ἔχθρα.

¹¹⁹² Ἡ λ. «μεγάτιμος» που σημαίνει μεγαλότιμος συναντάται στὸν Αἰλιανό, Ποικίλη Ἱστορία 8. 7. Ο Αἰλιανός εἶναι ρήτωρ του 2^{ου} αἰ. μ. Χ.

¹¹⁹³ Οἱ ρηματικοὶ τύποι ἐποίησεν, ἔκαμεν, ἐτέλεσεν βρίσκονται στὸν ἐνικό λανθασμένα γιατί το ὑποκ. εἶναι ο κόνων καὶ ο εὐαγόρας.

μᾶλλον	περισσότερον
ἔδεισεν	ἐφοβοῦτο ἐτρόμαζε
αὐτούς.	αὐτούς τούς δύο
περί	διά
μέν	λοιπόν
οὖν κόνωνος	τόν κόνωνα τόν ἀθηναῖον
ἄλλος	ἄλλη
ἡμῖν	εἰς ἡμᾶς
ἔσται	θέλει γίνει ὑπάρξη χρηματίση
λόγος.	ὀμιλία διηγησις ἀφήγησις
ὅτι	ὅτι πῶς
δέ	ἀλλά
πρός εὐαγόραν	ἐναντίον εἰς τόν εὐαγόρα
οὕτως	τέτοιας λογῆς ὡς ἔφημεν ἀνωτέρω
ἔσχεν,	διέκειτο εὐρίσκετο ἀρταξέρξης
οὐδ' αὐτός	μήτε αὐτός ὁ ἴδιος ἀρταξέρξης
λαθεῖν	νά λανθάνη ἀγνωσησθῆ κρυφθῆ
ἐζήτησε.	ἔστερξεν ἠθέλησεν ἠβουλήθη
φαίνεται	ὀραῖται δείκνυται ¹¹⁹⁴
γάρ	διότι
μᾶλλον μέν	περισσότερον
σπουδάσας	ὅτι ἐσπούδασεν ἐπιμελήθη ἠγωνίσθη ἐφρόντισε
περί τόν	διά τόν
ἐν κύπρω	ὅπου ἔμελεν νά κάμη εἰς τήν κύπρον
πόλεμον,	πόλεμον διά τήν μάχην
ἢ	παρά ὅπου φαίνεται σπουδάσας
περί τούς ἄλλους	διά τούς ἄλλους
ἅπαντας.	πολέμους
μείζω	μεγαλότερον ἰσχυρότερον
δέ	καί φαίνεται
καί χαλεπότερον	καί δεινότερον δυσκαταγωνιστον φοβερότερον
	περισσότερον ¹¹⁹⁵
ἐκεῖνον	ἐκεῖνον τόν εὐαγόρα
ἀνταγωνιστήν	ἀντιπαλαιστήν ἀντικείμενον πολέμιον
	ἀντίπαλον
νομίσας,	ὅτι ἐνόμησεν ἐλογιασεν ὑπολάμβανε
ἢ	παρά ὅπου ἐνόμισε

¹¹⁹⁴ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 301 : ἐπάνοδος ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ αὐξησις τῆς τοῦ βασιλέως παρασκευῆς.

¹¹⁹⁵ Η λ. «δυσκαταγώνιστος» που σημαίνει δυσκατάβλητος, συναντάται στον Πολύβιο 15. 15, 8. Ο Πολύβιος είναι ιστορικός του 2^{ου} αι. π. Χ.

τόν ¹¹⁹⁶	τόν κύρον τόν ἀδελφόν του ¹¹⁹⁷
περί τῆς βασιλείας	διά τήν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν τῆς περσίας
ἀμφισβητήσαντα	ὁ ὁποῖος ἀμφισβήτησεν ἐμαλώσατο καί (ἤρησσε)
καί τούτου μέγιστον	καί αὐτοῦ τοῦ παρ' ἐμοῦ λεγομένου μεγαλώτατον σαφέστατον ἐναργεστατον ὑπ: αὐτό τό ἐξῆς ῥηθησόμενον
τεκμήριον. τοῦ μέν γάρ ἀκούων	σύμβολον γνώρισμα παράδειγμα διότι ὁ ἀρταξέρξης μέ ὄλον ὅπου ἤκουεν ἤκροάζετο ἐνωτίζετο ἐμάνθανε
τάς παρασκευάς,	τάς ἐτιμασίας συγκρωτίσεις τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ κύρου
τοσοῦτον κατεφρόνησεν, ὥστε	τόσον πολλά ἐξουθένησε ὀλιγόρησεν ἀπεψήφισεν ὥστε ὅπου ¹¹⁹⁸

137v

διά τό μή φροντίζειν	μέ τό νά μὴν ἐφρόντιζε ἐμερίμνα μέ τό νά μὴν ἀψῆφα
μικροῦ δεῖν ἔλαθεν αὐτόν ἐπί τό βασιλείον ἐπιστάς. πρός δέ τοῦτον οὕτως ἐκ πολλοῦ περιδεῶς ἔσχεν, ὥστε	παρ' ὀλίγον παρὰ βραχύ ἐλάνθασεν ἐγέλασεν ἠπατησεν ὁ κύρος αὐτόν τόν ἀρταξέρξην εἰς τό πριτανεῖον ἀνακτώριον παλάτειον τῆς περσίας ὅτι ἔφθασεν ἐπέστη ἦλθεν εἰς ἀλλά ὁ ἀρταξέρξης τόν εὐαγόρα τέτοιας λογιῆς ἀπό πολλήν καιρόν πεφοβησμένως τρομασμένως διέκειτο εὐρίσκετο ὥστε ὅπου

¹¹⁹⁶ Ἀντί «Κύρον τον».

¹¹⁹⁷ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ
τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 302 : κύρος.

¹¹⁹⁸ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ
τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 302 : εὐαγόρας.

μεταξύ	μέ ὄλον ὅπου
πάσχων εὖ,	εὐεργετήτο εὐποιήτο ἐλαμβάνεν δωρεάς εὐποιΐας ¹¹⁹⁹
πολεμῆν	νά πολεμίση μαχωσθῆ ἐγείρει πόλεμον
πρός αὐτόν	μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα
ἐπεχείρησε,	ἐσπούδασεν ἐπιμελήθη ἐβάλλθη ἠγωνίσθη
δίκαια μὲν	ἔνομα ἔνθεσμα ¹²⁰⁰
οὐ ποιῶν,	δέν ἐποίησεν δέν ἔκαμεν
οὐ μήν	ὅμως
παντάπασιν	τελείως παντελῶς τό σύνολον
ἀλόγως	ἀστοχαστως ἀκρίτως ἀσκεπτως ἀφρόνως
βουλευσάμενος.	δέν ἐβουλεύθη δέν ἐσκεύθη δέν ἐστοχάσθη
ἠπίστατο μὲν	ἤξευρεν ἐγινώσκεν
γάρ	διότι ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης
πολλούς	περισσοῦς
καί τῶν ἑλλήνων	ἀπό τούς ἔλληνας
καί τῶν βαρβάρων	καί ἀπό τούς βαρβάρους
ἐκ ταπεινόν	ταπεινάς ἀνισχύρους ἀδυνάτους
καί φαύλων	καί ἀχρείας εὐτελεῖς οὐτιδανάς ¹²⁰¹
πραγμάτων	ἀπό πράγματα ὑποθέσεις πολιτείας καταστάσεις
μεγάλας	μεγίστας μεγαλωτάτας εὐρυχωρωτάτας
δυναστείας	βασιλείας ἐξουσίας ἡγεμονίας
κατεργασαμένους.	ὅτι κατεργάσαντο ἐποίησαν ἔκαμαν ἀπέκτησαν (προσκι(ρ)ήσατο)
ἠσθάνετο	ἐγνώρισεν ἐκαταλάμβανεν
δέ τήν εὐαγόρου	καί τήν τοῦ εὐαγόρου
μεγαλοψυχίαν,	μεγαλοθυμίαν ἀνδρείαν γενναιότητα ¹²⁰²
καί	καί ἠσθάνετο
τάς ἐπιδόσεις	τάς αὐξήσεις προκοπάς εὐτυχίας
αὐτῶ,	εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
καί τάς	καί τάς
δόξας	τιμάς μεγαλιώτητας ἀξίας
τῶν πραγμάτων	τῶν βασιλικῶν ὑποθέσεων ¹²⁰³

¹¹⁹⁹ Η χρον. μτχ.πάσχων όταν συντάσσεται με το επιρρ. «μεταξύ» δηλώνει το σύγχρονο της ενέργειας.

¹²⁰⁰ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 302 : *πιθανολογία ὑπὲρ τοῦ βασιλέως*

¹²⁰¹ Πρβλ., Ἰανός Λάσκαρης, Σχόλια παλαιὰ των πάνυ δοκίμων εἰς την Ομήρου Ἰλιάδα, Ρώμη [1512], ΟΥΤΙΔΑΝΟΣ: οὐδενός λόγου ἄξιος.

¹²⁰² Βλ., ὁ. π., Ἰανός Λάσκαρης, ΜΕΓΑΘΥΜΟΙ: μεγαλόψυχοι, γενναῖοι.

οὐ	ὅτι δέν
κατά μικρόν	καθ' ὀλίγον κατά βραχύ
γινόμενας,	ἐγίνοντο δέν ἐδίδοντο οὐ προσεπιτίθεντο
ἀλλά	ἀμή ἡσθάνετο
καί τήν φύσιν	τήν φυσικήν ἀγχίνοιαν ἐπιτηδειότητα
ἀνυπέρβλητον	ἀσύγκρητον ἀξιοθαύμαστον ἀπαράμηλον
ἔχοντα,	ὅτι εἶχεν ἐκέκτητο ἔφερεν
καί τήν τύχην	καί ἡσθάνετο τήν μοίραν τήν φοράν τοῦ καιροῦ
αὐτῶ	μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα

δυνα

138r

συναγωνιζομένην.	ὅτι συναγωνίζετο συνεβοήθη συνέπραττε
ὥστ'	λοιπόν ὁ βασιλεύς
οὐχ	ὄχι
ὑπέρ τῶν γεγενημένων	διά ἐκεῖνα ὅπου ἔγιναν ἐπράχθησαν
	ἐτελέσθησαν ἀπό τόν εὐαγόρα
ὀργιζόμενος,	ἐπειδή ὀργίζετο ἐθυμόνετο (ἤσχαλε) ἠγανάκτη
ἀλλά	ἀμή
περί τῶν μελλόντων	διά τά μέλλοντα ἐσόμενα συνβησομενα
	ἀκολουθοῦντα
φοβούμενος,	ἐπειδή ἐφοβῆτο ἐτρόμαζεν ὑποπτεύετο
οὐδέ	ὄχι καί ἐποίησε τόν πόλεμον
περί κύπρου	διά τήν κῦπρον
μόνον	μοναχά
δεδιώς,	ἐπειδή ἐφωβῆτο ἐτρόμαζεν ἐδειλίαζεν
ἀλλά πολύ	ἀμή φοβούμενος κατά πολλά
περί μειζονων	διά μειζονα μεγαλήτερα πράγμ: διά
	περισσοτέρας ἐπαρχίας
ἐποιήσατο	ἐποίησεν ἔκαμεν (ἐκρότησεν) ἠγειρεν
τόν πόλεμον	τόν πόλεμον τήν μάχαν
πρός αὐτόν.	μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα
οὕτω	τόσον πολλά δηλ: μέ τόσην ἐξουσίαν τόσον
	στράτευμα
δ' οὖν	λοιπόν ὁ ἀρταξέρξης
ὥρμησεν,	ἔτρεξεν ἐκήνησεν ἠγειρεν (ἐκρότησεν) πόλεμον

¹²⁰³ Ο Κοραῆς ἐξηγεῖ το συγκεκριμένο χωρίο ως εξής: ἡσθάνετο ὁ βασιλεύς τήν μεγαλοψυχίαν Εὐαγόρου, καί ὅτι ἐπεδίδου κατά πολὺν, ἀπὸ τῆς δόξης, ἦν εἶχον περι τῶν πραγμάτων αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι· μεγαλόψυχον γὰρ αὐτόν εἰδότες, ραδίως αὐτῶ προσετίθεντο.

ὥστε	κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρου
εἰς τὴν στατιάν	ὥστε ὅπου ¹²⁰⁴
ταύτην	εἰς τόσῃν ἔκστρατίαν
πλέον,	εἰς αὐτόν τόν πόλεμον
ἢ	περισσότερον
πεντάκις μύρια τάλαντα	παρά
κατηνάλωσεν.	πέντες μυριάδες πουγγία ¹²⁰⁵
ἀλλ' ὅμως	ἔφθειρεν ἠφάνισεν ἔξωδίασεν
εὐαγόρας	μέ ὄλον τοῦτο
πάσαις	ὁ εὐαγόρας
ἀπολελειμμένος	καθ' ὅλας
ταῖς δυνάμεσιν	καί μέ ὄλον ὅπου ἦτον ἐνδεῆς ἐλειπῆς κατώτερος
	τάς δυνάμεις ἐτοιμασίας παρασκευάς τοῦ
	πολέμου
ἀντιτάξας	μέ τό νά ἀντέταξε ἀντέθεσεν ἐντέφερεν
	ἀντεπαρέστησεν
τὴν ἑαυτοῦ	τὴν ἐδικήν του
γνώμην	βουλήν ἐπίνοιαν σκέψιν φρόνησιν
πρός	ἐναντίον
τάς οὕτως	τάς τόσας
ὑπερμεγέθους	μεγάλας ὑπερβολικάς
παρασκευάς	εἰς τάς παρασκευάς ἐτοιμασίας
ἐπέδειξεν	ἐφάνερωσεν ἀπεκατέστησεν ἐναπέφηνεν
αὐτόν	τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του
ἐν τούτῃς	κατ' αὐτά τά κατορθώματα ἀνδραγαθήματα τοῦ
	κατά τῶν περσῶν πόλεμον ¹²⁰⁶
πολύ	κατά πολλά
θαυμαστώτερον,	ἐπαινετότερον ἀξιαγαστότερον ἀνδρειότερον
ἢ	παρά ὅπου ἐπέδειξαν αὐτόν θαυμαστότερον
τοῖς ἄλλοις	εἰς τά ἄλλα κατορθώματα ἀνδραγαθήματα
τοῖς προειρημένοις.	ὅπου προερέθησαν προειπώθησαν
	προεγράφησαν ἀνωτέρω
ὅτε μέν	ὀπηνίκα ὀπόταν
γάρ	διότι οἱ βασιλεῖς
αὐτόν	αὐτόν τόν εὐαγόρα

¹²⁰⁴ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 302 : ε. *μυριάδες ταλάντων*.

¹²⁰⁵ Βλ., ὁ. π., Du Cange, *Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis*, στήλη 1211: *Πουγγί, πούγγη. Cyrillus in Lexico, Μαρσίπιον, Σενδούκιον, ἢ πουγγίν*.

¹²⁰⁶ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 302 : *εὐαγόρου κατορθώματα*.

εἶων	ἄφινον ἐπαρήτουν ἐσυγχώρουν
εἰρήνην ἄγειν,	νά εἰρηνεύη ἡσυχάζη τότε
τήν ἑαυτοῦ	τήν ἐδικήν του
μόνην	μοναχήν
εἶχεν	ἐκέκτητο ἐκαρποῦτο
ἐπειδή	ἐπειδή ¹²⁰⁷
δ'	ὅμως
ἤναγκάσθη	ἐβιάσθη ἐπαρακινήθη ἐστενοχωρήθη
πολεμεῖν,	νά πολεμήση νά ἐγείρη κροτίση πόλεμον
τοιούτος	τέτοιος ἀνδρείος θαυμαστός πολεμικός
	στρατηγηκός
ἦν,	ὑπῆρχε καί ἦτον
καί τοιοῦτον	καί τέτοιον ἀνδρεῖον
εἶχε	εἶχεν ἐκέκτητο
(πρωταγόραν)	τόν πρωταγόραν
τόν υἱόν	τόν υἱόν
τόν ἑαυτοῦ	τόν ἐδικόν του
συνα(τα)γωνιστήν,	συμπαλαιστήν συνέριθον σύμμαχον
	συμβοηθόν ¹²⁰⁸
ὥστε	ὥστε ὅποῦ
μικροῦ μέν ἐδέησε	ὀλίγον ἔλειψε
κύπρον ἅπασαν	τήν νῆσον κύπρον ὅλην
κατασχεῖν,	νά κατασχη ἐξουσιάση κατακρατήση
	κατασπώση
φοινίκην	τήν φοινίκην τήν πόλιν τῶν ἀθηνῶν
δέ ἐπόρθησε,	καί ἐλεῖλατησε ἔφθειρεν ἠφάνισεν
τύρον	τήν νῆσον τύρον
δέ κατά κράτους	καί ὅλως διόλου ἄρδην
εἶλε,	καθυπέβαλε καθυπέταξε ἐξουσίασεν
κιλικίαν	τήν πόλιν κιλικίαν
δέ βασιλέως	καί ἀπό τόν βασιλέα τῆς περσίας ἀρταξέρξην
ἀπέστησε.	ἀπεχώρησεν ἀπέζευξεν ἀποστατήσ(αι)
	ἐποίησ(αι) ¹²⁰⁹

¹²⁰⁷ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί - Ἀρποκρατίωνος καί Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 303 : πρωταγόρας.

¹²⁰⁸ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 102: συνέριθοι συνυφαίνουσαι. Συνεργοί. / Λεξικόν Βαρίνου σ. 617: Συνέριθος, ὁ βοηθός.

τοσούτους
δέ τῶν πολεμίων

ἀπώλεσεν
ὥστε
πολλούς τῶν περσῶν
πενθοῦντας
τάς ἑαυτῶν
συμφωράς,
μεμνήσθαι
τῆς ἀρετῆς

τῆς ἐκείνου.
τελευτῶν
δ' οὕτως
ἐνέπλησεν

αὐτούς
τοῦ πολεμῆν
ὥστ'
εἰθισμένων
τόν ἄλλον
χρόνον
τῶν βασιλέων

μή διαλλάττεσθαι

τοῖς ἀποστᾶσι,

πρὶν

τόσους πολλούς
καί ἀπό τούς πολέμιους ἐχθρούς ἀντιπάλους
του

ἔφθειρεν ἠφάνησε ἐθανάτωσεν ἀνήλεν
ὥστε ὅπου
πολλοί περισσοί ἀπό τούς πέρσας
ἐπένθουν ἔκλεον ὠδύροντο ἐθρήνουν
διά τάς ἐδικάς των
δυστυχίας δυσπραγίας
καί ἐθυμοῦντο ἀναπώλουν ἀνεμίμνησκον
τὴν ἀρετὴν ἀνδρείαν γενναιότητα τὴν
φρόνησιν γνῶσιν
ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου
καθ' ὅλον τό ὕστερον ὁ εὐαγόρας
καί τόσον πολλά
ἐγέμησεν ἐχόρτασεν ἐκόρρεσεν κορροσθῆναι
ἐποίησαι

αὐτούς τούς πέρσας
ἀπό τό νά πολεμῶσι μάχωνται
ὥστε ὅπου¹²¹⁰
εἶχον συνήθειαν ὄρον ἦτον συνοιθησμένη
κατά τόν ἄλλον
ἀπερασμένον παρωχημένον καιρόν
μέ ὅλον ὅπου οἱ βασιλεῖς ἀνακτες ἡγεμόνας τῆς
περσίας
νά μὴν διαλάττωσι φιλιώνωνται νά μὴν κάμωσι
συναλλαγᾶς φιλίας σπονδάς
μέ ἐκείνους ὅπου ἤθελε ἀποστατήσωσι
ἀφηνιάσωσι
πρότερον πρωτοῦ

κύριοι

139r

¹²⁰⁹ Βλ., ὁ. π., Ἀθανάσιος Πάριος, *Ρητορική Πραγματεία* ἥτοι τῆς Ἐρμογένους τοῦ Ταρσέως *Ρητορικής Τέχνης* ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. ζ.' σ. 20 : *πολλαχοῦ δὲ καὶ τὸ πολυσύνδετον, ἴδιον κάλλος ἐργάζεται τῷ λόγῳ, ὡς ἔχει τὰ τοῦ Ἰσοκράτους ταῦτα. Οἶον, ὥστε, μικροῦ μὲν ἐδέησε Κύπρον ἅπασαν κατασχεῖν, ... Κιλικίαν δὲ βασιλέως ἀπέστησε τοσούτους δὲ κτ.*

¹²¹⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους *Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα* περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 303 : *εἰρήνης ποίησις μεγαλοπρεπῆς, ὅσον πρὸς εὐαγόραν.*

κύριοι γένονται	ἐξουσιασταὶ δεσπότηαι αὐθένται νά ἤθελε γένωσι ὑπάρξωσι χρηματίσωσι φανεῶσι
τῶν σωμάτων,	τῶν σωμάτων δηλ: πρωτοῦ δέν ἤθελε ἐξουσιάσωσι νικήσωσι τοὺς ἀποστάτας ¹²¹¹
ἄσμενοι τὴν εἰρήνην ἐποίησαντο. λύσαντες μὲν τόν νόμον τοῦτον, οὐδέν δέ κινήσαντες	ἄσμενος εὐφροσινως γηθοσυνως μεταχαρᾶς φιλίαν ἀγάπην ἐποίησαντο ἕκαμαν καὶ ἔλυσαν ἀναίρεσαν ἀνέτρεψαν ἐχάλασαν αὐτὴν τὴν τάξιν συνήθειαν διαταγὴν κάνένα μέρος ὅμως ἐκίνησαν δέν ἐμετατόπισαν δέν ἐσάλευσαν δέν ἠφάνησαν
τῆς εὐαγόρου τυραννίδος.	ἀπό τοῦ εὐαγόρου ἀπό τὴν τυραννίδα ἐξουσίαν βασιλείαν ἡγεμονίαν
καὶ λακεδαιμονίων μὲν τῶν καὶ δόξαν καὶ δύναμιν μεγίστην	καὶ ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης ¹²¹² τῶν λακεδαιμονίων οἵτινες τιμὴν φήμην εὐκλειαν καὶ ἰσχύν παρασκευὴν στρατευμα μέγιστον μεγαλώτατον ἰσχυρότερον δυνατότατον
ἐχόντων καθ' ἐκεῖνον τόν καιρόν, ἐντός τριῶν ἐτῶν ἀφείλετο	εἶχον ἐκέκτητο εἰς ἐκεῖνον τόν καιρόν εἰς τρία χρόνια ἔτη ἐπεῖρε ὑστερήθησεν ἀφήρποισεν ἀναμεταξύ ἀνάμεσα
τὴν ἀρχήν. εὐαγόρα δέ πολεμήσας ἔτη δέκα, τῶν αὐτῶν κύριον	τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν μέ τόν εὐαγόραν καὶ ἀφ' οὗ ἐπολέμησεν ἐμαχέσατο συνεπλάκει χρόνια δέκα τῶν ἰδίων πραγμάτων ἐπαρχιῶν πολιτιῶν αὐθέντην ἐξουσιαστήν βασιλέα

¹²¹¹ Η λέξις «σώματα» στην αρχαία ελληνική σημαίνει τα άτομα ἢ πρόσωπα. / Βλ., Πλάτωνος Συμπόσιον, Κείμενο, μετάφραση και ερμηνεία υπό Ιωάννου Συκουτή, Βιβλ. της Εστίας, Αθήνα 1976, σ. 174, υπ. αρ. 2. / Η παράφραση περιλαμβάνει την έννοια με τους «ἀποστάτας».

¹²¹² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περιτινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 303 : παραβολὴ πρὸς λακεδαιμονίου.

κατέληπεν,
ᾧνπερ
ἦν
καί πρὶν
εἰς τόν πόλεμον
εἰσελθεῖν.
ὅ δῆ
πάντων
θαυμαστότατον.
τήν
γάρ
πόλιν
ἦν εὐαγόρας
ἑτέρου
τυραννεύοντος
μετά πενήκοντα ἀνδρῶν
εἶλε,

ταύτην
βασιλεύς
ὁ μέγας,
τοσαύτην δύναμιν
ἔχων,
οὐχ οἷός τ' ἐγένετο
χειρώσασθαι.

ἄφησεν ἐπαρήτησεν αὐτόν τόν εὐαγόρα
τόν ὁποῖον
ὑπῆρχε καί ἦτον κύριος
καί πρότερον προτοῦ
εἰς τήν μάχην
νά εἰσέλθωσι ἔμβωσι κινήθωσι
τό ὁποῖον αὐτό ὑπ: καί εἶν:¹²¹³
ἀπό ὅλα αὐτά τά πλεονεκτήματα
ἐπαινετώτερον ἀξιαγαστότερον
τήν
διότι
πόλιν σαλαμίνα
τήν ὁποῖαν ὁ εὐαγόρας
ὅταν ἄλλος βασιλεύς ἡγεμών
ἐτυρανίσεν ἐξουσίασεν ἡγεμονευσεν ἦνασεν
μαζύ μέ πενήντα ἄνδρες
καθυπετάξε κατεξουσίασεν ἔβαλλεν ὑφ'
εαυτῶ
αὐτήν
ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης
ὁ μέγας ὁ θαυμαστός ὁ φοβρός ὁ ἰσχυρός
τόσην ἰσχύν τόσον στρατεύμα
μέ ὅλον ὁποῦ εἶχον ἐκέκτητο
δέν ἠμπόρεσε δέν ἐδυνήθη
νά χειρώση καθυπετάξη κατεξουσίαση
κυριεύση

καίτοι

139v

καίτοι
πῶς
ἄντις
τήν ἀνδρείαν,
ἢ τήν φρόνησιν,
ἢ σύμπασαν
τήν ἀρετήν

λοιπόν
τίνι τρόπῳ τί λογιῆς
ἤθελε τινάς ῥήτωρ συγγραφεὺς
τήν γενναιότητα ῥωμαλαιότητα μεγαλοψυχίαν
ἢ τήν γνῶσιν σύνεσιν ἀγχίνοιαν¹²¹⁴
ἢ ὅλην τήν φυσικὴν
ἐπιτηδειότητα

¹²¹³ Στο ἴδιο, σ. 303 : πρὸς αὐτόν εὐαγόραν.

¹²¹⁴ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 36 : ἀγχίνοια φρόνησις, σύνεσις, ἢ ταχύνοια, ἢ ὀξεῖα γνῶσις

τήν εὐαγόρου
φανερώτερον

ἐπιδείξειεν,
ἢ διά
τοιούτων ἔργων
καί κινδύνων;
οὐ γάρ
μόνον
φανεῖται
τούς ἄλλους
πολέμους,
ἀλλά
καί τόν
τῶν ἥρωων
ὑπερβαλόμενος

τόν ὑπό πάντων ἀνῶ'ν
ὑμνούμενον.

οἱ μὲν
γάρ
μετά πάσης ἐλλάδος

τροίαν μόνην
εἶλον,

ὁ
δέ
πόλιν
ἔχων,
πρὸς ἅπασαν
τήν ἀσίαν
ἐπολέμησεν.
ὥστ' εἰ
τοσοῦτοι
τό πλήθος
ἐγκωμιάζειν

τοῦ εὐαγόρου
ἐκδηλώτερον εὐκρινέστερον καθαρώτερον
ἐκτυπώτερον¹²¹⁵

ἐπιδείξη φανερώση παραστήση
παρά διαμέσου
τέτοιων κατορθωμάτων πλεονεκτημάτων
καί πολέμων
ὄχι διότι ὁ εὐαγόρας
μοναχά
θέλει ὄραθῆ
τούς ἄλλους παλαιούς
προλαβόντας πολέμους
ἀμή φανεῖται ὑπερβαλόμενος¹²¹⁶
καί τόν πόλεμον
τῶν ἀνδρείων γενναίων ἀρχαίων ἀνδρῶν
ὅτι ὑπερηκόντησεν ὑπερέβαλεν ὑπερήλασεν
ἐξεπέρασεν

ὅστις ἀπό τούς ὅλους ἀνοῦ'ς
ὑμνεῖται ἐγκωμιάζεται ἐπαινεῖται
διαθρυλλεῖται

οἱ παλαιοὶ ἥρωες
διότι

μέ ὅλην τήν ἐλληνικήν γῆν δηλ: μέ ὅλην τήν
συνδρομήν βοήθειαν τῶν ἐλλήνων
τήν τρωάδα μοναχῆν
ἐξουσίασεν ἐκυρίευσεν καθυπέταξεν
ἠχμαλωτευσαν

ὁ εὐαγόρας
ἀλλά

μίαν πόλιν σαλαμίνα
μέ ὅλον ὅπου εἶχεν ἐκέκτητο ἐξουσίαζεν
ἐναντίον εἰς ὅλην
τήν ἀνατολήν
ἀντέστη συνεπλάκει ἐκρότησεν πόλεμον
λοιπόν ἀνίσως

τόσοι πολλοὶ συγγραφεῖς
κατά τό πλήθος ἀριθμόν κατά τήν ποσότητα
νά ἐγκωμιάζωσι ἐκθειάσωσι ἐπαινώσιν

¹²¹⁵ Πρβλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 222: Ἐκτυπώτερον, φανερώτερον.

¹²¹⁶ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 304: πρὸς τούς ἥρωας.

αὐτόν
ἤβουλήθησαν,
ὅσοι περ
ἐκείνους,
πολύ
μειζόν
ἄν
καί τήν δόξαν
αὐτῶν
ἔλαβε.
τίνα
γάρ
ἄν εὐρήσαιμεν
τῶν
τότε
γενομένων,
(εἰς τοὺς μύθους
νῦν
ἀφέντες,

τήν ἀλήθειαν

αὐτόν τόν εὐαγόρα
ἤθελε βουλιθῶσιν ἐπιχειρισθῶσιν ἐπιβαλθῶσιν
ὅποσοι ἐπαινῶσι ἐγκωμιάζωσι
ἐκείνους τοὺς παλαιούς ἤρωας
κατά πολλά
μεγαλῆτερον ἀνώτερον περισσότερον
ἤθελε ὁ εὐαγόρας
τήν τιμήν φήμην εὐκλειαν
ἀπό αὐτοὺς τοὺς παλαιούς ἤρωας
λάβη πάρη ἀξιωθῆ κομίσηται
ποῖον ἄνθρωπον¹²¹⁷
διότι
θέλει εὐρωμεν τυχωμεν λάχωμεν γνωρίσωμεν
ἀπό ἐκείνους
ἐκείνον τόν καιρό τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου
ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν
ἀνίσως τοὺς ψευδῆς ἐπιπλάστους λόγους
τώρα
ἤθελε ἀφίσωμεν παραιτίσωμεν ἐάσωμεν
παραβλέψωμεν
τό ἀληθές ἀψευδές τό ὀρθόν τῶν πραγμάτων

140r

πῶμεν,)
τοιαῦτα
διαπεπραγμένον;
ἢ τίνα
τοσοῦτων μεταβολῶν

ἐν τοῖς πράγμασι

αἴτιον
γεγεννημένον;
ὅς
ἑαυτόν μέν
ἐξ' ιδιώτου

σκευθῶμεν συλλογισθῶμεν
τέτοια κατορθώματα οἷα ἐτέλεσεν ὁ εὐαγόρας
ὅτι ἔπραξεν ἐκατόρθωσεν ἐτέλεσε
ἢ ποῖον ἄλλον τῶν τότε εὐρησομεν
τόσων μετατροπῶν μεταφορῶν μεταλλοιώσεων
ἀπό τοῦ χεῖρονος εἰς το κρείττον
εἰς τὰ πράγματα εἰς τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις
καταστάσεις ἀπό τον εὐαγόρα
αἴτια ἀφορμή πρόξενος
ὅτι ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν ἐστάθη
διότι ὁ εὐαγόρας
τόν ἑαυτόν του τοῦ λόγου του
ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτονιδιωρῶν ἰδιώτης
ιδιωπράγμων ἄτιμος ἀκλεῆς ἀξιώματος ἄνευ

¹²¹⁷ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 304 : συναθροισμός.

τύραννον κατέστησε. το δε γένος ἀπεληλαμένον	βασιλέα ἐξουσιαστήν ἡγεμόνα ἐποίησεν ἐχειροτόνησεν ἔκαμεν καί την γενναίαν φυλήν του ¹²¹⁸ ὅπου ἦτον διωγμένη ἐξωρησμένη ἐξωστρακισμένη ἀποικεισμένη ¹²¹⁹
ἅπαν τῆς πολιτείας	ὅλην ἀπό την πολιτικὴν διοίκησιν κυβέρνησιν ἢ ἀπό την ἐπαρχίαν τους
εἰς τὰς προσηκούσας τιμάς πάλιν ἐπανήγαγε. τους δέ πολίτας ἐκ βαρβάρων μὲν,	εἰς τὰς ἀνηκούσας πρεπούσας ἀρμοζούσας δόξας φήμας ἀρχάς αὐθις ἐκ δευτέρου ἐπανέστρεψε ἐπανεφέρεν ἐπαν( )λεσεν τους καί συμπατριώτας ἐπαρχιώτας του ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτον βάρβαροι ἀμαθεῖς ἀπαιδευτοὶ ἀγράμματοι ¹²²⁰
Ἕλληνας	φιλοσόφους ἐπιστήμονας μαθηματικούς πεπαιδευμένους ¹²²¹
ἐποίησεν, ἐξ ἀνάνδρων	ἔκαμεν ἀπεκατέστησεν ἀπέδειξεν ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἀνανδροὶ δειλοὶ μικρόψυχοι ἀγενεῖς
δε, πολεμικούς, ἐξ ἀδόξων	καὶ ἐποίησεν στρατηγικούς ἀνδρείους γενναίους ἰσχυρούς ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἄδοξοι ἄτιμοι καταφρονεμένοι ἀφανεῖς ἀνοικουστοὶ
δε, ὀνομαστούς.	καὶ ἐποίησεν περιβόητους περιφήμους περιπηστους περιονύμους ¹²²²
τον δέ τόπον ἄμικτον	τον καί τόπον την ἐπαρχίαν ἀκινώνητον ἀσυνομιλ(ιτον) ἀπλησια(στον) ἀπρόσιτον ¹²²³

¹²¹⁸ Βλ., ὁ. π., Ἑτυμολογικὸν μέγα κατὰ ἀλφάβητον πάνυ ὠφέλιμον, σ. 120: Γενεά, παρά το γένος, γενεά. σημαίνει δε ἐξ. - Στο ἴδιο, σ. 121: Γένος, ἀντί ἔθνους τάσσεται. καὶ ἀντί πόλεως. καὶ ἀντί συστήματος. καὶ ἀντί τέκνου, καὶ ἀντί σπέρματος.

¹²¹⁹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 232, ἀπελασία διωγμός

¹²²⁰ Βλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 137: ἀμαθής σκαῖός, βίαιος. - Στο ἴδιο, σ. 137: ἀπαιδευτον ἀμαθῆ. - Λεξικὸν Βαρίνου, σ. 130: Βάρβαροι, οἱ ἀπαιδευτοὶ.

¹²²¹ Βλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 68, Ἕλληνες οἱ ἀπό τοῦ Διός, τοῦ Ἑλλήνος. ἢ φρόνιμοι, ἦτοι σοφοί.

¹²²² Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 209, ὀνομαστοὶ ἔνδοξοι, περιβόητοι.

¹²²³ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 265, ἀπρόσιτος ἀπροσπέλαστος, ἀπάνθρωπος, ἀχώρητος, ἀπροσέγγιστος

ὄλον
παραλαβών

καί παντάπασιν
ἐξηγριωμένων,
ήμερώτερον,
και προότερον
κατέστησεν.
ἔτι δέ
προς τούτοις,
εἰς ἔχθραν μέν
βασιλεῖ
καταστάς,
οὕτως
αὐτόν
ἡμύνατο
καλῶς,
ὥστ'
ἀείμνηστον
γενέσθαι
τόν πόλεμον

ὄλον
με ὄλον ὅπου ἐπαρέλαβεν ἐπῆρεν ἔλαβεν εἰς την
ἐξουσία του
ὄλος διόλου ἀτιθασον ἀνήμερον
ἐξηγριωμένην
κοινονητικὴν εὐπρόσιτον μεταδοτικὴν
και προᾶαν ἰλαρᾶν προσινεῖ φιλόξενον
ἐποίησεν ἔκαμεν
ἀκόμη καί
κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα πλεονεκτήματα
εἰς μῖσος ἀπέχθειαν μνησικακίαν
με τον βασιλέα ἀρταξέρξην
ὅταν κατέστη ἔγινεν ἦλθον
τόσον πολλά
αὐτόν τόν βασιλέα ἀρταξέρξην
ἐκόλασεν ἐπαίδευσεν ἐτιμώρισεν
ὀρθῶς δικαίως ἐννομῶς εὐλόγως
ὥστε ὅπου
ἀειμνημόνευτος ( ) ἐξουστός ὀνομαστός
ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν
ὁ πόλεμος ἡ μάχη

140v

τόν περί κύπρον.
ὅτε
δέ
ἦν
αὐτῶ
σύμμαχος,
τοσοῦτω
χρησιμώτερον
ἑαυτόν
παρέσχε
τῶν ἄλλων,
ὥσθ'
ὀμολογουμενος
μεγίστην
αὐτῶ
συμβалέσθαι

ὅπου ἔγινεν εἰς τήν νῆσον κύπρον
ὀπηνίκα ὀπόταν καθ' ὄν καιρόν
καί
ὑπῆρχε καί ἦτον ὁ εὐαγόρας
μέ αὐτόν τόν βασιλέα ἀρταξέρξην
συμβοηθός συναντιλήπτωρ ἐπαρῶργός φίλος
κατά τόσον πολλά
ὀνησιμώτερον ὀφελιμώτερον πλέον ὑπέρμαχον
τόν ἑαυτόν σου τοῦ λόγου του
ἔδωσεν ἐνεχείρησεν ἐνεβαλλεν ἔδειξεν
ἀπό τούς ἄλλους συμβοηθοῦς
ὥστε ὅπου
ἀναμφιβόλως ἀναμφηρίστως βεβαίως¹²²⁴
μεγίστον μεγαλώτατον ἰσχυρώτατον δυνατώτατον
εἰς αὐτόν τόν ἀρταξέρξην
συνέβαλεν συνήγαγεν συνέφερον ἐπροξένησεν

¹²²⁴ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. I, σ. 177, ἀναμφήριστον ἀναμφίβολον.

δύναμιν, εἰς τὴν ναυμαχίαν	ἰσχύν τόπον στράτευμα εἰς τόν πόλεμον εἰς τὴν μάχην ὅπου ἔγινεν διὰ στόλων (νησον) ¹²²⁵
τὴν περὶ κνίδον. ἧς γενομένης, βασιλεύς μὲν ἀπάσης τῆς ἀσίας κύριος κατέστη. λακεδαίμονιοι δ' ἀντί τοῦ τὴν ἡπειρον πορθεῖν, περὶ τῆς ἑαυτῶν	πέριξ εἰς νῆσον κνίδον ἢ ὅποια ναυμαχία ἀφ' οὗ ἔγινεν ὑπῆρξεν ἔτελειώθη ἦλθεν εἰς τέλος ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης ὅλης τῆς ἀνατολῆς αὐθέντης ἐξουσιαστής ἡγεμῶν ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν ἐστάθη οἱ λακεδαίμονιοι οἱ σπαρτιάται ἀντις διὰ νά τὴν ἀνατολήν πορθῶσι λείλατῶσι πολεμῶσι διὰ τὴν διαφέντευσιν φύλαξιν τῆς ἐδικῆς του πατρίδος νά κινδυνεύωσι πολεμῶσι μαχωνται ἐβιάσθησαν ἐπαρακινήθησαν ἐστενοχωρήθησαν οἱ οἱ καί Ἕλληνες ἀντίς διὰ τὴν δουλείαν σκλαβίαν ἀπό ἐκεῖ ἦτον ὑποφοροὶ ὑποτελεῖς ὑποκάτω τούς λακεδαίμονιους ¹²²⁶ αὐτεξουσίαν δεσποτίαν ἐλευθερίαν σωτηρίαν ¹²²⁷ ἔλαβον προσεπορησαντο ἀπέκτησαν ἐκομήσατο οἱ ἀθηναῖοι καί κατὰ τόσον πολλά αὐξήσαν ἐπροκοψαν ἦλθον εἰς τό κρείττον εἰς τά ἔμπροσ(θ)εν
κινδυνεύειν ἠναγκάσθησαν. οἱ δέ Ἕλληνες ἀντί δουλείας	
αὐτονομίαν ἔσχον. ἀθηναῖοι δέ τοσοῦτον ἐπέδωσαν,	

¹²²⁵ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 142, ναυμαχία ἢ δια πλοίων μάχη.

¹²²⁶ Βλ., ὁ. π., Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 192: δουλεία, κατὰ τρεῖς τρόπους, τον κατὰ την δημιουργίαν, ... τον παρά τῆς πίστεως, ... τον ἀπό τῆς πολιτείας. – Η ἐξηγησητης σημασίας της λ. διαφέρει ἀπό την ερμηνεία που δίδει το Λεξικό του Φαβωρίνου. Εδώ ἔχουμε την ευθεία αναφορά στην δουλεία που εξισώνεται με την σκλαβιά και την υποτέλεια. Ας σημειωθεί ὅτι στο Μέγα Ἑτυμολογικό η λ. δεν παρατίθεται.

¹²²⁷ Η «αὐτονομία» εἶναι συνώνυμο με την «αὐτεξουσίαν» που οδηγεί ἀκόμη ψηλότερα στην «ἐλευθερία», το μέσο για την επίτευξη του στόχου δηλαδή τη «σωτηρία». Εὐλόγα μπορούμε να σκεφτοῦμε ὅτι η τοποθέτηση των λέξεων με αυτή τη σειρά υπαινίσσεται το θεμελιώδες ζήτημα για το ελληνικό ἔθνος.

ὥστε
τούς
πρότερον
αὐτῶν
ἄρχοντας,
ἔλθειν
ὡς αὐτούς
τὴν ἀρχὴν
παραδώσοντας.
ὥστ'
εἴτις
ἔροϊτόμε,
τί
νομίζω
μέγιστον

ὥστε ὀποῦ
ἐκείνοι
προτιτερα
αὐτούς τούς ἀθηναῖους
ὀποῦ ἤρχαν ἐξουσίαζον ἐκυριευσον
ἤλθεν ἐφθασαν ἀφιχθησαν παραγεγόνασι
εἰς αὐτούς τούς ἀθηναῖους
τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν προστασίαν
διὰ νὰ παραδόσωσι ἐγχειρήσωσι ἀφιερῶσωσι
λοιπόν¹²²⁸
ἀνίσως τινάς
ἤθελε ἐρωτήση (πεύσηται) ἐμένα
ποῖον ἀποτελεσμα πλεονέκτημα κατόρθωμα
λογιάζω ὑπολάμβάνω
μεγαλώτατον ἀνώτατον ὑπερφυέστατον

εἶναι

141r

εἶναι
τῶν
εὐαγόρα
πεπραγμένων,
πότερον
τάς ἐπιμελείας,
καί τας παρασκευάς
τάς πρὸς λακεδαιμονίους,
δί' ὧν
τά προειρημένα
γέγονεν,
ἢ
τόν τελευταῖον
πόλεμον,
ἢ
τὴν κατάληψιν

ὅτι ὑπ: καί εἶναι
ἀπό ἐκεῖνα
ἀπό τόν εὐαγόρα
ὀποῦ ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν ἠνήθησαν
ποῖο ἀπό τὰ δύο νομίζω μέγιστον
τάς σπουδάς φροντίδας μερίμνας κηδεμονίας
προθυμίας¹²²⁹
καί τας ἐτοιμασίας συγκρωτήσεις ἅς ἐποίησεν
ἐναντίον εἰς τούς λακεδαιμονίους
διὰ μέσου τῶν ὀποῖων ἐπιμελειῶν καί
παρασκευῶν
τά λεχθέντα ὑποθέντα προγραφέντα
ἔγιναν ἐτελειώθησαν ἐξηργάσθησαν
ἢ νομίζω μέγιστον
τὴν τελευταῖαν ὀλουστερινὴν ἐσχάτην ἢ
ἐποίησεν κατὰ τῶν περσῶν
τὴν μάχην
ἢ νομίζω μέγιστον
τὴν λήψιν ἀπόκτησιν ἐγκράτειαν

¹²²⁸ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαί, σ. 305 : διαπόρησις.

¹²²⁹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 160, ἐπιμέλεια σπουδὴ

τῆς βασιλείας,
ἢ τὴν ὅλην
τῶν πραγμάτων
διοίκησιν;
εἰς πολλήν
ἀπορίαν
ἂν κατασταίην.
τοῦτο
γάρ
μοι
δοκεῖ
μέγιστον
εἶναι,
καί θαυμαστότατον,
καθ' ὅτι
ἂν αὐτῶν
ἐπιστήσω
τὴν γνώμην,
ὥστ
εἵτινες
τῶν προγεγενημένων

δί' ἀρετὴν
ἀθάνατοι
γεγόνασιν,
οἶμαι
κάκεινον
ἀξιῶσθαι
ταύτης τῆς δωρεᾶς,

σημεῖοις

χρῶμενος,
ὅτι
καί τόν ἐνθάδε βίον
εὐτυχέστερον,
καί θεοφιλέστερον
ἐκείνων
διαδεβίωκε.

τῆς βασιλείας σαλαμῖνος
ἢ τὴν ὅλην
τῶν βασιλικῶν ὑποθέσεων
κυβέρνησιν οἰκονομίαν
εἰς περισσὴν μεγάλην
ἀμφιβολίαν ἀμιχανία
ἤθελε κατασταθῶ φθάσω καταντήσω ἔλθω
αὐτό τό ἔργον
διότι
εἰς τοῦ λόγου μου
φαίνεται κρίνεται
μεγαλώτατον ἀνώτατον
ὅτι ὑπ: καί εἶναι
καί ἐπαινετώτατον ἀξιαγαστότατον
εἰς ποῖον
ἤθελε ἀπό αὐτά τά πλεονεκτήματα
καταστήσω θέσω βάλλω
τὴν διάνοιαν τόν στοχασμόν συλλογισμόν μου
ὥστε ὅπου¹²³⁰
ἀνίσως μερικοί
ἀπό ἐκείνους ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν
ἐχρηματίσαν ἐστάθησαν προτίτερα ἀπό αὐτόν
διὰ τὴν ἐνάρετον ζώην πολιτείαν
ἀοιδημοὶ αἰώνιοι ἀείμνηστοὶ περίβλεπτοι
ἔγιναν ἐστάθησαν
νομίζω λογιάζω ὑπολαμβάνω
ὅτι καί ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας
ἤθελε ἀξιωθῆ λάβη ἀπολαύση
αὐτό τό δῶρον αὐτό τό προνόμιον χάρισμα τῆς
ἀθανασίας
σημεῖα σύμβολα παραδείγματα τῆς ἀθανασίας
του
μεταχειρίζωμαι μετέρχωμαι
διότι
τόν παρόντα βίον
ὀλβιώτερον εὐδαιμονέστερον
καί ὀσιώτερον ἀγιώτερον
ἀπό ἐκείνους τοῦς παλαιούς προγεγενημένους
ἐζήτησεν ἐπέρασεν ἐβίωσεν

¹²³⁰ Βλ. ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 305 : ἀποθέωσις τῆς εὐδαιμονίας ἔνεκα.

τῶν μὲν
γάρ
ἡμιθέων

ἀπό τούς
διότι ἡμεῖς
ἦρωας ἡμιθέους παλαιούς ἄνδρας

τους

141v

τούς πλείστους
καί ὀνομαστοτάτους

τούς περισσοτέρους
καί τούς πλέον ὀνομαστούς περιοννύμους
περιποίστους περιβοήτους¹²³¹

εὐρήσομεν,

θέλει δυνηθῶμεν νά εὐρωμεν τύχωμεν
λάχωμεν

ταῖς μεγίσταις
συμφοραῖς
περιπεσόντας.

μεγαλωτάτους
εἰς συμφοράς δυστυχίας κινδύνους
ὅτι περιπεπτώκασιν ἐξώκειλαν
κατην(ύ)χθησαν

εὐαγόρας

ὁ εὐαγόρας

δέ

ὅμως

οὐ μόνον

ὄχι μοναχά

θαυμαστότατος

ἐπαινετώτατος ἀξιαγαστότατος

ἐξ' ἀρχῆς ὧν

ἐκ πρώτης γραμμῆς τό ζῆν ἐκ πρώτης τριχῶς ἐκ
νεῶτητος

διετέλεσεν,

διήνυσεν διεπέρασεν τήν ζωήν του

ἀλλά

ἀμή διετέλεσεν

καί μακαριώτατος.

καί εὐτυχέστερος εὐδαιμονέστερος ὀλβιώτερος

τί

ποῖον εἶδος

γάρ

διότι

ἀπέλιπεν

ἄφησεν ἐγκατέληπεν ἐπαρέτησεν οὐκ
ἀπηλαυσεν

εὐδαιμονίας;

εὐτυχίας

ὅς

ὁ ὁποῖος εὐαγόρας¹²³²

τοιούτων μὲν

τέτοιους

προγόνων

θαυμαστούς προγόνους προπάτορας¹²³³

ἔτυχεν,

ἔλαβεν ἀπεκτησεν ἠξιώθη

οἴων

ὁποῖους προγόνους

οὐδεῖς

κάνέννας

ἄλλος,

ἄλλος οὐκ πώθησεν

¹²³¹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 319, περίπυστα διαβόητα.

¹²³² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ
τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 305 : ἐπίλογος κατ' ἀνακεφαλαίωσιν.

¹²³³ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. III, σ. 375, πρόγονος πρόπαππος, προπάτωρ, συγγενής, ἢ
πρεσβύτερος ἀνὴρ.

πλήν
εἴτις
ἀπό τῶν αὐτῶν
ἐκείνω
γέγονε.
τοσοῦτον
δέ
καί τῷ σώματι

τῶν ἄλλων,
καί τῇ ῥώμῃ
διήνεγκεν,
ὥστε
μή μόνον σαλαμίνοσ,
ἀλλά
καί τῆσ ἀσίας ἀπάσῃσ
ἄξιουσ
εἶναι
τυραννεῖν.
κάλλιστα
δέ
κτησάμενοσ
τῆν βασιλείαν,
ἐν ταύτῃ
τόν βίον
διετέλεσε.
θνητόσ
δέ
γενόμενοσ,
ἀθάνατον
τῆν περί αὐτοῦ
μνήμην
κατέλιπε.
τοσοῦτον
δ'
ἐβίω
χρόνον,

πάρεξ ἔτυχεν
ἀνίσωσ τινάσ
ἀπό αὐτούσ τούσ ἰδίουσ προγόνουσ
μέ ἐκείνον τόν εὐαγόρα
ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν
κατά τόσον πολλά
καί
κατά τό σῶμα κατά τό ἀνάστημα μεγαλειῶν
τοῦ σώματοσ
ἀπό τούσ ἄλλουσ ἀνοῦ'σ
καί κατά τῆν ἀνδρείαν γενναιότητα ἰσχύν
διέφερεν διήλαττε ὑπερῆχε
ὥστε ὅποῦ
ὄχι μονάχα τῆν πόλιν σαλαμίνα
ἀμή ἄξιουσ εἶναι τυραννεῖν
τῆν ἀνατολήν ὅλην
ἱκανόσ ἀρκετόσ
ὑπῆρχε καί ἦτον
νά τυραννῆ βασιλεὺ ἔξουσιάσῃ
δικαιότατα ὀρθότατα ἐνομότατα
καί
ἀφ' οὗ ἀπέκτησεν ἔλαβεν προσεπορήσατο
τῆν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
εἰσ αὐτῆν τῆν βασιλείαν
τῆν ζωῆν του
διήνυσεν διεπέρασεν
θνητόσ φθαρτόσ πρόσκαιροσ
καί
μέ ὅλον ὅποῦ ἔγινεν ὑπῆρξεν ἐχρημάτισεν
ἀοίδημον αἰώνιον παντοτεινόν
διά τόν ἑαυτόν του
τό μνημόσυνον ἐνθύμημα ὄνομα
ἄφησεν ἐπαρήτησεν
κατά τόσον καιρόν
Καί
ἐζησεν ἐβίωσεν
Καιρόν

ὥστε

142r

ὥστε	ὥστε ὅπου
μήτε	δεν
τοῦ γήρωσ	ἀπό τό γηρατεῖον πρε(σ)βεῖον
ἄμοιρος	ἀκοινωνητος ἀμαίτοχος (ἄριστος)
γενέσθαι,	ὑστεριμένος
μήτε	ἔγινεν δέν ὑπῆρξεν δέν ἐχρημάτισεν
τῶν νοσημάτων	μήτε
μετασχεῖν	ἀπό τά νοσήματα ἀρρώστιας ἀπό τά πάθη τοῦ
τῶν	σώματος
διά ταύτην τήν ἡλικίαν	μετέσχη ἐκοινωνήσε ἐδοκίμασε
γενομενων.	τά ὅποια
πρός	διά αἰτίαν αὐτῆς τῆς γεροντικῆς ἡλικίας ἦτοι
δέ	διά τό γειρατεῖον
τούτοις;	γίνονται ἐπέρχονται συμβαίνουσι ἀκολουθοῦ
ὁ	κοντά
δοκεῖ	καί
σπανιώτατον	εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα προτερήματα ὁ
εἶν:	εὐαγόρας
καί χαλεπώτατον,	τό ὅποῖον αὐτό ¹²³⁴
εὐπαιδίας	φαίνεται κρίνεται
τυχεῖν	ὀλιγώτατον βραχύτατον λίαν σπανιάκις
ἅμα	ὀλιγάκις ἀκολουθῶν τῶ τῶν αὐτῶν βίων
καί πολυπαιδίας,	ὅτι ὑπ: καί εἶναι
οὐδέ	καί δυσκολώτατον δυσχερέστατον
τούτου	ἐργωδέστατον δυσεπιτυχύτατον
διήμαρτεν,	καλά ἐνάρετα τέκνα
ἀλλά	τό νά τύχη ἀποκτήση λάχη ἀξιωθῆ γενήσῃ
καί τοῦτ(')	ὁμοῦ ἐν ταυτῶ
αὐτῶ	δηλ: πολλά περισσά
συνέπεσε.	οὐκ
καί	μήτε αὐτό λέγω
τό μέγιστον	ἀπέτυχεν δέν ὑστερήθη
	ἀμή
	καί αὐτό τό τυχεῖν εὐπαιδείας καί
	πολυπαιδείας
	εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα
	συνέβη ἠκολούθησε συνεγένετο
	καί διά νά εἰπῶ
	τό μεγαλήτερον ἀνώτερον

¹²³⁴ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περι τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 306 : εὐπαιδία. πολυπαιδία.

ὅτι	πῶς ὁ εὐαγόρας
τῶν	ἀπό ἐκείνους
ἐξ' αὐτοῦ	ἀπό αὐτόν τόν εὐαγόρα
γενομένων,	ὅπου ἐγενήθησαν ἐκινήθησαν ἐτέχθησαν
	ἐξῆλθον
οὐδένα	διὰ κἀνένα
κατέλιπεν	ἄφησεν δέν ἐπαρητησεν δέν ἐγκατεληπεν
ιδιωτικοῖς	ιδιωτικὰς ιδιωρῶρίθμους ταπεινάς εὐτελεῖς
ὀνόμασι	μέ ὀνοματα κλῆσεις προσηγορίας
προσαγορευόμενον.	νά προσαγορεύεται ὀνομάζεται καλῆται
ἀλλά	ἀμή
τόν μὲν	τόν ἕνα του υἱόν κατέλιπεν
βασιλέα	βασιλεύς αὐτοκράτωρ
καλούμενον,	νά καλῆται ὀνομάζεται προσαγορεύεται
τούς δ'	τούς ἄλλους ὀνομασεν
ἄνακτας,	σατράπας ἄρχοντας ἡγεμόνας
τάς δ'	τάς θυγατέρας κατέληπεν προσαγορεύεσαι
ἀνάσσας.	βασίλισσας ἀρχόντισσας ¹²³⁵
ὥστ'	ὥστε ὅπου ¹²³⁶
εἵτινες	ἀνίσως μερικοί
τῶν ποιητῶν	ἀπό τούς ποιητάς στοιχοῦργούς ἐποποιούς
περίτινος	διὰ κἀνένα
τῶν προγεγεννημένων	ἀπό ἐκείνους ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν
	ἐχρημάτισαν
ὑπερβολαῖς	ὑπερβολικούς ἐπαίνους εὐφημίας
κέχρηται	μεταχειρίζονται μετέρχονται
λέγοντες,	καί λέγουσι κυρίττουσι διηγοῦνται
ὥς	ὅτι πῶς ὁ δεινα ἦρωας
ἦν	ὑπῆρχε καί ἦτον
θεός	Θεός
ἐν ἀνοῖ'ς,	ἀναμεταξύ εἰς τούς ἀνοῦ'ς
ἢ δαίμων	ἢ ἄγγελος θεῖος οὐράνιος αὐτός ¹²³⁷
ἀλλ' οὐ	καί ὄχι ὅτι
θνητός,	ἦτον φθαρτός πρόσκαιρος
ἅπαντα τά τοιαῦτα	ὅλα αὐτά τά τέτοια ἐπίθετα αἰ ἐπωνυμῖαι
περί τήν	εἰς την
ἐκείνου	ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου

¹²³⁵ Βλ. Ἀρποκρατίωνος Λεξικόν : ἀνακτες

¹²³⁶ Ο. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 306 : ὑπερβολαὶ ποιητικά.

¹²³⁷ Ο Κοραῆς ἐπισημαίνει την ἀναφορὰ του Ησίοδου για τους Δαίμονας οι οποίοι ἔχουν φύση μεταξύ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Εδῶ η πρφρ. χρησιμοποιεῖ το λόγο της Ορθοδοξίας.

ὀηθῆναι
φύσιν
μάλιστ'

νά ὀηθῶσι εἰπωθῶσι
φυσικὴν ἀγχίνοϊαν εἰς τὴν ἀρετὴν
κυρίως κατ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερον

ἄν ἀρμόσειε.

142v

ἄν ἀρμόσειε.

ἤθελε ἀρμόσωσι συντείνωσι συμβάλλωσι

τῶν μὲν οὖν εἰς εὐαγόραν πολλά μὲν οἶομαι παραλιπεῖν.

ὕστερίζω γάρ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐμαντοῦ, μεθ' ἧς ἀκριβέστερον καὶ φιλοπῶ

νώτερον ἐξεργασάμην ἄν τὸν ἔπαινον τοῦτον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν,

ὅσον ἦν κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν, οὐκ ἀνεγκωμιάστος ἐστίν. ἐγώ

δ' ὦ νικόκλεις, ἡγοῦμαι καλὰ μὲν εἶναι μνημεῖα, καὶ τὰς τῶν

σωμάτων εἰκόνας. πολὺ μὲν τοι πλείονος ἀξίας τὰς τῶν πράξεων, καὶ

τῆς διανοίας, ἅς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνηκῶς ἔχουσι

θεωρήσειε. προκρίνω δέ ταύτας, πρῶτον μὲν εἰδῶς τοὺς καλοὺς καὶ

ἀγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ σώματος σεμνυνο-

μενος ὡς ἐπὶ τοῖς ἔργοις, καὶ τῇ μνήμῃ φιλοτιμούμενος.

ἔπειθ' : μετὰ ταῦτα ἡγοῦμαι τὰς εἰκόνας τῶν πράξεων καὶ τῆς διανοίας

πλείονος ἀξίας τῶν σωμάτων.

143r

ὅτι
τούς μὲν τύπους

ἀναγκαῖον
παρὰ τούτοις

διότι
οἱ τύποι αἱ εἰκόνες τὰ ἀγάλματα αἱ
ἀνδριάνται
ἀναγκαῖον ἐστί
νά ὑπ: σι νά εἶναι εὐρίσκονται νά μένωσι

εἶναι	εἶναι
μόνον	μοναχά
παρ' οἷς	κοντά εἰς ἐκείνους τούς τύπους εἰς τούς ὁποίους
ἄν	ἤθελε
σταθῶσι	ἀνασταθῶσι (ἐννδανοιθῶσι) κατασκευασθῶσι
τούς	οἱ
δέ	ὅμως
λόγους	ῥητορικοί ἐπαινετικοί ἐγκωμιαστικοί λόγοι
ἐξανεχθῆναι,	νά ἐξανεχθῶσι διαδοθῶσι νά εὐγῶσι ἔλθῶσι εἰς τό φως
οἷον τ' ἐστίν	δυνατόν ἐνόν ἐφηκτόν
εἰς τήν ἑλλάδα	εἰς ὅλην τήν ἑλληνικήν γῆν
διαδοθέντας	καί διά νά δοθῶσι διασπαρθῶσι διανεμιθῶσι μερισθῶσι
ἐν ταῖς εὐφρονούντων,	τῶν φρονίμων γνωστικῶν συνετῶν ἀνῶ'ν
διατριβαῖς	εἰς τάς διατριβάς συνουσίας ὁμιλίας συναναστροφάς
ἀγαπᾶσθαι.	καί νά ἀγαπῶνται στέργωνται ἐπαινῶνται ἀναγινώσκωνται
παρ' οἷς	κοντά εἰς τούς ὁποίους φρονίμους
κρεῖττον	καλλιώτερον ὠφελιμότερον
ἐστιν,	ὑπάρχει καί εἶναι
ἢ	παρά νά εὐδοκιμῶνται
παρά τοῖς ἄλλοις ἅπασιν	κοντά εἰς ὅλους τούς ἄλλους ἀγελέους ἀμαθεῖς ἀνοῦ'ς
εὐδοκιμεῖν.	νά εὐδοκιμῶνται ἐπαινῶνται ἐγκωμιάζωνται
πρός δέ τούτοις	καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα προκρίνω τάς εἰκόνα(ς) τῶν πρά(ξεων) τῆς διανοίας
ὅτι τοῖς μέν πεπλασμένοις,	διότι μέ τά πεπλασμένα γεγλημένα ἀγάλματα
καί τοῖς γεγραμμένοις,	καί μέ γεγραμμένας ἰσορισμένας ζωγραφισμένας εἰκόνας
οὐδεῖς	δέν κἀνένας ἄνῶς
ἄν	ἤθελε
τήν σώματος	τήν ἀρετήν τοῦ σώματος
φύσιν	ἐπιτηδειότητα γνῶσιν σύνεσιν
ὁμοιώσειε,	παρομιάζει ἐξεικονήσει ἐξιστορήσει φανερώσει
τούς	τά
δέ	ὅμως
τρόπους	καλά τά ἐνάρετα ἦθη
τούς ἀλλήλων,	τῶν ἄλλων ἀναμεταξύ τους ἀνάμεσαν τους ὁ

καί τάς διανοίας	οἷς τοῦ ετέρου ¹²³⁸ καί τούς στοχασμούς συλλογισμούς διανοήματα
τάς	όπου
ἐν τοῖς λεγομένοις	εἰς τά λεγόμενα ἦτοι εἰς τούς λόγους του
ἐνούσας,	ὕπ: εὗρισκονται θεωροῦνται ἱστοροῦνται ἐγκωμιάζονται
ἐκ τούτων	ἀπό αὐτούς τούς αἰπενετικούς ῥητορικούς λόγους
ῥάδιον	εὐκόλον εὐμαρές
ἐστι	ὕπ: καί εἶναι
μιμῆσθαι	νά μιμῶνται ἀκολουθοῦσι
τοῖς	ἐκείνους
μή ῥαθυμῆν	νά μήν ῥαθυμῶσι ἀμελοῦσι ῥαστονευωσι
αἰρουμένοις,	όπου αἰροῦνται προτιμοῦσι προκρίνουσι
ἀλλά	ἀμή
χρηστοῖς	χρηστοί καλοί ἐνάρετοι
εἶναι	νά ὕπ: νά εἶναι
βουλομένοις.	βούλονται θέλου ἀγαποῦσι
ὧν ἕνεκα	διά ὅποια αὐτά ἄνω εἰρημένα ¹²³⁹
καί μᾶλλον	περισσότερον
ἐπεχείρησε	ἐβάλθηκα ἐσπούδασα ἐπεμελήθην ἠγωνίσθην
γράφειν	νά γράψω συνθέσω σχεδιάσω ἐκπονίσω κατασκευάσω
αὐτόν τόν λόγον,	αὐτόν τόν ἐπιτάφειον λόγον ¹²⁴⁰
ἠγούμενος	ἐπειδή νομίζω λογιάζω ὑπολαμβάνω
καί σοί,	καί εἰς ἐσένα τόν ἴδιον
καί ταῖς σοῖς παισί,	καί εἰς τά ἐδικά σου τέκνα υἱούς παιδιά
καί τοῖς ἄλλοις	καί εἰς τούς ἄλλους
τοῖς ἀπ' εὐαγόρου	ἀπό ἐκείνον τόν εὐαγόρα
γεγονόσι	όπου ἐγενήθησαν ὀρμοῦνται ἐξάγονται
πολύ	κατά πολλά λέγω

¹²³⁸ Η υπόθεση «τῶν ἄλλων» ἀνήκει στον Auger, ὅπως σημειώνει ο Κοραῆς.

¹²³⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 307 : παράκλησις Νικοκλέους εἰς τῆς πατρῶας ἀρετῆς μίμησιν.

¹²⁴⁰ Βλ., ὁ. π., Αθανασίου του Παρίου, Ρητορική Πραγματεία ἦτοι τῆς Ἐρμογένους τοῦ Ταρσέως Ρητορικής Τέχνης ἐξήγησις, Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδία τὰ περὶ Ἐπιδεικτικοῦ Γένους, Κεφ. Ε' σ. 18 : διὰ δὴ ταῦτα, καὶ μετὰ τὴν τῶν ἐγκωμίων συμπλήρωσιν, εὐ ἔχει καὶ λυσιτελῶς, ἵνα τὸν ἐπίλογον προτρεπτικὸν ποιῇ, πρὸς τὴν τοῦ ἐγκωμιασθέντος μίμησιν. ὅτι (φησὶν Ἰσοκράτης) τοῖς μὲν πεπλασμένοις, ...ἐπεχείρησα γράφειν τοῦτον τὸν λόγον. - ἐπιτάφιος λόγος . Το θέμα ἀπασχολεῖ τους κριτικούς ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

καλλίστην
ἄν γενέσθαι
ταύτην τήν παρακλήσιν,

εἷ τις
ἄθροίσας

τάς ἀρετάς

τάς ἐκείνου,
καί τῷ λόγῳ

κοσμήσας,
παραδαίη

καλλωτάτην ὠφελιμωτάτην χρησιμωτάτην
ὅτι θέλει γένει ὑπάρξει χρηματίση
αὐτήν τήν προτροπήν παρακίνησιν εἰς τήν
ἀρετήν

ἀνίσως τινάς
ἤθελε συναθροίση συλλεξη συναγείρη
συμμαζωξη

τάς ἐναρέτους πράξεις κατορθώματα
ἀνδραγαθήματα

ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου
καί μέ τόν ρη(το)ρικόν ἐπαινετικόν τεχνηκόν
λόγον

ἤθελε κοσμήση στολήση καλλίνη
καί ἤθελε παραδώση ἐγχειρίση

143v

θεωρεῖν
ὑμῖν,
καί συνδιατρίβειν

αὐταῖς.
τούς μέν γάρ
ἄλλους
προτρέπομεν
ἐπί τήν φιφίᾶ'ν,

ἐτέρους
ἐπαινοῦντες,

ἵνα
ζηλοῦντες.
ἐκ τούτων
τούς
εὐλογομένους,

τῶν αὐτῶν
ἐκείνοις

νά θεωρεῖται βλέπεται κατοπτεύεται
εἰς ἐσάς

καί νά συνδιατρίβεται ἐνασχολεῖσθαι
καταγίνεσθαι ἀδολεσχεῖται

εἰς αὐτάς τάς ἀρετάς πράξεις
διότι ἡμεῖς οἱ ρητορωδιδασκαλοι
τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς

παρακινούμεν ἐρεθίζωμεν παρωτρυνμεν
εἰς τήν χρῆσιν μεταχειρησιν κατορθωσιν τῆς
ἀρετῆς

ἄλλους ἀνοῦ'ς
μέ τό νά ἐπαινώμεν ἐγκωμιάζωμεν αἰνῶμεν
(εὐρημωμεν)^{1241*} ὑμῶμεν

ὅπως
μέ τό νά ζηλῶσι ἀκολουθῶσι μιμῶνται
ἀπό αὐτούς τούς ἐπαινετικούς λόγους
ἐκείνους

ὁποῦ ἐπαινοῦνται ἐγκωμιάζονται
μεγαλύνονται

αὐτά τά
μέ ἐκείνους τούς ἐγκωμιαζομένους

¹²⁴¹ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, Vol. II, σ. 230, : εὐρημον· καλλιπέες. / Εὐρήμων· εὐφραδής, εὐγλωττος.

ἐπιτηδευμάτων ἐπιθυμῶσιν.	εὐλογουμένους ἴδια κατορθώματα ἀνδραγαθήματα ἔργα ἤθελε ἐπιθυμῶσι ἀγαπῶσι ἰμειρονται γλύχονται ἐφίεται
ἐγώ	ἐγώ ὁ ἰσοκράτης ¹²⁴²
δέ	καί
σε,	ἐσένα
καί τούς σούς, οὐκ	καί τούς συγγενεῖς ἐδικούς σου προσήκοντά σοι δεν
ἀλλοτρίοις παραδείγμασι	ἀλλότρια ξένα ὀθνεῖα ἄλλης γενεάς παραδείγματα ὑποδείγματα ἐξωμπλια ἀρχέτυπα
χρῶμενος, ἀλλ'	μέ τό νά χρῶμαι μεταχειρίζωμαι μετέρχωμαι ἀμή παρακαλῶ σε καί τούς σούς χρῶμενος παραδείγμασι
οἰκεί(ν)οις,	οἰκεῖα συγγεν(εῖ) ἐκ τῶν οἴκωθεν ἐκ τῆς ἐδικῆς σου συγγενείας ¹²⁴³
παρακαλῶ	παρακινῶ δέν ἐρεθίζω δέ προτρύνω δέν διεγείρω εἰς τήν ἀρετήν
καί συμβουλεύω	καί παρακινῶ ἐρμινεύω διδάσκω νουθετῶ ὑφηγοῦμαι ὑποτίθεμαι
προσέχειν	νά προσέχης ἐπιμελῆσαι νά εἶσαι ἔξηπνος προσεκτικός
τόν νοῦν, ὅπως	κατά τόν νοῦν διά να
καί λέγειν καί πράττειν	νά λέγης ὀμιλῆς διδασκῆς καί νά πράττης ποιῆς κάμνης τήν ἀρετήν ¹²⁴⁴
μηδενός ἦττον	ἀπό κανένα ὄχι ὀλιγότερον
δυνήση τῶν ἑλλήνων.	ἤθελε δυνηθῆς ἰσχύσης ἠμπορέσης ἀπό τούς ἑλληνας
καί μή νόμιζε με	καί μήν νομίζεις μή λογιάζης μή ὑπολαμβάνης μή κρίνης ἐμένα ¹²⁴⁵
καταγινώσκειν	ὅτι καταγινώσκω κατακρίνω κατηγορῶ καταψηφῆζω ἀτιμάζω ἐσένα

¹²⁴² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί - Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 308 : καί λέγειν καί πράττειν δύνασθαι.

¹²⁴³ Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Κοραῆς, τὸ συγκεκριμένο ἀποτελεῖ λόγῳ καί ἔργῳ τῶν σφετέρων προγόνων παράδειγμα.

¹²⁴⁴ «Λέγειν» καί «πράττειν» : σκοπὸς τῆς παιδείας κατὰ τὸν Ἰσοκράτη.

¹²⁴⁵ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καί Ἐπιστολαί / Ἀρποκρατίωνος καί Σουῖδα περὶ τινων παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 308 : προκατάληψις ἐγκωμιστικῆ.

ὡς	ὅτι πῶς
νῦν	τώρα τὴν σήμερον
ἀμελεῖς,	ὀκνηρεῖς καταφρονεῖς παραβλέπεις ἀμελεῖς
	τὴν ἀρετὴν
ὅτι	διότι
πολλάκις	πολλαῖς φοραῖς
σοι	εἰς τοῦ λόγου σου
διακελεύσομαι	προστάζω διωρίζω παραγγέλω διατίθημι
περὶ τῶν αὐτῶν.	διὰ αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα διὰ τὰς ἰδίας ἀρετάς
οὐ γάρ	δέν δίδη
οὔτε ἐμέ	μήτε ἐμένα
λέληθεν,	ἐγέλασεν δέν ἐλάνθασεν δέν ἠπάτησεν
οὔτε τοὺς ἄλλους,	μήτε τοὺς ἄλλους πένητες δηλ: πάντες
	γινωσκουσι
ὅτι καὶ μόνος καὶ πρῶτος	πῶς καὶ μοναχός καὶ πρῶτιστος ἐσὺ
τῶν	ἀπό
ἐν τυραννίδι	εἰς τυραννίδα βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
καὶ πλούτῳ	καὶ τὸν πλοῦτον ὄλβον θησαυρόν
καὶ τρυφαῖς	καὶ εἰς τὰς τρυφὰς καθηδυπαθεία σπατάλας ¹²⁴⁶
ὄντων	ἐκείνους ὅπου ὑπ: καὶ εἶναι εὐρίσκονται
φιλοσοφεῖν	νά φιλοσοφῆς ἐπιχειρήζουσαι τὴν φιφίαν
	θεωρίαν τῶν ὄντων ¹²⁴⁷
καὶ φιλοπονεῖν	καὶ νά φιλοπονῆς φιλεργῆς μοχθῆς κοπιάζης
	εἰς τὴν ἀπόκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ¹²⁴⁸
ἐπεχειρήσας.	ἐβάλθης ἐσπουδασες ἠγωνίσθης ἐπεμελήθης ¹²⁴⁹
οὐδ'	μήτε ἔλαθεν ἐμένα
ὅτι	ὅτι πῶς
πολλούς	περισσοὺς
τῶν βασιλέων	ἀπό τοὺς βασιλεῖς ἄννακτας ἡγεμόνας
ποιήσεις,	θέλει ποιήσεις κάμνης ἀποκαταστήσης
ζηλώσαντας,	νά ζηλώσωσι μιμηθῶσι ἀκολουθήσωσι
τὴν σὴν παιδευσιν	τὴν ἐδικὴν σου μάθησιν γύμνασιν
τούτων τῶν	αὐτὰς τὰς συνδιατριβὰς

144r

¹²⁴⁶ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 63, σπαταλαῖ· τρυφᾶ

¹²⁴⁷ Βλ. ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 245, φιλόσοφος· ὁ πάντων πειραθείς, φιλομαθής

¹²⁴⁸ Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 245, φιλοπόνος· φιλεργός, σπουδαῖος

¹²⁴⁹ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 308 : φιλοσοφεῖν. φιλοπονεῖν, σ. 681 : φιλοσοφεῖν ἀντὶ τοῦ πονεῖσθαι φάσκειν. ἰσοκράτης περὶ τῆς εἰρήνης.

διατριβῶν ἐπιθυμῆιν,	ἀσκήσεις γυμνάσεις τὰ ἴδια παιδεύματα καί νά ἐπιθυμῶσιν ἐφίενται ἀγαπῶσιν ἐπιποθῶσιν
ἀφεμένους	καί νά ἀφεθῶσιν ἀπομακρυνθῶσιν ἀποχωρισθῶσιν ἀποστιθῶσιν
ἐφ' οἷς λίαν χαίρουσιν.	ἀπό ἐκεῖνα τὰ ἔργα εἰς τὰ ὅποια κατά πολλά ( ) ἡδυνονται ἀρέσκονται εὐφραίνονται ἐνασχολοῦνται καταγίνονται τώρα τήν σήμερον
ἀλλ' ὅμως ἐγώ ταῦτα εἰδώς, οὐδέν ἦττον καί ποιῶν καί ποιήσω ταυτόν, ὅπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἱ θεαταί. καί γάρ ἐκεῖνοι παρακελεύονται	μέ ὄλον τοῦτο ¹²⁵⁰ ἐγώ ὁ ἰσοκράτης αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα μέ ὄλον ὅπου ἤξεύρω γινώσκω ἐπίσταμαι ὄχι ὀλιγότερον δηλ: περισσότερον καί ποιῶ κάμνω ἐργάζωμαι καί θέλει ποιήσω κάμω πράξω ἐκεῖνο τό ἴδιον τό ὅμοιον παραπλησιον τό ὅποιον εἰς τὰ γυμνικά ἀθλητικά παλαιστικά τὰ ἀγωνίσματα παλαίσματα ἄθλα οἱ ἐπόπται οἱ θεωροί ποιοῦσιν διότι ἐπειδή ἐκεῖνοι οἱ θεαταί παρακελεύωσι δέν ἐρεθίζωσι δέν προτρύνουσι δέν ἀπαλειφωσι τούς δρομέους ἐκείνους ὅπου τρέχουσι μέ τούς ἵππους ¹²⁵¹
τῶν δρομέων	δέν ὅπου ἀπελειφθησαν ἔμειναν ὀπίσω ἦτοι ἐνίκησαν
οὐ τοῖς ἀπολελειμμένοις,	ἀμή παρακελευωσι ἐκείνους
ἀλλά τοῖς περί τῆς νίκης ἀγωνιζόμενοις ἐμόν μὲν οὖν	διά τήν (κίνησιν) δηλ: διά νά φανῶσι νικηταί ὅπου ἀγωνίζονται ἀμιλλῶνται τρέχουσι ἴδιον ἐδικόν μου ἔργον Λοιπόν

¹²⁵⁰ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἀπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουΐδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 308 : ὁμοίως.

¹²⁵¹ «Δρομαῖος» : Ευριπίδη Ελένη 543 : «οὐχ ὡς δρομαῖα πῶλος». / Αριστοφάνους Ειρήνη 160 : «δρομαῖαν πτέρυγ' ἐκτείνων».

ἐστί	ὕπ: καί εἶναι
καί	καί ἴδιον ἔργον ὕπ:
τῶν ἄλλων φίλων	καί τῶν ἄλλων ἠγαπημένων ἐρασιμίων
ταῦτα	τέτοιας συμβουλᾶς διδασκαλίας
καί λέγειν	νά λέγωμεν ὁμιλῶμεν συμβουλευόμεν
	διδασκομεν
καί γράφειν,	καί νά γράφωμεν συνθέτωμεν σχεδιάσωμεν
	ἐγχαραττωμεν
ἐξ' ὧν	διά μέσου τῶν ὁποίων
μέλλομέν	θέλωμεν βουλώμεθα ἔχωμεν σκοπόν
σε	ἐσένα
παροξύνειν	νά παρακινῶμεν ἐρεθίζωμεν παρακαλῶμεν
	παροτρύνωμεν
ὀρέγεσθαι	νά ὀρέγεσαι ἐφίεσαι ἀγαπᾶς ἐπιθυμεῖς
	γλίχεσαι
τούτων,	αὐτάς τάς ἀρετάς
ὧνπερ καί νῦν	ἀπό τάς ὁποίας τώρα
τυγχάνεις ἐπιθυμῶν	ἐπιθυμεῖς ὀρεγεσαι ἀγαπᾶς ἐφίεσαι
	ἰμειρεσαι*
σοί	εἰς τοῦ λόγου σου
δέ	καί ¹²⁵²
προσῆκει	πρέπει ἀρμόζει
μηδέν	νά μήν τελείως τό σύνολον
ἐλλείπην,	ἐλλήπης ὑστερῆσαι νά μήν εἶσαι ἐλλήπης
	κατώτερος
ἀλλ'	ἀμή προσῆκει
ὥσπερ	καθώς ἐπιμελῆσαι
ἐν τῷ παρόντι	τήν παρούσαν ἐνεστῶσαν ἡλικίαν
καί τόν ἄλλον χρόνον	καί κατά τόν ἄλλον ἐπίλοιπον καιρόν τῆς
	ζωῆς σου
ἐπιμελεῖσθαι,	νά ἐπιμελῆσαι φροντίζης προνοῆσαι
καί τήν ψυχὴν	καί πρέπει τήν ψυχὴν σου
ἀσκεῖν,	νά ἀσκῆς γυμνάζης ἐκπαιδεύης ἐθίζης
ὅπως	διά να
ἄξιος	ἐπάξιος κατάλληλος οἰκεῖος
ἔση	ἤθελε γέννης ὑπάρξης χρηματίσης
καί τοῦ πατρός,	τοῦ πατρός σου γεννητορός σου τοῦ
	εὐαγόρου
καί	καί ἄξιος

¹²⁵² Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ / Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 308 : ἐκ τοῦ προσήκοντος.

τῶν ἄλλων προγόνων.
ὥς

εἰς τῶν ἄλλων προγόνων προπατόρων
ἐπειδή

ἅπασι

144v

ἅπασι μὲν
προσῆκει
περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι

τὴν φρόνησιν.

μαλιστ'

δ' ὑμῖν
τοῖς
πλήστων
κυρίως
οὔσι.

χρῆ δ'
οὐκ
ἀγαπᾶν

εἰ
τῶν παρόντων

τυγχάνεις ὧν
ἤδη

κρείττων,
ἀλλ'
ἀγανακτεῖν,
εἰ

τοιούτος μὲν
αὐτός ὧν
τὴν φύσιν,

γεγονώς
δέ τό μὲν παλαιόν

εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς
πρέπει προσῆκει ἀρμόζει ἀνάγκη ἐστὶ
νά φροντίζωσι ἀγαπῶσι ἐπιμελῶνται
προκρίνωσι
τὴν γνώσιν διάκρισιν τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν
πραγμάτων
καὶ κυρίως κατ' ἐξαίρετον τρόπον περισσότερον
προσῆκει περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι τὴν φρόνησιν
καὶ εἰς ἐσᾶς
οἵτινα
τῶν περισσοτέρων πραγμάτων
κύριοι αὐθένται ἐξουσιασταί
ὑπάρχεται καὶ εἶσται
δέν πρέπει καὶ δέν προσῆκει
δεν
νά ἀγαπᾶς ἀρέσκεσαι ἀναπαύεσαι
εὐχαριστῆσαι
ἀνίσως
ἀπὸ τοὺς παρόντας ἐνεστῶτας εὐρισκομένους
ἀνοῦ'ς
ὅτι ὑπ: ς καὶ εἶσαι
τώρα
καλλιώτερος ἀνώτερος προκομενέστερος
ἀμὴ χρῆ
νά ἀγανακτῆς ἀχάλης^{1253*} ἀδημονῆς ληπῆσαι
ἀνίσως
τέτοιος θαυμαστός
ἐσὺ μέ ὅλον ὅπου ὑπ: ς καὶ εἶσαι
κατὰ τὴν φυσικὴν ἀγχίνοιαν ἐπιτηδειότητα
φρόνησιν
καὶ μέ ὅλον ὅπου ἐγενήθης ὀρμησαι κατάγεσαι
καὶ τό ἀρχαῖον τό ἀνέκαθεν ὅπου ὀρμᾶσαι

¹²⁵³ Βλ., ὁ. π., Λεξικό Βαρίνου Φαβωρίνου, σ. 126, ἄχος κατὰ τοὺς παλαιούς, ἢ ἄψωνος ἀνία. Παρά το ᾧ στερητικόν μόριον, καὶ το χαίνειν. ἢ ἄχος ἐστὶ σύγχυσις ψυχῆς, λύπη ἐπιτεταμένη.

ἀπό διός,
τό δ' ὑπογειώτατον,
ἐξ' ἀνδρός
τοιούτων τὴν ἀρετὴν,
εἰ μή
πολύ
διοίσεις
καὶ ἄλλων
καὶ τῶν
ἐν ταῖς αὐταῖς
σοι
τιμαῖς
ὄντων.
ἔστι
δ'
ἐπί σοι
μὴ διαμαρτεῖν
τούτων.
ἐάν γάρ
ἐμμένης
τῆ φιλοσοφία

καὶ τοσοῦτον
ἐπιδίδως
ὅσον περ
νῦν
ταχέως
γενήσῃ
τοιούτος,
οἶον
σε
προσήκει:-

ἀπό τόν θεόν τόν διά κατά τό γένος
καί κατά τό κατώτατον προχερέστερον γένος¹²⁵⁴
ἀπό ἕναν ἄνδ' ἄν
τέτοιων θαυμαστῶν κατά τὴν ἀρετὴν
ἀνίσως δεν
κατά πολλά
διαφέρεις δέν διενέγκης δέν διαλάττης
καὶ ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
καὶ ἀπό ἐκείνους
εἰς αὐτάς τάς
μαζύ μέ ἐσένα
τιμάς δόξας ἀξίας
ὅπου ὑπ: σι καὶ εἶναι εὐρίσκονται
ὑπ: καὶ εἶναι κεῖται εὐρίσκεται
και
εἰς τοῦ λόγου σου εἰς τὴν ἐξουσίαν θέλησίν σου
μέ τό νά μὴν διαμάρτης ἀποτύχης στερηθῆς
ἀπό αὐτά τά ἄνω εἰρημένα
ἀνίσως διότι¹²⁵⁵
πρόσκησαι ἐνασχολεῖσαι καταγίνεσαι
εἰς τὴν μελέτην κατόρθωσιν ἀπόκτησιν τῆς
φίας ἀρετῆς
καὶ ἀνίσως κατά τόσον πολλά
ἐπιδίδεις αὐξάνης προκόπτης εἰς τὴν ἀρετὴν
καθώς ἐπιδῆδει
τώρα τό γεννοῦ ἔχων
ὀγλήγορα εἰς ὀλίγον καιρόν
θέλει γέννης ὑπάρξης χρηματίσης
τέτοιος θαυμαστός
ὁ ὁποῖος (κατα)πῶς
ἐσύ
πρέπει νά εἶσαι νά γέννης

¹²⁵⁴ Πρβλ., Ἐκδοσις Γραμματικῶν Ἀρχαίων Φρυνίχου ἐκλογαὶ ρημάτων καὶ ὀνομάτων ἀττικῶν καὶ ἀποσπάσματα Ἡρωδιανοῦ ἐκ τῆς ἐκδόσεως Lobbeck ὑπὸ Α. Π., Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Κάλλους ἐν Ἀθήναις 1883, σ. 222 : Τὸ ὑπόγνον οἱ δοκιμώτατοι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τιθέασιν, ἤγνον ὑπόγνος κίνδυνος ὁ ὅσον οὐπω ἐσόμενος· τινὲς δὲ ἐπὶ τοῦ παρεληλυθότος, ὡς ἔχει καὶ παρὰ τῶ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐν τῶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιταφίῳ· τὸ ὑπόγνον τῆς ὕβρεως αἰσχυρόμενος. / Βλ., ὁ. π., Hesychius Lexicon, vol. IV, σ. 212, ὑπόγνον· προσδόκιμον. ἐγγύς, ἢ ὁμοῦ, καὶ τὸ πρὸ ὀλίγου γεγονός, καὶ τὸ ἔτοιμον, πρόσφατον.

¹²⁵⁵ Βλ., ὁ. π., Ἰσοκράτους Λόγοι Ἄπαντες καὶ Ἐπιστολαὶ - Ἀρποκρατίωνος καὶ Σουῖδα περὶ τινῶν παρ' Ἰσοκράτει λέξεων, σ. 309 : ἐκ τοῦ ραδίου.

Τέλος καί τῷ θεῷ κλέος:-

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ιστορικό πλαίσιο της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και γλώσσας κατά την τουρκοκρατία, συνάπτεται με τη θεματική της ανανέωσης του ενδιαφέροντος για τη μελέτη των κειμένων της αρχαίας κλασικής γραμματείας που ορίζεται από τη χρονική αφετηρία της ευρωπαϊκής Αναγέννησης. Η θεώρηση της αρχαίας κλασικής γραμματείας και της ανθρωπιστικής παιδείας ως ταυτόσημες, οδήγησε στη διαφορετική αντιμετώπιση των κλασικών κειμένων και στην ανάπτυξη ειδικών γνώσεων για την προσέγγιση της αρχαιότητας.

Η μελέτη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από το πρωτότυπο δημιούργησε την ανάγκη για την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και τον προβληματισμό για την εξεύρεση της κατάλληλης διδακτικής μεθόδου. Καθοριστικός παράγοντας, η συνεισφορά των Ελλήνων λογίων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της αναγεννώμενης Ιταλίας. Στη διαμόρφωση της διδακτικής μεθόδου κυριάρχησαν οι μεταφράσεις από την αρχαία ελληνική στη λατινική, οι εκδόσεις των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας με λατινική μετάφραση και σχόλια, καθώς και οι εκδόσεις διδακτικών εγχειριδίων γραμματικής και λεξικών.

Το ιστορικό πλαίσιο της καλλιέργειας των εθνικών γλωσσών δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τις πρώτες μεταφράσεις των κειμένων στις εθνικές γλώσσες. Το «γλωσσοεκπαιδευτικό» σύστημα του Νικολάου Σοφιανού, η εφαρμογή της γραμματικής στη μετάφραση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, καθώς και η αντιπαραβολή της μετάφρασης με το αρχαίο κείμενο, αποτελούν τον προπομπό των απόψεων των λογίων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού για την ελληνική γλώσσα.

Η χρησιμοποίηση της δημοτικής γλώσσας, από δυο εκπαιδευτικά ιδρύματα στη Ρώμη του 16^{ου} αι., ανεξάρτητα από τις σκοπιμότητες της καθολικής εκκλησίας, αποτελεί στην πράξη, την εφαρμογή της πρότασης για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής με τη βοήθεια της νέας ελληνικής.

Η επαφή των απόδημων λογίων με τον Ουμανισμό και η επίδραση που άσκησαν με το έργο τους, με τη διδασκαλία, αλλά κυρίως με τη συμβολή τους στην έντυπη έκδοση των πρωτοτύπων κειμένων, της γραμματικής και των λεξικών, είχε ως αποτέλεσμα, τη μεγάλη σε έκταση εξάπλωση των ελληνικών γραμμάτων στη Δύση.

Διατρέχοντας όλο το τόξο της περιόδου της τουρκοκρατίας, η αρχαία ελληνική γραμματεία κατέχει εξέχουσα θέση στη διδασκαλία του μέσου κύκλου σπουδών, με στόχο την εκμάθηση της γραμματικής και του συντακτικού. Η βυζαντινή παράδοση οριοθετεί και επικαθορίζει την εκπαιδευτική πραγματικότητα έως τα μέσα του 18^{ου} αι.

Τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας διδάσκονταν στον κύκλο σπουδών που ονομαζόταν «Ελληνικά» και αποτελούσαν το μέσο επίτευξης του στόχου της εκμάθησης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ο κύκλος αυτός περιλάμβανε τα στάδια της γραμματικής- «τεχνολογίας», της «ψυχαγωγίας» - εξήγησης του κειμένου και τέλος της Θεματογραφίας – μετάφρασης από τη νεοελληνική στα αρχαία ελληνικά.

Ο προβληματισμός για το σκοπό της εκπαίδευσης και της παιδείας γενικότερα, αντιμετώπιστηκε αυτήν την περίοδο σε συνάφεια με το θέμα της κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας. Η «γραμματική» και η «ψυχαγωγία» βρέθηκε στο επίκεντρο του προβληματισμού και της κριτικής.

Οι απόψεις των λογίων κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και η πρακτική τους συνέκλιναν στην αποδοχή της αρχαιότητας και την αναγνώριση του υπαρκτού ζητήματος της παιδείας του Γένους. Διέφεραν όμως σημαντικά στην επισήμανση της πραγματικής αιτίας του προβλήματος. Από αυτό το σημείο ξεκινά η διαφοροποίηση στο θέμα της παιδείας. Πολλοί λόγιοι θεωρούσαν φυσικό, πως η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής ήταν συνυφασμένη με τη γραμματική, το συντακτικό και την «ψυχαγωγία». Παράλληλα, όμως, μια ολοένα πιο ισχυρή άποψη, δημιουργήθηκε ανάμεσα στους λογίους, που συμφωνούσαν με την κεντρική θέση των ευρωπαϊών διαφωτιστών για τη φυσική εξέλιξη και επέμεναν ότι η νεοελληνική ήταν παράγωγη της αρχαίας και το «φυσικό» μέσο της πνευματικής ανέλιξης και παιδείας.

Ο προβληματισμός και οι απόψεις για την επιλογή της μορφής του μεταφραστικού λόγου ευθυγραμμίζονται σε γενικές γραμμές, με τη γενικότερη τοποθέτηση απέναντι στο Διαφωτισμό, καθώς και απέναντι στη νεοελληνική γλώσσα και στην πίστη στις δυνατότητές της. Οι λόγιοι, που πίστευαν στη διαφορετικότητα των δυο μορφών της γλώσσας, μετέφραζαν σε μια μορφή γλώσσας, που πλησίαζε προς τη «φυσική - ζωντανή γλώσσα». Αντίθετα οι λόγιοι που πίστευαν ότι η αρχαία διαθέτει την εκφραστική δυνατότητα και κωδικοποιημένο σύστημα γραμματική – συντακτικό, μετέφραζαν, αλλά ο μεταφραστικός λόγος παρέμενε προσκολλημένος στην αρχαία ελληνική.

Η μελέτη του χφ καθιστά αναγκαίο τον προσδιορισμό, χρονικό και τοπικό, της προέλευσής του. Ο τοπικός προσδιορισμός ορίζεται από τα δυο επίκεντρα : τη σχολή Δημητσάνας και την Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα.

Εκτός από τη γεωγραφική γειτνίαση των δύο περιοχών της Πελοποννήσου, τα πρόσωπα, είτε από τη θέση που κατείχαν είτε εξαιτίας της καταγωγής τους, συνέβαλαν στη δημιουργία αλληλοσυνδέσεων των δύο περιοχών.

Οι ιδρυτές της σχολής δημιουργούν τη διασύνδεση με την Ευαγγελική Σχολή, οι λόγιοι που κατάγονται από τη Δημητσάνα με πνευματικά κέντρα

του ελληνικού χώρου και οι μαθητές με διάφορες πόλεις της Πελοποννήσου που δίδαξαν και συνέστησαν σχολές σε αυτές.

Η ένταξη της **παράφρασης** στο σύνολο της έντυπης μεταβυζαντινής γραμματείας, όπου εμφανίζεται το φαινόμενο της συνύπαρξης των δυο μορφών γλώσσας της αρχαίας, της αρχαϊζουσας και της «δημοτικίζουσας νεοελληνικής», έχει ως προσορισμό, την κατανόηση του «διδασκτικού φαινομένου» της παράφρασης.

Το ζήτημα της συνύπαρξης των δυο μορφών της γλώσσας και του έντυπου υλικού που τις διασώζουν, δημιουργεί το ευρύτερο περιβάλλον για την αξιολόγηση της παράφρασης. Η παράφραση επικυρώνεται από την έκταση αυτής της παράλληλης συνύπαρξης.

Το περιβάλλον αυτού του διδασκτικού φαινομένου, έτσι όπως σκιαγραφείται από τα παραπάνω, αποδεικνύει, τη συνύπαρξη διαφορετικών αντιτιθέμενων ρευμάτων στην τοποθέτηση για την επιλογή της γλωσσικής μορφής (αρχαίας - νέας) και υπερασπίζεται έμπρακτα τη μορφή μιας ουσιαστικής ισοτιμίας των δύο μορφών της ελληνικής γλώσσας.

Η γλωσσική επεξεργασία της παράφρασης επιβάλλει την ομαδοποίηση και επεξεργασία των φαινομένων που αφορούν στη μορφολογία της γλώσσας :

Η συστηματική διατήρηση της αρχαίας ονοματικής και ρηματικής μορφολογίας, όπως : α) Της αιτιατικής πληθυντικού της τρίτης κλίσης (π.χ. τὰς γνώμας). Του τελικού (ν) στην αιτιατική ενικού (π.χ. τὴν ἐναλλαγὴν). β) Διατήρηση του κλιτικού υποδείγματος των τριτόκλιτων ουσιαστικών γ) Της κατάληξης στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεργητικού ενεστώτα -ουσιν / ούσιν, -ωσιν/ ώσιν (π.χ. ἔχουσιν, ἀγαποῦσι). δ) Των μονολεκτικών συγκριτικών αντί του περιφραστικού σχηματισμού πιο + απλό επίθετο (π.χ. ὑπερτέρα, τιμιωτέρα καλλιωτέρα). Ο περιφραστικός σχηματισμός είναι περιορισμένος «κατὰ πολλά μεγαλύτερον», «πλέον ὑπέρμαχον» ε) Η χρήση της πρόθεσης «εἰς».

Από τη μορφολογία της παράφρασης διαπιστώνεται η ύπαρξη γλωσσικών στοιχείων της δημώδους και νεωτεριστικής γραμματείας : 1) Η πλήρης αντικατάσταση του απαρεμφάτου από την υποτακτική 2) Ο περιφραστικός μέλλοντας θέλει + υποτακτική. 3) Η γενίκευση του τύπου εἶναι στο γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής και υποτακτικής του ρ. εἶμαι 4) Η αναφορική αντωνυμία ὁ ὁποῖος και η ἀκλιτη ὁποῦ 5) Η παρουσία τουρκογενών στοιχείων 6) Η παρουσία ιταλογενών στοιχείων.

Γενικά χαρακτηριστικά του λεξιλογίου : α) Η ερμηνεία μιας έννοιας περιλαμβάνει ὀρους τόσο από την αρχαία όσο και τη μεσαιωνική δημώδη γραμματεία. β) Παρουσιάζει ανομοιογένεια και ποικιλία : Συνύπαρξη λόγιων και λαϊκών στοιχείων. Λέξεις δάνειες πλάι σε λέξεις της αρχαίας ελληνικής. γ) Ὑπαρξη μεγάλου αριθμού σύνθετων λέξεων λογοτεχνικού ύφους.

Διαπιστώνεται ότι κύριο μέλημα και σημείο εκκίνησης αποτελεί η Γλώσσα και η αυστηρή παράθεση της κλασικής μορφολογίας. Αποφυγή στρουφνής σειράς λέξεων αλλά χρήση πυκνού και σε κάποιες περιπτώσεις εξεζητημένου λεξιλογίου.

Η **μεταφραστική τεχνική** στηρίζεται σε ένα συγκεκριμένο και εμπειρικό μεθοδολογικό σχήμα προσέγγισης της συντακτικής δομής της αρχαίας ελληνικής, με έμφαση στη χρηστική εκμάθησή της παρά στη μελέτη των ιδιοτήτων και λειτουργιών της. Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης, είναι η ένταξη σε ένα μαθησιακό περιβάλλον, όπου το βασικό κριτήριο καθορίζεται από ένα σύνολο αρχών και κανόνων που έχουν ως απώτερο στόχο την μετάβαση από τη μια μορφή της γλώσσας στην άλλη.

Η αντικατάσταση των μετοχών δημιουργεί μια μέθοδο αναλύσεως που μπορεί να εφαρμοστεί σε ανάλογες περιπτώσεις. Οι μετοχές περιορίζονται σε απλές συντακτικές μορφές ανάλυσης και αποδίδονται κυρίως με δευτερεύουσες προτάσεις. Όπου η ανάλυση γίνεται πιο πολύπλοκη αντικαθίσταται με κύρια σε παρατακτική σύνδεση.

Το συμπέρασμα αυτό είναι ακόμα πιο εμφανές στην περίπτωση των απαρεμφάτων. Η απόδοσή τους, ακολουθεί τον κανόνα του ρήματος από το οποίο εξαρτώνται. Το τελικό απαρέμφατο αναλύεται σε τελική δευτερεύουσα πρόταση και το ειδικό αναλύεται σε ειδική πρόταση. Το τελικό μετατρέπεται σε κύρια πρόταση και το ρήμα υποτάσσεται σε αυτό όταν το νόημα επιτρέπει αυτή την ενέργεια.

Η περιφραστική απόδοση αφορά τον εννοιολογικό προσδιορισμό των λέξεων, η οποία χαρακτηρίζεται από την παράλληλη παράθεση συνωνύμων με όλες τις δυνατές μορφές. Αφορά κυρίως λέξεις που το περιεχόμενό τους δε μπορεί να διαφοροποιηθεί από το νόημα του κειμένου. Για παράδειγμα οι λέξεις «δημοκρατία» και «φιλοσοφία» σε οποιοδήποτε περιβάλλον συμφραζομένων κρατούν την ίδια σημασία. Η ανάλυση της περιφραστικής απόδοσης εμπεριέχει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον εφόσον προσφέρει τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε στην προκειμένη περίπτωση τη γενικότερη φιλοσοφική κατάρτιση του μεταφραστή. Η περιφραστική απόδοση του μέλλοντα και της δυνητικής ευκτικής (θέλει+ υποτακτική) αναλύεται στο κεφάλαιο που εξετάζεται η γραμματική μορφολογία και το λεξιλόγιο.

Τα «μεταστατικά» φαινόμενα βασίζονται σε μετατροπές του γραμματικού είδους επομένως και των λειτουργιών των μελών της πρότασης. Με βάση την ομαδοποίησή τους μπορούν να περιγραφούν σε κανονιστικές προτάσεις.

Η συμπλήρωση των όρων της πρότασης εφαρμόζεται γενικευμένα, όταν πρόκειται για το υποκείμενο ή το αντικείμενο της πρότασης το οποίο υπονοείται από τα συμφραζόμενα. Επίσης γενικευμένη είναι η συμπλήρωση της λ. άνθρωπος ή της λ. πράγμα. Συχνά συμπληρώνεται ολόκληρη πρόταση

όταν η δομή της αρχ. ελληνικής συμπυκνώνεται στην απλή παράθεση ενός συνδέσμου.

Η απλοποίηση της σύνταξης συνοδεύεται από την ανεύρεση των σημασιολογικών μονάδων της αρχαίας ελληνικής πρότασης που βρίσκονται σε απόσταση. Σε αντίθεση με την συμπλήρωση οι όροι της πρότασης ενυπάρχουν στο αρχαίο κείμενο σε διαφορετικές προτάσεις, ενώ στη συμπλήρωση των όρων της πρότασης εννοούνται. Δεν είναι εκτεταμένη η χρήση του φαινομένου το οποίο μάλλον σχετίζεται με το χαμηλό βαθμό δυσκολίας της συντακτικής πλοκής που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα κείμενα των λόγων του Ισοκράτη.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι ότι κινείται προς δυο αλληλοσυμπληρούμενες γενικές κατευθύνσεις: την αρχαία ελληνική και την νέα ελληνική γλώσσα.

- Η κατανόηση της ιδιαιτερότητας της πρώτης προσανατολισμένη σε γλωσσικές δεξιότητες που εμπίπτουν στην κατανόηση του περιεχομένου του νοήματος του κειμένου.
- Η ανάγκη εφαρμογής γραμματικών προτύπων που θα περιγράψουν τη δομή της φυσικής γλώσσας και θα γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις δυο μορφές της γλώσσας.

Η αναζήτηση των **ιδεολογικών πηγών της παράφρασης** επέβαλε την προσπάθεια προσδιορισμού της σημασίας των λέξεων μέσα από την αναγωγή στις κλασικές πηγές και στις πρώτες αρχές των εννοιών. Η προβολή των εννοιών φιλοσοφικού περιεχομένου του αρχαίου κειμένου και η απόδοσή τους στην παράφραση, φανερώνει την άμεση εξάρτηση από την αρχαία ελληνική γραμματεία («Ρητορική», «Περί Ποιητικής» και «Πολιτικά» του Αριστοτέλη, «Πολιτεία», «Συμπόσιο» του Πλάτωνα, Ισοκράτους «Προς Δημόνικον»). Απόδοση κλασικού περιεχομένου στις έννοιες «σπουδαίος - φαύλος», «διάνοια», «φίλος», «μελέτη», «μαθητής», «δημοκρατία», «δικαιοσύνη», «σημείον». Η λ.«ἀρετή» ταυτίζεται με το « εὖ πράττειν» και την κανονιστική ηθική.

Σε σημεία αναφοράς εννοιών θρησκευτικού περιεχομένου προκρίνεται η Ορθοδοξία. Περιεχόμενο θεολογικής προέλευσης αποδίδεται στις λ. φύσις= «ο Θεός», στη λ. βίος= «η παρούσα ζωή» και στη λ. τύχη = «θεία πρόνοια», πεπρωμένη = τύχη ήμαρμένη δηλ:ό θεός, δαίμων 142r : ἄγγελος θεῖος οὐράνιος.

Ο σημασιολογικός προσδιορισμός της σημασίας των όρων που συνδέονται με πολιτικές, κοινωνικές συνθήκες φανερώνει ότι αποφεύγεται η σύνδεση με τα πράγματα δηλαδή η μετατροπή τους από γενικές λέξεις σε συγκεκριμένες πράξεις. Οι «Έλληνες» είναι οι «σοφοί, πεπαιδευμένοι». Ο προσδιορισμός έχει κλασικό περιεχόμενο και η εθνική ταυτότητα απουσιάζει. Η «Ελλάδα» είναι «ή ελληνική γῆ» και δεν φέρει πολιτισμική ή πολιτική ενότητα. Ωστόσο η «ελευθερία» ταυτίζεται με την «αὐτονομία», που αποτελεί κεντρικό ζήτημα στην Νομαρχία του Ανωτάτου.

Γενικά, από αυτή την επιλεκτική επισκόπηση της παράφρασης και ερμηνείας εννοιών αντανακλάται ένα επεξεργασμένο εννοιολογικό πλαίσιο με κλασικό ελληνικό υπόβαθρο.

Η σύγκριση, της εξήγησης των λημμάτων των λεξικών με τις αντίστοιχες έννοιες που παραθέτει το χφ, δεν αποδεικνύει τη χρησιμοποίησή τους κατά τη μεταφραστική εργασία. Μεγαλύτερη συσχέτιση παρουσιάζεται με το λεξικό της βυζαντινής παράδοσης του Ησύχιου και με το λεξικό Varinus Favorinus.

Ωστόσο η ύπαρξη συνάφειας της παράφρασης με τα λεξικά της Μεσαιωνικής Ελληνικής Du Cange, Γερασίμου Βλάχου, A. Da Somavera, Girolamo Germano, φανερώνει την παρουσία και της απλής ελληνικής στην παράφραση του μαθηματαρίου.

Με την παρουσίαση των εγχειριδίων της γραμματικής επισημαίνεται η διαφοροποίηση τόσο ως προς τη μορφή παρουσίασης του περιεχομένου και δεύτερον ως προς τον υπομνηματιστικό χαρακτήρα. Η μορφή εξαρτάται από τη μέθοδο παρουσίασης των φαινομένων, την «ερωταπόκριση» ή το «παράδειγμα» από την αρχαία γραμματεία. Η Γραμματική του Βησσ. Μακρή και του Δ. Κεραμέως επιλέγουν τη μορφή που επιβάλλει η μέθοδος της ερωταπόκρισης.

Ο άξονας διάρθρωσης της ύλης κάθε εγχειριδίου σκιαγραφείται εντελώς διαφορετικά, με την έννοια ότι δεν υπάρχει αυστηρά οριοθετημένος κανόνας καθορισμού των συντακτικο-μορφολογικών φαινομένων καθώς και της σειράς τοποθέτησης στον άξονα αυτόν. Αντίθετα, η γραμματική του Νεόφυτου Πελοποννησίου, του Ανανίου του Αντιπαρίου και του Δανιήλ Κεραμέως χαρακτηρίζονται ως υπομνήματα και επιλέγουν ως βάση για τον καθορισμό και την ανάπτυξη του περιεχομένου, τη Γραμματική του Θ. Γαζή.

Η έκταση του περιεχομένου προκύπτει από τον αναλυτικό ή μη τρόπο παρουσίασης των μορφοσυντακτικών φαινομένων και από την ποσότητα των παραδειγμάτων που παρατίθενται.

Οι παραπομπές των εγχειριδίων σε κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας οδηγούν σε συμπεράσματα, ως προς τους διδασκόμενους συγγραφείς και τον αριθμό των κειμένων με τα οποία εκπροσωπείται ο καθένας από αυτούς. Διαφαίνεται η κυρίαρχη παρουσία ορισμένων συγγραφέων και ορισμένα έργα τους.

Η διδασκαλία των κειμένων του Ισοκράτη, κατέχει κυρίαρχη θέση καθώς ανθολογείται μεγάλος αριθμός αποσπασμάτων από το έργο του. Ο λόγος Προς τον Δημόνικον κατέχει τον μεγαλύτερο αριθμό παραπομπών από τους τρεις λόγους του χφ.

Οι παραπομπές αφορούν στο συντακτικό της αρχαίας ελληνικής. Σύνταξη των μεταβατικών ή δίπτωτων ρημάτων, αττική σύνταξη, σύνταξη προθέσεων, περί των συνδέσμων, σύνταξη μετοχών, προτακτικού και υποτακτικού άρθρου. Εξαιρέση αποτελεί η Γραμματική του Δ. Κεραμέως.

Παραθέτει εκτενές παράδειγμα εφαρμογής της μεθόδου της Τεχνολογίας με μορφή ερωταπόκρισης πάνω στον συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα της γλώσσας.

Τα εγχειρίδια ως πεδίο επισήμανσης των διδακτικών προσεγγίσεων: η πλαισίωση των γραμματικών κανόνων, ορισμών ή εξαιρέσεων με παραδείγματα από τα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας υποδηλώνει τον τρόπο ερμηνευτικής προσέγγισης σύμφωνα με τον οποίο οι γραμματικοί κανόνες είναι αναγκαίοι για την ερμηνεία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Επίσης αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η διδακτική πρόταση που προκύπτει από το συσχετισμό των παραπάνω εγχειριδίων αφορά στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Όμως η διαφοροποίησή τους ως προς τον αναλυτικό τρόπο παρουσίασης και ο υπομνηματιστικός τους χαρακτήρας φανερώνει την ύπαρξη κατεύθυνσης απλοποίησης της γραμματικής της αρχαίας ελληνικής και έμφαση στην ανάπτυξη του βαθμού κατανόησης των γραμματικών φαινομένων.

Είναι φανερό ότι η παρουσίαση των Λόγων μέσα από τα «εγχειρίδια» της ρητορικής επικεντρώνεται στη ρητορική όψη τους.

Η Επιστολογραφία του Θ. Κορυδαλλέως αναφέρεται στο έργο του Προς Νικοκλέα με δύο αποσπάσματα που αφορούν στην απόκτηση της μεθόδου. Το εγχειρίδιο του «Συνεσίου επιστολαί με σχόλια του Νεοφύτου ιεροδιακόνου Πελοποννησίου», αφορά στην απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων της επιστολογραφίας. Χαρακτηριστικό του εν λόγω εγχειριδίου είναι οι παραπομπές στο έργο του Πλάτωνα και η ένταξή του στην τάση απλούστευσης προϋπάρχοντων εγχειριδίων. Στο εξώφυλλο σημειώνεται ότι εκδόθηκε «σπουδῆ καὶ δαπάνῃ» του Γρηγορίου Κωνσταντά του Δημητριάως.

Επίσης η ρητορική πραγματεία του Φρ. Ιερέως του Σκούφου εντάσσεται στα εγχειρίδια με κατεύθυνση τη Νεοελληνική. Τα περιεχόμενά του αφορούν στην απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων και από τους τρεις Λόγους του Ισοκράτη παραπέμπει μόνο στον Προς Δημόνικον. Ένα εγχειρίδιο ρητορικής που ανήκει στην ίδια κατεύθυνση είναι το σύγγραμμα του Βικέντιου Δαμωδού.

Η Ρητορική Πραγματεία του Αθ. Παρίου και η συσχέτιση με τους Λόγους του Ισοκράτη («Ευαγόρας») έχει ως στόχο να καταδείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αντικειμένου. Από τη στιγμή επομένως που η πρόθεση του συγγραφέα είναι να διασφαλίσει την υποδειγματική ανάλυση του κειμένου δεν μπορούμε να αμφιβάλλουμε για τη διάθεσή του να επηρεάσει την παραγωγή γραπτού λόγου και τη διδακτική αξιοποίησή του.

Οι σημειώσεις της έκδοσης του 1565 αφορούν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αντικειμένου της ρητορικής. Δηλώνεται σαφώς η πρόθεση του συγγραφέα να διασφαλίσει την διδακτική επάρκεια του κειμένου με την πρόθεση να καταδείξει τα στάδια της δημιουργίας του. Η

υποδειγματική ιεράρχηση και οι χαρακτηρισμοί αφορούν ζητήματα με τα οποία ασχολείται η ρητορική τέχνη. Δεν προβάλλονται μόνο για να τονίσουν και να βεβαιώσουν την ιδιότητα του κειμένου, αλλά κυρίως για να το περιγράψουν.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η επαρκής ανάγνωση των Λόγων και η διδακτική τους αξιοποίηση, για την παραγωγή γραπτού λόγου, διασφαλίζεται από τη ρητορική όψη τους. Η συστηματική και διεξοδική ανάλυση αποκαλύπτει τις ιδιαιτερότητές του κειμενικού είδους. Η χρησιμοποίηση όρων της κλασικής Ρητορικής, ως μεθόδου ανάλυσης για την περιγραφή των συστατικών στοιχείων των κειμένων, αποδεικνύει ότι η οργάνωση του γραπτού λόγου υπακούει σε ειδολογικούς νόμους, γεγονός που προκαλεί μια διαφορετική ανάγνωση. Τόσο η ρύθμιση των πληροφοριών όσο και ο τρόπος, με τον οποίο επιτυγχάνεται η εισαγωγή στο κειμενικό είδος, κατανοείται, αν προσπαθήσουμε να αποκαταστήσουμε το σημείο που οι συγγραφείς των εγχειριδίων πήραν τις αποφάσεις τους, με βάση τον απώτερο στόχο, να προσδιορίσουν τη μέθοδο ανάλυσης και να την εφαρμόσουν. Επιλογή που συνεπάγεται τη διαπίστωση ότι η επισήμανση των στοιχείων της δομής του κειμένου στο περιθώριο, έγινε για διδακτικούς λόγους.

Από την αναλυτική και συγκριτική μελέτη του χφ και των εντύπων – διδακτικών εγχειριδίων, προκύπτουν συμπεράσματα για την περιγραφή του γενικού σκοπού, των επιμέρους στόχων της διδακτικής καθώς και για τη μεθοδολογία και αξιολόγηση του μαθήματος των «Ελληνικών» στην εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την τουρκοκρατία.

Ο ομολογημένος στόχος αποτελεί η συστηματική σπουδή της αρχαίας ελληνικής, της δομής και της λειτουργίας της. Η λεξιλογική ικανότητα αλλά και η δεξιότητα συγγραφής κειμένου. Το λεξιλόγιο που παραδίδεται μέσω της παράφρασης, καθώς και η μεταφραστική τεχνική κανονιστικής μορφής, καταδεικνύει τη μετακίνηση του στόχου από την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής προς την εκμάθηση του κανόνα της νέας ελληνικής.

Η σύνδεση των εγχειριδίων Γραμματικής και Ρητορικής με τα διδασκόμενα κείμενα καθιστούν τη θεμελιώδη αρχή της οργανικής ένταξης της διδασκαλίας των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων στο γλωσσικό μάθημα. Τα μέσα της εκμάθησης, τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια, η διασύνδεση των εγχειριδίων γραμματικής, λεξικών και ρητορικής με τα χφφ δημιουργούν το πλαίσιο των τεκμηρίων της διδακτικής τεχνικής.

Η μεθοδολογική χρήση του παραδείγματος από τα εγχειρίδια καθώς και η χρήση της μεθοδολογικής αρχής της ερωταπόκρισης και του διαλόγου καθώς και η μεταφραστική τεχνική της παράφρασης περιγράφουν τους βασικούς άξονες της διδακτικής μεθόδου του μαθήματος των Ελληνικών στην εκπαιδευτική πραγματικότητα κατά την τουρκοκρατία. Η ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου των κειμένων περιλάμβανε και την επισήμανση - ανάλυση των στοιχείων δομής του κειμενικού είδους.

Η αξιολόγηση της εκμάθησης του γραμματικού κανόνα, σε ένα δεύτερο επίπεδο ανεβάζει το στόχο στη μεταγραφή κειμένων από τη Νέα Ελληνική στην Αρχαία και δεύτερον στη συγγραφή επιστολικών ή ρητορικών τύπων κειμένων. Η κατανόηση και ερμηνεία του κειμένου αποτελούσε τον ενδιάμεσο στόχο.

Η παιδαγωγική διάσταση του «προγράμματος» διαγράφεται από την πραγματολογική διερεύνηση της παράφρασης. Η φιλοσοφική θεώρηση και κατάρτιση καθώς και οι θεολογικού τύπου ερμηνείες.

Σε όλες τις σχολές του 18^{ου} αι., στα Ιωάννινα, στην Πάτμο, στη Σμύρνη διδάχθηκε το μάθημα της ρητορικής και τα κείμενα των τριών λόγων του Ισοκράτη.

Αναβαθμισμένη θέση ως προς τη συχνότητα διδασκαλίας κατέχει ο πρώτος από τους τρεις λόγους. Επίσης συνάγεται ότι μαζί με την αύξηση του αριθμού των μαθηματαρίων κατά τον 18^ο αι., παρατηρείται και η αύξηση της συχνότητας εμφάνισης των τριών λόγων του Ισοκράτη.

Η συσχέτιση του αριθμού των μεμονωμένων εκδόσεων και της συχνότητας εμφάνισης στα μαθηματάρια συμβαδίζει. Οι μεμονωμένες εκδόσεις της παραίνεσης «Προς Δημόνικον» και του λόγου «Προς Νικοκλέα», στα δυτικά τυπογραφεία, κατά τον 16^ο αι. μόνο, ήταν είκοσι επτά και δεκατρείς αντίστοιχα. Τις λιγότερες εκδόσεις είχε το εγκώμιο στον «Ευαγόρα» που κατά τον 15^ο αιώνα εκδόθηκε μεμονωμένο μόνο μία φορά.

Ο τύπος της εκλογής : «Προς Δημόνικον», «Προς Νικοκλέα» και το εγκώμιο στον «Ευαγόρα» συναντώνται στην εγκυκλοπαίδεια του Ι. Πατούσα, που κατά τον 18^ο αι. διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διδακτική ύλη των σχολών του ελληνικού χώρου. Σε αυτό κατατείνει το γεγονός ότι τα μαθηματάρια που παρουσιάζουν τον παραπάνω τύπο εκλογής προέρχονται μόνο από τον 18^ο αι.

Η αντιπαραβολή του χειρογράφου με μεταφράσεις των λατινικών εκδόσεων του 18^{ου} αι. δείχνει, ότι δεν υπάρχει σχέση, που σημαίνει ότι ο μεταφραστής δεν χρησιμοποίησε ως πρότυπο κάποια λατινική έκδοση. Οι λατινικές εκδόσεις του 18^{ου} αι. δεν παρουσιάζουν παρεκκλίσεις από τις αρχικές του 15^{ου} αι., οι οποίες αν είχαν χρησιμοποιηθεί από το υποτιθέμενο πρωτότυπο θα εμφάνιζαν κάποια όμοια στοιχεία με τη μετάφραση στα Ελληνικά. Οι λεπτομέρειες των υπομνημάτων που παραθέτουν οι λατινικές εκδόσεις και οι υποσημειώσεις, σε σύγκριση με την εκτενή παράθεση συνωνύμων της ελληνικής μετάφρασης και τον εμφανή διδακτικό στόχο, την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, δεν αφήνουν περιθώρια αντιπαραβολής.

Η διδακτική πρακτική των μαθηματαρίων επεκτείνεται από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στα κείμενα των εντύπων διδακτικών εγχειριδίων, γραμματικής και ρητορικής. Υπάρχουν χφφ, που παραδίδουν «ψυχαγωγικώς» ή με τη μορφή «εξήγησης» τα έντυπα διδακτικά εγχειρίδια.

Στη **Σχολή Δημητσάνας** η παραίνεση προς τον Δημόνικον ήταν το δημοφιλέστερο κείμενο. Συνηθέστερος ήταν ο συνδυασμός με τον λόγο προς τον Νικοκλέα Περί βασιλείας. Μικρότερη συχνότητα παρουσιάζει το εγκώμιο του Ευαγόρα. Διαφαίνεται ότι η παρουσία των τριών κειμένων του Ισοκράτη στα μαθηματάρια της Σχολής συμβαδίζει με τη συχνότητα εμφάνισης των κειμένων στο σύνολο των μαθηματαρίων.

Ο τύπος της εκλογής των τριών λόγων συναντάται σε πέντε μαθηματάρια της Σχολής Δημητσάνας, συμπεριλαμβανομένου και του υπ' αριθμ. 64 χειρογράφου της Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης : Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας υπ' αριθμ. 41, Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας υπ' αριθμ. Ω 23, Εθνική Βιβλιοθήκη υπ' αριθμ. 3049, Δημοτική Βιβλιοθήκη Δημητσάνας υπ' αριθμ. 85, Ι. Μ. των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Θεραπνών υπ' αριθμ. 64.

Ο συνδυασμός των τριών κειμένων με άλλα κείμενα δεν οδηγεί σε συμπεράσματα για την ανεύρεση της θέσης που κατείχαν στη διδακτέα ύλη. Κριτήρια, όπως, το είδος του κειμένου ή ο βαθμός δυσκολίας δε φαίνεται να έχουν ληφθεί υπόψη.

Η ομοιότητα των αντιγράφων –χειρογράφων (**αφ. 64- αφ. 52**) του **Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μ. των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Σπάρτης**, αφορά μόνο σε έναν περιορισμένο αριθμό λέξεων που παρατίθενται και στα δυο χφφ με την ίδια ακριβώς σειρά.

Η τεχνική της μετάφρασης δεν τροποποιείται σημαντικά. Δεν μπορεί να ληφθεί ως ασφαλής παράγοντας σύγκρισης τη στιγμή που η μετάφραση γίνεται από μια σύνθετη μορφή γλώσσας σε μια αναλυτικότερη μορφή.

Η διαφορετική μορφή παρουσίασης της μετάφρασης έχει ως επακόλουθο την ύπαρξη μεγαλύτερου αριθμού δευτερευουσών προτάσεων στο χφ υπ' αριθμ. 64.

Οι «ορθογραφικές» συνήθειες των δυο αντιγραφέων διαφέρουν σημαντικά. Μεγαλύτερη συνέπεια στην ορθογραφία παρουσιάζει ο κώδικας υπ' αριθμ. 52.

Αν υποθεθεί, ότι το πρότυπο των δυο μεταφράσεων ήταν διαφορετικό αλλά διέθεταν κοινό πρόγονο, μπορεί έτσι να δικαιολογηθεί αφενός το γεγονός της ύπαρξης κραυγαλέων ομοιοτήτων αλλά και των διαφορών που προκύπτουν από την χρονική απομάκρυνση.

Από τη συγκριτική μελέτη των χφ. **αφ. 64, - αφ. 29**, προκύπτουν τα εξής : Οι αναντιστοιχίες δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για την ύπαρξη άμεσου συσχετισμού. Δηλαδή, κανένα από τα δύο, δεν χρησίμευσε ως πρότυπο για το άλλο.

Από την αντιστοίχιση των δυο χφφ, διαφαίνεται, ότι οι μεταβολές που αφορούν στις απαραίτητες συμπληρώσεις των προτάσεων, αναλύσεις, καθώς και μετακινήσεις όρων της πρότασης, γίνονται στην κατεύθυνση της απόδοσης σε ενιαίο κείμενο. Γενικά η μετάφραση που παραδίδει το χφ 29,

χαρκτηρίζεται άτεχνη και δεν αποδίδει σε πολλά σημεία την έκφραση του πρωτοτύπου.

Οι πολυποίκιλες επιλογές σε συνδυασμό με τις πολυάριθμες διαφοροποιήσεις στη μεταφραστική απόδοση του κειμένου δημιουργούν διαφορετικά κάθε φορά μεταξύ τους σύνολα, τα οποία συναποτελούν ένα δυναμικό σύνολο που φέρει τη σφραγίδα του μεταφραστή του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Ι

Ἴσοκράτους πρὸς δημόνικον παραίνεσις:-

Παράφραση

Ἐν πολλαῖς (μέν), ὧ δημόνικε, πολὺ διεστῶσας εὐρήσομεν τάς τε τῶν σπουδαίων γνώμας, καί τάς τῶν φαύλων διανοίας.

πολύ δέ μεγίστην διαφορὰν εἰλήφασιν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνηθείαις.

οἱ μὲν γάρ τοὺς φίλους παρόντας μόνον τιμῶσιν. οἱ δέ καὶ μακρὸν ἀπόντας ἀγαπῶσι.

καί τάς μὲν τῶν φαύλων συνηθείας ὀλίγος χρόνος διέλυσε τάς δέ τῶν σπουδαίων φιλίας, οὐδ' ἂν ὅπᾳ αἰὼν ἐξαλείψειεν.

ἡγούμενος οὖν πρέπειν τοὺς δόξης ὀρεγομένους καὶ παιδείας ἀντι(οι)ουμένους, τῶν σπουδαίων, ἀλλὰ μὴ τῶν φαύλων εἶναι μιμητάς

ἀπέσταλκά σοι τὸν δέ τόν λόγον δῶρον, τεκμήριον μὲν τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας σημεῖον δέ τῆς πρὸς ἰπτόνικον συνηθείας.

ὅσοι μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἑαυτῶν φίλους τοὺς προτρεπτικούς λόγους συγγράφουσι, καλὸν μὲν ἔργον ἐπιχειροῦσιν.

πρέπει γάρ τοὺς παῖδας ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν.

ὄρῳ δέ τὴν τύχην ἡμῖν συλλαμβάνουσιν καὶ τὸν παρόντα καιρὸν συναγωνιζόμενον

σύ μὲν γάρ παιδείας ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ δέ παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ

καὶ σύ μὲν (ἀκμήν) φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δέ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ.

οὐ μὴν περὶ γε τό κράτιστον τῆς φιλοσοφίας διατρίβουσιν

ὅσοι δέ ταῖς νεωτέροις ἡσηγοῦνται μὴδ' ἴ ὧν τὴν δεινότητα τὴν ἐν λόγοις ἀσκήσουσιν,

ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν τρόπων ἦθη σπουδαῖοι πεφυ ( ) δόξουσι

τοσοῦτω μᾶλλον ἐκείνους τοὺς ἀκούοντας ὠφελούσιν,

Εἰς πολλά πράγματα ὧ δὴ μόνικε ὑιέ τοῦ ἱππονίκου ἡμεῖς θέλει εὐρωμεν ἐξετάζωντες ὅτι διαφέρουσι κατὰ πολλά τὰς προαιρέσεις τῶν πεπαιδευμένων (ἀπό) τὰς γνώμας τῶν ἀπαιδευτῶν.

κατὰ πολλά μεγαλωτάτην διανεξίν ἔχουσιν οἱ φαῦλοι (καί) οἱ σπουδαῖοι (εἰς) τὰς φιλίας ὅπου ἔχουσιν ἀναμεταξύ τους

διότι οἱ φαῦλοι δοξάζουσι διά τῆς τιμῆς τοὺς ἠγαπημένους μοναχά ὅταν εὐρίσκονται παρῶν (ἐνῶ) καί οἱ σπουδαῖοι στέργουσι τοὺς φίλους των οὐ μόνον παρόντας ἀλλὰ καί ὅταν πόρῳ μακρὰν ἐκδημοῦσι εἰς τινά τόπον

καί τῶν ἀπαιδευτῶν [τας] φιλίας ὀλίγος καιρός ἀφάνισε [αφανίζει] [ενώ] καί τῶν πεπαιδευμένων τὰς ἐταιρίας δέν [μπορεῖ να] ἤθελε ἐξαλείψῃ ὅλος ὁ χρόνος.

ἐγὼ νομίζω λοιπόν ὅτι ἐκεῖνοι ὅπου ἐπιθυμοῦσι δόξαν καί ἐκεῖνοι ὅπου ἀγωνίζονται νά ἀποκτήσωσι παιδείαν πρέπει νά γίνωνται μιμηταί τῶν πεπαιδευμένων καί ὄχι τῶν ἀπαιδευτῶν

συνέγραψα καί ἔστειλα εἰς τοῦ λόγου σου τόν παρόντα συμβουλευτικόν λόγον χάρισμάτῳ ὁποῖον [εἶναι] δεῖγμα φιλίας ὅπου ἔχομεν ἀναμεταξύ μας καί τεκμήριον τῆς φιλίας ὅπου εἶχομεν μέ τον ἱππόνικον

ὅπόσοι διδάσκαλοι λοιπόν στέλνουσι λόγους προτρεπτικούς εἰς μάθησιν εἰς τοὺς ἐδικούς των φίλους κάμνουσιν ἐπαινετόν κατόρθωμα(τα)

διότι εἶναι πρόπον οἱ παῖδες καθὼς κληρονομοῦσι τήν περιουσίαν τοιουτοτρόπως τους πατρικούς φίλους να (δια εχονται)

καί βλέπω τήν παροῦσαν κατάστασιν εἰς ἡμᾶς ὅτι συμβοηθῆ καί τόν παρόντα χρόνον τῆς ἡλικίας ὅτι συνεργεῖ

διότι σύ ἀγαπᾶς [την] παιδείαν καί ἐγὼ ἀγωνίζομαι νά διδάσκω ἄλλους

καί ἐσύ ἀκόμην ἕως τώρα μετέρχεσαι τήν φιλοσοφίαν καί ἐγὼ τοὺς σπουδάζοντας τήν φιλοσοφίαν διδάσκω

δέν ἐνασχολοῦνται ὅμως εἰς τό ἐξαίρετον(μέρος) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας

ἀλλὰ ὅπόσοι διδάσκαλοι διδάσκουσι εἰς τοὺς νεωτεροὺς ὄχι ἐκεῖνας τὰς διδασκαλίας διά μέσου τῶν ὁποῖων θέλει ἀσκηθῶσι τήν ἐπιτηδειότητα ἐπάνω εἰς τοὺς λόγους

ἀμή διδάσκουσι τοὺς νέους τίνι τρόπῳ τῶν διαθέσεων θέλει φανῶσι ὅτι εἶναι [πε-] παιδευμένοι κατὰ τὰ ἤθη

κατὰ τόσον περισσότερον βοηθοῦσι τοὺς ἀκροατάς μαθητάς ἀπό ἐκείνους ὅπου παρακαλοῦσι τοὺς νέους εἰς τοὺς λόγους

ὅσον οἱ μὲν ἐπὶ λόγου μόνον παρα(κα)λοῦσιν,

οἱ δε καὶ τὸν τρόπον αὐτῶν ἐπανορθοῦσι

διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὐρόντες ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες

μέλλομεν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρή τούς νεωτέρους ὀρέγεσθαι, καὶ τίνων ἔργων ἀπέχεσθαι,

καὶ ποίοις τισὶν ἀνοῖ'ς ὀμιλεῖν, καὶ πῶς τὸν ἑαυτ(ό)ν βίον οἰκονομεῖν.

ὅσοι γάρ τοῦ βίου ταύτην ὁδὸν ἐπορεύθησαν,

οὔτοι μόνοι τῆς ἀρετῆς ἐφικέσθαι γνησίως ἠδυνήθησαν,

ἧς οὐδέν κτῆμα σεμνότερον οὐδέ βεβαιότερον ἐστί.

κάλλος μὲν γάρ, ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανε·

πλοῦτος δέ κακίας μᾶλλον, ἢ καλοκἀγαθίας ὑπηρέτης ἐστί,

ἐξουσίαν μὲν τῆ ράθυμια παρασκευάζων, ἐπὶ δε τὰς ἡδονὰς τούς νέους παρακαλῶν.

ῥῶμη δέ μετὰ φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δέ ταύτης πλείω τούς ἔχοντας ἔβλαψε.
καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἀσκούντων ἐκόσμησε, ταῖς δέ τῆς ψυχῆς ἐπιμελείαις ἐπεσκότησεν.

ἢ δέ τῆς ἀρετῆς κτῆσις οἷς ἂν ἀκιβδηλῶς ταῖς διανοίαις ἐν συναυξηθῆ, μόνη μὲν συγγηράσκει.

πλούτου δέ κρείττων, χρησιμωτέρα δέ εὐγενείας ἐστί.

τὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀδύνατα δυνατὰ καθιστῶσα, τὰ δέ τῶ πλήθει φοβερα, θαρσαλέως ὑπομένουσα.

καὶ τὸν μὲν ὄκνον ψόγον, τὸν δέ πόνον ἔπαινον ἡγουμένη.

ῥάδιον δέ τοῦτο καταμαθεῖν ἐστί

ἐκτε τῶν ἥρακλέους ἄθλων καὶ τῶν θησέως ἔργων.

οἷς ἢ τῶν τρόπων ἀρετῆ τ(ι)ηλικούτων εὐδοξίας χαρακτῆρα τοῖς ἔργοις ἐπέβαλλεν,

καθ' ὅσον ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι προτρέπουσι τοὺς νεωτέρους εἰς τὴν ἐπίκτησιν τῶν μαθημάτων μοναχά

καὶ οἱ διδάσκοντες τοὺς νέους τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἐπανορθοῦσι τὴν διαγωγὴν αὐτῶν τῶν νέων

διὰ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπινοήσωμεν ἀπόκτησιν λόγων μαθημάτων ἀμὴ ἐγράψαμεν διδασκαλίαν παραινετικὴν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας

καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ συμβουλευσωμεν ἐσένα καθ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια πρέπει οἱ νέοι νὰ ἀγαπῶσι καὶ ἀπὸ ποῖα ἔργα πρέπει οἱ νέοι νὰ ἀπομακρύνωσι

καὶ μέ ποίους ἀνοῦ'ς νὰ συναναστρέφονται καὶ τίνι τρόπῳ τὴν ἐδικὴν τοὺς ζωὴν πρέπει νὰ διεξάγωσι

διότι ὅποσοι ἀνοῖ τῆς ζωῆς αὐτὴν τὴν τῆς ὑπ' ἑμοῦ συμβουλευομένης πορείαν ἐβάδισαν

αὐτοὶ μοναχοὶ τῆς ἀρετῆς (ἱκανοὶ) ἠμπόρεσαν ἀληθῶς νὰ ἀποκτήσωσι

ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀρετὴν κανένα πρᾶγμα μεγατιμώτερον ὑπ: μήτε μονιμώτερον

διότι τὴν ευμορφίαν ἢ (ἢ) πολυκαιρία φθείρει ἢ (ἢ) ἀσθένεια ἀφανίζει

καὶ τὰ χρήματα τῆς κακίας περισσότερον εἶναι βοηθός παρὰ τῆς ἀρετῆς

ἐπειδὴ δίδει ἐλευθερίαν εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς παρακινεῖ τοὺς νεανικὴν ἄγοντας ἡλικίαν

καὶ ἡ δύναμις ἢ σωματικὴ ὅταν εἶναι συντροφιασμένη μέ φρόνησιν ὠφελεῖ χωρὶς αὐτὴν τὴν φρόνησιν βλάπτει περισσότερο ἐκείνους ὅπου ἔχουσι αὐτὴν

καὶ ἡ ῥώμη τὰ κορμῖα τῶν ἀθλητῶν κοσμεῖ καὶ εἰς τὰς ἐπιμελείας τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐμποδίζει

ἢ ἀπόκτησις ὅμως τῆς ἀρετῆς (με)σίς ἐκείνους τοὺς ἀνοῦς τοὺς ὁποίους ἤθελε ἀνυποκρίτως συμμαγαλώση εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν μοναχὴ αὐτῇ διαμένει ἕως γήρους

ἀπὸ τὸν πλοῦτον (εἶναι) ἀνωτέρα (καὶ) ὠφελιμώτεραν ἀπὸ τὴν εὐγένειαν τοῦ γένους

ἐκεῖνα ὅπου φαίνεται εἰς τοὺς ἄλλους χυδαίους ἀνοῦ'ς δυσκολοκατόρθωτα ποιεῖ ἐφικτά καὶ ἐκεῖνα ὅπου φαίνεται εἰς τό πλῆθος φρικαλέα ὑπομονετικῶς ὑποφέρει

καὶ νομίζει τὴν ὀκνηρίαν κατηγορίαν καὶ ὑπολαμβάνει (τὴν) φιλοπονίαν (ὡς) ἐγκώμιον

καὶ εὐκόλον εἶναι νὰ καταλάβῃς αὐτό δηλ: τὴν σύγκρισιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας

ἀπὸ τὰ ἄθλα τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα τοῦ θρασέργους

εἰς τοὺς ὁποίους αὐτοὺς ἄνδρας Ἡρακλέα τε καὶ θυσέα ἢ ἀπόκτησις τῶν καλῶν ἠθῶν ἐνεχάραξεν μέ τὰ ἔργα κατὰ τόσον μέγαλον σημεῖον τῆς δόξης

ὥστε μηδέ τόν ἅπαντα χρόνον δύνασθαι λήθην ἐμποιῆσαι τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων

οὐ μήν ἀλλά καί τας τοῦ πατρὸς προαιρέσεις ἀναμνησθεῖς, οἰκεῖον καί καλόν ἔξις παράδειγμα τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων.

οὐδέ γάρ ὀλιγωρῶν τῆς ἀρετῆς, οὐδέ ῥαθυμῶν διετέλεσε τόν βίον

ἀλλά τό μέν σῶμα τοῖς πόνοις ἐγύμναζε, τῇ δε ψυχῇ τούς κινδύνους ὑπέμενεν.

οὐδέ τόν πλουῖτον παρακαίρως ἠγάπα·

ἀλλ' ἀπήλαυε μέν τῶν παρόντων ἀγαθῶν ὡς θνητός ἐπεμελεῖτο δέ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἀθάνατος.

οὐδέ ταπεινῶς διώκει τόν ἑαυτοῦ βίον,

ἀλλά φιλόκαλός τε ἦν καί μεγαλοπρεπῆς, καί τοῖς φίλοις κοινός.

καί μᾶλλον ἐθαυμάζε τους περί αὐτόν σπουδάζοντας,

ἢ τούς τῷ γένει προσήκοντας·

ἠγεῖτο γάρ εἶναι πρὸς ἑταιρίαν πολλῶ κρείττω

καί τρόπον γένους

καί προαίρεσιν ἀνάγκης.

ἐπιλίποι δ' ἂν ἡμᾶς ὁ πᾶς χρόνος, εἰ πάσας τας ἐκείνου πράξεις καταριθμησάμεθα.

ἀλλά τό μέν ἀκριβές αὐτῶν ἐν ἑταίροις καιροῖς δηλώσομεν.

δειγμα δέ τῆς ἵππονίκου φύσεως νῦν ἐξενηνόχαμεν.

πρὸς ὃ δεῖ ζῆν σε,

ὥσπερ πρὸς παράδειγμα, νόμον μέν τόν ἐκείνου τρόπον ἠγησάμενοι,

μιμητὴν δέ καί ζηλωτήν τῆς πατρῴας ἀρετῆς γινόμενον.

αἰσχρόν γάρ τούς μέν γραφεῖς ἀπεικάζειν τά καλά τῶν ζῶων, τούς δέ παῖδας μή μιμῆσθαι τούς σπουδαίους τῶν γονέων.

ὥστε μήτε ὅλος ὁ χρόνος δέν δύναται νά προσενήση (λησμονισίαν) ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό ἐκείνους τοῦς ἥρωας (ἢ) μυθικούς ἥρακλέα τε και θυσέα

πρός τούτοις ἀνίσως τοῦς χρηστούς τρόπους τοῦ ( ) φέρεις κατά νούν συγγενές ὠφέλιμον ἀφωμίωμα θέλει λάβης (ὄσων) ἐλέχθησαν ἀπό ἐμένα

διότι ὁ (μαθητής)sic σου (μήτε) μετά καταφρονήσεως τῆς ἐναρέτου πολιτείας μήτε μετά ὀκνηρίας δέν ἐπέρασε τήν ζωήν

ἀμή τό κορμί ἐγύμναζε μέ τοῦς καθημερινούς μόχθους καί ὑπέφερεν τάς συμφορας ὅπου τοῦ ἐσυμβαινόν μέ τήν ἀνδρείαν γεναιότητα τῆς ψυχῆς του

μήτε τά ἄσπρα χρήματα υπερβολικῶς ἐπιθύμει

ἀμή ἀπολάμβανε τά εὐρισκόμενα ἀγαθά ὡσάν φθαρτός ἐμερίμνα τά ὑπάρχοντα ὄντα ὡσάν νά ἦττον αἰώνιος

μήτε πτωχικῶς ἐπέρνα τήν ἐδικήν του τήν ζωήν

ἀμή ἐραστής τῶν καλῶν πραγμάτων ἦτ(τον) (και) ἔντιμος (και) ἀνταμικός τοῦς φίλους

καί περισσότερον ἀγάπα ἐκείνους ὅπου εἰς αὐτόν διέκειντο μιμητικός δηλ. ἐκείνους ὅπου ἐμιμοῦντο τά ἔργα του τήν ζωήν του

παρά ἡγάπα κατά τό γένος τους συγγενεῖς πλησιάζοντας

διότι πρέσβευε ὅτι εἶναι διά φιλίαν κατά πολλά ἀνωτέρα ἢ καλή προαίρεσις ἀπό τόν νόμον τῆς συγγενείας

καί ἡγεῖτο πρός ἐταιρίαν κρείττω τά καλά χρηστά ἦθη ἀπό τους προσήκοντας καθ' αἶμα

καί ἡγεῖτο κρείττ( ) τήν καλήν προαίρεσιν (ἀπό) την (ἀνάγκην) τήν καλήν γνώμην (sic)

καί ἤθελε ἀφίση ἡμᾶς ἦτοι δέν ἤθελε ἐξαρκέσει ὅλος ὁ αἰών ἀνίσως ὅλας τάς πράξας τοῦ πατρός διηγηθῆ μία πρός μία

καί τήν ἀκριβῆ λεπτομερήν διήγησιν αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ (πατρός) σου εἰς ἄλλους καιρούς θέλωμε φανερώση

ὅμως τεκμήριον τοῦ πατρός σου τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τώρα εἶπαμεν

κατά τό ὁποῖον παράδειγμα πρέπει νά ἀπερνᾶς ἐσύ τήν ζωήν σου

ὡσάν εἰς παράδειγμα διδασκαλίαν ὡσάν νόμον τόν τοῦ πατρός σου καλήν γνώμην προαίρεσιν νά λογιάζης

ἀκόλουθος καί ἐργάτης νά γένης (τῆς) ἀρετῆς τοῦ πατρός σου

διότι ὑπ: ἄσχημον οἱ μέν ζωγράφοι νά ζωγραφίσωσι τά ζῶα τά εὐμορφα οἱ δέ παῖδες νά μήν μιμῶνται τους ἐναρέτους γονεῖς

ἤγοῦ δέ μηδενί τῶν ἀθλητῶν οὕτω προσήκειν ἐπί τούς ἀνταγωνιστάς ἀσκεῖν,
ὥς σοι σκοπεῖν ὅπως ἐφάμιλος γενήσῃ τοῖς τοῦ πατρὸς ἐπιτηδεύμασιν·

οὕτω δέ τήν γνώμην ἀδύνατον διατεθῆναι,

τῶν μὴ πολλῶν καὶ καλῶν ἀκουσμάτων πεπληρομένον.

τά μὲν γάρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις,

ἢ δέ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις

διόπερ ἐγὼ σοί πεισομαι συντόμως ὑποθέσθαι,

δί' ὧν ἂν μοι δοκοῖς ἐπιτηδευμάτων

πλειῖστον πρὸς ἀρετὴν ἐπιδοῦναι

καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνοίξῃς εὐδοκιμῆσαι.

πρῶτον //ον α μὲν οὖν εὐσέβει τά πρὸς τούς θεούς,

μὴ μόνον θύων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄρκοις ἐμμένων.

ἐκεῖνο μὲν γάρ τῆς τῶν χρημάτων εὐπορίας σημεῖον,

τοῦτο δέ τῆς τῶν τρόπων κάλοκαγαθίας τεκμήριον

β#ον τίμα τό δαιμόνιον αἰεὶ μὲν, μάλιστα δέ μετὰ τῆς πόλεως.

οὕτω γάρ δόξεις ἅμα τε τοῖς θεοῖς θύειν, καὶ τοῖς νόμοις ἐμμένειν.

γ#ον τοιούτος γίνου περὶ τοῦς γονεῖς, οἷους ἂν εὐξαιο.

περὶ σεαυτὸν γενέσθαι τοῦς ἑαυτοῦ παιδᾶς.

ἀσκει τῶν περὶ τό σῶμα γυμνασίων,

μὴ τά πρὸς τὴν ῥώμην, ἀλλὰ τά πρὸς τὴν ὑγιείαν συμφέροντα.

τούτου δ' ἂν ἐπιτυγχάνῃς,

εἰ λήγοις τῶν πόνων ἔτι ποιεῖν δυνάμενος.

νόμιζε εἰς κἀνέναν ἀθλητὴν (τέτοιας λογιῆς) δὲν ἀρμόζει ἐναντίον τῶν ἀνταγωνιστῶν νὰ γυμνάζεται

καθὼς πρέπει ἐσὺ νὰ ἐπιμελῆσαι διὰ νὰ γένῃς ἴσος μὲ τοῦ πατρός τοῦ ἵππονίκου τὰ κατορθώματα

καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνέφικτον ὑπ: νὰ ἀποβῆ κατά τὴν γνώμην

ἐκεῖνος ὅπου δὲν εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀκούσματα διδασκαλίας πολλάς καὶ ἐναρέτους

διότι τα μὲν σώματα τῶν ἀνῶν (με)τούς συμμετρους ἀγῶνας ἔχουσιν φύσιν νὰ αὐξάνουσι

καὶ ἡ ψυχὴ πέφυκεν αὐξεσθαι μὲ τοὺς ἐναρέτους λόγους τὰς διδασκαλίας

διὰ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ ἐγὼ ἐσένα θέλω ἐπιμεληθῆ νὰ διδάξω ἐν συντομίαν ἐκείνας τὰς διδασκαλίας

διὰ μέσου τῶν ὁποίων διδασκαλιῶν ἤθελε εἰς ἐμένα φανῆς

ὅτι θέλεις ἐπιδόσης λίαν κατά πολλά εἰς τὴν κατόρθωσις(σις) τῆς ἀρετῆς

καὶ κοντὰ εἰς τοὺς ἄλλους ὅλους ἀνοῦς νὰ φανῆς ἐνάρετος

ἐν πρώτοις καταρχὰς λοιπὸν γίνου εὐσεβῆς ὀρθόδοξος εἰς τὸν θεόν

καὶ ὄχι μοναχὰ μὲ τὸ νὰ θυσιάζῃς ἀμὴ καὶ τοὺς ὄρκους νὰ φυλάττῃς

διότι ἐκεῖνο τὸ θύειν τοῖς θεοῖς ὑπ: τῆς ἀφθονίας τῶν ἀργυρίων γνῶρισμα

ἀμὴ τὸ ἐμμένειν τοῖς ὄρκοις ὑπ: τῆς ἀρετῆς τῶν πράξεων φανέρωσις

πάντοτε ἐν τιμαῖς ἔχε τὸ θεῖον καὶ κατ' ἐξαίρετον τρόπον ὁμοῦ μὲ τοὺς πολίτας

διότι τέτοιας λογιῆς ποιῶν θέλη φανῆς ὁμοῦ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν εἰς τοὺς θεοὺς κάμνης θυσίαν καὶ ὅτι τηρῆς τοὺς θεσμούς

τέτοιος γίνου εἰς τοὺς τοὺς γεννητοράς σου ὅτι λογιῆς ἤθελε παρακαλῆς τον **Θυ'**

εἰς τὸν ἑαυτὸν σου νὰ γένωσι τὰ ἐδικὰ σου παιδία

ἄσκου ἀπὸ τὰ γυμνάσια ὅπου θεωρῆται εἰς τὸ σῶμα

μὴ διὰ τὴν δύναμιν ἀμὴ ἄσκει ἐκεῖνα τὰ γυμνάσια ὅπου συμβάλλουσι διὰ τὴν εὐρωστίαν

καὶ τοῦτο ὅπου σοῦ λέγω ἤθελε ἐπιτύχῃς

ἀνίσως παύσης ἀπὸ τοὺς κόπους νὰ μοχθῆς ἀκόμη ὅταν δύνασαι

μήτε γέλωτα προπετῆ στέργου

μήτε λόγον μετά θράσους ἀποδέχου.

τό μέν γάρ ἀνόητον,

τό δέ μανικόν.

ἄ ποιεῖν αἰσχρόν

ταῦτα νόμιζε μηδέ λέγειν εἶναι καλόν

ἔθιζε σαυτόν εἶναι μή σκυθρωπόν, ἀλλά σύννου

δι' ἐκεῖνο μέν γάρ ἀυθάδης,

διά δέ τοῦτο φρόνιμος εἶναι δόξεις·

ἡγοῦ μάλιστα σεαυτῷ πρέπειν κόσμον, αἰσχύνην δικαιοσύνην, σωφροσύνην·

τούτοις γάρ ἅπασι δοκεῖ κρατεῖσθαι τό τῶν νεωτέρων ἦθος·

μηδέ ποτε μηδέν αἰσχρόν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν·

καί γάρ ἂν τοὺς ἄλλους λάθης σαυτῷ γε συνηδήσεις·

τόν μέν θεόν φοβοῦ, τοὺς δέ γονεῖς τίμα, τοὺς δέ φίλους αἰσχύνου, τοῖς δέ νόμοις πείθου

·
τάς ἡδονάς θήρευε τάς μετὰ δόξης·

τέρψις γάρ σύν τῷ καλῷ μέν ἄριστον, ἄνευ δε τούτου κάκιστον.

εὐλαβοῦ τάς διαβολάς, κἄν ψευδῆς ὦσιν·

οἱ καί γάρ πολλοί τήν μέν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δέ τήν δόξαν ἀποβλέπουσιν·

ἅπαντα δόκει ποιεῖν ὡς μηδένα λήσων,

καί γάρ ἂν παραυτικά κρύψης, ὕστερον ὀφθήση.

μάλιστα δι' ἂν εὐδικομοίης, εἰ φαίνοιο ταῦτα μήν πράττων,

ἄ τοῖς ἄλλοις ἂν πράττουσιν ἐπιτιμῶης.

καί μη θέλης τό ἀναιδέες γελοῖον

μήτε θρασύν λόγον ἀσπάζου

διότι τό γέλοιο ὑπ: ἴδιον τῶν ἀνοητῶν

ὡς θρασύς λόγος ὑπ: ἴδιον τῶν ταρτέλων

τά ὅποια ὑπ: ἄπρεπον νά ποιῆς

καί μή νομίζης ἐκεῖνα τά πράγματα ὅτι ὑπ: ἐπαινετόν νά λέγης

συνήθιζε τόν ἑαυτόν σου νά μήν φαίνεσαι μελαγχωλικός ἀμή ὑπ: σύνουν

διότι αὐτό τό μελαγχωλικόν εἶναι σε ὑπεροπτικός

καί τό φροντιστικόν ὅτι θέλει φανῆς συνετός

νόμιζε κυρίως καί ἐξαιρέτως ὅτι ἀρμόζει εἰς τόν ἑαυτόν σου (ὁ) στολισμός ἢ αἰδώς καί ἡ δικαιοσύνη ἢ χαλιναγωγία τῶν παθῶν

διότι μέ ὅλα αὐτά τά ἀνωτέρω τήν αἰσχύνην καί τήν σωφροσύνην σου φαίνεται νά χαλιναγωγῆται ἢ προαίρεσις τῶν νέων

ἀνίσως κάμμίαν φοράν ἤθελε ποιήσης κανένα ἄπρεπον μήν προσδοκᾶς ὅτι θέλει ἀπατήσης τούς ἀνοῦ'ς

διότι ἀνίσως τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς θέλει ἀπατήσης τόν ἑαυτόν σου κατηγορία θέλει εἶναι ἢ ἐπιπλήτουσα συνήδησις

τόν θεόν φοβοῦ καί τούς γεννητοράς σου ἀγάπα καί τούς ἠγαπημένους σου ἐντρέπου καί πειθάρχει εἰς τούς νόμους
κυνήγα τᾶς ἡδονᾶς τᾶς ἐντίμους

διότι ἡ ἡδονή ὅταν γίνεται μέ καλόν τρόπον ὑπ: ὠφέλιμον πρᾶγμα
χωρίς αὐτόν τόν καλόν τρόπον ( ) ὅταν γίνεται (εἶναι) ἐπιβλαβές

ἀπόφευγε τᾶς συκοφαντίας καί ἀνίσως ὑπ: χωσι καί εἶναι ψευδῆς καί ἀληθῆς (sic)

διότι τό πλῆθος δέν γινώσκει τό ἀληθές ἀλλά εἰς φήμην ἀποσκοπεῖ

λογίαζε εἰς ὅλα σου τά ἔργα ὅτι ποιεῖς ὡσάν μήν ἤθελε ἀπατήσης κανένα ἄνδρ

διότι ἀνίσως θέλει κρύψης αὐτά ὕστερα ἤθελε φανῆς

καί κυρίως ἤθελε φανῆς ἐνάρετος ἀνίσως ἤθελε φανῆς ὅτι δέν πράττης ἐκεῖνα τά ἔργα

τά ὅποια τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς ἤθελε ποιῶσι αὐτά ἐπιτιμᾶς

ἐάν ἦς φιλομαθής, ἔση καί πολυμαθής

ἅ μὲν ἐπίστασαι, διαφύλαττε ταῖς μελέταις·

ἅ δέ μή μεμάθηκας προσλάμβανε ταῖς ἐπιστήμαις.

ὁμοίως γάρ αἰσχρόν ἀκούσαντα χρήσιμον λόγον μή μανθάνειν,

καί διδόμε(ι)νον τι ἀγαθόν παρά τῶν φίλων μή λαμβάνειν.

κατανάλισκε τῶν ἐν τῷ βίῳ σχολήν εἰς τὴν τῶν λόγων φιληκοῖαν.

οὕτω γάρ τά τοῖς ἄλλοις χαλεπῶς εὐρημένα συμβήσεται σοι ῥαδίως μανθάνειν·

ἦγοῦ τῶν ἀκουσμάτων πολλά πολλῶν εἶναι χρημάτων κρείττω.

τά μὲν γάρ ταχέως ἀπολείπει, τά δέ πάντα χρόνον παραμένει.

σοφία γάρ μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον·

μή κατύκνει μακρὰν ὁδὸν περεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τί χρήσιμον ἐπαγγελομένους.

αἰσχρόν γάρ τοὺς μὲν ἐμπόρους τηλικαῦτα πελάγη διαπερᾶν, ἔνεκα τοῦ πλείω ποιῆσαι
τὴν ὑπάρχουσαν περιουσίαν,

τοὺς δέ νεωτέρους μηδέ τὰς καταγῆν πορείας ὑπομένειν, ἐπὶ τῷ βελτίῳ καταστῆσαι τὴν
ἑαυτῶν διάνοιαν

·
τῷ μὲν τρόπῳ γίνου φιλοπροσηγορος τῷ δέ λόγῳ εὐπροσηγορος·

ἔστι δέ φιλοπροσηγορίας μὲν τό προσφωνεῖν τὰς ἀπαντῶντας

εὐπροσηγορίας δέ τό τοῖς λόγοις αὐτ(ῆ)οις οἰκείως ἐντυγχάνειν.

ἠδέως μὲν ἔχε πρὸς ἅπαντας, χρῶ δέ τοῖς βελτίστοις·

οὕτω γάρ τοῖς μὲν οὐκ ἀπεχθής ἔση, τοῖς δέ φίλος γενήσῃ·

τὰς ἐντεύξεις μη πυκνάς ποιῶ τοῖς αὐτοῖς, μή δε μακρὰς περὶ τῶν αὐτῶν· πλησμονή γάρ
ἀπάντων·

ἀνίσως ἤθελε εἶσαι ἐραστής τῶν μαθημάτων θέλει γένης πολυμαθῆς

ἐκεῖνα τὰ μαθήματα τὰ ὅποια ἐδιδάχθεις διάσωζε αὐτά τήν μνήμην μέ τας συχνάς μελέτας ἀναγνώσεις

καί ἐκεῖνα τὰ μαθήματα τὰ ὅποια δεν ἐδιδάχθεις ἀπόκτα μέ τας ἀναγνώσεις

διότι ἐπίσης ὑπ: ἄπρεπον ὅταν ἀκροασθῆ ὠφέλιμον διδασκαλίαν
νά μή μανθάσῃ
καί ὅταν χαρίζεται κἀνέναν δῶρον ἀπό τούς φίλους νά μήν δέχεσαι αὐτό

ἀπέρνα τήν ἀδειαν ὅπου ἔχῃς εἰς τήν παροῦσαν ζωὴν εἰς τήν ἡγαπημένην ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων

διότι τέτοιας λογῆς ποιῶν ἐκεῖνα ὅπου εὐρίσκονται δυσχερῶς ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς θέλει συμβῆ εἰς τοῦ λόγου σου εὐκόλως νά μανθάνῃς

νόμιζε(ῶτι) πολλάς διδασκαλίας μαθήματα ὑπ: χουσι ὠφελιμώτερα ἀπό πολλά χρήματα διότι τὰ χρήματα ὀγλήγορα χάνωνται καί τὰ μαθήματα καθ' ὅλον τόν χρόνον τῆς ζωῆς σου παραμένουσι

διότι ἡ μάθησις μοναχὴ ἀπό τὰ ὑπάρχοντα ὑπ: : πρᾶγμα ἀήδιον

μή ἀμελῆς νά νά ὑπάγῃς ἐπιμήκιστον πορείαν ἐκείνους ὅπου ὑπόσχονται
νά διδάξωσι κἀμμίαν ὠφέλιμον διδασκαλίαν

διότι κατηγορημένον οἱ ἔμποροι νά ταξιδεύουσι τόσας μεγάλας θαλάσσας διὰ νά
αὐξήσωσι περισσότερα τήν περιουσίαν τους

καί οἱ νέοι νά μήν ποιῶσι ὀδηπορείας καταχέρσου ἐπάνω εἰς γῆν διὰ νά καταστήσωσι
γνωστικὴν (μαθηματικὴν) τήν διάνοιάν τους

κατὰ τόν τρόπον ἔσο φίλος τοῦ χαιρετισμοῦ καί γίνον μέ τόν προφορικόν λόγον
καλοχαιρετιστής

καί ἴδιον τοῦ καλοχαιρετισμοῦ τό νά χαιρετάς εἰς ἐκείνου ὅπου ἤθελε ἀπαντήσης καθ'
ὁδόν

καί τοῦ καλοῦ χαιρετισμοῦ εἶναι ἴδιον το νά χαιρετάς ἡδέως εἰς τούς αὐτούς λόγους

διάκεισο εἰς ὅλους τούς ἀνοῦ'ς φιλικός συναστρέφου ὅμως μέ τούς πλέον καλούς
ἐναρέτους

διότι τέτοιας λογῆς ποιῶν εἰς (τον) κοινόν λαόν δέν θέλει ἀποβῆς μισητός (και) μέ
ἐκείνους τούς βελτίστους θέλει γένης φίλος

μή ποίῃ τοῦς χαιρετισμούς εἰς τούς αὐτούς ἀνοῦ'ς θαμινούς μήτε ποίει μακράς τούς
αὐτούς χαιρετισμούς διότι γίνεται χορτασμός ἀπό ὅλα τὰ πράγμα

γύμναζε σεαυτόν πόνοις εκουσίοις, ὅπως ἄν δύναιο καί τούς ἀκουσίους ὑπομένειν.

ὑφ' ὧν κρατεῖσθαι τήν ψυχὴν αἰσχροῦ,

τούτων ἐγκράτειαν ἄσκει πάντων, κέρδους, ὀργῆς ἡδονῆς λύπης

ἔση δε τοιοῦτος,

ἄν κέρδη μὲν εἶναι νομίζης δι' ὧν εὐδοκιμήσεις,

ἀλλά μη δι' ὧν εὐπορήσεις

τῇ δέ ὀργῇ

ἄν παραπλησίως ἔχης πρὸς τούς ἀμαρτάνοντας,

ὥσπερ ἄν πρὸς ἑαυτόν ἀμαρτάνοντα καί τούς ἄλλους ἔχειν ἀξιώσεως

ἐν δε τοῖς τερπνοῖς, ἄν αἰσχροῦ ὑπολάβης, τῶν μὲν οἰκετῶν ἄρχειν, ταῖς δ' ἡδοναῖς δουλεύειν·

ἐν δέ τοῖς λυπηροῖς, ἄν τὰς τῶν ἄλλων ἀτυχίας ἐπιβλέπης,

καί σεαυτόν ὡς ἄνδρα ὧν ὑπομιμνήσκης·

μᾶλλον τήρει τὰς τῶν λόγων, ἢ τὰς τῶν χρημάτων παρακαταθήκας.

δεῖ γάρ τούς ἀγαθοὺς ἄνδρας τρόπον ὄρκου πιστότερον φαίνεσθαι παρεχομένους προσήκειν

ἡγοῦ τοῖς πονηροῖς ἀπίστεῖν, ὥσπερ τοῖς χρηστοῖς πιστεύειν.

περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενί λέγε,

πλὴν ἐάν ὁμοίως συμφέρη τὰς πράξεις σιωπᾶσθαι σοι τε τῶν λέγοντι, κᾶκείνοις τούς ἀκούουσιν.

ὄρκον ἐπακτόν προσδέχου, διὰ δύο προφάσεις,

ἢ σεαυτόν αἰτίας αἰσχροῦ ἀπολύων

ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων·

συνήθειζε τόν ἑαυτόν σου εἰς τούς κόπους τὰς ἐκουσίους διὰ νά δύνασαι νά ὑπομένης
καί τούς ἀκουσίους

ἀπό τά ὅποια νά ἐξουσιάζεται ἡ ψυχὴ ὑπ: ἐπίβογον

ἀπό ὅλα ἐκεῖνα τά πράγματα ἔχε ἀποχὴν δηλονότι ἔχε ἐγκράτειαν ἀπό τὴν πλεονεξίαν
τὴν ἀδικίαν καί ἀπό (τον) θυμόν καί ἀπό τὴν τρυφὴν τὴν σπατάλην καί ἀπό τὴν πίκραν

καί θέλει γένης τέτοιος ἐγκρατεῖς τοῦ κέρδους τῆς ὀργῆς τῆς ἡδονῆς καί τῆς λύπης

ἀνίσως λογιάζης ὅτι ὑπ:χω σι διάφορα κέρδη ἐκεῖνα διὰ μέσου τῶν ὁποῖων θέλει φανῆς
ἐνάρετος

καί ὄχι ἐκεῖνα τὰ κέρδη διὰ μέσου τῶν ὁποῖων θέλει πλουτίσεις

καί γενήση ἐγκρατὴς κατὰ τῆς ὀργῆς

ἀνίσως ὁμοίως σὺ ἤθελε διάκεισαι εἰς ἐκείνους (ὁποῦ) ἀμαρτάνουσι

καθὼς εἰς ἐσέ ὅταν ἀμαρτήσης οἱ ἄλλοι ἄνοι θελήσης νά φαίρονται

καί γενήση ἐγκρατὴς κατὰ τῶν ἡδονῶν ἀνίσως κρίνης ὅτι **υπ:** ἐπίμωμον νά ἐξουσιάζης
τὰς δούλους ἀνοῦ' σκαί νά ὑποτάσσεσαι εἰς τὰς σωματικὰς ἀπολαύσης

καί γενήση ἐγκρατὴς κατὰ τῶν λυπηρῶν ἀνίσως) στοχασθῆς τῶν ἄλλων ἀνῶν τὰς
δυστυχίας

καί εἰς τόν ἑαυτόν σου ἐνθυμηθῆς διότι ὑπ: χης καί εἶσαι ἄνδρς ὑποκείμενος τοῖς ἐν (τοῖς)
παθήμασιν

φύλαττε περισσότερον τῶν μυστηκῶν λόγιον παρὰ νά φυλάττης τὰς παρακαταθήκας
τῶν ἀργυρίων τὰ ἐνέχειρα

διότι οἱ καλοὶ ἐνάρετοι ἄνοι ἀρμόζει νά φαίνονται ὅτι παρέχουσι πιστοτέραν τὴν
προαίρεσι ἀπό τόν ὄρκον

λογιάζε νά μὴν δίδης πίστην ἐμπιστοσύνην εἰς τούς φαύλους κακοὺς καθὼς πρέπει νά
δίδης ἐμπιστοσύνην εἰς τούς χρηστούς καλοὺς ἐνάρετους

διὰ τὰ ἀπόκρυφα μυστικά σου εἰς κανέναν ἄνδρ μὴν ὁμιλῆς

πάρεξ ἀνίσως παραπλησίως βοηθῆ εἰς ἐσένα ὁποῦ τὰ λαλῆς νά σιωπῶνται αἱ πράξαι
σου καί εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἀκούουσι αὐτὰ

πέρνε ὄρκον ὑπ' ἄλλου γενόμενον διὰ δύο αἰτίας

ἢ τόν ἑαυτόν σου νά ἐλευθερώσης ἀπό αἰσχροῦν συκοφαντίαν

ἢ τούς φίλους σου ἀπό τὰ κίνδυνα διὰ νά σώσης

ἔνεκα δε χρημάτων μηδένα θεόν ὁμόσης
μηδ' ἄν εὐορκεῖν μέλλης·
δόξης γάρ τοῖς μέν ἐπιορκεῖν,

τοῖς δέ φιλοχρημάτως ἔχειν.
μηδένα φίλον ποιῶν πρὶν ἄν ἐξετάσης πῶς κέκρηται τοῖς προτέροις φίλοις.
ἔλπιζε γάρ αὐτόν και περί σε γινέσθαι τοιοῦτον,
οἷος και περί ἐκείνους γέγονε·
βραδέως μέν φίλος γίνου,
γενόμενος δέ πειρῶ διαμένειν·
ὁμοίως γάρ αἰσχροὺς μηδένα φίλον ἔχειν, και πολλοὺς ἐταίρους μεταλλάττειν.
μήτε μετά βλάβης πειρῶ τῶν φίλων,
μήτε ἄπειρος εἶναι των ἐταίρων θέλε.
τοῦτο δέ ποιήσεις,
ἄν μή δεόμενος, τό δεῖσθαι προσποιῆ

περί τῶν ῥητῶν, ὡς ἀπορρήτων ἀνακοίνου·
μή τυχῶν μέν γάρ, οὐδέν βλαβήση
τυχῶν δε μάλλον τόν τρόπον αὐτῶν ἐπιστήση·

δοκίμαζε τοὺς φίλους ἕκτε τῆς περί τόν βίον ἀτυχίας, και τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας.
τό μέν γάρ χρυσίον ἐν τῷ πυρί δοκιμάζομεν,
τούς δέ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν·
οὕτω δ' ἄν ἄριστα χρήση τοῖς φίλοις,
ἄν μή περιμένης τάς παρ' ἐκείνων δεήσεις,

καί εἰς τόν θεόν μήν ἤθελε κάμνης ὄρκον διά χρήματα
μήτε ἀνίσως θέλης κάμνης ὄρκον ἀληθῆ
διότι θέλει φανῆς εἰς τούς μή εἰδώτας τήν ἀλήθειαν ὅτι κάμνης ὄρκον ψευδῆ
καί ἤθελες φανῆς εἰς τούς εἰδώτας τήν ἀλήθειαν ὅτι διάκεισαι φιλαργύρως
ἤτοι εἶσαι φιλάργυρος
μή κάμνης φίλον κανένα προτοῦ ἤθελε ἐξετάξης τίνι τρόπῳ διάκειται μέ τούς προτέρους
φίλους
διότι προσδόκα αὐτός ὁ φίλος καί εἰς ἐσένα ὅτι θέλει χρηματίση τέτοιος
ὅτι λογῆς εἰς ἐκείνους τούς προτέρους τούς παλαιότερους φίλους σου ὑπῆρξεν
μετά παρέλευσιν πολλοῦ καιροῦ ἠγαπημένος ἔσο
ὅμως ἀφ' οὗ γένης φίλος τινί ἐπιμελοῦ νά φυλάττης τήν φιλίαν καθαρὰν μέχρι τέλους
διότι ὑπ: κατηγορημένον νά μήν κανένα φίλον ἔχης παραπλησίως ἐπίσης καί πολλοῦς
φίλους νά μεταλλάττης
μή προθυμοποιηῖσαι νά κάμνης δοκιμῆν τῶν ἠγαπημένων ἐταίρων σου μέ βλάβην αὐτῶν
μήτε εὐχαρίστου νά εἶσαι χωρίς δοκιμῆν τῶν φίλων σου
καί θέλει ποιήσεις αὐτό τό μή μετά βλάβης πειρᾶσθαι τούς φίλους
ἀνίσως [καί] προσποιῆσαι ὅτι ἔχης ἀνάγκην τινός πράγματος ὅταν δέν χρειάζεται αὐτό
ὀμίλει εἰς τούς φίλους σου διά τά φανερά ὡσάν ἀπόρρητα
διότι ἀνίσως δέν τύχης αὐτό τό ἐμπιστευμένον δέν θέλει πάθης καμμίαν βλάβην
ἀνίσως εὖρης δέ πάλιν αὐτόν ἐμπιστευμένον βεβαιωτέραν τήν προαίρεσιν τῶν φίλων
σου θέλει καταλάβης
κάμνε δοκιμῆν εἰς τούς ἠγαπημένους ἀπό τας δυστυχίας ὅπου γίνεται εἰς τήν παροῦσαν
ζωήν καί ἀπό τήν βοήθειαν ὅπου γίνεται εἰς τούς κινδύνους δυστυχίας
διότι ἡμεῖς τό μέν χρυσάφι εἰς τήν φωτίαν καθαρίζωμεν
τούς δέ φίλους εἰς τας ἀτυχίας γνωρίζωμεν
καί τοιουτοτρόπως ἐξαίρετα θέλει μετέλθης τούς φίλους σου
ἀνίσως δέν ἤθελε προσμένης [τας] ἰκεσίας ὅπου προβάλλονται [ἀπό] ἐκείνους τούς
φίλους

ἀλλ' αὐτεπάγγελτος ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῖς βοηθῆς.

ὁμοίως αἰσχροὺς νόμιζε τῶν ἐχθρῶν νικᾶσθαι ταῖς κακοποιΐαις, καὶ τῶν φίλων ἠττάσθαι ταῖς εὐεργεσίαις·

ἀποδέχου τῶν ἐταίρων, μὴ μόνον τοὺς ἐπὶ τοῖς κακοῖς δυσχεραίνοντας,

ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς μὴ φθονοῦντας·

πολλοὶ μὲν γὰρ ἀτυχοῦσι τοῖς φίλοις συνάχθονται

καλῶς δὲ πράττουσι φθονοῦσι

τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο πρὸς τοὺς παρόντας,

ἵνα δοκῆς μηδέ τούτων ἀπόντων ὀλιγορεῖν.

εἶναι βούλου τά περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιστής.

ἔστι γὰρ φιλοκάλου μὲν τό μεγαλοπρεπές:

καλλωπιστοῦ δὲ τό περίεργον

ἀγάπα τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν κτῆσιν, ἀλλὰ τὴν μετρίαν ἀπόλαυσιν·

καταφρόνει τῶν περὶ τὸν πλοῦτον σπουδαζόντων, χρῆσθαι δὲ τοῖς ὑπάρχουσι μὴ δυναμένων

παραπλήσιον γὰρ οἱ τοιοῦτοι πάσχουσι,

ὥσπερ ἂν εἴ τις ἵππον κτήσαι(τ)ο καλόν, κακῶς ἵππεύειν ἐπιστάμενος·

πειρῶ τὸν πλοῦτον χρήματα καὶ κτήματα κατασκευάζειν·

ἔστι δὲ χρήματα μὲν, τοῖς ἀπολαύειν ἐπισταμένοις.

κτήματα δὲ, τοῖς χρῆσθαι δυναμένοις·

ἀμή ἤθελε εὐεργετῆς αὐτούς τούς φίλους εἰς τούς ἀναγκαίους χρειώδης καιρούς
αὐτοθέλητος

λογιάζει ὅτι ὑπ: ἄπρεπον τό νά ἦττασαι τῶν δυσμενῶν ἐπικειμένων σου [κατά] τάς
ζημίας ἐξίσου καί το νά νικᾶσαι τῶν ἠγαπημένων σου [κατά] τάς εὐεργεσίας

ἔγκρινε ὄχι μοναχά τούς φίλους ἐκείνους [που] συμπάσχουσι διά τά[ς] συμφοράς σου

ἀμή ἀποδέχου καί ἐκείνους ὅπου δέν ζυλωτυποῦσι τάς εὐτυχίας [σου]

διότι περισσοί συμπονοῦσι τούς φίλους των ὅταν δυστυχῶσι

καί ὅταν εὐτυχῶσι ζυλωτυποῦσι αὐτούς

φέρει εἰς τήν διήγησιν τούς φίλους σου ὅταν λύπῳσι ἔμπροσθεν [ἐνώπιον] εἰς ἐκείνους
τούς φίλους σου [που] εἶναι παρών

ἤθελε φανῆς εἰς αὐτούς ὅτι δέν καταφρονεῖς αὐτούς τούς παρόντας ὅταν δέν εἶναι
παρών

ἀγάπα νά εἶσαι εὐπρεπῆς κατά τήν ἀμφίασιν καί ὄχι στολιστής

διότι εἶναι ἴδιον τοῦ σεμνοῦ τό σεμνόν περὶ τά ἄμφια

καί εἶναι ἴδιον [τοῦ] καλλωπιστοῦ ἢ ἀμετρος ἐξέτασι[ς] τῶν ἱματίων

μή ἐπιθύμει τήν ἀμετρον ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν ὅπου εὐρίσκονται εἰς ἐσένα ἀμή ἀγάπα
τήν μεμετριμένην χρῆσιν

(μη) μιμῆσαι ἐκείνους ὅπου ἀγωνίζονται ἐπάνω εἰς ἀπόκτησιν πλοῦτου καί ὅπου δέν
εἶναι ἀξίον νά μεταχειρίζωσι τά ὑπάρχοντα πλούτη τους

διότι οἱ σπουδάζοντες περὶ τον πλούτον καί μή δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὑπάρχουσι
ὑφιστανται παρόμοιον πάθος

καθώς ἀνίσως τινάς ἤθελε ἀγοράση κανένα ἄλογον ἐπιτήδειον ἀνδρός, [ἀλλά] ἤξεύρη
νά ἱππευη ἀτεχνῶς

ἀγωνίζου τά ὑπάρχοντα τά πλούτη σου χρῆσεις καί ἀκίνητα πράγματα νά κάμνης

καί γίνεται ὁ πλοῦτος χρῆσεις εἰς ἐκείνους ὅπου ἤξεύρουσι νά ἀπολαμβάνουσι αὐτόν τόν
πλοῦτον

καί γίνεται ἀκίνητα ὑπάρχοντα πράγματα εἰς ἐκείνους (που) δύνανται νά
μεταχειρίζωνται αὐτόν καθῶς πρέπει

τίμα τήν ὑπάρχουσαν οὐσίαν δυοῖν ἔνεκα,
τοῦτε ζημίαν μεγάλην ἐκτίσαι,
καί τοῦ φίλῳ σπουδαίῳ δυστυχοῦντι βοηθῆσαι.
πρός δέ τόν ἄλλον βίον μηδέν ὑπερβαλλόντως, ἀλλά μετρίως αὐτήν ἀγάπα.

στέργε μὲν τὰ παρόντα ζήτει δέ τὰ βελτίω.
μηδενί συμφορὰν ὄνειδίσῃς

κοινή γάρ ἡ τύχη, καί τό μέλλον ἀόρατον.
τούς ἀγαθοὺς εὖ ποίει.
καλός γάρ θησαυρός παρὰ ἀνδρὶ σπουδαίῳ χάρις ὀφειλομένη.
κακοὺς εὐποιῶν, πείσῃ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας κύνας σιτίζουσιν·
εἰκεῖναι τε γάρ τούς διδόντας, ὥσπερ τούς ἐντυχόντας ὑλακτοῦσιν,
οἳ τε κακοὶ τούς ὠφελοῦντας, ὥσπερ τούς βλάπ(τ)οντας ἀδικοῦσι
μ(ή)σει τούς κολακεύοντας, ὥσπερ τοῦς ἐξαπατῶντας
ἀμφοτέροι γάρ πιστευθέντες τούς πιστεύοντας ἀδικοῦσιν.

ἐάν ὑποδέχη τῶν φίλων τούς πρὸς τό φαυλότατόν σοι χαριζομένους.
οὐχ ἔξεις ἐν τῷ βίῳ τούς πρὸς τό βέλτιστον ἀπεχθανομένους.
γίνου πρὸς τούς πλησιάζοντας ὁμιλητικός, ἀλλά μὴ σεμνός.

(τῶν) μὲν γάρ τόν ὑπεροπτικόν ὄγκον μόλις ἂν οἱ δοῦλοι καρτερήσειαν.
τῶν δέ τόν ὁμιλητικόν τρόπον ἅπαντες ἠδέως ὑποφέρουσιν.

ὁμιλητικός δέ ἔσῃ μὴ δύσερις ὦν,
μηδέ δυσάρεστος μηδέ πρὸς πάντας φιλόν(ει)κος

φύλαττε τά πλούτη σου τά υπάρχοντα ὅπου ὑπ: σι εὐρίσκονται εἰς τοῦ λόγου σου διά δύο αἰτίας

ἢ διά νά πληρώσης καμμίαν μεγάλην ζημίαν ὅπου ἤθελε σοῦ ἀκολουθήση
ἢ να βοηθήσης κανένα ἐνάρετον φίλον σου ὅταν ἤθελε δυσπραγήση

διά καί νά κυβερνώσι τῆς ἄλλης ζωῆς τίμα αὐτήν τήν υπάρχουσαν οὐσίαν μεμετρημένος
ικανός ἀρκετός πρὸς χρῆσιν (μόνον) τῆς ζωῆς σου καί οὐχί κατά χρῆσιν*

ἀγάπα τά εὐρισκόμενα υπάρχοντα καί δίωκε ἀπόκτησαι τά καλλιώτερα

μήν ἤθελε κατηγορῆς κανέναν ἄνδρα [για τὴν] δυστυχίαν

διότι ἡ φορὰ τοῦ καιροῦ ὑπ: καί εἶναι γενική καί τό ἐρχόμενον ἄγνωστον

τούς ἐναρέτους πεπαιδευμένους ἄνδρας εὐεργέτη

διότι ὠφέλιμος πλοῦτος [εἶναι] ἡ εὐεργεσία ὅπου χρεωστεῖται εἰς ἄνδρα πεπαιδευμένον
ἐνάρετον

ἀνίσως εὐεργετῆς ἀχαρίστους θέλει πάθης (ὅμοια) μέ ἐκείνους ὅπου τρέφουσι τὰς ξένας
τὰς σκύλας

διότι ἐκεῖναι αἱ σκύλαι καθὼς διώκουσι τοὺς παρ' εὐρεθέντας ἀγνώστους ἀνοῦ'ς
γαυγίζουσι καί ἐκείνους ὅπου δίδουσι τὸν ψωμόν εἰς αὐτάς

καί οἱ φαῦλοι βλάπτουσι ἐκείνους ὅπου βοηθοῦσι αὐτάς [καθὼς] ἀδικοῦσι ἐκείνους ὅπου
ζημιοῦσι [αὐτάς]

ἀπόφευγε τοὺς κόλακα(ς) καθὼς μ(η)σεις τοὺς ἀπαταιῶνας

διότι καί οἱ δύο οἱ τε κόλακες καί ἐξαπατῶντες ὅταν εἴθε κριθῶσι ἐμπιστεμέν(η)
βλάπτουσι ἐκείνους ὅπου ἤθελε δόσωσι ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτούς

ἀνίσως ἐγκρίνης [ἀπό] τοὺς ἐταίρους [ἐκείνους] ὅπου χαρίζουσι ἀρέσκειαν εἰς τοῦ λόγου
σου [πρὸς] ἀπρεπέστερον ἔργον

καί θέλει εὐῆρης εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν φίλους ὅπου ἀσφάλλωσι διά τὴν σωτηρίαν σου

ἔσο εἰς ἐκείνους ὅπου πλησιάζωσι προσέ καταδεκτικός καί ὄχι ὑπεροπτικός

διότι ἐκείνων τῶν ὑπερηφάνων τό ἀκατάδεκτον τό ἐπαρμα [μονον] οἱ θεράποντες μετὰ
βίας ἤθελε ἀναίχωνται
ἀλλὰ ἐκείνων τῶν καταδεκτικῶν ἀνῶ'ν τὴν ὁμιλητικὴν προαίρεσιν ὅλοι οἱ ἄνοϊ
μεταχαρας ὑπομένωσι

ἀνίσως δέν εἶσαι φιλον(ει)κος καί θέλει γένης ὁμιλιτικός

μήτε ἀπαρέσκων τοῖς ἄλλοις μήτε εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς ἢ εἰς ὅλους τοὺς λόγους μάχιμος

μηδέ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἀπαντῶν
μηδ' ἂν ἀδίκως ὀργιζόμενοι τυγχάνωσι.
ἀλλὰ θυμουμένοις μὲν αὐτοῖς εἴκων,
πεπαυμένοις δὲ τ(οῖ)ς ὀργῆς ἐπιπλήττων,
μηδέ περὶ τὰ γελοῖα σπουδάζων,
μηδέ περὶ τὰ σπουδαῖα τοῖς* γελοίοις χαίρων.
(το γὰρ ἄκαιρον πανταχοῦ λυπηρόν.)
μηδέ τὰς χάριτας ἀχαρίστους χαριζόμενος,
ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοὶ ποιοῦντες μὲν, ἀηδῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑπουργοῦντες.
μηδέ φιλαίτιος ὢν. β(ραδύ) γάρ. μηδέ φιλεπιτιμητής, παροξυντικόν γάρ.
μάλιστα μὲν εὐλαβοῦ τὰς ἐν τοῖς πότοις συνουσίας.

ἂν δὲ ποτέσοι συμπέση καιρός, ἐξανίστασο πρό μέθης.

ὅταν γάρ ὁ νοῦς ὑπὸ οἴνου διαφθαρή, ταῦτά πάσχει τοῖς ἄρμασι,

τοῖς τοῦς ἡνιόχους ἀποβάλλουσιν.
ἐκεῖνα τε γάρ ἀτάκτως φέρεται διαμαρτάνοντα τῶν εὐθυνόντων,

ἢ τε ψυχὴ πολλά σφάλλεται, διαφθαρη(ή)σ(ει)ς τῆς τῆς διανοίας.
ἀθάνατα μὲν φρόνει τό μεγαλόψυχος εἶναι,
θνητά δὲ τῷ συμμέτρως τῶν ὑπαρχόντων ἀπολαύειν.
ἡγοῦ τὴν παιδείαν τοσοῦτω μειζρον ἀγαθόν εἶναι τῆς ἀπαιδευσίας,
ὅσω τὰ μὲν ἄλλα μοχθηρὰ πάντες κερδαίνοντες πράττουσιν.
αὕτη δὲ μόνη καὶ προσεζημίωσε τοὺς ἔχοντας.
πολλάκις γάρ ὄν τοῖς λόγοις ἐλύπησαν, τούτῳ τοῖς ἔργοις τὴν τιμωρίαν ἔδωσαν.
οὓς ἂν βούλη ποιήσασθαι φίλους, ἀγαθόν τι λέγε περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐπαγγέλοντας.
ἀρχὴ μὲν γάρ φιλίας ἔπαινος, ἔχθρας δε ψόγος.

ἀνίσως δέν ἀπαντᾶς εἰς (τους) θυμούς τῶν συναναστρεφόμενων σκληρως

[ουτε] ἀνίσως καί ἀγανακτῶσι ἀναιτίως.

ἀμή ὅταν θυμώνονται εἰς αὐτούς πειθαρχῆς

καί ἀνίσως ἀφ' οὗ παύσωσι ἀπό τόν θυμόν ἐπιτιμᾶς αὐτούς διά τό παραλόγως θυμοῦσθαι

καί ἀνίσως δέν καταγίνεσαι εἰς ἀστεϊσμούς

μήτε ἀνίσως μεταχειρίζεσαι τούς χαριεντισμούς περι τά ἄξια ἐπιμελείας*

διότι ἐκεῖνο ὅπου γίνεται ἔξω ἀπό το ἄπρεπον ἀρμόδιον καιρόν εἰς κάθε μέρος εἰς κάθε ὑπο(θεσιν) ὑπ: μισητόν

μήτε ἀνίσως κάμνης τās εὐεργεσίας ἀγνωμόν[ω]ς

τό ὅποῖον αὐτό παθαίνουσι οἱ περισσοί χυδαῖοι ἄνοι οἵτινας κάμνουσι χάριτας ἀλλά βοηθοῦσι δυσαρέστως τούς φίλους

(χωρίς παράφραση)

κυρίως ἀπόφευγε τινά συντροφιάν ὅπου γίνεται εἰς τὰ τραπέζια

ἀλλά ἀνίσως καμμίαν φοράν εἰς τοῦ λόγου σου ἤθελε συμβῆ ἀναγκαῖος καιρός εὐρεθῆναι σε ἐν συμποσίω φύγε προτήτερα ἀπό τήν μέθην δηλ: προτοῦ μεθήσης

διότι ὁπόταν ἡ διάνοια τῆς ψυχῆς ἀπό τήν οἰνοποσίαν ζαλισθῆ ὑφίσταται παραπλήσια πάθη μέ τὰ ἀμαξάρια

[ὅταν] χάνουσι τούς κυβερνήτας

διότι ἐκεῖνα τὰ ἀμαξάρια ἀνωμαλως κινοῦνται ὅταν χάνουσι τούς οἰκονομοῦντας αὐτά

καί ἡ ψυχὴ κατά πολλά σφάλλει ὅταν ἡ διάνοια τό ἡγεμονικόν τοῦ νοός ζαλισθῆ

στοχάζου αἰώνια μέ τό νά εἶσαι μεγαλόφρονιος τās θλίψεις

καί φρόνει τὰ φθαρτά μέ τό να μεταχειρίζεσαι τὰ ὑπάρχοντα τὰ πλούτη μετρίως

λογίαζε τήν σπουδῆν τῶν γραμμάτων κατά τόσον ὅτι εἶναι ὑπέρτερον καλόν ἀπό τήν ἀπαιδευσίαν

καθ' ὅσον ὅλοι οἱ ἄνοι ποιοῦσι τὰ ἄλλα ἄπρεπα ἄτοπα ἔργα καί ἀπολαμβάνουσι κάτι τί κέρδος

καί αὐτή ἡ ἀπαιδευσία[**συνήθως**] βλάπτει ἐκείνους ὅπου κέκτηνται αὐτήν μοναχῆ διότι πολλαῖς φοραῖς οἱ ἔχοντες τήν ἀπαιδευσίαν οἱ βάρβαροι ἐκείνον τόν ἄνον τόν ὅποῖον ἐπίκραναν μέ τὰ λόγια εἰς αὐτόν ἐπλήρωσαν τήν ποινήν μέ τὰ ἔργα δηλ: ἐτιμωρηθησαν

[ἐκείνους] τούς ὁποῖους ἔχεις σκοπόν νά κάμνης ἡγαπημένους κανένα ἔπαινον διηγοῦ διά αὐτούς τούς ἄνοῦς [εἰς] ἐκείνους ὅπου φανερωσουσι τὰ παρά σου λεγόμενα ἐγκωμία διότι θεμέλιον τῆς ἀγάπης ὁ ἔπαινος ὑπ: και πρώτη ρίζα τῆς διαχωρίσεως τῆς φιλίας του ὑπ: ἡ κατηγορία

βουλευόμενος παραδείγματα ποιού τὰ παρεληλυθότα τῶν μελλόντων.

τό γάρ ἀφανές ἐκ τοῦ φανεροῦ ταχίστην ἔχει τήν διάγνωσιν.

βουλεύου μέν βραδέως, ἐπιτέλει δέ ταχέως τὰ δόξαντα.

ἡγοῦ κράτιστον εἶναι παρὰ μέν θεῶν εὐτυχίαν,

παρὰ δέ ἡμῶν αὐτῶν **εὐουλίαν**.

περί ὧν ἂν αἰσχύνη παρῶρησιάσασθαι, βούλει δέ τισι τῶν φίλων ἀνακοινώσασθαι,

χρῶ τοῖς λόγοις, ὡς περί ἀλλοτρίου πράγματος.

οὕτω γάρ τήν ἐκείνω τε γνώμην αἰσθήση,

καί σεαυτόν οὐ καταφανῆ ποιήσεις.

ὅταν δέ ὑπέρ τῶν σεαυτοῦ μέλλης τινί συμβουλεύεσθαι,

σκόπει πρῶτον πῶς ὑπέρ τῶν αὐτοῦ διώκησεν.

ὁ γάρ κακῶς διανοηθῆς ὑπέρ τῶν ἰδίων, οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περί τῶν ἀλλοτρίων.

οὕτω δ' ἂν μάλιστα βουλεύεσθαι παροξυνθείης, εἰ τὰς συμφοράς τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἐπιβλέψεις

καί γάρ τῆς υἰείας πλείστην ἐπιμέλειαν ἔχο(ν)μεν, ὅταν τὰς λύπας τὰς ἐκ τῆς ἀρρώστιας ἀναμνησθῶμεν.

μιμοῦ τὰ τῶν βασιλέων ἤθη, καί δίωκε τὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα.

δόξεις γάρ αὐτούς ἀποδέχεσθαι καί ζηλοῦν.

ὥστε συμβήσεσαι παράτε τῷ πλήθει μᾶλλον εὐδοκιμεῖν,

καί τήν παρ' ἐκείνων εὐνοίαν βεβαιότεραν ἔχειν.

πείθου μέν καί τοῖς νόμοις ὑπό τῶν βασιλέων κειμένοις.

ὅταν στοχάζεσαι περί τῶν (πρακτέων) μεταχειρίζου [ως] ὑποδείγματα τά προπερασμένα [για την κατανόηση] (.....) των ἐπομένων γεγωνότων

διότι τό τό ἄγνωστον τό ἀσαφές μέλλον ταχιτάτην φέρει τήν κατανόησιν ἀπό τό γνωστόν δηλ: γνωρίζεται διακρίνεται ταχέως ὀγλήγορα

στοχάζου περί τά πρακτέα μετα βραδύτητος καί πράττε ὀγλήγορα ἐκεῖνα ὅπου ἤθελε κριθῶσι εὐλόγα εἰς τοῦ λόγου σου

λογίαζε ὅτι εἶναι βέλτιστον δῶρον ἀπό τούς θεούς ἢ εὐδαιμονία

καί ἡγοῦ κράτιστον δῶρον ἐρχόμενον ἀπό ἡμᾶς ἢ καλή ὀρθή ἄπτεστος σκέψις

διά ἐκεῖνα τά πράγματα διά τά ὅποια αἰσχύνεσαι νά φανερωθῆς ὅτι ἔπραξες αὐτά ἢ μέλλει πράξεις καί θέλεις νά ἀνακοινώσης εἰς μερικούς φίλους

μεταχειρίζου τούς λόγους τοιουτοτρόπως ὡσάν [να εἶναι] ξένην ὑπόθεσιν

διότι τοιουτοτρόπως θέλει μάθης τήν κρίσιν ἐκείνων τῶν φίλων σου

καί δέν θέλει κάμης φανερόν τοῦ ἑαυτοῦ σου

καί ὁπόταν διά τά[ς] ὑποθέσεις σου θέλεις νά συσκευθῆς μέ κανένα ἄνδρ

στοχάζου προτιότερα ἀπό ὅλα τινι τρόπως καλῶς ἢ κακῶς ἐσκεφθῆ διά τά ἐδικά του πράγματα

διότι ἐκεῖνος ὁ ἄνδρ ὅπου ἐσφαλμένως ἤθελε σκεφθῆ διά τά ἴδια ἐδικά του πράγματα καμμίαν φοράν ὀρθῶς θέλει στοχασθῆ διά τά ἀλλότρια ξένα πράγματα

καί κυρίως ἤθελε παρακινηθῆς νά σκέπτεσαι περί τῶν πρακτέων ἀνίσως ἤθελε στοχασθῆς τās δυστυχίαςόπου προέρχονται ἀπό τήν ἀσκεψίαν

διότι μεγάλην φροντίδαν εὐεξίας κάμνομεν ὁπόταν ἤθελε ἐνθυμιθῶμεν τās πίκρας ἀνίσως πόνους ὅπου δοκιμάζωμεν ἀπό τήν ἀρρωστιαν

ἔχε διαμιμήσεως τήν πολιτείαν τῶν δικαίων ἐνόμων ἀληθινῶν βασιλέων καί κάμνε τά ἔργα ἐκείνων τῶν δικαίων βασιλέων

διότι οὕτω ποιῶν θέλει φανῆς ὅτι τιμᾶς καί ὅτι ἀκολουθῆς αὐτούς τούς βασιλεῖς

ὥστε ἐκ τῆς μιμήσεως τῶν ἔργων τῶν βασιλέων νά ἐπαινῆσαι περισσότερον [ἀπό] το[ν] δῆμον

καί τήν φιλίαν ἀγάπην πιστοτέραν νά ἀπολαμβάνης ὅπου προέρχονται ἀπό ἐκείνους τούς βασιλεῖς

ὑπάκουε καί εἰς ἐκείνους τούς νόμους ὅπου ἀπό τούς δικαίους βασιλεῖς εἶναι θεσπισμένοι

ἰσχυρότατον μὲν τοι νόμον ἡγοῦ τὸν ἐκείνων τρόπον.
ὥσπερ γὰρ τὸν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευόμενον, τό πλῆθος δεῖ θεραπεύειν,
οὕτω καὶ τὸν ἐν μοναρχίᾳ κατοικοῦντα τὸν βασιλέα προσήκει θαυμάζειν.
εἰς ἀρχὴν κατασταθεῖς, μηδενὶ χρῶ πονηρῶ πρὸς τὰς διοικήσεις.
ὧν γὰρ ἂν ἐκεῖνος ἀμάρτοι, σοι, τὰς αἰτίας ἀναθήσουσιν·
ἐκ τῶν κοινῶν ἐπιμελειῶν ἀπαλάττου μὴ πλουσιότερος, ἀλλὰ ἐνδοξότερος·
πολλῶν γὰρ χρημάτων κρείττον ὁ παρά τοῦ πλήθους ἔπαινος.
μηδενὶ πονηρῶ πράγματι μήτε παρίστασο, μήτε συνηγόρει·
δόξεις γὰρ καὶ αὐτὸς τοιαῦτα πράττειν,
οἷα περ ἂν τοῖς ἄλλοις πράττουσι βοηθῆς.
παρασκευάζε σεαυτὸν πλεονεκτεῖν μὲν δυνάμενον,
ἀνέχου δέ τὸ ἴσον ἔχειν.
ἵνα δοκῆς ὀρέγεσθαι τῆς δικαιοσύνης μὴ δι' ἀσθένειαν, ἀλλὰ δι' ἐπι(εἰ)κειαν·
μᾶλλον ἀποδέχου δικαίαν πενίαν, ἢ πλουτὸν ἀδικον.
τοσοῦτῳ γὰρ κρείττων δικαιοσύνη χρημάτων, ὅσῳ τὰ μὲν ζῶντας μόνος ὠφελεῖ,
(ἢ) δέ καὶ τελευτήσασι δόξαν παρασκευάζει
κακείνων μὲν τοῖς φαῦλοισι μέτεστι,
(ταύτης) δέ τοῖς μοχθηροῖς ἀδύνατον μεταλαβεῖν.
μηδένα ζήλου τῶν ἐξ' ἀδικίας κερδονόντων,
ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέχου τούς μετὰ δικαιοσύνης ζημιωθέντες·
οἱ γὰρ δίκαιοι τῶν ἀδίκων, εἰ μηδὲν ἄλλα πλεονεκτοῦσιν,

ὅμως λογίαζε ἰσχυροτέρου θέσπισμα τὴν ἐκείνων τῶν βασιλέων πολιτείαν

διότι καθὼς ἐκεῖνος ὁποῦ πολιτεύεται διάγει ἀπερνά τὴν ζωὴν του μέσα εἰς πόλιν ἐν ἣ κρατῆ ἐξουσίαζῃ ἡ δῆμος πρέπει νὰ κολακεύῃ τὸν κοινόν λαόν

τοιουτοτρόπως ἐκεῖνος ὁποῦ κατοικεῖ μέσα εἰς πόλιν μοναρχουμένην τὸν ἡγεμόνα πρέπει νὰ ἀποδέχεται

ὅταν προβληθῆς εἰς ἐξουσίαν μὴ κανένα φαύλον μεταχειρίζου εἰς τὰς κυβερνήσεις

διότι ἐκεῖνος ὁ πονηρός ἄνδρς ἤθελε πλημμελήσῃ ἐκείνων τῶν ἀτοπημάτων τὰ ὅποια οἱ ἄνοϊ θέλει προ(σα)ψῶσι τὰς κατηγορίας εἰς τοῦ λόγου σου

ἀπὸ τὰς κοινὰς πολιτείας ἀναχώρει ὄχι πολυχρηματότερος ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ (ἢ)σούν προτερος προτοῦ νὰ λάβῃς τὴν ἀξίαν ἀμὴ παραιτοῦ μέ περισσοτέραν φήμην διότι ἀπὸ πολλὰ χρήματα καλλιωτέρα ἢ εὐφημία ἢ προερχομένη ἀπὸ τὸ κοινόν λαόν

εἰς κανένα ἄδικον πράγμα μὴ ἔσο ἐπιστάτης μήτε συμβοήθῃ

διότι καὶ ἐσύ θέλει φανῆς ὅτι πράττης τέτοια ἄτοπα ἔργα

ὅποια ἤθελε συμβοηθῆς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς οἵτινας ποιῶσι αὐτὰ

ἠτίμαζε τὸν ἑαυτὸν σου νὰ λαμβάνῃς τὸ περισσότερον κέρδος ἢ τιμὴ ὁποῦ ἠμπορῆς

ὅμως ἀγάπα νὰ λαμβάνῃς τὸ μέτριον

διὰ νὰ φαίνεσαι ὅτι ἐπιθυμῆς τὴν δικαιοσύνην ὄχι διὰ ἀδυναμίαν πῶς δὲν ἠμπορῆς νὰ ἀδικήσῃς ἀμὴ διὰ τὴν κάλοκαγαθίαν τῆς καλῆς προαιρεσεως καὶ ἀρετῆς σου

περισσότερον προτίμα ἔννομον πτωχίαν παρά θέλεε περιουσίαν πλούτου ἐξ ἀδικίας συναγμένην

διότι κατὰ τόσον ἀνωτέρα ἢ τήρησις τοῦ δικαίου ὑπ: καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ χρήματα καθ' ὅσον τὰ χρήματα ἐκεῖνους ὁποῦ ζῶσι ἐν τῷδε τῷ βίῳ μοναχὰς ὠφελοῦσι

καὶ ἡ δικαιοσύνη προξενεῖ εἰς τούς ἀποθαμένους [δηλ] μὴν ἐν τοῦ βίου εὐκλ(η)αν

ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ χρήματα (κρ)εῖττον ἐστίν ἡ δικαιοσύνη διότι καὶ τούς φαύλους ὑπ: με(το)χῆ [δηλ. και οι φαῦλοι μποροῦν να μετέχουν]

καὶ αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην ἀνέφικτον ὑπ: νὰ ἀποκτῶσι εἰς τούς φαύλους

μὴ κανένα ἐπαίνει ὁποῦ ἀποκτῶσι πλούτη ἀπὸ ἀδικίαν

ἀμὴ ἀποδέχου περισσότερον ἐκεῖνους ὁποῦ ἐζημιώθησαν μέ τὴν διαφύλαξιν τῆς δικαιοσύνης

διότι οἱ τηρηταὶ τῆς δικαιοσύνης ἀγγαλὰ καὶ δὲν διαφέρουσι κατὰ κανένα ἄλλο προτέρημα ἀπὸ τούς ἄδικους

ἀλλ' οὖν ἐλπίσι γε σπουδαίαις ὑπερέχουσι·

πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον, μάλιστα δὲ τὴν σεαυτοῦ φρόνησιν ἄσκει.

μέγιστον γάρ ἐν ἐλαχίστῳ νοῦς ἀγαθός ἐν ἀνθρώπου σώματι·

πειρῶ τὸ μὲν σῶμα εἶναι φιλόπονον, τὴν δὲ ψυχὴν φιλόσοφον.

ἵνα τῷ μὲν ἐπιτελεῖν δύνῃ τὰ δόξαντα,

τῇ δὲ προορᾶν ἐπίστη τὰ συμφέροντα

πᾶν ὅ,τι ἂν μέλλῃς λέγειν, πρότερον ἐπισκόπει τῇ γνώμῃ

πολλοῖς γὰρ ἢ γλῶττα προτρέχει τῆς διανοίας.

νόμιζε μηδὲν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον.

οὕτω γὰρ οὐτ' εὐτυχῶν ἔση περιχαρῆς, οὔτε δυστυχῶν περίλυπος.

δύο ποιοῦ καιροῦ τοῦ λέγειν,

ἢ περὶ ὧν οἶσθα σαφῶς, ἢ περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν·

ἐν τούτοις γὰρ μόνοις ὁ λόγος τῆς σιγῆς κρείττων,

χαῖρε μὲν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ λυποῦ μετρίως ἐπὶ τοῖς γινομένοις τῶν κακῶν·

γίνου δὲ τοῖς ἄλλοις ἐν μηδετέροις ὧν κατάδηλος.

ἄτοπον γὰρ τὴν μὲν οὐσίαν ἐν ταῖς οἰκίαις ἀποκρύπτειν, τὴν δὲ διάνοιαν φανεράν ἔχοντα περιπατεῖν·

μᾶλλον εὐλαβοῦ ψόγον, ἢ κίνδυνον

ὅμως κατά τās προσδοχάς τās έναρέτους φιλοσόφους ὑπερτεροῦσι

φρόντιζε διά ὅλα τὰ πράγματα ὅπου συμβάλλουσι εἰς τήν παρούσαν ζωήν καί
περισσότερον αὖξανε τήν ἐδικήν σου γνώσιν

διότι ὁ νοῦς ὁ ἄριστος ὅπου εὐρίσκεται μέσα εἰς τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὑπ: τό πρᾶγμα τό
μεγαλώτατον μέσα εἰς τό ἐλάχιστον

ἀγωνίζου νά εἶσαι φιλεργός κατά τό σῶμα καί πειρῶ νά εἶσαι γνώστην (τον) ὄντ(ω)ν*
κατά τήν ψυχήν

διά νά ἡμπορῆς νά κατορθώνης μέ τό σῶμα ἐκεῖνα ὅπου ἤθελε κριθῶσι εὐλογα εἰς τοῦ
λόγου σου

καί μέ τήν τύχην ἡξεύρης νά προβλέπης τὰ χρήσιμα εἰς τοῦ λόγου σου

προτίτερα ἀπό κάθε πρᾶγμα κάθε λόγον ὅποιον ἔχεις σκοπόν νά εἰπῆς προτίτερα
ταλάντευε μέ τήν τήν διάνοιαν ψυχῆς

διότι εἰς πολλούς ἀνοῦ'ς ἡ γλῶσσα προπορεύεται προτίτερα ἀπό (τον) ἑαυτόν
συλογισμόν

ἡξευρε ὅτι δέν ὑπ: δέν εἶναι κανένα πρᾶγμα ἀπό τὰ ἀνθρώπινα ἀμετάτρεπτον

διότι τοιουτοτρόπως λογιζόμενος μήτε ὅταν εὐημερῆς θέλει γένης χαρούμενος μήτε ὅταν
δυστυχῆς θέλει γένης κατά πολλά ὑπερβολικά λυπούμενος

δύο ἀναγκαίους καιρο(υ)ς ἔχε τῆς ὁμιλίας

ἡ ὁμίλει διά ἐκεῖνα τὰ πράγματα διά ἐκεῖνας τās ὑποθέσεις διά τās ὁποίας ἡξεύρης
ἀκριβῶς ἡ ὁμιλλῆς διά ἐκεῖνας τās ὑποθέσεις διά τās ὁποίας ἀναγκαῖον ὑπ: εἰς τοῦ
λόγου σου νά εἰπῆς

διότι εἰς αὐτούς μοναχούς τούς δύο καιρούς ἡ ὁμιλία ὑπ: ὠφελιμωτέρα ἀπό τήν σιωπήν

καί εἰς τούς ἄλλους ἐπιλοίπους [καιρούς] ὑπ: καλλιώτερον νά σιωπᾶς παρά νά ὁμιλεῖς

ἀγάλλου διά τ[α]ς εὐτυχίας ὅπου συμβαίνουσι εἰς τοῦ λόγου σου καί λυποῦ
μεμετριμένως διά τὰ συμφοράς ὅπου ἀκολουθῶσι εἰς τοῦ λόγου σου

συναναστρέφου καί μέ τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς χωρίς νά ὑπ: νά εἶσαι φανερός εἰς κανένα
μήτε εἰς τήν δυστυχίαν μήτε εἰς τήν εὐτυχίαν

διότι ἀπαίσιον ὑπ: νά ἀποκρύπτῃς τὰ πλούτη σου μέσα εἰς (τα) ὄσπιτια καί τόν
στοχασμόν σου νά ζῆς καί νά ἔχῃς φανερ(ό)ν

περισσότερον ἀπόφευγε τήν δυσφυμίαν παρά τόν θάνατον

δεῖ γάρ εἶναι φοβεράν τοῖς μέν φαῦλοισ τήν τοῦ βίου τελευτήν, τοῖς δέ σπουδαίοις τήν ἐν τῷ ζῆν ἀδοξίαν·

μάλιστα μέν πειρῶ ζῆν κατά τήν ἀσφάλειαν·

ἐάν δέ ποτέ σοι συμβῆ κινδυνεύειν, ζήτητιν ἐκ τοῦ πολέμου σωτηρίαν μετά καλῆς δόξης,

ἀλλά μή μετ' αἰσχροῦς φήμης·

τό μέν γάρ τελευτῆσαι, πάντων ἢ πεπρωμένη κατέκρινε,

τό δε καλῶς ἀποθανεῖν, ἴδιον τοῖς σπουδαίοις ἢ φύσις ἀπένειμε

.

καί μή θαυμάσης, εἰ πολλά τῶν εἰρημένων οὐ πρόπει σοι πρός τήν νῦν παρούσαν ἡλικίαν·

οὐδέ γάρ ἐμέ τοῦτο διέλαθεν,

ἀλλά προειλόμην διά τῆς αὐτῆς πραγματείας ἅμα. τοῦτε παρόντος βίου συμβουλίαν ἐξενεγκεῖν, καί τοῦ μέλλοντος χρόνου

παράγγελμα[...] ῥαδίως εἰδήσεις, τόν δέ συμβουλευόντα μετ' εὐνοίας χαλεπῶς εὐρήσης·

ὅπως οὖν τά λοιπά μή παρ' ἐταίρου ζητῆς,

ἀλλ' ἐντεῦθεν ὥσπερ ἐκ ταμείου προφέρης,

ῥήθην δεῖν μηδέν παραλιπεῖν,

ὣν ἄν ἔχω σοι συμβουλεύειν.

πολλήν δ' ἄν τῷ θεῷ χάριν σχοίην,

εἰ μή διαμάρτομι τῆς δόξης, ἣν ἔχων περί σοῦ τυγχάνω.

τῶν μέν γάρ ἄλλων τούς πλήστους εὐρήσομεν,

ὥσπερ τῶν σιτίων τοῖς ἡδίστοις μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑγιεινοτάτοις χαίροντας,

οὔτω καί τῶν φίλων τοῖς συνεξαμαρτάνουσι πλησιάζοντας,

ἀλλ' οὐ τοῖς νοθετοῦσι·

διότι πρέπει νά εἶναι φοβερόν εἰς τούς φαύλους ἀνοῦ'ς ὁ θάνατος τῆς ζωῆς των καί
πρέπει εἰς τούς σπουδαίους φοβερόν ἢ δυσθυμία ὅπου γίνεται εἰς τήν παρούσαν ζωὴν

φρόντιζε νά ζῆς κατ' ἐξαίρετον τρόπον ἀκινδύνως

ἀλλά ἀνίσως καμμίαν φορὰν εἰς τοῦ λόγου σου ἤθελε συμβῆ νά κινδυνεύης ἀγωνίζου νά
ἀποκτήσης τήν ἀπό τόν πόλεμον μάχη ἐλευθερίαν ὅπου γίνεται μέ εὐφημον δόξαν

καί μή ζῆται τήν σωτηρίαν (με) ἀπαίσι(α)ν φήμην

διότι τό νά ἀποθάνωσι ὁ θεός ἀποφάσισε κατὰ πάντων ἀνώ'ν

ἀλλά τό ἀποβῶσι τινάς ἐντίμως ξεχοριστόν δῶρον εἰς τούς ἐναρέτους (ἀνοῦς) ὁ θεός
ἔδωσεν

καί ὄρα μήν ἤθελε ἀπορήσης ἀνίσως περισσά ἀπό τά ὑποθέντα (παραγγέλματα) δέν
ἀρμόζουσι εἰς τοῦ λόγου σου κατὰ τήν παρούσαν κατάστασιν τῆς ἡλικίας σου

διότι (μήτε) ἐμένα αὐτό δέν ἀπατά δηλ: ἠξεύρω γινώσκω

ἀμή προτίμησα διενός καί τοῦ αὐτοῦ πονήματος διά τοῦ παρόντος παραιναιτικοῦ λόγου
διδασκαλίαν ἐν ταυτῶ εἰς τόν αὐτόν καιρόν τῆς παρούσης ζωῆς ἡλικίας νά συγράψω
παραίνεσιν καί τῆς μελούσης ζωῆς σου τοῦ γηρατείου σου

ἦτοι ἐντολήν εὐκόλως [ ] ἐσύ θέλει μάθεις ἐκεῖνον ὅμως ὅπου συμβουλευεῖ (με)
εἰλικρινήν ἀγάπην δυσκόλως θέλει τύχη

λοιπόν διά νά μήν ἤθελε γυρεύσης τά ἐπίλοιπα παραγγέλματα τῆς εὐζω(ί)ας ἀπό ἄλλον
διδάσκαλον

ἀμή ἀπό ἐδῶ ἀπό τόν παρόντα παραιναιτικόν λόγον ὡσάν ἀπό ἕνα θυμαυροφυλάκιον
ἤθελε ἐξάγης

ἐλογιασα ὅτι πρέπει νά μήν ἀφίσω ἄγραφον κἀνένα παράγγελμα ἀπό ἐκεῖνα

κατὰ τά ὅποια δύναμαι εἰς τοῦ λόγου σου νά συμβουλευσω

καί θέλει ἀποδόσω εἰς τόν θεόν εὐχαριστίαν περισσῆν δηλ: μεγάλως εὐχαριστήσω εἰς
τόν θεόν

ἀνίσως δέν ἀποτήχω ἀπό τήν καλήν ἐλπίδα τήν ὁποίαν διατυρῶ διά λόγου σου

διότι τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς τούς περισσότερους θέλει εὐρῶμεν

καθώς εἰς τά φαγητά ὅτι ἀρέσκονται περισσότερον τά νοστιμώτατα παρὰ ὅτι χαίρουσι εἰς
τά γειννότατα σ(ω)τήρια τῆς υγείας

τοιουτοτρόπως εὐρήσομεν αὐτούς ὅτι συναναστρέφονται μέ ἐκείνους τούς φίλους τούς
σφάλλοντας μέ αὐτούς

καί ὄχι μέ ἐκείνους ὅπου συμβουλευοῦσι τά δέοντα

σέ δέ νομίζω τούναντίον τούτων ἐγνωκέναι
τεκμηρίω χρώμενος τῇ περί τήν ἄλλην σου παιδείαν φιλοπονία·
τόν γάρ αὐτῷ τά βέλτιστα πράττειν ἐπιτάττοντα,
τοῦτον εἰκός καί τῶν ἄλλων τούς ἐπί τήν ἀρετήν παρακαλοῦντας ἀποδέχεσθαι
μάλιστα δ' ἂν παροξυνθείης, ὀρεχθῆναι τῶν καλῶν ἔργων,
εἰ καταμάθοις, ὅτι καί τὰς ἡδονάς τὰς ἐκ τούτων, μάλιστα γνησίως ἔχομεν·
ἐν μέν γάρ τῷ ῥαθυμεῖν καί τὰς πλησμονάς ἀγαπᾶν,
εὐθύς οἱ λύπαι ταῖς ἡδοναῖς παραπεπήγασι.
τό δέ περί τήν ἀρετήν φιλοπονεῖν, καί σωφρόνως τόν ἑαυτοῦ βίον, οἰκονομεῖν,
ἀεὶ τὰς τέρφεις εἰλικρινεῖς, καί βεβαιότερας ἀποδίδωσι
κακεῖ μέν πρῶτον ἡσθέντες ὕστερον ἐλυπήθημεν
ἐν ταῦθα δε μετά τὰς λύπας τὰς ἡδονάς ἔχομεν.
ἐν ἅπασι δέ τοῖς ἔργοις, οὐχ οὕτω τῆς ἀρχῆς μνημονεύομεν ὡς τῆς τελευτῆς αἴσθησιν
λαμβάνομεν.
τά γάρ πλεῖστα τῶν περί τόν βίον, οὐ δὲ αὐτά τά πράγματα ποιοῦμεν,
ἀλλά τῶν ἐπιβαινόντων ἕνεκα διαπονοῦμεν·
ἐνθυμοῦ δέ διότι τοῖς μέν φαῦλοις ἐνδέχεται τά τυχόντα πράττειν·
εὐθύς γάρ τοῦ βίου τοιαύτην πεποίηται τήν ὑπόθεσιν,
τοῖς δέ σπουδαίοις οὐχ οἷόν τε τῆς ἀρετῆς ἀμελεῖν, ἢ πολλούς ἔχειν τούς ἐπιπλήττοντας·
πάντες γάρ μισοῦσιν οὐχ οὕτω τούς ἐξαμαρτάνοντας,
ὡς τούς ἐπιεικεῖς μέν φάσκοντας εἶναι, μηδέν δε τῶν τυχόντων διαφέροντας, εἰκότως·

ὅμως ἐγὼ στοχαζώμαι ἐσένα ὅτι ἀπεφάσισες καθ' ὅλον τό ἀνάπαλιν αὐτῶν τῶν ἄνω
εἰρημένων

ἐπειδή μεταχειρίζωμαι τεκμήριον τῆ (ν) ἐπιμέλειαν ὅπου ἔδειξας εἰς τὴν ἄλλην ἄσκησιν
γύμνασιν

διότι ἐκεῖνος ὅπου προστάζει εἰς τό ἑαυτόν [τ]ου νά πράττη τά ἐξαίρετα ἔργα

αὐτός ὁ ἴδιος πρέπον [εἶναι] νά ἀγαπᾷ τούς ἄλλους ὅπου παροτρύνουσι εἰς τὴν
κατόρθωσιν ἐπικτησιν τῆς ἀρετῆς [τ]ου

καί ἤθελε περισσότερον παρωτρυνθεῖς νά ἐπιθυμῆς τά ἐνάρετα τά ἔργα

ἀνίσως καταλάβης πῶς τὰς ἀπολαύσεις ὅπου προέρχονται ἀπό αὐτά τά καλά ἔργα κατά
πολλά ἀληθῶς ἀπολαμβάνομεν

διότι ὅταν καταφρονῶμεν τῆς ἀρετῆς καί τὰς πλησμονάς ἐπιθυμῶμεν

πάραυτα αἱ θλίψεις ἔπονται τὰς ἡδονάς

καί τό νά μοχθῆ εἰς τὴν ἐπικτησιν τῆς ἀρετῆς καί νά ἀπερνᾷ ἐγκρατῶς τὴν ἐδικήν σου
τὴν ζωὴν

πάντοτε τὰς ἀπολαύσεις ἀμετόχους τῶν θλίψεων καί μονιμωτέρας παρέχει

καί ἐκεῖ καί ῥαθυμίαν εἰς τὴν ἡδονὴν κατά πρῶτον θέλει εὐφρανθῶμεν καί μετὰ ταῦτα
πικραίνόμεθα

ὅμως ἐδῶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς καί εἰς τῆς φιλοπονίαν ὕστερα ἀπό (τους) κόπους
τὰς τέρψεις (ὑπερ)πολλάς ἀπολαμβάνομεν

καί εἰς ὅλα μας τά ἔργα δέν ἐνθυμούμεθα τὴν ἀρχὴν τούς πόνους τοῦ ἔργου καθὼς
αἰσθανόμεθα στοχαζόμεθα τό τέλος (τον) καρπὸν

διότι τά περισσότερα ἔργα ὅπου θεωροῦνται ἐπάνω εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν ἡμεῖς
ποιοῦμεν ὄχι διὰ αὐτά ἴδια τά πράγματα

ἀμὴ διὰ τά ἀκολουθοῦντα δηλ: διὰ τά τέλη διὰ τούς καρπούς ἀγωνιζόμεθα

καί στοχαζοῦ ἐπειδὴ εἰς τούς φαύλους εἶναι ἀκολουθον νά πράττωσι τά
αἰσχρά φαῦλα ἔργα

διότι τοιαύτην πρόθεσιν σκοπὸν ἔθεσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς των

ὅμως εἰς τούς σπουδαίους δέν εἶναι συγκεκριημένον νά παραβλέπωσι τά καλά ἔργα
(γιατί) ἀνίσως ἀμελῶσι τῆς ἀρετῆς περισσοῦς νά ἔχουσι τούς ἐπιτημῶντας αὐτούς

διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δέν ἀποστρέφονται τόσον πολλά ἐκεῖνοι ὅπου σφάλλουσι φανερά

καθὼς μισοῦσι ἐκεῖνους ὅπου λέγουσι ὅτι εἶναι ἐνάρετοι καί δέν ἔχουσι ἐνομῶς καμμίαν
διαφορὰν ἀπό τούς φαύλους

ὅπου γάρ τούς τῶ λόγῳ μόνῳ ψευδο(υ)θμένους ἀποδοκιμάζομεν,
ἤπου τούς ἐν τῶ βίῳ παντί ἐλαττουμένους οὐ φαύλους εἶναι φήσομεν;
δικαίως δ' ἂν τούς τοιούτους ὑπολάβαμεν, μή μόνον εἰς ἑαυτούς ἀμαρτάνειν,
ἀλλά καί τῆς τύχης εἶναι προδότας·
ἢ μὲν γάρ αὐτοῖς χρήματα, καί δόξαν, καί φίλους ἐνεχείρισεν,
οἱ δέ σφᾶς ἀναξίους τῆς ὑπαρχούσης εὐδαιμονίας κατέστησαν

εἰ δε δεῖ θνητόν ὄντα τῆς τῶν θεῶν στοχάσασθαι διανοίας,

ἤγουμαι κᾶκείνους ἐπί τοῖς οἰκειοτάτοις μάλιστα δηλῶσαι,
πῶς ἔχουσι πρὸς τούς φαύλους καί τούς σπουδαίους τῶν ἀνω'ν.
τούς γάρ Ἡρακλέα καί τάνταλον γενήσας, ὡς οἱ μῦθοι λέγουσι, καί πάντες πιστεύουσι,
τόν μὲν διά τὴν ἀρετὴν ἀθάνατον ἐποίησε, τόν δε διά τὴν κακίαν ταῖς μεγίσταις
τιμωρίαις ἐκόλασεν·
οἷς χρή παραδείγμασι χρωμένους ὀρέγεσθαι τῆς καλοκάγαθίας,

καί μή μόνον τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις ἐμμένειν,

ἀλλά καί τῶν ποιητῶν τά βέλτιστα μανθάνειν,
τῶν ἄλλων σοφιστῶν εἴ τι χρήσιμον εἰρήκασιν, ἀναγιγνώσκειν.
ὥσπερ γάρ τὴν μέλιτταν ὀρῶμεν ἐφ' ἅπαντα μὲν τά βλαστήματα καθιζάνουσαν,
ἐφ' ἑκάστου δέ τά χρήσιμα λαμβάνουσαν,

οὕτω χρή καί τούς παιδείας ὀρεγομένους, μηδενός μὲν ἀπειρίας ἔχειν,
πανταχόθεν δέ τά χρήσιμα συλλέγειν.
μόλις γάρ ἄντις ἐκ ταύτης τῆς ἐπιμελείας τὰς τῆς φύσεως ἀμαρτίας ἐπικρατήσειεν :

1789:
α ψ π θ δεκεμβριου ζ.

διότι ανίσως ἡμεῖς ἀποστρεφόμεθα μέ μοναχόν λόγον ἐκείνους ὅπου λέγουσι ψεύματα
βέβαια δέν θέλει εἶπωμεν ὅτι εἶναι φαῦλοι ἐκείνοι ὅπου σφαλουσι καθ' ὅλην τήν ζωήν;

καί πρεπόντως ἤθελε ὑπολάβωμεν τούς τέτοιους πονηρούς ὅτι μονάχα(τόν) ἑαυτούς
τους δέν ἀμαρτάνουσι

ἀμή καί τῆς θείας προνοίας εἶναι καταφρονιταί

διότι ἡ θεία πρόνοια ἐχάρησεν εἰς αὐτούς πλούτη καί τιμήν καί ἡγαπημένους

καί ἐκείνοι οἱ πονηροί ἔκαμαν τόν ἑαυτόν τους ἀνικάνους τῆς εὐδαιμονίας ὅπου ἐδωθη
εἰς αὐτούς ἀπό τήν τύχην

καί ανίσως πρέπει ἐγώ ὅτι καί ὑπάρχω καί εἶμαι θνητός ἄνος νά
ἐξετάσω τήν πρόθεσιν τῶν ἀθανάτων θεῶν

νομίζω ὅτι καί ἐκείνοι οἱ θεοί κυρίως εἰς τούς πλέον οἰκείους ἐδικούς (τισιν) συγγενεῖς
ἐφάνερωσαν
τίνι τρόπῳ διακείνται εἰς τούς φαύλους καί εἰς τούς σπουδαίους ἀνοῦ'ς
διότι ὁ θεός ὁ ζεύς ὁ πρῶτος ὁ ὑπατος τῶν θεῶν τόν ἡρακλέα καί τόν τάνταλον μέ ὄλο
ὅπου αὐτός ὁ ἴδιος ἐγένησε καθώς αἱ μυθολογίας διηγοῦνται καί ὄλοι οἱ πιστευοντες
αὐτόν ὡς θεόν φρονοῦσι
τόν μέν ἡρακλέα διά τās ἀνδραγαθίας του αἰώνιον ἄνθρωπον ἔκαμε τόν δέ τάνταλον διά
τήν πονηρίαν μέ τās βαρυτάτας τιμωρίας ἐβασάνισεν

τούς ὁποίους αὐτούς δύο ἡρακλέα καί τάνταλον (αν) (ως) παραδείγματα λαμβάνης
πρέπει νά ἐπιθυμῆς τήν ἀρετήν

καί νά μή μοναχά ἀναπαύεσαι εἰς τά διδαχθέντα ἀπολόγου μου δηλ: εἰς τās ἐδικάς μου
νουθεσίας

ἀμή πρέπει ἀπό τῶν στηχουργῶν τά ὠφελιμώτερα νά διδάσκεσαι

καί τῶν ἄλλων συγγραφέων φιλοσόφων ανίσως κανένα ὠφέλιμον εἰς εὐζωΐαν
συμβάλλον καί χρηστῶν ἡθῶν κτησιν ἐδίδαξαν νά ἀναγιγνώσκης μελετᾶς τά
συγγράμματα
διότι καθώς βλέπωμεν τήν μέλισσαν εἰς ὅλα τά ἄνθη εἰς ὄλους τούς βλαστούς ὅπου καί
ἐπικαθεται
ὅμως αὐτήν ὅτι λαμβάνη ἀπό κάθε ἕνα φυτόν τά συμβάλλοντα ἐπι (τῆ) διεργασίαν πρὸς
κατασκεβήν τοῦ μέλιτος
τοιουτοτρόπως ἐκείνοι ὀρέγονται παιδείαν καί μάθησιν πρέπει κανενός συγγράμματος
ἀδίδακτοι μήν εὐρίσκονται
καί ἀπό κάθε σύγγραμμα τά ὠφέλιμα συλλέγωσι

διότι μετά πολλοῦ κόπου καί σπουδῆς ἤθελε τινάς θεραπεύση τά ἐλαττώματα(τοῖς)
ἀνθρωπίνοισ φύσεως

Πίνακας Λέξεων
 Ίσοκράτους προς δημόνικον παραίνεσις:-

ἀβουλία	ἀσκεψία, ἀστοχασία, ἀσυμβουλευσία
ἀγαθός	α) ὁ ἀγαθός ἄνθρωπος = ἔμπειρος, ἄριστος, καλός, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος β) τὰ ἀγαθὰ = αἱ εὐτυχίαι, τὰ πλούτη, τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐτυχίας γ) τό ἀγαθόν = καλόν δῶρον
ἀγαπῶ	φιλέω, στέργω, περιποιούμαι καί περιποιούμαι τούς φίλους μου, ἐπιθυμῶ, φιλεύω, ὀρέγομαι, ποθῶ, τιμῶ
ἀγνοῶ	δέν ἤξεύρω, δέν γινώσκω
ἀδικέω	βλάπτω, ζημιόω, λυμαίνομαι
ἀδικία	αἰσχροκέρδεια, πλεονεξία, ἀρπαγή
ἀδικος	(θεσμός), παράνομος, ἐξ ἀδικίας συναγμένος
ἀδίκως	παραλόγως, ἀναίτιως
ἀδύνατον	δυσκολοκατόρθωτον, δυσεπιχείρητον, ἀνέφικτον, δύσκολον, ἐργῶδες, ἄπ(ο)ρον, ἀμήχανον
ἀδοξία	δυσφημία, δυσκολία
ἀηδῶς	ἀγνωμόνως, ἀχαρίστως, δυσαρέστως
ἀθάνατος	α) ἀθάνατος ἄνθρωπος = αἰώνιος, αἰδιδιος, παντοτεινός δηλ: στούς μεταγενεστέρους, ἀτελεύτητος, αἰώνιος β) ἀθάνατα ἔργα = αἰδία, αἰώνια, παντοτεινά
ἀθλητής	γυμναστής, παλαιστής
αἰσχροός	α) αἰσχροός ἄνθρωπος = ἀπαίσιος, ἐπίψογος, κατηγορημένος β) αἰσχροόν ἔργον = ἄσχημον, ἐπίψογον, ἄτιμον, ἄπρεπον κατηγορημένον, αἰσχυνηρόν, ἐπίμωμον γ) αἰσχροά αἰτία = μέμψις, συκοφαντία, λοιδορία
αἰτία	ἀφορμή, ἔγκλημα, κατηγορία.
ἄκαιρος	ὅπου γίνεται ἔξω ἀπό τόν ἄπρεπον ἀρμόδιον καιρόν.
ἀκούσιος	μὴ θεληματικός.
ἄκουσμα	συμβουλή, διδασκαλία, νουθεσία, μάθημα.
ἀκούω	ἀκροάζομαι.
ἀλήθεια	τό ἀληθές, τό ἀψευδές.
ἀλλότρια	ξένα πράγματα.
ἀμαρτάνω	πλημμελῶ, σφάλλομαι, (θυμώνομαι) ἀλόγως.
ἀμαρτία	ἀμάρτημα, σφάλμα, πλημμέλημα, ἐλάττωμα, κολόβ(ωμ)α.
ἄμεινον	κρείττον, καλλιώτερον, ὠφελιμώτερον.
ἀμελῶ	ὀλιγωρῶ, καταφρονῶ, παραβλέπω.
ἀναγκαῖον	ἄφευκτον, ἀπαραίτητον, χρειῶδες.
ἀνάγκη	καλή γνώμη, διάθεσις, προαίρεσις.
ἀνακοινῶ	λαλῶ, ὀμιλῶ εἰς τούς φίλους μου.
ἀνακοινῶμαι	φανερῶνω, ἀνακαλύπτω, δηλώνω.
ἀναλίσκω	διαλύω, φθείρω, ἀφανίζω.
ἀναμιμνήσκω	ἐνθυμούμαι, ἀπολύω, φέρω κατά νοῦν.
ἀνάξιος	ἀνεπιτήδειος, ἀνίκανος, ἀνοίκειος.
ἀνατίθημι	ἀφιερῶνω, ἀποδίδω, προσκολλῶ, προσάπτω.
ἀνέχομαι	θέλω, ἀγαπῶ.
ἀνθρώπινα	γήϊνα, βιωτικά.
καλός ἄνθρωπος	ἀγαθός ἐπιτήδειος γενναίος δυνατός, ἐπαινετός εὐφημος, ἐνάρετος

	ὠφέλιμος.
ἀνόητος	μωρός.
ἀνταγωνιστής	ἀντιπαλαιστής, ἀντιγυμναστής.
ἀξιόω	κρίνω ἄξιον, θέλω.
ἀπαιδευσία	ἀμάθεια, βαρβαρότητα.
ἅπαντα	ὅλα τὰ ἔργα, ἐπιχειρήματα.
ἀπαντῶ	ἐναντιώνομαι, ἀντιμάχομαι, ἀνταποκρίνομαι.
ἀπεικάζω	ζωγραφίζω.
ἄπειρος	χωρίς δοκιμὴν, ἀδαής, ἀδίδακτος, ἀμαθής, ἀμύητος.
ἀπεχθής	μισητός, ἐχθρός.
ἀπιστῶ	δεν δίδω πίστην, ἐμπιστοσύνην.
ἀποβάλλω	χάνω, ὑστεροῦμαι.
ἀποβλέπω	ἀφοράω, ἀποσκοπῶ.
ἀποδέχομαι τινά	ἀσπάζομαι, φιλέω, στέργω, ἀγαπῶ, ἐγκρίνω, τιμῶ, ἐπαινῶ, θέλω, προτιμῶ, ἐγκωμιάζω.
ἀποδίδω	πληρώνω, παρέχω, γεννῶ.
ἀποθνήσκω	τελευτάω, ἀποβίω.
ἀποκρύπτω	καλύπτω, σκεπάζω, ἐπηλυγάζω
ἀπόλαυσις	μέθεξις, κοινωνία, χρήσις.
ἀπολαύω	ἀπολαμβάνω, καρποῦμαι, μεταχειρίζομαι, (μετέρχομαι), ἐντρυφῶ, ἐντρυφῶ τόν πλοῦτον.
ἀπονέμω	δίδω, χαρίζω, παρέχω, βραβεύω,
τοῖς σπουδαίοις	εἰς τοὺς σπουδαίους καλοὺς ἐναρέτους πεπαιδευμένους (ἀνοῦς)
τι ἴδιον	ιδιάζον ξεχωριστόν ἀποκεκληρομένον δῶρον
ἀπαλάττομαι	παραιτοῦμαι, ἀναχωρῶ, εὐγένω, ἀφίσταμαι.
ἀποδοκιμάζω	ἀποστρέφομαι, ἀποβάλλω, μισῶ.
ἀπόρρητος	ἀπόκρυφος.
ἀρετή	ἀπόκτησις, ἔξις, ἐνάρετος ζωή, πολιτεία, κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, ἐπίκτησις τῆς ἀρετῆς, τὰ καλά ἔργα, ἀριστεία, ἀνδραγαθία, κατόρθωμα.
ἄριστα	ἐξαίρετα, βέλτιστα, ὠφελιμώτατα.
ἀρχή	πρώτη αἰτία, ρίζα, θεμέλιον, ἐνδόσιμον, ἐξουσία, ἡγεμονία.
ἀσθένεια	ἀδυναμία.
ἀσκῶ	γυμνάζομαι, γυμνάζω, παιδαγωγῶ, αὐξάνω.
ἀτάκτως	ἀνασεΐσμως, ἀνωμάλως.
ἄτοπον	ἄπρεπον, ἀπαίσιον, ἐπίψογον, κατηγορημένον.
ἀτυχία	δυστυχία, περιπέτεια, θλίψις.
ἀτυχῶ	δυσπραγῶ, δυστυχῶ, πτωχεύω.
αὐθάδης	ὑπερήφανος, ἀλαζών, ὑπεροπτικός.
αὐξάνομαι	μεγαλώνω, ἐπιτηδεύω.
ἀφανές	ἄδηλον, ἄγνωστον, ἀσαφές μέλλον.
ἀχάριστος	ἀγνώμων, ἀνάρετος.
βασιλεύς	ἀναξ, ἡγεμόνας, αὐτοκράτορας, μονάρχης.
βίος	ζωή, διαγωγή, πολιτεία, ἡ παρούσα ζωή.
βλάβη	ζημία.
βλάπτομαι	ζημιώνομαι, παθαίνω βλάβην ζημίαν.
βλάπτω	ζημιῶ, φθείρω.
βοηθῶ	συμβοηθῶ, συνεπικουρῶ, διαφεντεύω, συνεργῶ, ἐπικουρῶ, εὐεργετῶ, δίδω βοήθειαν ἀντίληψιν, ἀντιλαμβάνω.
βουλευομαι	σκέπτομαι, στοχάζομαι περὶ τῶν (πρακτέων) ἢ περὶ τὰ πρακτέα, (συμβουλευομαι).

βούλομαι	θέλω, ἀγαπῶ.
βραδέως	ἀργοπορινῶς, μετά παρέλευσιν πολλοῦ καιροῦ, ἀργῶς, μετά βραδύτητος, ἀργοπορίας.
γελοῖα	γελειώδη, χλευασμοί, ἀστεϊσμοί, χαριεντισμοί, ἀστειότητες.
γένος	οἱ οἰκείοι, οἱ προσήκοντες καθ' αἷμα.
γίνομαι	ὑπάρχω, τυγχάνω, εἶμαι, συναναστρέφομαι.
γλῶττα	ἡ γλῶσσα, τό φωνητικόν λαλητικόν ὄργανον.
γνησίως	καθαρῶς, εἰλικρινῶς, οἰκείως, ἀληθῶς.
γνώμη	διάθεσις, προαίρεσις, τά ἦθη, τήν διάνοιαν, τό ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς
γονεῖς	τοκεῖς, γεννήτορες.
γραφεῖς	ζωγράφοι.
γράφω	συνθέττω, σχεδιάζω.
γυμνάζω	παιδεύω, ἰσχύω.
δηλώνω	φανερώνω.
δημοκρατία	πόλις ἐν ἡ κρατῇ, ἐξουσιάζει ὁ δῆμος, ὁ κοινός λαός.
διάγνωσις	κατάληψις, κατανόησις.
διαμαρτάνω	ἀμαρτάνω, χάνω, ὑστεροῦμαι, ἀποτυγχάνω
τινός	
διαμένω φίλος	φυλάττω τήν φιλίαν καθαρῶς μέχρι τέλους
διάνοια	γνώμη, διάθεσις, ὑπόλειψις, καρδία, στοχασμός, συλλογισμός, πρόθεσις, σκοπός, τό ἡγεμονικόν τοῦ νοός.
διανοοῦμαι	στοχάζομαι, σκέπτομαι, βουλευομαι.
διανοοῦμαι	στοχάζομαι, σκέπτομαι, βουλευομαι ἐσφαλμένως, ἐπταισμένως
κακῶς:	ἡμαρτημένως
διαλανθάνω	λανθάνω, γελῶ, ἀπατῶ.
διαμάρτομι	ἀμαρτάνω, ἀποτυγχάνω, ἐκπίπτω.
διαπεράω	πλέω, ταξιδεύω.
διατίθημι	γίνομαι, ἀποβαίνω, χρηματίζω.
διατρίβω	καταγίνομαι, ἐνασχολοῦμαι, πρόκειμαι.
διαφέρω	διαλλάττω, ἔχω διαφοράν
διαφυλάττω	διατηρῶ, διασώζω αὐτά (εἰς) τήν μνήμην.
διδάσκω	συμβουλεύω, νουθετῶ.
δίδω	παρέχω, ἀποτίνω, πληρώνω, παρέχω τόν ψωμόν.
δίκαιος	τηρητής τῆς δικαιοσύνης, ἔννομος, θεμητός, ἐνθεσμος.
δικαιοσύνη	διαφύλαξις τῆς δικαιοσύνης.
δικαίως	νομίμως, ἐνθέσμως, πρεπόντως.
διοίκησις	κυβέρνησις, οἰκονομία, ἐπιστασία
διοικῶ	οἰκονομῶ, κυβερνῶ, στοχάζομαι, σκέπτομαι.
δοκιμάζω	βασανίζω, ποιῶ κάμνω δοκιμήν, πειρῶμαι.
δόξα	τιμή εὐκλεία, φήμη καλόν ὄνομα, ὑπόληψις.
τά δόξαντα	ἐκεῖνα ὅπου ἤθελε φανῶσι κριθῶσι εὐλογα.
δύναμαι	ἰσχύω, ἠμπορῶ, εἶμαι ἄξιος
δυστυχῶ	δυσπραγῶ, δυσμερῶ, πτωχεύω.
δῶρον	χάρισμα, δωρεά.
ἐγκράτεια	χαλιναγωγία, ἀποχή.
ἐθίζω	συνηθίζω, γυμνάζω, παιδεύω.
εἶδω	μανθάνω, γνωρίζω, καταλαμβάνω, ἐπίσταμαι, ἤξεύρω, γινώσκω.
εἶκός	πρέπον, ἀκόλουθον.
εἰκότως	πρέποντας, ἐννόμως, δικαίως.
εἶκω	ὑπακούω, ὑποτάσσομαι, δίδω τρόπον, πειθαρχῶ.

εἰλικρινής	καθαρός, ἀμιγής, ἄμικτος, ἀμέτοχος τῶν θλίψεων.
εἰρημένα	λεχθέντα, ὑποθέντα (παραγγέλματα), διδαχθέντα.
ἐκούσιος	θεληματικός.
ἐλαττοῦμαι	ὑστεροῦμαι, ἐλλείπομαι, σφάλω, ψεύδομαι.
ἐλάχιστον	μικρότατον, στενόχωρον.
ἐλπίζω	προσδοκῶ, ἀπαντυχαίνω
ἐμμένω	τηρῶ, φυλάττω, ἀναπαύομαι, πρόσκειμαι, ἀρκοῦμαι
ἔμποροι	πραγματευταί.
ἐνδέχεται	εἶναι ἐνδεχόμενον, ἀκόλουθον, δυνατόν, ἐνόν, ἐφικτόν
ἐνδοξότερος	τιμιώτερος, ἐνδοξότερος, εὐκλεέστερος, μέ περισσοτέραν φήμην, ὄνομα.
ἐνεχειρίζω	δίδω, παρέχω, χαρίζω, βραβεύω, ἐμπιστεύομαι.
ἐνθυμοῦμαι	ἐννοοῦμαι, στοχάζομαι, συλογίζομαι, προσέχω.
ἐντυγχάνω	προσαγορεύω, χαιρετῶ.
ἐντεύξεις	ἀσπασμοί, χαιρετισμοί.
ἐξαλείφω	φθείρω, ἀφανίζω, ἀποσβέννυμι.
ἐξαμαρτάνω	σφάλω, πλημμελῶ, παρανομῶ ἀναιδῶς, φανερά, (με) παρῆρσία.
ἐξανίσταμαι	ἀνίσταμαι, ἐσηκώθην, ἀνηγέρθη, ἀναχωρῶ, φεύγω
ἐξαπατῶν	ἀπαταιῶν, πλάνος, ἀπατηλός, παραλογίζων
ἐξενήνεγμα	ἐκτίθεμαι, εἶπον, λέγω
ἐξετάζω	μανθάνω, γνωρίζω, καταλαβαίνω.
ἐξουσία	ἄδεια, εὐκαίρια, ἐλευθερία, καιρός.
ἐπαγγέλω	ἀπαγγέλω, φανερώνω, μηνύω τὰ παρά σου λεγόμενα ἐγκώμια.
ἔπαινος	ἐγκώμιον, εὐφημία, ἀνάρρησις, τιμή, εὐκλεία
ἐπανορθῶ	διορθώνω, διδάσκω.
ἐπιβαίνω	συμβαίνω, ἀκολουθῶ.
ἐπιβάλλω	ἐγγράφω, ἐγχαράσσω, ἐντυπώνω, ἐπιτίθημι.
ἐπιδίδωμι	αὐξάνω, προκόβω.
ἐπι(εἰ)κεια	χρηστότητα, ἀγαθότητα, κάλοκαγαθία τῆς καλῆς προαιρέσεως, ἀρετῆς.
ἐπιεικής	εὐμενής, χρηστός, καλός, ἐνάρετος, σπουδαίος.
ἐπιθυμῶ	ἀγαπῶ, ἐφίεμαι
ἐπικρατῶ	κυριεύω, νικῶ, κατατροπόομαι, καταβάλλω, θεραπεύω.
ἐπιλείπω	ἀφήνω, ἐγκαταλείπω.
ἐπιμέλεια	Πρόνοια, εὐδαιμονία, στολισμός, φροντίδα, οἰκονομία, ἐπιστασία, ἐπίσκεψις, προμήθεια, κηδεμονία, φύλαξις, φιλοπονία, φερεπονία, σπουδή.
ἐπιμελοῦμαι	προνοοῦμαι και προνοῶ, φροντίζομαι, μεριμνῶ, κήδομαι, καλλιεργῶ, κυβερνῶ, σπουδάζω, φροντίζω, μεριμνῶ.
ἐπιορκῶ	κάμνω ὄρκον ψευδῆ.
ἐπιπλήττω	ἐπιτιμῶ, ὀνειδίζω, ἐλέγχω, ψέγω.
ἐπισκοπῶ τι	σκέπτομαι, στοχάζομαι, θεωρῶ, προνοῶ, ζυγιάζω, ταλαντεύω
ἐπισκοτέω	σκοτίζω, ἐμποδίζω θολώνω ἐπιπροσθέω.
ἐπίσταμαι τι	ἤξεύρω, διδάσκομαι, μανθάνω, γνωρίζω, δοκιμάζω, καταλαβαίνω.
ἐπιστήμαι	ἀναγνώσεις.
ἐπιτάττω	προστάζω, διορίζω, παραγγέλλω.
ἐπιτελῶ	ποιῶ, κάμνω, πράττω, τελειώνω, κατορθώνω, φέρω εἰς ἔργον, πράξι.
ἐπιτήδευμα	κατόρθωμα, ἀγαθοεργία, διδασκαλία, ἔργον, πράξις.
ἐπιτιμῶ	ὀνειδίζω, ἐλέγχω.
ἐπιτυγχάνω	ἀξιῶνομαι.
ἐπιχειρῶ	σπουδάζω, ἀγωνίζομαι, ἀγαπῶ.
ἔργον	ἐπιτήδευμα, κατόρθωμα, ἐπιχείρημα, ἀποτέλεσμα, πράξις.
καλόν ἔργον	ἀγαθόν ἐπαινετόν ὠφέλιμον

έταιρία	φιλία, αγάπη, εϋνοια.
εϋγένεια	υπερηφάνεια, λαμπρότητα του γένους.
εϋδαιμονία	εϋκλεια, (εϋποτμία).
εϋδοκιμέω	φαίνομαι, γίνομαι εϋδόκιμος, ενάρετος.
εϋδοξία	εϋκλεια, δόξα, καλή φήμη, καλόν ὄνομα
εϋεργεσία	δωρεά, εϋποΐα.
εϋθύνω	ἐξιθύν(ω), οικονομῶ.
εϋθύς	πάραυτα, παραπόδας, εἰς τὴν ἀρχὴν
εϋλαβέομαι	μισῶ ἀποστρέφομαι, ἀποφεύγω, φοβοῦμαι, ὀρρωδέω δεδίττομαι, τρομάζω.
εϋνοια	εἰλικρινήν, καθαρὰν, ἀληθινὴν ἀγάπην
εϋορκῶ	κάμνω ὄρκον ἀληθῆ
εϋουλία	ἢ καλή, ὀρθή, ἄπτεστος σκέψις
εϋ ποιῶ	ἀγαθοποιῶ, εϋεργετῶ.
εϋπορία	πλουσιότητα, ἀφθονία.
εϋπορῶ	πλουτίζω, πολυόλβος.
εϋπροσήγορος	εϋέντευκτος, καλοχαιρετιστής
εϋρίσκω	τυγχάνω, λαγχάνω, ἐπιτυγχάνω, γνωρίζω, καταλαμβάνω.
εϋσεβέω	γίνομαι εϋσεβῆς, ὀρθόδοξος.
εϋτυχία	εϋδαιμονία, πλουτισμός.
εϋτυχῶ	εϋροῶ, πλουτῶ, εϋήμερῶ.
εϋχομαι	παρακαλῶ, δέομαι, ἱκετεύω τον Θεόν
ἐφάμιλλος	ἴσος, ὅμοιος, παραπλήσιος.
ἐχθρα	μίσος, ἀποστροφή, διάζευξις, διαχωρίσις τῆς φιλίας.
ἐχθρός	δυσμενής, ἐπικείμενος.
ἐχω	ποιῶ, κάμνω, ὑπολαμβάνω, κέκτημαι, ἀπολαμβάνω, λαμβάνω, φέρω, κτῶμαι, καρποῦμαι, διάκειμαι, εϋρίσκομαι, παίρνω, ἀποκτῶ.
Ζῆν	νά διάγης, νά πολιτεύεσαι, νά ἀπερνᾶς τὴν ζωὴν σου
ζηλόω	μιμοῦμαι, ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω.
ζηλωτής	ἐργάτης.
ζημιώνομαι	βλάπτομαι, χάνω τὰ ἴδια πλούτη.
ζητῶ	γυρεύω, ἀγωνίζομαι, προθυμοποιοῦμαι νά εϋρῶ, νά ἀποκτήσω, νά ἀπολαύσω
ἡγοῦμαι	νομίζω λογιάζω, ὑπολαμβάνω, κρίνω, πρεσβεύω, ὑποτοπάζω.
ἡδέως	προσεινός φιλικός ἀσμένως μετά χαρᾶς χαριέντως
ἡδονή	σαρκική ἐμπαθῆς τρυφή, σπατάλη, σαρκική, σωματική ἀπόλαυσις, ἐπιθυμία, τέρψις, εϋφροσύνη, θημυδία, καθηδυπάθεια.
ἡθος	ἀγωγή, ἀνατροφή, ενάρετος πράξις
ἡ νῦν παροῦσα ἡλικία·	ἡ ἐνεστώσα, τωρινή κατάστασις τῆς ἡλικίας σου
ἡνίοχος	ἀρματιλάτης, ἀμαξάριος οἰκονόμος κυβερνήτης
ἡσηγοῦμαι	διδάσκω, νουθετῶ, συμβουλεύω, (ἐπι)τίθεμαι
θαρσαλέως	ὑπομονετικῶς μεγαλοψύχως ἀνδρείως
θανμάζω	ἐπαινῶ, ἀγαπῶ, ἐγκωμιάζω, ἀποδέχομαι ἀπορῶ παραξενεύομαι ξενίζω
θεραπεύω	κολακεύω περιποιοῦμαι
θηρεῦω	κυνηγῶ διώκω ἀγαπῶ
θησεύς	τοῦ θρασέργου (θάρσος>θάρρος>θράσος)
θνητός	φθαρτός πρόσκαιρος προσωρινός φθαρτός γϋῖνος ἄνος
θράσος	θρασύς ἰταμός
θύω	θυσιάζω προσφέρω θυσίας ὀλοκαυτώσεις εἰς τον θεόν, κάμνω θυσίαν
ἴσον	μέτριον, ἱκανόν, καθῆκον

καθίστημι	ποιῶ κάμνω ἀποκαθίστημι
καιρός	ἀναγκαῖος καιρός.
κακόν	συμφορά δυστυχία
κακία	πονηρία φαυλότητα κακεντρέχεια
κακοποιΐα	κακοπραγία βλάβη ζημία
κακός	πονηρός φαῦλος κακός πονηρός ἀχάριστος
κακῶς	ἀμαθῶς, ἀτέχνως, ἀνεπιτηδεῖως.
κάλλος	καλλονή, ὠραιότητα, εὐμορφία, εὐεϊδεία
καλλωπιστής	στολιστής ὠραῖσθης
καλοκάγαθία	ἀγαθοεργία χρηστότητα ἀρετή.
καλῶς	ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρῶς
κατάδηλος	φανερὸς ἐνεργῆς γνώριμος
κατακρίνω	καταψηφίζω διορίζω ἀποφασίζω καταδικάζω
καταμανθάνω	γνωρίζω καταλαμβάνω μανθάνω
καταναλίσκω	ἐξοδεύω, καταδαπανῶ ἀπερνῶ
καταριθμοῦμαι	μετρῶ, λέγω, διηγοῦμαι μία πρὸς μία
κατασκευάζω	ποιῶ κάμνω
καταφρονῶ	ἐξουθενῶ ὀλιγορῶ (μιμοῦμαι)
ὁ κατοικῶν	ἐκεῖνος ὁποῦ κατοικεῖ κήθηται εὐρίσκεται πολιτεύεται
κατοκνέω	ἀμελῶ ῥαθυμῶ
κρίνομαι	διάκειμαι εὐρίσκομαι
κερδαίνω	κερδεύω, καρποῦμαι, δρέπομαι, ἀπολαμβάνω κάτι τί κέρδος
κέρδος	πλεονεξία ἀδικία
κινδυνεύω	ἔρχομαι εἰς κίνδυνον
κίνδυνος	ὄλεθρος ἀφανισμός θάνατος τελευτήν
κοινή	ἀνταμική γενική ἀδιάφορος
κοινωνία	σύμπνευσις βοήθεια
κολάζω	βασανίζω τιμωρῶ παιδεύω
κολακεύων	θῶψ, γαλύφος, κόλαξ
κοσμῶ	στολίζω ὠραῖζω ἐνδυναμῶ
κρατοῦμαι	χαλιναγωγοῦμαι οἰκονομοῦμαι
ἢ κρείττω	καλλιωτέρα ὑπερτέρα ἀνωτέρα τιμιωτέρα ὠφελιμωτέρα
κρύπτω	σκεπάζω καλύπτω
κτάομαι	ἀγοράζω
κτήματα	ἀκίνητα πράγματα ὑπάρχοντα πράγματα
κτῆσις	ἀπόκτησις ἢ ἕξ(ις)
κύων	Σκύλα
λανθάνω	γελάω ἀπατῶ, ἀγνοέω
λαμβάνω	δρέπομαι δέχομαι
λεγόμενα	ὅπου ἐλέχθησαν εἰπώθησαν ἐδιδάχθησαν ἐσχεδιάσθησαν
λέγειν	λαλιά ὁμιλία συντυχία
λέγω	λαλῶ ὁμιλῶ φθέγγομαι διδάσκω
λήγω	παύω σχολάζω
λήθη	(λησμονησίαν) μνημοσύνην
λόγος	ὁμιλία διδασκαλία προφορικός λόγος, συντυχία διάλεξις.
ἢ δεινότητα ἐν λόγοις	ἐπιτηδειότητα, ἐμπειρία, τέχνη, γλαφυρότητα, καλλιπέπεια, ἀκριβεία εἰς τους λόγους, εἰς τὰ μαθήματα.
λύπη	πίκρα ἀνία θλίψις πόνος ἄλγος, κόπος
λυποῦμαι	πικραίνομαι ἀνιῶ, ἀνιῶμαι
μαραίνω	ξηραίνω ἀπανθίζω ἀφανίζω

μεγαλοπρεπής	έντιμος ένδοξος έλευθέριος
μάλιστα	κυρίως διαφερόντως περισσότερο, κατ' εξαίρετον τρόπον.
μανικός	μαινόμενος, τρελός, φρενολήπτης
μέλλοντα	έπόμενα γεγονότα
μελέτη	συχνή μελέτη ανάγνωσις θεωρία
μέτριος	μεμετροιμένος ικανός άρκετός
μετρίως	μεμετροιμένως όλιγοστώς
μιμνήσκομαι	ένθυμοῦμαι άναπολῶ φέρω ἔχω εις τήν μνήμην διήγησιν
μιμοῦμαι	άκολουθῶ ζηλοῦμαι, ἔχω δια μιμήσεως
μιμητής	άκόλουθος
μισῶ	βδελύττομαι άποστρέφομαι άποφεύγω
μόλις	μετά βίας μετά πολλοῦ κόπου καί σπουδής
μοναρχία	πόλις μοναρχουμένην
μοχθηρός	φαῦλος πονηρός
μοχθηρά	πονηρά φαῦλα ἄπρεπα ἄτοπα ἔργα
μῦθος	μυθολογία, μυθοπλασία, ιστορία
νικῶμαι τινός	ήπτῶμαι, καταπίπτω
νόμος	ό νόμος τής συγγενείας, ὄρος, θεσμός, κανόνα
νομίζω	ήξεύρω λογιάζω ὑπολαμβάνω στοχάζομαι.
νουθετῶ	συμβουλεύω διδάσκω παραινῶ τά δέοντα
νοῦς	ή διάνοια, τό ήγεμονικόν τής ψυχής
ὄγκος	ὔψωμα ἔπαρμα
ὀδός	στράτα, πορεία
οἰκεῖον	συγγενές προσήκον
οἰκεῖος	ἐδικός συγγενής
οἰκείως	ήδέως προσηνός
οἰκία	οἶκος ὀσπίτιον
οἰκονομῶ	διεξάγω διευθετῶ
ὑπό οἴνου	ἀπό τήν οἴνοποσίαν πολυποσίαν
οἶομαι	νομίζω λογιάζω
ὀρέγομαι	ἐφίεμαι ἄγαπῶ
ὀρῶ	βλέπω στοχάζομαι
οὐσία	ή περιουσία, τά πλούτη, τά ὑπάρχοντα
ὀμιλῶ	συντυχαίνω, συνδιατριβῶ, συναναστρέφομαι
ὀμιλητικός	εὐέντεκτος εὐπρόσιτος εὐκολοαντάμωτος καταδεκτικός
ὀμιλητικός	καταδεκτική εὐέντεκτος γνώμη διάθεσις προαίρεσις
τρόπος	
ὀλιγωρῶν	μετά ὀλιγωρήσεως, παροράσεως, καταφρονήσεως
ὀμοίως	παραπλησίως ἐπίσης
ὀρῶ	βλέπω θεωρῶ, θεῶμαι.
παιδεία	μάθησις, φιλοσοφικά μαθήματα, ἄσκησις γύμνασις
παράγγελα	έντολή παραγγελία
παράδειγμα	ἀφομοίωμα ἀρχέτυπον εἰκόνα ὑποδείγμα ἀξόμπλιον πρός παράδειγμα: εις παράδειγμα διδασκαλίαν
παραίνεσις	συμβουλή διδασκαλία παραινετική τής ήθικῆς φιλοσοφίας
παρακαίρως	ὑπερβολικῶς ὑπερμέτρως λίαν κατά πολλά
παρακαλῶ	διεγείρω παρακινῶ παροτρύνω ἐρεθίζω
παρακαταθήκη	ένέχειρον, ἄμανάτιον
παραμένω	ἴσταμαι εὐρίσκομαι
παραπλήσιον	παρόμοιον παρεμφερές πάθος

παρασκευάζω	ἐτοιμάζω, εὐπρεπίζω, δικαιοσύνη, ἐμποιῶ προξενῶ.
παρρηληθότα	προπερασμένα προαπελθῶντα φθάσαντα παροχηκότα
παρίσταμαι τινί	συνεργῶ, εἶμαι συνεργός ἐπιστάτης
παροξύνομαι	διεγείρομαι παρακινουῖμαι ἐρεθίζομαι
τα παρόντα	τά ἐνεστῶτα, εὐρισκόμενα
παρρησιάζομαι	φανερώνομαι ὅτι ἔπραξα αὐτά ἢ μέλλει πράξω
παρών (εἶμαι)	εἶμαι κείμαι παρών ἐμπροσθέν σου
πάσχω	ὕφίσταμαι παθαίνω, δοκιμάζω
παύομαι	σχολάω ἐλευθερόω
πείθομαι	πειθαρχῶ ὑποτάσσομαι, ὑπακούω
πειρῶμαι	δοκιμάζω ἐπιμελοῦμαι σπουδάζω ἀγωνίζομαι σπεύδω φροντίζω
πειρῶμαι τινός	σπουδάζω, προθυμοποιουῖμαι νά κάμνω ἀπόπειραν, δοκιμήν
πελάγη	θάλασσας ὠκεανούς
πενία	πτωχία ἐνδεια ἀπορία
πεπραγμένα	αὐτά ὅπου ἐπράχθησαν ἐτελέσθησαν ἐκατορθώθησαν
πεπρωμένη	τύχη ἡμαρμένη δηλ: ὁ θεός
περίεργον	ἀκριβής ἀμετρος ἔρευνα ἐξέτασις τῶν ἱματίων
περιμένω	προσμένω ἀκαρτερῶ
περιουσίαν (ποιῶ τήν ὑπάρχουσαν περιουσίαν)	κάμνω περισσεύω αὐξάνω τήν περιουσίαν τά ὑποστατικά
περιπατῶ	ὁδεύω βαδίζω ζῶ
περιχαρής	χαρούμενος, γηθόσυνος, εὐφρόσυνος, εὐθυμος
πιστεύω	δίδω ἐμπιστοσύνην πείθομαι δοξάζω φρονῶ πιστευθεῖς: κρίνομαι ἐμπιστεμέν(ος) πιστεύων: δίδω ἐμπιστοσύνην
πιστότερον	βεβαιότερον
πλειίστην	πολλήν περισσὴν μεγάλην
πλήθος	κοινός λαός
πλεονεκτῶ	παίρνω δέχομαι λαμβάνω τό περισσότερον κέρδος ἢ τιμή, διαφέρω, διαλλάττω
πληρούμενος	ἔμπλεος γεμάτος
πλοῦτος	ὄλβος, θησαυρός, τά χρήματα, τά ἄσπρα χρήματα, ἀπόκτησις συγκομιδή πλούτου, τά ὑπάρχοντα, κτήσις, περιουσία, οἱ περιούσιοι
πλουσιότερος	πολυολβότερος, πολυχρηματότερος
ποιητής	στιχουργός ρᾶψωδός ἐποποιός
πόνος	καθημερινός πόνος, κόπος, μόχθος, ἀγώνας
ποιῶ	κοπιάζω μοχθῶ, πράττω
ποιουῖμαι	κάμνω μεταχειρίζομαι, ἀποκαθίστημι
πόλεμος	μάχη
πόλις	οἱ πολίται
πολλοί	πολλοί, χυδαίοι, ὁ κοινός λαός, τό πλήθος, οἱ περισσοί χυδαίοι
πολυμαθής	πολυειδήμων, πολυῖστωρ, πολυμαθής
πονηρός	φαῦλος κακός πονηρός, διεστραμμένος κακεντρεχής ἄδικος ἄτιμος
πορεία	στράτα ὁδοιπορία
πορεύομαι	ὑπάγω βαδίζω ὁδεύω
πράττω	ποιῶ κάμνω ἐργάζομαι
καλῶς πράττω	εὐδαιμονῶ, εὐφορῶ, εὐτυχῶ
πρᾶγμα	ὑπόθεσις
πραγματεία	πόνημα, παραινετικός λόγος διδασκαλία

πρέπει	προσῆκει ἀρμόζει
προαίρεσις	χρηστός τρόπος, διάθεσις, γνώμη, καλή γνώμη
προδότης	καταφρονητής ὀλιγωρητής
προειλόμην	προέκρινα προτίμησα ἠθέλησα
προοράω	διαπεράω προβλέπω προγινώσκω προστοχάζομαι προτεκμαίρομαι
προπετές	ἀναιδές αὐθαδές
προσδέχομαι	λαμβάνω παίρνω
προσζημιώω	δέν δίδω κανένα κέρδος βλάπτω ζημιῶ
προσήκοντας	προσεγγίζοντας πλησιάζοντας
προσλαμβάνω	προσπορίζω ἀποκτῶ μανθάνω
προσποιούμαι	μεταπλάττομαι μετασχηματίζομαι ὑποφαίνομαι
προσφωνῶ	χαιρετῶ
προτρεπτικός	παρακινητικός, διεγερτικός εἰς μάθησιν
λόγος	
προτρέχω	προοδεύω προπορεύομαι κινούμαι.
πρόφασις	αἰτία ἀφορμή
προφέρω	ἐκφέρω ἐξάγω ἀπαρύτομαι μεταχειρίζομαι
πρώτον	πρωτύτερα ἀπὸ ὅλα, κατ' ἀρχάς, κατὰ πρῶτον, πρὸς καιρὸν
ράθυμέω	ἀμελῶ ὀλιγωρῶ καταφρονῶ τῆς ἀρετῆς
ράθυμία	ἀμέλεια ὀκνηρία ῥαστώνη.
ράδιον	εὐκόλον εὐμαρές εὐπετέες δυνατόν
ράδιως	εὐκόλως εὐμαρῶς εὐχερῶς
ρήτός	φανερὸς πασίδηλος
ρώμη	ἰσχύς δύναμις σωματικὴ ἀνδρεία
σαφῶς	καθαρῶς εὐτελῶς ἀκριβῶς ἀληθῶς
σεμνότερον	τιμιώτερον ἐνδοξότερον μεγατιμώτερον
σημεῖον	τεκμήριον φανέρωσις δήλωσις συνδιατριβή, δείγμα σύμβολον γνώρισμα
σιγή	σιωπὴ ἔχεμύθια
σιγῶ	σιωπῶ ἀφωνῶ
σιτία	βρώματα φαγητά
σιτίζω	τρέφω ψωμίζω
σκοπῶ	ἐπιμελοῦμαι, στοχάζομαι θεωρῶ διανοοῦμαι
σκυθρωπός	μελαγχολικός, κατηφής.
σοφία	μάθησις, ἐπιστήμη.
σοφιστής	συγγραφέας, φιλόσοφος, πεπαιδευμένος ἀνήρ
σπουδάζω	ἐνασχολοῦμαι, καταγίνομαι, διάκειμαι μιμητικός, ἐπιμελοῦμαι.
σπουδαῖα	ἄξια σπουδῆς, ἐπιμελείας.
σπουδαῖος	σοφός πεπαιδευμένος ἐνάρετος, καλός, φιλόσοφος.
στέργομαι	θέλω ἀγαπῶ
στέργω	θέλω ἀγαπῶ φιλῶ
στοχάζομαι	διανοοῦμαι θεωρῶ πολυπραγμονίζω ἐξετάζω
συγγηράσκω	συμπαρακμάζω, (συμπαινοῦμαι) διαμένω ἕως γήρους
συγγράφω	σχεδιάζω συνθέτω πέμπω στέλνω
συμβαίνω	ἀκολουθῶ, ἐπέρχομαι
συμβουλεύω	διδάσκω, νουθετῶ, ὑποβάλλω
συμβουλεύομαι	συσκέπτομαι στοχάζομαι
σύμμετρος	ἰκανός
σύμμετρω	μετρίως ἰκανῶς ἀρκετῶς
συμφέρω	συστήνω συμβάλλω συντείνω βοηθῶ
τά συμφέροντα	τά ἀνήκοντα συντείνοντα συμβάλλοντα χρήσιμα εἰς τοῦ λόγου σου

συμφορά	δυστυχία ζημία, βλάβη, περιπετεία
συναγωνίζομαι	συνεργῶ συμβοηθῶ
συναυξάνομαι	συναυξάνω, συμπερισσεύω, συμμεγαλώνω
συνάχθομαι	συναλγῶ συμπονῶ.
συνεξαμαρτάνω	σφάλλω παρανομῶ.
συνηγορῶ	συμβοηθῶ, συμμαχομαι, συνεπικουρῶ ,γίνομαι ὑπερασπιστής
συνήθεια	φιλία, ἑταιρία, συνομιλία, ἀγάπη, συναναστροφή.
σύννους	φροντιστικῶς, ἑοικῶς
συνουσία	συναναστροφή, συνδιατριβή, συνδιαίτησις συντροφία
συμπίπτει	συμβαίνει ἀκολουθεῖ
σφάλλομαι	ἀμαρτάνω πταίω πλημμελῶ
σχολή	σχολή ἄδεια
σωτηρία	ἐλευθερία λύτρωσις φύλαξις
σῶμα	κορμί
σωφροσύνη	τήρησις, χαλιναγωγία, φύλαξις τοῦ δικαίου τῶν παθῶν
σωφρόνως	εὐτάκτως εὐσχημόνως ἐγκρατῶς ἐναρέτως
ταμιεῖον	κελάριον θησαυροφυλάκιον (τουλάπιον)
ταχέως	ταχέως, ὀγλήγορα ἀνυπερθέτως
ταχίστην	ταχυτάτην, ὀγληροτάτην, δηλ: γνωρίζεται διακρίνεται ταχέως, ὀγλήγορα
τεκμήριον	δειγμα, συμβουλή, παράστασις, σύμβολον, φανέρωσις, δήλωσις
τό τελευτῆσαι	τό να τελευτήσωσι ἀποθάνωσι μεταβιῶσι τῶν τῆδε.
τελευτή	ἀποβίωσις, θάνατος, τό τέλος (τῆς ζωῆς), τέλος, καρπός.
τέρψις	ἡδονή, ἀπόλαυσις, θυμηδία.
τηρῶ	φυλάττω, ἀποταμιεύω.
τιμῶ	δοξάζω, διά τῆς τιμῆς περιποιοῦμαι, ἀγαπῶ, ἄγω, ἐν τιμαῖς ἔχω.
τραχέως	ἀνενδότης, σκληρῶς ἀτέγκτως
τρόπος	ἦθος παιδεία, διαγωγή, καλή γνώμη, προαίρεσις, διάθεσις, πράξις, πολιτεία.
τρόποι	γνώμαι, διαθέσεις, ἐνάρεται διαθέσεις, πολιτεῖαι, τά καλά ἦθη, τά καλά χρηστά ἦθη
τύχη	ἡ παροῦσα κατάστασις, εὐωχία εὐτυχία, θεία πρόνοια, ἡ φορά τοῦ καιροῦ.
τά τυχόντα ἔργα	παρατυχόντα, οὐτιδανά, ἄπρεπα, ἀπαίσια αἰσχροῦ φαῦλα ἔργα.
οἱ τυχόντες	παρατυχόντες, ἀχρεῖοι, κακοί, φαῦλοι, πονηροί.
ἄνθρωποι	
ὑγεία	εὐεξία, εὐρωστία, καλή κατάσταση.
ὑγιεινός	σ(ω)τήριος, σωστικός τῆς ὑγείας.
ὑλακτέω	γαβγίζω, διώκω
τά ὑπάρχοντα	τά ὑπάρχοντα ὄντα, τά κτήματα, τά πλούτη.
ὑπερβαλλόντως	ὑπερμέτρως ὑπερβολικῶς κατά πολλά
ὑπερέχω	ὑπερτερῶ, ὑπερβάλλω, διαφέρω, εἶμαι καλλιώτερος
ὑπεροπτικός	ὑπέρογκον, ἀκατάδεκτον, τό ἀλαζωνικόν ὕψωμα, ἔπαρμα
ῥυκος	
ὑπηρέτης	ὑπουργός λειτουργός διάκονος συμπράκτωρ συνεργός βοηθός
ὑπόθεσις	γνώμη σκοπός πρόθεσις κλησις ῥοπή
ὑπομιμνήσκω	μνημονεύω ἐνθυμοῦμαι ἀναμιμνήσκω
ὑπομένω	ὑποφέρω, βαστάζω ἀνέχομαι, ὑφίσταμαι
ὑποτίθεμαι	συμβουλεύω διδάσκω λέγω
ὑπουργῶ	βοηθέω ὑπηρετῶ
ὑποφέρω	ὑπομένω βαστάζω ἀνέχομαι
φανερὸν	διάδηλον κοινόν δημόσιον ἐκ τοῦ φανεροῦ: ἀπό τό φανερόν, σαφές, γνωστόν.

φαῦλος	πονηρός ἀπαίδευτος βάρβαρος μοχθηρός κακεντρεχῆς διεστραμμένος κακός.
φαῦλον ἔργον	ἀπαίσιον ἀπρεπές ἔργον
φέρομαι	ἄγνυμι κινῶμαι τρέχω
φήμη	δόξα ὑπόληψις
φθονῶ	ζηλοτυπῶ, βασκαίνω.
φιληκοῖα	ἠγαπημένη ἀκρόασις.
φιλία	ἀγάπη, ἔταιρία, συναναστροφή οἰκειότητα ξυνηθεία
φιλόκαλος	φίλος, ἔραστής τῶν καλῶν πραγμάτων, εὐπρεπῆς, σεμνός, κόσμιος, ὁ φιλῶν τὰ κάλλη.
φιλομαθῆς	ἐραστής τῶν μαθημάτων.
φιλόνεικος	μάχιμος, ἐναγώνιος.
φιλοπονία	φεροπονία, ἐπιμέλεια, σπουδή.
φιλόπονος	φιλοκοπιαστής, φιλεργός.
φιλοπονῶ	μοχθῶ, κοπιάζω.
φιλοπροσήγορος	φίλος, ἔραστός τῆς προσαγορεύσεως τοῦ χαιρετισμοῦ
φίλος	ἠγαπημένος ἑταῖρος ξυνήθης ἐράσμιος εὐνους πρότεροι φίλοι: ἀρχαῖοι φίλοι
φιλόσοφος	φιλοῖστωρ θεωρητής, γνώστης τῶν ὄντων
φιλοσοφῶ	γυμνάζομαι φιλοσοφιῶν, μετέρχομαι τὴν φιλοσοφίαν. τό κράτιστον τῆς φιλοσοφίας: τό ἐξαιρετον βέλτιστον ἄριστον ἀνώτερον (μέρος) τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, πραγματείας.
φιλοχρημάτως	φιλαργύρως ἤτοι εἶσαι φιλάργυρος
φοβερά	καταπληκτ(ά) φρικαλέα
φρόνησις	γνώσις σύνεσις διάκρισις
φρόνιμος	γνωστικός, συνετός, διακριτικός
φρονῶ	στοχάζομαι διανοοῦμαι φαντάζομαι
φύσις	εὐφυΐα, καλή προαίρεσις, εὐγένεια, ἀρετὴ τῆς φύσεως, ἀγαθὴ προαίρεσις, ὁ θεός, ἡ ἀνθρώπινη φύσις.
φύω	ἔχω φύσιν καὶ ἰδίωμα
χαίρομαι	στοχάζομαι, μεταχειρίζομαι.
χαλεπῶς	δυσκόλως, δυσχερῶς, ἐργῶδες.
χαρακτήρας	ἀρχέτυπον, σημεῖον, εἰκόνα, τύπος.
χαρίζομαι	δίδω παρέχω κάμνω
χαριζόμενος	ὀμιλῶ πρὸς χάριν ἀρέσκειαν, φιλοπροσωπίαν
χάρις	θεωρία, εὐεργεσία, εὐποιΐα, δωρεά, εὐχαριστία, δοξολογία.
χάρις	χάρις ὅπου ὠφείλεται χρεωστεῖται κείται εὐρίσκεται τεταμιεμένη
ὀφειλομένη	τεθησαυρισμένη
χάριν ἔχω τῷ θεῷ	ἔχω, γνωρίζω, ὀμολογῶ, ἀποδίδω εὐχαριστίαν δοξολογίαν εἰς τόν θεόν
χρήματα	ἀργύρια, ἄσπρα, πλούτη.
χρήσιμον	ὠφέλιμον, ὀνήσιμον λυσιτελές σωτήριον σωστικόν, ἐπωφελές συντείνον συμβάλλον ἐπι (τῆ) διεργασίαν πρὸς κατασκεβὴν τοῦ μέλιτος (πρὸς κατασκευὴν)
χρηστός	καλός, ἐνάρετος.
χρόνος	καιρός, πολυκαιρία, αἰών, ἡ ἀπόκτησις τοῦ καιροῦ τοῦ μέλλοντος χρόνου: τῆς μελλούσης ἀπομένης ζωῆς, τοῦ γηρατείου.
χρῶ	μεταχειρίζομαι μετέρχομαι συνομιλῶ συναναστρέφομαι.

χρῶμαι	μεταχειρίζω, οικονομῶ κυβερνῶ καθώς πρέπει, ἔχω, λαμβάνω.
χρῶμαι τινί	εὐρίσκομαι, διάκειμαι με κάποιον, μεταχειρίζομαι, μετέρχομαι.
ψόγος	μέμψις, μομφή, κατηγορία, ὄνειδος, δυσθημία.
ψυχή	ἡ λογική ψυχή.
ἄφελῶ	λυσitteλῶ χρησιμεύω βοηθῶ εὐεργετῶ.

Παράρτημα II
Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Νικοκλέα περὶ βασιλείας –
Παράφραση

οἱ μὲν εἰωθότες, ὧ νικόκλεις, ὑμῖν τοῖς βασιλεύσιν ἐσθῆτας ἄγειν, ἢ χαλκόν, ἢ χρυσόν
εἰργασμένον, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων χρημάτων,

ὧν αὐτοὶ μὲν ἐνδεεῖς εἰσίν, (ἢ)μεῖς δε πλουτεῖτε,

λίαν ἔδοξαν εἶναι μοι καταφανεῖς, οὐ δόσιν, ἀλλ' ἐμπορίαν ποιούμενοι·

καὶ πολὺ τεχνικώτερον αὐτὰ παλοῦντες τῶν ὁμολογούντων καπηλεύειν·

ἐγὼ δ' ἠγησαίμην ἂν ταύτην καλλίστην γενέσθαι δωρεάν, καὶ χρησιμωτάτην

καὶ μάλιστα πρόπευσαν, ἐμοὶ τε δοῦναι, καὶ σοὶ λαβεῖν

εἰδυνηθείην ὀρίσαι ποίων ἐπιτηδευμάτων ὀρεγόμενος, καὶ τίνων ἔργων ἀπεχόμενος,

ἄριστ' ἂν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν βασιλείαν διοικήης.

τούς μὲν γὰρ ιδιώτας ἔστι πολλά τά παιδεύοντα,

καὶ μάλιστα μὲν τό μή τρυφᾶν, ἀλλ' ἀναγκάζεσ(θ)αι περὶ τοῦ βίου καθ' ἐκάστην
ἀγωνίζεσθαι τὴν ἡμέραν.

ἔπειθ' οἱ νόμοι, καθ' οὓς ἕκαστοι πολιτευόμενοι τυγχάνουσιν·

ἔτι δ' ἢ παρῶρησία, 95καὶ τό φανερώς ἐξῆναι τοῖς τε φίλοις ἐπιπλήξαι

καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπιθέσθαι ταῖς ἀλλήλων ἀμαρτίαις·

πρὸς δέ τούτοις τινές καὶ τῶν ποιητῶν τῶν προγεγνημένων ὑποθήκας, ὡς χρῆ ζῆν,
καταλελοίπασιν,

ὥστ(ι) ἐξ ἀπάντων τούτων εἰκός αὐτούς βελτίους γίνεσθαι

ἐκεῖνοι ὅπου συνηθίζουσι ὦ βασιλεῦ νικόκλεις υἱέ τοῦ εὐαγόρα νά φέρωσι εἰς ἐσᾶς τοῦς βασιλεῖς χλαμίδας βασιλικᾶς ἢ χάλκομα ἢ χρυσάφη κατασκευασμένον μέ διαφόρους τέχνας ἢ κανένα ἄλλον ἀπό τά τέτοια πράγματα

ἀπό τά ὅποια χρήματα αὐτοί ἴδιοι οἱ κομίζοντες ὑστερημένοι εἶναι καί ἐσεῖς ἐστέ πλούσιοι

ἐφάνισαν κατά πολλά εἰς τοῦ λόγου μου ὅτι εἶναι σαφεῖς ὅτι δέν ποιῶσι δῶρον δηλ: ὅτι δέν χαρίζουσι ἀμή ὅτι κάμνουσι ἀνταλαγήν

καί ἔδοξαν ὅτι πωλοῦσι κατά πολλά δολερώτερον αὐτά τά δῶρα ἀπό ἐκείνους ὅπου ὁμολογοῦσι ὅτι διά κέρδος πραγματεύονται

ὅμως ἐγώ ὁ ἡσωκράτης ἤθελε νομίσω ὅτι αὐτό ὅπου μέλλω νά εἶπω ἐξαιρετον δῶρον ἤθελε ὑπάρξει καί ὠφελιμώτατον

καί περισσότερον ἀρμόζον εἰς ἐμένα νά χαρίσω καί εἰς ἐσένα νά λάβης

ἀνίσως ἤμπορέσω νά περιγράψω ποῖα ἐπιτηδεύματα [αν] ἐπιθυμῆς καί ἀπό ποῖα ἔργα ἀνίσως ἀπομακρύνεσαι

ἐξαίρετα ἤθελε κυβερνᾶς εἰς τήν πόλιν σου σαλαμῖν σου καί εἰς ὅλην τήν βασιλίαν ἐπαρχίαν σου

διότι τοῦς ἰδιοπραγῶντας κοιναλαΐτας πλεῖστα εἶναι ἐκεῖνα ὅπου νουθετοῦσι

καί περισσότερον παιδεύουσιν αὐτούς τό νά μήν καθηδυπαθῶσι ἀμή νά ἀναγκάζονται νά ἀγωνίζονται διά τά ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς των κάθε ἡμέραν

ἔπειτα παιδεύουσιν αὐτούς οἱ νόμοι κατά τοῦς ὁποίους ὅλοι οἱ ἄνοι διάγωσι τήν ζωήν τους

ἀκόμη παιδεύει αὐτούς ἡ ἐλευθεροστομία ὅπου ἔχουσιν ὅλοι οἱ ἄνοι εἰς αὐτούς καί μέ τό νά ὑπ: ἐλευθερία νά ἐλέγχωσιν φανερά τοῦς φίλους

καί μέ τό νά εἶναι ἄδεια εἰς τοῦς ἐχθρούς να ἐπεμβαίνωσιν (για τα) σφάλματα ὅπου κάμνουσι ἀναμεταξύ τους

καί ὕστερα ἀπό αὐτά τά ἄνω εἰρημένα παιδεύματα μερικοί ἀπό τοῦς ποιητᾶς τοῦς ἀρχαίους ἔφισαν ἐγγράφως παραινέσεις ὅπου διδάσκουσι τίνι τρόπῳ πρέπει νά διάγωσι τήν ζωήν τους

ὥστε ἀπό ὅλα αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἐπομενον ἐστί αὐτοί οἱ ἰδιῶτες ἐνάρετοι νά γίνονται

τοῖς δέ τυράννοις οὐδέν ὑπάρχει τοιοῦτον·

ἀλλ' οὐς μᾶλλον ἔδει τῶν ἄλλων παιδεύεσθαι,

ἐπειδάν εἰς τὴν ἀρχὴν κατασταθῶσιν, ἀνουθέτητοι διατελοῦσιν·

οἱ μὲν γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτοῖς οὐ πλησιάζουσιν,

οἱ δέ συνόντες πρὸς χάριν ὀμιλοῦσιν.

95ντοιγάρτοι κύριοι γενόμενοι καὶ χρημάτων πλειστων, καὶ πραγμάτων μεγίστων,

διὰ τό μή καλῶς χρῆσθαι ταύταις ταῖς ἀφορμαῖς, πεποιήκασιν,

ὥστε πολλοὺς ἀμφισβιτεῖν, πότερόν ἐστίν ἄξιον ἐλέους

τόν βίον, τόν τῶν ιδιωτευόντων μὲν, ἐπιεικῶς δέ πραπτόντων, ἢ τόν τῶν τυρανευόντων

ὅταν μὲν γὰρ ἀποβλέψωσιν εἰς τὰς τιμάς, καὶ τοὺς πλούτους, καὶ τὰς δυναστείας,

ἰσοθέους ἅπαντες νομίζουσι τοὺς ἐν ταῖς μοναρχίαις ὄντας

·
ἐπειδάν δέ ἐν θυμηθῶσι τοὺς φόβους, καὶ τοὺς κινδύνους καὶ διεξιόντες

96γεύρωσι, τοὺς μὲν ὑφ' ὧν ἤκιστα ἐχρὴν διεφθαρμένους

τοὺς δε εἰς τοὺς οἰκειοτάτους ἐξαμαρτεῖν ἠναγκασμένους,

τοῖς δέ ἀμφότερα ταῦτα συμβεβηκότα,

πάλιν ὅπως οὖν ζῆν ἡγοῦνται λυσιτελεῖν μᾶλλον,

ἢ μετὰ τοιοῦτων συμφορῶν ἀπάσης τῆς ἀσίας βασιλεύειν·

ταύτης δέ τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς ταραχῆς αἰτίον ἐστίν,

ὅτι τὴν βασιλείαν ὥσπερ ἱερωσύνην παντός ἀνδρός εἶναι νομίζουσιν,

ὁμως εἰς τοὺς βασιλεῖς δὲν εὐρίσκονται κἀνένα ἀπὸ τὰ τέτοια πράγματα παιδεύμα(τα)

ἀμὴ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς οἱ ὅποιοι ἔπρεπεν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνοῦς νὰ μαθητεύονται

ὁπότεν εἰς τὴν ἀρχὴν βασιλείας ἤθελε προβιβασθῶσι ἀπαίδευτοι ὑπ: ἐμμένουσι

διότι οἱ περισσότεροι ἀνοῖ εἰς αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς δὲν προσέρχονται

ἐκεῖνοι καὶ ὁποῦ συναναστρέφονται ὁμιλοῦσι κατὰ εὐαρέστησιν αὐτῶν τῶν βασιλέων

λοιπὸν οἱ βασιλεῖς ἀφ' οὗ γέννωσι ἐξουσιασταὶ ἀναριθμητῶν ἀργυρίων καὶ μεγαλωτάτων κτημάτων

μέ τὸ νὰ μὴ μεταχειρίζονται ὀρθῶς αὐτάς τὰς αἰτίας δηλ: τὰ χρήματα καὶ [τα] πράγματα παρέσχε(σαν) εἰς τοὺς ἀνοῦ'ς αἰτίαν

ὥστε πολλοὶ ἀνοῖ νὰ ἀμφηβάλλωσι ποῖον ἀπὸ τὰ δύο εἶναι πρέπον νὰ διαλέξωσι

τὴν ζωὴν ἐκείνων ὁποῦ δὲν ἔχουσι κἀνένα ἀξίωμα καὶ ὁποῦ πολιτεύονται ἐναρέτως ἢ νὰ προκρίνωσι τὸν βίον τῶν ἡγεμόνων

διότι ὁπότεν ἤθελε(ἀποσκοπήσωσι) οἱ ἀνοῖ εἰς τὰς δόξας καὶ εἰς τοὺς θησαυροὺς καὶ εἰς τὰς ἐξουσίας

λογιάζουσι ἴσους μέ τὸν θεόν κατὰ τὴν ἐξουσίαν ὅλους ἐκείνους ὁποῦ εὐρίσκονται εἰς τὰς μοναρχίας δηλ: τοὺς βασιλεῖς ἀλλὰ ὁπότεν ἤθελε φέρωσι εἰς νοῦν (τους) τρόμο(υ)ς καὶ ἀφ' οὗ ἐξετάσωσι τοὺς ὀλέθρους

ἤθελε καταλαβῶσι ἄλλους βασιλεῖς ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὁποίους δὲν ἔπρεπε ὅτι(ἐτε)λέσθησαν

ἄλλους ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ ἁμαρτήσωσι εἰς τοῦς πλέον οἰκείους συγγενεῖς

καὶ εἰς τοὺς ἄλλους βασιλεῖς ἤθελεν εὐρῶσι ὅτι ἐσυνέβησαν αὐτὰ τὰ δύο δηλ: τοὺς μὲν ἐφ' ὧν ἠκιστα ἐχρῆν διεφθαρμένους καὶ τοὺς οἰκειοτάτους ἐξαμαρτεῖν ἠναγκασμένους

αὐθις ἐκ τοῦ ἐναντίου νομίζουσι ὅτι χρησιμεύει εἰς αὐτοὺς περισσότερον νὰ ζῶσι ὀλιγον τι πτωχικῶς λιτῶς

παρὰ νὰ βασιλεύωσι μαζὺ μέ τὰς τέτοιας δυστυχίας εἰς ὅλην [την] ἀνατολὴν τὴν ἀσίαν

καὶ αὐτῆς τῆς ἀκοσμιότητος καὶ συγχύσεως αἰτία εἶναι

διότι οἱ ἀνοῖ ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡγεμονίαν ὅτι εἶναι ἴδιον κάθε ἀνοῦ τοῦ παρατυχόντως καθὼς νομίζουσι ὅτι εἶναι ἴδιον παντός ἀνδρός τὸ ἀξίωμα τῆς ἱεροσύνης

ὁ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μέγιστον ἐστὶ καὶ πλείονος προνοίας δεόμενον·

96ν καθ' ἐκάστην μὲν οὖν πράξιν, ἐξ' ὧν ἂν τις μάλιστα δύναίτο κατὰ τρόπον διοικεῖν,

καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ διαφυλάττειν, τὰς δὲ συμφορὰς διαφεύγειν,

τῶν αἰεὶ παρόντων ἔργον ἐστὶ συμβουλεύειν.

καθόλου τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὧν χρὴ στοχάζεσθαι, καὶ περὶ ἧς δεῖ διατρίβειν, ἐγὼ
πειράσομαι διελεθεῖν·

εἰ μὲν οὖν ἔσται τό δῶρον ἐξεργασθέν ἄξιον τῆς ὑποθέσεως,

χαλεπὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς συνιδεῖν·

πολλὰ γάρ καὶ τῶν ἐμμέτρων ποιημάτων, καὶ τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων, ἔτι μὲν
ἐν ταῖς

διανοίαις ὄντα τῶν συντιθέντων, μεγάλας τὰς προ-

σοδοκίας παρέσχεν, ἐπιτελεσθέντα δέ, καὶ τοῖς ἄλλοις

ὑποδειχθέντα, πολὺ καταδεεστέραν τὴν δόξαν τῆς ἐλπίδος

ἔλαβεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε ἐγχείρημα καλῶς ἔχει,

τό ζητεῖν τὰ παραλελημμένα, καὶ νομοθετεῖν ταῖς μοναρχίαις· οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἰδιώτας παιδεύοντες, ἐκείνους μόνους

ὠφελούσιν· εἶδέ τις τοὺς κρατοῦντας τοῦ πλήθους ἐπ' ἀρετὴν

προτρέψειεν, ἀμφοτέρους ἂν ὠφελήσειεν, καὶ τοὺς τὰς δυναστείας ἔχοντας, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς ὄντας· τοῖς μὲν γὰρ ἂν

τὰς ἀρχὰς ἀσφαλεστέρας, τοῖς δὲ τὰς πολιτείας πραοτέρας

97νποιήσειε· πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, τί τῶν βασιλευόντων,

ἔργον ἐστίν· ἐάν γάρ τό κεφάλαιον, καὶ τὴν δύναμιν ὅλου τοῦ

πράγματος καλῶς παραλάβωμεν, ἐνταῦθα ἀποβλέποντες

ἄμεινον καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐροῦμεν· οἶμαι δὴ πάντας

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

ἂν ὁμολογήσαι, ποσῆκειν αὐτοῖς, πόλιντε δυστυχούσαν

τό ὅποῖον αὐτό χρῆμα δηλ: ἡ βασιλεία ἀπό ὅλα τὰ ἄνια πράγματα τό ὑπερφυέστατον ὑπ:
καί εἶναι καί περισσοτέρων φροντίδα χρηάζεται

εἰς κάθε ἔργον λοιπόν διά τὰς κάθε ἡμέραν ἐργασία[ς] ἀπό τὰς ὁποίας ἤθελε τινάς [να]
ἤμπορῇ καθ' ἑξαίρετον τρόπον νά διοικῇ τήν βασιλείαν

νά διαφυλάττη τὰ ὑποστατικά τῆς βασιλείας καί τ[ου]ς κινδύνους νά διαφεύγει

ὑπ: καί εἶναι ἴδιον ἔργον ἐκείνων ὅπου ὑπ: σί ἀδιαλείπτως κοντά εἰς τόν βασιλέα νά
συμβουλεύωσι αὐτόν

γενικῶς ἐν περιλήψει ὅμως ἐγώ θέλει ἐπιμεληθῶ νά παραινέσω διά ὅλα τὰ
ἐπιτηδεύματα [δια] τὰς ὁποίας πρέπει νά προβλέπη ὁ βασιλεὺς καί διά ἐκεῖνα τὰ ὅποια
νά ἐνασχολῆται

ἀνίσως λοιπόν ἤθελε ἀποβῆ ὁ παρών μου λόγος ἀφ' οὗ συγγραφῆ κατάλληλος τοῦ
προκειμένου τοῦ σκοποῦ δηλ: τῆς βασιλικῆς συμβουλῆς

δυσκολον ἐκ προοιμίου νά καταλάβῃ τινάς

διότι περισσά τὰ καταστάχον πεποιημένα στοιχοργήματα καί ἀπό τὰ πεζογραφικά τὰ
συγγράμματα ἀκόμη εἰς τὰς

{στ: χωρίς παράφραση}

παῦσαι, καί καλῶς πράττουσαν διαφυλάξαι, καί μεγά-
λην ἐκ μικρᾶς ποιῆσαι· τά γάρ ἄλλα τά καθ' ἐκάστην ἡμέ-
ραν· συμπίπτοντα, τούτων ἔνεκα πρακτέον ἐστί· και-
μὴν ἐκεῖνο γε φανερόν, ὅτι δεῖ τοὺς ταῦτα δυνησομένους
καί περὶ τούτων βουλευομένους, μὴ ῥαθυμεῖν ἀλλὰ
σκοπεῖν, ὅπως φρονιμώτερον διακείσονται τῶν ἄλλων·
δέδεικται γάρ ὅτι τοιαύτας ἔξουσι τὰς βασιλείας
οἷας περ ἂν τὰς αὐτῶν γνώμας παρασκευάσωσιν·
ὥστε οὐδενὶ τῶν ἀθλητῶν οὕτω προσήκει τό σῶμα γυμνάζειν,
ὡς τοῖς βασιλεῦσι τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν·
ἅπασαι γάρ αἱ πανηγύρεις, οὐδέν τιθέασι τούτων τῶν ἄθλων,
ὑπὲρ ὧν ὑμεῖς καθ' ἐκάστην ἀγωνίζεσθε τὴν ἡμέραν·
ὧν ἐνθυμούμενον χρὴ προσέχειν τὸν νοῦν,
ὅπως ὅσον περ ταῖς τιμαῖς τῶν ἄλλων προέχεις, τοσούτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτῶν
διοίσεις.
98 καὶ μὴ νόμιζε τὴν ἐπιμέλειαν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις χρησίμην εἶναι,
προς δε τό βελτίους ἡμᾶς, καί φρονιμωτέρους γίνεσθαι, μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν·
μηδέ καταγνώς τῶν ἀνῶ'ν τοσαύτην δυστυχίαν,
ὡς περὶ μὲν τὰ θηρία τέχνας εὐρήκαμεν,
αἷς αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἡμεροῦμεν, καί πλείονας τιμῆς ποιοῦμεν,
ἀλλ' ὡς καὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας δυναμένης τὴν ἡμετέραν ψυχὴν
εὐεργετεῖν, οὕτω διάκεισο τὴν γνώμην
καὶ τῶν τε παρόντων τοῖς φρονιμωτάτοις πλησίαζε,

{στ: χωρίς παράφραση}

φροντίζωσι τίνι τρόπω ἤθελε συνετώτεροι γένωσι ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς

διότι ἐβεβαίωθη πῶς οἱ βασιλεῖς θέλει ἐπιτυχῶσι τέτοιας ἐξουσίας ἡγεμονίας

ὁποίας ἤθελε τὰς ἐδικὰς των προαιρέσεις παρασκευάζωσι

εἰς κἀνένα λοιπόν ἀπό τούς παλαιστάς δέν πρέπει τέτοιας λογιῆς τό σῶμα τους νά γυμνάζωσι

καθώς πρέπει εἰς τούς βασιλεῖς νά ἐξασκῶσι τὰ ἤθη τὰ ἐδικὰ τους

διότι ὅλοι οἱ ἀγῶνες δέν προβαίνουν εἰς κἀνένα χάρισμα τοῦ παλαιστοῦ δῶρον ἀπ' τήν κτήσιν τῶν ἄθλων

διά τὰ ὅποια ἐσεῖς οἱ βασιλεῖς κάθε ἡμέραν νά ἀγωνίζεσθε μοχθῆτε

τὰ ὅποια ἄνω εἰρημένα πρέπει νά ἐνθυμᾶσαι καί νά ἐπιμελῆσαι

τίνι τρόπω[,] καθ' ὅσον ὑπερτερῆς τὰς δόξας τούς ἄλλους ἀνοῦς κατά τόσον θέλει διαφερῆς τὰς ἐναρέτους πράξεις ἀπό αὐτούς τούς ἄλλους ἀνοῦς

καί μή νομίζης τήν σπουδήν εἰς τὰς ἐξωτερικάς ὑποθέσεις ὅτι εἶναι ὠφέλημος

καί εἰς τό νά γινώμεθα ἡμεῖς οἱ ἀνοῖ ἐναρετώτεροι καί γνωστικώτεροι ὅτι δέν ἔχει καμμίαν ἰσχύν

καί μήν ἤθελε κατακρίνης τούς ἀνοῦ'ς εἰς τόσην πολλήν δυστυχίαν

ἐπειδή διά ἄγρια θυρία μεθόδους ἐφεύραμεν

τὰς ὁποίας τέχνας αὐτῶν τῶν ἀγρίων θηρίων ἡμερόνωμεν τὰς ἀγριώτητας καί ἀξιαγάστους κάμνωμεν

καί τόν εαυτόν μας δέν ἤθελε εὐεργετήσωμεν παντελῶς εἰς κατόρθωσιν ἀρετῆς

ἔσο τέτοιας λογιῆς κατά τήν γνώμιν πῶς ἡ παιδεία καί ἡ ἐπιμέλεια δύναται καί τήν ἐδικήν μας ψυχὴν νά ὠφελήσῃ

(καί) μέ τούς φρονιμωτέρους ἀπό ἐκείνους ὅποῦ εὐρίσκονται παρῶν συναναστρέφου

99r καὶ τῶν ἄλλων, οὐς ἂν δύνῃ, μεταπέμπου·

καὶ μήτε τῶν ποιητῶν τῶν εὐδοκιμούντων, μήτε τῶν σοφιστῶν μηδενός οἴου δεῖν ἀπείρωσ ἔχειν

ἀλλὰ τῶν μὲν ἀκροατῆς γίνου τῶν δέ μαθητῆς,

καὶ παρασκευάζε σαυτόν, τῶν μὲν ἐλασσόνων κριτὴν, τῶν δέ μειζόνων ἀνταγωνιστήν·

διὰ γὰρ τούτων τῶν γυμνασίων τάχιστ' ἂν γένοιο τοιοῦτος,

οἷον ὑπεθέμεθα δεῖν εἶναι τῶν ὀρθῶς βασιλεύσοντα,

καὶ τὴν πόλιν, ὡς χρή διοικήσοντα·

μάλιστα δ' ἂν αὐτός ὑπό σαυτοῦ παρακληθεῖς,

εἰ δυνόν ἠγήσαιο, τοὺς χεῖρους τῶν βελτιόνων ἄρχειν,

καὶ τοὺς ἀνοητοτέρους τοῖς φρονιμωτέροις προστάττειν.

99v ὅσω γὰρ ἂν ἐρῶμενεστέρωσ, τὴν τῶν ἄλλων ἄνοιαν ἀτιμάσης,

τοσοῦτῳ μᾶλλον τὴν σεαυτοῦ διάνοιαν ἀσκήσεις·

ἄρχεσθαι μὲν οὖν ἐν τεῦθεν χρή τοὺς μέλλοντασ τί ποιήσειν τῶν δεόντων.

πρός δέ τούτοις φιλάνθρωπον εἶναι δεῖ, καὶ φιλόπολιν·

οὔτε γὰρ ἵππων οὔτε κυνῶν, οὔτε ἀνδρῶν, οὔτε ἄλλου πράγματος οὐδενός οἷόν τε, καλῶσ ἄρχειν,

ἦν μήτισ χαίρη τούτοισ,

ὧν αὐτόν δεῖ ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν·

μελέτω σοι τοῦ πλήθουσ καὶ περὶ παντός ποιοῦ κεχαρισμένωσ αὐτοῖσ ἄρχειν,

γινώσκων, ὅτι καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν, καὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν,

100raῦται πλεῖστον χρόνον δ(υ)ιαμένουσιν, αἵτινες ἂν ἄριστα τό πλήθος θεραπεύσωσι·

καλῶσ δέ δημαγωγήσεις, ἐάν μήτε τόν ὄχλον ὑβρίζειν ἔῃσ,

μήτε ὑβριζόμενον περιορᾷσ.

καί τούς ἄλλους φρονήμους τούς ἀπόντας ὁποῖους ἠμπορῆς προσκάλει

καί μή νομίζης ὅτι πρέπει ἀδοκίμως νά ἔχης δηλ: νά μὴν ἀναγινώσκης ἀπό τούς ποιητάς τούς ἀρίστους καί κἀνένα ἀπό τούς ῥήτορας

ἀμή χρημάτιζε ἄλλων δηλ: ἀτελῶν ἀκουστής καί ἄλλων δηλ: τῶν τελειωτέρων γίνου μιμητῆς

καί κάμνε τον ἑαυτόν σου δικαστήν τῶν ὑποδεεστέρων καί τῶν τελειωτέρων μιμητῆς

διότι διά μέσου αὐτῶν τῶν γυμνασίων ὀγλήγορα ἤθελε γένης τέτοιος

ὅτι λογιῆς ἐγράψαμεν ὅτι πρέπει νά εἶναι ἐκεῖνος ὅπου μέλει νά βασιλεύσει ἀρίστως

καί ἐκεῖνος ὁποῦ μέλει νά κυβερνήσῃ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν καθὼς πρέπει τοῖς νομίμοις βασιλεῦσι

καί ἤθελε ἐσύ ὁ ἴδιος περισσότερον ἀπό τόν ἑαυτόν σου παρακινηθῆς εἰς τὰ τοιαῦτα βασιλικά ἔργα

ἀνίσως ἄπρεπον ἤθελε κρίνης οἱ χεῖρονες τούς καλιωτέρους νά ἐξουσιάζωσι

καί νά προστάζωσι οἱ ἀσυνετώτεροι [τους] γνωστηκωτέρους

διότι καθ' ὅσον αὐστηρότερον τήν τῶν ἄλλων ἀνῶν τήν ἀπαίδευσιν καταφρονίσης

κατά τόσον περισσότερον τήν ἐδικήν σου τήν ψυχὴν θέλει ἀσκήσεις

ἐκεῖνοι λοιπόν ὁποῦ ἔχουσι σκοπόν νά ποιήσωσι κἀνένα ἀπό τὰ δέοντα πρέπει νά κάμνωσι ἀρχὴν ἀπό ἐδῶ εἰς τήν ἀνωτέρω (συμβουλήν)

καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα πρέπει ὁ βασιλεῦ νά εἶναι φιλικτοῖρμον καί φιλόπατρις

διότι μήτε ἄλογα μήτε θηρευτικά σκυλία μήτε ἀνοῦς μήτε κἀνένα ἄλλο πράγμα δέν εἶναι δυνατόν νά ἐξουσιάζῃ ὀρθῶς

ἀνίσως τινάς δέν ἀρέσκειται εἰς αὐτά τὰ πράγμα(τα)

τῶν ὁποῖων πραγμάτων αὐτός ὁ ἴδιος πρέπει νά ἔχῃ τήν φροντίδα

ἄς εἶναι φροντίς τοῦ λόγου σου διά τό κοινόν λαόν καί ἀγωνίζου νά ἀρχῆς εἰς αὐτούς τούς ὑπηκόους ἀρεστῶς

μέ τό νά γινώσκης πως αἱ ὀλιγαρχίαι καί αἱ ἄλλαι πολιτεικαί κυβερνήσεις

διαρκούσι ἀμετέτρεπτοι εἰς πολύν καιρόν ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἤθελε κυβερνήσωσι τόν δῆμον ἐνομότατα

καί δικαίως θέλει κυβερνήσεις τόν δῆμον ἀνίσως δέν ἐπιτρέπῃς [εἰς] τόν κοινόν λαόν νά ἀσχημονῇ

καί ἀνίσως δέν καταφρονῆς αὐτόν τόν δῆμον ὅταν ἀδικῆται παρὰ τῶν μειζώνων

ἀλλά σκοπῆς ὅπως οἱ βέλτιστοι μὲν τὰς τιμὰς ἔξουσιν,

οἱ δ' ἄλλοι μηδὲν ἀδικη(θή)σονται.

ταῦτα γὰρ στοιχεῖα πρῶτα καὶ μάλιστα χρηστῆς πολιτείας ἐστί.

τῶν προσταγμάτων, καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων κίνει, καὶ μετατίθει τὰ μὴ καλῶς
καθηστῶτα

καὶ μάλιστα μὲν εὐρεθῆς γίνου τῶν βελτίων.

εἰ δέ μή, μιμοῦ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις καλῶς ἔχοντα.

100νζήτει νόμους τό μὲν σύμπαν δίκαιους, καὶ συμφέροντας, καὶ σφίσιν αὐτοῖς
ὁμολογουμένους·

πρὸς δέ τούτοις οἵτινες τὰς μὲν ἀμφισβητήσεις ὡς ἐλαχίστας, τὰς δέ διαλύσεις, ὡς οἷόν τε
ταχίστας τοῖς πολίταις ποιήσουσι·

ταῦτα γὰρ ἅπαντα προσῆναι δεῖ τοῖς καλῶς κειμένοις νόμοις·

τὰς μὲν ἐργασίας αὐτοῖς καθίστη κερδαλέας, τὰς δέ πραγματείας ἐπιζημίους.

ἵνα τὰς μὲν φεύγωσι, πρὸς δέ τὰς προθύμως ἔχωσι·

τὰς κρίσεις ποιοῦ, περὶ ὧν ἂν πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι,

μὴ πρὸς χάριν μηδέ ἐναντίας ἀλλήλαις,

ἀλλ' ἀεὶ ταῦτά, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν γίνωσκε

101r καὶ γὰρ πρέπει, καὶ συμφέρει τὴν τῶν βασιλέων γνώμην ἀμετακινήτως ἔχειν περὶ
τῶν δίκαιων,

ὥσπερ τοὺς νόμους τοὺς καλῶς κειμένους.

διοίκει τὴν πόλιν ὁμοίως, ὥσπερ τὸν πατρῶον οἶκον.

ταῖς μὲν κατασκευαῖς λαμπρῶς καὶ βασιλικῶς,

τοῖς δέ πράξεσιν, ἀκριβῶς,

ἵν' εὐδοκιμῆς ἅμα καὶ διαρκῆς.

τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐνδεικνυσο ἐν μηδεμιᾷ τῶν πολυτελειῶν τῶν εὐθύς ἀφανιζομένων,

ἀλλ' ἐν τε τοῖς προειρημένοις, καὶ τῷ κάλλει τῶν κτημάτων,

101v καὶ ταῖς τῶν φίλων εὐεργεσίαις.

τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν ἀναλωμάτων αὐτῷ τε σοὶ παραμενεῖ,

ἀμή ἀνίσως φροντίζης τίνι τρόπῳ οἱ ἄριστοι τάς πρεπούσας δόξας θέλει ἀπολαμβάνουσι
καί οἱ ὑπόλοιποι ἄνοι δέν θέλει παντελῶς ἀδικηθῶσι

διότι αὐτά τά ἄνω εἰρημένα τά ἀρχαίτατα καί κυρηωτάτα κεφάλαια εἶναι τῆς καλῆς
πολιτικῆς οἰκονομίας

τά θεσπήσματα καί τά ἔργα μετάτρεπε καί μεταβαλλε ἐκεῖνα ὅπου ἐνόμως δέν ὑπ: σι
διορισμένα

καί περισσότερον ἐπενοητής ἔσο τῶν ἀρίστων

καί ἀνίσως οὐ δύνασαι ἐπινοεῖν τά βέλτιστα ἀκολουθεῖ ἐκεῖνα ὅπου διάκεινται
διορισμένα δικαίως κοντά εἰς τοὺς ἄλλους

ἔχε θεσμούς ὅλως γενικῶς ὑπερασπιστάς τῆς δικαιοσύνης καί βιωφελεῖς καὶ εἰς τόν
ἑαυτὸν τοὺς συμφωνοῦντας

καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἔχε νόμους τοιούτους οἱ ὅποιοι τάς φιλονεικίας
ποιήσωσι σπανιωτάτας καί τάς εἰρηνεύσεις θέλει ἀποκαταστήσωσι εἰς τοὺς πολίτας
ταχυτάτας ὅταν εἶναι δυνατόν

διότι ὅλα αὐτά τά ἄνω εἰρημένα πρέπει νά εὐρίσκονται εἰς τοὺς θεσμούς ὅπου κεῖνται
νενομοθετημένη ἀρίστως

καί ποιεῖ τά ἐπιτηδεύματα εἰς αὐτούς τοὺς πολίτας ἐπικερδεῖς καί τάς ἐμπορίας τάς εἰς
ξένην γῆν γινομένας βλάβην ἐμπιοῦντα τοῖς ἐμπόροις

διά νά [μην] μεταχειρίζονται τάς εἰς ξένην γῆν πραγματείας καί διά νά εὐρίσκονται
σπουδαίως [προς]τάς ἐργασίας

ποιεῖ τάς ἀποφάσεις διά ἐκεῖνας τάς ὑποθέσεις διά τάς ὁποίας ἀναμεταξύ τους ἐρίζωσι

[ποιεῖ τάς ἀποφάσεις] ὄχι διά φιλοπροσοπίαν μήτε ἀσυμφωνοὺς ἀναμεταξύ τους
ἀμή ἀδειλιπτως τά ἴδια ψηφίσματα καί διά αὐτάς τάς ὑποθέσεις ψήφιζε
ἐπειδὴ ἀρμόζει καί χρησιμεύει ἢ πρόθεσις τῶν βασιλέων νά διακεῖται ἀμεταβλήτως διά
τά ἔνθεσμα

καθὼς πρέπει καί συμφέρει ὅταν οἱ νόμοι εὐρίσκ[ον]ται νενομοθετημένοι
δικαίως

κυβέρνα τὴν πολιτείαν ὡσαύτως καθὼς διοικεῖς τό πατρικόν σου τό ὄσπιτιον
[ἐνδείκνυε] κατά τά κτήρια πολυτελῶς καὶ βασιλοπρεπῶς καθὼς πρέπει εἰς τοὺς
βασιλεῖς

κατά τάς πράξεις φόρους [ἐνδείκνυε] ἀκριβολογημένως

διά νά ἐγκωμιάζεσαι ὁμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν καί νά εὐρίσκεσαι εἰς τὴν βασιλείαν
μέχρι τέλους τῆς ζωῆς σου

μή ἐνδείκνυε τό ποιεῖν μεγάλα καί πολυτελεῖ ἔργα ἐκείνων ἀπὸ τά πολυτελεῖ βαρῦτιμα
ἔργα ὅπου ἀφανίζονται εἰς ὀλίγον καιρόν

ἀμή ἐνδείκνυσο τὴν μεγαλοπρέπειαν εἰς τά προειποθέντα καί εἰς τὴν ὠραιότητα τῶν
οἰκοδομημάτων

καί τάς εὐεργεσίας τῶν ἠγαπημένων σου

διότι τά τέτοια ἐξωδεύματα εἰς ἐσένα τόν ἴδιον ἤθελε παραμένουσι

καί τοῖς ἐπιγινομένοις πλείονος ἄξια τῶν δεδαπανημένων καταλείψεις.

τά περί τοὺς θεοὺς ποίει μὲν, ὡς οἱ πρόγονοι κατέδειξαν.

ἡγοῦ δέ τοῦτο εἶναι θῦμα κάλλιστον, καί θεραπείαν μεγίστην,

ἐάν ὡς βέλτιστον καί δικαιοτάτον σεαυτὸν παρέχης.

μᾶλλον γάρ ἐλπίς τοὺς τοιούτους, ἢ τοὺς ἱερεῖα πολλά καταβάλλοντας, πράξειν τι παρὰ τῶν θεῶν ἀγαθόν.

τίμα ταῖς μὲν ἀρχαῖς τῶν τιμῶν τοὺς οἰκειοτάτους,

ταῖς δέ ἀληθεστάταις τοὺς εὐνουστάτους.

102r φυλακὴν ἀσφαλεστάτην ἡγοῦ τοῦ σώματος εἶναι τὴν τῶν φίλων ἀρετήν,

καί τὴν τῶν πολιτῶν εὐνοϊαν καί τὴν αὐτοῦ φρόνησιν.

διὰ γάρ τούτων καί κτᾶσθαι καί διασώζειν τὰς τυραννίδας, μάλιστ' ἂν τις δύναίτο.

κῆδου τῶν οἰκῶν τῶν ἰδιωτῶν, καί νόμιζε τοὺς δαπανωμένους ἀπὸ τῶν σῶν ἀναλήσκειν,

καί τοὺς ἐργαζομένους τὰ σά πλείω ποιεῖν.

ἅπαντα γάρ τὰ τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, οἰκεῖα τῶν καλῶς βασιλευευόντων ἐστί.

διὰ παντός τοῦ χρόνου τὴν ἀλήθειαν οὕτω φαίνου προτιμῶν,

ὥστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους, ἢ τοὺς τῶν 102ν ἄλλων ὄρκους.

ἅπασιν μὲν τοῖς ξένοις ἀσφαλῆ τὴν πόλιν παρέχε, καί πρὸς τὰ συμβόλαια νόμιμον.

περὶ πλείστου δέ ποιῶ τῶν ἀφικουμένων, μὴ τοὺς σοὶ δωρεὰς εἰσάγοντας

ἀλλὰ τοὺς παρὰ σοῦ λαμβάνειν ἀξιοῦντας.

τιμῶν γάρ τοὺς τοιούτους, μᾶλλον παρὰ τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμήσεις.

τοὺς φόβους ἐξαιροῦ τῶν πολιτῶν, καί μὴ βούλου περιδεῆς εἶναι τοῖς μηδὲν ἀδικοῦσιν.

ὅπως γάρ ἂν τοὺς ἄλλους πρὸς σεαυτὸν διαθῆς,

καί θέλει ἀφίσης εἰς τοὺς μετέπειτα μεταγενέστερους περισσοτέρας ἀξίας δηλ:
ἀξιωτιμη(τότερα) ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου ἔδαπανηθησαν κακῶς ἀπὸ λόγου σου

τάς προσφορᾶς ὅπου πρέπει νὰ προσφέρῃς εἰς τοὺς θεοὺς κάμνε καθὼς οἱ
προπατορ(οἰ)σου παραίδοκαν εἰς ἑσένα
ὅμως νόμιζε αὐτό ὅπου μέλλω νὰ εἰπῶ ὅτι εἶναι εὐπρόσδεκτον ἱερεῖον καί μεγαλώτατον
σέβας
ἀνίσως τὸν ἑαυτὸν σου κάμνης κατὰ πολλὰ ἑναρετώτατον καί ὑπερασπιστόν τῆς
δικαιοσύνης

διότι περισσότερον προσδοκία ὑπ: οἱ τέτιοι [τους] παρέχοντας σεαυτὸν βέλτιστον καί
δικαιοτάτον νὰ ἀπολαύσωσι εὐτυχές εὐεργέτιμα ἀπὸ τοὺς θεοὺς παρὰ ἐκεῖνοι ὅπου
προσφέρουσι εἰς τοὺς θεοὺς ἀναρίθμητα σφάγια
ἐν τιμαῖς ἔχε μέ τάς ἐξουσίας τῶν ἐπαγγελμάτων τοὺς πλησιάζοντας τῷ γένει

καί μέ τάς τιμᾶς τάς ἀμεταβλήτους [τίμα] τοὺς εὐνοὺς ἐρασμίους

τήρησις ἀσφαλεστάτη τοῦ κορμίου [σου] λογίαζε τὴν χρηστότητα τῶν ἡγαπημένων σου

καί τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων σου καί τὴν ἐδικὴν σου σύνεσιν

διότι διὰ μέσου αὐτῶν τῶν τριῶν τινὰς ἤμπορῇ περισσότερον καί νὰ ἀποκτήσῃ καί νὰ
διασώζῃ αὐτάς τάς ἐξουσίας
φρόντιζε τὰ ὀσπήτια τῶν ἰδιωπραγούτων καί λογίαζε ἐκείνους ὅπου κάμνωσι κακά
ἐπιβλαβῆ ἐξῶδα ὅτι καταδαπανῶσι ἀπὸ τὰ ἐδικὰ σου πράγματα

καί νόμιζε ἐκείνους ὅπου ἐργάζονται ὅτι αὐξάνουσι τὰ ἐδικὰ σου πράγματα

διότι ὅλα τὰ κτήματα ἐκείνων ὅπου κατοικοῦσι τὴν πόλιν εἶναι ἴδια ἐκείνων ὅπου
βασιλεύουσι δικαίως
εἰς ὅλα τὰ ( ) τῆς ζωῆς σου ἐνδείκνυσο ὅτι προτιμᾶς νὰ λέγῃς τὴν ἀλήθειαν τόσον
πολλά
ὥστε τὰ ἐδικὰ σου λόγια νὰ εἶναι πιστότερα παρὰ οἱ τῶν ἄλλων ἀνῶ'ν ὄρκοι

κάμνε τὴν πολιτείαν σου εἰς ὅλους τοὺς ξένους [ἀσφαλῆ] [καί] εἰς τάς
συναλλαγὰς [νόμιμον]

ὅμως ἀποδέχου (καί) φρόντιζε ἐκείνους ὅπου ἀφικνοῦται [καί] ὄχι ἐκείνους ὅπου
εἰσφέρουσι εὐεργεσίας εἰς τοῦ λόγου σου
ἀμὴ περιποιῶ ἐκείνους ὅπου ζητοῦσι νὰ δεχθῶσι δωρεὰς ἀπὸ λόγου σου

διότι ἀνίσως τιμᾶς τοὺς τέτοιους τοὺς ἀξιοῦντας παρὰ σου λαμβάνειν θέλει ἐπαινεῖσαι
περισσότερον [ἀπὸ] τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς

ἐκβαλλε τοὺς τρόμους ἀπὸ τοὺς πολίτας καί μὴ θέλε ἐκείνους ὅπου δέν κάμνουσι
παντελῶς κανένα κακὸν νὰ εἶναι τρομερο[ί] [πεφωβισμένους]

διότι ὅτι λογῆς ἤθελε τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς κάμνης πεφωβισμένους ἢ ἀφόβους [προς] τὸν
ἑαυτὸν σου

οὕτω καί σύ πρὸς ἐκείνους ἔξεις.

ποίει μὲν μηδὲν μετ' ὀργῆς, δόκει δέ τοις ἄλλοις, ὅταν σοί καιρός ᾦ.

103rδεινός μὲν φαίνου τῷ μηδὲν σε λανθάνειν τῶν γινομένων. πρῶτος δέ, (χωρὶς προφρ)

τῷ τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἀμαρτανομένων

ἀρχικός εἶναι βούλου μὴ χαλεπότητι, μηδὲ τῷ σφόδρα κολάζειν,

ἀλλὰ τῷ πάντας ἠττᾶσθαι τῆς σῆς διανοίας

καί νομίζειν ὑπὲρ τῆς σεαυτῶν σωτηρίας ἄμεινόν σε βουλευέσθαι.

πολεμικός γίνου ταῖς ἐπιστήμας καὶ ταῖς παρασκευαῖς.

εἰρηνικός δέ, τῷ μηδὲν παρὰ το δίκαιον πλεονεκτεῖν

οὕτως ὁμίλει τῶν πόλεων πρὸς τοὺς ἠττους, ὥσπερ ἂν τὰς κρείττους πρὸς σεαυτόν ἀξιώσειας.

103vφιλονεῖκει μὴ περὶ ἀπάντων, ἀλλὰ περὶ ὧν ἂν κρατήσαντί σοι μέλλει συνοίσειν.

ἡγοῦ, μὴ τοὺς συμφερόντως ἠττωμένους,

ἀλλὰ τοὺς (μετὰ) βλάβης περιγινομένους.

μεγαλόφρονας εἶναι νόμιζε, μὴ τοὺς μείζω περιβαλλομένους, ὧν οἰοί τε εἰσὶ κατασχεῖν,

ἀλλὰ τοὺς μετρίων μὲν ἐφιεμένους ἐξεργάζεσθαι δε δυναμένους, οἷς ἂν ἐπιχειρῶσί.

ζήλου μὴ τοὺς μεγίστην ἀρχὴν κτησαμένους, ἀλλὰ τοὺς ἄριστα τῇ παρουσίᾳ χρησαμένους,

καὶ νόμιζε τελέως εὐδαιμονήσειν, οὐκ ἔάν ἀπάντων ἀνθρώπων 104r μετὰ φόβων καὶ κινδύνων ἄρχης,

ἀλλ' ἔάν τοιοῦτος ὦν, οἷον χρή,

καὶ πράττων ὥσπερ ἐν τῷ παρόντι μετρίως ἐπιθυμῆς,

καὶ μηδενός τούτων ἀπορῆς,

φίλους κτῶ μὴ πάντας τοὺς βουλομένους, ἀλλὰ

φύσεως ἀξίους ὄντας. μηδὲ μεθ' ὧν ἥδιστα συνδια-

τριψεῖς, ἀλλὰ μεθ' ὧν ἄριστα τὴν πόλιν διοικήσεις.

τέτοιας λογῆς καί ἐσύ θέλει διάκεισαι εἰς ἐκείνους τούς ἀνοῦς
[ποίει μὲν μηδὲν] ὅταν εἶσαι θυμωμένος [δόκει δέ τοῖς ἄλλοις], ὅπoταν εἰς τοῦ λόγου σου
πρόσφορος καιρός [εἶναι]
{στ: χωρὶς παράφραση}
[ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας] μικροτέρας ἀπὸ τὰ σφάλματα

ἀγάπα νὰ εἶσαι ἄξιος τῆς ἐξουσίας ὄχι μὲ σκληρότητα μήτε μὲ τό νὰ τιμωρῆς κατὰ
πολλά τούς ὑπηκόους

ἀμὴ νὰ εἶσαι ἀρχικός μὲ τό νὰ ἡττῶνται ὅλοι οἱ ἀνοῖ ἀπὸ τὴν ἐδικὴν σου διάνοιαν

καί νὰ νομίζωσι ὅτι ἐσύ φροντίζης καλλιώτερα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τους

ὑπαρχε ἄξιος τοῦ πολέμου μὲ τὰς ἐμπειρίας καί μὲ τὰς προετοιμασίας [τας] γινομένας
πρὸ τοῦ πολέμου

καί γίνου εἰρηνικός [με] τό νὰ μὴν λαμβάνης κἀνένα πρᾶγμα παρανόμως

τέτοιας λογῆς διοικεῖσο μὲ τὰς κομπολόους [καί] τὰ μικρὰ χωρία καθὼς ἤθελε
προαιρῆσαι αἱ μεγάλαι πολιτεῖαι νὰ εὕρισκονται εἰς τόν ἑαυτόν σου

μὴ φιλονικη διὰ ὅλα τὰ πρᾶγματα ἀμὴ φιλονικη διὰ ἐκεῖνα τὰ πρᾶγματα διὰ τὰ ὅποια
ἀνίσως κυριεύσης αὐτὰ εἰς ἐσένα μέλλει νὰ χρησιμεύσουν

μη λογιαζης φαύλους ἐκείνους ὅπου ἡττῶνται λυσιτελῶς

ἀμὴ νόμιζε φαύλους ἐκεῖνοι ὅπου κυριεύουσι μὲ ζημίαι (των)

μη νομίζης ὅτι εἶναι γενναῖοι ἐκείνους ὅπου κέκτηνται ἡγεμονίας μεγάλας τὰς ὁποίας
[δεν]εἶναι ἄξιοι νὰ κυβερνῶσι

ἀμὴ νόμιζε εἶναι μεγαλόφρονας ἐκεῖνοι ὅπου ὀρέγονται βασιλείας μέτριας καὶ ἐκεῖνας
τὰς βασιλείας τὰς ὁποίας ὅπου δύνανται ἤθελαν λάβωσι

μὴ θαύμαζε ἐκείνους οἵτινες ἔχουσι μεγαλωτάτην ἐξουσίαν ἀμὴ μιμοῦ ἐκείνους ὅπου
μεταχειρίζονται τὴν ἐνεστῶσαν ἀρίστως
καί νόμιζε ὅτι θέλεις εὐδαιμονήσεις ὄχι ἀνίσως ἐξουσιάσης ὅλους τούς ἀνοῦ'ς μὲ φόβους
καί μὲ διωγμούς

ἀμὴ νόμιζε εὐδαιμονήσεις ἀνίσως τέτοιος ἡγεμῶν εἶσαι καθὼς πρέπει προσήκει εἰς τούς
βασιλεῖς

καί ἀνίσως κυβερνῆς τὰς πολλὰς ἡγεμονίας καθὼς κυβερνεῖς εἰς τὴν παροῦσαν
βασιλείαν καί ἀνίσως ἐφίεσαι ἱκανά
καί κἀνένα ἀπὸ αὐτὰ ὅπου ἔχεις κέκτησαι τώρα δὲν ἴστερησαι

ἡγαπημένους μὴ ποίει ὅλους ὅπου βούλονται νὰ φιλιώνονται μὲ ἐσένα ἀμὴ ποίει φίλους

{στ: χωρὶς παράφραση}

{στ: χωρὶς παράφραση}

{στ: χωρὶς παράφραση}

ἀκριβεῖς ποιῶ τὰς δοκιμασίας τῶν συνόντων,
εἰδὼς ὅτι πάντες οἱ μὴ σοὶ πλησιάζοντες, ὅμοιον –
σε τοῖς χρωμένους νομιούσι. Τοιούτους ἐφίστη τοῖς
πράγμασι τοῖς μὴ διὰ σοῦ γινομένοις, ὡς αὐ-

104v τὸς τὰς αἰτίας ἕξων, ὧν ἂν ἐκεῖνοι πράξωσι.

πιστοὺς ἡγοῦ, μὴ τοὺς πᾶν, ὅτι ἂν λέγῃς, ἢ ποι-
ῆς, ἐπαινοῦντας, ἀλλὰ τοὺς τοῖς ἀμαρτανομένοις
ἐπιτιμῶντας.

δίδου παρῶρησίαν τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἵνα περὶ ὧν ἀμφιγῶνῃς, ἔχῃς τοὺς συνδοκιμάσοντας.

διόρα καὶ τοὺς τέχνη κολακεύοντας, καὶ τοὺς μεθ' εὐνοίας θεραπεύοντας,

ἵνα μὴ πλέον οἱ πονηροὶ τῶν χρηστῶν ἔχωσιν.

ἄκουε τοὺς λόγους τοὺς περὶ ἀλλήλων,

καὶ πειρῶ γνωρίζειν ἅμα τοὺς λέγοντας, ὅποιοι καὶ τινές εἰσίν, καὶ περὶ ὧν ἂν λέγῃς.

105r ταῖς αὐταῖς κόλαζε ζημίαις τοὺς ψευδῶς διαβάλλοντας, αἷς περ ἂν τοὺς
ἐξαμαρτάνοντας.

ἄρχε σε αὐτοῦ μηδέ ἦττον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο ἡγοῦ βασιλικώτατον,

ἐάν μηδεμίᾳ δουλεύῃς τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ κρατῆς τῶν ἐπιθυμιῶν μᾶλλον, ἢ τῶν πολιτῶν.

μηδεμίαν συνουσίαν εἰκῆ προσδέχου, μηδέ ἀλογίστως

ἀλλ' ἐπ' ἐκείναις ταῖς διατριβαῖς ἔθιζε σεαυτὸν χαίρειν, ἐξ' ὧν αὐτός τε ἐπιδώσεις,

καὶ τοῖς ἄλλοις βελτίων εἶναι δόξεις.

μὴ φαίνου φιλοτιμούμενος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ καὶ τοῖς κακοῖς διαπράξασθαι δυνατόν
ἔστιν,

105v ἀλλ' ἐπ' ἀρετῇ μέγα φρονῶν, ἧς οὐδέν μέρος τοῖς πονηροῖς μέτεστι.

νόμιζε τιμῶν ἀληθεστάτος εἶναι, μὴ τὰς ἐν τῷ φανερῷ μετὰ δέους γινομένας,

{στ: χωρίς παράφραση}

{στ: χωρίς παράφραση}

{στ: χωρίς παράφραση}

{στ: χωρίς παράφραση}

δίδου ἑλευθεροστομίαν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους τοὺς ἐρχομένους εἰς σέ διὰ νά ἔχεις
ἐκείνους ὅπου μέλλουν νά δοκιμάσουν νά ἐξετάσουν διὰ ἐκεῖνα τά πράγματα διὰ τά
ὅποια [εσ] ἀμφιβάλῃς
πρόσεχε ἐκείνους ὅπου κολακεύουν ἐσένα μέ τέχνη καί ἐκείνους ὅπου
[σε] ὑπηρετοῦσι μέ ἀγάπην

διὰ νά μήν ἤθελε ἔχῃσι οἱ φαῦλοι περισσοτέραν ἀγάπην ἀπό τοὺς χρηστούς

καί ἔχε προσοχήν εἰς τά λόγια ὅπου λέγουσι οἱ ἄνοι ἀναμεταξύ τους

καί ἀγωνίζου νά γνωρίζῃς ὁμοῦ εἰς τόν αὐτόν καιρόν τά λόγια τους [αν]ποταπά λόγια
εἰσίν καί ποῖοι ὑπ: σι καί εἶναι ἐκεῖνοι [που ομιλῶσι] καί διὰ ἐκεῖνα τά λόγια τά ὅποια
ἤθελαν ὁμιλῶσι.

ἐκείνους ὅπου συκοφαντοῦσι τιμῶρει μέ τās αὐτά τιμωρίας μέ τās ὁποίας ἤθελες
παιδεύῃς ἐκείνους ὅπου ἀμαρτάνωσι

περισσότερον ἐξουσίαζε τόν ἑαυτόν σου ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς καί ὑπολάμβανε αὐτό
ὅτι εἶναι ἴδιον τοῖς βασιλεῦσι

ἀνίσως εἰς κάμμίαν ἀπόλαυσιν δέν ὑποτάσσεσαι καί ἀνίσως ἐξουσιάζῃς τόν ἑαυτόν σου
ἀπό τās αἰσχράς ἐπιθυμίας περισσότερα παρά τοὺς πολίτας

κάμμίαν συνομιλίαν ἀνοφελῶς μή προσδέχεσαι μήτε ἀσκεπτῶς ἐκ τοῦ προχείρου

ἀμή εἰς ἐκεῖνας τās συναναστροφάς συνήθιζε τόν ἑαυτόν σου νά κα

καί εἰς τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς θέλει φανῆς ὅτι ὑπ: ς καί εἶσαι ἐνάρετος

μή φαίνεσαι ὅτι καυχᾶσαι εἰς τά ἔργα τά ὅποια ἐκεῖνα εἶναι δυνατόν καί εἰς τοὺς κακοὺς
νά πράξῃσι

ἀμή διὰ τήν ἀρετήν σου (ἐπαίρου) ἀπό τήν ὁποῖαν ἀρετήν κάμμία κληρουχία μετοχή δέν
ὑπ: εἰς τοὺς πονηροὺς

λογίαζε τιμῆ ἀληθείς ὅτι εἶναι ὄχι ἐκεῖνας ὅπου γίνονται ἐμπροσθέν σου ἀπό φόβον

ἀλλ' ὅταν αὐτοί παρ' αὐτοῖς ὄντες, μᾶλλον σου τὴν γνώμην, ἢ τὴν τύχην, θαυμάζωσι.

λάνθανε μὲν ἐάν ἐπι τῷ σοι συμβῆ, τῶν φαύλων χαίρειν,

ἐν δείκνυσο δέ περὶ τὰ μέγιστα σπουδάζων.

μὴ τοὺς μὲν ἄλλους ἀξίου κοσμίως ζῆν, τοὺς δέ βασιλέας ἀτάκτως,

ἀλλὰ τὴν σεαυτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη,

γινώσκουν,

106r τοῖς ἄρχουσι

σημεῖον ἔστω σοι τοῦ καλῶς βασιλεύειν,

ἐάν τοὺς ἀρχομένους ὀρθῶς εὐπορωτέρους, καὶ σωφρονεστέρους γινομένους, διὰ τὴν σὴν ἐπιμέλειαν.

περιπλείονος ποιοῦ δόξαν καλήν ἢ πλοῦτον μέγαν τοῖς παισὶ καταλειπεῖν.

ὁ μὲν γὰρ θνητός ἢ δὲ ἀθάνατος·

ἢ δόξη μὲν χρήματα κτητά, δόξα δε χρημάτων οὐκ ὠνητή

καὶ τὰ μὲν καὶ τοῖς φαύλοις παραγίγνεται,

τὴν δὲ οὐχ οἷον τε, ἀλλ' (ἢ) τοὺς διενεγκότας κτήσασθαι.

τρύφα μὲν ταῖς αἰσθησί, καὶ τοῖς περὶ τό σῶμα κόσμοις

106n καρτέρει δέ, ὡς χρή τοὺς βασιλέας, ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύμασιν.

ἵνα οἱ μὲν ὀρώντες διὰ τὴν ὄψιν ἀξιόν σε τῆς ἀρχῆς εἶναι νομίζωσιν

οἱ δὲ συνόντες διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ῥώμην, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις γνώμιν ἔχωσιν.

ἐπισκόπει τοὺς λόγους αἰεὶ τοὺς σαυτοῦ, καὶ τὰς πράξεις

ἀμή ὁπότεν αὐτοῖ οἱ ἴδιοι κατ' ἰδίαν ξεχωριστά ἐγκομιάζωσι περισσότερα τήν προαίρεσίν σου παρά τήν ἡγεμονίαν σου

ἀφανεῖς γίνου τῆς πολλῆς ἀνίσως γένη νά χαίρεσαι εἰς τοῦ λόγου σου διά κἀνένα ἔργον ἀπό τά φαῦλα

καί φαίνου ὅτι φροντίζης διά τά τιμιώτατα πράγματα

μή θέλε οἱ ἄλλοι ἀνοῖ εὐτακτως νά ἀπερνῶσι τήν ζωήν τους καί οἱ βασιλεῖς νά ζῶσι ἀπρεπῶς

ἀμή τήν ἐδικήν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν ὑπόδειγμα κάμνε τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς

μέ τό νά γινώσκης ἡξεύρης ἐπιστασαι

δηλ: μέ τό ἦθος τῶν ἀρχόντων

τεκμήριον εἰς τοῦ λόγου σου ὅτι βασιλεύης ἐνόμως εἶναι

ἀνίσως τούς ὑπηκόους σου βλέπης ὅτι γίνονται πλουσιότεροι καί ἐναρετώτεροι διά τήν ἐδικήν σου φροντίδα

ἀγωνίζου νά ἀφίσης εἰς τούς παῖδας σου εὐκλειαν ἐπαινετήν παρά πολιάριθμον θησαυρόν

διότι ὁ πλοῦτος ὑπ: προσκαιρος καί ἡ δόξα ὑπ: παντοτινή

καί μέ τήν δόξαν τά ἀργύρια ὑπ: σι ἀγοραστά ἀλλά ἡ τιμή ἀπό τά χρήματα δέν ὑπ: ἀγοραστή

καί τά χρήματα δίδονται καί εἰς τούς φαύλους

τήν δόξαν ὅμως δέν εἶναι δυνατόν νά ἀποκτήσῃ τινάς παρεξ ἐκεῖνοι ὅπου διαφέρουσι κατά τήν ἀρετήν

εὐφραίνου εἰς τάς βασιλικά φορέματα καί κατά τούς στολισμούς ὅπου ἀνήκουσι εἰς τό σῶμα

ὅμως ἔσο μακρόθυμος καθώς πρέπει νά εἶναι οἱ βασιλεῖς εἰς τάς ἄλλα βασιλικάς ἀρετάς καί διηκόησης

ὅπως ἐκεῖνοι ὅπου βλέπωσι διά τήν ἐξωτερικήν θεωρίαν βιαιλικήν μεγαλοπρεπειαν ἤθελε κρίνωσι ἐσένα ὅτι εἶσαι ἄξιος τῆς ἡγεμονίας

καί ἐκεῖνοι ὅπου συναναστρέφονται μετά σοῦ διά τήν γενναιότητα τῆς καρδίας σου τήν αὐτήν τήν ἰδίαν γνώμην ἔχωσι μέ ἐκείνους τούς ἔξωθεν ὀρῶντες

συλλογίζου πάντοτε τά ἐδικά σου λόγια ὅπου μέλλης νά προφέρῃς καί τά ἔργα

ἴν' ὡς ἐλαχίστοις τοῖς ἀμαρτήμασι περιπίπτῃς.

κράτιστον μὲν τῆς ἀκμῆς τῶν καιρῶν τυγχάνειν.

ἐπειδὴ δὲ δυσκαταμαθῆτως ἔχουσιν, ἐλλείπειν αἰροῦ καὶ μὴ πλεονάζειν.

αἱ διότι αἱ γὰρ μετριότητες μᾶλλον ἐν ταῖς ἐνδείαις, ἢ ταῖς ὑπερβολαῖς ἰσχύουσιν.

107τὰστέϊος εἶναι πειρῶ, καὶ σεμνός.

τό μὲν γὰρ τυραννίδῃ πρέπει, τό δὲ πρὸς τὰς συνουσίας ἀρμότει.

χαλεπώτατον δὲ τοῦτο πάντων ἐστὶ πραγμάτων.

εὐρήσεις γὰρ ὡς ἐπὶ πολὺ τοὺς μὲν σεμνυνομένους ψυχροὺς ὄντας,

τοὺς δὲ βουλομένους ἀστείους εἶναι, ταπεινοὺς φαινομένους.

δεῖ δὲ χρῆσθαι μὲν ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις,

τὴν δὲ συμφορὰν τὴν ἑκατέραις προσοῦσαν διαφεύγειν.

ὅ,τι ἂν ἀκριβῶς εἰδέναι βούλει ὦν, ἐπίστασθαι προσήκει τοὺς βασιλέας,

107ν ἐμπειρία μέτιθι καὶ φιλοσοφία.

τό μὲν γὰρ φιλοσοφεῖν τὰς ὁδοὺς σοὶ δείξει,

τό δε ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων γυμνάζεσθαι, δύνασθαι σε χρῆσθαι τοῖς πράγμασι ποιήσει.

θεώρει τὰ γιγνόμενα, καὶ τὰ συμπίπτοντα, καὶ τοῖς ἰδιώταις καὶ τοῖς τυράννοις.

ἐάν γὰρ τὰ παρεληλυθότα μνημονεύῃς, ἄμεινον καὶ περὶ τῶν μελλόντων βουλευέσῃ.

δεινὸν ἡγοῦ τῶν μὲν ἰδιωτῶν ἐθέλειν τινὰς ἀποθνήσκειν, ἵνα τελευτήσαντες ἐπαινεθῶσι.

τοὺς δὲ βασιλέας μὴ τολμᾶν χρῆσθαι τοῖς ἐπιτηδεύμασι τούτοις, ἐξ' ὧν ζῶντες

βούλου τὰς εἰκόνας τῆς ἀρετῆς ὑπόμνημα μᾶλλον, ἢ τοῦ σώματος 108r καταλιπεῖν.

μάλιστα μὲν πειρῶ τὴν ἀσφάλειαν σεαυτῶ καὶ τῇ πόλει διαφυλάττειν,

ἢν δὲ ἀναγκασθῆς κινδυνεύειν, αἰροῦ καλῶς τεθνάναι ἢ ζῆν αἰ(σ)χρῶς.

ἐν ἅπασιν τοῖς ἔργοις μέμνησο τῆς βασιλείας.

διά νά ἐξολησθῆνης εἰς κατά πολλά ἐλαχιστα σφάλματα

βέλτιστον ὑπ: πρᾶγμα νά ἐπιτυχῆνης τήν εὐκαιρίαν δηλ. τῶν πρόσφορον
καιρόν
ἀλλά [όταν]οί προσήκοντες καιροί δυσεπιτυχως διάκεινται προτίμα νά ὑστερήσαι καί νά
μήν ὑπερβαίνης τό μέσον
[γιατί] οἱ δυνάμεις τοῦ μέσου τῆς ἀρετῆς περισσότερον εἰς τάς ὑστερήσεις παρά εἰς τάς
ὑπερβολάς ἔχουσι δύναμιν ἐνέργεια
σπούδαζε νά ὑπ: ἡς εὐπροσηγορος καί σοβαρός
διότι τό νά εἶσαι σεμνός προσήκει εἰς τήν βασιλείαν καί τό νά εἶσαι ἀστεῖος ἀρμόζει εἰς
τάς συναναστροφάς
ὁμως αὐτό τό νά εἶσαι τινάς ἀστεῖος ἅμα καί σεμνός δυσκολώτατον εἶναι ἀπό ὅλα τά ἐν
βίῳ ἀνιᾶ πράγματα
διότι ἐρευνώντας θέλει εὐρης ταῖς περισσότεραις φοραῖς ἐκείνους ὅπου σπουδάζουν νά
φαίνονται σεμνοί ὅτι εἶναι ψυχροί
καί εὐρήσεις ἐκείνους ὅπου θέλωσι νά εἶναι ἀστεῖοι (ὅτι) φαίνονται ταπεινοί

ὁμως ἐσύ πρέπει νά μεταχειρῆζεσαι καί τά δύο αὐτά ιδιώματα τῆς ζωῆς σου

καί νά διαφεύγης τήν ζημίαν ὅπου ὑπ: εὐρίσκεται εἰς αὐτά τά δύο ἡδέας [εἰς] τό μέν τό
σεμνόν τό ὑπερήφανον εἰς τό δέ ἀστεῖον τό ταπεινόν
ὅποιον πρᾶγμα θέλης νά ἡξεύρης λεπτομερῶς ἀπό τά ὅποια νά γινώσκωσι πρέπει οἱ
βασιλεῖς
μεταχειρίζου τήν ἐμπειρίαν τήν πρακτικήν γνώσιν καί τήν φιλοσοφίαν τήν θεωρητικήν
γνώσιν
ἡ φιλοσοφία διότι ἡ θεωρητική γνώσις εἰς τοῦ λόγου σου θέλει διδάξῃ τάς μεθόδους
καί τό νά ἐξασκῆσαι ἐπάνω εἰς αὐτά τά ἔργα εἰς ἀσκήσεις πρακτικῆς
θέλει κάμη ἐσένα νά μεταχειρίζεσαι τά ὑποθέσεις τά βασιλικῆς
συλογίζου ἐκεῖνα ὅπου γίνονται καί ἐκεῖνα ὅπου συμβαίνουσι εἰς τούς ιδιώτας καί εἰς
τούς τυράννους

διότι ἀνίσως τά ἀπερασμένα ἐνθυμᾶσαι καλλιώτερον θέλει στοχασθῆς καί διά τά
μέλλοντα ἐσόμενα
νόμιζε ἄπρεπον τό νά ἐθέλωσι μερικοί νά ἀποθνήσκωσι διά νά δοξασθῶσι ἀφ' οὗ
ἀποθάνωσι
καί οἱ βασιλεῖς τό νά μήν τολμῶσι νά πράττωσι τά ἔργα ἐκεῖνα ἀπό τά ὅποια ὅταν ζῶσι
θέλει ἐπαινεθῶσι εὐδοκμήσουσι.
ἀγάπα νά ἀφήσης τούς ἀνδριάντας ἐνθύμημα τῆς ἐναρέτου ζωῆς σου περισσότερον
παρά τοῦ κορμίου

καί περισσότερον ἀγωνίζου νά διαφυλάττης τό ἀκίνδυνον εἰς τόν ἑαυτόν σου καί τήν
πολιτείαν σου
ἀλλά ἀνίσως ἤθελε βιασθῆς καί ἔλθῃς εἰς κίνδυνον προτίμα περισσότερον ἐντίμως νά
ἀποθάνῃς παρά νά ζῆς καταφρονεμένως

εἰς ὅλα σου τά ἔργα ἔχε κατά νοῦν τό ἀξίωμα τῆς βασιλείας

καί φρόντιζε, ὅπως μηδέ ἀνάξιον τῆς τιμῆς ταύτης ποιήσης
μη περ(ι)ίδης τήν σαυτοῦ φύσιν ἅμα πᾶσαν διαλυθεῖσαν,
ἀλλ' ἐπειδή θνητοῦ σώματος ἔτυχες, ἀθανάτου δέ ψυχῆς,
πειρῶ, τῆς ψυχῆς ἀθάνατον μνήμην καταλιπεῖν.
μελέτα περὶ καλῶν ἐπιτηδευμάτων λέγειν,
ἵνα συνεθισθῆς ὅμοια τοῖς εἰρημένοις φρονεῖν.
ἅ δ' ἂν σοι λογιζομένῳ 108ν φαίνηται βέλτιστα, ταῦτα τοῖς ἔργοις ἐπιτέλει.
ᾧν τὰς δόξας ζηλοῖς, μιμοῦ τὰς πράξεις.
ἅς τοῖς παισὶ τοῖς σεαυτοῦ ἂν συμβουλεύσειας, τούτοις αὐτός ἐμμένειν ἀξίου.
χρῶ τοῖς εἰρημένοις, ἢ ζητεῖ βελτίῳ τούτων
σοφούς νόμιζε, μὴ τοὺς ἀκριβῶς περὶ μικρῶν ἐρίζοντας,
ἀλλὰ τοὺς εὖ περὶ τῶν μεγίστων λέγοντας.
μηδέ τοὺς τοῖς μὲν ἄλλοις εὐδαιμονίαν ὑπισχνουμένους,
αὐτοὺς δέ ἐν πολλαῖς ἀπορίαις ὄντας.
ἀλλὰ τοὺς μέτρια μὲν περὶ αὐτῶν λέγοντας,
ὁμιλεῖν δέ καὶ τοῖς πράγμασι, καὶ τοῖς ἀνοί'ς δυναμένους,
καὶ μὴ διαταραττομένους ἐν ταῖς τοῦ βίου μεταβολαῖς,
109r ἀλλὰ καλῶς καὶ μετρίως, καὶ τὰς συμφορὰς, καὶ τὰς εὐτυχίας φέρειν ἐπισταμένους.
καὶ μὴ θαύμαζε εἰ πολλά τῶν εἰρημένων ἐστίν, ἅ καὶ σύ γινώσκεις.
οὐδέ γάρ ἐμέ τοῦτο διέλαθεν,
ἀλλ' ἠπιστάμην, ὅτι τοσοῦτον ὄντων τό πλήθος, καὶ τῶν ιδιωτῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων
εἰ μὲν τι τούτων εἰρήκασιν, οἱ δέ ἀνηκόασιν,
οἱ δέ ἑτέρους ποιοῦντας ἐωράκασιν,
ἔνια δε αὐτοὶ τυγχάνουσιν ἐπιτεδεύοντες.
ἀλλὰ γάρ οὐκ ἐν τοῖς λόγοις χρή τοῖς περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ζητεῖν τὰς καινότητας,

καί μερίμνα διά νά μήν ἤθελε ποιήσης κανένα ἀνήκειον αὐτῆς τῆς ἀξίας δηλ: τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος

μήν ἤθελε ὀλιγορήσης νά ἀπολεσθῆ τήν ἐδικήν σου ὑπαρξιν ὄντοτητα ὅλην [σ]ου τήν ψυχὴν τε καί σῶματι

ἀμή ἐπειδή ἠξιώθης παρά θεοῦ σῶμα θνητόν καί ἔτυχες αἰώνιον ψυχὴν

ἀγωνίζου νά ἀφίσης εἰς τους μετὰ ταῦτα ἐνθύμημα παντοτεινόν τῆς ψυχῆς σου

συνήθιζε νά ὀμιλῆς διά ἐπαινετά κατορθώματα
διά νά ἤθελε ἐξασκήσαι παραπλησίως μέ ἐκεῖνα ὅπου λέγονται παρά σου

τά ὅποια ὅταν στοχάζεσαι αὐτά ἤθελε κρίνονται εἰς τοῦ λόγου σου ἐξαίρετα, ἐκεῖνα τά βουλεύματα μέ τά ἔργα πράττε

ἀκολούθει τά ἔργα ἐκείνων τῶν ἀνω'ν τῶν ὁποίων τὰς εὐφημι(ας) ἐπιθυμῆς
κρίνε ἀξιον ἐσύ ὁ ἴδιος νά ἐμμένης εἰς ἐκεῖνας τὰς συμβουλὰς τὰς ὅποια(ς) τά ἐδικά σου
παιδιά ἤθελε νοθετῆς
πράττε τά λεχθέντα καί δίωκε (τα) καλλιώτερα (ἀπό) αὐτά τά παρ' ἐμοῦ εἰρημένα

λογιάζε πεπαιδευμένους ὄχι ἐκείνους ὅπου φιλονικοῦσι ἐξεταστικός διά εὐτελεῖ
πράγματα

ἀμή νόμιζε σοφους ἐκείνους ὅπου ὀμιλοῦσι διά τά ὑπέρ φυῆ πράγματα
(μηδέ) νόμιζε σοφούς ἐκείνους ὅπου ὑπόσχονται εὐημερίαν εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
καί αὐτοί οἱ ἴδιοι εἰς πολλήν μεγάλην ἔνδειαν ἐναρετων πράξεων εἶναι
ἀμή νόμιζε σοφούς (ἐκείνους) ὅπου λέγουσι διά τόν ἑαυτόν τους ταπεινά δηλ:
μετριοφρονοῦσι

ὅπου δύνανται νά ὀμιλῶσι καί (για) τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις καί εἰς τούς ἀνοῦ'ς
καί ὅπου δέν ταράττονται εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς παρούσης ζωῆς
ἀμή ὅπου ἠξεύρουσι νά ὑπομένωσι φρονίμως (καί) κα(ρ)τερηκῶς τὰς δυστυχίας καί τὰς
εὐδαιμονίας

καί μή ἀπόρει ἀνίσως εἶναι περισσά ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ἐδιδάχθησαν παρ' ἐμοῦ τά ὅποια
καί ἐσύ ὁ ἴδιος γινώσκης

διότι αὐτό τό εἰδέναι σε πολλά μήτε ἐμένα τό ἴδιον δέν ἐγελασεν

ἀμή(εἶ)μουν βέβαιος πῶς ἐπειδή εἶναι τόσον πολά κατά τό ἀριθμόν ἀπό τὰς ιδιώτας καί
ἀπό τούς ἡγεμόνας

ἄλλοι μέν ἐδίδαξαν κανένα παράγγελμα ἀπό αὐτό τό παρ' ἐμοῦ ὑποθέναι καί οἱ ἄλλοι
ἀκροάσθησαν ἀπό ἄλλους

καί ἄλλοι εἶδαν ἄλλους ὅτι πράττουσι αὐτά

καί μερικά παραγγέλματα τῆς ἀρετῆς αὐτοί οἱ ἴδιοι μετέρχονται

ὅμως δέν πρέπει εἰς τας διδασκαλίας ὅπου διδάσκουσι τά ποιητέα ἔργα νά ζητῶμεν τὰς
νεωφανεῖς συμβουλὰς

ἐν οἷς οὔτε παράδοξον οὔτε ἄπιστον, οὔτ' ἕξω τῶν νομιζομένων 109νουδέν ἐστιν εὐρεῖν.

ἀλλ' ἠγεῖσθαι τούτ(ω)ν εἶναι χαριέστατον,

ὡς ἂν τῶν διεσπαρμένων ἐν ταῖς τῶν ἄλλων διανοίαις ἀθροῖσαι τά πλεῖστα δυνηθῆ, καί φράσε κάλλιστα περὶ αὐτῶν.

ἐπεὶ κακείνο μοι πρόδηλον

τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατα μὲν ἅπαντες νομίζουσιν.

οὐ μὴν ἥδιστα γε αὐτά ἀκούουσιν.

ἀλλὰ αὐτό πεπόνθασιν, ὅπερ πρὸς τοὺς νουθετοῦντας.

καί γάρ ἐκείνους ἐπαινοῦσι μὲν ἅπαντες, πλησιάζειν δέ οὐ βούλονται,

ἀλλὰ μᾶλλον αἰροῦνται συνεῖναι 110τοῖς ἑξαμαρτάνουσιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀποτρέπουσιν

σημεῖον δ' ἂν τις ποιήσαιτο τὴν ἠσιόδου, καί θεόγνιδος, καί φωκυλλίδου ποίησιν.

καί γάρ τούτους φασὶ μὲν ἀρίστους συμβούλους γεγενῆσθαι τῷ βίῳ τῶ τῶν ἀνώ'ν.

ταῦτα δέ λέγοντες αἰροῦνται συνδιατρίβειν νὰ συνδιατρίβωσι ταῖς ἀλλήλων ἀνοίαις μᾶλλον,

ἢ ταῖς ἐκείνων ὑποθήκαις.

ἔτι δ' εἴτις ἐκλέξειε καὶ τῶν προεχόντων ποιητῶν τὰς καλουμένας γνώμας,

ἐφ' αἷς ἐκείνοι μάλιστα ἐσπούδασαν ὁμοίως ἂν καὶ πρὸς ταύτας διατεθεῖεν.

ἥδιον γάρ ἂν κωμωδίας τῆς φαυλοτάτης. ἢ τῶν οὕτω τεχνικῶς. 110νπεποιημένων ἀκούσαιεν.

καί τί δεῖ καθ' ἕνα ἕκαστον λέγοντα διατρίβειν;

ὅλως γάρ ἐθέλομεν σκοπεῖν τὰς φύσεις τῶν ἀνῶν,

εὐρήσομεν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν, οὔτε τῶν σιτίων χαίροντας τοῖς ὑγιεινοτάτοις, οὔτε τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς καλλίστοις, οὔτε τῶν πραγμάτων τοῖς βελτίστοις, οὔτε τῶν μαθημάτων τοῖς ὠφελιμοτάτοις.

ἀλλὰ παντάπασιν ἐνεστίας τῷ συμφέροντι, τὰς ἡδονὰς ἔχοντας,

μέσα εις τούς οποίους εισηγητικούς λόγους κἀνένα ἄπρεπον μήτε κἀνένα ἀπειθανον μήτε ποῶρω μακράν ἀπό τά συνηθησμένα δέν εἶναι δυνατόν νά εὐρωμεν

ἀμή νομίζωμεν ἐκεῖνον τόν διδάσκοντα ὅτι εἶναι σοφότατος

ὁ ὅποιος ἤθελε ἡμπορέση νά συλέξη τά περισσότερα συμβουλεύματα ἀπό τά(ς) διασκορησμένα(ς) ἐννοίας τῶν ἄλλων ἀνω'ν καί νά διδάξη ἄριστα εις αὐτά τά διεσπαρμένα συμβουλεύματα

ἐπειδή καί ἐκεῖνο ὅπου μέλλω νά εἰπῶ φανερόν (εἶναι) εις τοῦ λόγου σου τά παιζογραφικά συγγράμματα ὅλοι οἱ ἄνοι λογιάζουσιν βιωφελέστατα

ὅμως δέν ἀκούουσι αὐτά τά συμβουλεύματα προθυμώτατα ἀμή δοκιμάζουσι τό ὅμοιον παραπλησιον πάθος τό ὅποιον πάσχουσι [νιώθουν γιὰ] τούς συμβουλεύοντας ἐπειδή ἐκείνους τούς συμβουλεύοντας ἐκθειάζουσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀλλά δέν θέλουσι νά προσέρχωνται εις αὐτούς ἀμή περισσότερο προτιμοῦσι νά συναναστρέφονται μέ ἐκείνους ὅπου σφάλλουσι μαζύ μέ αὐτούς παρά μέ ἐκείνους ὅπου ἐμποδίζουσιν αὐτούς τοῦ ἀμαρτάνειν

καί βεβαίωσιν τοῦ λόγου μου ἤθελε τινάς προτείνει τό ποῖμα τοῦ ἠσιόδου καί τοῦ θεόγνιδος καί τοῦ φωκυλλίδου τῶν ποιητῶν ἐπειδή οἱ πολλοί λέγουσι ὅτι αὐτοί οἱ ἄνω εἰρημένοι ποιηταί ἐξαιρέτοι διδάσκαλοι ἐστάθησαν εις τήν ζωήν τῶν ἀνω'ν.

καί μέ ὅλον ὅπου λέγουσιν αὐτά τά ἄνω εἰρημένα διά τούς ποιητάς προτιμοῦσι νά καταγίνωνται περισσότερο μέ τάς μωρίας ὅπου ἔχουσι ἀναμεταξύ τους

παρά μέ ἐκείνων τῶν ἀρίστων συμβούλων τάς διδασκαλίας

καί ἀκόμη ἀνίσως τινας ἤθελε συλλέξη εις ἐκπόνημα τῶν ἀρίστων ποιητῶν τάς καλουμένας διδασκαλίας

ἐπάνω εις τάς ὁποίας γνώμας ἐκεῖνοι οἱ ποιηταί περισσότερο ἐνησχολήθησαν καί εις ἐκείνας τάς διδασκαλίας παραπλησίως ἤθελε φερθῶσι διότι ἤθελε [ἀκούουσι] προθυμώτερον τήν φαυλοτάτην διήγησιν [παρά ὅπου ἤθελε ἀκούουσι] ἐκεῖνα ὅπου ἐστοιχουργήθησαν τόσον πολλά [ἐπιστημόνως]

καί κατά τί πρέπει κάθε ἕνα ξεχωρηστά ἕν πρός ἕν νά διηγῶμαι καί νά ἐκτείνω τῶν λόγων μου; διότι γενναίως εἰπεῖν ἕν περιλήψει ἀνίσως ἤθελε σκευθῶμεν τάς γνώμας τῶν ἀνω'ν

θέλει εὐρωμεν τούς περισσοῦς ἀπό αὐτούς τούς ἀνοῦ'ς ὅτι δέν χαίρουσι ἀπό τά φαγητά τά τήν υἰγείαν προξενοῦντα μήτε τάς πράξεις τάς ἐπαινετάς μήτε εις τά πράγματα τά ἐξαιρέτα μήτε εις τά μαθήματα) τά βιωφελέστατα

ἀμή θέλει εὐρωμεν αὐτούς ὅτι ἔχουσι τάς ἐπιθυμίας ὅλος διόλου ἀντιφερομένας εις τό συμφέρον

καί δοκοῦντας καρτερικούς εἶναι καί φιλοπόνους τούς τῶν δεόντων τιμή (πονοῦντας).
111r ὥστε πῶς ἂν τις τοιοῦτος, ἢ παραινῶν, ἢ διδασκων ἢ χρησίμῳ τι λέγων, ἀρέσειεν
οἱ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, φθονοῦσι μὲν τοῖς εὖ φρονοῦσι, ἀπλοῦς δέ ἡγοῦνται τούς νῦν οὐκ
ἔχοντας.

οὕτω δέ τὰς ἀληθείας
τῶν πραγμάτων φεύγουσιν, ὥς τε οὐδέ τὰ σφέτερο( )
αὐτῶν ἴσασι. ἀλλὰ λυποῦνται μὲν περὶ ἰδίων
λογιζόμενοι λ: βούλοιντο δ' ἂν τῷ σῶματι κακαπα-
θῆσαι μᾶλλον, ἢ τῇ ψυχῇ πονῆσαι, καί σκέψασθαι
περὶ τίνος τῶν ἀναγκαίων. εὖροι δ' ἄντις αὐτοῦς
ἐν μὲν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνουσίας λοιδοροῦντας,
ἢ λοι

(Δεξί περιθώριο:)

λ: χαίρουσι δέ περὶ τῶν αλλοτρίων διαλεγόμενοι
111v ἢ λοιδορομένους. ἐν δέ ταῖς ἐρημίαις οὐ βουλευομέ-
νους, ἀλλ' εὐχομένους. λέγω δέ ταῦτα λ: ἐκεῖνο δέ οὖν

φανερὸν, ὅτι δεῖ τούς βουλομένους, ἢ ποιεῖν, ἢ γράφειν
τι κεχαρισμένον τοῖς πολλοῖς. μὴ τούς ὠφελι-
μωτάτους. ἀκούοντες μὲν γὰρ τῶν τοιούτων χέρουσι,
θεωροῦντες δέ τούς ἀγῶνας καί τὰς ἀμίλλας ἀ-
χθονται. δύο καί τὴν ὁμήρου ποίησιν, καί τούς πρῶ-
τους εὐρόντας τραγωδίαν ἄξιον θαυμάζειν,
ὅτι κατιδόντες τὴν φύσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων
(αριστερό περιθώριο:) λ: οὐ κατὰ πάντων, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐνόχων
τοῖς εἰρημένοις ὄντων.

112r ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις κατεχρήσαντο πρὸς
τὴν ποίησιν. ὁ μὲν γὰρ τούς ἀγῶνας καί τούς πολέμους
τῶν ἡμιθέων ἐμυθολόγησεν, οἱ δέ τούς μύθους εἰς
ἀγῶνας καί πράξεις κατέστησαν. ὥστε μὴ μόνον
ἀκουστούς ἡμῖν, ἀλλὰ καί θεατούς γεγενῆσθαι,
τοιούτων οὖν παραδειγμάτων ὑπαρχόντων δέδει

κται τοῖς ἐπιθυμοῦσι τούς ἀκροωμένους ψυχαγωγεῖν
ὅτι τοῦ μὲν νοθετεῖν καί συμβουλεύειν ἀφεκτέον
ἐκεῖνοι δέ γραπτέον καί λεκτέον, οἷς ὀρώσι τούς
ὄχλους χαίροντας. ταῦτα δέ διήλθον, ἡγούμενός σε
112v δεῖν οὐχ ἓνα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντα
τύραννον, μὴ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν τοῖς ἄλλοις,

μηδὲ τὰ σπουδαῖα τῶν πραγμάτων, μηδὲ τούς
εὖ φρονοῦντας τῶν ἀνθρώπων ταῖς ἡδοναῖς ἀνα-

κρίνειν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν χρησίμων

αὐτούς δοκιμάζειν. ἄλλως τε ἐπειδὴ περὶ τῶν

γυμνασίων τῶν τῆς ψυχῆς ἀμφισβητοῦσιν οἱ
περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρίβοντες. καίφασιν,

καί [ότι]νομίζουσι ὅτι εἶναι ὑπομονητικοί καί φιλόπονοι ἐκείνους ὅπου (δεν) ποιῶσι
κάνένα ἀπό τά πρέποντα

τίνι τρόπῳ λοιπόν ἤθελε τινάς φανῆ εὐπρόσδεκτος τοῦς τοιούτους τοῦς κακῶς
διακειμένους ἢ ὅταν συμβουλευεῖ, ἢ ὅταν διδάσκη ἢ ὅταν ὁμιλῆ κανέναν λόγον
ᾠφέλιμον

οἱ ὅποιοι κοντά εἰς αὐτά τά λεχθέντα ζηλοτυποῦσι τοὺς συνετούς καί νομίζουσιν
ἀπονηρεῦτους [τοὺς] ὀλιγόφρονας

στ: χωρίς παράφραση

στ: χωρίς παράφραση

στ: χωρίς παράφραση

στ: χωρίς παράφραση

οί μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν
πολιτικῶν, οἱ δὲ δι' ἄλλων τινῶν φρονιμωτέρους

113r ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας.

ἐκεῖνο δε πάντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι δεῖ τον καλῶς πεπαιδευμένον, ἐξ ἐκάστου τούτων
γένεσθαι συμβουλευέσθαι δυνάμενον.

χρῆ τοίνυν ἀφέμενον τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπὶ τό ὁμολογούμενον ἐλθόντα λαμβάνειν
αὐτῶν τόν ἔλεγχον,

καί μάλιστα μὲν ἐπὶ τῶν καιρῶν θεωρεῖν τοὺς συμβουλεύοντας,

εἰδέ μή, τους καθόλου τῶν πραγμάτων λέγοντας,

και τους μηδέν γινώσκοντας τῶν δεόντων ἀποδοκιμάζειν.

δῆλον γάρ ὡς ὁ μηδέν ὦν αὐτῷ χρησιμος, 113v οὐδ' ἂν ἄλλον φρόνιμον ποιήσειε.

τοὺς δὲ νοῦν ἔχοντας και δυναμένους ὁρᾶν πλέοντι τῶν ἄλλων, περί πολλοῦ ποιοῦ, και
θεράπευε,

γινώσκων, ὅτι σύμβουλος ἀγαθός, χρησιμώτατον και τυραννικώτατον ἀπάντων
κτημάτων ἐστίν.

ἡγοῦ δὲ τούτους σοι μεγίστην ποιήσειν τήν βασιλείαν,

οἱ τινες ἂν τήν διάνοιαν τήν σήν πλεῖστα ὠφελῆσαι δυνηθῶσιν.

ἐγώ μὲν οὖν ἄτε γινώσκω παρήνεσα, και τιμῶσε τούτοις, οἷς τυγχάνω δυνάμενος,

βούλου δὲ και τοὺς ἄλλους(ὅπερ εἶπον ἀρχόμενος), 114r μή τὰς εἰθισμένους ἀγειν σοι
δωρεάς,

ἄς ὑμεῖς πολύ πλείονος ἀγοράζετε περὰ τῶν διδόντων, ἢ τῶν πωλοῦντων.

ἀλλά τοιαύτας, αἷς ἂν σφόδρα χρῆσι και μηδεμίαν ἡμέραν διαλίπης, οὐ κατατρίψεις,

ἀλλά μείζους και πλείονος ἀξίας οὔσας αὐτάς ποιήσεις.

1790 ἐσώσαμεν τοῦ νικοκλέους λόγον περί βασιλείας
μαρτίου: 1: ἡμέρα Παρασκευῆ εἰς πελοπόννησον
εἰς κώμην δημητζίανα

ὅτι ἐκεῖνοι ὅπου πλησιάζουσι εἰς αὐτούς τούς φιλοσόφους θέλει γέννωσι [φρονιμωτέρους δι' ἄλλων τινῶν]

ὅμως ὅλοι οἱ φιλόσοφοι βεβαιόνοσι τό ἐξῆς ῥηθητόμενον πῶς ἐκεῖνος ὁ διδάσκαλος (που) εἶναι πεπαιδευμένος ἀρίστως πρέπει ἀπό κάθε ἕνα ἀπό αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ὅπου δύναται νά συμβουλευή νά γένη μέτοχος

πρέπει λοιπόν νά ἀφίστασαι ἀπό ἐκεῖνα τά λόγια ὅπου ἀμφισβητοῦνται καί νά γυρίσης εἰς ἐκεῖνα ὅπου βεβαιόνονται καί νά δέχεσαι τήν μαρτυρίαν ἐκείνων τῶν συμβουλευμάτων

καί περισσότερον πρέπει εἰς τούς ἀναγκαίους καιρούς νά ἐξετάζης ἐκείνους ὅπου διδάσκουσι ἀνίσως καί δέν εὔρης τούς συμβουλευοντας ἐπί τῶν καιρῶν πρέπει ἐκείνους ὅπου ὁμιλοῦσι ἀορίστως διά ὅλα τά πράγματα καί νά ἀπορρήπτῃς (ἐκείνους) ὅπου δέν γινώσκουσι κανένα πρᾶγμα ἀπό τά πρόποντα

διότι ὑπ: φανερόν ὅτι ὅπως ἐκεῖνος ὅπου δέν εἶναι παντελῶς εἰς τόν ἑαυτόν (σου) ὠφέλιμος μήτε ἤθελε κάμνη ἄλλον ἄνδρ γνωστικόν

καί (τους) συνετούς καί ἐκείνους ὅπου δύναται νά στοχάζονται περισσότερον κατά τι ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς ἐν τιμαῖς ἔχε καί περιποιῶ μέ τό νά γινώσκῃς πῶς ὁ καλός διδάσκαλος εἶναι πρᾶγμα ὠφελιμώτατον καί βασιλικοπρεπέστατον ἀπό ὅλα τά πράγματα δηλ: τούς βασιλικούς θησαυρούς

καί νόμιζε ὅτι θέλει ἀποδιξωσι μεγαλωτάτην τήν ἐξουσίαν εἰς τοῦ λόγου σου ἐκεῖνοι

οἱ ὅποιοι ἤθελε ἠμπορέσωσι ὠφελήσωσι λίαν κατά πολλά τήν ἐδικήν σου ψυχήν

ἐγώ λοιπόν ἐδίδαξα ἐκεῖνα τά συμβουλευματα τά ὅποια ἐπίσταμαι φιλοφρονῶ ἐσένα μέ ἐκεῖνα τά δῶρα κατά τά ὅποια ἠμπορῶ

κρίνε εὐλογον καί οἱ ἄλλοι οἱ ἐπίλοιποι ἄνοι(τό ὅποῖον αὐτό ἐσυμβούλευσα ὅταν ἠρξάμην ἐν πρῶημίαις) νά μην φέρωσι τάς συνηθισμένα δῶρα εἰς τοῦ λόγου σου

τά ὅποια δῶρα ἐσεῖς ἀγοράζετε μέ περισσότερας τιμῆς ἀπό ἐκεῖνα ὅπου χαρίζουσι εἰς ἐσᾶς παρὰ ὅπου ἀγοράζετε αὐτά εἰς τήν ἀγοράν

ἀμή βούλει δωρεάς τέτοιας δηλ: τάς ἐκ τῶν μαθημάτων προφερομένας τάς ὁποίας μεταχειρίζεσαι κατά πολλά [καί] ἀνίσως δέν παύης χρ(ώ)μενος αὐτά καμμίαν ἡμέραν καί δέν θέλει καταδαπανίσης αὐτά

ἀμή θέλει ποιήσεις αὐτάς τάς δωρεάς μεγαλητέρους τιμῆς περισσότερας ἀξίας

Πίνακας λέξεων
 Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Νικοκλέα περὶ βασιλείας –

<i>ἀγαθά 96v :</i>	τά καλά τά ὠφέλιμα τῆς βασιλείας τά ὑποστατικά
<i>ἀγοράζω 114r :</i>	ῶνούμαι παίρνω
<i>ἀγωνίζομαι 94r :</i>	σπουδάζω ἐπιμελοῦμαι
<i>ἀγωνίζομαι 98r :</i>	μοχθῶ παιδεύομαι ἐπιμελοῦμαι
<i>ἄγω 94r :</i>	φέρω κομίζω
<i>ἀδικοῦμαι 100r :</i>	ζημιοῦμαι κακοποιοῦμαι
<i>ἀδικῶ 102v :</i>	βλάπτω ἀδικῶ ζημιῶ κάμνω κακόν.
<i>ἀεὶ 96v :</i>	πάντοτε ἀδιαλείπτως
<i>ἀθάνατος·106r :</i>	αἰώνιος παντοτεινός ἀτελεύτητος
<i>ἀθλητής 98r :</i>	ἀγωνιστής παλαιστής γυμναστής
<i>αἰ(σ)χρῶς 108r :</i>	ἀτίμως ἐνδόξως καταφρονεμένως
<i>αἴτιον 96r :</i>	αἰτία ἀφορμή
<i>ἀθροίζω 109v :</i>	συλλέγω συμμαζώνω
<i>ἀκούω 109v :</i>	ἀκροάζομαι ἐνωτίζομαι παραδέχομαι
<i>ἀκριβῶς 101r :</i>	ἀκριβολογημένως προσεκτικῶς ἐξεταστικῶς
<i>ἀκροατής 99r :</i>	ἐνωτιστής ἀκουστής
<i>ἀλογίστως 105r :</i>	ἀποστοχάστως ἀσκέπτως ἐκ τοῦ προχείρου
<i>ἀμαρτία 95r :</i>	ἀμάρτημα πταιῖσμα σφάλμα
<i>περιπίπτω τοῖς ἀμαρτήμασι 106v :</i>	κρήμημι ἐξοκέλλω ἐξολισθάνω καταφέρομαι εἰς ἀμαρτήματα σφάλματα πλημμελήματα
<i>ἄμεινόν 103r :</i>	κρεῖττον καλλιώτερα
<i>ἀμετακινήτως 101r :</i>	ἀμεταπαλεύτως ἀμεταβλήτως ἀμεταλλοιώτως
<i>ἀμφιγνοέω περὶ τινός 104v :</i>	ἀμφιβάλλω διστάζω
<i>ἀμφισβήτησις 100v :</i>	μάχη ἔρις φιλονεικία διαφορά
<i>διάλυσις τῶν ἀμφισβητήσεων 100v :</i>	ἀγάπη διαλαγή εἰρήνευσις
<i>ἀμφισβητοῦμαι 113r :</i>	ἀμφιβάλλομαι ἀμφαγνοοῦμαι διστάζομαι
<i>ἀμφισβητῶ 95v :</i>	ἀμφιβάλλω διστάζω
<i>ἀμφισβητῶ 100v :</i>	ἐρίζω διαφέρομαι
<i>ἀναγκάζομαι 94r :</i>	στενοχωροῦμαι παρακινουῦμαι βιάζομαι ἐρεθίζομαι
<i>ἀναλίσκω 102r :</i>	φθείρω ἀφανίζω καταδαπανῶ
<i>ἀναλώματα 101v :</i>	ἐξοδεύματα δαπάναι
<i>ἀνάξιον 108r :</i>	ἀνάρμοστον ἀνήκειον ἄπρεπον
<i>ἀνόητος 99r :</i>	ἀσύνητος ἄγνωστος
<i>ἄνοια 99v :</i>	ἀνοησία ἀδιακρισία ἀμάθεια ἀπαιδευσία
<i>ἄνοια 110r :</i>	ἀγνωσία ἀμαθία μωρία
<i>ἀνουθέτητος 95r :</i>	ἀδίδακτος ἀσυμβούλευτος ἀδιόρθωτος ἀπαιδευτος
<i>ἀνταγωνιστής 99r :</i>	ἀντεραστής ζηλωτής μιμητής
<i>ἀνωμαλία 96r :</i>	ἀντιπαλαιστής ἀταξία ἀσυμφωνία ἀκοσμιότης

ἀπειρώς ἔχω τινός 99r :	ἔχω διάκειμαι ἀδοκίμως ἀμυθῶς ἀγνώστως δηλ: δὲν ἐρευνῶ δὲν ἀναγινώσκω
ἀπέχομαι 94r :	ἀπομακρύνομαι λείπω ἀφίσταμαι
ἄπιστος 109r :	ἀβέβαιος ἀπίθανος ἀπίστευτος
ἀπλός 111r :	ἀπλοϊκός ἀπονήρευτος ἄκακος
ἀποδοκιμάζω 113r :	ἀπορῶρίπτω ἀποστρέφομαι ἀποδιώκω ἀποβάλλω
ἀπορία 108v :	ἔνδεια ἀμηχανία ἀπορία ἐναρέτων πράξεων
ἀποτρέπω 110r :	ἀπείρω ἐμποδίζω κωλύω ἀναχαιτίζω
ἀρέσκω 111r :	φαίνομαι ἀρεστός ἐπαινετός εὐπρόσδεκτος
ἀρετή 98r :	κατόρθωμα, ἐνάρετος πράξις
ἀρετή 98r :	ἐπίκτησις κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς
ἀρετή 102r :	χρηστότης ἀγαθότης ἐπιείκεια καλή γνώμη
εἰκῶν τῆς ἀρετῆς 107v :	στήλη ἀνδριάντας τῆς ἐναρέτου ζωῆς πολιτείας
ἄριστα 94r :	ἐξαίρετα βέλτιστα (ἐννο)μότατα (σωστ)ότατα
ἄριστα 100r :	ἐξαίρετα βέλτιστα δικαιοτάτα ἐννομότατα
ἀρχή 106v :	ἐξουσία ἡγεμονία δεσποτεία
ἀρχή 103v :	ἐξουσία βασιλεία ἡγεμονία
ἀρχικός 103r :	ἄξιος ἐπιτήδειος ἡγεμονίας τῆς ἀρχῆς ἐξουσίας
ἀρχόμενος 106r :	ὑποκείμενος ὑπήκοος
ἄρχομαι 99v :	ἀρχίζω κάμνω ἀρχήν
ἄρχω τινός 104r :	ἐξουσιάζω κυριεύω βασιλεύω
περί παντός ποιῶμαι ἄρχειν 99v :	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἔχω ἐπιμέλειαν νά ἐξουσιάζω κυριεύω δεσπόζω τινάς
ἀσκῶ 99v :	παιδεύω γυμνάζω
ἀστεῖος 107r :	περίχαρος γλυκόλογος εὐπροσηγορος
ἀστεῖος 107r :	γλυκομίλητος εὐπροσήγορος
ἀσφαλῆς 102r :	μόνιμος σίγουρος ἀκίνδυνος
ἀτάκτως 105v :	ἀπρεπῶς (ἀσέμνως) ἀκρατῶς
ἀφανίζομαι 101r :	καταναλίσκομαι φθείρομαι
ἀφίεμαι 113r :	ἀφίσταμαι ἐλλείπω ἀπομακρύνω
βασιλεία 96r :	ἡγεμονία ἐξουσία αὐτοκρατορία
βασιλεύς 98r :	αὐτοκράτωρ ἐξουσιαστής
βασιλεύς 101r :	ἄναξ ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ
βασιλεύω 96r :	δεσπόζω ἐξουσιάζω κυριεύω
βασιλεύων 99r :	ἐκεῖνος ὅπου βασιλεύει ἐξουσιάζει ἡγεμονεύει
οἱ καλῶς[βασιλεύοντες] 102r :	ἐκεῖνοι ὅπου βασιλεύουσι ἐξουσιάζουσι δεσπόζουσι δικαίως ἐννόμως θεάρεστα
βασιλικῶς 101r :	βασιλοπρεπῶς καθὼς πρέπει εἰς τοὺς βασιλεῖς
βέλτιος 95r :	ἀγαθός ἐνάρετος
βέλτιστος 100r :	καλλιῶτερος ἄριστος ἐναρετώτερος

βίος 95v :	ζωή διαγωγή πολιτεία
περί τοῦ βίου 94r :	διά τὰ ἐπιτήδεια ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς
βουλευόμεαι 103r :	σκέπτομαι στοχάζομαι διανοοῦμαι
βούλομαι 109v :	φροντίζω
	θέλω στέργω ἀγαπῶ
γίγνομαι 94r :	ὑπάρχω χρηματίζω
γίγνομαι 95r :	ἀποβαίνω ἀποκαθίσταμαι
γιγνόμενα 107v :	ἐκεῖνα ὅπου γίνονται τελοῦνται
γιγνώσκω 100v :	πραττονται
γνώμη 98r :	ἠξεύρω ἐπίσταμαι ψηφίζω
γνώμη 101r :	τρόπος διαθέσις προαίρεσις τὸ ἦθος
γνώμη 110r :	πρόθεσις βουλή σκοπός
γυμνάζω 98r :	γνωμικὴ νουθεσία ὁμιλία διδασκαλία
	ἐξασκῶ παιδεύω
δεδαπανημένα 101v :	ἐκεῖνα ὅπου ἔδαπανήθησαν ἐξοδεύθησαν
δείκνυμαι 98r :	ἐφθάρθησαν
δεινός 99r :	ἀποφαίνομαι φανερόνομαι βεβαιώνομαι
δέομαι 96r :	δηλοποιοῦμαι
δέος 105v :	χαλεπός ἄπρεπος ἀπαίσιος ἄτιμος
δημαγωγῶ 100r :	χρειάζομαι
	φόβος τρόμος συστολή
διαβάλλω 105r :	οἰκονομῶ κυβερνῶ διοικῶ τὸν δῆμον τὸν
διάκειμαι 98r :	κοινόν λαόν
διαλανθάνω 109r :	κατηγορῶ συκοφαντῶ
διαμένω 100r :	διατίθημι γίνομαι ὑπάρχω χρηματίζω
διάνοια 103r :	ἀπατῶ γελῶ
διάνοια 99v :	διασώζομαι διαρκῶ ἴσταμαι ἀμετάτρεπτος
διάνοια 109v :	ἀγχίνοια γνῶσις σύνεσις ἐπιτηδειότης
διαπράττομαι τι 105r :	γνώμη ψυχὴ
διαρκῶ 101r :	διάθεσις συλλογισμός ἔννοια
διασώζω 102r :	πράττω ποιῶ κάμνω ἐνεργῶ
διατελῶ 95r :	(διαμένω) ἴσταμαι εὐρίσκομαι μέχρι τέλους
διατριβή 105r :	τῆς ζωῆς μου
διατρίβω 96v :	διατηρῶ διαφυλάττω
διαφεύγω 96v :	ἐμμένω
διαφέρω τινός τι 98r :	συνομιλία συναναστροφὴ
διαφυλάττω 96v :	ἐμφιλοχωρῶ ἐνασχολοῦμαι καταγίνομαι
διδάσκω 111r :	ἐκκλείω ἀποδιδράσκω
δίδωμι 94r :	διενέγκω διαλάττω διαφέρω
διέξιμι τι 95v :	διατηρῶ διασώζω περιφρουρῶ περισφαλῶ
διέρχομαι 96v :	ὑφηγοῦμαι ἐκπαιδεύω μυῶ
διεσπαρμένα 109v :	παρέχω χαρίζω
δίκαια 101r :	ἐξετάζω ἐρευνῶ πολυπραγμονῶ
	συλλογίζομαι
	καθιστορῶ περιγράφω παραινῶ
	ἐσπαρμένα διασκορπισμένα διαμερισμένα
	κεχυμένα
	ἔννομα ἔνθεσμα

δίκαιος 100v :	ἐννομος ἐνθεσμος φύλακας τηρητής ὑπερασπιστής τῆς δικαιοσύνης ἀδικῶ ἀρπάζω λαμβάνω ἔξω τοῦ δικαίου ἀδίκως παρανόμως
πλεονεκτῶ παρά το δίκαιον 103r :	οἰκονομῶ κυβερνῶ διεξάγω [διΐθύνω] οἰκονομῶ κυβερνῶ τήν βασιλείαν
διοικέω 94r :	
διοικῶ 96v :	
διοικῶν 99r :	ἐκεῖνος διοικεῖ οἰκονομεῖ κυβερνᾷ
διορῶ 104v :	βλέπω θεωρῶ προσέχω
δόξα 106r :	τιμή εὐκλεία φήμη ὑπόληψις
δοκέω 94r :	φαίνομαι ὀρῶμαι κρίνομαι
δόσις 94r :	δῶρον χάρισμα ἐργασία
δύναμαι 94r :	ἰσχύω ἤμπορῶ ἀρκέω
δύναμις 98r :	ἰσχύς ὠφέλεια βοήθεια
δυναστεία 95v :	ἐξουσία δύναμις αὐθεντία
δυσκαταμαθήτως 106v :	δυσκατανοήτως δυστεκ(μ)άρτως [δυσλήπτως] δυσεπιτυχῶς
καταγιγνώσκω τινός δυστυχίαν 98r:	κατηγορῶ καταψηφίζω καταδικάζω κατακρίνω τοὺς ἀνοῦ'ς εἰς συμφοράν δυστυχίαν ἀθλιότητα ἀβελτηρίαν ἀναισθησίαν
δωρεά 94r :	δῶρον χάρισμα
τοὺς σοί δωρεάς εἰσάγοντας 102v :	ἐκείνους ὅπου εἰσάγουσι εἰσφέρουσι εἰσκομίζουσι εἰς τοῦ λόγου σου δῶρα χαρίσματα εὐεργεσίας
δῶρον 96v :	δωρεά χάρισμα
ἔάω 100r :	ἀφήνω συγχωρῶ ἐπιτρέπω [παραιτ]
εἰκός ἐστὶ 95r :	πρέπον ἀκόλουθον ἐπόμενον ἐστὶ
εἰργασμένος 94r :	δεδουλευμένος τετυπωμένος κατασκευασμένος μέ διαφόρους τέχνας μικρός σπάνιος
ἐλάχιστος 100v :	συμβούλευμα μαρτυρία βεβαίως δοκιμή
ἔλεγχος 113r :	ὑστεροῦμαι εἶμαι ἔλλιπής ἐνδεής
ἐλλείπω 106v :	προσδοκία βεβαίως
ἐλπὶς 101v :	πρακτικὴ γνώσις ἄσκησις γύμνασις
ἐμπειρία 107r :	πραγματεία ἀνταλλαγή καπηλεία
ἐμπορία 94r :	ἀντικείμενος ἀντιφερόμενος ἀσύμφωνος ἀναιρετικός
ἐνάντιος 100v :	ἀντικείμενος ἀντιφερόμενος ἀντιμαχόμενος
ἐναντίος 110v :	ἄπορος ἔλλειπής [ἔλλιπής] ὑστερημένος
ἐνδεής 94r :	ὑστέρησις ἔλλειψις
ἐνδεια 106v :	φανερῶν παρασταίνω
ἐνδείκνυμι 101r :	ἀναπολῶ, στοχάζομαι συλλογίζομαι φέρω
ἐν θυμοῦμαι 95v :	εἰς νοῦν
ἐξαμαρτάνω 96r :	ἀμαρτάνω πλημμελῶ παρανομῶ
ἐξαμαρτάνω 105r :	ἀμαρτάνω σφάλω πταίω
ἐπαινῶ 109v :	ἐγκωμιάζω ἐκθειάζω ἀποδέχομαι
παραμένω τοῖς ἐπιγινομένοις 101v :	διασῶζομαι εὐρίσκομαι ἀμετάτρεπτος εἰς

<i>ἐπιδίδωμι 105r :</i>	τους μετέπειτα μεταγενέστερους
<i>ἐπιζήμιος 100v :</i>	εὐδοκιμῶ προκόπτω ἀκερδῆς ἀδιάφορος βλάβην ἐμποιοῦντα τοῖς ἐμπόροις
<i>ἐπιμέλεια 98r :</i>	σπουδῆ φροντίδα πρόνοια μέριμνα
<i>ἐπιμέλεια 106r :</i>	φροντίδα κηδεμονία
<i>ἐπίσταμαι 109r :</i>	ἠξεύρω γινώσκω εἶμαι βέβαιος
<i>ἐπιστήμη 103r :</i>	ἐμπειρία τέχνη
<i>ἐπιπλήττω 95r :</i>	ἐλέγχω ἐπιτιμῶ ὄνειδιζω
<i>ἐπισκοπῶ 106v :</i>	στοχάζομαι συλλογίζομαι θεωρῶ
<i>ἐπιτήδευμα 100r :</i>	ἐπιχείρημα ἔργον
<i>ἐπιτήδευμα 110v :</i>	ἐπιχείρημα πράξις ἐργασία
<i>ἐπιτήδευμα 94r :</i>	κατόρθωμα
<i>καινότηται περί τῶν ἐπιτηδευμάτων 109r :</i>	νεωφανεῖς καιναὶ διδασκαλίαι συμβουλαὶ ὅπου διαλαμβάνουσι διδάσκουσι τὰ ἐπιτηδεύματα, ποιητέα ἔργα
<i>ἔργον 94r :</i>	πράξις ἐπιτήδευμα ἐπιχείρημα
<i>ἔργον 96v :</i>	ἔργον κατόρθωμα ἐπιτήδευμα
<i>ἐργασία 100v :</i>	ἐπιτήδευμα ἐργόχειρον
<i>προθύμως ἔχω πρὸς τὰς ἐργασίας 100v :</i>	διάκειμαι εὐρίσκομαι σπουδαίως διακαῶς πρὸς τὰς τέχνας
<i>ἐρίζω 108v :</i>	μάχομαι φιλονικῶ λογοτριβῶ
<i>ἐρρώμενως 99v :</i>	ἰσχυρῶς αὐστηρῶς ἐπιπληκτικῶς
<i>ἔρχομαι 113r :</i>	φθάνω τρέχω ἐπιτρέχω γυρίζω
<i>ἐσθής, ἡ 94r :</i>	ἄμφιον, φόρεμα, χλαμὺς, ἀλουργίς βασιλική
<i>εὐδαιμονία 108v :</i>	εὐτυχία εὐημερία εὐζωΐα ἐνάρετος ζωὴ πολιτεία
<i>εὐδοκιμῶ 101r :</i>	ἐπαινοῦμαι ἐγκωμιάζομαι φαίνομαι εὐδόκιμος ἐπαινετός
<i>εὐδοκιμῶ 102v :</i>	ἐπαινοῦμαι εὐφημίζομαι θαυμάζομαι
<i>εὐδοκιμῶ 107v :</i>	ἐπαινοῦμαι δοξάζομαι εὐφημίζομαι ἀνερρήθην
<i>εὐεργεσία 101v :</i>	εὐποιΐα ἀγαθοποιΐα
<i>εὐεργετῶ 98r :</i>	εὐποιῶ βοηθῶ ὠφελῶ
<i>εὐ λέγοντες 108v :</i>	ἐκεῖνοι ὅπου λέγουσι ὀμιλοῦσι φθέγγουσι διδάσκουσι καλῶς ἀκριβῶς ἀπταιστως
<i>εὐνοια 102r :</i>	φιλία ἀγάπη
<i>εὐνοια 104v :</i>	στοργή ἀγάπη
<i>εὐπορος 106r :</i>	πλούσιος πολυόλβος
<i>εὐρετής 100r :</i>	ἐπινοητής ἐφευρέτης
<i>εὐτυχία 109r :</i>	εὐδαιμονία εὐπραγία εὐημερία
<i>ἐχθρός 95r :</i>	δυσμενής ( ) ἐναντίος
<i>ζηλώ τὰς δόξας τῶν ἔργων 108v :</i>	ζηλεύω ἐπαινοῦμαι ἀγαπῶ ἐπιθυμῶ τὰς τιμάς εὐφημι(ας) τὰ καλά ὀνοματα ποινή κόλασις
<i>ζημία 105r :</i>	γυρεύω διώκω ἔχω
<i>ζητῶ 100r :</i>	διάγω ἀπερνῶ τὴν ζωὴν μου
<i>ζῶ 95r :</i>	

καθίσταμαι εἰς τὴν ἀρχὴν ἡγεμονίας 95r :	προβιβάζομαι προχειρίζομαι προβάλλομαι
ἡγοῦμαι 94r :	νομίζω λογιάζω ὑποτοπάζω [ὑποτοπάζω]
ἡδονή 110v :	ὄρεξις ἐπιθυμία
δουλεύω τῶν ἡδονῶν 105r :	νικῶμαι ὑποτάσσομαι εἰς ἀπόλαυσιν
ἡμερώω 98r :	ἡδονὴν σαρκικὴν
ἡττῶμαι 103r :	καθιλαρύνω ἡμερώνω καταπραῦνω
θαυμάζω 109r :	ταπεινώνω
θαυμάζω 105v :	νικῶμαι
ποιῶ τὰ περὶ τοὺς θεοὺς 101v :	ἀπορῶ ἐξίσταμαι ἐκπλήττομαι
πράττω τί ἀγαθόν παρά τῶν θεῶν 101v :	παραξενεύομαι
θεραπεύω 100r :	(ἐπαιρῶσι) ἐγκωμιάζωσι ἐφημίζωσι
θεραπεύω 104v :	κάμνω ἐντέλλω ἐργάζομαι τὰ πρόποντα
θεραπεία 101v :	ἀνήκοντα εἰς τοὺς θεοὺς τὰς προσφορὰς
θεωρῶ 107v :	ὅπου πρέπει να προσφέρω εἰς τοὺς θεοὺς
θηρία 98r :	ποιῶ κάμνω ἀξιούμαι [ἀξιοθύνωσι]
θνητόν 108r :	ἀπολαύω κάτι καλόν εὐτυχές εὐεργέτημα
θνητός 106r :	ἀπό τοὺς θεοὺς
θῦμα 101v :	οἰκονομῶ κυβερνῶ
ἰδέα 107r :	ὑπουργῶ ὑπηρετῶ
ιδιώτης 94r :	περιποίησις σέβας χατίριον
ιδιώτης 102r :	στοχάζομαι συλλογίζομαι σκέπτομαι
ιδιωτεύοντες 95v :	ἄγρια ἀνήμπορα θηρία
καταβάλλω ἱερεῖα 101v :	φθαρτόν πρόσκαιρον εὐήμερον
ἱερωσύνη 96r :	φθαρτός πρόσκαιρος ἐφήμερος
ἵππος 99v :	θυσία προσφορὰ ἱερείον
ἰσόθεος 95v :	ἰδίωμα εἰκόν
ἰσχύνω 107r :	ιδιωπραγῶν (ιδιορῶθμων) ὑπήκοος
καθεστῶτα 100r :	κοιναλαΐτης
καιρός 113r :	ιδιορῶθ(μων) ιδιοπραγῶν
τυγχάνω τῆς ἀκμῆς τῶν καιρῶν 106v :	ἐκείνοι ὅπου ιδιωτεύουσι ιδιοπραγοῦσι δέν
κάλλιστον 94r :	ἔχουσι κἀνένα ἀξίωμα ἐπάγγελμα
κάλλος 101r :	καταβάλλω ἐξοδεύω θυσιάζω προσφέρω
καλός 106r :	εἰς τοὺς θεοὺς σφάγια θύματα
	όλοκαυτώματα
	τό ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης
	ἄλογον
	ἴσος ὁμοιος μέ τόν θεόν κατά τήν ἐξουσίαν
	δύναμαι ἐνεργῶ ἔχω δύναμιν ἐνέργεια
	κατορθώνομαι
	ὑπ: σι διορισμένα θεσπισμένα
	πρόσφορος ἀρμόδιος ἀναγκαίος καιρός
	ἐπιτυγχάνω ἐπιλαμβάνω τήν ἀκμήν
	ὀξύτητα τήν εὐτυχίαν εὐκαιρίαν δηλ τον
	πρόσφορον ἀρμόδιον καιρόν
	ἐξαίρετον βέλτιστον
	καλλονή ὠραιότης κοσμιότης
	ἀγαθός ἐπαινετός ἀρεστός

κάλλιστος 101v :	καλλιώτατος ὠραιώτατος εὐπρόσδεκτος
καλῶς 99v :	δικαίως ἐνόμως ἐπιτηδείως ὀρθῶς πρεπόντως
καλῶς 100r :	ὀρθῶς δικαίως πρεπόντως ἄριστα
καλῶς 108r :	ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρῶς ἐπαινετῶς
καλῶς 109r :	ὀρθῶς φρονίμως νουνεχῶς
καρτερῶ ἐν τινί 106v :	ὑπομένω ὑποφέρω εἶμαι καρτερικός μακρόθυμος
καρτερικός 110v :	ὑπομονητικός ἀνεκτικός
καπηλεύω 94r :	καπηλεύω διά κέρδος, πραγματεύομαι
καταλείπω 101v :	ἀφήνω ἐάω παραιτῶ
καταλείπω 95r :	λέγω, ἀφήνω ἐγγράφως
καταφανής 94r :	διάδηλος, φανερός σαφής γνωστός
κατέχω τι 103v :	κυβερνῶ οἰκονομῶ [αὐτ...]
κερδαλέος 100v :	ὠφέλιμος ὀνησιφόρος ἐπικερδής βιωφελής
κεχαρισμένως 99v :	ἀσμένως χαρμοσύνως ἀρεστῶς
κῆδομαι τινός 102r :	φροντίζω μεριμνῶ ἐπιμελοῦμαι (προνοοῦμαι)
κίνδυνος 95v :	ἀθάνατος ὄλεθρος ἐπιβουλή
κίνδυνος 104r :	ταραχή διωγμός
κινῶ τι 100r :	μεταπαλεύω μετατρέπω ἀνακαινίζομαι
κολάζω 103r :	τιμωρῶ παιδεύω
κολάζω 105r :	παιδεύω τιμωρῶ
κολακεύω 104v :	θεραπεύω
κοσμίως 105v :	εὐτακτως εὐσχημῶς (ἀ)σεμνῶς
κόσμος 106v :	καλλωπισμός ὠραισμός
κριτής 99r :	δικαστής ἐταστής διαιτητής
ποιοῦμαι τάς κρίσεις 100v :	ποιῶ κάμνω ψηφίζω τάς δίκας ἐτάσεις ἀποφάσεις ψήφους
κτῶμαι 102r :	ἀποκτῶ προσπορίζω ἀπολαύω
κτήματα 101r :	οὐσίαι ὑπάρχοντα οἰκοδομήματα
κτητός 106r :	ἀποκτός ἀγοραστός προσποριστός
κύων 99v :	θηρευτικόν σκυλίον
κύριος γίνομαι 95v :	ἀποβαίνω ἀποκαθίσταμαι χρηματίζω
κωμωδία 110r :	δεσπότης ἐξουσιαστής αὐθέντης κωμωδία μωρολογία ταῶν γελοιοποιῶν διήγησις
λαμβάνω 94r :	δέχομαι παίρνω
λαμπρῶς 101r :	περιφανῶς ἐντίμως ἐνδόξως πολυτελῶς
λανθάνω τινός 105v :	γίνομαι κρυπτός ἀφανής αγνώριστος
μέτρια λέγοντες 108v :	ἐκεῖνοι ὅπου λέγουσι διηγοῦνται β(ρ)αχέα ταπεινά δηλ: ταπεινοφρονοῦσι μετριοφρονοῦσι
λέγω 111r :	ὀμιλῶ φθέγγομαι διηγοῦμαι
λογίζομαι 108r :	σκέπτομαι στοχάζομαι βουλευομαι
λόγοι 102r :	λόγια ῥήματα
λόγος 109r :	εἰσηγητική ὀμιλία διδασκαλία
ἐξεργάζομαι τὸν λόγον 96v :	τελειώνω ἀπαρτίζω συγγράφω
λυσιτελῶ 96r :	χρησιμεύω συμβάλλω

μαθητής 99r :	ζηλωτής όπαδός ακόλουθος μιμητής
μάλιστα 94r :	κυρίως περισσότερον διαφερόντως
μάλιστα 94r :	κυρίως κατ' έξαιρετον τρόπον
μεγαλοπρέπεια 101r :	περισσότερον τό μεγαλοπρεπές τό μεγαλουργόν τό ένδοξον τό ποιείν μεγάλα και πολυτελή έργα
μεγαλόφρων 103v :	γενναίος άνδρείος συνετός
μέγα φρονώ 105v :	μεγαλαυχέω (έπαίρω) φιλοτιμούμαι
μελέτη 99v :	φροντίς επίσκεψις πρόνοια έπιμέλεια
μεταβολή 108v :	μεταλλαγή μετατροπή μεταλλοίωσις
μεταπέμπω 99r :	κράζω προσκαλώ φωνάζω
μέτεστι τινί τινός 105v :	μέρος κληρουχία μετοχή τοίς πονηροίς τής άρετής
μετατίθημι τι 100r :	μεταβάλλω μεταλάττω μεταλλοιώνω
μετριότης 106v :	μεσότης ίκανότης ή δύναμις του μέσου τής άρετής
μιμούμαι 108v :	ζηλώ ακολουθώ μεταχειρίζομαι πράττω
μνήμην 108r :	μνημόσυνο ένθύμημα
μοναρχία 95v :	έξουσία αυτοκρατορία ήγεμονία
νομίζω 95v :	λογιάζω ύπολαμβάνω τίθεμαι
νομιζόμενα 109r :	τετριμμένα συνηθισμένα
νόμος 94r :	όρος θεσμός διάταξις κανόνας
ό καλώς κείμενος νόμος 100v :	νόμος όρος θεσμός κανόνας όπου κείται εύρίσκεται νενομοθετημένος διωρισμένος δικαίως έννομως άρίστως
νουθετών 109v :	διδάσκων συμβουλευών
νοῦς 98r :	στοχασμός διάνοια
ξένος 102v :	άλλότριος άλλοδαπής
όδός 107v :	τρόπος μέσον μέθοδος
οϊκεῖος 96r :	συγγενής προσήκων
οϊκειότατοι 101v :	συγγενέστατοι πλησιάζοντες τῷ γένει
όλιγαρχία 99v :	αί άριστοκρατία
όμιλῶ πρός τινά 103r :	συναναστρέφομαι διάκειμαι
όμιλῶ πρός χάριν 95r :	φθέγγομαι κατά χάριν άρέσκειαν γνώμην θέλησιν ευαρέστησιν
όμολογῶ 94r :	μαρτυρῶ, κηρύττω φανερώνω (παρίστημι)
όμολογῶ 113r :	κηρύττω βεβαιώνω μαρτυρῶ
όμολογοῦμαι 113r :	μαρτυροῦμαι [βεβαιώνουμαι] παρα(πεί)θω
όμολογούμενοι σφίσιν αυτοίς 100v :	συμφωνοῦντες συναινοῦντες συνάδοντες εις τόν έαυτόν τους λόγου τους
όρέγομαι 94r :	έφίεμαι άγαπῶ έπιθυμῶ
όρθῶς 99r :	άρίστως καλώς δικαίως έννόμως
όρίζω 94r :	άποφασίζω περιγράφω
όρκος 102v :	όρκομωσία, όμόσεις
όρῶ 106r :	βλέπω κατοπτεύω θεῶμαι

ὄχλος 100r :	τό πλήθος δήμος κοινός λαός
ὄψις 106v :	ἐξωτερική θεωρία βασιλική μεγαλοπρέπεια
παίδευσις 98r :	μάθησις ἄσκησις γύμνασις παιδεία
παιδεύομαι 95r :	διδάσκομαι μαθητεύομαι
τά παιδεύοντα 94r :	ἐκεῖνα ὅπου παιδεύουσι διδάσκουσι νουθετοῦσι
πεπαιδευμένος καλῶς 113r :	ὁ ῥήτ[ωρ] ὁ διδάσκαλος πεπαιδευμένος μεμεθητευμένος γυμνασμένος ἐξασκημένος ἐντελῶς ἀκριβῶς ἀρίστως [ἄτεχνως]
πανήγυρις 98r :	συνέλευσις ἀγών συνάθροισις
παράδειγμα 105v :	ἐξομπλιον ὑπόδειγμα εἰκόνα
παρακαλοῦμαι 99r :	παρακινοῦμαι διεγείρομαι ἐρεθίζομαι
παρασκευάζω 98r :	ποιῶ κάμνω ἀπεργάζομαι
παρασκευαί 103r :	προετοιμασίαι πρό τοῦ πολέμου γινομένας
παρέχω 101v :	δίδωμι ἐμφαίνω κάμνω ὑποδεικνύω
παρρηληλυθότα 107v :	τά ἀπερασμένα προαπελθόντα προγεγονότα [παρωχηκότα]
παρρησία 104v :	ἄδεια θάρρος ἐλευθεροστομία
παρόντες 96v :	ἐκεῖνοι ὅπου ὑπ: σί εὐρίσκονται παρῶν συναναστρέφονται συνδιατριβοῦσι
παροῦσα 103v :	ἐνεστῶσα ἢ εὐρισκομένη
πάσχω 109v :	ὑφίσταμαι δοκιμάζω παθαίνω
πειράομαι 96v :	δοκιμάζω σπουδάζω ἐπιμελοῦμαι
πειρῶ 108r :	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἐπιμελοῦμαι προθυμοποιοῦμαι
περιδεῖς 102v :	τρομερός φρικταί(ος) καταπληκτικός πεφοβισμένος
περιορῶ 100r :	παραβλέπω καταφρονῶ παρατρέχω τινά
περ(ι)ορῶ τι διαλυθέν 108r :	παραβλέπω καταφρονῶ ὀλιγωρῶ ἐξουθενῶ
πιστός 102r :	βέβαιος πιθανός
πλησιάζω 95r :	προσεγγίζω προσπελάζω προσέρχομαι
πλησιάζω 98r :	προσεγγίζω προσπελάζω
πλεονάζω 106v :	συναναστρέφομαι συνομιλῶ πλεονεκτῶ ὑπερβαίνω προφθάνω
ποιοῦμαι τήν ἐπιμέλεια τοῦ πλήθους 99v :	προλαμβάνω τό μέσον τόν καιρόν ποιῶ κάμνω ἔχω τήν φροντίδα πρόνοιαν ἐπίσκεψιν διά τό πλήθος δήμον κοινόν λαόν
πλουτέω 94r :	εὐφο(ρ)έω, εὐτυχέω, κέκτημαι πολλά, εἶμαι πλούσιος
πλοῦτος 95v :	ὄλβος θησαυρός
ποιητής 95r :	ῥαψωδός στιχουργός ἐποποιός
ποιητές εὐδοκιμοῦντες 99r :	οἱ εὐδόκιμοι ἀριστοὶ ἀξιάγαστοι ῥαψωδοί στοιχουργοί
ἔμμετρα ποιήματα 96v :	τά ἔμμετρα τά καταστίχον μέτρον πεποιημένα ποιήματα στοιχουργήματα

ποίησις 110r :	ῥαψωδήματα
ποιητής 110r :	ποίημα στοιχοῦργημα ῥαψώδημα
ποιῶ 94r :	ῥαψωδός ἐποποιός
ποιῶ τινά πλείω 102r :	κάμνω μεταχειρίζομαι μετέρχομαι
περί πλείστου ποιῶμαι τινά 102v :	αὐξάνω περισσεύω πληθύνω
	φρόντιζω μεριμνῶ ἐπιμελοῦμαι
	ἀποδέχομαι
πολεμικός 103r :	ἄξιος τοῦ πολέμου
πόλις 99r :	πολιτεία ὁ ὑπὸ χειρὸς λαός
πολιτεῖαι 100r :	πολιτεικαὶ οἰκονομίαι κυβερνήσεις
	διοικήσεις
χρηστῆς πολιτείας 100r :	τῆς καλῆς πολιτικῆς ἀγαθῆς δικαίας (
	) διαγωγῆς πολιτείας οἰκονομίας
διοικῶ τὴν πόλιν 101r :	κυβερνῶ οἰκονομῶ διέπω τὴν πολιτείαν
	ἐπαρχίαν
πολίτης 102r :	ὑπήκοος ἐπαρχιώτης
τούς ἦττους τῶν πόλεων 103r :	τάς κωμοπόλεις χωρία τὰ μικρὰ ποταπὰ
	[ὀλιγαν(τα)] εὐτελή
πολιτευόμενος τυγχάνω 94r :	πολιτεύομαι διάγω ἀπερνῶ τὴν ζωὴν μου
πολυτέλειαι 101r :	πολυτελῆ βαρύτιμα ἔργα
πράγμα μικρόν 108v :	ποταπόν εὐτελές
πράγμα μεγίστον 108v :	μεγαλώτατον ὑπερφυές πρᾶγμα
πράγματα 95v :	ὑπάρχοντα, κτήματα βασιλείαι
πραγματεία 100v :	ἐμπορία συναλλαγή
πράξεις 101r :	τέλη δασμοὶ φόροι
πράττοντες ἐπιεικῶς 95v :	πολιτεύονται ἀπερνῶσι ἐναρέτως
	ἀνεπιβουλεύτως
πρέπον 94r :	προσηκόν ἀρμόζον καθήκον
προγεγινημένοι 95r :	παλαιοὶ ἀρχαῖοι προχρηματίσαντες
πρόδηλον 109v :	δῆλον σαφές φανερόν
προέχω 98r :	ὑπερτερῶ ὑπερβάλλω ὑπερέχω ὑπερνικῶ
προειρημένα 101r :	προειπωθέντα προδιδαχθέντα
προέχων 110r :	ἕξαρχος ἄριστος κορυφαῖος πρῶτιστος
προσέχω 98r :	ἐπιμελοῦμαι
προστάγματα 100r :	ἐντάλματα θεσπίσματα
προστάττω 99r :	προστάζω διορίζω προῖσταμαι ἐφορεύω
προτιμῶ 102r :	ἀγαπῶ προκρίνω
πωλῶ 114r :	πιπράσκω εἰς τὴν ἀγοράν
ῥώμη 106v :	ἀνδρεία γενναιότητα καρτερία
σεμνός 107r :	ἔνδοξος σεμνοπρεπῆς σοβαρός
σεμννόμενος 107r :	ἐκεῖνος ὅπου σεμνύνεται μεγαλύνεται
	ἐγκαλλωπίζεται σπουδάζει νά φαίνεται
	σεμνός σοβαρός
σημεῖον 110r :	δειγμα τεκμήριον μαρτυρία βεβαίωσις
σημεῖον 106r :	συμβούλευ(σιν) γνώρισμα τεκμήριον
σιτία 110v :	βρώματα φαγητά
σκοπῶ 110v :	σκέφτομαι θεωρῶ στοχάζομαι ἔρευνῶ
σκοπῶ ὅπως 100r :	σκέπτομαι στοχάζομαι ἐπιμελοῦμαι

σοφιστής 99r :	φροντίζω τίνι τρόπω
σοφός 108v :	ρήτωρ διδάσκαλος
σπουδάζω ἐπί τινι 110r :	παιδευμένος ἐπιστήμων ἀνὴρ
	ἐπιμελοῦμαι καταγίνομαι ἐνασχολοῦμαι
πρῶτα στοιχεῖα 100r :	καταβάλλω πλείστην σπουδὴν
	πρῶτιστα ἀρχαίτατα θεμέλια κεφάλαια
	βάσεις ἀρχαί
στοχάζομαι 96v :	προνοοῦμαι προβλέπω
συγγράμματα 109v :	πεζογραφικά λογογραφικά συγγράμματα
	πονήματα
συγγράμματα καταλογάδην 96v :	πεζογραφικά λογογραφικά συγγράμματα
	ποιήματα
συμβόλαια 102v :	ληψοδοσία ἐμπορία πραγματεία
	συναλλαγή
συμβουλεύω 96v :	διδάσκω νουθετῶ παραινῶ
συμβουλεύω 108v :	βουλεύω νουθετῶ ὑποβάλλω διδάσκω
σύμβουλος 110r :	συμβουλάτωρ εἰσηγητής παραινέτης
	διδάσκαλος
συμπίπτοντα 107v :	ἐκεῖνα ὅπου συμβαίνουσι ἀκολουθοῦσι
συμφέρει 101r :	συντείνει συμβάλλει χρησιμεύει
συμφέρων 100v :	χρήσιμος ὠφέλιμος βιωφελής
συμφορά 96r :	δυστυχία κίνδυνος τλαιπωρία
συμφορά 107r :	βλάβη ζημία ἀμάρτημα ἔλλειψις
συμφορά 109r :	δυστυχία περιπέτεια θλίψις
συμφέρον 110v :	λυσιτελές χρησίμων ὠφέλιμον
συμφερόντως 103v :	λυσιτελῶς χρησίμως
συμφέρω 103v :	ὠφελῶ χρησιμεύω (συμβάλλω)
σύνειμι 109v :	συνυπάρχω συνευρίσκω προσέρχομαι
	συναναστρέφομαι συνδιατρίβω
συνόντες 95r :	ἐκεῖνοι ὅπου συνυπάρχουσι
	συναναστρέφονται συνευρίσκονται
	συνομιλοῦνται
συνουσία 107r :	συνομιλία συναναστροφή συνδιατριβή
σωφροσύνη 105v :	ἐγκράτεια χαλιναγωγία τῶν παθῶν
σώφρων 106r :	ἐγκρατής ἐνάρετος σεμνός
ταπεινός 107r :	ἀχρεῖος (σ)μιαροπρεπής ἀνδραποδώδης
ταραχή 96r :	θόρυβος σύγχυσις
τελευτάω 107v :	ἀποθνήσκω μεταλλάσσω τὸν βίον
τέχνη 98r :	τρόπος μέθοδος στοχασμός
τεχνικόν, τὸ 94r :	πονηρόν, δολερόν σοφιστικόν πανούργον
τεχνικῶς 110r :	ἐντέχνως επιτηδεῖως σοφῶς ἐπιστημόνως
τιμή 98r :	δόξα ἀξία
τιμή 95v :	δόξα εὐκλεία
τιμᾶς ἔξουσιν 100r :	τάς πρεπούσας δόξας τιμᾶς ἀξίας θέλει
	ἀπολαμβάνουσι ἔχουσι ἀξιωνονται
ταῖς ἀρχαῖς τῶν τιμῶν 101v :	μέ τάς ἀρχάς ἐξουσίας ἡγεμονίας τῶν
	ἀξιωματῶν ἐπαγγελμάτων ὀφθικίων
ταῖς ἀληθεστάταις τῶν τιμῶν 101v :	μέ τάς τιμᾶς τάς ἀληθεστάτας
	ἀψευδεστάτας ἀμεταβλήτους

ἀποβλέπω εἰς τὰς τιμάς 95v :	ἀμετατρέπτους (ἀποσκοπέω) ἐνατενίζω ἐπιδίδωμι εἰς τὰς δόξας εὐκλείας
τιμῶ 102v :	περιποιοῦμαι φιλοφρονῶ
τιμῶ 101v :	δοξάζω ἐν τιμαῖς ἔχω
ποιοῦμαι τὰς τιμωρίας ἐλάττους τῶν ἀμαρτανομένων 103r :	[ἐπιβάλλω] ἐλαττοτέρας μικροτέρας τιμωρίας ἀπό τὰ ἀμαρτήματα σφάλματα πλημμελήματα πταιίσματα
τολμῶ 107v :	ἀποκοτῶ
τρυφῶ 94r :	σπαταλῶ καθηδύπαθέω
τρυφῶ ταῖς αἰσθησῖσι καί τοῖς κόσμοις 106r :	ἡδύνομαι εὐφραίνομαι ἐντρυφῶ εἰς τὰς αἰσθήσεις αλουργίδας βασιλικά φορέματα καί κατά τούς στολισμούς
τυρανέοντες 95v :	ἐξουσιασταὶ ἡγεμόνες τύραννοι ἄνακτες
τυραννίς 102r :	ἐξουσία βασιλεία ἡγεμονία
τύραννος 95r :	βασιλεύς
ὑβρίζομαι 100r :	ἀτιμάζομαι καταφρονοῦμαι ἀδικοῦμαι
ὑβρίζω 100r :	παρά τῶν μειζώνων
ὑγιεινότατα 110v :	ἀτακτῶ ἀσχημονῶ
ὑπερβολή 107r :	τά προξενοῦντα τήν υἰείαν
ὑπισχνοῦμαι 108v :	ὑπεροχή πλεονασμός
ἄξιος τῆς ὑποθέσεως 96v :	ὑπόσχομαι τάζω ἐπαγγέλομαι
ὑποθήκη 95r :	οἰκείος κατάλληλος τοῦ προκειμένου τοῦ σκοποῦ
ὑπόμνημα 107v :	συμβουλή διδασκαλία νουθεσία
ὑποτίθεμαι 99r :	παραίνεσις
φανερῶς 95r :	μνημόσυνον ἐνθύμημα
φαῦλος 105v :	γράφω ζωγραφίζω παρασταίνω
φαῦλος 103v :	φανερὰ, με παρῶρησία, ἀναφανδόν, ἀνυποστόλως
φαῦλος 110r :	ἄπρεπος ἀπαίσσιος αἰσχροός
φέρω μετρίως 109r :	κακός πονηρός (ὄχληρός)
φεύγω 100v :	ἀπρεπῆς ἀσελγῆς ἀκόλαστος λυμαντικός
φθονῶ 111r :	ἰκανῶς ἀρκετῶς ὑπομονετικῶς
φιλόπολις 99v :	κα(ρ)τερικῶς νά ὑποφέρω ὑπομένω βαστάζω
φίλος 95r :	ἐκκλίνω ἀποδιδράσκω νά ( )
φιλόπολις 99v :	μεταχειρίζομαι
φιλόπονος 110v :	ζηλοτυπῶ [βασκάνω]
φιλοσοφία 107r :	φιλάνος φιλοικτίρμων ἐλεήμων
φιλοτιμοῦμαι ἐπὶ τινί 105r :	συμπαθητικός
φόβος 95v :	ἡγαπημένος, ξυνήθης
	φιλόπατρις φίλος ἐραστής τῆς πατρίδος
	φιλεργός [φιλοκοπιαστός]
	θεωρητική γνῶσις μάθησις ἐπιστήμη
	καυχῶμαι κομπάζω
	δειλία ( ) τρόμος

ἔξαιροῦμαι τῶν πολιτῶν τούς φόβους 102v :	αἶρω ἐκβάλλω ἀποδεικνύω ἀπό τούς πολίτας ὑπηκόους τούς τρόμους( ) ( )
φρόνησις 102r :	γνώσις σύνεσις
φρόνιμος 98r :	γνωστικός συνετός νουνεχές
φρόνιμος 98r :	γνωστικός νουνεχῆς διανοητικός
εὖ φρονῶν 111r :	φρόνιμος γνωστικός συνετός σοφός
εὖ φρονῶν 104v :	φρόνιμος γνωστικός συνετός πεπαιδευμένος
φρονῶ 108r :	στοχάζομαι δοξάζω πρεσβεύω πράττω
φυλακή 102r :	τήρησις
φύσις 108r :	ὑπαρξίς ὄντοτητα
φύσις 110v :	γνώμη διάθεσις κλίσις ῥοπή
χαίρομαι 105v :	ἠδύνομαι τέρπομαι
χαίρω ἐπί τινί 105r :	ἀρέσκομαι καταγίνομαι
χαίρω τινί 99v :	ἠδύνομαι ἀρέσκομαι
χαλεπός 107r :	δύσκολος δυσχερῆς ἐργώδης
χαλεπότης 103r :	αὐθάδεια ἰταμότης σκληρότης
χαλκός 94r :	χάλκομα
χαρίεις 109v :	χαριέστατος ἐπιτηδειότατος ἐγχινούστατος σοφότατος
πρός χάριν 100v :	διά χατήρι φιλοπροσωπίαν προσωληψίαν
χρή 96v : :	πρέπει εἶναι χρεία
χρήματα 94r :	πράγματα
χρήματα 95v :	θησαυρός πλούτη ἀργύρια
χρήσιμος 98v :	ὠφέλιμος λυσιτελής ὀνήσιμος
χρυσός 94r :	χρυσάφι
χρῶμαι 103v :	μεταχειρίζομαι κυβερνῶ οἰκονομῶ
χρῶμαι καλῶς 95v :	μεταχειρίζομαι μετέρχομαι, οἰκονομῶ ὀρθῶς δικαίως ἐννόμως
ψυχή 98r :	ὁ νοῦς τὸ ἦθος
ψυχή 106v :	καρδία
ψυχρός 107r :	σκληρός ψυχρός ἀηδής ὑπερήφανος
ὠφελῶ 98r :	λυσιτελῶ εὐεργετῶ βοηθῶ

Παράρτημα III

Τοῦ αὐτοῦ εἰς εὐαγόραν -ἐγκώμιον

Παράφραση

Ὅρων ὦ νικόκλεις, Τιμῶντα σε τόν τάφον τοῦ πατρός οὐ μόνον τῷ πλήθει καί τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων

ἀλλά καί μουσική, καί γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἔτι δε πρός τούτοις ἵππων τε καί τριηρῶν ἀμίλλαις,

καί λείποντα οὐδεμίαν τῶν τοιούτων ὑπερβολήν

ἠγησάμην εὐαγόραν, εἴ τις ἐστίν αἰσθησις τοῖς τελευτηκόσι περὶ τῶν ἐνθάδε γινομένων,

εὐμενῶς μὲν ἀποδέχεσθαι καί ταῦτα, καί χαίρειν ὄρωντα τήν τε περὶ 115r αὐτόν ἐπιμέλειαν καί τήν σὴν μεγαλοπρέπειαν.

πολύ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχειν, ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν,

εἴ τις δυνηθεῖη περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ καί τῶν κινδύνων ἀξίως διελθεῖν τῶν ἐκείνω πεπραγμένων.

εὐρήσομεν γάρ τοὺς φιλοτίμους, καί μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν. οὐ μόνον ἀντί τῶν τοιούτων ἐπαινέισθαι βουλομένους,

ἀλλ' ἀντί τοῦ ζῆν, ἀποθνήσκειν εὐκλεῶς αἰρουμένους,

καί μᾶλλον περὶ τῆς δόξης ἢ τοῦ βίου σπουδάζοντας,

καί πάντα ποιῶντας ὅπως 115v ἀθάνατον τήν περὶ αὐτῶν μνήμην καταλείψωσιν.

αἱ μὲν οὖν δαπάναι τῶν μὲν τοιούτων οὐδέν ἐξεργάζονται, τοῦ δέ πλούτου σημεῖον εἰσίν.

οἱ δέ περὶ τήν μουσικήν, καί τὰς ἄλλας ἀγωνίας ὄντες,

οἱ μὲν τὰς δυνάμεις αὐτῶν, οἱ δε τὰς τέχνας ἐπιδεξάμενοι

σφᾶς αὐτοὺς ἐντιμότερους κατέστησαν.

ὁ δέ λόγος, εἰ καλῶς διέλθοι τὰς ἐκείνου πράξεις

ἀείμνηστον ἂν τήν ἀρετὴν εὐαγόρου παρά πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειεν.

ἐχρῆν μὲν οὖν καί τοὺς ἄλλους 116r ἐπαινέειν τοὺς ἐφ' ἑαυτῶν ἀνδρας ἀγαθοὺς γεγεννημένους,

ἵνα οἱ τε δυνάμενοι τὰ τῶν πολλῶν ἔργα κοσμεῖν,

ἐν εἰδόσι ποιούμενοι, τοὺς λόγους ταῖς ἀληθείαις ἐχρῶντο περὶ αὐτῶν.

ἐγὼ ἐπειδὴ βλέπω ἐσένα ὦ νικόκλεις ὑιέ εὐαγόρα ὅτι τιμᾶς τό μνήμα τοῦ πατρός σου τοῦ
εὐαγόρα ὄχι μοναχά μέ τό πλήθος καί μέ τήν ὠραιότητα ἐκείνων ὅπου ἐπιτήθενται
ἐπάνω εἰς τόν τάφον τοῦ πατρός σου
ἀμή καί μέ ἀσματικήν τέχνην καί μέ ἀθλητικά(ς) ἀγῶνας ἀκόμη καί κοντά εἰς αὐτά τά
ἄνω εἰρημένα μέ ἀμίλλας ἀλόγων καί κατέργων
καί ὀρῶντα σε ὅτι δέν ἀφίνης καμμίαν ὑπεροχήν τῶν τέτοιων φιλοδωρημάτων
ἐνόμισα ὅτι ὁ πατήρ σου ὁ εὐαγόρας ἀνίσως ὑπ: εἰς τοὺς ἀποβιώσαντας. καμμία γνώσις
διά ἐκεῖνα ὅπου γίνονται ἐδῶ εἰς τόν κόσμον

ὅτι ἀποδέχεται εὐνοϊκῶς αὐτά τά δῶρα σου καί ὅτι χαίρεται ὅταν βλέπη τήν φροντίδα
ὅπου δεικνύεις διά τόν πατέρα σου καί διά τά ἐδικά σου ἔνδοξα ἔργα

ὅμως ἠγησάμην ὅτι ὁ πατήρ σου ὁμολογεῖ κατά πολλά ἀκόμη περισσοτέραν εὐχαριστίαν
παρά εἰς ὅλα τά ἄλλα φιλοδωρήματα

ἀνίσως τινάς ῥήτωρ ἤθελε ἠμπορέση νά ὀμιλήση πρεπόντως διά τά κατορθώματα αὐτοῦ
τοῦ πατρός σου καί (τάς) μάχας ἐκείν(ες) ὅπου ἔτελέσθησαν (ἀπό) αὐτόν τόν πατέρα σου

διότι θέλει εὐρωμεν τοὺς ἐπιθυμοῦντας τήν τιμήν καί τοὺς ἀνδρείους ἄνδρας
ὅτι ὄχι μοναχά θέλουσιν νά ἐπαινῶνται ἀντί διά αὐτά τά φιλοτιμήματα

ἀμή ὅτι προτιμοῦσι νά ἀποθνήσκωσιν μεγαλοπρεπῶς παρά νά ζῶσι εἰς τόνδε τόν βίον
καί περισσότερον ὅτι ἀγωνίζονται διά (το) καλόν ὄνομα παρά διά τήν ζωήν τους

καί εὐρησομεν αὐτούς ὅτι ποιοῦσι ὅλα τους τά ἔργα διά νά ἤθελε ἀφίσωσι εἰς τοὺς
μεταγενεστέρους παντοτεινόν ἐνθύμημα διά τόν ἑαυτόν τους
τά ἐξωδεύματα ὅπου κάμνης λοιπόν δέν προξενοῦσι (κάνένα) τῶν τοιούτων ἄνω
εἰρημένων τιμῶν ἀλλά τῆς παρουσίας σου εἶναι φανέρωσις

καί ἐκεῖνοι ὅπου καταγίνονται ἐπάνω εἰς τήν μουσικήν καί εἰς τά ἄλλα ἀγωνίσματα

ἄλλοι μέν ἀπό αὐτούς δηλ: οἱ παλαισταί τās ἱκανότητας ἐφανέρωσαν καί ἄλλοι δηλ: οἱ
περί τήν μουσικήν ὄντες ἐπειδὴ ἐπέδειξαν τās ἐπιτηδειότητας
ἐποίησαν τόν ἑαυτόν τους τοῦ λόγου τους ἐπισιμωτέρους
καί ὁ παρών ἐπιτάφιος λόγος ἀνίσως ἤθελε καθιστορήση λεπτομερῶς τά ἔργα ἐκείνου
τοῦ πατρός

ἤθελε ποιήσει ἀειμνημόνευτον εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς τήν ἐνάρετον ζωήν αὐτοῦ τοῦ
πατρός τοῦ εὐαγόρου
ἔπρεπε λοιπόν καί οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι ῥήτορες νά ἐπαινῶσι ἐκείνους τους ἀνοῦ'ς ὅπου
ὑπῆρξαν ἐνάρετοι εἰς τās ἐδικούς των χρόνους

ὅπως ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι ἄξιοι νά ἐπαινῶσι τās πράξεις τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν

μέ τό νά (συνειφερωσι) τους ἐπαινετικούς λόγους ἔμπροσθεν εἰς ἀκροατάς ὅπου
ἠξεύρουσι διά τās ἀρετάς τῶν ἐπαινουμένων [ὅτι] λέγουσι τήν ἀλήθειαν διά αὐτούς τοὺς

ἐγκωμιάζωμεν(ους)

οἱ τε νεώτεροι φιλοτιμοτέρως διέκειντο πρὸς τὴν ἀρετὴν

εἰδότες ὅτι τούτων εὐλογηθήσονται μᾶλλον, ὧν ἂν ἀμείνους σφᾶς αὐτοὺς παράσχωσι.

νῦν δε τις οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν ὅταν ὀρᾷ τούς μὲν περὶ τὰ τρωϊκά, τούς τ' ἐπέκεινα
γινομένους, ὑμνουμένους, καὶ τραγωδομένους,

ἑαυτὸν δέ προειδῆ, μηδ' ἂν ὑπερβάληται τὰς 116ν ἐκείνων ἀρετάς,
μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιοθησόμενον.

τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος,

ὧ τοῦτο μόνον πρόσεστιν ἀγαθόν,

ὅτι μέγιστον κακόν τοῖς ἔχουσιν ἐστίν.

οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥσθ' ἥδιον εὐλογουμένων ἀκούειν οὐς οὐκ ἴσασι,
εἰ γεγόνασι,

ἢ τι τούτων ὑφ' ὧν εὐπεπονθότες αὐτοῖ τυγχάνουσιν, ἀποδέχεσθαι.

οὐ μὴν δουλευτέον ἀλλὰ τῶν μὲν τοιούτων ἀμελητέον,

τούς δέ ἄλλους ἐθιστέον ἀκούειν περὶ ὧν καὶ λέγειν δικαιοτέρον ἐστίν.

117 ἰᾶλλως τ' ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐπιδόσεις ὀρῶμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν
ἄλλων ἀπάντων,

οὐ διὰ τούς ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τούς ἐπανορθοῦντας

καὶ τολμῶντας. αἰεὶ τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἔχοντων

οἶδα μὲν οὖν, ὅτι χαλαιπὸν ἐστίν, ὃ μέλλω ποιεῖν

ἀνδρὸς ἀρετὴν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν.

σημεῖον δέ μέγιστον.

περὶ μὲν γὰρ ἄλλ(ο)ν πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λέγειν τολμῶσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν
ὄντες.

περὶ δέ τῶν τοιούτων οὐδεὶς πώποτε αὐτῶν συγράφειν ἐπεχείρησε.

καὶ πολλὴν αὐτοῖς ἔχω συγγνώμην.

117ν τοῖς μὲν γὰρ ποιηταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι.

καί οἱ νέοι προθυμοτέρως ἤθελε φέρωνται εἰς τήν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς

μέ τό νά ἡξεύρωσι πῶς θέλει ἐγκωμιασθῶσι περισσότερο ἀπό ἐκείνους τούς ἐπαινομένους ἀπό τους ὁποίους ἤθελε κάμνωσι τόν ἑαυτόν τους ἀνωτέρους κατά την ἀρετήν

ἀλλά ποῖος δέν ἤθελεν λυπηθῆ τῶρα την σήμερον ὅποταν βλέπη ἐκείνους ὅπου ὑπήρξαν εἰς τόν καιρόν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου καί εἰς τους γενομένους ἀρχαιώτερον ὅτι ὕμνου(ν)ται καί ὅτι μνημονεύονται

καί τόν ἑαυτόν του [όταν] ἤθελε προκαταλάβη καί ἀνίσως ἤθελε ξεπεράση ἐκείνων τῶν παλαιῶν ἐγκωμιαζομένων κατά τάς ἐναρέτους πράξεις

[ὅτι] καμμίαν φοράν δέν θέλει ἀξιωθῆ τούς τοιούτους ἐπαίνοους

καί αἰτία αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων δηλ: τό μή ἐπαινεῖν τούς παρόντας ἀλλά τούς παλαιούς εἶναι ἡ ζηλοτυπία

εἰς τόν ὁποῖον φθόνον αὐτό μοναχά εἶναι τό καλόν

πως εἶναι μεγίστη ζημία εἰς ἐκείνους ὅπου ἔχουσι αὐτόν τόν φθόνον

διότι μερικοί ἄνοι τόσον πολλά πονηρῶς διάκεινται ὥστε ἐπιθυμητότερον ἀκούουσιν ὅταν ἐγκωμιάζωνται ἐκεῖνοι τούς ὁποίους δέν γινώσκουσι ἀνίσως ὑπήρξαν ἐπαινετοί παρά (ὅπου ἀκροάζονται) κανένα ἐπαινούμενο πραγμα ἐκείνων τῶν ἀνῶ'ν ἀπό τούς ὁποίους αὐτοί οἱ ἴδιοι εὐεργετίθησαν

ὁμως δέν πρέπει νά μιμοῦνται τούς τέτοιους φθονερούς ἀνοῦ'ς ἀμή πρέπει νά καταφρονοῦσιν (αὐτούς)

καί τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς πρέπει νά συνηθίζωσι νά ἀκούουσι νά λέγωσιν ἐκεῖνα τό ὁποῖα πρεποδέστερον εἶναι (να ἀκούουσι καί να λέγουσι)

καί κατά ἄλλον τρόπον ἐπειδή βλέπωμεν τάς τελειώτητας καί τῶν τεχνῶν καί τῶν ἄλλων θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ὅτι φθάνουσι εἰς αὐξησιν

ὄχι διά αἰτίαν ἐκείνων ὅπου ἐμμένουσι τά συνηθισμένα διωρισμένα ἀμή ὀρῶμεν τάς ἐπιδόσεις γιγνομένας διά μέσου ἐκείνων ὅπου διορθώνουσι [τα καθεστῶτα]

καί ὅπου τολμῶσι πάντοτε νά ἀποβάλλωσι κανένα πρᾶγμα (ἀπό) ἐκεῖνα ὅπου δέν εὐρίσκονται ὀρθῶς

ἐγῶ ἡξεύρω λοιπόν πῶς εἶναι δύσκολον ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἔχω σκοπόν νά ποιήσω

τό νά ἐκθιάζω διά μέσου ἐγκωμιαστικῶν λόγων τάς ἐναρέτους πρᾶξεις ἑνός ἀνοῦ δηλ: τοῦ εὐαγόρου

καί σαφεστάτη φανερωσις τῆς δυσκολίας (εἶναι το ἐξῆς)

διότι διά ἄλλας πολλάς ὑποθέσεις διά ἄλλα πολλά πράγματα καί πολυποικίλα ἐπιχειροῦνται νά ὀμιλῶσι ἐκεῖνοι ὅπου ἐνασχολοῦνται ἐπάνω εἰς τήν θεωρίαν τῆς φιλοσοφίας δηλ: οἱ φιλόσοφοι

ὁμως διά τάς ἐγκωμίας κανένας ἀπό αὐτούς τούς φιλοσόφους δέν ἐτόλμ...καμμίαν φοράν νά συγγράψη

καί περισσῆν συμπάθειαν ὁμολογῶ εἰς αὐτούς τούς φιλοσόφους

διότι τούς στοιχοργούς περισσοί ὠραῖσμοί τῆς ποιήσεως ἐπετράπησαν

καί γάρ πλησιάζοντας τοῖς ἀνοῖ'ς τούς θεούς οἷόν τ' αὐτοῖς ἔστι ποιῆσαι, καί
διαλεγόμενους, καί συναγωνιζομένους οἷς ἄν βουληθῶσι.

καί περί τούτων δηλώσαι μή μόνον τεταγμένοις ὀνόμασιν,

ἀλλά τὰ μέν ξένοις, τὰ δε καινεῖς, τὰ δέ μεταφοραῖς.

καί μηδέν παραλιπεῖν, ἀλλά πᾶσι τοῖς εἶδεσι διαποικίλαι τήν ποιήσιν.

τοῖς δε περί τούς λόγους οὐδέν ἔξεστι τῶν τοιούτων.

ἀλλ' ἀποτόμως καί τῶν ὀνομάτων τοῖς πολιτικοῖς, καί τῶν ἐνθυμημάτων αὐτάς τὰς
πράξεις ἀναγκαῖον 118f ἔστι χρῆσθαι.

πρός δέ τούτοις οἱ μέν μετά μέτρων καί ῥυθμῶν ἅπαντα ποιοῦσιν,

οἱ δ' οὐδενός τούτων κοινονοῦσιν.

ἅ τοσαύτην ἔχη χάριν, ὡς ἄν καί τῇ λέξει, καί τοῖς ἐνθυμήμασιν ἔχη κακῶς

ὅμως ταῖ γε εὐρυθμίαις, καί ταῖς συμμετρίαις ψυχαγωγῶσι τούς ἀκούοντας.

καταμάθοι δ' ἄν τις ἐκεῖθεν τήν δύναμιν αὐτῶν.

ἦν γάρ τις τῶν ποιημάτων τῶν εὐδοκιμούντων τὰ μέν ὀνόματα καί τὰς διανοίας
καταλίπη,

τό δε μέτρον διαλύση, φανήσεται πολὺ καταδεέστερα τοῖς δόξης, ἧς νῦν ἔχομεν περί
αὐτῶν.

ὅμως 118v δέ καίπερ τοσοῦτον πλεονεκτούσης τοῖς ποιήσεως,

οὐκ ὀκνητέον, ἀλλ' ἀποπειρατέον ἐστί τῶν λόγων, εἰ καί οὔτοι δυνήσονται τούς ἀγαθοῦς
ἄνδρας εὖ λέγειν

μηδέν χειρόν τῶν ἐν ταῖς ᾠδαῖς καί τοῖς μέτροις ἐγκωμιαζόντων.

Πρῶτον μέν οὖν περί

τῆς φύσεως τῆς εὐαγόρου, καί τίνων ἦν ἀπόγονος,

εἰ καί οἱ πολλοί προεπίστανται, δοκεῖ μοι πρό

πειν καί ἐμέ τῶν ἄλλων ἕνεκα διελθεῖν

περί αὐτῶν. ἵνα πάντες εἰδῶσιν ὅτι καλλίστων

αὐτῶ καί μεγίστων παραδειγμάτων καταλειφθέν

119r των, οὐδέν καταδεέστερον ἑαυτόν ἐκείνον παρέσχεν.

ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν εἰς αὐτούς τούς ποιητάς νά ποιήσωσι διαστοίχων τούς θς' ὅτι
πλησιάζουσι εἰς τούς ἀνοῦ'ς καί ὅτι διαλέγονται καί ὅτι συμμαχονται μέ ἐκείνους τούς
ἀνοῦ'ς μέ τούς ὁποίους ἤθελε ἀγαπῶσι
καί εἶναι ἄδεια εἰς αὐτούς νά εἰπωσι διά αὐτούς τούς θς' καί ἀνοῦ'ς ὄχι μονάχα μέ λέξεις
συνηθισμένας
ἀμή εἶναι δυνατόν εἰς αὐτούς νά δηλώσωσι περί τῶν θεῶν ἄλλοτε μέν ὀνόματα ἀσυνήθη
καί ἄλλοτε μέ καινούργια καί ἄλλοτε μετατροπᾶς τῶν λέξεων
καί εἶναι ἄδειαν εἰς αὐτούς καμμίαν λέξην νά μήν παραλίψωσι ἀμή εἶναι ἄδεια εἰς
αὐτούς μέ ὅλους τούς τρόπους τῶν λόγων νά στολίζωσι τά ποιήματά των
ἀλλά ἐν εἰς ἐκείνους ὅπου καταγίνονται ἐνασχολοῦνται ἐπάνω εἰς τούς ἐπαινετικούς
ῥητορικούς λόγους κἀνένα ἀπό τά τέτοια ἄνω εἰρημένα δέν εἶναι συγκεχωρημένων
ἀμή εἶναι εἰς αὐτούς ἀνάγκη νά μεταχειρίζονται ἀπαρακαλύπτως καί τά(ς) λέξεις τᾶς
τεταμμένας καί τά νοήματα ὅπου θεωροῦνται εἰς αὐτά τά ἔργα ὅπου ἔχουσι οἱ
ἐπαινούμενοι
καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα οἱ ποιηταί συν(ε)φαίνουσι ὅλα τά ποιήματα μέ
μέτρα καί μέ ῥιθμούς
οἱ δέ ῥήτορες ἀπό αὐτά τά μέτρα καί ῥυθμούς δέν μεταχειρίζονται κἀνένα

τά ὅποια μέτρα καί οἱ ῥυθμοί τόσην πολλήν ἔχουσι γλυκύτητα ὅπου καί ἀνίσως κατά τᾶς
λέξεις καί κατά τά νοήματα ἤθελεν εὐρίσκονται ἐσφαλμένως

μέ ὅλον τοῦτο μέ τᾶς εὐρυθμίας καί μέ τᾶς συμμετρίας παρηγοροῦσι τούς ἀκροατάς
καί ἤθελε τινάς καταλάβη τήν ἰσχύν αὐτῶν τῶν ποιημάτων [ἀπό] τούτου τοῦ ἔξης

διότι ἀνίσως τινάς ἤθελε ἀφίση ἀμεταβλήτως τᾶς λέξεις καί τά νοήματα τῶν
στοιχουρημάτων τῶν ἐπαινουμένων

καί ἀνίσως τό ποιητικόν μέτρον ἤθελε χαλάση θέλει φανῶσι λίαν κατά πολλά
ὑποδεέστερα ἀπό τήν δόξαν ὑπό τήν ὁποίαν τώρα κεκτήμεθα διά αὐτά τά ποιήματα

ἀγκαλά μέ ὅλον τοῦτο κατά τόσον πολλά ὑπερτερεῖ ἡ ποίησις τῆς παιζογραφικῆς

δέν πρέπει νά ἀμελῶμεν ἀμή πρέπει νά δοκιμάζομεν τούς παιζογραφικούς ῥητορικούς
λόγους ἀνίσως καί αὐτοί οἱ λόγοι ἤθελε ἠμπορέσωσιν νά ἐπαινεσωσι τούς ἐναρέτους
ἄνδρας

οὐδαμῶς ὀλιγώτερον ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐγκωμιάζουσι τούς ἀγαθοὺς ἄνδρας μέ τᾶς
ῥήματα καί μέ τά μέτρα

στ: χωρίς παράφραση

ὁμολογεῖται μὲν γὰρ τοὺς ἀπὸ διὸς εὐγενεστάτους
τῶν ἡμιθέων εἶναι. τούτων δ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ὅστις
οὐκ ἂν αἰακίδας προκρίνειεν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς
ἄλλοις γένεσιν εὐρήσομεν τοὺς ἀποβάλλοντας, τοὺς
δέ καταδεεστέρους ὄντας. οὗτοι δὲ ἅπαντες, ὀνο-
μαστότατοι τῶν καθ' ἑαυτοὺς γεγόνασιν. τοῦτο μὲν
γὰρ αἰακός ὁ διὸς μὲν ἔγκονος, τοῦ δὲ γένους
τοῦ τευκριδρῶν πρόγονος τοσοῦτον διήνεγκεν,
ὥστε γενομένων ἀυχμῶν ἐν τοῖς ἔλλησι, καί
πολλῶν ἀνῶ' ἢ διαφθαρέντων, ἐπειδὴ τό μέγεθος
τῆς συμφορᾶς ὑπερέβαλεν, ἦλθον οἱ προεστῶτες
τῶν πόλεων ἰκετεύοντες αὐτόν, νομίζοντες διὰ
τῆς εὐγενείας καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς ἐκείνου τάχιστ' ἂν
εὐρέσθαι παρά τῶν θεῶν τῶν παρόντων κακῶν
ἀπαλλαγὴν. σωθέντες δὲ καὶ τυχόντες ἀπάντων ὧν
ἐδεήθησαν, ἱερόν ἐν αἰγίνῃ κατεστήσαντο κοινόν τῶν
ἐλλήνων, οὗπερ ἐκεῖνος ἐποίησατο τὴν εὐχήν. καί
καθ' ἐκεῖνον μὲν τὸν χρόνον, ἕως ἦν μεθ' ἀνῶ' ἢ μετὰ
καλλίστης δόξης ὧν διετέλεσεν. ἐπειδὴ δὲ μετήλαξε
120r τὸν βίον λέγεται παρά πλούτωνι καὶ κόρη, τιμᾶς με-
γίστας ἔχων, παρεδρεύειν ἐκείνοις, τούτου δὲ πάντες
ἦσαν τελαμών καὶ πηλεύς, ὧν ὁ μὲν ἕτερος μεθ' ἧρα
κλέους ἐπὶ λαομέδοντα στρατευσάμενος, τῶν ἀριστείων
ἔτυχε. πηλεύς δ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς κενταύρους ἀ-
ριστεύσας, καὶ κατὰ πολλοὺς ἄλλους κινδύνους εὐδοκιμή-
σας, θέτιδι, τῇ νηρέως, θνητός ὧν ἀθανάτῳ συνώ-
κησε, καὶ μόνου τούτου φασὶ τῶν προγεγενημένων
ὑπὸ θεῶν ἐν τοῖς γάμοις ὑ(πέ)ναιον ἀσθῆναι. τούτων
120v ἐγεννήθη, πηλέως δ' ἀχιλλεύς. οἱ μέγιστον καὶ σαφέστα-
τόν ἔλ γchon τῆς αὐτῶν ἀρετῆς. οὐ γὰρ ἐν
ταῖς αὐτῶν πόλεσιν ἐστράτευσαν μόνον, οὐδέ ἐν
τοῖς τόποις ἐν οἷς κατῴκουν. ἀλλὰ στρατείας τοῖς ἔλλησιν
ἐπὶ τοὺς βαρβάρους γινομένης, καὶ πολλῶν μὲν ἑκα-
τέρωθεν ἀθροισθέντων, οὐδενός δὲ τῶν ὀνομαστῶν
ἀπολειφθέντος, ἐν τούτοις τοῖς κινδύνοις ἀχιλλεύς
μὲν ἀπάντων διήνεγκεν, αἴας δὲ μετ' ἐκεῖνον
ἀρίστευσε.

Τεῦκρος δὲ τῆς τε τούτων συγκενείας ἄξιος,

καὶ τῶν ἄλλων οὐδενός χειρὸν

121r ἐπειδὴ τρία συνεξεῖλεν, ἀφικόμενος εἰς κύπρον, σαλαμῖνά τε κατῴκησεν,

ὁμώνυμον ποιήσας τῆς πρότερον αὐτῷ πατρίδος οὔσης,

καὶ τό γένος τό νῦν βασιλεῦον κατέλιπε.

τά μὲν οὖν ἐξ' ἀρχῆς εὐαγόρα παρά τῶν προγόνων ὑπάρξαντα τηλικαῦτα τό μέγεθος
ἔστι.

τοῦτον δε τὸν τρόπον τῆς πόλεως οἰκισθείσης, κατὰ μὲν ἀρχᾶς οἱ γεγονότες ἀπὸ
τεύκρου, τὴν βασιλείαν εἶχον.

χρόνω δέ ὕστερον ἀφικόμενος ἐκ φοινίκης ἀνήρ φυγᾶς,

ὁ Τεῦκρος τῆς γενεᾶς αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων τοῦ τε αἴαντος καί ἀχιλλέος ἐπιτήδειος
καί δέν ἔγινεν ὑποδεέστερος κἀνεὸς ἀπὸ τούς ἄλλους ὀνομαστούς
ἀφ' οὗ τὴν τρωάδα ἠφάνησεν μαζύ μέ τούς ἄλλους ἔλληνας ἐπῆγε εἰς τὴν νῆσον κύπρον
καί ἐκατοίκησεν εἰς τὴν σαλαμίνα
καί ἐποίησεν αὐτὴν νά ἔχη τὴν ὀμ(ί)αν ὀνομασίαν μέ τὴν προσητέρα πατρῆς δηλ:
ὀνόμασεν αὐτὴν σαλαμίνα ἣτις ὑπῆρχε καί ἦτον πατρίδα ἐνεγκ(ου)μένη*αὐτόν τόν
τεῦκρον

[καί] ἄφισεν τὴν γενεάν ὅπου βασιλεύει τώρα τὴν σήμερα εἰς τὴν σαλαμίνα
κατ' ἀρχᾶς λοιπόν τόσον μεγάλα κατὰ τό μεγαλεῖον εἶναι ἐκεῖνα τά πλεονεκτήματα
ἅτινα ὑπῆρξαν ἀπὸ τούς προγόνους εἰς τόν εὐαγόρα
καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον καθ' ὃν ἔφημεν ἀνωτέρω ἢ πόλις σαλαμίνα ἀφ' οὗ

ἐκατοικήθη κατά τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν τοῦ τεύκρου γεναιάν τὴν ἐξουσίαν ἀπελάμβανον
καί μετὰ ταῦτα μέ τόν καιρόν ἐπέιγε εἰς τὴν σαλαμίνα ἀπὸ τὴν πόλιν φοινήκην ἕνας
ἄνδ' ὡς δραπέτης

καί πιστευθεῖς ὑπὸ τοῦ βασιλεύοντος τότε, καί δυναστείας μεγάλας 121νλαβών,

οὐ χάριν ἔσχε τούτων. ἀλλὰ κακός μὲν γινόμενος περὶ τόν ὑποδεξάμενον,

δεινός δε πρός τό πλεονεκτῆσαι, τόν μὲν εὐεργέτην ἐξέβαλεν

αὐτός δε τὴν βασιλείαν κατέσχευ.

ἀπιστῶν δέ τοῖς πεπραγμένοις καί βουλόμενος ἀσφαλῶς καταθέσθαι τά περὶ αὐτόν,

τὴν τε πόλιν ἐξεβαρβάρωσε, καί τὴν νῆσον ὅλην βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ κατεδούλωσεν.

οὕτω δε τῶν πραγμάτων καθεστώτων, εὐαγόρας γίνεταί,

περὶ οὗ τὰς μὲν φήμας, καί τὰς μαντείας, καί τὰς ὄψεις, τὰς ἐν τοῖς 122r ὕπνοις
γενομένας

ἐξ' ὧν μείζων ἂν φανείη γεγονώς ἢ κατὰ ἄνθρωπον,

αἰροῦμαι καταλιπεῖν, οὐκ ἀπιστῶν τοῖς λεγομένοις,

ἀλλ' ἵνα πᾶσι ποιήσω φανερόν, ὅτι τοσοῦτον δέω πλασάμενος εἰπεῖν τι περὶ τῶν ἐκείνῳ
πεπραγμένων,

ὥστε καί τῶν ὑπαρχόντων ἀφήμι τά τοιαῦτα, περὶ ὧν ὀλίγοι τινές ἐπίστανται, καί μη
πάντες οἱ πολῖται συνίσασιν.

ἄρξομαι δέ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων λέγειν περὶ αὐτοῦ.

παῖς μὲν γάρ ὧν ἔσχε κάλλος καί ῥώμην καί σωφροσύνην

ἄπερ τῶν ἀγαθῶν πρεπωδέστατα τοῖς τηλικούτοις ἐστί.

122νκαί τούτων ἄντις μάρτυρας ποιήσαιτο,

τῆς μὲν σωφροσύνης τούς συμπαιδευθέντας τῶν πολιτῶν, τοῦ δέ κάλλους ἅπαντες τούς
ιδόντας,

τῆς δέ ῥώμης τούς ἀγῶνας, ἐν οἷς ἐκεῖνος τῶν ἡλικιωτῶν ἐκρατιστευσεν.

ἀνδρὶ δέ γενομένῳ ταῦτα τε πάντα συνηυξήθη,

καί πρός τούτοις ἀνδρεία προσεγένετο καί σοφία, καί δικαιοσύνη,

καί ταῦτα οὐ μέσως, οὐδέ ὥσπερ ἐν ἑτέροις τισίν, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν πρός ὑπερβολήν.

τοσοῦτον γάρ καί ταῖς τοῦ σώματος, καί ταῖς τῆς ψυχῆς ἀρεταῖς διήνεγκεν,

ὥσθ' 123r ὅποτε μὲν αὐτόν ὄρῳεν οἱ τότε βασιλεύοντες,

καί μέ ὅλον ὁποῦ ἐπιστεύθη ἀπό ἐκεῖνο(ς) ὁποῦ ἐβασίλευεν ἐκεῖνον τόν καιρόν εἰς τήν
σαλαμῆναν καί ἀξιώματα μεγάλα ἔλαβεν
δέν ἐπρόσφερεν διά αὐτά τά ἀξιώματα εὐχαριστίαν ἀμή ἀχάριστος ὑπῆρξεν εἰς ἐκεῖνον
ὁποῦ ἐτίμησεν αὐτόν
καί ἐπιτήδειος εἰς τό νά ἀρπάξῃ τά τῶν ἄλλων καί ἐξώρισεν τόν ἀγαθοποιητήν

καί τήν ἐξουσίαν κατεκρατησεν αὐτός ὁ φυγάς

καί ἐπειδή εἶχε ἀμφιβολίαν διά ἐκεῖνα ὁποῦ ἐτελέσθησαν παρ' αὐτοῦ καί ἐβούλετο
σηγουρῶς νά κυβερνήσῃ τήν βασιλείαν του

ὄλην τήν πόλιν τήν σαλαμίνα ἐγέμισεν ἀπό βαρβάρους καί ὄλην τήν νῆσον κύπρον
ὑποτελή ἐποίησεν εἰς τόν μεγάλο βασιλέα τῆς περσίας ξέρξην
καί ὅταν αἱ ὑποθέσεις τῆς σαλαμίνας τέτοια λογιῆς διέκειντο γεννᾶται [ὁ] φημιζόμενος
παρ' ἡμῶν εὐαγόρας
διά τόν ὁποῖον εὐαγόρας τās προφητείας καί τούς χρησμούς καί τά ὀράματα ἄτινα
ἐφάνησαν εἰς τόν ὑπνον τῶν γεννητορῶν του
ἀπό τās ὁποίας ὄψεις ἤθελε φανῆ ὅτι ὑπῆρξεν ὑπερφυέστερος κατά τήν φύσιν τῶν ἀνῶ'ν
προτιμῶ νά ἀποσιωπήσω (ουχι) ὅτι δέν ἔχω πίστιν εἰς τά προρηθέντα διά τόν εὐαγόρα

ἀμή διά (να) κάμω σαφές εἰς ὅλους τούς ἀνοῦ'ς πῶς τόσον πολλά ἀπέχω [του] νά εἰπῶ
κάνένα πλεονέκ(τημα) ψευδῶς ἀπό ἐκεῖνα ὁποῦ ἐπράχθησαν ἀπό ἐκεῖνον τον εὐαγόρα

ὥστε ἀπό ἐκεῖνα ὁποῦ εὐρίσκονται εἰς αὐτόν τον εὐαγόρα (ἀφίνω) ἀνεκδιήγητα τά
κατορθώματα διά τά ὁποῖα μερικοί εὐάριθμοι γινόσκουσι καί δέν ἤξεύρουσι ὅλοι οἱ
πολίται πατριδ(ος) αὐτοῦ
καί θέλει κάμω ἀρχήν νά ὀμιλῶ διά αὐτόν τόν εὐαγόρα ἀπό ἐκεῖνα ὁποῦ εἶναι γνωστά
τοῖς πᾶσι
ὅταν ἦττον παιδ(εῖ)ον ἤχε εὐμορφίαν καί ἀνδρείαν καί ἐγκράτειαν τῶν ἀτάκτων
ἐπιθυμιῶν
τά ὁποῖα αὐτά τά προτερήματα εἶναι καταλληλῶτατα εἰς τούς τοιούτους νέους

καί αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν τοῦ εὐαγόρα ἤθελε τινάς ποιήσῃ βεβαιοτάς
τῆς ἐγκρατείας τούς πολίτας ἐκεῖνους ὁποῦ συνεπαιδεύθησαν μέ αὐτόν
καί τῆς καλλονῆς ποιήσαιτο μάρτυρας ὅλους ἐκεῖνους ὁποῦ ἐθεάσαντο αὐτόν
καί τῆς ἀνδρείας ποιήσετο μάρτυρας τά ἀγωνίσματα τά ὁποῖα ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας ἀπό
ὅλους τούς ὀμοχρόνους ἠρήστευσεν
καί ὅταν ἔγιναν ἄνδρας ἐπέδωσεν εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα ὅλα ἐκεῖνα τά ἀγαθά
προτερήματα
καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἐπεδώθη εἰς αὐτόν μεγαλωψυχίαν καί ἰδισις τῶν
ὄντων καί φύλαξις τοῦ δικαίου
καί αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἀγαθά οὐ προσεγένετο εἰς αὐτόν ὀλιγοστώς μήτε καθῶς
ἀκολουθεῖ εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς ἀμή κάθε ἓνα ἀπό αὐτά τά ἀγαθά προσεγένετο μετά
πλεονασμοῦ
διότι ὁ εὐαγόρας τόσον πολλά ἦτ(ων) ἀνώτερος τῶν ἄλλων καί κατά τās τοῦ σώματος
(καί) κατά τās τῆς ψυχῆς ἀρετάς

ὥστε ὁπόταν ἤθελε ἴδωσι αὐτόν τόν εὐαγόραν ἐκεῖνοι ὁποῦ ἐβασίλευον εἰς τήν κύπρον

ἐκεῖνον τόν καιρόν

καί πλήττεσθαι καί φοβεῖσθαι περί τῆς ἀρχῆς, ἠγούμενους οὐχ οἴοντ' εἶναι τον τοιοῦτον τήν φύσιν ἐν ιδιώτου μέρει διαγαγεῖν.

ὅποτε δ' εἰς τούς τρόπους ἀποβλέψαιεν, οὕτω σφόδρα πιστεύειν ὥστε καί εἴ τις ἄλλος τολμῶη περί αὐτούς ἐξαμαρτάνειν, νομίζειν εὐαγόραν αὐτοῖς ἔσσεσθαι βοηθόν.

καί τοσοῦτον τῆς δόξης παραλαττούσης, οὐδέτέρου τούτων ἐψεύσθησαν.

οὔτε γάρ ιδιώτης ὦν(κα)τέλεσεν. οὔτε περί 123ν ἐκείνους ἀξήμαρτεν.

ἀλλά τοσαύτην ὁ δαίμων ἔσχεν αὐτοῦ πρόνοιαν, ὅπως καλῶς λήψεται τήν βασιλείαν, ὥσθ' ὅσα μὲν ἀναγκαῖον ἦν παρασκευασθῆναι δι' ἀσεβείας, ταῦτα μὲν ἕτερος ἔπραξεν, ἐξ' ὧν δ' οἶον τ' ἦν ὀσίως καί δικαίως λαβεῖν τήν ἀρχήν, εὐαγόραν διεφύλαξεν.

εἰς γάρ τῶν δυναστευόντων ἐπιβουλεύσας, τόν τε τύραννον ἀπέκτ(η)νε, καί συλλαβεῖν εὐαγόραν ἐπεχείρησεν,

ἠγούμενος οὐ δυνήσεσθαι κατασχεῖν τήν ἀρχήν, εἰ μὴ κἀκεῖνον ἐκποδῶν 124r ποιήσειε.

διαφυγῶν δε (τῶν) κίνδυνον, καί σωθεῖς εἰς σόλους τῆς κιλικίας,

οὐ τήν αὐτήν γνώμην ἔσχε τοῖς ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς περιπίπτουσιν.

οἱ μὲν γάρ ἄλλοι, κἄν ἐκ τῆς τυραννίδος ἐκπεσωσι, διά τὰς παρούσας τύχας, ταπεινοτέρας τὰς ψυχὰς ἔχουσιν.

ἐκεῖνος δέ εἰς τοσοῦτο μεγαλοφροσύνης ἤλθεν, ὥστε τόν ἄλλο χρόνον ιδιώτης ὦν.

ἐπειδή φυγεῖν ἠναγκάσθη τυραννεῖν φήθη δεῖν.

καί τούς μὲν πλάνους τούς φυγοδικούς, καί τό δι' ἑτέρων ζητεῖν. 124v τήν κάθοδον καί θεραπεύειν τούς σαντοῦ χεῖρους, ὑπερεῖδε.

λαβῶν δέ ταύτην τήν ἀφορμήν, ἦν περὶ χρῆ τούς εὐσεβεῖν βουλομένους,

ἀμύνεσθαι, καί μὴ προτέρους ὑπάρχειν,

ἔξεπλήττοντο καί ἐφοβοῦντο διά τήν βασιλείαν τους ἐπειδή ἐνόμιζον ὅτι δέν εἶναι δυνατόν ὁ τέτοιος θαυμαστός κατά τά φυσικά ιδιώματα νά ἀπερνάση τήν ζωήν του εἰς τάξιν ιδιωρίθμονος δηλ: ἄνευ ἀξιώματος ὁπόταν ἤθελε βλέψωσι εἰς τήν καλήν του γνώμην τόσον λίαν κατά πολλά ἐπίστευον (αὐτόν)

ὥστε καί ὅποιος ἄλλος ἐχθρός ἤθελε τολμησῆ νά φανῆ ἐπίβουλος εἰς αὐτούς τούς βασιλεῖς ἐλογίαζον αὐτόν τόν εὐαγόραν ὅτι θέλει ὑπάρξῃ σύμμαχος εἰς αὐτούς τούς βασιλεῖς

καί μέ ὅλον ὁποῦ ἡ ὑπόληψις ἦν εἶχον εἰς αὐτόν τόσον πολλά διέφερον δέν ἐψεύσθησαν (σε) κἀνένα ἀπό τά δύο αὐτά δηλ: ἄμφω ἠλήθευσαν διότι μήτε ἀπέρασε τήν ζωήν του [ως] ιδιωρίθμων δηλ: ἄνευ ἀξιώματος μήτε εἰς ἐκείνους τούς βασιλεῖς ἔγινεν ἐπίβουλος

ἀμή ὁ θεός εἶχεν αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρα τόσην μέριμναν τίνι τρόπῳ ἤθελε λάβῃ τήν ἐξουσίαν μετά δικαιοσύνης

ὥστε ὁπόσα χρεῖῳδες ἦττον νά παρασκευασθῶσιν μέ ἀσέβειαν ἐκεῖνα τά ἔργα ἄλλος ἄνδ' ἔποίησεν

καί ὁ θεός διεφύλαξεν τόν εὐαγόρα εἰς ἐκεῖνα τά μέσα διά μέσου τῶν ὁποῖων εἶναι δυνατόν ἀγίως καί ἐνόμως νά λάβῃ τήν ἐξουσίαν

διότι ἕνας ἀπό τούς ἄρχοντας ἔγινεν ἐπίβουλος καί ἐφώνευσεν τόν βασιλέα τῆς κύπρου καί τόν εὐαγόραν ἠθέλησε νά συλλάβῃ

ἐπειδή ἐνόμιζε ὅτι (δεν θα) ἤμπορέσῃ φυλάξῃ ἕως τέλους τήν βασιλείαν ἀνίσως καί ἐκεῖνον τόν εὐαγόραν (δεν) ἤθελε ποιῆσῃ πόρρω μακράν δέν ἤθελε ἐκβάλλῃ ἐκ τοῦ μέσου δηλ: ἀνίσως δέν ἤθελε φωνεύσῃ καί ὁ εὐαγόρας ἀφ' οὗ ἀπέδρασεν (την) ἐπιβουλήν τοῦ θανάτου καί ἐσόθη ἐπειγόν εἰς τήν πόλιν τήν καλουμένην σόλους τῆς κυκκίας δέν εἶχε τήν ἰδίαν προαιρεσίαν μέ ἐκείνους ὁποῦ ἔρχονται εἰς τέτοιας συμφοράς διότι οἱ ἄλλοι ἄνοι καί ἀνίσως ἀπό τήν βασιλίαν ἤθελε ἐξωρισθῶσιν διά τās συμφοράς τās ἐνεστῶσας κέκτηνται τās καρδίας του πεφοβησμένας

ὅμως ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας εἰς τόσην μεγαλοψυχίαν ἔφθασεν ὥστε μέ ὅλον ὁποῦ ὑπῆρχε καί ἄνευ ἀξιώματος ἦττον κατά τόν ἄλλον καιρόν τῆς ζωῆς του(ς) (ἐπειδή) ἐβιάσθη νά ἀπομακρ(η)θῇ τῆς πατρίδος ἐνόμισε ὅτι πρέπει νά λάβῃ τήν ἐξουσίαν

ἐκαταφρονῆσεν τούς φυγάδας καί τούς πλανωμένους ἔνθεν κακεῖθεν καί τό νά ζητῇ τήν κατάβασιν εἰς τήν πατρίδα του διά μέσου ἄλλων ἀνῶ'ν καί τό θεραπεύῃ τούς ἀπό τόν ἑαυτόν του ὑποδεεστέρους καί ἐδράξατο αὐτήν τήν ἀφορμήν τόν ὅποιον πρέπει νά λάβῃ ἐκεῖνοι ὁποῦ βουλονται νά φυλάττωσι τήν δικαιοσύνην

εἰς τό νά ἀμύνονται τούς ἐχθρούς των καί νά μὴν γίνονται [δηλ] ἄρχονται ἀδίκων χειρῶν πρότεροι

καί προελόμενος, ἢ κατορθώσας τυραννεῖν, ἢ διαμαρτῶν ἀποθανεῖν

παρακαλέσας ἀνοῦ'ς, (ὡς οἱ πλείστοι λέγουσι) περὶ πενήκοντα,

μετὰ τούτων παρεσκευάζετο ποιῆσθαι τὴν κάθοδον.

ὄθεν καί μάλιστ' ἄντις τὴν φύσιν τὴν ἐκείνου, καί τὴν δόξαν, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς ἄλλοις θεωρήσειε.

μέλλωντε γὰρ πλεῖν μετὰ 125r τοσοῦτον ἐπὶ τηλικαύτην πρᾶξιν τό μέγεθος, καί πάντων τῶν δεινῶν πλησίον ὄντων,

οὐτ' ἐκείνος ἠθύμησεν, οὔτε τῶν παρακληθέντων οὐδεὶς ἀποστήναι τῶν κινδύνων ἠξίωσεν.

ἀλλ'οἱ μὲν ὥσπερ θεῶ συνακολουθήσαντες ἅπαντες τοῖς ὁμολογημένοις.

ὁ δε, ὥσπερ εἰ στρατόπεδον ἔχων κρεῖττον τῶν ἀντιπάλων, ἢ προειδώς τό συμβυσόμενον, οὕτω διέκειτο τὴν γνώμην.

δῆλον δ' ἐκ τῶν ἔργων.

ἀποβάς γὰρ εἴη τὴν νῆσον, οὐχ ἠγήσατο δεῖν χωρίον^{125v} ἐχυρόν καταλαβών,

καί τό σῶμα ἐπ' ἀσφαλείᾳ καταστήσας,

περιῦδειν, εἴτινες αὐτῶ τῶν πολιτῶν βοηθήσουσιν.

ἀλλ' εὐθύς, ὥσπερ εἶχε, ταύτης τῆς νυκτός, διελὼν τοῦ τείχους πυλίδα,

καί ταύτη τούς μεθ' ἑαυτοῦ διαγωγών, προσέλαβε πρὸς τό βασίλειον.

καί τούς φόβους τῶν ἄλλων, καί τὰς παρακελεύσεις τὰς ἐκείνου, τι δεῖ λέγοντα διατρίβειν,

γενομένων δ' αὐτῶ, τῶν μὲν περὶ 126r τόν τύραννον ἀνταγωνιστῶν, τῶν δ' ἄλλων πολιτῶν θεατῶν,

(δεδιότες γὰρ τοῦ μὲν τὴν ἀρχὴν, τοῦ δέ τὴν ἀρετὴν, ἡσυχίαν ἦγον)

οὐ πρότερον ἐπαύσατο μαχόμενος, καί μόνος πρὸς πολλούς, καί μετ' ὀλίγων πρὸς ἅπαντας τούς ἐχθρούς,

πρὶν ἐλεῖν τό βασίλειον

καί προετίμησεν ἢ κατορθώση τελειῶς τό μελετόμενον ,νά νικήση δηλ:νά λάβῃ τήν βασιλείαν ἢ νά ἀποτύχῃ τοῦ σκοποῦ δηλ: νικήθῃ καί νά ἀποθάνῃ

καί ἐπαρακίνησεν μερικούς ἀνοῦ'ς (καθώς οἱ ἱστορικοί διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ) ἕως πεντήκοντα τόν ἀριθμόν
καί ἐτοιμάζετο μαζί μέ αὐτούς τούς πεντήκοντα ἄνδρας νά κάμνουν τήν κατάβασιν εἰς τήν κύπρον

ἐκ τούτου ἐκ τῶν πεντήκοντα ἀνδρῶν ἤθελε τινάς γνωρίσῃ περισσότερον τήν φυσικήν ἀνδρείαν ἐκείνου τοῦ εὐαγόρα καί τήν ὑπόληψιν τήν ὁποίαν εἶχεν κοντά εἰς τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς
διότι μέ ὄλο ὅπου ἐμελλεν νά ταξιδεύσῃ μέ τόσους ὀλιγοστούς ἀνοῦ'ς διά τόσῃν μεγάλην πρᾶξιν κατά τό μεγαλεῖον καί μέ ὄλον ὅπου ὄλα τά κακά ἦττον κοντά

μήτε ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας δέν ἐδילιασεν μήτε κἀνέννας ἀπό ἐκείνους ὅπου παρακινήθησαν ἀπ' αὐτοῦ ἤθέλησεν νά φύγῃ ἀπό τούς κινδύνους
ἀμῆ ὄλοι οἱ παρακληθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐστάθησαν ἀμεταβλήτως εἰς τά συμφωνηθέντα ὡσάν νά ἤθελε ἀκολουθήσωσι εἰς θεῶ'ν
καί ὁ εὐαγόρας τέτοιας λογῆς μεγαλωψύχως κατά τήν καρδίαν ἦτον ὡσάν νά ἔφερεν στράτευμα ἰσχυρότερον ἀπό τούς ἀντιπάλους ἢ ὡσάν νά προήξευρε ἐκεῖνο ὅπου ἤθελε συμβῆ
φανερόν καί γνωστόν ὑπ: γίνεται αὐτό ἀπό τά ἔργα ὅπου ἔκαμεν
διότι ὅταν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πλ(οί)ου εἰς τήν νῆσον κύπρον δέν ἐκρινεν εὐλογον ὅτι πρέπει νά καταλάβῃ ἕναν τόπον κραταιόν ἀνεπιβούλευτον

καί [αφού] θέσῃ τόν ἑαυτό του εἰς ἀκινδυνότητα

νά περιστοχασθῇ ἀνίσως μερικοί ἀπό τούς πολίτας τῆς εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα ἤθελε γεννωσι σύμμαχοι
ἀμῆ πάραυτα καθώς εὐρίσκετο ἀνετοίμαστος κατ' αὐτήν τήν ἰδίαν νύκτα διεῶρηξε μίαν παραθυρίδα διά μέσου τοῦ κάστρου
καί ἀπό αὐτήν τήν παραθυρίδα ἐκείνους τούς ἀνοῦ'ς ὅπου εἶχε μαζί του διεβίβασεν καί προσέτρεξεν ὀρμητικῶς διά τά βασιλικά παλάτια
καί τούς μέν θορύβους τούς ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς συμβαίοντας,
καί τὰς ταραχάς ἐκείνους ὅπου συνέβησαν εἰς τέτοιας περιστάσεις καί [τας] δηλίας τῶν ἄλλων ἀνῶν καί τά σπαρακινήσεις ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου κατά τι πρέπει νά διηγῶμαι καί νά χρονοτριβῶσι νά μηκύνω τῶν λόγων μου (:)

καί ἐπειδή ἐκεῖνοι οἱ ἄνοῖ ὅπου ἦττο πέριξ εἰς τόν βασιλέα δηλ: οἱ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐστάθησαν εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα ἐχθροί καί οἱ ἄλλοι πολῖται ἔγιναν εἰς αὐτόν θεαταί

διότι ἡσύχαζον ἐπειδή ἐφοβοῦντο τήν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως καί τήν ἀνδραγαθίαν τοῦ εὐαγόρου

δέν ἔπαυσε προτιήτερα ἀπό τό νά μάχεται καί μοναχός ὁ ἴδιος ἐναντίον εἰς παμπληθεῖς σωματοφύλακας καί μέ ὀλιγοστούς δηλ: μετά τῶν πεντήκοντα ἀνδρῶν εἰς ὄλους τούς ἐχθρούς

πρό τούτου νά ἐξουσιάσῃ τά βασιλικά παλάτια

καί τούς ἐχθρούς ἐτιμωρήσατο, καί τοῖς φίλοις ἐβοήθησ(αν).

ἔτει γε τῷ γένει τὰς τιμάς πατρίους ἐκομίσατο, καί τύραννον αὐτόν τῆς πόλεως κατέστησεν.

ἡγοῦμαι μὲν οὖν, εἰ καί μηδενός ἄλλου μνηθεῖην, 126ν ἀλλ' ἐνταῦθα καταλίπομι τόν λόγον,

ῥάδιον ἐκ τούτων εἶναι γινῶναι τήν τε ἀρετήν τήν εὐαγόρου, καί τό μέγεθος τῶν ἐκεῖνω πεπραγμένων.

οὐ μὴν ἀλλ' ἔτι γε σαφέστερον περὶ ἀμφοτέρων οὕτων ἐκ τῶν ἐρχομένων οἶμαι δηλῶσειν.

τοσοῦτων γάρ τυράννων ἐν ἅπαντι τῷ χρόνῳ γεγενημένων οὐδεὶς φανήσεται, τήν τιμήν ταύτην κάλλιον ἐκείνου κτησάμενος.

εἰ μὲν οὖν ἐκάστου αὐτῶν τὰς πράξεις τὰς εὐαγόρου παραβάλοισιν,

οὐτ' ἂν ὁ λόγος ἴσως τοῖς ἀκούουσιν ἀρέσειεν. 127γ οὐτ' ἂν ὁ χρόνος τοῖς λεγομένοις ἀρκέσειεν.

ἐάν δε προελόμενοι τοὺς εὐδοκιμωτάτους, ἐπὶ τούτων σκοπῶμεν,

οὐδέν μὲν χειρόν ἔχομεν, πολὺ δε συντομώτερον ἐπιλεχθησόμεθα περὶ αὐτῶν.

τῶν μὲν οὖν τὰς πατρικὰς βασιλείας παραλαβόντων, τις οὐκ ἂν τοὺς εὐαγόρου κινδύνους προκρίνειεν;

οὐδεὶς γάρ ἐστὶν οὕτω ῥάθυμος ὅστις ἂν δέξαιτο παρὰ τῶν προγόνων τήν ἀρχὴν ταύτην παραλαβεῖν μᾶλλον,

ἢ κτησάμενος ὁσῶς ὥσπερ ἐκεῖνος, τοῖς παισὶ τοῖς ἑαυτοῦ 127ν καταλιπεῖν.

καί μὴν τῶν γε παλαιῶν καθόδων αὐταὶ μάλιστα εὐδοκιοῦσιν, ἅς παρὰ τῶν ποιητῶν ἀκούομεν.

οὔτοι γάρ οὐ μόνον τῶν προγεγενημένων τὰς καλλίστας ἡμῖν ἀπαγγέλουσιν,

ἀλλὰ καί παρ' αὐτῶν καινὰ συντιθέασιν.

ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς αὐτῶν μεμυθολόγηκεν ὅστις οὕτω δεινούς καί φοβερούς ποιησάμενος κινδύνους εἰς τὴν ἑαυτοῦ κατῆλθεν.

ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοι πεποίηνται διὰ τύχην λαβόντες τὰς βασιλείας.

οἱ δε μετὰ δόλου καί τέχνης 128γ περιγενόμενοι τῶν ἐχθρῶν.

ἀλλά μὴν τῶν γε ἔπειτα γεγεννημένων ἴσως δέ καί τῶν ἀπάντων,

καί τοὺς ἐπιβουλοὺς ἐτιμώρησεν καί εἰς τοὺς φίλους εὐεργέτησεν

καί ἀκόμη ἐδέξατο τὰς πατρικὰς τιμὰς ἀπὸ τὴν γενεάν φυλὴν καί βασιλέα τῆς πόλεως
σαλαμῖνος τὸν ἑαυτὸν του ἔκαμεν

ἐγὼ νομίζω λοιπὸν ἀνίσως καί κἀνένα ἄλλο κατόρθωμα φέρω εἰς τό μέσον τὴν διήγησίν
μου ἀμὴ ἐδῶ τελειώσω τὴν διήγησίν μου

εὐκόλον εἶναι νά καταλάβῃ τινὰς ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄνω εἰρημένα τὴν ἀνδραγαθίαν τοῦ
εὐαγόρα καί τό μεγαλεῖο ἐκείνων ὅπου ἐπράχθησαν εἰς ἐκείνων τὸν εὐαγόρα

ὅμως ἀκόμη πρὸς τοῦτοις νομίζω ὅτι θέλω διηγηθῶ ἑναργέστερον καί διὰ τὰ δύο αὐτὰ
διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ εὐαγόρου καί διὰ τό μέγεθος τῶν ἐκείνων(ων) πεπραγμένων ἀπὸ αὐτὰ
τὰ ἀκόλουθα ρηθησόμενα

διότι τόση τύρανι εἰς ὄλον τὸν καιρὸν μέ ὄλον ὅπου ἔγιναν βασιλεῖς κἀνέννας δέν θέλει
εὐρεθῆ ὅτι ἀπέκτησεν δικαιοτέρον αὐτὴν τὴν τιμὴν ἀπὸ ἐκείνων τὸν εὐαγόρα

ἀνίσως λοιπὸν μέ κάθε ἓνα πλεονέκτημα τοῦ εὐαγόρα τὰ κατορθώματα αὐτῶν τῶν
βασιλέων ἤθελε παραβάλλωμεν

μήτε τυχῶν ὁ παρῶν ἐγκωμιαστικός λόγος ἤθελε φανῆ ἀρεστός εἰς τοὺς ἀκροατὰς μήτε
ὄλος ὁ καιρὸς τῆς ζωῆς μου φανῆ ἀρκετός εἰς τὰ λεχθέντα

καί ἀνίσως ἤθελε προεκλεξώμεν τοὺς πλέον ἑναρέτους καί ἤθελε κάμωμεν σύγκρησιν
ἐπάνω εἰς αὐτοὺς τοὺς εὐδοκιμωτάτους

δέν θέλει φανῶμεν ὑποδεέστεροι [ενώ] θέλει διηγηθῶμεν διὰ αὐτὰ τὰ κατορθώματα τοῦ
εὐαγόρου κατὰ πολλά περιληπτικότερον

ἀπὸ ἐκείνους λοιπὸν ὅπου ἐκληρώθησαν τὰς προγονικὰς πατρόθεν

ἀνηκούσας ἐξουσίας ποῖος δέν ἤθελε προκρίνη [τους] ἀγῶνας τοῦ εὐαγόρα κρείττονας

διότι δέν εἶναι κἀνέννας τόσον ἀσύνετος ὁ ὁποῖος ἤθελε στέρξη νά παραλάβῃ ἀπὸ τοὺς
προπάτοράς του αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν προτιμώτερον

παρὰ νά ἀφίση εἰς τοὺς ἐδικούς του παιῖδας [ἀφου] ἀποκτήσῃ ὑπ' αὐτοῦ τὴν βασιλείαν
ἐνόμως καθὼς ἐκτίσατο ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας

καί ὅμως ἀπὸ τὰς ἀρχαίας καθόδους ἐπαναστρέψεις εἰς τὴν πατρίδα ἐκεῖναι

ἐγκωμιάζονται κατ' ἐξαιρέτον τρόπον τὰς ὁποίας ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μανθάνωμεν

διότι αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ὄχι μονάχα τὰς ἐξαιρέτους καθόδους ἐκείνων ὅπου ἐχρημάτισαν
τῶν παλαιῶν καιρῶν εἰς ἡμᾶς ἱστοροῦσι

ἀμὴ ῥαψοδοῦσι καινούργια ἀπὸ τὸν τὸν ἑαυτὸν τους

μέ ὄλον τοῦτο κἀνέννας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ποιητὰς δέν ἐστοιχούργησε διὰ τινὰ ὁ ὁποῖος νά
ἤθελε δοκιμάσῃ τόσον πολλά σκληροὺς καί τρομεροὺς πολέμους καί [να] ἐπανέστρεψεν
εἰς τὴν ἐδικὴν του πατρίδα

ἀμὴ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς ἐστηχουργήθησαν ὑπὸ τῶν ποιητῶν ὅτι ἔλαβαν
τὰς ἐξουσίας κατὰ τὴν τύχην (των χειρῶν) πατροπαραδότων

καί ἄλλοι πεποιήνται ὑπὸ αὐτῶν ὅτι ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς μέ πανουργίαν καί μέ
ἀπάτην

ἀμὴ ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ὑπῆρξαν εἰς τό μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους δηλ: καί

τυχών καί ἀπό ὅλους τούς παλαιούς ἥρωας

κῦρον τῶν μῆδων μὲν ἀφελόμενον τὴν ἀρχὴν πέρσαις δὲ κτησάμενον, οἱ πλεῖστοι καί μάλιστα θαυμάζουσι.

ἀλλ' ὁ μὲν τῷ περσῶν στρατοπέδῳ τὸ μῆδων ἐνίκησεν,

ὁ πολλοὶ καί τῶν ἐλλήνων καί τῶν βαρβάρων ῥαδίως ἄν ποιήσειαν.

ὁ δὲ διὰ τῆς ψυχῆς τῆς ἑαυτοῦ, καί τοῦ σώματος, τὰ πλεῖστα φαίνεται τῶν προειρημένων διαπραξάμενος.

ἔπειτα, ἐκ μὲν τῆς κύρου στρατείας 128ν οὕτω δηλον, ὅτι καί τούς εὐαγόρου κινδύνους ἄν ὑπέμεινεν.

ἐκ δὲ τῶν τούτω πεπραγμένων, ἅπασι φανερόν ὅτι ῥαδίως ἄν κακείνοις τοῖς ἔργοις ἐπεχείρησε.

πρὸς δὲ τούτοις τῷ μὲν ὀσῶς καί δικαίως πέπρακται ἅπαντα,

τῷ δε οὐκ εὐσεβῶς ἔνια συμβέβηκεν.

ὁ μὲν γάρ τούς ἐχθρούς ἀπώλεσε, κῦρος δέ τὸν προᾶ' τῆς μητρὸς ἀπέκτεινεν.

ὥστ' εἰ τινες βούλοιντο μὴ τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἑκατέρου κρίνειν,

δικαίως ἄν εὐαγόραν. καί τούτου μᾶλλον ἐπενέσειαν.

129r εἰ δε δεῖ συντομῶς, καί μηδὲν ὑποστειλάμενον, μηδὲ δείσαντα τὸν φθόνον, ἀλλὰ παρόρησία χρῆσάμενον εἰπεῖν.

οὐδεὶς οὔτε θνητός, οὔτε ἡμίθεος, οὔτε ἀθάνατος εὐρεθήσεται κάλλιον, οὐδέ λαμπρότερον, οὐδέ εὐσεβέστερον λαβῶν ἐκείνου τὴν βασιλείαν.

καί τούτοις ἐκείνως μάλιστ' ἄν τις πιστεύσειεν,

εἰ μὴ σφόδρα τοῖς νῦν λεγομένοις ἀπιστήσας,

ἐξετάζειν ἐπιχειρήσειεν, ὅπως ἕκαστος ἐτυράνησε.

φανήσομαι γάρ οὐκ ἐκ παντός τρόπου μεγάλα λέγειν προθυμούμενος,

ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν, οὕτω περὶ αὐτοῦ θρασέως εἰρηκῶς.

εἰ μὲν οὖν ἐπὶ μικροῖς διήνεγκε, 129ν τοιούτ(ο)ν ἄν καί τῶν λόγων αὐτόν προσήκον ἦν ἀξιῶσθαι.

νῦν δὲ πάντες ἄν ὠμολογήσειεν, τυραννίδα, καί τῶν θείων ἀγαθῶν καί τῶν ἀνιῶ' ν μέγιστον καί σεμνότατον καί περιμαχητότατον εἶναι.

τόν βασιλέα κῦρον ὅστις ἐπεῖρεν τὴν βασιλείαν τῶν μῆδων καὶ προσεπορήσατο εἰς τοὺς πέρσας οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοῦ ποιητᾶς κατ' ἐξαίρετον τρόπον ἐγκωμιάζουσιν

ὁμῶς ὁ κῦρος μὲ τὸ στρατόπεδο τῶν περσῶν καθυπέβαλεν τὸ στρατεύμα τῶν μῆδων

τὸ ὁποῖον αὐτὸ (τὸ) νικῆσαι στρατοπέδῳ περισσοῖ ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνας καὶ ἀπὸ τοῦ βαρβάρους ἤθελε εὐκόλως κατορθώσῃσιν

ἀλλὰ ὁ εὐαγόρας διὰ τὴν φρονήσεως τῆς ἐδικῆς του καὶ διὰ μέσου τῆς ἀνδρείας τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὑποθέντα ἀνωτέρω δείκνυται ὅτι διετέλεσε καὶ ὕστερον ἀπὸ τὸν πόλεμον τοῦ κῦρου δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ κῦρος ἤθελε ὑποφέρει τοὺς ἀγῶνας ἀκόμη τοῦ εὐαγόρου ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου πράχθησαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν εὐαγόρα ὁμῶς εἶναι σαφές εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦς πῶς ὁ εὐαγόρας ἤθελε ἐπιχειρησθῆ εὐκόλως καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔργα ὅπου ἔκαμεν ὁ κῦρος καὶ κοντὰ εἰς αὐτὰ τὰ ἄνω εἰρημένα κατορθώθησαν ἀπὸ τὸν εὐαγόραν ἀγίως καὶ ἐνθεσμως μετὰ δικαιοσύνης ὅλα τὰ πλεονεκτήματα εἰς τὸν κῦρον ὁμῶς μερικὰ κατορθώματα ἔγιναν παρανόμως διότι ὁ εὐαγόρας ἠφάνησεν τοὺς ἀντικειμένους του ἀλλὰ ὁ κῦρος τὸν γεννήτορα τῆς μητρὸς του ἐφώνευσεν ἀνίσως μερικοὶ λοιπὸν ἤθελε θέλωσιν νὰ μὴν παραβαλωσὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν συμβεβηκότων ἐκατέρου καὶ ἤθελε προκρίνωσιν τὴν δικαιοσύνην καὶ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ τε κῦρου καὶ τοῦ εὐαγόρα

εὐλόγως ἤθελε ἐπαινέσωσιν περισσότερον τὸν εὐαγόραν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κῦρον καὶ ἀνίσως πρέπει (να μιλήσει) περιληπτικῶς καὶ τελείως νὰ μὴν δειλιάσῃ καὶ μήτε νὰ φοβηθῶ τὴν ζηλωτυπίαν ἀμὴ ἤθελε μεταχειρισθῶ θαρῶς νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν

κάνενας μήτε ἐφήμερος ἀνδ' εἰς μήτε κάνενας ἥρωας μήτε κάνενας θεός δὲν θέλει εὐρεθῆ ὅτι ἔλαβεν τὴν ἐξουσίαν καλλιώτερον καὶ ἐνδοξώτερον καὶ δικαιώτερον ἀπὸ ἐκείνον τὸν εὐαγόρα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον ἤθελε ἕκαστος δόσῃ ἐμπιστοσύνην περισσότερον

ἀνίσως εἰς ἐκείνους ὅπου λέγονται τώρα παρ' ἐμοῦ ἤθελε ἀμφιβάλλῃ κατὰ πολλὰ καὶ ἤθελε ἐπιβαλθῆ νὰ ἐξετάζῃ τίνι τρόπῳ κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο ἀβασίλευσεν

διότι ἐγὼ θέλει φανῶ ὅτι δὲν ἀγωνίζομαι μὲ κάθε τρόπον νὰ ὀμιλῶ ὑπερογκὰ διὰ τὸν εὐαγόρα

ἀμὴ φανήσομαι ὅτι ὀμίλησα τόσον πολλὰ ὑπερηφάνως διὰ αὐτὸν τὸν εὐαγόρα διὰ τὸ ἀληθές τῆς ὑποθέσεως δηλ: ὅτι εἶναι ἀληθὴ τὰ κατορθώματα τοῦ εὐαγόρου

ἀνίσως ὁ εὐαγόρας λοιπὸν εἰς μικρὰ κατορθώματα ὑπερῆχε τῶν ἄλλων τέτοιους ἐγκωμιαστικούς λόγους αὐτὸς ὁ εὐαγόρας πρέπον ἦτον νὰ ἀξιωθῆ ἀπολάυση

τώρα ὁμῶς ὅλοι οἱ ἀνοῖ ἤθελε βεβαιώσωσιν ὅτι ἡ τυραννὶς δηλ: τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας εἶναι ἀνώτατον ἐνδοξώτατον καὶ ἐπιθυμητότατον ἀπὸ τὰ θεϊκὰ ἀγαθὰ τὰ διδόμενα παρὰ τῶν θεῶν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα

τόν δὴ τό κάλλιστον τῶν ὄντων κάλλιστα κτησάμενον, τις ἂν ἢ ῥήτωρ ἢ ποιητής, ἢ λόγων εὐρετής ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειεν,

οὐ τοίνυν ἐν τούτοις ὑπερβαλλόμενος, ἐν τοῖς ἄλλοις εὐρεθήσεται καταδεέστερος γεγονώς.

ἀλλὰ πρῶτον μὲν εὐφυέστατος ὢν τὴν γνώμην, καὶ πλεῖστα κατορθοῦν δυνάμενος,

ὅμως οὐκ ᾤθη δεῖν ὀλιγορεῖν, 130r οὐδ' αὐτοσχεδιάζειν περὶ τῶν πραγμάτων

ἀλλ' ἐν τῷ ζητεῖν, καὶ φροντίζειν, καὶ βουλευέται τόν πλεῖστον χρόνον διέτριβεν.

ἡγούμενος μὲν εἰ καλῶς τὴν ἑαυτοῦ φρόνησιν παρασκευάσειε, καλῶς αὐτῷ καὶ τὴν βασιλείαν ἔξειν.

θαυμάζων δ' ὅσοι τῆς μὲν ψυχῆς, ἔνεκα τῶν ἄλλων ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν,

αὐτῆς δέ μηδὲν τυγχάνουσι φροντίζοντες:

ἔπειτα καὶ περὶ τῶν πραγμάτων τὴν αὐτὴν διάνοιαν εἶχεν.

ὁρῶν γάρ τους ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελούμενους ἐλάχιστα λυπούμενους

καὶ τὰς ἀληθινὰς τῶν ῥαθυμιῶν οὐκ ἐν ταῖς ἀργίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς εὐπραγίαις καὶ ταῖς καρτερίαις 130v ἐνούσας,

οὐδὲν ἀνεξέταστον παρέλιπεν, ἀλλ' οὕτως ἀκριβῶς καὶ τὰς πράξεις ἤδει,

καὶ τῶν πολιτῶν ἕκαστον ἐγίνωσκεν, ὥστε μήτε τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτῷ φθάνειν,

μήτε τους ἐπεικεῖς ὄντας λανθάνειν,

ἀλλὰ πάντας τυγχάνειν τῶν προσηκόντων.

οὐ γὰρ ἐξ' ὧν ἑτέρων ἤκουεν, οὔτε ἐκόλαζεν, οὔτε ἐπετίμα τοῖς πολίταις.

ἀλλ' ἐξ' ὧν αὐτός συνήδει, τὰς κρίσεις ἐποῖετο περὶ αὐτῶν.

ἐν ταῖς τοιαύτοις δ' ἐπιμελείαις ἑαυτὸν καταστήσας, οὐδέ περὶ 131r τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προσπιπτόντων, οὐδέ περὶ ἓν πεπλανημένως εἶχεν.

ἀλλ' οὕτω. θεοφιλῶς καὶ φιλανθρώπως διώκει τὴν πόλιν, ὥστε τοὺς ἀφικνουμένους μὴ μᾶλλον εὐαγόραν τῆς ἀρχῆς ζηλοῦν,

ἢ τοὺς ἀρχομένους τῆς ὑπ' ἐκείνου βασιλείας.

ποῖος ἤθελεν ῥήτωρ ἢ ποιητὸς ἢ ἐπαινετικῶν λόγων ἐπινοητῆς πρεπόντως ἐπαινέσωσι τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων λοιπὸν [που] ἀπέκτησε τὸ ἀνώτατον ἀπὸ τὰ ὄντα δικαιοτάτα

λοιπὸν ὁ εὐαγόρας κατ' αὐτὰ τὰ ἄνω εἰρημένα κατορθώματα ἐπειδὴ ἐξεπέρασε εἰς τοὺς βασιλεῖς δὲν θέλει εὐρεθῆ ὅτι ἐχρημάτισεν κατώτερος κατὰ ἄλλα ἰδιώματα

ἀμὴ κατὰρχάς μὲ ὄλον ὅπου ἦτον ἀγχινοστατος κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ μὲ ὄλον ὅπου ἐδύνατο πολλά ἔργα νὰ πράξῃ

μὲ ὄλον τοῦτο δὲν ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ καταφρονῇ τὴν μελέτησιν τῶν πραγμάτων μῆτε νὰ ἐνεργῇ ἀβούλως τὰς συμβαίνουσας ὑποθέσεις

ἀμὴ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ὀρθοῦ εἰς τὴν μέριμνα τοῦ προσήκοντος καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν πρακτικῶν τὸν περισσότερον καιρὸν κατηνάλισκε ἐπειδὴ ἐνόμιζεν (ὅτι ἄν) ἀνίσως τὴν ἐδικὴν του κρίσιν νουνεχῶς ἤθελε ποιῆσαι καὶ ἡ βασιλεία ὅτι θέλει διάκειται εἰς αὐτὸν τὸν εὐαγόρα ὀρθῶς

καὶ ἐκατηγόρη ἐκείνους φροντίζουσι διὰ τὴν ψυχὴν τους [μόνο] διὰ τὰ ἄλλα πράγματα καὶ διὰ τὴν προκοπὴν τῆς [ἴδιας τῆς] ψυχῆς δὲν ποιοῦσι τελείως καμμίαν ἐπιμέλειαν μετὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τὴν αὐτὴν γνώμην ἐφρόνει

διότι ἐπειδὴ ἔβλεπε ἐκείνους ὅπου διοικοῦν συνετάτα τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις ὅτι δυστυχοῦσιν ὀλιγώτατα

καὶ ἔβλεπε τὰς ἀληθῆς ἀναπαύσεις τῆς ψυχῆς ὅτι δὲν θεωροῦνται μέσα εἰς τὰς ἀπραξίας ἀμῆεις τὰς ἐναρέτους πράξεις καὶ εἰς τὰς ὑπομονὰς δηλ: εἰς τὸ καρτερεῖν ὑπομένειν πόνους

κάνενα πρᾶγμα δὲν (ἄφηνεν) ἀβασάνιστον ἀμὴ ἤξευρε εἰς τὰ ἔργα τόσον πολλά λεπτομερῶς

καὶ ἐγνώριζε κάθε ἕνα ἀπὸ τοὺς πολίτας του ὥστε μῆτε ἐκείνοι ὅπου ἐποιοῦν σκευωρίας ἐπρολάμβανον εἰς αὐτὸν τὸν εὐαγόρα νὰ τελειώσουν τὴν ἐπιβουλήν πρῶτου εἰδέναι αὐτόν

μῆτε ἐκείνοι ὅπου ὑπαρχ(ω) πιστοὶ δὲν ἠγνοοῦντο ὑπ' αὐτοῦ

ἀμὴ ὅλοι οἱ ἐπιβουλεύοντες καὶ ἐπιεικεῖς ὄντες ἐλάμβανον τὰ πρέποντα ἐκάστω

διότι μῆτε ἐτιμῶρει μῆτε ἔλεγε τοὺς πολίτας του διὰ ἐκεῖνας τὰς σκευωρίας διὰ τὰς ὁποίας ἠκροάζοντο ἄλλων λεγόντων

ἀμὴ ἐποίει τὰς δίκας διὰ αὐτοὺς τοὺς πολίτας ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ αἷτια διὰ τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐγνώριζεν

εἰς τὰς τέτοιαις ἐπιμελείαις ἀφ' οὗ κατέστησεν τὸν ἑαυτὸν του δὲν διέκειτο ἐσφαλμένως μῆτε κἂν εἰς ἕνα (ἀπὸ αὐτά) ὅπου συνέβαινον ἀπὸ κάθε ἡμέραν

ἀμὴ ἐκυβέρνα τὴν πόλιν σαλαμίνα τόσον πολλά θεαρέστως καὶ φιλεσπλάχνως ὥστε ἐκείνοι ὅπου ἐπήγενον εἰς τὴν σαλαμίνα δὲν ἐζήλευον περισσότερον τὸν εὐαγόρα διὰ τὴν ἐξουσίαν

παρὰ ὅπου ἐζήλουν τοὺς ὑποκειμένους ὑπηκόους τοὺς ὑποχεῖρα διὰ τὴν προστασίαν τὴν

γενομένην ἀπό ἐκείνον τόν εὐαγόρα

ἅπαντα γάρ τόν χρόνον διετέλεσεν οὐδένα μὲν ἀδικῶν, τούς δε χρηστούς τιμῶν, καί σφόδρα μὲν ἀπάντων ἄρχων,

νομίμως δέ τούς ἐξαμαρτάνοντας κολάζων, οὐδέν μὲν συμβούλων δεόμενος, ὅμως τοῖς φίλοις συμβουλευόμενος.

πολλά μὲν τῶν ὀμιλοῦντων ἐτέρων ἠττώμενος, 131ν ἅπαντα δέ τῶν ἐχθρῶν περιγεγόμενος.

σεμνός ὢν οὐ ταῖς τοῦ προσώπου συναγωγαῖς, ἀλλά ταῖς τοῦ βίου κατασκευαῖς,

οὐδέ πρὸς ἓν ἀτάκτως, οὐδ' ἀνωμάλως διακείμενος,

ἀλλ' ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας, ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλλάττων. μέγα φρονῶν οὐκ ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς δι' αὐτόν γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

τούς μὲν φίλους ταῖς εὐεργεσίαις ὑφ' αὐτῶ ποιούμενος τοὺς δ' ἄλλους τῇ μεγαλοψυχίᾳ καταδουλούμενος.

φοβερὸς ὢν οὐ τῷ πολλοῖς χαλαπαίνειν, 132r ἀλλά τῷ πολὺ τὴν φύσιν τῶν ἄλλων ὑπερβάλλειν

ἠγούμενος τῶν ἡδονῶν, ἀλλ' οὐκ ἀγόμενος ὑπ' αὐτῶν.

ὀλίγοις πόνοις πολλὰς ῥαστώνας κτώμενος, ἀλλ' οὐ διὰ μικρὰς ῥαθυμίας μεγάλους πόνους ὑπολειπόμενος.

ὅλως δ' οὐδέν παραλιπῶν, ὢν προσῆναι τοῖς βασιλεύσι πρέπει,

ἀλλ' ἐξ' ἐκάστης πολιτείας ἐκλεγόμενος τό βέλτιστον.

καὶ δημοτικός μὲν ὢν ἐν τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ, πολιτικός δέ τῇ τῆς πόλεως διοικήσει,

στρατηγικός δε τῇ πρὸς κινδύνους εὐουλίᾳ,

τυραννικός δε τῷ πᾶσι τούτοις διαφέρειν.

καὶ ταῦτα 132ν ὅτι προσῆν εὐαγόρα, καὶ πλείω τούτων, ἐξ' αὐτῶν τῶν ἔργων ῥᾶδιον καταμαθεῖν.

παραλαβὼν γάρ τὴν πόλιν ἐκβεβαρβαρωμένην, καὶ διὰ τὴν φοινίκων ἀρχὴν

οὔτε τούς Ἕλληνας προσδεχομένην οὔτε τέχνας ἐπισταμένην, οὔτ' ἐμπορίῳ χρωμένην, οὔτε λιμένας κεκτημένην,

ταῦτα τε πάντα διώρθωσε, καὶ πρὸς τούτοις καὶ χώραν πολλήν προσεκτήσατο καὶ τείχη προσπερεβάλετο, καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο

καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς οὕτως ἠὔξησε τὴν πόλιν, ὥστε μηδεμιᾶς τῶν 133r ἑλληνίδων πόλεων ἀπολελειφθαι,

καί δύναμιν τοσαύτην ἐνεποίησεν. ὥστε φοβεῖσθαι πολλούς τῶν πρότερον καταφρονούντων

διότι ὁ εὐαγόρας καθ' ὅλον τόν καιρόν τῆς βασιλείας του δέν ἐζημίωσε κανένα ἀνδρῶν ἀλλά ἐτίμα [τους] ἐναρέτους ἀνδρας καί λίαν κατά πολλά ἡγεμονικῶς ἐξουσίαζεν ὅλους τοὺς ὑπηκόους του καί τοὺς σφάλλοντας ἐνθέσμως ἐτιμῶρει καί δέν εἶχε χρεῖαν ἀπό συμβούλους μέ ὅλον καί τοῦτο συνεσκέπτετο περὶ τῶν πρακταίων μέ τοὺς πιστοὺς φίλους του

καί ἠττάτο κατά πολλά ἀπό τοὺς φίλους του ἐκείνους ὅπου συναναστρέφοντο μαζί μέ αὐτόν [αλλά] τοὺς ἐχθροὺς του καθυπέβαλε καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα

καί ἦτον σοβαρός ὄχι κατά τάς συστωλάς τῆς ὄψεως τῶν ὄφριδιῶν ἀμή ἦτον σεμνός κατά τὰ ἔργα τῆς ζωῆς του καί δέν διέκειτο εἰς κανένα ἦθος μήτε συγκεχυμένως καί μήτε ἀκαταστάτως ἀμή παρεμφερῶς διετήρει [τας] ὑποσχέσεις ὅπου ἔκαμνε διά μέσου τῶν λόγων καθῶς διαφύλαττε τάς ὁμολογίας τάς μεθ' ὅρκου γινομένας καί δέν ὑπερηφανεύετο διά τὰ ἀγαθὰ ὅπου ἐπέρχονται ἀπό τήν βοήθειαν τῆς τύχης ἀμή μεγαλοφρόνει διά τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ὅπου ἀπό τήν δύναμίν του ἐτελοῦντο καί μέ τάς εὐεργεσίας καθυπέβαλλε ὑπό τήν βασιλείαν του [τους] ἡγαπημένους ἐταίρους καί τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς μέ τήν μεγαλοψυχίαν ἐδούλωνεν καί δέν ἦτον τρομερός εἰς τό νά ὀργίζετο μέ πολλούς ἀνοῦ'ς ἀμή ἦτον φοβερός μέ τό νά ὑπερεῖχε κατά πολλά ἀπό τοὺς πολλούς ἀνοῦ'ς κατά τήν φυσικήν ἀγχεινίαν

καί ἐξουσίαζε τὰ ἄτακτα πάθη καί δέν ἐκυριεύετο ἀπό αὐτάς τάς ἡδονάς καί ἐκτάτο ἐν αὐτῷ περισσ(έ)ς ἀναπαύσεις με ὀλίγους κόπους καί δέν ἐγκαταλίπανε μεγάλους ἀγῶνας ἢ ἀνάπαυσις δι' ὧν ἀποκτάται διά παραμικράς ἡδονάς τοῦ σώματος γενικῶς εἰπεῖν δέν ἄφισεν κανένα προτέρημα ἀπό ἐκεῖνα τὰ ὅποια προσήκει νά εὐρίσκωνται εἰς τοὺς βασιλεῖς ἀμή ἀπό κάθε βασιλείαν συνελέξατο τό ἐξαίρετον ἰδίωμα

καί ἦτον προσφηλῆς τῷ δήμῳ μέ τήν περιποίησιν τοῦ κοινοῦ λαοῦ καί ἦτον ἔμπειρος εἰς τῆς πόλεως σαλαμίνοσ τήν διοίκησιν καί ἦτον ἐπιτηδεῖος κατά τὰ στρατηγικά μέ τήν ὀρθήν κρίσιν ὅπου ἔκαμνε εἰς τοὺς πολέμους καί ἦτον ἡγεμονικός μέ τό νά ὑπερήχε τῶν ἄλλων καθ' ὅλα αὐτά τὰ προτερήματα πῶς ὑπῆρχεν καί αὐτά τὰ πλεονεκτήματα καί περισσότερα εἰς τόν εὐαγόρα εὐκόλον νά καταλαβῶμεν ἀκριβῶσ ἀπό τὰ ἔξης ἀποτελέσματα

διότι ὁ εὐαγόρας ἀφ' οὗ ἐπῆρξεν εἰς τήν ἐξουσίαν του τήν πόλιν σαλαμίνα διεφθαρμένην κατά τὰ ἦθη καί διά τήν τῶν φοινίκων ἡγεμονίαν

δεν ἐδέχετο τήν παιδείαν σοφίαν τῶν ἐλλήνων μήτε ἐγίνωσκε ἐπιτηδεύματα μήτε ἐμπορίας ἐμεταχειρίζετο μήτε ὀρητήρια ἐκέκτηντο

αὐτά ὅλα ἀνεδιόρθωσε εἰς τό κρείττων καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα πολλοῦσ τόπους ἐπέιρξεν εἰς τήν ἐξουσίαν του καί τειχοκαστρον ἀνηγειρεν κύκλω καί ἀρμάδας ἐκατασκεύασεν

καί μέ τάς ἄλλας παρασκευάς τόσον πολλά ἐμεγάλυνεν τήν πόλιν σαλαμίνα ὥστε ἀπό καμμίαν τῶν ἐλλήνων πόλιν δέν ἐφάνη ὑποδεέστερα

και τόσοσν στράτευμα ἐνέβαλλεν εἰς αὐτὴν ὥστε πολλοὶ ἐφοβοῦντο ἀπὸ ἐκείνου [που] προτίτερα ἐκαταφρόνουσν

καίτοι τηλικαῦτας ἐπιδόσεις τάς πόλεις λαμβάνειν οὐχ οἶοντ' ἐστίν, ἂν μήτις αὐτάς διοικῆ τοιούτοις ἤθεσιν, οἷοις εὐαγόρας μὲν εἶχεν, ἐγὼ δε ὀλίγω πρότερον ἐπειράθην διελθεῖν. ὥστ' οὐ δέδοικα μὴ φανῶ μεῖζω λέγων τῶν ἐκείνω προσόντων, ἀλλὰ μὴ πολὺ λίαν ἀπολειφθῶ τῶν πεπραγμένων αὐτῶ. τίς γάρ ἂν ἐφοίκετο τοιαύτης φύσεως,

ὅς οὐ μόνον τὴν 133ν αὐτοῦ πόλιν πλείονος ἀξίαν ἐποίησεν,

ἀλλὰ και τον περιέχοντα τόπον τὴν νῆσον ἐπὶ πραότητα και μετριότητα προήγαγε;

πρίν μὲν γάρ λαβεῖν εὐαγόρα τὴν ἀρχὴν οὕτως ἀπροσοίστως και χαλεπῶς εἶχον,

ὥστε και τῶν ἀρχόντων τούτους ἐνόμιζον εἶναι βελτίστους οἵτινες ἂν ὠμότατα πρὸς τοὺς ἔλληνας διακείμενοι τυγχάνοιεν.

νῦν δε τοσοῦτον μεταπεπτῶκασιν, ὥσθ' ἀμιλλᾶσθαι μένοῖτινες αὐτῶν δόξουσι φιλέλληνες μάλλον εἶναι.

παιδοποιεῖσθαι δέ πλείστους 134r αὐτῶν, γυναῖκας λαμβάνοντας παρ' ἡμῶν.

χαίρει δε και τοῖς κτήμασι, και τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῖς ἐλληνικοῖς μάλλον, ἢ τοῖς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς.

πλείους δε και τῶν περὶ τὴν μουσικὴν και τῶν περὶ τὴν ἄλλη παιδείουσιν ἐν τούτοις τοῖς τόποις διατρέβειν,

ἢ παρ' οἷς πρότερον εἰωθότες; ἦσαν;

και τούτων οὐδεῖς ὅστις οὐκ ἂν εὐαγόραν αἴτιον εἶναι ὁμολογήσετε.

μέγιστον δε τεκμήριον και τοῦ τρόπου και τῆς ὀσιότητος τῆς ἐκείνου.

τῶν γάρ ἐλλήνων πολλοὶ και καλοὶ 134v και ἀγαθοί, τάς ἑαυτῶν πατρίδας ἀπολιπόντες, ἦλθον εἰς κύπρον οἰκήσοντες,

ἠγούμενοι κοινοτέραν εἶναι και νομιμωτέραν τὴν εὐαγόρου βασιλείαν τῶν οἰκοι πολιτειῶν.

ὦν τους μὲν ἄλλους ὀνομαστί διελθεῖν πολὺ ἂν ἔργον εἶη.

κόνωνα δέ, τον διά πλείστας ἀρετάς πρωτεύσαντα τῶν ἐλλήνων, τις οὐκ οἶδεν ὅτι,

δυστυχησάσης τῆς πόλεως, ἐξ' ἀπάντων ἐκλεξάμενος, ὡς εὐαγόραν ἦλθεν,

νομίσας και τῶ σώματι βεβαιωτάτην εἶναι τὴν παρ' ἐκείνου καταφυγὴν και τῆ πόλει 135r τάχιστ' ἂν αὐτόν γενέσθαι βοηθόν

πολλά δε πρότερον ἤδη καταρωθωκῶς, οὐδέ περὶ ἑνός πῶποτε πράγματος ἔδοξεν ἄμεινον, ἢ περὶ τούτων βεβουλεύσθαι

συνέβη γάρ αὐτῶ διά τὴν ἀφίξιν τὴν εἰς κύπρον, και ποιῆσαι και παθεῖν πλείστα ἀγαθά.

ὅμως δέν εἶναι δυνατόν αἱ πολιτεῖαι νά ἀποκτῶσιν τέτοιας μεγάλας προκοπᾶς ἀνίσως δέν κυβερνῆ αὐτάς τὰς πολιτείας τινάς ἄρχων μέ τέτοιους χρηστούς τρόπους μέ τούς ὁποίους ὁ εὐαγόρας ἐκέκτητο καί μέ τούς ὁποίους ἐγώ ὁ ἰσοκράτης πρό ὀλίγου ἐπεχειρίσθην νά περιγράψω δέν φοβοῦμαι λοιπόν μήπως φανῶ ὅτι ὀμιλῶ ἀνώτερα ἀπό ἐκεῖνα [τα προσόντα] ὅπου ὑπῆρχαν εἰς ἐκείνον τόν εὐαγόρα ἀμή δέδοικα μήπως φανῶ κατώτερος κατά πολλά ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό αὐτόν τόν εὐαγόρα διότι ποῖος ῥήτωρ ἤθελε φθάσῃ διά μέσου ἐγκωμιαστικῶν λόγων εἰς [την] ἀρετήν τοῦ εὐαγόρα ὁ ὁποῖος εὐαγόρας ὄχι μοναχά τήν ἐδικήν του πατρίδα περιωνυμον ἔκαμεν ἀμή τον χῶρον ὅπου περιετρογύριζε ὅλην τήν νῆσον κῦπρον μετήλλαξε εἰς πραότητα καί εἰς ταπεινοφροσύνην διότι προτοῦ νά λάβῃ ὁ εὐαγόρας τήν βασιλείαν οἱ κύπριοι διέκειντο τόσον πολλά ἀπλησιάστως καί ἀγριως ὥστε ἐλογιάζον ὅτι ἀπό τούς ἡγεμονας ἦν ἐξαίρετοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἤθελε φέρονται εἰς τούς Ἕλληνας [με] ἀπανθρωπότητα ὅμως τώρα τήν σήμερον τόσον πολλά μετεβλήθησαν εἰς τό κρεῖττον ὥστε φιλονεικοῦσι ποῖοι ἀπό αὐτούς θέλει φανῶσιν περισσότερα ὅτι εἶν: φίλοι τῶν Ἑλλήνων ὥστε οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς γεννοῦσι τέκνα μέ τό νά ἄγωσιν νόμω γάμου συζύγου ἀπό ἡμᾶς τούς Ἕλληνας καί ἀρέσκονται περισσότερον εἰς τά(ς) κατασκευάς καί εἰς τά ἔργα τῶν Ἑλλήνων παρά χαίρουσι εἰς τά οἰκία ἐδικά τους καί οἱ περισσότεροι ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐνοσχολοῦνται εἰς τήν μουσικήν καί ἀπό ἐκείνους ὅπου καταγίνονται εἰς τά ἄλλα εἶδη παιδείσεως κατοικοῦσι εἰς αὐτούς τούς τόπους τοῦ εὐαγόρα παρά εἰς ἐκείνους τούς τόπους εἰς τούς ὁποίους ἦτον μαθημένοι νά κατοικῶσι προτιτερα καί δέν ὑπ: κἀνάς ὁ ὁποῖος δέν ἤθελε ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ εὐαγόρας ἦν αἰτία ὅλων αὐτῶν τῶν ἄνω εἰρημένων κατορθωμάτων καί φανερώτατον δεῖγμα τῆς γνώμης καί τῆς δικαιοσύνης ἀρετῆς ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου ὑπ: αὐτό τό ἐξῆς ῥηθησόμενον διότι ἀπό τούς Ἕλληνας περισσοί ὀνομαστοί καί πεπαιδευμένοι τὰς ἐδικὰς τῶν πολιτείας κατέλειπον καί ἀφίχθησαν εἰς τήν νῆσον κῦπρον νά κατοικίσωσι ἐκεῖ ἐπειδή ἐνόμιζον ὅτι εἶν: κοινωνητικοί καί δικαιότερα κατά νόμους πλέον τήν τοῦ εὐαγόρου ἀρχήν ἀπό τὰς ἐδικὰς τῶν κυβερνήσεις τό νά περιγράψω ἕνα πρὸς ἕνα τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς τους ἀφικνουμένους εἰς κῦπρον δύσκολον ἤθελε εἶναι κατά πολλά ὅμως τόν κόνωνα τόν ἀθηναῖον ὁ ὁποῖος διά πολλάς εὐπραξίας ἠρίστευσεν (ἀπό) τούς Ἕλληνας ποῖος δέν ἤξευρε πῶς ὅταν ἡ πόλις ἐδυστύχησεν ἐπροτίμησεν τήν κῦπρον ἀπό ὅλους τούς τόπους καί ἦλθε εἰς τόν εὐαγόραν ἐπειδή ἐλογιάσεν τήν ἔλευσιν κοντά εἰς ἐκείνον τόν εὐαγόρα ὅτι ἦν ἀκινδυνοτάτη εἰς τήν ζωὴν του καί εἰς τήν πόλιν ἀθήνα ὅτι θέλει ὀγλήγορα αὐτός ὁ εὐαγόρας ὑπάρξῃ σύμμαχος καί ὁ κόνων προτήτερα μέ ὅλον ὅπου σχεδόν ἐκατόρθωσεν περισσά ἀνδραγαθήματα ἐνόμισε ὅτι δέν ἐσκεύφθη καλλιότερον διά καμμίαν ὑπόθεσιν παρά ὅπου ἔδωξεν καλλιότερον διά τόν ἐρχομόν δηλ: του εὐαγόρα διότι ἠκολούθησεν εἰς αὐτόν τόν κόνωνα διά [τον] ἐρχομόν εἰς τήν κῦπρον καί νά ποιήσῃ

καί νά ἀπολαύση ἀναριθμήτους εὐεργεσίας

πρῶτον μὲν γάρ οὐκ ἔφθησαν ἀλλήλοις πλησιάσαντες, καί περιπλείονος ἐποιήσατο σφάξ αὐτούς, ἢ τους πρότερον οἰκείους ὄντας.

ἔπειτα περὶ τε τῶν ἄλλων ὁμονοοῦντες ἅπαντα τον χρόνον διετέλεσαν,

καί περὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως τὴν αὐτὴν γνώμην ἔσχον.

ὄρῶντες γί' αὐτὴν ὑπὸ λακεδαιμονίοις 135ν οὔσαν καί μεγάλη μεταβολή κεχρημένην, λυπηρῶς καί βαρῶς ἔφερον, ἀμφοτέρωι προσήκοντα ποιοῦντες.

τῷ μὲν γάρ ἦν φύσει πατρίς,

τόν δε διά πολλάς καί μεγάλας εὐεργεσίας νόμῳ πολίτην ἐπεποιήντο.

σκοποῦμενοι δ' αὐτοῖς ὅπως τῶν συμφορῶν αὐτὴν ἀπαλλάξωσι, ταχύ τόν καιρόν λακεδαιμόνιοι παρεσκεύασαν.

ἄρχοντες γάρ τῶν ἑλλήνων καί κατά γῆν καί κατά θάλασσαν, εἰς τοῦτ' ἀπληστίας ἦλθον,

ὥστε καί τὴν ἀσίαν κακῶς ποιεῖν ἐπεχείρησαν.

λαβόντες δ' ἐκείνοι τοῦτον τόν καιρόν, καί τῶν στρατηγῶν τοῦ βασιλεως 136r ἀποροῦντων

ὅ,τι χρήσονται τοῖς παροῦσιν ἐδίδασκον αὐτούς

μη κατά γῆν, ἀλλά καί κατά θάλασσαν, τόν πόλεμον τόν πρός λακεδαιμονίους ποιεῖσθαι.

νομίζοντες εἰ μὲν πεζόν στρατόπεδον καταστήσαιντο, καί τούτῳ περιγένοιτο, τά περὶ τὴν ἡπειρον μόνην καλῶς ἔξεν.

εἰδὲ κατά θάλατταν κρατήσειαν, πᾶσαν τὴν ἑλλάδα τῆς νίκης ταύτης μεθέξεν.

ὅπως συνέβη. πεισθέντων γάρ ταῦτα τῶν στρατηγῶν καί ναυτικοῦ συλλεγέντος, λακεδαιμόνιοι μὲν κατεναυμαχήθησαν καί τῆς ἀρχῆς ἀπεστερήθησαν. 136νοὶ δὲ Ἕλληνες ἠλευθερώθησαν, ἡ δὲ πόλις ἡμῶν τῆς τε παλαιᾶς δόξης μέρος τι πάλιν ἀπέβαλε, καί τῶν συμμάχων ἡγεμῶν κατέστη.

καί ταῦτ' ἐπράχθη κόνωνος μὲν στρατηγοῦντος, εὐαγόρου δ' αὐτόν τε παρασχόντος, καί τῆς δυνάμεως τὴν πλείστην παρασκευάσαντος.

ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς μὲν αὐτούς ἐτιμήσαμεν ταῖς μεγίσταις τιμαῖς,

καί τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐστήσαμεν οὔπερ τό τοῦ διός ἄγαλμα τοῦ σωτῆρος

διότι κατ' ἀρχάς δέν ἐπρόλαβον νά πλησιάσωσι ἕνας μέ τόν ἄλλον [καί] ἐφιλιώσαν τοῦ λόγου τους περισσότερον παρά ἐκείνους ὅπου ἐτίμισαν προτιτερα οἵτινες ὑπῆρχον καί ἦτον οἰκεῖοι

καί δεύτερον μετά ταῦτα εἰς τάς ἄλλας βασιλικάς ὑποθέσεις ἐσυμφώνησαν καθ' ὅλον τόν καιρόν τῆς διατριβῆς των

καί διά τήν ἐδικήν μας πατρίδα διά τάς ἀθῆνας τόν αὐτόν σκοπόν εἶχον

διότι αὐτοί οἱ δύο ὅ τε κόνων καί εὐαγόραν ἔβλεπον αὐτήν τήν πόλιν ἀθῆνα ὅτι ἦτον εἰς τήν ἐξουσίαν τῶν λακεδαιμονίων ὅτι μετήρχετο μεγάλας μεταβολάς ἀπό τοῦ κρείττονος εἰς τό χειρόν καί οἱ δύο εἶτε εὐαγ: καί κόνων ὑπέμενον ἀνυποφόρως καί θλιβερῶς καί ἐποίουν ὀφειλομένως

διότι εἰς τόν κόνων ὑπῆρχε καί ἦτον ἡ πόλις τῶν ἀθηνῶν πατρίδα ἐνεγκουμένη φυσικά ἀπό τούς προγόνους του προπάτοράς του

καί οἱ ἀθηναῖοι διά θαυμασίας εὐποιίας ὅπου ἔκαμον ὁ εὐαγόρας εἰς τάς ἀθῆνας μέ νόμον συμπατριώτην ἐποίησαν συνέγραψαν εἰς τούς ἐγχωρίους εἰθαγενεῖς τόν εὐαγόρα [ενώ] ἐσκέπτοντο ὅμως εἰς αὐτούς τούς δύο εἰς τόν κ(ύρι)ον καί εἰς τόν εὐαγόραν τίνι τρόπῳ ἀπό τήν δουλείαν τῶν λακεδαιμόνων αὐτήν τήν πόλιν ἀθῆνα ἤθελε λυτρώσωσι ὀγλήγορα τήν εὐκαιρίαν οἱ λακεδαιμόνιοι οἱ σπαρτιάται ἔδοσαν

διότι οἱ λακεδαιμόνιοι ἐπειδή ἐκυριεῦον τούς ἔλληνας διά ξηρᾶς ἠπήρου καί διά θαλάσσης εἰς τόσην ἀπληστίαν ἔφθασαν

ὥστε καί τήν ἀνατολήν ἐπεχειρήσαν νά πορθῶσι

καί ἐπειδή ἐπέτυχον ἐκεῖνοι οἱ δύο ὅ τε κόνων καί εὐαγόρας αὐτήν τήν εὐκαιρίαν καί ἐπειδή οἱ στρατηγοί οἱ σατράπε τοῦ βασιλέως τῆς ἀσίας εἶχον ἀμιχανίαν αὐτοί οἱ δύο ἐσυμβούλευον αὐτούς τούς στρατιγούς τοῦ βασιλέως κατά ποῖον τρόπον θέλει μεταχειρισθῶσι τά παρόντα ἐνεστώτα πραγ: τάς παρούσας καταστάσεις νά μήνποιήσωσι τήν μάχην ἐναντίον εἰς τούς λακεδαίμονας διά ξηρᾶς ἀμή ἐσυμβούλευον αὐτούς ποιῆσθαι τον πόλεμον τον προς λακεδαιμονίους διά θαλάσσης

ἐπειδή ἐνόμιζον αὐτοί οἱ δύο ἀνίσως ἤθελε συναθροίσωσι στρατευμα διά ξηρᾶς μαχόμενον καί μέ αὐτό τό πεζηκόν στρατόπαιδον ἤθελε νικήσωσι ὅτι θέλει ἐλευθερωθῆ μοναχή ἢ ξηρά

ἀλλά ἀνίσως διά θαλάσσης ἤθελε νικήσωσι ἐνόμιζον ὅτι θέλει κοινωνήσῃ ἀπό αὐτήν τήν νίκην θριάμβον ὅλη ἢ ἑλληνική γῆ

τό ὅποῖον αὐτό ἐγένετο διότι οἱ στρατηγοί τοῦ βασιλέως ἠπίκουσαν καθ' αὐτάς τάς συμβουλὰς τοῦ τε κόνων καί εὐαγόρου καί ναυτικός στόλος ἐπειδή συναθροίσθη οἱ λακεδαιμόνιοι κατετρόπωθησαν καί ἀπό τήν ἐξουσίαν ἐγυμνώθησαν

καί οἱ ἔλληνες ἀπηλάγησαν ἀπό τήν δουλείαν τῶν λακεδαιμονίων καί ἡ ἐδική μας πατρίς ἀθῆνα ἐκέρδησε αὐθις ἐκ δευτέρου ὀλίγον τι μέρος ἀπό τό κλέος τό παλαιόν [καί] ἐχειροτονίθη ἡγεμονεύουσα εἰς ἐκείνων ὅπου ἔγιναν σύμμαχοι καί αὐτά τά ἄνω εἰρημένα ἐπράχθησαν μέ τό νά ἦτον στρατηγός [ὁ] κόνων μέ τό νά ἐπαρέσχεν ὁ εὐαγόρας τόν ἑαυτόν του δηλ: μέ τό νά ἠγωνίσθη λόγῳ καί ἔργῳ καί μέ τό νά ἐπαρασκεύασε μεγάλην στρατιαν

διά τά ὅποια αὐτά καλά ἡμεῖς οἱ ἀθηναῖοι αὐτούς τούς δύο ἐδοξάσαμεν μέ τάς ἀνωτάτας τιμάς

τά ἀγάλματα αὐτῶν τῶν δύο ἀνηγεῖραμεν ἐκεῖ ὅπου ἦτον τό εἶδωλον τοῦ θεοῦ τοῦ διός

τοῦ λυτρωτοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς παλαιᾶς τῶν ἀθηνῶν

πλησίον ἐκείνου τε καί σφῶν αὐτῶν ἀμφοτέρων, ὑπόμνημα καί τούς μεγέθους τῆς εὐεργεσίας τῆς φιλίας τῆς πρὸς ἀλλήλους.

137r βασιλεύς δέ οὐ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔσχε περὶ αὐτῶν

ἀλλ' ὅσῳ μείζω καί πλείονος ἄξια κατηργάσαντο, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἔδεισεν αὐτούς.

περὶ μὲν οὖν κόνωνος ἄλλος ἡμῖν ἔσται λόγος.

ὅτι δε πρὸς εὐαγόραν οὕτως ἔσχεν, οὐδ' αὐτὸς λαθεῖν ἐζήτησε.

φαίνεται γὰρ μᾶλλον μὲν σπουδάσας περὶ τον ἐν κύπρῳ πόλεμον, ἢ περὶ τούς ἄλλους ἅπαντας.

μείζω δέ καί χαλεπώτερον ἐκείνον ἀνταγωνιστὴν νομίσας, ἢ τόν περὶ τῆς βασιλείας ἀμφισβητήσαντα

καί τούτου μέγιστον τεκμήριον.

τοῦ μὲν γὰρ ἀκούων τὰς παρασκευάς, τοσοῦτον κατεφρόνησεν,

ὥστε 137v διὰ τό μή φροντίζειν μικροῦ δεῖν ἔλαθεν αὐτόν ἐπὶ το βασίλειον ἐπιστάς.

πρὸς δέ τοῦτον οὕτως ἐκ πολλοῦ περιδεῶς ἔσχεν, ὥστε μεταξύ πάσχων εὖ, πολεμεῖν πρὸς αὐτόν ἐπεχείρησε,

δίκαια μὲν οὐ ποιῶν, οὐ μὴν παντάπασιν ἀλόγως βουλευσάμενος.

ἠπίστατο μὲν γὰρ πολλούς καί τῶν ἐλλήνων καί τῶν βαρβάρων

ἐκ ταπεινόν καί φαύλων πραγμάτων μεγάλας δυναστείας κατεργασαμένους.

ἠσθάνετο δέ τὴν εὐαγόρου μεγαλοψυχίαν, καὶ τὰς ἐπιδόσεις αὐτῷ, καί τὰς δόξας τῶν πραγμάτων οὐ κατὰ μικρόν γινομένας,

ἀλλὰ καί τὴν φύσιν ἀνυπέρβλητον ἔχοντα, καί τὴν τύχην αὐτῷ 138r συναγωνιζομένην.

ὥστ' οὐχ ὑπὲρ τῶν γεγενημένων ὀργιζόμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων φοβούμενος,

οὐδέ περὶ κύπρου μόνον δεδιώς, ἀλλὰ πολὺ περὶ μειζονων ἐποιήσατο τόν πόλεμον πρὸς αὐτόν.

οὕτω δ' οὖν ὤρμησεν, ὥστ εἰς τὴν στατιάν ταύτην πλέον, ἢ πεντάκις μύρια τάλαντα κατηνάλωσεν.

λέγω ἐγγύς ἐκείνου τοῦ θοῦ' τοῦ διός [καί] ἀναμεταξύ των πλησίον τῶν δύο διά ἐνθύμησιν καί τῆς μεγαλιώτητος τῆς εὐεργεσίας καί διά ὑπομνημα τῆς ἀγάπης ὅπου εἶχον ἀναμεταξύ τους ὁ τε κόνων καί εὐαγόρας

ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης τῆς περσίας ὅμως δέν εἶχε τήν αὐτήν διάθεσιν διά αὐτούς τούς δύο

ἀμή καθ' ὅσον μεγαλήτερα καί ἀξίας περισσοτέρας ἐτελεσ[α]ν κα(το)ρθώματα τόσον πολλά περισσότερον ἐφοβοῦτο αὐτούς τούς δύο

λοιπόν διά τόν κόνωνα τόν ἀθηναῖον θέλει γίνεῖ εἰς ἡμᾶς ἄλλη ὁμιλία

ἀλλά ὅτι ἐναντίον εἰς τόν εὐαγόρα τέτοιας λογιῆς ὡς ἔφημεν ἀνωτέρω εὐρίσκετο ἀρταξέρξης μήτε αὐτός ὁ ἴδιος ἀρταξέρξης ἠθέλησεν νά κρυφθῆ

διότι δείκνυται περισσότερον ὅτι ἠγωνίσθη διά τον πόλεμον ὅπου ἔμελεν νά κάμῃ εἰς τήν κύπρον παρά ὅπου φαίνεται σπουδάσας διά τούς ἄλλους πολέμους

καί φαίνεται ὅτι ὑπολάμβανε ἐκείνον τόν εὐαγόρα ἰσχυρότερον καί φοβερότερον ἀντίπαλον παρά τόν κύρον τόν ἀδελφόν του ὁ ὁποῖος ἀμφισβήτησεν τήν βασιλείαν τῆς περσίας

καί αὐτοῦ τοῦ παρ' ἐμοῦ λεγομένου σαφέστατον παράδειγμα ὑπ: αὐτό τό ἐξῆς ῥηθησόμενον

διότι ὁ ἀρταξέρξης μέ ὄλον ὅπου ἐμάνθανε τάς ἐτιμασίας τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ κύρου τόσον πολλά ἀπεψήφισεν

ὥστε μέ τό νά μήν ἐφρόντιζε παρ' ὀλίγον ὁ κύρος ἠπατησεν αὐτόν τόν ἀρταξέρξην ὅτι ἔφθασεν εἰς το παλάτειον τῆς περσίας

ἀλλά ὁ ἀρταξέρξης ἀπό πολλήν καιρόν τέτοιας λογιῆς πεφοβησμένως διέκειτο εἰς τόν εὐαγόρα ὥστε μέ ὄλον ὅπου εὐεργετήτο ἐβάλλθη νά πολεμίση μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα

δέν ἐποίησεν ἔνομα ὅμως δέν ἐστοχάσθη παντελῶς ἀφρόνως διότι ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης ἤξευρεν περισσοῦς ἀπό τούς Ἕλληνας καί ἀπό τούς βαρβάρους

ὅτι ἀπέκτησαν μεγίστας ἡγεμονίας ἀπό ὑποθέσεις πολιτείας καταστάσεις ἀνισχύρους καί εὐτελεῖς

ἐκαταλάμβανεν καί τήν τοῦ εὐαγόρου μεγαλοθυμίαν καί ἠσθάνετο τάς αὐξήσεις καί τάς τιμάς τῶν βασιλικῶν ὑποθέσεων ὅτι δέν ἐδίδοντο εἰς αὐτόν τόν εὐαγόρα καθ' ὀλίγον ἀμή ἠσθάνετο ὅτι εἶχεν ἀσύγκρητον τήν φυσικήν ἀγχίνοιαν καί ἠσθάνετο τήν μοῖραν ὅτι συνεβοήθη μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα

λοιπόν ὁ βασιλεύς ὄχι ἐπειδή ὀργίζετο διά ἐκεῖνα ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό τόν εὐαγόρα ἀμή ἐπειδή ἐφοβήτο διά τά μέλλοντα συνβησομενα

καί ἠγειρεν τόν πόλεμον ὄχι ἐπειδή ἐφωβήτο διά τήν κύπρον μοναχά ἀμή ἐποίησεν τόν πόλεμον μέ αὐτόν τόν εὐαγόρα φοβούμενος διά κατά πολλά μείζονα μεγαλήτερα πράγμα: διά περισσοτέρας ἐπαρχίας

λοιπόν ὁ ἀρταξέρξης μέ τόσον στρατεύμα ἤγειρεν πόλεμον κατ' αὐτοῦ τοῦ εὐαγόρου ὥστε ἔφθειρεν περισσότερον [ἀπό] πέντες μυριάδες πουγγία εἰς αὐτόν τόν πόλεμον

ἀλλ' ὅμως εὐαγόρας πάσαις ἀπολελειμμένος ταῖς δυνάμεσιν ἀντιτάξας τήν ἑαυτοῦ γνώμην πρός τάς οὕτως ὑπερμεγέθους παρασκευάς ἐπέδειξεν αὐτόν ἐν τούτης πολὺ θαυμαστότερον, ἢ τοῖς ἄλλοις τοῖς προειρημένοις. ὅτε μέν γάρ αὐτόν 138ν εἶων εἰρήνην ἄγειν, τήν ἑαυτοῦ μόνην εἶχεν

ἐπειδή δ' ἠναγκάσθη πολεμεῖν, τοιοῦτος ἦν, καί τοιοῦτον εἶχε πρωταγόραν τόν υἱόν του συναταγωνιστήν, ὥστε μικροῦ μέν ἐδέησε κύπρον ἅπασαν κατασχεῖν, φοινίκην δέ ἐπόρθησε, τύρον δέ κατά κράτους εἶλε, κυλικίαν δέ βασιλέως ἀπέστησε.

τοσοῦτους δέ τῶν πολεμίων ἀπώλεσεν ὥστε πολλούς τῶν περσῶν πενθοῦντας τάς ἑαυτῶν συμφωράς, μεμνήσθαι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκεῖνου. τελευτῶν δ' οὕτως ἐνέπλησεν αὐτοῦς τοῦ πολεμεῖν

ὥστ' εἰθισμένων τόν ἄλλον χρόνον τῶν βασιλέων μή διαλλάττεσθαι τοῖς ἀποστάσι, 139r πρὶν κύριοι γένοιτο τῶν σωμαίων,

ἄσμενοι τήν εἰρήνην ἐποίησαντο. λύσαντες μέν τόν νόμον τοῦτον,

οὐδέν δέ κινήσαντες τῆς εὐαγόρου τυραννίδος.

καί λακεδαιμονίων μέν τῶν καί δόξαν καί δύναμιν μεγίστην ἐχόντων καθ' ἐκεῖνον τόν καιρόν, ἐντός τριῶν ἐτῶν ἀφείλετο τήν ἀρχήν. εὐαγόρα δε πολεμήσας ἔτη δέκα, τῶν αὐτῶν κύριον κατέληπεν,

ὥνπερ ἦν καί πρὶν εἰς τόν πόλεμον εἰσελθεῖν.

ὁ δὲ πάντων θαυμαστότατον.

την γάρ πόλιν ἦν εὐαγόρας ἐτέρου τυραννεύοντος μετὰ πενήτηκοντα ἀνδρῶν εἶλε,

ταύτην βασιλεύς ὁ μέγας, τοσαύτην δύναμιν ἔχων, οὐχ οἷός τ' ἐγένετο χειρώσασθαι.

139v καίτοι πῶς ἄντις τήν ἀνδρείαν, ἢ τήν φρόνησιν, ἢ σύμπασαν τήν ἀρετήν τήν εὐαγόρου φανερώτερον ἐπιδείξειεν, ἢ διά τοιούτων ἔργων καί κινδύνων;

οὐ γάρ μόνον φανεῖται τοὺς ἄλλους πολέμους, ἀλλά καί τόν τῶν ἥρωων ὑπερβαλόμενος τόν ὑπὸ πάντων ἀνῶν ὑμνούμενον. οἱ μέν γάρ μετὰ πάσης ἐλλάδος τροίαν μόνην εἶλον, ὁ δέ πόλιν ἔχων, πρός ἅπασαν τήν ἀσίαν ἐπολέμησεν. ὥστ' εἰ τοσοῦτοι τό πλήθος ἐγκωμιάζειν αὐτόν ἠβουλήθησαν, ὅσοι περ ἐκεῖνους,

πολύ μείζον ἂν καί τήν δόξαν αὐτῶν ἔλαβε.

καί μέ ὄλον ὅπου ὁ εὐαγόρας ἦτον κατώτερος καθ' ὅλας τάς παρασκευάς τοῦ πολέμου ἀντεπαρέστησεν τήν ἐδικήν του φρόνησιν ἐναντίον εἰς τάς τόσας ὑπερβολικάς ἐτοιμασίας ἀπεκατέστησεν τόν ἑαυτόν του κατ' αὐτά τά κατορθώματα τοῦ κατά τῶν περσῶν πόλεμον κατά πολλά ἐπαινετότερον παρά ὅπου ἐπέδειξαν αὐτόν εἰς τά ἄλλα κατορθώματα ὅπου προειπώθησαν ἀνωτέρω διότι ὁπότεν οἱ βασιλεῖς αὐτόν τόν εὐαγόρα ἄφινον νά εἰρηνεύη τότε τήν ἐδικήν του [πόλιν] ἐκέκτητο μοναχήν ἐπειδή ὁμως ἐπαρακινήθη νά πολεμήσῃ τέτοιος θαυμαστός ἦτον καί τέτοιον ἀνδρεῖον τόν πρωταγόραν τόν υἱόν του εἶχεν συμπαλαιστήν ὥστε ὀλίγον ἔλειψε τήν νήσον κύπρον ὅλην νά ἐξουσιάσῃ καί ἐλείλατῃσεν τήν φοινίκην τήν πόλιν τῶν ἀθηνῶν καί ὅλως διόλου ἄρδην καθυπέταξε τήν νήσον τύρον καί ἀπό τόν βασιλέα τῆς περσίας ἀρταξέρξην τήν πόλιν κυλικίαν ἀπέζευξεν καί ἀπό τοὺς ἐχθρούς του τόσους πολλοὺς ἐθανάτωσεν ὥστε πολλοί ἀπό τοὺς πέρσας ἐπένθουν διά τάς ἐδικάς των δυστυχίας καί ἐθυμοῦντο τήν ἀρετήν ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου καθ' ὄλον τό ὕστερον ὁ εὐαγόρας καί τόσον πολλά ἐκόρεσεν αὐτούς τοὺς πέρσας ἀπό τό νά πολεμῶσι ὥστε μέ ὄλον ὅπου οἱ βασιλεῖς ἄνακτες ἡγεμόνας τῆς περσίας κατά τόν ἄλλον καιρόν ἦτον συνοιθησμένη νά μήν κάμωσι συναλλαγάς μέ ἐκείνους ὅπου ἤθελε ἀποστατήσωσι πρωτοῦ νά γένωσι δεσπότες τῶν σωμάτων δηλ: πρωτοῦ νικήσωσι τοὺς ἀποστάτας ἐποίησαντο φιλίαν μεταχαρᾶς καί ἀνέτρεψαν αὐτήν τήν συνήθειαν ὁμως κἀνένα μέρος ἀπό τοῦ εὐαγόρου τήν ἐξουσίαν δέν ἐμετατόπισαν καί ὁ βασιλεὺς ἀρταξέρξης ἐπέιρε τὴν ἡγεμονίαν τῶν λακεδαιμονίων οἵτινες φήμην καί στράτευμα δυνατότατον ἐκέκτητο εἰς ἐκείνον τόν καιρόν ἀνάμεσα εἰς τρία χρόνια καί μέ τόν εὐαγόραν ἀφ' οὗ ἐπολέμησεν χρόνια δέκα βασιλέα τῶν ἰδίων πολιτιῶν αὐτόν τόν εὐαγόρα ἄφησεν τόν ὅποιον καί πρότερον εἰς τήν μάχην νά εἰσέλθωσι ἦτον κύριος τό ὅποιον αὐτό εἶν: ἐπαινετώτερον ἀπό ὅλα αὐτά τά πλεονεκτήματα διότι τήν πόλιν σαλαμίνα τήν ὅποιαν ὁ εὐαγόρας μαζύ μέ πενήντα ἄνδρες καθυπεταξε ὅταν ἄλλος βασιλεὺς ἐξουσίασεν αὐτήν ὁ βασιλεὺς ἀρταξέρξης ὁ θαυμαστός μέ ὄλον ὅπου εἶχον τόσον στράτευμα δέν ἠμπόρεσε νά κυριεύσῃ τίνοι τρόπον λοιπόν ἤθελε τινάς ῥήτωρ τήν γενναιότητα ἢ τήν σύνεσιν ἢ ὅλην τήν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ εὐαγόρου εὐκρινέστερον παραστήσῃ παρά διαμέσου τέτοιων κατορθωμάτων καί πολέμων διότι ὁ εὐαγόρας ὄχι (δεν) θέλει ὀραθῆ [ὑπερβαλλόμενος] μοναχά τοὺς παλαιούς προλαβόντας πολέμους ἀμή φανεῖται ὑπερβαλλόμενος ὅτι ἐξεπέρασεν καί τόν πόλεμον τῶν γενναίων ἀρχαίων ἀνδρῶν ὅστις ἀπό τοὺς ὅλους ἀνοῦ'ς διαθρυλλεῖται διότι οἱ παλαιοὶ ἥρωες μέ ὅλην τήν ἑλληνικὴν γῆν δηλ: μέ ὅλην τήν συνδρομὴν τῶν ἐλλήνων τήν τρωάδα μοναχήν ἐκυριεύσεν ἀλλὰ ὁ εὐαγόρας μέ ὄλον ὅπου μίαν πόλιν σαλαμίνα ἐξουσίαζεν ἐναντίον εἰς ὅλην τήν ἀνατολήν ἐκρότησεν πόλεμον ἀνίσως λοιπόν τόσοι πολλοὶ συγγραφεῖς κατά τό ἀριθμόν ὅποσοι ἐγκωμιάζωσι ἐκείνους τοὺς παλαιούς ἥρωας ἤθελε ἐπιχειρισθῶσιν νά ἐκθειάσωσι αὐτόν τόν εὐαγόρα κατά πολλά ἀνώτερον ἢθελε ὁ εὐαγόρας ἀξιωθῆ τήν τιμὴν ἀπό αὐτοὺς τοὺς παλαιούς ἥρωας

τίνα γάρ ἂν εὐρήσαιμεν τῶν τότε γενομένων, (εἰς τοὺς μύθους νῦν ἀφέντες, τὴν ἀλήθειαν 140r πῶμεν,) τοιαῦτα διαπεπραγμένον;

ἢ τίνα τοσούτων μεταβολῶν ἐν τοῖς πράγμασι αἴτιον γεγενημένον;

ὅς ἑαυτὸν μὲν ἐξ' ἰδιώτου τύραννον κατέστησε.

το δε γένος ἀπεληλαμένον ἅπαν τῆς πολιτείας εἰς τὰς προσηκούσας τιμὰς πάλιν ἐπανήγαγε.

τους δέ πολίτας ἐκ βαρβάρων μὲν, Ἕλληνας ἐποίησεν, ἐξ ἀνάνδρων δε, πολεμικούς, ἐξ ἀδόξων δε, ὀνομαστούς.

τον δέ τόπον ἄμικτον ὅλον παραλαβὼν καὶ παντάπασιν ἐξηγριωμένων, ἡμερώτερον, καὶ πρῶτερον κατέστησεν.

ἔτι δε πρὸς τούτοις, εἰς ἔχθραν μὲν βασιλεῖ καταστάς, οὕτως αὐτὸν ἡμίνατο καλῶς,

ὥστ' ἀείμνηστον γενέσθαι τὸν πόλεμον 140v τὸν περὶ κύπρον.

ὅτε δε ἦν αὐτῷ σύμμαχος, τοσούτῳ χρησιμώτερον ἑαυτὸν παρέσχε τῶν ἄλλων,

ὥσθ' ὁμολογουμενος μεγίστην αὐτῷ συμβουλέσθαι δύναμιν, εἰς τὴν ναυμαχίαν τὴν περὶ κνίδον.

ἣς γενομένης, βασιλεύς μὲν ἀπάσης τῆς ἀσίας κύριος κατέστη.

λακεδαιμόνιοι δ' ἀντὶ τοῦ τὴν ἠπειρον πορθεῖν, περὶ τῆς ἑαυτῶν κινδυνεύειν ἠναγκάσθησαν.

οἱ δέ Ἕλληνες ἀντὶ δουλείας αὐτονομίαν ἔσχον.

ἀθηναῖοι δε τοσοῦτον ἐπέδωσαν, ὥστε τους πρότερον αὐτῶν ἄρχοντας, ἐλθεῖν ὡς αὐτοὺς τὴν ἀρχὴν παραδώσοντας.

ὥστ' εἴτις ἔροϊτόμε, τί νομίζω μέγιστον 141r εἶναι τῶν εὐαγόρα πεπραγμένων,

πότερον τὰς ἐπιμελείας, καὶ τὰς παρασκευὰς τὰς πρὸς λακεδαιμονίους, δι' ὧν τὰ προειρημένα γέγονεν,

ἢ τὸν τελευταῖον πόλεμον, ἢ τὴν κατάληψιν τῆς βασιλείας, ἢ τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων διοίκησιν;

διότι ποῖον ἄνθρωπον θέλει εὐρωμεν ἀπό ἐκείνους ὅπου ὑπῆρξαν ἐκεῖνον τόν καιρό τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου (ἀνίσως τούς ψευδῆς λόγους ἤθελε ἀφίσωμεν [και] συλλογισθῶμεν τό ὀρθόν τῶν πραγμάτων) ὅτι ἔπραξεν τέτοια κατορθώματα οἷα ἐτέλεσεν ὁ εὐαγόρας

ἢ ποῖον ἄλλον τῶν τότε εὐρησομεν ὅτι ὑπῆρξεν πρόξενος τόσων μετατροπῶν ἀπό τοῦ χείρονος εἰς το κρεῖττον εἰς τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις ἀπό τον εὐαγόρα

διότι ὁ εὐαγόρας ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτον ἄνευ ἀξιώματος βασιλέα ἐχειροτόνησεν τόν ἑαυτόν του

καί την γενναίαν φυλήν του ὅπου ἦτον ὄλην διωγμένη ἀπό την πολιτικήν διοίκησιν εἰς τὰς ἀνηκούσας δόξας αὐθις ἐκ δευτέρου ἐπανέφερε

καί τους συμπατριώτας του ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦτον ἀγράμματοι ἐπιστήμονας πεπαιδευμένους ἔκαμεν και ἐποίησεν γενναίους ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἄνανδροι και ἐποίησεν περιονύμους ἀπό ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἄδοξοι

καί τον τόπον με ὄλον ὅπου ἐπαρέλαβεν ἀκινώνητον και ὄλος διόλου ἀνήμερον εὐπρόσιτον και φιλόξενον ἐποίησεν

ἀκόμη καί κοντά εἰς αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα πλεονεκτήματα ὅταν ἦλθον εἰς μῖσος με τον βασιλέα ἀρταξέρξην τόσον πολλά δίκαιως ἐτιμώρισεν αὐτόν τόν βασιλέα ἀρταξέρξην

ὥστε ὀνομαστός ἔγινεν ὁ πόλεμος ὅπου ἔγινεν εἰς τήν νῆσον κύπρον

καί καθ' ὄν καιρόν ἦτον ὁ εὐαγόρας ἐπαρῶρός μέ αὐτόν τόν βασιλέα ἀρταξέρξην κατά τόσον πολλά ὠφελιμώτερον πλέον ὑπέρμαχον τόν ἑαυτόν σου ἔδειξεν ἀπό τούς ἄλλους συμβοηθοῦς

ὥστε ἀναμφιβόλως ἰσχυρώτατον στρατεύμα συνήγαγεν εἰς αὐτόν τόν ἀρταξέρξην εἰς τήν μάχην ὅπου ἔγινεν διά στόλων (νῆσον) πέριξ εἰς νῆσον κνίδον

ἢ ὅποια ναυμαχία ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς τέλος ὁ βασιλεύς ἀρταξέρξης ἔγινεν ἐξουσιαστής ὄλης τῆς ἀνατολῆς οἱ λακεδαιμόνιοι ἀντίς διά να πολεμῶσι τήν ἀνατολήν ἐπαρακινήθησαν νά μαχωνται διά τήν διαφέντευσιν τῆς ἐδικῆς τους πατρίδος καί οἱ ἔλληνες ἀντίς διά τήν δουλείαν ἀπό ἐκεῖ [που] ἦτον ὑποφοροὶ ὑποτελεῖς ὑποκάτω [εἰς] τούς λακεδαιμονίους ἐλευθερίαν ἀπέκτησαν και οἱ ἀθηναῖοι κατά τόσον πολλά ἐπροκοψαν ὥστε ἐκεῖνοι ὅπου ἐξουσίαζον προτιτερα αὐτούς τούς ἀθηναῖους ἀφίχθησαν εἰς αὐτούς διά νά παραδόσωσι τήν ἡγεμονίαν

ἀνίσως τινάς λοιπόν ἤθελε ἐρωτήση ἐμένα ποῖον κατορθωμα λογιάζω ὅτι εἶναι ὑπερφυέστατον ἀπό ἐκεῖνα ὅπου ἐπράχθησαν ἀπό τόν εὐαγόρα

ποῖο ἀπό τὰ δύο νομίζω μέγιστον τὰς φροντίδας καί τὰς ἐτοιμασίας ἅς ἐποίησεν ἐναντίον εἰς τούς λακεδαιμονίους διά μέσου τῶν ὁποῖων ἐπιμελειῶν καί παρασκευῶν τὰ προγραφέντα ἐτελειώθησαν

ἢ νομίζω μέγιστον τὴν τελευταίαν ἢν ἐποίησεν κατὰ τῶν περσῶν τὴν μάχην ἢ νομίζω μέγιστον τὴν ἀπόκτησιν τῆς βασιλείας σαλαμῖνος ἢ τὴν ὅλην κυβέρνησιν τῶν βασιλικῶν ὑποθέσεων

εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἂν κατασταίην. τοῦτο γὰρ μοι δοκεῖ μέγιστον εἶναι, καὶ θαυμαστότατον,

καθ' ὅ,τι ἂν αὐτῶν ἐπιστήσω τὴν γνώμην,

ὥστ' εἵτινες τῶν προγεγενημένων δι' ἀρετὴν ἀθάνατοι γεγονασιν,

οἶμαι κάκεινον ἀξιῶσθαι ταύτης τῆς δωρεᾶς, σημείοις χρώμενος,

ὅτι καὶ τὸν ἐνθάδε βίον εὐτυχέστερον, καὶ θεοφιλέστερον ἐκείνων διαδεβίωκε.

τῶν μὲν γὰρ ἡμιθέων 141ν τοὺς πλείστους καὶ ὀνομαστοτάτους εὐρήσομεν, ταῖς μεγίσταις συμφοραῖς περιπεσόντας.

εὐαγόρας δε οὐ μόνον θαυμαστότατος ἐξ' ἀρχῆς ὧν διετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ μακαριώτατος.

τι γὰρ ἀπέλιπεν εὐδαιμονίας;

ὅς τοιούτων μὲν προγόνων ἔτυχεν, οἷων οὐδεὶς ἄλλος,

πλήν εἴ τις ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνω γέγονε.

τοσοῦτον δε καὶ τῷ σώματι τῶν ἄλλων, καὶ τῇ ῥώμῃ διήνεγκεν

ὥστε μὴ μόνον σαλαμῖνος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀσίας ἀπάσης ἄξιός ἐστιν τυραννεῖν.

κάλλιστα δέ κτησάμενος τὴν βασιλείαν, ἐν ταύτῃ τὸν βίον διετέλεσε.

θνητός δέ γενόμενος, ἀθάνατον τὴν περὶ αὐτοῦ μνήμην κατέλιπε.

τοσοῦτον δ' ἐβίω χρόνον, 142r ὥστε μήτε τοῦ γήρωτος ἄμοιρος γενέσθαι, μήτε τῶν νοσημάτων μετασχεῖν τῶν διὰ ταύτην τὴν ἡλικίαν γενομένων.

προς δε τούτοις; ὃ δοκεῖ σπανιώτατον εἶναι: καὶ χαλεπώτατον, εὐπαιδία τυχεῖν ἅμα καὶ πολυπαιδίας,

οὐδέ τούτου διήμαρτεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτ(') αὐτῷ συνέπεσε.

καὶ τό μέγιστον ὅτι τῶν ἐξ' αὐτοῦ γενομένων, οὐδένα κατέλιπεν ἰδιωτικοῖς ὀνόμασι προσαγορευόμενον.

ἀλλὰ τὸν μὲν βασιλέα καλούμενον, τοὺς δ' ἄνακτας, τὰς δ' ἀνάσσας.

εις περισσήν ἀμιχανία ἤθελε κατασταθῶ διότι αὐτό τό ἔργον εις τοῦ λόγου μου φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνώτατον καί ἐπαινετώτατον

εις ποῖον ἤθελε ἀπό αὐτά τά πλεονεκτήματα θέσω τόν συλλογισμόν μου

ὥστε ἀνίσως μερικοί ἀπό ἐκείνους ὅπου ὑπῆρξαν προτίτερα ἀπό αὐτόν διά τήν ἐνάρετον ζωήν ἀείμνηστοι ἐστάθησαν

νομίζω ὅτι καί ἐκεῖνος ὁ εὐαγόρας ἤθελε ἀξιωθῆ λάβη αὐτό τό χάρισμα τῆς ἀθανασίας [καί] μεταχειρίζομαι παραδείγματα τῆς ἀθανασίας του

διότι τόν παρόντα βίον ἀπό ἐκείνους τοῦς παλαιούς προγεγενημένους εὐδαιμονέστερον καί ὀσιώτερον ἐπέρασεν

διότι ἡμεῖς ἀπό τοῦς ἥρωας τοῦς περισσοτέρους καί τοῦς πλέον ὀνομαστούς θέλει δυνηθῶμεν νά εὐρωμεν ὅτι κατην(ύ)χθησαν εις συμφοράς μεγαλωτάτους

ὅμως ὁ εὐαγόρας ὄχι μοναχά ἐπαινετώτατος ἐκ πρώτης γραμμῆς ἐκ νεῶτητος διεπέρασεν τήν ζωήν του ἀμή διετέλεσεν καί εὐτυχέστερος

διότι ποῖον εἶδος εὐτυχίας οὐκ ἀπηλαυσεν

ὁ ὅποιος εὐαγόρας τέτοιους θαυμαστούς προγόνους ἠξιώθη [τους] ὁποίους κἀνένας ἄλλος οὐκ πώθησεν

πάρεξ ἀνίσως ἔτυχεν τινάς ἀπό αὐτούς τοῦς ἰδίους προγόνους μέ ἐκείνον τόν εὐαγόρα

καί κατά τόσον πολλά κατά τό σῶμα καί κατά τήν ἀνδρείαν διέφερεν ἀπό τοῦς ἄλλους ἀνοῦ'ς

ὥστε ὄχι μονάχα τήν πόλιν σαλαμίνα ἀμή ἄξιός εἶναι νά τυραννῆ τήν ἀνατολήν ὅλην

καί ἀφ' οὗ ἀπέκτησεν ἐνομότατα τήν ἐξουσίαν τήν ζωήν του διήνυσεν εις αὐτήν τήν βασιλείαν

καί μέ ὅλον ὅπου ὑπῆρξεν θνητός αἰώνιον τό ὄνομα διά τόν ἑαυτόν του ἄφησεν

καί ἐζησεν τόσον καιρόν ὥστε [ἐνῶ] δέν ὑπῆρξεν ὑστεριμένος ἀπό τό γηρατεῖον [δεν] ἐδοκίμασε ἀπό τά νοσήματα τοῦ σώματος τά ὅποια διά αἰτίαν αὐτῆς τῆς γεροντικῆς ἡλικίας ἦτοι διά τό γειρατεῖον ἐπέρχονται

καί κοντά εις αὐτά τά ἄνω εἰρημένα προτερήματα τό ὅποῖον αὐτό φαίνεται ὅτι εἶναι λίαν σπανιάκεις ἀκολουθῶν τῶ τῶν αὐτῶν βίων καί δυσχερέστατον τό να ἀξιωθῆ καλά ἐνάρετα τέκνα ὁμοῦ ἐν ταυτῶ [καί] πολλά

μήτε αὐτό λέγω ἀπέτυχεν ἀμή καί αὐτό τό τυχεῖν εὐπαιδείας καί πολυπαιδείας εις αὐτόν τόν εὐαγόρα συνέβη

καί διά νά εἰπῶ τό μεγαλύτερον πῶς ὁ εὐαγόρας κἀνένα ἀπό ἐκείνους ὅπου ἐγενήθησαν ἀπό αὐτόν δέν ἄφησεν νά προσαγορεύεται μέ ὀνοματα ταπεινάς

ἀμή τόν ἕνα του υἱόν κατέλιπεν αὐτοκράτωρ νά ὀνομάζεται τούς ἄλλους ὀνομασεν ἄρχοντας τās θυγατέρας βασίλισσας

ὥστ' εἵτινες τῶν ποιητῶν περὶ τίνος τῶν προγεγενημένων ὑπερβολαῖς κέχρηται λέγοντες,

ὡς ἦν θεός ἐν ἀνοίῃς, ἢ δαίμων ἀλλ' οὐ θνητός,

ἅπαντα τά τοιαῦτα περὶ τὴν ἐκείνου ῥηθῆναι φύσιν μάλιστ' 142ν ἂν ἀρμόσειε.

τῶν μὲν οὖν εἰς εὐαγόραν πολλά μὲν οἶομαι παραλιπεῖν.

ὑστερίζω γάρ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐμαντοῦ, μεθ' ἧς ἀκριβέστερον καί φιλοπῶ

νώτερον ἐξειργασάμην ἂν τόν ἔπαινον τοῦτον· οὐ μὴν ἀλλὰ καί νῦν,

ὅσον ἦν κατὰ τὴν ἐμήν δύναμιν, οὐκ ἀνεγκωμίαςτος ἐστίν. ἐγώ

δ' ὦ νικόκλεις, ἠγοῦμαι καλά μὲν εἶναι μνημεῖα, καί τās τῶν

σωμάτων εἰκόνας. πολὺ μὲν τοι πλείονος ἀξίας τās τῶν πράξεων, καί

τῆς διανοίας, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἂν τις μόνον τοῖς τεχνηκῶς ἔχουσι

θεωρήσειε. προκρίνω δέ ταύτας, πρῶτον μὲν εἰδῶς τούς καλοὺς καί

ἀγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ σώματος σεμνυνο-

μενος ὡς ἐπὶ τοῖς ἔργοις, καί τῇ μνήμῃ φιλοτιμούμενος.

ἔπειθ' : μετὰ ταῦτα ἠγοῦμαι τās εἰκόνας τῶν πράξεων καί τῆς διανοίας

πλείονος ἀξίας τῶν σωμάτων.

143r ὅτι τούς μὲν τύπους ἀναγκαῖον παρὰ τούτοις εἶναι μόνον παρ' οἷς ἂν σταθῶσι

τούς δέ λόγους ἐξανεχθῆναι, οἷον τ' ἐστίν εἰς τὴν ἑλλάδα διαδοθέντας ἐν ταῖς εὐφρονούντων, διατριβαῖς ἀγαπᾶσθαι.

παρ' οἷς κρεῖττον ἐστίν, ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εὐδοκιμεῖν.

πρὸς δέ τούτοις ὅτι τοῖς μὲν πεπλασμένοις, καί τοῖς γεγραμμένοις, οὐδεὶς ἂν τὴν σώματος φύσιν ὁμοιώσειε,

τούς δε τρόπους τούς ἀλλήλων, καί τās διανοίας τās ἐν τοῖς λεγομένοις ἐνούσας,

ἐκ τούτων ῥάδιον ἐστὶ μιμεῖσθαι τοῖς μὴ ῥαθυμῆν αἰρουμένοις, ἀλλὰ χρηστοῖς εἶναι βουλομένοις.

ὦν ἕνεκα καί μᾶλλον ἐπεχείρησε γράφειν αὐτόν τόν λόγον,

ὥστε ἀνίσως μερικοί ἀπό τούς ποιητάς μεταχειρίζονται καί λέγουσι ὑπερβολικούς ἐπαίνους διά κἀνένα ἀπό ἐκείνους ὅπου ὑπῆρξαν

πῶς ὁ δεινα ἥρωας ὑπῆρχε καί ἦτον Θεός ἀναμεταξύ εἰς τούς ἀνοῦ'ς ἢ ἄγγελος θεῖος οὐράνιος αὐτός καί ὄχι ὅτι ἦτον φθαρτός
ὅλα αὐτά τά τέτοια ἐπίθετα αἱ ἐπωνυμῖαι εἰς τὴν φυσικὴν ἀγχίνοιαν εἰς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου ἀρμόσωσι νὰ εἰπωθῶσι κατ' ἐξαίρετον τρόπον

στ: χωρὶς παράφραση

διότι τά ἀγάλματα ἀναγκαῖον εἶναι νὰ εὐρίσκονται μοναχά κοντά εἰς ἐκείνους εἰς τούς ὁποίους ἤθελε κατασκευασθῶσι

ὅμως οἱ ἐγκωμιστικοὶ λόγοι [εἶναι] δυνατόν νὰ διανεμιθῶσι καί νὰ ἀναγινώσκωνται εἰς τὰς συναναστροφάς τῶν συνετῶν ἀνω'ν εἰς ὅλην τὴν ἑλληνικὴν γῆν

κοντά εἰς τούς ὁποίους φρονίμους καλλιώτερον εἶναι νὰ εὐδοκιμῶνται παρὰ κοντά εἰς ὅλους τούς ἀμαθεῖς ἀνοῦ'ς

καί κοντά εἰς αὐτά τά ἄνω εἰρημένα προκρίνω τὰς εἰκόνα(ς) τῶν πρά(ξεων) [καί] τῆς διανοίας διότι μέ τά πεπλασμένα ἀγάλματα καί μέ ζωγραφισμένας εἰκόνας κἀνέναν ἀνδρὸς δέν ἤθελε ἐξεικονῆσει τὴν ἀρετὴν τοῦ σώματος [δηλ. τὴν] σύνεσιν

ὅμως τὰ καλά τὰ ἐνάρετα ἦθη [που εὐρίσκονται] ἀναμεταξύ τους καί τούς στοχασμούς ὅπου ἱστοροῦνται εἰς τὰ λεγόμενα ἦτοι εἰς τούς λόγους του

ἀπό αὐτούς τούς αἰπενετικούς ῥητορικούς λόγους εὐκόλον εἶναι νά ἀκολουθοῦσι
ἐκείνους ὅπου προτιμοῦσι νά μὴν ἀμελοῦσι ἀμὴ βούλονται νά ὑπ: νά εἶναι ἐνάρετοι
διὰ ὅποια αὐτὰ ἄνω εἰρημένα περισσότερον ἐβάλλθηκα νά γράψω αὐτόν τόν ἐπιτάφειον
λόγον

ἡγούμενος καί σοί, καί ταῖς σοῖς παισί, καί τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀπ' εὐαγόρου γεγονόσι πολύ
καλλίστην ταύτην τήν παράκλησιν ἄν γενέσθαι

εἶ τις ἀθροίσας τάς ἀρετάς τάς ἐκείνου, καί τῷ λόγῳ κοσμήσας,

παραδαίη 143 νθεωρεῖν ὑμῖν, καί συνδιατρίβειν αὐταῖς.

τούς μὲν γάρ ἄλλους προτρέπομεν ἐπὶ τήν φιφιά'ν, ἐτέρους ἐπαινοῦντες,

ἵνα ζηλοῦντες. ἐκ τούτων τούς εὐλογομένους, τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐπιτηδευμάτων
ἐπιθυμῶσιν.

ἐγὼ δέ σε, καί τούς σούς, οὐκ ἀλλοτρίοις παραδείγμασι χρώμενος,

ἀλλ' οἰκεί(ν)οις, παρακαλῶ καί συμβουλεύω προσέχειν τόν νοῦν,

ὅπως καί λέγειν καί πράττειν μηδενός ἦττον δυνήση τῶν ἐλλήνων.

καί μή νόμιζε με καταγινώσκειν ὡς νῦν ἀμελεῖς,

ὅτι πολλάκις σοι διακελεύσομαι περὶ τῶν αὐτῶν.

οὐ γάρ οὔτε ἐμέ λέληθεν, οὔτε τούς ἄλλους, ὅτι καί μόνος καί πρῶτος τῶν ἐν τυραννίδι
καί πλούτῳ καί τρυφαῖς ὄντων
φιλοσοφεῖν καί φιλοπονεῖν ἐπεχείρησας.

οὐδ' ὅτι πολλούς τῶν βασιλέων ποιήσεις, ζηλώσαντας, τήν σὴν παιδευσιν

τούτων τῶν 144f διατριβῶν ἐπιθυμεῖν, ἀφεμένους ἐφ' οἷς λίαν χαίρουσιν.

ἀλλ' ὅμως ἐγὼ ταῦτα εἰδώς οὐδέν ἦττον καί ποιῶν καί ποιήσω ταυτόν,

ὅπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἱ θεαταί.

καί γάρ ἐκείνοι παρακελεύονται τῶν δρομέων οὐ τοῖς ἀπολελειμμένοις, ἀλλά τοῖς περὶ
τῆς νίκης ἀγωνιζομένοις

ἐμόν μὲν οὖν ἐστί καί τῶν ἄλλων φίλων ταῦτα καί λέγειν καί γράφειν,

ἐξ' ὧν μέλλομέν σε παροξύνειν ὀρέγεσθαι τούτων,

ὥνπερ καί νῦν τυγχάνεις ἐπιθυμῶν σοί δέ προσήκει μηδέν ἐλλείπειν,

ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ παρόντι καί τόν ἄλλον χρόνον ἐπιμελεῖσθαι,

καί τήν ψυχὴν ἀσκεῖν, ὅπως ἄξιός ἔσῃ καί τοῦ πατρός, καί τῶν ἄλλων προγόνων.

144n ὡς ἅπασι μὲν προσήκει περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι τήν φρόνησιν.

μαλιστ' δ' ὑμῖν τοῖς πλήστων κυρίοις οὔσι.

ἐπειδή νομίζω κατά πολλά χρησιμωτάτην ὅτι θέλει ὑπάρξει αὐτήν τήν προτροπήν εἰς τήν ἀρετήν καί εἰς ἐσένα τόν ἴδιον καί εἰς τὰ ἐδικά σου τέκνα καί εἰς τοὺς ἄλλους ὅπου ἐγενήθησαν ἀπὸ ἐκεῖνον τόν εὐαγόρα
ἀνίσως τινάς ἤθελε συλλεξή τας ἐναρέτους πράξεις ἐκείνου τοῦ εὐαγόρου καί μέ τόν ρη(το)ρικόν λόγον ἤθελε κοσμήσῃ
καί ἤθελε παραδώσῃ εἰς ἐσάς νά βλέπεται καί νά ἐνασχολεῖσθαι εἰς αὐτάς τας ἀρετάς πράξεις
διότι ἡμεῖς οἱ ρητορωδιδασκαλοὶ τοὺς ἄλλους ἀνοῦ'ς παρακινουμένον εἰς τήν κατορθωσίν τῆς ἀρετῆς μέ τό νά ἐπαινώμεν ἄλλους ἀνοῦ'ς
μέ τό νά μιμῶνται ἀπὸ αὐτούς τοὺς ἐπαινετικούς λόγους ἐκείνους ὅπου ἐπαινοῦνται ἤθελε ἐπιθυμῶσι αὐτά τὰ ἴδια κατορθώματα μέ ἐκείνους τοὺς ἐγκωμιαζομένους
καί ἐγώ ὁ ἰσοκράτης [παρακαλῶ καί συμβουλεύω] ἐσένα καί τοὺς συγγενεῖς σου μέ τό νά [μην] μεταχειρίζωμαι παραδείγματα ξένα
ἀμή χρώμενος παραδείγμασι ἐκ τῶν οἰκωθεν ἐκ τῆς ἐδικῆς σου συγγενείας προτρύνω εἰς τήν ἀρετήν καί διδάσκω νά εἶσαι προσεκτικός κατά τόν νοῦν
διά νά ἤθελε ἡμπορέσῃς νά ὀμιλῆς καί νά ποιῆς τήν ἀρετήν ὄχι ὀλιγότερον ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας
καί μήν νομίζεις ὅτι κατηγορῶ ἐσένα πῶς ἀμελεῖς τήν ἀρετήν τώρα τήν σήμερον

διότι πολλαῖς φοραῖς προστάζω εἰς τοῦ λόγου σου διά αὐτά τὰ ἴδια πράγματα διά τας ἰδίας ἀρετάς
[γιατί] μήτε ἐμένα δέν ἐλάνθασεν μήτε τοὺς ἄλλους πένητες δηλ: πάντες γινωσκουσι πῶς καί μοναχός καί πρῶτιστος ἐσύ ἀπό ἐκείνους ὅπου εὐρίσκονται εἰς ἐξουσίαν καί τόν πλοῦτον καί εἰς τας τρυφάς
ἠγωνίσθης νά φιλοσοφῆς τήν θεωρίαν τῶν ὄντων καί νά κοπιάζῃς εἰς τήν ἀπόκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς
μήτε ἔλαθεν ἐμένα ὅτι περισσοῦς ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς θέλει κάμνης νά ἀκολουθήσωσι τήν ἐδικήν σου μάθησιν
καί νά ἐπιθυμῶσιν αὐτάς τας συνδιατριβάς τὰ ἴδια παιδεύματα καί νά ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἔργα εἰς τὰ ὅποια καταγίνονται τώρα τήν σήμερον
μέ ὄλον τοῦτο ἐγώ ὁ ἰσοκράτης μέ ὄλον ὅπου ἤξεύρω αὐτά τὰ ἄνω εἰρημένα ὄχι ὀλιγότερον δηλ: περισσότερον καί ποιῶ καί θέλει πράξω ἐκεῖνο τό ἴδιον
τό ὅποῖον οἱ θεωροὶ ποιῶσιν εἰς τὰ γυμνικά ἀθλητικά ἀγωνίσματα
διότι ἐκεῖνοι οἱ θεαταί δέν προτρύνουσι τοὺς δρομέους ἐκείνους ὅπου τρέχουσι μέ τοὺς ἵππους ὅπου ἔμειναν ὀπίσω ἀμή παρακελευσῶσι ἐκείνους ὅπου ἀγωνίζονται διά νά φανῶσι νικηταί
λοιπόν ἐδικόν μου ἔργον εἶναι καί ἴδιον ἔργον ὑπ: καί τῶν ἄλλων ἠγαπημένων τέτοιας διδασκαλίας νά λέγωμεν καί νά γράφωμεν
διά μέσου τῶν ὀποίων θέλωμεν νά παρακινῶμεν ἐσένα νά ἐπιθυμῆς αὐτάς τας ἀρετάς ἀπὸ τας ὀποίας τώρα ἐπιθυμεῖς εἰς τοῦ λόγου σου καί πρέπει νά μήν ὑστερῆσαι τό σύνολον
ἀμή προσήκει καθῶς ἐπιμελῆσαι τήν παρούσαν ἡλικίαν καί κατά τόν ἐπίλοιπον καιρόν τῆς ζωῆς σου νά φροντίζῃς

καί πρέπει τήν ψυχὴν σου νά ἐκπαιδεύῃς διά νά ὑπάρξῃς ἐπάξιος τοῦ πατρὸς σου τοῦ εὐαγόρου καί ἀξίος εἰς τῶν ἄλλων προγόνων

ἐπειδὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀνοῦ'ς ἀνάγκη ἐστὶ νὰ προκρίνωσι τὴν γνώσιν τῶν πραγμάτων

καὶ κυρίως καὶ εἰς ἐσᾶς [που] εἶσται κύριοι τῶν περισσοτέρων πραγμάτων

χρὴ δ' οὐκ ἀγαπᾶν εἰ τῶν παρόντων τυγχάνεις ὧν ἤδη κρείττων,

ἀλλ' ἀγανακτεῖν, εἰ τοιούτος μὲν αὐτός ὧν τὴν φύσιν,
γεγονώς δέ τό μὲν παλαιόν ἀπὸ διός, τό δ' ὑπογειώτατον, ἐξ' ἀνδρός τοιούτων τὴν
ἀρετήν,

εἰ μὴ πολὺ διοίσεις καὶ ἄλλων καὶ τῶν ἐν ταῖς αὐταῖς σοι τιμαῖς ὄντων.

ἔστι δ' ἐπὶ σοι μὴ διαμαρτεῖν τούτων.

ἐάν γάρ ἐμμένης τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τοσοῦτον ἐπιδίδως

ὅσον περ νῦν ταχέως γενήσῃ τοιούτος, οἷον σε προσήκει:-

Τέλος καὶ τῷ θεῷ κλέος:-

καί προσήκει νά δεν (μην) ἀναπαύεσαι ἀνίσως ἀπό τούς ἐνεστῶτας εὐρισκομένους
ἀνοῦ'ς τώρα εἶσαι ἀνώτερος

ἀμή χρῆ νά ληπῆσαι ἀνίσως ἐσύ μέ ὅλον ὅπου ὑπ:ς καί εἶσαι θαυμαστός κατά τήν
φυσικήν ἀγχίνοιαν

καί μέ ὅλον ὅπου κατάγεσαι ἀπό τόν θεόν τόν διά κατά τό γένος τό ἀρχαῖον καί κατά τό
κατώτατον προχερέστερον γένος ἀπό ἕνα ἄνδ'ν τέτοιων θαυμαστῶν κατά τήν ἀρετήν

ἀνίσως δεν διαφέρεις κατά πολλά καί ἀπό τούς ἄλλους ἀνοῦ'ς καί ἀπό ἐκείνους ὅπου
εὐρίσκονται εἰς αὐτάς τάς ἀξίας μαζί μέ ἐσένα

καί εἶναι εἰς τήν θέλησίν σου μέ τό νά μήν ἀποτύχης ἀπό αὐτά τά ἄνω εἰρημένα

διότι ἀνίσως καταγίνεσαι εἰς τήν μελέτην τῆς φίας καί ἀνίσως κατά τόσον πολλά
προκόπτῃς εἰς τήν ἀρετήν

καθώς ἐπιδίδεις τώρα [καί] εἰς ὀλίγον καιρόν θέλει ὑπάρξης θαυμαστός (κατα)πῶς ἐσύ
πρέπει νά εἶσαι

Πίνακας λέξεων
Τοῦ αὐτοῦ εἰς εὐαγγόραν -ἐγκώμιον

ἀγαθά 129v :	καλά εὐτυχήματα
ἀγαθός 134v :	χρηστός ἐνάρετος δίκαιος πεπαιδευμένος
ἄγαλμα 136v :	εἶδωλον ξόανον
ἀγανακτῶ 144v :	ἀσχάλλω ἀδημονῶ λυποῦμαι
ἀγαπῶ 144v :	ἀρέσκομαι ἀναπαύομαι εὐχαριστοῦμαι
ἀγαπῶμαι 143r :	στέργομαι ἐπαινῶμαι ἀναγινώσκομαι
ἀγῶνες 122v :	ἀγωνίσματα παλαίσματα ἄθλα
ἀγῶνες γυμνικοί 114v :	γυμναστικά παλαιστικά ἀθλητικά ἀγῶνας ἄθλα παλαίσματα
ἀγῶνες γυμνικοί 144r :	γυμνικά ἀθλητικά παλαιστικά ἀγωνίσματα παλαίσματα ἄθλα
ἀγωνία 115v :	ἀγωνίσματα παλαίσματα
ἀγωνίζομαι 144r :	ἀμιλλῶμαι τρέχω
ἄδοξος 140r :	ἄτιμος καταφρονεμένος ἀφανής ἀνήκουστος
ἀείμνηστος 115v :	αἰώνιος (ἀοι) ἀειμνημόνευτος παντοτεινός
ἀείμνηστος 140r :	ἀειμνημόνευτος ( ) ἀκουστός ὀνομαστός
ἀθάνατος 115v :	αἰώνιος ἄληστος παντοτεινός
ἀθάνατος 129r :	αἰώνιος ἄφθαρτος αἰδῖος θεός
ἀθάνατος 141r :	αἰοῖδημος αἰώνιος ἀείμνηστος περίβλεπτος
ἀθάνατος 141v :	αἰοῖδημος αἰώνιος παντοτεινός
ἀθροίζω 143r :	συλλέγω συνεγείρω συμμαζώχων
ἄθυμῶ 125r :	ὀλιγοψυχῶ ὀλιγοκαρδίω χαννοῦμαι δειλιάζω
ἄθυμῶ 116r :	ἀσχάλλω λυποῦμαι δυσφορῶ
αἰροῦμαι 122r :	προκρίνω προτιμῶ
αἴσθησις, 114v :	(κατανόησις) εἶδησις γνώσις
αἴτιος 116v :	αἰτία ἀφορμή πρόξενος
ἀκούω 137r :	ἀκροάζομαι ἐνωπίζομαι μανθάνω
ἀκριβῶς 130v :	ἐντελῶς λεπτομερῶς ἐξακριβωμένως
ἀλήθεια 139v :	ἀληθές ἀψευδές τό ὀρθόν τῶν πραγμάτων
ἀλλότριος 143v :	ξένος ὀθνεῖος ἄλλης γενεάς
ἀλόγως 137v :	ἀστοχαστως ἀκρίτως ἀσκεπτως ἀφρόνως
ἀμελῶ 143v :	ὀκηρῶ καταφρονῶ παραβλέπω ἀμελῶ τήν ἀρετήν
ἄμικτος 140r :	ἀκοινωνήτος ἀσυνομίλητος ἀπλησίαστος ἀπρόσιτος
ἄμιλλα, 114v :	ἔρις συναίρεσις
ἀμιλλῶμαι 133v :	συνερίζομαι φιλονεικῶ
ἄμοιρος 142r :	ἀκοινωνήτος ἀμέτοχος (ἄριστος) ὑστερημένος
ἀμύνομαι 124v :	ἀντεκδικοῦμαι ἀντιπαιδεύω τὸν ἐχθρόν
ἀμύνομαι 140r :	κολάζω παιδεύω τιμωρῶ
ἀμφισβητῶ 137r :	μαλώνομαι καί (αἴρω)
ἀναγκάζομαι 138v :	βιάζομαι παρακινοῦμαι στενοχωροῦμαι
ἀναγκαῖος 123v :	ἄφευκτος χρειώδης
ἄνανδρος 140r :	δειλός μικρόψυχος ἀγενής

<i>ἄναξ 142r :</i>	σατράπης ἄρχων ἡγεμόν
<i>ἄνασσα 142r :</i>	βασίλισσα ἀρχόντισσα
<i>ἀνδρεία 139v :</i>	γενναιότης ῥωμαλαιότης μεγαλοψυχία
<i>ἀνδρεία 122v :</i>	μεγαλοψυχία μεγαλοκαρδία
<i>ἀνεξέταστος 130v :</i>	ἀνεξερεύνητος ἀπολυπραγμόνητος ἀβασάνιστος
<i>ἀνταγωνιστής 126r :</i>	πολέμιος ἐχθρός ἀντικείμενος
<i>ἀνταγωνιστής 137r :</i>	ἀντιπαλαιστής ἀντικείμενος πολέμιος ἀντίπαλος
<i>ἀντίπαλος 125r</i>	ἐχθρός παλαμναῖος δυσμενής
<i>ἀντιτάσσω 138r</i>	ἀντιτίθημι ἐντιφέρω ἀντιπαρίστημι
<i>ἀνυπέρβλητος 137v :</i>	ἀσύγκριτος ἀξιοθαύμαστος ἀπαράμιλλος
<i>ἀνωμάλως 131v :</i>	ἀνίσως ἀκαταστάτως
<i>ἄξιος 144r :</i>	ἐπάξιος κατάλληλος οἰκεῖος
<i>ἄξιος 120v :</i>	ἐπιτήδειος ἱκανός ἀρμόδιος
<i>ἄξιως 115r :</i>	πρεπόντως καθηκόντως ἀρμοζόντως
<i>ἄξιως 129v :</i>	πρεπόντως προσηκόντως εὐλόγως κατ' ἀξίαν
<i>ἀπαγγέλω τινί τι 127v :</i>	φανερώνω μηνύω ἱστορῶ ραψωδῶ
<i>ἀπαλλάττω 135v :</i>	λυτρώνω ἐλαφρώνω
<i>ἀπιστῶ 121v :</i>	ἀφιβάλλω ἀμφαγνοῶ διστάζω ἔχω ἀμφιβολίαν
<i>ἀπιστῶ 122r :</i>	καταλιμπάνω ἀμφαγνοῶ ἀμφιβάλλω διστάζω δέν ἔχω πίστιν
<i>ἀπιστῶ 129r :</i>	ἀμφιβάλλω ἀμφαγνοῶ διστάζω
<i>ἀπληστία 135v :</i>	ἀκορεστία ἀχορτασία πλεονεξία
<i>ἀποβλέπω 123r :</i>	στοχαζομαι ἐνατενίζω
<i>ἀποδέχομαι 114v :</i>	προσίεμαι στέργω ἀγαπῶ
<i>ἀποδίδωμι 140v :</i>	αὐξάνω προκόπτω ἔρχομαι εἰς τό κρεῖττον εἰς τά ἔμπροσ(θ)εν
<i>ἀποθνήσκω 115r :</i>	τελευτάω
<i>ἀπολείπομαι τινός 133r :</i>	φαίνομαι ὑποδεέστερος μικρότερος κατώτερος
<i>ἀπολείπομαι 144r :</i>	μένω ὀπίσω ἦτοι νικῶ
<i>ἀπολείπομαι 133r :</i>	ὑστεροῦμαι φαίνομαι κατώτερος
<i>ἀπολείπω 134v :</i>	καταλείπω ἀφίνω παραιτοῦμαι ἐάω
<i>ἀπολελειμμένος ταῖς</i>	εἶμαι ἐνδεής ἐλλειπής κατώτερος εἰς τὰς δυνάμεις
<i>δυνάμεσιν 138r :</i>	ἐτοιμασίας παρασκευάς τοῦ πολέμου
<i>ἀποπειρῶμαι τῶν λόγων</i>	δοκιμάζω βασανίζω τοὺς πεζογραφικούς ῥητορικούς
<i>118v :</i>	λόγους
<i>ἀπόλλυμι 138v :</i>	φθείρω ἀφανίζω θανατώνω ἀναιρῶ
<i>ἀπορέω 136r :</i>	ἀμηχανέω ἔχω ἀμηχανίαν ἀπορίαν
<i>ἀποστάτης 138v :</i>	ἐκεῖνος ὅπου ἤθελε ἀποστατήση ἀφηνιάση
<i>ἀποστεροῦμαι τῆς ἀρχῆς</i>	ἀφαιροῦμαι γυμνοῦμαι πέσομαι ἀπό τὴν ἀρχὴν ἐξουσίαν
<i>136r :</i>	ἡγεμονίαν
<i>ἀπροσίστως 133v :</i>	ἀπλησιάστως ἀπροσπελάστως ἀπροσδέκτως
<i>ἀποτόμως 117v :</i>	ἀσυνομιλήτως
<i>ἀργία 130r :</i>	σκλυρῶς ἀπαρακαλύπτως ἀσυσκιάστως
<i>ἀρέσκω 126v :</i>	ἀμέλεια ἀπραξία
<i>ἀρετή 115v :</i>	φαίνομαι ἀρεστός στερεκτός δεκτός
<i>ἀρετή 122v :</i>	ἐνάρετος ζωὴ πολιτεία
<i>ἀρετή 126r :</i>	πλεονέκτημα προτέρημα
<i>ἀρετή 128v :</i>	ἀνδραγαθία γενναιότης μεγαλοψυχία ἐπιτηδειότης
<i>ἀρετή 139v :</i>	δικαιοσύνη ἢ τήρησις φύλαξις τοῦ δικαίου
	φυσικὴ ἐπιτηδειότητα

ἀρετή 138v :	ἀνδρεία γενναιότης φρόνησις γνῶσις
ἀρκῶ τινί 127r :	φαίνομαι ἀρκετός ἰκανός
ἀρχόμενος 131r :	ὑποκείμενος ὑπήκοος ὁ ὑποχεῖρα
ἀσέβεια 123v :	ἀπιστία δολιότης ἐπιβουλή
ἀσκῶ 144r :	γυμνάζω ἐκπαιδεύω ἐθίζω
ἀσμένως 139r :	εὐφροσύνως γηθοσύνως μεταχαρᾶς
ἀσφάλεια 125v :	σιγουρότης φύλαξις ἀκινδυνότης
ἀτάκτως 131v :	ἀρύθμως ἀνευθέτως συγκεχυμένως
αὐτονομία 140v :	αὐτεξουσία δεσποτία ἐλευθερία σωτηρία
αὐτοσχεδιάζω 130r :	σχεδιάζω αὐτοσχεδίως ἐξ' ὑπογείου ἀβούλως
ἀφαιρῶ τήν ἀρχήν 139r :	παίρνω ὑστεροῦμαι ἀφαρπάζω τήν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν
ἀφήνω 139v :	παραιτῶ ἐάω παραβλέπω
ἀφίεμαι 144r :	ἀπομακρύνομαι ἀποχωρίζομαι ἀφίσταμαι
ἄφιξις 135r :	κάθοδος ἔλευσις ἐρχομός παρουσία ἐπιδημία
ἀφίστημι 138v :	ἀποχωρίζω ἀποζευγνύω
ἀφορμή 124v :	αἰτία ἐνδόσημον
βάρβαρος 140r :	ἀμαθής ἀπαιδευτος ἀγράμματος
βασιλεῖον 126r :	βασιλείαν ἡγεμονίαν τά βασιλικά παλάτια
βασιλεῖον 137v :	πρυτανεῖον ἀνακτώριον παλάτειον
βασιλεύς 142r :	αὐτοκράτωρ
βεβαιός 134v :	μονιμος σιγουρός ἀκινδυνός
βέλτιστον 132r :	ἐξαίρετον καλλιώτατον ἐπαινετώτατον ἰδίωμα
βίος ὁ ἐνθάδε 141r :	ὁ παρῶν βίος
βοηθός 123r :	ἐπίκουρος σύμμαχος συναντηλήπτωρ ἐπαρῶνός
βοηθός 135r :	βοηθός σύμμαχος συναντιλήπτωρ
βοηθῶ 125v :	ἀμύνω γίγνομαι ἐπαρωγός σύμμαχος
βοηθῶ 126r :	ἀμυνάθω εὐεργετῶ
βουλεύομαι 130r :	βουλή στόχασις σκέψις θεωρία τῶν πρακταίων
βούλομαι 139v :	ἐπιχειρίζομαι ἐπιβάλλομαι
βούλομαι 124v :	θέλω ἀγαπῶ προαιροῦμαι
γεγραμμένη 143r :	ἱστορισμένη ζωγραφισμένη
γενόμενοι ἐπέκεινα 116r :	ἐκεῖνοι ὅπου ἔγιναν ὑπῆρξαν ἐχρημάτισαν ἐστάθησαν πορρόωτερον ἀρχαιώτερον
γένος ἀπεληλαμένον (ἀπελαύνομαι) 140r :	γενεά φυλή ὅπου εἶναι διωγμένη ἐξορισμένη
γένος ὑπόγειον 144v :	ἐξοστρακισμένη ἀποικισμένη
γήρως 142r :	κατώτατον προχερέστερον γένος
γίγνομαι ἀπό τινός 144v :	γηρατεῖον πρε(σ)βεῖον
γράφω 143r :	γίγνομαι ὀρμοῦμαι κατάγομαι
γράφω 144r :	συνθέττω σχεδιάζω ἐκπονῶ κατασκευάζω
γνώμη 124r :	συνθέττω σχεδιάζω ἐγχαράττω
γνώμη 129v :	διάθεσις προαίρεσις
γνώμη 138r :	νοῦς διάνοια
γνώμη 141r :	βουλή ἐπίνοια σκέψις φρόνησις
γνώμην ἔχω 135r :	διάνοια στοχασμός συλλογισμός
	φέρω σώζω ψήφον ἀπόφασιν σκοπόν
δαίμων 123v :	ὁ θεός ἡ τύχη

δαίμων 142r :	ἄγγελος θεῖος οὐράνιος
δαπάναι 115v :	δαπανήματα ἀναλώματα ἐξοδεύματα
δεῖδω 137r :	φοβοῦμαι τρομάζω δειλιάζω
δεῖδω 126r :	φοβοῦμαι ὀρῶδέως δειλιάζω βλαβοῦμαι συστέλλομαι
δεῖδω 129r :	φοβοῦμαι τρομάζω ὀρῶδέω
δεινόν 125r :	κακόν δυστυχία ἐναντία
δεινός 127v :	σκληρός χαλεπός δυσκίνητος
δεινός 121v :	ἐπιτήδειος ἔμπειρος πανουῖργος
δέω 122r :	ἀπέχω λείπω ἀφίσταμαι εἶμαι πόρῳ μακράν
δηλον 128v :	σαφές φανερόν βέβαιον
δηλώνω 126v :	φανερώνω διατρανώνω λέγω διηγῶμαι
δημοτικός 132r :	ἐράσμιος προσφηλῆς ἀρεστός τῷ δήμῳ
διάγω ἐν ιδιώτῳ μέρει 123r :	διάγω βιῶ ζῶ διανύω ἀπερνῶ τήν ζωήν μου εἰς ιδιορρῦθμωνος ιδιοπραγοῦντος μέρος τάξιν δηλ: ἄνευ βαθμοῦ ἀξιώματος ἐπαγγέλματος
διάγω τινά 125v :	διελαύνω διαπερνῶ διαβιβάζω
διαδίδωμι 143r :	διασπείρομαι διανεμοῦμαι μερίζομαι
διαίρῳ πυλίδα 125v :	διανοίγω διαχαλῶ διαρήγνυμι διατρύπῳ παραθυρίδα
διάκειμαι φιλοτιμοτέρως πρός τήν ἀρετήν 116r :	σπουδαιοτέρως ἐπικλινεστέρας προθυμοτέρως εὐρίσκομαι φέρομαι εἰς τήν ἐπίκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς
διάκειμαι τήν γνώμην 125r :	κέκτημαι εἶμαι κατά τήν γνώμην διάθεσιν προαίρεσιν κατά τήν καρδίαν προθυμίαν
διακελεύομαι τινί περί τινός 143v :	προστάζω διορίζω παραγγέλω διατίθημι
διαλλάττομαι 138v :	φιλιώνομαι κάμνω συναλλαγάς φιλίας σπονδάς
διαλέγομαι 117v :	ὀμιλῶ συναναστρέφομαι
διαμαρτάνω τινός 142r :	ἀποτυγχάνω ὑστεροῦμαι
διαμαρτάνω 144v :	ἀποτυγχάνω στεροῦμαι
διαμαρτάνω 124v :	ἀμαρτάνω σφάλλω ἀποτυγχάνω τοῦ σκοποῦ
διάνοια 143r :	στοχασμός συλλογισμός διανόημα
διαπράττομαι τι 128r :	διατελῶ διανύω
Δίας 136v :	ὁ θεός ὁ δίας ὁ λυτρωτής ἐλευθερωτής τῆς παλαιᾶς τῶν ἀθηνῶν
διατριβή 143r :	συνουσία ὀμιλία συναναστροφή
διατριβή 144r :	ἄσκησις γύμνασις παιδεύματα
διατρίβω 130r :	ἐνασχολοῦμαι καταγίνομαι περνῶ καταναλίσκω
διατρίβω 134r :	ἐμφιλοχωρῶ κατοικῶ
διατρίβω 125v :	Χρονοτριβῶ ἀργοπορῶ μηκύνω τῶν λόγων μου
διαφεύγω 124r :	ἀναχωρῶ ἀποδράσω
διαφυλλάττω τάς ἐν τοῖς ὄρκοις ὁμολογίας 131v :	διατηρῶ διασώζω τάς μεθ' ὄρκου γινομένας ὁμολογίας
διδάσκω 136r :	( ) συμβουλεύω νουθετῶ παρακινῶ
διέρχομαι τι 115r :	διηγῶμαι περιγράφω ὀμιλῶ
διέρχομαι ὀνομαστί 134v :	περιγράφω ἀπαρῶριθμῶ καθ' ὄνομα ἕνα πρὸς ἕνα
δίκαια 137v :	ἔννομα ἔνθεσμα
δίκαιος 116v :	πρεπώδης εὐλογος
δικαιοσύνη 122v :	τήρησις φύλαξις τοῦ δικαίου
δικαίως 123v :	ἐννόμως ἐνθέσμως εὐλόγως
δικαίως 128v :	ἐννόμως ἐνθέσμως μετὰ δικαιοσύνης
δικαίως 128v :	εἰκότως πρεπόντως εὐλόγως

<i>δόλος 127v :</i>	πονηρία πανουργία επιβουλή σκευωρία
<i>δόξα 136v :</i>	τιμή κλέος
<i>δόξα 115r :</i>	φήμη τιμή καλό όνομα
<i>δόξα 124v :</i>	ύπόληψις φήμη
<i>δόξα 137v :</i>	τιμή μεγαλειότης άξία
<i>δουλεία 140v :</i>	σκλαβία ύποφοροι ύποτελείς ύποκάτω εις τίνες
<i>δρομεύς 144r :</i>	δρομαίος εκείνος όπου τρέχει μέ τούς ίππους
<i>δύναμις 133r :</i>	ίςχύς στράτευμα
<i>δύναμις 115v :</i>	ίκανότης άνδρεία επιτηδειότης
<i>δυναστεία 121r :</i>	έξουσία άξίωμα όφθίκιον
<i>δυναστεία 137v :</i>	βασιλεία έξουσία ήγεμονία
<i>δυναστεύοντες 123v :</i>	δυνασται άρχοντες έξουσιασται
<i>δυσκόλως 116v :</i>	βασκάνως πονηρώς δυσμενώς
<i>δυστυχέω 134v :</i>	πτωχαίνω κακώς τίθεμαι κατανέομαι, έρχομαι εις δυστυχίαν
<i>δωρεά 141r :</i>	δῶρον προνόμιον χάρισμα
<i>έγκωμιάζω 139v :</i>	έκθειιάζω έπαινῶ
<i>έγκωμιάζω διά λόγων 117r :</i>	έπαινῶ έγκωμιάζω εκθειιάζω διά μέσου επαινετικῶν έγκωμιαστικῶν λόγων
<i>είλω κατά κράτος 138v :</i>	όλως διόλου άρδην καθυποβάλλω καθυποτάσσω έξουσιιάζω
<i>είλω 139r :</i>	καθυποτάσσω κατεξουσιιάζω βάλλω ύφ' έαυτῶ
<i>είλω 139v :</i>	έξουσιιάζω κυριεύω καθυποτάσσω αίχμαλωτεύω
<i>είκόνας ίστημι 136v :</i>	κατασκευιάζω ένιδρύω άνεγείρω τά άγάλματα τούς άνδριάντας
<i>είρήνη 139r :</i>	φιλία άγάπη
<i>έκβάλλω 121v :</i>	διώκω έξορίζω έξοστρακίζω
<i>έκβαρβαρώ τήν πόλιν 121v :</i>	βάρβαρον ποιῶ, πληρῶ γεμίζω από βαρβάρους όλην τήν πόλιν
<i>έκλέγομαι 134v :</i>	συλλέγομαι διαλέγω προτιμῶ
<i>έλευθερώνομαι 136v :</i>	λυτρώνομαι άπαλλάσσομαι από τήν δουλείαν
<i>έλλείπω 144r :</i>	ύστεροῦμαι είμαι έλλειπής κατώτερος
<i>Έλληνες 132v :</i>	τούς Έλληνας τήν παιδείαν σοφίαν τῶν έλλήνων
<i>Έλληνες 140r :</i>	φιλόσοφοι έπιστήμονες μαθηματικοί πεπαιδευμένοι
<i>Ελλάδα 143r :</i>	όλη ή έλληνική γῆ
<i>Ελλάδα 136r :</i>	ή έλληνική γῆ
<i>μετά πάσης Ελλάδος 139v :</i>	μέ όλην τήν έλληνικήν γῆν δηλ: μέ όλην τήν συνδρομήν βοήθειαν τῶν έλλήνων
<i>έκβεβαρβαρωμένην πόλιν 132v :</i>	πλήρη βαρβάρω ή χρειωμένη διεφθαρμένη κατά τά ήθη
<i>έμμένω τοίς όμολογημένοις 125r</i>	ίσταμαι έφ' ήσυχιάζω έναπομένω έγκαρτερῶ στερό(ε)ως άμεταβλήτως εις τά όμολογηθέντα συμφωνηθέντα
<i>έμπίπλημι τινά τινός 138v :</i>	γεμίζω χορταίνω κορέννυμι
<i>ένθύμημα 117v :</i>	νόημα [έννῶν]
<i>έντιμος 115v :</i>	εύκλεής έπίσημος ένδοξος λαμπρός
<i>έξαγριωμένος 140r :</i>	άτίθασος άνήμερος
<i>έξαμαρτάνω περί τινά 123r</i>	σφάλλω πταιῶ προσκρούω φαίνομαι έπίβουλος άπιστος
<i>έξαμαρτάνω 131r</i>	σφάλλω πταιῶ πλημμελῶ

<i>ἐξαμαρτάνω περί τινά 123v :</i>	πλημμελῶ γίνομαι ἐπίβουλος
<i>ἐξεργάζομαι τι 115v :</i>	ποιῶ κάμνω προξενῶ τελειῶνω
<i>ἐξετάζω 129r :</i>	ἐρευνῶ ἀνιχνεύω θεῶμαι στοχάζομαι
<i>ἔπαινος 116v :</i>	ἐγκώμιον ἀνάρρησις
<i>ἐπαινοῦμαι 115r :</i>	ἐγκωμιάζομαι ἐκθειάζομαι εὐφημίζομαι
<i>ἐπανορθοῦντες 117r :</i>	ἐκεῖνοι ὅπου ἐπανορθῶνουσι ἀνακαινίζουσι διορθῶνουσι
<i>ἐπαινῶ 129v :</i>	ἐπάγουσιν διόρθωσιν τοῖς ἀτελέσι
<i>ἐπαινῶ 143v :</i>	ἐγκωμιάζω ἐχθειάζω
<i>ἐπιβουλεύω 123v :</i>	ἐγκωμιάζω αἰνῶ (εὐρῆμωμεν)* ὕμνῶ
<i>ἐπιβουλεύω 130v :</i>	γίνομαι ἐπίβουλος ἄπιστος κακός
<i>ἐπιδεικνύω 115v :</i>	ῥάπτω ποιῶ ἐπιβουλάς σκευωρίας
<i>ἐπιδίδωμι 144v :</i>	φανερῶνω [φατ(ρ)ιάζω] θεατριζῶ
<i>ἐπίδοσις 117r :</i>	αὐξάνω προκόπτω εἰς τὴν ἀρετὴν
<i>ἐπίδοσις 133r :</i>	προκοπή αὐξησις [τελειότητα]
<i>ἐπίδοσις 137v :</i>	προκοπή αὐξησις
<i>ἐπεικῆς 130v :</i>	αὐξησις προκοπή εὐτυχία
<i>ἐπιθυμῶ 144r :</i>	εὐμενῆς χρηστός καλός δίκαιος πιστός
<i>ἐπιμέλεια 115r :</i>	ἐφίεμαι ἀγαπῶ ἐπιποθῶ
<i>ἐπιμέλεια 130v :</i>	φροντίδα κηδεμονία σπουδῆ
<i>ἐπιμέλεια 141r :</i>	Φροντίδα μέριμνα περιέργια ἐξέτασις
<i>ἐπιμέλειαν ποιοῦμαι 130r :</i>	σπουδῆ φροντίδα μέριμνα κηδεμονία προθυμία
<i>ἐπιμελοῦμαι 130r :</i>	φροντίζω ἐπιμελοῦμαι προνοοῦμαι
<i>ἐπιτηδεύματα 134r :</i>	προνοοῦμαι φροντίζω διοικῶ κυβερνῶ
<i>ἐπιτήδευμα 115r :</i>	ἔργα πράξεις
<i>ἐπιτιμῶ 130v :</i>	πράξεις κατόρθωμα
<i>ἐπιχειρῶ 143r :</i>	ἐλέγχω ψέγω
	σπουδάζω ἐπιμελοῦμαι ἀγωνίζομαι
<i>ἐπιχειρῶ 135v :</i>	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἐπιβάλλομαι
<i>ἐπιθυμῶ 143v :</i>	ἀγαπῶ ἰμείρομαι γλίσχομαι ἐφίεμαι
<i>ἐπιχειρῶ 143v :</i>	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἐπιμελοῦμαι
<i>ἐπιχειρῶ 137v :</i>	σπουδάζω ἐπιμελοῦμαι ἀγωνίζομαι
<i>ἐπιφερόμενα 114v :</i>	ἐκεῖνα ὅπου ἐπιφέρονται ἐπάγονται ἐπιτίθενται ἐπάνω εἰς
<i>εὐδόκιμος 127r :</i>	τόν τάφον τοῦ πατρός σου
<i>εὐδοκιμῶ 127v :</i>	προκομμένος ἐνάρετος δίκαιος
<i>εὐεργεσία 131v :</i>	ἐπαινοῦμαι ἐγκωμιάζομαι θαυμάζομαι
<i>εὐεργέτης 121v :</i>	δῶρον χάρισμα
<i>εὐκλεῶς 115r :</i>	ποητής ἀγαθοποιητής
<i>εὐλογοῦμαι 116v :</i>	ἐντίμως ἐνδόξως λαμπρῶς μεγαλοπρεπῶς
<i>εὐλογοῦμαι 143v :</i>	ἐπαινοῦμαι ἐγκωμιάζομαι
<i>εὐμενῶς 114v :</i>	ἐπαινοῦμαι ἐγκωμιάζομαι μεγαλύνομαι
<i>εὐουλία 132r :</i>	ἰλαρῶς φιλικῶς ἀγαπητικῶς εὐνοϊκῶς
<i>εὐπαιδία 142r :</i>	εὐουλίαν σκέψιν στοχασμόν ὀρθὴν κρίσις
	καλά ἐνάρετα τέκνα
<i>εὐπραγία 130r :</i>	εὐπραξία καλὴ ἐνάρετος πράξις
<i>εὐρετής λόγων 129v :</i>	ἐπινοητής γνώστης ἐπαινετικῶν ἐφευρετικῶν
	ἐγκωμιαστικῶν λόγων
<i>εὐρυθμία 117v :</i>	ῥυθμός συμφωνία

<i>εὐσεβής 129r :</i>	ὄσιος δίκαιος ἅγιος
<i>εὐσεβῶ 124v :</i>	φυλάττω τὴν δικαιοσύνην
<i>οὐκ εὐσεβῶς 128v :</i>	ἀδίκως παρανόμως
<i>εὐτυχής 141r :</i>	ὄλβιος εὐδαίμων
<i>εὐφυής 129v :</i>	ἀγχίνους ἐπιτήδειος εὐεπιβουλώτης
<i>εὐφρονῶν 143r :</i>	φρόνιμος γνωστικός συνετός
<i>ἔχθρα 140r :</i>	μίσος ἀπέχθεια μνησικακία
<i>ἐχθρός 126r :</i>	δυσμενής παλαμναῖος ἐπίβουλος
<i>ἐχθρός 128v :</i>	παλαμναῖος δυσμενής ἀντικείμενος
<i>ἔχω καλῶς 136r :</i>	εὐτυχῶ εὐδαιμονῶ ἐλευθερώνομαι
<i>ζηλόω -ῶ 131r :</i>	ζηλεύω μακαρίζω ἐγκωμιάζω ἐπαινῶ
<i>ζηλόω-ῶ τινά 143v :</i>	ἀκολουθῶ μιμουῖμαι
<i>ζητεῖν 130r :</i>	ζητήσις ἐξέτασις ἔρευνα τοῦ ὀρθοῦ
<i>ἡγοῦμαι 114v :</i>	νομίζω λογιάζω ὑποβάλλω
<i>ἡδύς 116v :</i>	γλυκὺς ἀσπαστός ἐπιθυμητός
<i>ἡλικιώτης 122v :</i>	ὁμόχρονος ὁμογενής
<i>ἡμερος 140r :</i>	κοινωνητικός εὐπρόσιτος μεταδοτικός
<i>ἡμίθεος 129r :</i>	ἥρωας
<i>ἡπειρος 136r :</i>	ξηρὰ χέρσος
<i>ἡπειρος 140v :</i>	ἀνατολή
<i>ἡρως 139v :</i>	ἀνδρεῖος γενναῖος ἀρχαῖος ἀνήρ
<i>θαυμάζω 128r :</i>	ἐπαινῶ ἐγκωμιάζω ἄγαμαι
<i>θαυμαστός 138r :</i>	ἐπαινετός ἀξιάγαστος ἀνδρεῖος
<i>θαυμαστός 141r :</i>	ἐπαινετός ἀξιάγαστος
<i>θεατής 144r :</i>	ἐπόπτης θεωρός
<i>θεατής 126r :</i>	θεωρός ἐπόπτης
<i>θεῖον 129v :</i>	θεικόν τὸ διδόμενον παρὰ τῶν θεῶν
<i>θεοφιλῆς 141r :</i>	ὄσιος ἅγιος
<i>θεοφιλῶς 131r :</i>	ὀσίως ἀγίως εὐσεβῶς θεαρέστως
<i>θεραπεύω 124v :</i>	θωπεύω γαλυφεύω, χαϊδεύω περιποιούμαι
<i>θεωρῶ 143v :</i>	βλέπομαι κατοπττεύομαι
<i>θνητός 141v :</i>	φθαρτός πρόσκαιρος
<i>θνητός 129r :</i>	φθαρτός πρόσκαιρος ἐφήμερος ἄνδ'ς
<i>θόρυβος 125v :</i>	σύγχυσις ταραχή
<i>θρασέως 129r :</i>	τολμηρῶς ὑπερηφάνως αὐθαδῶς κοπιστικῶς
<i>ιδιώτης 124r :</i>	ιδιοπράγμων ιδιορῥύθμων
<i>ιδιώτης 140r :</i>	ιδιορῥύθμων ιδιοπράγμων ἄτιμος ἀκλεῆς ἄνευ ἀξιώματος
<i>ιδιωτικός 142r :</i>	ιδιορῥύθμος ταπεινός εὐτελής
<i>ἡμίθεος 141r :</i>	ἥρωας παλαιός ἀνήρ
<i>καθεστῶτα 117r :</i>	τά συνηθισμένα [διωρισμένα]
<i>κάθοδος 124v :</i>	κατάβασις ἐπανάκαμψις ἐπαναστροφή εἰς τὴν πατρίδα
<i>κάθοδος 124v :</i>	κατάβασις ἐρχομός ἐπανάστρεψις
<i>κάθοδος 127v :</i>	ἐπαναγύρισις ἐπανάλυσις ἐπανάστρεψις εἰς τὴν πατρίδα

καινός 117v :	νέος [νεωφανής] καινούργιος
καινός 127v :	καινούργιος νεωφανής
καιρός 135v :	εὐκαιρία
καθίστημι τύραννον 126r :	ποιῶ κάμνω χειρωτονησεν βασιλέα ἐξουσιαστήν αὐτοκράτορα
κακόν 116v :	ὄλεθρος ἀφανισμός βλάβη ζημία
κακός 121v :	πονηρός ἀγνώμων ἀχάριστος
κακῶς ποιῶ 135v :	κακοποιῶ βλάπτω πορθῶ ζημιῶ λημαίνομαι
καλός 129r :	ἄριστος
καλός 126v :	τίμιος δίκαιος ὄσιος
καλός 134r :	ἔντιμος ἔνδοξος περίφημος ὀνομαστός
κάλλος 122r :	καλλονή ὠραιότης εὐμορφία εὐδεια
καλῶς 130r :	ὀρθῶς νουνεχῶς φρονίμως
καλῶς 130r :	ὀρθῶς ἐντελῶς στερεῶς
καλῶς 140r :	ὀρθῶς δικαίως ἐννόμως εὐλόγως
καρτερία 130r :	ὑπομονή ἀνοχή
καταγινώσκω 143v :	κατακρίνω κατηγορῶ καταψηφίζω ἀτιμάζω
καταδουλόω 121v :	καθυποβάλλω καθυποτάσσω ποιῶ ὑποτελεῖ ὑπόφορον
καταλαμβάνω 125v :	κρατῶ ἐξουσιάζω
καταλείπω τον λόγον 126v :	ἐγκαταλείπω ἀφήνω ἀποσκοπῶ τελειῶνω τήν διήγησιν
καταλείπω κύριον 139r :	ἀφήνω παρατῶ αὐτόν αὐθέντην ἐξουσιαστήν βασιλέα
κατάληψις τῆς βασιλείας 141r :	λήψις ἀπόκτησις ἐγκράτεια τῆς βασιλείας
καταναλίσκω 138r :	φθειρῶ ἀφανίζω ἐξωδιάζω
καταναυμαχοῦμαι 136r :	νικῶμαι ἠττῶμαι κατατροπώνομαι
καταφρονῶ 137r :	ἐξουθενῶ ὀλιγωρῶ ἀποψηφίζω
κατασκευαί τοῦ βίου 131v :	ἔργα ἐπιχειρήματα διαίται τῆς ζωῆς
καταφυγή 134v :	ἄφιξις ἔλευσις ἐρχομός
κατέρχομαι εἰς τήν πατρίδα 127v :	ἐπαναστρέφω ἐπανακάμπτω
κατέχω 138v :	ἐξουσιάζω κατακρατῶ κατασπῶ
[κατοικίζω πόλιν] 121r :	κατέχω ἐπαιρῶ
κατορθώνω 124v :	διανύω τελειῶς τό μελετόμενον
κίνδυνος 127r :	μάχη πόλεμος ἀγῶν
κίνδυνος 124r :	ὄλεθρος ἀφανισμός ἐπιβουλή τοῦ θανάτου
κίνδυνος 115r :	πόλεμος μάχη
κίνδυνος 125r :	πόλεμος μάχη
κινῶ τι 117r :	ἀποβάλλω μεταλλάττω ἔργον πράγμα
κινῶ τι 139r :	μετατοπίζω σαλεύω ἀφανίζω
κολάζω 130v :	παιδεύω τιμωρῶ κολάζω βασανίζω
κολάζω 131r :	τιμωρῶ παιδεύω βασανίζω
κομίζομαι τι 126r :	λαμβάνω παίρνω δέχομαι
κοινός 134v :	εὐπρόσιτος μεταδοτικός κοινωνητικός
κοσμῶ 143r :	στολίζω καλλύνω
κρατιστεύω τινός 122v :	ἀριστεύω εὐδοκιμῶ γίνομαι εὐδόκιμος ἐνάρετος
κρείττων 144v :	καλλιώτερος ἀνώτερος προκομενέστερος
κρίνω 128v :	παρασυγκρίνω παραθεωρῶ παραβάλλω
κρίσις 130v :	δίκη ἔτασις τιμωρία ψήφος
κτήματα 134r :	κτήρια οἰκοδομάς κατασκευάς τόν οἶκον
κύριος γίνομαι τῶν σωμάτων	ὑπάρχω χρηματίζω φαίνομαι ἐξουσιαστής δεσπότης

139r :	αὐθέντης τῶν σωμάτων δηλ: ἐξουσιάζω νικῶ τούς ἀποστάτας
κτῶμαι την ἀρχήν 128r :	προσπορίζομαι καθυποτάσσω καθυποβάλλω ἐγχειρίζομαι
λαμβάνω την ἀφορμή 124v :	παίρνω δράττομαι
λαμβάνω γυναῖκας 134r :	παίρνω ἄγω νόμῳ γάμου συζύγους (ὁμοδέμ)
λανθάνω 137r :	ἀγνοοῦμαι κρύβομαι
λανθάνω 137v :	γελῶ ἀπατῶ
λαμπρός 129r :	τίμιος ἔνδοξος εὐγενής
λέγω 144r :	ὀμιλῶ συμβουλευέω διδάσκω
λέγω 142r :	κηρύττω διηγοῦμαι
λέγω καί πράττω 143v :	ὀμιλῶ διδάσκω καί πράττω ποιῶ κάμνω τήν ἀρετήν ὄνομα
λέξις 117v :	ὀρητήριον καταγώγιον ταρσανάς
λιμήν 132v :	ρη(το)ρικός ἐπαινετικός τεχνικός λόγος
λόγος 143r :	ὀμιλία διηγησις ἀφήγησις
λόγος 137r :	θλιβερώς ἀνιαρώς
λυπηρῶς 135v :	(πλ)ανῶμαι ἄχθομαι δυστυχῶ
λυποῦμαι 130r :	ἀναιρῶ ἀνατρέπω χαλάω τήν τάξιν συνήθειαν διαταγήν
λύω τόν νόμον 139r :	
μακάριος 141v :	εὐτυχής εὐδαίμων ὄλβιος
μαντεία 121v :	χρησμός
μάρτυρας 122v :	πιστωτής βεβαιωτής ὁμολογητής
μεγάλον 129r :	ὑπέρογκον ὑπερήφανον ἐξαίσιον ὑψηλόν
μεγάλον 129v :	ὑπερφυές
μεγαλοπρέπεια 115r :	μεγαλοπρεπή μεγάτιμα ἔνδοξα ἔργα
μεγαλοψυχία 131v :	μεγαλοθυμία ἀνδρεία γενναιότης ὑπομονή
μεγαλόψυχος 115r :	μεγαλόφρων γενναῖος ἀνδρεῖος καρτερικός
μεγαλοφροσύνη 124r :	μεγαλοκαρδία μεγαλοψυχία γενναιότης
μέγας 139r :	μεγάλος θαυμαστός φοβερός ἰσχυρός
μέγεθος 126v :	ὑψος μεγαλεῖον ὑπεροχή
μέλλω 117r :	βούλομαι θέλω ἔχω σκοπόν
μέσως 122v :	μεσαίως ὀλιγοστώς ἐπιποσοῦ
μεταβολή χρῶμαι 135v :	μεταχειρίζομαι μετέρχομαι δοκιμάζω πάσχω μεταβολάς μετατροπάς μεταλλοιώσεις δυστυχίας ἀπό τοῦ κρείττονος εἰς τό χειρόν
μεταβολή 140r :	μετατροπή μεταφορά μεταλλοίωσις ἀπό τοῦ χειρόνος εἰς τό κρείττον
μεταπίπτω 133v :	μεταβάλλομαι, μετατρέπομαι μεταρῥυθμίζομαι ἔρχομαι εἰς τό κρείττον
μεταφορά 117v :	μετατροπή τῶν λέξεων
μετριότης 133v :	ταπεινοφροσύνη ταπείνωσις
μιμνήσκομαι 138v :	θυμοῦμαι ἀναπολῶ ἀναμιμνήσκω
μιμνήσκομαι 126r :	ἀναμιμνήσκομαι ἐνθυμοῦμαι ἀναπολῶ φέρνω εἰς τό μέσον τήν διήγησίν μου
μνήμη 115v :	μνημόσυνον ἐνθύμημα
μνήμη 141v :	μνημόσυνον ἐνθύμημα ὄνομα
μικρός 129r :	ποταπός εὐτελής οὐτιδανός
μουσική 115v :	μουσική ἀσματική τέχνη

μουσική 114v :	άσματικήν τέχνην
οί περί τήν μουσικήν 134r :	ἐκεῖνοι ὅπου ἔνασχοιοῦνται καταγίνονται εἰς τήν μουσικήν άσματικήν τέχνην
μύθος 139v :	ψευδής ἐπίπλαστος λόγος
ναυμαχία 140v :	πόλεμος μάχη ὅπου γίνεται διά στόλων (νησον)
ναυπηγοῦμαι τριήρεις 132v :	ποιῶ κάμνω κατασκευάζω οἰκοδομῶ κάτεργα ἀρμάδας στόλους
ναυτικόν 136r :	ναυτικός στόλος ἀρμάδα
νίκη 136r :	εὐτυχία θρίαμβος
νικῶ 128r :	κατατροπῶνω καθυποβάλλω
νομίζω 143v :	λογιάζω ὑπολαμβάνω κρίνω
νόμιμος 134v :	ἐνθεσμος δίκαιος πλέον κατά νόμους εὐθυνόμενος
νομίμως 131r :	ἐνθέσμως δικαίως κανονικῶς
νόμος 135v :	προγραμμαμός κύρωσις
νόσημα 142r :	ἀρρώστια πάθος τοῦ σώματος
οἶμαι 126v :	νομίζω λογιάζω ὑπολαμβάνω
οἰκεῖος 135r :	φίλος συγγενής
οἰκεῖος 143v :	συγγενής ἐκ τῶν οἰκωθεν ἐκ τῆς ἐδικῆς σου συγγενείας
οἰκέω 134v :	κατοικίζω ἐμφιλοχωρῶ
ὀλίγοι 122r :	εὐάριθμοι σπάνιοι
ὀλιγορῶ 129v :	ἐξουθενῶ καταφρονῶ τήν σκέψιν μελέτησιν τῶν πραγμάτων
ὀμοιῶ -ῶ τι τινί 143r :	παρομοιάζω ἐξεικονίζω ἐξιστορῶ φανερώνω
ὀμοίως 131v :	παραπλησίως παρεμφερῶς
ὀμολογία ἢ ἐν τοῖς λόγοις 131v :	συνθήκη συμφωνία ὑπόσχεσις διά μέσου τῶν λόγων
ὀμολογουμένως 140v :	ἀναμφιβόλως ἀναμφηρίστως βεβαίως
ὀμολογῶ 129v :	μαρτυρῶ βεβαιῶνω
ὀμολογῶ 134r :	μαρτυρήση βεβαιῶ κηρύττω
ὀμοנוῶν διετελῶ 135r :	ὀμογνωμονέω συμφωνῶ συναίνῶ
ὀμώνυμος 121r :	ὀμοία ὀνομασία προσηγορία ὀμωνυμία
ὄνομα 117v :	κλήσις λέξις
ὄνομα 142r :	κλήσις προσηγορία
ὄνομαστός 140r :	περιβόητος περίφημος περίπυστος περιώνυμος
ὀργίζομαι 138r :	θυμώνομαι (ἀσχαλάω) ἀγανακτῶ
ὀρέγομαι 144r :	ἐφίεμαι ἀγαπῶ ἐπιθυμῶ γλίχομαι
ὀρμάω-ῶ 138r :	τρέχω κινῶ ἐγείρω
ὀρῶ 114v :	βλέπω θεῶμαι
ὀσιότης 134r :	ἀγιότης δικαιοτήτης ἀρετή
ὀσίως 128v :	ἀγίως
ὄψις 121v :	ὀνειράτον ὄραμα ἐννύπνιον
παίδευσις 143v :	μάθησις γύμνασις
παιδοποιῶ 133v :	τίκτω γεννῶ τέκνα παιδας
παῖς 122r :	παιδ(εῖ)ον νεαννίας
παραβάλλω 126v :	παραθεωρῶ παρασυγκρίνω
παραδείγμα 143v :	ὑπόδειγμα ἐξωμπλιον ἀρχέτυπον
παραδίδομι τήν ἀρχήν 140v :	ἐγχειρῶ ἀφιερώνω τήν βασιλείαν ἐξουσίαν ἡγεμονίαν

παρακαλῶ 143v :	προστασίαν
παρακελεύομαι 144r :	παρακινῶ ἐρεθίζω προτρύνω διεγείρω εἰς τὴν ἀρετὴν
παρακέλευσις 125v :	ἐρεθίζω προτρύνω ἀπαλείφω
παρασκευάζομαι 123v :	παρακίνησις παράθηξις ἐρέθισις
παρασκευάζω 130r :	ἐτοιμάζομαι εὐτρεπίζομαι
παρασκευάζω δύναμιν 136v :	ποιῶ κάμνω ἀποκαθίστημι
παρασκευή 137r :	εὐτρεπίζω κροτῶ ἐτοιμάζω δύναμιν ἰσχύν στρατιαν
παρέχω 140v :	ἐτοιμασία συγκρότησις
παροξύνω 144r :	δίδω ἐγχειρῶ ἐνβάλλω δεικνύω
παρρησία χρῶμαι 129r :	παρακινῶ ἐρεθίζω παρακαλῶ παροτρύνω
πάσχω εὖ 137v :	μεταχειρίζομαι μετέρχομαι θάρρως ἐλευθεροστομίαν
πάσχω ἀγαθόν 135r :	εὐεργετοῦμαι εὐποιοῦμαι λαμβάνω δωρεάς εὐποιΐας
πατήρ 128v :	λαμβάνω ἀξιόνομαι ἀπολαύω καλά εὐποιΐας
πατρικός 127r :	εὐεργεσίας
πατρίς προσητέρα 121r :	τοκεύς γεννήτωρ
πατρίς φύσει 135v :	προγονικός πατρόθεν πατροπαράδοτος
πεζὸν στρατόπεδον 136r :	πατρίδα ἐνεγκ(ου)μένη
πειθόμεαι 136r :	πατρίδα ἐνεγκουμένη φυσικά ἀπὸ τούτων προγόνους
πειρῶμαι 133r :	προπάτορας
πενθῶ 138v :	στράτευμα στρατεία πεζική διὰ ξηρᾶς μαχόμενον
πεντάκις μύρια τάλαντα 138r :	καταπειθόμεαι ὑποτάσσομαι ὑποκλείνω ὑπακούω
περιμάχητος 129v :	σπουδάζω ἀγωνίζομαι ἐπισχολοῦμαι ἐπιχειρίζομαι
πεπλανημένως ἔχω περί τι 131r :	κλαίω ὀδύρομαι θρηνῶ
πεπλασμένα 143r :	πέντες μυριάδες πουγγία
περιδεῶς 137v :	περισπούδαστος ἐπιθυμητός ἄξιος σπουδῆς ἐπιμελείας
περιορῶ 125v :	ὑπατῶμαι γελῶμαι διάκειμαι εὐρίσκομαι ἐπταισμένως
περιπίπτω 141v :	ἐσφαλμένως ἡμαρτημένως
πιστεύομαι ὑπὸ τινός 121r :	γεγλημένα ἀγάλματα
πιστεύω 129r :	πεφοβισμένως τρομασμένως
πλάνος 124r :	περιστοχάζομαι περισκοπῶ
πλεονεκτῶ 118v :	ἐξοκέλλω καταννίσσομαι
πλεονεκτῶ 121v :	εὐεργετοῦμαι εὐποιοῦμαι τιμοῦμαι
πλειῖστος 135r :	δίδωμι ἐμπιστοσύνην βεβαίωσιν
πλησιάζω 135r :	πλανώμενος ἔνθεν κακείθεν περιερχόμενος
πλήθος 114v :	ὑπερτερῶ ὑπερέχω ὑπερβάλλω
πλησιάζω 117v :	ἀρπάζω σφετερίζω τά τῶν ἄλλων
ποιητής 117v :	παμπληθῆς ἄπειρος ἀναρίθμητος
ποίησις 118v :	προσεγγίζω ἀπαντῶ
ποιητής 127v :	σμῆνος περίσσειαν
ποιητής 129v :	προσεγγίζω προσπελάζω προσέρχομαι
ποιοῦμαι τινὰ ἐκποδῶν 124r :	ῥαψωδός στοιχουργός
ποιῶ προσήκοντα 135v :	στοιχουργία ἢ ποιητικὴ τέχνη
πολεμικός 140r :	στοιχουργός ῥαψωδός
πολεμῶ 137v :	ῥαψωδός στυχουργός ἐποποιός
πολεμῶ 138v :	ἐκβάλλω ἐκ τοῦ μέσου φονεύω θανατῶνω
πολεμῶ 139r :	κάμνω προσηκόντως πρεπόντως ὀφειλομένως
	στρατηγικός ἀνδρείος γενναῖος ἰσχυρός
	μάχομαι ἐγείρω πόλεμον
	ἐγείρω κροτῶ πόλεμον
	μάχομαι συμπλέκομαι

πολεμῶ 139v :	ἀνθίστημι συμπλέκομαι κροτῶ πόλεμον
εἰσέρχομαι εἰς τόν πόλεμον 139r :	ἐμβαίνω κινουῦμαι εἰς τήν μάχην
πολιτικός, ἢ, ὄν 117v :	συνηθισμένος τεταμμένος [διωρησμένος]
τήν πόλιν ποιῶ πλείονος ἀξίαν 133v :	κάμνω ἀποδεικνύω ἀπακαθίστημι τήν πολιτείαν
πολιτεία 132r :	πατρίδα περισσοτέρας τιμῆς δηλ: περιωνυμον
πολιτικός 132r :	περιβόητον ὀνομαστήν
πολίτης 125v :	βασιλεία ἐπαρχία
πολιτεία 140r :	πρακτικός ἔμπειρος
πολίτης 140r :	συμπατριώτης
πολίτην ποιουῦμαι 135v :	πολιτική διοίκησις κυβέρνησις
πόνος 132r :	συμπατριώτης ἐπαρχιώτης
ποιουῦμαι περι πλείονος τινά 135r :	ποιῶ κάμνω συμπατριώτην συγγράφω εἰς τούς
πορθέω 140v :	ἐγχωρίους ἰθαγενεῖς
πορθῶ 138v :	κόπος μόχθος ἀγῶν
πράγματα 130r :	προτιμῶ ἀγαπῶ φιλιῶ τινά περισσότερον
πράγματα 137v :	ληλατῶ πολεμῶ
πράος 140r :	ληλατῶ φθείρω ἀφανίζω
πραότης 133v :	συμβαίνουσαι ὑποθέσεις
πράττομαι 128v :	ὑποθέσεις πολιτείας καταστάσεις
πρεπώδης 122r :	ἰλαρός προσηνός φιλόξενος
προάγω 133v :	ἰλαρότης ἡμερότης
προαιρουῦμαι 127r :	κατορθῶνομαι τελοῦμαι ἐξεργάζομαι
προβλέπω 116r :	οἰκείος ἀρμόδιος κατάλληλος
προθυμούμενος 129r :	μεταμείβω μεταλλάσσω μεταρρυθμέω
προκρίνω 127r :	προεκλέγω ἐξαιρῶ διαλέγω
πρόνοιαν 123v :	προγνωρίζω προκαταλαμβάνω
προορῶ 125r :	προθυμουῦμαι δέν ἀγωνίζωμαι δέν σπουδάζω
προσαγορεύομαι 142r :	προτιμῶ προεκλέγω ὁμολογῶ
προσβάλλω προς τι 125v :	κηδαιμονία φροντίδα μέριμνα
προσέχω τόν νοῦν 143v :	προηξεύρω προγιγνώσκω προγνωρίζω προτεκμαίρομαι
προτρέπω 143v :	ὀνομάζομαι καλοῦμαι
πρωτεύω 134v :	προσκρούω κτυπῶ προστρέχω ὀρμητικῶς
ῥάδιον 132v :	ἐπιμελοῦμαι νά εἶμαι ἔξυπνος προσεκτικός κατά τόν
ῥαδίως 128r :	νοῦν
ῥαθυμία 132r :	παρακινῶ ἐρεθίζω παροτρύνω
ῥαθυμία 130r :	ἀριστεύω γίνομαι ἄριστος ἡγεμονεύω
ῥάθυμος 127r :	εὐκολον εὐμαρές εὐπετές
ῥαθυμῶ 143r :	εὐκόλως εὐμαρῶς
ῥαστώνη 132r :	ἄνεσις ἀνάπαυσις ἡδονή τοῦ σώματος
ρυθμός 117v :	ἀμέλεια ἀνάπαυσις ἡσύχασις τῆς ψυχῆς
ῥώμη 122r :	ἀμελής ὀκνηρός μωρός ἀσύνητος
ῥώμη 122v :	ἀμελῶ ῥαστονεύω
ῥώμη 141v :	ἀνάπαυσις ἄνεσις
	μέλος συμφωνία ἁρμονία
	δύναμις ἰσχύς ἀνδρεία
	ἀνδρεία ἰσχύς
	ἀνδρεία γενναιότης ἰσχύς

σαφές 126v :	έναργές εύφανές
σεμνός 131v :	σοβαρός αιδέσιμος σεμνοπρεπής απρόσιτος
σημείον 141r :	σύμβολον παράδειγμα
σημείον 117r :	σύμβολον δείγμα τεκμήριον φανερωσις
σκοποῦμαι 135v :	σκέπτομαι στοχάζομαι συλλογίζομαι
σκοπῶ 127r :	στοχάζομαι συλλογίζομαι κάμνω σύγκρισιν
σοφία 122v :	μάθησις παιδεία γνώσις εἶδησις τῶν ὄντων
σπουδάζω 137r :	ἐπιμελοῦμαι ἀγωνίζομαι φροντίζω
σπουδάζω περί τοῦ βίου 115r :	ἀγωνίζομαι προθυμοποιοῦμαι σπεύδω διά τήν ζωήν
στρατόπεδο 128r :	στράτευμα φουσατόν
στρατεία 128v :	στράτευμα πόλεμος
στρατηγικός 132r :	ἐπιτήδειος δόκιμος ἔμπειρος κατά τά στρατηγικά
στρατηγοί 135v :	σατράπες ἡγεμόνες
στρατηγῶ 136v :	εἶμαι στρατηγός ὁδηγός τοῦ στρατοῦ
συγγράφω 117r :	συνθέτω ὁμιλῶ
συγγνώμη ἔχω 117r :	δίδω καί ὁμολογῶ συγχώρησιν συμπάθειαν ἄδειαν ἄφεσιν
συγκένεια 120v :	γενεά φυλή
συλλέγομαι 136r :	συναθροίζομαι μαζώχνομαι
συμβάλλομαι 140v	συναγάγω συμφέρω προξενῶ
τό μέγεθος τῶν συμβάντων 128v :	ὑψος μεγαλεῖον τῶν συμβεβηκότων περιστάσεων
σύμβουλος 131r :	εἰσηγητής παραινέτης
συμβουλευομαι 131r :	συσκέπτομαι συστοχάζομαι περί τῶν πρακταίων
συμβουλεύω 143v :	παρακινῶ ἐρμηνεύω διδάσκω νουθετῶ ὑφηγοῦμαι ὑποτίθεμαι
συμμετρία 117v :	ἀναλογία
σύμμαχος 140v :	συμβοηθός συναντιλήπτωρ ἐπαρωγός φίλος
σύμμαχος 136v :	συμβοηθός εἰς τήν ἐλευθερίαν
συνπίπτει τινί τι 142r :	συμβαίνει ἀκολουθεῖ συγγίγνεται
συμφορά 124r :	δυστυχία περίστασις
συμφορά 138v :	δυστυχία δυσπραγία
συμφορά 141v :	δυστυχία κίνδυνος
συναγωγαί τοῦ προσώπου 131v :	συναγωγαί συναθροίσεις συνελεύσεις συστολαί ( ) συνανθρωπιασμοί τῆς ὄψεως τῶν ὀφριδίων
συναγωνίζομαι 117v :	συμμάχομαι συμπολεμῶ
συναγωνίζομαι 138r :	συμβοηθῶ συμπράττω
συναταγωνιστής 138v :	συνπαλαιστής συνέριθος σύμμαχος συμβοηθός
συνδιατρίβω τινί 143v :	ἐνασχολοῦμαι καταγίνομαι ἀδολεσχοῦμαι
συντίθημι 127v :	συνείρω συμπλέκω πλάττω ῥαψιδῶ
συνεξαίρῶ 121r :	συνεπαίρομαι ἀφανίζω καθαιρῶ
σύντομος 127r :	συναπτικός περιληπτικός
συντόμως 129r :	συναπτικῶς περιληπτικῶς συντετμημένως
σῶμα 134v :	ζωή
σῶμα 141v :	ἀνάστημα
σωφροσύνη 122r :	ἐγκράτεια χαλιναγωγία τῶν ἀτάκτων ἐπιθυμιῶν
σωφροσύνη 122v :	ἐγκράτεια χαλιναγωγία τῶν παθῶν

<i>ταπεινός 137v :</i>	άνίσχυρος αδύνατος
<i>ταπεινός 124r :</i>	δειλός ανανδρος πεφοβισμένος
<i>τάφος 114v :</i>	μνήμα τύμβος
<i>τεκμήριον 137r :</i>	σύμβολον γνώρισμα παράδειγμα
<i>τεκμήριον 134r :</i>	σύμβολον δείγμα σημείον γνώρισμα
<i>τείχη προσπεριβάλλομαι 132v :</i>	προσκτώμαι περιφράσω ανυψώνω περικτίζω
<i>τελευταῖος 141r :</i>	τέλειος
<i>τελευτηκότες 114v :</i>	ἀποθανόντες ἀποβίωσαντες
<i>τέχνη 115v :</i>	ἐμπειρία ἐπιτηδειότης
<i>τέχνη 132v :</i>	ἐργόχειρον ἐπιτήδευμα
<i>τέχνη 127v :</i>	μέθοδος ἀπάτη στρατήγημα
<i>τιμή 126v :</i>	δόξα φήμη ὑπόληψις
<i>τιμή 115v :</i>	γέρας
<i>τιμωροῦμαι 126r :</i>	κολάζω παιδεύω μετέρχομαι
<i>τιμῶ 114v :</i>	δοξάζω στέφω μεγαλύνω
<i>τιμῶ 136v :</i>	δοξάζω μεγαλύνω ἀνταμείβω
<i>τολμῶ 117r :</i>	ἀποκοτῶ ἐπιβάλλομαι ἐπιχειρίζομαι
<i>τολμῶ 117r :</i>	αὐθαδιάζω ἐπιβάλλομαι ἐπιχειρίζομαι
<i>τολμῶ 123r :</i>	ἀποκοτῶ αὐθαδιάζω
<i>τραγωδοῦμαι 116r :</i>	μνημονεύομαι θρυλλοῦμαι
<i>τριήρης 114v :</i>	κάτεργον
<i>τρόποι 123r :</i>	καλά σεμνά ἦθη καλήν γνώμην
<i>τρόπος 134r :</i>	γνώμη διαθέσις τῶν ἠθῶν
<i>τυγχάνω ἐπιθυμῶν 144r :</i>	ἐπιθυμῶ ὀρέγομαι ἀγαπῶ ἐφίεμαι ἰμείρομαι
<i>τύποι 143r :</i>	εἰκόνες ἀγάλματα ἀνδριάνται
<i>τύραννος 126v :</i>	βασιλεὺς ἐξουσιαστής
<i>οἱ περί τόν τύραννον 126r :</i>	πέριξ εἰς τόν βασιλέα δηλ: οἱ σωματοφύλακες δορυφόροι
<i>τυραννίς 129v :</i>	ὑπασπισταὶ τοῦ βασιλέως
<i>τυραννικός 132r :</i>	ἐξουσία ἡγεμονία δηλ: τό ἀξίωμα τῆς βασιλείας
<i>τύχη 137v :</i>	ἡγεμονικός βασιλικός Ἄξιος τυραννεῖν βασιλεύειν
	μοῖρα ἢ φορὰ τοῦ καιροῦ
<i>ὑμνοῦμαι 116r :</i>	δοξάζομαι μεγαλύνομαι
<i>ὑμνοῦμαι 139v :</i>	ἐγκωμιάζομαι ἐπαινοῦμαι διαθρυλλοῦμαι
<i>ὑπερβολή 114v :</i>	ὑπεροχή ἐξοχότης
<i>ὑπερβολή 142r :</i>	ὑπερβολικός ἔπαινος εὐφημία
<i>ὑπερβολή 122v :</i>	ὑπεροχὴν πλεονασμός
<i>ὑπερβάλλομαι 139v :</i>	ὑπερακοντίζω ὑπερβάλλω ὑπερελαύνω ξεπερνῶ
<i>ὑπερβάλλω 129v :</i>	ὑπερακοντίζω ξεπερνῶ ὑπεράλλομαι
<i>ὑποδέχομαι 121v :</i>	δεξιώνομαι περιποιοῦμαι τιμῶ αὐτόν
<i>ὑπομένω 128v :</i>	ὑποφέρω βαστάζω ἀνέχομαι*
<i>ὑπόμνημα 136v :</i>	ἐνθύμησις ἀναπόλησις μνημόσυνον
<i>ὑπερορῶ τινά 124v :</i>	καταφρονῶ ὀλιγωρῶ ἐξουσιάζω παραλαμβάνω ἀποκτῶ
<i>ὑποστέλλομαι 129r :</i>	συστέλλομαι, εὐλαβοῦμαι δειλιάζω ὀκλάζω
<i>φαίνομαι 137r :</i>	ὀρῶμαι δείκνυμαι
<i>φανερὸν 128v :</i>	σαφές ἐναργές
<i>φανερὸς 122r :</i>	πασίδηλος σαφῆς γνωστός
<i>φανερὸς 139v :</i>	ἔκδηλος εὐκρινῆς καθαρὸς ἔκτυπος

φαῦλος 137v :	ἀχρεῖος εὐτελής οὐτιδανός
φέρω βαρέως 135v :	ὑπομένω ὑποφέρω ἀνέχομαι ἀνυποίστως, ὀχληρῶς ἀνυποφόρως δεινῶς
φήμη 121v :	προλεγόμενον προφητεία πρόρρησις
φθόνος 116v :	βασκανία ζηλοτυπία
φθόνος 129r :	ζηλοτυπία βασκανία τῶν πολλῶν
φιλανθρώπως 131r :	πράως ἰλαρῶς συμπαθητικῶς φιλεσπλάχνως
φιλέλληνες 133v :	φίλοι ἐρασταὶ τῶν ἑλλήνων
φίλος 131v :	ἡγαπημένος ἐταῖρος ξυνήθης
φιλοσοφία 143v :	χρῆσις μεταχειρίσις κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς
φιλοσοφῶ 143v :	ἐπιχειρίζομαι τὴν φιφίαν θεωρίαν τῶν ὄντων
ἐμμένω τῇ φιλοσοφίᾳ 144v :	πρόσκειμαι ἐνασχολοῦμαι καταγίνεμαι εἰς τὴν μελέτην κατόρθωσιν ἀπόκτησιν τῆς φίας ἀρετῆς
οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες 117r :	ἐκεῖνοι ὅπου ὑπ: σι καὶ εἶναι ἐνασχολοῦνται καταγίνονται ἐπάνω εἰς τὴν ( ) τὴν θεωρίαν τῆς φιλοσοφίας δηλ: οἱ φιλόσοφοι
φιλοπονῶ 143v	φιλεργῶ μοχθῶ κοπιᾶζω εἰς τὴν ἀπόκτησιν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς
φιλότιμος 115r	φιλόδοξος τοῦς φιλοῦντας ἐπιθυμοῦντας τὴν τιμὴν
φοβερός 127v	τρομερός καταπληκτικός φρικαλαῖος
φόβος 125v	τρόμος δειλία πτυρμός δειματώδης
φοβοῦμαι 133r	ὀρρωδέω τρομάζω δειλιάζω συστέλλομαι
φρόνησις 130r	γνώσις σύνεσις κρίσις
φρόνησις 139v	γνώσις σύνεσις ἀγχίνοια
φρόνησις 144v	φροντίζω ἀγαπῶ ἐπιμελοῦμαι προκρίνω τὴν γνώσιν διάκρισιν τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων
φροντίζειν 130r	φροντίδα μέριμνα κηδεμονία τοῦ προσήκοντος
μέγα φρονῶ 131v	μεγαλοφρονῶ ὑπερηφανεύομαι μεγαλύνομαι (ἐνεκομβοῦμαι)
φυγᾶς 121r	φευγάτος δραπέτης
φυγώδικος 124r	φυγᾶς δραπέτης
φύσις 123r	φυσικά ἰδιώματα χαρίσματα
φύσις 132r	φυσικὴ ἀγχίνοιαν ἐπιτηδειότητα κατὰ τὴν ἀρετὴν
φύσις 124v	φυσικὴ ἀνδρεία μεγαλοφροσύνη μεγαλοψυχία
φύσις 137v	φυσικὴ ἀγχίνοια ἐπιτηδειότης
φύσις 142r	φυσικὴ ἀγχίνοια εἰς τὴν ἀρετὴν
φύσις 144v	φυσικὴ ἀγχίνοια ἐπιτηδειότης φρόνησις
φύσις σώματος 143r	ἀρετὴ τοῦ σώματος ἐπιτηδειότης γνώσις σύνεσις
χαίρομαι 114v	ἡδύνομαι εὐφραίνομαι
χαίρομαι 134r	ἡδύνομαι εὐφραίνομαι ἀρέσκομαι
χαίρω 144r	ἡδύνομαι ἀρέσκομαι εὐφραίνομαι ἐνασχολοῦμαι καταγίνομαι
χαλεπαίνω 131v	δυσχεραίνω ἀγανακτῶ ὀργίζομαι θυμῶνομαι δεινῶς φέρομαι
χαλεπόν 117r :	δύσκολον δυσχερές ἐργῶδες
χαλεπός 137r	δεινός δυσκαταγώνιστος φοβερός
χαλεπός 142r	δύσκολος δυσχερῆς ἐργώδης δυσεπιτυχῆς
χαλεπῶς ἔχω 133v	διέκειμαι εὐρίσκομαι ἀγρίως σκληρῶς δεινῶς ἰταμῶς

χάρις 117v
χειροῦμαι 139r
χρήσιμος 140v
χρόνος 127r
χρῶμαι ἐμπορίῳ 132v

χωρίον ἐχυρόν 125v

ψυχαγωγῶ 117v :
ψεύδομαι τινός 123r :
ψυχή 124r :
ψυχή 128r :

ὠμότης 133v :

ἠδύτης γλυκύτης νοστιμάδα
καθυποτάσσω κατεξουσιάζω κυριεύω
ὀνήσιμος ὠφέλιμος ὑπέρμαχος
ὅλος ὁ καιρός τῆς ζωῆς μου
μεταχειρίζομαι μετέρχομαι κάμνω ἐμπορίας (πραγματίας)
συμβόλαια
τόπος κραταίος δυνατός ἐρμυνός ἀκαταγώνιστος
ἀνεπιβούλευτος

παρηγορῶ παραμυθέω θέλω
ἀπατῶμαι
καρδία
γνώσις φρόνησις σύνεσις

σκληρότης ἰταμότης ἀπανθρωπότης

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A' Αρχέτυπα (1440 – 1540) :

Μάρκος Μουσούρος, Νικόλαος Βλαστός, Ζαχαρίας Καλλιέργης, Ετυμολογικόν μέγα κατά αλφάβητον πάνυ ωφέλιμον, Εν Ενεταίαις [1499]

[Ίανός Λάσκαρης], Σχόλια παλαιά των πάνυ δοκίμων εις την Ομήρου Ιλιάδα, Ρώμη [1512].

B' Παλαιότυπα (1540 -1740) :

Ισοκράτους Λόγοι Άπαντες και Επιστολαί, Αρποκρατίωνος και Σουίδα περί τινων παρ' Ισοκράτει λέξεων, Isocratis Orationes, per Thomam Guarinum, Basileae 1565.

Germano Girolano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire, publiés d' après l' édition de 1622 (ανατύπωση από τον Hubert Pernot, Paris 1907).

Portius Simon, W. Meyer, Γιάννης Ψυχάρης, Grammatica Linguae Graecae Vulgaris, 1632, (ανατύπωση Vieweg Libraire- Éditeur, Paris 1889).

Φραγκίσκου Ιερέως του Σκούφο, Τέχνη Ρητορικής, παρά Μιχαήλ Αγγέλω τω Βαρβωνίω, Ενετήσι 1681.

Alexander Helladius, Status Praesens Ecclesiae Graecae, Impressus A.R.S., 1714.

Αντωνίου Κατηφόρου, Γραμματική Ελληνική ακριβεστάτη, παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, Ενετήσιν 1734.

Γ' Έντυπα (1740- 1890) :

Θεοφίλου Κορυδαλέως του Αθηναίου, Περί Επιστολικών τύπων, παρά Γρηγορίω Ιερομονάχω τω Κωνσταντινίδη, [χ.τ.] 1744.

Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Γραμματική περί συντάξεως, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, Ενετήσι 1745.

Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου, κατ'ἀλφάβητον, Ὀνομάτων Ἀττικῶν Ἐκλογαί, collegit partim, digeffitque, Johannes Stephanus Bernard, M. D., apud Lugduni Batavorum 1757.

Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων, Λεξικόν τετράγλωσσον : Περιέχον δηλαδή τὰς τέσσαρας ταύτας διαλέκτους Ἑλληνικὴν, πεζὴν ἤτοι ἀπλὴν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικὴν, καὶ Ἰταλικὴν, Ἐνετίησι Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, ἀψνζ' [=1757].

Ανανίου τοῦ Αντιπαρίου, Σπλάχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων, παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Ἐνετίησιν ἀψξδ' [1764].

Ευγένιος Βούλγαρης, Ἡ Λογικὴ, ἐν Λειψία τῆς Σαξονίας 1766.

Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου Πελοποννησίου, Θεοδώρου Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τέσσερα εἰς τὸ τέταρτον, ἐν τῇ Νεουργηθείῃ Τυπογραφίᾳ ἐν Βουκουρεστίῳ 1768.

Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, Πραγματεία Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεί τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησι 1779.

Βησσαρίωνος Ἱερομονάχου Μακρῆ, Σταχυολογία «τεχνολογικὴ» κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς Τέχνης, ...ἔτι δε καὶ τὸ περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων Λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου νυν μετατυπωθέντα, παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ, Ἐνετίησιν 1780.

Μελέτιος, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τομ. Γ', ἐπιμ. Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη, τυπ. Βαουμειστέρου, Βιέννη 1784.

Δανιὴλ Κεραμέως, Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ Γραμματικῆς, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεί τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1785.

Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Ἡ Γραμματικὴ, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεί τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1787.

Συνεσίου τοῦ Κυρηναίου, Αἱ ἐπιστολαὶ μετὰ τῶν σχολίων τοῦ διδασκάλου Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου τοῦ Πελοποννησίου, ἐκδοθεῖσα σπουδῆ τε καὶ ἐπιστασία Γρηγορίου Δημητριάδου τοῦ Κωνσταντά, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Γεωργίου τοῦ Βεντότου, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, 1792.

Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, Ῥητορικὴ πραγματεία, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεί τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1799.

Λεξικόν Βαρίνου Φαβωρίνου, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκέος, Ἐνετίησιν 1801.

Ιερωνύμου Λαλάνδ, Ἐπιτομὴ Ἀστρονομίας, Μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν καθωμιλημένην Ἑλληνικὴν διάλεκτον παρὰ Δ. Δ. τοῦ Φιλιππίδου τοῦ ἀπὸ Μηλιῶν τοῦ Πηλίου Ὅρους, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1803.

Φραγγίσκου Σοαυίου, Στοιχεῖα τῆς Λογικῆς Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς, μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον παρὰ Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Κωνσταντᾶ τοῦ Μηλιώτου, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1804.

Θουκυδίδου Ολόρου, Περί τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου Βιβλία Ὀκτώ, μεταφρασθέντα σχολιασθέντα τε καὶ ἐκδοθέντα τύποις παρὰ Νεοφύτου Δούκα εἰς Τόμους Δέκα, ἐν Βιέννῃ 1805.

Ευγένιος Βούλγαρις, Ἐπὶ τῶν υπομνηματικῶν παρεκβολῶν τοῦ Σοφολογιώτου ἐν Ἱεροδιακόνοις Νεοφύτου τῶν εἰς τὸ τέταρτον τῆς Γραμματικῆς Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ Κριτικαὶ Ἐπιστάσεις, Ἐν Βιέννῃ 1806.

Κοραῆς, Ἰσοκράτους Λόγοι καὶ Ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν, Μέρους Δεύτερον, ἐκ τῆς τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, ἐν Παρισίοις 1807.

Ερμῆς ὁ Λόγιος, τ. Α', Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1811, (ανατύπωση Ἐταιρείας Ἑλληνικοῦ Λογοτεχνικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, Αθήνα 1989).

Νεοφύτου Δούκα, Ἡ κατ' ἐπιτομὴν Γραμματικὴ Τερψιθέα, ἐκ τῆς τυπογραφίας Σχραέμβλ, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1812.

Νεοφύτου Δούκα, Ἡρωδιανού τῆς μετὰ Μάρκον Βασιλείας ἱστοριῶν, Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τυπογραφίᾳ Ἰωάννου Σνίρερ, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, 1813.

Νεοφύτου Δούκα, Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ Διάλογοι τρεῖς, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἰωανν. Βαρθ. Τζβεκίου πρώην Βενδότου, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1814.

Ἰωάννης Βηλαράς, Ἡ Ῥομέηκη γλῶσσα, Στὴν τυπογραφίᾳ τὸν Κορφόν 1814.

Στεφάνου Κομμητᾶ, Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν Ἑλληνικῶν Μαθημάτων, τ. Α', ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1814.

Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου, *Ρητορική Τέχνη*, εκ της τυπογραφίας του Ι. Σνίρερ, Βιέννη 1815.

Πομπηίου Τρόγου, *Επιτομή των Φιλιππικών του νυν πρώτον εκ του λατινικού εις την αιολοδορικήν ελληνικήν διάλεκτον μεταγλωτισθείσα παρά του αποπειρογράφου της Ρουμουνίας*, εν Λειψία 1817.

Florus Lucius Annaeus, *Φλόρου Επιτομή των Ρωμαϊκών*, εκ του ρωμαϊκού εις την αιολοδορικήν διάλεκτον μεταφρασθείσα παρά του αποπειρογράφου της Ρουμουνίας, εν Λειψία 1818.

Στεφάνου Κομμητᾶ, *Παιδαγωγικά Μαθήματα*, Παρά τω ευγενεί Ματθαίω Τράττνερ τω εκ Πετρόζας, εν Πέστη 1828.

Αδ. Κοραΐς, *Ἄτακτα*, τ. Γ', εκ της τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου, εν Παρισίοις 1830.

Κ. Μ. Κούμας, *Ιστορίαι των ανθρωπίνων πράξεων*, τ. 12, Εκ της τυπογραφίας Αντωνίου Αυκούλου, Εν Βιέννη της Αουστρίας 1832.

Νεοφύτου Δούκα, *Τετρακτύς*, ἤτοι *Ρητορική, Λογική, Μεταφυσική και Ηθική*, εκ της τυπογραφίας Ανδρέα Κορομελᾶ, εν Αιγίνη 1834.

Julii Pollucis, *Onomasticon*, Ex recensione Immanuelis Bekkeri, postat in Libraria Friderici Nicolai, Berolini 1846.

Ερρίκου Στεφάνου, *Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσης / Thesaurus Graecae Linguae*, ab Henrico Stephano, ex cudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1865 (ανατ. εκδ. Οδυσσέας- Πελεκάνος Αθήνα 2002).

Ματθαίου Κ. *Παρανίκα*, *Σχεδίασμα / Περί της εν τω ελληνικώ ἔθνει κταταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπολεως (1453μ.Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστῶσης (ΙΘ')* εκατονταετηρίδος. Εν Κωνσταντινουπόλει 1867, φωτ. ανατ. Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία, Αθήνα 1867.

Νικολάου Σοφιανού, *Γραμματική της κοινῆς των Ελλήνων γλώσσης*, παρά Αιμιλίου Λεγρανδίου, εν Παρισίοις 1870.

Ιωάννης Βηλαράς, *Ἄπαντα*, ὑπὸ Σεργίου Χ. Ραφτάνη, εκ του τυπογραφείου ο Παρνασσός, εν Ζακύνθω 1871.

Α. Κ. Δημητρακόπουλου, Προσθήκαι και διορθώσεις εις την Νεοελληνικήν Φιλολογίαν του Κ. Σάθα, τύποις Μέτζγκερ και Βιττίγ, Λειψία 1871.

Ἐκδοσις Γραμματικῶν Ἀρχαίων Φρυνίχου ἐκλογαὶ ρημάτων καὶ ὀνομάτων ἄττικῶν καὶ ἀποσπάσματα Ἡρωδιανοῦ ἐκ τῆς ἐκδόσεως Lobeck ὑπὸ Α. Π. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Κάλλου, ἐν Ἀθήναις 1883.

Δ' Μεταφράσεις:

Αριστοτέλης, Περί Ποιητικής, μτφρ. Σίμου Μενάρδου, εισαγ. κειμ. και ερμ. Ι. Συκουτρή, εκδ. Βιβλιοπωλείον Εστία, Αθήνα 2003.

Αριστοτέλης, Πολιτικά Γ', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Αριστοτέλης Ρητορική Α', Β', εισ. μτφρ. σχολ. Η. Φ. Ηλιού, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα [χ. χ].

Ευριπίδου, Ορέστης, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992.

Ισοκράτους Νικοκλής, Ισοκράτης Ἄπαντα τ. 2ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Ισοκράτους Πανηγυρικός, Ισοκράτης Ἄπαντα τ. 3ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Ισοκράτους Παναθηναϊκός, Ισοκράτης Ἄπαντα τ. 5ος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Κικέρων -Ο τέλειος ρήτωρ- De Oratore, μτφρ. σχόλια Κεντρωτής Γ., εκδ. Πόλις, Αθήνα 2008.

Πλάτων, Ευθύδημος, μτφρ. και ερμηνευτικές σημειώσεις, Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, τυπ. «Μανούτιος» Χρίστου Μανουσαρίδη, Αθήνα 1987.

Πλάτων, Πρωταγόρας, εισ., μτφρ. σχόλια Η. Σπυρόπουλου, Ινστ. Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1992.

Πλάτων, Πολιτεία, τ. 1, 2, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992.

Πλάτων, Πολιτεία, εισ. μτφρ. ερμ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002.

Πλάτων, Φίληβος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993.

Πλάτων, Λύσις, εισαγωγή μετάφραση και ερμηνευτικά σχόλια Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1981.

Πλάτων, Συμπόσιον, κειμ. μτφρ. ερμ. Ι. Συκουτρή, εκδ. Βιβλιοπωλείον Εστία, Αθήνα 1986.

Πλουτάρχου, Περί Παιδων Αγωγής, μτφρ. Ε. Κεκροπούλου, εκδ. Ενάλιος, Αθήνα 1997.

Πολυβίου, Ιστοριών Α', μτφρ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1995.

Σοφοκλέους, Αίας, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992.

Σοφοκλέους, Αντιγόνη, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1994.

Ε' Σύγχρονη Βιβλιογραφία :

Αβδάλη Αθ. Κ., Η «Εγκυκλοπαίδεια Φιλολογική» του Ιωάννη Πατούσα, Συμβολή στην ιστορία της παιδείας του Νέου Ελληνισμού (1710- 1839), εκδ. Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1984.

Αθανασίου Θ., Περί των ελληνικών σχολών εν Ρουμανία (1644- 1821), Αθήνησιν 1898.

Αλεξίου Ευάγγελος Β., Ισοκράτης, Ευαγόρας, ερμηνευτική έκδοση, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005.

Αναστασίου Ι., «Οι αντιλήψεις του Κυρίλλου Λούκαρη», στο Η μετάφραση της Αγίας Γραφής στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως Ορθοδόξων Βιβλικών Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 1986.

Ανδριώτης Ν. Π., Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1983.

Αποστολόπουλος Χ., Αντι- Πλάτων, Η φιλοσοφική θεμελίωση της Ρητορικής στον Ισοκράτη, ανάπτυπο από την Επιστημονική Επετηρίδα, τ. Α' (1997).

Αραβαντινός Παναγιώτης, Βιογραφική συλλογή λογίων της τουρκοκρατίας, Εκδ. Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1960.

Aerts W. J., *Periphrastica - An investigation into the use of εἶναι and ἔχειν as auxiliaries or pseudo- auxiliaries in Greek from Homer up to the present day*, Publ. A. M. Hakkert, Amsterdam 1965.

Βακαλόπουλος Απ., Πηγές της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, τομ. Β', Θεσσαλονίκη 1977.

Βαλέτας Γ., Ανθολογία της Δημοτικής Πεζογραφίας, τ. Α', εκδ. Πέτρος Ράνος, Αθήνα 1947.

Βέης Ν., Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της εν Θεράπναις Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 8 (1904).

Βέης Ν., Η ελληνική σχολή Στεμνίτσης και τα συνοδικά σιγίλλια και άλλα γράμματα περί αυτής, *Byzantinisch- Neugriechische Jahrbucher* (1937-1938), Αθήνα 1938.

Βερναρδάκης Γ. Ν., Λεξικόν Ερμηνευτικόν, εκ του τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου, Αθήνα 1918.

Βλαστός Π., Συνώνυμα και Συγγενικά, εκδ. ΕΛΙΑ, Αθήνα 1989.

Beck Hans – Georg, *Ιστορία της Βυζαντινής Δημόδους Λογοτεχνίας*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1999.

Bearzot Cinzia, «Ο Ισοκράτης και το ζήτημα της δημοκρατίας», στο Πειθώ - Η Ρητορική - Δεκατρία Μελετήματα, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2003.

Buck C. D. - Petersen W., *A reverse index of Greek nouns and adjectives : arranged by terminations with brief historical introductiones*, The University of Chicago Press, Chicago Illinois 1945.

Browning Robert, *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*, εισαγ.- μτφρ. Δ. Σωτηρόπουλου, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1988.

Γεδεών Μανουήλ, *Η Πνευματική Κίνησης του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, επιμ. Άλκης Αγγέλου-Φίλιππος Ηλιού, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1976.

Γεδεών Μ. Ι., Σχολεία και βιβλία κατά τον ΙΗ'αι., «Εκκλησιαστική Αλήθεια», (έτος 8^{ον}) 1887- 1888.

Γεδεών Μ. Ι., Σχολεία και Βιβλία κατά τον ΙΗ' αιώνα, περ. Εκκλησιαστική Αλήθεια , έτος όγδοον (1887- 1888), Κωνσταντινούπολη 1887-1888.

Γιαννακόπουλος Κ., Έλληνες Λόγιοι εις την Βενετίαν - Μελέται επί της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την δυτικήν Ευρώπην, μτφρ. Χ. Γ. Πατρινέλη, εκδ. οίκος Γ. Φέξη, Αθήνα 1965.

Γκίνης Δ. - Μέξας Β., Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1839, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1939, τ. Α'.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Σχολή Δημητσάνης, Αθήνα 1962.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Α', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 37, Αθήνα 1966.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, τ. Β', Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 59, Αθήνα 1971.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν, Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πάτρα 25-31 Μαΐου, τόμ. Α', περ. Πελοποννησικά, Παράρτημα αρ. 8, Αθήνα 1981-1982.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Μητρόπολις και Μητροπολίται Λακεδαιμονίας», περ. Θεολογία, τ. Κ'(1949).

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Ο Στασινός της Άκοβας και η οικογένεια Λαμπαρδοπούλου», περ. Ελληνικά, τ. 13^{ος} (1954).

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Άνθιμος Καράκαλλος Επίσκοπος Μεθώνης, ο εκ Δημητσάνης», περ. Θεολογία, τ. ΚΔ', Αθήνα 1953.

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, ΕΕΒΣ, τ. 22 (1952).

Γριτσόπουλος Τ. Αθ., Κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, ΕΕΒΣ, τ. 24 (1954).

Camariano – Cioran Ariadna, Academiile Domnești din București si Iași, București 1971.

Clark D. L., *Rhetoric in Greco- Roman Education*, reprinted by Greenwood Press, Inc, Westport, Connecticut 1977.

Croiset A. M., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, τ. 4, μτφρ. Α. Ι. Πουρνάρας, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1938.

Δελιαλής Ν., *Κατάλογος εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1964.

Δημαράς Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1989.

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. ΙΑ'.

Δημαράς Κ. Θ., «*Η γλωσσική θεωρία του Δ. Καταρτζή*», περ. Αθηνά, τχ. 50.

Δημητρακόπουλος Α. Κ., *Προσθήκαι και διορθώσεις εις την Νεοελληνικήν Φιλολογίαν του Κ. Σάθα*, Λειψία 1871.

Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Paris 1889, I- II, (ανατύπωση Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz Austria 1958).

Ευαγγελίδης Τρ. Ε., *Η παιδεία επί τουρκοκρατίας*, τομ. Α', τύποις Α.Π. Χαλκιόπουλου, Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 1936 (ανατύπωση 1992).

Ευστρατιάδης Α., *Ευαγγελική Σχολή - πέντε δοκίμια*, εκδ. «Δωδώνη», Αθήνα 1972.

Eideneier Hans, «*Προλεγόμενα*», στο *Θεωρία και Πράξη των Εκδόσεων της Υστεροβυζαντινής Αναγεννησιακής και Μεταβυζαντινής Δημόδους Γραμματείας*, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IVa, Αμβούργο 28- 31.1.1999, Πανεπιστημιακές εκδ. Κρήτης.

Ζακυθινός Δ. Α., *Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά*, Αθήνα 1978.

Ζαχαρόπουλος Ν. Γ., *Η παιδεία στην τουρκοκρατία*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1983.

Ζερλέντης Π. Γ., *Προσθήκαι εις τα περί Αντωνίου του Βυζαντίου*, περ. Δ.Ι.Ε.Ε, τομ. Ζ', (1910-1918).

Ζιώγας Π. Χ., Προβλήματα παιδείας του Ελληνισμού κατά τον πρώτο αιώνα της τουρκοκρατίας, διδ. διατριβή της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, τυπ. Θανασή Αλτίντζη, Θεσσαλονίκη 1982.

Ζώρας Γ. Θ., Στέφανου Κομμητά - Άνέκδοτοι έπιστολαί, Αθήνα 1975.

Ηλιού Φ., Ελληνική βιβλιογραφία του 19^{ου} αι., τόμ. Α', 1801-1818, εκδ. Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1997.

Ηλιού Φ., Τα «τραβήγματα» των ελληνικών βιβλίων τον 16^ο αι., περ. Ελληνικά, τομ. 28^{ος} (1975), Θεσσαλονίκη 1975.

Ηλιού Η. Φ., Η «Ρητορική» του Αριστοτέλη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984.

Hermogenes, On Types of Style, translated by C. W. Wooten, printed by University of North Carolina Press, 1987.

Hesychius Alexandrinus Lexicon, Rec. M. Schmidt, Amsterdam 1965.

Hinterberger M., «Η πολυτυπία σε δημώδη κείμενα», Θεωρία και Πράξη των Εκδόσεων της Υστεροβυζαντινής Αναγεννησιακής και Μεταβυζαντινής Δημώδους Γραμματείας, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Neogreca Medii Aevi IVa, Αμβούργο 28- 31.1.1999, Πανεπιστημιακές εκδ. Κρήτης.

Hurmuzaki Eudoxiu, Documente privitoare la storia Românilor – Texte Grecești, vol. XIII, publ. and introd. de A. Papadopoulos – Kerameus, Bucuresti 1909.

Hoffmann S.F.W., Bibliographisches Lexicon der Gesamten Literature der Griechen, teil II, Verlag A. M. Hakkert, Amstredam 1961.

Hunger H., Βυζαντινή Λογοτεχνία, τομ. Β', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1997.

Gemert Arnold, «Σκοπός- δυνατότητες και όρια της κριτικής αποκατάστασης των κειμένων», στο Θεωρία και Πράξη των εκδόσεων της Υστεροβυζαντινής και Μεταβυζαντινής Δημώδους Γραμματείας, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Neogreca Medii Aevi IVa, Αμβούργο 28- 31.1.1999, Πανεπιστημιακές εκδ. Κρήτης.

Girard Paul , L' Education Athenienne - Strowski, Isocratis Paedagogia 1898.

Girolamo Germano, Grammaire et Vocabulaire du Grec Vulgaire, publies par Hubert Pernot, Paris 1907.

Ισηγόνης Α., Ιστορία της παιδείας, Αθήνα 1964.

Ιστορία και οι Μέθοδοί της, Οι μαρτυρίες και η κριτική τους αξιοποίηση, εκδ. ΜΙΕΤ, τ. Δ', Αθήνα 1985.

Jannaris A. N., An Historical Greek Grammar chiefly of the Attic Dialect, Georg Olms Verlagsbuchhandlung Hildesheim, Germany 1968.

Κακριδής Ι. Θ., Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, εκδ. Βιβλ. Εστία, Αθήνα 2002.

Καλιτσουνάκης Ι. Ε., «Ματθαίος Δεβαρής και το εν Ρώμη Ελληνικόν Γυμνάσιον», περ. Αθηνά τομ. 26^{ος}, Αθήνα 1914.

Καταρτζής Δ., Δοκίμια, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1974.

Καταρτζής Δ., Τα Ευρισκόμενα, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1970.

Καταρτζής Δ., Γραμματική της φυσικής γλώσσας, εκδ. και σχόλια Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1957.

Καραθανάσης Αθανάσιος Ε., Η Φλαγγίνειος Σχολή της Βενετίας, διδ. διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη 1975.

Κιτρομηλίδης Π., Ι. Μοισιόδαξ, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985.

Κιτρομηλίδης Π., Νεοελληνικός Διαφωτισμός, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996.

Κοραής Αδ., Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες Συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του, πρόλογος Κ. Θ. Δημαρά, (ανατύπωση εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984).

Κουμαριανού Αικ. - Δρούλια Λουκία - Enro Layton, Το Ελληνικό Βιβλίο 1476-1830, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986.

Κουκουλές Φ., Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1948, τομ. Α'.

Κύρου Αχιλλέας Α., Βησσαρίων ο Έλληνας, τομ. Α', Β' εκδ. Αετός Α.Ε., Αθήνα 1947.

Κριαράς Ε., Η διγλωσσία στα υστεροβυζαντινά γράμματα και η διαμόρφωση των αρχών της νεοελληνικής λογοτεχνίας, περ. «Βυζαντινά» τ. 8^{ος} (1976).

Κακουλίδη - Πάνου Ε., «Ο πρώτος μεταφραστής της Αγίας Γραφής στη Δημοτική γλώσσα Ιωαννίκιος Καρτάνος 1536», στο Η μετάφραση της Αγίας Γραφής στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Εισηγήσεις Δ' Συνάξεως Ορθοδόξων Βιβλικών Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 1986.

Κακουλίδη - Πάνου Ε., Συμβολές - Νεοελληνικά Μελετήματα, τυπ. Ι. Φ. Γκούρα, Ιωάννινα 1982.

Κακουλίδη - Πάνου Ε., Για τη Μετάφραση της Καινής Διαθήκης, Ιστορία-Κριτική- Απόψεις- Βιβλιογραφία, Θεσσαλονίκη 1980.

Κακριδής Ι. Θ., Το μεταφραστικό πρόβλημα, Βιβλιοθήκη της Εστίας, Αθήνα 1984.

Κακριδής Ι. Θ., Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1981.

Καλλιουπολίτης Μάξιμος, «Πρόλογος στη μετάφραση της αγίας Γραφής (1634)», στο Γ. Βαλέτας, Ανθολογία της Δημοτικής Πεζογραφίας, τ. 1^{ος}, εκδ. Πέτρος Ράνος, Αθήνα 1947.

Κασίνης Κωνσταντίνος, Τα Ρητορικά Αθανασίου του Παριού, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Πάρος 1998.

Κατσιαρδή - Hering Όλγα, Η ελληνική παροιμία της Τεργέστης (1750 - 1830), τ. Α', Αθήνα 1986.

Κριαράς Ε., Η διγλωσσία στα υστεροβυζαντινά γράμματα και η διαμόρφωση των αρχών της νεοελληνικής λογοτεχνίας, «Βυζαντινά» τ. 8^{ος} (1976).

Κριαράς Εμμ., Λεξικό της Μεσαιωνικής και Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669, τ. Α' - ΙΔ', Θεσσαλονίκη 1969 -1997.

Κοπιδάκης Μ. Ζ., «Ελληνιστική Κοινή» στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 1999.

Κοραής Αδ. , Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες Συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του, τομ. Α', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984.

Κωστάκης Θ. Π., Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου, τόμος β', Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1986.

Kersting, Platons «Staat»- Werkinterpretation, Darmstadt 1999.

Η Καινή Διαθήκη, εκδ. Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα 1967.

Λάμπρος Σπ. Π., Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους ελληνικών κωδίκων, τ. Α'.

Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης Α', Ιστορικόν Λεξικόν της Νέας Ελληνικής, τομ. Γ', Ακαδημία Αθηνών, τυπ. «Εστία», Αθήνα 1941.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998.

Λυκόφρονος Αλεξάνδρα, εισ. André Hurst, μτφρ. Φ. Παιδή, εκδ. Στιγμή Αθήνα 2004.

Διονυσίου Λογγίνου, Περί ύψους, ερμ. Μ. Ζ. Κοπιδάκης, Βυκελαία Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο 1990.

Λορεντζάτου Π., Ομηρικόν Λεξικόν, εκδ. Μ. Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη 1925.

Legrand Émile, Bibliographie Hellenique des XVe et XVIe siecles (τ. I-IV), (ανατύπωση Paris 1963).

Legrand Émile, Bibliographie Hellenique du XVIIe siecle τ. (I-V), Paris 1894.

Legrand Émile, Bibliographie Hellenique, des XVIIIe siecles τ. (I-II), Paris 1928.

Λαούρδας Β., Ο Ισοκράτης και η εποχή του, εκδ. «Ο ΛΟΓΟΣ», Αθήνα 1944.

Lauberg H., Elemente der Literarischen Rhetorik, printed by Max Hueber Verlag, München Germany 1963.

Liddell H. – Scott R., Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, (ανατύπωση εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2007).

Μανάφης Κ. Α., *Αι εν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκαι [...] περ. «Αθηνά» σύγγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις επιστημονικής εταιρείας, Τυπογραφείον Αδελφών Ρόδη, εν Αθήναις 1972.*

Μανούσακας Μ. Ι. - Στάικος Κ., *Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση, Αθήνα 1988.*

Μανούσακας Μ. Ι., *Η παρουσίαση από τον Ιανό Λάσκαρη των πρώτων μαθητών του Ελληνικού Γυμνασίου της Ρώμης στον Πάπα Λέοντα Γ' (15 Φεβρουαρίου 1514), περ. Εραμιστής 1 (1963).*

Μανούσακας Μ. Ι., *Η εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχική σχολή, περ. Αθηνά τομ. 54 (1950).*

Μανούσακας Μ. Ι. - Στάικος Κ., *Gli incunaboli pubblicati a Firenze (ci. 1475-1500), Αθήνα 1998.*

Μανούσακας Μ. Ι., *Συμβολή εις την ιστορίαν της εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικής Σχολής, περ. «Αθηνά» αρ. 54 (1950).*

Μανούσακας Μ. Ι. και Κ. Στάικος, *Η εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων κατά την Αναγέννηση / Από την Ιταλία στη Γενεύη, 15^{ος} - 16^{ος} αιώνας, Αθήνα 1988.*

Μεταλληνός Γ. Δ., *Το ζήτημα της μεταφράσεως της Αγίας Γραφής εις την νεοελληνικήν κατά τον ΙΘ' αι., Αθήνα 1977.*

Mohler L., *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist and Staatsmann (3 vols), Padeborn 1923-42.*

Μπαμπινιώτης Γ., «*Η γλωσσολογική σκοπιά της μεταφράσεως*», στο *Πρωτότυπο και Μετάφραση - Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 1978, Σπουδαστήριο Κλασσικής Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1980.*

Μαντουβάλου Μ., *Κείμενα και Μελέτες Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Γραμματείας, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1990.*

Μαρκαντωνάτος Γ., *Λεξικό Αρχαίων, Βυζαντινών και Λόγιων φράσεων της Νέας Ελληνικής, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992.*

M. Malingrey, *“Filosophia”, Étude d' un groupe de mots dans la littérature grecque, des Présocratiques au IVe siècle après J. C., Paris, 1961.*

Mirambel André, Η Νέα Ελληνική Γλώσσα, Περιγραφή και Ανάλυση, μετάφραση Στ. Καρατζά, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, εκδ. Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1978.

Μπονίδης Κ., Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.

Paul Maas, Η κριτική των κειμένων, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1975.

Marrou H. I., Ιστορία της εκπαίδευσης κατά την αρχαιότητα, μτφρ. Θ. Φωτεινοπούλου, Αθήνα 1961.

Martin M. Albert , Le manuscrit d' Isocrate Urbinas CXI, Paris 1881.

Μοισιόδαξ Ιώσηπος, Απολογία, επιμ. πρόλογος Άλκης Αγγέλου, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1976.

Πανδής Δ. Γ., «Ο Νικόλαος Σοφιανός / και η πρώτη γλωσσοεκπαιδευτική αναγέννηση του Νέου Ελληνισμού», περ. Επιθεώρηση Τέχνης τ. ΙΘ', έτ. 1964.

Παπαδόπουλος - Κεραμεύς Α., *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ήτοι Κατάλογος των εν ταις Βιβλιοθήκαις του [...] πατριαρχικού Θρόνου των Ιεροσολύμων και πάσης της Παλαιστίνης αποκειμένων Ελληνικών Κωδίκων 1899, τ. I-V, (ανατύπωση Βρυξέλλες 1963).*

Παπαδόπουλος - Κεραμεύς Α., Κατάλογος της εν Σμύρνη Βιβλιοθήκης της Ευαγγελικής Σχολής, τυπογραφείον ο «Τύπος», Σμύρνη 1877.

Παπαδόπουλος Θ. Ι., Ελληνική Βιβλιογραφία (1466- 1800), τ. Ι, εκδ. Ακαδημία Αθηνών 1984.

Παπαϊωάννου Απ. Γ., «Άτυπα αναλυτικά προεπαναστατικά προγράμματα», Εισήγηση στο συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (Νοέμβριος 2009).

Παπαϊωάννου Απ. Γ., Χαιρώνεια 1454 – 1902, Εικόνα και Πραγματικότητα, Πλουτάρχεια Β' Επιστημονική Ημερίδα, Χαιρώνεια Ιούνιος 2002.

Παπαϊωάννου Απ. Γ., Τρεις Ιεράρχες (ομιλία που εκφωνήθηκε στο Πνευματικό Κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας και Χερρονήσου), Νεάπολη Κρήτης

2006, εκδ. Εργαστήριο Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού, Σχολή Επιστημών Αγωγής - Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Παπανικολάου Κ. Ν., Τα αρχαία ελληνικά, εκδ. Βιβλ. της «Εστίας», [χ. χ].

Πατρυνέλης Χ. Γ., Ο ελληνισμός κατά την πρώιμη τουρκοκρατία (1453-1669), εκδ. «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1980.

Πολίτης Λ., Κατάλογος χειρογράφων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εκδ. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Κεντρική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη 1991.

Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, v.9 pt 2, 1916.

Pernot L., Η Ρητορική στην αρχαιότητα, εκδ. Δαίδαλος - Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 2005.

Pernot Hubert, Études de Linguistique Néo- Hellénique II, Morphologie des parlars de Chio, Société d' édition «LES BELLES LETTRES», Paris 1946.

Pfeiffer Rudolf, Ιστορία της κλασσικής φιλολογίας, εκδ. Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1972.

Photii Patriarchae Lexicon, υπό του S. A. Naber, Publisher Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1965.

Robins R. H., Σύντομη ιστορία τῆς γλωσσολογίας, μτφρ. Α. Μουδοπούλου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1989.

Rosalid Thomas, «Εθνογραφία, Απόδειξη και επιχείρημα στις Ιστορίες του Ηροδότου», στο Ιστορίη – Ηρόδοτος - Δεκατέσσερα Μελετήματα, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2004.

Runciman Steven, The last Byzantine Renaissance, Cambrige at the university press, Great Britain 1970.

Σαβράμης Ε., Ο Βησσαρίων Μακρής, περ. Ηπειρωτικά Χρονικά, έτος 5^{ον} (1930).

Σάθας Κ. Ν., Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', εν Βενετία 1872, (φωτοτυπική ανατύπωση εκδ. Γρηγοριάδης, Αθήνα 1972).

Σάθας Κ. Ν., Νεοελληνικής Φιλολογίας - Παράρτημα, εν Αθήναις 1870, (ανατύπωση εκδ. Ι. Χιωτέλλη, Αθήνα 1969).

Σακελλαρίου Μ. Β., Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821), Verlag der "Byzantinische Neugriechischen Jahrbucher", Athen 1939 (ανατύπωση Αθήνα 1978).

Σακελλαρόπουλου Μελέτιου, Ιστορία της Ιεράς Μονής των Αγίων Τεσσαράκοντα (Εν Λακεδαίμονι), επανέκδοση Αθήνα 1998.

Σηφάκης Γ. Μ., Κλασική φιλολογία και ανθρωπιστική παιδεία : Αλήθειες και παρεξηγήσεις, Εισηγήσεις ΚΕΜΕ, εκδ. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1976.

Σκαρβέλη Νικολοπούλου Α. Γ., Μαθηματάρια των ελληνικών σχολείων κατά την τουρκοκρατία, εκδ. Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 1984.

Σολομωνίδης Χ. Σ., Η παιδεία στη Σμύρνη, εκδ. Τυπογραφεία Μαυρίδη, Αθήνα 1961.

Σοφιανός Ν., Γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσης», επιμ. Θ. Χ. Παπαδόπουλου, επανεκτύπωση εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977.

Σουΐδα Βυζαντινόν Λεξικόν, εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη [χ. χ].

Συκουτρής Ι., Μελέτες και Άρθρα / Τα γερμανόγλωσσα δημοσιεύματα, τομ. Β', εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2003.

Συμεωνίδης Χ. Π., «Φραγκική και Βενετική επίδραση», στο Μ. Κοπιδάκης (επιμ.), Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, Αθήνα 1999.

Τατάκης Β., Σκούφος, Μηνιάτης, Βούλγαρις, Θεοτόκης, Βασική Βιβλιοθήκη αρ. 8, εκδ. Αετός Α. Ε., Αθήνα 1953.

Τομπαΐδης Δημ. Ε., Λεξιλογικά της Νέας Ελληνικής, εκδ. επικαιρότητα, Αθήνα 1998.

Το Χρονικόν του Μορέως, υπό Π. Καλονάρου, εκδ. Δημητράκου Α.Ε., Αθήνα 1940.

Τριανταφυλλίδης Μ., Άπαντα τ. Γ', Νεοελληνική Γραμματική - Ιστορική Εισαγωγή (1938), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη 1993.

Τσιρπανλής Ζ., Μακεδόνες σπουδαστές Ελληνικού Κολλεγίου Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία, εκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1961.

Voliotis N.A., The tradition of Isocrates in Byzantium and his influence on modern greek education, Αθήνα 1988.

West Martin L., Κριτική των Κειμένων και Τεχνική των Εκδόσεων, Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1989.

Χατζιδάκις Γ., Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τομ. Α', εκδ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1989.

Χατζιδάκις Γ. Ν., «Νεοελληνικά», περ. Αθηνά, τομ. 22^{ος}, Αθήνα 1910.

Χατζιδάκις Γ. Ν., «Περί τῆς γενέσεως και χρήσεως των μορίων νὰ, διὰ νὰ-γινὰ», περ. Αθηνά, αρ. 8(1895).

Χατζιδάκις Γ. Ν., «ΑΚΜΗΝ-ΑΓΜΗΝ καὶ ΑΚΜΗΝ-ΑΚΟΜΗΝ ΑΚΟΜΗ-ΑΚΟΜΑ», περ. Αθηνά, τομ. 42^{ος}, Αθήνα 1930.

Χατζιδάκις Γ. Ν., «Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις», περ. Αθηνά, τομ. 29^{ος}, Αθήνα 1917.

Χατζιδάκις Γ. Ν., Ακαδημικά Αναγνώσματα, τ. Γ', τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1915.

Χατζιδάκις Γ. Ν., Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τ. Α', τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1905.

Χατζιδάκις Γ. Ν., Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι, τ. Β', Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1977.

Χατζόπουλος Κ., Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας (1453- 1821), εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.

Χριστόπουλος Αθ., Λυρικά, επιμ. Ελένη Τσαντσάνογλου, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1970.

Χριστόπουλος Παν. Φ., «Ο Λακεδαιμονίας Ανανίας Λαμπάρδης» (ca. 1710-1760), περ. Πελοποννησικά αρ. 8, Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών τ. 3^{ος}, Αθήνα (1981- 1982).

Χόλτον Ντεϊβιντ, «Ο σχηματισμός του μέλλοντα σε Νεοελληνικά Λογοτεχνικά Κείμενα ως τον 17^ο αι.» στο Μελέτες για τον Ερωτόκριτο και άλλα Νεοελληνικά Κείμενα, μτφρ. Μ. Αθανασοπούλου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Χόρροκς Τζέφρυ, Ελληνικά, Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της, μτφρ. Μελίτα Σταύρου, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2006.

Φορόπουλος Ν. Α., «Δανιήλ Κεραμεύς - Ο Διδάσκαλος και σχολάρχης της Πατριάδος Σχολής», περ. Δωδεκανησιακά Χρονικά, τομ. Ζ' (1978), Αθήνα 1979.

Φιλιππίδης Δανιήλ – Κωνσταντάς Γρηγόριος, Γεωγραφία Νεωτερική Περί της Ελλάδος, επιμ. Αικατερίνη Κουμαριανού, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1970.

Ψημμένος Ν. Κ., Μελετήματα Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, τ. Α', εκδ. Δωτίον, Ιωάννινα 2004.